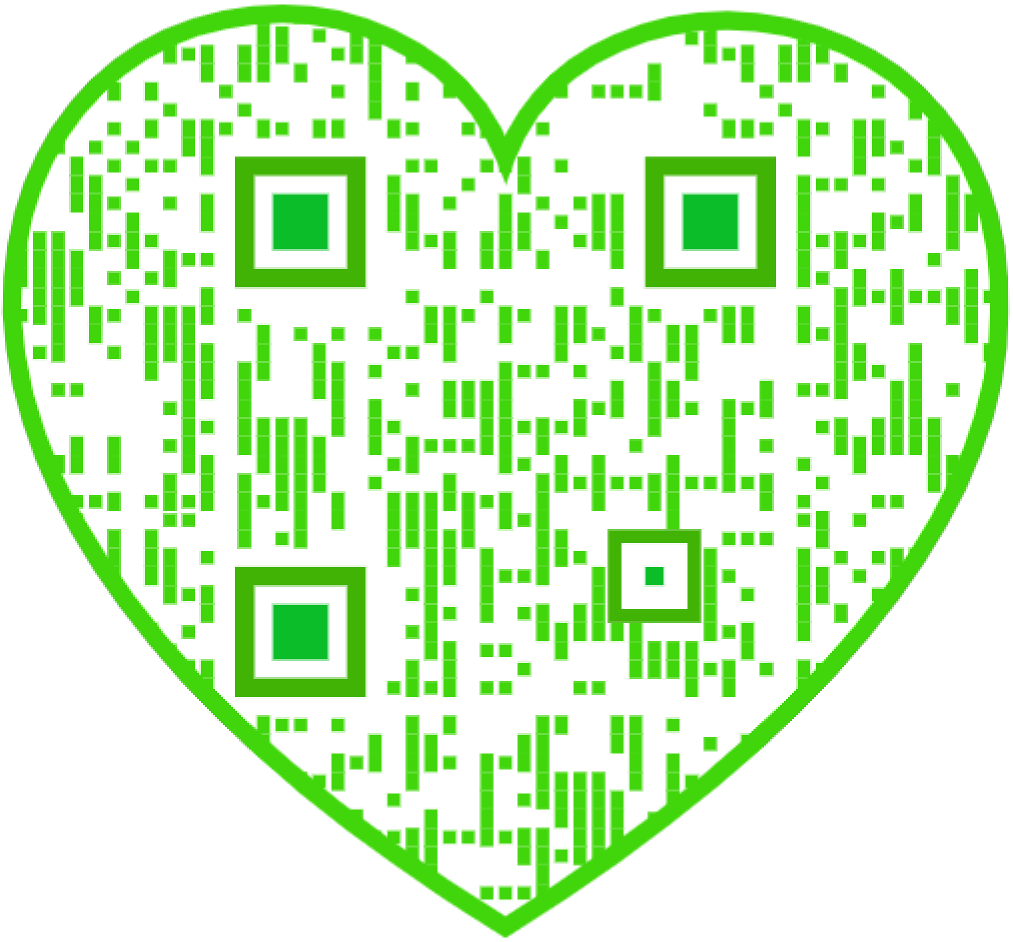

VONDEL.

ZESDE DEEL.

C Ed Taurel sculps

C Ed Taurel sculps

JOAN HUYDECOPER

Heer van Maerseveen

DE WERKEN

VAN

VONDEL

IN VERBAND GEBRACHT MET

ZIJN LEVEN,

EN VOORZIEN VAN

VERKLARING EN AANTEEKENINGEN

DOOR

M^R. J. VAN LENNEP.

MET PLATEN EN AFBEELDINGEN.

ZESDE DEEL.

UITGEGEVEN BY

GEBROEDERS BINGER, TE AMSTERDAM.

1861.

INHOUD

VAN

HET ZESDE DEEL.

Vondels Leven, blz. 1, 6, 7, 12, 16, 23, 24, 29, 31, 34, 36, 38. 41, 43, 52, 53, 54, 55, 64, 67, 69, 73, 85, 88, 89, 94, 95, 98, 99, 103, 105, 106, 107, 108, 109, 112, 113, 116, 122, 124, 125, 127, 131, 132, 133, 135, 140, 141, 144, 146, 150, 152, 158, 164, 165, 172, 175, 178, 181, 186, 189, 190, 192, 193, 197, 199, 311, 327, 340, 346, 356, 359, 361, 363, 366, 367, 370, 373, 376, 381, 382, 611, 617, 618, 619, 623, 625, 628, 631, 632, 633, 636, 643, 647, 650, 651, 654, 658, 705, 706, 707, 708, 711, 722, 723, 725, 726, 727, 728, 729, 731, 733, 738, 742, 745, 749, 752, 755, 758.

Kritisch Overzicht van Lucifer. . . . . blz. 291

Kritisch Overzicht van de Inwydinge van 't Stadthuis t' Amſterdam. „ 698

Nalezing en Aanteekeningen.

WERKEN VAN VONDEL.

Henriette de Bourbons ontſtelde Groot-moedigheit, enz . blz 3
Karel Stuarts gemartelde Majeſteit, enz . . „ 5
Op de Koningh-dooders van Engelandt. . . . . „ 7
Op het Huldigen van den Heere Geeraert Bicker, Droſt te Muiden, enz. „ 10
Mayboom voor Joan de Wolff en Agnes Block. . . „ 13
Op den Troupenning van Joan de Wolff en Agnes Block. . . „ 24
Jubeljaer des Prieſterdoms van den Heere Philippus Rovenius, Aertsbiſſchop van Philippen, enz . . . . „ 27
Op het overlijden van den Heer Geeraert Voſſius, enz Aen Iſak Voſſius, Hiſtoriſchrijver in Hollant en Zeelant . . „ 30
De Dootbaer van den Heere Gerbrant Nikolaesz. Pankras, Burgemeeſter en Raet van Amſterdam. . . . . „ 32
Op Peter Laſtman, enz. . . . . „ 34
Aen den Heer Joachim van Wickevort, enz. Op J. de Brunes Jock en Ernst. . . . . „ 35
Ter Bruilofte van den E. Bruidegom Gyſbreght van Zuſteren, en zijne E. Bruit Helena Donkers. . . . . „ 37
Op de neêrlaegh der Turckſche Vlote. Aen Venetie. . . . „ 39
Op een gekleurt waſſen beelt. . . . . „ 42
Aenleidinge ter Nederduitſche Dichtkunſte. . . . . „ 44
J. V. Vondels Toets-ſteen, geſtelt voor zijn Poezy in den jaere MDCL uitgegeven. . . . . „ 52
Op mijn Print door Livius van Leiden getekent en geſneden. . „ 53
Slotdicht. . . . . „ 55
Aen de Blockhuizen van Amſterdam. . . . „ 62

Op het Tafelzilver, gewrocht op 't inhuldigen van den Doorluchtighsten Vorst en Heere Christof Bernart, Bisschop te Munster, enz. blz 65
Grafschrift op een Musch. . . . . „ 68
Byschrift op den Heere Andries Bicker, Heere van Engelenburgh, Raet en Out Burgemeester t' Amsterdam. . . . „ 69
Op den Heer Cornelis Bicker, Heer van Swieten, regeerende Burgemeester t' Amsterdam. . . . . . „ 70
Op den zelven Heere. . . „ 71
Op de marmerbeelden van de Heeren Bickers. . . „ ibid
Anders. . „ ibid.
De Bickers in Marmer. . . . . . . „ 72
Op den geboeiden Leeuw. . . . . „ 73
Op den ontboeiden Leeuw. . . . . . „ 74
Raetsel. . . . . „ ibid
De Monsters onzer eeuwe . . . . . „ 75
Op den Gedenckpenning van den overval en afval. . . „ 77
Vertroosting voor de onnozele en bedroefde ingezetenen van Hollandt, over de doodt van Zijne Hoogheit Prins Willem den II, enz „ 80
Op d' Oproerigheit van Maximiliaen Teeling. . . „ 86
Bloedtbeulingh van Maximiliaen Teeling, enz. . . . . „ 87
Grafnaelt van Montrose. . . . . „ 91
De Pinxsterbloem van Schotlant. . . . . . . „ 93
Op zijn Hooghvorstelijcke Doorluchtigheit, Frederick, Erve te Noorwegen, enz. . . . . „ 94
De Leeuw aen bandt. — Voor David Leeuw, en Kornelia Hooft. „ 96
Geboortekrans, den Heer Agent Michiel le Blon opgezet door zijn nicht Margriette le Blon, in den jaere 1651. . . . . „ 99
Bisschoplijcke Staetsi der E. Heeren Karolus en Andreas, gewijt tot Bisschoppen van Brugge en Roermont. . . . : . . . . „ 100

Antwerpen. . . . . blz. 103
Keulen . . . . ,, 104
Rome. . . . . ,, 105
Op d' uitvaert van den Eerw. Heere Mr. Jakob Vlieger. . . . ,, 106
Epitaphium (op denzelfden). . . . . ,, 107
Op d' afbeeldinge van den E. Heere Filippus Rovenius, Aertſbiſſchop te Filippen. . . . . ,, ibid.
Op den Heer Diedrick van Os, dijckgraef van de Beemſter. Geſchildert door Ovens. . . . . ,, 108
Op mijne afbeeldinge door Filips de Koning. . . . . . . ,, 109
Ter Staetſi van Jongkvrouw D. N. . . . . ,, 110
Raetſel. . . . . ,, 112
Op Suzanna van Baerle, de Bruidt van Geeraerdt Brandt, door Geeraerdt van Zijl geſchildert. . . . . ,, 113
Klaghte op het verbranden van 't Stadthuis van Amſterdam. . ,, 114
Op den Edipus of Teeckentolck van den E. Heere Athanaſius Kircher, enz. ,, 118
Jaergetijde van den Heer Michiel le Blon, 1652. . . . . . . ,, 123
Op den eerwaerdigen Heer Mr. Joan de Meer. . . . . . . ,, 124
Het Orgel in den rouw over Didrick Sweling, Orgeliſt van Amſterdam. . . . . ,, 125
Lijckſtaetſi van den E. Heer Leonardus Marius. . . . . . . ,, 129
Op den E. Heer Leonardus Marius. . . . . ,, 131
Ander, op denzelven. . . . . ,, 132
Op den E. Heer Leonardus Marius. . . . . ,, ibid.
Engeleburgh in den rouw over den E. E. Heer Andries Bicker enz. ,, 133
Eeuwgetij van Franciscus Xaverius, enz. . . . . ,, 135
Op de Marmerbeelden der Heilige Vaderen Ignatius de Loiola en Franciscus Xaverius, door Artus Quellinus, enz. . . . . . ,, 140

Vrye Zeevaert onder de vlagge van den Doorluchtigen Zeeheldt Marten Harpertsz. Tromp, enz. . . . . blz. 142
De Tooneelbroeders van den Aertshertoge Leopoldus aen de Magiſtraet en Wethouders van Amſterdam, toenze met hunne tegenwoordigheit het Tooneel vereerden. . . . . „ 145
Scheepskroon behaelt, in den ſcheepſtrijt, by Livorne, door den doorluchtigen Zeehelt Joan van Galen, enz. . . . . „ 147
Ter Lijckſtaetſie van wijlen den Edelen Heere Joan van Galen, enz. „ 151
Grafſchrift van den Zeehelt Joan van Galen. . . . . „ 152
Uitvaert van wijlen den Doorluchtigen Zeehelt Marten Harpertsz. Tromp, enz. „ 154
Ter gedachtenis van den Zeehelt Marten Harpertsz. Tromp, enz. „ 156
Op de afbeeldinge van Marten Harpertsz. Tromp, enz. . . . . „ 157
Op den zelven. . . . . „ ibid.
Protecteur Weerwolf. . . . . „ 158
Afbeeldinge van Kriſtine, der Zweden Gotten en Wenden Koninginne, door David Beeks, Hare Majeſteits Kamerling, geſchildert. . . „ 159
Op dezelve. . . . . „ 161
Op de Koningin Kriſtina, door David Beeks, haren Kamerling, geſchildert. . . . . „ 163
De Koningklijcke Idea. . . . . „ 164
Op den Heer Andreas Dionyszoon Winius, enz. . . . . . . „ 165
De geſtuite Minnegodt. Op de hofſtede van de Hinlopens, buiten Naerden. . . . . „ 167
Wiltzangh. Op dezelve Hofſtede. . . . . „ 169
De getrouwe Haeghdis. Op de zelve Hofſtede. . . . . . . „ 170
Op joffer Anna Hinlopen, toenze in ſchijn van Cecilia geſchildert zou worden. . . . . „ 172
Aan de Joffers Katharijne en Anna Hinlopen, in het Goy. . . „ 178

Op den Jaeger van Eickhof. . . . . . blz. 175
Ter Bruiloft van den E. Heer Jacob Hinlopen Tymensz Vermaes, en de E. Joffer Urfula van Bergen. . „ 176
Muzijck ter Bruiloft van den E. Bruidegom Joan van Papenbroeck, en de E Bruit Maria Koeck. . . . . „ 180
De Hooghtijt van Marten Looten en Chriftine Rutgers. . . . „ 183
Afbeeldinge van den E. Heere Karel Couvrechef, Oudt Prior der Karmeliten t' Antwerpen en Priefter t' Amfterdam. . „ 188
Op den kunftrijcken Heer Abraham van Diepebeeck. . . „ 190
Op mijne fchildery, toen Govert Flinck my uitfchilderde, in het jaer MDCLIII. . . . . . „ 191
Op Mr. Steven Kracht, Deken en Priester. . . . . „ 193
Brief aen den Hooghwaerdigen en Hooghgeleerden Heer Bertholdus Niehufius. . . . . „ 194
Op G. Flincks afbeeldinge van den Doorluchtighften Vorft, en Heere Frederick Willem, Keurvorst des H. Roomfchen Rijcks, Markgrave te Brandenburgh. . . . . „ 198
Lucifer. Treurfpel. . . . . „ 201
Opdracht aen Ferdinandus den Derden, gekoren Roomfchen Keizer, enz. „ 203
Op de afbeeldinge van Keizerlycke Majefteit Ferdinandus den Derden, enz. „ 207
Berecht aen alle Kunftgenooten, en Begunftigers der Tooneelfpelen. . „ 209
Inhoudt. . . . . „ 217
Het Eerfte Bedryf. . . „ 221
Het Tweede Bedryf. . . . . . „ 233
Het Derde Bedryf. . . . . „ 247
Het Vierde Bedryf . . . . . . „ 265
Het Vijfde Bedryf. . . . . „ 277
Tooneelfchilt of Pleitrede voor het Tooneelrecht. . . . . . „ 317
Op Wittewrongel. . . . . „ 327

Uitvaert van Orfeus. . . . . blz. 327

Speelstrijt van Apollo en Pan. . . . „ 334

Eenzaeme aendacht in de Vasten . . . „ 343

Gethsemane of Engeletroost. . . . „ 346

Ecce Homo. . . . . „ 350

Lofzang van Sinte Agnes. . . . . „ 353

Lofzang van Sinte Klara. . . . . . . „ 356

Ter inwydinge van den E Heere Gerardus van Westrenen, toen hem het recht van Licentiaetschap der Heilige Godtgeleertheit te Loven wiert opgedragen . . . . „ 339

Op de wijdtvermaerde zeestadt Hoorn. Aan de E E. Heeren Burgemeesters en Wethouders der zelve stede. . . . . „ 362

Op d' afbeeldinge van Utrecht. Getekent door Herman Zachtleven. „ 364

Op het Kunstboeck van Herman Zachtleven, enz. . . . . . „ 366

Ter Bruiloft van den E. Heer Aernout Hellemans Hooft, Ridder van St. Michiel, en de E. Joffrouw Maria van der Houve . „ 368

Op den afstant der Kroone, en het Reizen van Koninginne Christine. „ 371

Op het overlijden van wijlen Zijn Excellentie den Grave Axel Oxenstern, enz. . . . . „ 373

Op het onweder van 's Lants Bussekruit te Delft. . . . . „ 374

Inwijdinge der Schilderkunste op Sint Lukas feest. . . . . . „ 380

De Klelia van den Heer Hogenhuis, geschildert door Stockade. . „ 382

Q Horatius Flakkus Lierzangen en Dichtkunst. In het rijmeloos vertaelt. . . . . : . . . . „ 385

Opdracht aen de Kunstgenooten van Sint Lukas, t' Amsterdam, Schilders, Beelthouwers, Tekenaers, en hunne Begunstigers.. „ 387

Het Eerste Boeck.

Aen Mecenas. — Het Eerste Gezang . . „ 391

Aen Augustus. — Het II. Gezang. . . „ 393

Aen het Schip. —	Het III.	Gezang. . .	blz. 395
Aen L. Sextius. —	Het IV.	Gezang.	„ 397
Aen Pyrrha. —	Het V.	Gezang. . . .	„ 399
Aen Agrippa —	Het VI.	Gezang . .	„ 400
Aen Munatius Plancus.	Het VII.	Gezang.	„ 402
Aen Lydia. —	Het VIII.	Gezang.	„ 404
Aan Taliarchus —	Het IX	Gezang	„ 405
Aen Merkuur. —	Het X	Gezang. .	„ 407
Aen Leuconoe. —	Het XI	Gezang. . . .	„ 409
Aen Augustus. —	Het XII.	Gezang. . .	„ 410
Aen Lydia. —	Het XIII.	Gezang. . .	„ 412
	Het XIV	Gezang. . . .	„ 413
	Het XV	Gezang. . . .	„ 414
	Het XVI.	Gezang. . . .	„ 416
Aen Tyndaris. —	Het XVII.	Gezang. .	„ 417
Aen Quintilius Varus. —	Het XVIII.	Gezang. . .	„ 419
Aen Glycera. —	Het XIX.	Gezang.	„ 421
Aen Maecenas. —	Het XX.	Gezang.	„ 422
Aen Diane, en Apollo. —	Het XXI.	Gezang. . . .	„ 423
Aen Aristius. —	Het XXII.	Gezang.	„ 424
Aen Chloe. —	Het XXIII	Gezang. . . .	„ 426
Aen Virgilius —	Het XXIV.	Gezang. . . .	„ 427
Aen Lydia. —	Het XXV.	Gezang.	„ 429
Van Elius Lamia. —	Het XXVI.	Gezang. . . .	„ 431
Aen zijne Spitsbroeders. —	Het XXVII.	Gezang. . . .	„ 432
Op Archytas. —	Het XXVIII.	Gezang. .	„ 434
Aen Iccius. —	Het XXIX.	Gezang. . . .	„ 436
Aen Venus. —	Het XXX.	Gezang. .	„ 438
	Het XXXI.	Gezang. .	„ 439
	Het XXXII.	Gezang.	„ 440
Aen Albius Tibullus. —	Het XXXIII.	Gezang.	„ 441

	Het XXXIV.	Gezang.	blz. 443
Aen de Fortuin —	Het XXXV	Gezang . .	„ 444
Ter eere v. Pomponius v. Numidie. —	Het XXXVI.	Gezang. .	. „ 446
Aen zijne Spitsbroeders. —	Het XXXVII.	Gezang .	„ 447
Aen zijnen Knaep —	Het XXXVIII.	Gezang.	. „ 449

Het Tweede Boeck.

Aen C. Afinius Pollio. —	Het Eerfte	Gezang. .	„ 450
Aen Saluftius Crifpus. —	Het II.	Gezang. . .	„ 452
Aen Delius. —	Het III.	Gezang.	. . „ 454
Aen Xantia Foceus. —	Het IV.	Gezang.	. . „ 456
	Het V.	Gezang. . .	„ 458
Aen Septimius. —	Het VI.	Gezang.	. . „ 459
Aen Pompeius Varus. —	Het VII.	Gezang. . . .	„ 460
Tegens Barine. —	Het VIII.	Gezang. . . .	„ 462
Aen Valgius —	Het IX	Gezang.	. . „ 463
Aen Licija. —	Het X.	Gezang. . . .	„ 464
Aen Q. Hirpijn. —	Het XI.	Gezang. . .	„ 465
Aen Mecenas. —	Het XII.	Gezang. . . .	„ 467
Op den Boom, enz. —	Het XIII.	Gezang. . .	„ 469
Aen Poftumus. —	Het XIV.	Gezang. . . .	„ 471
	Het XV.	Gezang. . . .	„ 473
Aen Grosfus. —	Het XVI.	Gezang. . . .	„ 474
Aen Mecenas. Toen hy kranck lagh. —	Het XVII.	Gezang. . . .	„ 476
	Het XVIII.	Gezang. . . .	„ 478
Aen Bacchus. —	Het XIX.	Gezang. . . .	„ 480
Aen Mecenas. —	Het XX.	Gezang. . . .	„ 482

Het Derde Boeck.

	Het Eerfte	Gezang. . . .	„ 484
Aen zijne Vrienden. —	Het II.	Gezang. . . .	„ 486
	Het III.	Gezang. . . .	„ 488
Aen Kalliope. —	Het IV.	Gezang. . .	„ 490

Augustus Lof —	Het V.	Gezang	blz. 493
Aen de Romainen. —	Het VI	Gezang	„ 495
Aen Asterie —	Het VII	Gezang.	„ 497
Aen Mecenas —	Het VIII	Gezang.	„ 499
Aen Lydia. —	Het IX.	Gezang. .	. „ 501
Op Lyce —	Het X.	Gezang	„ 503
Aen Merkuur —	Het XI.	Gezang .	„ 504
Aen Neobule. —	Het XII	Gezang	„ 506
Aen de Bron van Blandusie —	Het XIII.	Gezang.	„ 508
Augustus Lof. —	Het XIV.	Gezang.	. „ 509
Op Chloris. —	Het XV	Gezang .	„ 511
Aen Mecenas. —	Het XVI	Gezang.	„ 512
Aen Elius Lamias. —	Het XVII.	Gezang. .	. „ 514
Aen Faunus. —	Het XVIII	Gezang. .	, 516
Aen Telefus. —	Het XIX.	Gezang.	. „ 517
Aen Pyrrus. —	Het XX.	Gezang	. „ 519
Aen de Kruick. —	Het XXI.	Gezang.	. . „ 520
Aen Diane. —	Het XXII.	Gezang . .	„ 522
Aen Fidile. —	Het XXIII	Gezang.	. . „ 523
Tegens de Gierigaerts. —	Het XXIV.	Gezang. .	. „ 525
Aen Bacchus. —	Het XXV	Gezang.	. „ 527
Aen Venus. —	Het XXVI.	Gezang. .	„ 529
Aen Galatea, enz. —	Het XXVII.	Gezang	. . „ 530
Aen Lyde. —	Het XXVIII.	Gezang.	. „ 533
Aen Mecenas, —	Het XXIX,	Gezang. .	. „ 534
	Het XXX.	Gezang.	. . „ 536

Het Vierde Boeck.

Aen Venus. —	Het Eerste	Gezang . . .	„ 538
Aen Antonius Julus. —	Het II.	Gezang. . . .	„ 540
Aen Melpomen. —	Het III.	Gezang. . . .	„ 542
Drusus Lof. —	Het IV.	Gezang.	. . „ 543

Aen Auguftus. —	Het V	Gezang . . .	blz 546
Aen Apollo en Diane. —	Het VI	Gezang. .	„ 548
Aen Torquatus. —	Het VII	Gezang .	„ 550
Aen Martius Cenforyn —	Het VIII	Gezang. . .	„ 552
Aen Lollius. —	Het IX.	Gezang. . .	„ 554
Aen Ligurijn —	Het X.	Gezang .	„ 556
Aen Fyllis —	Het XI.	Gezang.	„ 557
Aen Virgilius —	Het XII.	Gezang.	„ 559
Tegens Lyce —	Het XIII	Gezang .	„ 561
Aen Anguftus —	Het XIV.	Gezang. . .	„ 563
Auguftus Lof. —	Het XV.	Gezang. . .	„ 565
Toezangen.			
Aen Mecenas. —	Het Eerfte	Gezang. . . .	„ 567
	Het II	Gezang. . . .	„ 569
Aen Mecenas. —	Het III.	Gezang . .	„ 571
Tegens Menas, enz. —	Het IV.	Gezang. . . .	„ 572
Tegens de toveres Kanidia. —	Het V.	Gezang. . . .	„ 573
	Het VI.	Gezang. .	„ 576
	Het VII	Gezang. . . .	„ 577
. . . .	. . .	. . . .	
Aen Mecenas.	Het IX.	Gezang . . .	„ 578
Aen Mevius. —	Het X	Gezang. . .	„ 580
Aen Pettius. —	Het XI	Gezang . .	„ 582
. . . .	.	. .	
Aen zijne Vrienden. —	Het XIII	Gezang .	„ 584
Aen Mecenas. —	Het XIV.	Gezang. .	„ 586
Aen Neaera. —	Het XV.	Gezang. . .	„ 587
	Het XVI	Gezang. . .	„ 588
Aen Kanidia. —	Het XVII.	Gezang. . . .	„ 591
Kanidia antwoort	. . . .	.	„ 593
Eeugetyde. . . .	. . . . .	.	„ 595

Q. Horatius Flakkus van de Dichtkunst. — Aen de Pisonen. . . blz 598

Op het uitdeelen der graenen door Joseph in Egypten. Geschildert door Nikolaes Stokkade. . . . . „ 612

Op de Romainsche historischilderyen, opgehangen in de Burgemeesterskamer, en haar vertreck; geschildert door Joan Lievensz., Govaert Flinck, en Ferdinandus Bol. . . . . „ 613

Op het ontfangen van Moses wet, in de Kamer der Heeren Schepenen. „ 614

Op de Historischilderyen ter eere van de Keurvorstinne, den Vorst van Anhalt, en alle Nassausche Heeren en Vrouwen, op het Stadthuis geschildert door G. Flinck. . . . . „ 615

Op de brieven en papieren ter Trezorye geschildert door Kornelis Brizé. „ 617

Op de geluckige regeeringe van Leyden. . . . . „ 618

Noodigh Berecht over de nieuwe Nederduitsche misspellinge. . . „ 619

Op de Afbeeldinge van den E. Heere Gerardus Hulft, geschildert door G. Flinck, enz. . . . . „ 622

Op het vertreck van den E. Heere Geeraert Hulft, Direkteur Generael in de Oostindien. . . . . „ 623

Op den Tafelkrans, voor den Heer Geraert Hulft, Direkteur Generael in de Oostindien, kunstigh van parlemoer in een toetsteene tafel door Dirck van Rijswijck gevlochten. . . . . „ 626

Aen mijne afbeeldinge door Goovaert Flinck geschildert, toenze den Heer Direkteur Generael in Oostindien toegezonden wiert. . „ 629

Op den Edelen Heer Geeraert Hulft, Eersten Raet en Direkteur Generael van Oostindien, enz. . . . . „ 632

Op den E. Heer Rijcklof Goensz., Raet in de Oostindien. Geschildert door G. Flinck, enz. . . . . „ 633

Op het Inwijden van Zijne Heiligheit Alexander den VII. . . „ 634

Ter Bruiloft van den E. Heer Joan de Wit, Raet Penzionaris van den Lande van Hollant en Westvrieslant, en de E. Joffer Wendela Bickers. „ 640

Ter Bruiloft van den E. Heer Joan Six, en de E. Joffer Margarite Tulp. . . . . blz. 644

Danckoffer aen den E. Heer Joan Six, voor zijn ooft en wiltbraet my uit zijne hofftede toegezonden. . . . . . . „ 648

Op Mejoffer Margriete Tulp, Huisvrouwe van den Heere Joan Six, door Govert Flinck gefchildert. . . . . „ 651

Op de Befpiegelingen der Geneeskunfte van den E. Heer Dr. Nikolaes Tulp, enz. . . . . „ 652

Op de Heelkunft van Dr. Paulus Barbette. . . . . „ 657

Inwydinge van 't Stadthuis t' Amfterdam. Toegeëigent den E. E. Heeren Burgermeefteren en Regeerderen der zelve Stede. . . . „ 659

Op den Amfterdamfen Gedenckpenning.

Matige Regeeringe . . . . „ 705

Maghtige Neering . . . . „ 707

Op den zelven Gedenckpenning.

Maghtige Neering . . . . „ 708

Op de Wapenkroon van Amfterdam. Aen den Ed. Heer Kornelis de Graef, enz. . . . . „ 710

Opdracht van Virgilius Tweede Boeck aen den Edelen Heere Peter Hooft de Graef, Jongkheere van Zuidpolsbroeck. . . . . . „ 715

Aen den zelven Heer. . . . . „ 718

Op den Nederlantfchen Fidias, Artus Quellyn, het licht der Beelthouwerye onzer eeuwe, en Beelthouwer te Amfterdam, gefchildert door Stockade . . . . „ 723

Op d'afbeelding van den Ed. Heere Joan van Maerfeveen, enz. enz. „ 724

Op het Marmerbeelt van den Edelen en Geftrengen Heere Joan Huydecoper, enz. enz. . . . . „ 725

Op d'Afbeeldinge van de Tucht, boven de Tuchtpoort uitgehouwen. — Aen den Heer Jakob Hinlopen Vermaes. . . . . „ 727

Den Doorluchtigen Overgeleerden Jongeling Paulus ter Haer, voornaemften Profeffor der Historien, en Latijnfche en Grieckfche welfpreeckentheit ter Hooge Schole te Duesburgh. . . blz 728
Aen de Doorluchtighfte Heerfchappye van Venetiën. . . . . „ 729
Voor de Keur van Zijne Heiligheit Alexander den VII. . . „ 730
Op den Zeetriomf der Heerfchappye van Venetien. . . . „ 731
Jachtzang aen den Doorluchtigen Vorft en Heer J. Mauritius, Vorft des H. Rijcks, Prince van Naffau, Stadthouder te Kleef, etc. over het Wiltbraet, den Heeren Burgermeefteren en Wethouderen van Amfterdam, op hun Keurgetijde en blijde maeltijt, toegezonden. „ 734
Ter Bruiloft van den E. Heer Joan Huydecoper, Ridder, Jongkheer van Maerfeveen, Schepen t'Amfterdam, en de E. Joffer Sofia Coymans. „ 739
Ter Bruilofte van den Kunftrijcken Govaert Flinck, en de E. Jongkvrouwe Sofia van der Hoeven . . . . „ 743
Ter Bruiloft van den Hoogen Edelen Geftrengen Heer Peter Nooms, Baron des H. R Rijcks, Heere van Arelanderveen, en de Hooge Edele Joffer Beatrix Adriana Ram van Schalckwijck. . . . . „ 747
Klaghte over den ondergangk der Rijckftede Aken. . . . „ 750
Verlosfinge van Valencijn, door Zijn Koninckleijcke Hoogheit D. Joan van Oofteurijck. . . . . „ 753
Op Zijne Koninckleijcke Hoogheit D. Joan van Oofteurijck. „ 755
Lijckklaght over D. Antonio de Gamarra, Kolonel van een Regement paerden, Zoon van Zijn Excellentie D. Eftevan de Gamarra, Ridder van St Jakobs Order, Krijghsraet, en algemeen veltheer van Zijne Katholijcke Majefteit, Slotvooght van Gent, en Gezant by de Hooge Mogende Heeren Staten der Vereenigde Nederlanden. „ 756
Op het Eeugetyde van den H. Vader Ignatius de Loiola. . . . „ 759

WERKEN VAN ANDEREN.

Bloemekrans, ter Bruiloft van den E. Bruidegom Joan de Wolf en de E. Bruyd Agnes Block. . . . . blz 16
Uyt-breydingh over den 128 Psalm. . . . . „ 17
Loffang aen d' E. fpeelnoot Kriftina Rutgers. . . . . „ 18
Minnetoon aen d' E. fpeelnoot Kornelia Noortdyck. . . . . . „ 19
Bruilofts Liedt. . . . . „ 23
Byfchrift van Dirk Fraudenius. Op de Afbeelding van den Heer J. v. d. Vondel van Keulen, gefchilderd door den Leydfchen Apelles Johan Lievens. . . . . „ 54
Byfchrift van Frans van Hoogftraten by dezelfde Afbeelding. . „ ibid.
Byfchrift van Joan Six by dezelfde Afbeelding. . . . . . . „ 55
Antwoort aen den Paepfchen Poëet, op den Bloedtbeulingh van Maximiliaen Teeling . . . . „ 88
Toegift op hetzelfde. . . . . „ 89
Op d'Afbeelding van den Heer Jooft van den Vondel, door Filips de Koning gefchilderd. . . . . „ 109
Opfchrift op het Grafgefteente van Joan van Galen. . . . . . „ 152
Byfchrift van Jan Vos by de afbeelding van Jacob Jacobsz. Hinlopen. „ 178
Byfchrift van Jan Vos by de afbeelding van Vondel, door Govert Flinck gefchilderd. . . . . „ 192
Latijnfch byfchrift op Mr. Steven Kracht, met de vertaling. . . „ 193
Jan Vos, op de Titelplaat van Lucifer. . . . . „ 311
Vertooningen by den Lucifer, door Jan Vos ontworpen . , 312
Byfchrift van H. F. Waterloos op Wittewrongel. . . . . . „ 341
Byfchrift van denzelfden, op diens afbeelding. . . . . . „ ibid

Vaers tegen den Lucifer. . . . . blz. 341

Sonnet aan Joost van den Vondel, toen Zijn E. het Feest van St. Lucas met zijn gezelfchap vereerde; door Thomas Asfelijn. . „ 377

Lauwerkrans, den Hooftpoeet Jooft van den Vondel den 20 October 1654 op het hooft gezet, door Lucas Meyer. . . . . . „ 378

Een Gezangh op den beroemden Dichter Joost van den Vondel als Zijn E. op S. Lucas feest de welkomftfluit had uitgedronken; door Thomas Asfelijn. . . . . „ 379

Byfchrift van Jan Vos by de Afbeelding van Dr. Paulus Barbette. „ 656

Op de uitmuntende Poezy van de Heer Joost van den Vondel; door Dirk Fraudenius. . . . . „ 709

PLAATSING DER PLATEN.

Het Portret van Joan Huydecoper. . . . . Over den Tytel.

Het Fac-fimile van Vondels byfchrift op de Afbeelding van den E. Heere Karel Couvrechef. . . . „ blz. 186

Lucifer. — Eerfte Bedryf . . . . . . „ „ 222

Tweede „ . . . . „ „ 236

Derde „ . . . . „ „ 252

Vierde „ . . . . . . „ „ 274

Vijfde „ . . . . „ „ 282

Het Fac-fimile van Vondels byfchrift op Utrecht, getekent door Herman Zachtleven. . . . . „ „ 364

Vondel gekroond op het St Lukas-feest. . . . . „ „ 376

Gedenkpenning op de Inwyding van 't Stadthuis. — N°. 1. . . „ „ 706

Gedenkpenning op de Inwyding van 't Stadthuis. — N° 2 . „ „ 708

DE WERKEN

VAN

J. VAN VONDEL,

IN VERBAND MET ZIJN LEVEN.

De burgerkrijg in Groot-Brittanje, van welken ik reeds by meer dan eene gelegenheid heb moeten fpreken [1]), woedde nog beftendig voort. De kans was Koning Karel tegen geflagen: hy zelf, zijnen vyanden in handen geraakt, was door het Parlement van den troon vervallen verklaard, en vervolgends, uit het eiland Wight, waar men hem gevangen hield, naar Londen overgevoerd, waar men hem, op den eerften February des volgenden jaars, 1649, op een fchavot van 't leven beroofde. Dat deze „gerechtelijke moord," aan den „Gezalfde des Heeren" gepleegd, de heftigfte verontwaardiging

1) Zie Deel IV, blz 109, volgg.; Deel V, blz. 428.

by onzen dichter opwekte, zal voorwaar niemand verwonderen, die uit zijn handelingen en fchriften bekend is met s mans denkbeelden aangaande het goddelijk en onfchendbaar recht der Vorften, en evenmin zal het iemand vreemd dunken, dat hy aan die verontwaardiging lucht gaf. Intusfchen is het zeer onzeker, of al de vaerzen, die te dezer gelegenheid op Vondels naam uitkwamen, of die aan hem werden toegefchreven, werkelijk van zijne hand zijn. Onder de toen in 't licht verfchenen vlugfchriften behoorden drie by elkander in 4°. gedrukte gedichten, zonder naam van drukker of uitgever, en tot onderfchrift voerende: *gedruct in 't moord-jaer van den Koning van Engeland* 1649.

Het eerfte dier gedichten draagt tot opfchrift: *Henriette de Bourbons ontftelde grootmoedigheit. In Withal, den* 10 *van Sprokkel des jaers* 1649, en voert tot onderteekening den bybeltext:

Eert den Koningh.

Het tweede, dat tot tytel heeft, *Karel Stuarts gemartelde Majesteyt. In Withal den* 10 *van Sprokkel* des jaers 1649, is onderteekend:

I. v. V. *Bloed ftinct.*

Het derde, betyteld: *Op de Koningh-Dooders van Engelandt*, is zonder onderteekening.

De beide eerfte ftukken komen voor in de Schiedamfche uitgave van 1660, blz. 483 en 485, gelijk mede in den *Bloemkrans der Vernuften*, blz. 296; het tweede bevindt zich ook in de Amersfoordtfche Editie van 1736. Daar zy echter niet zijn opgenomen in de gewone 4°. uitgave, mag men er uit afleiden, dat Vondel ze niet als zijn werk erkend, of althands verworpen had, en, indien ik ze hier laat volgen is het voornamelijk, om ook mijn min gunftig oordeel over die ftukken te kunnen rechtvaardigen.

HENRIETTE DE BOURBONS

ONTSTELDE-GROOT-MOEDIGHEIT,

IN WITHAL, DEN 10. VAN SPROKKEL DES JAERS 1649.

RUIM op, ruim op, ruim op, gy Goddelooze Benden,
Die 't Koninglyck Paleis dus dicht besloten houd,
En op uw Macht vertrouwt,
Mijn LELI volgt'er ROOS in d'algemeene Ellenden.
Daer koomt zijn Majesteit, met zulk een schoone luister,
Als ooit d'onnoozelheit, aen God, ten offer brocht:
Wie heeft dat Schaep verkocht!
Wat Nevel maekt de zon, bij klare Middagh, duister?
De *Staetzucht* en de *Moord*, twee gruwelijke Draken,
Gaen, in'et *Koorkleet*, recht op mijn Sint *Ioris* aen.
Ai mij, het is gedaen!
Zij spuwen niets dan vuur uit heur vervloekte kaken.
In schijn van Heiligheit vertreed men 't Hoofd der Britten:
Men naemt de vuile vloek, een reine zegen Gods.
Mijn Prins staet, als een Rotz',
En ziet de Roof, in 't goed der Onderdanen, zitten.
De Zoon van Jesse was, met Sauels spies en Beker,
In zijn gerechte wraek, gepaeit en wel te vreên:
Maar hier, ô God! is een
Gezalfde kruin, zoo Vroom als iemand, zelfs onzeker.
O Hemelsch Rechter! kan uw goedheit dit gedoogen?

1 *Ruim op, ruim op* „op zij!' zouden wy zeggen.
4 *Mijn Leli volgt'er Roos* de verkorting *'er* vinden wy by Vondel, als by anderen, menigwerf voor *daar* gebezigd, doch nergends by hem, gelijk hier ter plaatse, voor *haar* Dit kan echter aan den kopiist of zetter liggen Dat voorts de *Leli* hier wederom als zinnebeeld van Frankrijk, gelijk de *Roos* van Engeland, genomen wordt, behoeft wel niet herinnerd te worden.
10 *In'et Koorkleet* „in pontifikaal," gelijk men thands nog wel hoort zeggen
Sint Ioris . de patroon van Engeland, hier voor den Koning genomen.
13 *In schijn van Heiligheid* „als meenende, Gode een dienst te doen"
14 *Men naemt*, voor „men *noemt*," is zeker nooit door Vondel gezegd.
16 Niet zeer duidelijke regel.
17-20 De zin is. „David wilde zijn hand niet slaan aan den Gezalfde des Heeren (zie 1 *Samuel* XXVI 11); maar de Britsche moordenaars ontzien in Karel I die hoedanigheid niet." Het denkbeeld is echter vrij verward uitgedrukt.

Mijn *Karel* geeft zijn Hals aan Londens wreede Bijl.
Is dit de rechte Stijl
Der Godſdienſt, Schelmen zegh? zoo heeft Gods zoon gelogen.
Wat zoo! zoo moeſt'et gaen. De zielen zijn verlegen;
Wijl 't Hoofd, ſpijt Blok en Bijl, te rug ſpringt, en aen 't lijf
Zich hecht. O Schoon bedrijf!
Mijn fiere *Karel* heeft een ſtale Hals gekregen.
Nu kan hy 't woeden van de dolle Teems verduuren,
En ſchiften al'et ſchuim van heur ontſtelde vloed:
Wat volght'em nu een Stoet
Van kloeke Helden en getrouwe Nageburen?
De Bloed-Raed vreeſt de Dolck van 't Zegenrijcke *Oranje.*
O *Fairfax!* zie de Strop die Londen voor u ſpon.
Hij traenooght van de Zon.
Men draeght mijn *Karel* op de zetel van Britanje
Zoo groeit de Roode Roos uit eene plas van bloet:
De Koninglijcke Hoet
Staet nu op *Karels* Hooft, vrij vaſter dan te voren.
Een zoete Vaek begint mijn oogen toe te kleven:
't Is Nacht; ik ga te ruſt, en ſlaep tot aen den Dagh.
De Wereld dreunt: Ach! Ach!
Mijn Koets ſtaet in den brant, en wijſt my 't ander leven.

Eert den Koningh.

25 *Wat zoo!* ja waarlijk: *wat zoo?* — Zóó heeft V nooit geſchreven. Aan deze uitdrukking en aan dezen vorm zoû ik geneigd zijn te gelooven, dat het gedicht uit het Engelsch vertaald is

26 Hetgeen hier verhaald wordt is een my geheel onbekende byzonderheid, en de zaak komt my ook te vreemd voor om geloofwaardig te zijn

29-30 Twee fraaie regels, en die Vondel niet onwaardig zouden zijn

33 *'t Zegenrijcke Oranje:* men weet, dat Willem II niets vuriger verlangde, dan den oorlog aan 't Parlement te verklaren, en zijn zwager Karel II weder op den troon te helpen; doch daarin — geſteld, hy had er de Staten toe bewogen — door den dood verhinderd werd. 't Is echter niet geloofiijk, dat Vondel, die zoo gejuicht had in den pas geſloten vrede, een aanvallenden oorlog dezerzijds — ook zelfs in 't belang der Stuarts — zoû hebben goedgekeurd en deze bedenking levert een nieuw bewijs, dat, ook wat de daarin uitgedrukte gevoelens betreft, het gedicht niet van hem kan zijn,

34 *Fairfax:* de Generaal der troepen van 't Parlement.
Zie de Strop die Londen voor u ſpon niet zeer duidelijk. Waarſchijnlijk is de bedoeling eenvoudig „gy zult tot ſtraf nog eens gehangen worden,"

35 *Hy traenooght van de Zon* d i „hy kan de majesteit des Konings niet in de oogen zien."

36-37 Tuſſchen deze beide regels mist men den regel, die rijmen moet op vs. 39

40-43 Dat Henriëtte de Bourbon by zulke hevige gemoedsaandoeningen in een *zoeten ſlaap* valt, is niet zeer waarſchijnlijk en dat haar *in brand ſtaande koets* haar *'t ander leven* wijst, klinkklare wartaal

KAREL STUARTS

GEMARTELDE MAJESTEIT,

IN WITHAL, DEN 10. VAN SPROKKEL DES JAERS 1649.

Ai my! hoe rijzen my de hairen
Zoo ſteil om hoogh? wie komt hier waren
Terwijl de gantſe wereldt ruſt?
Zijt ghy 't Denijs? O Zon der Vrancken!
Wat joegh u, uit de Wijngaert-rancken,
Met zulck een vracht, aen deze Kuſt?
Zit neêr; uw Mond zou garen ſpreecken:
Maer, laes! heur krachten zijn geweecken,
Toen 't vinnigh ſtael de ſtrot doorſnê.
Och! kon uw hand de Veder voeren,
Ick zou'er zwier wel naeuw beloeren,
Tot ick de grond zagh van uw wee.
Helaes! ick ben, ick ben bedrogen:
't Is *Karels* Geeſt, die, uit mijn oogen
De vaeck verdreef. O roode Roos,
O Martelaer! ô Hooft der Schotten;
Dorſt Londens Bijl uw Diſtel knotten?
Dat 's immers al te Goddeloos.
Kon *Straffor ts* bloed de Teems niet ſtillen;
Had *Kantelberg* heur ſchorre killen,
Op 't Moordſchavot, noch niet voldaen:
Moeſt uw gekroonde kruin haer paeien,
Eer deze Weerhaen om wou draeien?
Zoo zal'er Zee haeſt holler gaen.
Die ſlagh (ô Fairfax! duick vrij onder:)

4 Denijs· „de H. Dionyſius, patroon van Frankrijk "
5 *De Wijngaert-rancken* Frankrijk is meermalen, zinnebeeldig, het „Land der Wijngaarden" genoemd.
9 *Toen 't vinnigh ſtael de ſtrot doorſnê*· men weet, dat St Denys ook onthoofd was geworden — en 't is zeer verklaarbaar, dat hem deze omſtandigheid wat hinderde in 't ſpreken
10,11 De zin is „kost gy maar ſchrijven, ik zoû wel naauw toekijken welke letters gy op 't papier zettet "
14 *'t Is Karels Geeſt*: de dichter had namelijk den onthoofden Karel voor den onthoofden Dionyſius aangezien.
18 *Dat 's immers al te Goddeloos* dat 's immers al te prozaïsch een regel, om aan V. te kunnen worden toegeſchreven! — althands bederft hy ten eenemale de voorgaande vrij goede vaerzen
20 *Schorre killen* zie over *ſchor* het aangeteekende. Deel III, blz 169
23 *Eer deze Weerhaen om wou draeien* d i „eer deze kaus woû keeren."

Klonck aen de Zein gelijck een Donder,
En daverde op de fiere Belt.
De Donau fcheen te fchuddebollen:
De blakende Iber raeckte aen 't hollen,
En Maes en Wael is heel ontftelt.
De Stroomgoôn zullen met'er Kielen
Haeft aen de witte ftranden krielen,
En ftoren 't Britfe Wolveneft:
Men zal de Londzebrug, met Koppen,
En Beene, en Armen haeft verkroppen,
En zuiv'ren 't Lant zoo van de Peft.
Dus zal de Zoon zijn luften boeten;
Ja, verwen zijne ontfchoeide voeten,
En hande, en dolck, in 't wreecken, rood.
Ruft *Stuart*, ruft. Hoe dus zorghvuldigh,
Ga, legh uw Hooft, ghy zijt onfchuldigh,
Vrij zachtjens in *Marias* fchoot.

31,32 De zin is· „de vereenigde Franfche, Deenfche en Nederlandfche vlooten zullen zich weldra aan de Engelfche krijtbergen vertoonen"
35 *En beene* voor *beenen*, maar zulke afkappingen veroorlooft V. zich niet.
40 *Zorghvuldigh* voor „bezorgd'
41,42 De zin is „leg uw hoofd in den fchoot uwer grootmoeder Maria, even onfchuldig gemarteld als gy"

Het derde van de te famen verfchenen gedichten, en het eenige, waarvan zich Vondel het vaderfchap fchijnt te hebben laten welgevallen, volgt hier achter.

OP

DE KONINGH-DOODERS

VAN

ENGELANDT.

Quæ caufa indigna ferenos
Fœdavit vultus?

VERMOMDE Lucifer had door zijn Parlement
Den Heer het zwaert ontruckt, de Kerck en 't Hof gefchent,
En dat gezalfde Hooft, nae 't bloedigh t'zamenrotten,
Verkocht door Judas bloet, den droeffem van de Schotten,
Als hy de moortbijl klonck door 's Konings hals en kroon.
Zoo bouwt het helfche heir in 't Engelfch rijck zijn troon.

Triftius haud illis monftrum, nec fævior ulla
Peftis, & ira Deûm Stygiis fefe extulit undis.

OP DE KONINGH-DOODERS, enz. deze tytel werd in de latere uitgave verwisfeld met dien van OP DEN VADERMOORDT IN GROOT BRITTANJE.

Quae caufa indigna enz: d. i. „welke onwaardige oorzaak heeft de heldere gelaatstrekken beneveld?" Zie *Aen.* II, 285

1 *Vermomde Lucifer*: „Cromwell"

2 *Gefchent* voor *gefchonden*, als meermalen.

4 *Verkocht door Judas bloet* de latere uitgave heeft *gekocht van Judas bloet* De Schotten hadden namelijk in 1647 's Konings zaak verraden en hem overgeleverd aan het Parlement Zie Deel IV, blz 387.

Triftius haud illis enz · deze plaats, die in *Aen.* III, 214 en 215 voorkomt, is door onzen dichter zelven later aldus vertaald

Geen lantgedroght zoo helfch· men vont noit ftimmer peften
De wraeck der Goden broghtze uit Plutoos ftoel en neften

Het wordt aldaar van de „Harpyen" gezegd.

Het Parlement in Engeland, de vriendfchap wenfchende te onderhouden met de Staten Generaal, die er nog fteeds een Gezant hadden gelaten, zond in Mei van dit jaar, voor de tweede reis, als Rezident in den Haag, Izaak Doreflaar, wiens vader Predikant was geweest te Enkhuizen, en die, zich te Londen hebbende neêrgezet, als Fiskaal of Openbare aanklager de befchuldiging tegen Karel I gevoerd had. Naauwlijks was hy twee of drie dagen in den Haag

geweest, of hy werd door eenige onbekende en vermomde perfonen, die men houdt, Schotten te zijn geweest, in zijn herberg overvallen en moorddadig omgebracht. Ter gelegenheid van dezen moord werd te Amfterdam een fchandfchrift verfpreid, getyteld: *Epitaphium* van *Dr. J. Dorislaer*, en geteekend: V. V. I. *Daer flaet geluck toe.* In deze aanvangletters verkozen fommigen *Van Vondel* (*Joost*) te lezen; offchoon de ellendige rijmelary, die er op volgde, wel nooit uit zijne pen kon gevloeid zijn. Het Gerecht nam uit het rondventen van dat libel aanleiding tot het inftellen eener nieuwe keur tegen het maken, drukken en uitgeven van dergelijke fchriften, welke keur den 20 Mei werd afgekondigd.

De waardigheid van Drost van Muyden, Baljuw van Gooiland, enz. voor twee jaren opengevallen door den dood van Hooft, was tot nu toe onvervuld gebleven. De Staten befchonken thands daarmede Gerard Bicker, zoon van Andries Bicker, of liever — om de taal te fpreken, welke de nieuwe Patriciërs begonnen aan te flaan — van den Heer van Engelenburg, en zulks, uit aanmerking der groote dienften, door laatstgemelde aan den Lande bewezen. Immers hy was in den jare 1645 met den Oud-Burgemeester van Dordrecht, Jakob de Witt, en Cornelis van Stavenisfe, Raadpenfionaris van Zeeland, naar Zweden gereisd, òm aldaar den vrede tusfchen deze Mogendheid en de Kroon van Zweden te bemiddelen. Een dergelijk Gezantfchap, aan welks hoofd de meer door my genoemde Burgemeester Gerard Schaep [1]) was geplaatst, had zich met hetzelfde doel naar Denemarken begeven. Een talrijke oorlogsvloot, onder bevel van den Vice-Amiraal de Witte, had de Afgezanten vergezeld, om des noods kracht en klem by te zetten aan hunne vertoogen: en het gevolg dezer zending was dan ook geweest, dat niet alleen op den 13 Augustus van 't gemelde jaar de vrede werd geteekend, maar ook — en waar het by ons vooral op aankwam — dat de tollen op de Sond aanmerkelijk verminderd werden.

Het inwijden van een nieuwen Droslaart ging altijd met eenige plechtigheid vergezeld, waaronder b. v. behoorde, dat hy, als fymbool der verbintenis, welke hy met Muyden aanging, zijn voet in een ring, geklonken aan een fteen, de „wijfteen" genaamd, en by de brug te Muyden geplaatst, moest fteken, en in die houding den eed afleggen. Te dezer gelegenheid ging de ten toon gefpreide pracht alle denkbeeld te boven. De nieuwe Drosfaart, op 5 Mei van dit jaar met een talrijk gevolg van ruiters en karosfen uit Amfterdam gereden, werd te Diemen ontfangen door zes tooneelwagens, op welke men de drie Steden van Gooiland, benevens het noodige gezelfchap Goden en Godinnen en andere zinnebeeldige perfonaadjen vereenigd zag, die alle hem met gedichten verwelkomden. Te Muyden gekomen met dien gantfchen fleep, werd hy aldaar begroet door de Burgemeesters der

1) Z e Deel III, blz 289; Deel V, blz 715

drie ſteden en opgewacht door een in 't wit gedoschte maagdenſchaar, die hem den eerewijn toedronk en hem naar 't Raadhuis geleidde. Van daar begaf hy zich naar den wijſteen, waar hy, onder een krans van nimmerdor, in welks midden zijn wapen hing, den eed aflegde. Al deze toeſtel was uitgedacht, en de vaerzen vervaardigd, door Jan Vos. En hierby bleef het niet: ook op den Schouwburg te Amſterdam werden vertooningen gegeven, mede door Vos ſamengeſteld, en waarby insgelijks de blijde Inkomſte van den nieuwen Drost zinnebeeldig werd aanſchouwd [1]). Vondel, die van oudsher, en nog uit de tijden der Arminianery, een machtigen eerbied voor Andries Bicker koesterde, liet deze gelegenheid niet ongebruikt voorbygaan om hem zulks te betuigen, door de huldiging van 's mans zoon met dezen fraaien lierzang te vereeren.

1) Zie de beſchrijving dezer-feestvieringen meer omſtandig in de *Gedichten* van JAN VOS, ed 1726, Deel I, blz 567—580, en in de *Merkw. Kasteelen*, beſchreven door J VAN LENNEP en W. J HOFDIJK, blz 94 volgg.

OP HET HULDIGEN

VAN DEN HEERE

GEERAERT BICKER,

Drost te Muiden, Baljuw van Gooilant, en Weesperkarspel

ALCIDES Bicker had, vooruit
Getreên met Aemſtels Staetgenooten,
Het Neêrlantſch Krijghsgedroght geſtuit,
Met kracht aen ketenen geſloten,
Na dat het vierwerf twintigh jaer
Met kopren muil en ſtale tanden
Zoo vele landen ſteên en ſtranden,
Op aller volcken halsgevaer,
Had omgewroet, en zee noch ſtroomen
Niet zagen dit gewelt te toomen

1 *Alcides Bicker* „Andries Bicker, Heer van Engelenburg, die den vrede te Munſter had helpen ſluiten, en hier met Alcides (Herkules) wordt vergeleken, omdat, gelijk deze het helgedrocht Cerberus, hy den oorlog aan banden gelegd had.

De Hoet der Vryheit blonck op 't hooft
Der Zeven Landen, en hun Orden,
Die, eertijts fchier van hoop berooft,
En entlijck vry gekent geworden,
Nu met gedeckten hoofde fpreeckt
Voor out Kaftilje en zijne troonen,
Daer Flips, verlaên van weereltkroonen,
Het hooft door alle ftarren fteeckt,
En met een' dagh van diamanten
Befchijnt de Hollantfche Gezanten.

Wat raet om 's Vredehelts beleit,
Om Andries, onder 't puick der Helden
Des ftaets, voor zijne dapperheit
En goede dienften te vergelden?
Een fchip vol gouts waer niet genoegh
By zulck een vroomheit opgewogen:
Men loontze niet met 's lants vermogen:
En oft 't vermogen zwaerder woegh;
De prijs, waer na de Bickers ftreven,
Is 't Vaderlant ten roem te leven.

Maer Hollant zeit: ten minfte laet
Een teken van erkenteniffe
Dan vryen mijn' bevryden Staet
En fchultbekennende gewiffe
Van opfpraeck en ondanckbaerheit,
Eer Reden ons die fchantvleck toone;
Men eer' dien Vader in den Zone:
Het Droftampt heeft naer hem gebeit,
Hy zette zich op 't huis te Muiden,
Tot veiligheit van lant en luiden.

Op deze billijcke uitfpraeck hief
Het Slot zijn kruin op uit de boomen.
De zon was Goeilant noit zoo lief,
Al brackze door met gulde zoomen,
Als zulck een ftem, met luft gehoort
Langs al de Vecht en Goeifche kuften.
Drie fteden en hun dorpen ruften
Op deze nieumaer: Roof en Moort

12 *Orden:* is hier 't enkelv. en ftaat voor „Staten-Generaal."
15 *Met gedeckten hoofde:* zinnebeeld der „vrijheid," welk woord, in Vondels dagen, toen men er zijn ware beteekenis nog niet aan ontnomen had, hetzelfde wilde zeggen als „onafhankelijk gezach"
17 *Verlaên* voor „overladen."
33 *Vryen* voor „bevrijden."
47 *Drie fteden:* „Muyden, Naarden en Weesp."

Baldadigheit en burgerplagen
Verlaten fluks hun hol en hagen.

Der byen Koning gaet te velt,
Daer d'ope lucht, niet meer bedorven
Door hitte of rijp, den honigh fmelt.
Hy haelt de boeckweite in zijn korven.
De koele dauw verquickt het zaet,
En 't gras het vee, en fpant den uyer.
De huisman ploeght en zaeit niet luier,
In 't kriecken van den dageraet.
Groot Buffem, 's Gravelant en andren
Onthalen op dit feeft malkandren.

Aenvaert het zwaert, ô Jongeling:
Dat dit gezegende gewelte,
Verdadight door uw deught en kling,
U loof, gelijck 't Gemeene Befte
Uw' onvermoeiden Vader looft,
In ooreloge, en tijt van vrede.
Befcherm het recht van lant en ftede:
Verltreck der onderdruckten hooft:
Betoom den moetwil door de wetten;
Zoo zal de Faem uw' lof trompetten.

50 *Verlaten fluks hun hol en hagen.* men zoû zeggen: dat doen zy juist wanneer zy kwaad willen ftooken. V. had even goed kunnen fchrijven:
Gaan fchullen in *hun hol en hagen* —
doch de bedoeling is: „ruimen 't land"
59 *Groot Buffem, 's Gravelant.* hier voor „Gooiland"

Van een anderen aart was het feest, 't welk Vondel, drie dagen voor de inhuldiging van Bicker, en alzoo op den 2 Mei in zijn familiekring gevierd had. De eerfte gade van zijn neef Hans of Joan de Wolff was hem door den dood ontrukt: althands hy trad op gezegden dag voor de tweede maal in den echt met een tweede Juffrouw Block, een nicht van zijn overledene vrouw [1]). De bruid heette Agnes en telde nog geen twintig jaren, daar zy op den 29 October van 't jaar 1629, en wel te Emmerik, was geboren. Zy was de dochter van Arend Block en van Ida Rutgers, en had twee broeders: Dirk, die met Agneta Leeuw, en Antonie, die met Barbara Leeuw trouwde — en twee zusters, Nelleken, gehuwd met David de Neufville, en Ida. Wy zullen de meesten uit dezen nieuwen rij van perfonaadjen, met wie Vondel in betrekking kwam, nog wel eens nader ontmoeten.

1) Zie Deel IV, blz 417

Deze reis onttrok Vondel zich niet aan de feestviering: althands hy bezong het huwelijk van zijn neef in het luimige gedicht, dat hier volgt.

MAYBOOM

VOOR

JOAN DE WOLFF,

EN

AGNES BLOCK.

AGNES hart lagh hart bevrozen,
Als de Noortas, daer de zon
Noit violen, nochte roozen
Blat noch bloeſſem winnen kon.
Liefde ontdoide in dit geweſte
Noit de lente van haer tijdt,
Die men ſchat het allerbeſte,
Waerdigh zeven jaer gevrijt.
Zonder wulpſch vermaeck te zoecken,
Sloeghze 't oogh op lof, en deught,
Hielt geſpreck met ſtomme boecken,
Stichters van haer ſtille jeught:
Van de weerelt afgeſcheiden,
In haer kamer en vertreck,
Schuwdeze al die ſtricken leiden
Voor een ſtilte, zonder vleck.
Minnen, Jawoort, bruiloft, huwen
Vlootze, als ſpinnen, en venijn,
Konnen maeghden feeſten ſchuwen,
Daerze toe geſchapen zijn?
Kan een maeght de Liefde haten,
Die haer' oirſprong neemt uit Godt,
En de menſchelijcke ſtaten

1 *Hart lagh hart:* weder de oude zucht tot woordſpeling

Onderhoudt door 't hylixlot?
Deze fpruit kan niet begrijpen
Hoe men dwael van 's vrydoms ftreeck.
Om dien diamant te flijpen
Valt een diamant te weeck.
Niemant durf van vryen momplen.
Wie dit opwerpt, blijft verdacht,
Dat hy haer wil overromplen,
Zooze fluimert op de wacht.
Toenze in flaep viel, daer de boomen
Ruifchen langs de cingelgracht,
Hadze eens angftigh leggen droomen,
Hoe een Wolf, by doncker nacht,
Haren fchoot een Lam ontruckte,
En verflont 't onnozel Lam.
Denck eens hoe de Maeght dit druckte,
Eerze 't loos bedrogh vernam.
Evenwel dat droomen plante
Diep een voetfpoor in haer' zin,
Schoonze zich hier tegens kante,
Zomtijts meer, en zomtijts min.
Als de rechte wedergade,
Die nu aen haer zijde zit,
Smeecken quam om haer genade,
Dochtze weêr: wat droom is dit?
Ay, wat onruft komtme quellen?
Ziet de Wolf naer Lammers uit,
Die men uit mijn' naem kan fpellen?
Wat of 't voorfpoock nu beduit?
Wegh, ghy wolven, leeuwen, beeren,
Laet d'onnozelheit in ruft:
Gaet in 't wilde woudt verkeeren.
Eenzaem leven is mijn luft.
Om haer hardtheit te verzachten,
En te temmen 't fchuw gemoedt,
Vleeide een ftar in haer gedachten
Met een' minnelijcken gloet.
Vryer, laet dit vier niet dooven,
Datghe uit Agnes oogen fchept,
Nu ghy zulck een ftar daer boven
Aen den rijcken hemel hebt.
Zie haer' boezem reede ontlaten.

27,28 Eenvoudige en fraaie gedachte, fraai en eenvoudig uitgedrukt.

65 *Ontlaten* gelukkig gekozen woord, even als men in 't vroege voorjaar zegt, dat het weer, de grond *ontlaten*, d i: „langzamerhand van de ijskorst of het hal bevrijd worden", zoo wordt dit hier op den maagdeboezem van Agnes toegepast.

59,60 Verfta „een liefijke fter ontftak een zachten minnegloed in het gemoed van Agnes"

Zie hoe 't ys om 't hart verſmelt;
Hoeze luiſtert onder 't praten,
Door een minnelijck gewelt,
Meer en meer tot u genegen.
Wanhoop niet aen uw geluck:
Want ghy vrijt niet zonder zegen.
Blyſchap kroont al 's minnaers druck.
Entlijck bint hyze aen de ſchakel
Van zijn tong, gelijck zijn Bruit,
En dat langh gewenſchte Orakel
't Jawoort zucht ze al ſteenende uit.
't Is nu uit met al het weigren,
En ontveinzen, 's vryers kruis:
Zie het Bruigoms hart nu ſteigren:
Hy verwacht de Lieffte t' huis.
Op 't gezegende verovren
Van dat zuivere kasteel
Stroit de May zijn groene lovren,
Vlecht de May een bloemprieel,
Voor de blakende echtgenoten,
Voor het overtrouwe paer,
Dat in vriendelijcke loten
Aen zal winnen, jaer op jaer.
Laet uw min nu adem halen,
Schoone Bruit en Bruidegom,
Op 't gezang van nachtegalen:
Gaet in 't bruilofts heilighdom,
En vermeerdert d'Amſterdammers,
In het minnende ſaizoen:
Mengt de Wolven en de Lammers,
's Winters zomers even groen.

94 Men herinnere zich ſteeds, dat *Agna* een „Lam" beteekent en de ſpeling met de namen van Bruid en Bruidegom deed zich alzoo van zelve en ongedwongen voor.

Verlangt men te weten, wie op de bruiloft van Joan de Wolff en Agnes Block als ſpeelnoots of gasten aanzaten, ik ben in ſtaat, aan de nieuwsgierigheid te dien opzichte voor een groot deel te voldoen. Er beſtaat een liedeboekjen, in langwerpig klein 8°. gebonden, en voor deze gelegenheid vervaardigd. De hoornen band heeft aan elke zijde de hier volgende vrij ſlecht geteekende vergulde afbeelding van een fraai uitgedoschte, met bloemen bekranste Juffer, die onder den linker arm iets draagt, wat men met een weinig goeden wil voor een *blok* kan aanzien: tegen over haar zit een verguld dier, dat vermoedelijk een *wolf* zal moeten verbeelden. De twee figuren zijn gevat in een vierkant, en dit weder in een ander: de hoeken van welke vierkanten met ſterren zijn voorzien, die door ſtralen met elkander vereenigd zijn, en op elk van de binnenſte ſterren zit een duifjen, alles verguld.

De tytel luidt:

BLOEMEKRANS

TER BRUILOFT VAN DEN E. BRUIDEGOM

JOAN DE WOLF

EN D' E. BRUYD

AGNES BLOCK.

GETROUWT DEN 2 VAN BLOEIMAENT DES JAERS 1649.

T'AMSTERDAM by *Pieter Matthyſen* in de Stoofſteegh, gedruct 1649.

Tegenover de eerste bladzijde een vignet.

De inhoud beslaat maar veertien bladzijden en luidt als volgt:

Uyt-breydingh over den 128 *Psalm.*

Wel dien den Heer wil vreezen,
En op zijn wegen gaet,
't Werck van uw handt zal wezen
Gezegent vroegh en laet.
Wel u, ghy hebt het goede,
Alom waer dat gy zijt.
Het werck maeckt niemant moede,
Dien Gods gena verblijdt.

II.

Gelijck een milde rancke
Ronts-om het huys beslaet,
En door zijn vrucht ten dancke
Den wijn-pers overlaedt:
Zoo zal uw gezellinne
Uw lief, uw huysvriendin,
U kroonen door haer minne
En brengen blydtschap in.

III.

Gelijck Olyve-planten,
Die in het ront geplant,
Gevlochten aen de kanten
Een lusthof zijn op 't lant:

Zoo zullen uwe zoonen
En dochters om u ſtaen
En vreedzaem by u wonen,
Daer gy ten diſch zult gaen.

IV.

Ziet alzoo daelt de zegen
Op dien die Godt ontziet.
De Heer wil zegen geven
Uyt Zion, dat ghy ziet
Uw kindren en kintskindren,
En dat geen ongeval
Noch quaet Godt volck zal hindren,
Maer vree zijn overal.

LOFSANG

AEN D' E. SPEELNOOT

KRISTINA RUTGERS.

STEMME *Amarilli.*

I.

Waer zal uw lof beginnen
KRISTINA wien voor zich de Godt der Minnen
Spaert om meê te winnen
De koele Maets, die op u zedigh prycken
Verlieft, geſtadigh kycken:
Uw kuyſche loncken doen zelfs de minnaers blozen,
O Kriſtina, o Kriſtina, o Kriſtina, ſchone roze.

II.

Uw zoete tongh doet breecken
Zoo menigh heil, Ghy zyt, vol zoete ſtreecken
Dan noch uw woordjens ſteecken
Gelyck als pylen van Cupid geſchoten,
Die 's Minnaers hart doorſtooten,
Uw aenſchyn licht gelyck de zonneſtralen
Elck blickje, breydt een ſtrickje, geeft een prickje om te dwalen.

III.

Wat hoor ick daer voor klagen
Dat herrewaert komt uyt „ het Velt en Hagen.
't Schynt dat zy liefde dragen
En ongetrooſt in eenzaemheyt gaen karmen
Ellendige, och armen!
Het zyn gewonde verliefde martelaren
Want zy roepen, o *Kriſtina*, o *Kriſtina*, wilt ons ſparen.

IV.

Zo *Paris* mocht gebeuren
U in 't Godinnekoor, „ om 't ſchoonſt te keuren,
Hy koos u, zonder ſteuren
Van d' Hemelgoon, „ [1]) die zelf u ſchoonheyt roemen,
En u, *Kriſtina*, noemen
Haer Koninginne, en 't puyck van d' overſchone
Want *Kriſtina*, want *Kriſtina*, want *Kriſtina* ſpant de krone.

1) Waarſchijnlijk duiden de „ in dit lied voorkomende, *reprises* aan. de bedoeling is my anders niet helder.

MINNETOON

AEN D' E SPEELNOOT

KORNELIA NOORTDYCK.

STEMME *Fytje Floris* etc.

I.

Op mijn Zanggodin help loven
Zingh van haer, die als een zon
Metten dageraed begon,
En meer lichts in uwe oogen
Bracht, dan oit *Diana* deê,
Kom en breng Uw Suſter meê.

II.

Leit de *Muzen* om haer heenen,
Kroont Kornelia Noortdyck,
Waerde Speelnoot in uw Ryck,
Laet de minnaers om haer weenen,
Voeght u aen haer lincker zy
Zy begeert de rechter vry.

III.

Ziet daer komt zy aengetrocken
Als een Pallas vry van Min,
Scherp van oordeel, ryp van zin,
Niemant kan haer lof ontrucken
Die de ſchoonheit voeght by deught
Wysheit in haer jonge jeught.

IV.

Aengebeden op der aerden
Geeft zy Minnaers klein gehoor,
Maer heeft zelf haer wilt op ſpoor.
Zoeckt *Dianaes* jacht t' aenvaerden
Of om vyver-visſchery
Neemt zy waer het vroegh gety.

V.

Zoo ſomtyds *Cupidoos* knechten
Staen verlieft op deze maeght,
En een blaeuwtje wort gewaeght,
Eer men hen kan onderrechten,
Voelen zy de ſchimp en ſtoot,
Onbedochtheyt leyt in noot.

VI.

Waer dan heen met die gequesten?
Half genezen op de wacht
Daer het *Schaep* en *Wolfje* lacht.
Vryers hout het haer ten beſten
Moet ghy volgen alle daegh
Eyntlyck komt een bruyloftvlaegh.

Nieu Deuntje op d' Oude Wyze Arent, Pieter, &c.

I.

Wolven by de *Schapen* zyn wonderlyck gepaert,
Meerkatten by de *Aepen* zyn ongelijck van ſtaert.
En *Puysje* by de kaert
Liet met een ſnap
De Suycker pap
Van *Minnemoer* geſpaert.

II.

Tyden hebben tyden, de loop zyn wederkeer,
Men ziet er menigh klimmen, die valt van boven neêr
En doet hem weynigh zeer.
Het goet geluck
Verzoet den druck
Den *Afval* levert ſmeer.

III.

Zou men wel gelooven dat van het hardtſte *Block*
Een *Schaepje* zoude groeyen en paren in een jock
Met *Wolf*maet zonder wrock?
Dat *Schape*-wol
In 't *Wolve*-hol
Die Lieſjes overtrock?

IV.

Arent paert met *Duyfje* in deze zoete tyt,
En *Os* is met Leeuwtje zijn kameraet verblyt,
En *Hartje* zoeckt met vlijt
Na *Hontje*-maet
En *Kater* gaet
By *Muysje* ten ontbyt,

V.

Vraeght het *Spinnekopje* of zy het in haer web
Oyt heeft zitten droomen? of *Ezel* aen zyn kreb
Vertelde dat ick heb
Alhier verhaelt?
Daer niet aen faelt,
Of *Aexter* voor je ſneb.

VI.

Wil je wyzer worden en leeren met een woort
Hoe dit waer kan wezen en of het zo behoort?
En wie haer zo bekoort?
Paſt ſnedigh op.
Elck mint zijn Pop
De liefde dryft haer voort.

NIET NIEUWS ONDER DE ZON.

BRUILOFTS-LIEDT.

STEM. *Verheft u diep gezucht.*

1.

Gezegent zoete Paer
Die in de Huwlyx Schaer
U 't zamen hier verbindt door toegeneyghde Trouw
En weit ze door de Echt te zamen Man en Vrouw.

2.

O zoete lieve Trouw
Die maeckt dat Man en Vrouw
Door Liefdens Echtebant zo werden tzaam gehecht
Dat haer geluck beſtaet in vaſt gegronde Echt.

3.

Ziet hoe dees Hemelboôn
Uit 's Hemels rycken troon
De roozen ſtroyen uit zoo mildelyck en zoet
Godt gunne dat haer liefd voor eeuwigh bloeyen moet.

4.

Zo dat elck rozeknop
Mogt zyn een Minnedrop
Gevallen op 't Altaer van ongeveinſde Min
Op dat geſtadigh duur haer welvereende Zin.

5.

O Bruid en zoete Maeght
Die nu een kroontje draeght
Naer liefdens zoete wet gevlochten door de Trouw
De Roem des Bruidegoms en glori van de Vrouw.

Amore ardens.

Tot dus verre den inhoud van den „Bloemekrans." De vaerzen zijn wel niet Vondeliaansch, en hier en daar niet vrij van foutjens, doch niet-te-min van verdienſten niet ontbloot, en goed genoeg, om de gasten aan 't nagerecht aangenaam bezig te hebben gehouden. Zy leveren ons een denkbeeld, hoe men in die dagen hoogen ernst en luchtige boert, bybelſche en mythologiſche denkbeelden wist te vereenigen, en — wat vooral opmerking verdient — er komt geen woord in voor, dat onkiesch of onbetamelijk luidt. Bovendien hebben drie der gezongen liedtjens voor ons de verdienſte, dat wy er uit leeren, wie al zoo op de bruiloft tegenwoordig waren. De beide ſpeelnoots, Kriſtina Rutgers en Kornelia Noortdijck, die tot onderwerp van het tweede en derde lied verſtrekken, zullen ons in 't vervolg nog wel eens voorkomen. Doch ook het vierde lied is belangrijk, als behelzende talrijke toeſpelingen op de aanwezige perſonen. Na in 't eerſte den Bruidegom en de Bruid als *Wolf* en *Schaap* herdacht te hebben, ſpreekt de dichter van *meerkatten* en *apen*, alsmede van een *puysjen* (poesjen), uit welke namen, vergeleken met het geen aan 't ſlot van het vierde koeplet voorkomt, ik meen te mogen opmaken, dat zich ook iemand aan den disch bevond, die *Kat* of *Kater* genaamd was; terwijl, wat de *apen* betreft, het bekend is, dat de aap gewoonlijk *Marten* genoemd wordt, en dan wordt hier waarſchijnlijk op Marten Looten gedoeld, die in 1653 met Kriſtina Rutgers trouwde. Wie de dichter met zijn *minnemoer* meent is my niet duidelijk; en evenzeer verſta ik de zinſpeling op den *Afval* niet: zie 't ſlot van 't tweede koeplet. Dat er een *Arend* onder de gasten was, is niet vreemd: de vader der Bruid heette Arend, en er kan dus licht iemand onder hare naaste betrekkingen geweest zijn, die dezen naam droeg en wiens vrouw of liefſte *Duifjen* heette. Het *Osjen* zal ons eerstdaags als Dijkgraaf van de Beemſter bekend worden: hy was met een juffer de *Leeuw* getrouwd. Met het *Hart*, den *Hond*, en de *Spin* weet ik geen weg; maar Joan den *Ezel* — zie koeplet 5 vs. 2 — zal ons als een ſchilder voorkomen, op wiens werk Vondel een gedicht vervaardigde.

Ook was er nog eene by my onbekende *Ekſter* te gast, en zeker

kan men uit dit alles tot de flotlom komen, dat de woning, waar het feest gehouden werd, op dien tijd veel moet gehad hebben van een Arke-Noachs.

Dezelfde woordfpeling op de namen van Bruid en Bruidegom, die in Vondels gedicht zoo wel als in den „Bloemekrans” voorkomen, vinden wy terug in het navolgende byfchrift.

OP

DEN TROUPENNING

VAN

JOAN DE WOLFF EN AGNES BLOCK,

WAERIN DE LIEFDE DEN WOLF EN HET LAM VERBINT.

De Vredetijt, die lang moet duren,
Vereenight ftrijdige naturen.
Het woudt vergeet zijn' wilden aert.
De macke kudde is niet vervaert
Noch fchuw. Onnoofle en wilde beide
Verzamen in een zelve weide;
Daer leit de Liefde met haer hant
Den Wolf en 't Lam aen eenen bant.

1 *De Vredetijt:* zinfpeling op den vrede, te Munfter gefloten.
8 *Den Wolf en 't Lam:* dezelfde allegorie, welke V. in zijn bruiloftsvaers ontwikkelde.

Indien er, gelijk ik wel eens vroeger gemeend had, uithoofde van Vondels geloofsverandering, werkelijk een kortftondige verwijdering had plaats gehad tusfchen Vondel en de Wolff, dan gewis heeft onze dichter reden gehad om zich te verheugen, dat die weder had opgehouden. Immers zoo wel Joan de Wolff als diens vrouw bleven, hy tot aan zijn dood, zy tot aan dien van Vondel, getrouwe en hulpvaardige vrienden, en in hare beide zusters mocht hy diezelfde genegenheid hervinden, aan fchrander vernuft gepaard,

welke hem vroeger den omgang met de dochters van Roemer Visfcher en met die van Baeck zoo dierbaar deed wezen.

En nu zoû het my niet bevreemden indien de groote genegenheid, welke Vondel van den aanvang af voor Agnes Block koesterde, en tot aan zijn dood behield, daaraan gedeeltelijk haren oorfprong ontleende, dat zy, even als hy zelf, tot de Roomsgezinden behoorde. Stellig bewijs voor dit laatfte heb ik niet, en ik heb lang getwijfeld, zoo omdat ik de Wolff en die van zijnen huize voor Doopsgezinden, althands voor Onroomfchen hield, en omdat onder hen, die zich met Agnes vermaagfchapten, Protestanten voorkomen; doch zoovele gronden hebben zich, gedurende mijne bewerking van Vondels leven, opgedaan om de hier boven geüite ftelling omtrent haar godsdienst voor my aannemelijk te maken, dat daar tegen, mijns inziens althands, geen redelijke twijfel meer kan worden ingebracht. Ik wil die gronden hier kortelijk opgeven, my vleiende, dat na 't hooren daarvan, de lezer in mijn overtuiging zal deelen.

In de eerfte plaats dan vind ik op het zoogenaamd „Register ter Eeuwiger Memorie," in 't archief van 't Bagijnhof alhier berustende, onderfcheidene perfonen van den naam van Block opgeteekend, als:

fol. 143. Tuenis Block en Willem Block fyn foon . . . . . *f* 40.
fol. 167. Godifridis de Block met *f* 20 — 1695.
fol. 187. Nickolas Block . . *f* 20 — 1695.

terwijl nog heden de „eeuwige memorie" gehouden wordt van

Joanna Block wed. Rovering in January
Dorothea Block . . . . . „ „
Bartha Block . . . . . . in April
Cornelis Block . . . . . „ July

en een jaarlijkfche mis wordt gedaan voor Pieter Block, huisvrouw en dochter. —

In het Reken-boek aldaar van 1632—1648 fol. 71 vindt men:

„In 1640 verwoont Nelletge Jans Block — huishuyr *f* 57 — met Marry-Jans en Diertge famen" — Deze Nelletge was dus een bagijntjen. Zy wordt ook nog in 1641 vermeld en den 3 July 1645 heeft zy „een iaer rente betaeld van *f* 1500 Capitael *f* 28:15.

In het andere Reken-boek 1648—1711 vind ik vermeld als ingefchreven voor de „eeuwighe memorie"

fol. 73. Lysbedt Block met *f* 7:10.
fol. 137. Den 15 July 1682 is aen Claes Block voor hout betaelt *f* 76:16.

Nu zouden deze Blocks van een ander geflacht of althands van een anderen tak hebben kunnen zijn dan Agnes: en uit de hierboven voorkomende namen van Tuenis (Antonie) en Nelletjen, die ook door haar broeder en zuster gedragen werden, zoû ik op zich zelf geen bewijsgrond willen halen; doch het vermoeden, dat wy hier met dezelfde Blocks te doen hebben, wordt door andere gronden verfterkt. Immers

In de tweede plaats werd in den jare 1667 door Vondel aan Agnes een lied toegezongen, dat te zijner plaatſe zal worden opgenomen, en dat niet alleen een geheel Roomſche tint heeft, maar bovendien eindigt met den wensch, dat Sinte Agnes haar genan zal opnemen in 't rijk der zaligen: een wensch, dien Vondel te kiesch was om aan een Onroomſche te doen.

In de derde plaats leeren wy uit Vondels levensbericht, dat hy op zijn ouden dag gewoon was, alle Vrijdagen by Agnes Block te gaan middagmalen. Onverklaarbaar zoû het naar mijn inzien wezen, dat indien de oom Roomsch en de nicht Gereformeerd waren geweest, zy juist van de zes dagen in de week den vastendag zouden gekozen hebben om hun familiemaaltijd te houden; terwijl daar-entegen, wanneer beiden Roomsch waren, er honderd redenen voor eene waren om de keuze op dien dag te doen vallen.

Wederom geheel onderſcheiden van de beide vorige, was het derde feest, dat Vondel in dit jaar, en wederom kort daarop, te bezingen had, te weten een gouden bruiloft van byzonderen aart. Men weet, hoe in 't jaar 1614, na het overlijden van den Algemeenen Vikaris der Nederlanden, Sasbout Vosmeer, dat Vikarisſchap door Paus Paulus V was opgedragen aan Filippus Rooveen of Rovenius, Aartsbisſchop van Filippi, die, ſedert, op de voordracht der Aartshertogen Albertus en Izabella, kort voor 't uitgaan van 't Beſtand, tot Aartsbisſchop van Utrecht was aangeſteld. Een geruimen tijd had hy zich in het Sticht opgehouden en van daar yverig zorg gedragen voor de belangen der aan hem toevertrouwde kudde, tot dat hy in 1640, op aanklacht van den Schout, door den Raad van Utrecht uit de Provincie gebannen, en genoodzaakt werd het Land te ruimen. Sedert had hy zich deels te Rome, deels in de Spaanſche Nederlanden opgehouden, o. a. te Brusſel, waar hy, in dit jaar, op vier-en-zeventigjarigen ouderdom, binnen de Abdy van Voorst, het vijftigſte jaar van zijn priesterſchap vierde, en, als men 't noemt, de „gulden Mis" deed. Te dier gelegenheid gaf hy aan iemand, die hem geluk wenschte, „dat hy zoo vele jaren de goddelijke Offerande had opgedragen," het navolgende antwoord: „het is waar; ik heb het al vele jaren gedaan; doch het ware te wenſchen, dat ik het maar twee jaren wel en behoorlijk gedaan had."

Vondel, die waarſchijnlijk met den grijzen Prelaat bekend was, en die in allen gevalle niet kon nalaten, belang te ſtellen in de zaak, vierde zijn jubelfeest met het navolgende dichtſtuk, zeker een der meest zangerige en bevallige, welke hy immer vervaardigde.

JUBELJAER DES PRIESTERDOMS

VAN DEN HEERE

PHILIPPUS ROVENIUS,

Aertsbisschop van Philippen, Apostolischen Stedehouder.

DEN XXVII VAN JUNIUS M. DC. XLIX.

DAELT om laegh, ghy Offerengelen:
Helptme loof en bloemen ftrengelen
  Tot feeftoenen: valt aen 't werck;
Ciert gewelf en Koorpilaren;
Overkranft de hooge Altaren;
  Kleet met groen de Vorfter Kerck:

Want Philippus fchijnt herboren,
Nu de zon (die hem, gekoren
  Tot den Priefterlijcken ftaet,
Hier Godts Offer in zagh wijden)
Van dē kimmen op komt rijden
  Met een' fchooner dageraet:

Nu de zon met blijder oogen,
Blijder ftraelen Koor en bogen
  Komt vergulden door het glas;
Om den Godtsdienft te vergulden,
Daer hy eerft voor 's vollecks fchulden
  Offerde, en gebeden las:

Nu, begroet van feeftgenooten,
Hy den eeuwring ziet gefloten
  Van zijn wettigh Priefterfchap.
Vijftigh jaren, reê verloopen,
Sluiten hem uw troonen open,
  Wijzen hem een' hooger trap;

6 *De Vorfter Kerck*: de Abdy te Voorst, in of by Brusfel gelegen.

Na veel zweets, en zure ftappen,
Slaverny in wetenfchappen,
En getrouwen Herders plicht.
Had ick Davids harp en lippen
'k Holp den Mijter van Philippen
Kroonen met een Neêrduitsch dicht.

Rijn en Yffel, bey te gader,
Dancken zijn' geleerden vader,
Die, ontvonckt door uwe vlam,
Voor ons Bontkift heeft gezongen,
Toen de wolven 't Lam befprongen,
Dat den menfch verzoenen quam.

Sasbout, voorzaet en zijn ouder,
Zagh Roveen, als Stedehouder,
Zijn Apoftelfch fpoor betreên;
Marcellyn, met Lebuynen
En Plechlyn, hem 't lant befchijnen,
Daerze wandelden voorheen.

Willebrort fcheen weêr te leven,
Toen dien nazaet wiert gegeven
D' oude ftaf van 't Biffchopdom,
Daer hy d' eerfte Kercken ftichte,
Eerft het Heidendom verlichte,
En den afgront maeckte ftom.

Hebt ghy oit, verheught en blijde,
Aen des ouden Vaders zijde
't Lam uw wieroock toegezwaeit,
Hem gezegent, begenadight,

31 *Rijn en Yssel:* „Utrecht en Deventer," of, wil men, „het Sticht en 't Overfticht."
37 *Sasbout:* „Sasboldus Vosmarus," die voor Rovenius het Aartsbisdom had bekleed.
40 *Marcellijn:* *Marcellinus*, of, gelijk hy ook genoemd wordt, *Marchelmus*, was een kweekeling van den grooten Geloofsapostel en Kerkvoogd Willebrordus. Met Lebuinus naar den Yssel gezonden om het Evangelie te verkondigen, overleed hy, in 't laatst der achtfte eeuw, te Oldenzaal, en werd te Deventer begraven. Zie *Bat. Sacr.* I, 467.
Lebuynen: *Lebuinus* of *Liefwijn* was een Angelfaks, die met Marchelmus naar 't Overfticht reisde om er de ware leer voort te planten. Een kapel, door hem gefticht te Hiulpa of Wulpe, en een kerk, later niet verre van daar aan den Yssel gebouwd, gaven aanleiding tot de ftichting van Deventer, in welke ftad hy begraven werd en later als Befchermheilige vereerd. Zie *Batav. Sacr.* I, 472.
41 *Plechlijn*· V bedoelt hier *Plechelmus*, een Schotfchen monnik, die, onder de regeering van Pepijn van Herftal in de Nederlanden gekomen, het klooster Bergen aan de Roer hielp ftichten en ook aldaar begraven werd. De Kanunniken van Oldenzaal beweerden echter, dat zy, door de gift van Bisfchop Balderik, in 't bezit gekomen waren van zijn lichaam en plachten zijn geboortedag te vieren op 15 July, in hun Parochiekerk, welke hem is toegeheiligd Zie *Bat Sacr.* I, 418.
49-55 Verfta: „Hebt gy, Offerengelen, voortdurend den ouden Willebrord ter zijde geftaan om het Lam wierook toe te zwaaien, hem gezegend, begenadigd en in angst en nood befchermd tegen Satans boosaardige listen

En in angſt en noodt verdadight,
Daer de Hel haer onkruit zaeit;

Daelt om laegh, ô Offerengelen,
Helpt me 's herders eeuwkrans ſtrengelen,
Op zijn Gulden Milgety,
En geley hem, wijs en ſimpel,
Daer men kreucken zet noch rimpel,
Nimmer droef, en eeuwigh bly.

58 *Wijs en ſimpel*· deze beide woorden zouden thands een kontradiktie ſchijnen, nu men gewoon is — ongelukkig genoeg — *ſimpel*, d i „eenvoudig, onnoozel, ſchuldeloos," als ſynoniem met: „dom" te beſchouwen.

Schonk dit jaar aan Vondel ſtof tot feestliederen, het gaf hem die evenzeer tot klaagzangen; en wel, in de eerſte plaats, toen zijn geleerde vriend Gerardus Joannes Vosſius, op den 14 Maart, zijn een jaar te voren overleden ambtgenoot van Baerle in het graf volgde. Werkzamer leven dan dat van den waardigen grijzaart is moeilijk uit te denken. Behalve de taak, welke zijn betrekking als Hoogleeraar hem oplegde, had hy ook het toezicht op zich genomen over de beide Latijnſche Scholen, die toen te Amſterdam beſtonden, en die niet minder dan zeshonderd leerlingen telden, waarvan jaarlijks een honderdtal tot de Akademiſche ſtudiën bevorderd werd: in welke ſcholen hy aanmerkelijke verbeteringen bracht. By het Athenaeum was hy met zulken goeden uitſlag werkzaam, dat het getal der Studenten er niet veel minder was dan te Leyden. In geſtadige briefwisſeling met de geleerdſte mannen van Europa, vraagbaak en voorlichter van al wie in letteren of geſchiedenis raad behoefde, wist hy nog tijd te vinden voor tallooze geſchriften, vele van groote uitgebreidheid [1]), en waaronder zijn werk *de arte grammatica* een onſterfelijken roem behield. Van acht kinderen, welke zijn vrouw hem geſchonken had, mocht niet een hem de oogen ſluiten. Zeven waren voor hem overleden [2]): de achtſte, Izaäk, bevond zich thands in Zweden, waar hy in het vorige jaar was heengereisd. Het was tot hem, dat Vondel den treurgalm richtte, welken de dood van zijn trouwen vriend hem ontlokte.

1) Een lijst van zijn werken vindt men by DE CRANE, *Or.* pag. 64 sqq.
2) Zie Deel III, blz. 176 volgg. Deel. IV, blz. 25 volgg.

OP HET OVERLIJDEN

VAN DEN HEER

GEERAERT VOSSIUS,

KANONIK DER AERTSBISSCHOPPELIJCKE KERCK TE KANTELBERGH, EN DER HISTORIEN PROFESSOR T'AMSTERDAM.

AEN

ISAK VOSSIUS,

Historischrijver van Hollant en Zeelant.

Nu gaet de gladde ploegh
Van 't fnedigh brein des letterkloecken
Niet meer door d'ackers van de boecken.
De handt, die fpade en vroegh,
Te poft met onvermoeide pennen
Plagh door 't papieren velt te rennen,
Is ftijf. Het honighbladt
Der tonge, die, zoo milt van gaven,
Haer letterbyen zocht te laven,
Verdort. De jeught der ftadt,
De bloem des Aemftels mift de ftralen
Des afgeflaefden mans.
Met hem verzinckt een glans
Van Kunft, Hiftorien, en Talen.
Wie bout nu Hollant met
Latijnfchen ftijl, zoo net
En even jeugdigh in 't vergaren
Van 't lang verwelckte lof?
Wie graeft door al die ftof

Ook Oudaen vervaardigde een lijkzang op Vossius, te vinden in zijn *Poesy*, Deel III.

1-10 Men lette hier op de keurige afwisseling van beelden, elk zoo treffelijk geëigend aan de zaak, welke het moet voorftellen. De arbeid van den *geest* wordt vergeleken met dien van den *ploeg*, die insgelijks zwaar werk doet. de fnelfchrijvende *hand* met een *postbode* s mans welfprekende *tong* met een *bloembad*, waaruit de *byen honig* garen.

Der werelt van vijfduizent jaren?
O Ifak eenigh pant
Van Vossius, ghy die zoo verre
Om 't licht der Konincklijcke fterre
Verliet uw vaderlant;
Verlaet om ons de kroon van Zweden:
Ghy kunt uw Vaders ftoel herkleden,
Zijn door geleert gebouw
Van fchriften voort in top voltrecken,
En moeders hart een balffem ftrecken,
Dat anders fmilt van rouw
Op 't koude graf van haren Heere,
Geleertheits ftut, der fcholen eere.

20 *Vijfduizent jaren* vergelijk hier den regel uit het byfchrift op het afbeeldfel des geleerden Deel IV, blz 5

Dat brein draeght heughenis van meer dan vijftigh eeuwen.

25 *'t Licht der Konincklijcke fterre:* de hier bedoelde *fterre* is „Kriftina van Zweden"

Izaäk Vosfius — om van hem affcheid te nemen — hoezeer niet minder geleerd dan zijn vader, was dien in alle andere opzichten geheel ongelijk. Wispelturig, zwerfziek, een minnaar van paradoxen, nu eens de gunfteling van koningin Kriftina, dan weder in ongenade, nu eens met het opzicht over hare Boekery belast, dan weder op hare kosten Europa rondreizende om boeken en handfchriften op te koopen, volgde hy Kriftina, na haar afftand, naar Rome, woonde toen weder hier te lande, en begaf zich in 1670 naar Engeland, waar hy federt bleef en op den 21 February 1689 overleed, een ontelbare menigte gefchriften nalatende. In hem ging dat geflacht der Vosfiusfen te niet, hetwelk gedurende honderd jaren zoo vele geleerde mannen had voortgebracht en den letterkundigen roem van Nederland zoo wijd door Europa had verfpreid.

Het tweede fterfgeval, dat Vondel in dit jaar herdacht, was dat van den Burgemeester Gerbrand Pankras, die in November overleed. Welke 's mans buitengewone verdienften waren is my niet gebleken; wel, dat hy, even als zijn vader 't vóór hem geweest was, in 1634 tot Raad en in 't volgende jaar tot Schepen, en in 1639 tot Burgemeester werd aangefteld, welke laatfte waardigheid hy nog bekleedde gedurende de jaren 1640, 1642, 1643, 1645, 1646, 1648 en 1649. Uit deze gedurige herkiezing, telken reize met tusfchenruimte van een jaar, kan men opmaken, dat hy in zijn betrekking doorgaands gemist werd. Hoe onder zijne mederegeering de eerfte fteen werd gelegd van 't Nieuwe Stadhuis, hebben wy hierboven [1]) gezien. Ook blijkt het, uit het gedicht van Vondel, dat hy zeer moet

1) Zie Deel V, blz. 775 volgg.

geyverd hebben om het verbond tot ftand te doen komen, dat in October van dit jaar tusfchen onzen Staat en Denemarken gefloten werd: — hoezeer zijn naam niet bepaaldelijk by die van de onderhandelaars dezerzijds te vinden is. Het bedoelde gedicht luidde als volgt:

DE DOOTBAER

VAN DEN HEERE

GERBRANT NIKOLAESZ PANKRAS.

Burgemeester en Raet van Amsterdam.

Nu volght de Stadt in rouw by paren
  Den Burgermeefter, die, het Kruis
Der ftadt vercierende acht paer jaren,
  Een toevlught was van menigh huis;
Een blyde trooft der ouderloozen.
  Wat mift de Burgery aen hem
Een burgerman, door 't lot verkozen!
  Wat derft de Raed een trouwe ftem,
De ftoel, een' vreedzaem Stoelgebroeder,
  Een' zachten bant, die 't al verbont!
Oprechte Pankras, ieders hoeder,
  Wy kuffen uwen kouden mont,
Den adem van den lieven Vrede,
  Die uit uw lippen vloeien quam,
Tot heil van Neêrlant en uw ftede.
  Het t' zamenloopende Amfterdam
Zagh onder u den grontfteen leggen

2,3 *Het Kruis Der ftadt vercierende acht paer jaren* voor „zestien jaar op 't kusfen gezeten hebbende."

7 *Een burgerman*· 't woord beteekent hier vooral niet wat het nu beteekenen zoû· „een man uit den eenvoudigen burgerftand;" maar daar-en-tegen: „een man, die de burgery voorftaat, een man, naar den wensch der burgery."
't Lot: dit woord moet hier niet worden opgenomen als fynoniem met: „onzeker toeval;" want dan zoû 't een fchrale lofspraak zijn, die hier aan Pankras gegeven werd; maar 't beteekent „ ftemming, verkiezing."

16 *Het t' zamenloopende Amfterdam* voor „de burgery van Amfterdam, in grooten getale te famen geloopen."

17 *Onder u* voor „onder uwe regeering."

Van 't nieuwe Raethuis, dat nu rijſt,
En ſtelt het aen der Ouden zeggen
Wat werck zijn' meeſter billijck prijſt.
Ghy holpt noch voor uw einde ſtercken
Dĕ bontgenootſchap met de Kroon
En Majeſteit van Denemercken,
En zaeght ons Vryheit aen dien troon
Verknocht, ten ſteun der zeven landen
En al de Rijcken van de Zont.
Wy dragen u op onze handen,
Terwijl de rouw ons harten wont,
Te kercke, droef en ongeduldigh,
O Burgervader, goet van aert:
Wy blyven lof den graeve ſchuldigh.
De ſleutels van de poort, bewaert
Tot op den oever van uw leven,
Ontfangt het Raethuis met de maer
Van uwe doot, te vroegh beſchreven
Met inckt van tranen op uw baer,
Waer neffens onze Heeren gingen.
Leef lang in uw nakomelingen.

24 *Ons Vryheit* · hier voor „onze Staat "
26 *En al de Rijcken van de Zont* · lees „en *van* al de rijken " enz of men zoû denken, dat er van de „zeven landen van de Zont" geſproken werd.
31 Verſta „wy hebben ons nog te kwijten van den plicht uw lof op uw graf te ſchrijven "
35,36 *Beſchreven* . *op uw baer* voor „op uw lijkſtaatſie genoodigd "
37 „By welke lijkſtaatſie de Burgemeesters en Raden tegenwoordig waren."

Nog overleed in dit jaar, te Haarlem, de beroemde fchilder Pieter Lastman [1]). De Keyzer vervaardigde een afbeeldfel van hem, waaronder Vondel dit byfchrift plaatfte:

1) Zie Deel V, blz 767

OP

PETER LASTMAN,

DEN APELLES ONZER EEUWE.

De geeft van Peter voer in 't ordineeren fpeelen,
En volghde vrouw Natuur op doecken en panneelen,
Zijn kunftgetuigen. Toon, wie 't oordeel ftrycken kan,
Of Lastman Fenix was, of Rubens, zijn genan.
De Keyzer heeft hem dus den ommetreck gegeven:
Maer anders teeckent hy zich in zijn kunft naer 't leven.

1 *Voer in 't ordineeren fpeelen* voor „ging fpelevaren, zich verlustigen in t maken van ordonnantiën" Lastman had zich in de daad den roem verworven, een voortreffelijk en naauwkeurig teekenaar te zijn
3 *Zijn kunftgetuigen* d. i „die getuigenis dragen van zijn kunsttalent."
4 Verft. , Of Peter Lastman dan wel Peter Rubens de bol der fchilders geweest zij "

Eindelijk ftierf nog in dit jaar de vernuftige Jan de Brune [1]), kort na de uitgave van zijn „Jock en Ernst," welk werk hy aan Wickefort had opgedragen, en waarvoor Vondel het navolgende lofdicht had gefchreven:

1) Zie over hem Deel V, blz 2

AEN

DEN HEER

JOACHIM VAN WICKEVORT,

Ridder, Agent van hare Hoogheit van Hessen,

OP

J. DE BRUNES

JOCK EN ERNST.

BELEEFTHEITS voorbeelt, Wickevort,
Uw yver fchiet aan tijt te kort;
Terwijl ghy vordert het gewin
En d'eere van uw Lantgravin,
Die edelmoedighfte Princes:
Noch fpant ghy uit om eene les
En fprenck te plucken uit de blaên,
En wijze boecken op te flaen;
Hoe fcherp ghy luiftert naer de klock:
Dies BRUNE u aenbiet Ernft en Jock,
Beknopt in een: zijn wackre vlijt
Mengt Demokrijt en Heraklijt
En Kato geeftigh onder een.
De derde leert met ftatigheên
Van zijne winckbraeu ftuur en ftraf.
De tweede fchreit en treurt zich af:
En d'eerfte fchudt zijn long, en lacht,
Om d'ydelheit van 't aertfch geflacht,

3 6 De zin is „hoe oplettend gy zijt, den tijd, dien gy aan den dienst moet wijden niet te verzuimen, toch" enz

5 *Die edelmoedighfte Princes* de fuperlatief *edelmoedigfte* is een navolging van t Latijn

9 Deze regel behoort by 't geen voorafgaat.

13 *Kato* hier wordt *Cato cenfor*, de „zedemeester' bedoeld

14 *Leert* voor „leeraart."

14,15 *Statigheên Van zijne winckbraeu* klinkt vrij gezocht

In zijnen zin geen tranen waert.
Uit zulcke drie geſtalten ſpaert
U deze pen het edel puick
Van aertigheên, tot nut gebruick
Der menſchen, rijp van overlegh.
Hy leert, al ſpelend langs den wegh,
't Geen andren zweet en arbeit koſt.
Leergierigh brein raeckt zoo te poſt
T'Athenen binnen, eer men 't weet,
En acht zijn uren wel beſteet,
Die hy den vrecken tijt ontſtal.
Laet dan dit mengſel het getal
Van uwen letterwijzen ſchat
Vermenighvuldigen, op dat
Zijn drift u dancke, die beleeft
Hem plaets by Pallas Helden geeft.

23 *Menſchen rijp van overlegh* voor „menſchen die nadenken"
26,27 *Raeckt zoo te poſt 'T Athenen binnen* voor „wordt ſpoedig in wijsheid onderwezen." *Athenen* ſtaat hier als „de ſchole der wijsheid by uitnemendheid"
33 *Zijn drift* „de yver van De Brune."

In het einde van dit jaar trouwde zekere Gysbreght van Zusteren met Helena Donkers. Noch omtrent den Bruidegom, noch omtrent de Bruid, is het my mogen gelukken, eenig naricht te bekomen, en even min weet ik, of Vondel tot hen in eenige betrekking ſtond. Doch uit den eerſten regel van het hier volgende treffelijke bruiloftsvaers, ſchijnt als zeker te mogen worden opgemaakt, dat zy, of althands een van beiden, aan den Dommel, en dus in de Barony van Breda, of daaromtrent, woonden, en dat zy hun huwelijk vierden kort na het ſluiten van den vrede. Ik heb daarom dan ook niet geaarzeld, aan dit bevallige gedicht hier zijn plaats aan te wijzen.

TER BRUILOFTE

VAN DEN E BRUIDEGOM

GYSBREGHT VAN ZUSTEREN,

EN ZIJNE E BRUIT

HELENA DONKERS.

De Minnegodt, nu Mars niet langer by den Dommel
Op klinckende trompet te paerde draeft in 't velt,
Sticht bruiloften, en roert alom de bruiloftstrommel,
Waer by het menſchdom groeit, dat in den oorlogh ſmelt.
De ſchoonheit bezight hy tot zijn geweer en wapen,
En legert zich in 't oogh der Jofferen al ſtil,
Van waer zijn boogh beſchiet wat voor hem is geſchapen,
En treft het koelſte hart ook tegens zijnen wil.
Men zagh voorheene Europe en Aſie te zamen
In 't harrenas gekant om 't ſchaecken van Heleen,
Daer zoo veel dapperen en helden ommequamen,
En om den roozekrans een ry van jaeren ſtreên:
Een zediger Helene is wederom gebooren
Voor haere wederga, doch niemant tot verdriet.
Zy trouwt ter goeder tijt den helt, haer toebeſchooren,
Die haer het minnepant uit zuivre liefde biet.
De Bruiloftsgodt, nu 't loof in ſneeuwjaght leght gedoocken,
Bekranſt zijn hooft met veil, en treet de Schoone voor,
Daer 't heiligh bedde ſtaet voor 't minnend paer ontloocken,
De Bruit hem langkzaem volght op 't ongewoone ſpoor.
By poozen ſchijntze uit angſt en bloodigheit te deinzen,
Te momplen binnen 's monts: wat gaet my leider aen?
De ſpeelgenooten zien de ſtrijt van haer gepeinzen,

7 Leg, ter verduidelijking van den zin, den klemtoon op *hem* en niet, als het metrum vorderde, op *voor*.

De traenen op de wang, en zuchten al belaen.
Godt Hymen keert zich om, en ziet de kaecken bloozen,
Van fchaemte, en hoe de maeght uit vreeze dootfch befterft,
Hoe bloode fchaemte en vrees de lelien en roozen
In 't zedigh aenfchijn mengt, dat verft en dan misverft.
Ay, zeght hy, fchoone Bruit, fchep moet, en wilt niet fchromen
Te volgen op mijn fpoor: wy gaen naer 't paradijs,
Daer is uw vader en uw moeder uitgekoomen.
Dit 's lantsgebruick: men zingt dit liet op d' oude wijs.
De Bruigom Gysbreght zal u trooften, als uw hoeder.
Hoe is uw geeft zoo fchuw? ay vrees geen ongeval:
Dus wort een maeght een vrouw, van vrouwe een blijde moeder.
Laet zien hoe 't bruiloftskleet u morgen paffen zal.

In dit jaar bevocht Giacomo Riva, behoorende tot een aanzienlijk Venetiaansch geflacht en opperbevelhebber van de vloot dier Republiek, een luisterrijke overwinning op de Ottomannen. Hy verbrandde een groot gedeelte der Turkfche vlooten in de baai van Fochus, (ook Foja geheeten, 36 mylen ten Noorden van Smyrna, en vermoedelijk op de plaats van de ftad Cymac der ouden gebouwd) en veroverde ettelijke fchepen. By de Venetiaanfche zeemacht, die deze overwinning behaalde, bevonden zich ook eenige Nederlandfche fchepen, die wel niet tot ons Zeewezen behoorden, maar ten oorlog gewapende, en, naar de gewoonte van die tyden, door de Venetianen gehuurde, koopvaarders waren. Offchoon ik vruchteloos naar eenige byzonderheden omtrent het bedrijf van onze landgenooten in dezen ftrijd heb gezocht, blijkt het toch, dat zy, even als de Venetianen, zich moedig hebben gedragen, en dat alle Officieren zich van hun plicht gekweten, ja, door dapperheid hebben uitgeblonken. Ook mag men aannemen, dat zy aan het gevecht een zeer belangrijk aandeel hebben genomen, dewijl de Nederlandfche fchepen in die dagen gewoonlijk van zwaar charter waren. Het hier volgende gedicht van Vondel bevestigt het gerucht der dapperheid, door onze zeelieden te dier gelegenheid betoond.

OP DE

NEÊRLAEGH DER TURCKSCHE VLOTE.

AEN

VENETIE.

HOR.: *Vix una sospes navis ab ignibus.*

De Leeuw van Hollant, niet gezint
Meer Kriftenfch bloet te ftorten,
Loopt met fint Markus Leeuw voor wint
Den Turck zijn vleugels korten,
En geeft hem, onder Uwe vlagh,
By Smirne trots den Koningsflagh.

Daer leit d'Erfvyant anckervaft,
En hobbelt op de baren,
Terwijl zijn Maen van hooghmoedt waft,
Die niemant denckt te fparen.
Alreê heeft Ottoman zijn hooft
De kroon van Kandie belooft.

De Tarter, ftout op deze vloot,
Komt draven recht op Polen.
Hy dreight ons hier met hongersnoot,
Vermeet dat lant in kolen
Te zetten, en eerlang zijn' moedt
Te koelen aen 't Sarmaetfche bloet.

Vix una: d. i. „naauwlijks bleef een enkel fchip van de vlammen bevrijd." Zie HORATIUS *Carm* I, XXXVII 13

1,2 *Niet gezint Meer Kriftenfch bloet te ftorten*: dewijl de vrede met Spanje nu gefloten was Die rust zou echter niet van langen duur zijn

5 *Onder Uwe vlagh* t. w. „van Venetiën."

6 *Den Koningsflagh* voor „den beflisfenden flag"

7 *D'Erfvyant* zoo noemt Vondel meer de Turken In latere dagen is men er anders over gaan denken.

11 *Ottoman* hier fynoniem met „Turk"

13 *Tarter* evenzeer voor „Turk"

Maer Godt, die d' eer van 't Kriſtendom
Noch hanthaeft onder 't ſchreien,
Sloegh zelf in 't Hollantſch hart de trom,
Om tegens hondert glaien
En galeaſſen wel getrooſt,
Een kans te waegen in het Ooſt.

De Batavier, van outs gewoon
't Romainſch Gebiet te ſtercken,
Treckt weder op, en ſpant de kroon
Te water met zijn vlercken,
Tot afbreuck van het Turckſch geweſt,
En voorſtant van 't Gemeene Beſt.

De Baſſa ſchimpt op 't kleen getal,
Op vijftien oorloghsſchepen,
En ſtoſt: wy zullenze in de val
Des inhams zien benepen.
Zy komen echter voor den dagh,
En Riva voertze naer den ſlagh.

De Sultan dondert zonder nut
Met zwangere kortouwen.
De blixem van ons grof geſchut
Geſchoten, met betrouwen
Op een gezegende overhant,
Zet ſchip by ſchip in lichten brant.

Zy kappen d' anckers buiten hoop,
En dryven d'een op d'ander.
O dreigementen van Euroop,
Hoe blaecktghe nu elckander!
Hoe druipt uw peck in d'oogen van
Den lantverſlindenden Tiran!

De ſnelle wint komt zelf de Faem
Met vier en ſtof verraſſchen.
Konſtantinopel ziet zijn' naem

21 *Sloegh zelf in 't Hollantſch hart de trom* voor „deed het hart der Hollanders in krijgslust ontbranden." De uitdrukking is ſtout en grenst zeer na aan 't belachlijke
30 Hier ſpeelt V. waarſchijnlijk met het woord Gemeene Best, dat even goed op „de Republiek Venetiën," als op 't „algemeene welzijn" kan ſlaan
32 *Vijftien oorloghsſchepen* volgends den Venetiaanſchen geſchiedſchrijver Nani werd de aanval door Riva met *negentien* ſchepen gedaan
41 *Overhant* voor „overwinning," als meermalen.
45,46 De zin is „o gy ſchepen, die Europa zoo fel bedreigdet, zoo ſteekt gy nu elkander in brand"
49,50 De gedachte is recht dichterlijk „de vonken en het ſtof der brandende ſchepen, door den wind naar Konſtantinopel gedreven, melden aldaar de nederlaag der Turkſche vloot, ſneller dan eenige bode 't had kunnen doen"

En hof en ſtroom met aſſchen,
Met voncken roock en ſmoock bedeckt,
En dat de Maen van 't Rijck betreckt.

Nu ſchrick niet meer voor Mahomet,
Noch Agars Vorſtendomen:
Als d Opperſte den Leeuwsklaeu wet,
Is 't met hun omgekomen.
Ghy ziet hoe Faroos heir verdrenckt.
Nu d Opperſte u de zege ſchenckt.

56 *Agars Vorſtendomen* „de Arabiſche of Mohammedaanſche ſtammen, als afkomſtig van Ismaël, Hagars zoon by Abraham" Het meerv *domen* voor *dommen* is om 't rijm en ongewoon

59 *Verdrenckt.* evenzeer om 't rijm, voor *verdrinkt*

Ik moet omtrent het bovenſtaande gedicht nog opmerken, dat het in de 4⁰. uitgave het jaartal MDCXXXVI voert. Dit had my in groote verlegenheid gebracht; want, waar ik zocht, nergends vond ik op dat jaartal een zeeſlag tusſchen Venetiën en Turkyen vermeld. Ten einde raad, wendde ik my tot wijlen mijn geleerden vriend, den toenmaligen Rijks-Archivaris de Jonge, overtuigd, dat niemand beter dan de geſchiedſchrijver van ons Zeewezen in ſtaat was, my te recht te helpen. Hy berichtte my, dat hier kennelijk een drukfout was ingeſlopen en dat er waarſchijnlijk onder Vondels handſchrift 1656 had geſtaan, waarvoor de uitgever 1636 gelezen had, hebbende er werkelijk in 't eerst vermelde jaar een zeeſlag plaats gehad. Ik had tegen deze gisſing van mijn geleerden vriend maar eene kleine bedenking, t w. dat het gedicht reeds voorkwam in de Amſterdamſche uitgave van 1650, en dat Vondel, hoe groot *poeet*, geen *profeet* was; terwijl bovendien de beide eerſte regels van het vaers wezen op een krijg, gevoerd op een tijdſtip, toen Nederland met alle Kristen natiën op een voet van vrede was. Deze laatſte omſtandigheid gaf nu een vast punt aan, en tevens aanleiding aan den Heer de Jonge, om het werk van Nani in te zien, dat allen twijfel oploste.

Belangrijk in meer dan een opzicht was voor Vondel het jaar 1650, en wel niet het minst, doordien hem zijn eerſte kleinzoon geboren werd. Zijn zoon Joost, wiens vrouw, wanneer weet ik niet, was overleden, had in den aanvang van dit jaar een tweede huwelijk aangegaan met zekere Baartjen Hooft, wier ouders te Amersfoort woonden en vermaagſchapt waren met de Amſterdamſche Hoofden, hoezeer niet, als deze, tot de heerſchende godsdienst behoorende: alzoo niet in aanzien, maar achteruit geraakt. Dat de Bruid bekoorlijk moet geweest zijn, bewijzen de dichtregelen, welke door onzen dichter op hare in was geboetſeerde beeltenis werden vervaardigd:

OP

EEN GEKLEURT WASSEN BEELT.

Zoo volght de Kunſt Natuur van pas,
En ſchept uit zuiver maeghdewas
Geen doodtſche ſchaduw van een beelt,
Maer 't wezen, daer de Ziel in ſpeelt;
Een ziel, die, zeker waert ge-eert,
Ons aengeboren zeden leert,
En door den zwier der leden toont,
Wat waerdigheit daer binnen woont.
Al 't geen haer milt is toegedeelt,
Bewyſt wat menſch van menſch verſcheelt.
Haer oogen blaeuwen in den kring
Gelijck turkoizen in den ring,
En geven eenen heldren dagh
Van gunſt en vrientſchap en ontzagh.
Wat ſpreeckt, wat zeit de lieve mont,
Die 't hart des minnaers heelt, en wont,
En, met een klanck van teêr gewelt
Getempert, trotſen nedervelt,
Die willigh ſtrijcken, en 't geweer
Voor haere voeten leggen neêr?
Hoe weeligh zwieren, hier en daer,
De locken van het blonde hair!
Men zou gelooven, dat de lucht
Der lente in zulcke ſtricken zucht.
De boeſem koeſtert kuiſche min.
Het ſchijnt of Cyprus Koningin
De borſt dus uitſteeckt, en gebiet
Al watze wil, en anders niet.

OP EEN GEKLEURT WASSEN BEELT Zoodanig alleen luidt de tytel, en offchoon ik uit het ſlotwoord van 't gedicht reeds gegist had, dat het de beeltenis van een juffrouw *Hooft*, en uit het *diamanten kruis* (zie vs 33), dat het Vondels ſchoondochter, althands een Roomsgezinde gold, werd ik van de gegrondheid mijns vermoedens eerst overtuigd, toen ik in het *register* op de *verſpreyde Nederduytſe Gedichten* (Amſt. Lod Spillebout 1658) in het Tweede Deel waarvan het gedicht is opgenomen, dit aldus vermeld vond I v. VONDEL, *Op een gekleurt Waſſen-beeldt van ſijn Schoon-dochter*
2 *Maeghdewas* hier in de beteekenis van „*maagdelijk*, zuiver was"

Hoe blinckt de blancke perle aen 't oor,
Als dauw en druppels van Auroor!
Hoe voeght de goude keten om
Dien zwanenhals, daer 't heiligdom
Van 't diamante kruis aen vaſt,
Bedeckt het poezeligh albaſt
Van haere noit bevleckte borſt,
Zoo blanck, als ſneeuw by wintervorſt!
Zoo 't wel gelijcken wort gelooft,
Hier trof de kunſt haer wit op 't Hooft.

Nog in den loop van 't jaar ſchonk Baartjen aan haar echtgenoot een zoon, wien, by den doop, naar zijn vader, de naam van Joost werd gegeven.

Het was mede omtrent dezen tijd, dat Vondel, wien ſedert den dood zijner vrouw en by het klimmen zijner jaren, de winkelnering te lastig begon te vallen, zijn woning in de Warmoesſtraat verliet, de „Trouw" en de daarin uitgeöefende zaak overdeed aan zijn zoon, en zich met zijn eenige dochter, Anna, die den geestelijken ſtaat omhelsd had, in een huisjen op den Cingel boven de zoogenaamde „Donkere Sluis" nederzette, in de hoop, aldaar zijn verdere levensdagen, als een ſtil renteniertjen, in onbezorgde rust te ſlijten. In hoe verre hem dit gelukken mocht, zullen wy later zien.

Breidde Vondel in dit jaar zijn roem niet uit door het in 't licht geven van treurſpelen of andere werken van eenigen omvang, hy deed zulks op een andere wijze, door zich nu eens te doen kennen niet enkel als dichter, maar ook als dichtkundige. Hy ſchreef namelijk een vertoog over de Nederduitſche dichtkunst, 't welk tot inleiding dienen moest voor een nieuwe uitgave zijner verſpreide gedichten, die by den boekverkooper J. Hartgers te Amſterdam verſcheen. Het bedoeld vertoog, te merkwaardiger om dat het een der weinige werkjens is, waarin wy onzen dichter zijn vak als theoreticus zien behandelen, was van den navolgenden inhoud:

AENLEIDINGE

TER

NEDERDUITSCHE DICHTKUNSTE.

DIE van zijnen Geeſt naer den Parnas gedreven, in den ſchoot der Zanggoddinnen nedergezet, en Apollo toegeheilight wort, dient zijne genegenheit en yver door hulp van de Kunſt, en leeringe te laten breidelen; anders zal zulck een vernuft, hoe geluckigh het oock zy, gelijck een ongetoomt paert, in het wilt rennen; terwijl een ander Dichter, door kunſt en onderwijs getoomt, den hengſt ſlacht, die, onder eenen goeden roskammer [1]) en berijder, met roede en ſporen getemt en afgerecht zijnde, overal by kenners prijs behaelt. Natuur baert den Dichter; de Kunſt voedt hem op, dies geraeckt niemant tot volmaecktheit, dan die de natuur te baet heeft, waer uit de kunſt haren zwier en leven ſchept. Neemt hy voor in Nederduitſch, zijn moederlijcke tale [2]), te zingen; des hoeft hy zich zoo luttel te ſchamen als de Hebreen, Griecken, Latijnen, de geburen der Latijnen, en zoo vele andere uitheemſche volcken, die hierom noch by alle weerelt, en elck by zyne lantſlieden, eere in leggen. VVat onze ſpraeck belangt, die is, ſedert weinige jaren herwaert, van baſtertwoorden en onduitſch allengs geſchuimt, en gebouwt, [3]) en geeft den leerling nu veel vooruit, om naer den palmtack in dit renperck te rennen, tegens en voorby henlieden, die met zulck een zure moeite en arbeitzaemheit dit ſpoor onlangs begoſten te leggen. Zoo men uit

1) *Roskammer* dit woord wordt hier overdrachtelijk gebezigd voor „iemand die een paard niet alleen uiterlijk ſchoon houdt, maar het ook behoorlijk africht of *dresſeert*"

2) *Moederlijcke tale*· min juist voor *moedertaal.*

3) *Gebouwt* de taal „*bouwen*" wil hier, naar Vondels meening, niet zeggen. „de taal vormen," want de taal beſtond en was gevormd, lang voor dat hy begon te ſchrijven, maar: „die tot een wijsgeerig ſamenſtel brengen, door haar aan vaste regels van ſyntaxis en ortografie te onderwerpen."

hunne gedichten en ſchriften, oock uit Neerlantſche hantveſtboecken, de eige manieren van ſpreecken by een zamelt, en zich eigen maeckt; daer is een ſchat van vvelſprekenheit by der hant, veel tijts gewonnen, en middel om noch maghtigh in nieuwe koppelwoorden (waer in onze ſpraeck niet min geluckigh dan de Grieckſche is) aen te winnen, zoo men met oordeel te wercke ga. Deze ſpraeck [1]) wort tegenwoordigh in 's Gravenhage, de Raetkamer der Heeren Staten, en het hof van hunnen Stedehouder, en t' Amſterdam, de maghtighſte koopſtadt der weerelt, allervolmaecktſt geſproken, by lieden van goede opvoedinge, indien men der hovelingen en pleiteren en kooplieden onduitſche termen uitſluite: want out Amſterdamſch is te mal, en plat Antwerpſch te walgelijck, en niet onderſcheidelijck genoegh. Hierom moeten wy deze tongen matigen, en mengen, en met kenniſſe beſnoeien, oock niet al te Latijnachtigh, nochte te naeu gezet en nieuwelijck Duitſch ſpreken, maer zulcks dat de tong haer eigenſchap niet en verlieze, waer van de hervormers onzer ſpraecke niet geheel vry zijn. Men vermijde, gelijck een peſt, de woorden, tegens den aert onzer tale, te verſtellen; een evel daer doorluchtige Italianen, Spanjaerden en Franſchen oock van zieck zijn. [2]) VVy mogen hier in nochte Griecken, nochte Latijnen navolgen. VVort hier tegens gezondight, terſtont verliest de ſpraeck haren luiſter, en ons oor wraeckt dat geluit; eenen valſchen klank, die de muzijck der tale bederft. In oude Hollantſche liederen hoort men noch een natuurlijcke vrypoſtigheit, vloeientheit, en bevallijcken zwier; maer het gebrack den eenvoudigen Hollander aen opmercking en oefening, om zijn geeſtigheit, uit een natuurlijcke ader vloeiende, krachtigh op te zetten, en te voltoien. Het rijmen moet hy zich eerſt gewennen, om rijckdom van woorden en rijmklancken gereet te hebben, zonder het welck de vaerzen kreupel en verleemt [3]) zouden vallen, en zelfs aertige vonden en gedachten hunne bevallijckheit verliezen. Hierom waer het geraden eerſt eenige heilige of weereltſche hiſto-

1) *Deze ſpraeck*, enz: Keurige en behartigingwaardige leſſen! Te recht wijst Vondel 's Gravenhage, — de hofſtad, waar niet alleen de zetel der fijner beſchaving is gevestigd, doch die ook tot een brandpunt ſtrekt, waar mannen van opvoeding, kunde en geboorte, uit alle oorden van den Staat te ſamen komen — als de plaats aan, waar de taal het sierlijkst geſproken wordt, omdat er alle dialektverſchil langzamerhand wegſmelt en verdwijnt. Dat men er nog zoo over dacht! In alle andere landen van Europa regelt men zich in de uitſpraak naar de hoogere kringen, hier alleen begrijpt men die van de schoolmeesters te moeten navolgen, en van daar het onuitſtaanbare Nederduitsch, dat zoo vele Predikanten, Tooneelſpelers en Verhandelaars ons doen hooren. Hoe gevaarlijk het is, zoogenaamde taalregels by de uitſpraak te willen navolgen, leert ons Vondel hier, waar hy tegen pedanterie en gemaaktheid waarſchuwt, en getuigt, hoe, zelfs in zijn tijd, de ſpraakhervormers daarvan *niet geheel vrij* waren.

2) *Een evel daer.... Franſchen oock van zieck zijn* men denke maar aan het: *d'amour mourir me font, belle marquiſe, vos beaux yeux*, uit MOLIÈRES *Bourgeois Gentilhomme*.

3) *Verleemt* voor „verlamd" of lam.

rien, oock verzieringen. uit Virgilius, Ovidius, Amadis, [1]) en Bokatius, te rijmen, om zich van de rijmkunſte meeſter te maecken, en op de baen te geraken. Men magh om het rijm en de maet de tael niet vervalſchen, en gelijck een kint ſtamelen en ſtruickelen Het rijmwoort ſchijne niet gevonden om het rijm te vinden, maer zy zoo geſtelt of het geen rijmterm waer. Het vaers ſchijne oock geen rijmelooze rede, maer trecke den aert van een vaers aen, en ſta wacker op zijne voeten. Heeft het geene zenuwen, zoo hangt het ſlap en vadzigh: is het te gedrongen, zoo ſtaet het ſtijf, gelijck een lant knecht in zijn harnas. De ſtijl zy ſnedigh, en geen ſtomp mes gelijck. Het ſcherpt de zinnen, en maeckt een goede pen zich te gewennen een zelve zaeck en zin op verſcheide manieren te bevvoorden, en cierlijck uit te drucken. Vaerzen willen gaerne vriendelijck en zuiver zijn: want de Zanggoddinnen zijn maeghden, aen wie vriendelijckheit en zuiverheit betaemt. Voertmen zomtijts eenige harde vaerzen in, dat moet uit geen gebreck, meer uit de ſtoffe geboren, en ter zaecke vereiſcht worden. Bynamen moeten niet ledigh ſtaen, nochte voor ſtopvvoorden dienen, maer de beelden ſlachten, die eenen balck of het gevvelf onderſtutten, en hun vverck doende, met een tot cieraet des gebouvven ſtrecken. VVie voor Poeet vvil gaen, moet van een' rijmer vvel Poeet, maer van Poeet geen rijmer vvorden; anders gaet men van de hooghſte in de laeghſte ſchole, en op de A B banck zitten. Loven hem hierom de ſlechthoofden, dat vergult den rijmer, gelijck een krans van boterbloemen den kinckel. De laurier vvort den Dichter niet van den gemeenen hoop geſchoncken, maer van zulcken, die met kenniſſe en zekerheit de kroon uitreicken, en het ſnaterbecken der aeckſteren van zvvanezang onderſcheiden. Rijmers, die eerſt hun A B opzeggen, vallen vervvaendelijck aen 't zvvetſen, gelijck de quackzalvers, om hun zalfpotten te venten. Die vvat verder komen, laten zich voorſtaen dat ze groote bazen in de kunſte zijn, en zvvetſen kunſtiger, doch het is met vvoorden van anderhalven voet lang, [2]) of een doorgaende bravade, en loutere blaeskaeckerye. Aldus vvinnenze gunſt by den ſlechten hoop, die den mont vergeet toe te doen, en gelijck naer hemelval gaept. D'Alleroutſte en beſte Poëten zijn de natuurlijckſte en eenvoudighſte. [3]) De nakomelingen,

1) ***Amadis:*** **uit de plaatſing van dezen naam tusſchen die van twee bekende ſchrijvers, zoû een min kundige in den waan geraken, dat *Amadis* een minnedichter geweest ware, even als *Ovidius* en *Boccacio*, terwijl hy daar-en-tegen niet anders was dan een geheel verdichte perſonaadje. Doch Vondel bedoelt hier niet de perſoon te noemen, maar 't werk, dat dien naam draagt en waarvan de ſchrijver niet bekend is, terwijl *Amadis* hier vermoedelijk ſtaan moet voor dien geheelen cyklus van ridder-romans, waarvan de held van de Mancha zijn geliefkoosde lektuur maakte.**

2) ***Woorden van anderhalven voet lang*** **de *ſesquipedalia verba*, waarvan Horatius ſpreekt**

3) ***D'Alleroutſte en beſte Poëten zijn de natuurlijckſte en eenvoudighſte*** **juist! en daarom zullen Ho-**

om hen voorby te rennen, vielen uit eerzucht of aen het ſnorcken en poffen, of verniſſen en blancketten. Dat behaeghde in het eerſt, gelijck vvat nieuvvs, den min verſtandigen, en klonck den nieusgierigen, gelijck een donderſlagh, in d'ooren: doch het vervvonderen duurde een korte vvijl, en de vvackerſte oogen zagen hier door; en d'outſten tegens de jonger vvercken, in de ſchale van een bezadight oordeel, opgevvogen, vielen de leſten te licht, en d'outſten behielden den verdienden prijs. Om dan opgeblazenheit en kreupelheit te vermijden, zal men niet plat op d'aerde vallen, en in het ſtof kruipen, nochte doorgaens al te ſnel zonder noot aenjagen, maer op zijn pas voortdraven, en vvel letten vvaer men rijzen, vvaer men vvenden en keeren moet; en, gelijck een goet muzikant, den toon naer den aert der zaecke vveten te ſchicken, dan laegh, dan middelbaer, dan hooger. Zommigen heffen hoogh op, en laten het uit onvermogen laegh vallen. Een goet zangmeeſter kent zijne ſtem, en ſpant de keel niet uit hare kracht. Lichtvaerdige dertelheit, zotte pracht, en ongeſchickte overdaet is geen cieraet, dat een gezont oordeel vergenoeght. Elck ding vvil met zijn eige maniere van ſpreken uitgebeelt, en niet al te verre gezocht worden. Verciertghe uvv vaers met bloemwerck naer den ſtijl [der] Rederijckkunſte; hael het niet te wijt, maer blijf by een voegelijcke vervve, en binnen het beſteck van verſtaen te vvillen vvezen. Zal een ander uvve rol verſtaen; verſtaze eerſt zelf te dege, en ſpreeck klaer. Eenigen ſchrijven al vvillens duiſter, en vvillen zich zelfs niet verſtaen, op dat men zich hier over vervvondere, en hun dit tot vvijsheit toeſchrijve. Anderen ſchrijven ſlecht van heerlijcke dingen, en ſchilderen de zon met houtkole. Een leergierige lette vvel op de leſſen en regels der kunſte, gevonden uit het voorbeelt der treflijckſte Dichteren Hy bevlijtige zich om dagelijx toe te nemen in kenniſſe van verſcheide vvetenſchappen, om, is het niet van alles volmaecktelijck, dat zvvaer ja onmogelijck valt, ten minſte ter loop van vele dingen kennis te hebben, om zijn vverck naer den eiſch uit te voeren. Zoo treckt en vergadert de honighby haer voetſel uit alle beemden en bloemen. Het vvaer raetzaem Salomons vvijze ſpreucken, Cicero, Seneka, en Plutarchus vvercken van de zeden, en het leven der doorluchtige mannen, en diergelijcke ſchriften te lezen, en te herlezen. VVie in den vloet dezer pennen zvvemt, zal overvloeien van zinrijcke gedachten en vaſte ſtellingen. De Beel-

merus en Sofokles al die hen voor klasſieke pruiken ſchelden, blijven overleven. Hoe hoog ik met Shakſpere ben ingenomen, ik durf aan zijn blinde bewonderaars vragen, of hy niet juist daar ophoudt groot te zijn, waar hy gezocht en hoogdravend zijn wil.

denaer van den geeſtrijcken Ridder, Ceſar Ripa, [1]) nu in Nederlantſch verduitſcht, beſtellen geeſtige vonden, om het vverck levendigh uit te drucken, en rijckelijck te bekleeden. Kennis van uitheemſche ſpraecken vordert niet vveinigh, en het overzetten uit vermaerde Poëten helpt den aenkomende Poeet, gelijck het kopieeren van kunſtige meeſterſtucken den Schilders leerling. Dees begint eerſt van eenige leden en deelen, eer hy een geheel lichaem tekent; en eerſt van een geheel lichaem, eer hy een hiſtorie van verſcheide beelden ordeneert, en ganſche vertooningen op het panneel, als op een tooneel, ſtelt. VVanneer de deelen, elck in 't byzonder, vvel vvaergenomen zijn, dan zal het geheele vverck vvel volgen, daer men niet aen beginnen magh, voor dat men een vaſt begrijp, hant, en handelinge van de byzondere deelen hebbe. Zoo ziet men den beſten meeſteren de kunſt af, en leert, behendigh ſtelende, een' ander het zijne te laten. VVie leerzaem is, late zich de beginſels, die altijt moeielijck vallen, niet verdrieten. De kleenen leeren zoo aen ſtoelen en bancken gaen: daer na, ſtouter en ſteviger gevvorden, durvenze affteecken, en behoeven geene onderſteunſels meer: anders vergaept men zich te vervvaent aen eige inbeeldingen, en vervalt in grove misſlagen, tervvijl men vvijzer dan zijn leitsman vvil geacht zijn. Aldus heeft Virgilius, de Prins der Poeeten zelf, oock van Homeer en anderen vele ontleent, en uit de Grieckſche tale met zulck een oordeel ingevoert, dat hy'er onſterflijcken lof uit haelde. Evenvvel indien ghy eenige bloemen op den Nederlantſchen Helikon plucken vvilt, draegh u zulcks, dat het de boeren niet mercken, nochte voor den Geleerden al te ſterck doorſchijne. Op zijn eige riemen zich op dit gevaerlijcke vaervvater begevende, moet men zijne kracht overvvegen, eer het ſchip zee kieze. Menighten lijden hier ſchipbreuck, die, door vervvaent-

1) *Ceſar Ripa*· de tytel van het werk, hier door *V Beeldenaer* genoemd, luidt letterlijk als volgt „Iconologia of uytbeeldingen des verſtands. van Cesare Ripa van *Perugien*, Ridder van s s *Mauritius* en *Lassaro* Waer in verſcheiden afbeeldingen van Deughden, Ondeughden, Genegentheden, Menſchelijcke Hertztochten, Konſten, Leeringen, Sinlijckheden, Elementen, Hemelſche Lichamen, Landſchappen van Italien, Rivieren van alle deelen des Werrelts, en alle andere ontallijcke ſtoffen, met hare verklaringen, werden verhandelt· Een werck dat dienſtigh is, allen Reedenaers, Poëten, Schilders, Beeldhouwers, Teyckenaers, en alle andere Konſtbeminders en Liefhebbers der Geleertheyt en eerlijcke Wetenſchappen Om uyt te drucken, en te vinden, 't Begrip van alle Sinnebeelden, Invallen, Devyſen of Sinteykenen. Oock om te ſpreecken, van allerleye toeruſtingen, 'tzij op Bruyloften, Lyckſtoeten en Zeege-feeſten. Mede om te vertoonen de Gedichten der Tonneelſpeelders en om uyt te beelden, met haere eygene teyckenen, al het geene, eenighſins, in des Menſchen gedachte, kan vallen Verrijckt met veele Beeldniſſen en geeſtige geleerde overwegingen, door de uytnemende verbeteringe van Giov. Zaratino Caſtellini Romano. Uyt het Italiaens vertaelt door D P Pers. Amſtelredam, by *Dirck Pietersz Pers*, Boeckverkooper op 't Water, recht over de Koorenmerckt in 't jaer 1644' (in 4o inleiding VI en 686 blz). Men ziet, het werk is een waar *Converſations-Lexicon*, waar ieder zijn gading in vinden kon Wat den ſchrijver betreft, noch omtrent hem, noch omtrent zijn verbeteraar heb ik eenig naricht kunnen vinden. 't Blijkt echter uit de dubbele ridderlijke waardigheid, aan Ceſar Ripa toegekend, dat hy by zijn tijdgenooten in eere ſtond en zijn verdienſten op prijs werden geſteld.

heit aengevoert, ja vervoert, zich te vroegh en te diep op dezen Oceaen vvagen, en niets is 'er fchadelijcker als eige liefde, die fraeie vernuften verblint, en onderhout [1]). Die naulix tvvee of zes goede regels vveet uit te vvercken, vvil een lierdicht opzetten. Die qualijck een lierdicht kan, vvil voort een treurfpel fpelen, of een heldenvverk trompetten. By trappen klimt men eenen toren op, en niet zonder trappen, ten zy met gevaer van den hals te breecken. D'een bereickt langfamer, d'ander fneller den top der volkomenheit; hoevvel men hier naulijx volkomenheit vint, om dat die de maet van 's menfchen vermogen overtreft. Beveel het papier niet terftont al vvat u in den zin fchiet, maer toetft uvve inbeeldingen, vonden en gedachten ofze der penne en den dagh vvaerdigh zijn. Ghy ziet hoe de hoenders, den kop in de lucht ftekende, met fmaeck en nafmaeck drincken, en de gezonde fchapen het gras erkauvven. Zoo doende zullenze de bladen niet met beuzelingen beflaen, en dingen, die niet om het lijf hebben, nochte den lezer met den ydelen dop zoecken te paeien, maer met pit, en een keerne van goeden fmaeck verzaden. Het luit oock fpottelijck een nieuvve vvijze op de baen te brengen, als 'er geene kunft in gemerckt vvort. Boven al let vvel op de orde of den draet van uvve rede, en het vervolgh van zaecken: vvant zelfs geleerde bazen, die groot fchijnen, zijn zomtijts vvifpelturigh, fpringen van den os op den ezel, en mengen alle elementen onder een. Een zelve zaeck dickvvils te zeggen en herzeggen, geeft armoede en gebreck van ftoffe te kennen, en behalve dat het verveelt, voeght het de rederijckheit niet. Ontbreeckt het u aen vonden en ftof, zijt liever kort dan verdrietigh lang. Zet ghy een vverck op van eenen langen adem; laet het in 't midden, nochte in 't einde niet bezvvijcken, maer doorgaens volftaen, [2]) overal zich zelf gelijck zijn, en zijnen meefter nergens befchamen. VVie zijn zvvackheit gevoelt, dient nootzaeckelijck raet te zoecken by anderen, en elck meefter in zijn kunfte en ambacht te gelooven, en de volmaeckfte manieren van fpreken en vvercken by hen uit te kiezen. Een rechtfchapen Dichter flachte de ftroomen, die niet af maer altijt toenemen, en met eenen vollen boezem endelijck in de rijcke zee uitbruizen. Hoe het vverck grooter is, hoe daer meer kunft en oordeel toe vereifcht vvort: en gelijck de fchilders in kleene beelden de gebreken en misflagen kleen rekenen; zoo openbaert zich de misftellinge en 't gebreck, naer de grootheit der perfonaedcn en zaecken, te grooter. De leergierige volge dezen gulden regel, die

1) *Onderhout* „belet zich te verheffen"

2) *Volftaen* uitdrukking, aan het zeewezen ontleerd Men zegt, dat de zeilen *vol ftaan*, wanneer zy, overal uitgezet en, gelijk aan den wind blootgefteld, een bolle oppervlakte vertoonen

zich vvijdt uitſtreckt, om zijn vverckſtuck doorgaens geluckigh uit te voeren, dat is, dat hy lette op den ſtaet, eigenſchap en geſteltenis van elcke perſonaedje en zaecke, en die elck naer heur natuur uittekene. VVie dit maghtigh is, en daer den ſlagh van heeft, kan veel velts vvinnen, en zal altijt binnen de palen der voeghlijckheit blijven; een deught, die in Virgilius zoo heerlijck en goddelijck boven alle zijn overvloedige kunſtdeughden uitmunt. Nu behoef ick niet in 't breede en vvijtloopigh t' ontvouvven hoe men zich te ſchicken hebbe naer een ieders ampt, oude, kunne, lantsaert, gelegenheit, hoedanigheit, en vvat des meer zy. Aldus geeft een kunſtigh ſchilder elck dingh zijn eige verf. VVie de natuur allernaeſt volght, die is de rechte Apelles, en zoude, gelijck d' aeloude penſeelen, niet alleen menſchen, maer zelfs dieren en vogels verkloecken. Maer om veiliger en vaſter te gaen, geef uvve dichten niet in uvven eerſten yver aen den dagh. Laetze een goede vvijl onder u ruſten: ga'er dan eens en andervverf, ja zevenvverf, met verſche zinnen over: vvant ons oordeel is, naer de geſteltenis der herſſenen, gelijck de lucht, zomtijts helder, zomtijts betrocken. Een Dichter heeft zijne luimen: hierom laet het gedicht van eenen Ariſtarchus, [1]) ja verſcheide keurmeeſteren keuren. Deze zullen uitmonſteren al vvat misſtaet, zoo vvel dat de Kunſt, als de Zeden betreft, vvaer in menighmael deze goddelijcke vveteaſchap jammerlijck misbruickt vvort: en gelijck het zvvaerſte meeſt vveeght, zoo moet men zich vvachten voor ongebondene en oneerlijcke vvoorden en vonden, daer niet dan laſter voor den Dichteren in 't algemeen uit ontſtaet: vvant dit gaf oorzaeck dat eertijts de Rederijckkamers geſloten, de tooneelen verboden vvierden. Indien men bordeelſpreucken en ſpreeckvvoorden, en vuilicheit van hoeren en boevejaght uitbant, zoo zal de Schouvvburgh een eerlijck tijtverdrijf ſtrecken, en oock voor deftige lieden openſtaen. VVie zich hier tegens verloopt, bederft de zeden, en den luiſter van zijn vverck. Ioocken uvve ooren naer eenen vleier, die elck naer den mont ſpreeckt, ghy bedrieght niemant dan u zelven. Haetghe den openhartigen beſtraffer, die geene gebreken verſchoont, zoo blijftghe daer in ſteecken. Zulcke eigenzinnigen, of eer kranckzinnigen, zijn niet te raden, randen menighmael in hun razende kortſe al raeskallende de geneesmeeſters aen, en leeren vvie men ſchuvven moet. Zy vvillen hun ontſtelt en misſtelt vverck van geene fixe lezetters [2]) aengetaſt nochte gehandelt hebben, en ſchricken voor de moeielijckheit en pijne van

1) *Eenen Ariſtarchus* of, keurmeester" 't Woord beteekent letterlijk „beste rechter"
2) *Fixe lezetters:* lees *ledezetters*, „lieden, die de ledematen, welke van hunne plaats geraakt zijn, weder in elkander zetten, chirurgijns."

het misſtelde been te herſtellen, en in het rechte lidt te voegen, zonder eens te bedencken dat de Goden de beſte dingen voor zvveet en arbeit verkoopen. Zy liefkoozen hun vvanſchepſels, gelijck een aep zijne jongen. Een omzichtigh en leerzaem geeſt bemint Apolloos zonneſchijn, die alle vezeltjens en ſtofkens ontdeckt. Kunſten, die den brootzack vullen, en alleen den buick dienen, zijn haest goet genoegh: een Dichter behoort hemelval en de ſpraeck der Goden te ſpreecken. De hemelſche Poëzy vvil niet op den middeltrap, maer moet in top ſtaen, en op den toetsſteen van een beſlepen oordeel proef houden, naer de vvetten by de Geleerden daer toe voorgeſchreven, vvaer toe vvy gevvezen vvorden. Ondertuſſchen heb ick deze korte Aenleidinge ter Nederduitſche Dichtkunſte, op het aenhouden der leergierigen, by my aldus, gelijck een ruvve ſchets, ontvvorpen; om de vvelcke naer den eiſch op te maecken meer bladen papiers noodigh vvaren: daerom ſla ick voor dezen tijt de voeten en maet der vaerzen, en den ommetreck en aert van allerhande rijmen en dichten over. Vele andere dingen vvillen liever met de levendige ſtemme en voorbeelden, dan met de penne beduit vvorden: derhalve te vvenſchen vvaer, dat geeſtrijcke vernuften, onder het beleit van geleerde Mecenaten, hier over zomtijts onderling raetpleeghden, en zoo eenen nieuvven Parnas, naer den ſtijl van Italie, oprechtten, daer men, zonder afgunſt, onzijdigh elcks oude en nieuvve dichten toetſte; zoo vvel om de ſchoonheit en aertigheit te volgen, als om onze misſlagen, uit een edele eerzucht, te mijden, en door dien middel de Neerlantſche Poëzy haren vollen glans te geven. T'Amſterdam 1650. den 25 van Grasmaent.

J. V. VONDEL.

Op de „Aenleiding" volgde in de uitgave van 1650 de reeds in die van 1644 voorkomende toewijding *aen zijnen* (thands niet langer *afwezigen*) *vrient:* [1]) welk ſtuk te meer diende herhaald te worden, om dat het als waarſchuwing kon ſtrekken tegen de onechte en onvolkomen uitgaven zijner Poëzy, in Zuidholland gedrukt: en op de toewijding volgde een ſoort van apologie, van den navolgenden inhoud:

1) Zie Deel IV, blz 416

J. V. VONDELS

TOETS-STEEN,

GESTELT VOOR ZIJN POËZY IN DEN JAERE MDCL UITGEGEVEN

INDIEN hier Roomſch of Onroomſch dicht
Den Lezer ſticht, of hem ontſticht,
Men ſchell' mijn pen die vlacken quijt,
En toets' de ſtof naer heuren tijt.
Sint Pauwels volght der Vadren zeên,
Sint Auguſtijn de Manicheên,
Eer hun het heldre licht verſchijnt,
Waer voor de donckre miſt verdwijnt.
Mijn jonckheit bondt door errefleer
Zich aen een Secte, en geene meer,
Tot datme, door een klaerder blijck
Van 't Weereltlijck en Kerckelijck,
Ontdeckt wiert, in een' ſchooner dagh,
De Perle, die verborgen lagh,
Waer voor men 't al met winſt verlieſt.
Gelukkigh die het beſte kieſt.

3 *Men ſchell'* van *ſchellen*, voor *ſchelden*, gelijk elders *mellen* voor *melden*.
4 Verſta. „en beöordeele het werk naar den tijd der vervaardiging"
5-8 Hy wil zeggen· „Paulus was een Farizeër en Augustinus een Manicheër en zy ſchreven en handelden naar den geest dier ſekten, eer zy tot bekeering en beter inzicht gekomen waren."
9-10 Hy wil zeggen: „ik was, om dat mijn ouders 't voor my waren, een Lid der Doopsgezinde Gemeente"
11,12 *Een klaerder blijck Van 't Weereltlijck en Kerkelijck:* d. i.: „een beter inzicht in wereldlijke en geestelijke zaken"
14 *De Perle*· „het koninkrijk Gods" (zie *Matth.* XIII. 46); doch, naar Vondels overtuiging, in den ſchoot der Roomsch-Katholyke Kerk te vinden.

Tegen over den „Toetsſteen" prijkte de verkleinde kopy van een gegraveerde afbeelding van onzen dichter, door Jan Lievensz vervaardigd, die hem had voorgeſteld ten halver lijve, met een rol in de hand; daaronder las men dit byſchrift:

In Vondel ſpeelt de Geest van Neerlants Poezy;
Natuur volmaeckt zijn kunſt en zet haer 't leven by.

PRUDENTER.

Wie de maker van deze regels was, durf ik niet bepalen. Ik meen echter te mogen gisſen, dat wy hier te denken hebben aan Brandt, die vooreerst in dit vak uitmuntte — althands Vondel zelf getuigde van hem, dat hy „een goed byſchriftſchryver" was — en dien ik geloof dat meer ſtukken met die zinſpreuk geteekend heeft. Ook de P onder de Voorrede der Schiedammer uitgave [1]) zoû aan die gisſing eenige kracht kunnen byzetten.

Vondel zelf maakte op die afbeelding het navolgende byſchrift:

1) Zie Deel V, blz. 549.

OP MIJN PRINT

DOOR

LIVIUS VAN LEIDEN

GETEKENT EN GESNEDEN.

Zoo volleght Livius van Leiden Titiaen,
En leert door zijne kunſt u Vondels ſpraeck verſtaen,
Die 't Grieckſch en Roomſch tooneel in Neêrlant pooght te ſtichten.
Men vat uit 's Dichters print wat treurſpel hy wil dichten.

OP MIJN PRINT: *print* is hier even als in den vierden regel, *empreinte*, afdruk, afbeelding."
4 Versta „men kan op 't gelaat des dichters lezen welk treurſpel hy voornemens is te ſchrijven "

Zekere Dirk Fraudenius gaf er dit andere by:

OP DE AFBEELDING

VAN DEN HEER

J. V. D. VONDEL,

VAN KEULEN,

GESCHILDERD DOOR DEN LEYDSCHEN APELLES,

JOHAN LIEVENS.

Dit 's Vondel, die, door rijmloos schrift
En zang vermaert, zoo keurlijk zift
En Hoven tart in kunst van leven.
Was Lievens zoon niet omgekocht,
Wis had hy 't beelt in gout gewrocht
En 't hooft een letterkroon gegeven.
Het Y omhelst 't verblijf des mans
En zwelt: zijn wieg geeft Keulen glans.

Frans van Hoogstraten schreef er dit onder:

Agrippina parens caet.

Zijn wieg was Agrippijn, zijn zetel Amsterdam,
De Poezy waerdoor hy tot vermaerdheid quam,
Maer d'oude Godsdienst, daer de nevels door verstoven,
En 't licht der Waerheit rees, baent hem den weg naer boven.

Het aardigſte byſchrift echter is dat van den reeds by ons bekenden Joan Six [1]), dat onder de groote prent van Lievensz. ſtaat.

1) Zie Deel V, vs. 770.

Dit 's Vondel met zijn rol.
Apelles trof Apol.

Achter de ſtraks vermelde uitgave plaatſte Vondel, als herhaalde waarſchuwing, dit

SLOTDICHT.

Men mengt der and'ren rijm, ook leuren in mijn ſchriften,
Doch wie mijn ſtijl verſtaet kan echt van onecht ſchiften.

Gewis had de bezorging dezer uitgave, waaraan onze dichter zelf de hand hield, gepaard by zijn verhuizing, hem niet weinig drukte verſchaft en daardoor hem verhinderd, zijn tijd even gezet als anders aan letteroefeningen te beſteden; doch wellicht ook was het aan de tijdsomſtandigheden toe te ſchrijven, dat hy dit jaar zoo weinig nieuwe gedichten in 't licht gaf. Diezelfde tijdsomſtandigheden echter verſchaften hem ſtof, om weder de ſcherpe pen op te vatten, waarmede hy zijn vroegere hekelvaerzen geſchreven had.

Het ſluiten van den vrede te Munſter, hoofdzakelijk doorgedreven op aanſporing van Amſterdam, was — als reeds met een woord is gezegd [1]) — den wakkeren Willem II, die hierdoor verſtoken was van de gelegenheid om op het voetſpoor van zijn doorluchtigen Oom en Vader, krijgseer te winnen, zeer tegen de borst geweest, en had niet weinig geſtrekt, om hem te bevestigen in 't misnoegen, 't welk Frederik Hendrik in de laatſte jaren zijns levens tegen de ſtad had opgevat. Dit misnoegen was toegenomen, nadat men ter Vergadering van Holland was begonnen te raadplegen over 't verminderen van 's Lands Uitgaven, wat vooral door Amſterdam gedreven werd: zelfs tot zoo verre, dat de Stad verſtond, 's Prinſen wedde, welke ſommigen ver-

1) Zie Deel V, blz 572

hoogen wilden uit aanmerking van het nadeel, 't welk hy by den vrede had, op het zelfde cyfer te laten blijven. Reeds hadden in 1648 de Algemeene Staten, op aandrang van Holland, tot het verminderen van krijgsvolk besloten; maar dit was voor Amsterdam nog niet genoeg, 't welk, in Maart des volgenden jaars, nog ter Vergadering van Holland het afdanken van vijftig kompagniën deed goedkeuren. De Prins stelde zich hier zoo ernstig tegen, dat men er in eenige maanden niet verder op aandrong. Ondertusschen werden in de Vroedschap van Amsterdam van tijd tot tijd besluiten genomen, strekkende tot vermindering van 's Lands uitgaven, en eindelijk, in Juny, geraden gevonden te bewilligen in het onbetaald laten van negen-en-twintig Vendels vreemd krijgsvolk, die ter betaling van Holland stonden. 't Was echter eerst in October, dat de Staten van dit Gewest aan den Prins verklaarden, dat zy tot dit afzonderlijk onbetaald laten zouden moeten komen, indien de Provinciën weigerden, te bewilligen in hun voorslag tot algemeene afdanking. De voorslagen, die daartegen van 's Prinsen zijde geschiedden, voldeden die van Holland niet; 't welk het misnoegen des Prinsen tegen de Regenten in die Provincie, inzonderheid tegen die van Amsterdam, hevig deed toenemen.

Hierby nog kwam, dat de Stad, in 't begin van 1650, besloot en ter Vergadering van Holland te weeg bracht, dat, uit naam der Staten van Holland alleen, een Kommissaris zoû worden gezonden aan de nieuwe Regeering van Engeland, tot welke betrekking eerlang Geeraert Schaep Pieterszoon werd afgevaardigd [1]). Deze maatregel, die de erkenning insloot van de nieuwe Republiek, vermeerderde het ongenoegen van den Prins, wien het niet aangenaam wezen kon, dat men vriendschap sloot met een Regeering, op welker last zijn schoonvader was ter dood gebracht.

Nog nam dat ongenoegen toe ten gevolge eener nieuwe aanmatiging van Amsterdam. De Prins had den Vice-Amirael de With, die zonder verlof uit Braziliën was teruggekeerd, in hechtenis doen nemen en op de Voorpoort in den Haag vastzetten; terwijl eenige kapiteins van zijn eskader op last der Amiraliteit van Amsterdam werden gevangen gezet. De Wethouderschap, zulks vernomen hebbende, deed de Amiraliteit vermanen tot het ontslaan der gevangenen, en vervolgends, op het bekomen van weigerend antwoord, hen eigendunkelijk in vrijheid stellen.

Wel scheen een voorschot van twee miljoen, 't welk de Stad aan den Prins deed, de breuk eenigermate te hebben moeten herstellen; doch alles werd weder in de war gestuurd door een Besluit der Staten van Holland, in 't begin van Juny genomen, om hun aandeel in de betaling van 't krijgsvolk onvoldaan te laten. Hevig werd dit opgenomen door den Prins en door de overige Gewesten, die deze

1) Zie over hem Deel II, blz 503, 505, Deel III, blz 269

handelwijze van Holland een verbreken der Unie noemden. 't Is hier niet de plaats om de geldigheid te bewijzen of te beſtrijden van de redenen, door de Staten van Holland ter hunner verſchoning aangevoerd: genoeg zij het, te herinneren, dat men ter Generaliteit beſloot tot het doen eener plechtige Bezending aan de Steden van Holland, om die op haar beſluit terug te doen komen. Aan 't hoofd dier Bezending ſtelde de Prins zich zelven, en hy vertrok met zijn medegekommitteerden den 8 Juny naar Dordrecht.

Te Amſterdam werd hierop eenparig beſloten, de Bezending, wanneer zy zich aanmeldde, niet te ontfangen, waarvan het bericht door de Heeren van Waveren en Hasſelaar gebracht werd aan den Prins te Gorkum, waar heen hy zich, van Dordrecht komende, begeven had. De Bezending ſtoorde zich weinig aan deze boodſchap, maar vervolgde haar tocht door de Provincie. Andermaal werd de Prins, toen zich te Edam bevindende, door den Oud-Burgemeester Geelvinck en den Voorzittenden Schepen Spieghel, aangemaand om niet te Amſterdam te komen dan in zijn hoedanigheid van Stadhouder; doch hy ſloeg deze waarſchuwing evenzeer in den wind, kwam den 23 der maand in de ſtad, twee uur vroeger dan men hem verwachtte, om zoo doende alle eerbewijzingen te ontwijken, en weigerde gebruik te maken van den plechtigen maaltijd, welken de Vroedſchap voor hem had laten opdisſchen. Van hare zijde weigerde deze hem te hooren over 't onderwerp zijner zending: 't geen hy zoo euvel opnam, dat hy den volgenden dag, zonder afſcheid nemen, weder vertrok.

In verre de meeste der overige Steden, welke hy bezocht had, was het doel zijner zending mislukt, en zelfs had men te Haarlem, te Delft en te Medemblik, gelijk te Amſterdam, der Bezending gehoor geweigerd. De Prins beklaagde zich daarover ter Vergadering van Holland, op den 30 Juny, in een ſcherp vertoog, opgeſteld door den Griffier Kornelis Musch. Tegen dat vertoog, waarin Amſterdam inzonderheid werd aangevallen, verdedigde zich de Vroedſchap in een uitgebreide memorie, die aan de Staten-Generaal werd overgeleverd, doch door deze niet aangenomen. 't Ging alles alzoo hard tegen hard: en nu deed de Prins, ſteunende op de machtiging, hem door de Staten-Generaal den 5 Juny gegeven tot het nemen van maatregelen van veiligheid, zes Magistraatsperſonen, Leden der Regeering van Dordrecht, Haarlem, Delft en Medemblik, vatten en naar Loeveſtein voeren; terwijl hy aan Graaf Willem Frederik van Nasſau, Stadhouder van Friesland, bevel gaf, zich meester te maken van Amſterdam.

De aanſlag op deze ſtad was zoo geheim overlegd, dat alleen een toeval dien kon doen mislukken. Dit toeval gebeurde. De postbode van Hamburg, dien men verzuimd had, aan te houden, kwam op Zaturdag 30 July vroeg in den morgen te Amſterdam, en bracht er, eerst aan het Posthuis, daarna aan den Voorzittenden Burgemeester. Cornelis Bicker, bericht, dat hy boven Weesp onder dolende ruiters

was geraakt, die naar de ftad trokken. De Drosfaart van Muyden, Gerard Bicker, zoon van den Oud-Burgemeester Andries Bicker, kort hierna in de ftad komende, bevestigde dit verhaal, er byvoegende, dat een groot gedeelte der manfchap omtrent Naarden en door Gooiland lag verfpreid; doch dat een tamelijke bende ruiters aantrok op Amfterdam. Weldra verfchenen ook vluchtende huislieden uit den omtrek van Weesp en Muyden, die, op het eerfte gezicht van krijgsvolk de vlucht hadden gekozen, en vermeerderden de ontfteltenis. In de eerfte oogenblikken begreep niemand iets van de zaak, en dacht men aan een plundertocht, door de Zweedfche troepen, die nu in Gulikkerland lagen, beproefd, of aan ftrooperyen der Lotharingfche troepen in dienst van den Staat. Burgemeester Bicker had inmiddels, op de eerfte tijding van onraad, de Vroedfchap doen by een roepen, de poorten en boomen fluiten en de valbruggen ophalen; terwijl in korten tijd negen ftukken gefchuts naar de wallen waren gefleept en de burgery in de wapenen gebracht.

Midlerwijl was Graaf Willem met een deel der ruitery laat in den voor-den-middag genaderd aan den Aemftel tot omtrent de hofftede van Dirk Wuytiers, Welna genaamd, waarvan reeds vroeger gefproken is [1]). Hier vernemende, dat de toeleg ontdekt was, bevond hy zich in groote verlegenheid, daar zijn lastbrief luidde, geen geweld te gebruiken, en er aan geen verrasfing meer te denken viel. Hy zond dus een bode naar de ftad, met een brief, hem door den Prins mede gegeven, om dien in geval hy er binnen gekomen was, in perfoon te overhandigen. De brief behelsde, dat de Prins, onlangs in de ftad zoo vreemd bejegend zijnde, Graaf Willem met eenige troepen derwaarts geftuurd had, om er de rust te bewaren, ten einde hy niet door kwalijk gezinden belet werd, datgene voor te dragen, wat de dienst van 't Land raakte. Burgemeester Bicker, dit gefchrijf ontfangen hebbende, lei het aan de Vroedfchap over. Had deze nu eenvoudig geantwoord, dat de Stad geen kwalijk gezinden bevatte, en dat de Prins vrij kon voordragen wat hy wilde, behoudens de vrijheid der Stads-regeering om te beraadflagen en te befluiten gelijk zy het verftond, de zaak had al dadelijk in der minne kunnen gefchikt worden, de troepen heen trekken en beide partijen zich voldaan rekenen. Doch de Vroedfchap, of wel Bicker, die haar leidde, was overmoedig geworden door de houding der burgery, en zy zond den Schepen Joan Huydecoper, Heer van Maarfeveen, en het meer genoemde Raadslid Simon Verdoes of van der Does [2]) naar Graaf Willem. Op zeer beleefden toon gaven deze Heeren den Graaf den vriendelijken raad, hoe eer hoe beter af te trekken, dewijl het anders hem en zijn troepen duur zoû te ftaan komen: en hy, geen bevelen hebbende hoe zich, zoo als de zaken ftonden, te gedragen, keerde voorloopig naar Ouderkerk terug.

1) Zie Deel V, blz. 564
2) Zie Deel II, blz. 580, 764.

Inmiddels had men te Amfterdam niet ftil gezeten: er was in de Vroedfchap befloten, zoo de tijd het gehengen kon, voor elke poort een halve maan op te werken, de bruggen buiten de Sint Antonies-, Reguliers- en Heilige Wegs-poorten af te breken, de balken en kleine vaartuigen uit de buitenvaarten en grachten naar binnen te halen. Men floeg ftaketfels in de wallen: de houten bruggen om de ftad werden afgebroken: de ftad van buiten met een borstweer gedekt, in den Aemftel een vlot gelegd en dit van gefchut voorzien. Acht oorlogsfchepen en drie jachten vatteden post in den mond der Zuiderzee, om de ftad ook van den Ykant te befchermen, en er werden twee duizend Waardgelders aangenomen, over welke werving het toezicht werd opgedragen aan Simon Van der Does en Coenraad Burgh.

Den volgenden dag werd de fpanning nog vermeerderd door de tijding van het gevangen zetten der zes Heeren, en hierop tot nog geweldiger maatregelen befloten. De weg tusfchen den Overtoom en Amftelveen werd doorgedolven, de Buitenvelder- en Outewaalder Polders doorgeftoken, de fluizen geöpend, en het land om de ftad onder water gezet.

Intusfchen had de Prins, des Zaturdags avond onder den maaltijd zittende, reeds tijding bekomen van het mislukken van den aanflag: 't geen hem dermate ontftemde, dat hy van tafel opftond en zich in zijn vertrek opfloot. Reeds den volgenden morgen begaf hy zich naar 't leger, 'twelk, offchoon dan op een afftand, de ftad omfingeld hield. De Heer van Zuyleftein, onechte zoon van Prins Frederik Hendrik, had zijn hoofdkwartier te Muyden, terwijl zijn voorposten zich uitftrekten tot aan de Diemerbrug: Graaf Willem Frederik lag te Amftelveen, en de Heer van Sommelsdijk op 't Huis te Hart, halfweg Haarlem.

Op Maandag 1 Augustus zond de Prins een brief af aan de Regeering van de ftad, met verzoek, binnen te worden gelaten met zijn troepen. De Vroedfchap zag in dien brief — en te recht — een aanleiding om te onderhandelen, en vaardigde Cornelis de Graeff, Simon van der Does, Dr. Nikolaas Tulp, en Pieter Kloeck, zoon van den zwager van Hooft, naar hem af met machtiging tot fchikking. Van wederszijden werden nu vorderingen gedaan: de Prins eischte binnen gelaten te worden, de Bezending, dat hy zoû aftrekken. Doch weldra kwam men elkander naderby. De Prins toonde zich genegen tot verdrag, op voorwaarde, dat er van wege de Stad niet zoo fterk zoû worden aangedrongen op het befluit der Vergadering van Holland betreffende de afdanking, en dat de Gebroeders Bicker hun ontflag zouden nemen. Met dit bericht keerden de Gemachtigden tot hun lastgevers terug.

Inmiddels waren de verdedigingsmiddelen voortgezet en onderfcheiden huizen in de nabyheid der ftad afgebroken. Ontmoetingen tusfchen de ruiters en de ftadsfoldaten hadden nu en dan plaats, zonder

echter tot ernftige botfingen te leiden, dewijl de laatstgemelden voorzichtig genoeg waren, om, op de nadering der ruiters, het hazepad te kiezen. Een enkele reize werd er een roer afgefchoten door een knaap, die, door de ruiters gegrepen, met een goed pak flaag en een nat pak vrij kwam.

De Afgevaardigden, het welmeenen van den Raad verftaan hebbende, trokken nu nogmaals naar den Prins, die echter van geen nieuwe voorflagen wilde hooren, maar hun een memorie voorleî, waar men zich aan te houden had. Deze memorie was van den navolgenden inhoud:

„Dat die van Amfterdam refolutie nemen om haer te conformeren „met d'andere zes Provincien, aengaende den Staet van Oorlogh, „ende dat dienvolgens denzelven Staet van Oorlogh werde gearref„teert, ende dat zoo langhe den oorlogh tusfchen Vrancryck en „Spaignen zal duyren. Oock de troupes wel te betalen, en tot de „achter ftallen ordre te geven.

„Dat de twee Bickers uyt de Magiftraet zullen geftelt worden, en „aen Syne Hoogheyt eene Acte gegeven worden, datfe der niet we„derom zullen ingenomen worden.

„Dat, aengaende de andere Heeren, die gevangen zijn, voor ad„vies van Amfterdam zal ingebracht worden, dat men behoort Re„folutie in Hollant te nemen, dat die Heeren niet meer in Regee„ringe zullen worden geleden.

„Dat die trouppes, die by Hollandt zijn voor defen afgedanckt „geworden, zullen haer achterftal betaelt crijgen en daerin gecon„tinueert worden, tot datfe by den Raedt van Staten zullen wefen „afgedanckt.

„Een acte van confirmatie van de Staten van Hollant.

„Dat, naer dat alles geaccordeert ende bevredight zal zijn, Syne „Hoogheyt in de Stadt zal comen alleen met fyne compagnie gar„des ende omtrent een hondert officieren.

„Dat Syne Hoogheyt terftont het leger zal doen delogeren.

„Dat het gefchut van de wallen, ende het aengenomen volck ter„ftont affgedanckt zal worden."

De Raad, nog dienzelfden avond op dat gefchrift geraadpleegd hebbende, befloot in alles te bewilligen, drie punten uitgenomen, als: 1°. het ontflag der Bickers: 2°. het goedkeuren van 't vastzetten der zes Heeren: 3°. het ontfangen van den Prins met zijn gevolg. De Gevolmachtigden, hierop des anderen daags, Woensdag den 3 Augustus, terug gekeerd, wisten van hem afftand van de twee laatfte vorderingen te verwerven; doch hy bleef ftijf ftaan op het ontflag der Bickers, die als nu zelve oordeelden om des lieven vredes wille hunne posten te moeten nederleggen. En nu deze zwarigheid uit den weg geruimd was, werd het verdrag nog dienzelfden dag door beide partyen geteekend: waarop de Prins naar den Haag keerde, de troepen aftrokken, en de Stad eerlang haar gewoon aanzien hernam. —

De Prins had alzoo, in weêrwil van het mislukken der onderneming op Amſterdam, en in weêrwil van den hoogen toon, die aldaar gevoerd was geworden, in de hoofdzaak volkomen zijn zin bekomen.

De ongerustheid bleef er echter nog voortduren en de Regenten lieten niet na, die by 't gemeen te voeden, niet alleen door hun geſprekken, maar ook door het nemen van maatregelen van voorziening. Men liet voortdurend ſcherpe wacht houden aan de poorten; men onderwierp alle binnenkomende ſchepen aan een naauwkeurig onderzoek: men vergrootte het getal der Burgervendels: men ſtelde palen in de ſtadsgrachten en, eindelijk, men liet in den Aemſtel, ter plaatſe, waar nu de zòogenaamde Hooge Sluis zich bevindt, twee zware houten blokhuizen bouwen, van geſchutpoorten voorzien. Vondel bezong deze gevaarten in het navolgende dichtſtuk:

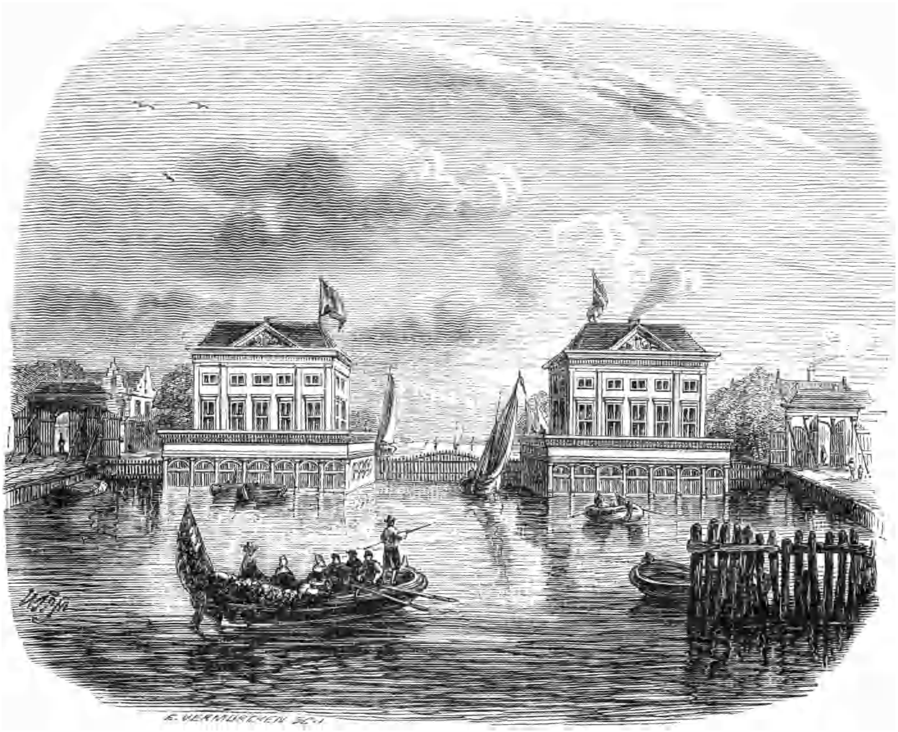

AEN

DE BLOCKHUIZEN VAN AMSTERDAM.

DUO FULMINA BELLI.

GEBROEDERS, op den ftroom', in 't Gulden jaer geboren,
Toen dat Trojaenfche paert de Vecht afdryven quam;
Toen ons een dageraet belooft was, en gezworen,
Godt zelf, geen fterflijck menfch, ons Recht ter herte nam;
Als uit- en inlantfch fchuim gereet ftont in te fpatten,
En fteden, huis, en hof te zetten in een meer
Van brant en jammeren; te fchenden, en te fchatten,

1 *'t Guldenjaer* even als de viering eener vijftigjarige echtverbindtenis een *gouden* bruiloft genoemd wordt, zoo die van de Wittes vijftigjarig advokaatfchap door V. met den naam van *gulden jaar* was beftempeld (zie Deel V, blz. 576) zoo wordt hier het jaar zestienhonderd-*vijftig* een *gulden jaar* genoemd.

2 *Dat Trojaenfche paert* hier voor „de troepen van Graaf Willem Frederik."

En wat naer vroomheit aert te ftooten uit hun eer;
O Tweelingen des vliets, hoe zal men u begroeten,
En zegenen, naerdien ghy eeuwigh voor ons waeckt?
Ghy ftaet in 't harrenas, als Reuzen op hun voeten,
Op dat uw kopren mont tot nootweer donders braeckt,
Salpeter, vier en vlam, al d' elementen t' zamen,
En ftrijck' van wederzy de kanten, en den ftroom,
Om gruwzaem nachtgebroet, vrybuiters, te befchamen,
En goddeloos gewelt te ftuiten voor den boom.
De burger magh, naeft Godt, op uw getrouwheit flapen,
En fteecken heel geruft het flaghzwaert in de fcheê.
Verweerders van ons Kroon, befchermers van ons Wapen,
Rondaffen teffens van de Vryheit en den Vreê,
Met welck een naem zal ftadt en volck u anders noemen,
Als Vreêman, naer uw' aert, en Vryman, naer uw ampt?
Ghy Aemftellanders komt, bekranft dit Paer met bloemen,
Dat, buiten onzen wal, voor Hollants welvaert kampt.
Hoe zal de Schuttery op uwen welftant drincken,
Den berckemeier dan bekranffen met een' krans,
Daer parlen en gefteente en diamant in blincken,
En glinftren op den Doel met Keizerlijcken glans!
De wijn verweckt den geeft, en opent al onze aders:
Dan maelt men op den dilch waer 't heiloos leger lagh;
Hoe 't water bruifde op 't velt; wat burgertrouwe Vaders
Zich queten in den Raet, zich trooften eenen flagh
Te waegen op de zee, te graven op de wallen;
Wat Helden nacht en dagh hun fchiltwacht ftonden uit;
Wat Hopman, als een Leeuw, nu brulde om uit te vallen,
En zegenrijck in fteê te keeren met den buit.
Befchutters van de Banck, behoeders van ons have,
En huifen, landt, en erf, ghy lijt het nimmermeer
Dat Aemftel, een' tiran ten dienfte, zweete, en flave,
En, voor een vryen Staet, verkieze een' wulpfen Heer,
Gelijck Rehabeam, die ons met fcorpioenen,
En niet met roeden, plaeg': de ftramen zijn noch verfch.
Men wifs'le geen gemack, om in benaude fchoenen
Te krimpen van verdriet, te treên die zure pers.
Bewaeckers van den ftroom, ghy zult de Koe bewaren,

8 Dit ziet op het uitzetten der Bickers uit de Regeering
14 Spotvogels beweerden, dat, zoo de Blokhuizen hadden in dienst gefteld moeten worden, zy niet den ftroom, maar elkander befchoten zouden hebben
35 Gelukkig wordt hier niet gefproken van de Hopliedon, die werkelijk *uitvielen*, als *Leeuwen brullende*, maar overal als *Hazen terug liepen*, wanneer zy een ruiter van den Prins gewaar werden
40 *Een wulpfen Heer* · *wulpsch* beteekent, als reeds meer gezegd is, „jong" en van daar „dartel, onervaren, onberaden," — gelijk ook Rehabeam was.
44 *Te treên die zure pers*. een uitdrukking meer by V. gebezigd om „harden arbeid" te beteekenen
45,46 *De Koe*.... *die*..... *boter geeft* · men ziet, dat deze uitdrukking, welke men, veelal, ik weet niet waarom, aan 't Hoogduitsch ontleend acht en daarom zelfs in 't H. D. bezigt, echt Hollandsch is.

Die gout, als boter, geeft, waer by al 't lant gedijt,
Wanneer de Koopman melckt, en pooght den room te garen;
Hoe blint het onverſtant hem aengrimt, en benijt.
Geen ſchalcke vleiers tong beguichle met ſchoon fluiten
En kouten uw gezicht, en zinnen, op dat hy
U in den ſlaep onthoofde, en dan gezwint aen 't ruiten
En rooven valle, en drijf den Handel wech van 't Y.
Dees Koe wort u betrout, dies vatze by den horen:
Dat is de Horen, daer al d'oude tijdt af tuight,
Gevult met gouden ooft, en muſkadel, en koren:
Dat is onze Uyer, daer de Stadt haer weelde uit zuight:
Geen Adel, maer een Schelm heeft luſt de Kroon der ſteden
Te trappen met den hoef: zy wert te zuur gehaelt
Met hondert jaren krijghs: men heeft te lang geſtreden:
Bewaert dit lantjuweel, dat over 't aerdtrijck ſtraelt.
Bevrijt het Kapitool der vrygevochten Staeten,
Als pijlers, op wiens wacht zich d'Amſtelers verlaten.

49-51 Dit is een zinſpeling op de fabel van Argus, die de koe Iö bewaakte, en wien Merkurius, om hem die te ontrooven, eerst in ſlaap zong om vervolgends hem het hoofd af te ſlaan.

53 Wederom een oud ſpreekwoord· „hy, wien de koe behoort, vat ze by de horens."

54 *De Horen, daer al d' oude tijdt af tuight*· de horen der beroemde geit Amalthea, aan welker ſpeen Jupijn gevoed was geweest, en die later de „hoorn des overvloeds" werd — welk laatſte echter by Ovidius verhaald wordt van den hoorn, dien Herkules aan 't hoofd van den in ſtier veranderden Achelotis ontwrong.

57,58 Hy wil zeggen: „'t is de daad niet van een Edelman (of van een Edelen Vorst), maar van een ſchelm, aan Amſterdam de kroon te willen ontnemen, welke zy niet dan met zooveel moeite verworven heeft."

59 *Met hondert jaren krijghs*· historisch onwaar· — Amſterdam had wel, in de dagen van Maximiliaan, tot loon der hulp welke zy hem had geboden ter fnuiking van de Hoeksgezinden, een kroon verworven; — doch die wapentocht was niet van langen duur geweest, — en, neemt men hier *kroon* in den overdrachtelijken zin van „voorſpoed, roem," dan had Amſterdam ook daarvoor geen honderd jaar — ten zij met de elementen — ſtrijd gevoerd.

Ongelukkig raakten de „twee oorlogsblikſems" hun roem ſpoedig kwijt. Zy veroorzaakten, dat de rivier vermodderde, en eerlang onbevaarbaar zoû geworden zijn; waarom men ze ſpoedig — reeds binnen de vierd'half jaar — wederom liet afbreken.

Men geloove intusſchen niet, dat Vondel zijn voorafgaand gedicht ongeſtraft zoû hebben laten drukken en verſpreiden, indien er ſedert het bouwen der Blokhuizen niet een groote verandering in den Staat ware voorgevallen. Reeds in 't zelfde jaar, en wel op 6 November, was Prins Willem II in vijf-en-twintig jarigen ouderdom, zeer onverwachts, aan de kinderziekte overleden. Welke blijdſchap dit ſterfgeval te Amſterdam by ſommigen verwekte, is onder anderen af te meten uit het bekende vaersjen, dat in een der kerkzakjens gevonden werd:

De Prins is doodt,
Mijn gaef vergroot,
Geen blyder maer
In tachtig jaer.

In hetzelfde jaar, dat de Staatsgezinde party in Holland zich verheugde, ontſlagen te zijn van den man, die haar, gelijk zy vreesde, de vleugels korten zoû, werd te Munſter tot Bisſchop ingehuldigd de man, van wien onze Staat een-en-twintig jaren later vrij wat grooter overlast zoû hebben dan van den Prins: — de onrustige Kriſtoffel Bernhard van Galen. Op het tafelzilver, te dier feestelijke gelegenheid gebruikt, vervaardigde Vondel het navolgende gedicht:

OP

HET TAFELZILVER,

GEWROCHT OP 'T INHULDIGEN VAN DEN DOORLUCHTIGHSTEN VORST EN HEERE,

CHRISTOF BERNART,

Bisschop te Munster, des H. Rijcks Vorst, en Burghgraef te Strombergh.

Series longiſſima rerum.

AEN SINT PAUWELS.

BESCHUTTER van de Stadt, verlicht door klare ſtralen,
Ontſprongen uit uw bloet, 't welk Neroos zwaert beſmet,
Uw armoe belgh' zich niet dat wy met zilver pralen,
Op 's Biſſchops hooghtijt, en gezegent feeſtbancket.
Wy pralen met de kunſt; de kunſt met uwe daden,
Gedreven in 't metael, dat hier zoo heerlijck blinckt.
Bancketten zullen 't lijf, uw Faem de ziel verzaden,

Series longiſſima rerum: d. i. „een lange lijst van zaken." Zie *Aen* I, 645, waar insgelijks van *tafelzilver* geſproken wordt.
1 *De Stadt, verlicht door klare ſtralen* hier wordt Rome bedoeld, als ſtaande onder beſcherming van Paulus, die hier wordt aangeſproken.
3 *Uw armoe* zinſpeling op de armoede, waarin de Apostelen leefden, in tegenſtelling met den rijkdom hunner opvolgers. niet onaardig is de wijze, waarop V. het kontrast zoekt te vergoelijken en Paulus te paaien.

Uw Faem, die ſchel en hel, als louter zilver, klinckt.
Ghy yvert om Godts duif de vleugels fel te korten,
Met eenen Jesus glans te ſmooren in zijn bloet;
Zoo komtghe, van dien glans getroffen, neêr te ſtorten,
En voelt de kracht van 't Kruis in 't brullen van uw' ſtoet.
Damaſkus hoort verbaeſt u Chriſtus naem trompetten,
Den wreeden wolf verkeert in een zachtzinnigh lam,
Dat in een mande zich ter muren af laet zetten,
En Benjamin gevoelt den klaeuw van zijnen ſtam.
Zoo wortghe van den Geeſt des hemels voortgedreven
Door 't blinde Heidendom. Waer vint men ſtadt, of ſtrant,
Daer uw hiſtoriën niet levend ſtaen geſchreven,
Zoo ſchoon, als Lukas oit die maelde met zijn hant!
Het zy ghy Elimas in d'oogen hebt getroffen,
Die uwen opgang pooght te ſtuiten in zijn vaert;
Het zy ghy 't lijck verweckt, dat ſlaeprigh neêr komt ploffen;
Het zy ghy kreuplen heelt; of Chriſtus eer bewaert,
Door zweetdoeck, of door riem, en bluſcht den gloet der kortſen;
Of bant den afgront uit des lichaems ſchors met kracht;
Of zwarte kunſten helpt in brant met vier, en tortſen;
Of ſluit den kercker op door uw gebeên, by nacht;
Of van een Pythoniſſe, een dochter, wort verdadight;
Of zelfs van uw beſneên gevangen, en gedreight,
Tot dat zich met uw hooft des Keizers wrock verzadight,
En ghy u met gedult voor 't zwaert ter aerde neight.
Wy knielen voor 't altaer, waer op ghy hebt geleden:
Wy knielen op uw graf, en op uw kout gebeent:
O licht van uw Hebreen, en alle Grieckſche ſteden,
Ja van den weereltkloot, met zuchten overſteent,
En tranen overſprengt: ô Vorſt der Kruisgezanten,
Neem Munſter, en uw Stift, en zijnen Vorſt Christof
In uwe hoede, op dat hy 't Roomſch geloof magh planten,
Ter eere van Godts Kercke, en 't onvergangklijck Hof.
Beſchut den Hooftpylaer der omgelege vlecken

9 *Ghy yvert* toen hy namelijk ter vervolging der Kristenen naar Damaskus toog uit vs 5 moet men opmaken, dat het daar gebeurde op het tafelzilver was afgebeeld.
15 Zie *Handel* IX 25.
16 *En Benjamin gevoelt den klaeuw van zijnen ſtam*· de uitdrukking is niet zeer duidelijk, waarſchijnlijk wil V zeggen, dat Paulus, die uit den ſtam Benjamins was, aan de vervolging zijner ſtamgenooten ten doel ſtond, de *klaeuw* zoû dan die van den wolf zijn, waarvan *Geneſis* XLIX. 27 geſproken wordt.
26 Verſta „of den bozen geest uit het lichaam eens bezetenen verdrijft."
29 *Een Pythoniſſe* deze benaming, waardoor aanvankelijk alleen de waarzeggende maagd werd aangeduid, die in Apolloos tempel te Delfi haar orakels ſprak, werd van lieverlede door de dichters toegepast op andere waarzegſters, onverſchillig van welke ſoort. Zoo zegt b v. La Fontaine in eene zijner fabels:

Une femme à Paris faisait la Pythonisse

V ſpreekt hier van de dienstmaagd, waarvan gewaagd wordt *Hand.* XVI 16.
30 *Van uw beſneên* „van de Joden."
41 *Den Hooftpylaer:* 't zij „de Domkerk te Munſter,' t zij „de Bisſchop zelf' wordt hier bedoeld.

En veſten, met die zorgh, waer me ghy dezen muur
Genadighlijck dus lang voor onheil kont bedecken,
In 't midden van een zee, vol brant en oorloghsvuur.
Dit vroom godtvruchtigh volck, beſchaduwt vry en veiligh,
Zal eeuwigh uwen lof ontvouwen voort en voort,
En ſlapen op de wacht van zijn getrouwen Heiligh,
Met Jesus, die zijn merck gedruckt heeft op hun poort.
Zoo bloeie al 't Biſſchopdom, en ackerlant, en eicken.
Zoo moet de Vorſt en 't Volck zijn' hooghſten wenſch bereicken.

45 *Dit vroom godtvruchtigh volck*· „de inwoners van het Bisdom "
50 *De Vorſt en 't Volck* men herinnert zich hierby, dat de Bisſchop van Munſter tevens waereldlijk Vorst over die landſtreek was: en hy heeft het Nederland wel doen ondervinden.

Onder hen, die men te recht of te onrecht beſchuldigde, den overleden Stadhouder te hebben aangezet tot de krachtige maatregelen, waarvan geſproken is, waren de voornaamſten en daardoor de meest in den haat der Staatsparty geraakten Cornelis Aarſſens, Heer van Spijk en Sommelsdijk — de zoon van den beroemden, door Vondel zoo fel gehekelden [1]) François Aarsſens — Alexander van der Capelle, Heer van Aartsbergen, en de Griffier Cornelis Musch. Over de beide eerſten zal ik nader gelegenheid hebben, te ſpreken. Wat Musch betreft, die de ſteller der aanklacht tegen Amſterdam was geweest, hy overleefde niet lang zijn doorluchtigen beſchermer. Hy ſtierf reeds in December van dit jaar, niet zonder vermoeden van zich door vergif van kant gemaakt te hebben, uit vreeze, dat hem van de zijde der Staatsgezinden een erger lot te duchten ſtond. Weinig werd hy beklaagd, zelfs niet door die van zijn party, om dat hy wegens zijn ſchraapzucht gehaat, en zelfs verdacht gehouden werd, zich met 's Lands gelden te verrijken. Vondel, die 't vooral op hem geladen had, ſchonk hem het volgende bijtende grafſchrift, een der fraaiſte hekeldichten die hy immer ſchreef, en waarby hy tevens de gelegenheid aangreep, 's Prinſen beide andere raadslieden op de bitterſte wijze door te halen.

1) Zie Deel II, blz. 376.

GRAFSCHRIFT

OP

EEN MUSCH,

WAER IN CATULLUS, JOHANNES SECUNDUS, BARLÆUS EN HOOFT ZIJN GEVOLGHT

HIER leit de Hofmuſch nu en rot.
Zy broeide ſlangen in haer pot,
Leiceſters en Ducdalfs gebroet:
Zy ſcheet de Vryheit op den Hoet,
De grootſte ſteden op het hooft:
Zy ſchon en at het leckerſt ooft,
En pickte, zonder ſchrick en ſchroom,
De rijpſte karſſen op den boom:
Zy vreeſde kluitboogh, ſpat, noch knip:
Den molick kendeze op een trip:
Zy vloogh den Baes van zijne hant,
En ſpeelde met de maght van 't lant.
Zy borſt aen eene ſpinnekop,
Terwijlze dronck en ſprack: dit ſop
Bekomt my zeker niets te wel:
De reſt geef Aerſſen en Capel.

WAER IN CATULLUS enz . Het is by my in bedenking gekomen of deze byvoeging wel van Vondel zelven is. Daar zy echter in de uitgave van Brandt voorkomt, die niet gewoon is, dergelijke aanmerkingen by den text in te lasſchen, heb ik geene vrijheid gevonden, haar achter te laten

1 *De Hofmuſch:* niet onaardige woordſpeling, waardoor én de naam der bedoelde perſonaadje, én zijn gedienſtigheid ten Hove worden aangeduid.

2 *Leiceſters en Ducdalfs:* zonderling, dat deze beiden, waarvan de eerſte vóór, de laatſte tegen onze vrijheid ſtreed, altijd in eenen adem genoemd worden Zeker, zoo er iemand ooit in Nederland ondankbaar behandeld is geworden, is het Leycester, die, in de laatſte tijden ter onzer hulpe gekomen, en als Landvoogd met gejuich ingehaald, nimmer iets anders als belemmering en tegenwerking heeft ontmoet

9 *Kluitboogh* zie de *Leeuwendalers*, Deel V, blz. 647.
Spat· „ſpringende boog, om ongedierte mede te vangen."

10 *Molick*. „vogelverſchrikker "
Op een trip een *trip* is een ſoort van ſchoeiſel met hoogen hak. *Op een trip* is een uitdrukking van gelijke beteekenis als *op een hair*, *op een prik*, *op end' uit*

16 *Aerſſen* de hier boven, blz. 67, genoemde gunſteling van Willem II
Capel: Alexander van der Capelle, Heer van Aartsbergen, Lid der Ridderſchap van 't Graafſchap, Gekommitteerde ter vergadering der Staten-Generaal Hy werd beticht, de groote raadsman van Willem II te zijn geweest, met betrekking tot den aanſlag op Amſterdam enz Het tegendeel blijkt echter uit 's mans *Gedenkſchriften* Hy ſtierf niet *ſpoedig*, maar eerst in 1686 — Echt dichterlijk is het hier gebezigde beeld, waarby Musch wordt voorgeſteld, het vergif, dat hy genomen heeft, toe te drinken aan zijn medeplichtigen Aarſſens en Van der Capelle, even als de ſtervende tiran Theramenes aan zijn medetiran Kritias

Ik heb gezegd, dat Musch de wraak gefchroomd had der verbolgen Staatsgezinden: en, zeker, de hekken waren in korten tijd niet weinig verhangen en 's Prinfen vrienden hadden niet veel meer in te brengen. Ieder weet, hoe zy, die door den Leeuw, zoo lang hy nog leefde, in toom gehouden waren, het hoofd opftaken nu hy dood was, en zy hem niet langer behoefden te vreezen: hoe de afgezette Regenten weder aan 't roer kwamen, en hoe hun zegevierende invloed ter Groote Landsvergadering, met voorbygang der aanfpraken van den zoon, dien de Princes Royaal na het overlijden van haren echtgenoot ter waereld gebracht had, het Stadhouderlijk bewind deed affchaffen. Ook Amfterdam draalde niet, met de Bickers in hun eer te herftellen, noch Vondel, met een aantal gedichten in het licht te geven, door hem op de tijdsomftandigheden vervaardigd.

BYSCHRIFT

OP DEN HEERE

ANDRIES BICKER,

Heere van Engelenburgh,

RAET EN OUT BURGEMEESTER T'AMSTERDAM.

De ftralen van de Kroon, die op ftadts wapen flickeren,
Verworven door het gout van 't eerlijck bloet der Bickeren,
Getuigen d'oude en deught en ftaet van dit geflacht.
De doordrift van den Vrede, ons toegevoert uit Spanje
Door ENGLENBURGHS beleit, was waerdigh dat Oranje
Hem opeifchte, en van zelf voor 't volck tot afftant braght.
Zoo ftut hy ftadt en lant een ry van dertigh jaren.
Zoo maeltmen ANDRIES beft, noch grijzer dan zijn hairen.

1,2 Niet zeer duidelijk· de zin zal moeten zijn. „de welvaart en de glans der ftad, grootendeels verfchuldigd aan de verdienften van 't geflacht der Bickers,' doch *'t goud van 't eerlijk bloed*, voor „'t voortreffelijkfte" enz. levert geen zeer helder beeld.

3 *D oude* hier voor „de oudheid": — ten zij men, met fommige uitgaven, verkieze te lezen *d'oude deught*· wat echter minder welluidend klinkt en aan den regel veel van zijn roudheid doet misfen.

4 *De doordrift* voor „het doordrijven"

7 *Een ry van dertigh jaren* Andries Bicker was in 1620 Lid van den Raad geworden

8 *Noch grijzer dan zijn hairen:* verfta „wiens *beleid* nog grijzer is" enz.

OP

DEN HEER

CORNELIS BICKER,

Heer van Swieten,

REGEERENDE BURGEMEESTER T'AMSTERDAM.

Zoo draeght het kuffen weêr der Stede en Burgren Hoeder,
Van SWIETEN, die een lot wou deelen met zijn' Broeder.
Wat had Oranje op hem? of was het om met glimp
Zijn heirkracht van de Stadt te voeren zonder fchimp?
Men eifcht hem uit zijn ftaet. Wat ftuck heeft hy bedreeven?
Hier ftaet het Oproer ftom en kan geen reden geven.
Dat zwijgen is een fchilt, daer 't lafterfchut op ftuit.
Zoo beelt onnoofelheit dien Helt naer 't leven uit.

3 *Op hem*· verfta· „tegen hem."
3,4 De zin is: „of was het, dat Oranje, in den eisch tot afzetting der Bickers maar een voorwendfel zocht, ten einde, na de inwilliging daarvan, zijn troepen met fatfoen te kunnen terug voeren?"
5 *Men eifcht hem uit zijn ftaet* d. i. „men eifcht, dat hy van zijn ambt verlaten worde."
6 *Het Oproer*· niets toont meer de zonderlinge verwarring der toen heerfchende begrippen, dan het beftempelen met den naam van oproer eener daad, die — hoe men er verder over denke — altijd uitging van den Stadhouder, handelende uit naam en op gezach van de Algemeene Staten, en alzoo van 's Lands Hooge Overigheid.
7 *'t Lafterfchut* voor „'t gefchut, de pijl des lasters"
8 De bedoeling des dichters was, *onnoofelheit*, d. i. „onfchuld" aan *Bicker* toe te kennen, maar naar den zin zoû die hoedanigheid op den *vervaardiger van 't afbeeldfel* flaan.

OP

DEN ZELVEN HEERE.

DUS droegh het kuſſen weer der ſtede en burgren Hoeder,
Heer SWIETEN, in zijn ſtaet en waerdigheit herſtelt,
Na dat hy 't zelve lot gedeelt had met zijn Broeder,
Toen 't heir den Aemſtel dorſt belegren met gewelt,
Hem eiſchen uit zyn ſtaet, die ſtadt en volck verdedight,
En willigh afſtont, tot een eer van zijnen ſtam:
Hoewel hy 't Vaderlant noch iemant had beledigt.
Dus raeckte Oranje met een' glimp van Amſterdam,
Dat poort en boomen hielt geſloten voor zijn vendels.
Een Burgemeeſters moedt was ſtercker dan veel grendels.

OP

DE MARMERBEELDEN

VAN

DE HEEREN BICKERS.

WAT helden zet men hier ten toon in Marmerſteen?
De BICKERS, die hun ſtaet verlieten voor 't Gemeen.

2 *Hun ſtaet* voor „hun ambt,"

ANDERS.

WAT Helden pralen hier? Is 't ENGLEBURG en SWIETEN?
Gebroeders, die hun ſtaet voor 't Vaderlant verlieten.

1 *Is:* de 4o. uitgave heeft *in*, wat geen zin ter waereld oplevert.

DE

BICKERS IN MARMER.

VINCET AMOR PATRIÆ.

WAER op vergaert de Breede Raet,
De wijſheit en de toeverlaet
Der grootſte Koopſtadt van Euroop?
Ontwart men een verwarde knoop
Van zaecken daer de Staet in hangt?
Of wort'er 't geen de Stadt belangt,
In haer byzonder, overleit
Met rijpheit en voorzichtigheit,
Tot nut van al de Burgery,
Gezeten aen het zeilrijck Y?
De Faem heeft over 't lant verbreit
Hoe trots vijf Steên met achtbaerheit
Hun korts ontvoerde Vaders weêr
Herſtelden in hun ampt en eer:
En dit manhaftigh AMSTERDAM,
't Welck door beleit aen waſdom quam,
Gedooght het dat een dol gedruiſch
De pijlers, onder zijn Stadthuis,
Dus ongeſtuimigh weghruck? wie
Ontvouwtme al 't geen ik hoor en zie?
Zoo ſpreeckt de vreemde, en ſtaet verbaeſt.
Een Roededrager, in der haeſt
Geſtegen van de trappen, zeit:
Verlangt hier iemant naer beſcheit?
De wijze Raet, de gantſche Wet
Verdadigt BICKERS zaeck, en zet
Die helden, om hun deught gehaet,
Op 't kuſſen, in den eerſten ſtaet
Vau hun regeering, dieze leſt,

VINCET AMOR PATRIÆ. d i.. „de liefde tot het Vaderland zal overwinnen" Zie *Aen.* VI, 824.
12 *Vijf Steên*. Dordrecht en de andere vier ſteden, waarvan hierboven geſproken is, en tot welker Regeering de gevangen Regenten behoorden
22 *Een Roededrager* „roê dragende bode," of „ruiterwacht," hoodanigen de dienst aan de ſtadhuispoort waarnamen.
25 *De gantſche Wet* voor „de geheele Vroedſchap."

Ten dienſt van 't lants gemeene beſt,
Van zelf verlieten, zonder dwang;
Een ſpiegel om zich eeuwen lang
Te ſpiegelen in dit geſlacht,
Dat meer der Burgren welvaert acht
Dan eigene eer, en ſtaet, en baet;
En 't Burgemeeſterlijck gewaet
Dan aen- dan uit-treckt, op geen lucht
En wiſpelturigh ſtraetgerucht
Van 't blinde graeuw, maer met verſtant;
Tot heil van Stadt en Vaderlant.
Toen riep de vreemdeling: gewis
Te Rome noch t' Athenen is
Dees deught te vinden. Cicero
Noch Ariſtides keeren zoo
Verheerlijckt uit hun ballingſchap,
Als dees Gebroeders op den trap
Van hun geweigerde ampten. Wat!
Wie voerde oit heirkracht voor een ſtadt
Om zulcke mannen, zeker waert
Gedreight met ſpiets, geſchut en zwaert?
Waer triomfeerde oit Veltheers ziel
Om twee, die hy van 't kuſſen hiel,
En ſchatteze eere waerdigh? Wat!
Men kroon die Vaders van de Stadt
Met haer cieraet, de Wapenkroon,
En zetze op Beurs of Dam ten toon
In Marmer, dat voor niemant ſchrickt,
Zoo lang de Nijt op BICKERS bickt.

58 *Op Bickers bickt*: een woordſpeling, die, hoe aardig ook, weinig geſchikt was om aan de tot hoogen ſtaat geklommen Heeren van Engelenburg en van Swieten veel genoegen te doen, door hun hun afkomst uit ſteenbikkers te herinneren

---

OP

DEN GEBOEIDEN LEEUW.

DE Leeuw van Hollant zuft in 't ſtof,
Geketent met den hals aen 't Hof.

OP DEN GEBOEIDEN LEEUW Dit byſchrift en 't volgende zijn by vergisſing op 't jaar 1647 (Deel V, blz 567, 568) reeds geplaatst.

OP

DEN ONTBOEIDEN LEEUW.

DE Leeuw ontboeit, en op zijn wacht,
Bewaert de vryheit in haer kracht.

1 *De Leeuw ontboeit, en op zijn wacht.* „de Leeuw, ontſlagen van zijn boei en weder op zijn hoede zijnde "

R A E T S E L.

EEN Schaep, in 't ſchapelandt gezonden door de golven,
Herſchiep het Leeuweneſt, en broedde al 't lant vol wolven,
Die beten 's middernachts den Koeſtal na de ſtrot:
En ſleepten by de keel de wachters in hun kot.
De waterhonden los geborſten van hun keten
Beſprongen 't wreet gebroedt, en ſchuimden, als bezeten.
Toen droop de wollefskudde, in 't velt rontom vergaert,
Met hangende ooren af, en ingetrocken ſtaert.
Zy dreighden echter noch den Koeſtal met hun wrocken:
Maer Izegrim ging t'huis, gezuivert door de pocken.
De harders togen uit, en ſtelden beter wacht.
Zoo wert al 't landt geveeght met eene wolvejacht.

1,2 Het hier bedoelde Schaep is Geeraert Schaep, de Amſterdamſche Burgemeester By een eerſte lezing zoû men denken, dat V hier aan dezen verwijt, *het land vol wolven gebroed te hebben.* Dit zoû echter ſlecht rijmen met den eerbied, dien onze dichter voor gemelden Magistraat voedde en herhaaldelijk aan den dag legde — zie o a. Deel III, blz 290, waar hy insgelijks met 's mans naam ſpeelt, — maar de bedoeling, hoewel dan niet zeer gelukkig nitgedrukt, is hier. „Het zenden van Gerard Schaep als Gezant der Staten naar Engeland" (zie hierover hetgeen blz 56 gezegd is) „wekte de gramſchap op van het Leeuwenest" (het hofgezin, de *camarilla*, zouden wy nu zeggen) „en deed alom de wolven' (de hovelingen, de Prinsgezinden) „voor den dag komen en boze aanſlagen ſmeden tegen de rust en de vrijheid van den Staat."
3 *Den Koeſtal.* „Amſterdam " Zie hierboven, blz 62, het gedicht op *de Blockhuizen*, vs. 45 volgg.
4 *De Wachters:* „de zes gevangen Heeren."
Kot „Loeveſtein."
6 *De waterhonden* „de opengezette ſluizen te Amſterdam."
7 *De wollefskudde* „de troepen van den Prins."
10 *Izegrim.* „de Prins," dié aan de kinderpokken ſtierf.
11 *De harders:* „de Staten van Holland, die de regeeringsorde in hunnen zin veranderden."

DE

MONSTERS ONZER EEUWE.

MEN hoeft om Monfters niet te reizen
Naer Afrika:
Europe broetze in haer paleizen,
Vol ongena.
De groote Moeder van Europe
Vint fchut noch fcherm,
En fterreft balling, zonder hope,
Verdruckt, en arm.
Der Engelandren tongen lecken
Hun Vaders ftrot,
En toonen 's konings hooft in 't becken,
Om 't fnoot genot.
De wraeck wil Ottoman niet borgen:
De moeder laet
Den Keizer, haren zoon, verworgen,
Uit blinden haet.
Oranje, in 't harnas opgezeten,
Ruckt Hollant in,
Op Amfterdam te helfch gebeten,
's Lants nootvriendin.
Hy wenfcht zijn dol rappier te ftooten
Door 't hart des lants.
Hoe heeft de Deught haer verf verfchoten!
Waer is haer glans?
Verbeet oit wolf een lam verwoeder?
Waer baert de tijt
Een zoon, zoo boos, die zijne moeder
De borft affnijt!
En Kandie, om zijn hondert fteden
Van outs befaemt,

4 *Vol ongena* t. w. „le *Monfters.*"
5 *De groote Moeder van Europe.* „Maria de Medicis." Zie Deel IV, blz. 149
10 *Hun Vaders ftrot* van „Karel I."
11 *En toonen 's konings hooft in 't becken* even als Herodias het *hoofd* van Johannes den Dooper in een *bekken* of fchotel aan haar moeder *vertoond* had.
14, 15 Ibrahim, die in Augustus 1649 door de Janitzaren gewurgd was geworden.
29—31 In 1645 hadden de Turken groote voordeelen in Kandia behaald

Verzinckt door 's Kriſtens troulooshedan,
Al t' onbeſchaemt,
Het ſchreit, op 't uiterſt ſtrant geronnen:
O Kriſtendom,
Ghy hebt den Turck op my geſchonnen
Met bus en trom,
't En zy een Engel my verſtercke,
Ick zijgh ter neêr.
Ghy broght uw eer en ſchaemt ter kercke.
Wat reſt 'er meer?

37 Toeſpeling op de verſterking, welke Kristus in zijn lijdensuur van een Engel ontfing

39 *Ghy broght uw eer en ſchaemt ter kercke* de uitdrukking *ter kerke brengen* was in den mond des volks van ouds ſynoniem met „ter markt brengen, veil hebben, te koop loopen met' enz V wil zeggen „gy hebt alle eer en ſchaamte uitgeſchud, prijs gegeven "

OP

DEN GEDENCKPENNING

VAN

DEN OVERVAL EN AFVAL.

OVERVAL.

De Hoimaent schreef haer derde kruis,
In 't Gulden Jaer, toen met gedruis
Het Oorloghspaert quam aengestoten
Door 't Goy, spoorbijster in der nacht,
En, van de Morgenzon belacht,
De poort des Aemstels vond gesloten.
Wie Eenigheit en Godtsdienst mint,
Zie dat geen deckkleet hem verblind',
Door schoonen schijn, en veinzeryen:
De drift van heerschzucht valt te boos,
Het vrye zegelwasch te broos,
't Bedrogh bezet ons van ter zyen.
Wie noit verraet vernam,
Ga leeren t'Amsterdam.

Crimine ab uno disce omnes.
P. VIRGILIUS MARO.

1 *De Hoimaent schreef haer derde kruis* voor: „'t was de 30 July"
2 *'t Gulden jaer* „'t 50ste der Eeuw."
5 *Belacht* voor *belachen*.
7 *Eenigheit* voor „eensgezindheid."

A F V A L.

In Slaghtmaent van het Gulden jaer,
Wert d'ondergaende zon gewaer,
Hoe 't zeſde daghlicht ſloot de dagen
Des tweeden Willems, die ons Lant,
Daer Vrede en Vryheit was geplant,
Met oorloghslaften zocht te plagen.
Dus ſtort Oranje, als Faëton,
Die 's vaders ſpoor niet volgen kon,
En met geen reden was te houden.
Hoe ſchrickte 't aertrijck van dien tocht!
Hoe trof de blixem uit de locht
Die op dat ſtout beſtaen betrouden!
Als 't ſpel verkeeren zal,
Komt hooghmoet voor den val.

Magnis excidit ausis.
P. OVIDIUS NASO.

11 *Locht* voor „lucht."

Ten einde naar behooren den zin te kunnen verſtaan dezer beide byſchriften op den *Overval* en den *Afval*, die, behalve den *dooddoener* aan het ſlot van elk, een dichterlijke uitlegging van de zinnebeeldige voorſtelling op den gedenkpenning geven, is het noodig dat men al de byzonderheden die daarop afgebeeld zijn met juistheid leere kennen, aangezien de verkleinde ſchaal op welke de afbeelding tusſchen den text wegens het formaat moest vervaardigd worden, niet toeliet, alle kleinigheden — die echter, elke op zich zelve, haar beteekenis hebben — te rug te geven.

Op de eene zijde — ik weet niet, of het de voor- of keerzijde is — verſchijnt met den opgang der zon een hollend paard voor den Amſtel. In het verſchiet ziet men de blokhuizen en daarachter de ſtad. Het paard is omgord met een menigte gewapende krijgsknechten, ſchuilende onder een oranje dekkleed, waarop zich van boven in 't midden een vorſtelijke ſter bevindt, en ter zijde (zie Vondels regel:

't Bedrogh bezet ons van ter zyen.)

een brief met zegels voorzien en met dit opſchrift, gedeeltelijk op den brief en gedeeltelijk op den zoom des kleeds:

UNIOnem RELIGIOnemque SIMULANT.

d. w. z. Maurits nam den Godsdienst en Willem II, de Unie van

Utrecht (hier door Vondel *Eenigheit* genaamd) en den Godsdienst tot een dekmantel voor hun beſtaan. Aan den voet des pennings leest men de woorden uit Virg. *Aen.* II, vs. 84:

QUIA BELLA VETABAT.

d. i.: „omdat het (Amſterdam) den oorlog verbood."

In den rand ſtaat dezelfde aanhaling uit Virgilius. *Aen.* II, 65 en 66, welke onder het eerſte byſchrift van Vondel geſteld is en die volgends zijn eigen vertaling beteekent:

„Uit dit eene ſchelmſtuck maeck rekening van al dien hoop"

benevens de dagteekening 1650, 30 July, en boven op in het midden het wapen van Amſterdam.

Ter keerzijde ziet men Faëton, door hooger hand uit zijn wagen geblixemd: daaronder de lijkſtaatſie van den Prins, gaande langs den Vyverberg te 's Hage, en als randſchrift de ſpreuk uit Ovidius *Met.* II, vs. 328, welke onder het tweede byſchrift van Vondel geplaatst is en in 't N. D. beteekent:

„Hy is uit zijn ſtoute onderneming neêrgeſtort."

met de dagteekening van 's Prinſen overlijden: 1650, 6 November.

Boven op in 't midden bevindt zich het wapen van 's Gravenhage.

Nog een ander gedicht verſcheen omtrent dezen tijd, krachtiger en ſcherper nog dan de vorige, en 't welk tot tytel voerde: *Vertroosting* enz. *over de doodt van zijne hoogheit Prins Willem den II* enz. Het kwam uit in plano gedrukt, met twee andere, getyteld:

Onverwachte blockeeringe der Amſterdammers: geteekend I. v. V. en *Blijdſchap over de verlosſing van Amſterdam:* mede geteekend I. v. V.

Van welke ſtukken het eerſte te ſlecht berijmd is, dan dat ik het hier opnemen, laat ſtaan onzen dichter zoû willen toeſchrijven. Het laatſte is een vrij onbeduidende parodie van den eerſten rei in den Gysbreght [1])

Nu ſtelt het puick van ſoete kelen,

op de omſtandigheden van den dag toegepast, en door een van Vondels tegenparty vervaardigd; daar aan het ſlot met Amſterdam de draak geſtoken wordt, wegens den moedigen tegenweer, dien de ſtad 's Prinſen krijgsbenden had geboden. Wat de „Vertroosting" betreft, ook daarvan heeft Vondel het vaderſchap verloochend, daar zy niet voorkomt in de uitgave van Brandt, maar alleen in de Amersfoortſche, by wijze van aanhangſel, en vergezeld met een tal kwaadaardige aanteekeningen, zoo 't heet uit 's Dichters mond opgeſchreven en welke ieder, wien 't lust, aldaar mag gaan naſlaan. Intusſchen heeft het gedicht zelf zoodanige verdienſten, dat ſommigen en daaronder zelfs een zoo ſcherpzinnig en ſmaakvol kritikus als Bakhuizen van den Brink, niet geäarzeld hebben, Vondel voor den

1) Zie Deel III, blz. 362.

maker te houden. Ja zelfs zwaait laatstgenoemde er in zijn meer aangehaald vertoog over onzen dichter [1]) geen geringen lof aan toe. Deze omstandigheid op zich zelve moest voor my reeds genoegzaam zijn om hier een plaats aan het gedicht te gunnen: de oordeelkundige lezer beslisse zelf of ik al dan niet fale wanneer ik beweer, dat, zoo Vondel al de hand aan de „Vertroosting" gehad heeft, het stuk, zoo als het tot ons gekomen is, onmogelijk van hem kan zijn.

1) Zie *de Gids* van 1837, No. 8, blz 283

VERTROOSTING

VOOR

DE ONNOZELE EN BEDROEFDE INGEZETENEN

VAN

HOLLANDT,

OVER DE DOODT VAN ZIJNE HOOGHEIT

PRINS WILLEM DEN II.

Stadthouder en Kapitein Generael der Vereenighde Nederlanden.

WAT zucht ghy onbedachte mensch?
Wat reden port uw hert tot klachten?
De Hemel handelt u naer wensch,
En ghy en kont zijn gunst niet achten.

Den loon van tachtigh jaren strijdt,
Den roem van uw' verslage knechten,
De vrucht des vredes waert ghy quijt,
Zoo deze slagh die niet en rechte.

7 *De vrucht des vredes* „de vrijheid, door den vrede gekocht.'
Deze slagh: „'s Prinsen schielijke dood."

Toen treurde Romen, en had reên
Toen haer 't meineedigh zwaert beſtreefde,
Toen Cicers neck wiert doorgeſneên,
En d'een of d'andre Brutus ſneefde.

Om dat zy zonder baet of nut
Zoo jammerlijck zagh gaen verloren
Het hertebloedt, dat tot een ſtut
Van hare vrijheit was geboren.

Maer toen van drie gebroeders, twee
Het rijck met hunnen val beveſten,
Toen Decius zijn offer deê
En Curtius de brandtpoel leſte,

Toen roemde zy in haer gemoedt
De dappre daden van haer helden,
En trooſte zich 't geſtorte bloedt
Dat zijne ſchâ zoo wel vergelde.

Ghy meê, getrouwe Batavier,
Gevoelde in uw hert de wonden
Der genen, die het zwaert en 't vier
Van uwe dwinglandy verſlonden.

Toen een bloedtdorſtige Tyran
U tot in 't hert toe wou verheeren,
Of toen een trotſen Engelsman
U op een Schotſe kam wou ſcheeren.

Of toen uw eigen medebroêrs,
Door vierentwintigh valſche tuigen,

10 *'t Meineedigh zwaert:* t. w. „dat van Marius, Sylla, Antonius, Ceſar en anderen, die het krijgsvolk, hun toevertrouwd, tegen den Staat zelven en ter verkrachting der vrijheid gebruikten."
11 *Cicers neck:* de hals van Cicero, die, om dat hy voor de vrijheid geſproken had, op last van Antonius werd omgebracht.
12 *D'een of d'andre Brutus·* Brutus had, met Kasſius, Ceſar omgebracht; doch, zijn leger door dat van Antonius en Oktavius verſlagen ziende, liet hy zich door een van de zijnen ombrengen
15 *Het hertebloedt:* „dat van Cicero en Brutus"
17 *Drie gebroeders* „de Horatiusſen, waarvan twee in dèn kampſtrijd tegen de Kuriatiërs het leven lieten. doch de derde, door zijn overwinning, de onafhankelijkheid van Rome verzekerde."
19 *Decius.* „de Romeinſche Konſul, die, in een veldſlag tegen de Latijnen, midden in de gelederen der vijanden doordrong, en door zijnen dood aan zijn leger de overwinning verzekerde"
20 *Curtius:* „Quintus Curtius," die te paard in een poel ſprong, uit welken een pestwalm oprees, en daardoor zeker orakel vervulde, 't welk voorſpeld had, dat de poel zich zoû ſluiten, wanneer men er het kostbaarſte in wierp, dat Rome bevatte.
29 *Een bloedtdorſtige Tiran:* „Alva."
31 *Een trotſen Engelsman:* „Leycester." Zie het aangeteekende op blz. 68, vs. 8
32 *Op een Schotſe kam:* Leycester was ſtreng Gereformeerd of Puriteinſch (wat in Vondels taal ſynoniem luidde met „Schotſch") en had daardoor de Predikanten op zijn hand.
33 *Uw eigen medebroêrs:* „de Gedeputeerden van de overige Gewesten ter Generaliteit."
34 *Vierentwintigh valſche tuigen:* „de rechters van Oldenbarneveldt."

Den trouwen ftierman uwes roers
  Voor 't onrechtveerdigh zwaerd dêen buigen.

Maer toen uw burgers in het veldt
  Om lijf en goedt en vrijheit vochten,
En ftuiten het uitheemsch geweldt,
  Schoon dat zy 't met de doodt bekochten.

Die dood was in zich zelfs zoo fchoon,
  En zoo volkomen in zijn deughden;
Dat ghy u troofte in den loon,
  En niet een traen liet als van vreughde.

Nochtans en heeft ons al haer kracht
  Niet als van Meefter doen veranderen,
Al wat zy heeft te weegh gebracht,
  Is d'eene flaverny voor d'andere.

Uw doodt alleen, doorluchte Heer,
  Heeft alle heerfchappy verdreven
Den vromen zijn ontrocken eer
  En 't landt zijn vrijheit weer gegeven.

Door die komt recht en reên weer op,
  Door die raeckt weer de deught op 't kuffen,
Door die krijght lift en dwang den fchop,
  Door die en durft geen fchelm meer muffen.

Ghy andere die om gelt en goedt
  Tot grootermaecking van uw erven,
Geftort hebt uw ftaetzuchtigh bloedt,
  Zwijght, dit is voor de vrijheit fterven.

Dit is in eenen oogenblick
  Het landt meer nuts en voordeels baren,

35 *Den trouwen ftierman:* „Oldenbarneveldt."

45 *Haer kracht* „die van 't geftorte bloed "

46 *Tyranni mutatio non est tyrannidis ablatio:* (verandering van dwingelandy is geen ontheffing van dwingelandy) merkt hier ter plaatfe de Amersfoortfche uitgever aan.

53 *Recht en reên* · 't *recht*, waarvan hier gefproken wordt, is, volgends de aanteekening in de Amersfoortfche uitgave, dat van de „Staten van Hollandt als wettige hoge Overigheid en naaft Godt eenige Souverein van hunne *vrye* (?) ingezetenen;' en de *reden* is, „dat men in tijde van vrede het onnodig krijgsvolk moet affchaffen om de laften der inwoonderen te verminderen."

54 *De deught* „Jacob de Witt, de Bickers *e tutti quanti.*"

56 *Muffen:* zinfpeling met het woord *musch*. De Griffier Musch had namelijk de befchuldigingen tegen de gevangen Heeren geformuleerd het opmaken van welke akte hem na 's Prinfen dood zeer euvel was afgenomen, als bereids vermeld is

57,58 „Gelyk Prins Willem de Eerfte en andere," zegt de Amersf notefchrijver.

60 *Zwijght, dit is voor de vryheit fterven*, de ironifche zin is · „gy Nasfaufche Vorften, hebt uw bloed geftort alleen om uw eigen ftaatzuchtige bedoelingen te bereiken; deze Prins is de eerfte, die werkelijk voor de vrijheid fterft."

Als door zoo menigh duizent lijck
Is bygebracht in tachtigh jaren.

O groote ziel, ô dappre heldt,
Die noit als t'onzen voordeel ſtrijde,
Die levend' ons van 't Spaens geweldt
En ſtervende van 't uw' bevrijde.

Uw roem verwelcke nimmermeer,
En wil u 't landt recht danckbaer wezen,
Het trouwe noit weêr zulck een' Heer
Den ſtam daer ghy zijt uitgerezen.

Ghy vaders van het vaderlandt,
Die nu bevrijdt van juck en boeien,
Het groote ſtuur hebt in de hand
Van 't ſchip daer w' allegaer aen roeien,

Ontfanght met danckbaerheit de gunſt
Die u de Hemel doet ontluicken,
En voeght de liefde by de kunſt,
Om die met eendracht te gebruicken.

Ghy weet waer dat de ſchoen u wringt,
En hoe ghy 't quaet kunt van u weeren,
En neemt geen hulp meer die u dwingt,
En laet u van geen knecht verheeren.

Al maeckt het Zeelandt wat Te Bout,
Al laet zich Utrecht overreden,
Wy hebben onzen Os in 't zout,
Daer gelt geen hooft meer, maer de leden.

65 *O groote ziel:* t is altijd Willem II, die hier aangeſproken wordt.

67,68 Willem II had namelijk by zijn leven de Spanjaarts beſtreden, en (hoezeer dan zijns ondanks) den vrede met hen helpen ſluiten, en door zijn dood gelegenheid gegeven tot het affchaffen der Stadhouderlijke Regeering. De *ironie*, in deze beide regels vervat, is meesterlijk uitgedrukt.

71,72 De zin is: „het neme nimmer weêr een Stadhouder uit uw ſtamhuis."

73 *Vaders van het Vaderlandt:* „de Staatsgezinde Regenten."

81 *Waer dat de ſchoen u wringt:* juist! de Regenten waren volkomen bewust, dat hun eigen oppermacht alleen kon gehandhaafd worden door 't fnuiken van des Prinſen gezach.

84 *Geen knecht:* voor zoo verre namelijk de Stadhouder was aan te merken als Dienaar der Staten. Intusſchen gedoogden dieselfde overmoedige Regenten, die geen Stadhouder verlangden, later zeer lijdelijk het juk van hun „knecht" Jan de Witt.

85 *Te Bout*· Hendrik Thibaut, Heer van St. Aagtekerke, Burgemeester van Middelburg, had in Zeeland ſterk voor 's Prinſen belangen geyverd. — en de dichter ſpeelt hier met zijn naam.

86 *Overreden:* andere woordſpeling met den naam van Rhede, Heer van Renswoude, die in 't Sticht de party des Stadhouders voorſtond.

87 *Wy hebben onzen Os in 't zout:* oud-Hollandſche ſpreekwijze, hier beteekenende: „onze Stadhouder, die ons zoo veel ſpels maakte, is dood." Ik twijfel of V. die immer in een ernſtig vaers zoû gebezigd hebben.

88 *Geen hooft meer, maer de leden.* geen Stadhouder meer, of zoogenaamd *hoofd*, maar de *Leden*, t. w. de „Ridderſchap en Steden."

Ten waer 'er eenigh zulthooft quam,
Die volgende zijn blinde leitsman,
Den dwaelwegh in wou ſlaen, en nam
Een twiſtverwecker tot een ſcheitsman.

Die volge 't ſporeloos geval,
En zoo hy dat te veel wil vergen,
Zie hoe het hem bekomen zal
En waer hy dan zijn aers zal bergen.

Wy hebben langh genoegh geſlooft
En 't juck geleen aen lijf en zielen:
Slaet eens de ſpijcker op zijn hooft,
En vrijdt het landt van Aertſche ſielen.

Ghy hebt den teugel in de handt,
Van voor'ge leemte wel genezen,
Bewaert de vrijheit van het landt,
En houdt de wetten in haer wezen.

De Hemel brengt'er alles toe
Dat ghy tot byſtand kont verwachten,
Maer Godt wil volgers, en wort moê
Te helpen die zijn gunſt verachten.

Hy helpt, houdt ghy ons uit den noodt,
Ten komt hem altijd niet gelegen
Door zulcke koſtelijcke doodt
Te ſtaven 's Landts verkregen zegen.

89 *Eenigh zulthooft* voor „deze of gene min kundige Burgemeester"
90 *Zijn blinde leitsman:* „volgends het advies van zijn Penſionaris," dit ziet voornamelijk op hetgeen de Penſionaris van Leyden in 1650 gedaan had ter vordering van 's Prinſen zaken.
96 *Aers. bergen*· dit ziet op Capelle van Aartsbergen, die als gunſteling van den Prins in ſterke verdenking lag, hem raad gegeven te hebben tot den aanſlag op Amſterdam, hoe zeer hy zelf t in zijn Gedenkſchriften ontkent. Zie blz 67, 68.
100 *Aertſche ſielen.* Cornelis Aarsſen, Heer van Spijk, zoon van den Heer van Sommelsdijck, over wien vroeger (Deel II, blz. 359) is gehandeld. Hy was (zie hier boven, blz. 67) een der vertrouwdſte Raadslieden van den Prins, en werd beſchuldigd, zich als een verſpieder te hebben laten gebruiken, ter voorbereiding van den aanſlag op Amſterdam· zoo dat hy genoodzaakt was, in 1650 de Vergadering van Holland, waarin hy zitting had wegens de Ridderſchap, te verlaten.
101 *Den teugel:* de „kracht der Regeering."

Wy hebben in de „Vertroosting” Vondel zien zinſpelen op zekeren Leydſchen Penſionaris en op den Middelburgſchen Burgemeester Thibaut. Wat den eerstgenoemde betreft, zoo zal ik alleen aanmerken, dat de Stad Leyden ſchier de eenige in Holland geweest was, die met betrekking tot de zaak der afdanking van 't krijgsvolk den Prins genoegen gegeven en hem ook opgewacht had, toen hy er aan 't hoofd der Bezending verſcheen, wat vooral aan haren Penſionaris geweten werd. Omtrent het gebeurde te Middelburg, daar het aanleiding gaf tot nieuwe vaerzen van Vondel, moet ik er iets breeder over uitweiden. De Staten van Zeeland, die, terſtond na 's Prinſen dood, het recht van Eerſten Edele, door de Prinſen van Oranje tot dien tijd bezeten, vernietigd verklaard hadden, wilden nu ook aan de Voogden van Willem III het recht ontzeggen tot de beſtelling der Wethouderen. Thibaut daar-en-tegen, en zijn ambtgenoot Dr. Jan van Landsbergen, die zeer Oranjegezind waren, yverden van hunne zijde om den jongen Prins te doen aanſtellen of althands voor te ſchikken tot Stadhouder van Zeeland, waardoor hy, in tijd en wijle, de aanſtelling der Overheden in de ſteden weêr zoû kunnen bekomen. Zy brachten te weeg, dat de twaalf kiezers, die een dubbeltal plachten te benoemen, waaruit de Stadhouders de Wethouders kozen, deze benoeming niet deden uit de burgery, gelijk gebruikelijk was, maar gedeeltelijk uit de dienende Wethouders, die door den overleden Prins aangeſteld, en zijnen Huize genegen waren: waarvan 't gevolg wezen moest, dat zy de meerderheid in de Wethouderſchap behielden. De burgery nam dit kwalijk en 't opgehitſte gepeupel werd zoo baloorig, dat het op 6 Juny aantrok op de Abdy, waar de Staten hun vergadering hielden, en de beide genoemde Burgemeesters met den dood dreigden, die eerlang genoodzaakt werden, de ſtad, ja de provincie, te ruimen. Het huis van Landsbergen werd deerlijk geplunderd, en dat van Thibaut zoû 't zelfde lot ondergaan hebben, zoo eenige Predikanten het volk niet geſtild hadden; doch 't gevolg was, dat de omkeer van zaken, die elders in Zeeland plaats had, ook hier gevolgd werd, en het Huis van Oranje zijn aanſpraken voor 't oogenblik verloor.

De Middelburgſche Predikanten hadden in dezen voor en tegen party gekozen. Onder hen, die ten gunſte van den Prins zich op den voorgrond ſtelden, muntte uit Maximiliaan Teellinck. Zijn vader, Willem Teellinck, in 1580 geboren, was een der voortreffelijkſte kerkleeraren van zijn tijd, en om zijn ſchriften zoo wel als om zijn yver voor de godsdienst beroemd. In 1613 te Middelburg beroepen, had hy aldaar tot aan zijn dood, die in 1629 voorviel, het predikambt waargenomen. 's Mans twee zonen, Johannes en Maximiliaan, volgden zijn voetſpoor; de eerstgemelde, van wien mede godgeleerde ſchriften beſtaan, werd Predikant te Utrecht, van waar hy, in 1660 om politieke redenen ver-

bannen zijnde, te Arnemuiden en later te Leeuwarden beroepen werd. Maximiliaan werd eerst te Zierikzee beroepen, en vervolgends, in 1640, te Middelburg, waar hy in 1653 overleed [1]). Behalve een „Vredepredicatie," in 1648 uitgefproken, en een „Grondigh bewijs, dat „het een Chrifteliche Magistraet ongeoorlooft is in plaetfen, daerover „zy te gebieden hebben, de Paepfche Syperftitiën ende afgoderyen „toe te laten," en, benevens een „verklaring over de X Gebo- „den en 't Gebed des Heeren," gaf hy een werk in 't licht, betyteld „Politycke Chriften," met een opdracht aan „Willem, Prince van Oraengien," welke laatfte veel gerucht maakte. Geen wonder, dat Vondel, toen hy van deze lettervruchten kennis nam, geen vrede kon hebben noch met de theologifche, noch met de politieke begrippen, daarin verkondigd. Hy vatte de pen op en die wederom in gal doopende, gaf hy aan zijn wrevel in de beide volgende, alles behalve malfche hekelfchriften lucht:

1) Zie DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, blz 101, 102 en 195—198, waar de fchrijver nog melding maakt van Eeuwout Teellinck en Cornelia Eeuwouts Teellinck, als tot hetzelfde geflacht behoord hebbende en mede door letterarbeid bekend geworden.

OP

D' OPROERIGHEIT

VAN

MAXIMILIAEN TEELING.

HET Oproer, in Rochel, fmeet muur en toren neder,
Holp Fredrick in den Haegh, en om den fchoonen Pals,
Graef Straffort op 't Schavot, den Koning om den hals,
Montros aen eenen ftrop. Wat bulderende weder
Bedaert in 't einde niet! maer dit oproerigh zaet
Noch Vryheit laet in ruft, noch Konincklijcken Staet.

1 *Het oproer in Rochel*· La Rochelle was eene dier plaatfen, welke uit kracht van 't Edikt van Nantes aan de Protestanten tot verzekering gegeven waren. Toen echter de Kardinaal van Richelieu het oppergezach der Kroon overal wilde vestigen, floeg hy het beleg voor die ftad En Rochelle verdedigde zich zoo wakker, dat zy wellicht niet zoo genomen zijn geweest, indien de Hollanders, (die in Frankrijk de Katholijken tegen hun geloofsgenooten onderfteunden, gelijk Richelieu den Protestantfchen Gustaaf Adolf tegen de zijnen) Lodewijk XIII niet te hulp waren gekomen. Lees voorts: *het oproer fmeet, in Rochel*, enz, *holp Fredrick* enz.

2 *Fredrick*. den verdreven Koning van Boheme, over wien vroeger D. II, blz. 604 gefproken is.

3 *Graef Straffort*. zie Deel IV, blz. 110.
Den Koning· „Karel I."

4 *Montros:* den Graaf van Montrofe, over wien in 't vervolg gefproken zal worden.

Kon Burgerlijcke tucht die Monſters niet betemmen,
Al 't lant zou tot de keel in bloet en tranen zwemmen:
Want als men ſteden ziet het onderſte omgekeert,
Dan heeft men op zijn Schots den Staet gereformeert.

BLOEDTBEULINGH

VAN

MAXIMILIAEN TEELING,

GROOTE BLOEDTBEULINGH IN ZEELANDT.

MEESTER Teeling hadt een groote bloedtbeulingh gegeten,
Heel vet gepropt van Apoſtelen en Propheten:
Maer doen zijn maegh al dit vet niet kon verduwen,
Begoſt Meeſter afgrieſelijck te ſchieten en te ſpuwen.
Al de Zeeuwſche Teelingen uit hunne poelen en ſlooten
Quaemen daer op al quaeckende aengeſchooten:
En ſpeelden, ſlobber op die zoo zuivere voeſters.
O klockſpijs, leckerder dan Engelſche oeſters!
Wech Vriegeeſten, Harminianen, en morſebellen,
Wy ſlabberen met Meeſter Teeling geen paddevellen,
Geen pieren, noch alikruicken, noch zotte klauſen
Van verſche Apoſtaten, of beſchimmelde Pauſen;
Maer Middelburgſche ſaucijſen en leckere worſten,
In eene reine ketel van onder en boven uitgeborſten.
Ghy lichte Capellanen, Roelanden en Teulingen,
Smul by gort met ons, dit zijn Leiceſterſche beulingen:
Geen duivelsbroodt, paddeſtoelen, noch morſige kruimen.
Meeſter Teelings ketel behoeft niemant te ſchuimen:

5 *Teelingen* of *talingen:* een ſoort van watervogels.
7 *Die zoo zuivere voeſters* voor „dit zoo zuivere voedſel;" doch alleen om 't rijm
9 *Harminianen* voor *Arminianen.* 't Schijnt dat V. hier de zeeuwſche aspiratie te pas brengt.
11 *Zotte klauſen* voor „dwaze leeringen."

Niemant kan zijn quijl noch ſnottebellen laecken;
Want van zijn geelen oocker machmen kaeſen maecken.
Jae al zat ganſch Poortegael verlegen hy kon het gerieven,
Niet met bullen of prullen, maer met zijn bezegelde brieven.

P. L.

21 *Poortegael*. omdat de uitvoer van kaas voornamelijk naar Portugal geſchiedde.
P L. d. i. *pro libertate:* een der mottoos, welke V gewoon was te bezigen.

Het antwoord liet zich niet wachten: het verſcheen weldra, tegen over het eerſte van de bovenſtaande gedichten gedrukt, en aldus luidende:

ANTWOORT

AEN

DEN PAEPSCHEN POEET,

OP 'T NEVENSTAENDE GEDICHT.

Der Papen moordluſt ſmeet byna de werelt neder,
Schoot Willem met een loot, en ſoo vervloeckt als vals
Holp Coligny en ſoo veel duyſent om den hals,
Ja Vranckrijcks koningin. Het Buskruyt maeckt onweder,
Dat 's Aflaet en Verdienſt by dit moorddadigh zaet,
Gemeſt met martelbloet en vleeſch in Neerlandts Staet.
Geen wereltlijcke Macht die Monſters kan betemmen.
Dies moet heel Chriſtenrijck in bloet en tranen zwemmen.
Want als door vuur en ſtrop Godts kerck wort omgekeert,
Dan wort het Pauslijck en het duyſter Rijck vermeert.

TOEGIFT.

'k Befcherm geen boosheydt, maer de Godsdienft van ons landt.
Swygh van oproerigheydt en deck eerft Romens fchandt.
Want had u Oproer ftil gefwegen,
Ghy had dit Antwoord niet gekregen.

Van wien deze rijmen waren is my niet gebleken, en my ook tamelijk onverfchillig. Jammer maar, dat Vondel, door zijne heftige en verre van kiefche uitvallen zich dergelijke antwoorden — want ook zijn overige politieke vaerzen waren dit jaar niet zonder tegenfpraak gebleven — op den hals haalde. Maar 't was nu eenmaal zijn zwak, dat hy geen aanval, noch op de door hem omhelsde leer, noch op de Amfterdamfche Magistraten, ftilzwijgend kon laten voorbygaan. Deze tweeledige ftrekking van zijn neigingen moest hem echter in een moeilijke ftelling brengen, zoodra — gelijk nu werkelijk het geval werd — de handelingen der Regenten in openbaren ftrijd waren met zijn fympathiën als Katholijk: ja zelfs mag by den eerften opflag, voor wie bedenkt wat onze dichter over de gebeurtenisfen in Engeland fchreef, zijn ingenomenheid met de bovendrijvende party en zijn haat tegen Prins Willem eenige bevreemding baren, daar toch de laatfte den onthoofden Karel Stuart op de Independenten wilde wreken en zijn zwager Karel II op den troon voeren; terwijl daar-en-tegen de nu overmachtige Patriciërs met Cromwell en diens vrienden heulden. — Deze fchijnbare tegenftrijdigheid by Vondel laat zich echter verklaren: vooreerst, uit zijn voorliefde voor Amfterdam, 't welk door den Prins beleedigd was; ten anderen uit zijn ingekankerden haat tegen al wat naar ftreng Kalvinisme en Bruinistery zweemde. De „Heeren van Amfterdam" waren altijd vyanden geweest van geloofsdwang en hadden Smout, Cloppenburg, Bogaerdt en al wie den geestelijken overmoed ftijven wou, de ftad doen ruimen: en dat was in Vondels oogen ftellig hun grootfte verdienfte: al zag hy dus nu gewis met leede oogen, hoe de Staten van Holland verbonden floten met Britfche Puriteinen, en hoe zelfs een Amfterdamfche Regent als Geeraert Schaep zich naar het Parlement te Londen liet afvaardigen, hy kon dit verfchonen, als door de wet der noodzakelijkheid voorgefchreven; want de vrede — behalve met den Turk — gold by hem boven alles: en hy was een te blind aanbid-

der der politiek van de Staatsgezinden, om niet te vertrouwen, dat zy in deze zaak, zelfs tegen hun zin, uit wijze voorzichtigheid handelden. Wat hemzelven betrof, hy bleef in 't openbaar zijn gehechtheid aan de Stuarts en zijn haat tegen de Engelſche en Staatſche Independenten op krachtige wijze lucht geven, waartoe hem herhaaldelijk ſtoffe verſchaft was. Karel II namelijk, die zich, ten tijde van zijns vaders dood, hier te lande ophield, was in 1649 naar Schotland gegaan, en aldaar tot Koning uitgeroepen; doch evenmin als vroeger zijn vader, er ſteun genoeg vindende, had hy zich naar 't eiland Jerſey begeven en van daar naar Breda, van waar hy met de Schotten onderhandelde. Intusſchen had een zijner getrouwſte aanhangers, de Graaf van Montroſe, een bekwaam en wakker krijgsoverſte, aan het koninklijke bloed van Schotland vermaagſchapt, in Duitschland eenige benden geworven, waarmede hy in de Schotſche Hooglanden de Koninklijke vaan opſtak. Hy werd echter geſlagen, gevangen en als landverrader ter dood gebracht, welk voorval den handel van Karel II met Schotland een tijd lang ſtremde. Eerst in Juny werd die voltrokken en begaf zich Karel er weder heen; doch alras was een Engelsch leger, onder Cromwells bevel, de Schotten tegengetrokken, die in September 1650 by Dumbar verſtrooid werden. Wel was des-niet-te-min de jonge Vorst in den aanvang des volgenden jaars in Schotland gekroond; doch zijn troepen werden nogmaals, by Worcester, door die van Cromwell geſlagen, en hy zag zich genoodzaakt, naar Frankrijk te wijken; terwijl de Engelſche Veldoverſte George Monck Schotland tot onderwerping bracht.

Het was op den ongelukkigen dood van den dappere Montroſe en op de dubbelzinnige houding, door de Schotten tegen over Karel II aangenomen, dat Vondel de twee navolgende gedichten vervaardigde.

GRAFNAELT

VAN

MONTROSE.

Justissimus unus
Qui fuit in Teucris, & servantissimus æqui.

„ OPRECHTE Deught, vol viers, en moedigh
„In 't vechten, fneuvelt al te bloedigh
„Door rampfpoet, niet door vroom ge-
weer.
Brittanje had nu fchaemte en eer
Gantfch uit, en 't harnas aengetogen,
Zich zadt aen 's Konings hals gezogen,
En na 't vertreên van d' oude kroon
Zijn Vaders al t' onnooflen Zoon
Gefchopt; wanneer MONTROS, te paerde
Gezeten, met gerechten zwaerde
Befloot op nieuw 't verdruckte bloet
Te zetten in het wettigh goet,
Hun aengeftorven door de ryen
Van Grooten Alexanders tyen.
„Want nimmer zwicht een dapper helt,
„Schoon recht moet zwichten voor gewelt:
„Hy hanthaeft 't heiligh recht der volcken;
„Al ftorten hem de donckre wolcken
„Der kryghsellenden op het hooft.
„Geen water heeft dien gloet gedooft.

Juftiffimus unus cael.· d. i.: „de rechtvaardigfte en billijkfte onder de Trojanen." Zie *Aen* II, 426.

2,3 *Sneuvelt al te bloedigh Door rampfpoet, niet door vroom geweer:* d. i.: „komt om, niet in een eerlijken ftrijd, maar op t fchavot, door 't onedele zwaard des beuls."

5 *Uit*· verfta· met aanhechting aan 't geen volgt. *uitgetogen.*

6 *Aen 's Konings hals gezogen:* echt dichterlijke voorftelling en uit de natuur gegrepen. Men weet dat bunfinge, wezels en dergelijk ongedierte, de hazen of konijnen, die zy beet krijgen, by den hals pakken en het bloed er uit zuigen, tot dat hun flachtoffer aêmechtig en dood neder ftort. En nu kon Vondel zijn verachting voor de Britfche opftandelingen niet beter aan den dag leggen, dan door hier een uitdrukking op hen toe te pasfen, waardoor het beeld van zulke roofdieren ons voor oogen fpringt.

7 *d'Oude kroon* voor „de kroon, door den Vader gedragen," of wel, voor dien „Vader" zelven.

14 *Van Grooten Alexanders tyen:* volgends de verzierde genealogiën rekenden de Koningen van Schotland het begin hunner regeering van den tijd van Alexander den Groote. Zie de Opdracht der MARIA STUART. Deel V, blz. 434.

MONTROS getrooft zich dan het muiten
Der fchelmen op zijn borft te ftuiten,
En ftelt zich, als een vafte wijck
Der fceptren, tegens 't hollend rijck;
Doch valt in handen des verraders,
Die ree 's Gezalfden hooft en aders
Hadt op een' fnooden prijs gezet,
En met deze onuitwifchbre fmet
Het rijck bevleckt. „Wie durf zich mengen
„In 'tgeen de hemel wil gehengen?
De Deught, om hoogh altijt geëert,
Raeckt onder: Judas triomfeert:
Die zelf den ftrop verdient te dragen,
Verftickt de bloem van 's Konings magen,
En trapt op 't hart van Stuarts huis.
Doorluchte BERGROOS, uit Ferguis,
Den Koninckllijcken ftam gefproten,
Uw bloet, voor 't Vaderlant vergoten
Zal al de volgende eeuwen deur
Verfpreien zijnen eedlen geur;
De bloeffem van uw brave daden
Herleven, waer de zon haer raden
Van 't ooften in het weften drijf.
De helfcheit koel' haer' moedt aen 't lijf:
De Moort en 't Oproer drijven boven,
En ftellen wetten aen drie hoven,
Dat al de weerelt fchricke, en ys';
„De Trouw behoudt heur waerde en prijs.

SAT PATRIÆ PRIAMOQUE DATUM.

25—27 De zin is: „doch hy valt dien verraderlijken Schotten in handen, die reeds hun gezalfden Koning voor bloedgeld aan zijn vyanden hebben verkocht."
36 *Bergroos:* vertaling van *Mont-rofe.*
47 *Dat* voor „zoo dat."
48 „*De Trouw:* de drukker heeft hier, gelijk ook vs 1—8, 15—20, 29—30, het oude gebruik gevolgd, om zedefpreuken, waar zy in een gedicht voorkwamen, met aanhalingsteekens („) der opmerkzaamheid des lezers aan te bevelen.

SAT PATRIÆ PRIAMOQUE DATUM. het zijn de woorden, waarmede de fchim van Hektor (*Aen.* II, 291) Eneas tot de vlucht vermaant, hem te kennen gevende, dat er „genoeg voor Koning en Vaderland geftreden" en ook verdere krachtsinfpanning nutteloos is.

DE

PINXSTERBLOEM

VAN

SCHOTLANT.

De Schotfche Judas, en verrader,
Hoe langer hoe veraert en quader,
Verkocht en leverde den Vader.
Hy kroonde met de Diftelkroon
En kruifte den onnooflen Zoon.
Wat dunckt u van ons fijne Joôn!
De Geest van al dit Reformeeren,
Om niet te laten van zijn veeren,
Door al dit fchrobben en fchofferen,
In dezen zuivren modderkuil,
Gingk eerft in eenen nevel fchuil,
En daelde in fchijn van eenen Uil
Op 't hooft der uitgepuurde Schotten,
Zoo zwart Bruinift als waterrotten.
Toen profeteerden al die zotten,
Doch elck met zonderlingh geluit.
Zoo wert de kerck en kroon verbruit,
En daermeê was het gecksfpel Uit.

2 *Hoe langer hoe veraert:* hier ontbreekt by *veraert* de comparat. dien men in *quader* aantreft.
3 *Den Vader:* „Karel I."
4,5 Dit sict daarop, dat Karel II wel als Koning door de Schotten werd aangenomen, doch niets als verdriet en kwelling van hen leed en ten leste zijn ontwerpen moest opgeven.
6 *Fijne Joôn: Joden* worden de Schotten hier genoemd wegens hunne handelingen ten opzichte van de beide Karels, en *fijn*, om hnn godsdienftige gevoelens.
7-13 Vondel wil seggen, dat even als de *H. Geest* by den doop van Kristus, in den fchijn van een *duif* nederdaalde, zoo de (naar zijn gevoelen *logen*)- *Geest* der reformatie op de *uitgepuurde*, d. i extra fijne Schotten nederdaalde in de gedaante van een *uil*.
14 *Zwart Bruinift*. 't adj *swart* flaat hier zoo wel op de *swarte* kleeding der Puriteinfche leeraars, als op de zielsgefteldheid welke V. hun toefchrijft. Wat de *Bruinisten* of *Brownisten* betreft, deze hebben hun naam van sekeren Robert Brown, vroeger Predikant te Londen, die zich in 't laatst der zestiende Eeuw van het kerkbeftier afzonderde. Hy zelf herriep zijne meeningen en werd weder in de Anglikaanfche Kerk aangenomen; doch zijne navolgers nameu zeer toe in getal. In de hoofdzaak verfchilde hun leer niet veel van die der Hervormde Kerk; doch zy verwierpen het Anglikaanfche Kerkbeftier, de Heidenfche namen der dagen, de Heidenfche boeken, ens; voorts alle formulieren, den Katechismus, de Akademiën enz. By Vondel is het woord *Bruinisten* fynoniem met dat van *Independenten*, en in de daad mochten de eerstgemelden als een fraktie van laatstgemelden befchouwd worden.

Was alle geestdrijvery en geloofsvervolging hatelijk in Vondels oogen, geen wonder dan ook, dat die Vorften, die aan andere deugden ook verdraagzaamheid paarden, hoog by hem ftonden aangefchreven. Zoodanig een was Frederik III, Hertog van Holftein-Gottorp, die in der tijd aan de Remonftranten, uit Holland gevlucht, een fchuilplaats in zijn Rijk vergund en hun verlof gegeven had tot het bouwen van Frederikftad [1]), welke plaats in 1632 door hem met ftadsrechten was befchonken. Reeds deze handelwijs moest hem in Vondels oogen gunst doen vinden, en de eerbied voor dien Vorst by onzen dichter nog ftijgen, toen dezelfde voorrechten, welke de Remonftranten in Holftein genoten, ook werden uitgeftrekt tot de Mennisten en Katholijken. Wanneer men hier byvoegt, dat Hertog Frederik de kunften en wetenfchappen begunftigde, in de laatstgemelde, vooral in de mathematifche en fyfifche, meer dan gewoonlijk bedreven was, en geene kosten fpaarde om zijn kunstkamer met de zeldzaamfte zaken te verrijken, dan kunnen wy ons voorftellen, hoe Vondel met hem ingenomen moest zijn, en wy verklaren den lof, hem toegezwaaid in dit byfchrift op zijn afbeeldfel.

1) Zie Deel II, Nal. bl. 8.

OP

ZIJN HOOGHVORSTELIJCKE DOORLUCHTIGHEIT,

FREDERICK

ERVE TE NOORWEGEN,

Hertoge te Sleswijck, Holstein, &c.

HET wettigh Errefrecht ter Kroone van de Nooren
Verciert Vorft VREDERIJCK zoo rijck niet als de Vre
En vreedzaemheit, dien Helt natuurlijck aengeboren;
Terwijl de weerelt raeft, gelijck de wilde zee.
Hy zegent ieder een, en overtuight de Vloecken,

1 De moeder van Hertog Frederik was Augusta, dochter van Frederik II, Koning van Denemarken en Noorwegen: hoe hem dit echter een *erfrecht op de kroon der Nooren* bezorgen kon, is my niet helder, daar noch gemelde Koning, noch diens zoon Kristiaan, kinderloos overleden. Het erfrecht was in allen gevalle zeer in 't ver vooruitzicht.

5 *Overtuight de Vloecken:* d. i.. „brengt de wederfpannigen tot nadenken."

Genoeght zich met zijn erf, en vaderlijck bezit,
Bemint de jaght, en ſtilte, en kunſt, en wyze boecken,
En hanthaeft recht en trouw, om Godt, der vroomen wit.
Getrouw het Keizerdom, en 't Rijck, en Duitſche Heeren,
Kan dees met zijn gemael en bloet een zael ſtoffeeren.

Ter opheldering van den laatſten regel van dit gedicht diene, dat Frederik III by zijn gemalin, Maria Elizabeth van Saxen, niet minder dan zestien kinderen verwekt had, en dus wel gezegd mocht worden, met zijn huisgezin een zaal te kunnen ſtoffeeren. Frederik III, geboren in 1597, overleed in 1659, een jaar na-dat de ſoevereiniteit over Sleeswijk by verdrag voor goed in zijn Huis was bevestigd.

Onder de verdere gelegenheidsdichten, door Vondel in dit jaar vervaardigd, tellen wy weêr een Bruiloftsdicht, op het huwelijk van David de Leeuw en Cornelia Hooft, dochter van Hendrik, 's Drosſaarts broeder, waaruit blijkt, dat hy nog ſteeds met de familie in goede verſtandhouding leefde, of die althands zocht te bewaren. Of de Bruidegom een broeder van die Juffrouw De Leeuw was, die by het feest van Joan de Wolff[1]) tegenwoordig was, kan ik niet beſliſſen: zeker behoorden ook de De Leeuwen onder Vondels bekenden.

1) Zie hierboven, blz. 23.

DE LEEUW AEN BANDT.

VOOR

DAVID LEEUW,

EN

KORNELIA HOOFT.

Op de wijze van de Musch.

ZIJN de Jonghmans al rechtschapen,
En by zinnen, die aen d'Echt,
Aen een Jongkvrouw zich vergapen,
En verkuffen al hun recht?
Die hun vryheit laten varen,
Om een korte razerny,
En het quickfte van hun jaren
Slyten gaen in flaverny?
Moet men hierom loopen jancken,
Door den regen, door den wint,
En de lieffte noch bedancken,
Zoo men haer gefpraeckzaem vint?
Geeft het zoenen van de ftoepen
Zulck een blydfchap in de fmart,
Of de wang een zoen t' ontfnoepen
Zulck een' trooft aen 't bange hart?
Neen, wy zijn te vry geboren:
Niemant fluite ons in een kou.
Zou een maeght een man bekoren,
Of hem leggen aen een touw?
Zou een Leeuw zich laten toomen,

DAVID LEEUW: de naam wordt gewoonlijk DE LEEUW gefchreven my heugt, dat er in 1807 nog een Mevrouw De Leeuw op de Hofftede Hilverheek te 's Graveland woonde, en later huisde er, zoo ik my niet bedrieg, een De Leeuw, als Rentmeefter van Rijnland, op Swanenburgh.

1-22 Deze regels worden vooronderfteld te zijn uitgefproken door den bruidegom, eer hy verliefd was.

7 *Het quickfte* voor „het vlugfte, het beste."

Die zijn eige krachten kent?
Zou een Leeuw voor iemant ſchroomen?
Vryheit is zijn element.
In de vryheit moet hy leven,
Moet hy ſterven, als een helt:
Z'is hem, als een recht, gegeven,
Dat hy by zijn tytels ſtelt.
Suffers paſſen minnejucken,
En de boei van hun vriendin.
Eeuwigh mont op mont te drucken
Voeght een ſlaef van wulpſche min.
Minne hoorde 't ydel ſtoffen
Aen den oever van de Vecht:
Daetlijck wert de Leeuw getroffen
In den boezem diep en hecht:
Want de ſchutter doock in d'oogen
Van Korneli op dit pas.
Naeuwlijx was de pijl gevlogen,
Of het Leeuwshart zeegh in 't gras,
Of de Leeuw begon te kermen:
Och, vertrooſtme: wat is dit?
Laet ick ſterven in uw armen,
Mijn vermaeck; mijn eenigh wit.
Al de Nimfen van de vlieten
Vliegen op dat ſteenen aen,
Uit de biezen, uit de rieten,
Ieder is met hem belaên.
D'een brengt water, d'andre kruiden,
D'andre bloemen op dien kreet,
En de koelte blaeſt van 't zuiden,
Tot verquicking van zijn leedt.
Maer geen kruit noch bloemen helpen,
Noch het water bluſcht geen vier.
Leeuwenbloet is quaet te ſtelpen.
Och wat raet, wat trooſt is hier!
Waer is nu de roem gebleven,
En dat ſtoffen al te rijp?
Doch men moet het hem vergeven:
't Is een onverzocht vergrijp.
Onverzochtheit kan niet vatten

33 *Minne hoorde 't ydel ſtoffen* voor „de Minnegod hoorde de hier voorafgaande grootſpraak."
34 *Aen den oever van de Vecht:* men mag uit dezen regel opmaken, dat De Leeuw, of zijn familie, een hofſtede of somerverblijf hadden aan den oever van de Vecht.
40 *Het Leeuwshart zeegh in 't gras* voor „het overmoedig hart van De Leeuw verklaarde zich overwonnen."
60 *Een onverzocht vergrijp:* „het vergrijp van iemand, die nimmer in verzoeking gekomen is."
61 *Onverzochtheit:* „mangel aan ondervinding, aan beproeving."

Wat een Jonckvrouw waerdigh zy.
't Huwelijck bewaert de schatten,
Zet de deught veel zegens by.
Zonder 't huwen, zonder 't paren
Waer het met de weerelt uit,
Zou de boom geen telgen baren,
Zoo verstorven boom en spruit.
Deze Nootwet is gevonden,
Om de vrientschap aen te voên,
Die de stammen hout gebonden,
Even jeugdigh, even groen.
Spaer den jongen LEEUW het leven,
En verschoont hem uit gena:
Want het lot heeft hem gegeven
Zijne rechte wederga.
Toen KORNELIA dit hoorde,
Hiefze den gewonden op
Met een lonck, die 't hart bekoorde.
Wacht voor 't jaer een jonge pop.

Getrout den 14 van Bloeymaent, MDCLI.

70 *Aen te voên: aanvoeden* is min gebruikelijk, doch even wettig als *aankweeken*.
80 Geestig en vlug slot van een allerbevalligst gedicht.

Op de hofstede Meer-en-Berg onder Heemstede, wordt of werd althands voor weinige jaren nog bewaard een houten bord, waarop het wapen van Hooft geschilderd was, en daaronder het navolgende vierregelige gedicht, blijkbaar op hetzelfde huwlijk doelende:

Wat heeftze Godt gedaen ten spijt,
Dat Hy haer met een Leeu kastijt?
Hoe brult de Leeu. Wat of hem schort?
't Is tijt, dat Hooft *gebonden wort.*

Het verjaarfeest van den Agent Michiel Le Blon gaf Vondel aanleiding hem het volgende geboorte-dicht toe te zingen:

GEBOORTEKRANS,

DEN HEER AGENT

MICHIEL LE BLON,

OPGEZET DOOR ZIJN NICHT

MARGRIETTE LE BLON,

IN DEN JAERE 1651.

GROOTVAÊR, die naer Sint Michiel,
Den Aertsengel, u liet noemen,
Gun 't affetzel van uw ziel,
Dat het met een' krans van bloemen
U bekransse, nu de ring
Van uw viermael zestien jaeren
Toesluit zijnen ronden kring.
Godt die wil uw leven spaeren,
Dat Margriet na dezen dagh
Grootvaêr jaerlijcks kranssen magh.

Ter gelegenheid van het Jubile op Sint Apollinarisdag te Brugge gevierd en van de wijding der Bisschoppen van Brugge en van Roermond, begreep Vondel, die nu, sedert het verlaten van zijn winkel, ruimte van tijd over had, die plechtigheid te kunnen bywonen. Hy reisde derwaarts en bezong het gehouden feest in het navolgende gedicht.

BISSCHOPLIJCKE STAETSI

DER E. HEEREN

KAROLUS EN ANDREAS,

Gewijt tot Bisschoppen van Brugge en Roermont.

GEEN blinde Apollo ftell' mijn fnaer
En cyter, maer Apollinaer,
Dien Cefas zelf te Rome wijdde;
Toen Numaes fmoock de zon benijdde,
Een heldren luifter, die alom
De grijns van 't heiloos Heidendom
Quam lichten, om zijn helfche vlecken
De wyde weerelt door t' ontdecken.
Apollinaer, die vroom en kuifch
Den hals voor 't zegenrijcke kruis

KAROLUS. „Karel van den Bosch," te Brusfel geboren, ontfing zijn opleiding aan de Univerfiteit te Douay, werd Kanonik van St. Waltrudis tot Bergen-in-Henegouwen. daarna van de hoofdkerk te Gent, en in 1630 Deken van het Kapittel van Sint Donatianus te Brugge. Hy was ook Kapellaan van den Aartshertog Leopold en werd den 23 July 1651 tot Bisfchop van Brugge, gewijd door Antonius Triest, Bisfchop van Gent, en Gaspar Nemius, Bisfchop van Antwerpen. In 1660 werd hy Bisfchop van Gent, by welke gelegenheid zijn intrede gevierd werd door een dichtwerk van den Roomfchen poeet Joost Lambrecht, dat niet minder dan 40 bladzijden in 4o. befloot en waarvan de tytel luidt: „*Deugdenlof tot wellecom-wenfchinge aen den Doorluchtigen Heer Carolus van den Bosch, komende uit zijn Bisdom van Brugge tot den Bisfchoppelicken ftoel van Gendt* Die den Heere zoeken en hebben geen gebreck aen eenigh goet, Pfalm 33. *In dicht befchreven door* J. LAMBRECHT, *tot Brugge, gedruckt by de weduwe van J. Clouwet* 1660." Van hem mocht — gelijk de geleerde Kanonik Carton te Brugge, aan wiens heusheid ik deze byzonderheden verfchuldigd ben, te recht aanmerkt — wel gezegd worden *gaudet carminibus;* want zijn naam vindt men op een ander ftuk van JOOST LAMBRECHT, getyteld: J. LAMBRECHTS *Rachel ofte thooneel van oprechte liefde: verthoonende door een herders-fpel, den aerbeid, ende getrouwe liefde van den Aerts-Vader Jacob. getrocken uit het H Boek Genefis Cap* 27 etc. *gefpeeld binnen Brugge op den derden Mey* 1659. *voor Zyne Hooghweerdigheid* CAROLUS VAN DEN BOSCH, *aldaer, Bisfchop van Brugge, ende nu van Gent, ten bywezen van veel andere eerweerdighe, hoogh ende treffelijke perfoonen.* Die 't hart vol liefde heeft, in vrucht en vrede leeft. *Tot Brugge gedruckt by de Weduwe van Johannes Clouwet in de Breydel-Straete* 1662, 52 bladz in 4o.

ANDREAS. Tot vierden Bisfchop van Roermond werd in 1651, nadat de zetel een tijd lang, door het bedanken of overlijden der benoemde geestelijken, ledig had geftaan, door den Koning van Spanje benoemd ANDREAS *Creuven* of *Creuvenius* (volgends anderen *Cruven*), geboren te Maastricht. Na vijf jaren dat Bisdom te hebben waargenomen, werd hy door denzelfden Koning tot opvolger aangefteld van wijlen Jacob Boonen, den Aartsbisfchop van Mechelen, en vertrok uit Roermond in Mei 1657 Zie G M. POELLIS, *Befchrijving van het Hertogdom Limburg*, blz. 227.

1,2 *Apollo-Apollinaer* woordfpeling. Claudius Apollinarius was Bisfchop van Hierapolis in Frygiën en leefde onder Keizer M. Aurelius. De tijd van zijn dood is onzeker: hy zou, volgends de overlevering, te Ravenna, om 't geloof geftorven zijn

Ten beſten gaf in 't out Ravenne,
Begunſtige onze cyterpenne,
Ter liefde van zijn dagh en feeſt;
Op datwe met een' blyden geeſt
Het koorgezang der Bruggelingen
Zoo ſtercken midden onder 't zingen,
Dat zelf de weêrklanck van Godts lof
Verrucken magh al 't hemelſch hof,
En d'Engelen met duizent reien
In 't Engelſch koor ten dans geleien,
Van vreught, vermits het hoogh autaer
Ziet neêrgeknielt dit heiligh paer,
Om zijne wijdinge eens t' ontfangen,
Daer zoo veel harten na verlangen.
Men ziet hoe Trieſt, het licht van Gent,
(Nu Ooſtenrijck hem waerdigh kent
Te lichten, yeder in zijn landen)
Hun hoofden zegent met zijn handen;
Daer Nemius, het hooft van 't Schelt,
Hem byſtaet met den jongen helt,
La Torre, die in ballingſchappen
Verſtooten, volght der ouden ſtappen,
En door gedult beproeft, aldus
Den tittel van zijn Efezus
Met Duitſche tittlen zal verrijcken,
Zoo Godtsvrucht 't vonnis kom' te ſtrijcken.
De lammers hupplen nu in 't rondt
Om 't ronde Brugh en Roeremondt.
Men zoeck' geen ſtoffen van Eneas,
Zoo langh ons Karel en Andreas
Aen rijmſtof helpen met hun ſtaf.
Men kan van yeders myter af
Den zangh opheffen, en beginnen,
Hoe zy hun kudde en koy beminnen,
En leyden in 't beloofde Rijck,
Een vaſter borgh, en betre wijck,
Dan daer de dwalende Trojanen
Zich nederſloegen door veel tranen.

25 *Trieſt:* Antonius Triest, Biſchop van Gent, die de wijding beſtuurde. Hy werd later, te gelijk met Boonen, den Aartsbiſchop van Mechelen, afgezet, omdat zy de gevoelens van Janſenius voorſtonden: voor zijn dood echter verzoenden beiden zich met den Pauslijken ſtoel

29 *Nemius:* Gaspar Nemius, Biſchop van Antwerpen, werd te dezer zelfde gelegenheid tot Aartsbiſchop van Kamerijk verheven.

31 *La Torre:* de bekende medehelper (*coadjutor*) van Rovenius, in 1647 tot Aartsbiſchop van Efezen gewijd. Ik zal nader gelegenheid hebben van hem te ſpreken.

36 De 4e uitgave heeft hier *komt*. Ik geef het gedicht hier, zoo als het, oorſpronkelijk, *in plano* gedrukt werd.

40 *Pamfilius:* Paus Innocentius IV, uit het Huis der Pamfili geboren. Zie *Olijftack aen Innocent*, Deel IV, blz. 411.

Pamfilius omzichtigh oogh
Beſtraelt ons Neêrland van zoo hoogh
Hy aen den Tyber zit verheven,
Om Godt zijn offerrecht te geven;
Terwijl hy, onder zijn beleit,
De zielen zoo zorgvuldigh weit,
En ga ſlaet door getrouwe Hoeders.
Gezalfde Hoofden, Amptgebroeders,
Herboren beide op eenen dagh
Tot laſt, en zorgen, en gezagh;
Gekoren meer tot laſt dan eere:
Geen tegenſpoet, noch haet verkeere
Uw lof in laſter: onderhout
De vriendtſchap, die een zelve zout
Genuttight hebt, en in de ſcholen
Een' zelven meeſter bleeft bevolen,
In 't heiligh Rome en in Maeſtricht;
In Rome, daer de Biſſchops plicht
Door leſſen, en het levend voorbeelt,
Dat klaer van Gods oraeklen oordeelt,
U ingeſcherpt wiert te gelijck;
Volhardt ten ſteun van Kriſtus Rijck:
Dat ghy uw kudden aen ziet groeien,
Zoo langh de Ley en Maes bevloeien
Uw vruchtbare oevers van weêrzy.
De hemel zette u krachten by.

MDCLI. *Te Brugge, op S. Apollinaris dagh.*

Misschien dat ook het bezoek, door Vondel by Seghers afgelegd [1]) tot dit jaar gebracht moet worden: en vermoedelijk vervaardigde hy ook op die reis de navolgende byschriften:

1) Zie Deel V, blz. 554

ANTWERPEN:

ALIAS INTER CAPUT EXTULIT URBEIS.

ANTWERPEN liet den droom van Reus en handttol vaeren,
En 't werpen van de hant, aen d' oevers van het Schelt;
Die Marckgravin des Rijcks, en Koopstadt, rijck van waeren,
Haer beurs en zenuw steef met in- en uitheemsch gelt.
Een paerle aen Flippus kroon, en zelfs de kroon der steden
Van gansch Europe, en als een lamp voor 't hoogh altaer,
Verlichtze met haer glans, godtvruchtigheit en zeden,
En kunsten, en bewaeckt de lantgrens in gevaer.
Hoewel de stroom en muur en burgerwacht haer stercken,
Haer sterckste burgh is Godt, zijn Moeder, en haer kercken.

ALIAS INTER, CANT.: d. i: „zy verhief het hooft boven de overige steden" Zie VIRG. *Ecl* I, 25
1,2 *Den droom van Reus en handttol*· volgends een oude mythe, te recht door V hier als dwaas verworpen, zoû de naamsafleiding van *Antwerpen* daaraan zijn toe te schrijven, dat in oude dagen zekere Reus, Antigenus genaamd, zich op de Scheldè onthield, die tol eischte van de voorbygaande schippers, en hun, die hem weigerden, de *hand* afh'euw en in de Scheide *wierp*, van welk *Hand-werpen* de stad, later daar ter plaatse gebouwd, haar naam zoû ontleend hebben.
3 *Marckgravin des Rijcks:* men herinnere zich, dat Antwerpen een *markgraaffchap* of *marquisaat* was.

KEULEN.

PATRIUM SERVAVIT HONOREM.

AERTBISSCHOPLIJCKE ſtoel, de voorſte Keurvorſtin
Van dry, juweel des Rijns, van 't Rijck en 's Keizers ſteden,
Geboorteſtadt en eer van d'oude Keizerin,
Uw ſtichtſter na Agrip, hoe vroom hebt ghy geſtreden
Voor 't kruislam, ſedert uw Matern, Sint Peters handt,
U ruckte van Teutaets en Heſus woutaltaeren;
Getrouwe dochter van de Roomſche kerck, ghy ſpant
De kroon in Heilighdom en Godtsdienſt te bewaeren,
Uw kercken, in getal, op 't jaerlijx daghtal ſlaen;
Men ziet de zon van Rome in Keulens halvemaen.

PATRIUM SERVAVIT CAET.: d. i.: „zy handhaafde haar voorvaderlijke eer." Zie *Aen.* V, 601.

1,2 *De voorſte Keurvorſtin van dry:* aan den Aartsbiſschop en Keurvorst van Keulen wordt alhier door onzen dichter de voorrang boven die van Mentz en Trier toegeſchreven. 't Kan zijn, dat hy dien op dat tijdſtip bezat, anders wiſselden zy dien.

6 *Teutaets en Heſus woutaltaeren:* Teutates en Hezus waren afgoden der Galliërs.

10 Echt dichterlijk gedacht en uitgedrukt. Men weet, dat Keulen even als Amſterdam, halvemaanswijze gelegen is.

ROME.

IMPERIUM SINE FINE DEDI.

De Bouwheer Romulus zijn' naem gaf aen de vefte
Van ROME, welx gezagh op twee paer wijzen draeft,
Door Koninghsdom, door 't volck, en 's volcks gemeene befte,
Door Keizer en door Paus, van Konftantijn begaeft.
Des weerelts Hooftftadt wert de Monarchy befchooren:
Zoo heerfchtze in Julius en JESUS erfgebiedt;
Het kruis drongh door, daer zwaert noch ftandert in kon booren.
Sint Petrus mijter wijckt voor Cezars lauwer niet.
Hoe d'afgront brulde, om zich aen Kriftus ftoel te wreecken,
Noch hoort men, uit Godts ftoel, hier Godts oraekel fpreecken.

IMPERIUM CARM.: d. i.: „ik heb (aan die ftad) een heerfchappy zonder einde gegeven." Zie *Aen.* I, 279.
3,4 Verfta: „dat onder vier verfchillende regeeringsvormen gezach gevoerd heeft, t. w. onder de Koninklijke, de Volks-, de Keizerlijke en de Pauslijke heerfchappy."
4 *Begaeft* voor „begiftigd." Dit ziet op de (zeer problematieke) gift der waereldlijke heerfchappy, die door Konftantijn den Groote aan den Bisfchop van Rome zoû gegeven zijn.
5 *Des weerelts Hooftftadt:* lees: „aan de hoofdftad der waereld."
6 *Julius:* „Julius Cezar."

Nog fchreef Vondel in dit jaar een lijkklacht op de uitvaart van Jacob Vlieger, die door Rovenius tot Pastoor van de Nieuwe Zuider- of Sint Jans-kerk te Amfterdam aangefteld, na een twee-en-veertig jarigen herderlijken arbeid, op den 27 April in zes-en-zestigjarigen ouderdom overleed. Zijn zinfpreuk was:

Et volabo et requiescam.

De Latijnfche *Batavia Sacra* bevat fol. 409 op hem het navolgende byfchrift op zijn afbeelding:

Sic humilis pietas miti gravitate Vligerum
Ornat et ingenuae mentis imago nitet.
Amftelaque, hoc fidei Paftore beatus avitae
Ore fuum indigenam novit, amore patrem.

dat is:

Zoo ziet men Vliegers beeld, waar kloek verſtand in woont,
En minzame ernst het blijk van ſtille vroomheid toont..
Herken, o Amſtelaar, wien ſteeds zijn trouw geriefde,
Een broeder aan zijn ſpraak, een Vader aan zijn liefde.

Het gedicht van Vondel kwam in 4⁰. uit en luidde als volgt:

OP D'UITVAERT

VAN

DEN EERW. HEERE

MR. JAKOB VLIEGER.

De VLIEGER nam in 't eindt de vlught
Uit dees' benaude lucht,
Verkoos met luſt een ruimer baen
Noch hooger dan de maen,
En ſtreeck daer 't nimmer duiſter wort,
In 't licht van Willebort.
Die bracht den Helt in 't zaligh huis,
De kroon van lange kruis.

MDCLI. JUSTE.

1 DE VLIEGER voor „iemand, die vliegt." Vergelijk hetgeen omtrent het gebruik van dit woord is aangeteekend Deel IV, bls. 437.

6 *In 't licht van Willebort:* in de latere uitgave veranderd in: *by grootvaer Willebort.*

7.8 Niet dat hy „den held in 't zalig huis bracht," maar „in 't zalig huis bracht hy hem de kroon van lange kruis."

8 *Van lange kruis:* veranderd in : *van 't lange kruis:* en te recht; ook in den overdrachtelijken zin van . „lijden, wederwaardigheden" enz. verandert *kruis* niet van geſlacht, maar blijft onzijdig, en dan is *van lange kruis* even verkeerd als b. v. *naar groote huis, op witte ſchaap* enz. zouden wezen.

EPITAPHIUM.

Hac cubat emeritus Paſtor Vligerus arenâ:
Nox requiem, nova lux pascua laeta dedit.

PIE

EPITAPHIUM. dit grafſchrift zoû, overigens, nagenoeg aldus kunnen luiden:

'T Is VLIEGER, onze herder, die hier lag
Sints zijn verſcheiden;
De Nacht ſchonk hem de rust: de nieuwe Dag
Volmaakter weiden.

Ook overleed in dit jaar op den eerſten October, in acht-en-zeventigjarigen ouderdom, te Utrecht, na een leven vol zorgen en wederwaardigheden, de vrome en eerwaardige Filippus Rovenius. Zijn afbeelding werd door Vondel met het navolgende byſchrift vereerd.

OP D'AFBEELDINGE

VAN DEN E. HEERE

FILIPPUS ROVENIUS,

Aertsbiſſchop te Filippen.

De ſtaf, noch myter, noch 't gewyde feeſtgewaet
Is ons Aertsbiſſchop niet, al geeft hy dus den zegen;
Maer met een nedrigh hart te weigren dezen ſtaet,
En drywerf twalef jaer in druck, van Kriſtus wegen,
Den ſtoel van Willebrort uit liefde te bekleên,
Dat beelt den Kruishelt af: zoo kent Godts kerck ROVEEN.

5 *Willebrort:* elders, en ook in 't vaers op Vlieger, ſchrijft V. doorgaends *Willebort*, zonder r.

Minder bekend dan Rovenins is Dirk van Os, Dijkgraaf van de Beemſter. Vondel, die met hem bekend was, en hem onder anderen op het trouwfeest van Joan de Wolff[1]) kan ontmoet hebben, vervaardigde eenige regels voor zijn afbeeldſel door Ovens.

1) Zie hierboven, blz. 23.

OP DEN HEER

DIEDRICK VAN OS,

Dijckgraef van de Beemster.

GESCHILDERT DOOR OVENS.

DE Beemſter kranſt aldus met klavergras en koren
  Den Os, wiens grijze zorgh den hoogen dijck bewaeckt,
En al den Oceaen, hoe fel die brult van toren,
  Het hooft biet, als hy ſchuimt eñ woeſte golven braeckt.
Als Pallas en Parnas den Dijckgraef komen groeten,
Dan haelt hy Pallas in, en treet het lant met voeten.

5 *Den Os:* was het niet erg genoeg, dat een Dijkgraaf van de Beemſter *Van Os* heette, om het hem nog in een vaers voor de voeten te werpen?
5,6 Indien ik deze regels wel verſta, dan beteekenen zy, dat, wanneer Van Os zich met geleerdheid en dichtkunst bezig hield, hy zich niet byzonder meer om de Beemſter bekommerde: — een ſchrale lof voor een Dijkgraaf! — 't Kan echter zijn, dat de aardigheid hier ſchuilen moet in 't woord *voeten* (die van een vaers namelijk) en dat V. alzoo zeggen wil: „dan bezingt hy het land in vaersmaat."

Jurriaen Ovens, de hier vermelde ſchilder, was een verdienſtelijk leerling van Rembrandt en ook zijne hulp werd niet lang daarna ingeroepen tot het ſtoffeeren der wanden van 't in aanbouw zijnde Stadhuis.

Onder de overige leerlingen van denzelfden grooten meester, die te Amſterdam eenigen naam begonnen te maken, behoorde Filips de Koning, die, in 1619 aldaar geboren, zich in 't hiſtorieele gelijk in 't landſchap onderſcheidde. Meermalen ſchilderde hy Vondels afbeelding: de eerſte reize in dit jaar, waarop Vondel dit gedicht maakte.

OP MIJNE AFBEELDINGE

DOOR

FILIPS DE KONING.

TANTO LÆTUS HONORE.

DUS volght de kunſt het leven altijt nader.
Al zwyghtze ſtil, noch ſpreeckt het ſtomme beelt,
Dat KONING FLIPS bekent voor zijnen vader,
Geen' Koning, die noch Alexanders teelt,
Maer Koning door penſeel en doeck en verven.
Zoo blyft de menſch in 't leven na zijn ſterven.

TANTO LAETUS HONORE: d i : „met zulk een eer verblijd." Zie *Aen.* III, 378.
2 Verſta. „al ſpreekt de kunst zelve niet, nog ſpreekt zy door hare gewrochten."
4 *Koning*: t. w. „Filippus van Macedonië."

Jan Vos ſchreef er deze regels by:

OP D'AFBEELDING

VAN DEN HEER

JOOST VAN DEN VONDEL,

DOOR FILIPS DE KONING GESCHILDERD.

Nu Koning Vondel maalt, den Koning der Poeeten,
Is hy ook Koning in het treffen van zijn beeldt.
Die 't leven treft, behoort zich d' omtrek recht te weten.
Hoe loont hy Koning beſt, die hem met verwen teelt,
Met vaerzen, die een kroon vol paerlen overhaalen [1]),
Die verf tot menſchen vormt is qualyck te betaalen.

1) Voor „opwegen, overtreffen "

Nog droeg in dit jaar Vondel een gedicht op aan eene zijner jeugdige bekenden, die onder de Geestelijke Zusters of Bagijntjens alhier zoû worden opgenomen:

TER STAETSI

VAN

JONGKVROUW D. N.

Nu ſla, o zalige Xaveer,
Uit 's Hemels troon uw oogen neêr
Op d' eere der Jongkvrouwen,
Die Jesus hant gaet trouwen.
Zy ſchenckt het zuiver Heilighdom
Van hare jeught den Bruidegom
Van zoo veel duizent Maeghden
Als oit zijn oogh behaeghden.
Van outs was geen triomf zoo groot,
Dan als een Maeght in 't hart beſloot
Den bloezem van haer dagen
Den Hemel op te dragen:
Hem t' offeren den eerſten geur,
Den verſchen dauw, en 't levend kleur
Der onbeſmette Leli,
Geplant door 't Euangeli.
Dat was van outs een klare blijck
Der mogentheit van Kriſtus Rijck,
't Welck wijder triomfeerde
Dan Cezar oit regeerde.

D. N. Dat de naam, die in de oude uitgave alleen met deze voorletters wordt aangewezen, eigentlijk Dina Noortdijk luidde, zal ik nader aantoonen.

1 *Xaveer*. „St. Franciskus Xaverius," wiens feest eerlang — als wy zien zullen — ſtond gevierd te worden.

4 *Die Jesus hant gaet trouwen:* zie over deze uitdrukking het aangeteekende op vs. 60 van de *Opdr. aen de H. Maeght*. Deel IV, blz. 284

8 *Als oit zijn oogh behaeghden:* „*Gode, of Jesus welbehagelijk* zijn, genade in hun oog vinden," zijn gepaste en Bybelſche uitdrukkingen; doch te zeggen, dat *vele duizend Maagden het oog van Jesus behaagden*, klinkt noch Bybelſch, noch gepast.

14 *'t Levend kleur: kleur* wordt hier wederom, naar het oude gebruik, onz. gebezigd. Zie Huydec. *Pr* II, 42 en Bilderd. *Gesl.* in v.

Zoo wert by 't licht van 't Roomſch Geloof
De glans van Veſtaes lampen doof.
  Zoo ſchaemden zich haer Nonnen
  Voor ons gewijde Zonnen.
Men zwygh' van Dafne, by den ſtroom
Gevlught, en in een' lauwerboom
  Verandert onder 't blaecken
  Des Godts, die haer wil ſchaecken.
Hier blaeckt een Maeght van Hemelſch vier,
En ſtaet, gelijck een lauwerier,
  In 't Paradijs geladen
  Met onverwelckbre bladen.
Zoo zit een Maeght voor Godt te prijck,
En wort hier d' Engelen gelijck,
  Om namaels 't Lam daer boven
  Te volgen, en te loven.
Laet Jakobs Dina onberaên
Naer Sichem vry op 't hooghtijt gaen,
  By hare wulpſche kennis:
  Zy haelt'er niet dan ſchennis.
Ons DINA, wijs en godtgesint,
Gezelſchap zoeckt, dat Jesus mint,
  En 's weerelts ydelheden
  Verſmaet, en kan vertreden.
Zy ruckt met eenen blyden zin
Ter loopbaen van de kuiſcheit in,
  Oock zonder om te kijcken.
  Zy zal den pallem ſtrijcken.

25-28 Waar werd, in die dagen, de Mythologie al niet by te pas gebracht! al was het dan ook maar om er van te *zwijgen*.

37 *Jakobs Dina* voor „Dina, Jakobs dochter." de uitdrukking, zoo als zy hier voorkomt, zou, hoe volkomen juist zy ook moge wezen, thands zelfs in den gemeenzamen konverſatietoon niet meer geduld worden.

39 *By hare wulpſche kennis* voor „by hare wulpſche bekenden." Ook deze uitdrukking, hoewel misſchien nog hier en daar ten platten lande in gebruik, heeft iets ſtuitends in onzer ſtedelingen verwende ooren, en doet ons aan de dienstboden denken, die, als zy 's avonds uitloopen, altijd „by een kennis" zijn.

44 *Verſmaet, en kan vertreden* voor „verſmaadt en vertreedt," dit *kan* is hier een dier ongelukkige ſtopwoorden, hoedanige men by jonge ſchrijvers, die de taal nog niet in hun macht hebben, veelvuldig, by Vondel maar zeer zeldzaam vindt.

44-47 Het beeld is niet gelukkig gekozen: een *maagd*, die *kuisch* zal blijven, verlangt men liever niet als *loopende*, maar als *stil zittende* te zien voorgeſteld

Een herdruk of liever een nadruk van Vondels Poëzy kwam in dit jaar uit by Gijsbert Sybes te Leeuwarden, in weinige opzichten van die van Hartgers verſchillende. Alleen ontbreken de toewijding „aen mijn vriend," gelijk mede een register der drukfouten, dat echter hoog noodig ware geweest; want het werk grimmelt er van. — Onder de gedichten, niet in vorige uitgaven opgenomen, vindt men het navolgende Raadſel, waarvan de tijd der vervaardiging onzeker is.

RAETSEL.

ICK droegh mijn moeder: zy droegh my.
Van jonghs op hing ick aen haer zy.
Toen zy vermoort wert en gepluckt,
Ben ick van haere zy geruckt.
Hoewel ick ſtom geboren ben,
En geene talen ſpreeck, noch ken,
Noch ſpreeck ick klaer in yders lant,
En vliege van mijn meeſters hant.
Mijn laeſſenis is bittre gal.
Ick dien de menſchen overal.
Al heeft men mijn natuur beſneên,
Nochtans bemint my yder een.
Kan iemant raden, wat ick ben,
Die druck mijn' naem uit met de PEN.

Toen, in 1648, van Baerle overleden was, had ook de jonge Brandt, erkentelijk voor de beſcherming, welke hy van dien geleerde ondervonden had, hem in een treurzang herdacht. Wellicht was hy daarby niet geheel onbaatzuchtig te werk gegaan: hy had althands toen reeds liefde opgevat voor 's mans dochter Suzanna, en deze was hem ook niet ongenegen: alléen kon zy er niet toe beſluiten, een horologiemaker te trouwen. De liefde, die, volgends de ware of verzierde overlevering, Quintijn Masſijs van een ſmid tot een ſchilder hervormde, baarde ook hier een dergelijk wonder. Brandt zette zich aan 't leeren van 't Latijn, oefende zich gedurende drie jaren in de godgeleerdheid, by de kweekſchool der Remonſtranten door den

Profesfor Stephanus Curcelleus onderwezen, en werd in 1652 tot Leeraar der Remonftranten te Nieuwkoop beroepen: wat Jan Vos in een zijner gedichten fchrijven deed, dat de liefde van een tooneelpoëet een Predikant had gemaakt. Suzanna kon hetgeen Brandt haar ten gevalle gedaan had, niet onbeloond laten en hun verloving vond plaats. Zy liet by die gelegenheid haar afbeeldiel vervaardigen door Gerard Pieterfe van Zijl, een leerling van den grooten Van Dijck, wiens fchildertrant hy te Londen zoo goed had afgezien, dat men hem „Van Dijck in 't klein" noemde. Op dit portret van de Bruid maakte Vondel het volgende byfchrift.

OP

SUZANNA VAN BAERLE,

DE BRUIDT

VAN

GEERAERDT BRANDT,

DOOR GEERAERDT VAN ZIJL GESCHILDERT.

In geenen trouring blonck oit Indiaenfche paerle
Zoo zuiver als Suzan, in 't huisgezin van Baerle.
 Zy dooft met haer gezicht den klaerften diamant,
 En ftoockt in 't kilfte hart een' overkuifchen brant.
De Schoonheit Jeught en Deught verzamen hier te gader.
Maer 't rijp verftant verbeelt het oordeel van haer' Vader.

Geeraerdt v. Zijl. Van Zijl fchilderde niet alleen portretten, maar ook binnenhuizen met moderne beeldtjens uit den fatfoenlijken ftand, waarby vooral opmerking verdiende het fraaie koloriet der vrouwen-aangezichten en handtjens. Hy bewoonde Amfterdam tot in 1658

Het huwelijk der jonge lieden werd voltrokken op 't Prinfenhof, en niet op het Stadhuis, daar het nieuwe nog niet opgebouwd was en het oude niet meer beftond. Op Zondag 7 July namelijk was, 's morgens te twee ure, de brand geflagen in het oude gebouw, 't welk van achteren, waar het nieuwe verrijzen moest, reeds gedeel-

telijk was afgebroken. 't Vuur liep van omtrent het *torentjen*, waaronder Burgemeesters kamer was, zoo geweldig voort, dat het gandfche gevaarte, meest van hout gemaakt, in korten tijd inftortte Gelukkig waren by dit ongeval geen menfchelevens te betreuren en was zelfs de fchade geringer dan men aanvankelijk gevreesd had. Wel was er veel gelds verfmolten, waren er eenige fchilderyen vernietigd en papieren weggeraakt; doch de meesten van deze door de hulpvaardigheid en den yver der blusfchers gered. Deze gebeurtenis gaf Vondel aanleiding tot de volgende tragi-komifche klacht:

K L A G H T E

OP HET VERBRANDEN

VAN

'T S T A D T H U I S

VAN

A M S T E R D A M.

JACET INGENS LITTORE TRUNCUS.

AEN HET ZELVE.

AELOUT STADTHUIS, verminckt Stêhuis,
Gewoon van ouderdom te bucken,
En onderftut met jonge krucken,
Hoe ftortghe in 't graf met dit gedruis,
In 't midden van den brant en 't roocken;
Nu 't onvoldragen Raedthuis vaft
Zijn leden krijght, en groeit, en waft?
Ghy waert verzwackt, verleemt, gebroocken,

JACET INGENS LITTORE TRUNCUS d i „de groote tronk (hier *romp*) ligt op 't ftrand " Zie *Aen.* II, 557.
1 *Verminckt ftêhuis* V noemt het *verminkt*, om dat het bouwvallig, en gedeeltelijk reeds gefloopt was.
3 *Met jonge krucken* d i „met nieuwe palen of boomen, tegen 't inftorten "
6 *t Onvoldragen Raedthuis* het in aanbouw zijnde Stadhuis wordt hier vergeleken by een nog ongeboren kind, dat niet te voorfchijn komt, eer het voldragen, en alzoo in allen deele volkomen is.

O afgeleefde Beſtemoêr!
Verdroot u langer dus te ſlaven,
Dat ghy u levendt liet begraven
In puin, op uwen ſlechten vloer;
Terwijl uw droeve kinders ſchreeuwen
Op uw geraemte? ô ſtut van ſtaet,
Der Burgren ſcheitsvrouw, Hollants Raet,
En toeverlaet van weeze en weeuwen.
Den koopman hebtghe, uit uwen ſchoot,
Gezegent, geſtoffeert met ſchijven,
Om handel Ooſt en Weſt te drijven;
De Stadt en 't Landt geredt in noot.
Ghy hebt onbillijckheit geregelt
Door Recht en Wetten, trouw en vroom;
Het quaet gehouden by den toom;
Den eedt en 't burgerrecht bezegelt.
Ghy toonde u gaſtvry, waert gewoon
Den vreemdeling, als ingeboren,
Met min t' ontſangen, en te hooren,
Te decken met uw wapenkroon.
Ghy zijt de Stadt te vroegh ontvallen,
Dus out, in 't zachtſte van haer ruſt,
Van ramp noch ongeval bewuſt.
O vaſte vryburgh van uw wallen,
Ghy zaeght den nieuwen gront geleit,
En woudt miſſchien, verſuſt van jaren,
Den laſt van 't ſloopen ons beſparen,
Uit averechtze zuinigheit:
Want al uw houden en beleggen
Was om uw zonen, niet om u,
Van ruimte en pracht en grootsheit ſchuw.
Wat vont de Nijt op u te zeggen?
Heer Gysbrechts tijt was u bekent,
Toen viſſchers ſchuiten 't Y noch ploeghden,
Met korf en viſchnet zich genoeghden,
Tot nootdruſt ſlecht en recht gewent.
Men wiſt van Bantam niet te ſpreecken,

15 *Scheitsvrouw* in zoo verre namelijk, als op het Stadhuis voor ſchepensbank de twistzaken tuſſchen de burgeren beſlecht werden

17 *Uit uwen ſchoot* t w. uit de ſtads wiſſelbank, in 1609 opgerecht

26 *Den vreemdeling* hier ſpreekt V. met een terugſlag op zich zelven, als hebbende hy, offchoon nimmer poorter van Amſterdam geweest zijnde, echter de beſcherming der Overheid genoten

37 *Houden en beleggen* woorden, die meer by elkander gebezigd worden, als b. v. in de oude ſpreekwijze: „'t was *hou* en *beleg*,' waarmede kwalijk gepaste zuinigheid, die alleen aan ſparen en oppotten denkt, wordt uitgedrukt.

41 *Heer Gysbrechts tijt was u bekent* dat is wat ſterk geſproken. Het oude Stadhuis was gebouwd in de laatſte helft der vijftiende eeuw.

43 *Toen viſſchers ſchuiten 't Y noch ploeghden:* dat doen zy nog, maar de meening is „toen *alleen* visſchersſchuiten enz."

Noch zocht ten Zuiden tijtlijck heil.
De Zeeman zeilde noit zoo fteil
In 't Noorden, noch op zoo veel ftreecken.
Uw hant ftont open, reede om elck
Te ftutten, uit uw onvermogen.
Een graeuwe py, aen 't lijf getogen,
Was 't kleet; de koft en dranck was melck.
Uit veenen en gebroke landen
Bereickt uw Kroon dit heerlijck peil;
Terwijl de Voorfpoet blies in 't zeil,
En hoede uw Kogh en kiel voor ftranden.
Nu 't lot gehenght dat ghy tot afch
Verftuift, verroockt, en berft aen fcherven,
Zoo willen wy, uw wettige erven,
Ons trooften met uw rijcke tafch;
Met potgelt, renten, kuftingbrieven,
En fchimmelpenningh, langh vergaert,
En fpaerpot, uit uw buick gefpaert;
Dus zal uw lijck ons zachter grieven;
Terwijl het nieuw Stadthuis verrijs',
Gelijck een Fenix, uit uw affen;
Verdooft zijn luifter u in 't waffen,
Het houde uw burgerlijcke wijs.
De Hemel zegen' het met Heeren,
Die niet verkuifcht zijn met veel fchijns;
Maer zien den weerwolf door den grijns:
Zoo zal men beft dees lantplaegh keeren.

46 *Tijtlijck heil* voor „voordeel, winst."
50 *Uit uw onvermogen* voor „in weêrwil van, of, naar uw gering vermogen."
56 *Uw Kogh:* het oude zegel der stad voerde een kogfchuit. Men kan die nog, als vaan op 't paleis, gebeeldhouwd in den gevel der Muiderpoort, enz, zien.
62 *Schimmelpenningh*· „munt, door 't bewaren befchimmeld."
70 Lees: „die zich niet laten bedriegen door den uiterlijken fchijn."
71 *Den weerwolf:* hier· „al wie 't op het verderf der ftad heeft toegelegd"
72 *Dees lantplaegh*. wederom de *weerwolf*, waarvan in 't vorige vaers gefproken is. Willem II maalde hier blijkbaar onzen dichter nog in t hoofd.

Het huwelijk van Brandt, om tot hem terug te keeren, werd met verfcheidene kinderen gezegend, waarvan drie, als hy, het Predikambt onder de Remonftranten bedienden. Hy zelf, in 1660 naar Hoorn en in 1667 naar zijn geboorteplaats Amfterdam beroepen, maakte zich — als ieder weet — door een aantal werken, vooral door zijn Leven van den Amiraal De Ruyter, beroemd. Zijn echtgenoote overleed in 1674, waarna hy hertrouwde met Katharina van Sorgen. Van zijn betrekking tot Vondel zal ik later gelegenheid hebben te fpreken.

Onder de geleerde Jezuieten, die omtrent dezen tijd leefden, had zich vooral een naam gemaakt Athanafius Kircher. In 1602 te Geysfa by Fulda geboren, en zijn eerfte opleiding genoten hebbende by zijn vader, die ambtman was te Hazelftein, was hy door dezen vervolgends gezonden naar het Jezuieten-klooster te Fulda. Hier beidde hem een reeks van ongelukkige ontmoetingen, by welke hy echter altijd op wonderbaarlijke wijze vrijkwam. Eens geraakte hy vast aan het rad van een watermolen, een andere reize werd hy by een paardewedloop op den grond geworpen, zoo dat al de paarden over hem heen liepen, enz.; doch hy kwam telkens zonder letfel vrij. Voorgenomen hebbende zich in de Societeit te begeven, ging hy in 1618 naar Paderborn; maar overmits de Vaders dier Societeit wegens de beftaande onlusten, en uit vrees vooral voor den Bisfchop van Halberftad, uit elkander fcheidden, trok hy naar Keulen, waar hy zijn ftudiën in de wijsbegeerte voltooide; waarna hy zich naar Koblens begaf om er zich in 't Grieksch te oefenen. Wegens zijn kunde en geleerdheid benijd en vervolgd, was hy genoodzaakt, naar Heiligenftad te gaan, waar hem de Keurvorst van Ments onder zijn befcherming nam en vele weldaden bewees. Hy ftudeerde te Ments vier jaren in de godgeleerdheid en hield zich vervolgends op te Spiers. Hier was het, dat hy kennis kreeg van een boek, hetwelk handelde over den Obelisk, te Rome door Paus Sixtus V wederom opgericht, en dat het eerst de liefhebbery voor deze foort van ftudie by hem ontvlamde. Naar Wurtsburg gereisd, keerde hy fpoedig naar Spiers terug, dewijl zijn Societeit zich, wegens den voortgang der Zweedfche wapenen, in Frankenland niet zeer veilig achtte. Hy werd hierop naar Frankrijk gezonden en met den vermaarden Peirescius bekend, die het zoo verre bracht, dat Kircher, hoezeer tot keizerlijk mathematicus benoemd, niet naar Duitschland keerde, maar door den Kardinaal Barbozini te Rome werd ontboden. Op reis door ftorm naar Civita Vecchia gedreven, kwam hy niet dan na veel fukkelens te Rome aan, waar hy, niet wetende wat men met hem voor had, zijn onderhoud moest verdienen met het geven van onderwijs in de wiskunde. In weêrwil van zijn benijders, die hem ook hier vervolgden, kreeg hy van Innocentius X, die voornemens was, den Obelisk van Karakalla weder op te rechten, bevel, niet alleen zoo veel als er van overig was op te helderen, maar ook de verloren ftukken te herftellen: welken arbeid hy tot 's Paufen genoegen volbracht: ja men verhaalt, dat het door hem herftelde volkomen overeenkwam met de ftukken, die in handen van anderen bewaard werden. Het was op het verrichte door Kircher, dat Vondel in dit jaar het navolgende lofdicht fchreef:

OP

DEN EDIPUS OF TEECKENTOLCK

VAN DEN E HEERE

ATHANASIUS KIRCHER,

VERLICHTER VAN DE GEBLOEMDE WIJSHEIT DER EGYPTENAREN, EN GEDENCKNAELT, TE ROME HERSTELT DOOR INNOCENT DEN X.

Ipſe dolos tecti, ambageſque reſolvit.

I ZANG.

WAT baet het, ſprack PAMFILIUS,
Dat wy van over zee de Naelden
Des Nylſtrooms in den Tyber haelden,
Zoo Rome geenen Edipus,
Als Thebe, vint, om Sfinx te ſtuiten,
En letterſloten op te ſluiten?
De roeſtpeſt, en verloop van tijt
Heeft munt en mercken ſchier verſleten,
De zinnebeelden dootgebeten.
Het wiſſelen van tongh benijt,
Berooft allenghs ons licht en kennis.
Geen diamant verduurt de ſchennis:
Die kancker kruipt de leden deur,
En laet u, hier en daer, wat beenen

Ipſe dolos caet: d i.: „hy heeft de listen (hier „verborgenheden") en verwarringen van het huis opgelost." Zie *Aen* VI, 29

1 *Pamfilius*· „Paus Innocent."

6 *Op te ſluiten:* ſtaat hier voor *open te ſluiten*, en dus juist in de tegenovergeſtelde beteekenis als waarin men het woord nu zoû opvatten.

8 *Mercken* voor „gedenkteekenen."

10 *Het wiſſelen van tongh* voor „het veranderen van taal."

14,15 De zin is „van de vroegere wetenſchap en kennis — hier by een lichaam of *geraamte* vergeleken — blijven alleen eenige verſtrooide overblijffels — wat beenderen — over."

Van dit geraemte, in gruis en ſteenen;
Daer ſtaen de grootſte mannen veur,
Als plotſeling voor 't hooft geſlagen.
Wat zal men hier de ſtommen vragen?
O al te wijze Triſmegiſt,
Die niets met zijnen naem wilt noemen,
Ghy mooght u wijsheit wel verbloemen,
Op datze niemant en verquiſt';
De woeſtheit en de dolle buien
Des oorloghs zullen blint misduien
Al wat uw Teeckenſpraeck bediet.
Wat ghy met ſchaduw pooght te decken,
Zal, rijck by rijck, ten doolhof ſtrecken;
Als 't volck door valſche brillen ziet.
Uw wijsheit wort het licht bevolen;
En legtghe een ſpoor om op te dolen?

I TEGENZANG.

De Geeſt van Hermes antwoort hem:
Orakel, die onfeilbre blaren
Ontvouwt aen uw ontelbre ſcharen,
Mijn ſlagh van leeren, zonder ſtem,
Ontſtack, van outs, 't vernuft der braven,
Om deze heirbaen op te draven.
De jonge Moſes, Amrams zoon,
Lagh zelf in Zonneſtadt ter ſchole.
Gelijck een bie op een viole
Viel Saba neêr voor Jeſſes troon,
Die al haer raetſels wiſt t' ontwarren.
By duiſter zoeckt men 't licht aen ſtarren.
Pythagoras, uit Grieckenlant,
Homeer, en Plato, zoo veel zielen,
Als voor Gebloemde Wijsheit knielen,
Haer zochten over zee en zant.
Dus leert de leerzucht zich verpijnen.
Men ſtroit geen roozeblaên voor zwijnen;
Dat leerde u d'allerwijſte mont,
Die u de ſleutels toebetrouwde,
En Vatikaen ten Hemel bouwde,

19 *Triſmegiſt* · „Mercarius" of „Hermes Trismegistus," aldus genoemd, om dat hy wijsgeer, leeraar en koning was, zoû, volgends de overlevering, voor Mozes' tijden in Egypte geregeerd en een aantal geleerde boeken en hieroglyfen geſchreven hebben.
31 *De Geeſt van Hermes* „Hermes Trismegistus," van wien vs 19 geſproken is.
38 *Zonneſtadt* · „Heliopolis."
45 *Gebloemde Wijsheit:* „wijsheid, in zinnebeeldige vormen gehuld."
48,49 De tekst ſpreekt echter niet van *rozebladen*, maar van *paarlen*

Op eenen afgebeelden gront.
Profeten deckten zoo de waerheit
Met loof voor al te fterck een klaerheit,
Die op haer tijt te voorfchijn quam.
De zeilfteen van geheime dingen
Verweckt het hart der leerelingen.
Uit donckren fmoock ontfpringt een vlam.
Al maelt de kunft de zon met kolen,
Zy leit geen fpoor om op te dolen.

II ZANG.

De weereltkloot zeit INNOCENT,
Van outs in dry verfcheide deelen
Gedeelt, ging maght van afgoôn teelen,
En Godtheên dichten, zonder endt.
Wie zaeide 't zaet van al de Goden,
Die voor hun' vyant henevloden,
En angftigh zich in vacht en fchacht
Verftaecken? Al uw merckgeleerden
Het licht in duifternis verkeerden,
Ja zulx, dat al de weerelt lacht,
En allermeeft om zoo veel kluchten
Van Godtheên, droomen, en geruchten,
Waer voor Egypten tempels fticht.
Wat noot is 't wijsheit te vertrouwen
Aen een gevaerte, uit rots gehouwen?
Natuur is een gedurigh licht.
Zy ftelt ons zichtbaer Godt voor d'oogen,
Zijn wijsheit, goetheit, en vermogen.
Hy renn', wien 't luft, om 't ftarlicht ront,
Oock hooger dan de veerfte palen;
De Godtheit komt hem tegenftralen:
Men loopt den Schepper in den mont.
't Natuurboeck is een duitlijck fpreecker.
Wie uit onzeeckerheên het zeecker
Moet putten, loopt geen klein gevaer;

53 *Op eenen afgebeelden gront* niet zeer duidelijk. Waarfchijnlijk wil de dichter zeggen, dat het Vatikaan, te Rome gebouwd, een afbeeldfel of type ftrekt van het hemelfche vatikaan.
62,63 „In drie waerelddeelen afgedeeld."
65-68 Ter gelegenheid van den oorlog tegen de Titans of reuzen, namen de Goden de vlucht naar Egypte, waar zy zich onder de gedaante van dieren verfcholen hadden het was aan deze byzonderheid dat het aanbidden door de Egyptenaren van onderfcheidene dierfoorten, door fommigen werd toegefchreven
68 *Merckgeleerden* „geleerden, die bekwaam zijn, het verborgen fchrift op de gedenkteekenen te ontcyferen"
74,75 De zin is „welke noodzakelijkheid beftaat er, wijze leefen in verborgen fchrift op gedenkfteenen te fchrijven?"

Gelijck uw fuffende fcholieren
Om deze kaers, als muggen, zwieren:
Dies zwijgh, of fpreeck recht uit, en klaer,
Wy kunnen zacht uw nachten derven.
Wat fpreeckt de blinde van de verven!

II TEGENZANG.

Genade, ô Vader, neem gedult:
Een tolck, een glans van zeftien tongen,
Door alle dampen heen gedrongen,
Den zoom van uw gebiet vergult.
Men weet van raden, noch van giffen;
Nu ATHANAES de duifterniffen
Van out Egypten voor zich jaeght.
Al wat misvormt lagh en verloren
Wort door zijn wackerheit herboren.
Nu dwaelt geen menfch, die KIRCHER vraeght.
Dus ftreckte Jofef, in zijn jaren,
't Orakel der Egyptenaren,
En 's vollecks heil, in Faroos rijck.
Wie ommewegen zoeckt te fchuwen,
En twijfelt, vint hier 't rechte kluwen
Van waerheit, zich alom gelijck.
Het misbruick ftijft alleen verkeertheit.
Mijn Merckleer diene uw Godtgeleertheit,
Gelijck een dienftmaeght haer meeftres.
Zy leert van outs Natuur ontleden,
En toont in haer Godts wonderheden,
Die 't eerfte en lefte is van haer les.
Mijn ftommen wijzen elck als tolcken,
Den Godtsdienst, uit een Recht der volcken,
Door boosheit of gewoont verflimt.
Uw KIRCHER brengt mijn' zin te voorfchijn.
Gedoogh toch dat die alfins doorfchijn';
Zoo zal men zien hoe hoogh hy klimt.
Al zweete een menighte op dees ftoffen,
Hy heeft ons ooghmerck beft getroffen.

89 *Zacht:* in den zin van: „wel, best, licht." Nog heden zegt men: „ik kan dat *sacht* of *sachts* missen"
91 *Genade:* hier in den zin van: „vergeef my" Zoo zoû men in 't Fr. nog zeggen. „*pardon, mon père*," en by ons: „'k vraag u om verfchoning, maar" enz
92 *Een glans van zeftien tongen* voor „een man, die zestien talen verftaat."
95 *Men weet van raden, noch van giffen;* d. i. „men behoeft niet meer te raden of te gissen."
108 *Merckleer* voor „bekwaamheid in 't ontcyferen der gedenkteekenen"
115 Voor: „'t begin en 't slot, de alfa en omega der kennisse."
120 Lees „hy heeft onze bedoeling (altijd die van Hermes Trismegistus) best geraden."

TOEZANG.

Toen ſprack de Nazaet van Urbaen:
Uw antwoort fluit, en kan beſtaen
't Is reên dat uw Gedencknaelt rijze,
En KIRCHER met zijn veder wijze
Wat uw vernuft elck gaf te raên,
Op dezen diepen Oceaen
Van wetenſchappen, ſchier vergeten,
Verſtroit, verwildert, en geſleten.
Wat zoeckt men leſſen aen den Nyl!
De Tyber leere Hermes ſtijl
Van onderwijzen fix hervatten.
Wy bezigen geleende ſchatten,
Van Memfis hier gevoert, alom
Ten dienſt van JESUS heilighdom.

Na het overlijden van Innocent werd Kircher door diens opvolger, Paus Alexander VII, belast met het ontcijferen van zekeren Egyptiſchen Obelisk, dien hy echter niet te zien kreeg, daar hy zich te dier tijd te Tivoli bevond. Hy liet zich de ſchets daarvan brengen, en men vertelt, dat hy de keerzijde, die daarop niet was afgebeeld, des-niet-te min volkomen wist te beſchrijven. Ongelukkig leidde al de ontzettende geleerdheid van Kircher tot geene uitkomſten voor de ware wetenſchap, immers voor zoo verre de hieroglyfen betreft, en is er op dit punt machtig veel af te dingen op den lof. hem door Vondel, in navolging van anderen, gegeven. Kircher namelijk meende in de hieroglyfen de vreemdſte geheimenisſen te lezen, en hy bouwde daarop een der zonderlingſte ſtelſels, welke zelfmisleiding immer in de waereld bracht, „alzoo — gelijk een geestige ſchrijver [1]) het uitdrukt — er in ſlagende, om de Egyptiſche ſtudiën met een nevel van duisternis te omhullen, welken het twee eeuwen vereiſcht heeft te doen optrekken." — Wat hy op de hieroglyfen meende te vinden, waren de geheimen der natuur, niet de zegepraal der aeloude kunst. In zeven letteren — AVToKRaToR — die waarlijk niet zeer duister waren, ontdekte zijn vernuft de navolgende belangrijke onderrichting: „de ſchepper van alle vruchtbaarheid en groeikracht is Oziris, wiens voortteelende hoedanigheid van den hemel in zijn rijk is overgebracht door den Heiligen Moptha." De voortreffelijkheid van Kirchers filologie wordt geſtaafd door zijn talent om niet alleen nieuwe lezingen, maar ook nieuwe Heiligen

1) GLIDDON, *Chapters on ancient Egypt.*

voort te brengen; immers een Sint Moptha heeft nimmer dan in Kirchers verbeelding beftaan. — Op een andere plaats vertaalt hy een opfchrift, 't welk de hedendaagfche wetenfchap „Cezar Domitianns Angustus" heeft leeren verklaren, aldns: „het weldadig wezen, dat de voortteeling onder zijn hoede heeft, dat een hemelsch gebied en viervuldige macht bezit, en den dampkring, door middel van Moptha (*het beginfel van*) de atmosferifche vochtigheid overbrengt aan Ammon, den macht·gfte in de lagere kringen (*der waereld*), die, door middel van een afbeeldfel en gepaste plechtigheden, tot de uitoefening van zijn macht wordt geleid." Ik onderftel, dat de lezer aan deze ftaaltjens genoeg zal hebben, en ftap hiermede van den vermeenden „Edipns" af, alleen er byvoegende, dat hy in 1680 overleed, na een leven vol merkwaardige ontmoetingen.

Wederom vierde onze dichter in den zomer dezes jaars den geboortedag van Le Blon, met een lief gedichtjen, waarin 's mans kleinkinderen aldus fprekende werden ingevoerd:

JAERGETIJDE

VAN DEN HEER

MICHIEL LE BLON,

1652.

MARGRIET. MICHIEL.

MARGRIET.

SNIJT een ftuck van 't gilde kalf;
Schenckt ons elck een' friffchen romer:
Want zes kruiffen en een half,
In het hartje van den zomer,
Zienwe heden voor op 't hooft
Van heer Grootvaêr net geteekent
O, de hemel zy gelooft.

1 '*t Gilde kalf*. men weet, dat voor een *gilde-os* altijd de vetfte genomen werd. *Gilde kalf* ftaat alzoo hier voor „vet kalf"

MICHIEL.

Zufter, ghy hebt net gereekent.
Cier en eer den ouden man
Met een regenboogh van bloemen,
Schooner dan men fchildren kan.
Dit 's een dagh, om van te roemen,
Voor Michieltjen en Margriet.
Springt, en zingt een vrolijck liet.

Ook dit jaar zag wederom meer dan een der vrienden van Vondel fterven, allen, offchoon in zeer verfchillende vakken, beroemd. De eerfte onder hen was Johan Adriaenszoon de Meer, of, gelijk hy meer gewoonlijk genoemd wordt, van der Meer, Priester van 't Oratorium, Bachelier in de godgeleerdheid, en federt 1627 Pastoor te Wognum [1]. Waarfchijnlijk was Vondel met hem bekend geraakt door zijn zuster Bruyninck te Hoorn, welke hy dikwijls bezocht, en tot het Roomfche geloof gebracht had. Van der Meer had met zijn broeders, Pieter en Cornelis, welke laatfte Pastoor was te Spanbroek, en die beiden met hem de hofftede Zuider-meer in West-friesland bewoonden, een fchool opgericht, om de aankomelingen in de befchaafde talen te onderrichten en tot de kerkdienst bekwaam te maken. Johan Van der Meer overleed op gezegde hofftede den 19 February, en zijn afbeelding werd door Vondel met het navolgende byfchrift vereerd.

1) Zie *Oudheden van Kennemerland*, III D blz. 462

OP

DEN EERWAERDIGEN HEER

Mr. JOAN DE MEER.

Dus ziet d' eerwaerdigheit en diepe ootmoedigheit,
Gelijck Melchifedech, die Abraham bejegent,
Joan ten oogen uit, als hy Godts Majefteit
Door 't heiligh offer eert, en 't volck verquickt, en zegent.
Melchifedech genas des afgeftredens fmart;
De meer ontfloot voor elck zijn gaftvry huis en hart.

De tweede onder Vondels bekenden, die in dit jaar overleed, was de beroemde organist Dirk Swelicnk. Zoon en kleinzoon van mannen, in dezelfde kunst vermaard [1]), was hy gewoon, telken reize, na het eindigen van de avondgodsdienst in de Oude Kerk, zijn ſtadgenooten op een heerlijke orgelmuzijk te vergasten, als wanneer gewoonlijk ſtoelen en banken met een overgroote menigte luisterende en opgetogen toehoorders waren opgevuld. Hy werd in 't zelfde graf als zijn vader en grootvader bygezet, en door Vondel in dit lijkdicht herdacht:

1) Zie Deel II, blz 161; Deel V, blz. 556.

HET ORGEL IN DEN ROUW

OVER

DIDRICK SWELING,

Orgelist van Amsterdam.

MOESTUM MUSA SOLATUR.

GHY Zanggoddinnen, valt aen 't ſchreien,
Aen 't jammeren met heele reien;
De Zoon van Orfeus is verſcheien.

Nu zwijght de galm der orgeltongen,
Die door de pijpen quam gedrongen,
Daer hemelſche Engelen op zongen.

Hoe kout en kil zijn deze handen,
Daer Jeſſes ſnaer me komt te ſtranden,
Met zijn Marenſſen, en Orlanden!

MOESTUM MUSA SOLATUR: d. i.: „de zanggodin troost den bedroefde" Zie *Aen.* X· 191

1 *Aen 't ſchreien:* men lette, dat dit gedicht geheel in ſlepende regels is geſchreven, wat Vondel meer gewoon is te doen, wanneer hy den treurtoon aanſlaat.

9 *Marenſſen en Orlanden:* wie *Marens* was heb ik niet kunnen te weten komen. Wellicht ligt het aan een verſchil in de ſpelling van den naam, wat by Vondel dikwijls aangetroffen wordt en de naſporingen altijd uiterst moeilijk maakt. Ongetwijfeld was hy een bekend toonkunstenaar, even als Orlandus Laſſus, over wien vroeger reeds geſproken is.

Hoe juichte 't hart van oude en jongen,
Wanneer zijn vingers ongedwongen
Op noten en op ftecken fprongen!

Men kon, door kerckgewelf en kooren,
Den Vader in den Zoone hooren.
Nu zal een zerck die ftemme fmooren.

Geftoelten noch gepropte bancken
Niet langer Swelings kunft bedancken,
Voor zijn verquickende avontklancken.

Ghy die mijn ziel hebt opgeheven
Uit dit moerafch in 't eeuwigh leven,
Wat zweep heeft u naer 't graf gedreven?

Is ook uw geeft van 't lijf ontbonden
Door 't baffen van den Hont uit Londen,
Die alle nooten heeft gefchonden?

En los geborften van zijn keten,
Op 't dor geraemt des volcks gezeten,
Zijn' Heer den ftrot heeft afgebeten?

Ten minfte kus, ô koor der zingeren
Met uwen mont dit ys der vingeren,
Daer ieders ooren op verflingeren.

Ten minfte draegh hem, naer zijn waerde,
Die zijn vermaeck voor niemant fpaerde,
Noch met dit grafgefchrift ter aerde:

Hier ruften Grootvaer, Zoon, en Vader.
Zy volgen Davids harp te gader
Een eeuw van verre, om hoogh noch nader.

12 *Stecken*. de „uitftekende" klavieren.

22 *Den Hont uit Londen* ,de opftandelingen tegen Karel I Het was Vondels zwak, dat hy niet kon nalaten, de perfonen of ftanden, op welke hy 't in 't byzonder gelaaden had, er by te halen, ook al ftonden zy met zijn onderwerp in geen het minfte verband Vroeger waren het de Predikanten en de Synode: nu de Independenten en Willem II

24 *Die alle nooten heeft gefchonden* voor „die alle harmonie heeft verftoord."

29 *Dit ys der vingeren* voor „deze ijskoude vingeren"

30 *Verflingeren*. om 't rijm de naauwkeurigheid der taal zoû hier *verflingerden* hebben gevorderd.

Dat Vondel een lijkdicht ter eere van Swelinck zong, kan ons niet bevreemden, wel dat zijn lier geen enkelen toon van rouwe had voor de eene of de andere der drie gezusters, die zoo menigwerven haar ſtem of ſnarenſpel aan de orgeltoonen der Swelincks gehuwd hadden, der drie gezusters, die hem zoo dierbaar geweest waren en waarvan de jongſte althands zoo lang zijn warme vriendin gebleven was — voor Anna, voor Geertruida, voor Maria Tesſelſchade Roemer Visſchersdochter, alle drie achtereenvolgends, op korte tusſchenpozen, door den dood weggemaaid. De jongſte was haar ouderen zusters voorafgegaan en geſcheiden uit een leven dat haar niets aantreklijks meer bieden kon. Na het verlies van haar man en haar oudſte dochtertjen [1]) had zy zich geheel aan haar jongſte telg, haar naamgenoot toegewijd. Ook deze was in Augustus 1647, op zestienjarigen ouderdom, door een hevige koorts van haar zijde geſcheurd. „Maria Crombalchs," ſchreef te dier gelegenheid Hendrik Bruno, die zich juist te Alkmaar by zijn zuster Alida, Tesſelſchades jeugdige vriendin, bevond, aan Huyghens. „Maria Crombalch, dat ſchrandere meisjen, Tesſels dochter en eenig kind, en daarby naar hare moeder Tesſel aardende, is, in den bloei der jeugd, onder de omhelzingen harer moeder en harer moei Anna, heden, in een hevige koorts overleden: een ſterfgeval, dat mijner zuster vele tranen, my vele zuchten gekost heeft, zoodat het mijne ziel geſchokt, en ik naauw my zelven meester ben." — Na dit ſterfgeval had de bedrukte moeder geen gezond oogenblik meer genoten: de ſlag had aar te diep getroffen, hoe „geboochſaam" en zwijgend zy zich ook thands weder zocht te houden [2]). „Ik moet u," ſchreef Bruno aan Huyghens op 4 February 1648, „ik moet u, voor ik van my zelf ſpreek, de groete overbrengen van Tesſelſchade, onze heldin, die, hoewel ſteeds door koorts gekweld, haar ziekte en leed door haar ſtandvastig dulden verwint. Ik was gister by haar, zoo als ik veel, en meer by deze eene weduw ben, dan by al de meisjens, die hier ter ſtede in de beſchaafde wereld zijn: ik vertolkte haar mijne *Tranen* by den dood van onzen, ja vroeger onzen, van Baerle, en zy hield haar aandacht zoo zeer op mijne nietige vaerzen geſpannen, dat zy de koorts toen of niet voelde of niet kreeg." — Doch by zoodanige enkele vleugjens was het gebleven, en in Juny 1649 was de edele en rijkbegaafde vrouw van haar aardſch lijden verlost. Jan Vos [3]) en Alida Bruno [4]) hadden haar dood bezongen, doch in vaerzen, verre beneden het onderwerp. Vondel had gezwegen; — Huyghens alleen haar, op een wijze, harer waardig, herdacht. Men oordeele:

1) Zie Deel III, blz 209.
2) Zie VAN VLOTEN, *Tesſelſchade*, blz 60
3) Zie *Gedichten* II, blz. 338—346.
4) Zie *Klioos kraam* II, blz. 112.

Dit 's Tesfelfchades graf.
Laat niemand zich vermeten
Haer onwaerdeerlickheit in woorden uyt te meten.
All wat men van de zon kan zeggen gaet haer af.
Hoe datſ' om 't leven quam
Verhael ik even noode;
Wat dunckt u, moeders? 't was haer dochter die haer doodde,
En die ſy 't leven gaf was die haer 't leven nam.

Twee jaren later was Anna hare zuster in 't graf gevolgd: en nu was ook met Truitjen de laatst overgeblevene weggenomen uit dat „faligh Roemers' huys" [1]), waar eenmaal onze dichter zoo vele, zoo gelukkige uren gefleten had. Was hem die tijd vergeten? Was er verkoeling tusfchen hem en den aanminnigen zustertrits ontftaan? — Ik weet 't niet: dit alleen vind ik, niet zonder eenig leedgevoel, my verplicht hier op te teekenen, zoo Tesfelfchade, na de verwijdering, die tusfchen Vondel en den Drost was ontftaan, met laatstgemelden op een goeden voet bleef, er geen enkel blijk beftaat, dat zy ook met Vondel de oude vriendfchap onderhouden heeft.

Op den 18 October overleed de geleerde Pastoor van 't Bagijnhof, Leonardus Marius, die, als wy gezien hebben, [2]) de voornaamfte bewerker was geweest van Vondels overgang tot de Roomfche Kerk. — Groot was de achting, waarin de overledene, wegens zijn voorzichtigheid en geleerdheid, ook by de Onroomfchen geftaan had, die hem, herhaaldelijk, in moeilijke gevallen kwamen raadplegen; maar groot vooral de liefde, welke de armen hem toedroegen uithoofde zijner milddadigheid. Hoe uitgebreid deze moet geweest zijn, blijkt uit de omftandigheid, dat, naar de getuigenis der gefchiedfchrijvers, men, na zijn dood, zelfs de noodige gelden niet vond tot zijn begrafenis. Geen wonder dan ook, dat hy algemeen betreurd werd, en er een ongeloofelijke toeloop van menfchen op de been was, om hem naar de Nieuwe-Zijds Kapel te zien vervoeren: ja er werd zelfs geld gegeven om een plaats op de daken of luifels te hebben. Vondel gaf ons van die Lijkftaatfie een denkbeeld in 't navolgende gedicht:

1) Zie *Het Lof der Zeevaert*, Deel II, blz. 182, vs. 476.
2) Zie Deel III, blz. 624.

LIJCKSTAETSI

VAN DEN E HEER

LEONARDUS MARIUS.

DECUS ADDITE DIVIS.

WAT pooght men ons naer 't leven
Het wezen van den dooden Helt te geven?
Hy voer uit elx gezicht.
Het dootkleet deckt dit afgeronnen licht.
Beſtrijck panneel, noch doecken:
Wy zien hem beſt in eenen ſtapel boecken,
Daer pinxſtervier op viel.
Zoo leeft de man, en omtreck van zijn ziel,
Hoe riecken daer zijn reucken,
Hiſtorien, en leeringen, en ſpreucken!
Hoe zweeft die pen, in ſchijn,
Niet van een menſch, maer gloeiend Serafijn!
Een bergh geploeghde blaederen,
Bezaeit met zaet van d' oude en wijze vaderen,
Getuight ons hoe getrouw
Hy zweete en zwoeghde in waerheits ackerbouw.
By 't licht van zijne ſtarren
Kan elck, des nachts, de doling noch ontwarren.
Wie op een' drieſprong yſt,
Zijn veder volge, en hant, die yder wijſt.
Ootmoedige Geleertheit,
Involger der weêrſtrevende Onbekeertheit,

DECUS ADDITE DIVIS: d. i.: „zet den goden (of goddelijke zaken) eere by." Zie *Aen.* VIII, 301.
4 *Dit afgeronnen licht* voor „deze zon (of „ſter") die hare baan ten einde *geronnen* (of „geloopen") is."
5 *Beſtrijck panneel noch doecken* „maak geene afbeeldingen van hem."
6,7 *Boecken, Daer pinxſtervier op viel* „de werken, welke hy, door hoogeren geest geleid, in 't licht gaf."
8 Verſta: „zoo, in die boeken, leeft de man, en zoo leeft de omtrek zijner ziel," of, duidelijker, „zoo vertoont, zoo openbaart zich zijn ziel."
13-16 Fraaie vergelijking en gelukkig volgehouden.
19 *Yſt* voor „terugdeinst, onzeker, welken weg te kiezen."
22 *Involger:* dit woord moet hier niet verſtaan worden in den zin van: „toegevende aan," maar in dien van: „op de hielen zittende, in alle ſchuilhoeken vervolgende."

Verſmader van gewin,
Beminner van oprechtheit, vrede, en min;
Hoe treuren wy, verlaten
Van u, die liefgetal by alle ſtaten,
U ſchickte naer 't begrijp
Van yders brein, of vroegh, of ſpader rijp!
Wie kon zoo harten winnen?
Door eendraghts bant verbinden zoo veel zinnen,
En ſtierenze, in dees zee
Van zwarigheên, aen een behoude reê?
De tortel laet zich hooren:
Ick heb mijn gade aen Marius verloren.
De Maeght en 't weeskint krijt:
Wy zyn, helaes! ons' tweeden Vader quijt.
Zoo vele letterkloecken,
Die raet aen hem en zijn orakels zoecken,
Verſtommen, nu hy zwijght,
En niemant op zijn vragen antwoort krijght.
Wy volgen 't lijck met ſtaetſi:
Een arrem loon voor gulde predicati,
Gedienſtigheên, en deught.
Het paradijs beloon' hem in Godts vreught.

Overleden MDCLII den 18 van Wijnmaent.

26 *Liefgetal by alle ſtaten:* „aangenaam en bemind by alle ſlach van lieden." Zie het hierboven vermelde

's Mans zinſpreuk was, naar aanleiding van zijn naam Leonardus, *fortiter ſed ſuaviter*, „krachtig, doch liefelijk." Vondel zinſpeelde op deze ſpreuk in 't navolgende grafſchrift:

OP

DEN E. HEER

LEONARDUS MARIUS.

FORTITER SED SUAVITER.

HIER ſluimert MARIUS, verſchrickt niet voor den naem:
Het is geen Marius, die Rome heeft beſtreden:
Maer. die met mont en penne en dienſten en gebeden
Al 't Roomſche Kriſtenrijck verplichte aen zijne faem.
Wie droegh oit naem, die meer zijn eigenſchappen raeckte?
Dees LEO was wel Sterck, doch Zoet, als NARDUS geur.
Zijn wijsheit ſtraelt Godts boeck en alle kunſten deur.
Nu ruſt voor 't hoogh altaer die voor Godts kercke waeckte.

2 *Marius:* „Cajus Marius, de beroemde Triumvir, die met Sylla om de opperheerſchappy over Rome kampte."

6 *Nardus:* een welriekend kruid, waarvan o. a. in '*t Hooglied* I. 12; IV: 13, 14 gewaagd wordt.

Hy voegde er nog dit andere by:

ANDER

OP DEN ZELVEN.

VREEMDELING. KOSTER.

VREEMDELING.
Waer ruſt hier MARIUS? my luſt zijn graf t' aenſchouwen.
KOSTER.
Een ſtapel boecken ſtaet op zijnen zerck gehouwen.

Een afbeelding van den waardigen man wordt nog op 't Bagijnhof bewaard. Vondel gaf daarop het navolgende byſchrift:

OP

DEN E. HEER

LEONARDUS MARIUS.

Dus ſtichte Marius, by monde en by geſchrift,
Geleerde en ongeleerde, uit Goddelijcke drift.
Nu zwijght de mont: nu geeft de pen geen' gouden int.
Zijn ſchriften toonen u zijn levendighſte print.

Ik heb gemeend, dat de beeltenis van den man, die geen minderen invloed dan Reael of Hooft op Vondel als dichter, en op Vondel als mensch een grooten invloed gehad heeft, niet in dit werk ontbreken mocht, en ze daarom aan 't hoofd van het vorige Deel geplaatst.

Eindelijk nog overleed in dit jaar, en had dus niet lang vrucht van de hem verfchafte voldoening, de Heer van Engelenburg, Andries Bicker. Vondel herdacht den dood van zijn befchermer in den navolgenden klaagzang:

ENGELEBURGH IN DEN ROUW,

OVER DEN E. E. HEER

ANDRIES BICKER,

Heer van Engeleburgh,

OUT BURGERMEESTER EN RAET VAN AMSTERDAM, &c.

Integer vitæ, scelerisque purus.

WAT tijding komt de Stadt bezwaren,
In 't midden van de droeve maren,
En rampen, uit der zee gehoort?
O lantverrijckende Amfterdammers,
Wat baert een jammer u al jammers?
Hoe leit de Doot den Staet aen boort!
De dappre BICKER, helfch befprongen
Van weifelende laftertongen,

Integer vitæ cael.: d. i.: „rechtfchapen van wandel en rein van euveldaden." Zie HOR. *Carm.* I: XXII vs. 1.

4 *Lantverrijckende Amfterdammers* · het epitheton is hier weinig op zijn plaats en zelfs eenigzins in ftrijd met hetgeen voorafgaat. Wat doet de omftandigheid, of de Amfterdammers het land verrijkten, of niet, tot hun rouw over Andries Bicker?

7-8 Ook hier is geen verband tusfchen de twee deelen van den zin. Iemand, die de gefchiedenis niet kende, zoû al licht denken, dat Bicker geftorven was van verdriet over den laster, hem aangedaan. Maar die historie met Willem II was immers over en de man in zijn ambt herfteld. Dat hy sich het gebeurde zoo zwaar zoû hebben aangetrokken om er van te fterven, is niet wel te gelooven, en zoû niet byzonder ftrooken met de rustigheid, hem door V. toegekend.

Wort al te vroegh ter neêr gevelt.
O Bataviers, ô kroon der Steden,
Uw rechte hant leit afgefneden.
Wat lijdtghe al fchipbreuck in dien helt!
Wat lijdtghe in eenen man al fchade!
Hoe drijft uw kiel op Godts genade,
In 't ftranden van dien Amirael,
Die Lant- en Zeeraet fteef en ftichte,
En braef voor uit, vol wijsheit, lichte,
Gelijck de Noortftar met haer' ftrael.
Men wapen' heir, noch onderdaenen,
Noch koom' hem op met buffe, en vaenen:
Hy leit geruft den Tabbert af,
En neemt verlof van Ampt, en Staten.
De Nijt heeft Andries nu verlaten;
Zy triomfeer' vry op zijn graf.
Als 't Hof verleit wort door de booften,
Dan moet de vroomheit zich getrooften
't Bevlacken van haer eerlijck wit;
Het heil der trouwe Burgeryen,
Geplant door Vreê, na bloedigh ftryen,
Op dat de Vrijheit veiligh zitt'.
Al 's Burgermeefters luft en leven,
Was ruftigh recht door zee-te ftreven,
Aen laft en eere en eedt verkocht.
Zijn kloeck beleit in hooge zaecken,
Zijn doordrift en omzichtigh waecken
Hielt eene ftreeck op dezen toght.
Vergunt ons dan nae 't lange flaven,
Dat wy dit wapen by de braven
Ophangen, ter gedachtenis
Van Engleburgh, die afgefleten,
Den prijs genoot in zijn geweten.
Dus blonck hy in ons duifternis.

35 *Zijn doordrift*: *doordrift* ftaat hier natuurlijk in een goeden zin, voor „volhardende yver"
36 *Hielt eene ftreeck:* dit geheele gedicht door zijn de beelden uit het zeewezen genomen, dat geen wonder is, daar Vondels hoofd, als waarfchijnlijk de hoofden van alle Nederlanders, thands vervuld was met de tijdingen uit zee.

Het was op den 2 December van dit jaar, dat er juist een eeuw verloopen was, ſedert Franciskus Xaverius, de vermaarde geloofsverkondiger in de Indiën, op reis naar Sina overleed. De herinnering des grooten Heiligen werd op 't plechtigst gevierd, ook door Vondel in het nevensgaande gedicht:

EEUWGETIJ

VAN

FRANCISCUS XAVERIUS,

Apostel van Oostindien.

Nec vero Alcides tantum telluris obivit.

WAT heilbron zal mijn' dorſt en yver leſſen,
Nu 't Eeuwgety en Eeuwfeeſt van XAVEER
Ons opweckt, t' zijner eer',
Met rouwloof, noch bedrucktelijck cypreſſen,
Maer gulde lauwerblaên
Te volgen, op de baen
Van zijnen geeſt, die heden vlieght naer boven,
Om eeuwigh Godt te loven?
Het is geen tijt zijn dootbaer te geleien
En lichaem, dat noch myrr' noch balſſem hoeft:
Een Heiden magh bedroeft
Het doode lijck, dat eeuwigh ſterft, beſchreien:

Nec vero Alcides caet.: d. i.: „zelfs Herkules heeft zoo vele landen niet bezocht" (Zie *Aen.* VI, 802) een gezegde, dat in den mond van Anchizes, tot Eneas ſprekende in een tijd, toen de zoogenaamde kolommen van Herkules nog het *nec plus ultra* (niet verder) voerden, eenige beteekenis had; doch dat, na de ontdekking van Amerika en van de gemeenſchap met den Indiſchen Archipel, Sina en Japan, en ſedert de minſte ſcheepsjongen naar alle windſtreken heen tien maal verder dan Herkules gereisd was, alle beteekenis had verloren.

6 *Maer gulde lauwerblaên:* hier vereischten zoo de zuiverheid van den zinsbouw als de duidelijkheid het herhalen van *met.*

7 *Die heden vlieght naer boven:* de dichter ſtelt zich hetgeen een eeuw te voren gebeurde voor oogen, als of het weder op nieuw en wel op het huidige oogenblik gebeurde.

11,12 Min juist: de *Heidenen* geloofden *niet* aan het eeuwig ſterven der zielen, en Vondel kende zoowel de mythologie, als de wijsbegeerte van Plato te goed, om dit niet te weten; maar *Heiden* ſtaat hier vermoedelijk in den zin van „ongodist, ongeloovige."

Dit onverrot gebeent
Wil ruften onbeweent;
Terwijl die ziel, die groote ziel, gaet zweven
Van dit in 't ander leven.
De gryze helt en Godtstolck der Hebreeuwen
Zagh van den bergh het lant, aen Abraham,
Dien Godtgetrouwen ftam,
Gezworen, en belooft voor menige eeuwen,
Met vrolijcke oogen aen.
De ftroomende Jordaen
Den intocht ftuite, en liet de volgende erven
Dit over na zijn fterven.
Zoo zagh XAVEER, uit Sanciaen, de kuften
Van 't maghtigh Chine, en 't rijck, dat voor hem lagh.
Wat was 't een blijde dagh
Voor onzen Helt, wiens yver noit kon ruften:
Maer Chriftus riep hem t'huis
Met zijn gefleten kruis:
Dien arbeit had d' Almachtige in 't verholen
Aen Riccius bevolen.
De tweede zuil van JESUS hooftgebouwen
Had, lang genoegh en onverwrickt en vaft,
Gedragen dezen laft,
En op de wacht, met onvermoeit betrouwen,
De hitte en kou verduurt;
Ter werelt uitgeftuurt,
Getrooft om hoogh, in hemelfche landouwen,
Zijn Vaderlant t'aenfchouwen.
Weet iemant na Sint Thomas ons te toonen
Een kercktrompet, die wyder wert gehoort,
Daer 't licht ter zonnepoort'
Komt uitgereên, en al het Ooften kroonen;
Hy noemze by haer' naem,
Verdoof FRANCISCUS faem,

17 *De grijze helt:* „Mozes."
25 *Uit Sanciaen:* een eiland, by de Sineefche kust, waar Xaverius overleed, toen hy van zijn reis naar Japan was teruggekeerd.
30 *Met zijn gefleten kruis* voor „met het kruis, 't welk hy zoo lang gedragen had."
32 *Riccius:* Mattheus Riccius, die, in 1552 te Macerata in Italiën geboren, in 1571 in de Societeit der Jezuïeten trad, en in 1577 naar Goa vertrok, waar hy zich vier jaar onthield. Van daar werd hy naar Sina gezonden. Eerst te Kanton tegengewerkt, ja door 't graauw mishandeld, wist hy zich van lieverlede de algemeene genegenheid te verwerven. In 1601 kwam hy te Peking, waar hy by den Keizer zeer in gunst ftond en tot aan zijn dood verbleef, die in 1610 voorviel. Hy heeft verfcheidene geografifche, astrologifche, theologifche en andere werken in de Sineefche taal nagelaten.
33 *De tweede zuil:* Vondel noemt hier Xaveer de *tweede* zuil der Kerk, zonder dat het zeer duidelijk is, wien hy als de *eerfte* aanmerkt. Waarfchijnlijk heeft hy daarmede Sint Thomas bedoeld, wien de overlevering voorftelt als den eerften geloofsverkondiger in de Indiën: en de uitdrukking, die vs. 41 voorkomt, *na Sint Thomas*, verfterkt my in deze gisfing: — offchoon het my dan toch fteeds raadfelachtig blijft, wat V. meent, als hy fpreekt van *Jezus hooftgebouwen:* dat toch niet op „de Indiën" kan flaan.

Die eene ronde, als dry paer wereltklooten,
Bereift heeft onverdroten:
Geenfins om fchat, noch goude en zilvre mijnen,
Noch heerfchappy en Alexanders ftaf;
Al roock, al wint, en kaf:
Maer om door 't licht van Rome te befchijnen
Den nacht van 't Heidendom,
En duidelijck alom
Ontelbre woefte en wilde en ftomme volcken•
Godts boeckftaef te vertolcken.
Dees yver dreef hem, door woeftijn, en baren,
En fchipbreuck, heene in vaft en driftigh lant.
Geen menfcheneters tant,
Vergift noch fchicht noch lagen van Barbaren,
Vernielden den Gezant,
Die met zijn eige hant
In 't kruisbadt wafcht elf hondertduizent zielen,
Die voor het Kruislam knielen.
Japon voor al den Bouwheer heeft te dancken,
Die zegenrijck den afgront leit aen bant,
Den rechten wijnftock plant,
En zoo veel velts beflaet met eedle rancken,
In weinigh jaren tijt,
Begrimt van helfchen nijt.
Hoe woelt het daer, in 't leggen van Godts drempels!
Wat wijt zijn hant al tempels!
Al trapt de hel daer kerck by kerck tot mortel,
En gruis en puin, en fchuimbeckt jaren lang,
Tot waerheits ondergang,
Ja fchijnt den boom van 't Kruis met tack en wortel
Te rucken uit den gront,
Daer die in 't bloeien ftont;
De hemel weet zijn uren en zijn tijden,
En eb en vloet van 't lijden.
Wat noot is 't of het bloet en tranen regent,
By vlagen niet, maer jaren achter een,
En fmilt een hart van fteen:
Noit eilant was met martelbloet gezegent,

47,48 Lees: „die zoo veel weegs had afgelegd, als hadde hy drie malen den aardbol rondgereisd." *Ronde* ftaat hier, als meermalen, voor *rondte*, „omtrek."

56 *Godts boeckftaef:* dichterlijk voor „de Heilige Schrift, het Woord Gods."

58 *Driftigh lant: driftig* is wat uit zijn aart *drijvend* is, even als *machtig* wat uit zijn aart *macht*, *verdrietig*, wat *verdriet* heeft, enz. *Driftig land* ftaat alzoo tegenover *vast* land; doch wordt hier gebezigd voor „eiland."

65 *Japon:* zoo zei men oudtijds, even als nog de Franfchen, voor *Japan:* en van die vroegere fpelling is nog in onze taal „een *japonfche* rok," of, by verkorting, een *japon* overgebleven.

83 *En fmilt een hart van fteen:* herhaal hier: „*wat noot is 't, al fmilt*" enz.

84,85 Verfta: „in geen eiland ftierven ooit zoo veel martelaren."

Geheilight als Japon;
Daer ſchijnt de martelzon
Ons ſtarren doof, en alle martelſchriften,
En gloejendige driften.
Ay, Goa, ſlaep, ay ſlaep geruſt en veiligh,
Op dit geluck, dat u te lote viel,
Na'et ſcheiden van de ziel,
Het heiligh lijck van zulck een' grooten Heiligh
T'omhelzen in uw' ſchoot;
Een toevlught in der noot;
Naerdien 't gebeent van een' Profeet oock 't leven
Den dooden heeft gegeven.
FRANCISCUS, nu in 't licht van zijn herboorte,
Den afgodt eer door wonderdaên verwon,
En dooden wecken kon;
Dewijl hy droegh den ſleutel van de poorte
Der onverzoenbre Doot.
Hoe zou hy in der noot
Vergeten u, die nu met heele ſcharen
Hem lof zingt voor d' altaren.
Die Navarrois, een eer van Pampelone,
Zijn Adelijck en overout geſlacht
En Hof en Staet veracht,
Om d' arme Kribbe en armoê van Godts Zone,
Verſmilt zijn' wil in Godt,
Zijn hooghſte en eenigh lot:
Waer 's hemels wil hem roepen wil en leiden,
Zijn wil is onverſcheiden.
Maer van wat kant zal ick dees zucht ontginnen,
Die nacht en dagh, langs 't ongebaent en ſteil,
De Mooren brengt tot heil,
En onverzaet hun zielen zoeckt te winnen:
Dat is zijn hartejaght,
Hier ſpant hy al zijn kracht
En netten uit, en ſlaeckt zijn hazewinden,

86,87 De zin is: „de glans, die afſtraalt van de martelaren, in Japan omgekomen, is een zon, in vergelijking met den glans der martelaren, ten onzent geſtorven."

88 *Gloejendige driften* voor „daden van heiligen yver:" — geen fraaie of duidelijke rijmlap.

90 *Te lote* voor „ten deele, door 't lot u toebedeeld."

95 *'t Gebeent van een' Profeet:* dat van „Eliſa." Zie 2 Kon. XIII: 21.

97 *Herboorte* voor „wedergeboorte."

98 Lees: „overwon weleer de afgoden door wonderdaden."

105 *Die Navarrois, een eer van Pampelone:* zie het aangeteekende: Deel IV, blz. 621.

111 *Waer 's hemels wil hem roepen wil:* een *wil* die *wil!* deze uitdrukking moet aan Vondel gedachteloos ontſnapt zijn: waarſchijnlijk heeft er vroeger voor 't eerſte *wil* een ander woord, als b. v. *macht*, *last*, *ſtem* of iets dergelijks geſtaan, dat hy, later, om het in tegenſtelling met de woorden: *zijn wil*, die volgen en voorafgaan, te brengen, in *wil* veranderd heeft, zonder op het w.woord te letten. Ik weet by ondervinding, hoe licht zulke abuizen kunnen plaats hebben.

112 *Zijn wil is onverſcheiden:* d. i.: , zijn wil *verſcheidt* (of „verſcheelt") niet van den wil des Hemels."

113 *Zal ick dees zucht ontginnen:* d. i.: „zal ik aanvangen, dien onvermoeiden yver te beſchrijven."

Uit luft tot zulcke hinden.
De Grieck magh Circe en toverdranck verzieren:
Hier fpreeckt een tong, die wolf en beer en zwijn
Verandert, niet in fchijn,
Maer reden fchept in redenlooze dieren.
Hier hoort men Orfeus ftem.
De boffchen volgen hem.
Amfions lier herbouwt hier vefte aen vefte,
In 't Indiaenfch gewefte.
Mijn keel wort heefch: mijn zang bezwijckt in 't midden,
En ziet geen eint van hongersnoot en dorft,
En laft, op reis getorft;
Van hairekleet, en koorde, en endloos bidden,
En waecken, tart natuur,
En 't zuigen van quetzuur
En ettrigh bloet der fmettelijcke krancken.
Hy rieckt de roos uit ftancken.
Ghy worftelaer en kampioen, die heden
Het harrenas hebt afgeleit om hoogh,
En uit den rijcken boogh
Van Godts gewelf uw kinders hier beneden
Met fmarte worftlen ziet,
Verfma hun bede niet.
Behaeght n dat nw voorbede ons bevrijde,
Zoo kroon uw Eeuwgetijde.

120 *Zulcke hinden:* de *hinden* zijn de „zielen der heidenen," die door de redenen en wonderen van Xaveer. zijn *hazewinden*, tot het Kristendom gebracht werden.

121 *Circe:* de bekende tooveres.

134,135 „Het uitzuigen der wonden van kranken, die aan befmettelijke ziekten leden."

136 *Hy rieckt de roos uit ftancken:* by Vondel is de *roos* meermalen, en zoo ook hier, genomen in geestelijken zin voor „de hemelfche vreugde, de paradijslucht,' die alzoo veronderfteld wordt, Xaveer tegen te walmen uit den ftank der pestlijders.

137 *Heden:* d. i.: „op de dagteekening van heden." Zie het aangeteekende op vs. 7.

'sMans borstbeeld, nu of kort daarna met dat van Lojola door den beroemden beeldhouwer Artus Quellinus uit marmer vervaardigd, gaf aan Vondel aanleiding tot de navolgende byſchriften:

OP

DE MARMERBEELDEN DER HEILIGE VADEREN

IGNATIUS DE LOIOLA,

EN

FRANCISCUS XAVERIUS,

DOOR ARTUS QUELLINUS,

Beeldthouwer van Amsterdam.

Missus in imperium magnum.

Ignatius, de vierighſte beſchermer
Van Jesus naem en leer,
Verrijſt hier tot Godts eer.
Zijn heiligheit verdooft dit zuiver marmer.

Missus cast.: „naar een groot rijk gezonden." Zie *Aen.* VI. 812.

Super Garamantas & Indos.

Xaverius, een Kruisgezant geworden,
Voert Chriſtus Kruis, noit moe,
Den Indiaenen toe:
Nu ſticht hy noch in marmer Jesus Orden.

Super Garamantas cast.: „Over Garamanten en Indiën." Zie *Aen.* VI. 794.

Dan het is tijd, dat wy weder eens zien, welke gebeurtenisſen inmiddels in ons vaderland waren voorgevallen: gebeurtenisſen, waarop Vondel o. a. in zijn lijkklacht op Bicker gezinſpeeld had. Tusſchen de nieuwe Republiek in Engeland en de Staten was, in weêrwil der toenadering, die van de zijde van Holland reeds dadelijk na de verandering van regeeringsvorm had plaats gehad, de oorlog uitgebarſten. Het is hier de plaats niet, noch om de aanleiding tot dien oorlog uit een te zetten, noch om een omſtandige beſchrijving te geven van de zeegevechten, dien ten gevolge geleverd. Alleen moet hier herinnerd worden, hoe aan den Luitenant Amiraal Tromp, den held van Duins, den man, aan wien ons Vaderland het herſtel van het zeewezen te danken had, na 's Prinſen dood door een wangunſtige kabaal het bevel over de vloot ontnomen en aan de Ruyter was opgedragen. Noch deze, noch de With, die vervolgends het beleid over een zeetocht had gevoerd, waren voorſpoediger tegen de Engelſchen geweest dan Tromp; en, daar niemand meer dan deze laatſte in den zeeoorlog ervaren en niemand meer bemind was by het zeevolk dan hy, achtten de Staten het raadzaam, het gepleegde onrecht te herſtellen en wederom het opperbevel aan zijne handen toe te vertrouwen. Met Jan Evertſen, de Ruyter en Pieter Floriszoon als onderbevelhebbers, in zee geſtoken, had hy op den 10 December de Engelſche vloot onder Blake ontmoet en genoodzaakt, de zee te ruimen. In den aanvang van 't volgende jaar naar 't eiland Rhee gezonden om aan een talrijke koopvaardijvloot tot geleide te ſtrekken, ontmoette hy op den laatſten February, omtrent Portland, de Engelſche vloot onder Blake, en had er een hevige ſtrijd plaats, die drie dagen aanhield. De uitſlag van het gevecht was onbeſliſt en beide partyen ſchrijven zich de overwinning toe. Intusſchen, het hoofddoel van den tocht was door Tromp bereikt en de koopvaardijvloot kwam behouden in het Vaderland. Ook het geringſte voordeel, op de vloot van 't Parlement behaald, was geſchikt om Vondel te verheugen; geen wonder alzoo, dat hy zich opgewekt gevoelde, om in een gedicht de wakkere daden van den onvergetelijken zeeheld af te ſchilderen.

VRYE ZEEVAERT,

ONDER DE VLAGGE

VAN

DEN DOORLUCHTIGEN ZEEHELDT,

MARTEN HARPERTZ. TROMP,

Ridder,

L. AMIRAEL VAN HOLLANT EN ZEELANT.

Pulchrumque mori fuccurrit in armis.

De plaegh van inheemfch en uitheemfch,
't Gedroght, dat met zijn dolle honden,
In 't bloedigh moorthol, aen den Teems,
Den Grooten Herder had verflonden,
Zich droncken zoogh aen 's Konings ftrot,
En knaeghde, op 't Koninghlijck geraemte,
Den romp, van hooft en kroon geknot;
Die moortpeft, zonder Godt en fchaemte,
Nu vlammende op een' verfchen buit
Van Franfch gewas, quam nederzacken,
En dreef voor ftroom den bloetftroom uit,
Om balgh en buick met roof te packen:
Maer die den afgront palen ftelt,

Pulchrumque mori caet · d. i.: „en het fchijnt ons fchoon toe, in 't wapen te fterven.' Zie *Aen.* II 317.

5 *Zich droncken soogh aen 's Konings ftrot:* zoo zegt hy in den *Grafnaeld van Montrofe*: Brittanje had *Zich zadt aen 's konings hals gezogen.*

Zie het aangeteekende hierboven, bls. 91, vs. 6

9,10 *Een' verfchen buit Van Franfch gewas* · „fchepen, met Franfchen wijn geladen."

En ketent helfche monfterdieren,
Ontfonckte 't hart van onzen Helt,
Tot voorftant van zijn Batavieren.
Dees zagh den gruwel in 't gezicht,
Die helfch met vijfmael veertien koppen
De zon bedroefde, en 't hemelfch licht;
En, om ons zee haer keel te ftoppen,
Zich dwers voor Hollants kielen fmeet;
Waer op de Ridder aen quam rennen
Op zijne vleugels, vlugh en breet,
Voorzien met vijfmael veertien pennen.
Hy voerde een flaghzwaert in de vuift.
Het Monfter braeckte donderklooten,
Granaten, blixems, baldert, bruifcht;
Bedreef gewelt met ftaert en pooten;
Blies roock en fmoock, en vlam en vier
Uit zijne kieuw, en kopre keelen:
Maer Hollants Perfeus trof het Dier,
Dat zalf noch kruit de borft zal heelen.
Drie volle dagen hiel hy 't ftaen.
Hoe beet het op zijn yfre tanden!
Hoe fchoot het toe! gelijck d'Orkaen
Op d'Indiaenfche golf en zanden;
Tot dat het endlijck, afgemat,
Gefcheurt, verminckt, begon te deizen,
En liet ons rijcke vloot, van fchat
En rijckdom zwanger, henereizen:
Hoewel 't alree de vrucht vermant,
Verflonden had, ten roof gefchoncken
Aen zijn alvratigh ingewant,
Van moort en diefftal dol en droncken.
Dus quam de Hollantfche Amirael,
Die voor geen' zeehelt vlagh moet ftrijcken,
Een man, gelijck een punt van ftael,
By geen Romainen te gelijcken,
Zijn' Maesftroom in, en wert begroet
Van 't Vaderlant, en Zeven Staten,
Die hem verfchenen te gemoet,
Ten trots van all' die vroomheit haten.
Wie vreeft nu fchutgevaert, of fcherp,

18 *Vijfmael veertien koppen:* de Britfche fchepen worden hier *koppen* van een monfter genoemd, gelijk later, vs. 24, de Nederlandfche fchepen *pennen* van een gewapenden *Perfeus* vormen

31 *Hollants Perfeus* · Tromp wordt hier vergeleken met *Perfeus*, den zoon van Danaë, die, gevleugeld van de voeten, Andromeda verloste van het monfter, dat haar verflinden zou.

40,41 Lees: „hoewel het de vrucht alreede had overmand en verflonden."

48 *By geen Romeinen te gelijcken* · wil hier niet zeggen: „*niet* waardig," maar „*te* waardig, om by Romeinen vergeleken te worden."

Of zeegevaerte, en waterſmetten?
O HARPERTSZOON, ghy zijt ons harp!
O TROMP, men zal uw deught trompetten,
Waer 's Hemels gunſt ons Zeevaert bouwt.
U komt een Scheepskroon toe van gout.

Het is waarſchijnlijk op dezen zegekrans, ter eere van Tromp gevlochten, dat Vondel zinſpeelt in een gedicht, dat hy omtrent dezen tijd ten gevalle van een reizend tooneelgezelſchap vervaardigde. Leopold Willem, Aartshertog van Oostenrijk, Bisſchop van Pasſau, Straatsburg enz. en Grootmeester der Duitſche orde, — die in 1614 uit Keizer Ferdinand III en Maria Anna van Beyeren geboren was, en zich in weerwil van zijn geestelijken staat, als Veldheer zeer had onderſcheiden, inzonderheid in de oorlogen tegen Zweden gevoerd, was in 1648 door Filips IV tot Landvoogd aangeſteld over de Nederlanden, welke betrekking hy tot in 1656 bekleedde. Deze Vorst, die een groot minnaar der ſchoone kunſten was en o. a. een kostbare verzameling ſchilderyen maakte, had o. a. ook, als vele Potentaten, een vast tooneelgezelſchap. Vermoedelijk kon dit echter niet alleen beſtaan van de bezoldiging welke het van hem ontfing: althands het ſchijnt Denemarken, Holſtein, te hebben rondgereisd en ook Amſterdam bezocht te hebben: geen wonder kan het ons baren, dat deze kunstenaars een aanbeveling gehad hebben by onzen dichter, met zoo velen in de Spaanſche Nederlanden bekend. Althands het blijkt, dat hy zich hunner aangetrokken heeft en hun tolk heeft willen zijn by de Amſterdamſche overheden, om deze dank te zeggen voor de eer, welke zy aan de Tooneelisten hadden aangedaan, door by hun ſpel tegenwoordig te zijn. Die dank luidde als volgt:

DE TOONEELBROEDERS

VAN

DEN AERTSHERTOGE

LEOPOLDUS,

AEN DE MAGISTRAET EN WETHOUDERS VAN AMSTERDAM, TOENZE MET HUNNE TEGENWOORDIGHEIT HET TOONEEL VEREERDEN.

Hebt lof, o eedle Amftelheeren,
Die onze bede niet ontzeit,
En met uw tegenwoordigheit
Hier quaemt het treurtooneel vereeren.
Dus is ons fpeelrol afgerolt
In 't licht der Denemerckfche kroonen.
Dus moghten wy de kunft vertoonen
Den Keizerlijcken Leopold,
En Holftein, Hollants bontgenooten,
Beminners van den hoogen fchoen,
Die geeft en wetenfchappen voên
In hoven, en op trotfe floten.
Nu bloeit Athene in Amfterdam;
Dewyl het milt met zijne gunften
Het hooft der zeevaert kranft met kunften
En loof, dat van Parnaffus quam.
Zoo moet het nieuwe raethuis rijzen,
Het Ooft en Weften eeuwen langk
Vergulden uwe beurs en banck.
Zoo moeten wy uw heufcheit prijzen.
Groötachtbre Vaders, dat uw heil
Zich wyder ftreck' dan eenigh zeil.

8 *Den Keizerlijcken Leopold:* „den Aartshertog," als zoon des Keizers aldus betyteld
10 *Beminners van den hoogen fchoen:* d. i: „voorftanders van het treurfpel," waarvan de „kothurn" het fymbool was, even als de „broos" van het blijfpel.
15 *Het hooft der zeevaert:* Amfterdam zelf wordt hiermede bedoeld.

Terwijl Tromp de eer onzer wapenen handhaafde op de Engelfche kusten, deed de moedige Kommandeur van Galen hetzelfde in de Middellandfche Zee. Reeds in het vorige jaar had hy den Engelfchen Kommandeur Bodley by het eiland Monte-Christo aangetast, hem binnen Porto-Longo, een der havens van het eiland Elba, gedreven, en hem aldaar ingefloten gehouden. Dan, daar deze haven aan een onzijdige Mogendheid toebehoorde, had hy geene vrijheid gevonden, hem aldaar aan te vallen. Nu gebeurde het echter, dat de Staten, zijn gedwongen werkeloosheid toefchrijvende aan onverfchilligheid, hem, in 't begin dezes jaars, het verwijt lieten doen, dat hy den oorlog tegen de Engelfchen te flap doorzette. Zulk een verwijt was niet te dulden voor een man zoo opbruifchend van aart als van Galen, en, terftond willende bewijzen, dat hy dien blaam niet had verdiend, gaf hy den vyand gelegenheid, Porto Longo te verlaten; terwijl hy zelf naar Livorno zeilde, alwaar zich de Engelfche Schout-by-Nacht, Appleton, bevond. Bodley maakte dadelijk gebruik van de gelegenheid, hem aangeboden, en zeilde insgelijks naar Livorno, hopende aldus van Galen tusfchen zijn fmaldeel en dat van Appleton in te fluiten en met voordeel aan te tasten. Den 13 Maart kwamen de drie fmaldeelen in elkanders gezicht: doch, eer Bodley nog binnen 't bereik van 't gefchut was gekomen, had van Galen Appleton reeds aangetast en zijn fchip tot de overgave gedwongen; terwijl er van de overige fchepen van dat eskader maar een ontkwam: waarop Bodley, een gelijk lot voor het zijne vreezende, alle zeilen byzette en zich wegmaakte.

De overwinning, hoe glansrijk ook, was duur betaald geworden met den dood van den zeeghaftigen vlootvoogd. Reeds de tweede vyandelijke kogel had hem het rechter been verbrijzeld. Lang verborg hy de wonde, tot dat zijn onderftuurman die gewaar werd en hem waarfchuwde tegen het doodbloeden. Op den ballast nedergelaten, moest hy gedoogen, dat het been hem onder de knie werd afgezet. Hierop dronk hy een glas wijn en fmeet het glas tegen den grond, zeggende: „die Engelfche koningsmoorders moeten het toch betalen." Naauwlijks was hy verbonden, of hy wilde weêr naar boven, wat hem echter belet werd; offchoon hy niet afliet, de zijnen met luider ftemme aan te moedigen. Na den flag te Livorno gekeerd, overleed hy aldaar op den negenden dag (23 Maart). Vondel bezong zijn overwinning in het navolgende gedicht, 'twelk in plano by Nikolaas van Raveftein in 't licht kwam.

SCHEEPSKROON

BEHAELT, IN DEN SCHEEPSTRIJT, BY LIVORNE,

DOOR

DEN DOORLUCHTIGEN ZEEHELT,

JOAN VAN GALEN,

Amirael der Hollantsche Vlote, in de Middelantsche Zee.

Tempora navali fulgent roftrata corona.

Zou de Leeuw van Hollant flaeuwen,
Na een zeegevecht of twee?
Neen, hy flaet al weêr zijn klaeuwen,
Op de Middelantfche zee,
Onder het Tuskaenfche ftrant,
In het hart van Engelant,
Ruckt en fcheurt het voort aen flentren.
Schreeuwt nu dat hy niet durf entren.

Kielen neemt hy op zijn tanden,
Steeckt haer buskruitkamers aen,
Als zijn grimmige oogen branden,
Die gelijck twee lonten ftaen
In het hooft, wanneer hy raeft,
Vier en roock ten neus uit blaeft,
En het zeefchuim komt gedropen
Uit zijn' muil, in bloet verzopen.

Om den Zeevloeck t'achterhalen
Paft maetroos op zijn gety,
En de moedigheit van Galen

Tempora navali cast.: d. i.: „een zeekroon flikker om zijn flapen." Zie *Aen.* VIII, 685

Zet nu alle zeilen by,
Daer hy vijftien roovers ziet,
Buiten Medices gebiet,
Tuimelen op zoute gronden,
Als een jaght van waterhonden.

Valt nu, riep hy, valt aen 't ftroopen,
Dieven, tuck op fcheepsverraet,
Die een' Fenix af kunt loopen,
Daer men zich op trouw verlaet,
En al ftil, aen 's Hertoghs kuft,
Onder zijne vleugels ruft,
In den fchoot der vrye haven,
Daer men weet van gier, noch raven.

Zijtghe krijghsmans, haelt uw ftaerten
Niet verbaeft, als reekels, in.
Neftelaers in zeegevaerten,
Geen patrys in Engelfch tin,
Geene fauffen fchaft men hier,
By het brandende oorloghsvier.
Hier befchoit men andre tonnen
Als de brouwer brouwt te Lonnen.

Hier gelt bulderen, noch ftampen,
Noch geen borftweer van een mijl.
Ruftigh boort aen boort te klampen,
Is der Batavieren ftijl.
Dus riep GALEN: op dat woort
Klampt men moedigh boort aen boort,
Dat de borft en ribben kraecken,
Onder het falpeterbraecken.

Al de kuften van Tuskanen,
Ganfch Livorne, op muur en trans,
Duizent duizent Italjanen
Zagen zeewaert wien de kans
Van dit onweêr in de lent,
Van dit dondrende element,
Zwavelvier, en lucht, en baren,
Eerft verflinden zoude, of fparen.

21 *Vijftien roovers* verfta „vijftien Britfche fchepen."
22 *Buiten Medices gebiet*. d. i : „niet verre van de Toskaanfche kust."
27 *Een' Fenix* een fchip, door de Britten op de Hollanders in de haven van Livorno overrompeld, doch later door Kapitein De Boer hernomen.
39 *Befchoit* voor „befchoelt, befchiet."
53 *In de lent*. 't was half Maart, en dus vermoedelijk in Italiën reeds lente-weer

GALEN, in zijn been gefchoten,
Staet op 't ander eens zoo vaft,
Even trots, en onverdroten,
Als een fteenrots, voor de maft;
Even ruftigh, even fier,
Onder d'yzers, in het vier;
Wel getrooft zijn lijf en leven
Voor ons Vaderlant te geven.

Niemant fchrickt 'er aen te vallen,
Te befpringen 't godtloos hol;
En al ftormtmen, van de wallen
Afgeftorremt, even dol
Overweldight men in 't left
Het verdadight draeckeneft,
In zijn eigen net gegrepen,
Uitgefpannen voor ons fchepen.

Onder 't vliegen van de voncken,
Daer het oorloghsonweêr ruifcht,
Een gefprongen, twee gezoncken,
Drie verovert voor de vuift,
Kiezen d'andere, op die lucht,
Liever een gewiffe vlught,
Om in zee het lijf te bergen,
Dan den Waterleeuw te tergen.

Laet nu Livius vry pralen
Met zijn helden op papier:
Weeght hun deught op tegens GALEN,
D'eer van Hollants zeebanier;
Vraeght den Hertogh, die het zagh,
Wie zijn kuften met den dagh
Van dees glori quam befchijnen,
Daer de Peften voor verdwijnen.

Dat heet eerft de ftraet te vegen
Van dit heiloos fchuim en flijck.
Smirne loopt ons vloten tegen,
Om het Perfiaenfche Rijck

62 *Onder d'yzers:* d. i. „onder de bui van yzeren kogels en granaten" enz.
81 *Livius*· de Romeinfche gefchiedfchrijver van dien naam.
82 *Zijn helden op 't papier* voor „zijn helden, aan wie hy in zijn gefchiedenis meer roems toekent, dan zy in de daad verdienden.
85 *Den Hertogh:* „den Hertog van Toskanen."
92,93 *Om het Perfiaenfche Rijck In den Batavier te laân:* ftoute figuur, om te zeggen: „de Perfifche goederen naar ons land te vervoeren."

In den Batavier te laên,
En te ftreven herwaert aen,
In 't gezicht van 's Konings Vlegel,
Zonder Godt, en wet, en regel.

Dat heet nu de zee bevryen,
En den handel voor gevaer.
Zoo verwiffelt men Turkyen,
En al d'Italjaenfche waer
Aen onze Indiaenfche vracht,
En wat Neêrlant, uit zijn kracht,
T'zamenhaelt, en kan verzinnen,
Om de Beurs vol gouts te winnen.

95 *'s Konings Vlegel* · even als Attila vroeger de *vlegel Gods* genoemd was, noemt V hier de Britfche regeering, of haar hoofd, Cromwell, *'s Konings vlegel.*

Het lijk des zeehelds werd naar Amfterdam gevoerd en aldaar op 's Lands kosten plechtig begraven in de Nieuwe kerk, alwaar nog zijn graftombe te zien is, met zijn beeld in marmer. Vondel vervaardigde te dier gelegenheid de twee volgende gedichten, die by Abraham de Wees verfchenen.

TER LIJCKSTAETSIE

VAN WIJLEN DEN EDELEN HEERF

JOAN VAN GALEN,

Amirael in de Middelantsche Zee.

Jaculatus puppibus igneis.

GESPRECK.

VREEMDELINGH. AMSTERDAMMER.

VREEMDELINGH.
WIEN deckt dit graf?
AMSTERDAMMER.
Den Edelen van GALEN.
VREEMDELINGH.
Wie zagh hem left?
AMSTERDAMMER.
Het Florentijnfe ftrant.
VREEMDELINGH.
Waer blonck zijn deught?
AMSTERDAMMER.
Op zee, in bloet, en ftralen.
VREEMDELINGH.
Wat trofze daer?
AMSTERDAMMER.
Het hart van Engelant.
VREEMDELINGH.
Hoe eert men hem?
AMSTERDAMMER.
Als 't licht der Amiralen.

Jaculatus puppibus igneis: d. i.: „den brand in de fchepen hebbende geftoken." Zie *Aen.* II, 276.
5 *Stralen:* t. w. ftralen vuurs, uit het gefchut losgebrand.

VREEMDELINGH.

Wat ſchroomde hy?

AMSTERDAMMER.

Geen beenbreuck, maer de ſchant

VREEMDELINGH.

En waerom ſlechts hem 't eene been gelaten?

AMSTERDAMMER.

Een pijler ſtut de Beurs van zeven Staten.

GRAFSCHRIFT

VAN DEN ZEEHELT

JOAN VAN GALEN.

HIER deckt de zerck het lijck van GALEN,
Wiens dapperheit alle Amiralen
De heirbaen van de glori toont,
Daer 't eindt zijn brave daden kroont,
Die gout en marmerſteen verduren.
Hy ſtorf, en leeft door zijn quetſuren.

Geen dezer beide opſchriften, maar een ander werd op het grafgeſteente geplaatst, 'twelk aldus luidt, en, zoo het niet van Vondel is, hem althands waardig ſchijnt:

Hier leit in 't graf van eer den dapperen van Galen,
Die eerſt ging buit op buit Kaſtiliën afhalen,
En met een Leeuwen hert, naby 't Toskaanſche ſtrant,
De Britten heeft verjaagt, verovert en verbrandt.

Niet lang duurde het, of de dood van een anderen zeeheld gaf onzen dichter ſtof tot nieuwe jammertoonen. In Mei weder in zee geſtoken, had Tromp den 12 Juny de Engelſchen ontmoet; maar

ten gevolge zoo van de meer dan fchriele wijze, waarop van ftaatswege voor de vloot gezorgd was, als vooral van de lafhartigheid der meefte Kapiteins, had hy zich genoodzaakt gezien, voor den overmachtigen vyand te wijken. Hy en zijn medevlootvoogden hadden die uitkomst voorfpeld en, zoo wel hy als De With en De Ruyter verklaarden, niet weder in zee te willen gaan, ten zij de vloot met meer en beter fchepen verfterkt werd. De Staten begonnen nu zelve de nadeelen in te zien van hunne te onpas aangewende zuinigheid: ten gevolge van betere en met kracht doorgezette maatregelen, zag zich de vloot tegen Augustus in ftaat, weder zee te kiezen. Hier tegen beftond echter een bezwaar, te weten: 's Lands fchepen lagen gedeeltelijk in Texel, gedeeltelijk in de Wielingen en in Goeree; terwijl de vyand met 120 fchepen onze kusten gadefloeg. Tromp liet zich echter door deze bedenking niet terug houden, maar verliet met 82 fchepen de Zeeuwfche ftroomen, hopende, zich met Gods hulp door de Engelfchen heen te flaan en zich met het fmaldeel te vereenigen, dat onder De With in Texel lag en 27 zeilen fterk was. Op den 8 Augustus ontmoette hy den vyand op de hoogte van Katwijk en hield het tegen diens overmacht gaande tot op den 9den, wanneer De With hem te hulp kwam en de ftrijd op den 10den, ter hoogte van het dorp ter Heyde, hervat werd. Nog maar kort had die geduurd, toen Tromp door een musketkogel derwijze getroffen werd, dat hy oogenblikkelijk den geest gaf. Hoezeer men zijn dood geheim hield, de geest, die alles bezielde, was heen, en, na een hardnekkig gevecht, zag De With zich genoodzaakt, te wijken. Wel is waar, de Engelfche vloot was zoodanig gehavend, dat zy de open zee moest kiezen: en het hoofddoel van den tocht was alzoo bereikt.

Aan Tromp werd door de Algemeene Staten openlijke hulde bewezen, die zijn lijk plechtftatig ter aarde lieten beftellen en hem een graftombe oprichten in de Oude kerk te Delft. Vondel herdacht zijn verdienften in de navolgende gedichten:

UITVAERT

VAN WIJLEN

DEN DOORLUCHTIGEN ZEEHELT

MARTEN HARPERTSZ. TROMP,

Ridder,

L. AMIRAEL VAN HOLLANT EN WESTVRIESLANT.

Vincet amor patriæ.

LAET zich Europe niet verwondren,
Al ſcheen de weerelt te vergaen,
Toen, uit den Noortſchen Oceaen,
Dat oorloghsonweêr op quam dondren,
En baldren over duin, en ſtrant,
Een' halven dagh, en noch een' heelen;
Tweehondert drijvende kaſteelen;
De bare zee in lichten brant;
De barſtende ſalpeterwolcken,
En d'elementen altemael
Geloſt van 't zwangere metael,
Op 't vlack, daer twee vermaertſte Volcken
Te water, boort aen boort geklampt,
Hun' welluſt ſchepten, in 't vernielen
Van eicke ribben, maſt, en kielen,
En menſchebeen, tot ſtof geſtampt;
Dat moortgeſchrey, en yzerbraecken;
De doôn en levenden, gemengt,
Gebraên, verdroncken, en gezengt;
Dat weerlicht, blixemen, en kraecken;
Zoo veel gewelts heeft altemael
Gezweet om HARPERTS te beſchreien,

Vincet amor patriae· d. i.: „de liefde voor het vaderland zal overwinnen." Zie *Aen.* VI, 824.
12,13 *Twee vermaertſte Volcken Te water:* indien *vermaertſte* hier ſtaat, als in 't Lat. voor: „zeer vermaarde," kan het er door, doch anders zou de taal vorderen: „*de* twee vermaardſte" of: „twee *der* vermaardſte." *Te water* behoort by *vermaertſte.*

En 't lijck en d'uitvaert te geleien
Van Hollants Grooten Amirael;
Die trots om hoogh, op zijn kampanje,
Zich offerde aen het krijghsaltaer,
Daer hy den Zeegeweldenaer,
Den Ryxtyran van Groot Britanje,
Met zijne fabel in de vuift,
Ter vierfchaer daeghde, om al ons fchepen,
Met zijnen havicksklaeuw gegrepen,
Van onverzoenbren moort begruift.
De Turck van 't Engelfch Barbaryen,
Met zijn Janitfers, hoort, vol fchrick,
Van 't moortftrant af, alle oogenblick,
Zijn opgepreft gewelt in lyen.
Hy ziet den brant van 't maftbofch aen,
En zijne uit ftof gewaffe Reuzen,
Gereet ons beckeneel te kneuzen,
In water, vier, en roock vergaen
Die Vloeck des volcks, om 't hart benepen,
Ontveinfde al wat hy veinzen moght,
Tot dat zijn vloot de tijdingh broght,
En hare lenden na quam flepen.
Wat raet? wat middel om 't gerucht
Met kracht op zijnen mont te kloppen?
Is dit de keel van Teffel ftoppen?
Den Leeuw verbieden zee, en lucht?
Hy rept zijn' klaeuw by d'Indiaenen,
Ontruckt den Teems dien rijcken oeft.
De Beurs van Londen wort verwoeft.
Ons eilant zwemt in bloet, en tranen.
Dus klaeghde 't uitgeputte Rijck,
Met d'overweldighde onderzaten;
Terwijl de Zeven Vrye Staten
De ftaetfi van 't doorluchtigh lijck
Beraemden, om den Zeebefchermer
Te kroonen, als den braefften Helt,
Die 't leven voor de Zeevaert ftelt,
En meer verdient als gout, en marmer.
Hy rufte nimmer onbeweent.
Al heeft de Doot het lijf verflonden:
De Faem is aen geen graf gebonden.
De Deught verduurt het kout gebeent.

32 *Begruift* flaat op 't vooratgaande *havikskiaauw*.
33 *De Turck*: natuurlijk Cromwell, wien hy geen hatelijker fcheldnaam weet te geven.
38 *Uit ftof gewaffe Reuzen*: Cromwell en andere laaggeboren mannen als hy, door de omwenteling aan 't bewind geraakt.

TER GEDACHTENIS

VAN DEN ZEEHELT

MARTEN HARPERTSZ. TROMP,

Amirael van Hollant en Zeelant.

HIER ruſt de zeehelt TROMP, de dappere beſchermer
Der zeevaert en de zee, ten dienſt van 't vrye lant;
Dat 's mans gedachtenis bewaert in kunſtigh marmer,
Zoo levendigh gelijck hy ſtorf voor 't Hollantſch ſtrant,
Beluit met moortgeſchrey en donder van kortouwen,
Daer groot Britanje in brant al 't water viel te kleen.
Hy heeft zich zelf in 't hart der burgren uitgehouwen,
Dat beelt verduurt de pracht van graf en marmerſteen.

1 *Beluit met moortgeſchrey* enz : een ſpreekwijze, ontleend aan 't gebruik, om, by iemands ter-aarde-beſtelling de klokken te laten luiden SEBAST FRANCK, *Werelt-boeck*, D. II, fol. 77. *als hy verſcheyden is, ſo luydt men hem met alle clocken (is hy ryck) in den hemel* Vondel bedient zich meermalen van deze uitdrukking en weet, door hetgeen hy er byvoegt, er een eigenaardige clerlijkheid aan by te zetten Zoo zijn hier het *moortgeſchrey* en de *donder der kartouwen* een gelui, den zeeheld waardig.

Van C P. Hooft, — zie Deel II, blz. 525 — zegt hy, niet minder fraai:

De balling, weeu en wees beluien *hier met ſchreien*
Hun waert, haer man, haer vooght —

en zachter drukt hy zich uit, waar hy van Kristina van Erp ſpreekt (Deel II, blz 230)

Beluit *Kriſtijn met droeven zangh*

Vergelijk ook de plaatſen, aangehaald by HUYDECOPER, *Pr* III, 108.

OP DE AFBEELDINGE

VAN

MARTEN HARPERTSZ. TROMP,

RIDDER,

L. Amirael van Hollant en Westvrieslant,

DAER HY ALS NEPTUNUS, OP EEN WAGEN VAN ZEEPAERDEN WORT VOORTGETROCKEN

Zoo hielt de Zeevooght van de Zeven vrye Landen
Het roer des Oceaens, en tarte voor ons ſtrant
De doot, den donderkloot, den blixem, en den brant:
Zoo nam de deught van Tromp de Vlooten op haer tanden.

2 *Ons ſtrant* de vorige uitgaven hebben verkeerdelijk *ſtranden*, waardoor *brant* zonder rijmwoord blijft. Wil men echter *ſtranden* behouden en voor *den brant*, het branden lezen, ik heb er vrede meê.
4 *De deught* verſta· „de krijgsdeugd, de dapperheid." Het beeld van die *deugd*, die *vlooten op haar tanden* neemt, is echter niet gelukkig.

OP DEN ZELVEN.

LAET Titus Livius met Roomſche Helden pralen:
De Leitſche Livius braveert alle Amiralen,
Kartage en Rome zelf, met eenen treck en zwier,
Terwijl de Zeehelt TROMP herleeft op dit papier,
En met zijne oogen dreight de Blaeken, en de Pennen,
Die zoo veel duizenden van zeekortouwen ſchennen
Op zijn grootmoedigh hart, daer al hun maght op ſtuit.
Zoo ſterft de Helt op zee, met grof geſchut beluit.

2 *De Leitſche Livius:* „Jan Lievensz" Zie Deel V, blz 556.
5 *De Blaeken en de Pennen* voor „de Britſche vlootvoogden, Blake en Penn."

In Engeland werd inmiddels de Rijkswet veranderd, het Parlement door Cromwell uit een gejaagd, en hy zelf tot Lord Protector van Engeland verkoren, wat aan Vondel ſtof gaf tot een zijner meest bijtende hekeldichten:

PROTECTEUR WEERWOLF.

Milord Isegrim, van den boozen Geeſt bezeten,
Had den goeden Herder de keel afgebeten;
Nu wort hem de Kudde, die dus langh gingh doolen,
En den Stal met Schapen, en Bocken bevoolen,
Hy bewaert de Vleiſchhal en Bijl met zijn Vleiſchhouwers honden,
En hun Hoofden met Halsbanden als Reekels gebonden,
Hy mach de Schapen ſcheeren, villen en ſtroopen,
Lardeeren, braden, en met hun eigen Vet bedroopen.
Hy ontfangt, in ſpijt van Blinden en Zienden,
Koſtuimen, en Schipgeldt, Vrijbuitgeldt, en tienden.
Maer als hy uit zijn Bijbel begint te ſpreecken,
Dan hoortmen de Duivel de Paſſi preecken:
Dan kan hy quylen, en Verckenstranen huilen,
By heele plaſſen, daer Kokedrillen in ſchuilen.
Och arme Gentelmans, beſchreit uw oude zonden:
Nu wort u de Staert eerſt te deegh opgebonden.
Ghy bruide Koningh Karel, zoo na, als veur:
Nu bruit u een Schrobber, een Protecteur.

* *Bedroopen* zou *bedruipen* moeten zijn.

Wy hebben vroeger [1]) gezien, hoe Vondel den lof van Koningin Kriſtina bezongen, en zy hem daarvoor haar erkentelijkheid betuigd had. Zy had zich op nieuw laten afbeelden door haar hofſchilder en kamerheer David Becks, en haar beeltenis aan al de Vorſten van Europa gezonden, in ruil tegen de hunne. Het was op deze beeltenis, dat Vondel de onderſcheidene gedichten vervaardigde, welke ik hier laat volgen:

1) Zie Deel IV, blz. 396, 404.

AFBEELDINGE

VAN

KRISTINE,

DER ZWEDEN GOTTEN EN WENDEN

KONINGINNE,

DOOR DAVID BECKS, HARE MAJESTEITS KAMERLING, GESCHILDERT.

Ramis insignis olivæ.

De weerelt wort getoomt van wyder te verwilderen
Door goddelijck gezagh, dat uit de wolcken ſtraelt:
Maer 's hemels Majeſteit, van niemants hant te ſchilderen,
Met haer gezagh en glans in Vorſten is gedaelt;
D'onſterflijckheit in klay, die ſterflijck is, verſchenen,
De Godtheit in den menſch, de mogentheit in ſtof.
Dus drijft de hooghſte maght al d'ontucht voor zich henen,
En ſchenckt de deught haer prijs en wel verdienden lof.
D'aeloutheit koos hierom de heerelijckſte deelen
Uit encklen, om een' Godt te brengen aen den dagh.
Zy ſchiepen iet volmaeckts en goddelijcks uit veelen,
En broghten 't woeſte volck tot ootmoedt en ontzagh,
Want nimmer leit Natuur den rijckdom van haer giften
Aen een alleen te koſt, maer giet haer ſchoonheit uit
By-druppels, dies penſeel en beitel leerden ſchiften
Het minder ſchoon van 't ſchoonſte, om 't hemelſche geluit

Ramis insignis olivae: d. i., „kenbaar aan den olijftak" (als zinnebeeld des vredes). Zie *Aen.* VI, 808.
7 *Ontucht:* als meermalen, voor het tegengeſtelde van *tucht*, en alzoo voor „ordeloosheid, wetteloosheid."
9, 10 V. ziet hier op hetgeen van Apelles verhaald wordt, die, om eens Venus te malen, een aantal ſchoone vrouwen tot voorbeeld nam, ten einde van elke van haar datgene te kunnen overnemen, waardoor zy zich byzonder onderſcheidde.
13-22 Een zin van tien regels is waarlijk lang genoeg in een gedicht.

Van een rechtmatigheit en zwier en 't vier der leden
Te vinden, dat ons oogh, gelijck muzijck het oor,
Vernoeght, en krachtigh treckt, en overtuight door reden
Dat eerens waerdigh zijn, alle eeuwen door en door,
De Majesteiten, die al 't uitschot wijt verdooven,
Door 't leven, in den doeck of marmersteen gevat.
Zoo dreef de Kunst van outs, t'Athene en Rome, boven,
En wert op haer waerdy, ja goddelijck geschat.
Hoe veel geluckiger was Becks nu boven d'ouden,
Die niet te zoecken had, uit duizenden, een schets,
Een eenigh voorbeelt, op dat wy zijn kunst aenschouden
Met opgetogenheit, en [dat ick niemant quets']
Een Godtheit, die de kroon van boven wert geschoncken;
Een Godtheit, daer Natuur de volle Majesteit
Der Koningen in blies, en kracht van eedle voncken;
Waerom zy hier van zelf de kroon heeft afgeleit,
En koningklijcken staf, en 't rijxgewaet, vol kroonen,
Als starren, dicht gezaeit. Wat hoeftze diamant,
Of gout, of purperverf? Zy durf zich zelf vertoonen,
Gelijck Natuur haer schiep, bestiert van hooger hant.
Wie noit Gustavus zagh, aenschouw' hem in deze oogen,
De spiegels van haer ziele en trotse minzaemheit.
Zy heerscht door dit gelaet: maer neen, ick word getogen:
Ick volgh van zelf, en zie hier loutre Majesteit.
Gezegent was 't penseel, dat, zonder 't recht te breecken
Des oppersten Jupijns, aen dit opgaende licht,
Aen dit gezegent vier, zijn' yver moght ontsteecken,
Gelijck het nu ontvonckt den geest van mijn gedicht.
Apelles hadze diep gevat in zijne zinnen,
Als kristalijn den schijn van 't aenschijn, dat in 't glas
Zich spiegelt ongetoit, en geene gunst wil winnen
Door 't vleien van een kunst, die d'ydelheit genas.
Hoe wenscht de Min een pees te vlechten van die locken,
Te spannen zijnen boogh met zulck een heerlijck hair!
Maer vreest dat blaeuw turkois. Haer geest wort opgetrocken
In kunst en wetenschap, voor Pallas hoogh altaer,
Van waerze den olyf met eere heeft ontfangen,
In 't barnen van den strijt; waerom dees wyze mont,
't Orakel van onze eeuw, uit blyschap en verlangen

20-22 De zin dezer drie regels is verre van duidelijk. Zoo ik dien wel versta, heeft V willen zeggen: „dat de Majesteiten (en alzoo hier de Koningin), als verre verheven boven het gros der menschen ('t *uitschot*), waardig zijn, eere te ontfangen, en alle eeuwen door, in beeltenis te blijven leven."

46 *Kristalijn den schijn van 't aenschijn*: deze rijmslagen schijnen hier wel opzettelijk aangebracht; doch ik zoû ze niet ter navolging durven aanbevelen.

51 *Dat blaeuw turkois* met *dat blaeuw turkois*, hetwelk den Minnegod zoo bevreesd maakt, dat hy geen boog durft spannen met Kristinaas hairlokken, bedoelt V. waarschijnlijk het blaauw van hare oogen.

Naer pais, de heiren dreef van Duitſchlants vetten gront.
O goude mont, wat vloeide uit u een dauw en zegen;
Toen, op uw fiere ſtem, de trommel en trompet,
De donders van kortouw en buſſen teffens zwegen,
En 't briefchend paert van Mars gehoor gaf aen uw wet!
Waer plaghten Koningen hun ſtaetzucht in te toomen,
Ter liefde van het volck, en hondert duizent man
T'ontwapenen, om 't bloet te ſtelpen, dat by ſtroomen
Quam bruizen naer de zee? Haer zucht tot vrede ſpann'
In eeuwigheit de kroon, en prickele alle geeſten
Te zweven op haer' lof, die zoo veel hooger zweeft
Dan bloedige triomf, en duizent lauwerfeeſten,
Waer over 't aertrijck ſchreit, en 't hart der weerelt beeft.
Zoo leef Kristine in 't velt der geeſtighſte papieren.
Zoo draefze op Pallas loof, veel trotſer dan laurieren.

OP DE ZELVE.

Een tweede Apelles heeft de hantveft dus te malen
De Majeſteit, waer in d'aeloude deught herleeft.
Al voert het hooft geen kroon noch diamante ſtralen;
De heerlijckheit, die Godt en vrouw Natuur haer geeft
In 't wezen en gelaet, geen rijckdom hoeft te leenen
By armoe van geſteente, en gout, en purpre ſtof.
Guſtaef, de Groote, ſchijnt door deze ooghappels henen,
En blixemt wederom, en brult van hof tot hof.
Maer neen, zy heeft den helm en 't harnas uitgetogen,
En zoo veel heiren, aen haer kroon en eedt verplicht,
Ontwapent met een' wenck en opſlagh van deze oogen.
Men ziet nu vrede in 't hart, uit dat bedaert gezicht.
Een enckle pais behaeght haer meer dan triomfeeren,
En duizentmael in 't velt te draven door het bloet.
Laet alle Koningen van haer dees hooftdeught leeren,
Die uit geen ſtaetzucht twiſt noch bloedigh oorlogh voedt.
Zy heeft den dollen Mars ganſch Duitſchlant uitgebannen,
En dreight, indien haer 't lot de kruisbanier vertrouw,
Den noit gedwongen hals der grimmige Ottomannen
Met kracht te ketenen, en in een kopre kou
Te voeren in triomf, ten ſchimp van alle hoven.

1 *Heeft de hantveſt* voor „heeft het voorrecht."

Wie voeght dit beter dan ons dappere Amazoon,
Die met de Zweedſche bijl den Ysbeer 't hooft zal klooven,
En zelf den wreeden Cham beſtoocken op zijn' troon?
Dan zal de Tarter niet in China konnen duren,
Daer hy de ſluierkroon en tulbant trapt in 't zant;
Maer bruizen door de breuck der endelooze muren
Te rugge, om met Kristijn te vechten, hant voor hant.
Hoe wil dees Noortſtar dan, gelijck de middagh, blincken,
Terwijl ze ſtreeft door ſneeuw en ſteil geberght van ijs!
Haer faem in 't noorden zal tot aen de zuid-as klincken,
Wanneerze wederkeert, bevlochten met dien prijs
En overſneeuwden palm, daer d'ouden noit van hoorden.
My dunckt ick hoor alreê haer trommel en trompet
En zwangere kortouw beſtormen eerſt het Noorden,
Dan zuidwaert donderen in 't heir van Machomet.
Mijn zangluſt rijſt, en volght het brieſchen van haer paerden.
De hoefbron berſt met kracht op 't kleppen van den hoef,
Op 't vliegen van haer vaen, en 't ſchittren van haer zwaerden.
Zoo blinckt de dapperheit, geloutert door de proef.
Vergeefme, o Koningin, indien mijn pen de wolcken
Van zulck een Majeſteit te traegh bereicken kan.
Vereenigh en bedwing met ons de woeſte volcken,
En ſtoot dien Cerberus, den ſchendigen tiran,
Te Londen uit het neſt, met al zijn dolle honden,
Die, tegens eer en eedt en 't heiligh recht en Godt,
Met 's Konings lieverey zoo helſch in 't harnas ſtonden,
En zopen Stuarts bloet, dat afdroop van 't ſchavot.
Die gruwelijckſte ſmaet, geleên in 't recht der kroonen,
Eiſcht wraeck van Hollants Leeuw en uw metale vuiſt,
Dees ſcepterkancker en dees roeſt van Vorſtentroonen,
Dees Knipperdolling, die de Majeſteit verguiſt,
Vereiſcht de ſtale kling, en kan geen uitſtel lyen.
De Teems, nu half geworght, met zijn benaude keel,

24 *Den wreeden Cham*, of *Khan*, den „Opperſte der Tartaren." Zoo noemt hem nog Langendijk, waar hy, in 't *Wederzijds Huwlijksbedrog*, *Jan* laat zeggen:

Zy was de dochter van Paap Jan, die voor twee jaren
Getrouwd is met den Cham *of Keizer der Tartaren.*

25-28 De zin is: „dat zullen de Tartaren, die nu in Sina heerſchen, niet kunnen uithouden, maar den muur, die Sina omgeeft, weder uitkomen door de bres, welke zy er eenmaal hebben ingemaakt, om" ens

41-50 Men beſchuldige Vondel, die, ook in dit gedicht, vrede tusſchen Kristen natiën predikt en die vroeger zelfs geen oorlog in 't belang van 't Huis van Stuart wilde, daarom niet, dat hy zich zelven niet gelijk blijft, door nu Kristina tot oorlog tegen Cromwell aan te ſporen. Men vergete niet, dat, ſedert 1650, de oorlog tusſchen Groot-Brittanje en ons was uitgebarſten, en er dus voor onzen dichter geen reden beſtond, om niet, voor zoo veel 't in hem was, naar bondgenooten uit te zien, die niet alleen ons aan de overwinning, maar ook de Stuarden weêr op den troon konden helpen.

47 *Met 's Konings lieverey*· het Parlement had gedaan wat later de Staten deden en 's Konings garde tot de hunne gemaakt.

52 *Knipperdolling* men weet, dat deze de beul en handlanger was van Jan Bakelszoon van Leyden, den koning van Munſter

Roept jammerlijck om hulp. Leeuwin der heerfchappyen,
Ontruck 't gedroght dien roof: vergun ons het tooneel
En al den Helikon op 't heerlijckft te ftoffeeren,
Met uw manhaftigheit, die, op Alcides treên,
Ter moortfpeloncke inberft en Kakus helpt verleeren,
Geen' diefftal van een os [dat fchelmftuck was te kleen]
Maer zulck een' vadermoort, 't verflinden van drie Rijcken.
Hy fchrickt, daer hy op 't lijck des Konings leit geftreckt,
Alree voor 't zeegewelt, waer voor de golven ftrijcken,
Zoo wijt ons beider vlagh en vloot de Noortzee deckt.
Ick zie ons d'eilanden van deze moortpeft vagen,
En hoor ons door Europe, op een gemein gefchal,
Den tytel en den naem van Kroonverloffers dragen;
Een' tytel en een' naem, die eeuwigh leven zal.
Zoo dancken u de fteên, en lang verdruckte wetten.
Zoo moet uw knodts en deught Gods vyanden verpletten.

59 *Kakus* een vermaarde ftruikroover van de oudheid, door Herkules gedood.
66 *Door Europe:* verfta: „geheel Europa door"

OP

DE KONINGIN

KRISTINA,

DOOR DAVID BECKS, HAREN KAMERLING, GESCHILDERT.

De liefde tot de kunft luickt op, met grooter hope
Van eere en prijs, nu Becks de Vorften van Europe,
Uit laft der Koningin, door zijne kunft herteelt,
En hun KRISTIJN vereert, in haer onfterflijck beelt.
Zoo wort Guftavus bloet, van hof tot hof, herboren.
Wie klaeght, dat aen dees verf en wiffel wort verloren.

DE

KONINGKLIJCKE IDEA.

D'IDEA van de Deught en Schoonheit was verloren:
Natuur, verlegen om een voorbeelt, zocht in 't ront,
Tot dat ze Schoonheit, Deught, en Wijsheit t'effens vont
In eene Koningin, ter heerschappy geboren.

Zy had, uit lust tot Vrede, in 't brullen van zijn' toren,
Den Oorlogh afgevoert van Duitschlants vetten gront:
Nu zaghze Plato zelf d'orakels uit den mont,
En ketende aen haer tongh zoo veler vorsten ooren;

Die zagen noit de zon, des morgens opgestaen,
Zoo rijck in haren glans met meer verbaestheit aen
Als deze, die men wensch' dat eeuwigh 't rijck beschijne.

Toen riep Natuur: ons oor en oogen zijn verzaet:
In eene triomfeert al 't edelst, zonder maet.
De hemel helpe ons aen afzetsels van KRISTIJNE.

1 D'IDEA wy zouden thands, evenzeer met een bastertwoord, zeggen „het *Ideaal*."

Het was te dezen jare, dat zekere Andreas Dionijszoon Winius door den Tsaar van Rusland, Alexis, naar Holland werd gezonden, als overbrenger van een brief, houdende verzoek om een groote party wapenen en voorraad van kruit en lood te mogen inkoopen: wat door de Staten goedgunstig werd vergund. Winius deed die inkoopen te Amsterdam en nam daar tevens onderscheiden personen aan voor de dienst van zijn meester; waaruit eenige moeilijkheid ontstond. Ten tijde van zijn verblijf werd zijn afbeeldsel vervaardigd door Kornelis de Visscher, een der bekwaamste graveurs, waar op Nederland zich beroemen mag, en die, in de eerste helft der zeventiende eeuw geboren, zijn loopbaan als kunstenaar pas begon. Vondel stelde daaronder dit byschrift:

OP

DEN HEER

ANDREAS DIONYSZOON WINIUS,

ZIJNE ZAERSCHE MAJESTEITS VAN RUSLANTS COMMISSARIS,

EN MOSKOUS OLDERMAN.

De kroon van Moskou, ſteil en hemelhoogh gerezen,
En van den beer begrimt, die goude ſtarren draeght,
Heeft Winius tot haer Bevelheer uitgelezen,
Den Olderman, die zulcks Alexeis oogh behaeght,
Door zijn oprechte trou, dat hy hem van zijn ſtranden,
Der Zaerſche Majeſteit ten dienſt, den laſt betrout
Naer 's Gravenhaegh, den ſtoel der Zeven vrye Landen,
In ſchijn gelijck de kunſt zijn weezen hier ontvout.
Dus leeft de man, die 't recht der Ruſſen trou verdaedight,
Maer anders als zijn Zaer hem weder begenadight.

3 *Bevelheer* · „kommandant."
4 *Olderman* een tytel, nagenoeg met dien van „wethouder" overeenkomende
Zulcks voor „in zulke mate, zoo zeer."
Alexeis „Alexius Michaelowits,' die in den jare 1645 zijn vader Michaël Fedrowits als Grootvorst van Moskoviën of Rusland was opgevolgd. Hy behaalde groote overwinningen op de Polen en voegde o. a. Smolensko by zijn gebied. Hy overleed in 't jaar 1656
10 Deze regel is niet zeer duidelijk t Woord *begenadight* kan hier niet in den gewonen zin worden opgevat, want er is vroeger geene ſprake geweest van eenige ongenade, waarin Winius zoû vervallen zijn, maar veeleer van het tegendeel Ik meen dus hier het woord *begenadigen* alleen te moeten verſtaan, als. „iemand met zijn genadig aanſchijn beſtralen,' en volgends deze opvatting zoû de zin van vs 7—10 deze zijn „hy is op deze prent afgebeeld, gelijk hy te 's Gravenhage als Gezant van Alexis optreedt, maar hy ziet er *anders* uit, hy is *anders* uitgedoscht, wanneer hy weder verſchijnt voor de oogen van zijn Tſaar."

Dat juist deze Winius by voorkeur door den Tſaar naar dit land gezonden was, laat zich te lichter verklaren uit de omſtandigheid, dat zijn vader een Hollander was, die zich voorheen, als velen zijner landgenooten, te Moskou had nedergezet en aldaar tot de Griekſche godsdienst was overgegaan. Hy was de eerſte, die geſchutgieteryen in Rusland oprichtte, welke door watermolens werden ge-

dreven, en de eerfte fabriek van dien aart was in 1632 gefticht aan de kleine rivier Tonlitza, 15 werften van Soolo [1]). Wat Andreas betreft, behalve dat hy tot den rang van Olderman opklom, gelijk wy leeren uit Vondels gedicht, zoo is het ook bekend, dat hy een man was van grooten bedrijve, en perfoonlijk bevriend met den beroemden Witfen, met wien hy briefwisfeling hield. Volgends Jacobus Scheltema [2]), zoû hy nogmaals te Amfterdam zijn gekomen, en wel ten jare 1706, met een byzonderen last, om zich, onder de leiding van den voorzittenden Burgemeester, in de geloofsleer en plechtigheden van de Hervormden te oefenen, en na te gaan, waarin zy van die der Griekfche Kerk verfchilden of er mede overeenftemden. Alles werd echter zoo fteil gezet, dat de berichten, door den Rusfifchen godgeleerde aan zijn meester overgebracht, niet konden ftrekken om diens oogmerken te verwezenlijken. — Tot zoo verre Scheltema, die er echter niet by fchijnt bedacht te hebben, dat de Andreas Winius, die in 1653 reeds Olderman van Moskou en dus geen kind meer was, en bovendien een zending kwam vervullen, hoedanige men alleen aan lieden van ervarenis toevertrouwt, niet wel dezelfde kan geweest zijn als de man, die niet minder dan drie-en-vijftig jaren later een nog moeilijker en ingewikkelder taak volbrengen kwam, waarby een geheel andere foort van kennis vereifcht werd. Waarfchijnlijk zal de theoloog een bloedverwant, misfchien de zoon of kleinzoon des gefchutfabriekants geweest zijn.

Wy hebben vroeger [3]) gezien, dat Vondel in vriendfchapsbetrekking ftond tot Jacob Jacobsz. Hinlopen, Oud Schepen en Raad te Amfterdam. Het huisgezin van dezen beftond, voor zoo verre ik dit heb kunnen nagaan, uit drie zoons, Jacob, Joan en Michiel, en twee dochters, Anna en Katharina. De zomermaanden bracht het door op een hofftede, buiten Naarden gelegen, en Rustenburgh geheeten, waar onze dichter een welkome gast blijkt te zijn geweest: althands wy kunnen dit befluiten uit de drie gedichten, welke hy daarop vervaardigde.

1) Zie *Nautical Magasine* van November 1855, pag 585.
2) *Rusland en de Nederlanden*, blz 135–137.
3) Zie Deel II, blz 520

DE

GESTUITE MINNEGODT.

OP

DE HOFSTEDE VAN DE HINLOPENS

BUITEN

NAERDEN.

De fiere Venus fprack
Tot haeren kleenen dwergh:
Ga heen beftorm het dack
Van 't forffe Ruftenbergh,
Dat met ons torts en wapens fchimpt,
Zoo trots, dat my 'er 't hart af krimpt.

Kupido fchoot en toogh
Zijn fnelle vleugels aen:
Hy nam zijn' taeien boogh
En koocker, zwaer gelaên
Van pijlen, fcherp gewet, en gladt,
En daer me hene op 't luchtigh padt.

In 't vliegen zagh de Godt,
Die al de weerelt toomt,
De toppen van het flot
Van verre door 't geboomt
Uitfteecken, en hy ftreeck 'er in.
Wat flot, wat fterckte keert de min!

Doch 't gingh hem in dit perck
Uit zijne giffing: want

2 *Tot haeren kleenen dwergh*· „tot Kupido, den Minnegod" Zie vs. 7
4 *Ruftenbergh*. de naam van het buitenverblijf; doch — gelijk uit de beide volgende regels blijkt — hier genomen voor dien der bewoners
5 *Dat met ons torts en wapens fchimpt* voor „die 't oor fluiten voor minnepraatjens," of „die ongevoelig zijn voor de liefde."
6 *Dat my 'er 't hart af krimpt* voor „dat het hart er my van fchijnt te krimpen," t w. „van fpijt."

Een ieder op zijn werck
Boodt ruftigh wederftant,
Zoo ras hy toeley om terftont
Te treffen wat hy bezigh vont.

De voorfte klonck de fcheer
Met yver hem naer 't hooft;
Een zorgelijck geweer.
Hoe ftont de Min verdooft!
Een andre fmeet met kracht en ftijf,
Den looden inckpot hem naer 't lijf

De derde kerft en kruift,
En fnijt en fteeckt te fel.
Het fnoeimes in de vuift
[Al naem de Min de hel
Te baet] ontzagh noch pees noch fchicht.
De looze fchutter viel te licht.

De vierde fufte niet,
Maer greep het lange roer,
Dat menigh vogel fchiet.
Hy mickte, en dreighde, en zwoer
Den fchutter in een omzien ras
Te fteecken in zijn vogeltas.

De Minnegodt, in 't endt
Gekeert van daer hy quam,
Zijn moeder heeft bekent
Dat pijl noch minnevlam
Niet hechten kan op dit geflacht,
Dat bezigh ledigheit veracht.

21 *Een ieder op zijn werck* voor „ieder yverig in den arbeid, waarmede hy zich onledig hield." De zin van 't geheele gedicht ftrekt om te betoogen, dat bezigheid het beste behoedmiddel is tegen de min.

25,26 *De voorfte klonck de fcheer... hem naer 't hooft*· „zy, die vooraan zat, en vermoedelijk met naaiwerk bezig was, fmeet hem de fchaar naar 't hoofd."

27 *Een zorgelijck geweer*· d. i. „een geweer, waar voor men *zorgen*, (zich hoeden) moet."

28 *Verdooft* voor „verfuft."

29,30 Lees „een ander, 't zij jongeling of jonge dochter, die met fchrijven bezig was, fmeet hem met den inktkoker" — gelijk Maarten Luther den duivel deed.

31-33 Met deze regels wil de dichter te kennen geven, dat een der Hinlopens zich yverig met den tuinbouw bezig hield

36 *Viel te licht* „fchoot te kort"

37 *De vierde*. vermoedelijk dezelfde, die in een volgend gedicht als „de Jager van Eickhof" wordt bezongen.

42 *Zijn vogeltas* de *tasch*, waarin de jager het doode *gevogelte* bergt, dat hy gevangen of gefchoten heeft De *weitasch* is de *tasch*, waarin men de doode hazen, konijnen enz. bergt, de dieren, die men by 't *weifpel* vangt.

46,47 *Dat pijl noch minnevlam niet hechten kan*· nogmaals een voorbeeld van dubbele ontkenning

Men vergelijke voorts met het bovenftaande lieve gedichtjen den *Strijd tusfchen kuisheit en minne* (D II, blz 215) waarin hetzelfde gronddenkbeeld voorkomt; wat hier echter op een geheel andere wijze en met een andere bedoeling is uitgewerkt.

WILTZANGH.

OP DE ZELVE HOFSTEDE.

WAT zongh het vrolijck vogelkijn,
Dat in den boomgaert zat!
Hoe heerlijck blinckt de zonnefchijn
Van rijckdom en van fchat!
Hoe ruifcht de koelte in 't eicken hout,
En verfch gefproten lof!
Hoe ftraelt de boterbloem als gout!
Wat heeft de wiltzangh ftof!
Wat is een dier zijn vryheit waert!
Wat mift het aen zijn' wenfch;
Terwijl de vreck zijn potgelt fpaert!
O flaef! o arme menfch!
Waer groeien eicken t'Amfterdam?
O kommerziecke Beurs,
Daer noit genoegen binnen quam!
Wat mift die plaets al geurs!
Wy vogels vliegen, warm gedoft,
Geruft van tack in tack.
De hemel fchaft ons dranck en koft.
De hemel is ons dack.
Wy zaeien noch wy maeien niet:
Wy teeren op den boer.
Als 't koren in zijn airen fchiet
Beftelt al 't lant ons voêr.
Wy minnen zonder haet en nijt,
En danffen om de bruit:
Ons bruiloft bint zich aen geen tijt,

11 *Potgelt:* „*geld*, in een *pot* verzameld' Doch ook nog heden ten dage zegt men *oppotten* voor „geld byeen zamelen," en blijft men den naam van „fpaar*pot*" behouden, al is 't geen *pot* maar een *blikken trommel* of *fteenen varken*

27 *Ons bruiloft bint zich aen geen tijt* men vatte hier *tijt* niet op in den zin van „jaargetijde"; want het zijn juist de vogels, die een bepaalden paartijd hebben, maar de bedoeling is, als uit den volgenden regel blijkt, dat de vogels hun leven lang kunnen paren, zonder ooit door ouderdom daarin verhinderd te worden. Dit gedicht is, even als 't vorige, een juweeltjen van poëzy.

Zy duurt ons leven uit.
Wie nu een vogel worden wil,
Die trecke pluimen aen,
Vermy de ſtadt, en ſtraetgeſchil,
En kieze een ruimer baen.

DE GETROUWE HAEGHDIS.

OP DE ZELVE HOFSTEDE.

Integer vitæ, scelerisque purus.

GELUCKIGH is zy, die hier leeft
Van zorgen en gevaer bevrijt,
En altijt eene ſchiltwacht heeft:
Want zelden leeft men zonder ſtrijt,
En ongeval en harteleet
Genaeckt den menſche, oock eer men 't weet.

Twee jonge maeghden waren uit-
Gegaen, in 't kriecken van den dagh,
Daer niemant heck noch draeiboom ſluit,
Het Goy voor ieder open lagh.
Natuur haer keur van bloemen milt
Alſins te plucken gaf in 't wilt.

De lentezon beſcheen het groen,
Met puick van ſtraelen overal:
Het lantſchap ſtont in zijn ſaizoen:
De byen zogen bergh en dal
Van honigh ledigh te gelijck,
En alle honighkorven rijck.

Integer vitae caet d. i.. „braaf van wandel en zuiver van ſchelmeryen." Zie HORATIUS, *Carm.* I, XXII, 1.

7 *Twee jonge maeghden* · „Katharina en Anna Hinlopen."

15 *Het lantſchap ſtont in zijn ſaizoen* · d. i.: „het ſtond zoo ſchoon, als 't jaargetijde medebracht."

De maeghden op een heuvelkijn
Gelegen, en van plucken moe,
Befchut met loof voor zonnefchijn
En zon, haer oogen loocken toe,
En fliepen zoo geruft in 't gras,
Als of de flaep haer hart genas.

Maer midden onder 't flapen quam
Een adder uit haer duifter hol
Gekropen, langs een' eicken ftam.
Zy glom om haeren hals, en zwol
Allengs van boosheit in den dagh,
Toen zy de zufters leggen zagh.

Dit merckte een wackere Haegedis,
Die vrouw Natuur in ftilheit dient,
Den menfch bemint, en gunftigh is,
En gadeflaet, en houdt te vrient.
Hoe was dit lieve dier zoo bang!
Zy kroop verbaeft op hals en wang.

Zy ftreeckze, en weckteze op het left
Met ftrijcken, recht als ofze riep:
Waeckt op: waeckt op: ontvlucht dees peft.
Het paer ontwaeckte, en zagh, en liep,
En ftroide in 't loopen voor gevaer
Den fchoot met bloemen hier en daer.

Nu twijfel ick niet langer, of
Het een of 't ander ftomme dier
Bewaeckt d' onnooflen, en haer lof
Behoeft noch hantbus noch rappier.
Al fchiet een adder gift en gal,
De deught is veiligh overal.

19 *Een heuvelkijn*· gelijk in het vorige gedicht vs. 1 *vogelkijn*: bevallige vormen; doch door Vondel maar zeldzaam gebezigd, en te recht, want zy behooren juist tot de zoodanige, waarvan het misbruik aan het gedicht, waar zy in voorkomen, iets gezochts en ouderwets geeft.

26 *Een adder* waarfchijnlijk fteunt het verhaal op een wezentlijke gebeurtenis: en offchoon by ons in 't land geen flangen beftaan, die de menfchen opzettelijk aanvallen, zoo kan het echter wezen, dat de beide jonge dames, door een hagedis wakker gemaakt zijnde, een adder — hoedanige men in die ftreken wel aantreft — in de nabyheid befpeurd, en het op een loopen gezet hebben

29 *In den dagh*· moet terug gebracht worden tot *glom*.

31-34 Dat de hagedis den mensch gunftig en genegen zou wezen, is een oude overlevering Men kan er van zeggen wat La Fontaine van den dolfijn zegt

Cet animal est fort ami
De notre espèçe· en son hiftoire
Pline le dit, il faut le croire.

Waarfchijnlijk is het volksgeloof daaraan toe te fchrijven, dat de hagedis zich veel in muren en heiningen, en dus naby de woonplaatfen der menfchen, onthoudt, en zich gemakkelijk laat temmen.

Dat Anna Hinlopen de muzijk op een gelukkige wijze beöefende en een leerling was van den beroemden Swelingh, leeren wy uit de navolgende regels, haar door Vondel toegezongen:

OP

JOFFER

ANNA HINLOPEN,

TOENZE IN SCHIJN VAN CECILIA GESCHILDERT ZOU WORDEN.

Zoo ſchijnt Cecilia in ANNA te verrijzen.
Een Engel 't orgel blaeſt, terwijlze Davids wijzen
Op Swelinghs noten volght, en zelf het Paradijs
Ten dans leit en ontvonckt in 's Allerhooghſten prijs.
Haer vingers 't bruiloftsliet van Salomon ontvouwen.
Wel hem, die zulck een hant en vingers eens zal trouwen.

1 *Cecilia:* men herinnere zich, dat aan de Heilige Cecilia de uitvinding van het orgel wordt toegeſchreven.
5 *Haer vingers 't.... liet. . ontvouwen.* door namelijk het klavier te beſpelen

---

Het ſchijnt, dat zich de Hinlopens later op een ander landgoed, Eikhof geheeten, en mede in Gooiland gelegen, hebben nedergezet, of misſchien ook werd dit laatſte buitenverblijf door zijn zoon betrokken [1]) Immers vinden wy twee andere gedichten van Vondel, die daarop zinſpelen:

1) Ik vind op een oude kaart van Gooiland ook „oud Busſum" als Hofſtede van den Heer Hinlopen aangewezen; doch deze kan wel een ander geweest zijn.

AEN

DE JOFFERS

KATHARIJNE EN ANNA HINLOPEN,

IN HET GOY.

MIJN geeſt, tot lantvermaeck geneight,
Had uwen Eickhof hardt gedreight,
Daer eick by eick zoo vrolijck groeit,
Het velt vol zoete boeckweit bloeit,
En levert aen de honighby
Een levendige ſchildery,
Die 't oogh miſleit door groeizaem kleur,
En noodt den reuck op verſchen geur;
Maer och de damp van eene koorts,
Die 't naeſte bloet, gelijck een toorts,
Zoo vierigh blaeckt, benyde my
Dat ſchoon gezicht en zomerty,
Waer door het weimans hart ontluickt;
Wanneer 't in koele ſchaduw duickt,
In 't groene gras, en 't piepend kruit,

2 *Uwen Eickhof* het buitenverblijf der Hinlopens. Offchoon men de eigennamen van lusthoven in den regel onzijdig neemt, volgt V hier, ook in de ſamenſtelling, het mann geſlacht, dat aan *hof*. in de beteekenis van „tuin," wordt toegekend
Hardt gedreight t. w „met een bezoek."

7 *Groeizaem kleur* men zoû al licht geneigd zijn te denken, dat V 't woord *kleur* hier, alleen om de maat, onz. hezigde. Dat dit het geval echter niet is, blijkt o a uit *Herſch*. VI, B, vs 89, waar wy lezen.

De zwarte ſtreep verdiept het *lichte* kleur *in 't oogh*
Steeckt ſchooner hierop af —

waar hy even goed *de lichte kleur* had kunnen ſchrijven. Maar hy volgde 't oude voorbeeld, naar 'twelk *kleur*, even als de meeste baſtertwoorden, onz. genomen werd. Zie HUYDECOPER, *Pr* II, 142 en de aldaar aangehaalde ſchrijvers

10 *'t Naeſte bloet* „het bloed van hem of haar, die my 't naaste is " met andere woorden „mijn naaste bloedverwant." Waarſchijnlijk lag, toen hy dit ſchreef, zijn dochter Anna aan de koorts

13 *Het weimans hart: weiman* is „jager," gelijk *weiſpel* de „jacht," en *weitaſch* de „zak daar 't wild in gedragen wordt."

En Titer volght met keel en fluit;
Of vlieght en jaeght, door 't Paradijs
Van 't lachend Goy, naer eêl patrijs,
En haes, en vos, met valck en hont,
In 't kriecken van den morgenſtont.
Noch ſchel ick u die vreught niet quijt,
Maer ſpaerze op een' gelegen tijt,
Die Goylants herderinnen ſticht
In Duitſch met Maroos herdersdicht,
Alrede in 't rijmeloos vertaelt;
Waer door mijn geeſt wat adems haelt,
Terwijl eens anders koortsverdriet
My uwe hoef en 't velt verbiet.

18 *En Titer volght*· *volght* hangt nog ſteeds af van 't voorafgaande *het weimans hart*, dat voor den *weiman* zelven genomen moet worden, die gezegd wordt *Titer*, d i „den herdersknaap," na te volgen met gezang en fluitſpel By dezen regel zweefde Vondel de eerſte Ekloga van Virgilius voor den geest.

Tityre, *tu* patulae recubans ſub tegmine *fagi*
Silveſtrem tenui Muſam meditaris avena.

23 25 De zin is: „wanneer ik de Gooiſche herderinnen — hier, de beide jonge meisjens, aan welke hy ſchreef — vermake met een vertaling in vaerzen van Maroos herderszangen, reeds in proza door my overgebracht."

26 *Waer door mijn geeſt wat adems haelt*· d. i: „waar door ik mijn geest wat opbeure, my ſchadeloos ſtelle voor het verdriet, dat ik niet by u buiten kan komen."

27 *Eens anders koortsverdriet* voor „de koorts, de ziekte, die een ander kwelt."

OP

DEN JAEGER

VAN

EICKHOF.

HINDELOPEN loopt de hinden
En de hazen achter aen.
Al de Joffers laet hy ftaen.
Hy bemint de hazewinden,
En zijn bracken, en het wilt,
En het velthoen, en de lijfters,
Meer dan al de jonge vrijfters.
Is dat niet zijn jeught gefpilt?
Hy magh rennen, hy magh jaegen,
Maer hy zal zijn jaght beklaegen.

1 *Hindelopen loopt de hinden*· de oude zucht tot woordfpeling drijft weder boven. Hier echter is die ongezocht, ja was fchier onvermijdelijk Wel veroorlooft zich Vondel den naam eenigzins uit te breiden; doch wy zullen 't Vos ook zien doen in een ftraks aan te halen byfchrift en op het varieeren van een familienaam, wat tegenwoordig een doodzonde zoû geacht worden, zag men toen zoo naauw niet Ik moet nog ten overvloede doen opmerken, dat de naam der ftad, van welke het geflacht vermoedelijk afkomftig was, ook nu nog, *Hinlopen* en *Hindelopen* gefpeld wordt.

3 *Al de Joffers laet hy ftaen*· 'tzelfde verwijt, of, wil men, dezelfde lof, hem en zijn maagfchap in *de Geftutte Minnegodt* gefchonken.

10 *Hy zal zijn jaght beklaegen:* wy zouden thands zeggen: „zich beklagen." De zin is· „het zal hem later fpijten, dat hy, door zich alleen met jagen bezig te houden, verzuimd heeft, de genegenheid eener lieve vrouw te winnen — Daar nu Joan en Jacob beiden trouwden, zullen wy 't er maar voor houden, dat Michiel Hinlopen de hier bedoelde rustelooze jager geweest is.

Hoe naauw of Jacob Hinlopen Tymenfz. Vermaes, die in dit jaar trouwde met Urfula van Bergen, aan de reeds genoemde Hinlopens beftond, kan ik niet beflisfen. Zeker is het, dat hy mede tot de vrienden of bekenden van Vondel behoorde, die hem het bruiloftsdicht toezong, 'twelk ik hier achter laat volgen. Uit dat gedicht zelf en uit de opdracht, welke Vondel hem, vijftien jaar later, deed van zijn „Herkules in Trachin," blijkt, dat deze Hinlopen Bewindhebber was

der visſchery op Groenland: en, uit Wagenaars regeerings- en andere lijsten, dat hy in 1655 werd aangeſteld tot Mederegent van het Mannentuchthuis, en in 1675 tot Kommisſaris voor de wisſelbank.

TER BRUILOFT

VAN DEN E HEER

JAKOB HINLOPEN TYMENSZ. VERMAES,

EN DE E JOFFER

URSULA VAN BERGEN.

De heerſchappy des lants ontſloegh den walviſchvanger
Van 't bezige bewint op Groenlant, voor een poos,
Om het den krijgh ter zee te ſtyven door maetroos;
Wanneer de wackre Min zijn' gouden koocker, zwanger
Van ſcherpe pylen, hing op zijnen zachten rugh,
En ſprack: het is geen tijt nu langer te verzuimen,
Te ſlapen op de wacht, het vryen heeft zijn luimen.
Nu leit de ledigheit voor my een goude brugh,
Waer langs ick onverhoeds den jongling kan beſpringen,
Die mijne krachten terght, en d' outſte wet verſmaet.
Het Rijck van Minne, dat de weerelt houdt in ſtaet,
Dien walviſchdwinger zelf betemmen zal, en dwingen.
Zoo ſpreeckt de Min, verkieſt een' ſchuilhoeck in der yl,
En legert zich al ſtil in Ursels zedige oogen,
Daer hy haer winckbraeuw ſpant [wie denckt om zulcke bogen?]
En treft, uit haer gezicht, den Helt met zijnen pijl.
Bewintsman, die dus langh harpoende woeſte dieren,
Ghy vlught, helaes, te ſpa deze ongewoone pijn:
Nu Venus zoon u heeft gebonden aen de lijn,
Zijt ghy u zelfs niet meer, maer moet u laten ſtieren.

1-3 Uit dezen aanhef van het gedicht leeren wy, dat de zeelieden, die anders ter walvischvangst uitvoeren, in de vorige jaren waren gepreat geworden tot 's Lands dienst.

8 Verſta: „nu verſchaft de omſtandigheid, dat de Bewindhebber der visſcherij met zijn vrijen tijd geen weg weet, een heerlijke gelegenheid" enz

Te voren ſtont het vry te ſtreven overal,
Door 'sweerelts ruime zee te ſpelen met de zinnen:
Nu leit de geeſt aen bant, en om een hart te winnen,
Verlieſt men zich geheel, de Liefde te geval.
De Liefde hoopt, en vreeſt 't geliefde te verliezen.
Wanneerze in 't minnend hart haer taeie wortels ſchiet,
Ontzietze hagelbuy, noch wint, noch regen niet,
En zou geen' vryheit voor dees ſlavernye kiezen.
Hoewel men zomtijts trooſt en licht van ſtarren derft,
Daer 't water is bezaeit met rotzen en gevaren;
Rechtſchapen zeeman ſuft voor ſtorm, noch holle baren,
Al eiſcht de noot dat hy zijn maſt en kabels kerft.
Leander trooſte zich te water, onder 't zwemmen,
Ter liefde van zijn ſtar, die op den oever blonck,
En hem van verre 't licht van hare fackel ſchonck.
Zijn yver ſchroomde niet de wilde zee te temmen.
De hoop van verre allengs den Minnaer trooſt, en ſuſt,
Terwijl hy vaſt genaeckt de langh gewenſchte haven,
Die, na veel moeilijckheên en dat gedurigh ſlaven,
HINLOPEN kroonen zal met aengename ruſt.
Geen water kan de vlam van zijn verlangen bluſſen.
Verlangen naer 't genot der Schoone, alle eere waert,
Om haer oprechte deught, en goedertieren aert.
Geluckigh is de mont, die dezen mont zal kuſſen.
Hy yvert om 't beſluit: maer toen haer teere hant
Den vrydom, 't waerde pant, ten leſte zou verſchrijven,
Scheen 't Jawoort op de tongh en in de pen te blijven,
Het hart te ſiddren, voor den knoop van zulck een' bant.
Zy ziet, aen d'eene zy, haer' toeverlaet, haer Moeder,
Wiens kuiſche borſt zy zoogh, wiens zuivre melck zy dronck:
Aen d'andre zyde trooſt haer JAKOB met een' lonck:
Als of hy ſprack: Ick blijf uw dienaer, en behoeder.
De keur baert angſt. Wat gaet d'onnooſle Joffer aen?
Wat anders is 't van veer, wat anders onder d'oogen.
O, zuchtze, dit beſluit gaet boven mijn vermogen;
Mijn lieve Moeder af, een' Bruigom aen te ſlaen.
Al 't maeghſchap moedight haer. Zy blijft in twijfel hangen.
De trouwe Bruidegom verquickt de ſlaeuwe Bruit,

1-40 Hoe naauwkeurig, en hoe cierlijk tevens is hier wederom het gekozen beeld, aan de walvischvangst en zeevaart ontleend, tot in geringe byzonderheden volgehouden.

46 *Den vrydom .... zou verſchrijven:* d. i: „zich ſchriftelijk verbinden en daardoor haar vrijen ſtaat verliezen zou."

54 Lees: „zaken, die, van verre beſchouwd, gemakkelijk ſchijnen, verkrijgen een andere gedaante, wanneer men ze van naby beziet."

56 *Mijn lieve Moeder af, een' Bruigom aen te ſlaen:* de uitdrukking ſchijne wat vreemd, zy is echter zeer natuurlijk, en juist. De dochter wordt voorgeſteld aan den arm der moeder hangende zy maakt zich van deze los — of *ſlaat* haar *af* — en geeft haar arm den Bruidegom — of *ſlaat* hem *aan*.

Ontvouwtze wat al heils uit bruiloftsfeeften fpruit,
En wifcht eerbiedighlijck de tranen van haer wangen.
Nu klaert het aenfchijn op: de zonnefchijn breeckt door:
De roozen luicken op: de blyfchap wort geboren.
De Min zijn vleugels rept, en weetze te bekooren,
En baent het bruiloftspadt, en treetze ruftigh voor.
Hier op beftemt de Bruit de trouwbeloftenifle,
En teeckent hare trouw ftantvaftigh op papier.
De hemel koeftre zelf voortaen dit wettigh vier,
En zulcx, dat hun noch heil noch bloeiende afkomft miffe.

Behalve Vondel, was ook Jan Vos een befchermeling der Hinlopens. Wy kunnen dit althands opmaken uit verfcheiden gedichten, door hem aan die familie toegezongen. Zoo b. v. vinden wy by hem [1]) een gedicht op Leonora Huydecoper van Maarsfeveen, die met Joan Hinlopen Jacobsz. trouwde, een [2]) op Maria Huydecoper, de echtgenoote van Jacob Jacobsz. Hinlopen, en blijkt het uit andere vaerzen van denzelfden fchrijver [3]), dat laatstgemelde een yverig kunstverzamelaar en liefhebber van fchilderyen is geweest. By zijn afbeeldfel gaf Vos dit byfchrift:

't In Hindeloopen, die men hier door verf ziet leeven.
Zijn inborft ziet men beft waar dat hy recht of raadt [4])*;*
De geeften worden door geen doode verf befchreeven.
Zijn zorgen zijn tot heil van burgery en ftaat.
Het lichaam van ons land vereift geen andre leeden,
De Staatfche Staat houdt ftoel door wakkere Overheeden.

Nog twee anderen paren, die in ditzelfde jaar in den echt vereenigd werden, zong Vondel een feestlied toe. Wat Jacob van Papenbroeck betreft, die met Maria Koeck trouwde, het is my onbekend, of hy een bloedverwant was van Gerrit (v.) Papenbroeck, die in 1655 tot Regent van het Tuchthuis werd benoemd, en van den beroemden Gerard van Papenbroeck, die in 't begin der vorige eeuw leefde en bekend was door zijn belangrijke verzameling van fchilderyen en handfchriften. De Bruid, Maria Koeck, was de dochter van Nikolaas Heimenfen Koeck en van Marie Broers, aan welke laatfte Vos een gedicht opdroeg over de woorden: „*Vrouw, daar is uw zoon.*" [5]) Een broeder van Nikolaas, Jan Heimenfen Koeck, was krijgsbouwmeester

1) JAN VOS, *Gedichten*, I, 262
2) VOS, *Ged.*, I, 278
3) VOS, *Ged*, I, 360 volgg.
4) D. i. „'t zij hy als Schepen, of als Lid van den Raad, zijn plaats bekleede."
5) VOS, *Ged.*, II, 433

en bevelhebber van 't gefchut te Amfterdam. Hy trouwde met Elizabeth van Kesfel, aan welke Vos insgelijks een gedicht opdroeg, getyteld: *Aen de wondt in Chriftus zij*[1]. Voorts had Maria Koeck een broeder, Heimen Koeck, die Pastoor was[2]. Dat zy een goede zangeres moet geweest zijn, blijkt uit de navolgende regels, welke Vos haar, na haar huwlijk, toezong:

Uw keel, Maria! doet de nachtegaal verdoven.
Zijn zang is voor een poos.
Maar d'uwe is voor altoos: (?)
Al wat beftendig is verdient een eeuwigh loven.

Gy kunt, als Orfeus, door uw ftem de dieren lokken.
Zoodanig was 't gefchal
Dat Theben met een wal
Van fteenen tot het dak der fterren heeft getrokken.

Gy weet mijn ooren aan uw gorgel vaft te binden, enz.

Voorts droeg hy haar zijn gedicht op van den *wanhoopigen Judas*[3]. — Het lied, waarmede Vondel de echtelingen begroette, luidde als volgt:

1) Vos, *Ged*, II, 378.
2) Vos, *Ged*, II, 378.
3) Vos, *Ged*, II, 427.

M U Z IJ C K

TER BRUILOFT

VAN

DEN E. BRUIDEGOM

JOAN VAN PAPENBROECK,

EN

DE E. BRUIT

M A R I A K O E C K.

VOORZANG.

SNAERT uw veelen,
Spant uw keelen
Op een blyde bruiloftswijs.
Huwt de zangluft aen het fpelen.
Ziet, ay ziet het Paradijs
Opengaen. Nu heft uw toonen
Hooger: rijft nu altemael:
Want hier daelt de nachtegael
Om 't gezegent feeft te kroonen
Met zijn wiltzangk. Geeft gehoor.
Proeft dees leckerny van 't oor.

ZANG.

Kon de Min
Ons Zanggodin,
Tot gezang en fpel geboren,
Met zijn leckerny bekoren?

11 *Leckerny van 't oor.* de uitdrukking is by ons in onbruik geraakt· de Duitfchers fpreken nog van *Ohrenfchmaus*.

Deze tong,
Die eeuwigh zong,
D'eer der maeghdelijcke reien,
Kan die uit haer wellust scheien?

Smaeckt de gloet
Van Min zoo zoet?
Is 'er zoeter spel als zingen?
Laet dan al mijn snaren springen.
Geeft de kroon
Aen geenen toon.
Laet ons al te bruiloft varen.
Speelt den scheyzangk op uw snaren.

SLOTZANG.

Nu sterven ons gezangen.
Muzijckers, vaert nu wel.
Nu streckt al ons verlangen
Naer minnelijcker spel,
Dat niemant heeft verdroten.
De zang heeft zijn verdriet:
Maer trouwe mingenoten
Verdriet
Dit leven niet.
Het zingen heeft zijn uren:
Dit kan duren.

27 *Den scheyzangk* voor „den affcheidszang."
29 *Musijckers* voor „muzijkliefhebbers, muziceerende lieden." 't Woord is ongewoon, en onregelmatig bovendien; daar er geen w w. *musijken* bestaat.

Niet lang duurde het geluk van Papenbroeck; immers vind ik op het Rekeningen-boek der Bagijntjens [1]) Maria Koeck reeds in 1655 als overleden opgeteekend. Ik laat de opgave hiervan, benevens eenige andere aanteekeningen, beider familie betreffende, hier volgen:

Fol. 27. In 1655 opgeschreven „ter ewigher memorie" Elijsbet Pracras (Pancras?) wedu van S(injeur) Papenbroeck . . . . *f* 20.

1) Dit Rekeningen-boek, dat zorgvuldig is bygehouden, heeft my, als in 't vervolg blijken zal, menigmalen een leidraad aan de hand gedaan, om beter met de onderlinge betrekking van personen, met wie Vondel omgang had, bekend te worden.

Fol. 27.	„ 1655	Maria Koeck, huysvrou van S(injeur) Papenbroeck. . . .	„	20.
„ 81.	„ 1670	Aeltie Claes Koeck	„	25:4 (8 Dukatons)
„ 97.	„ 1674	Trijntie Claes Koeck	„	20.
„ 101.	„ 1675	Joan van Papenbroeck . . .	„	22:1
„ 187.	„ 1695	Anna van Papenbroeck . . .	„	24.
„ 211.	„ 1701	Pietertije Koeck.	„	20.

Reeds in èen vroeger Rekenboek komen omstreeks 1641 voor:

Fol. 83. Pieter Papenbroeck † 19 Apr. . . *f* 20.
„ „ Martijn Papenbroeck † Nov.

Aldaar in 1638:

Fol. 56. Aefje Papenbroeckx.

Omtrent Marten Looten, die met Christine Rutgers trouwde, en dien Vondel in het navolgende gedicht bezong, is het my niet gelukt eenig naricht te erlangen. Wat de Bruid betreft, wy hebben haar reeds eenmaal ontmoet als speelnoot van Agnes Block [1]) en, volgends een gisſing van wijlen mijn vriend Mr. Jeronimo de Vries [2]), zoû zy een zuster geweest zijn van Ida Rutgers, de vrouw van Arent Block, en de moeder van Agnes. Dit is echter niet aannemelijk: immers Ida Rutgers had in 1649 reeds een twintigjarige dochter, en Christine, die in het volgend gedicht

D' outſte van haer Ouders krooſt

genoemd wordt, zoû dan een jeugdig bruidtjen van ten minsten veertig jaren geweest zijn: wat ik niet kan aannemen. Zy was de speelnoot van Agnes geweest en dus niet de tante, maar de tijdgenoot, waarschijnlijk de volle nicht, van deze: immers dat zy haar na in den bloede bestond houd ik voor onbetwistbaar.

1) Zie hierboven, blz. 18

2) Zie J. de Vries en J. C de Jonge, *Nederl. gedenkp verklaard*, 1829 II Deel, blz. 160.

DE

HOOGHTIJT

VAN

MARTEN LOOTEN

EN

CHRISTINE RUTGERS.

Wech nu met begraefnisçedel:
Wech met rouwkleet, lijck en baer:
Stel de blyde bruiloftsvedel.
Strijck den boogh op uwe ſnaer.
Trouw de ſnaren aen de rymen.
Volgh met ſpel en zang den trant
Van den jeughdelijcken Hymen
Naer de groene ledekant.
Al het lant begon te mindren
In getal van burgery.
D'ouders ſmolten en hun kindren,
Langs den Aemſtel en ons Y.
Niemant docht om Bruiloftstoortſen,
Geene jeught had vryens luſt;
Want de brant der heete koortſen

1-16 De vermelding dier talrijke ſterfgevallen, ten gevolge van heete koortſen, heeft my een oogenblik doen twijfelen of dit gedicht wel te recht in de 4o uitgave de jaarteekening 1653 draagt, en of het ook geſteld moest worden na het jaar 1655, toen er werkelijk zulk een hevige pest woedde, dat het land, en Amſterdam vooral, ſchier ontvolkt werd — Intusſchen, V. ſpreekt hier van geen *pest*, maar van *heete koortſen*, en die kunnen zeer wel in 1652 of 1653 gewoed en vele offers medegeſleept hebben, zonder dat de geſchiedſchrijvers het de moeite waardig geacht hebben er — vooral met het oog op de latere veel grootere ramp — gewach van te maken Ik vond althands geen vrijheid het jaartal, zonder ſtellig bewijs dat het verkeerd opgegeven was, hier te veranderen.

5 *Trouw de ſnaren aen de rymen:* onze hedendaagſche dichters gebruiken in dezen zin nog wel 't w w. *huwen;* maar dat van *trouwen*, hoewel 't denkbeeld even goed uitdrukkende, is in onbruik geraakt.

Al haer minnekoortſen bluſcht.
Onder 't nypen van die maeren
Sprack ons Vryer in zijn' zin:
Zal men dus ten grave vaeren,
Zonder afkomſt, zonder min?
Zal de bloem van onze dagen
Dus verſticken zonder geur?
Durf men 't hylixlot niet wagen?
Heeft de jeught geen minnekeur?
Noch om leven, noch om ſterven
Wil ik ſchuwen d' oude wet,
Die de huizen helpt aen erven,
En haer' zegen geeft aen 't bedt;
Aen den boomgaert, daer de LOOTEN
Den geſlachtboom houden ſtaen,
Die door enten planten pooten
Nimmer zal noch kan vergaen.
Zonder lang te zitten wachten,
Of te zuffen zonder trooſt,
Schiet CHRISTIJN in zijn gedachten,
D'outſte van haer ouders krooſt,
Rijp van zinnen, rijp van reden,
Wacker ruſtigh in den aert,
Afgerecht op deught en zeden,
Als een puickbloem, minnens waert.
In der yl daer heen gevlogen,
Zet het flonckerdiamant
En de ſchoonheit van haer oogen
Voort zijn hart in lichten brant.
Wat al vlammen, wat al ſmarten
Pynigen den trouwen helt,
Die het minnevier durf tarten,
En zich waeght in 't vlacke velt.
Want hier worſtelen gepeinzen
Hoop en wanhoop tegens een,
Openhartigheit en veinzen,
Koelten en gedienſtigheên,
Luſt en onluſt, naer de vlagen
En de buien van weêrzy.
Och, wat leert de min verdragen,
Daerze wacht op haer gety!
Zoo het door verloop van tyen
Eens de maeghden valt te beurt,

57-58 Verſta. „als de beſtaande orde van zaken eens verandert, en de tijd komt, dat de maagden uit vrijen moeten gaan, dan zullen de knapen het haar betaald zetten, dat zy hen zoo lang en zoo wreed door alle weer en wind hebben opgehouden," enz.

Datze uit noot de jongmans vryen,
  Die haer wreetheit heeft gefleurt
Door den hagel, wint, en regen,
  Heele nachten lang, zoo fpa;
Zal de wraeck het leet opwegen,
  Wacht u voor hun ongena.
Doch het is nu tijt te duicken.
  Vlaggevoeren is te vroegh.
Laet u, als een' flaef, gebruicken,
  Achter dezen gouden ploegh.
D'acker zal het zweet vergelden:
  Ploegh en arbey met gedult.
Denck hoe d'air de korenvelden
  In den zomertijt vergult.
En CHRISTIJN is fteen noch marmer.
  Neen, haer hart, van maeghdewas,
By uw vier allengskens warmer,
  Wil haer Minnaer niet in afch,
Na dien arbeit zien begraven.
  Neen, haer koelte voelt een vlam.
Deernis krijghtze met uw flaven,
  Dat tot noch geen einde nam.
Hy verwerft hier op zijn bede,
  En het Jawoort datze traegh
Met haer verfche lippen knede,
  Op zijn drift en vraegh op vraegh:
En de hantveft van het zoenen
  Wort verworven. Bruidegom,
Klaegh om geen geflete fchoenen:
  Want de nachten komen om.
Hoortze nu hun keelen paren
  Met een minnelijck muzijck.
Op zijn galm en luitefnaren
  Vaert de Bruit in 't minnerijck.
Onder zang en galm te wecken
  Groeit de nieuwe vrientfchap aen.
Ziet die tortels treckebecken.
  Kan dees vrientfchap wel vergaen!

65,66 Verfta, in verband met hetgeen voorgaat. „maar, dewijl die tijd nog niet gekomen is, kunt gy, vrijer, nog geen triomf roepen, maar dient nog een wijl befcheiden te zijn en u als de onderdanige dienaar uwer minnares te gedragen"

85,86 *De hantveft van het zoenen*, enz.. d. i. „*Hantveft* wordt hier niet, zoo als blz. 161, vs 1 van het tweede gedicht op *de Afbeeldinge van Kriftine* oneigenlijk voor „voorrecht" genomen, maar in de ware beteekenis van „verzekering met de hand gegeven," en als zoodanig is het woord in dezen bruiloftszang treffelijk te pas gebracht. De dubbele aardigheid, welke in dezen zin ligt opgefloten, is nu gemakkelijk te vatten: „de bruigom verkrijgt de bevestiging van de bevrediging zijner wenschen en tevens, by de verzekering met de *hand* verworven, het recht om zijn bruidtjen vrijelijk te *zoenen*." *Zoenen* voor *pacificare*, „verzoenen," hier „bevredigen," vindt men, behalve by KILIAEN en anderen. ook by HOOFT. Zie *Oitl. Woordenb. in v.*

Bruigom LOOTEN, met CHRISTIJNE,
Uwe Bruit, zoo trouw gepaert,
Dat Godts zegen u beſchyne.
Sla uw oogen hemelwaert:
Die u t'zamen wiſt te voegen
Schencke u beide, in dezen ſtaet,
Eenen rijckdom van genoegen,
Dat al 't gout te boven gaet.

Behalve Christina Rutgers hebben wy ook als ſpeelnoot van Agnes Block vermeld gevonden Kornelia Noortdijck [1]), hetgeen my eerst op de gedachte had gebracht, dat zy het was, die bedoeld werd in het navolgende briefjen, door Vondel geſchreven aan Pater Couvrechef, van wien mede vroeger [2]) geſproken is.

„*D. Carole, optime pater,*

Exſpecto Reverentiam tuam cras, hora ſecunda. Invitavit nos in hortum pia virgo Nordicia. Adventus noſter illi gratus erit.

Tuus ex animo
J. VONDELIUS."

d. i.

„Heer Karel, treflijke Vader!

„Ik wacht uw Eerwaarde morgen ten twee ure. De vrome juffer Noortdijck heeft ons in den tuin genoodigd. Onze komst zal haar aangenaam zijn.

Van harte de uwe
J. VAN DEN VONDEL."

Onder aan de linkerzijde ſtaat in gewone letters: „op de prince graft, op een huis na het hoeckhuis van de Beereſtraet by van Veerle." Vermoedelijk logeerde de Pater daar, en diende deze opgave tot naricht voor den brenger.

Op zich zelf zou dit briefjen, hetwelk zich bevond in het boekjen, waarvan vroeger geſproken is en dat door den Heer Snellaert op een boekverkooping te Antwerpen gekocht was, een niet onbelangrijke kurioſiteit zijn. Wy lereen er uit, dat Iuffrouw Noortdijck Katho-

1) Zie hierboven, bls. 19.
2) Zie Deel V, bls 771.

+.

D. Carole, optime pater,

Expecto Reverentiam tuam cras, hora secunda. Invitavit nos in hortum pia virgo Nordicia. Adventus noster illi gratus erit.

Tuus ex animo

I. Vondelius.

Op de Prinse graft, op een huis na het hoekhuis van de Berenstraat, by van Vondel.

Tunc tibi manifestavit I. Vondelius generosum zelum erga Catholicam Romanam Religionem suam, et me honoravit elegantissimis suis scriptis &c.

Afbeeldinge van den E. Heere
Karel Couvrechef,
Oudt Prior der Karmeliten T'Antwerpen
nu Priester T'Amsterdam

Aldus schenckt Godts genaede aen Couvrechef een gunst,
Het zy hy zeden leert, of wieroockt voor d'altaren.
Aldus ontvonckt Natuur, zyn geest door tekenkunst,
En treckt zyn zuivre hant, als zy op zuivre blaren,
Festoenen van gebloemte, en Ooft, en aiven maelt.
Al woont hy aen zyn Schelt, of aen onze Aemstelstroomen,
Op Karmel leeft zyn hart, met eenen pyl doorstraelt,
Van liefde tot de Maeght, den toeflught aller vromen,
Wiens beelt hy menighmael vercierde met een kroon,
Zy sterck' zyn ouderdom, uit haren hoogen troon.

M.D.C.LIII. IUSTE
J. V. Vondel.

ÆTATIS suæ 66. anno.

liek was, en met Vondel bevriend. De Heer Alberdingk Thijm, die uit dit briefjen, uit den vroeger gemelden Bloemkrans voor Joan de Wolf [1]) en andere ook in mijn verhaal opgenomen byzonderheden, aanleiding genomen had tot de ſamenſtelling van een oorſpronkelijk verhaal, betyteld: *Op het Hof* [2]), had aldaar Kornelia Noortdijck als een Bagijntjen voorgeſteld, en dan ook geoordeeld, dat met den „tuin" of „hof," waarvan geſproken wordt in het briefjen van Vondel, de „Bagijnhof" bedoeld wordt [3]). Voorts ſtelde hy Kornelia voor als de dochter van Pieter Noortdijck, die een der Hoofdluiden was der Saaineering, en die zich, in 't jaar 1643, met zijn drie ambtsbroeders, Jaques de Win, Gerrit Kuycken en Gerbrant Anslo, benevens den knecht der Saaihal, Jan Stockmans, voor eigen rekening der Hoofdluiden liet uitſchilderen door Abraham van Diepenbeeck [4]). Er is in deze geheele voorſtelling niets, waarmede ik my niet volkomen kan vereenigen; alleen op een punt zijn wy beiden tot de overtuiging gekomen, dat zy min juist is. Niet *Kornelia* Noortdijck was de Bagijn, welke Vondel ging bezoeken, maar *Dyna* Noortdijck, die als zoodanig in 't Rekenboek voorkomt en in 1678 overleed. De omſtandigheid, dat er op dien tijd geene ander Bagijn op het Boek voorkomt, wier naam diezelfde aanvangletters D. N. heeft, en dat het D. N. was ter wier eere Vondel, toen zy den geestelijken ſtaat omhelsde, gezongen had [5]), dit een en ander maakt deze mijn onderſtelling meer dan waarſchijnlijk.

Wie nu echter de Van Veerle was, in wiens woning de Pater zijn intrek genomen had, is my geheel onbekend. Nergends is my de naam elders voorgekomen. Daar het briefjen niet vermeldt, aan welke zijde der Beereſtraat het huis van Van Veerle zich bevond, zoo kan dit even goed het perceel KK 516 of 519 zijn, naarmate men, die ſtraat uitkomende, rechts of links de gracht opgaat. Beiden zijn kleine huizen, die by afwisſeling tot woning van partikulieren en tot winkel kunnen gediend hebben. Slechts een dezer twee huisjens heeft nog den geveltop, die van Vondels tijd zoû kunnen getuigen.

Maar het briefjen, dat Vondel aan Couvrechef ſchreef, brengt nog meer byzonderheden aan het licht. Wy lezen daaronder, van de hand des Paters, het navolgende:

Tunc ibi manifeſtavit I. Vondelius generoſum zelum erga Catholicam Romanam Religionem ſuam, et me honoravit elegantisſimis ſuis ſcriptis &c.

dat is: „te dier gelegenheid leide Van den Vondel zijn edelmoe-

1) Zie hierboven, blz. 16

2) De geheele tytel van 't opſtel luidt· Op het Hof. *Bydrage tot de geſchiedenis van het Nederlandſch-Katholieke Leven der XVII eeuw, uit ſchriftelijke oorkonden en gedrukte bronnen, deels voorgeſteld, deels afgeleid, en aan zijne geliefde zuster* Dorothea Anna *opgedragen door* Jos. Alb. Alberdingk Thijm, *Ord. s. Greg. M. Eq.* 6 Dec. 1856.

3) *Op het Hof*, blz. 83 volgg.

4) *Op het Hof*, blz. 48, 53. Wagenaar, *Amſt.* Deel VII, blz. 140.

5) Zie hierboven, blz. 110.

digen yver aan den dag voor zijn Roomsch-Katholieke godsdienst en vereerde my met zijn keurlijke ſchriften" enz.

Vondels briefjen draagt geene dagteekening, evenmin als de aanmerking van Couvrechef. Wanneer wy het echter omkeeren, leeren wy het jaar, waarin het geſchreven werd, kennen. Waarſchijnlijk om 't adres, dat er in opgegeven werd, had de Pater 't briefjen medegenomen, en nu ſtelde Vondel op den rug daarvan het navolgende byſchrift op 's mans afbeelding:

AFBEELDINGE

VAN DEN E. HEERE

KAREL COUVRECHEF,

Oudt Prior der Karmeliten t'Antwerpen

EN

PRIESTER T'AMSTERDAM.

Aldus ſchenckt Godts genaede aen Couvrechef een gunſt,
Het zy hy zeden leert, of wieroockt voor d'altaren.
Aldus ontvonckt Natuur zijn' geeſt door tekenkunſt,
En treckt zijn zuivre hant, als zy op zuivre blaren,
Feſtoenen van gebloemte, en ooft, en airen maelt.
Al woont hy aen zijn Schelt, of aen onze Aemſtelſtroomen,
Op Karmel leeft zijn hart, met eenen pijl doorſtraelt,
Van liefde tot de Maeght, den toevlught aller vromen,
Wiens beelt hy menighmael vercierde met een kroon.
Zy ſterck' zijn ouderdom, uit haren hoogen troon.

3 Later op deze wijze veranderd.
Aldus ontfonckt Natuur zijn hart.
4 *Als zy:* de latere uitgave heeft, min cierlijk *als hy.*

Onder aan dit gedicht leest men met kapitale drukletters, gelijk Vondel doorgaands hiervoor bezigde, het woord IVSTE en daar naast het jaartal MDCLIII *aetatis ſuae* 66. *anno* (in het zes-en-zestigſte jaar zijns levens). Het gedicht, waarvan ik even als van de keerzijde het fac-ſimile hiernevens voeg, is blijkbaar voor de vuist gemaakt: de vaste hand, waarmede het geſchreven is, en het niet beſtaan van eenige verbetering of doorhaling, getuigen van 't gemak en de vaardigheid, waarmede Vondel dichtte.

Ik heb ſtraks gezegd, dat de Hoofdluiden der Saaineering zich hadden laten uitſchilderen door Abraham van Diepenbeeck. Deze, in 't jaar 1607 of daaromtrent te 's Hertogenbosch geboren, had, eerst als glasſchilder, naderhand als leerling van Rubbens en ſchilder in oliverf, geen kleinen naam gemaakt. Italiën bezocht hebbende, hield hy zich vervolgends in Engeland op en te Antwerpen, waar hy in 1641 Direkteur werd der Akademie. Voor het bekende folio-werk „de Tempel der Zanggodinnen," tafereelen voorſtellende uit de Herſcheppingen van Ovidius, hebben zijne teekeningen de grondſtof geleverd. Te recht vereerde Vondel zijn afbeelding met het navolgende byſchrift:

OP

DEN KUNSTRIJCKEN HEER

ABRAHAM VAN DIEPEBEECK.

Dus tekende Abraham zich zelven naer het leven.
Wy kennen hant en geeft aen ommetreck en ftreeck.
Zy vloeien even rijck, gelijck een Diepe beeck.
't Welfchicken, van Natuur aen weinigen gegeven,
Is 't vrye velt, waer in hy weit met zijn penfeel.
De vont van 's mans vernuft ontziet geen zonneftralen,
Noch zelf Appelles oogh, in kercken en in zalen.
Laet tuigen print en doeck, en koorglas en panneel.

4 *'t Welfchicken:* de „goede ordonnantie," gelijk wy die thands — ik weet niet waarom — noemen.
6,7 Verfta: „de vruchten zijner vernuftige vindingen kunnen even goed het heldere daglicht, als het keurige oog des kunstkenners doorftaan."

Geen mindere vermaardheid dan Diepenbeeck begon omtrent dezen tijd een andere fchilder te verwerven, te weten Govert Flinck. Op den 25 January 1615 te Kleef geboren en eerst voor den handel opgeleid, had hy zich reeds in zijn prilfte jeugd door een onwederftaanbare neiging aangetrokken gevoeld tot de fchilderkunst: en zelfs het magazijn, waar zijn vader hem had heengezonden om zaken te leeren, verlaten, ten einde naar de ouderlijke woning te keeren. Hier werd zijn zucht tot de beöefening der kunst op allerlei wijze tegen gegaan; toen gelukkig de Doopsgezinde Leeraar Lambert Jacobsz., van wien reeds vroeger is gefproken [1]), te Kleef kwam prediken. De oude Flinck en zijn vrouw, die vermoedelijk tot dezelfde gemeente behoorden, kwamen naar 's mans ftichtelijke onderwijzinge luisteren, en, eerlang vernemende, hoe de groote man zelf een bekwaam fchilder was, begonnen zy het mogelijk te achten, dat men te gelijk een fchilder en een braaf mensch kon zijn. De zaak kwam den leeraar

1) Zie Deel II, blz. 116, 117.

ter oore, die de gemoedsbezwaren der ouders geheel wist te overwinnen: waarvan het gevolg was, dat Lambert Jacobsz. den jongen Govert met zich naar zijn woonplaats Leeuwarden nam en als leerling in de kost hield. Na genoegzame vorderingen in de kunst gemaakt te hebben, trok Flinck naar Amſterdam, waar hy zich onder de leiding van Rembrandt verder ontwikkelde. Gewis had hy van zijn eerſten meester een aanbeveling bekomen aan diens ouden vriend Vondel, en het zal ons ook uit het vervolg blijken, op welken vriendſchappelijken voet hy met dezen verkeerde. In dit jaar vervaardigde hy des dichters afbeelding, waaronder Vondel dit byſchrift plaatſte:

OP

MIJNE SCHILDERY,

TOEN GOVERT FLINCK MY UITSCHILDERDE,

IN HET JAER MDCLIII

ICK fluit van daegh een ring van zesmael ellef jaeren,
En zie mijn hooft beſneeuwt, en tel mijn gryze haeren,
Oock zonder glazen oogh, in deze ſchildery,
En noch ontvonckt mijn hart in luſt tot poëzy;
Terwijl ick Lucifer zijn treurrol leer volſpeelen,
En met den blixem ſla, op hemelſche tooneelen,
Ten ſchrick en ſpiegel van de Staetzucht, en de Nijt.
Wat is mijn ouderdom? een roock, een damp, geen tijt.

3 *Zonder glazen oogh* voor „zonder bril."
8 *Een roock, een damp, geen tijt:* echt dichterlijk gezegd, om uit te drukken, dat hy niet op latere levensjaren rekent. En toch heeft hy in die latere jaren meer ten uitvoer gebracht dan vele dichters in hun geheele leven, zonder dat aan die gewrochten van zijn ouderdom ſporen van *roock of damp* te beſpeuren zijn.

Jan Vos fchreef er het nevensgaande by:

JOOST VAN VONDEL,

DOOR GOVERT FLINCK GESCHILDERD.

Dus ziet men Vondels beeldt: wie dat hem pooght te hooren
Moet luiftren naar zijn geeft, de bron der Poëzy.
Het beeldt der wijsheidt is de fchoonfte fchildery.
De Treurtooneelen zijn door dit vernuft herbooren
En d'and'ren door zijn pen vol traanen, bloedt en gal (!?).
Het fpel vertoont den menfch, het weiflen van 't geval.
Zoo is de Rijnzwaan ons, tot roem van 't Y, verfcheenen.
De dichtkunft bindt zich niet aan Roomen noch Atheenen.

Ook wederom in dit jaar had Vondel het verlies te betreuren van iemand, voor wien hy hooge achting koesterde. Deze namelijk was Steven Kracht, die in 1570 te Kampen geboren en een zusterszoon was van den beroemden Albertus Pigius, den befchrijver van Italiën en reisgezel van Paus Adriaan VI. Licentiaat in de godgeleerdheid geworden, was hy een tijd lang Aarts-diaken en vrije Kanunnik der kerk van Sint Viktor te Xanten geweest; doch later tot Deken gekozen, en in 1610 door den Vikaris Sasbout Vosmeer aangefteld tot Pastoor der Nieuwe zijde of der kerk van de H. Maagd en St. Katharina te Amfterdam. By het verlaten van Xanten liet hy de woning zijns ooms, die met alle foort van huisraad voorzien was, ten algemeenen gebruike aan zijn voormalige ftadgenooten over. Hy overleed op den 27 Juny 1653, den roem achterlatende van minzaamheid en hulpvaardigheid. Zijn zinfpreuk was: *Corona sapientiae timor Domini.* Eccles. 1. 22.

Het afbeeldfel van den drie-en-tachtigjarigen grijzaart, gefchilderd door den beroemden Dusfeldorper fchilder Johannes Spilberg, en keurig gegraveerd door Matham, werd met dit byfchrift van Vondel vereerd:

OP

Mr. STEVEN KRACHT,

Deken en Priester.

Dus hout de Kunst d'eerwaerdigheit van Steven,
Den Deken en den Priester noch in 't leven.
Het lichaem is gesleten op zijn wacht:
De ziel aenschout de Godtheit in haer Kracht.

De Latijnsche *Batavia Sacra* geeft fol. 407 nog het volgende byschrift op Kracht, met de navolging, die, zoo zy niet van Vondel, hem althands niet onwaardig is:

Sic sedecim post lustra, vere tertio,
Se Crachtius marcescere, ut flores, videt.
Volvensque mente vivida æternos dies,
Ad Amstelæ fluenta necdum deficit.
Sed Entheæ prudentiæ vir præditus
Recolligendis Batavorum ecclesiis.
Manet fidelis pastor atque oraculum
Tandem ut coronam repositam sibi ferat.

De navolging luidt:

Aldus ziet Stephanus in zesmael veertien jaeren
Verwelcken zijne Kracht gelijck een bloem haer blaeren,
Terwijl zijn wackre geest verlanght naer 't eeuwigh licht
En, by den Aemstel-stroom voor geene zorgen swicht,
Maer met voorzightighheit van hemelsch vuur gedreven,
Volhart in 't Herdersampt en Hollant raet te geven,
Herbouwende Godts kerck door twist en list verspreit,
Opdat hy eindlijck draegh de kroon voor hem bereit.

Ook tot een ander geestelijke richtte Vondel in dit jaar een gedicht, en wel tot een man, voor wien hy als voor een geest- en lotverwant een licht verklaarbare vriendſchap moest gevoelen. Deze was Bartholdus Niehuſius, die, vroeger Luthersch predikant, in 1622, toen Marius te Keulen de godgeleerdheid onderwees, door hem tot het Roomsch geloof was gebracht. Tot Abt van Ilfelden in Neder-Sakſen benoemd, was hy van daar door de Zwaben verdreven, en vervolgends werkzaam geweest by de Hollandſche Zending [1]); terwijl hy te Amſterdam het opzicht had over het drukken der katholyke boeken. 't Schijnt, dat hy echter in dit of in het vorige jaar wederom van hier vertrokken was. Althands blijkt uit den navolgenden dichterlijken brief van Vondel, dat hy zich omtrent dezen tijd te Regensburg moet hebben opgehouden, omtrent of kort na dat Ferdinand Franciskus, zoon van Keizer Ferdinand III, in die ſtad tot Roomsch Koning was gekroond geworden. Wat er later nog van gemelden Niehuſius werd, zal ik te zijner tijd vermelden.

1) Zie *Oudh. van Kennemerl.*, II D. blz. 269

BRIEF

AEN

DEN HOOGHWAERDIGEN EN HOOGHGELEERDEN HEER

BERTHOLDUS NIEHUSIUS.

INDIEN mijn lage ſtijl uw' hoogen geeſt behage,
Uw' zwacken ouderdom een weinigh onderſchrage,
Zoo ſchort het aen mijn' plicht indien ik NIEHUIS niet
Begroete met mijn pen, daer d'oude Donau ſchiet
Met water, ſchuim, en ſteen door zoo veel ſteene bogen,
Gelijck een ronde kay ten bergh komt afgevlogen,
En in de laeghte rolt. Uw yver en uw zorgh,

1-7 Een treffend bewijs levert wederom deze beſchrijving, hoe V zich, ook in dichtſtukken van ondergeſchikt belang, er op toeleide in elke byzonderheid naauwkeurig te zijn. Hier legt hy weder, in korte maar treffende trekken, zijn kennis aan den dag van de geſteldheid van Regensburg en wy leeren uit deze regels, hoe die ſtad in een dal gelegen is, en er de Donau met een ſterken val onder de beroemde ſteenen brug doorſtroomt, die de beide oevers verbindt. Die brug, in de 12e eeuw gebouwd, telt 15 wijde bogen, en heeft een lengte van 1091 op een breedte van 23 voet.

Gedurigh in Godts oegft, vercieren Regensborgh,
Daer 't vierde regement van Rome voortijts waeckte,
En onlangs Ooftenrijck met kroon en fcepter blaeckte
Van gout en diamant; toen 't Keurgezagh den Zoon
Van Ferdinand verhief op 's Roomfchen Konings troon,
Tot vreught van 't Heiligh Rijck, en 's Keizers onderdanen,
Die, van den oorlogh wars, met volle vredevanen
Onthalen hunnen Heer, en zien den overvloet,
Ons Duitfchlant in den fchoot gegoten, te gemoet.
Den Hemel zy gelooft, die al de donckre wolcken
Van Nydigheit verdrijft, en d'onderdruckte volcken
Verheft, en overftraelt met deze zon van pais,
Gerezen uit den troon van 't Keizerlijck palais.
Dat heet de vredekroon gelijck Auguftus fpannen.
Nu groeit heel Chriftenrijck: nu fchricken d' Ottomannen,
Tot voor de poorten, daer de Groote Conftantijn
Het Kruis voorheene plante, en nu de manefchijn
Van Mahomet den glans, de ftralen van de Waerheit
Zoo ftout in 't licht durf ftaen, en pooght ons middaghsklaerheit
Te dooven met een' damp, en vuilen fmoock, en fmet,
Ja zelf daer Chriftus left zijn voeten heeft gezet.
Nu Duitfchlant adem fchept, na veel gelede fmarten,
Wil 't zaet der letteren, in d'ackeren der harten
Geworpen, jaer op jaer, ons kroonen met zijn vrucht,
En fpreien eenen geur van billijckheit en tucht,
Godtvruchtigheit en trou ter ftede, daer de fpieffen,
Geweer, en buffekruit, en fcherpe diftels wieffen.
Men zal Athene zien herbouwt, van lant tot lant,
Waer Pallas den olijf, gelijck een' zegen, plant.
In hare fchaduw zal uw grijsheit noch ontluicken,
En diep in winterfneeuw de zomerroozen pluicken:
Want wie hier, levens zadt, verfuft zit, en verduft;
Uw brein, gelijck uw naem, blijft nieuw: uw out vernuft
Wort jeughdigh, en verquickt, als zommige plantfoenen,
En bladers, die al 't jaer gedurigh blijven groenen.
Uw yver voor geen' laft van letterarbeit zwicht;
En onder zulck een pack van zwaericheên verlicht
Het goddelijck muzijck, een ftrael van uwe gaven,
Uw' geeft, die dickwils diep in boecken leit begraven,
Gedompelt, en bedeckt: en vreemt waer 't zoo men hier
U, onder eenen zerck van godtgeleert papier,

9 *'t Vierde regement van Rome:* „de vierde legioen."
38 *Pluicken* voor „plukken," als meermalen.
45 *Het goddelijck muzijck:* even zoo, in het ftraks opgenomen bruiloftsdicht op Looten, blz 185, vs 90. *Met een minnelijck muzijck.* Het woord ftaat op beide plaatfen niet voor de „kunst," maar voor „fpel," of „geluid," en wordt daarom door V. onz. genomen.

Niet overftullept vondt, of hooger dan de klocken,
Gelijck een marmer beelt, zaegh ftaen, als opgetrocken,
En in den geeft verruckt: want zulck een letterhelt
Verfmaet het muffe bedde, en yvert om in 't velt
Van ftarrelichte blaên, in 't midden der geleden
En benden, die voor d'eer van hun' verloffer ftreden,
Te fterven met de fchacht en veder in de hant,
En onverfaeght het gras te bijten met den tant.
Zoo fterckte uw drift den Leeuw Alatius in 't ftrijden,
Gelijck een Grieckfch Romain, en haelde d'oude tijden,
En zeden, langh van gras en onkruit overgroeit,
Geluckig voor den dagh, zoo klaer als onvermoeit:
Zoo voede uw milde pen de hongerige zielen,
Die op den bloeffem van uw blaên en brieven vielen,
Als byen, op een velt, vol bloemen, dau, en kruit.
Zoo hebt ghy langh, op 't fpits van redenen, geftuit
Den vreeffelijcken ftorm van 't heir der duifterniffen,
En al wat zich vermomt met verwen en verniffen,
In 't licht ten toon geftelt; de Hel de grijns gelicht.
De Vaders hebben zoo van outs de Kerck geftieht;
Het zy men Marcion Godts menfcheit zagh verbafteren;
Het zy Arrius tongh de Godtheit dorft verlafteren,
Op 't fpoor van Ebion; het zy Pelagius
Den toevloet der Gena verriet met Judas kus;
Zoo dickwerf hy Natuur, en ons gezwackt vermogen
Te hoogh in top verhief. De Waerheit en de Logen,
Van 's weerelts aenvangh af, elckandre 't voorhooft boôn;
Gelijck mijn treurfpel nu door Lucifer den troon
Van 't hemelrijck beftormt; daer Michaël van boven
Den blixem op hem worpt, die angftigh in de kloven
Der aerde zich verfteeckt, en zijn wanfchapenheit
Geplondert ziet van glans en d'eerfte Majefteit.

49–51 Niehufius wordt hier voorgefteld als een foort van Simon Stylites of ander heilige, die zich boven op een kolom — hier hooger dan de klokken, alzoo op een torenfpits — aan godvruchtige overpeinzingen overgeeft.

53 *Geleden* voor *gelederen*, als elders *gemoeden, goeden*, enz. voor *gemoederen*, enz.

54 *Het gras te bijten:* of, liever, *in 't gras te byten* is een zeer gewone uitdrukking voor „op 't flagveld, op 't bed van eer, omkomen" De byvoeging *met den tant* bederft die echter, dewijl zy niet alleen overtollig is (immers waar bijt men anders mede als met de tanden?) maar tot een geheel materieele voorftelling maakt wat den lezer als beeldfpraak wordt aangeboden.

57 *Den Leeuw Allatius* „Leo Allatius" die, in 1568 op het eiland Chios geboren, zich beroemd maakte door zijn geleerdheid. Hy genoot de befcherming van verfchillende Paufen, werd aangefteld tot Opzichter der Barberijnfche boekery, en later, door Alexander VII, der boekery van 't Vatikaan. Als een merkwaardigheid wordt van hem verhaald, dat hy niet trouwde, omdat hem dit zoû belet hebben, wanneer hy 't verkoos, den geestelijken ftaat te omhelzen, en tot geen geestelijke orde toetrad, omdat zulks hem zoû verhinderd hebben, te trouwen. In deze dobbering tusfchen den kerkelijken en den huwelijken ftaat bereikte hy een meer dan tachtigjarigen ouderdom, en liet, by zijn overlijden, talrijke fchriften achter.

69,71 *Marcion*, *Arrius*, *Ebion*, *Pelagius:* vermaarde disfenters, over welke bereids is of later gefproken zal worden

73 *Gezwackt* van *zwakken*, „lam, krachteloos, week maken:" 't w.woord is uit de mode geraakt of heeft voor den meer aktieven vorm *zwikken* plaats gemaakt.

Rechtſchape dapperheit verduurt Godts tegenwrijters.
Nu ſchept ghy ademtoght, in 't midden van twee Myters,
Wier gunſt en zegen u gedyen tot een' rugh;
Keur **Mentz** aen d'eene zijde, aen d'andere **Ozenbrugh**,
Twee Helden door hun deught zoo hoogh in top geklommen,
Verſtercken u, gelijck twee vierige kolommen.
Mijn geeſt verlanght naer u, en dien gewenſchten dagh,
Dat ick uw aengezicht gezont aenſchouwen magh.
De jaeren glyen hene, of vallen af, als bladers:
De tijt wort niet geſtuit. Zoo miſſen wy ons Vaders,
En vrienden, dagh op dagh. De vrientſchap is het zout,
Het welck door zijne kracht gemeenſchap onderhoudt.
Ick wenſch dat d'Engel, uw behoeder, u geleide,
En voere, door woeſtijn, en over ſtroom en heide,
Geluckigh herwaert aen. Op zulck een bly gezicht
Verwelkome u mijn lier met eer- en welkomdicht.

By het zoo even vermelde keur- en krooningsfeest, voerde de Keurvorst van Brandenburg, 't zij in perſoon, 't zij door een vertegenwoordiger, den ſtaf als Rijks Aartskamerling of Opper-kamerheer. Op deze omſtandigheid wordt door Vondel gezinſpeeld in het hier volgende byſchrift op 's Vorſten afbeeldſel, welk laatſte door Govert Flinck vervaardigd was:

OP

G. FLINCKS

AFBEELDINGE

VAN

DEN DOORLUCHTIGHSTEN VORST, EN HEERE,

FREDERICK WILLEM,

Keurvorst des H. Roomschen Rijcks, Marckgrave te Brandenburgh.

MISSUS IN IMPERIUM MAGNUM.

ALS Keurvorst FREDRICK op den doeck begon te leven,
Te pralen met den staf van Keizer Ferdinand,
En zijnen zoon, die trots de kroon van Rome spant,
In top van 't Heiligh rijck, aen 's vaders zy, geheven;
Toen riep Natuur verbaest: wy zien geen ydel beelt,
Maer 't wezen zelf, het hooft van vele vorstendommen.
De Kleefsche Apelles, door zijn' geest zoo hoogh geklommen,
Een' Alexander, of een' Duitsche Achilles teelt.
De stralen van 't gezicht het hart des volcks ontvoncken.
Geen voorzaet heeft, gelijck dees nazaet, uitgeblonckcn.

MISSUS IN IMPERIUM MAGNUM: d. i. „afgevaardigd (of „heengezonden") naar een groot Rijk " Zie *Aen.* VI, 813

1 *Op den doeck* · *doeck* staat hier niet voor de stof, maar voor den lap zelf, en daarom in 't manne-lijk geslacht. 't Kan echter zijn, dat het lidwoord hier overtollig is, en dat men lezen moet;

Als Keurvorst Frederik *op* doek *begon te leven*.

De oude uitgave heeft

Als Keurvorst Frederik op den doek *begon te leven*,

wat stellig verkeerd is.

2 *Den staf* t. w van Opperkamerheer.

7 *De Kleefsche Apelles*. „Flinck."

8 *Een' Alexander, of een' Duitsche Achilles* · zeker maakte zich Frederik Willem beroemd en verwierf zelfs den naam van „de groote Keurvorst," maar de eigenlijke Alexander van de familie moest eerst een eeuw later in de persoon van Frederik den Groote een rol spelen.

Uit het hierboven [1]) aangehaalde gedicht van Vondel op zijn eigen afbeelding, gelijk mede uit zijn brief aan Niehufius hebben wy kunnen leeren met welken arbeid hy zich thands onledig hield. Weldra verfcheen nu ook zijn „Lucifer" in 't licht: en, zoo hy langen tijd vertraagd had met het fchrijven van een treurfpel, het bleek nu, dat hy zijn krachten alleen gefpaard had om ftouter fprong te doen, en om een dramatisch werk of liever een epos te leveren, voortreffelijker misfchien dan al wat hy tot dien tijd vervaardigd had. Zijn dichtvuur, verre van met de jaren te zijn verminderd, bleek met geftadig krachtiger gloed te blaken, en in den „Lucifer" kwam een meesterftuk te voorfchijn, dat aan den dichter, die het fchreef, en aan de taal, waarin het gefchreven werd, tot een altijddurend gedenkteeken zou verftrekken.

1) Zie blz. 191

LUCIFER.

TREURSPEL.

1654

Præcipitemque immani turbine adegit.

[Hy deed hem nedertuimelen in een ontzachlijken dwarrelwind.]
Zie VIRG. *Aen.* VI. 594.

DEN

ONVERWINNELIJCKSTEN VORST EN HEERE,

DEN HEERE

Ferdinandus den Derden,

GEKOREN

ROOMSCHEN KEIZER, [1])

ALTIJT VERMEERDER DES RIJCKS. [2])

GELIJCK de Goddelijcke Majeſteit in een ongenaeckbaer licht gezeten is; zoo zit oock de weereltſche Mogentheit, die haer licht uit Godt ſchept, en de Godtheidt afbeelt, in haeren glans verheerlijckt: maer gelijck de Godtheit, of liever opperſte Goetheit, den allerminſten en ootmoedigen,

1) *Roomſchen Keizer:* beter: *Roomsch Keizer.* Een „*Roomſche* Keizer" is een Keizer, die de Roomſche godsdienst belijdt; een „*Roomsch* Keizer" hy, die over 't H. Roomſche Rijk regeert. Een gelijkſoortig verſchil beſtaat tusſchen een *groot-vizier* en een *grooten vizier.* Het blijkt my echter hoe langer hoe meer, dat de onderſcheiding in Vondels tijd nog niet zoo zeer werd in acht genomen.

2) *Altijt vermeerder des rijcks:* op deze wijze pleegt de tytel des Keizers *Semper Auguſtus* vertaald te worden, hoewel vrij willekeurig, dewijl niet alleen de bylap *des rijcks* niet in het Latijn te vinden is, maar zelfs nog getwijfeld wordt of *augustus* van *augeo* („ik vermeerder") of van *augur* („wichelaar") afſtamt.

met den toegangk tot haeren troon, begenadight; zoo gewaerdight de tijdelijcke Mogentheit oock den allerkleenſten dat hy zich eerbiedigh voor haere voeten verneedere. Op deze hoop verſtout zich mijne Zanggodin, van verre, aen uwe Keizerlijcke Majeſteit op te offeren dit treurſpel van Lucifer, wiens ſtijl wel rijckelijck de deftigheit en ſtaetigheit vereiſcht, waer van de Poëet [1]) ſpreeckt:

Omne genus ſcripti gravitate Tragœdia vincit;

Hoe hoogh men drave in ſtijl, en toon,
Het Treurſpel ſpant alleen de kroon;

Doch wat aen de vereiſchte hooghdraventheit des ſtijls ontbreeckt, dat zal de tooneelſtof, titel en naem en doorluchtigheit des perſoons vergoeden, die hier, ten ſpiegel van alle ondanckbaere ſtaetzuchtigen, zijn treurtooneel, den hemel, bekleet; [2]) waer uit hy, die zich vermat aen Godts zijde te zitten, en Gode gelijck te worden, verſtooten, en rechtvaerdighlijck ter eeuwige duiſterniſſe verdoemt wert. Op dit rampzalige voorbeelt van Lucifer, den Aertsengel, en eerſt

1) Wie die *Poëet* is heb ik nimmer kunnen te weten komen.

2) *Bekleet: bekleeden* wordt hier, gelijk meermalen, in den zin gebezigd, welken de Franſchen hechten aan 't woord *figurer ſur* of *dans*. Zoo heet: *figurer ſur un trône*. „een troon bekleeden," *figurer ſur la ſcène*, „een tooneel bekleeden," *figurer dans un rôle*, „een rol bekleeden," *figurer dans un fauteuil*, „een armſtoel bekleeden," enz. *Bekleeden* is anders ſynoniem met „ſtoffeeren."

heerlijckſten boven alle Engelen, volghden ſedert, bykans alle eeuwen door, de wederſpannige geweldenaers, waer van oude en jonge hiſtorien getuigen, en toonen hoe gewelt, doortraptheit, en liſtige aenſlagen der ongerechtigen, met glimp en ſchijn van wettigheit vermomt, ydel en krachteloos zijn, zoo lang Godts Voorzienigheit de geheilighde Maghten en Stammen hanthaeft, tot ruſt en veiligheit van allerhande Staeten, die, zonder een wettigh Opperhooft, in geene burgerlijcke gemeenſchap kunnen beſtaen: waerom Godts Orakel zelf, den menſchelijcken geſlachte ten beſte, deze Mogentheit, als zijn eige, in eenen adem, beveſtight, gebiedende Gode en den Keizer elck hun recht te geven. [1]) Chriſtenrijck [2]) doorgaends, gelijck een ſchip in de wilde zee, aen alle kanten, en tegenwoordigh van Turck en Tarter, beſtormt, en in noot van ſchipbreucke, vereiſcht ten hooghſte deze eendraghtige eerbiedigheit tot het Keizerdom, om den algemeenen erfvyant des Chriſten naems te ſtuiten, en den Rijcksbodem en zijne grenzen, tegens den inbreuck der woeſte volcken, te veiligen en te ſtercken; waerom Godt te dancken is, dat het hem beliefde 't Gezagh en de Kroon des H. Roomſchen Rijcks, voor 's Vaders overlijden, op den jongſten Rijcksdagh, in den Zone, FERDINANDUS *den Vierden*,

1) *De wederſpannige geweldenaers — elck hun recht te geven:* men lette op deze belangrijke periode. Ik zal daar later op terugkomen

2) *Chriſtenrijck:* 't woord wordt hier, als eigen naam, en dus zonder lidwoord, gebezigd, even als sulks in 't Eng. gebruikelijk is.

te verzekeren; [1]) een zegen, waerop zoo veele volcken moedt draegen, en de tooneeltrompet van onze Nederduitſche Zanggodinne te moediger, voor den troon van Hooghduitſchlant, [2]) den overwonnen Lucifer, in Michaëls triomfſtaetſie, ommevoert.

UWE KEIZERLIJCKE MAJESTEITS

Allerootmoedighſte dienaer

J. V. VONDEL.

1) *Te verzekeren*· zie het verhaalde hierboven, blz. 194.

2) *Hooghduitſchlant*· de naam van *Duitschland*, waaronder men thands hy uitſluiting die landen begrijpt, waar *Hoogduitsch* geſproken wordt, had Vondel in zijn tijd hier niet kunnen bezigen zonder een onwaarheid te zeggen. Immers onder dien algemeenen naam van *Duitschland* verſtond men toen ook nog de landen, waar *Nederduitsch* geſproken werd, en over deze had Ferdinand geen heerſchappy.

OP

DE AFBEELDINGE

VAN

KEIZERLIJCKE MAJESTEIT,

FERDINANDUS DEN DERDEN;

TOEN JOACHIMUS SANDRART VAN STOCKOU, MY, UIT WEENEN IN OOSTENRIJCK, ZIJN MAJESTEITS AFBEELDINGE, MET HAER LOOFWERCK EN CIERADEN, VEREERDE.

Deus nobis hæc otia fecit.

De Zon van Ooſtenrijck verheft haer ſchoone ſtraelen,
Uit ſchaduwen van kunſt, veel ſchooner in elx oogh,
Dewijlze, in haeren troon geſtegen hemelhoogh,
Zich niet ontziet zoo laegh op ons gezicht te daelen.

De derde FERDINAND, geſchapen tot regeeren,
Gelijck een tweede Auguſt, en Vader van de pais,
Zijn' Zoon de heirbaen wijſt naer 't hemelſche palais,
En leert met wapenen van Vrede triomfeeren.

OP DE AFBEELDINGE VAN KEIZERLIJCKE MAJESTEIT. Zoo ſtaat er boven het gedicht, gelijk het, voor den Lucifer en tusſchen de opdracht en 't „berecht," in t licht gekomen is. Ik wil niet beſlisſen of 't pron *zijne* hier voor de woorden *keizerlijcke majesteit* by toeval in de pen gebleven of door een misſlag van den zetter uitgevallen is, dan wel of V. het overtollig heeft geächt, en gemeend, dat gezegde woorden, als tytel aangemerkt, het artikel of pronomen konden misſen, even goed als b. v. *Keiser* of *Koning*
SANDRART...VEREERDE. Uit deze byvoeging kan men opmaken, dat de vriendſchap tusſchen Sandrart en onzen dichter nog immer ſtand hield.
Deus nobis haec otia fecit: „God heeft ons deze rust gegeven," de meermalen aangehaalde regel uit Maroos eerſte Herderskout.

Gezegent is het Rijck, gezegent zijn de volcken,
Daer zijn voorzienigheit genadigh 't oogh op houdt,
En hem de Weeghſchael wort van 't heiligh Recht betrout.

Een Arent broght zijn zwaert en ſcepter uit de wolcken.
Een kroon verciert het hooft, ter heerſchappy gewijt:
Dit Hooft verciert de Kroon, en ſchept een' gulden tijt.

BERECHT

AEN

ALLE KUNSTGENOOTEN,

EN

BEGUNSTIGERS DER TOONEELSPELEN.

HIER wort u, om uwen kunſt-yver weder t'ontſteecken, en uwen geeſt teffens te ſtichten, en te verquicken, het heiligh treurtooneel, dat den Hemel afbeelt, opgeſchoven. De groote Aertsengelen, Lucifer, en Michaël, elck met hunne aenhangelingen van wederzijde geſterckt, komen de ſtellaedje ſtoffeeren [1]) en hun rollen ſpelen. Het tooneel en de perſonaedjen zijn zeker zoodanigh, en zoo heerlijck datze eenen heerlijcker ſtijl vereiſchen, en hooger laerzen dan ick haer weet aen te trecken. Niemant, die de ſpraeck van d'onfeilbaere orakelen des goddelijcken Geeſts verſtaet, zal oordeelen dat wy een gedichtſel van Salmoneus [2]) bybrengen, die midden in Elis, op zijnen wagen en metaele brugh, Iupyn braveerende, en met een brandende fackel den blixem en donder nabootſende, van den donder geſlagen wert: nochte wy

1) *Stoffeeren* of „bekleeden" Zie de Aant. onder de *Opdracht*, blz. 204.

2) *Salmoneus:* over dezen Vorst is reeds meermalen. o a. Deel V, blz. 266, geſproken en zal ook nader worden gehandeld ter gelegenheid van het treurſpel, dat zijn naam draagt.

vernieuwen hier geen grijze fabel van den Reuzenſtrijdt, onder wiens ſchorſſe de Poezy haere toehoorders reuckelooze verwaentheit, en godtlooze kerckſchenderyen zocht te verleeren, en natuurkennis in te boezemen; namelijck, dat lucht, en winden, in den hollen buick en het zwavelachtige ingewant der aerde, beſlooten, by wijlen ademtoght zoeckende, met gewelt van geborſte ſteenrotſen, roock en ſmoock, en vlammen, [1]) en aerdtbevingen, en ſchrickelijck geluit, uitberſten, en hemelhoogh opgeſteegen, in het neêrſtorten, den gront van lant en. zee met aſſche en ſteenen beſtulpen, en ophoopen: Onder de Profeeten verzeeckeren ons van den afval des Aertsengels, en zijnen aanhang, Izaias, en Ezechiël; by den Euangeliſt, Chriſtus, het allerwaerachtighſte orakel, ons met eene ſtem uit den hemel bevolen te hooren; Sint Peter, de Prins der Apoſtelen, en endelijck Iudas Thaddeus, zijn getrouwe Apoſtel; welcker ſpreucken waerdigh zijn in eeuwigh diamant, en waerdiger in onze harten geprint te worden. Izaias roept: [2]) *O Lucifer, die vroegh opgingt, hoe zijtghe ter aerde geploft? die de volcken quetſte, in uw harte ſpraeckt: Ick wil in den hemel ſtijgen, mijnen ſtoel boven Godts geſtarnte verheffen, op den bergh des verbonts aen de noortzijde zitten. Ick wil boven de hooge wolcken ſteigeren, den Allerhooghſten gelijck worden: maer ghy zult ter helle toe, in den poel des afgronts, vernedert worden.* Godt ſpreeckt door Ezechiël [3]) aldus: *Ghy zijt een uitgedruckte gelijckenis, vol wijsheit, en volkomen ſchoon. Ghy waert, in de weelde van Godts paradijs, bekleet met allerhande koſtelijcke ſteenen, ſardis, en topazen, en jaſpis, en chrizoliten, en onix, en beril, ſafier, en karbonkel, en ſmaragden: gout was uw cieraet. Op den dagh uwer ſcheppinge waren uwe ſchalmeien vaerdigh. Ghy breide u uit, gelijck een beſchaduwende Cherubijn, en ick zette u op Godts bergh. Ghy wandelde midden onder de blaeckende ſteenen. Ghy waert volſchapen in uwen tredt, van den dage uwer ſcheppinge aen, tot dat men u op boosheit betrapte.* Beide deze ſpreucken ſlaen, naer den letterlijcken zin, d'eene op den Koning van Babilon, d'andere op den Koning van Tyrus, die, by Lucifer, in hunne heerlijckheit en hooghmoet, geleecken, beſtraft en gedreight worden. Jesus Chriſtus [4]) ziet mede op den val van den weêrſpannigen Lucifer, daer hy zeght: *Ick zagh den Satan, gelijck eenen blixem, uit den hemel vallen;* oock Sint Peter, [5]) zeggende: *Godt heeft d'Engelen, die zondighden, niet verſchoont, maer, met de koorden der*

1) *Roock, en ſmoock en vlammen* enz Zie over deze herhaling van het koppelwoord *en*, ook in prozaſtijl, en over de kracht, die het aan den zin byzet, het betoog in Huydec, *Pr.* I, 62.
2) *Izaias roept: Jes* XIV 12 volgg
3) *Ezechiël Ezech.* XXVIII. 12 volgg.
4) Jesus *Chriſtus.* Zie *Lukas* X 18.
5) *Sint Peter* II *Petr.* II 4.

helle afgeruckt, in den afgront overgelevert, om gepijnight, en ten oordeele bewaert te worden; en Thaddeus [1]) ontvouwt den atval der Engelen, en hun misdaet, en de straf daer op gevolght, zonder eenige bewimpelinge, beknopt op deze wijze: *Doch hy heeft de Engelen, die hunne hooghcit niet bewaerden, maer hun behuizinge* [2]) *verlieten, met eeuwige banden van duisternisse, tegens het oordeel des grooten Godts bewaert.* Wy stuiten dan met deze goude spreucken, en inzonderheit met Sint Peter, en Judas Thaddeus, afgezanten des Konings aller Koningen, gelijck op eenen diamanten schilt, alle de pylen der ongeloovigen, die de zeeckerheit van der Geesten afval zouden durven in twijfel trecken. Behalve dit onderstut ons ten overvloet doorgaends d'eendraghtige en eerwaerdighste aeloutheit der godtvruchtige Outvaderen, die in den gront dezer geschiedenisse overeenstemmen: doch om de Kunstgenooten niet op te houden, zullenwe ons met drie plaetsen genoegen; d'eerste getrocken uit den heiligen Cypriaen, Bisschop en Martelaer te Karthago, daer hy schrijft: *Hy, die te vore door een Engelsche Majesteit ondersteunt, Gode aengenaem en waert was, borst, toen hy den mensch naer Godts beelt geschapen zagh, door eenen boosaerdigen naeryver uit, hem door ingeven van dien naeryver niet eer ten val brengende, voor dat hy zelf door dien naeryver ter neêr gestort lagh, gevangen eer hy ving, bedorven was eer hy hem bedorf; terwijl hy, van Nijdigheit aengeprickelt, den mensche van de genade der onsterfelijckheit, hem geschoncken, beroofde, en zelf oock verloor het gene hy te vore hadde.* De groote Gregorius [3]) bestelt ons de tweede spreuck: *Dees afvallige Engel, geschapen om boven d'andere regementen der Engelen uit te blincken, is door zijn hoovaerdy zulx ter neder gestort, dat hy nu de heerschappye der stantvastige Engelen onderworpen blijft.* Het derde en leste bewijs scheppen wy uit de predikatien van den honighvloeienden Bernardus: [4]) *Schuwt de hoovaerdy: ick bidde u schuwtze toch, d'oirsprong van alle overtredinge is hoovaerdy, die Lucifer zelf, klaerder dan alle starren uitblinckende, met een eeuwige duisternisse heeft verdonckert, zy heeft niet alleen eenen Engel, maer den oppersten van alle Engelen in eenen Duivel verandert.* De Hoovaerdy en Nijdigheit, twee oirzaecken of aenstoockers van dezen afgrijsselijcken brandt van tweedraght en oorloge, hebben wy uitgedruckt, onder het

1) *Thaddeus.* *Jud.* 6.

2) *Behuisinge:* 't woord is buiten gebruik geraakt; offchoon *huising* nog bestaat en *behuisd*, als b. v. nw. genomen, nog dagelijks gehoord wordt, echter doorgaands met een afkeurende byvoeging, als b. v. „klein *behuisd*, slecht *behuisd*." *Behuising* en *huising* zijn woorden van eenerlei beteekenis, even als *behulp* en *hulp*, *bevrijden* en *vrijden* enz.

3) *Gregorius.* „Gregorius Magnus," die in het laatst der zesde eeuw den Pauselijken zetel bekleedde."

4) *Bernardus.* eerste Abt van Clairvaux, die in het begin der twaalfde eeuw bloeide en zich door zijn schriften vermaard maakte.

gefpan van twee beftarnde dieren, den Leeuw, en den Draeck, [1]) die voor Lucifers oorloghswagen gefpannen, hem tegens Godt en Michaël aenvoeren; aengezien deze dieren twee zinnebeelden van deze hooftgebreecken verftrecken: want de Leeuw, der dieren Koning, gemoedight door zijne krachten, acht uit verwaentheit niemant boven zich zelven; en de Nijdigheit quetft met haere tong den benijden van verre, gelijck de Draeck, met het fchieten van zijn vergift, zijnen vyant van verre quetft. Sint Auguftijn, deze twee hooftgebreecken Lucifer toe-eigenende, maelt ons den aert der zelve levendigh af, en zeit dat de Hoovaerdy is een liefde tot zijn eige grootsheit; maer de Nydigheit een haetfter van eens anders geluck: waer uit klaer genoegh blijckt wat hier uit geboren wort: want een iegelijck, zeit hy, die zijn eige grootsheit bemint, benijt zijns gelijcken, naer dienze met hem gelijck ftaen; of benijt zijnen minder, op dat die hem niet gelijck werde; of die grooter zijn dan hy, om dat ze boven hem ftaen. Nu dewijl de dieren zelf van verdoemde Geeften misbruickt en bezeten worden, gelijck in den aenvang de Paradijsflang, en in de heileeuwe de zwijnskudden, [2]) die met een groot gedruis in zee ftortten; en dewijl de geftarnten aen den hemel zelfs by dieren afgeteeckent, oock by de Profeeten gedacht worden; [3]) gelijck de Pleiades of Zevenftar, en Arcturus, Orion, en Lucifer, zoo gelieve het u de weeligheit en leerzaemheit der tooneelpoëzye te vergeven, dat de rampzalige Geeften zich op ons tooneel hier mede wapenen, en verweeren: want den helfchen gedroghten niets eigener is dan flimme treken, en het misbruick der fchepfelen en elementen, tot afbreuck van d'eere en naem des Allerhooghften, zoo verre hy dit gehengt. Sint Jan, [4]) in zijne Openbaeringe, beelt de hemelfche geheimeniffen, en den ftrijt in den hemel, door den Draeck uit, wiens ftaert naffeipte het derde deel der ftarren, by de Godtgeleerden op d'afvallige Engelen geduit; waerom men in Poëzye de gebloemde wijze van fpreecken niet al te neuswijs behoort te ziften, nochte naer de fcherpzinnigheit der fchoolleffen te regelen. Oock moeten wy onderfcheiden de tweederhande perfonaedjen, die dit tooneel betreden, namelijck quaetwillige en goede Engelen, die een ieder hun eige rol fpeelen; gelijck Cicero en de voeghelijckheit zelf ons elcke perfonaedje, naer heuren ftaet en aert, leeren uitbeelden. Ondertusfchen ontkennen wy geenfins dat

1) *Den Leeuw, en den Draeck*: dat Vondel, wanneer hy den *Leeuw* en den *Draak* invoert, niet alleen bedoelde de *Hoovaerdy* en *Nijdigheit* te fchetfen, maar wel degelijk nog wijder beduidenisfe aan zijn voorftelling meende te geven, hoop ik nader aan te toonen.

2) *De zwijnskudden*: zie *Matth.* VIII. 30—32.

3) *By de Profeeten gedacht worden*: zoo b. v. JOB IX: 9, XXXVIII. 31.

4) *Sint Jan.* zie *Openb.* XII. 4

heilige ſtof den tooneeldichter nauwer verbint, en intoomt dan weereltſche hiſtorien, of Heidenſche verzierſels; onaengezien d'oude en beſaemde hantveſt der Poëzye, by Horatius Flaccus, in zijne Dichtkunſte, met deze vaerzen uitgedruckt:

De Schilder [1]) en Poëet ontfingen beide een maght
Van alles te beſtaen wat elck zich dienſtigh acht.

Doch hier dient inzonderheit aengeteeckent hoe wy, om den naeryver der hooghmoedige en nydige Geeſten te heftiger t'ontſteecken, den Engelen de geheimenis van het toekomende menſchworden des Woorts, door den Aertsëngel Gabriël, Gezant en Geheimenistolck der Godtheit, eenighzins ontdecken; hier in [onder verbeteringe] volgende, niet het gevoelen der meeſten, maer zommiger Godtgeleerden, naerdien dit ons treurtafereel rijcker ſtof en luiſter byzet; zonder dat wy evenwel, in dit punt, noch in andere omſtandigheden van oirzaken, tijt, plaetſe, en wyze [waer van wy ons dienden, om dit Treurſpel krachtiger, heerlijcker, gevoeghlijcker en leerzamer uit te voeren;] de rechtzinnige waerheit opzettelijck willen in het licht ſtaen, of iet, naer ons eige vonden, en goet duncken, vaſt ſtellen. Sint Pauwels, [2]) Godts geheimenisſchrijver aen de Hebreen, verheft zelf, benijdenswaerdigh genoegh, tot afbreuck van het Rijck der logenen en verleidende Geeſten, de heerlijckheit, maght en Godtheit van het menſchgeworden Woort, door zijn uitſteeckentheit boven alle Engelen, in naem, in zoonſchap, en erfgenaemſchap, in het aenbidden der Engelen, in zijne zalvinge, in zijne verheffinge aen Godts rechte hant, in de eeuwigheit zijner heerſchappye, als een Koning over de toekomende weerelt, en de oirzaeck en het einde aller dingen, en een gekroont Hooft der menſchen en Engelen, zijne aenbidders, Godts boden, en Geeſten, gezonden ten dienſt der menſchen erfgenaemen der zaligheit, welcker natuur Godts Zoon, de Engelen voorbygaende, in het bloet van Abraham aenneemt. By gelegenheit van deze onſchult [3]) achte ick niet ongerijmt hier ter loop iet aen te roeren tot onſchult [4]) van tooneel en tooneeldichteren, die Bybelſtof voorſtellen, naer dienſe by wijlen opſpraeck onderworpen zijn; gelijck trouwen 's menſchen

1) *De Schilder* enz. Vertaling van het bekende

Pictoribus atque poëtis
Quidlibet audendi semper fuit aequa potestas.

Horat. *Ars poët.* vs. 9, 10.

2) *Sint Pauwels*: zie *Hebr.* 1: 4—13

3) *Deze onſchult* voor „deze verontſchuldiging."

4) *Tot onſchult* voor „tot verſchoning."

zinnelijckheit verfcheiden is, en d'ongelijcke getempertheit der herffenen veroiızaeckt dat d'een treck tot een zelve zaeck heeft, die den anderen tegens het hart fteeckt. Alle eerlijcke kunften en oefeningen hebben haere be-yveraers, en tegenwrijters, oock haer recht gebruick, en misbruick. De heilige treurfpeldichters hebben, onder de oude Hebreen, tot hun voorbeelt den Poeet Ezechiel, [1]) die den uittoght der twalef Stammen uit Egypten in Griex nagelaeten heeft: onder d'eerwaerdige Outvaders hebben zy het groote licht uit den Ooften, Gregorius Nazianzener, [2]) die zelf den Gekruiften Verloffer in Grieckfche tooneelvaerzen uitbeelde; gelijck wy noch van wijlen den Koninglijcken Gezant, Hugo de Groot, dat groote licht der geleertheit en vromigheit onzer eeuwe, Sint Gregorius fpoor naerftrevende, voor zijn treurfpel van den Gekruiften, in Latijn befchreven, en dien onvergangklijcken en ftichtigen arbeit eer en danckbaerheit fchuldigh blijven. Onder d'Engelfche Onroomfchen heeft de geleerde pen van Richard Baker, [3]) Lucifer en al den handel der oproerige Geeften, oock vry breet in 't rijmeloos uitgeftreecken. Wel is waer dat de Vaders der oude Kercke de gekriftende tooneelfpeelders buiten de gemeenfchap der Kercke keerden, en het tooneelfpel van dien tijt heftigh beftreden: maer let men 'er wel op, de tijt en reden van dien was heel anders gelegen. De weerelt lagh toen noch diep, op veele plaetfen, in Heidenfche afgoderye verzoncken. De gront des Chriftendoms was noch onbeftorven, en de tooneelfpelen werden Cybele, der gedroomde Goden moeder, een groote afgodinne, ter eere gefpeelt, en gehouden voor een verdienftigh middel om hier door lantplagen van den hals des volcks af te keeren. Sint Auguftijn getuight, hoe de Heidenfche Aertspriefter, een bedienaer van Numaes inftellingen en afgodendienft, te Rome, ter oirzaecke van een zwaere pefte, de tooneelfpelen eerft inftelde, en door zijn gezagh bekrachtighde. Scaliger zelf bekent datze, om de gezontheit des volx te verwerven, door ingeven van de Sibille ingeftelt waren; in voegen dat dit fpelen eigentlijck ftreckte tot een krachtigh voedtfel van de blinde afgoderye des Heidendoms, en verheffinge der afgoden; een ingekanckerde gruwel, wiens uitroien den eerften kruis-

1) *Den Poeet Ezechiël*· deze was een Jood, die, volgends fommigen, veertigjaren voor Kristus, volgends anderen onder Trajanus of Hadrianus leefde. Hy fchreef Griekfche gedichten, die echter meest verloren zijn gegaan het hier bedoelde kwam, door Morel vertaald, in 1609 te Parijs in t licht.

2) *Gregorius Nazianzener:* V. vergeet hier, dat wie te veel bewijst, niets hewijst. De hier hedoelde Kerkvader dramatizeerde de gefchiedenis van des Heilands kruisdood, doch ftellig niet met het doel om zijn dichtftuk op een gewoon tooneel te doen opvoeren.

3) *Richard Baker* deze was Sherif in 't graaffchap van Oxford onder Jakobus I en overleed tijdens den aanvang der twisten tusfchen Karel I en zijn Parlement. Behalve het hier genoemde werk fchreef hy een *Kronijk van Engeland* en een *Verklaring van het Gebed des Heeren*· welke laatfte nog al opgang maakte.

helden, en de geduurigh worſtelende Kercke op zoo veel zweet en bloet ſtont, maer nu lang uitgeſtorven, geene voetſtappen in Europe laet. Dat dan de H. Outvaders die tooneelen hierom, en te gelijck om het bederf der zeden, en andere openbaere en ſchaemtelooze misbruicken van naeckte jongelingen, vrouwen en maeghden, en andere vuiligheden, beſtraften, was noodigh en loflijck, gelijck het in dien gevalle noch zoude zijn. Dit nu overgeſlagen, laet ons het nut en den oirbaer van ſtichtelijcke en vermaeckelijcke ſpelen niet te licht wechworpen. Heilige en eerlijcke voorbeelden dienen ten ſpiegel, om deught en Godtvruchtigheit t'omhelzen; gebreecken, en d' elenden, daer aen gehecht, te ſchuwen. Het wit en ooghmerck der wettige Treurſpelen is de menſchen te vermorwen door ſchrick, en medoogen. Scholieren, en opluickende jongkheit worden door ſpelen, in talen, welſpreeckentheit, wijsheit, tucht, en goede zeden, en manieren, geoefent, en dit zet, in de teêre gemoeden en zinnen, een ploy van voeghlijckheit en geſchicktheit, die hun, tot in den ouderdom toe, bybljjven, en aenhangen: ja het gebeurt by wijlen dat overvliegende vernuften, by geene gemeine middelen te buigen, noch te verzetten, door ſpitsvondigheden [1]) en hooghdravenden tooneelſtijl geraeckt, en, buiten hun eigen vermoeden, getrocken worden: gelijck een edele luitſnaer geluit geeft, en antwoort, zoo dra heur weêrgade, van de zelve natuure en aert, en op eenen gelijcken toon, en andere luit geſpannen, getockelt wort van een geeſtige hant, die, al ſpeelende den tuimelgeeſt uit eenen bezeten en verſtockten Saul drijven kan. De hiſtorien der eerſte Kercke bezegelen dit met de gedenckwaerdige voorbeelden van Geneſius [2]) en Ardaleo, [3]) beide tooneelſpeelders, in den Schouburgh, door den Heiligen Geeſt verlicht, en bekeert; terwijlze, onder het ſpelen, den Chriſtenſchen Godtsdienſt willende beſchimpen, overtuight wierden van de waerheit, dieze geleert hadden, uit hun deftige ſpeelrollen, doorgaends beter geſtoffeert met pit van wijsheit dan laffe redenen, uuren lang in den wint geſtroit, en eer verdrietigh dan leerachtigh. Men worpt ons, ten opzichte van Bybelſtoffe, voor, dat men geen ſpel met heilige

1) *Spitsvondigheden:* dit woord ſtaat hier in een goeden zin, en men moet er „fijne vindingen" door verſtaan.

2) *Geneſius* deze was, volgends SURIUS, *Tom.* IV *Martyr. Rom* een tooneelſpeler, die ten tijde van Diokletianus, om den Keizer en den volke te behagen, de Kristenen op het tooneel geweldig doorſtreek en belachlijk zocht te maken Eens, dat hy een duivel moest voorſtellen, zou hy zulk een vreemde verſchijning hebben gehad, dat hy plotſeling bekeerd werd en nu openlijk verklaarde, zijn afgoden af te zweeren en Kristus als zijn verloſſer te aanbidden Eerst meenden de toeſchouwers, dat zijn rol dit medebracht, maar toen hy, voor het outer van Venus gebracht, om het te aanbidden, zulks weigerde en, in 's Keizers tegenwoordigheid, zijn belijdenis herhaalde, werd hy door dezen eerst aan de mishandelingen van 't gepeupel overgeleverd en vervolgends aan den Overſte Plautianus, die hem pijnigen liet, doch, toen dit niet baatte, hem op 's Keizers last deed onthoofden, op den 25 Aug van 't jaar 303.

3) *Ardaleo:* met dezen zou ongeveer hetzelfde als met Geneſius zijn voorgevallen Zie *Martyrol. Roman.* 14 April.

zaecken behoorde te fpelen; en zeker dit zou wat fchijns hebben in onze taele, die juift het woort Spel mede brengt: maer wie flechts een woort of anderhalf Griecks kan uitftamelen, weet wel dat dit woort by Griecken en Latijnen geen gebruick heeft in dien zin: want TRAGOEDIA is een koppelwoort, en beteeckent eigentlijck Bockezang, naer der herderen wedgezangen, ingeftelt om met zingen eenen bock te winnen, uit welcke gewoonte de treurzangen, en federt de tooneelfpelen, hunnen oirfprong namen: en wil men ons immers dus ongenadigh knuffelen [1] om het woort Spel, waer blijvenwe dan met orgelfpel, Davids harp- en zangfpel, en het fpel van tien fnaeren, en ander fluit- en fnaerefpel, by verfcheidenheit van Onroomfchen, [2] in hunne vergaderingen ingevoert? Wie dan dit onderfcheit vat, zal wel het misbruick der tooneelkunfte beftraffende, het rechtmaetigh gebruick niet ongenadigh vallen, en dezen heerlijcken ja goddelijcken vont, een eerlijcke uitfpanninge, en honighzoete verquickinge van 's levens moeielijckheden, de jeught, en kunftbeminnende burgerye niet misgunnen; op dat wy, hier door gemoedight, Lucifer met meer yvers ten Treurtooneele voeren, daer hy endelijck, van Godts blixem getroffen, ter helle ftort, ten klaeren fpiegel van alle ondanckbaere ftaetzuchtigen, [3] die zich ftoutelijck tegens de geheilighde Maghten, en Majefteiten, en wettige Overheden durven verheffen.

1) *Knuff len*, of beter *knuiffelen*, is het frequent. van *knuiven* of *kluiven*, en van ongeveer gelijke beteekenis als „by herhaling knagen, knaauwen, knijpen."

2) *By verfcheidenheit van Onroomfchen:* verfta „by (of *door*) verfchillende fekten van Onroomfchen."

3) *Ondanckbaere ftaetzuchtigen.* wy zullen nader zien, wie hier bedoeld wordt.

INHOUDT.

LUCIFER, d'Aertsengel, opperste, en doorluchtighste boven alle Engelen, hoovaerdigh en staetzuchtigh, uit blinde liefde tot zijn eige, benyde Godts onbepaelde grootheit, oock den mensch, naer Godts beelt geschapen, en in het weeligh Paradijs met de heerschappye des aerdtbodems begiftight. Hy benijde Godt en den mensch te meer, toen Gabriël, Godts Herout, alle Engelen voor dienstbare Geesten verklaerde, en de geheimenissen van Godts toekomende menschworden hun ontdeckte; waer door het Engelsdom voorbygegaen, de waerachtige menschelijcke natuur, met de Godtheit vereenight, een gelijcke maght en Majesteit te verwachten stont: waerom de hoovaerdige en nijdige Geest, poogende zich zelven Gode gelijck te stellen, en den mensch buiten den hemel te houden, door zijne medestanders, ontelbare Engelen oproockende, wapende, en tegens Michaël, 's hemels Veltheer, en zijne heirkrachten, onaengezien Rafaëls waerschuwinge, aenvoerde; en afgestreden, na de neêrlaegh, uit wraecke den eersten mensch, en in hem alle zijne nakomelingen, ten val broght, en hy self met zijne weêrspannelingen ter helle gestort, en eeuwigh verdoemt wert.

Het tooneel is in den hemel.

P E R S O N A E D J E N.

BELZEBUB,
BELIAL, } wederfpannige Overften.
APOLLION,

GABRIëL, Godts Geheimenistolck.

REY VAN ENGELEN.

LUCIFER, Stedehouder.

BELZEBUB: ook wel *Baal-zebub* gefchreven, is een Hebr. woord, dat uit *Baal* „Heer," en *Zebub* „vlieg," is famengefteld. De naam werd gegeven aan een God van Ekron (zie 2 *Kon.* I); 't zij dat men hem als den „God der vliegen" of als den „God die de vliegen verdreef" vereerde, t zij, dat de naam een fchempnaam was, door de Joden gegeven, en als fynoniem met „drekgod" te verklaren.

BELIAL: letterlijk ons „deug-niet." PAULUS 2 *Kor.* VI: 15, verftaat er Satan zelven onder. In het Oude Testament wordt het maar eenmaal zonder byvoeging gevonden, en wel *Job* XXXIV. 18. *Zoude men tot een Koning zeggen· Gy* Belial; doch herhaaldelijk met een byvoeging, als *Belials-man*, *Belials-kind*, *Belials-zoon*, *Belials-dochter*, *Belials-getuigen*, *Belials-woord*. Zelfs 2 *Samuel* XXII: 5 en *Pfalm.* XVIII: 5, *Beeken-Belials:* — altijd in de beteekenis van: „verkeerd, ondeugend, ongetemd," enz.

Apollion beter. *Apollyon;* doch V. is meer gewoon, even als vele fchrijvers van zijn — en ook van lateren — tijd, de Griekfche υ met ι te verwisfelen. Deze naam is niet Oostersch, gelijk de beide vorige, maar Grieksch. 'Ἀπολλύων beteekent de „verderver," en wordt in dien zin gebezigd *Openb.* IX: 11. *En sy hadden over hen tot eenen Koning den engel des afgronds. zijn naam was in 't Hebreeuwsch* Abaddon *en in de Griekfche tale had hy den naam* Apollyon. Noch de Griekfche, noch de gelijk beteekenende Hebreeuwfche naam worden elders in de Schrift gebezigd

GABRIËL: deze naam, die wederom Hebreeuwsch is en „de man Gods" of „de kracht Gods" beteekent, komt voor by *Daniël* VIII: 16 en IX 21, en by *Lukas* I: 19, 26, als die des Engels, van wien eerstgemelde het profetisch gezicht ontfangt, en die aan Zacharias en Maria de geboorte hunner kinderen voorzegt.

LUCIFER: deze naam is noch Gr. noch Hebr, maar zuiver Latijn: hy beteekent „licht-aanbrenger," en is, als zoodanig, aan de *Morgenfter* gegeven. Hoezeer nu Jezus, *Openb.* XXII 26, onder deze benaming wordt aangeduid, zoo kon die als tytel echter aan alle grooten en machtigen worden toegekend, en rechtvaardigt V. dan ook in zijn Berecht — zie blz. 210 — het gebruik dat hy er van maakte, uit de aldaar aangehaalde plaats van Jezaias.

LUCIFERISTEN, Oproerige Geeften.

MICHAëL, Velthoer.

RAFAëL, Befcherm-engel.

URIël, Michaëls Schiltknaep.

Luciferiften de vorige uitgaven hebben *Luiciferisten*. De eenige reden, welke V bewogen kan hebben, de „aanhangers van Lucifer" alzoo en niet *Luciferisten* te noemen, is, ten einde, by de aanduiding der fprekende perfonaadjen, deze door het bezigen van *Luc* voor *Lucifer* en *Lui*. voor *Luiciferisten*, te onderfcheiden. Dewijl nu in mijne uitgave de namen voluit gedrukt worden, en er alzoo geen vrees voor verwarring beftond, oordeelde ik den naam te mogen fchrijven gelijk hy behoort gefchreven te worden.

Michaël. deze, wiens naam wederom Hebr is en beteekent: „wie is gelijk God?" komt als Aartsengel voor *Daniël* V 13, 21, en XII. 1, en wordt in het N. Verbond twee malen voorgefteld als met den Duivel ftrijdende, n.l *Judas* 9 en *Openb* XII: 7. De rol, welke hy in Vondels treurfpel vervult, is alzoo volkomen wettig.

Rafaël: deze Engel wordt niet anders genoemd dan in het apokryfe verhaal van Tobias Zijn naam is Hebr. en beteekent „God der genezing," waarom hy dan hier ook als de „vertroostende, meêwarige Engel" wordt ingevoerd.

Uriël: deze naam komt niet in de Schrift voor. Volgens Louis Jacob Du Pin, *Traité des bibl.*, p 102, heeft men alleen *Michaël*, *Gabriël* en *Rafaël* als Aartsengelen ftellig te vereeren, doch is het twijfelachtig of *Uriël* befchouwd mag worden als tot die orde te behooren Hy fpeelt dan oók by V. maar een ondergefchikte rol.

L U C I F E R.

HET EERSTE BEDRYF.

BELZEBUB. BELIAL. APOLLION.

BELZEBUB.

MIJN Belial ging hene op lucht en vleugels drijven,
Om uit te zien waer onze Apollion magh blijven.
Vorſt Lucifer zondt hem, tot dezen toght bequaem,
Naer 't aertrijck, op dat hy eens nader kennis naem'
Van Adams heil en ſtaet, waer in d'Almogentheden
Hem ſtelden. het wort tijt om weder van beneden
Te keeren hier ter ſtede: ick gis hy is niet veer.
Een wacker dienaer vlieght op 't wencken van zijn' Heer;
En ſtut zijn meeſters troon getrou met hals en ſchouder.

5 *D'Almogentheden*: het hier gebruikte meerv. laat zich rechtvaardigen met dezelfde ſchriftuurplaatſen, waarmede de Theologanten de Drieëenheid" bewijzen, b. v. met *Geneſis* I· 26.

8,9 De *dienaar* is hier Apollion, en de *heer* in vs. 8, gelijk de *meester* in vs. 9, is Lucifer. De uitdrukking is alleen betrekkelijk, en moet uitgelegd worden naar de hoogere waardigheid, door Lucifer bekleed. Vergelijk vs. 241, volgg.

BELIAL.

Heer Belzebub, ghy Raet van 's hemels Stedehouder,
Hy ſteigert ſteil, van kreits in kreits, op ons gezicht.
Hy ſtreeft den wint voorby, en laet een ſpoor van licht
En glanſſen achter zich, waer zijn gezwinde wiecken
De wolcken breecken. hy begint ons lucht te riecken,
In eenen andren dagh en ſchooner zonneſchijn,
Daer 't licht zich ſpiegelt in het blaeuwe kriſtalijn.
De hemelklooten zien met hun gezicht, van onder,
Terwijl hy rijſt, hem na, een ieder in 't byzonder,
Verwondert om dien vaert en goddelijcken zwier,
Die hun geen Engel ſchijnt, maer eer een vliegend vier.
Geen ſtar verſchiet zoo ſnel. hier komt hy aengeſtegen,
Met eenen gouden tack, en heeft de ſteile wegen
Voorſpoedigh afgeleit.

BELZEBUB.

Wat brengt Apollion?

APOLLION.

Heer Belzebub, ick heb, zoo vlijtigh als ick kon,
Het laegh geweſt beſpiet, en offere u de vruchten,
Zoo diep beneden ons, in andre zon en luchten,
Geſproten: oordeel, uit de vruchten, van het lant,
En van den hof, door Godt gezegent, en beplant,
Tot welluſt van den menſch.

BELZEBUB.

Ick zie de goude bladen,
Met perlen van de lucht, den zilvren dau, geladen.
Hoe lieflijck rieckt dit loof, dat zijne verf behoudt!
Hoe gloeit dit vrolijck ooft van karmozijn, en gout!
't Waer jammer zoo men dit ontwijde met de handen.
't Gezicht bekoort den mont. wie zou niet watertanden
Naer aertſche leckerny? hy walght van onzen dagh,
En hemelſch mann', die 't ooft der aerde plucken magh.
Men zou ons Paradijs om Adams hof verwenſchen.
't Geluck der Engelen moet wijcken voor de menſchen.

APOLLION.

Niet waer, heer Belzebub? al ſchijnt de hemel hoogh,
Wy leggen veel te laegh. het geen ick met mijn oogh

35 *Hy walght van onsen dagh* · *van iets walgen* is een uitdrukking, die niet alleen door Vondel, maar ook door talrijke andere *ſchrijvers*, reeds vroeg gebezigd werd. Zie HUYDEC. *Pr.* III, blz. 286. Wanneer wy intusſchen letten op de natuurlijke beteekenis van 't woord, en bedenken, dat men door *walging* en *walgen* iets te verstaen heeft, dat de mensch *lijdt* en niet iets, dat hy *doet*, dan volgt daaruit, dat men beter zegt: *my walgt*, dan *ik walg*, gelijk *my ſmart*, *bedroeft*, *berouwt*, *verheugt*, *lust*, enz. en zoo in andere uitdrukkingen, die een aandoening beteekenen, welke onze ziel of lichaam ondergaat.

Het *walgen* heeft in de maag plaats en hetgeen *walgt* is de ſpijs, als zy er niet in duren kan, maar geſtadig *walt*, *welt* of *opwelt*, als om weder ter keele uit te komen. Zoo zegt V zelf te recht *Herſchepp.* B. VI. vs. 909.

't Gebraſte en walgende *ingezwelgt*
Te braecken uit de keel.

LUCIFER. — Eerste Bedrijf, vs. 21—26.

Boekdruk van Binger & Co.

Gezien heb, miftme niet. 't vermaeck van 's weerelts hoven,
Een eenigh Eden gaet ons Paradijs te boven.

BELZEBUB.

Laet hooren watghe zaeght: wy luiftren t'zamen toe.

APOLLION.

'k Verzwijgh mijn henevaert, om niet te reppen hoe
Gezwint ick nederfteegh, en zonck door negen bogen,
Die, fneller dan een pijl, rontom hun midpunt vlogen.
Het radt der zinnen kan zoo fnel niet ommeflaen,
In ons gedachten, als ick, lager dan de maen
En wolcken, afgegleên, bleef hangen op mijn pennen,
Om 't Oofterfche geweft en lantfchap t'onderkennen,
Op 't aenzicht van den kloot, daer d'Oceaen om fpoelt,
Waer in zoo menigh flagh van zeegedroghten woelt.
Van verre zagh men hier een' hoogen bergh verfchieten,
Waer uit een waterval, de wortel van vier vlieten,
Ten dale nederbruifcht. wy ftreken fteil, en fchuin
Voorover met ons hooft, en ruften op de kruin
Des berghs, van waer men vlack de zalige landouwen
Der onderweerelt en haer weelde kon aenfchouwen.

BELZEBUB.

Nu fchilder ons den hof, en zijn geftaltenis.

APOLLION.

De hof valt ront, gelijck de kloot der weerelt is.
In 't midden rijft de bergh, waer uit de hooftbron klatert,
Die zich in vieren deelt, en al het lant bewatert,
Geboomte en beemden laeft, en levert beeken uit,
Zoo klaer gelijck kriftal, daer geen gezicht op ftuit.
De ftroomen geven flib, en koefteren de gronden.

45 *Negen bogen:* welk een aftronomisch ftelfel hier door Apollion gevolgd wordt, durf ik niet beflissen. Waarfchijnlijkst komt het my voor, dat die verdeeling van den hemel in negen ftreken in verband ftaat met de negen orden der hemelfche hierarchy, waarvan vs. 242 en volgg. gefproken wordt.

46 *Midpunt:* zoo *Herfchepp.* B. VI, vs. 85 *midlijf.* Virg. En. B. I, vs. 461 *midwout.* Vergel. HUYDEC. *Pr* II, 141. Vondel bezigt *mid* en *midden* of *middel* naar dit maat of welluidendheid fchijnt te vorderen. Zoo lezen wy hieronder vs. 290.

Om 't een en eenigh middelpunt.

47,48 Volgends de konftruktie van dezen zin, zoû Apollion *fneller* zijn blijven *hangen*, dan het rad der zinnen kan *omflaan*. Dit is echter de bedoeling niet. V meent, hem te doen zeggen, dat hy *fneller afgleed* dan enz.

50 *'t Oofterfche geweft.* V. onderftelt hierby, dat het aardfche Paradijs zich in Aziën bevond, en daar heb ik vrede meê; doch by het bezigen der uitdrukking *Oosterfche gewest* heeft hy er niet op gezonnen, dat de landftreek, door hem bedoeld, alleen de *oosterfche* kan genoemd worden door bewoners van Europa of Afrika, en dat er voor de Hemelbewoners noch Oosten noch Westen op een ronde en wentelende bol kon beftaan.

51 Vergelijk met de befchrijving welke Apollion hier geeft van de aarde à *vol d'oiseau* gezien, het kaartjen der Eerfte Waereld, door Bilderdijk achter zijn Epos geplaatst.

52 *Verfchieten* voor „zich opdoen." In gelijken zin bezigt V. ook het woord *opfchieten* als *En.* VI. vs 38.

Het eiland Krete komt recht over opgefchoten

Vergel. HUYDEC, *Pr.* III, 259, de aant. Dezelfde beteekenis van 't voorvoegfel *ver* vindt men ook in *verheffen.*

55 *Wy ftreken* om de behoorlijke lengte aan 't vaers te geven, voor *ik ftreek*

Hier worden Onixsteen en Bdellion gevonden.
Hoe klaer de hemel oock van starren blinckt, en barnt;
Hier zaeide vrouw Natuur in steenen een gestarnt,
Dat onze starren dooft. hier blinckt het gout in d'aderen.
Hier wou Natuur haer' schat in eenen schoot vergaderen.

BELZEBUB.

Wat zweeft 'er voor een lucht, waer by dat schepsel leeft?

APOLLION.

Geen Engel, onder ons, zoo zoet een' adem heeft,
Gelijck de frissche geest, die hier den mensch bejegent,
Het aengezicht verquickt, en alles streelt, en zegent:
Dan zwelt de boezem der landouw' van kruit, en kleur,
En knop, en telgh, en bloem, en allerhanden geur.
De dau ververschtze 's nachts. het rijzen en het dalen
Der zonne weet zijn maet, en matight zoo haer stralen
Naer eisch van elcke plant, dat allerhande groen
En vrucht gevonden wort, in eenerley saizoen.

BELZEBUB.

Nu maelme de gedaente en 't wezen van de menschen.

APOLLION.

Wie zou ons Engelsdom voor 't menschdom willen wenschen,
Wanneer men schepsels ziet, die 't al te boven gaen,
En onder wiens gezagh alle andre dieren staen.
Ick zagh den ommegang van hondertduizent dieren,
Die op het aertrijck treên, of in de wolcken zwieren,
Of zwemmen in den stroom, zoo ieder is gewent,
En leven schept in zijn byzonder element.
Wie zou een ieders aert en eigenschappen ramen
Als Adam! want hy gafze op eene ry haer namen.
De berghleeuw quispelde hem aen met zijnen staert,
En loegh den meester toe. de tiger ley zijn aert'
Voor 's Konings voeten af. de lantstier boogh zijn' horen,

66 *Onixsteen en Bdellion:* dit is letterlijk volgends de Vulgata, *Gen.* II: 12, *ibi invenitur bdellium et lapis onychinus.* Zoo ook *Adam in Ballingschap*, vs. 814,

Hoe flonckren d'oevers hier van bdellion, *turkoizen,*
Karbonkjen, onixsteen, *en flickrend diamant.*

De Staten-vertaling heeft t. a. p. *daer is* (oock) Bedola, *ende de steen* Sardonix: — en *Num.* XI: 7, *ende sijne verwe* (t. w. van *het manna*) *was als de verwe van* Bedolah. — Welke steen echter door dit *bdellion* of *bedola* beteekend wordt, kunnen de kommentatoren niet beslissen.

87 *Zoo ieder is gewent:* schijnbaar een rijmlap; want de dieren waren pas geschapen en konden dus nog geen meer byzondere gewoonten hebben aangenomen; maar 't geeft hier de uitdrukking nagenoeg terug, *Genes.* I: 21 en 24 te lezen: *naer sijnen aert.*

93 *De lantstier:* deze kan gezocht worden in tegenstelling te staan met den (vs. 91) voorafgaanden *berghleeuw;* maar in beide gevallen dienen die uitbreidingen van het woord *stier* of *leeuw* alleen tot bevordering der welluidendheid. V. bezigt meermalen die samenvoeging met *land* zonder dat hy er een bepaalde beteekenis aan hecht. Zoo schreef hy in den *Gysbr.* vs. 1140:

De Lantreus *is er veur —*

ter vervanging van het zwakke

De reus *die is er veur —*

offschoon *landreus* te dier plaatse noch ter onderscheiding van eenigen *bosch-*, *water-* of *bergreus*, noch als tegenstelling, staat.

En d'olifant zijn' fnuit. de beer vergat zijn' toren.
Griffoen en adelaer quam luiftren naer dien man,
Oock draeck, en Behemoth, en zelf Leviatan.
Noch zwijgh ick welck een lof den menfch wort toegezongen
En toegequinckeleert van 't luftpriëel, vol tongen;
Terwijl de wint in 't loof, de beeck langs d'oevers fpeelt,
En ruifcht op een muzijck, dat nimmer 't hart verveelt.
Had zich Apollion in zijnen laft gequeeten,
Hy had ons hemelrijck in Adams Rijck vergeeten.

BELZEBUB.

Wat dunckt u van het paer, dat ghy beneden zaeght?

APOLLION.

Geen fchepfel heeft om hoogh mijn oogen zoo behaeght
Als deze twee om laegh. wie kon zoo geeftigh ftrengelen
Het lichaem, en de ziel, en fcheppen dubbele Engelen,
Uit klaiaerde, en uit been. het lichaem, fchoon van leeft,
Getuight des Scheppers kunft, die blinckt in 't aenfchijn meeft,
Den fpiegel van 't gemoedt. wat lidt my kon verbazen;
Ick zagh het beelt der ziele in 't aengezicht geblazen.
Bezit het lijf iet fchoons, dat vint men hier by een.
Een Godtheit geeft haer' glans door 's menfchen oogen heen.
De redelijcke ziel komt uit zijn troni zwieren.
Hy heft, terwijl de ftomme en redenlooze dieren
Naer hunne voeten zien, alleen en trots het hooft
Ten hemel op naer Godt, zijn' Schepper, hoogh gelooft.

BELZEBUB.

Hy looft hem niet vergeefs voor zoo veel rijcke gaven.

APOLLION.

Hy heerfcht, gelijck een Godt, om wien het al moet flaven.
D'onzichtbre ziel beftaet uit geeft, en niet uit ftof.
Z'is heel in ieder lidt. het brein verftreckt haer hof.
Zy leeft in eeuwigheit, en vreeft noch roeft, noch fchennis.
Z'is onbegrijpelijck. voorzichtigheit, en kennis,
En deught, en vryen wil bezitze in eigendom.
Voor hare majefteit ftáen alle geeften ftom.
De wijde weereld zal eer lang van menfchen krielen.
Zy wacht, uit luttel zaets, een' rijcken oegft van zielen;
En hierom huwde Godt den man aen zijn mannin.

101,102 Deze regels zijn niet duidelijk, immers, als Apollion het *hemelrijck* in dat van *Adam vergeeten* had, zoû hy zich zeer flecht *van zijn last* hebben *gequeeten*. My is fomtijds in de gedachte gekomen, of wy hier ook voor *in zijnen laft* te lezen hebben *na zijnen luft*.

115,116 *Naers* HUYDECOPER, *Pr.* I, 28 volgg. prijst V, dat hy te dezer plaatfe het onderfcheid tusfchen *naar* en *na* in acht neemt. Ik ben het met hem eens, om dat *naer* hier *verfus* beteekent, en wil ook toegeven, dat het zijn nut kan hebben, den regel, daaromtrent gefteld, „*naar* te komen" (zoû H. fchrijven). Doch dat men dit laatfte niet zegt, bewijst, dat de regel niet altijd nagekomen wordt. En in de daad is het gemaakte onderfcheid geheel willekeurig, zoodra het de vertaling geldt van *post* en *fecundum*, tusfchen welke eigenlijk geen verfchil beftaat.

BELZEBUB.

Wat dunckt u van zijn ribbe, en lieve gemalin?

APOLLION.

Ick deckte mijn gezicht en oogen met mijn vleugelen,
Om mijn gedachten en genegentheên te teugelen,
Zoo dra zy my gemoete, als Adam met der hant
Haer leide door het groen. by wylen hiel hy ſtant,
Beſchoudeze overzy, en onder dat beloncken
Begon een heiligh vier zijn zuivre borſt t'ontvoncken:
Dan kuſte hy zijn bruit, en zy den bruidegom:
Dan ging de bruiloft in, met eenen wellekom
En brant van liefde, niet te melden, maer te giſſen;
Een hooger zaligheit, die d'Engelen noch miſſen.
Hoe arm is eenigheit! wy kennen geen geſpan
Van tweederhande kunne, een jongkvrouw, en een' man.
Helaes! wy zijn misdeelt: wy weten van geen trouwen,
Van gade of gading, in een' hemel, zonder vrouwen.

BELZEBUB.

Zoo wort 'er met der tijt een weerelt aengeteelt?

APOLLION.

Door een genot van 't ſchoon, in 's menſchen brein gebeelt,
En ingedruckt met kracht van d'opgeſpanne zinnen.
Dat houdt dit paer verknocht. hun leven is beminnen,
En wederminnen met een' onderlingen luſt,
Oneindelijck geleſcht, en nimmer uitgebluſcht.

BELZEBUB.

Nu pasme deze bruit naer 't leven af te malen.

APOLLION.

Dit eiſcht Natuurs penſeel, geen verf, maer zonneſtralen.
De man en vrou zijn bey volſchapen, evenſchoon,
Van top tot teen. met recht ſpant Adam wel de kroon,
Door kloeckheit van gedaente, en majeſteit van 't wezen,
Als een ter heerſchappy des aertrijx uitgelezen:
Maer al wat Eva heeft vernoeght haer bruigoms eiſch:
Der leden tederheit, een zachter vel en vleiſch,
Een vriendelijcker verf, aenminnigheit der oogen,
Een minnelijcke mont, een uitſpraeck, wiens vermogen
Beſtaet in eedler klanck; twee bronnen van yvoor,
En wat men beſt verzwijge, eer dit een' Geeſt bekoor',
Bejegent Engelen, hoe ſchoonze uw oogh behaeghden;
Het zijn wanſchapenheên by 't morgenlicht der maeghden.

BELZEBUB.

Het ſchijnt ghy blaeckt van minne om 't vrouwelijcke dier.

163 *'t Vrouwelijcke dier*: *dier* wordt hier niet genomen in de beteekenis van „meisjen," waarin wy het vroeger meermalen hebben zien gebruiken, als b v. Deel II, blz. 182, 224; III, blz. 309. 318; maar in den ruimſten zin, die aan 't woord gehecht kan worden, t. w. dien van: „ſchepſel."

APOLLION.

Ick heb mijn flaghveêr in dat aengename vier
Gezengt. het vielme zwaer van onder op te ftijgen,
Te roeien, om den top van Engleburgh te krijgen.
Ick fcheide, doch mét pijn, en zagh wel driewerf om.
Nu blinckt geen Serafijn, in 't hemelfch heilighdom,
Als deze, in 't hangend hair, een goude nis van ftralen,
Die fchoon gewatert van den hoofde nederdalen,
En vloeien om den rugh. zoo komtze, als uit een licht,
Te voorfchijn, en verheught den dagh met haer gezicht.
Laet perle en perlemoer u zuiverheit beloven;
Haer blanckheit gaet de perle en perlemoer te boven.

BELZEBUB.

Wat baet al 's menfchen roem, indien zijn fchoonheit fmelt,
En endelijck verwelckt, gelijck een bloem op 't velt?

APOLLION.

Zoo lang die hof beneên niet ophoude ooft te geven,
Zal dit gezalight paer by zulck een' appel leven,
Die daer in 't midden groeit, bevochtight van den ftroom,
Waer by de wortel leeft. dees wonderbare boom
Wort 's levens boom genoemt. zijn aert is onbederflijck.
Hier door geniet de menfch het eeuwigh en onfterflijck,
En wort den Engelen, zijn' broederen, gelijck,
Ja overtreftze in 't eindt; en zal zijn maght en Rijck
Verbreiden overal. wie kan zijn vleugels korten?
Geen Engel heeft de maght zijn wezen uit te ftorten
In duizent duizenden, in een oneindigh tal.
Nu overreken eens wat hier uit worden zal.

BELZEBUB.

De menfch is maghtigh dus ons over 't hooft te waffen.

APOLLION.

Zijn wafdom zal ons haeft verfchricken, en verraffen.
Al duickt zijn heerfchappy nu lager dan de maen;
Al is die maght bepaelt; hy zal al hooger gaen,
Om zijnen ftoel in top der hemelen te zetten.
Zoo Godt dit niet belet, hoe konnen wy 't beletten?
Want Godt bezint den menfch, en fchiep het al om hem.

BELZEBUB.

Wat hoor ick? een bazuin? gewis hier wil een ftem
Op volgen: zie eens uit, terwijlwe hier verbeien.

166 *Engleburgh* wordt hier genomen voor „verblijf der Engelen."

169 *Een goude nis van ftralen:* eenigzins vreemd is de vergelijking tusfchen Evaas *hair*, dat *bol* om het hoofd liep, en een *nis*, wier eigenfchap het is *hol* te zijn. Doch V ftelde zich hier 't hoofd en bovenlijf van Eva voor als een borstbeeld, in een nis gezet, waarvan het gouden hair de lijst vormde.

170 *Gewatert* voor „golvend."

APOLLION.

D'aertsengel Gabr'ël, gevolght van 's hemels Reien,
Genaeckt in 's Hooghften naem, om uit den hoogen troon
T'ontvouwen, als Herout, het geen hem wiert geboôn.

BELZEBUB.

Ons luft te hooren wat d'Aertsengel zal gebieden.

GABRIëL. REY VAN ENGELEN.

GABRIëL.

Hoort toe, ghy Engelen: hoort toe, ghy hemellieden.
De hooghfte Goetheit, uit wiens boezem alles vloeit
Wat goet, wat heiligh is; die nimmer wort vermoeit
Door weldoen, noch verarmt van haer genadefchatten,
Tot noch met geen begrijp der fchepfelen te vatten;
Dees Goetheit fchiep den menfch haer eigen beelt gelijck,
Oock d Englen, op dat zy te zamen 't eeuwigh Rijck
En noit begrepen goet, na 'et vierigh onderhouden
Der opgeleide wet, met Godt bezitten zouden.
Zy boude 't wonderlijck en zienelijck Heelal
Der weerelt, Gode en oock den menfche te geval;
Op dat hy in dit hof zou heerfchen, en vermeeren;
Met al zijne afkomft hem bekennen, dienen, eeren;
En ftijgen, langs den trap der weerelt, in den trans
Van 't ongefchapen licht, den zaligenden glans.
Al fchijnt het Geeftendom alle andren t'overtreffen;
Godt floot van eeuwigheit het Menfchdom te verheffen,
Oock boven 't Engelsdom, en op te voeren tot
Een klaerheit en een licht, dat niet verfchilt van Godt.
Ghy zult het eeuwigh Woort, bekleet met been en aren,
Gezalft tot Heer, en hooft, en rechter, al de fcharen
Der Geeften, Engelen en menfchen te gelijck,
Zien rechten, uit zijn' troon, en onbefchaduwt Rijck;
Daer ftaet de ftoel alree geheilight in het midden.
Dat alle d'Engelen hem paffen aen te bidden,
Zoo ras hy innery, wien 't menfchelijck geftalt,
Oock boven ons natuur verheerelijckt, gevalt.
Dan fchijnt de heldre vlam der Serafijnen duifter,

211 *Zienelijck* voor „zichtbaar" 't Staat tegenover *wonderlijck*, waar het „onzichtbare" meê wordt aangeduid.

212 *Dit hof:* niet „het paradijs," wanneer V. 't woord mann. zoû gebezigd hebben, maar hèt vs. 211 genoemde *Heelal*.

213 *Sloot* voor *befloot*.

220 *Dat niet verfchilt* naar de regels der fpraakkunst moest hier ftaan: „*die* niet *verfchillen*;" want de bedoeling is, het betrekk. voorn.w. zoowel op *klaerheit* als op *licht* te laten ftaan. De gebezigde vrijheid is echter in poëzy verfchoonbaar.

227 *t Menfchelijck geftalt:* V. gebruikt het woord elders vr, als b. v. in den *Gysbr.*, vs. 1891
Gaet fcheep in die geftalt.
De onz. vorm is thands buiten gebruik.

By 'smenschen licht, en glans, en goddelijcken luister.
Genade dooft Natuur en al haer glansen uit.
Dit 's noodlot, en een onherroepelijck besluit.

REY VAN ENGELEN.

Al wat de hemel stemt, zal 't hemelsch heir behagen.

GABRIËL.

Zoo past u trou in Godts en 'smenschen dienst te dragen:
Naerdien de Godtheit zelf de menschen zoo bemint.
Wie Adam eert, het hart van Adams vader wint.
De mensch en Engel, beide uit eenen stam gesproten,
Zijn medebroeders; uitgekore lotgenooten,
Des Allerhooghsten zoons en erven, zonder smet.
Een ongedeelde wil en liefde zy uw wet.
Ghy weet hoe 't Engelsdom moet onderscheiden worden
In dryderhande ry, een negenvoudige orden;
De hooghste in Serafijn, en Cherubijn, en Troon,
Die zitten in Godts Raet, en stercken zijn geboôn.
De middenry bestaet uit Heerschappyen, Krachten,
En Maghten, die op 't woort van Godts Geheimraet wachten,
Tot 'smenschen nut, en heil, en hulp in 't algemeen.
De derde en laeghste ry, gewijt uit Vorstenheên,
En groote Aertsengelen, en Engelen, moet duicken
Voor 't woort der middelrye, en laten zich gebruicken,
Beneden het gewelf van zuiver kristalijn,
In hun' byzondren last, zoo wijt 't gestarrent schijn'.
Wanneer de weerelt koom' zich verder uit te spreiden,
Wort elck van deze ry in zijn gewest bescheiden,
Of weet zijn eige stadt, en huis, en wat persoon
Zijn zorgh bevolen blijft, ter eere van Godts kroon.
Getrouwen, gaet dan hene, onsterfelijcke Goden,
Gehoorzaemt Lucifer, verknocht aen Godts geboden.
Bevordert 'shemels eer, in 't menschelijck geslacht,
Een ieder in zijn wijck, een ieder op zijn wacht.

232 *Een onherroepelijck besluit:* de snede van het vaers valt hier midden in een woord, wat HUYDEC. *Pr.* III, 404 volgg. afkeurt; doch wat ik te dezer plaatse niet als een fout kan aanmerken, omdat het ontkennend deel van het woord, 't welk nu eenigzins van 't overige gescheiden wordt, toch een korte rust achter zich vordert. Stel dat er stond: *een* NIET (of *een* NOOIT) *herroepelijk besluit*, en 't zou niemand hinderen. Nu heeft *on* hier dezelfde kracht van *niet* of *nooit*. Zie over zoodanige doorloopende vaersregels, die inderdaad soms een aangename afwisseling te weeg brengen, PRUDENS VAN DUYSE, *Verhand. over den Ned. vaersbouw*, blz. 266 volgg

241—248 Deze verdeeling der Engelen in drie hoofdafdeelingen, elke wederom van drie orden, is 't eerst voorgesteld in een werk „*de hierarchia coelesti*," dat met vele anderen, aan Dionysius Areopagita toegeschreven, in 1644 te Parijs het licht zag. 't Bleek echter, dat al die werken van de vijfde eeuw afkomstig zijn, gelijk dit o. a. door MORERI *in v Anges* wordt aangetoond. — Voor het overige zie men omtrent deze en de volgende vaerzen hetgeen daarover is aangemerkt in het Krit. Overz. hierachter.

256 *Bescheiden:* vergelijk over het gebruik van dit woord HUYDEC, *Pr.* I, 6 volgg.

257 *Onsterfelijcke Goden:* wederom wordt hier, in den zin, waarop herhaaldelijk reeds gewezen is, de naam van *Goden* aan schepselen toegekend. Hier echter kan V. zich beroepen op onderscheiden schriftuurplaatsen, waarin evenzeer de Engelen *Goden* worden genoemd, als b. v. *Ps* XCVII 7, 9, *Zachar.* XII: 8.

Laet zommigen voor Godt de fchael vol wieroock branden,
En brengen voor Godts troon der menfchen offerhanden,
En wenfchen, en gebeên, en zingen 's Godtheits lof,
Dat zich de galm verfpreie in 't eeuwighjuichend hof.
Een ander draey' geftarnte en ronde hemelklooten,
Of zett' den hemel op, of hou de lucht gefloten
Met wolcken, om den bergh te zegenen om laegh,
Met eenen zonnefchijn, of verfche regenvlaegh
Van manne en honighdau, daer Godt wort aengebeden,
Door d'eerfte onnozelheit, de burgery van Eden.
Wie door de lucht, en 't vier, en aerde, en water rent,
Die matige op zijn pas een ieder element,
Naer Adams wenfch, of legg' den blixemftrael aen banden,
Of breidele den ftorm, of breeck' de zee op ftranden.
Een ander fla de treên des menfchen gade op 't velt.
De Godtheit heeft zijn hair tot op een hair getelt.
Men draegh' hem op de hant, dat hy zijn' voet niet ftoote.
Wort iemant, als gezant, gezonden van een' Groote
Aen Adam, 's aertrijcks Vorft, dat hy zijn' laft verricht'.
Zoo luidt mijn laft, waer aen de Godtheit u verplicht.

REY VAN ENGELEN.

ZANG.

Wie is het, die zoo hoogh gezeten,
Zoo diep in 't grondelooze licht,
Van tijt noch eeuwigheit gemeten,
Noch ronden, zonder tegenwight,
By zich beftaet, geen fteun van buiten
Ontleent, maer op zich zelven ruft,
En in zijn wezen kan befluiten
Wat om en in hem, onbewuft
Van wancken, draeit, en wort gedreven,
Om 't een en eenigh middelpunt;
Der zonnen zon, de geeft, het leven;
De ziel van alles wat ghy kunt
Bevroên, of nimmermeer bevroeden;
Het hart, de bronaêr, d'oceaen

263 *'s Godtheits lof:* en niet DER *Godheid lof*, zoo als thands veelal gefchreven — doch ftellig door niemand gezegd — wordt.

269 *Honighdau:* hier in goeden zin genomen, als Deel II, blz. 536.

274 Zie *Matth.* IV: 6. *Want daer is gefchreven, dat hy fyne Engelen van u beveelen fal, ende* (dat) *fy u op de handen fullen nemen, op dat gy niet t' eeniger tijt uwen voet aen eenen fteen aen en ftoot.*

276 *Zijn hair tot op een hair:* zinfpeling op *Matth.* X: 10. De uitdrukking klinkt eenigzins vreemd, doch niet onbevallig.

278 *Een' Groote:* voorbeelden, dat het woord *Groote* voor „groot, machtig, heer," in 't enk. gebezigd wordt, zijn my niet dan zeldzaam voorgekomen.

280 *Waer aen de Godtheid u verplicht:* iemand *tot* iets *verplichten* is een gewone uitdrukking. hier echter, waar het w.w. met *aen* is famengevoegd, heeft het de beteekenis van: „onderwerpen, vastmaken." Zie *Uitl. Woordenb* op HOOFT *in v.*

284 *Ronden*: t. w. „der eeuwigheid." Vergel. vs. 396.

285 *By zich:* d. i.: „uit en door zich zelven."

En oirſprong van zoo vele goeden
Als uit hem vloeien, en beſtaen
By zijn genade, en alvermogen,
En wijſheit, die hun 't wezen ſchonck
Uit niet, eer dit in top voltogen
Palais, der heemlen hemel, blonck;
Daer wy met vleuglen d oogen decken,
Voor aller glanſen Majeſteit;
Terwijlwe 's hemels lofgalm wecken,
En vallen, uit eerbiedigheit,
Uit vreeze, in zwijm op 't aenzicht neder?
Wie is het? noemt, beſchrijft ons hem,
Met eene Serafijne veder.
Of ſchort het aen begrijp en ſtem?

TEGENZANG.

Dat 's GODT. Oneindigh eeuwigh Wezen
Van alle ding, dat wezen heeft.
Vergeef het ons; o noit volprezen
Van al wat leeft, of niet en leeft,
Noit uitgeſproken, noch te ſpreecken;
Vergeef het ons, en ſchelt ons quijt
Dat geen verbeelding, tong, noch teecken
U melden kan. ghy waert, ghy zijt,
Ghy blijft de zelve. alle Englekennis
En uitſpraeck, zwack, en onbequaem,
Is maer ontheiliging, en ſchennis:
Want ieder draeght zijn' eigen naem,
Behalve ghy. Wie kan u noemen
By uwen Naem? wie wort gewijt
Tot uw Orakel? wie durf roemen?
Ghy zijt alleen dan die ghy zijt,
U zelf bekent, en niemant nader
U zulx te kennen, als ghy waert
Der eeuwigheden glans en ader;
Wien is dat licht geopenbaert?
Wien is der glanſen glans verſchenen?
Dat zien is noch een hooger heil
Dan wy van uw genade ontleenen;
Dat overſchrijt het perck, en peil

295 *Goeden:* niet voor *goederen*, als meermalen elders, maar voor „*goede* dingen," in welken zin alleen het enk. *goed* als collect. thands gebruikt wordt.

321 *Behalve ghy:* HUYDECOPER, *Pr.* III, 160, komt op tegen deze uitdrukking en beweert, dat men moet zeggen: *behalve u*. Intusſchen worden beide vormen reeds by onze oudſte ſchrijvers gebezigd. Zoo lezen wy by onze Bybelvertalers I *Kron.* XVII: 20, *daer en is geen Godt* behalven gy. *Jes.* LXIV: 4. *Geen ooge heeft het geſien* behalven gy. Daar en tegen *Jes* XLII. 11. *Daer is geen heylant* behalve my. In de meeste gevallen zal men echter vinden, dat het gebruik van den accuſat. een geheel anderen zin te weeg brengt, dan men bedoelt. Leest men hier: *ieder draagt zijn eigen naam* behalven u, dan zoû dit kunnen beteekenen, dat „ieder, behalve zijn eigen naam, ook God droeg." Of, om nog ſprekender voorbeeld te nemen, ſtel, dat men iemand doe zeggen „wy zullen opſtaan om die onrustmakers te verjagen," en dat daarop een ander antwoordt: „behalve *my*," dan zeker zal ieder meenen dat de ſpreker zich mede onder de onrustmakers rangſchikt, terwijl het alleen zijn bedoeling was, te zeggen. dat hy niet behoorde tot degenen, die mede op wilden ſtaan. — *Behalve* ſtaat doorgaands in den zin van „uitgenomen, uitgezonderd," en *behalve ik* behoort alsdan, even gelijk *uitgenomen ik*, beſchouwd te worden als een losſe nominat., die, zij het dan ook tegen den aart der taal, door 't algemeen en volſtandig gebruik naturalizatiebrieven heeft verkregen.

Van ons vermogen. wy verouden
In onzen duur; ghy nimmermeer.
Uw wezen moet ons onderhouden.
Verheft de Godtheit: zingt haer eer.

TOEZANG.

Heiligh, heiligh, noch eens heiligh,
Driemael heiligh: eer zy Godt.
Buiten Godt is 't nergens veiligh.
Heiligh is het hoogh gebodt.
Zijn geheimenis zy bondigh.
Men aenbidde zijn bevel.
Dat men overal verkondigh'
Wat de trouwe Gabriel
Ons met zijn bazuin quam leeren.
Laet ons Godt in Adam eeren.
Al wat Godt behaeght, is wel.

333 *Verouden*· thands zouden wy by voorkeur den frequent. vorm *verouderen* gebruiken

341 *Zijn geheimenis zy bondigh:* de beteekenis van dezen regel is niet zeer duidelijk. misschien hebben wy er door te verstaan „de ons geöpenbaarde geheimenis zij voor ons verbindende": misschien ook moeten wy dezen regel aan den volgenden verbinden en lezen: „hoe bondig, hoe beknopt en alzoo onverklaarbaar het ons medegedeelde ook zij, men behoort te aanbidden en te gehoorzamen."

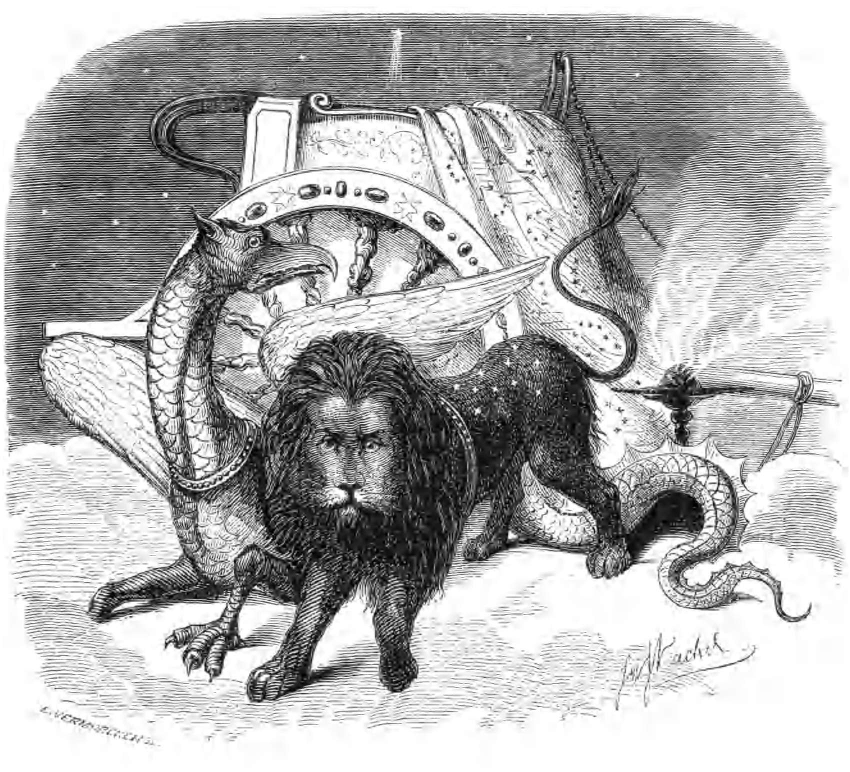

HET TWEEDE BEDRYF.

LUCIFER. BELZEBUB

LUCIFER.

Ghy fnelle Geeften, houdt nu ftant met onzen wagen:
Al hoogh genoegh in top Godts Morgenftar gedragen;
Al hoogh genoegh gevoert: 't is tijt dat Lucifer
Nu duicke, voor de komft van deze dubble ftar,
Die van beneden rijft, en zoeckt den wegh naer boven,
Om met een' aertfchen glans den hemel te verdooven.
Bordunrt geen kroonen meer in Lucifers gewaet.
Vergult zijn voorhooft niet met eenen dageraet
Van morgenftarre en ftrael, waer voor d'Aertsenglen nijgen;

336 *Nijgen*: *neigen* en *nijgen* zijn bepaaldelijk onderfcheiden: het eerfte is een act. en fynoniem met „buigen, kremmen:" het tweede is onz. en drukt de handeling of daad uit, die het gevolg is van die beweging. Zoo *neigt* een vrouw, by 't groeten, hoofd, bovenlijf en knieën voorover, en 't gevolg hiervan is, dat zy *nijgt*. Zoo *neigt* iemand zijn ooren tot een voorftel, en is *genegen* het te aanvaarden.

Een andre klaerheit komt in 't licht der Godtheit ſtijgen,
En ſchijnt ons glanſen doot; gelijck de zon, by daegh,
De ſtarren dooft, voor 't oogh der ſchepſelen, om laegh.
't Is nacht met Engelen, en alle hemelzonnen:
De menſchen hebben 't hart des Opperſten gewonnen,
In 't nieuwe Paradijs: de menſch is 's hemels vrient:
Ons ſlaverny gaet in. gaet hene, viert, en dient,
En eert dit nieuw geſlacht, als onderdane knapen.
De menſchen zijn om Godt, en wy om hen geſchapen.
't Is tijt dat 's Engels neck hun voeten onderſchraegh',
Dat ieder op hen paſſe, en op de handen draegh',
Of op de vleugels voere, op d'allerhooghſte troonen:
Onze erfenis komt hun, als uitverkore zonen.
Onze eerſtgeboorte leit nu achter, in dit Rijck.
De zoon des zeſten daghs, den Vader zoo gelijck
Geſchapen, ſtrijckt de kroon. met recht is hem gegeven
De groote ſtaf, waer voor alle eerſtgeboornen beven,
En ſidderen. hier gelt geen tegenſpraeck: ghy hoort
Wat Gabriël bazuint voor 's hemels goude poort.

BELZEBUB.

O Stedehouder van Godts opperheerſchappyen,
Wy hooren 't al te wel, en, midden in 't verblyen
Der Reien, eenen klanck, die 't eeuwigh feeſt bedroeft.
De laſt van Gabriël leit klaer: dat woort behoeft
Geen Cherubynetong om ons den zin t'ontvouwen.
Men hoefde Apollion naer d'onderſte landouwen
Niet af te vaerdigen, om nader ga te ſlaen
Wat Adam al bezit, zoo laegh beneên de maen:
Het blijckt hoe heerlijck hem de Godtheit begenadight,
Oock door een lijfwacht van veel duizenden verdadight;
En hanthaeft in zijn' ſtaet en aenzien, min noch meer
Of hy gehuldight waer tot aller Geeſten Heer.
De poort des hemels ſtaet voor Adams afkomſt open.
Een aerdtworm, uit een' klomp van aerde en klay gekropen,
Braveert uw mogentheit. ghy zult het Menſchdom zien
Zoo verre boven u, en vallende op uw knien,

304 *Onderdane knapen:* meermalen bezigt V. *onderdaan* voor *onderdanig*, als *Herſch.* B. IV, vs. 22.

Waer 't volck, u onderdaen,
Van verre toejuicht.

en vs. 50.

Laet ons, die onderdaen
Ten dienſt van Pallas, een veel wijzer Godtheit, ſtaen.

Wanneer echter HUYDECOPER, *Pr.* II. 3 beweert, dat V. dit woord *om 't rijm* bezigt, toont hy, dat hem de hier voorkomende plaats niet onder 't oog gevallen was. 't Is waar, hier zoû hy kunnen beweeren, dat het *om de maat* gebezigd was; — doch ik zie geen reden, waarom men redenen van verſchoning moet loopen zoeken voor 't gebruiken als adject. van een woord, dat uit zijn aart adject. is *Onderdaan* toch ſtaat, gelijk H. zelf het t. a p. zegt, voor *onderdanig*

308 *Op d'allerhooghſte troonen:* verſta· „om hen te zetten op d allerh. tr."

309 *Erfenis:* hier in den zin van *investitura*, *apanagium.*

379 Vergelijk Gabriëls last, vs. 271—274.

Met nederſlaghtigheit en neêrgeſlagene oogen,
Aenbidden zijne maght, en hoogheit, en vermogen.
Het zal, verheerelijckt van d'allerhooghſte maght,
Zich zetten, aen de zy der Godtheit, in zijn kracht;
En heerſchen, langer en noch wijder dan de ronden
Der entlooze eeuwigheit, aen tijt noch plaets gebonden;
Om Godt, haer middelpunt en omloop te gelijck,
Zich draeien, zonder ruſt. wat hoeft men klaerder blijck
Dat Godt de menſchen wil verheffen, ons verneêren;
Wy zijn ter dienſtbaerheit, de menſchen tot regeeren
Geboren. legh voortaen den ſcepter uit der hant:
Een lager is 'er, die de kroon daer boven ſpant,
Of ſpannen zal eer lang. legh af uw morgenſtralen,
En hulſel voor dees zon, of pas haer in te halen
Met zangen, en triomf, en goddelijck cieraet.
Wy zien den hemel haeſt veranderen van ſtaet.
De ſtarren zien vaſt uit, en wijcken met verlangen,
Om met eerbiedigheit dit nieuwe licht t' ontfangen.

LUCIFER.

Dat zal ick keeren, is het anders in mijn maght.

BELZEBUB.

Daer hoor ick Lucifer, en zie hem, die den nacht
Van 'shemels aengezicht verdrijven kan, en jagen.
Waer hy verſchijnt, begint het heerlijck op te dagen.
Zijn waſſend licht, het eerſte en allernaeſte aen Godt,
Vermindert nimmermeer. zijn woort is 't hoogh gebodt;
Zijn wil en wenck een wet, van niemant t' overtreden.
De Godtheit wort in hem gedient, en aengebeden,
Bewieroockt, en geviert: en zou een lager ſtem
Nu dondren uit Godts troon? gebieden boven hem?
Zou Gôdt een' jonger zoon, geteelt uit Adams lenden,
Verheffen boven hem? dat waer het erfrecht ſchenden
Van 't alleroutſte kint, en zijn ſtadthoudery
Ontluiſteren. naeſt Godt is niemant groot als ghy.
De Godtheit zette u eens in glorie aen haer voeten:
Geen menſch verſtoute zich onze orden om te wroeten,
En dit bezworen Recht t'ontwijden, zonder reên;
Of al de hemel raeckt in 't harnas tegens een.

LUCIFER.

Ghy vat het recht: het paſt rechtſchape heerſchappyen
Geenſins haer wettigheit zoo los te laten glyen:
Want d'oppermaght is d'eerſte aen hare wet verplicht;
Verandren voeght haer minſt. ben ick een zoon van 't licht,
Een heerſcher over 't licht, ick zal mijn Recht bewaren:
Ick zwicht voor geen gewelt, noch aertsgeweldenaren.
Laet zwichten al wat wil: ick wijck niet eenen voet.

Hier is mijn Vaderlant. noch ramp, noch tegenſpoet,
Noch vloecken zullen ons vervaren, noch betoomen.
Wy zullen ſneven, of dien hoeck te boven komen.
Is 't noodlot dat ick vall', van eere en ſtaet berooft:
Laet vallen, als ick vall' met deze kroone op 't hooft,
Dien ſcepter in de vuiſt, dien eerſleip van vertrouden,
En zoo veel duizenden als onze zyde houden.
Dat vallen ſtreckt tot eer, en onverwelckbren lof.
En liever d'eerſte Vorſt in eenigh lager hof,
Dan in 't gezalight licht de tweede, of noch een minder.
Zoo trooſt ick my de kans, en vrees nu leet noch hinder.
Maer hier komt 'shemels tolck, en wackere Herout,
Met Godts geheimnisboeck, zijn zorge toebetrout.
Het waer niet ongeraên hem nader t'ondervragen.
Ick wil hem tegentreên, en aftreên van den wagen.

GABRIëL. LUCIFER.

GABRIëL.

Heer Stedehouder, hoe? waer heene leit de reis?

LUCIFER.

Naer u, Herout, en tolck van 't hemelſche palais.

GABRIëL.

My dunckt ick zoude uw wit aen 't voorhooft kunnen giſſen.

LUCIFER.

Ghy die den duiſtren gront van Godts geheimeniſſen
Door 't licht van uw vernuft ontdeckt, en openbaert,
Verlichtme met uw komſt.

GABRIëL.

Wat is 't dat u bezwaert?

LUCIFER.

Het raetſlot en beſluit der Godtheit, die de waerde
Des hemels lager ſchat dan 't element der aerde,
Den hemel onderdruckt; het aertrijck uit een' poel
Door alle ſtarren voert; het menſchdom op den ſtoel
Der Englen zet; berooft hun 't Recht der eerſte gaven;
Gebietze om 's menſchen nut te zweeten, en te ſlaven.
Het Geeſtendom, gewijt tot amptenaers van 't hof
Des hemels, zal voortaen een' aertworm, uit het ſtof
Gekropen, en gegroeit, ten dienſt ſtaen, op hem paſſen,
En, in getal en ſtaet, ons over 't hooft zien waſſen?

437 *Dien hoeck te boven komen:* een uitdrukking, aan de zeemanstaal ontleend.
449 *Tegentreên, en aftreên van den wagen* deze woorden waren beter omgezet geweest.
456 *Raetſlot en beſluit* *ſlot* en *beſluit* zijn woorden van dezelfde beteekenis.
465 *En — ons over 't hooft zien waſſen:* hier zoû de zuiverheid der taal vereiſcht hebben, dat *hem* wierde tusſchen gevoegd; — want *een aertworm*, waar hier op gedoeld wordt, ſtaat, vs. 463, in den *derden*, en kan niet te gelijk in den *vierden* naamval ſtaan.

LUCIFER. — Tweede Bedrijf; vs. 450 – 561.

Boekdruk van Binger & Co.

Waer toe vernedert ons d'oneindige Gena
Zoo vroegh? wat Engel pafte op zijnen dienft te fpa?
En hoe waer 't mooghlijck dat de Godtheit zich zon mengelen
Met menfchen? de natuur der uitgekorene Engelen
Voorbyflaen, en zijn' aert en wezen ftorten in
Een lichaem? d'eeuwigheit verknoopen aen 't begin?
Het hooghfte aen 't allerlaeghft? den Schepper aen 't gefchapen?
Wie kan uit dit befluit den zin te zamen rapen?
Zal 't eeuwighfchijnend licht nu fchuil gaen in den nacht
Der weerelt? zullen wy, Stadthouders van Godts maght,
Voor dit geleent gezagh, een wulpfch vermogen, knielen?
Ontelbre lichaemlooze en godtgelijcke zielen
Zien buigen voor een grof en zackende element,
Daer Godt zijn majefteit en wezen inneprent?
Wy Geeften zijn te grof om dit geheim te vatten.
Ghy, die het flot bewaert van Godts geheimnisfchatten,
Ontvou ons, magh het zijn, dit donckere gefchil,
Uit uw gezegelt boeck: ontvou ons 's hemels wil.

GABRIëL.

Zoo veel 't geoorloft zy te melden uit Godts b'aden.
Veel weten kan altijt niet vordren, zomtijts fchaden.
De Hooghfte ontdeckt ons flechts wat hy geraden vint.
Het al te ftercke licht fchijnt Serafynen blint.
De zuivre Wijsheit wou ten deel' haer wil bezegelen,
Ten deele ontfluiten. zich te fchicken en te regelen
Naer heur geftelde wet, dat voeght den onderzaet,
Die aen zijn meefters laft en wil gebonden ftaet.
De reden en het wit waerom wy namaels wachten,
Na 't overleven van een tafel erfgeflachten,
Den Heer, die, Godt en menfch geworden in der tijt,
Den fcepter voeren zal, en breet en overwijt

471 *Verknoopen*' dit w.w., dat weinig meer voorkomt, is de infinitivus, waar *verknocht* van wordt afgeleid, even als *verkocht* van *verkoopen*

476 *Een wulpfch vermogen*: 't woord *wulpfch* is hier echt poëtisch en volkomen juist aangebracht. Adam is in de oogen van Lucifer niet anders dan een *wulp*, een jong, onbeduidend, onervaren wezen, welks vermogen niet anders dan *wulpsch* — d. i.: „zwak en nietig," kan zijn, in tegenftelling van het vast en krachtig vermogen des Stedehouders van God.

477,478 De „*lichaemlooze*,' dat zijn, de „etherifche, uit geesten gevormde Engelen, wier natuur het is, zich opwaarts te heffen" worden hier in tegenftelling gebracht met den „van aarde en klei gevormden mensch, die naar den grond getrokken wordt."

478 *Grof en zackende element:* het zou kunnen fchijnen dat V. hier zoo tegen de fpraakkunst als tegen de konfequentie zondigt en had behooren te fchrijven *grove* en *zackende* of *grof* en *zackend*; doch hy fchijnt — als nog uit talrijke voorbeelden blijken zal — van meening te zijn geweest, dat de deelwoorden, by een onz. fubft. gebruikt, de *e* aannamen, al wierpen de adjectiva die weg Zie Deel IV, blz. 345.

480 Vergelijk hierby: „offchoon wy Geesten alles behalve *grof* van natuur zijn, als Adam, zijn wy toch nog te *grof*, om" enz. De fpeling met het woord is echter niet gelukkig.

482 *Dit donckere gefchil:* d. i.: „deze onverklaarbare tegenftrijdigheid."

488 *Bezegelen*. hier in den zin, dien wy thands hechten aan *verzegelen*, t. w. „geheim, verborgen houden."

493 *Een tafel erfgeflachten: tafel* heeft hier de beteekenis van 't Lat. *tabula*, en de dichter ftelt zich een „houten bord' voor, met een lange genealogie er op gefchreven, toen een zeer gewoon meubel in vele huizen

De ſtarren, aerde, en zee, en al wat leeft regeeren,
Verberght de hemel u: de tijt wil d'oirzaeck leeren.
Gehoorzaem Godts bazuin: ghy hebt zijn' wil gehoort.

LUCIFER.

Zoo zal een vreemdeling, een worm, het hooghſte woort
Hier boven voeren, en een ingeboren zwichten
Voor vreemde heerſchappy? de menſch een' zetel ſtichten,
Zoo verre boven Godt?

GABRIËL.

Genoegh u met uw lot,
En ſtaet en waerdigheit, u toegeleit van Godt.
Hy hief u in den top van alle Hierarchyen:
Doch niet om iemants glans en opgang te benyen.
De wederſpannigheit verplet haer hooft en kroon,
Indienze wederſtreef' des Opperſten geboôn.
Uw aenzien ſchept zijn licht alleen uit Godts vermogen.

LUCIFER.

Ick heb tot noch mijn kroon voor Godt alleen gebogen.

GABRIËL.

Zoo buighze oock voor 't beſluit der Godtheit, die het al
Wat wezen heeft uit niet, of namaels wezen zal,
Beſtiert tot zeker eindt, hoewel wy 't niet beſeffen.

LUCIFER.

Den menſch in 't heiligh licht der Godtheit te verheffen,
Den menſch, zoo hoogh met Godt vergodlijckt in zijn' troon,
Te zien het wieroockvat toezwaeien, op den toon
Van duizent duizenden eenſtemmige kooralen;
Verdooft de majeſteit en diamante ſtralen
Van onze morgenſtar, die ſtraelt nu langer niet;
En 's hemels blijſchap ſlaet aen 't quynen van verdriet.

GABRIËL.

De zaligheit beſtaet in een geruſt genoegen,
In 't ſtemmen met Godts wil, en zich naer hem te voegen.

LUCIFER.

De majeſteit van Godt en Godtheit wort verkleent,
Indienze haer natuur met 's menſchen bloet vereent,
Vereenight, en verbint. wy Geeſten grenzen nader
Aen Godt, en zijn natuur, als zoons van eenen Vader
Geteelt, en hem gelijck, indien 't georlooft is
Te ſtellen tegens een dees ongelijckenis
Van een oneindigheit en 't eindigh; de bepaelde
By d'onbepaelde maght. indien de zon verdwaelde
Uit hare ſtreecke, en zich bekleede met een' ſmoock,
Om al den aerdtkloot toe te lichten, uit een' roock,
En zwarten damp; hoe zou de vreught der weerelt ſterven!
Wat zou het aertſch geſlacht al glans en leven derven!

De zon al majefteits ontbeeren, in haer' loop!
Ick zaegh den hemel blint, de ftarren overhoop,
Wanorden orden en gefchicktheit overrompelen,
Indien de bron van 't licht haer klaerheit quam te dompelen
In 't graf van een moerafch. verfchoonme, o Gabriël,
Indien ick uw bazuin, de wet van 't hoogh bevel,
Een luttel wederftreve, of fchijn te wederftreven.
Wy yvren voor Godts eere: om Godt zijn Recht te geven,
Verftout ick my, en dwael dus verre, buiten 't fpoor
Van mijn gehoorzaemheit.

GABRIëL.

Ghy yvert krachtigh voor
De glori van Godts naem; doch zonder t'overwegen
Dat Godt het punt, waerin zijn hoogheit is gelegen,
Veel beter kent dan wy; dies ftaeck uw onderzoeck.
De menfchgeworden Godt zal dit geheimnisboeck,
Met zeven zegelen gefloten, zelf ontfluiten.
Nu fmaecktghe niet het pit, maer ziet de fchors van buiten.
Dan zal men d'oirzaeck zien, de reden, den waerom
Van zijn verholentheên, en diep in 't heilighdom
Der heilighdommen gaen. nu voeght het ons te duicken,
En dezen dageraet t'aenbidden, te gebruicken
Met danckbaerheit, tot dat de kennis in haer kracht
De twijfeling verdrijf', gelijck de zon den nacht.
Nu leeren wy allengs Godts wijsheit tegenftappen,
Eerbiedigh, en befchroomt. zy openbaert by trappen
Het licht der wetenfchappe en kenniffe, en begeert
Dat ieder, op zijn wacht, zich onder haer verneêrt.
Heer Stedehouder, ruft, en hanthaef d'eerfte ons wetten:
Ick ga, daer Godt my zent.

LUCIFER.

Men zal 'er fcherp op letten.

BELZEBUB. LUCIFER.

BELZEBUB.

De Stedehouder heort waer dit plackaet op draeit,
Dat Gabriëls bazuin zoo trots heeft uitgekraeit.
Hy gaf Godts ooghmerck u, oock fcherp genoegh, te ruicken.
Men zal uw mogentheit aldus de vleugels fnuicken.

LUCIFER.

Zoo licht niet: neen gewis, men kan 'er in voorzien.
Geen minder droome hier zijn' meerder te gebiên.

550 *Den waerom:* wanneer men adverbia, als *waarom*, *hoe*, *wanneer*, enz. als fubftantiva bezigt, kent men hun doorgaands het onz. geflacht toe.

BELZEBUB.

Hy dreight weêrſpannigheit haer hooft en kroon te pletten.

LUCIFER.

Nu zweer ick by mijn kroon het al op een te zetten,
Te heffen mijnen ſtoel in aller heemlen trans,
Door alle kreitſen hene, en ſtarrelichten glans.
Der heemlen hemel zal my een palais verſtrecken,
De regenboogh een troon; 't geſtarrente bedecken
Mijn zalen; d'aertkloot blijft mijn ſteun, en voetſchabel.
Ick wil op een karros van wolcken, hoogh en ſnel
Gevoert door lucht en licht, met blixemſtrael en donder
Verbrijzelen tot ſtof, wat boven, of van onder
Zich tegens ons verzet, al waer 't den Veltheer zelf;
Ja eerwe zwichten, zal dit hemelſchblaeu gewelf,
Zoo trots, zoo vaſt gebouwt, met zijn doorluchte bogen
Te berſten ſpringen, en verſtuiven voor onze oogen;
't Gerabraeckt aertrijck zien als een wanſchapen romp;
Dit wonderlijck Heelal in zijnen mengelklomp,
En wilde woeſtheit weêr verwarren, en verkeeren.
Laet zien wie Lucifer durf trotſen, en braveeren.
Men dage Apollion.

BELZEBUB.

Hier treet hy voor den dagh.

APOLLION. LUCIFER. BELZEBUB.

APOLLION.

O Stedehouder van Godts onbepaelt gezagh,
Orakel, in den Raet der onderdane Goden,
Ick offer u mijn' dienſt, en wacht op uw geboden.
Wat eiſcht de majeſteit van haren onderdaen?

LUCIFER.

Het luſt ons uwen zin en inzien te verſtaen,
Op een gewightigh ſtuck, dat zalme niet mislucken.
Het wit is Michaël de ſlaghveêr uit te rucken;
Op dat ons toelegh niet op zijn vermogen ſtuit'.
Hy voert met zijnen arm zoo vele Orakels uit,
Als oit de Godtheit heeft met hare hant gedreven
In eeuwigh diamant: daer wort de menſch geheven
In top der hemelen, door alle kreitſen heen,
En ziet het Engelsdom zoo diep, zoo laegh, beneên
Zijn voettapijt, in ſtof vaſt grimmelen, als wormen.
Het luſtme met gewelt dien zetel te beſtormen,
En op te zetten by dat opzet, in een' ſlagh,

578 *Den Veltheer*, „Michaël." Zie vs. 593.

Al teffens wat mijn ftaet, en ftar, en kroon vermagh.

APOLLION.

Een loffelijck beftaen: dat uwe kroon vermeere,
En aenwaffe op dien voet. ick reken my tot eere
Te raden, onder u, tot zulck een brave daet.
Het zy die recht en wel, of averechts beflaet,
De wil is prijffelijck, al wou het niet gedyen.
Maer om niet reuckeloos noch radeloos te ftryen,
Hoe treet men allerbeft tot zulck een ftout beftaen?
Hoe veilighft tegens 't punt van 't raetflot aengegaen?

LUCIFER.

Men kante hier met lift ons eigen raetflot tegen.

APOLLION.

Dat zeggen heeft wat in. geleende maght te wegen
In eene zelve fchael met d'Almaght; haer gewicht
Weeght over. wacht uw kroon: wy vallen veel te licht.

BELZEBUB.

Zoo licht niet, of de kans zal eerft in twijfel hangen.

APOLLION.

Van wien, of hoe, of waer dien aenflagh aengevangen?
Het overpeinzen quetft alree Godts majefteit.

LUCIFER.

Men hou haer ongequetft, en ftappe met beleit
Die fteile fteilten op, en noit gebaende rotfen.
Beleit en moedt verwint, en durf gevaren trotfen.

APOLLION.

Geen Almaght, noch haer kroon: men koomze niet te na,
Ten zy men leeren wil met naberou te fpa.
De minder moet gedwee voor zijnen meerder wijcken.

LUCIFER.

Laet d'Almaght ruften: zet gelijckheit en gelijcken
Te zamen. laet eens zien wiens wapen zwaerder weegh'.
Ick zie ons vyanden gevlught, den hemel leegh
Met eenen flingerflagh; ons heiren overladen
Van heerelijcken roof: dan wijder zich beraden.

APOLLION.

Ghy weet wat Michaël, Godts Veltheer, al vermagh:
Godts regementen ftaen verplicht aen zijn gezagh.
Hy draeght den fleutel van het wapenhuis, hier boven.
De wacht is hem betrout. hy houdt op alle hoven
Getrou een wakende oogh, zoo dat 'er niet een ftar

607 *Beflaet*· *beflaan* heeft hier de beteekenis van. „uitvallen," doch naar den eisch der taal had hier *befla* moeten ftaan.
615 *Wacht uw kroon* voor „pas op uw kroon " 't Is eenigzins in Latijnfche vorm, doch ook by ons, vooral in jagerstaal, niet ongewoon.
629 *Dan wijder zich beraden:* dichterlijk voor: „dan moge men zich wijder beraden."

Van al het hemelſch heir, in 't minſt, zich reppen dar,
Noch op dien hemeltoght uit zijn gelit verroeren.
Men vangt haeſt aen, maer zulck een oorlogh uit te voeren,
Dat draeſt ons maght voorby, en ſleipt een' langen ſtaert
Van zwaricheden na. wat tuigh, wat ſtormgevaert
Kan tegens hem beſtaen, en d opperbenden ſloopen?
Al zette 'shemels ſlot zijn diamantpoort open,
Het vreesde liſt, noch laegh, noch overrompeling.

BELZEBUB.

Indien men ons beſluit bekrachtigh' met de kling,
Ick zie de morgenſtar op onzen hoogen ſtandert
Braveeren, 'shemels ſtaet en heerſchappy verandert.

APOLLION.

De Veltheer Michaël voert, ruim zoo trots en fier,
Godts wonderlycken Naem in 't velt van zijn banier,
De zon in top.

LUCIFER.

Wat baet een naem met licht geſchreven?
Een heldenſtuck, als dit, wort geenſins doorgedreven
Met tittelen, en pracht, maer dapperheit, en moedt,
En treken, van vernuft en loosheit uitgebroet.
Ghy zyt een meeſter, tuck om Geeſten in te luien,
Te rygen aen uw ſnoer, te leiden, op te ruien.
Ghy kunt bederven zelfs de vroomſten van de wacht;
En leeren weifelen wat noit op weiflen dacht.
Begin, wy zien Godts heir gereten aen twee deelen;
De hoofden en de leên aen 't woeden, en krackeelen;
De meeſte maght alree geblintdoeckt, en verdooft,
En Overſten en elck vaſt roepen om een hooft.
Indienghe een vierde deel op onze zy kunt troonen,
Men zal uw kloeck beleit met eere en ampten kroonen.
Ga hene, en overlegh dit ſtuck met Belial:
Het moet 'er duiſter zijn, daer hy verdolen zal.
Zijn troni, gladt vernist van veinzen en bedriegen,
In 't mommen niemant kent, die haer voorby kan vliegen.
Ick ſtijgh te wagen: legh het over met u twee.
De Hofraet is vergaert, en wacht ons komſt alree.
Men zal, zoo dra ghy komt, u beide binnen roepen.
Heer Overſte, bewaeck de hofpoort met uw troepen.

635 *Dar* voor *durft*, als meermalen.
637,638 Verſta. „het beginnen is niets, maar dan komt de zwarigheid."
645 *Braveeren* hier voor „prijken, in top ſtaan.' Daarop ſluit het antwoord van Apollion.
666 *Legh het over* voor *overleg het* (gelijk vs 662 ſtond), doch verkeerd Daar, waar de nadruk op *over* valt, als in *overblijven*, *overhalen*, *overſchieten*, enz is het voorz. affcheidbaar, niet alzoo in woorden als *overmeesteren*, *overrompelen*, *overwinteren*, waar de nadruk op het tweede deel der ſamenſtelling valt. *Ik leg over*, *ik win over* beteekent geheel iets anders dan· *ik overleg*, *ik overwin*.
669 *Heer Overſte* dit wordt tegen Belzebub gezegd, die voorgeſteld wordt, een ſoort van kommandement te voeren. zie het Krit. Overz

BELIAL. APOLLION.

BELIAL.
Godts Stedehouder dient zich van ons beide om hoogh.
APOLLION.
Wy vliegen te gelijck, als pijlen van zijn' boogh.
BELIAL.
En doelen op een wit, doch hachelijck te raken.
APOLLION.
Sta vaſt, de hemel wil van dezen aenſlagh kraken.
BELIAL.
Laet kraken al wat wil: het moet 'er nu op ſtaen.
APOLLION.
Hoe grijpen wy dit ſtuck met kans en voordeel aen?
BELIAL.
De wapens dienen ons: men moet van 't heir beginnen.
APOLLION.
De hoofden eerſt, met een de ſtoutſten zien te winnen.
BELIAL.
Door iet wat glimpelijx, en met een ſchijn verbloemt.
APOLLION.
Zoo geef het dan een' naem: laet hooren hoe ghy 't noemt
BELIAL.
Men hanthaef 't Engelsdom, zijn hantveſt, eer, en ſtaten,
En kieze een hooft, waer op zich ieder magh verlaten.
APOLLION.
Dat hebtghe recht gevat: ick wenſch geen ſchooner ſtof,
Noch zaet tot muitery, om burgery en hof
Te ſchennen tegens een, en ſcharen tegens ſcharen:
Want ieder is gezint zijn' ſtaet en eer te waren,
En wettigheit, waer toe d'Almogentheit hem riep,
Eer zy de menſchen vormde, en zoo veel ſpader ſchiep.
Het hemelſche palais is ons tot erf gegeven.
Den Geeſten, die dus hoogh op hunne vleugels zweven,
En, vry van lichamen, niet zacken naer om laegh,
Paſt beter dit geweſt dan 't aertſch geſlacht, te traegh
Om tegens zijn natuur te kiezen deze bogen.
Hier valt de dagh te ſterck, te krachtigh, en hun oogen
Verdragen geenſins 't licht, ons vroeger aengewent.
De menſch beware dan zijn eigen element,
Als andre dieren: hy genoegh' zich met de palen
Van zijnen rijcken hof. het rijzen en het dalen

672 *Op een wit:* lees: *op één wit.*
685 *Waren* voor „houden, hoeden," zoo zegt men *deurwaarder*, *krijtwaarder*, *ſtokwaarder* *Waren* is *ſervare*, *bewaren* is *conſervare*; doch zoo wel in 't Lat. als in 't Holl. wo den beiden meermalen voor elkander gebruikt.

Van zon en maen verdeel' de maenden, en het jaer.
Hy neem' den ronden loop der heldre ftarren waer.
Hy nuttige zijn ooft, en al den geur der kruiden,
En keer' zich ooft, en weft, ten noorden, en ten zuiden.
Dat zy zijn tijtverdrijf: en wat behoeft hy meer?
Wy kennen nimmer hier een' aertfchen opperheer.
Zoo fluit ick. kuntghe, help dien zin beknopter uiten.

BELIAL.

Den menfch in eeuwigheit ten hemel uit te fluiten.

APOLLION.

Dat klinckt alle Engelen te wonder wel in 't oor.
Dat vlieght, gelijck een vier, van 't een in 't ander koor,
Door negen Ordens heene, en alle Hierarchyen.

BELIAL.

Zoo zal men allerbeft verfufte traegheit myen.
Ons heil en uitkomft hangt aen fnelheit, en aen fpoet.

APOLLION.

Niet min aen kloeck beleit, en dapperheit, en moedt.

BELIAL.

Die zal, door toeval van ontelbre vanen, groejen.

APOLLION.

Zy morren vaft: men moet hier heimlijck onder roejen,
Zich mengen in dien hoop, en voeden hun beklagh.

BELIAL.

Dan diende Belzebub, een Vorft van groot gezagh,
Zijn wapen aen hun klaght en wettigheit te hangen.

APOLLION.

Niet plotfling, maer allengs, en als door zijdegangen.

BELIAL.

De Stedehouder met zijn tegenwoordigheit
Die zelf de ftercke hant aen zulck een trots beleit.

APOLLION.

Wy zullen in den Raet zijn' zin en voorftel hooren:
Hy veinze voor een poos, en geve in 't endt de fporen
Aen 't opgeruide heir, verlegen om een hooft.

BELIAL.

Aen 't hooft hangt al de zaeck. hoe veel ghy hun belooft,

695-702 Waarfchijnlijk zweefden Vondel hier de fraaie regels van Virgilius voor den geest, waar hy zegt, *Aen.* VI. 848 feq.

Excudent alii fpirantia mollius aera;
Credo equidem; vivos ducent de marmore vultus,
Orabunt caufas melius, caelique meatus
Defcribent radio et furgentia fidera dicent.

Wel blijft de flotregel

Tu regere imperio populos, Romane, memento,

achter, doch de gedachte is daarom niet minder by Apollion te onderftellen.

712 *Door toeval van ontelbre vanen:* d. i.. „door dien ontelbare zijden ons toevallen, onze zijde kiezen."

716 *Wapen* heeft hier de beteekenis van „zegel," en Belial verlangt hier van *Belzebub*, wat hy, vs. 731, van *al den Hofraet* verlangt.

Zy zullen zonder hooft dien optoght niet beginnen.

APOLLION.

Wat ree gewonnen is, behoeft men niet te winnen.
Wie meeſt gequetſt wort in zijn heerlijckheit, en ſtaet,
Dien gelt het eerſt; die ſtapp' vooraen, en ſla de maet
In zoo veel duizenden.

BELIAL.

De billijckheit en reden
Vereeren hem dees kroon: doch eerwe dieper treden,
Zoo laet ons al 't gevaer eerſt wegen, niets beſtaen,
Of al de Hofraet ſteeck' hier zelf zijn zegel aen.

REY VAN ENGELEN.

ZANG.

Hoe zien de hoffelijcke gevels
Zoo root? hoe ſtraelt het heiligh licht
Zoo root op ons gezicht,
Door wolcken en bedroefde nevels?
Wat damp, wat miſt betreckt
Dat zuiver, noit bevleckt,
En louteıe ſaffier?
Die vlam, dien glans, dat vier
Van 't heldere Alvermogen?
Hoe ſchijnt ons nu de diepe gloet
Der Godtheit toe, zoo zwart als bloet?
Die flus zoo klaer alle oogen
Verheughde? wie begrijpt, wie kent
Deze oirzaeck, onder d'Engelsdommen,
Die, boven Adams element,
Noch flus op galm van keelen zwommen;
Op lucht van Geeſten, in den glans,
Die galery, en tin, en trans,
Gewelf van koor en hof vergulde,
En met een ziel van vreught vervulde
Al wat hier boven leeft, en zweeft?
Wie is 'er, die ons redeu geeft?

TEGENZANG.

Toen wy, op Gabriëls bazuinen,
Ontvonckten, en een nieuwe wijs
Aenhieven, Godt ten prijs;
De roozegaerden, en de tuinen
Van 't hemelſch paradijs,
Door zulck een' dau en ſpijs
Van lof en zang verblijt,
Ontloken; ſcheen de Nijt
Van onder in te ſluipen.
Een groot getal der Geeſten ſtom,
En bleeck, en dootſch, ging, drom by drom,
Misnoegend henedruipen.

De winckbraeu hing verſlenſt op 't oogh.
Het gladde voorhooft zette een rimpel.
De hemelduiven, hier om hoogh,
Onnozel eerſt, oprecht, en ſimpel,
Aen 't zuchten ſloegen, zoo het ſcheen;
Als of de hemel viel te kleen
Voor haer, toen Adam wiert verkoren,
En zulck een kroon den menſch beſchoren.
Dees ſmet ontſtelt het oogh van 't Licht.
Z'ontſteeckt die vlam in Godts gezicht.

Wy willen ons uit liefde in 't midden van hun mengen,
En deze oploopentheit weêr tot bedaren brengen.

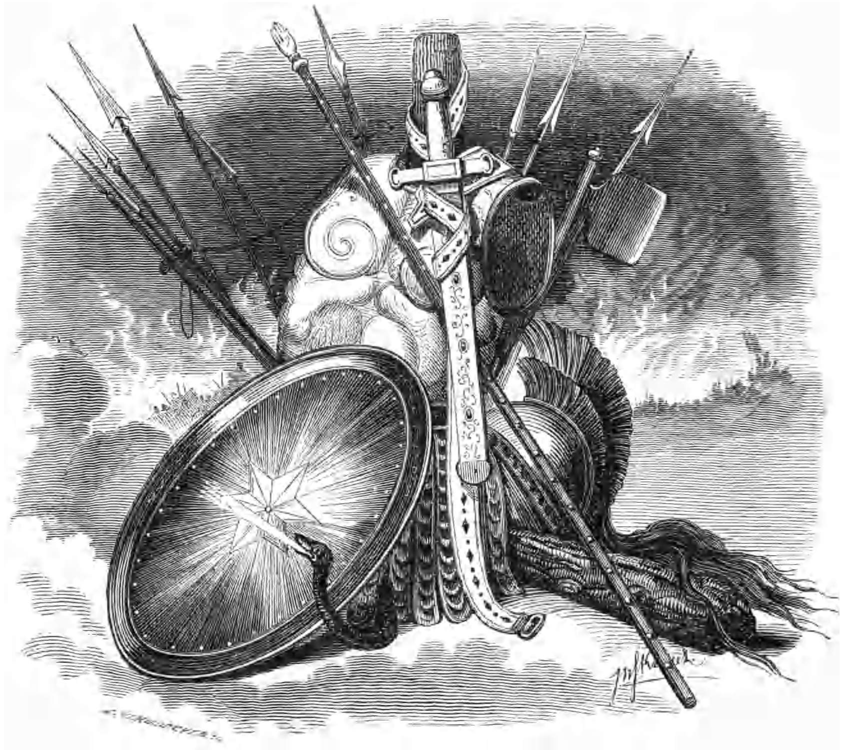

HET DERDE BEDRYF.

LUCIFERISTEN. REY.

LUCIFERISTEN.

Hoe kan men in zijn waen zoo vroegh bedrogen worden!
Hoe is 't alree verkeert! wy fchatten niemants Orden
Geluckiger dan d'onze, in dit opgaende Rijck,
Ja achtten onzen Staet den Opperften gelijck,
En onveranderlijck, en boven 't aertfch gezegent;
Wanneer ons Gabriël met Godts bazuin bejegent,
En uit de goude poort verbaeft met dit gebodt,
Het welck al 't Engelsdom verfteeckt van 't hooghfte lot,
Hun uit den vollen fchoot der Godtheit eerft gefchoncken.
Daer leggen wy te laegh, en zien de fchoone voncken
En ftralen van onze eere en heerlijckheit gebluft,
De ganfche Hierarchy des hemels ongeruft,
Den menfch, in top van Staet en maght, zoo trots verheven,

Dat wy, als ſlaven, voor zijn heerſchappye beven.
O onverwachte ſlagh, en ſtaetverwiſſeling!
Och treurgenooten, zet u hier in eenen ring
In 't ronde: zet u hier te zamen: helpt ons treuren,
En zuchten: het is tijt ons feeſtgewaet te ſcheuren,
Te klagen: niemant kan ten minſte ons dit verbiên.
De blyſchap ſmilt, en zal nu d'eerſte droefheit zien.
Helaes, helaes, helaes, gebroeders, hemelreien,
Legt af uw hooftcieraet: verandert uw lievreien,
En vrolijckheit in rou: ſlaet neêr uw aengezicht.
Zoeckt ſchaduwen, als wy. de droefheit ſchuwt het licht
Een ieder volge ons ſtem, en bange jammerklaghten.
Verdrinckt in jammer: zinckt in droevige gedachten.
Het klagen helpt, en zet de droefheit oock van 't hart.
Nu ſchept in kermen luſt: het kermen heelt de ſmart.
Nu roept uit eenen mont, en volleght ons misbaren:
Helaes, helaes, helaes, waer is ons heil gevaren!

REY.

Wat weeklaght hoort men hier? onaengenaemen toon,
De hemel ijſt hier af. dees lucht is niet gewoon
Te hooren een muzijck van druck op noten galmen
Door 't juichende gewelf. triomfen, kranſen, palmen,
En harpen paſſen ons, en ſnaren. wat wil dit?
Wie of hier hangends hoofts in een gekrompen zit,
Verlaten, en bedruckt, en zonder noot beladen?
Wie geeft hun treurens ſtof? wie kan dees oirzaeck raden?
Mijn Reigenooten, volght: 't is noodigh dat men vraegh'
Naer d'oirzaeck van hun leet, en deze donkre vlaegh
Van droefheit, die den glans van onze pracht ontluiſtert,
Het licht van 't eeuwigh feeſt benevelt, en verduiſtert.
De hemel is een hof van weelde en vreught en vree.
Hier neſtelt aen dit dack noch rou, noch hartewee.
Mijn Reigenooten volght, en trooſtze in hun bezwaren.

LUCIFERISTEN.

Helaes, helaes, helaes, waer is ons heil gevaren!

REY.

Genooten van ons heil en blyſchap, broeders, hoe?
O zoons van 't vrolijck licht, hoe dus bedroeft te moe?
Wie geeft u ſtof aldus te jammeren, te treuren?
Ghy had begonnen 't hooft ten hemel op te beuren,
Te bloeien in den dagh, die neêrſtraelt van Godts glans.
De Hemel broght u voort om vlugh, van trans in trans,

824 *Genooten van ons heil*· t woord *genoot*, in den zin van „makker," wordt tegenwoordig, ik weet niet om wat reden, zelden of nooit meer gebezigd, ten zij in ſamenſtellingen, als *deelgenoot*, *heilgenoot*, *mingenoot*, *ſpeelgenoot*, enz.

825 *Bedroeft te moe*· zie over de uitdrukking *te moede* HUYDEC., *Pr.* II, 82, 83.

Van 't een in 't ander hof, te ſteigeren, te zweven,
In 't onbeſchaduwt licht, vernoeght, verzaet te leven,
Op een gedurigh feeſt, te ſmaken 't hemelſch mann'
Van Godts onſterflijckheit, in een geruſt geſpan
Van feeſtgenooten. hoe? dit voeght geen burgeryen
Van Engleſtadt, o neen: dit voeght geen Heerſchappyen,
Geen Maghten, Troonen, noch geen heerſchend Hemelsdom.
Ghy kropt uw droefheit in, en zit verſuft, en ſtom.
Laet hooren wat u deert: ontdeckt het uw geſpeelen.
Ontdeckt uw hartquetzuur, dat wy die mogen heelen.

LUCIFERISTEN.

Och broeders, vraeghtghe noch met ernſt wat ons let?
Ghy hoort, zoo wel als wy, wat Gabriël trompet:
Hoe wy, door 't nieuw bevel, van onzen ſtaet vervielen
In eene ſlaverny der aerde, en zoo veel zielen
Als uit een luttel bloets en zaets te ſpruiten ſtaen.
Wat is by ons alree mishandelt, of misdaen,
Dat Godt een waterbel, vol wint en lucht geblazen,
Verheft om d'Engelen, zijn zonen, te verbazen?
Een baſterdy verheft, gevormt uit klay, en ſtof?
Wy waren pas gewijt tot pijlers van zijn hof,
Bekleedden onzen plicht, als trouwe rijxgenooten,
En worden op een' ſprong gebannen, en geſtooten
Uit deze waerdigheit, verdruckt te ſtreng, en ſtraf.
De hantveſt en het Recht, dat ons de Godtheit gaf,
Wort ingetrocken, en, in ſtede van regeeren
Met Godt, en onder Godt, zal Adam triomfeeren,
En heerſchen, in zijn bloet en afkomſt, onbepaelt.
De zon der Geeſten is te plotſeling gedaelt.
Och lotgenooten, volght ons droefheit, en misbaren.
Helaes, helaes, helaes, waer is ons heil gevaren!

REY.

Ontſteltghe u om den laſt van Godt en Gabriël?
Dit ſchijnt een razerny. wie durf het hoogh bevel
Beriſpen? wie verwaent de Godtheit wederſtreven?
Wy zijn gehouden Godt zijn Recht en eer te geven,
Te ruſten in zijn wet. wie treet hier in geſchil
Met Godts almogentheit? zijn wenck, en woort, en wil
Verſtrecke ons eene wet, en maet, en vaſte regel.
Wie tegenſpreeckt, die breeckt des Allerhooghſten zegel.
Gehoorzaemheit behaeght den Heerſcher in dit Rijck
Veel meer dan wieroockgeur, en goddelijck muzijck.
Ghy zijt [och, weeſt zoo trots en hoogh niet in uw wapen,]

847 *Verbazen*. ſtaat hier in den zin van. *conſternare*, „met droefheid ſlaan, ontſtellen," 't Eng. *to abash*, waarin het ook by KILIAEN voorkomt.

Tot onderdanigheit, tot heerſchen min, geſchapen.
Och medebroeders, ſtaeckt dit kermen, en geklagh,
En buight u onder 't juck van 't eenigh hooftgezagh.

LUCIFERISTEN.

Zeght liever: onder 't juck van grimmelende mieren.

REY.

Wanneer het hem behaegh' moet ghy u laten ſtieren.

LUCIFERISTEN.

Wat hebben wy verbeurt? geeft reden, en beſcheit.

REY.

Verbeurt? ghy quetſt Godts kroon door ongeduldigheit.

LUCIFERISTEN.

Wy klagen van verdriet, en enkel ongenoegen.

REY.

In ſte van uwen wil geruſt naer Godt te voegen.

LUCIFERISTEN.

Wy ſteunen op het Recht, ons wettigh toegeſtaen.

REY.

Uw Recht en hantveſt blijf' de Godtheit onderdaen.

LUCIFERISTEN.

Hoe kan de meerder voor een minder zich verneêren?

REY.

Die zich gelaten ſtelt. Godt dienen is regeeren.

LUCIFERISTEN.

Gewilligh, zoo de menſch regeere daer beneên.

REY.

De menſch leeft met zijn lot vernoeght, al is het kleen.

LUCIFERISTEN.

Den menſch is boven dat een hooger lot beſchoren.

REY.

Na menige eeuwen wort zijn opgang eerſt geboren.

LUCIFERISTEN.

Een eeuw beneden is om hoogh een oogenblick.

REY.

Het ga zoo 't wil, zoo 't moet, zoo d'Oppermaght dit ſchick'.

LUCIFERISTEN.

Men had ons nutter dees geheimenis gezwegen.

REY.

De Godtheit openbaert haer hart, tot u genegen.

LUCIFERISTEN.

Noch milder tot den menſch: zy zet hem boven aen.

871 Lees: „geſchapen, minder om te heerſchen, dan om onderdaan te zijn "
887,888 Te dezer plaatſe valt de redeneering van de *goede* Engelen wat zwak en is de te-recht-wijzing, hun door de Luciferisten gegeven, volkomen gegrond.
891 Het bewijs der *genegenheid* wordt hier niet in de *geheimenis* geſteld, maar in het *openbaren* daarvan.

REY.

Verknocht met Godts natnur; een wonderlijck beftaen.

LUCIFERISTEN.

Och Engelsdom, wou Godt zich paren met uw wezen!

REY.

Wat Godt behaeght, en fchickt, dat wort met recht geprezen.

LUCIFERISTEN.

Hoe heeft hy 's menfchen peil alree zoo hoogh gemerckt?

REY.

Het is al wel, al goet, wat Godt bepaelt, en werckt.

LUCIFERISTEN.

Hoe wil de menfch de kroon der Engelen verdooven!

REY.

Alle Englen zullen Godt in 't lichaem zien, en loven.

LUCIFERISTEN.

Zy znllen flijck en ftof aenbidden in het ftof?

REY.

Bewieroocken Godts naem, met geur, en prijs, en lof.

LUCIFERISTEN.

Den menfch bewieroocken, van hooger hant gedwongen?

APOLLION. BELIAL. REY.

APOLLION.

Zy mompelen alree? ghy hoort een' ftrijt van tongen.

BELIAL.

Wat fcharen treuren hier, gedompelt in den rou,
De fluiers om de borft, en lenden; niemant zou
Begrijpen dat men dns, in 't midden van de Geeften,
Op 't eenwige bancket, en d'endelooze feeften,
Kon trenren, zaegh men niet dit jammerlijck getal
Verflenfen van verdriet. wat ramp, wat ongeval
Ontfteltze? Broeders, hoe? wat 's d'oirzaeck van dit kermen?
Beledight iemant u? men zal uw Recht befchermen.
Wat deert de Broeders? fpreëckt: laet hooren wat u deert.

REY.

Zy klagen dat de ftaet der menfchen triomfeert,
Door Gabriëls bazuin, en opftijght boven d'Engelen!
Dat Godt zijn wezen wil met Adams wezen ftrengelen:
De Geeften onderworpt het menfchelijck gebiet.
Daer hoort ghy kort en klaer den gront van hun verdriet.

APOLLION.

Zoo groot een ongelijck valt laftigh te gedoogen.

893 *Een wonderlijck beftaen: wonderlijck* ftaat hier niet in den zin van· „zonderling," maar van „bewonderenswaardig," een woord, dat in Vondels tijd nog ver te zoeken was.

BELIAL.

Het overtreft bykans ons krachten, en vermogen.

REY.

Wy bidden dat ghy toch dien twift met ons beflecht.

APOLLION.

Wat raet? hoe paeit men hen? zy fteunen op hun Recht.

REY.

Wat Recht? die wetten geeft vermagh de wet te breecken.

APOLLION.

Hoe kan Rechtvaerdigheit een onrecht oordeel fpreecken?

REY.

Beftraft Godts oordeel eens, en fchrijft hem wetten voor.

BELIAL.

De vader leer' het kint hem volgen op zijn fpoor.

REY.

Zijn fpoor te volgen is het zelve als hy te willen.

APOLLION.

Verandring van Godts wil veroirzaeckt dees gefchillen.

REY.

Hy zet den eenen van, den andren op den troon.
De minder waertfte wijck' voor eenen waerder zoon.

BELIAL.

Gelijckheit van gena de Godtheit beft zou paffen.
Nu durft de duifternis het hemelfch licht ontwaffen.
De kinders van den nacht braveeren zelfs den dagh.

REY.

Wat adem haelt, met recht den Schepper dancken magh,
Die elck zijn wezen gaf, en mindre en meerder waerde.
Wanneer het hem belieft, zal 't element der aerde
Veranderen in lucht, of water, of in vier;
De hemel zelf in aerde; een Engel in een dier;
Een menfch in Englefchijn, of onbegrepen wonder.
Een maght regeert het al, en keert het bovenfte onder.
Wat d'allerminfte ontfangt is loutere gena.
Hier gelt geen willekeur. hier komt vernuft te fpa.
In d'ongelijckheit is Godts heerlijckheit gelegen.
Zoo zienwe tegens 't lichtfte het zwaerfte zwaerder wegen.
Dus fteeckt het fchooner af op 't fchoon; de kleur op kleur;
De diamantfteen op turkoisblaeu; geur op geur;
Het ftercke op flauwer licht; geftarrent tegens ftarren.
Ons fchicken is den Staet van dit Heelal verwarren,
Misfchicken al wat Godt gefchickt heeft, en beleit;
En wat het fchepfel fchickt, dat is wanfchapenheit,
In 't allerminfte lidt. men ftaeck' dit murmureeren.

946 Verfta: „indien wy ons gingen belasten met het befchikken of befturen der zaken van 't Heelal, zouden zy geheel in de war loopen.

LUCIFER. — Derde Bedrijf, vs. 904, volgg.

Boekdruk van Binger & Co

De Godtheit kan den ſtaet van 't Engelsdom ontbeeren.
Zy is met niemants dienſt beholpen. eeuwigh rijck
En heerelijck, behoeft zy wieroock, noch muzijck,
Noch geur, haer toegezwaeit, noch lof, haer toegezongen.
Ondanckbre Geeſten, zwijght: betoomt uw ſnoode tongen.
Ghy weet Godts reden niet: genoeght u met uw lot,
En onderworpt u Godts en Gabriëls gebodt.

APOLLION.

Is dan de ſtaet en 't lot der Geeſten onbeſtendigh?
Zoo ſtaenze glibberigh, zoo zijnze alreede ellendigh.

REY.

Om dat een minder zal regeeren in dit Rijck?
Wy blijven diewe zijn: geſchiet ons ongelijck?

BELIAL.

Zy zijn de naeſte aen Godt, hun' toeverlaet, en vader,
En lagen hem aen 't hart: nu leit een minder nader.

REY.

Zich over 's anders heil bedroeven, is gebreck
Van liefde, en rieckt naer nijt, en hooghmoet. laet dees vleck
Op Engle zuiverheit en louterheit niet kleven.
Elckandre, in eendraght, liefde, en trou, voorby te ſtreven,
Behaeght den Vader, die het al in orden ſchiep.

BELIAL.

Zy houden d'orden, daer de hemel hen toe riep;
Maer kunnen traegh verſtaen des menſchen ſlaef te worden.

REY.

Dat 's ongehoorzaemheit: zoo ſpattenze uit hun Orden.
Ghy ziet hoe 't hemelſch heir, geharrenaſt in 't gout,
En in 't gelidt geſtelt, zijn beurt en ſchiltwacht houdt;
Hoe deze ſtar gedaelt, en gene, in top daer boven,
De klaerſte een minder klare in luiſter kan verdooven;
Hoe d'eene een kleiner ronde, en d'andre een grooter ſchrijft;
De laeghſte hemel ſnelſt, de hooghſte langſaem drijft;
En evenwel verneemtghe, in deze oneffenheden
Van ampten, licht, en kreits, en ſtant, en trant, en treden,
Geen tweedraght, nijt, noch ſtrijt: des Albeſtierders ſtem
Geleit dit maetgezang, dat luiſtert ſcherp naer hem.

BELIAL.

't Geſtarrent blijft in ſtaet, daer Godt het in wou ſcheppen.
Behaeghde 't hem den Staet der Englen niet te reppen,
Zy weken geen geſtarnte, in eendraght, noch in pais,
Noch ſteurden met geklagh de ruſt van dit palais.

REY.

Zie toe, en wacht u wel deze ongenoeght te ſtijven.

986 *Ongenoeght* voor *ongenoegen*.

APOLLION.

Wy wenfchen dat dees lucht en wolck magh overdrijven,
Eerze uitberfte, en t geweft des hemels zette in vier.
Zy groeien in getal. wie ftiltze ? wie komt hier?

LUCIFERISTEN. BELZEBUB. REY.

LUCIFERISTEN.

Helaes, helaes, helaes, waer is ons heil gevaren?

BELZEBUB.

't Gaet wel: wy groeien aen: onze Engelen vergaren,
En fteecken, vol misbaer, de hoofden vaft by een.
Wat port u Engleburgh met kermen en gefteen
T'ontruften? kan de bloem der zaligheit verflenfen?
Geruft bezitten al wat eenigh Geeft kan wenfchen
Van Godt, den zegenaêr, vernoeght u dat noch niet?
Zoo ftaetghe u zelfs in 't licht, en koeftert een verdriet,
Waer van ick d'oirzaeck noch befeffen kan, noch raden.
Houdt op van kermen: fcheurt veltteeckens, en gewaden
Niet langer, zonder reên, maer heldert uw gezicht,
En voorhooft met een' ftrael, o kinders van het licht!
De fchelle keelen, die met zang de Godtheit dancken,
Zien om, en belgen 't zich, om dat ghy valfche klancken
En bafterttoonen mengt, in 't goddelijck muzijck.
Uw bittre weeklaght fteurt de maet van 't hemelrijck.
't Gewellef huilt u na. de rougalm, in den hoogen
Geftegen, rolt al voort, van d'een in d'andre bogen:
En zonder misdaet wort, door zulck een ongeluit,
De wasdom van Godts naem en glori niet geftuit.

LUCIFERISTEN.

Heer Overfte, op wiens wenck ontelbre keurebenden
Zich wapenen, ghy komt van pas om onze ellenden
Te zalven, en den fmaet en onverdienden hoon
Te fchutten door uw maght. zal Gabriël de kroon
Der heilige Engelen op 't hooft van Adam zetten,
Door Adams erfgenaem Godts eerftelingen pletten?
Wy waren nutter niet gefchapen, eer de zon
Te wagen fteegh, en licht den hemel geven kon.
De Godtheit koos vergeefs de Geeften tot trouwanten
Van 't onbeweeghbre hof, indienze zich wou kanten,
En fpitfen tegens 't Recht der Geeften, zonder fchult,

991,992 Deze regels zegt Belzebub tegen Apollion en Belial, of wel ter zijde.
994 Hier wendt zich Belzebub tot de Luciferisten.
1000 *Heldert uw gezicht* *helderen* ftaat hier voor „ophelderen, verklaren"
1003 *Belgen 't zich* de uitdrukking *zich iets belgen* hebben wy reeds meer ontmoet
1008 *Ongeluit* voor *wangeluid*. zoo elders *ongelaat*
1010,1011 *Overfte, op wiens wenck ontelbre keurebenden Zich wapenen* zie vs. 669

Tot wederſtant geterght, uit noot, en ongedult.
Wy juichten, in den lof der Godtheit opgetogen,
Aenbaden, wieroockten met ſchalen, neighden, bogen
Onze aengezichten neêr. de hemel gaf gehoor,
Verſlingert op den dans des galms, van koor in koor,
Ja ſmolt van volle vreught op tongmuzijck, en harpen;
Toen Gabriëls bazuin zich plotſeling quam werpen
Met dezen donderſlagh in 't midden van Godts eer:
Daer lagen wy verbaeſt, verſtroit, verdruckt ter neêr.
De blyſchap gaf den geeſt. de zwangre keelen zwegen.
De jongſtgeboren ſtreeck de kroon, den ſtaf, den zegen;
En d'outſte zoon, onterft by d'Oppermajeſteit,
Gemerckt bleef voor een' ſlaef. dat valt gehoorzaemheit,
Godtvruchtigheit, en liefde, en trouwe, uit Godts trezooren,
Ten deele, dompelt haer in rouwe, ontvonckt den toren,
En wraeckzucht, om den menſch, uit een' gerechten haet,
Te ſmooren in zijn b'oet, eer hy der Englen Staet
Verplette, en zy geboeit, als ſnoode en arme ſlaven,
Gedwongen worden naer zijn zweep en wil te draven;
Gelijck hy daer beneên de dieren houdt in dwang.
Heer Overſte, ghy kunt der Geeſten ondergang
Verhinderen, en by hun hantveſt hen bewaren:
Beſchutze door uw maght: wy ſtaen gereet uw ſcharen,
Uw' ſtandert, en uw heir te volgen: treck maer aen.
't Is eerlijck voor zijn eere, en kroone, en Recht te ſtaen.

BELZEBUB.

My deert uw ongelijck. o Koning aller Heeren,
Verhoe dit liever. geef geen ſtof tot muitineeren,
Noch tweedraght. geef geen ſtof tot wederſpannigheit.
Wat raet? hoe ſtil ick u, en d'Oppermajeſteit?

LUCIFERISTEN.

Zy quetſt het heiligh Recht, aen d'Engelen geſchoncken.

BELZEBUB.

Het Recht te quetſen kan den onderzaet ontvoncken,
Een vier ontſteecken, daer de lucht af branden zou.
O averechtſen loon van onbevleckte trou!
Hoe zullen wy ons beſt in dees vertwijfling dragen?

LUCIFERISTEN.

Men trooſte zich een kans, een' ſtouten ſprong, te wagen.

BELZEBUB.

Waer toe zich zelfs gewaeght? men ga een' zachter gangk.

LUCIFERISTEN.

Hier gelt alleen gewelt, en kracht, en wraeck, en dwangk.

1053 *O averechtſen loon* V. geeft meermalen, gelijk hier, op 't voorbeeld van 't Latijn, aan den vokativus den vorm van den accuſat

BELZEBUB.
Men kon, waer 't mogelijck, een veiligh middel kiezen.
LUCIFERISTEN.
Met uitſtel zal men hier niet winnen, maer verliezen.
BELZEBUB.
Men geef zijn ongelijck met reden te verſtaen.
LUCIFERISTEN.
De reden heeft hier uit: men zet ons onder aen.
BELZEBUB.
Met ſmeecken moght ghy beſt en eerſt uw' wenſch verwerven.
LUCIFERISTEN.
Het ſtuck ontdecken, is den handel gladt bederven.
BELZEBUB
Men kan dien aenſlagh naeu ontveinzen voor het licht.
LUCIFERISTEN.
Wy groeien maghtigh aen, en ſtaen in evenwight.
BELZEBUB.
De kans begunſtight hun, die met Godts Veltheer vechten.
LUCIFERISTEN.
Hier is met ſufferye en ſchrick niet uit te rechten.
BELZEBUB.
Wat zeit Apollion hier toe, en Belial?
LUCIFERISTEN.
Zy trouwen onze zijde, en ſtercken het getal.
BELZEBUB.
Hoe heeft men dit verhaeſt? het is nu ver gekomen.
LUCIFERISTEN.
De hemel vloeit ons toe van zelf met volle ſtroomen.
BELZEBUB.
Betrout u op geen heir, vol lichte weifelaers.
LUCIFERISTEN.
Wy zien alree meer kans, en voordeel, min gevaers.
BELZEBUB.
Wie reuckeloos begint, beroem' zich van geen voordeel.
LUCIFERISTEN.
Aen d'uitkomſt hangt het al, voor d'uitkomſt dwaelt het oordeel.
Dit ganſche leger eiſcht u tot een opperhooft,
En leitsman op dien toght.
BELZEBUB.
Maer wie is zoo berooft
Van zinnen, dat hy uw gerechtigheit verdadigh',
En 'shemels heirkracht terge? ay, weeſt u zelfs genadigh.
Verſchoonme van dien laſt: ick kieze geene zy.
Men legge met verdragh deze ongelijckheit by.
REY.
Gebroeders, geeft gehoor. houdt boven aen met ſmeecken

By Godt, door middelaers: men wint met tuſſchenſpreecken
Gemackelijcker velt dan door dien ſteilen wegh
Van oproer. handelt koel met raet, en overlegh.
Wy willen te gelijck uw Recht om hoogh verweeren.
Bedaert: ghy quetſt de kroon van Godt, den Heer der heeren:

LUCIFERISTEN.

En ghy ons wettigheit: verſtout u hooger niet.
Heer Belzebub, aenvaert dit wettige gebiet,
En zet de heiren ſchrap: wy volgen u te gader.

BELZEBUB.

O yveraers, bedenckt, bedenckt u liever nader.
Ick wil u voortreên naer den troon van 't groot palais,
En ons gerechtigheit bemiddelen door pais,
En onderling verdragh, gewilligh, onbedwongen.

REY.

Houdt ſtil: houdt ſtil: ghy wort van Michaël beſprongen.

MICHAëL. BELZEBUB. LUCIFERISTEN.

MICHAëL.

Waer zijnwe? wat gedruis verneemt men hier alree?
Dit ſchijnt een hof van twiſt en oproer, niet van vreê,
Gehoorzaemheit, en trou. Prins Belzebub, wat reden
Beweeght u, als een hooft van wederſpannigheden,
Dien oploop, zwanger van een goddeloos verraet,
Te ſtyven tegens Godt, ons aller toeverlaet?

BELZEBUB.

Genade, ô Michaël, gewaerdigh ons te hooren,
Eer ghy een vonnis velt, uit yverigen toren,
Ter eere van Godts Naem. belaſt ons met geen ſchult.

MICHAëL.

Ick zal uw onſchult dan aenhooren met gedult.

BELZEBUB.

De t'zamenrotting van zoo menigh duizent troepen,
Geſteurt om 't hoogh gebodt, ten rijxtroon uitgeroepen,
Op Gabriëls bazuin, vereiſchte een tuſſchenſpraeck,
Tot ſliſſing van dien brant; waerom ick van hun zaeck
En klaghten kennis koom te nemen, om het muiten,
By alle middelen en mooghlijckheên, te ſtuiten:
Zy vaeren echter voort, al razende en ontzint
Aen 't hollen, buiten ſpoor, en dringen 't klaghtbewint
Met kraght ons op den hals. ick poogh de maght te ſcheien,

1102 *Gewaerdigh ons te hooren*· even als in 't Fr *daignez nous écouter* *Gewaardigen* is *dignari*. Zie Kil. *in v.* Hier wordt het w.w. ons gebezigd later (vs. 1573) active.
1105 *Onſchult:* ſtaat hier wederom in den zin van. „verontſchuldiging," even als hier boven in 't „Berecht," blz. 213.

[Laet tuigen van mijn trou dees Godtgetrouwe Reien,]
Te raeden hunne klaght te ſtorten voor Godts ſtoel;
Maer ȝvre vruchteloos, in 't midden van 't gewoel,
En oproer, als een zee ten hemel toe verbolgen.
De Veltheer tre nu voor: wy ſtaen gereet te volgen,
Indien hy middel ziet tot ſlechting van 't geſchil.

MICHAëL.

Wie durft zich tegens Godt en zijnen heilgen wil
Verzetten? wie dus ſtout den oorloghsſtandert planten,
In 't koningkrijck van pais? indienghe door gezanten
Wilt handelen om hoogh, tot voorſtant van uw lot;
Wy willen uwen zoen bemiddelen by Godt,
Of anders wacht uw hooft: dit zal u niet gelucken.

LUCIFERISTEN.

Zoudt ghy met wapenen ons heiligh Recht verdrucken?
Zy zijn den Veltheer niet tot zulck een eindt betrout.
Wy ſteunen op ons Recht: Rechtvaerdigheit is ſtout.

MICHAëL.

D'inſpanner tegens Godt is allerminſt rechtvaerdigh.

LUCIFERISTEN.

Wy dienen Godt: hy kenne ons tot zijn dienſten waerdigh.
De hemel blijve maer in zijnen eerſten ſtant.
Men ſtell' geene amptenaers van 't hemelſch Vaderlant
Beneden 't aertſch geſlacht: dat ſtaet de Hierarchyen,
De Troonen, Maghten, hooge en lage Heerſchappyen
Der Geeſten, Engelen, en Aertsenglen nimmermeer
Te lijden: neen geenſins; al zoude uw blixemſpeer
Doorſtooten borſt aen borſt, en d'allertrouſte harten:
Wy laten ons geenſins van Adams afkomſt tarten.

MICHAëL.

Ick wil dat elck vertrecke, op 't wencken met mijn hant.
Hy kant zich tegens Godt, en Godtheit, wie zich kant
Meineedigh tegens ons. vertreckt naer uwe vaenen.
Dat paſt ſoldaten, en gehoorzaeme onderdaenen
Des hemels. wat gewelt, wat moetwil drijft men hier!
Wie anders oorelooght dan onder mijn banier,
Beoorlooght Godt, en is een vyandt van zijn Rijcken.

LUCIFERISTEN.

Wie op zijn Recht ſtaet, hoeft voor geen gewelt te wijcken.
Natuurelijck is elck beſchermer van zijn Recht.

MICHAëL.

'k Gebiede u datghe flux de wapens nederleght.
Door t'zamenrotten wort uw eer en eedt geſchonden.

1130 *D'inſpanner tegens Godt* een *inſpanner is* „iemand, die een *geſpan* of aanſlag ſmeedt." 't Woord, hoezeer thands in onbruik, is klaar en juist, en verdiende weder in gebruik te komen . te meer, dewijl *ſamenſpanner* nog gebezigd wordt

LUCIFERISTEN.

Natuur heeft d'Engelen door eenen bant verbonden
Elckandre by te ftaen: oock wort niet een alleen
Geraeckt in dit gefchil, maer 't raeckt ons in 't gemeen.

MICHAëL.

Zoudt ghy met wapenen den hemel dan beroeren?
Die zijn u niet betrout om tegens Godt te voeren.
Misbruicktghe uw maght, zoo vreeft des Allerhooghften maght.

LUCIFERISTEN.

De Stedehouder wort alle oogenblick verwacht.
Hy is in aller yl gedaghvaert, en ontboden.
Wy willen al op een, en Goden tegens Goden
Opzetten, liever dan van ons gerechtigheit
Aftreden door gewelt.

MICHAëL.

Zoo groot een onbefcheit
Verwacht ick nimmermeer van 's hemels Stedehouder.

LUCIFERISTEN.

Het zweemt naer onbefcheit een' eerfteling, een ouder
Te ftellen onder 't juck des jongften, als een' knecht.
Dat d'Engel de natuur der Engelen bevecht',
En tegens zijns gelijck, in ftaet, en aert, en wezen,
De wapens voere, wort met onbefcheit geprezen.

MICHAëL.

Hardneckighe aert, ghy zijt geen zoonen meer van 't licht,
Maer eer een baftertflagh, dat voor geen Godtheit zwicht.
Ghy terght den blixemftrael, en onverzoenbren toren:
Volhartghe, wat een ramp en val is u befchoren!
Ghy luiftert naer geen' raet, noch onderwijs: laet zien
Wat d'Allerhooghfte ftem ons boven zal gebiên.
Welaen, ick wil dat zich d'oprechte en vroome Reien
En fchaeren daetlijck van rebelle rotten fcheien.

LUCIFERISTEN.

Laet fcheiden al wat wil: wy houden ons by een.

MICHAëL.

Getrouwe Reien, volght Godts Veltheer.

LUCIFERISTEN.

Treckt vry heen.

BELZEBUB. LUCIFER. LUCIFERISTEN.

BELZEBUB.

De Veltheer vaert naer Godt, om over u te klaegen.

1159 *Goden tegens Goden:* vergelijk de noot op vs. 257.
1167 *Wort met onbefcheit geprezen* even als men nu nog zeggen zoû. „wordt van onbefcheidenheid *getaxeerd.*"

Schept moedt: Vorſt Lucifer, geſteegen op zijn' wagen,
Wort herwaert aengevoert. ghy moet u kort beraên.
Een heirkracht, zonder hooft, kan nimmermeer beſtaen.
Wat my belangt, die laſt valt my te zwaer te tillen.

LUCIFER.

De gansche hemel waeght en dreunt van uw geſchillen.
De keurebenden ſtaen gereten en gedeelt,
Het oproer ſlaet al voort. de hooge noot beveelt
Hierinne te voorzien, en onheil voor te komen.

LUCIFERISTEN.

Heer Stedehouder, wijck en toevlucht aller vroomen,
Wy hopen nimmermeer dat ghy, als Michaël,
Den hals van 't Engelsdom tot eene voetſchabel
Van Adams afkomſt zult verwerpen, en verdoemen,
En zulck een' ſmaet en hoon vergulden, en verbloemen
Met ſchijn van billijckheit, en ſtijven door uw maght
Den opgang van den menſch, een grof, een aertſch geſlacht.
Wat wieroock ſchenckt hy toch den ſchaers van hem gezienen?
Waerom belaſt men ons een' ſnooden worm te dienen,
Te draegen op de hant, te luiſtren naer zijn ſtem?
Schiep Godt de hemelen en Englen ſlechts om hem;
Wy waren nutter noit geſchapen, noch geworden.
Ontfarm u, Lucifer. gedoogh niet dat onze Orden
Zoo laegh vernedert werde, en zonder ſchult verzinck',
De menſch, gelijck een hooft der Englen, ſtraele, en blinck',
In 't ongenaeckbre licht, waer voor de Serafijnen,
Al bevende van angſt, als ſchaduwen, verdwijnen.
Indien ghy u verneêrt zoo groot een ongelijck,
Tot voorſtant van ons recht, te ſlechten in dit Rijck;
Wy zweeren uwen arm eendraghtigh t'onderſtutten.
Aenvaert dees heirbijl: help, och help ons Recht beſchutten.
Wy zweeren u met kracht, in volle majeſteit,
Te zetten op den troon, aen Adam toegeleit.
Wy zweeren uwen arm eendraghtigh t'onderſtutten,
Aenvaert dees heirbijl: help, och help ons Recht beſchutten.

LUCIFER.

Mijn zoonen, op wier trou geen vleck van ontrou hecht,
Al wat de Godtheit wil, en van ons eiſcht is recht.
Ick ken geen ander Recht; en ſtutte, als Stedehouder
Der Godtheit, zijn beſluit en raetſlot met mijn ſchouder.
Den ſcepter, dien ick voer, ontfing mijn rechte hant
Van zijn Almogentheit, als een genadepant
En teken van Godts gunſt en liefde tot ons allen.
Is nu zijn hart en zin op Adam juist gevallen,
En luſt het hem den menſch, in volle heerſchappy,

1186 *Hierinne* voor *hierin*. Zoo ook elders *inne* voor *in*.

Te zetten boven aen, en, boven u en my,
Te kroonen, ſchoon we noit in onzen plicht bezweecken;
Wat raet hier toe? wie wil dat raetſlot tegenſpreecken?
Indien hy Adam noch een zelve heerlijckheit,
En d'Engelſche natuur gelijck, hadt toegeleit,
Dat waer verdraegelijck voor alle hemeltelgen,
Geſprooten uit Godts ſtam: nu moghten zy 't zich belgen,
Zoo belghzucht geene vleck om hoogh gereeckent waer.
Maer hoe men 't vat, dit loopt van wederzy gevaer,
Het zy men zwichte uit ſchroomte, of moedigh wederſtreve.
Ick wenſche dat hy u dees belleghzucht vergeve.

LUCIFERISTEN.

Heer Stedehouder, ay, aenvaert dien heirſtaf toch,
En hanthaef 't heiligh Recht: wy volgen in uw zogh.
Wy volgen, ſtreef vooruit op uw gezwinde veeren.
Wy willen ſneuvlen, of zeeghaftigh triomfeeren.

LUCIFER.

Dit ſtrijt met onzen eedt, en Gabriëls gebodt.

LUCIFERISTEN.

Dat ſtrijt met Godt, en zet het Menſchdom boven Godt.

LUCIFER.

Laet Godt zijn eer, en ſtoel, en majeſteit bewaeren.

LUCIFERISTEN.

Bewaer uw' eigen ſtoel: wy willen, als pylaeren,
U ſtutten, en den ſtaet der Engelen met een.
Geen menſch zal onze kroon, Godts kroon, met voeten treên.

LUCIFER.

De Veltheer Michaël, gewapent onder 't zegenen
Van boven, wil ons flux met al zijn heir bejegenen.
Zijn heirkracht by uw maght, wat is 't een groot verſcheel!

LUCIFERISTEN.

Is 't geene helft, ghy ſleipt een' ſtaert van 't derde deel
Der Geeſten mede, indienghe u geeft op onze zijde.

LUCIFER.

Dan is de kans gewaeght, ons gunſt verloren by de
Verdruckers van uw Recht.

LUCIFERISTEN.

De moedt, de dapperheit,
De hoon, de ſmaet, de ſpijt, de wanhoop, het beleit,
De wraeck, het ongelijck, niet anders te beſlechten,

1228 *Belghzucht* voor „oproerigheid." Wy zien hier en drie regels verder het woord in twee vormen bezigen.

1236 *Dit* het krijgvoeren tegen Gods *raetſlot*.

1237 *Dat* · het *raetſlot* zelf.

1245 *Een' ſtaert van 't derde deel* voor „het derde deel, als een ſtaart." Vergelijk hier het aangehaalde uit de *Openbaring* in 't „Berecht," blz. 212.

1247 *By de* · een ſtoute wijze van het rijm aan te brengen, die hier geen ſlechte werking doet, doch over 't algemeen geen navolging verdient.

En wat hier aenhangt, zal ons ſtijven, onder 't vechten.

BELZEBUB.

Wy hebben 't heiligh Rijck alleen in onze maght.
Wat raetſlot men beſluit', de wapens geven 't kracht,
En nadruck. zoo wy ſlechts ons in ſlaghorden ſtellen;
Wat nu noch weifelt ſtracx op onze zy zal hellen.

LUCIFER.

Ick trooſtme dan gewelt te keeren met gewelt.

BELZEBUB.

Zoo ſtijgh de trappen op, ô allerbraefſte Helt.
Heer Stedehouder, ſtijgh dien troon op, datwe u zweeren.

LUCIFER.

Vorſt Belzebub, getuigh, en ghy, doorluchtſte Heeren.
Apollion, getuigh, getuigh, Vorſt Belial,
Dat ick, uit noot en dwang, dien laſt aenvaerden zal,
Tot voorſtant van Godts Rijck, om ons bederf te keeren.

BELZEBUB.

Nu brengt den ſtandert voort, dat wy den ſtander zweeren,
Getrouwigheit aen Godt, en onze Morgenſtar.

LUCIFERISTEN.

Wy zweeren te gelijck by Godt, en Lucifer.

BELZEBUB.

Nu brengt het wieroockvat, ghy Godtgetrouwe ſchaeren,
Bewieroockt Lucifer met wieroockkandelaeren,
En ſchaelen, rijck van geur. verheerlijckt hem met licht,
En glans van fackelen. verheft hem met gedicht,
Gezangen, en muzijck, bazuinen, en ſchalmeien.
Het voeght ons, hem aldus met ſtaetſi te geleien.
Heft op een' heldren toon,
Ter eere van zijn kroon.

LUCIFERISTEN.

Op, treckt op, ô ghy Luciferisten,
Volght dees vaen.
Ruckt te hoop al uw krachten, en liſten.
Treckt vry aen.
Volght dezen Godt, op zijn trommel, en trant.

1260 *Vorſt Belial: Belial*, die in den aanvang maar een ondergeſchikte rol vervulde, wordt hier onder de *Vorſten* genoemd. ik heb vroeger getwijfeld, of zijn vermelding alleen om 't rijm geſchiedde, en omdat hy met Belzebub en Apollion de eenige onder de oproerige volgers van Lucifer is, die genoemd wordt; doch ik heb by nadenken de overtuiging bekomen, dat zijn vermelding hier zeer gepast is, wegens het werkzaam deel, dat hy aan de opruijing der geesten genomen had ten gevolge waarvan hy in aanzien by Lucifer moest gerezen zijn By omwentelingen ziet men altijd de yverigen en behendigen zich boven hun ſtand verheffen en ſpoedig tot hooge bedieningen geraken.

1263 *Standert—ſtander:* beide vormen zijn gebruikelijk, maar zelden worden zy beide in een en denzelfden regel gebruikt.

1278 *Volght dezen Godt, op zijn trommel, en trant* de bedoeling is „volgt dezen God, als aanvoerder, op de maat van zijn krijgsmuzijk." De uitdrukking *op zijn trommel en trant*, die wel eenigzins vreemd, doch hoogst bevallig en cierlijk klinkt, heeft dezelfde kracht als later vs. 1284 *op zijn bazuin, en trom*

Befchermt uw Recht, en Vaderlant.
Helpt hem Michaëls heirkrachten ftuiten,
Houdt nu moedt.
Helpt den hemel voor Adam nu fluiten.
En zijn bloet.
Volght dezen Helt, op zijn bazuin, en trom
Befchut de kroon van t Engelsdom.
Ziet, ay ziet nu de Morgenftar blincken.
Voor die pracht
Zal des vyants banier haeft verzincken,
In den nacht;
Wy met triomf kroonen Godt Lucifer.
Bewieroockt hem: aenbidt zijn Star.

REY VAN ENGELEN.

ZANG.

Waer zijn we toe gekomen,
Dat 's hemels burgertwift
De regementen fplift,
En 't zwaert is opgenomen,
Te zinneloos en blint?
Wie is 'er van ons benden,
Hy fneuvelt, of verwint,
Geluckigh? die d'elenden
Van hunne broedren zien,
En Rijx- en Reigenooten?
Of die verwonnen vliên,
In ballingfchap geftooten?
O zoons van eenen Godt,
Waer toe verdwaelt uw Lot.

TEGENZANG.

Helaes! waer toe verdwaelen
De Geeften? wat verleit
Hen uit de zeeckerheit
Van hunnen Staet en paelen
Te fpatten, zonder noot?
Zich op het fpits te waegen?
Ons weelde was te groot,
Te dertel om te draegen;
De hemel niet genoegh
Om Engelen te paejen:
De Nijdigheit moft vroegh
Dit zaet van oorlogh zaejen,
In 't vreedzaem Vaderlant.
Wie leit dien twift aen bant?

1297 *Wie is 'er van ons benden*· in de oude uitgaven was het woord *is* uitgevallen
1298 *Hy fneuvelt of verwint*: om 't rijm wordt hier de indicat. gebezigd Beter ware *hy fneuvele of verwinne*.
1312,1313 Hier dacht V. aan 't fpreekwoord· „'t zijn fterke beenen, die de weelde kunnen dragen "
1315 *Om Engelen te paejen*: *paejen* heeft hier zijn oorfpronkelijke beteekenis van „voldoen," 't Fr *payer*.

TOEZANG.

Is dit krijghsvier niet te ſmooren,
Door een maght van hooger hant,
Wat wil blijven in zijn ſtant?
Staetzucht zal alle Orden ſtooren:
Hemel, aerde, zee, en ſtrant
Zullen ſtaen in lichten brant.
Staetzucht, eens door triomfeeren
Als gewettight, zal verwoet
Godt en alle maght braveeren.
Staetzucht kent noch Godt, noch bloet.

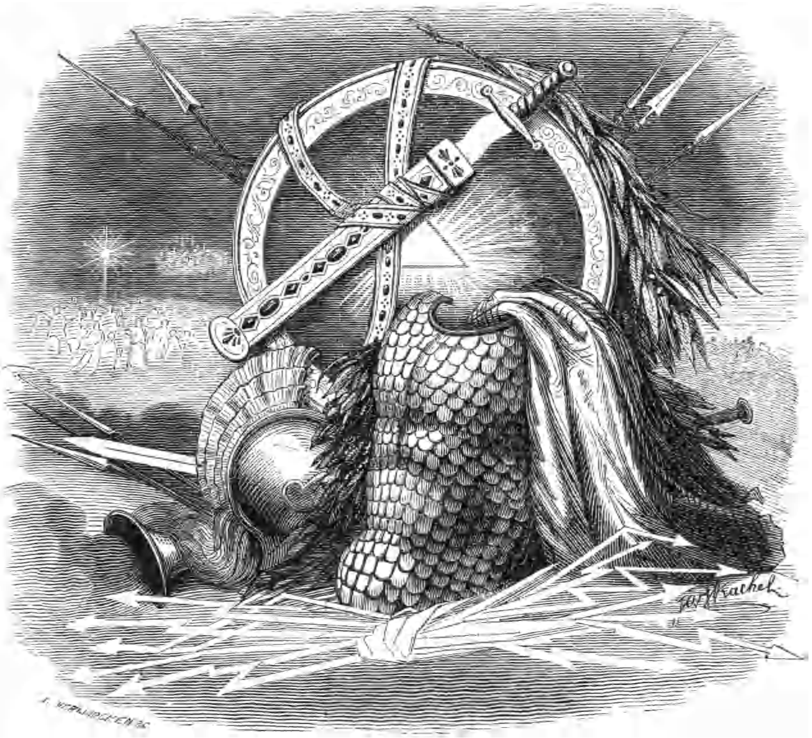

HET VIERDE BEDRYF.

GABRIëL. MICHAëL.

GABRIëL.

De ganſche hemel gloeit, in eenen lichten brant
Van oproer en verraet. 'k verdaegh u, als Gezant
Van Godt en zijnen ſtoel, nu daetlijck op te trecken,
Met eenen gloet van vier en yver deze vlecken
Te branden uit Godts naem, en 't zuiver Hemelsdom.
Vorſt Lucifer braveert: hy roert trompet, en trom.

MICHAëL.

Is Lucifer, helaes, in zijne trou verandert?

GABRIëL.

Des hemels derde deel heeft reede zijnen ſtandert,
Die valſche Morgenſtar, gezworen, zijnen troon
Bewieroockt, als een' Godt, en met een laſtertoon
Van goddeloos muzijck hem eere toegezongen.

1335 *Vorſt Lucifer braveert* voor „ſteekt dreigend het hoofd op."

Zy komen herwaert aen in volle kracht gedrongen,
En dreigen fchrickelijck de poort van 't wapenhuis
Te rammen met gewelt. een woeft en wilt gedruis
Van onweêr buldert vaft, van boven, en van onder.
Het weêrlicht, ftormt, en raeft. de blixem, en de donder
In arbeit, fchudden vaft de pylers van ons hof.
Men hoort geen Serafijns, noch wedergalm van lof.
Een ieder zit in druck gedompelt over d'ooren.
Dan zwijgen plotfeling, dan huilen al de kooren
Der Engelen, van druck, en medelijden, om
Den blinden afval van 't gezalight Engelsdom,
En d'Engelfche natuur. 't is meer dan tijt om heden
Te quyten uwen plicht, en op uw heilige eeden,
[Die ghy, als Veltheer, op het punt des blixems zwoert,
By Godt en zijnen naem] te paffen.

MICHAËL.

Wat vervoert
Godts Stedehouder dus zich tegens Godt te kanten,
Als een verwaeten hooft van dolle vloeckverwanten?

GABRIËL.

De hemel weet hoe noode ick Godts gerechte zaeck
Verdadige, op dees wijs, hoe bitter wil de wraeck
Hem treffen! want men weet geen middelen te vinden,
Om dit verdoolt geflacht rampzaligen en blinden
Te leiden op de baen, de heirbaen van hun trou.
Ick zagh Godts blyfchap zelf zich met een wolck van rou
Befchaduwen; in 't endt de wraeck een vlam ontfteecken
In d'oogen van het licht; eer, om dien flagh te breecken,
Het laft gaf tot den toght. ick hoorde een wijl het pleit,
Hoe d'opperfte Genade, en Godts Gerechtigheit
Elckandre in wederwight, met pit van reden, hielen.
Ick zagh de Cherubijns, hoeze op hun aenzicht vielen,
En riepen vaft: gena, gena, o Heer, geen Recht.
Men had dit zwaer gefchil gezoent, en fchier geflecht;
Zoo fcheen de Godtheit tot genade en zoen genegen:
Maer als de wieroockftanck in top komt opgeftegen,
De fmoock, die Lucifer om laegh wort toegezwaeit,
Met wieroockvat, bazuin, en lofgezangen, draeit
De hemel zijn gezicht van zulcke afgoderyen,
Gevloeckt van Godt, en Geeft, en alle Hierarchyen.
Gena had uitgedient. waeck op, in 't harrenas.
De Godtheit daghvaert u, eer 't oproer ons verraff.
Betem met uwen arm de woefte Behemotten,

1380,1381 *De woefte Behemotten*, *En Leviathans* voor „de woeste monfters," *Ungeheuer*, zoû men in 't H D. zeggen. Op enkele plaatfen in de Schrift vindt men het laatfte woord, waardoor eigenlijk een groot zeegedrocht fchijnt verftaan te worden, gebezigd om „een machtigen vyand" aan te duiden. Zoo b. v. *Pfalm* LXXIV. 14; *Jes.* XXVII. 1.

En Leviathans, die dus godtloos t'zamenrotten.

MICHAëL.

Uriël, fchiltknaep, flux, men breng' den blixem hier,
Mijn harnas, helm, en fchilt. breng herwaert Godts banier.
Men blaze de bazuin. te wapen, flux te wapen.
Ghy Maghten, Troonen, wat getrou is, en rechtfchapen,
Dat wapen' zich met ons. ghy regementen voort,
Een ieder in 't gelidt: de hemel geeft het woort.
Men blaze de bazuin: men fla de holle trommels,
Verdaghvaerde in der yl ontelbre dicke drommels
Gewapenden. blaeft op: ick fchiet de wapens aen.
Het gelt Godts eer alleen. het moet 'er nu op ftaen.

GABRIëL.

Dit harnas paft zoo braef, al waer 't u aengefchapen.
Hier komt de veltbanier, waer in Godts naem en wapen
U toeftraelt, en de zon in top u heil belooft.
Hier komen de Kornels u groeten, als het hooft
Van 't heir der hemelen, die Godts baniere zwoeren.
Schep moedt, Vorft Michaël: ghy zult Godts oorlogh voeren.

MICHAëL.

Zoo zal ick. hou mijn woort om hoogh: wy trecken heen.

GABRIëL.

Wy volgen uwen toght met wenfchen, en gebeên.

LUCIFER. BELZEBUB. LUCIFERISTEN.

LUCIFER.

Hoe ftaet het met ons heir? hoe is 't 'er me gelegen?

BELZEBUB.

Het heir verlangt, gereet om, onder uwen zegen,
Te vliegen regelrecht op 't fpits van Michaël.

LUCIFERISTEN.

Zoo doet het: ieder wacht op Lucifers bevel,
Om teffens d'armen en hun vleugels eens te reppen,
Dien grooten vyant lucht en winden t'onderfcheppen,
En, als hy leght in zwijm, te ketenen met kracht.

LUCIFER.

Hoe talrijck is het heir? waer in beftaet ons maght?

BELZEBUB.

Die groeit alle oogenblick, en bruift uit alle tranfen
Ons toe, gelijck een zee van vier en heldre glanfen.
'k Vertrou het derde deel des hemels houdt ons zy,
Is 't niet de halve ftreeck: want Michaëls gety

1398 *Hou mijn woort om hoogh* voor „fta mijne zaak om hoog voor" Wy vinden dezelfde uitdrukking in den *Adonias*, vs 369

Houdt zy uw woort *ten hove, ick zie u bruidegom.*

Verloopt alle oogenblick, en ebt aen alle kanten.
De helleft van de wacht en eerfte hoftrouwanten,
Uit ieder Orden, van een ieder Hierarchy,
Verzweeren hunnen Heer, Vorft Michaël, als wy.
Men ziet 'er Cherubyns, Aertsengelen, Serafynen
De vanen voeren. zelf het paradijs, aen 't quynen
Geflagen van verdriet, verfchiet zijn groente, en verf;
En waer men d'oogen keert, daer fchijnt een wis bederf,
En boven 't hooft een buy en donkre wolck te hangen.
Dat voorfpoock fpelt ons heil: men heeft flechts aen te vangen.
Ghy draeght alree de kroon des hemels op uw kruin.

LUCIFER.

Die klanck behaeghtme meer dan Gabriëls bazuin.
Hoort toe en geeft gehoor, beneden deze trappen.
Hoort toe, ghy Overften: hoort toe, ghy Ridderfchappen,
En luiftert wat wy u vermelden, klaer, en kort.
Ghy weet hoe verre wy alree zijn uitgeftort,
In wraeckzucht tegens 't Hooft der opperfte palaizen,
Dat het een dolheit waere, op hoop van zoen, te deizen;
En niemant dencken durf deze onuitwifchbre fmet
Te zuivren door gena: dies moet de noot een wet,
Een wiffe toevlught van te wancken, noch te wijcken
Verftrecken; ghy, met kracht en zonder om te kijcken,
Dien ftandert en mijn ftar verdadigen, met een
Den vrijgefchapen Staet der Englen in 't gemeen.
Het ga zoo 't wil: volhardt groothartigh, onverdrietigh:
Geen almaght heeft de maght dat zy geheel vernietigh'
Het wezen, dat ghy eens voor eeuwighlijck ontfingt.
Indienghe fel en fors met uwe heirfpits dringt
In 't hart van 's vijants heir, en komt te triomfeeren,
Zoo zal de tiranny der hemelen verkeeren
In eenen vryen Staet, en Adams zoon, en bloet,
Gekroont in top van eere, en met een' aertfchen ftoet
Omcingelt, uwen hals niet boeien aen de keten
Van flaeffche dienftbaerheit, om hem ten dienft te zweeten,
En onder 't kopren juck te hygen, zonder endt.
Indienghe my voor 't hooft van uwen vrydom kent,
Gelijckghe uit eenen mont dien ftandert hebt gezworen;
Zoo ftaeft den eedt noch eens eenftemmigh, dat wy 't hooren,
En zweert getrouwigheit aen onze Morgenftar.

LUCIFERISTEN.

Wy zweeren te gelijck by Godt, en Lucifer.

1416 *Cherubyns* — *Serafynen* hier vindt men een voorbeeld van twee woorden op *yn*, in denzelfden regel met verfchillende vormen van 't meerv.
1424 *Beneden deze trappen* Lucifer wordt hier verondérfteld, zijn troon te hebben beftegen.
1436 *Onverdrietigh*, d. i. „zonder dat het u *verdriete*, zonder te verflaauwen."

BELZEBUB.

Maer zie hoe Rafaël, verbaeft, en vol medoogen,
Met zijnen vredetack van boven komt gevlogen,
Om uwen hals, op hoop van ftilftant, en verdragh.

RAFAëL. LUCIFER.

RAFAëL.

Och, Stedehouder, mont van 't goddelijck gezagh,
Wat heeft u buiten 't fpoor van uwen plicht gedreven?
Zoudt ghy den Schepper van uw glori wederftreven?
Lichtvaerdigh weifelen, en wancklen in uw trou?
Dat hoop ick nimmermeer. helaes, ick zwijm van rou,
En blijve om uwen hals beklemt, beftorven hangen.

LUCIFER.

Oprechte Rafaël.

RAFAëL.

Mijn blyfchap, mijn verlangen,
Ick bidde u hoorme.

LUCIFER.

Spreeck, zoo lang het u behaegh'.

RAFAëL.

Genade, o Lucifer. verfchoon u zelven: draegh
Geen harnas tegens my, die treurigh fmilte, en quyne
Van druck, om uwent wil. ick koom, met medecijne
En balfem van gena, geftegen uit den fchoot
Der Godtheit, die, gelijckze in haren Raet befloot
U, boven duizenden gekroonde Heerfchappyen,
Gezalft heeft op den ftoel van haer ftadthouderyen.
Wat dolheit is het, die uw zinnen dus verruckt?
Zy had haer zegel en gelijckenis gedruckt
Op uw geheilight hooft, en voorhooft, overgoten
Met fchoonheit, wijsheit, gunft, en wat 'er komt gevloten,
En ftroomen, zonder maet, uit aller fchatten bron.
Ghy blonckt in 't paradijs, voor 't aenfchijn van de zon
Der Godtheit, uit een wolck van dau en verfche roozen.
Uw feeftgewaet ftont ftijf van perlen, en turkoozen,
Smaragden, diamant, robijn, en louter gout.
De zwaerfte fcepter wert uw rechte hant betrout,
Zoo dra ghy fteeght in 't licht, en, op bazuin en bommen,
Door 't blakende gefternte en fteenen quaemt te brommen:

1461 *Mijn blyfchap, mijn verlangen:* d. i.: „gy, naar wien ik zoo verlangd heb, wien ik zoo verheugd ben te ontmoeten."

1470 *Verruckt* voor „van 't fpoor voert."

1471-1481 Vergelijk de woorden uit *Ezechiël*, in 't „Berecht" aangehaald, blz. 210.

1491 *'t Blakende gefternte en fteenen* dichterlijk voor „door fterren, die als fteenen (t. w. als edelgefteente), blaakten of flonkerden"

En zoudt ghy reuckeloos u ſtorten uit dien troon?
Verreuckeloozen al dat heerelijck, en ſchoon?
Zoudt ghy uw glanſen, die de hemelen vercieren,
Ons licht verduiſteren, in eenen knoop van dieren,
En mengſel van gedierte en ondier onder een,
Griffoensklaeu, drakenhooft, en andre gruwzaemheên
Misſcheppen onbedacht? en zouden 's hemels oogen,
De ſtarren, u zoo laegh berooft zien van vermogen,
En eere, en majeſteit, door 't ſchenden van uw trou?
Dat keer' de goede Godt, wiens aenſchijn ick aenſchou,
In 't zaligh licht, daer wy, geheilight alle zeven,
Hem dienen voor zijn' troon, en ſidderen, en beven
Voor zulck een Majeſteit, die op ons voorhooft ſtraelt,
Verquickt en leven geeft wat leeft, en adem haelt.
Heer Stedehouder, magh mijn bede uw hart bewegen;
Ghy kent mijn zuiver wit, en hart, met u verlegen.
Ruck af dien trotſen kam: ſchud uit dit harrenas:
Smijt neder uit dees hant de heirbijl, de rondas
Uit d'andre. hooger niet: legh neder, och, legh neder,
Legh neder, ſtrijck van zelf den ſtandert, en de veder
Van uwe vleugelen, voor Godt, en zijnen glans;
Eer hy u uit den troon, den allerhooghſten trans
Van eere, nederklincke aen gruis, en ſtof te mortel,
Ja zulx dat van den ſtam der Geeſten tack, noch wortel,
Noch geen gedachtenis, noch leven overſchiet;
't En ware een leven van ellende, van verdriet,
De Doot, de Wanhoop, en een worm, eeu eeuwigh knagen,
En knerſetanden moght den naem van leveu dragen.
Verneêr u: ſtaeck dien toght: ick offere u gena,
Met dien olijſtack: grijp, of echter 't is te ſpa.

LUCIFER.

Heer Rafel, ick verdien noch dreigement, noch toren.
Mijn helden hebben Godt, en Lucifer gezworen,
En, onder 's hemels eedt, dien ſtandert opgerecht.
Men ſtroie wat men wil den hemel door: ick vecht,
En oorloge onder Godt, tot voorſtant van zijn kooren,
De hantveſt, en het Recht, hun wettigh aengeboren,
Eer Adam zijne zon zagh opgaen, eer de dagh
Zijn paradijs beſcheen. geen menſchelijck gezagh,
Geen juck van menſchen zal den neck der Geeſten plagen;
Geen Engelsdom den troon van Adam onderſchragen,
Met zijnen vrijen hals, gelijck een dienſtbaer ſlaef,
't En zy de hemel ons in eenen poel begraef',

1492 *Alle zeven*. Rafaël was, volgends de overlevering, een der zeven Hoofdengelen, die by Gods troon ſtaan, ook op de lijst der Perſonaadjen in den *Gysbreght* komt hy als zoodanig voor.
1504 *Nederklincke:* echt ſchilderachtige uitdrukking.
1511 *Echter* voor *achter*, d. i „later, naderhand"

Met zoo veel fcepteren, en kroonen, glans, en voncken,
Als ons de Godtheit uit haer' boezem heeft gefchoncken,
Voor eeuwigh, en altijt laet berften al wat berft:
Ick hanthaef 't heiligh Recht, door hoogen noot geperft,
En, na veel wederftants, my entlijck overdrongen,
Op 't klagen en gekerm van duizenden van tongen.
Ga hene, bootfchap dit den Vader, onder wien
Ick dus, voor 't Vaderlant, den ftandert voere, en dien'.

RAFAëL.

Och Stedehouder, wat verbloemt ghy uw gepeinzen
Voor 't alziende oogh? ghy kunt uw ooghmerck niet ontveinzen.
De ftrael van zijn gezicht verraet de duifternis,
De ftaetzucht, daer uw geeft zoo grof van zwanger is,
En reede in arbeit gaet, om dit gedroght te baren.
Waer bergh ick my van fchrick! hoe rijzen al mijn haeren!
Verdwaelde Morgenftar, verfchoon u zelve toch.
Ghy kunt d'Alwetentheit niet paeien met bedrogh.

LUCIFER.

Wat ftaetzucht? heeft mijn plicht in eenigh deel ontbroken?

RAFAëL.

Wat hebt ghy in uw harte al heimelijck gefproken?
Ick wil in 's hemels top, door alle wolcken heen,
En boven Godts geftarnte opftijgen, van beneên,
Godt zelf gelijck, geen maght beftralen met genade,
't En zyze aen mijnen ftoel het leen verheergewaede.
Geen majefteit braveer' met fcepter, nochte kroon,
Ten zy ick haer beleene uit mijnen hoogen troon.
Bedeckt uw aengezicht: valt neder: ftrijckt uw pennen,
En wacht u, boven ons, een hooger maght te kennen.

LUCIFER.

Hoe nu toe? ben ick dan Godts Stedehouder niet?

RAFAëL.

Dat zyt ghy, en ontfingt van 't onbepaelt gebiet
Bepaelde mogentheit, en heerfcht uit zijnen name.

LUCIFER.

Helaes, hoe lang? tot dat Vorft Adam ons befchame,
En, boven de natuur der Engelen, zijn lot
Uit 's hemels fchoot ontfange, en aenzitt' neffens Godt?

RAFAëL.

Wil d'opperfte Monarch zijn maght met mindren deelen;
Ja d' eerfte kroon den menfch opzetten, en bevelen,
Hem wijden tot een hooft der Geeften, boven al

1540-545 Vergelijk de woorden uit *Jezaias*, in 't „Berecht" aangehaald, blz 210.
1545 *Het leen verheergewaede*. d. i „de hulde toebrenge, welke de leenman aan zijn leenheer verfchuldigd is."
1550 *Hoe nu toe*. verfta. „hoe *gaat* het nu toe? wat zal er nu gebeuren?"

Wat kroon en ſcepter voert, of namaels voeren zal;
Zoo leer ootmoedigh u Godts raetſlot onderwerpen.

LUCIFER.

Dat is de wetſteen om dees heirbijl op te ſcherpen.

RAFAëL.

Ghy ſcherptze reuckeloos voor uwen eigen neck.
Bedenck eens waer wy ſtaen. de hemel kan geen vleck
Van afgunſt, haet en nyt, noch hovaerdy verdragen.
De Wraeck des hemels dreight dees ſchantvleck uit te vagen.
Hier helpt geen veinzen. och, of voor d' alziende Zon,
Het aldoordringende oogh, ick deze laſtren kon
Bedecken. Lucifer, waer is uw glans gebleven?

LUCIFER.

Mijn glans is Adam en zijne afkomſt lang gegeven.
Men noem' my langer niet den eerſtgewijden zoon,
Den outſten erfgenaem.

RAFAëL.

Vorſt Lucifer, verſchoon
U zelven: onderworp u 't opperſte behagen.
Gewaerdigh ons dat wy die blijde tijding dragen
Naer boven: ieder ziet mijn weêrkomſt te gemoet.
Ick valle ootmoedigh dus uw heerlijckheit te voet.
Om Godts wil, wacht u toch weêrſpannigen te ſtijven,
Die op uw' wil en wenck, als op hun aspunt, drijven.
Zoudt ghy, in wederwil van 't hemelſche palais,
Dees lucht, vol heiligheit, vol vrede, d' eerſte reis,
Met duizent duizenden in 't harrenas, beroeren?
Op trommel en trompet den oorloghsſtandert voeren,
U kanten tegens Godt, den ſterckſten worſtelaer?

LUCIFER.

Men kant zich tegens ons. was Adams afkomſt maer
Een zelven ſtaet en ſtoel, als d'Engelen, geſchoncken;
Dat ſcheen verdraegelijck: nu vliegen vaſt de voncken
Van dezen hemeltwiſt door alle daken heen.
Zwijgh Engelsdom: verhef eerbiedighlijck het leen
Van al wat ghy bezit aen Adam, en zijn neven.
Den menſch weêrſtreven, is de Godtheit wederſtreven.
Hoe magh het Godt van 't hart, dat hy zoo laegh, zoo diep

1567 *Laſtren* voor „ſchelmſtukken," als meermalen

1573 *Gewaerdigh ons*· hier wordt *gewaardigen* active gebezigd. Vergelijk het aanget. op vs 1102.

1582 *U kanten tegens Godt* Ik heb my verſtout, hier een verandoring te maken in den text, gelijk de oude uitgave dien heeft, waar men *en kanten* leest Nu is *kanten* voor *zich kanten* niet alleen als w w my onbekend, maar ook lezen wy in den volgonden regel *men kant zich*, en t is niet waarſchijnlijk, dat V. zoo dadelijk op elkander hetzelfde w w onz en wederk zoû bezigen. Ik heb uit dien hoofde gemoend, dat hier aan een ſchrijf- of drukfout to denken viel, en men *u* voor *en* te lezen hebbe.

1587,1588 *Verhef.... het leen Van al wat ghy bezit aen Adam* d i „kon Adam als uw leenheer," of, „maak u zelf tot vazal van Adam voor al wat gy bezit." Zie by Kil de uitvoerige verklaring, die hy van de uitdrukking *het leen verheffen* geeft.

Vernedert dien hy tot den grootſten ſcepter ſchiep?
Een edelmoedigheit, geheilight tot regeeren,
Voor eenen minder zich zoo zwaerlijck kan verneêren,
Van heerlijckheit ontkleên, en opſtaen uit haer' ſtaet,
En ſtoel, dat zy vervloeckt den glans en dageraet
Van haeren opgangk, en veel liever had gebleven
Een ſchaduw, zonder verf, een niet, en zonder leven:
Want niet zijn, overtreft verkleening duizentwerf.

RAFAëL.

Geleende heerſchappy ſtaet los, en is geen erf.

LUCIFER.

'k Misdanckme dan dit leen, als 't immers leen moet heeten.

RAFAëL.

Bewaer uw ampt: of is zijn ooghmerck u vergeten?
De Stedehouderſchap uw wijsheit wert betrout,
Op dat ghy 't al in ruſte en orden houden zoudt:
En hebtghe tegens Godt het panſer aengeſchooten,
Als een meineedigh hooft van blinde bontgenooten?

LUCIFER.

Wy ſchoten ſlechts, uit noot en nootweer, 't panſer aen;
Zoo luttel wouden wy de Godtheit wederſtaen.
De reden ſpreeckt, al waer 't dat ſchilt en wapen zwege.
Wy vrijen onzen Staet: benijt men ons die zege?

RAFAëL.

Geen zege is heerelijck, daer, in een zelve Rijck,
Slaghordens van een' Staet beſtrijden haers gelijck:
En deerlijck is het, zoo gebroeders van eene Orden
Door hun gebroeders zelfs in 't endt verwonnen worden.
Om onzent wil, om Godt, en zijn gedreighde ſtraf,
Och Stedehouder, voer uw regementen af:
Voer af, en laet u toch vermorwen door gebeden.
Ick hoor, 't is ſchrickelijck, alreede ketens ſmeden,

1592 *Een edelmoedigheit.* hier wordt de tytel gebezigd om de perſoon aan te duiden. Gelijk men meermalen leest *een majesteit* voor „een koning," zoo ſtaat hier *een edelmoedigheit* voor „iemand van edele afkomst, een edelman."

1600 *'k Misdanckme dan dit leen* voor „ik bedank voor dit leen."

1602 *De Stedehouderſchap:* Men zou thands het woord onz. gebruiken. Veel is er reeds door ſpraakkunſtenaars over het geſlacht dier woorden op *ſchap* geſchreven, zonder dat het iemand gelukt is vaste regels te ſtellen aangaande hun geſlacht. De Heer BRILL zegt in zijn *Spraakleer*, blz. 138 en 139, „dat ſommige woorden de beide geſlachten in dier voege vereenigen, dat zy in de *concrete beteekenis* van eene *verzameling van perſonen* het vrouwelijk geſlacht behouden, terwijl zy in de *abſtrakte* beteekenis van de *betrekking* of den *ſtaat* het onzijdig geſlacht hebben aangenomen, dus verſchillen: *de priesterſchap* en *het priesterſchap*. *de burgerſchap* en *het burgerſchap*: *de maagſchap* en *het maagſchap*. Zeer waar, doch, zoo als de geleerde ſchrijver zelf aanmerkt, ſchijnt zulks alleen voor *ſommige* woorden te gelden en kan men er geen regel uit afleiden. Immers zegt men: *de voogdyſchap* (en zegt V. hier ter plaatſe *de ſtedehouderſchap*), waar 't wel degelijk een *betrekking* geldt, en ſpreekt men beſtendig van *de graafſchap*, waar men de jurisdiktie of rechtsbanne bedoelt (maar van „*het graafſchap* Holland ") Het gebruik dient in dezen tot richtſnoer te ſtrekken.

1604 *Panſer:* Deze ſpelling zonder *t* laat zich verdedigen door de afleiding des woords van *pance* of *pens* (lijf), zie BILD. *Geſl. in v.* — *Pantſer* of *pantſier* is echter beter, omdat het meer 't Ital. *pansiera* terug geeft, waar onze voorouders 't aan ontleend hebben.

1609 *Wy vrijen* voor „wy bevrijden," of eigenlijk. „wy verdedigen."

Om, na de neêrlaegh, u, geketent, door de lucht
Te voeren in triomf. ick hoor alree gerucht,
En zie allengs het heir van Michaël genaecken.
Het is hoogh tijt, hoogh tijt dien dollen toght te ſtaecken.

LUCIFER.

Wat baet het, ſchoon men zich op 't uiterſte bera?
Hier is geen hoop van pais.

RAFAëL.

'k Verzeker u gena,
En ſtelme, als middelaer, om hoogh voor u te pande.

LUCIFER.

Mijn ſtar te dompelen in duiſterniſſe, en ſchande:
Mijn vyanden te zien braveeren op den ſtoel!

RAFAëL.

Och Lucifer, waeck op. ick zie den zwavelpoel,
Met opgeſpalckte keel, afgrijslijck naer u gapen.
Zult ghy, het ſchoonſt van al wat Godt oit heeft geſchapen,
Een aes verſtrecken voor het vraetige ingewant
Des afgronts, nimmer zadt, en nimmer uit gebrant;
Dat hoede Godt. och och, bewilligh onze bede.
Ontfang dien tack van pais: wy offren u Godts vrede.

LUCIFER.

Of ergens ſchepſel zoo rampzaligh zwerft als ick?
Aen d' een zy flaeuwe hoop, aen d' andre grooter ſchrick.
De zege is hachelijck, de neêrlaegh zwaer te mijden.
Op 't onwis tegens Godt en Godts banier te ſtrijden?
Den eerſten ſtandert op te rechten tegens Godt,
Zijn hemelſche bazuin, en openbaer gebodt?
Zich op te worpen, als een hooft van Godts rebellen,
En tegen 's hemels wet een wederwet te ſtellen?
Te vallen in den vloeck der ſnootſte ondanckbaerheit?
Te quetſen de genade en liefde en majeſteit
Des rijcken Vaders, bron van alle zegeningen,
Die noch t'ontfangen ſtaen, en wat wy reede ontfingen?
Hoe zijn we nu zoo wijt verzeilt uit onzen plicht!
Ick zwoer mijn' Schepper af. hoe kan ick voor dat licht
Mijn laſterſtucken, mijn verwatenheit vermommen?
Hier baet geen deizen, neen, wy zijn te hoogh geklommen.
Wat raet? wat beſt geraemt in dees vertwijfeltheên?
De tijt geen uitſtel lijdt. een oogenblick is geen
Genoeghzaemheit van tijt; indien men tijt magh noemen
Dees kortheit, tuſſchen heil en endeloos verdoemen.
Maer 't is te ſpa, en hier geen boete voor ons ſmet.
De hoop is uit. wat raedt? daer hoor ick Godts trompet.

1633 *Wy offren* hier heeft *offren* dezelfde beteekenis als 't Fr *offrir*, t. w. die van: „aanbieden." Evenzoo vs 1520.

LUCIFER — Vierde Bedrijf, vs. 1656, volgg.

Boekdruk van Binger & Co.

APOLLION. LUCIFER. RAFAëL

APOLLION.

Heer Stedehouder, op! het is geen tijt te marren:
De Veltheer Michaël, in aentoght met zijn ſtarren,
En regementen, daeght u uit in 't vlacke velt.
De tijt gebiet dat ghy u in ſlaghorden ſtelt.
Treck op, treck op met ons: wy zien den ſtrijt gewonnen.

LUCIFER.

Gewonnen? dat 's te vroegh: de ſtrijt is niet begonnen.
Men weegh' dien zwaeren ſlagh en oorlogh niet te licht.

APOLLION.

Ick zagh alree den ſchrick in Michaels gezicht,
En al zijn benden doots ſchier omzien naer de hielen.
Wy willen, twijfel niet, haer ſloopen, en vernielen.
Hier komen d'Overſten met onzen ſtandaert aen.

LUCIFER.

Een ieder in 't gelidt: een ieder kenn' zijn vaen.
Nu ruſtigh de bazuin en krijghstrompet geſteecken.

APOLLION.

Wy wachten op uw woort.

LUCIFER.

Zoo volght ons op dit teecken.

RAFAëL.

Helaes, hy ſtont alreede in twijfel, en beraet:
Nu voert hem Wanhoop aen. helaes, in welck een' ſtaet
Van jammerniſſen ſtort d' Aertsengel al de zijnen!
Nu magh hy nimmermeer in vreught om hoogh verſchijnen,
't En zy de Godtheit dit medoogende belett'.
Ghy Hemelreien, komt, en geeft u in 't gebedt:
Miſſchien of noch dien ſlagh te ſchutten waer met ſmeecken.
Het bidden kan een hart van diamantſteen breecken.

1677 In zekere *Beoordeeling over den Lucifer van Vondel*, door Dr. Erkelens, Rotterdam 13 Mei 1782, keurt de ſchrijver dezen regel af *immers*, zegt hy, *zou men 't in geen goeden zin opnemen, wanneer de eene mensch den anderen ergens om wilde ſmeeken, dat hy, om het noodzakelijke van 't Gebed en de mogelijkheid* van *verhooring aen te duiden, deze reden gaf*

Het bidden kan een hart van diamantſteen breecken

Een hart van diamant beteekent, in dit geval, een hart dat ongevoelig is voor ſmeekingen, dat onbuigzaam is, en zich door niets tot zagtheit laet bewegen, in welk licht men de Godheid hier ook beſchouwe, twijffel ik of men deze uitdrukking wel kan goedkeuren Ik beken, dat ik ongaarne dezen fraaien en treffenden regel in het Treurſpel zoû misſen en daarom ongaarne genoodzaakt zijn de aanmerking te onderſchrijven Ik geloof, in de eerste plaats, dat men de woorden van Rafaël op de navolgende wijze kan uitleggen. „zelfs een diamanten (of ſteenen) hart kan door ſmeekingen bewogen worden. hoe veel te meer dat der Godheid." Vergelijk de woorden van Gabriël vs. 1366—1372. Maar bovendien, al wordt hier aan het hart der Godheid die adamantiſche hardheid toegeſchreven, dan is dit zeer verklaarbaar uit de beſchouwingswijze der zeventiende eeuw, die vrij wat meer oud-testamentisch was dan de hedendaagſche. Rafaël, bewust dat God de rechtvaardigheid zelve is, beſeft dat een zoo gruwzaam opzet als dat van Lucifer door die rechtvaardigheid getroffen moet worden en het hart des Rechters daarby tot diamant verſteenen moet, zelfs naauwlijks door 't gebed te vermurwen.

REY VAN ENGELEN RAFAëL.

REY VAN ENGELEN.

O Vader, die geen wieroockvat,
Noch gout, noch loſzang waerder ſchat
Dan godtgelatenheit en ſtilte
Van 't ſchepſel, dat uit nedrigheit
Behaegen ſchept aen uw beleit,
En in uw' wil zich zelf verſmilte;
Ghy ziet, ô aller telgen ſtam,
Hoe 't hooft der Geeſten zijnen kam
Durf kanten tegens uw behagen;
Hoe hy trompet en trommel roert,
En blint, van Staetzucht aengevoert,
U terght op zijnen oorloghswagen.
Ontſeim u over 't laſterſtuck,
En keer, och, keer het ongeluck
Van duizent duizent lotgenooten,
Die al te jammerlijck miſleit,
Met zulck een wederſpannigheit
Het harnas hebben aengeſchoten.

RAFAëL.

Verſchoon genadigh, och verſchoon
Den Stedehouder, die de kroon
Der kroonen op zijn hooft wil zetten,
Om neffens u, en boven al
Te triomfeeren. och, wie zal
Hem zuiveren van zulcke ſmetten?

REY VAN ENGELEN.

Gedoogh niet dat de ſchoonſte ziel,
Waer op uw oogh genadigh viel,
Gedoogh niet dat d' Aertsengel ſneve.
Hy boete deze ondanckbre daet,
En blijf' gehanthaeft by zijn' ſtaet.
Dat uw gena zijn ſchult vergeve.

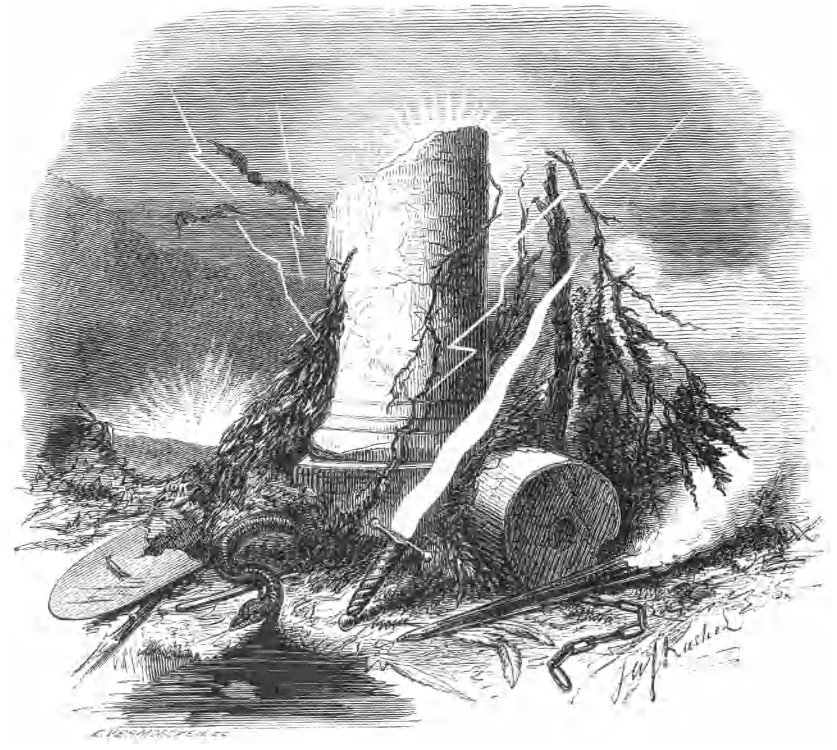

HET VIJFDE BEDRYF.

RAFAëL. URIëL

RAFAëL.

De ganfche hemel, van den gront op tot de kruin
Der aertspalaizen, juicht op Michaëls bazuin,
En zwaeiende banier. de veltflagh is gewonnen.
Ons fchilden fchitteren, en fcheppen nieuwe zonnen.
Uit elcke fchiltzon ftraelt een triomfanten dagh
Daer komt Uriël zelf, de Schiltknaep, uit den flagh,
En zwaeit het vlammend zwaert, dat, fcherp van wederzijden,
Gewet van 's hemels wraecke en gramfchap, onder 't ftrijden,
Door fchilt, en harrenas, en helm van diamant,
Gevaeght heeft, flinx en rechts, al wat de horens kant
En opfteeckt tegens Godts doordringende alvermogen.

1712 *Een triomfanten dagh*· offchoon *triomf* door 't gebruik het burgerrecht in onze taal verkregen hebbe, blijft *triomfant*, vooral om den uitgang, vrij barbaarsch klinken In mijn kindsheid echter zong men nog vrij algemeen een liedtjen, waarvan de aanhef was

Triomfee
Zat in de fleê
Met al de triomfantjens *meê*

Geftrenge Schiltknaep, die het fcherprecht uit den hoogen
Bekleet, en 't ongelijck, dat tegens 't eeuwigh Recht
Zich opworpt, met een' flagh rechtvaerdighlijck beflecht;
Gezegent is 't geweer, gezegent zijn uwe armen,
Die d'eer van Engleftadt hanthaven, en befchermen.
Wat leghtghe al prijzen in, by d'Oppermajefteit!
Verhael ons toch den ftrijt: ontvou ons al 't beleit,
En 's hemels eerften toght: wy luiftren met verlangen.

URIËL.

Uw luft ontvonckt mijn' geeft om ruftigh aen te vangen,
Dien vreeffelijcken ftorm t'ontvouwen op een ry.
Geluckigh vecht het heir, dat Godt heeft op zijn zy.
De Veltheer Michaël, [verwittight uit den hoogen,
Door 's hemels afgezant, die neder quam gevlogen,
Noch fneller, dan een ftar, die door de lucht verfchiet,
Hoe Lucifer zoo trots zich tegens 't hoogh gebiedt
Had opentlijck gekant, gereet hen aen te voeren,
Die hem bewieroockten, zijn ftarre en ftandert zwoeren;]
Schoot voort, op 't aenftaen van den trouwen Gabriël,
Het fchubbigh panfer aen, en gaf terftont bevel
Aen al zijne Overften, en hoofden, en Kornellen,
De heiren, in Godts naem, in hun geleên te ftellen,
Om met gemeene maght en kracht, op 't luchtigh ruim
Van 't zuivre hemelsblaeu al dit meineedigh fchuim,
Te vaegen, al dit fpoock in duifternis te dompelen,
Eer zy op 't ongezienfte ons moghten overrompelen.
Op dezen laft vergaêrt Godts heirkracht in der yl
Slaghordenswijs, zoo fnel gelijck een vlugge pijl,
Gedreven van de pees men zagh ontelbre drommen,
In een driekantigh heir, aen alle kanten brommen,
Gelijck een driehoeck fteeckt en ftraelt op ons gezight.
Men zagh een enckelheit in een driepuntigh licht,
Zoo fpiegelgladt, gelijck een diamant, geflepen;

1719-1721 Uriël wordt hier, gelijk later in den „Adam in Ballingfchap," voorgefteld als de nitvoerder van Gods vonnisfen.

1728 Verfta „achtereenvolgends het verhaal te geven van dien veldflag."

1731 *s Hemels afgezant* „Gabriël." Zie vs 1331.

1739 *Geleên* voor *gelederen*, als meermalen

1743 *Al dit fpoock* voor *gefpook*, of, als wy nu meer zeggen, „gefpuis"

1743 *Op t ongezienfte* d i. „zonder dat het zich liet aanzien dat zoo iets gebeuren kon. Zie over de onderfcheidene beteekenisfen van *ongezien* het *Uitl Woordenb* op HOOFT.

1746-1748 *Wat zegt dat* brommen? *Waer beftond het in? waer in was het* brommen *dier* ontelbare drommen *gelijk aen het* fteken *en* ftralen *van een* driehoek *op ons gezigt?* vraagt Dr ERKELENS in zijn *Beoord.* blz 198 en voegt er achter *ik verfta het niet* — Hieruit blijkt, dat hy met Vondels taal en ftijl niet genoegzaam bekend was Hy had anders kunnen weten, dat *brommen* by onzen dichter altijd in den zin van „braveeren' voorkomt, en dat by Vondels vergelijkingen de beide deelen niet altijd even naauwkeurig fluiten, vooral door het weglaten van 't betrekk voornw Hier moet dan ook gelezen worden „men zag ontelbare drommen, of benden, in een driekant vereenigd, braveeren gelijk een driehoek, *die* ftekende (oogverblindende) ftralen van zich fchiet" Men herinnere zich hierby, dat de Godheid doorgaands fymbolisch door een ftralenden *driehoek* wordt afgebeeld en hierop zinfpelen nog nader de volgende vaerzen.

Een heirſpits, eer van Godt dan eenigh Geeſt begrepen.
De Veltheer, met den gloet des blixems in de hant,
Hiel recht voor Godts baniere, in 't hart van 't leger, ſtant.
Wie moedt wil houden, en triomf en zege baeren,
Die moet voor al het hart verzeekren, en bewaeren.

RAFAëL.

Waer bleef 't verwaten heir, dat ons beſtormen wou?

URIëL.

Het quam vol moeds ter baene, en had zijn eerſten trou
Gehoorzaemheit en eer en eedt en al vergeeten,
Te heiloos en verwaent op Godt en ons gebeeten.
Het groeide ſnel, en wies, gelijck een halve maen.
Het wet zijn punten, zet twee horens op ons aen;
Gelijck 't geſtarrent van den Stier de hemeldieren
En andre monſters, die rontom hem heenezwieren,
Met goude hoornen dreight. de rechte horen wort
Vorſt Belzebub, op dat hy ons de vleugels kort',
En zijne wacht betrout; Vorſt Belial de ſlincken.
Men ziet hen beide om ſtrijt in hunne ruſting blincken.
De Stedehouder, nu Veltmaerſchalck tegens Godt,
Verzekerde den buick des legers, om het ſlot,
Der regementen knoop, in 't midden te bewaeren.
De trotſe ſtandert, daer de dagh ſcheen op te klaeren,
Uit zijne morgenſtar, wèrt van Apollion
Gehanthaeft, achter hem, zoo moedigh als hy kon,
In zijnen vollen krits, om hoogh ten toon gezeten.

RAFAëL.

Helaes, wat durf, wat durf d Aertsengel zich vermeten!
Och, of ick hem by tijts tot afſtant had gebroght.
Beſchrijfme niet te min het aenzicht van dien toght,
En in wat ſchijn de Vorſt de benden quam geleien.

URIëL.

Omringt van zijn ſtaffiers, en groene lievereien,
Hy, wrevligh aengevoert van onverzoenbren wrock,
In 't gouden panſer, dat, op zijnen wapenrock
Van gloeiend purper blonck, en uitſcheen, ſteegh te wagen,
Met goude wielen, van robijnen dicht beſlagen.
De Leeuw, en felle Draeck, ter vlucht gereet, en vlugh,
Met ſtarren overal bezaeit op hunnen rugh,

1766 *Vorſt Belial* zie het aanget. op vs. 1260
De ſlincken. dit moest in allen gevalle *de ſlinke* zijn. 't woord ſtaat in den 1 nv. en er kan geen ſprake zijn van een meerv Het leger toch had niet meer dan *twee* horens (zie vs 1661) waarvan de rechter was betrouwd aan Belzebub, de ſlinke aan Belial
1778 *Hy:* t. w. „Lucifer"
1774 *In zijnen vollen krits* (voor *kreits*), in de beteekenis van *amplitudo*, of als wy nu zouden zeggen· „in volle glorie."
1784 *De Leeuw en felle Draeck.* zie het „Berecht" blz. 212.
Ter vlucht gereet· d. i · „gereed — niet tot *vluchten*, maar — tot *vliegen*."

In 't parrele gareel, gefpannen voor de wielen,
Verlangden naer den ftrijt, en vlamden op vernielen.
De heirbijl in de vuift, de fcheemrende rondas,
Waer in de morgenftar met kunft gedreven was,
Hing aen den flincken arm, gereet de kans te wagen.

RAFAëL.

O Lucifer, ghy zult dien hooghmoedt u beklagen.
Ghy fenix, onder al wat Godt daer boven looft,
Hoe fteeckt ghy, onder 't heir, zoo fier met hals en hooft,
En helm, en fchoudren uit! hoe heerlijck paft u 't wapen,
Als waer 't natuurelijck uw Wezen aengefchapen!
O hooft der Engelen, niet hooger: keer weêrom.

URIëL.

Zoo ftonden zy gekant, en flaghree, drom by drom,
Een ieder op zijn lucht, en hoefflagh, en by rijen
Gefnoert aen hun gezagh, om 't fchoonft van wederzyen;
Wanneer de dolle trom en klinckende trompet
Zich mengen, het geluit geweer en handen wet,
En fteigert in den trans van 't heiligh licht der lichten;
Een klanck, waer op terftont een zwangre wolck van fchichten
Geborften, flagh op flagh, een' gloênden hagel baert,
Een' ftorm en onweêr, dat de hemelen vervaert,
De hofpijlaeren fchudt, de kreitfen, en de ftarren,
Verbijftert in hun ronde en ommeloop, verwarren,
Of zwijmen op de wacht, en weten niet waer heen
Te drijven, ooft of weft, of boven of beneên.
Al weêrlicht wat men ziet, al wat men hoort is donder.
Wat blijft'er in zijn' ftant? het bovenfte raeckt onder.
De heiren, na'et gedreun van 't eerfte fchutgevaert,
Geraecken hantgemeen met knods, en hellebaert,
En fabel, fpeer, en dolck. het gaet'er op een kerven,
En fteecken al wat kan. wat toeleit op bederven,
Op fchenden, rept zich nu, bederft, en treft, en fchent.
De broederfchap heeft uit, en niemant ziet noch kent
Zijn' medeburger meer. men ziet'er parle huiven,
Gekrolde vlechten hairs, en pluim, en pennen ftuiven,
En fchitteren, in 't vier der blixemen gezengt.
Men ziet turkoisblaeu, gout, en diamant gemengt,
En perlefnoer, en wat de hairlock kon vercieren.
De vleugels, half geknot. gebroke pijlen zwieren
En zweven door de lucht. een gruwzaem veltgefchrey
Verheft zich uit den ftoet der groene lievery;

1798 *Hoefflagh*· KILIAEN verklaart dit woord met „fchaerwacht," in 't Lat. ftatio, *locus cuftodiæ militum deputatus*. 't Schijnt famengefteld uit *hoeve* (niet *hoef*) en *flag*. Over de afleiding daarvan wordt uitvoerig gehandeld by HUYDEC. *Pr* I, 3 volgg.

1825 *Der groene lievery*· verfta „der volgelingen van Lucifer, die in 't groen zijn uitgemonfterd" Deze kleur, als die der flang, wordt doorgaands toegekend aan bozen en verwatenen.

Daer lijt het krijghsheir laſt, geperſt uit noot te deizen.
De dolle Lucifer hervat den ſtrijt drie reizen,
En ſtut de flaeute van zijn regement zoo trots,
Gelijck het zeegedruis al ſchuimende op een rots
Geſtuit wort, reis op reis, en meer niet uit kan rechten.

RAFAëL.

Gewis het heeft wat in de Wanhoop af te vechten.

URIëL.

De dappere Michaël laet blazen: Eer zy Godt
De regementen, op die leus en zijn gebodt,
Gemoedight, te gelijck aen 't ſteigeren, en ſtijgen
Naer boven, om de loef van 's vyants heir te krijgen;
Dat ſtijght met een om hoogh, maer met een' traeger vaert,
En raeckt in 't ende in ly: als of men hemel waert
Een' valck zagh, van om laegh, op zijne wackre pennen
Zich geven in de lucht, eer hem de reigers kennen;
Die ſidderen van ſchrick, in 't boſch, by eenen beemt,
Zoo dra het hooge neſt dien vyant daer verneemt.
De reiger ſchreeut en ſtijght, en, bang voor 's vyants pooten,
Verwacht hem op den beck, om door de borſt te ſtooten,
Van onder, als hy ploft van boven op den buit.

RAFAëL.

O Lucifer, wat raet! het ziet'er ſchricklijck uit.
Ghy zweeft hier op een vlackte, en zonder poort, en wallen.
Een gruwelijcke Orkaen wil plotsling u bevallen,
En zincken in een' poel, en afgront, zonder gront.

URIëL.

Wat gaf 't een ſchoon verſchiet, om laegh een hallef ront,
Of halve maen; om hoogh een driekant ſpits t'aenſchouwen;
De regementen, die zich ſluiten, en ontvouwen,
Op 't wencken van hun hooft, een ieder in zijn vaen,
Te zien zoo pal, gelijck metaele muuren ſtaen,
Als op een wederwight van lucht en eige zwaerte,
Met al hun ſlingertuigh, geſchut, en ſtormgevaerte.
Zy hangen even als men zich een wolck verbeelt,

1837-1844 Hoe juist het aangebrachte beeld van den ſtrijd tusſchen valk en reiger ook zijn moge ter ſchildering van de betrekkelijke ſtelling der beide ſlagorden, is het hier echter eenigzins misplaatst De vraag

Si licet, in parvis, exemplis grandibus uti,

dat is „of men in kleine zaken verheven beelden gebruiken mag," moge by wijlen toeſtemmend beäntwoord kunnen worden; het tegenovergeſtelde is min gepast

1847 *Bevallen* ſtaat hier voor „overvallen."

1848 *Zincken*. hier bedr. gebezigd, gelijk men het nog wel hoort in uitdrukkingen als „palen *zinken*" voor „palen inſlaan."

Afgront zonder gront· zoo ook in den *Noah*, vs. 1508 volgg

Dryhondertjarige eiken,
Die met hunne armen door het zwerk de maen bereiken,
Hun wortels ſchieten naer den afgront zonder gront.

Zie over deze uitdrukking HUYDECOPER, Pr III, blz 103.

1855 *Geſchut:* geen „*grof* geſchut," maar, volgends de gewone beteekenis in Vondels dagen, alle ſchietgeweer. Zie Deel 1, blz 177, 716.

Een wolck, waer in de zon met heure ſtraelen ſpeelt;
En ſchildert en ſchakeert door luchte regenboogen.
De hemelſche adelaer, zoo ſteil in top gevloogen,
Beſpiet Godts vyandin, de havicksvlucht, beneên
Hy klapt van moedigheit zijn pennen tegens een,
Misguntze 't weiden niet, en vruchteloos braveeren,
Terwijl hy vlamt om haer te zitten in de veeren,
Te plonderen eerlang van haere gladde pluim;
Zoo ras de kromme beck en klaeu, op 't luchtigh ruim,
Het aes bevalle, of drijft voor wint af, uit zijn oogen.
Dus komen ze afgeſtort, en ſtroomen uit den hoogen,
Gelijck een binnenzee, of noortſchen waterval,
Die van de rotſen bruiſcht, en ruiſcht, met een geſchal
Dat dier en ondier ſchrickt, in diepgezoncke daelen;
Daer ſteenen, van de ſteilte, en dicke waterſtraelen,
En maſten zonder tal, verpletten, en vertreên
Wat tegens woeſt gewelt van ſtroom en hout en ſteen
Niet opgewaſſen is. de heirſpits treft den navel
Der halve maene fel met roode en blaeuwe zwavel,
En vlammen, ſlagh op ſlagh, en donderkloot op kloot.
Dat baert een luchtgeſchrey. het hart van 't heir in noot,
Begint van langer hant den wrevelen t'ontzacken.
De boogh der halve maene, aen 't kraecken, en aen 't knacken,
Zoo ſtijf geſpannen ſtaet [want d' einden krommen vaſt]
Dat hy in 't midden moet bezwijcken voor dien laſt,
En ſpringen, wort hem flux geen' ademtoght gegeven.
De trotſe Lucifer, dan hier dan daer gedreven,
Schiet toe op dit geſchrey, en geeft zich ruſtigh bloot,
Om zijn groothartigheit, in 't nijpen van den noot,
Te toonen voor de vuiſt, op zijnen oorloghswagen.
Dat geeft den flaeuwen moedt. hy ſchut de wreetſte ſlagen
En ſcheuten op 't gebit van zijn verwoet geſpan.

1866 ***Het aes bevalle*** voor „op het aas invalle, nederſtorte!" Zie vs 1847

1879–1881 „***Hoe fraai*** (zegt ERKELENS, ***Beoordeel.*** blz. 201) ***deze boog en het ſpringen van denzelve, door het te ſterk krommen der einden, zich hier voordoet, dunkt mij dat er eenige ſtrijdigheid in plaets heeft, immers, indien een leger dat halvemaenswijze geſchaerd is, door het ſpits van een driekant Heirleger aengetast wordt, en de boogen der halve maen zich meer en meerder krommen en tot elkanderen naderen, is zulks geen blijk, dat dit leger het niet tegen zijn' vijand kan uithouden, of dat het in 't gevegt zoude verſlaeuwen, vermits het door het krommen der hoornen, den vijand hoe langs hoe meerder nabij komt, en het dus, in plaets van te wijken, avanceert en hier door deszelfs partij des te beter kan aenvallen en benaeuwen; ſchoon het ook waer is, dat deze halve maen, of boog, door het krommen der hoornen tot elkander, in deszelfs midden uit elkander zal wijken, is het echter onwaer, dat het naderen der hoornen tot elkanderen, een blijk is, dat het leger den Vijand niet langer het hoofd kan bieden, dewijl het, door zich dus te buigen, hem hoe langs hoe meerder nadert, en aen wederzijden kan treffen en aenvallen.*** Schijnbaar juist aangemerkt, en in de daad vlak verkeerd! Dr. ERKELENS vergeet, dat het voordeel niet zoo zeer gelegen is in het ***naderen*** van den vyand, als in het ***verbreken*** van zijn ſlagorde. Hy vergeet verder hetgeen V. vs. 1754 en 1755 en verder vs 1769 en 1770 gezegd heeft, ten betooge, dat de kracht der militaire beweging gelegen is in het bewaren en beveiligen van het middelpunt, „het ***hart*** van 't leger, den ***knoop*** der regementen." Is die nu gebroken, is die ***in noot***, gelijk vs 1877 er van gezegd wordt, dan is de eenheid van beſtuur en beweging te niet en dan baat het weinig of de vleugels al vooruit zijn, ja hier en daar eenig op zich zelf ſtaand voordeel behalen. Hun kracht is verlamd en by het gemis der noodige bevelen moet er alras ook by hen werk- en moedeloosheid ontſtaan.

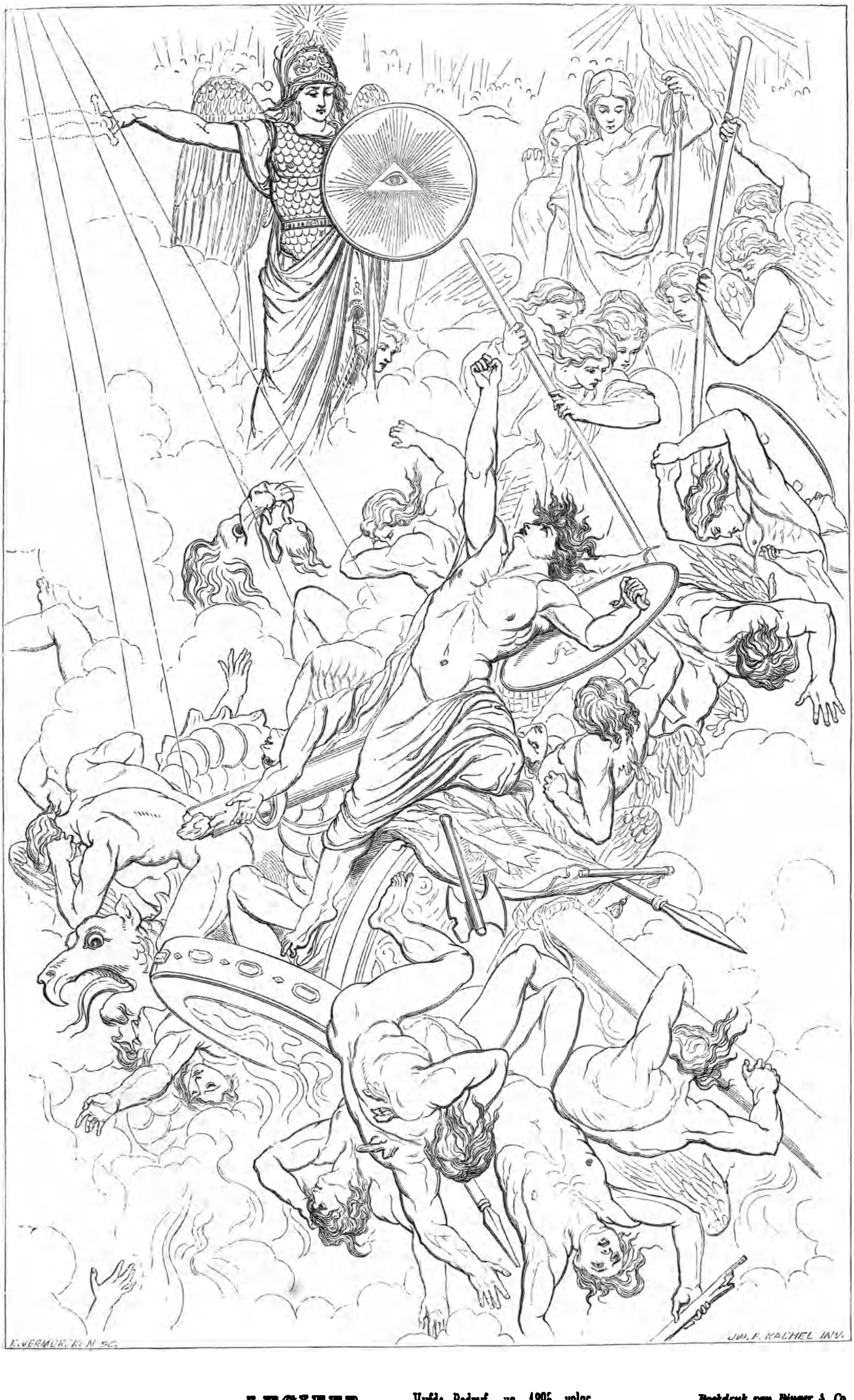

LUCIFER. — Vijfde Bedrijf, vs. 1895, volgg.

Boekdruk van Binger & Co

De Leeuw en blaeuwe Draeck aen 't woeden, vliegen van
Zijn hant, op elcken wenck, met vreefelijcke driften.
D' een brult, en bijt, en fcheurt, en d' ander fchiet vergiften,
Met zijn gefplitfte tong, ontfteeckt een peft, en raeft,
En vult de lucht met fmoock, dien hy ten neuze uitblaeft.

RAFAëL.

Hier wil de barrening van boven hem beknellen.

URIëL.

Hy zwaeit de heirbijl vaft, om Godts banier te vellen,
Die neêrftijght, en waer uit Godts naem een fchooner licht
En fchooner ftraelen fchiet in 't gloên van zijn gezicht.
Men dencke eens na of hy dit voorfpoock ons benyde.
De heirbijl in zijn vuift, aen d' eene en d' andre zyde,
Den toefcheut ftuit, en floopt, of fchutze op zijn rondas,
Tot dat hem Michaël, in 't fchittrend harrenas,
Verfchijnt, gelijck een Godt, uit eenen kring van zonnen.
Zit af, ô Lucifer, en geef het Godt gewonnen.
Geef over uw geweer, en ftandert: ftrijck voor Godt.
Voer af dit heiloos heir, dees goddelooze rot,
Of anders wacht uw hooft. zoo roept hy uit den hoogen.
D'Aertsvyant van Godts naem, hardneckigh, onbewogen,
En trotfer op dat woort, hervat in aller yl
Den flagh, tot driewerf toe, om met zijn oorloghsbijl
Den diamanten fchilt, met een Godts naem, te kloven:
Maer wie den hemel terght gevoelt de wraeck van boven.
De heirbijl klinckt en fpringt op t heiligh diamant
Aen ftucken. Michaël verheft zijn rechte hant,
En klinckt den blixemftrael, gefterckt door 't alvermogen,
Dien wrevelmoedigen, door helm en hooft, in d' oogen
Al t' ongenadigh, dat hy achterover ftort,
En uit den wagen fchiet, die omgeflingert, kort
Met Leeuw en Draeck en al, den meefter volght in 't zincken.
De ftandert van de ftar vergaet hier op het blincken,
Zoo ras Apollion mijn vlammend zwaert gevoelt,
Den ftandert geeft ten roof, daer 't barrent en krioelt
Van duizentduizenden, om 't hooft der helfche fchaeren
In 't vallen, voor den val en neêrfmack, te bewaeren.
Hier yvert Belzebub: daer trotft ons Belial.

1889 *Blaeuwe Draeck* waarom *blaauw?* een flang is immers *groen* Zie vs. 1825 — Zeer waar, doch hier wordt de draak voorgefteld als zwellende van vergift — zie vs. 1891 — waardoor hy loodkleurig of *blaauw* wordt.

1905 *Dees goddelooze rot* · *rot* wordt thands doorgaands onz., maar werd vroeger vr. gebezigd. Zie Bild *Geſl. in v.*

1912-1914 *Klinckt* beide reizen voor „flaat," doch krachtiger.

1916 *Al t' ongenadigh* „*dit* al te ongenadigh," zegt Erkelens, *Beoord.*, blz 202. *komt hier niet te pass dit zweemt zelfs naer eene befchuldiging op zijn best is het een ftop, die niets beteekent* — De beoordeeling gaat mank, door dat Erkelens de beteekenis niet verftaan heeft van *al te*, dat hier, als meermalen, in den zin van „zeer, hoogst," moet genomen worden. *Al t' ongenadig* is dus fynoniem met: „op zeer geweldige wijze."

Dus wort de maght ontſnoert, en met den zwaeren val
Des Stedehouders breeckt de boogh der halve maene
In ſtucken. echter komt Apollion ter baene
Met zoo veel monſtren als de kloot des hemels draeght.
De Reus Orion ſchreeut, dat al de lucht vertſaeght,
En pooght met zijne knods ons heirſpits 't hooft te kneuzen,
Die op Orions paſt, noch knodzen, noch op Reuzen.
De Noortſche Beeren op hun achterklaeuwen ſtaen,
Om met een dommekracht in 't hondert toe te ſlaen.
De Hydra braeckt vergift, en gaept met vyftigh keelen.
Ick zie een galery, vol oorloghs tafereelen,
Geboren uit dien ſlagh, zoo wyt men af kan zien.

RAFAëL.

Gelooft zy Godt: valt neêr: aenbidt hem op uw knien.
Och Lucifer, helaes. waer blijft uw valſch betrouwen?
Helaes, in welck een' ſchijn zal ick u leſt aenſchouwen?
Waer is uw klaerheit nu, die allen glans braveert?

URIëL.

Gelijck de klaere dagh in naeren nacht verkeert,
Wanneer de zon verzinckt, vergeet met gout te brallen;
Zoo wort zijn ſchoonheit oock, in 't zincken, onder 't vallen,
In een wanſchapenheit verandert, al te vuil;
Dat helder aengezicht in eenen wreeden muil;
De tanden in gebit, gewet om ſtael te knaeuwen;
De voeten en de hant in vierderhande klaeuwen;
Dat glinſtrend parlemoer in eene zwarte huit.
De rugh, vol borſtlen, ſpreit twee draeckevleugels uit.
In 't kort, d'Aertsengel, wien noch flus alle Englen vieren,
Verwiſſelt zijn gedaente, en mengelt zeven dieren
Afgrijſlijck onder een, naer uiterlijcken ſchijn;
Een' leeu, vol hoovaerdy, een vraetigh gulzigh zwijn,
Een' traegen ezel, een rinoceros, van toren
Ontſteecken, eene ſim, van achter en van voren
Al even ſchaemteloos, en geil en heet van aert,
Een' draeck, vol nyts, een' wolf en vrecken gierigaert.
Nu is die ſchoonheit maer een ondier, te verwenſchen,
Te vloecken, zelf van Godt, van Geeſten, en van menſchen.

1929 *De Reus Orion* V. heeft het invoeren dezer perſoon verdedigd in zijn „Berecht," blz 212 Intusſchen kan ik ERKELENS, *Beoord* blz 202, toegeven, dat noch Orion, noch de overige ſterrebeelden, waarvan hier melding gemaakt wordt, te dezer plaatſe een gelukkige uitwerking doen Indien V. ze had willen te pas brengen, had hy ze al vroeger moeten doen werken Nu komen zy zoo onverwacht, en verdwijnen zoo ſchielijk, dat zy als overtollig beſchouwd, en zeer goed gemist hadden kunnen worden. Doch er is meer. Zoo lang V woorden, beelden en toeſtanden bezigt, aan het gewone aardſche leven ontleend, kunnen wy daar vrede meê hebben en zulks als by ſtilzwijgende overeenkomst goedkeuren, doch het by name invoeren van perſonen uit de fabeleeuw, en die nog moesten geboren worden, gaat wat al te ver

1951—1957 Onder de gedaante der *zeven dieren*, hier genoemd, worden de zeven hoofdzonden bedoeld „hoovaardy, vraatzucht, luiheid, toorn, wellust, nijd en gierigheid," alle in Satan vereenigd

1957 *Een' wolf en vrecken gierigaert en* ſtaat hier ſlechts tot aanvulling en men moet lezen „een vrekken, gierigen wolf"

Dat ondier yſt, indien 't de blicken op zich ſlaet,
En deckt met damp en miſt zijn gruwelijck gelaet.

RAFAëL.

Dat leert de Staetzucht Godt naer zijne kroon te ſteecken.
Waer bleef Apollion?

URIëL.

Hy zagh zijn ty verſtreecken,
Op 't ondergaen der ſterre, en vloodt: een ieder vloodt.
De hemelſche kortou van boven, ſchoot op ſchoot,
Met weêrlicht blixemen en donderen aen 't rollen,
De monſters, in het licht geklautert, holp aen 't hollen,
En groeide in zulck een jaght. Wat was 't een dwarreling
Van buien ondereen! hoe ruiſcht'et hier! wat ging,
Wat ging 'er een gety! ons maght, van Godt gezegent,
Ruckt voort, en treft, en ſloopt voor 's hants wat zy bejegent.
Wat green hier overal, waer 't op een vlughten ging,
Een wilde woeſtheit, een geſtaltverwiſſeling,
In leden, en in leeſt! men hoortze brullen, baffen.
D'een janckt, en d'ander huilt. Wat ziet men al grimmaſſen
In Engletronien nu zweemen naer de hel,
En helſche gruwzaemheen. Daer hoor ick Michaël,
Om triomfant in 't licht met Engleroof te praelen.
De Reien groeten hem met lofzang, en cimbaelen,
Schalmeien, en tamboer. Zy treden hier vooruit,
En ſtroien lauwerloof, op 't hemelſche geluit.

REY VAN ENGELEN. MICHAëL.

REY VAN ENGELEN.

Gezegent zy de Helt,
Die 't goddeloos gewelt,
En zijn maght, en zijn kracht, en zijn ſtandert
Ter neder heeft gevelt.
Die Godt ſtack naer zijn kroon,
Is, uit den hoogen troon,
Met zijn maght in den nacht neêrgezoncken.
Hoe blinckt Godts Naem zoo ſchoon!
Al brant het oproer fel,
De dappre Michaël
Weet den brant met zijn hant uit te bluſſchen,
Te ſtraffen dien rebel.
Hy hanthaeft Godts banier.
Bekranſt hem met laurier.

1972 *Green*· van *grijnen*, „ſchreien, huilen"
1976 *Zweemen naer de hel* verſta. „nemen een helsch, afzichtelijk voorkomen aan"
1978 *Triomfant:* zie het aanget. op vs. 1712.

Dit palais groeit in pais, en in vrede.
Geen tweedraght hoort men hier.
Nu zingt de Godtheit lof,
In 't onverwinbaer hof.
Prijs en eer zy den Heere aller Heeren.
Hy geeft ons zingens ftof.

MICHAëL.

Gelooft zy Godt, de ftaet hier boven is verandert.
D'Aertsvyant leit'er toe. hy laet ons zijnen ftandert,
En morgenftar, en helm, en vaenen, en rondas,
Dien afgejaeghden roof, aen 's hemels heldere as,
Met juichen, en triomf, en eere, en lofgezangen,
Bazuinen, en trompet, ten klaeren fpiegel hangen
Van wederfpannigheit, en Staetzucht, die den kam
Verheffen tegens Godt, den onverzetbren ftam,
En oirfprong en de bron en Vader aller dingen,
Die wezen en natuur en eigenfchap ontfingen.
Men zal niet meer den glans der Oppermajefteit
Bezwalckt zien door den damp van fnoode ondanckbaerheit.
Zy zwerven in de lucht, en tuimelen, en woelen,
Heel diep beneden ons gezicht, en deze ftoelen,
Benevelt, en verblint, en yffelijck misvormt.
Zoo moet het gaen, die Godt, en zijnen ftoel beftormt.

REY VAN ENGELEN.

Zoo moet het gaen, die Godt, en zijnen ftoel beftrijden,
Den menfch, naer 't hemelfch beeldt gefchapen, 't licht benijden.

GABRIëL. MICHAëL. REY.

GABRIëL.

Helaes, helaes, helaes, hoe is de kans gekeert!
Wat viert men hier? 't is nu vergeefs getriomfeert:
Vergeefs met wapenroof en ftanderden te brallen.

MICHAëL.

Wat hoor ick, Gabriël?

GABRIëL.

Och Adam is gevallen;
De vader en de ftam van 't menfchelijck geflacht
Te jammerlijck, te droef alree ten val gebraght.
Hy leit'er toe.

MICHAëL.

Dat is een donderflagh in d' ooren.
Al yze ick, my verlangt die nederlaegh te hooren.

2027 *My verlangt* voor „ik verlang ' Zoo ook HOOFT *Warenar*, laatfte tooneel Mijn verlanght *nae de kraemvrouw*. *Ned. Hiftor*. Blz. 33. *Om al dit* verlangt my *zeer naa 't goedt befluit van deezen handel* Evenzoo zelde men *my gedenkt*, *my fchrikt*, *my gvert*, enz en zegt men nog· „*my lust*, *my walgt*, enz.

Heeft dan 't verwaten Hooft het aerdtrijck oock beſtreên?

GABRIëL.

Hy ruckte, na den ſlagh, 't verſtroide heir by een,
Doch eerſt zijne Overſten, die voor elckandre gruwen;
En zette zich, om 't licht van 't alziende oogh te ſchuwen,
In eene holle wolck, een duiſtre moortſpelonck
Van nevlen, daer geen vier dan uit hun blicken blonck;
En, midden in den ring des helſchen Raets gezeten,
Hief uit zijn' zetel aen, te helſch op Godt gebeten:
Ghy maghten, die zoo trots voor ons gerechte zaeck,
Dien afbreuck hebt geleên; nu is het tijt om wraeck
Te nemen van ons leet, en liſtigh, en verbolgen,
Met onverzoenbren wrock den hemel te vervolgen,
In zijn verkoren beeldt, en 't menſchelijck geſlacht
Te ſmooren in zijn wiegh, en opgang, eer het maght
In zijne zenuw krijge, en aenwinne in zijne erven.
Mijn wit is Adam en zijn afkomſt te bederven.
Ick weet, door 't overtreên der eerſtgeſtelde wet,
Hem aen te wrijven zulck een onuitwiſchbre ſmet,
Dat hy, naer lijf en ziel, met zijn nakomelingen
Vergiftight, nimmer zal ten zetel innedringen,
Waer uit men ons verſtiet: edoch gebeurt het al
Dat iemant bovenſtijge, een kleen, een dun getal,
En noch door duizent doôn, en arrebeit, en lijden,
Zal ſteigren tot den Staet en kroon, dieze ons benijden.
Elenden zullen zich terſtont, op Adams ſpoor,
Verſpreiden zonder endt, de wijde weerelt door.
Natuur zal van dien ſlagh getaiſtert, ſchier verteeren,
En wenſchen in een Niet of mengelklomp te keeren.
Ick zie den menſch, die naer het beelt der Godtheit zweemt,
Van Godts gelijckenis verbaſtert, en vervreemt,
In wil, geheugenis, en zijn verſtant ontluiſtert,
Het ingeſchapen licht benevelt, en verduiſtert,
En wat den dagh beſchreit, in 's moeders bangen ſchoot,
Gevallen in den muil der onvermijbre Doot.
Ick wil de tiranny verheffen, altijdt ſtouter,
En u, mijn zoons, gewijt tot Godtheên, op het outer,
In kercken, zonder tal, tot aen de lucht gebout,
Vereeren offervee, en wieroockgeur, en gout,
Oock zoo veel menſchen, als geen tong vermagh te noemen,
En al wat Adam teelt in eeuwigheit verdoemen,

2030 *Die voor elckandre gruwen*: als zijnde allen van hun oorſpronkelijke ſchoonheid berooft.

2063 *U, mijn zoons, gewijt tot Godtheên*: een nieuw bewijs van hetgeen ik elders reeds heb aangemerkt, en nog wel in de gelegenheid zal zijn te toonen, dat, naar het vrij algemeen begrip in de dagen van Vondel, de valſche Goden geen bloote vindingen waren, uit het menſchelijk brein voortgekomen, doch werkelijk beſtaande Kwade Geesten, die den naam — ſomtijds ook de gedaante — van Baäl, Apollo, Venus enz. aannamen.

Door gruwelstuck op stuck, Godts naem ten trots begaen.
Zoo dier wil hem mijn kroon, en zijn triomffeest staen.

MICHAËL.

Verwaten vloeck, zoo trots de Godtheit noch braveeren!
Wy willen u eer lang dat lasterstuck verleeren.

GABRIËL.

Aldus spreeckt Lucifer, en zent Vorst Belial,
Op dat hy datelijck den menschen breng' ten val.
Dees schiet de boosheit zelf, de listighste aller dieren,
De slang aen, om met glimp van woorden te vercieren
Het lockaes, 't welck aldus d'onnoosle schepsels ving,
Daer zy geslingert om den tack der kennis hing.
Heeft Godt, op halsstraf, u zoo dier, zoo streng, benomen
Den vrydom van dit ooft, den smaeck van 't puick der boomen?
Neen Eva, simple duif, geensins: ghy zijt verdwaelt.
Aenschou eens, bid ick u, dien appel ay, hoe straelt,
Hoe gloeit dit ooft van gout en karmozijn te gader!
Hoe noodt u dit bancket! ay dochter, tre wat nader:
Hier nestelt geen venijn in dit onsterflijck loof.
Hoe lockt dees vrucht! ay pluck, ay pluck vry: ick beloof
U weetenschap, en licht. wat deistghe, bang voor schennis?
Tast toe, en wordt Godt zelf, in wijsheit, en in kennis,
En weetenschap gelijck, en eere, en majesteit,
Hoe zeer hy 't u beny. zoo vat men 't onderscheit,
Het wezen en den aert en d' eigenschap der zaecken.
Terstont begint het hart der schoone bruit te blaecken,
T'ontvoncken, en zy vlamt op d'aengepreze vrucht.
De vrucht bekoort het oogh, het oogh den mont, die zucht.
De lust beweeght de hant al bevende te plucken.
Zoo pluckt ze, en proeft en eet (dat wil haer afkomst drucken!)
Met Adam, en zoo dra hunne oogen opengaen,
En zy hun naecktheit zien, bedeckenze, met blaên,
Met vijgenloof, hun schaemte, en schande, en erfgebreecken,
En gaen zich in geboomte en schaduwen versteecken,
Versteecken, maer vergeefs, voor 't aldoordringende oogh.
De lucht betreckt allengs. zy zien den regenboogh
Gespannen, als een bode en voorspoock van Godts plaegen.
De hemel treurt in rou. geen handen wringen, klaegen,
Noch schreien helpt den mensch en zijne weêrgade. ach,
Het weêrlicht, reis op reis: het dondert, slagh op slagh.
Al wat men hoort en ziet is schrick, en angst, en zuchten.
Zy vlughten voor hun schim, maer kunnen niet ontvlughten

2070 *Vloeck*· als meermalen, voor „vloekwaardig schepsel"
2098 *Erfgebreecken* versta: „de schuldsmet, die voortaan hun afkomst beërven zal"
2101,2102 De regenboog, die later aan Noach een belofte moest strekken van betere tijden, strekt hier een zinnebeeld van naderende plagen. En te recht. hier verkondigt hy het opkomen — aan Noach verkondigt hy het einde — van den storm.

Den worm, die 't hart doorknaeght, het overtuight gemoedt.
Zy knickebeenen beide, en ftruicklen, voet voor voet.
Het aengezicht ziet doots, en d'oogen, diep verdroncken
In traenen, zien geen licht. hoe is de moedt gezoncken!
Hoe ftack hy flus het hooft zoo moedigh in de lucht!
Het ritflen van een bladt, of beeck, een klein gerucht
Verbijftert hen; terwijl een zwangre wolck komt daelen,
Die fcheurt, en baert allengs een licht, en glans, en ftraelen,
Daer d'Opperfte uit verfchijnt, in dien bedruckten ftaet,
En dondert met zijn ftem, die hen ter aerde flaet.

REY.

Och och och och, de menfch waer nutter noit gefchapen.
Dat leert zich aen een vrucht, een' mont vol faps, vergaepen.

GABRIëL.

O Adam, dondert Godt, waer zijt ghy toe geraeckt.
Vergeefme, ô Heer: ick vlught uw aenzicht, bloot, en naeckt.
Wie leerde u, vraeght hem Godt, uw fchaemte en naecktheit kennen?
Durft ghy uw lippen aen verbode vruchten fchennen?
Mijn gade, mijne bruit bekoorde my, helaes.
Zy zeght: de flimme flang bedrooghme met dit aes.
Dus fchuift elck van den hals den oirfprong der gebreecken.

REY.

Gena. wat vonnis wort op dit vergrijp geftreecken?

GABRIëL.

De Godtheit dreight de vrou, die Adam heeft verleit,
Met ween, en baerensnoot, en onderworpenheit;
Den man met arbeit, zweet, en zorge, laftigh flaven;
Den acker, die den menfch ten lefte zal begraven,
Met onkruit, en veel ramp; de Slang, om 't loos misbruick
Van haer doortrapte tong, zal kruipen op den buick,
Langs d'aerde heene, en flechts by ftof en aerde leven.
Maer om den armen menfch een' vaften trooft te geven,
In zulck een jammernis, belooft de Godtheit trou
Te wecken, uit het zaet en bloet van d' eerfte vrou,
Den Stercken, die de Slang, den Draeck, het hooft zal pletten,
Door erfhaet, van geen tijt noch eeuwen te verzetten.
En fchoon dat felle Dier hem naer de hielen bijt,
Noch triomfeert de Helt met eere, na dien ftrijt.
Ick koom uit 's Hooghften naem dat onheil u ontvouwen.
Stel daetlijck orden, eerze ons moeite op moeite brouwen.

MICHAëL.

Uriël, Schiltknaep, die het heiligh Recht bewaert,
En reuckeloosheit ftraft; grijp aen uw vlammend zwaert:
Vliegh heene naer om laegh, en drijfze beide uit Eden,

2109 *Knickebeenen*· zeër eigenaardig en wettig gevormd woord
2136 *Jammernis* voor 't eenvoudige *jammer* Zie ook vs 1672.

Die d'eerfte wet zoo blint zoo reuckloos overtreden.
Bewaeck den ingang van 't ontheilight paradys,
En keer de ballingen met kracht af van de fpijs,
Den boom, die 't leven reckt. gedoogh niet datze pluicken
D'onfterfelijcke vrucht, en 't hemelfch ooft misbruicken.
Ghy wort op fchiltwacht voor den hof en boom geftelt.
Dat Adam buiten zwerve, en, vroegh en fpade, velt
En klaigront ommeploegh', waer uit hem Godt bootfeerde.
Ozias, aen wiens vuift de Godtheit zelf vereerde
Den zwaren hamer van gekloncken diamant,
En ketens van robijn, en krammen, fpits van tant,
Ga hene, vang en fpan het heir der helfche dieren,
Den Leeu, en fellen Draeck, die tegens ons banieren
Dus woeden: vaegh de lucht van dees vervloeckte jaght,
En boeize aen neck en klaeu, en ketenze met kracht.
Dees fleutel van den put des afgronts, en zyn holen,
Wort, Azarias, u en uwe zorgh bevolen.
Ga hene, fluit in 't hol al wat ons maght beftrijt.
Maceda, neem dees torts, die vlam is u gewijt:
Ontfteeck den zwavelpoel, in 't middelpunt der aerde,
En pijnigh Lucifer, die zoo veel gruwlen baerde,
In 't eeuwighbrandend vier, gemengt met killen vorft;
Daer Droefheit, Gruwzaemheit, Verfteentheit, Honger, Dorft,
De Wanhoop, zonder trooft, de prickel van 't geweten,
En Onverzoenbaerheit, een ftraf van 't boos vermeten,
Verfteecken van den glans der Godtheit, in dien roock,
Getuigen 'shemels ban, gevelt op 't heiloos Spoock;
Terwijl 't beloofde Zaet, verzoenende Godts toren,
Herftelle uit liefde al wat in Adam wert verloren.

REY.

Verloffer, die de Slang het hooft verpletten zult,
't Vervallen Menfchdom eens van Adams erreffchult
Verloffen, t'zijner tijt, en weêr, voor Evaes fpruiten,
Een fchooner paradijs hier boven openfluiten;
Wy tellen d'eeuwen, en het jaer, en dagh, en uur,
Dat uw gena verfchijn'; de quynende Natuur
Herftell', verheerelijcke, in lichamen, en zielen;
Stoffeerende den troon, daer d'Engelen uit vielen.

2150 *Pluicken* voor *plukken*, als vroeger meermalen.

2155, 2160, 2165 *Ozias, Azarias, Maceda:* ik geloof niet, dat er een andere grond bestaat, waarom V. aan de drie Engelen, welke Michaël hier toefpreekt, by voorkeur deze namen gegeven heeft, dan alleen om dat zy nog al Oostersch klinken en in de maat goed te pas komen.

2160 *Dees vervloeckte jaght*. *jaght* wordt hier gebezigd voor „wild."

2165 *Die vlam is u gewijt:* wil Michaël hier zeggen, dat de vlam in de oogen van Maceda, *gewijd*, d. i.: „heilig' moet zijn? Ik geloof niet, dat dit in 's dichters bedoeling liggen kan; maar veeleer, dat *gewijd* hier moet worden opgenomen als fynoniem met. „toevertrouwd"

2183 *Stoffeerende* voor „bekleedende."

KRITISCH OVERZICHT

VAN

LUCIFER.

Wanneer men tot de overtuiging is gekomen, dat de „Lucifer" Vondels meesterftuk is, dan volgt hier uit van zelf, dat — voor zoo verre Vondel onder de uitgelezenfte dichters mag gerekend worden, welke de waereld heeft voortgebracht — zijn voortreffelijkst gewrocht ook een eereplaats behoort in te nemen onder de uitnemendfte dichtwerken, welke de letterkunde van alle volkeren heeft voortgebracht. Let men bovendien op den aart van het onderwerp, dan kan er voor het treurfpel geen verhevener worden uitgedacht, en ftaat het als zoodanig eenig in zijn foort. Wel is de „Val der Engelen" door een aantal dichters bezongen; wel is het tooneel daarby in den Hemel geplaatst: doch — zoo ver als my bewust is — werd die ftof nimmer door een ander gedramatizeerd: en de eer van dit beproefd te hebben komt uitfluitend aan Vondel toe.

Die lof echter ware op zich zelven niet genoegzaam: *In magnis voluisfe sat est,* is een ftelregel, die niet doorgaat: en moge men al, met den dichter van een meer aanneembare beweering, zeggen:

Ook 't pogen zelf is groot in 't worftelperk der eer,

die loffelijke poging zelve vormt het volbrachte werk nog niet tot een meesterftuk, en wanneer men Ikarus prijst, om dat hy moeds genoeg had, met aangefchoten vleugelen zoo hoog te ftijgen, dan kunnen wy toch niet nalaten hem te berispen, dat hy, te veel op eigen kracht vertrouwende, en de les der voorzichtigheid uit het oog verliezende, zich hooger waagde dan hy moest, en daardoor zelf oorzaak werd van zijn ellendigen val. Maar onverdeeld komt de lof toe aan Dedalus, die niet alleen de lucht invloog, maar zich voor 't nederftorten hoedde en den aangevangen tocht gelukkig volbracht.

En diezelfde lof komt ook aan Vondel toe. Ook hy heeft niet alleen gepoogd; maar hy is in zijn poging geflaagd· hy is en in famenſtelling, en in vorm, en in toon, fteeds op de hoogte gebleven van het onderwerp, dat hy zich gekozen had

Men heeft meer dan eens den „Lucifer" en Miltons *Paradife lost* in tegenftelling met elkander gebracht, en de vraag is geöpperd, of Vondel by het bewerken van zijn treurfpel ook by den Britfchen dichter, dan of deze by hem ter markt gegaan zij. Een opzettelijke, tot in byzonderheden afdalende vergelijking is echter, voor zoo verre ik weet, nimmer ingefteld geworden. Zeker is het, dat V. niets aan den Engelfchen epos heeft kunnen ontleenen, die niet voor 1664, en alzoo tien jaar later dan de „Lucifer," in 't licht verfcheen: en bovendien geloof ik niet, dat hy de Engelfche taal machtig was. Milton daar en tegen was, volgends de getuigenis van d'Israeli in zijn *Curiofities of Literature*, in 't Nederduitsch onderwezen door zekeren Roger Williams, die later ftichter werd van den Staat van *Rhode Island* in Noord-Amerika, en was Sekretaris geweest voor de buitenlandfche korrespondentie van het aldaar gevestigd gezach, meer bepaaldelijk voor die, welke met Holland werd gevoerd. Bekend daarby is het, dat het oorfpronkelijk in het plan van den Engelfchen dichter lag, een drama van het *Paradife lost* te maken. Nu zoû het zeer waarfchijnlijk kunnen geächt worden, wanneer men het beftendige verkeer in aanmerking neemt, 't welk tusfchen Engeland en Holland beftond, dat Milton kennis had bekomen van het werk van Vondel; te meer, wanneer men overdenkt, dat dit laatfte by zijn verfchijning grooten opgang maakte, ja in weinige dagen een tweeden druk beleefde. En toch, in weêrwil hiervan, in weêrwil zelfs van de overeenkomst tusfchen enkele brokken in beide dichtftukken, wil ik niet als uitgemaakt aannemen, dat Milton Vondel of diens treurfpel gekend hebbe. Het is een zeer gewone verfchijning, dat mannen van vernuft omtrent denzelfden tijd hun geest op dezelfde onderwerpen vestigen, en zeer goed kan, in een tijdvak toen theologifche vraagpunten aan de orde van den dag waren, het denkbeeld om den Val der Engelen te bezingen by elk van beiden voor den geest gekomen zijn, zonder dat het werk van den eenen daartoe eenige aanleiding aan den anderen gegeven hebbe. Wanneer in zoodanig geval twee mannen van genie een gelijkfoortige ftof behandelen, dan kan het wel niet anders, of hunne dichtvruchten mooten punten van aanraking opleveren: te meer zoo, waar beiden uit een gemeenfchappelijke hoofdbron, den Bybel, geput hebben; — doch voor 't overige waren ten deze de vorm en de wijze van behandeling, welke de twee dichters zich kozen, zoo geheel verfchillend, dat de wegen, welke zy infloegen, noodwendig uit elkander moesten loopen. Het inftellen eener opzettelijke vergelijking tusfchen de beide dichtftukken zoû dan ook (behalve dat zy niet in mijn plan ligt en my buiten mijn beftek voeren zoû), de moeite niet loonen. Misfchien zal ik, waar zulks te pas mocht komen, hier en daar een enkel punt befpreken, waarin Vondel en Milton elkander ontmoet hebben, en, of een wijl gelijken koers gevolgd, of van elkander afgeweken zijn. In 't algemeen echter zal ik een werk, waarin Vondel geheel oorfpronkelijk was en op eigen wieken dreef, ook als zoodanig befchouwen en beöordeelen.

Eer ik echter daartoe overga, moeten wy, mijn lezer en ik, eerst een overeenkomst treffen aangaande een punt, waarop ik by de befchouwing zelve niet gaarne terug zoû willen komen. Hoewel de handeling van het ftuk voorvalt in den tijd, onmiddelijk dien voorafgaande of wel famenvloeiende met dien, van welken de jaartelling voor de beftaande waereld begint, bezigt Vondel — ik heb er in de aanteekeningen reeds meer dan eens op gewezen — telkens woorden, gedachten en beelden, ontleend

aan zaken, handelingen, bedrijven en toestanden, die eerst later, in de gewone menschen-maatschappy ontstonden. Hy tooit niet alleen zijn Hemelgeesten met edelgesteenten, pluimaadjen en wapenen: hy doet hen uitdrukkingen bezigen, nu eens aan de krijgskunde, dan weder aan het jagers- of zeemansleven ontleend· in een woord, hy laat hen overal spreken en zich gedragen als helden, ja, uit een vroegere eeuw, doch niet-te-min onder den invloed staande eener geheel menschelyke beschaving. Dit moge een fout zyn, en onze dichter is er meermalen over hard gevallen; maar het is een font, waarvan hy zich by geene mogelykheid geheel kon vrywaren, en waarvan noch Dante, noch Milton, noch Klopstock, noch Moore, noch Byron, noch De la Martine, noch wie ook wezens van den voortyd sprekende hebbe ingevoerd, zich gevrijwaard heeft. Zelf mensch, en sprekende tot menschen, moest Vondel ook een taal bezigen, die zijn gedachten voor menschen verstaanbaar maakte, en zelfs al had hy de taal der Engelen gekend, hy zoû zich daar niet van bediend hebben dan op straffe van door niemand begrepen te worden. Vruchteloos zoû hy, vruchteloos zoû iemand, by de behandeling eener gelykfoortige stof als de zijne, zich hebben zoeken te ontslaan van een noodzakelykheid, welke het onderwerp zelf medebracht: ja er is misschien geen uitdrukking denkbaar, die, in den mond van een Engel uit de vooreeuw gelegd, niet op goeden grond, als ongepast en anakronistisch ware af te keuren. Men neme b. v. dit woord „afkeuren" zelf. 't Is ontleend aan de taal van den zilversmid, van den vischboer, van den paardefokker, van ieder, wiens waar aan *keur* onderworpen is, en 't brengt alzoo reeds van zelf de gedachte mede aan een maatschappelyke handeling, hoedanige in het geestelijke leven der Engelen niet te pas kwam. Doch er is meer. Om de Engelen en hun wezen voor menschen aanschonwelijk te maken, moest Vondel hen bekleeden met menschelijke hartstochten en neigingen, met menschelijke deugden en ondeugden: — de eenige, waarvan zich de mensch een denkbeeld vormen kan· en hy deed dit op het voorbeeld der gewyde schrijvers zelve, die, in hun beeldspraak, aan Jehovah grimmigheid, berouw, spijt, en andere bloot menschelijke, ja in God zelfs niet denkbare gemoedsaandoeningen toekennen. Maakte de dichter alzoo zijn Hemelgeesten, wat de *zedelyke* voorstelling betreft, aan menschen gelijk, met even veel recht mocht hy dit doen, waar het de *zinnelijke* voorstelling gold. Zoodra hy hen een taal laat spreken, voor menschen verstaanbaar, kan hy hen, zonder merkbaren overgang, voorzien met stoffelyke kleedy, wapenrusting en wapentuig: — en Vondel, doorgaands oordeelkundig en kiesch van smaak, zorgt met opzet, geene wapenen te noemen van geheel moderne vinding en waarvan de vermelding al te anakronistisch schijnen zoû, maar alleen de zoodanige, welker gebruik zich in de nacht der eeuwen verliest. En is er nog verdere rechtvaardiging voor Vondel noodig, wanneer hy zich ook te dezen opzichte kan beroepen op het voorbeeld der H. Schrift? Lezen wy niet reeds in het Derde Hoofdstuk van Genezis, van het vlammende lemmer eens zwaards, waarmede de Cherub den toegang tot Eden verdedigt? Wordt niet de Engel, die Bileam tegen komt, voorgesteld met een zwaard in de hand? Vertoont zich niet de aanvoerder van 's hemels heirscharen op gelijke wijze aan Jozua? Treden niet de Hemelgeesten, waarvan zoo de Profeeten als het Boek der Openbaring melding maken, met zinnebeelden op, aan de stoffelyke wereld ontleend, met speel- en wapentuig, met helmen en kroonen, met fiolen en sleutels, met boeken en vederschachten? Men zal moeite hebben, my een enkel voorwerp aan te wijzen, waar Vondel in zijn treurspel melding van maakt, en hetgeen niet even zeer hier of daar in den Bybel genoemd wordt. En dan nog· wie hem beschuldigt, dat hy de huishouding der Engelen op menschelyke leest geschoeid heeft,

zoû men dien niet met recht kunnen vragen, of hy wel van de waarheid van zijn beweeren overtuigd is, en of niet integendeel de menfchelyke huishouding een bloote navolging is der hemelfche? Hy zoû zich met het antwoord waarfchijnlyk verlegen vinden. — Neen, de vraag, of Vondel wel deed, de Engelen-maatfchappy op gelijke wijze in te kleeden als die der menfchen, is eigenlyk ondergefchikt aan een andere, die ons later ter behandeling zal voorkomen, t. w. of hy wel deed, den Val der Engelen tot onderwerp van een treurfpel te kiezen. — Doch laten wy, voor 't oogenblik, om dat treurfpel recht te kunnen genieten, ons van het naauwlettend ziften van fchijnbaar min pasfende uitdrukkingen onthouden, en liever te famen overeenkomen, ons aan de taal, welke Vondel zyn perfonaadjen in den mond legt, niet te ftuiten, en die aan te merken als een taal van konveniëntie, waarmede wy even zeer vrede moeten hebben als wy er vrede mede hebben, dat zy Neêrduitsch en in vaerzen fpreken. 't Is niet de dorre wezenlijkheid, welke de dichter heeft in 't oog te houden, 't is de geïdealizeerde waarheid.

Blijft Vondel in zijn verheven drama zich, gelijk altijd, op de Griekfche treurfpeldichters richten, hy veroorlooft zich ook hier weder een loffelyke afwijking, in zoo verre namelijk als de expofitie niet door een Voorredenaar, maar in een levendige famenfpraak gegeven wordt. Lucifer, de Stedehouder Gods, en onder alle Engelen de machtigfte en meest beweldadigde, heeft Apollion, een zijner getrouwen, naar het aardrijk gezonden om kondfchap in te winnen van den ftaat der nieuw gefchapene en door den Heer mild bevoorrechte wezens. Belzebub en Belial, mede aanhangers van Lucifer, verbeiden de terugkomst van den zendeling. Belial, over diens uitblijven ongeduldig, heeft reeds de hoogere fteer, waarin hy zweefde, verlaten, om naar hem uit te zien. Zoodanig is de toeftand waarmede het ftuk een aanvang neemt. Verrukkelyk van fchildering is de befchrijving, welke vs. 10—23 van Apollions terugtocht wordt gegeven. *Waar zijn geswinde wieken de wolken breken, laat hy een fpoor van licht en glansfen achter zich*, terwijl de *hemelbollen* hem *verwonderd naftaren*. Kan de fnelle vaart en goddelijke zwier van den hemeling met fraaier en fprekender trekken worden aangewezen?

Apollion, nu genaderd, is geheel vervuld van hetgeen hy om laag gezien heeft, en met gloeiende verwen fchildert hy aan zijn beide vrienden de fchoonheden van het Paradijs — vs. 24—102 — de hoedanigheden van het eerfte menfchenpaar, hun gedaante, houding, leest, de voortreffelykheid hunner ziel boven 't lichaam, de bekoorlijkheid van Eva, den gelukftaat, die beider deel is — vs. 103—195. „Gewis," zegt Erkelens [1]), „mogen wy de befchrijving van onze eerfte ouderen ftellen tegen die, welke Milton van dezelven heeft gegeven, Vondel zal er niets by afvallen, de fchoonfte trekken, welke de Engelfche dichter heeft, en die door zijne Natie als onnavolgbaar zijn voorgefteld, zyn by onzen Nederlandfchen dichter te vinden, het zachte en teedere in het beeld der Vrouwe, het verhevene en majeftueuze in dat van den Man zijn hier door eene levendige verbeelding, onnavolgbaar afgemaald, en in een kort beftek, met kragt van taal befchreven."

Maar wy hebben by het lezen van dit tooneel niet alleen te letten op de heerlyke poëzy des dichters, (die ons hier op een der fchoonfte poëetifche brokken vergast, welke onze letterkunde bezit, maar ook op de oordeelkundige wijze, waar op hy het verhaal van Apollion telkens door den Verhaler zelven of door Belzebub laat afbreken, en de aandacht weet te fpannen in ftede van die te vermoeien. — Tevens biedt

1) *Beoordeel.*, blz. 176.

ons het onderhoud al dadelijk een volkomen inzicht in het onderwerp, welks behandeling zich de dichter voorftelt. Het is de gelukftaat der menfchen, die aanleiding moet geven tot den opftand der Engelen en tot den val zoo wel van gene als van deze. Ook ontwikkelen zich, reeds in dit eerfte tooneel, de karakters der fprekers. Tot nu toe wekken de voorrechten, aan Gods nieuwe fchepfelen verleend, geen andere gewaarwordingen by hen op, dan die van jaloezy, afgunst en ongerustheid; maar nu verfchijnt Gabriël, Gods geheimenistolk, en het bevel, dat hy mede brengt, en waarby die voorrechten nog vermeerderd worden, geeft krachtiger voedfel aan hun ontevredenheid en zet hen tot wederfpannigheid aan. Vol majesteit en heilige ernst is de toefpraak van Gabriël, en ik moet de aandacht des lezers daarop vestigen, dat Vondel zich niet vergenoegt, met eenvoudig Gods bevel te laten verkondigen, maar by dat bevel tevens de reden opgeeft, waarom de mensch op zulk een verheven ftandpunt door zijn Schepper geplaatst wordt. vs. 213—216, 221—229. Op een ongezochte en hier volkomen pasfende wijze wordt tevens een denkbeeld gegeven van de Hierarchy des Hemels, — vs. 241—256 — en men wordt met den maatfchappelijken toeftand — om het zoo te noemen — der ingevoerde perfonaadjen en met hun onderlinge betrekkingen bekend gemaakt. Eindelijk nog zien wy hier, hoe — vs. 258 — de hoogfte rang boven alle Hemelgeesten blijft toegekend aan Lucifer: een omftandigheid, die den held van 't ftuk verheft en die, zoo zy aan de eene zijde zijn ondankbaarheid te grooter, aan de andere zijn fpijt en heerschzucht meer verklaarbaar maakt. Hoe hooger toch iemand geplaatst is, hoe hooger hy verlangt te ftijgen, en hoe lastiger het hem valt, iemand boven of zelfs nevens zich te dulden.

De bereidwilligheid der Hemelfche Geesten om zich aan Gods last te onderwerpen, wordt in den reizang uitgedrukt, die het Eerfte Bedrijf befluit. Te algemeen bekend is die rei en te menigmalen zijn er de fchoonheden van aangewezen, dan dat het noodig ware, daarby ftil te ftaan. Alleen wil ik doen opmerken, dat deze lierzang geen op zich zelf ftaand gedicht is, maar wel degelijk ftrekt om het geheel te volmaken, en dat, zoo hier als elders in 't ftuk, de Rei van goede Engelen geen bloot lijdende rol fpeelt, maar een bedrijvig aandeel in de handeling neemt.

Hoezeer Belzebub in de beide vorige tooneelen het woord niet gevoerd heeft, is hy echter — zie vs. 201 — toehoorder gebleven van hetgeen Gabriël verkondigde, en by verbeidt de komst van Gods Stedehouder, die met den aanvang van het Tweede Bedrijf, op zijn vlammenden wagen gezeten en prijkende op 't hoofd met de Morgenfterre, naar welke hy zijn naam draagt, zich komt beklagen over het bevelfchrift, dat hem reeds bekend is. — vs. 349—375 — Op behendige wijze weet de fluwe Belzebub, die nergens zijn listigen en echten duivelsaart verloochent, de hoovaardy van Lucifer, die tot nog toe alleen met ergernis over het gebeurde bezield was, op te wekken en hem tot openlijken wederftand aan te zetten vs 376—427. Het karakter van Lucifer wint door de tegenftelling. Hy is heerschzuchtig; maar nog is hy oprecht: hy is reeds misdadig; maar in zijn misdaad nog van zielsgrootheid niet ontbloot: en hy verwerft daardoor die belangftelling, welke de held van een treurfpel moet blijven inboezemen, ook dan wanneer men zijne euveldaden bejammert.

H. van Alphen, in zijn vertaling van de *Theorie der fchoone Wetenfchappen*, door F. Riedel, zegt op blz. 96: „De fterkte des gemoeds dat zich nergens door laat neer flaan; eene ftoutheid die geen gevaer acht; een moed die door geen hinderniffen overweldigt wordt, heeft iets groots, fchoon deze fterkte egter kwalijk gebruikt wordt." Is deze ftelling waar, gelijk ik ze daarvoor houde, dan zal men weinig voorbeelden aantreffen, die zoo fterk het kenmerk van het grootfche dragen, als de

ftoute uitdrukkingen, door Lucifer — vs. 431—445 — gebezigd. Hy laat zich door niets neêrflaan, zyn ftoutheid acht geen gevaar; hy vreest zelfs de geduchte hand der Godheid niet zyn moed wordt door geene hindernisfen overweldigd geen treffender voorbeeld van het grootfche en verhevene in het kwade, waarvan VAN ALPHEN fpreekt· en het mag bevreemding baren, dat hy deze plaats niet als zoodanig heeft aangehaald: te meer, dewyl hy, na in zyn Inleiding gezegd te hebben, dat het hem te doen was, de Theorie der Kunften voor den Nederlander gemakkelyker en verftaanbaarder te maken en daartoe voorbeelden uit onze dichters aan te halen — hier de woorden van Satan uit MILTONS dichtftuk aanhaalt·

Hail horrors, hail,
Infernal world, and thou profoundest hell
Receive thy new pofsefsor: one who brings
A mind not to be chang'd by place, or time:
The mind is its own place, and in itfelf
Can make a heav'n of hell, a hell of heav'n.
. . . . Here at least
We fhall be free: th' Almighty hath not built
Here for his envy, will not drive us hence

Ik plaats hier de woorden van MILTON in 't oorfpronkelijke, offchoon VAN ALPHEN ze vertaald opgeeft. Hy had er ook de volgende regels kunnen byvoegen:

To reign is worth ambition, though in hell;
Better to reign in hell than ferve in heav'n.

Doch wellicht had VAN ALPHEN, die den „Lucifer" zeer goed kende, maar de fchoonheden er niet van wilde zien, befpeurd, dat Lucifer hetzelfde zegt met andere woorden:

Dat vallen ftreckt tot eer en onverwelckbren lof,
En liever d'eerfte Vorft in eenigh laeger hof
Dan in 't gezalight licht de tweede of noch een minder.

Hoe fraai nu ook de aangehaalde plaats van MILTON zij, ik geloof dat zy hier minder aan het doel beäntwoordt, dat VAN ALPHEN zich voorftelde, dan de taal van Lucifer by Vondel. De Duivel, by den Engelfchen dichter, fpreekt na zijn val en toont alleen een kwaadaardige tevredenheid, die zich naar de omftandigheden fchikt, nu daaraan toch niets te veranderen valt. Lucifer by Vondel daar-en-tegen is nog in een ftaat, waarin hy kiezen kan tusfchen onderwerping en wederfpannigheid. Door zich gehoorzaam te toonen, kon hy in zijn ftaat van hemelfche gelukzaligheid bevestigd blyven; terwijl hy, den weêrftand kiezende, den donder van Gods toorn te wachten heeft. Hy vreest echter niet en wapent zich tegen de Godheid zelve. Hoe veel fterker ftraalt hier het „verhevene in het kwade" door, dan in de aangehaalde plaats uit Milton! Maar VAN ALPHEN, die beweerde te vergeefs gezocht te hebben naar een voorbeeld uit onze dichters, hield willens het oog voor de fchoonheden van Vondels treurfpel gefloten: — ik zal daar later op terugkomen.

Nog nader ontwikkelt zich het karakter van Lucifer in zijn onderhoud met Gabriel, in welken laatften de Dichter de ernsthafte waardigheid, welke den hoogen ftaats-

beämbte betaamt, perfoonlijk heeft voorgefteld. Recht zielkundig is de fchildering, welke Vondel hier van Lucifer geeft. Deze, een kwade zaak voorftaande, ziet zich, zijns ondanks, genoodzaakt, de hem ingefchapen rondhorstigheid te laten varen, en, ten einde zijn tegenftreven te vergoêlijken, tot fpitsvindige redenen zijn toevlucht te nemen. Het is Gods eer, waarvoor hy yvert: — vs. 522—540 — het is om God te dienen en te verheerlijken, dat hy Gods wil wederftreeft — vs. 540—543. Zie daar de taal, ten allen tijde gevoerd door al wie zich kantte tegen het wettig gezach. 't Was nimmer tegen den Vorst, maar tegen de Ministers, die hem kwaden raad gaven, dat de opftand heette gericht te zijn.

Het befluit van Lucifer is nu genomen en wordt in de volgende tooneelen ten uitvoer gelegd. Door de aanhitfing van Belzebub — vs. 562—567 — nog feller in toorn ontftoken, zweert hy — vs. 569—585 — alles te wagen, om zijn oogmerk te bereiken. Men ziet hier, hoe de eene ftap op een verkeerden weg fteeds tot erger ftappen voert. De ftraks nog oprechte Lucifer is er alreeds toe gebracht, bedrog en list in te roepen, om zijn opzet te doen flagen. Apollion en Belial fteken de hoofden by elkander: fchrander en welberaamd is hun overleg. Beloften van vrijheden en voorrechten! zie daar het gewone lokaas, aan de mindere ftanden voorgehouden, wanneer men die tot oproer aan wil zetten: en het zal dan ook hier zijn uitwerking niet misfen.

Liefelijk worden alsnu die klanken van wangunst en muitzucht afgewisfeld door het aandoenlijk beurtgezang der Engelen, die de verbroken harmony des Geestenrijks betreuren, en het befluit vormen, de ontevredenen tot hun plicht terug te brengen.

De nijd en de onrust der misnoegde Engelen, door Vondel Luciferisten genoemd, wordt met den aanvang van het Derde Bedrijf aanfchouwelijk voorgefteld, en zoo mede de pogingen der welgezinden, om hen tot een betere ftemming te doen keeren. Apollion en Belial verfchijnen, en verheugen zich, hy 't befpeuren, hoe onder de Geesten reeds gemompel, wrevel en tweedracht zijn ontftaan. Hun taak, om hen tot opftand aan te fporen, zal hierdoor te lichter worden. Met oordeel laat de Dichter, na hunne optreding, de Luciferisten zwijgen en alleen de gehoorzame Engelen het woord voeren; waardoor het opzet der onrustftookende Vorften, zoo niet verhinderd, althands voor een wijl belemmerd wordt, en gelegenheid gegeven tot een wisfeling van redenen, die nieuwe levendigheid aan het drama byzet. Vol waardigheid en klem is vooral de toefpraak der Engelen — vs. 933—958 — waarby zy de boze Geesten tot gehoorzaamheid en plichtsbetrachting pogen aan te fporen. Dan de listige Belzebub komt op, en de gronden, welke hy aanvoert, in fchijn om de muitelingen tot bedaren te brengen, dienen alleen om hen in feller drift te doen ontbranden. Het is my onverklaarbaar, hoe Ekkelens [1]) beweeren kon, dat de handelwijze, hier door Belzebub gehouden, niet ftrookt met het karakter, dat hy vroeger en later vertoont, en hoe hy deze (zoogenaamde) vlek in den „Lucifer" met geene redenen wist goed te maken. Blijkbaar herinnerde zich Ekkelens niet, wat in het gefprek, door Apollion en Belial in het Tweede Bedrijf gevoerd, is befloten, inzonderheid, welke rol daarby vs. 715 volgg. aan Belzebub is toegedacht. Die rol, van te veinzen en door *zijdegangen* tot het doel te komen, vervult hy hier. Hy fpoort de Luciferisten tot kalmte aan, hy ontraadt alle gewelddadige pogingen en wijst hun den, zoo 't heet „wettelijken" weg tot het verkrijgen van herftel hunner vermeende grieven; maar hy weet zeer goed, dat alle fmeekingen en verzoeken niet baten zullen, ja met hoogheid zullen worden afgewezen; en heeft dit plaats gehad, dan zal de blinde hoop van zelf tot geweld-

1) *Beoordeel.*, blz. 190.

dadige maatregelen gebracht worden, en op dat dwaalfpoor, van waar alle terugkeer onmogelijk is. Zijn rede wordt geftoord door de onverwachte verfchyning van Gods Veldheer Michaël, afgezonden om het rumoer te ftillen. Wel gezien van den Dichter is het, dat hy Michael, die als de „uitvoerende arm" wordt voorgefteld en geene andere dan fikfche krijgsmanstaal voert, het gefprek laat houden met den voorzichtigen Belzebub (die ook hier wederom wel zorgt zich niet te kompromitteeren) en met de Luciferisten, die hy uit de hoogte behandelen kan; — doch hem niet tegen over Lucifer zelven ftelt. Deze toch kon, volgends het karakter, dat de dichter hem toekent, met den achtbaren Gabriël of met den zachtmoedigen Rafaël over het raadflot der Godheid redetwisten, en, door den eenen op zijn verftand, door den anderen op zijn gevoel laten werken; maar den gebiedenden toon van Michael, die louter onderwerping, geen redeneering duldt, zoû hy niet hebben kunnen verduren. Michaël en hy — zoo als zy zijn voorgefteld — konden elkander alleen op het flagveld ontmoeten.

Naauwlijks heeft zich de Veldheer met de Godgetrouwe Reien verwijderd, of de Stedehouder daagt op. Gelijk de volksleiders van alle eeuwen veinst hy lang nog, den ftaf, hem door de muitelingen aangeboden, te willen afflaan: een kunstgreep, om hen in hun oproerige voornemens te ftijven en tevens den blaam, welken hy gevoelt te verdienen, van zich af en op hunne verantwoordelijkheid te werpen. 't Is, wanneer hy — vs. 1259 — de getuigenis van Belzebub en diens medeftanders inroept, als of hy niet alleen de Almacht, maar ook zich zelven, omtrent zijn bedoelingen zocht te misleiden. — Hy wordt ten troon gevoerd: de misnoegden zweeren hem trouw, en — wat vooral niet voorbygezien moet worden, zy bewijzen hem — vs. 1266 — goddelijke eere: een handeling, die gewis oorfpronkelijk niet bedoeld werd, doch waartoe zy door Belzebub gebracht worden, en die hun afval volkomen maakt. Het lied, waarmede zy vervolgends te velde trekken, is allerkeurigst gedicht. De trocheën, anapesten en daktylen, die elkander al hortende vervangen, fchetfen, met zooveel waarheid als de muzijk het zoû kunnen doen, de onrustige en wilde ftemming, waarin het oproerige heir zich bevindt. Een fchoon kontrast levert hiermede de weemoedige treurzang der Engelen, in kalmen, echt lyrifchen trant gefchreven.

In het Vierde Bedrijf wordt Michaël door Gabriël opgeroepen om zich te wapenen ter ftraffe der oproerigen. In de rede van Gabriël — vs. 1366—1378 — merke men op, hoe eenige eigenfchappen van God, als zijn Blijdfchap, zijn Genade, zijn Gerechtigheid, als zoo vele byzondere perfonen worden voorgefteld. Hetzelfde doet ook Hoogvliet in zijn *Abraham de Aartsvader*; — doch hoe hlinkt hier Vondels zuivere fmaak boven dien van zijn navolger uit. Hoogvliet laat de verfchillende eigenfchappen der Godheid in zijn dichtftuk als handelende perfonen optreden en lange redevoeringen houden: al 't welk op den duur iets ftuitends heeft, waarmede het gezond verftand zich niet kan vereenigen. Vondel daar-en-tegen noemt ze niet dan in 't voorbygaan, zoo dat de lezer den tijd niet heeft, zich in het ongewone der voorftelling te verdiepen, en naauwlijks weet, of hy de woorden van Gabriël hier letterlijk, dan wel figuurlijk heeft op te vatten.

Wederom verplaatst ons de Dichter by het leger der oproerlingen, aan welke nu Lucifer, naar de gewoonte der volksmenners, de prachtigfte beloften doet — vs. 1439—1450 — en vooral de woorden, „vrijheid, tiranny, flaaffche dienstbaarheid" en andere dergelijke effekt-makende uitdrukkingen niet fpaart. De vreesfelijke ftrijd ftaat op het punt een aanvang te nemen; maar nog wordt de ontknooping, op een treffende, aandoenlijke wijze, verfchoven. Niemand, hoe verdorven ook, of hy hoort, alvorens geheel te vallen, de ftem des gewetens, die hem vermaant, de ftem van Gods

genade, die hem tot inkeer roept; ook aan Lucifer doen beiden zich hooren, nu Rafaël, de Befcherm-Engel, in de roerendfte klanken hem verzoening en vergiffenis komt aanbieden en tot terugkeer van zijn dwaalweg nopen. Ik zoû in geen letterkundig voortbrengfel, van welke eeuw of van welk volk ook, een dichterlijke tweefpraak weten aan te wijzen, die opweegt tegen deze heerlijke redewisfeling tusfchen den Tolk der Hemelfche liefde en den nog niet geheel verftokten zondaar. Treffend blinkt in dit Tooneel het zedelijk overwicht uit der reine onfchuld boven de zonde. Lucifer, die bedreigingen en geweld zoû getart hebben, is nauwlijks beftand tegen de ftem der medelijdende Liefde. Nergends veroorlooft hy zich een hard woord tegen Rafaël: in tegendeel, zijn hart getuigt al meer en meer, hoe veel beter deze is dan hy zelf, en in welken pool van jammeren zijn hardnekkigheid hem ftorten zal· — en hartverfcheurend is de bange wanhoopskreet, welken zijn fchuldbefef hem afperst in den treffenden regel:

Of ergens fchepfel zoo rampzaligh zwerft als ick?

Voorwaar, wel een ontzettende kamp moet in het hart gevoerd worden, wanneer zulk een uitboezeming vernomen wordt uit den mond van hem, die, boven alle andere fchepfelen gezegend, het naast aan den troon der Godheid ftaat. Door Lucifer hier zoo diep beklagenswaardig voor te ftellen, weet Vondel voor zijn hoofdperfoon, zoo lang men nog op diens behoud mag hopen, de innige belangftelling des lezers en voortdurend diens medelijden op te wekken, en vervult hy hierdoor aan een hoofdvereischte van het drama, het levendig houden dier beide gewaarwordingen. Reeds vleit men zich, dat Lucifer, zoo maar Rafaël den laatften flag weet te flaan, zal afzien van zijn opzet, waarvan hy zelf het doemenswaardige inziet; maar tot dat laatfte wordt aan den Befcherm-Engel de tijd niet meer gegund. De flag is aangevangen. Apollion komt zijn Veldheer ten ftrijde roepen; en de ftem van den valfchen trots verdooft by Lucifer die van het ontwaakte geweten. Hy trekt op met zijn heir; maar nog wil Rafaël zijn pogingen tot behoud van den fchuldige niet ftaken: en kan hy hem zelven niet langer tot bekeering vermanen, hy zal voor 't minst nog het eenige voor hem doen, dat overblijft: hy zal voor hem bidden. Roerend en liefelijk klinken, tusfchen de oorlogskreten in, de verzuchtingen, waarmede de vrome Engelen nog tot in 't uiterfte beproeven, den gerechten toorn Gods van den zondaar af te wenden.

In het Vijfde Bedryf komt Uriël, Michaëls fchildknaap, den uitflag van den ftrijd verkondigen. Zijn verhaal is niet alleen meesterlijk fchoon als dichtftuk; maar ook uit een ftrategisch oogpunt merkwaardig. De befchrijving der beide flagorden is even vernuftig gevonden als kunftig en cierlijk uitgewerkt. Eigenaardig was het denkbeeld om het heirleger Gods als een driehoek — het gewone zinnebeeld der Godheid,

Een enckelheit in een drypuntigh licht —

voor te ftellen: en daar tegen over de flagorde van Lucifer te vergelijken met een boog of halve maan (het fymbool der Turken, die in Vondels oogen niet veel beter waren dan de boze Geesten), die zich met twee dreigende punten of hoornen voordoet en, al ftijver en ftijver gekromd en gefpannen, ten leste in 't midden berften moet — vs. 1644—1670. — En welk een leven, welk een gloed, welk een afwisfeling door het gandfche tafereel! De hedendaagfche fchool, die alle lange verhalen wraakt, zoû misfchien den ftrijd liever zien voorftellen, dan er de befchrijving van hooren, maar welke vertooning ware in ftaat ons alles zoo natuurlijk en aanfchouwelijk weder te geven als het verhaal van Uriël zulks doet? Wie nog eenig gevoel

voor ware dichtkunst behouden heeft, ziet hier alles als voor zijn oogen gebeuren, en fmaakt ruimer voldoening dan hem de luisterrijkfte melodrama-toeftel zoû kunnen doen genieten.

De zegevierende Michael wordt nu door de Reien ingehaald en geeft een kort verflag van Lucifers val. Dan, al is de zege op de wederfpannigen bevochten en de hoofdperfoon van het tooneel verdwenen, zy die, als Erkelens [1]) en anderen, gemeend hebben, dat daarmede de handeling kon geächt worden te zijn afgeloopen, en dat al hetgeen volgde niet meer was dan een onnut aanhangfel, hebben alleen bewezen, dat zy het eigenlijke onderwerp van het drama niet begrepen, of uit het oog hadden verloren. Immers, de vraag blijft over· is de behaalde triomf volkomen? is, door den val van Lucifer, de mensch, Gods nieuw en bevoorrecht fchepfel, welks gelukftaat hy benijdde en waarom hy de wapens opvatte, in dien ftaat bevestigd? Ziedaar wat wy behooren te weten, eer wy zeggen kunnen, dat het ftuk een voldoend flot heeft bekomen, en waaromtrent ons Gabriël in het laatfte tooneel een droevig te-leur-ftellend bericht komt brengen; maar dat tevens aanleiding geeft om te wijzen op een zalige toekomst en alzoo het treurfpel op een even verhevene als roerende wijze te fluiten.

Gewis, het dichtftuk kon geen treffender en troostender einde nemen dan met die fchoone uitboezeming der Engelen, zoo gefchikt om den lezer in die godsdienftige ftemming heen te zenden, welke het treurfpel, naar zijn onderwerp, beftemd was, by hem aan te kweeken.

Als drama is dus ook te dezen opzichte de „Lucifer," naar mijn oordeel, onberispelijk: als karakterfchildering niet minder, en ik zoû het naauwlijks noodig oordeelen, dit laatfte nader te betoogen, had ik Vondel niet te verdedigen tegen de beöordeeling van van Alphen, die, [2]) Vondels Duivels tegen die van Milton en Klopftock overftellende, ze te „menfchelijk" acht. Tegen deze befchuldiging mag in de eerfte plaats worden aangemerkt, dat, zoo al de Duivels van Vondel niet zoo uiterst affchuwelijk worden voorgefteld als die van den Britfchen en die van den Hoogduitfchen dichter, zulks daaraan is toe te fchrijven, dat zy nog geen Duivels zijn. Lucifer en zijn aanhangers waren nog niet gevallen, nog niet geftraft, en wy zien hen alzoo in een tijdperk van overgang uit een ftaat van gelukzaligheid tot een ftaat van boosheid voorgefteld. Milton en Klopftock daar-en-tegen vertoonen hunne duivels niet in perfoon, maar befchrijven hun boosheid en vloekwaardige eigenfchappen. Milton vooral maalt ons de gruwzaamfte wezens en verfchrikkelijkfte beeltenisfen af, die, zonder dat zy eenige wandaad bedrijven, ons reeds als helfche monfters bekend zijn; zy zijn reeds in de hel, en hun maatfchappelijke toeftand fluit derhalve van zelfs alles uit wat een fchijn van „menschlijkheid" vertoonen kon. Maar ten andere, wanneer men de beraadflaging van Lucifer en zijn medeftanders in het Tweede Bedrijf vergelijkt met die der Duivelen in het Pandemonium [3]), zal men, by 't in aanmerking nemen van hun onderfcheiden toeftand, een grooter overmaat van boosheid, een grooter verhevenheid in het kwade, een onverfaagder moed en ftouter ondernemingszucht by de eerstgemelden vinden dan by de helfche Geesten van Milton: de raad van Belial vooral is by den Engelfchen dichter te zwak en te laf om uit den mond eens Duivels voort te komen.

Wat betreft de goede Engelen, overal vertoonen zy, in den „Lucifer," een karakter,

1) *Beoord*, blz 204
2) *Theorie der Sch. Kunften* enz bl 99
3) Zie *Paradife Lost*, B. II, vs. 110—225.

verheven dienaars van den grooten God waardig· in elken toeftand handhaven zy op grootfche wijze de hemelfche majefteit, en verrichten niets, dat ftrydig zoû kunnen geächt worden met hun natuur als Geesten: in dit opzicht overtreft Vondel den Britfchen dichter, die van Engelen fpreekt, door honger gedreven en het overfchot van hun voedfel uitwafemende, zy eten en drinken in den hemel, liggen in troepen te flapen en zyn van beider kunne zoo dat men eer van de Engelen van Milton zoû mooten zeggen, dat zy te menfchelyk zyn voor Hemelfche Geesten en Dienaars der Goddelyke Majesteit.

Een andere vraag is, of het onderwerp evenzeer gefchikt was voor een dramatifche als voor een epifche behandeling. Die vraag is grootendeels door Vondel zelven beäntwoord geworden in zyn „Pleitrede" en in zyn „Berecht," en wy zullen hem in zijn „Berecht" voor den „Salmoneus" er nader op zien terugkomen.

Gewis is op de redenen, welke hy in die verfchillende apologien aanvoert, wel het een en ander aan te merken, en in onzen tyd, waarin men zelfs geen gebed meer op den Schouwburg hooren wil — of het moet gezongen worden — zoû een opvoering aldaar van den „Lucifer" meer ergernis dan ftichting geven; maar Vondel fchreef voor zijn eeuw, en moet in overeenftemming daarmede beöordeeld worden. De Schouwburg — 't zij hier herinnerd — was uit de Rederykerskamers geboren, en deze uit de Myfteriën der middeleeuwen, waar niet anders dan ftichtelyke of Bybelftoffen werden opgevoerd. De klasficke dichtkunst, die in Vondels tyd een alvermogenden invloed op de Tooneelpoëzy verkreeg, ftrekte wel om haar te befchaven en te vercieren, en wat vroeger een bloot fchouwfpel of een drooge en ftijve redeneering was, voor oog en hart behagelijk en treffend te maken; zy opende aan den dichter een ruimer veld; maar by het aanbieden van nieuwe ftoffen, uit de fabeleeuw geput, floot zy daarom de keuze niet uit van onderwerpen, als vroeger aan de Heilige Schrift ontleend. Maakten vele naauwgezette lieden er een verwijt van aan het Tooneel, dat het te Heidensch was, gingen vele anderen er heen, met geen ander doel dan om zich te vermaken, dit gaf noch aan gene noch aan deze het recht om tegen Vondel uit te varen, omdat hy een ftichtelyk ftuk vervaardigde en juist daardoor poogde te bewijzen, dat de Schouwburg zeer wel kon dienstbaar gemaakt worden aan de verfpreiding van vrome en godsdienftige begrippen, en niet alleen tot tijdverdrijf, maar ook, meer bepaald, tot *leerfaem tydtverdryf* beftemd was [1]). Doch, welke redenen de Predikanten en andere tegenftrevers van Vondel ook hebben mochten, om by de verfchijning van den „Lucifer" den banvloek tegen hem en zyn treurfpel uit te fpreken, den hedendaagfchen fchouwburgbezoekers voegt dit niet; hun, die b. v. in Kotzebues *Kruisvaarders* beiden historifche waarheid en godsdienftig gevoel zien verkrachten, die den Heiligen Profeet Mozes in een *bravour-aria* gaan toejuichen, wien de moordtooneelen van de Sint Bartels nacht, op muzyk gebracht, tot uitfpanning ftrekken· of die hun vrouwen en dochters naar die fchool van ontucht voeren, welke het Franfche tooneel met zyn dubbelzinnigheden hun aanbiedt. — Neen voorzeker! de fchouwburgzalen, waarin al die onzin, al die wartaal, al die zedeloosheid, al die gruwelen worden uitgekraamd en voorgefteld, zijn de meesterftukken van Vondel niet waardig! en wie thands van ergernis praten wil, ergere zich over dat alles, maar ergere zich niet over den „Lucifer."

De wijze, waarop Vondel zijn onderwerp heeft behandeld, had niet-te-min een *gegronde* reden tot ergernis kunnen geven; waar aan echter niemand in zijnen tijd fchynt

1) Zie Deel III. blz. 320.

gedacht te hebben, en die ook lang onopgemerkt is gebleven by latere beöordeelaars. Waar die in gelegen was, zal ik thands ontvouwen.

In den winter van het jaar 1844 hield ik in de kunsikweekende Maatschappy *Felix Meritis* te Amsterdam een reeks van voorlezingen over Vondel en meer bepaaldelyk over zyn „Lucifer." By deze opzettelyke behandeling van het drama was het natuurlijk, dat ik het meer in al zijn byzonderheden leerde kennen, dan vroeger het geval was geweest, en dat, by onderlinge vergelyking der plaatsen, myn aandacht viel op zaken en bedoelingen, welke ik te voren niet had opgemerkt. Het was, of my een lichtstraal voor den geest kwam, die my in dit werk een geheimen zin liet lezen, tot dien tijd voor mijn oog verborgen. en, offchoon ik zelf in den aanvang omtrent de waarheid myner ontdekking twyfel en wantrouwen bleef voeden, een hernieuwd onderzoek strekte alleen om my te overtuigen, dat ik goed gezien had, en dat de „Lucifer," by al zyn overige verdiensten, nog de verdienste — zoo 't dien naam mag dragen — bezit, een allegorie te zyn: — en wel — een *verbloemde voorstelling van den opstand der Nederlanden tegen Filips.*

Ik heb hier boven op de tweede bladzijde van dit *Overzicht* gezegd, dat hetzelfde denkbeeld zich in hetzelfde tydvak by verschillende personen meermalen voordoet; — en zoo is het ook hier het geval. In den Overysselschen Almanak van 't jaar 1850 verscheen, onder den tytel van: VONDELS LUCIFER, *eene politieke allegorie*, een opstel van Prof. Jonckbloet, die van mijn lezingen noch van het aldaar medegedeelde eenige kennis droeg, doch wien eigen onderzoek tot hetzelfde rezultaat geleid had als waartoe ik gekomen was. Alleen vond ik daar meer breedvoerig uiteen gezet, wat ik aan mijn toehoorders in korte trekken had medegedeeld. Het is die beknopte mededeeling, welke ik hier wensch te geven; wie meer verlangt te weten naar het gezegde opstel verwijzende.

„Wat was" — zoo schreef ik in 1844 — de eerste aanleiding tot wederspannigheid tegen den Koning van Spanje by de Nederlandsche Edelen? Wy vinden het antwoord by alle schrijvers· het was de meerdere gunst, door Filips aan de Spanjaarts bewezen. „Daar schuilde een heimlijk duchten," zegt Hooft, „dat de liefde der gemeente tot den Koning niet zoude erkend worden, met de bejeegeningen, waartoe zy gewend was van zijne Voorzaaten, die haar met alle aanminnigheit gestreeld en gestoofd hadden" — en verder: — „de Grooten 's Lands en getytelde Heeren, gewoon de Vorsten naast aan 't hart te legghen, en met de blaakendste straalen der jonste beschenen te worden, zaagen zich verschooven, en de vreemdelingen in 't bezit van den Koning."

„Het is een iegelijk bekend, hoe Karel V schier by uitsluiting aan de Nederlanders zijn vertrouwen geschonken, en hen niet slechts hier te lande, maar in Spanje zelfs met hooge bedieningen had bekleed, tot groote ergernis der Spanjaarts. Onder Filips ontstond de reaktie, en het was niet te verwonderen, dat de voormalige gunstelingen des Vaders zich niet dan met spijt en misnoegen door den zoon zagen terug gezet, en Spanjaarts met die eerambten voorzien, waarop zy vermeenden uitsluitend gerechtigd te zijn.

„Wat nu wekt in het treurspel de ontevredenheid op van Lucifer en de overige Vorsten? Het is de meerdere gunst, aan den mensch bewezen: de eerste rang, vroeger aan de Engelen, thands aan hem toegekend:

De mënsch is machtigh dus ons boven 't hooft te waffen.
Zyn wasdom zal ons haest verschricken en verrassen.

Ons slaverny gaet in: — gaet heene, viert en dient
En eert dit nieu geslacht als onderdaene knaepen

Onze erfnis komt hun toe, als uitverkoren zonen. enz.

„Zoo de begunstiging der Spaansche Edelen boven de Nederlandsche aan deze laatsten vooral een doorn in 't vleesch was, daarby kwamen, om niet slechts hen, maar ook de gemeente in 't harnas te jagen, de *plakkaten.*

„Wy vinden evenzeer in den „Lucifer" de aankondiging van Gabriël, door Belzebub zelfs een *plackaet* genoemd·

De Stedehouder hoort waer dit plackaet *op draeit —*

als een tweede en voorname aanleiding tot wederspannigheid vermeld.

„En aan wie worden, in de Geschiedenis zoo wel als in het Treurspel. de handhaving en uitvoering der plakkaten in de eerste plaats opgedragen? — Leest den brief van Filips II aan zijn *Stedehouder* Willem van Oranje: „ende gemerkt hetgeen in dezen aan u is hangende, samt de genegenheid om my lust en dienst te doen, waarmede ik vertrouw, dat gy u hier aan zult te koste leggen, last ik u, en verzoek ernstelijk, dat gy 't zelve bevordert met bewijs van alle vereischte gunst en behulpzaamheid" ens. — en vergelijk dien met de gezegden van Gabriël, betreffende en tot Gods *Stedehouder:*

Gehoorzaemt Lucifer, verknocht aen Godts geboden —

Heer Stedehouder, rust, en hanthaef d'eerste ons wetten.

„Zoo eenig Edelman by zijn Soeverein in hooge eer en aanzien stond, het was Willem van Oranje, de gunsteling van Karel V, de Stedehouder van Holland, de Ridder van 't Gulden Vlies, de eerste in den Raad van State enz.

„Desgelijks wordt ook Lucifer voorgesteld als machtig boven alle Engelen:

Geheven in den top van alle hierarchyen —

Overgoten
Met schoonheit, wijsheit, gunst en wat er komt gevloten
En stroomen zonder maet uit aller schatten bron.

„Intusschen zien wy zoo wel den eenen als den anderen zich aan 't hoofd plaatsen der misnoegden.

„Wie was de man, op wien vooral de Nederlandsche Edelen gebeten waren? Was het niet Granvelle, de man van mindere afkomst, tegen wien men meer gegronde redenen van beklag kon aanvoeren, dan dat hy een vreemdeling was en boven de inboorlingen door den Koning onderscheiden en met gunstbewijzen overladen werd? En hoe laat zich Lucifer uit over den begunstigden Adam?

't Is tyt dat Lucifer
Nu duicke voor de komſt van deze dubb'le ſter,
Die van beneden *ryſt en zoeckt den wegh naer boven,*
Om met een aertſchen glans den hemel te verdooven.

Een aerdtworm, *uit een klomp van aerde en klay gedroopen,*

Een laeger *is 'er die de kroon daer boven ſpant.*

Zoo zal een vreemdelingh, *een* worm, *het hooghſte woort*
Hier boven voeren, en een ingeboren *zwichten*
Voor vreemde *heerſchappy?*

Zullen wy, Stadthouders *van Godts* maght,
Voor dit geleent gezagh, een wulpſch vermogen, knielen?

„De tegenſtanders van den Kardinaal verwisſelden de livreien hunner bedienden, ſtikten hun eerst een zotskap op den mouw en lieten hen later het graauwe kleed der rouw dragen met een pijlbundel vercierd. — En wat zeggen de Luciferisten:

Leght af uw hooftcieraet: verandert uw lievreien
En vrolijckheit *in* rou.

„De Edelen klaagden over het aanblijven der Spaanſche ſoldaten. Lucifer zegt van Adam:

Het blyckt, hoe heerlyck hem de Godtheit begenadight,
Oock door een lijfwacht van veel duizenden *verdadight.*

„Maar niet alleen de Edelen, ook de gewone burgers in de Nederlanden hieven luide klachten aan, zoo wel dat de byzondere handvesten en rechten der Steden, als dat de privilegiën der Staten geſchonden werden" — zoo klagen ook de Luciferisten:

Wy waren pas gewyt tot pylers van zyn hof,
Bekleedden onzen plicht als trouwe ryxgenooten,
En worden op een ſprongh gebannen en geſtooten
Uit deze waerdigheit, verdruckt te ſtrengh en ſtraf.
De hantvest *en het* recht, *dat ons de Godtheit gaf,*
Wort ingetrocken, enz.

Geen menſch verſtoute zich, onze orden *om te wroeten*
Of dit bezworen recht *te ontwyden.*

„En welke zijn de antwoorden, op die klachten gegeven? — Wy behoeven er Bor noch Hooft voor op te flaan. Wy lezen het in Vondels treurfpel:

Die wetten geeft.... vermagh de wet te breecken. —

Uw Recht *en* handveft *blijf de Godtheit onderdaen.* —

(Godt) *zet den eenen van, den andren op den troon.* —

„alle uitdrukkingen, die wel wat heel zonderling klinken, wanneer men die niet allegorisch opneemt.

„Eer nog de opftand in de Nederlanden een bepaalde organizatie verkrijgt, hebben er onderhandelingen plaats, en men zoekt naar iemand, die door geboorte en rang de meeste aanfpraak heeft om de misnoegde Eedgenooten te vertegenwoordigen. Wel is de hoop van 't algemeen meer op Oranje gevest; maar deze was, in de ftelling, welke hy bekleedde, beftemd, een andere rol in het omwentelings-drama te vervullen. — In het treurfpel ziet men het gebeurde figuurlijk voorgefteld. Apollion en Belial, de Lodewijk en Marnix van Lucifer, beraadflagen, hoe zy de Engelen tot wederfpannigheid zullen aanzetten, en de flotfom, waartoe zy geraken, is:

Men hanthaef 't Engelsdom, zijn hantveft, eer, *en* ftaeten,
En kieze een hooft, *waer op zich ieder magh verlaten.*

Dan diende Belzebub, een Vorft van groot gezagh,
Zijn wapen *aen hun klacht en wettigheit te hangen,*
Niet plotfling, maer allengs, en als door zijdegangen.
De Stedehouder *met zijn tegenwoordigheit*
Bie zelf de ftercke hant aen zulck een trots beleit.
Wy zullen in den Raet *zijn' zin en voorftel hooren:*
Hy veinze voor een poos, en geve in 't endt de fporen
Aen 't opgeruide heir, verlegen om een hooft, enz.

„Is het niet, of Vondel plaatfen uit de brieven in de *Archives de la maifon de Naffau*, had gelezen en op rijm gebracht? Hoe kan men duidelijker dan in de voorafgaande regels de houding zien afgebeeld, hy den aanvang der beroerten aangenomen, door Brederode, — het *hooft*, dat, als afftammeling der Hollandfche Graven, bekleed was met *groot gezagh*, en zijn adelijk *wapen* hing aan de klacht der Edelen? — door Oranje, die, Lid van den *Raet* der Landvoogdes, zich buiten de handelingen der faêmverboûdenen bleef houden? — Op dien Raad der Landvoogdes, gelijk op de geheele machtsverdeeling in de Nederlanden, is volkomen toepasfelijk de befchrijving, door Gabriël van de Hemelfche hierarchy gegeven:

De hooghfte in Serafijn, en Cherubijn, en Troon,
Die zitten in Godts Raet, *en ftercken zijn geboôn.*

„Zoo werd de Landvoogdes in de Nederlanden ter zijde geftaan door den Raad van State, den Geheimen Raad, en den Raad voor de Geldmiddelen.

De middenry bestaet uit Heerschappyen, Krachten,
En Maghten, *die op 't woort van Godts* Geheimraet *wachten.*

„De Staten der Provinciën, de Adel, en de Hooge Geestelijkheid, die het woord van haar geestelijk Opperhoofd, den Paus, bekomt.

De derde en laeghste ry, gewyt uit Vorstenheên,
En groote Aertsengelen, *en* Engelen, *moet duicken*
Voor 't woort der middelrye, en laten zich gebruicken....
In hun' byzondren last.

„De Krijgshoofden, Landvoogden en Stedehouders." Dat Vondel die als van de *middelrye*, en dus van de Staten, afhankelijk voorstelt, is overeenkomstig de valsche begrippen, die in de zeventiende eeuw, aangaande hun wederzijdsche betrekkingen waren doorgedrongen.

„Alleen door de hier aangehaalde vaerzen in figuurlijken zin op te vatten, en wel in zoodanigen als er door my aan gehecht wordt, laat het zich rijmen, dat Lucifer, wien voor 't overige de hoogste rang naast God wordt toegekend, ja die, *in den top van alle hierarchyen* wordt gesteld, tevens, 't geheele stuk door, geen hoogeren tytel draagt dan dien van *Aartsengel*, waardoor hy tot de derde of ondergeschikte klasse behooren zoû. In Vondels oogen — en naar de algemeene begrippen van die dagen — was Oranje wel, als Vliesridder, Lid van den Raad van State, enz., vooral door zijn geboorte, de voornaamste onder de Nederlandsche Edelen, maar als Stadhouder (Aartsengel) aan de Staten ondergeschikt.

„Even als Brederode in 1666 door de Brusselaars, zoo wordt Belzebub door de Luciferisten verwelkomd. Men leze de geheele plaats, welke aldus (vs. 1010) begint:

Heer Overste, op wiens wenck ontelbre keurebenden
Zich wapenen.....

„en men herinnere zich daarby dat Brederode een „bende van Ordonnantie" kommandeerde.

„Brederode stelde zich aan 't hoofd der Eedgenooten, die zich met een zoogenaamd smeekschrift tot de Landvoogdes wendden. Belzebub handelt op gelijke wijze. Tot de Luciferisten zegt hy:

Met smeecken *moght ghy* best *en eerst uw' wensch verwerven.* —

Ick wil u voortreên naer den troon van 't groot palais,
En ons gerechtigheit *bemiddelen door pais.*

„De grieven, in het smeekschrift vervat, over de benoeming van Spanjaarts tot Staatsambten, enz. vinden wy door de Luciferisten aan Michaël opgegeven, b. v.:

De hemel blyve maer in zynen eersten stant,
Men stell' geene amptenaers van 't hemelsch Vaderlant
Beneden 't aertsch geslacht.

„Men hebbe hier flechts de woorden *hemel* en *hemelfch* in *Nederlanden* en *Nederlandsch* en *aertfch* in *Spaansch* te veranderen.

„Michaels antwoord luidt als dat van Margareta

Indienghe door gezanten
Wilt handelen om hoogh, *tot voorftant van uw lot;*
Wy willen uwen zoen bemiddelen by Godt.

„Men denke aan de zending, eerst van Egmond, later van Bergen en Montigny, naar Spanje. —

„De opftand, eenmaal algemeen geworden in de Nederlanden, werd, overeenkomftig de leus *fidelles au roi jusques à la befasce,* alleen tegen Alva, en in 's Konings naam, gericht. Even zoo betuigt ook Lucifer alleen tegen Michael en voor de eere Gods te oorelogen:

Wy yvren voor Godts eer, om Godt zijn recht te geven,
Verftout ick my en dwael dus verre buiten 't fpoor
Van mijn gehoorzaemheit.

Getuigh. .. doorluchtfte Heeren ...
Dat ick, uit noot en dwang, dien laft aenvaerden zal,
Tot voorftant van Godts Rijck, *om ons bederf te keeren.*

Wy zweeren te gelijck by Godt, en Lucifer

Ick vecht,
En oorloge onder Godt, tot voorftant van zijn kooren,
De hantveft, en het Recht, *kun wettigh aengeboren.*

Ick hanthaef 't heiligh Recht, *door hoogen noot geperft,*
En, na veel wederftants, my entlijck overdrongen,
Op 't klagen en gekerm van duizenden van tongen.
Ga hene, bootfchap dit den Vader, onder wien
Ick dus, voor 't Vaderlant, den ftandert voere, en dien'.

„Zie daar de glimp, door Lucifer aan den opftand gegeven. Ook hy heet *pro lege, rege et grege* te ftrijden. Maar wat is 't daar men op doelt?

Zoo zal de tiranny der hemelen verkeeren
In eenen vryen Staet.

„Wel is dit blijkbaar nooit het oorfpronkelijke doel van Oranje geweest, en heeft men zelfs na zijn dood nog een poos de heerfchappy te koop geveild; doch het is de flotfom, die na den opftand door zeven Gewesten verkregen werd, en Vondel kon van zijn ftandpunt het verwerven daarvan befchouwen als reeds van den aanvang af in het plan gelegen te hebben.

Indienghe my voor 't hooft van uwen vrydom *kent,*
Zoo ſtaeſt den eedt noch eens enz.

„zegt Lucifer, en ongeveer zoo ſprak ook Prins Willem.

„Waar de Rei aan het ſlot van het Derde Bedrijf zegt

Hemel, aerde, zee, en ſtrant
Zullen ſtaen in lichten brant.

herkent men daar den ſtrijd niet, zoo door de geworven troepen te lande, als op zee door de Watergeuzen gevoerd? Ontfangt Michaël niet denzelfden last als Alva, om

Met eenen gloet van vier en yver *deze vlecken*
Te branden uit Godts naem —?

„Doet de *halve maan* van Lucifers ſlagorde ons niet denken aan de ſpreuk der Geuzen: *Liever Turksch dan Paapsch?*

„Leest men in vs. 1729, 1730:

Gelyck het zeegedruis al ſchuimende op een rots
Geſtuit wort, reis op reis, en niet meer uit kan rechten —

„het devies niet van den Prins: *ſaevis tranquillus in undis?* — Hervat niet Lucifer, tot driewerf toe, den ſlag, gelijk Oranje drie malen in de Nederlanden viel? Kan men het er niet voor houden, dat de *Leeuw* en (Zee)*draak*, die voor Lucifers wagen zijn geſpannen, op *Holland* en *Zeeland* zinſpelen, de twee Gewesten, die voornamelijk en voortdurend 's Prinſen zijde ſteunden, en zich door zijne hand lieten beſturen? Zoû by 't verhaal der misſchepping van Lucifer in *zeven* dieren onder *een* ook gedacht zijn geweest aan de *Unie* der *zeven* Provinciën? En kan men in die *godgetrouwe Reien,* die *twee derden* van de Engelen uitmaken, de *Spaanſche Nederlanden* ook herkennen, wier bevolking met die der afgeſcheiden Gewesten ongeveer ſtond als 3 tot 2?

„'t Is waar, het treurſpel eindigt met de nederlaag van Lucifer en zijn Engelen; terwijl het aan Oranje en zijn zonen, hoezeer dan ook na vele tegenſpoeden, gelukte, de onafhankelijkheid van den vrijgevochten Staat te verkrijgen. — Maar toch, zoo wel Lucifer als Oranje verbeuren de gunst van hun Opperheer en de hooge waardigheden, vroeger door hen bekleed: — en zoo de een als de ander bekomt hierin zijn wil, dat Adam buiten het Paradijs, en de Spanjaarts buiten het grondgebied van den bevrijden Staat worden gebannen."

Dit alles ſchreef ik in 1844. Ik voegde er. toen een apologie by, welke ik oordeelde, dat onze dichter behoefde. Ik gaf als mijne meening te kennen, dat Vondel, altijd bezorgd om in zijn voorſtellingen zoo getrouw mogelijk de waarheid af te beelden, en nimmer iets ſchrijvende dan met een type of voorbeeld voor oogen, ook by het vormen van het plan om den val van Lucifer te bezingen, in de wezenlijke geſchiedenis naar een opſtand gezocht had, op welken hy dien der Engelen kon modelleeren, en dat het hem eenvoudigst was voorgekomen, zich te regelen op den opſtand tegen Spanje, die een ieder nog versch in 't geheugen lag. Ik gaf te kennen, dat hy by die keuze zich minder om de ſtaatsrechtelijke kwestie bekommerd had, dan om de byzonderheden, welke hy te pas kon brengen, en dat men hem, wegens het ſchrijven van zijn „Lucifer," nog niet van Spaansgezindheid kon beſchuldigen. Ik heb ſedert

leeren inzien dat mijn verdediging ten eenemale mank ging, en dat Vondel er niet mede zoû gediend zijn geweest. Ik heb dit ontdekt, van toen ik, de hand geslagen hebbende aan de uitgave zijner werken, deze in kronologische orde had gesteld, en allengs gewaar was geworden, hoe, met zijn verandering van geloof, ook verandering van politieke denkwijze hand aan hand was gegaan· ik heb het begrepen uit zijn wijze om den Munsterschen vrede te bezingen, uit de gunstige wijze waarop hy in zijn „Leeuwendalers" de „Zuidzijde" voorstelt; uit zijn lof- en eeredichten op Spanjaarts en Zuid-Nederlanders; uit de slotperiode van het „Berecht," dat hy voor zijn treurspel plaatste. — Maar vooral heb ik die ingenomenheid van den rechtschapen en zachtzinnigen Vondel met Filips II en zijn beulen kunnen verklaren, sedert ik in de leste jaren zoo vele schrijvers, die ik insgelijks als rechtschapen, ja als zachtzinnig van aart meen te kennen, de geschiedenis van den opstand tegen Spanje op geheel andere wijze heb zien beöordeelen, dan vroeger door Hooft, dan later door Motley gedaan is. Die beschouwingswijze, waarby de geschiedenis, zoo men 't noemde, gerekonstrueerd werd, en die zoo veel ergernis verwekte, was niet nieuw, gelijk velen geloofden; zy had voortdurend hier te lande in meerdere of mindere mate by velen bestaan, en, aangekweekt vooral door de Leden der zending, welke de Jezuieten hier sedert het begin der zeventiende eeuw gevestigd hadden, was zy van de streng Katholijke denkwijze onafscheidelijk geworden — Het onderscheid tusschen Vondel en de latere schrijvers, hier bedoeld, bestaat daarin, dat deze laatsten vrijelijk en open voor hun gevoelen zijn mogen uitkomen, terwijl Vondel na de dubbele les, welke hem eerst zijn „Palamedes," later zijn „Maria Stuart" hadden berokkend, het zijne niet dan bedektelijk en onder het kleed der allegorie heeft durven verkondigen. Van daar dan ook, dat zijn tijdgenooten zijn bedoeling niet schijnen doorgrond te hebben; of in zijn treurspel wellicht alleen een toespeling gezien hebben op de omwenteling in Engeland: — ja, 't zoû my niet verwonderd hebben, zoo hy oorspronkelijk bedoelde, Cromwell tot type van zijn „Lucifer" te nemen en van dit voornemen is afgegaan, door de meerdere punten van overeenkomst, welke de opstand tegen Filips hem aanbood.

Maar behoorde dan Vondel tot de zoodanigen, die de Spaansche heerschappy in Nederland terugwenschten? — Ik mag niet van den „Lucifer" afstappen zonder deze vraag te onderzoeken, en ik vind te meer aanleiding daartoe, omdat mijn geleerde vriend Jonckbloet haar op blz. 8 en volgg. van zijn opstel toestemmend beäntwoordt. „De Nederlandsche opstand was veel meer nog uitgebarsten ter verkrijging der vrijheid van geweten, dan ter bescherming van politieke rechten, en Tngland sprak waarheid, toen hy beweerde: „Men zag in het eerst zoo zeer niet op die Hooghe-„den en rechten: 't hart en was zoo hoog niet;.... men deed zijn best om de tiranny „te verdrijven, inzonderheid van de conscientiën dergenen die de ware Religie, ook „onder het kruis en zware vervolgingen, hadden aangenomen." Geen wonder dan ook, dat de partij die de oude godsdienst was blijven aankleven, die zich bedroefde over de ketterij, die noode de heerlijkheid der kerke zag ondergaan, den blik gericht bleef houden op den Spaanschen Monarch, door wien alleen zij herstel van het omvergeworpene kon hopen. Maar buitendien, zoo het protestantisme, dat het juk van den kerkelijken Monarch had afgeworpen, door eene onvermijdelijke konzekwentie moest overhellen tot liberale ontwikkeling onder republikeinsche vormen, — het Katholicisme moest uit den aard der zake meer monarchaal gestemd blijven; en gelijk het de knie boog voor Gods Stedehouder als voor het gekroonde hoofd der Kerk, zoo moest het ook meer den traditionelen eerbied bewaren voor den Gezalfde des Heeren, het gekroonde hoofd van den Staat.

„Zoo werd dan ook de ſtand van zaken hier te lande beſchouwd. Maakte men in 1588 plakaten „tegen de Pauſelyke afgrijſelyke afgodery," doordien onder anderen ook daardoor „de gemeene rust verſtoord werd," nog tijdens de handelingen over het Beſtand maakte men zwarigheid om den Katholieken eenige vrijheid van godsdienstoefening te geven, „dewijl de Roomſchen, *altijt Spaensgezint ſynde*.... licht tot „enich ſchadelijck ontwerp ſouden worden gebracht........ De ſtreng Katholieke Vondel, de doortastende ijverige zanger van de Hekeldichten, kon geen transactiegeest voeden; zijne begrippen waren die der Katholieken van 1584."

Tot bevestiging der hier door hem geüite meening, dat onze dichter werkelijk de Spaanſche heerſchappy niet alleen betreurde, maar zelfs terug wenschte, haalt de ſchrijver in de volgende bladzijden onderſcheidene plaatſen aan, zoo uit de „Leeuwendalers" als uit de „Beſpiegelinghen van Godt en Godtsdienst," en de „Heerlyckheit der Kercke," alzoo uit werken van veel vroegere en veel latere dagteekening dan de „Lucifer." Op de gewichtige beduidenis der plaatſen uit de „Leeuwendalers" heb ik zelf in mijn Overzicht van dat ſtuk reeds gewezen, op die van de aangehaalde plaatſen uit de beide andere zal ik te zijner tijd wijzen; — doch al moge men uit deze en uit honderd andere plaatſen meer kunnen bewijzen — wat wel niemand meer zal tegenſpreken, — dat Vondel den opſtand tegen Spanje verfoeide, den Paus aanhing en den diepſten eerbied had voor het goddelijke recht der Vorſten, ik vind nergens eenig bewijs, dat hy een omverwerping van de beſtaande orde van zaken en een terugkeer tot het oude verlangde. Reeds tijdens zijn overgang tot de Roomſche Kerk zoû zoodanig verlangen een dwaasheid geweest zijn; want de Republiek was machtiger geworden dan het eens zoo machtige Spanje ooit geweest was: en na 1648, nu Spanje zelf de Vereenigde Gewesten voor „een Vrijheit op zich zelf" erkend had en er alle aanſpraak op had laten varen, zoû dat verlangen alleen by een volſlagen krankzinnige hebben kunnen opkomen. Maar bovendien — ik heb er elders reeds meer op gewezen en zal er nog dikwijls op moeten wijzen — omtrent even hoog als den Paus en de Gekroonde hoofden ſchatte Vondel de Staatsgezinde Magistraten en de Amſterdamſche Burgerheeren, en even als hy terzelfder tijd dat hy de „Leeuwendalers" ſchreef, ook zijn dichterlijke hulde aan de Burgemeesters bracht, die 't Vredewerk hadden helpen doordrijven, even zoo vervaardigde hy ſchier onmiddelijk na zijn „Lucifer" zijn echt Amſterdamſche „Inwijding van 't Stadhuis," en belette hem op meer gevorderden leeftijd zijn beſtendige zucht voor 't Huis der Stuarts niet, in ſchitterende vaerzen tegen Karel II uit te varen, en de heldenfeiten onzer zeehelden te bezingen. — Wat hy wenschte was nimmer, herſtel van het verledene, maar vrede en verdraagzaamheid tusſchen de Kristen natiën, en zoo hy zich altijd getrouw Katholijk betoonde, 't was vooral daarin, dat hy de oude leus der Geuzen omkeerde en in ſtede van „liever Turksch dan Paapsch," tot wachtwoord had: „liever wat het ook zy, dan Turksch." De verdrijving der Ongeloovigen uit Europa, ziedaar de hoofdgedachte die zijn politiek voortdurend bezielde, waar elke andere gedachte aan ondergeſchikt bleef, en tot verwezenlijking waarvan hy vooral den algemeenen vrede telkens inriep. Wat zoû de goede man, indien hy weêr op aarde kon terugkeeren, gejammerd hebben by het vernemen, dat, na twee eeuwen, die door hem gewenschte heirvaart niet alleen nog geen plaats had gegrepen, maar dat zelfs een Katholijke Keizer en een Protestantſche Koningin zich vereenigd hadden met den Turk om gezamentlijk een Grickſchen Keizer te beſtrijden!

De „Lucifer" kwam by De Wees in 't licht, vercierd met een tytelplaat, waarop Michaël was afgebeeld, die den wederſpannigen Engel uit zijn wagen doet tuimelen. Jan Vos vervaardigde, tot opheldering daarvan, het navolgende gedicht:

OP

DE TITELPLAAT

VAN

LUCIFER.

Hier ziet men Lucifer in 't harnas op zijn waagen.
De wreede Leeuw en Draak zijn in 't gareel geſlaagen.
De hoverdy maakt ſtout om 't quaatſte te beſtaan.
Keer morgenſtar, ey keer! uw hoop van winſt is waan.
Gy rent uw val te moet. de booswicht ſtopt zijn ooren.
De zucht tot heerſchappy gedoogt geen nauwe ſpooren.
Wie ſteil wil klimmen moet geen doodtsgevaar ontzien.
Men koopt de kroon voor bloedt Wie ſtout is kan gebiên.
Zijn boezem is van nijdt en hoverdy bezeeten.
Hy zwaait zijn legerbijl, om dol en godvergeeten
Met 'shemels heir te woên. de ſtaatzucht drijft hem voort.
Hy poogt de goude wal en diamante poort
Van 't eeuwig Englenburg door ſtormen om te ſtooten.
Maar Michaël verſchijnt met gloênde donderklooten,
Met blixemſchichten, en verplet dit boos geſlacht.
Wie met zijn ſterker vecht betoont meer moedt dan kracht.
Vermeetelheidt bedriegt het brein in alle deelen.
Hier ziet men hoe dat Godt, in d' eerſt' der ſtaatskrakkeelen,
De trouwloosheit verdelgt, tot ſchrik van d'Eigenbaat.
De ſtraf verſtrekt een zuil daar hof en land op ſtaat.

Het was, gelijk wy dit reeds vroeger, o. a. met „de Gebroeders" gezien hebben [1], in die dagen de gewoonte, de tooneelſtukken op te luisteren met vertooningen, hoedanige wy er nog een zweem van over hebben in den „Gysbreght," en welke ſedert verdrongen zijn door de later ingevoerde ballet-pantomimen. Eene dergelijke vertooning, beſtemd om te dienen by den „Lucifer," werd door Jan Vos vervaardigd, en is ons bewaard gebleven met den brief, of — zoo als men nu zoû zeggen, de „memorie van toelichting," — die er by behoorde. Ik laat een en ander hier volgen.

„Mijn Heer!

„De dans van Engelen, daar gy met my van geſprooken hebt, zal mijns bedunkens niet raadzaam zijn, dewijl gy de Engelen, om de val van Lucifer, een wettige reeden, met een treurigh gelaat op het tooneel laat koomen: ik heb er een gemaakt, die zich wonderlijker, geloof ik, voor d' oogen der aanſchouwers zal vertoonen: want in deeze wordt het vervolg van 't ſpel, de goude en zilvere eeuw, uitgebeeldt.

„Beſchrijving van de Dans achter het ſpel van Lucifer.

„Adam en Eva, van Liefde, Onnoozelheit, Trouw en Eer gevolgt, verſchijnen in 't Paradijs. hier op komt het Bedrog uit d' afgrondt rijzen, maar omheint van Welſpreekentheidt, Meineedigheidt, Smeeken, Vleien en looze laagen. zy [2]) heeft haar pruik vol ſlangen van 't hooft en 't vergift in haar mondt [3]) geleit. nu komt zy met een aangezicht vol aanminnigheit, aan Eva, dan aan Adam een ſchoone appel bieden. dit wordt haar door een Engel, die zich hier tusſen voegt, elke reis belet. endelijk, door de vrucht bekoort, krijgt Eva d'appel en eet van 't verbooden ooft en geeft het aan Adam, die 't zelfde doet: d'Engel vertrekt met een deerelijke zucht. het Bedrog, dartel door zulk een vervloekte zeege, volgt met wufte ſprongen.

„'t Bedrog, vol heilloosheidt, verſchuilt haar pruik vol ſlangen,
En berſt door 't aardtrijk heen, daar zy haar kunſt voor ſtelt.
Wie 't oog bedriegen wil moet zich met glans behangen.
Het vleiende Bedrog is ſterker dan 't Geweldt.
Zoo deedt zy 't eerſte paar van 's hemels ſpoor afwenden.
Wie dat Godts wet verwerpt verwacht niet dan ellenden.

„Terwijl Adam en Eva, die zich naakt bevinden [4]) bezich zijn met een hut te bouwen [5]), vertoont zich een Engel, die de gramſchap

1) Zie Deel III, blz 699.
2) Die *zy* — men vergisſe zich niet — is 't *Bedrog.*
3) Een vreemde wijze om anderen te vergeven, maar 't *Bedrog* is hier de „Slang," en die draagt vergif in haar bek
4) Hoe of dat werd voorgeſteld? Men bedenke daarby, dat de vrouwerollen toen nog door mans vervuld werden.
5) In t Paradijs? Niet zeer Bijbelsch.

afgrijſelijk ten oogen uit komt blaaken: hy drijft het verleide paar door het brandende ſlagzwaardt, dat hy in zijn hand heeft, uit het lusthof. Honger, Armoedt, Arbeidt, Ouderdom en Doodt voegen zich by d'eerſte Ballingen. de Goude eeuw wordt door de Yzere verjaagt: de Tijdt komt vaardig voor den dagh ſpringen. hy heeft Staatzucht, Nijdigheidt, Oorlog, Roof en Moordt aan zijn zijden. nadat deze Gruuwelen een poos 't zaamen gedanst hebben, verſpreiden zy hen over de werreldt. Liefde, Onnoozelheit, Trouw en Eer worden in een wolk vol ſtarren ten hemel gevoert.

„*Wijkt Liefde, Trouw en Eer. de plaagen zijn aan 't ſtijgen.*
De Honger, Arbeidt en de Doodt betreeden d'aardt.
Het voedſel is niet dan door zorg en zweet te krijgen.
De Staatzucht, Wreedheit, Roof en al wat onheil baart,
Bekoomen volle macht om 't aardtrijk te overheeren.
De gruwlen zijn niet dan door 't ſchilt des deugts te keeren.

„Nu komen de Faam met haar trompet, en de Tijdt met zijn ſeisſen gewapent, op het midden van het tooneel. Zy hebben Adam en Eva aan hun rechte zy: den Dag en Nacht aan de ſlinke. Honger, Armoedt, Arbeidt en Bedrog volgen. Staatzucht, Oorlog, Moordt en Roof leeveren hun waapens aan de Faam en Tijdt. De Doodt deurſchiet Adam, Eva, d'ellenden en d'andere gruuwelen: hierop geeven de Faam en Tijdt al wat zy van deeze Pesten ontfangen hebben, aan de Doodt; die, om haar macht te betoonen, de Faam en Tijdt beneevens alle de anderen deurſchiet [1]). Natuur, die met haar vier dochters, Aardt, Water, Lucht, en Vuur, het geweldt poogt te ontvluchten, wordt door de Doodt, die haar hier ontmoet, bevochten. Hier tusſchen verſchijnt er een heldere wolk, daar men een waagen uit ziet koomen, die van een Fenix voortgetrokken wordt: op deeze vertoont zich d'Eeuwigheidt: zy is in 't wit gekleedt, en behangen met een blaauwen ſtaatſymantel, die met ſtarren overzaait is. haar pruik wordt van een ſlang, die de ſtaart in haar bek heeft, omringt. Zy verdelgt door de blixem die zy in haar handt heeft, de Doodt: en zet Natuur op haar waagen en voert haar ten hemel. De hoofdtſtoffen verdwijnen [2]).

1) Wel had de boer, even als in de „kluchtige beſchrijving van den *Aran en Titus*" deszelfden ſchrijvers, ook van deze Vertooning kunnen denken

Gaat dat ſpul zoo voort,
Dan worden op het leſt de kykers ook vermoort.

2) Er bleef alzoo een „Natuur" over, doch verſtoken van datgene waar een Natuur uit beſtaat! — Doch wat zou ik verder hebben aan te teekenen op een vertooning, die niet alleen vol onzinnigheden is, maar eigenlijk niet dan in een verwijderd verband is gebracht met het onderwerp, waartoe zy heet te behooren, en niets aanbiedt dan een koude allegorie.

„Elk komt zijn waapens aan de Faam en Tijd opdraagen.
Deez' worden weeder van de Doodt in 't graf geleit.
Wat immer aasſem ſchiep word door de Dood verſlaagen.
Noch moet zy zwichten voor de handt van d'Eeuwigheidt.
Deez' wordt vergeefs beſtreên van d'allerſtarkſte krachten.
Wie geen beginſel heeft, heeft ook geen eind te wachten.

„Mijn Heer!

„De wijzen, om op te dansſen, heb ik nu droef, dan blijt, naar d'eigenſchap der gemelde perſonen gevoegt.

„Uw E.
Genegenſte dienaar
JAN VOS."

Hoe voortreffelijk ook de „Lucifer" ware, niemand zal verwonderd zijn, dat het treurſpel aanleiding gaf tot vrij wat opſpraak. Niet, dat men toen den verborgen zin, die er in ſchuilde, dadelijk ontraadſeld ſchijnt te hebben: althands het is my niet gebleken, dat de politieke ſtrekking van dat ſtuk door de tegenſchrijvers werd aangetast: — op welk terrein Vondel zich moeilijk zoû hebben kunnen vrijpleiten; doch er was, behalve dat, ſtofs genoeg om aan bekrompen verſtanden en vreesachtige gemoederen aanſtoot en ergernis te geven. De opdracht aan den Roomſch Keizer, de toeſpelingen, welke men in die opdracht vond, de keuze zelve van het ſtuk, het brengen van den hemel in den ſchouwburg en het ten tooneele voeren van bovenmenſchelijke wezens, dit alles was een ſchandaal en heiligſchennis in veler oogen en verwekte een uitberſting van de hevigſte klachten. Vooral waren het de Predikanten, van ouds her op Vondel gebeten, die ook nu wederom tegen hem te velde trokken. Sommigen onder hen gingen zóo verre, er openlijk op den kanſel och en wee over uit te roepen, dat men zulke bybelſtof en den Hemel met de Engelen ten tooneele bracht; dat men 't heilige mengde met menschlijke vonden, en daar een ſpel uit maakte. In dit ſpel, zeiden zy, waren onheilige, onkuiſche, afgodiſche, valſche, en gants ſtoute dingen, te ſpitsvondig uit menſchelijke herſenen geroepen, begrepen. Hun predikatiën en beklag by de Overheid hadden zoo veel uitwerking, dat men den „Lucifer," na dat hy twee malen was opgevoerd, van het tooneel weerde. Doch zoo dit tot ſchade ſtrekte voor den Schouwburg, wegens de kosten, gemaakt tot opluistering van het dekoratief, het bezorgde daar-en-tegen groot voordeel aan den boekverkooper. Gelijk het altijd gaat, en ook by de verſchijning van den „Palamedes" het geval was geweest, de nieuwsgierigheid werd opgewekt om te lezen wat men verbood te ſpelen: de gandſche oplaag van duizend exemplaren was in acht dagen tijds uitverkocht en een tweede uitgave had ſpoedig hetzelfde lot.

Onder de Predikanten, die het meest tegen het treurſpel geyverd hadden, was Petrus Wittewrongel (een Soutelander van geboorte en in 1638 van Zierikzee naar Amſterdam beroepen) wel de voornaamſte, die dagelijks in zijn preêken den Schouwburg met de tooneelſpelers doorſtreek, die noemende ſcholen der ydelheid, zondige hoogten, overblijfſels van 't heidendom, aenleidingen tot zonden, godloosheid, onreinheid, lichtvaardigheid en tijdſpilling.

Vondel, als wy meermalen gezien hebben, was de man niet, om zich door befchuldigingen te laten ontmoedigen. In tegendeel nam hy, te zijner verdediging, behalve den reeds zoo vaak door hem gebruikten fcherpen geefel der fatyre, deze reis ook het middel van ernftig betoog te baat en fchreef zijn „Tooneelfchilt of Pleitrede voor het Tooneelrecht.”

TOONEELSCHILT

OF

PLEITREDE

VOOR

HET TOONEELRECHT.

1654.

Cedo nulli.

[Ik wijk voor niemand.]

TOONEELSCHILT.

De naemhaftige en ruftige Hollander [1]), die van wijsheit en letteren t'zamenhing, eenen ftapel uitgeleerde boecken [2]) naliet, en wien endelijck het metaelen pronckbeelt van Rotterdam, zijne geboorteftadt, toegekeurt [3]) wert, zeide, dat men naulijx iet moght uitgeven, of hoefde het [4]) met de fchiltwacht van eene voorrede te befchutten. Het gemeene fpreeckwoort zeght: wie by den wegh timmert, lijdt veel aenftoots. Zoo gaet het oock met den fchouburgh, en tooneel en tooneelfpelen, die oordeelooze gezellen te bijfter in het licht ftaen, om dat hunne tedere harffens [5]) niet kunnen begrijpen de waerdy van eene overoude kunfte, ons door zoo veele wijzen en treffelijcke verftanden aengeprezen. Wy bekennen ront uit noch niet te konnen begrijpen waerom de kerckuil [6]) een fchiltknaep van de Wijsheit en Pallas vogel is: want een kerckuil bemint de duifternis, en haet het licht. Hy zuight

1) *Hollander*: „Erasmus."

2) *Uitgeleerde boecken* voor „door en door geleerde boeken " even zoo op de volgende bladzijde reg. 5· *den* uitgeleerden *Griecken*.

3) *Toegekeurt*: cierlijker dan: „toegekend," en meer de hooge achting uitdrukkende, door de oprichters van het ftandbeeld hunnen ftadgenoot toegedragen. Zoo ook Deel V, blz. 707

4) *Of hoefde het* voor „of men bevond zich in de verplichting het...."

5) *Tedére harffens* voor „zwakke hersens "

6) *De kerckuil*· Vondel maakt hier, om met de geestelijke heeren, die het tooneel verboden, te fchertfen, van Minervaas uil een *kerkuil*. Zeker wist hy, zoo goed als iemand, dat die vogel aan de godin der wijsheid werd toegewijd, om dat de geleerden, even als de uilen, meermalen de nachten wakende doorbrengen. Vergelijk voorts *de Pinxterbloem van Schotland*, blz 93, vs. 12.

den olijfoli uit de gewijde koorlampen, en vangt by nacht het lichtſchuwe ongedierte, als een lecker wiltbraet; eigenſchappen die luttel gemeenſchap met de wijsheit ſchijnen te hebben: doch zulcke natuurgeheimeniſſen, den uitgeleerden Griecken t' Athene, het hoogh altaer der wijsheit, grondigh bekent, moghten ons klaer blijcken, hadden wy van kintsbeen af by den hoogh verlichten Trismegiſt [1]) en de natuurkundige Egyptenaers, zijne wackere ſcholieren, in Zonneſtadt [2]) ter ſchoole gelegen, en onze onbeſlepe zinnen op hun heilighdom, het uitgeſneden beeldewerck [3]), op grafnaelden ter eeuwige gedachteniſſe uitgehouwen, geſcherpt. Ondertuſſchen willen wy ons liever over dit zinnebeelt verwonderen, dan, met gevaer van den hals te breecken, ſteil opklauteren naer een geheimteken, met ons onverſtant noch niet te bereicken. Tegenwoordigh was het voornemen voor het wettige tooneelrecht noch een weinigh ten overvloet te pleiten, hoewel het voorheene al met genoeghzaeme reden en bewijs verdaedight is: verzoeckende dat de toehoorders, die het gigagen [4]) en d' aenklaghten der tooneelſchenderen aenhoorden, zich gewaerdigen oneenzijdigh hun oordeel een luttel op te ſchorten, om de heerlijcke ſpreuck *Hoor Party*, eertijts met goude letteren, boven den ingangk van het oude ſtadthuis, geſchreven, met der daet te voltrecken, en niet zonder grondige kennis van zaecken te nemen, een ontijdigh vonnis, ten laſte van ſchouburghoofden en tooneelieren [5]), te vellen. Wy willen dan, op deze hoop getrooſt, voortvaeren, en terſtont van de bepaelinge des tooneels aenheffen.

Het tooneel is een verheven plat, toegeſtelt naer den eiſch der rolle van de perſonaedjen, die elck volgens heuren ſtaet ingekleet, en gelijck vermomt, door ſtemmen en gebaer uitbeelden eene hiſtorie, of waerſchijnende verzieringe, of klucht, waerdigh tot ſtichtigh vermaeck, [6]) in het openbaer, gehoort en gezien te worden. Uit deze eenvouwige bepaelinge kan de verſtandige oordeelen of tooneelkunſt zoo ſtrafwaerdigh zy, als vernuftelozen, onder ſchijn van hun bezwaert geweten t' ontlaſten, haer uitroocken. [7]) Deze bepaelinge heeft mede eenige gemeinſchap met den ſtoel des redenaers, die in hooge ſchoo-

1) *Trismegiſt* „Hermes Trismegistus." Zie het deswege aangeteekende op den „*Edipus of Teeckentolck.*" blz 119.

2) *Zonneſtadt:* „Heliopolis."

3) *Het uitgeſneden beeldewerck* hy bedoelt hier niet alleen de allegorie, maar ook het hieroglyfiſch ſchrift, op de gedenkteekenen te vinden

4) *Gigagen giegaauw* of *gigag* is de benaming aan het gebalk van den ezel gegeven.

5) *Tooneelieren:* de vorm *tooneelier*, hoewel even wettig als die van *koetſier*, *hovenier*, *kruidenier*, *warmoezenier*, *aalmoezenier*, is min gewoon en Vondel zelf bezigt meestal dien van *tooneelist*.

6) *Klucht . tot ſtichtigh vermaeck:* zeker, wie de kluchten van die dagen gelezen of maar ingekeken heeft, zal zich eenigzins verwonderen, hoe het woord *ſtichtigh* daarby te pas kan gebracht worden.

7) *Uitroocken* voor „uitluchten," en, even als dit, hier in de beteekenis van „uitmaken, uitkrijten" gebezigd.

len zijne wijsheit en geleertheit den ſchoolieren en braven vernuften, oock door heilige en weereltſche hiſtorien, naer het ongeſtadigh beloop der weerelt, ontvout. Zy deelt mede in de tafereelen der hiſtoriſchilderkunſte, beſtaende uit welgeſchickte vertooningen, die, op haeren rechten dagh beſpiegelt, naer d'afgemaelde ſtof, ſtichten of ontſtichten: en de hiſtoriſchilderknuſt verdiende by d'ouden den naem van ſtomme poëzye, gelijck de poëzy den titel van ſpreeckende ſchilderye bereickte, dat eigentlijcker op tooneelpoëzy ſlaet, die haere ſpreeckende perſonadien regelrecht, terwijl een redenaer perſoneerende, die niet regelrecht invoert. Het onderſcheit, tuſſchen redenaer en tooneelier, beſtaet oock ten deele hier in, dat de redenaer doorgaens alleen ſpreeckt, en, naer den ſtijl der rederijckkunſte, by wijlen perſoneert [1]), en uit den naeme van eenen anderen ſpreeckt; het zy uit den mont van Godt, of eenen engel, of koningk, of amptenaer, of vryen ſtaet, of anderſins, gepaſt op de leeſt der ſtoffe, om het hart des toehoorders te roeren, en lieflijck, buiten zijn weten, tot des ſpreeckers ooghmerck aen te leiden. Het ooghmerck der treurſpelen is, zoo wy voorheene zeiden, den verwilderden aert in te toomen, en zeden in te ſcherpen, gelijck de grijze en wijze Pythagoras dit oock door de muzijck beooghde. Het blyſpel verlicht zwaermoedige geeſten, en geneeſt de hartewonden der ſtaetheeren en amptenaeren, door gedurige bekommeringen en beſlommeringen, tot heil der gemeente, afgeſlaeſt. Is nu het ooghmerck des redenaers, en der ſchilderkunſte goet; hoe kan het zuivere wit der tooneelkunſte zwart en quaet zijn? nimmermeer kan eene zaeck, uit haere nature goetaerdigh, quaet genoemt worden, ten zy een nitgedruckt verbodt van Gode, of Godts ſtedehouderen, over het heilige en weereltſche, en verſtandige ouderen, die pit achter d'ooren hebben [2]), tnſſchen beide inkome: dan kan zelf de ſchoone paradijsappel, nit zijne nature goet en goet blijvende, en alleen ten opzichte van het verbodt quaet, ziel en lichaem vergiftigen, en eenen endeloozen ſtaert van bederf naer zich ſleepen. Moſt men altijt, om der dingen misbruick, het recht gebruick verworpen; wat zou 'er ter weerelt onomgewroet en in zijn geheel blijven? Dat waer, gelijck Plutarchus in een voorbeelt bybrengt, alle wijnſtocken, om het misbruick des wijns, met wortel met al uitroien: en wy hooren het onfaelbaere orakel der wijsheit beveſtigen, dat de wijn Godt en menſch verheught. [3]) De ſchouburghhoofden kunnen dan met geene reden

1) *Perſoneert:* 't Lat *perſonam agit* , een rol vervult "

2) *Pit achter d'ooren hebben* voor „kloek zijn " Zoo zegt men in tegengeſtelden zin van een onbedreven mensch. „hy is nog niet droog achter de ooren "

3) *Dat de wijn Godt en menſch verheught* zie *Pſalm* CIV. 15.

vatten, dat men het tooneel zoo fchendigh over de hekel behoorde te haelen, en betuigen dat de fchouburgh t'onrecht van afgoderye, en hoererye, hun in der waerheit onbekent, eerloos en fchaemteloos gefchantvleckt wort. Zy zien met luft dat kerckglazen, orgeldeuren, en het nieuwe Kapitool een achtfte wonderwerck, met uitgehouwen beelden, en heilige en weereltfche fchilderyen praelen, en rekenen het den kunftigen predickftoel geenfins tot afgoderye, dat de wercken van bermhertigheit den leergierigen door uitgefneden beeldewerck aengeprezen worden: want beelden, gelijck men van outs zeght, zijn der leken boecken. Slaet den bybel op, van het boeck der fcheppinge tot Sint Jans- openbaringe toe; ghy ziet 'er doorgaens hoe Godt, voor en onder en na de wet, den aertsvaderen, koningen, profeeten, en kruisgezanten, op velerhande wijze in droomen en gezichten, als door levendige vertooningen, verfcheen, en hun zijne genade, liefde, en gerechtigheit, en majefteit en heerlijckheit en wil openbaerde. Noah, d'eerfte wijngaertplanter, zagh den eerften regenboogh aen de lucht gefchildert, hem verzekerende, dat Godt het menfchdom niet meer door het element des waters zoude verdelgen. Aertsvader Jacob zagh te Bethel in den droom eene ladder, die van d' aerde aen den hemel reickte, daer Godt boven op ftont, en engelen op en afklommen. Jofefs droomen van korenfchooven, zonne, en mane, en elf ftarren, die hem aenbaden, fpelden zijne toekomende verheffinge; de droomen des fchenckers en korenmeefters, in den kercker, de verheffinge van den eenen, en het bederf van den anderen; Faroos droomen van vette en magere koeien, en volle en doove korenaeren de vruchtbaere en onvruchtbaere tijden. Mofes hoorde Godts of des aertsengels ftem uit het doornebofch, dat in brant fcheen te ftaen. Godt verfcheen Salomon 's nachts in den droom, na het brantofferen te Gabaon. Ezechiel zagh, onder veele andere vertooningen, Godts heerlijckheit en majefteit, van geen fchilders penfeel, noch dichters vernuft t' achterhaelen. Nebukadnezers droom van het geweldige beelt, met een goude hooft, zilvere borft, kopere buick, en yzere en leeme voeten, was, naer Daniels uitlegginge, eene vertooninge van vier hooftheerfchappyen der weerelt. De vertooninge op den bergh Thabor, daer Chriftus hooft en aenfchijn [korts hier na op den dootshooftbergh, met de doornekroone gekroont] gelijck de zon ftraelde, en Mofes en Elyas met hem in gefpreck verfcheenen, ontvoude het voorfpel van de glori, waer in de gekruifte boven alle hemelen zoude verheerlijckt worden. Godts onfaelbaer ftedehouder, wien d'almaghtige de fleutels des hemels toebetroude, zagh de vertooninge van een vat, vol dieren en vogelen, uit den ontfloten

hemel nederdaelen, gelijck eenen grooten lijnen doeck, aen vier hoecken gebonden: en de Heilige Geeſt ſchuift, voor den Euangeliſt Sint Jan, de gordijnen van zoo veele vertooningen open, vol geheimeniſſen en gebloemde wijsheit, te zijner tijt te kennen, ondertuſſchen by wijlen jammerlijck van neuswijzen misduit en verdraeit. Maer wy behoorden den gelovigen helt Samſon, op den triomfwagen der Heiligen omgevoert, niet voorby te gaen, die, naer de getuigenis der Godtgeleerden, in Dagons kerck ſpeelde, en al danſſende en zingende en ſpringende Gode zijnen geeſt opofferde. Al de weerelt gewaeght van de geſchicktheit, en bequaemheit der Societeit [1]), in het manieren regelen en zedevormen der leergierige jongkheit, het welck zy mede uitwerckt door Godtvruchtige en ſtichtelijcke tooneelſpelen, en tooneeldanſſen, wijt afgeſcheiden van lichtvaerdigheit, en bederf van goede zeden, by haer ten hooghſten gehaet. De Spartaenſche maeghden plaghten, in Lykurgus geſtrenge en gemanierde eeuwe, den harnasdans te danſſen, hoedanigh Julius Scaliger, voor Keizer Maximiliaen, door laſt van Bonifacius, 's Keizers oom, niet zonder groote verwonderinge van geheel Duitslant, vertoonde. De hooghgeleerde Voſſius, zoo diep in letteren gedoopt en gedompelt, en wien ſchijngeletterden geen hantwater mogen geven, zeide dat'er dryderhande muzijck was, montmuzijck, hantmuzijck, en voetmuzijck. By montmuzijck verſtont hy maetgezangk, by hantmuzijck vingerſpel, op tamboeren, cymbaelen, fluiten, en ſnaeren, ons van den koningcklijcken profeet aengeprezen, en by voetmuzijck het geregelt danſſen. Of men nu op eenen vloer, of op een tooneel danſſe, dat gelt evenveel, behoudens dat de dans geene lichtvaerdigheit of ongemaniertheit, met reden ſtrafwaerdigh, naer zich ſleept. De Heer van Bartas in Vranckrijck, zoo befaemt om zijne heerlijcke gedichten, waer op Goulart, leeraer te Geneve, zulcke geleerde aantekeningen ſtelde, voert, op de bruiloft van Salomon en Faroos dochter, Saturnus, Jupiter, Mars, Merkuur, en Venus ten reie, en zon en maen, die bruidegom en bruit, Chriſtus en zijne kerck, afbeeldende, de Spaenſche pavane [2]) danſſen, en, elckandere onderling kuſſende en belonckende, het getrippel der voeten, op hun engelſch gezangk, en luit en violons, paſſen. Verbeuren nu zulcke groote kerckmeeſters niet, die heiligh en onheiligh onder een mengende, en Godts bruit, de kerck, by der hant neemende, met haer de Spaenſche pavane danſſen: en durf men zoo terſtont den tooneeliſten den danſſenden droes op het lijf ſchenden, en hen, als padden en kickvorſchen, in den helſchen zwavelpoel

1) *De Societeit* die der Jesuieten namelijk.
2) *De Spaenſche pavane*· zie Deel I, blz 377

flingeren? zeker zulcke printtekenaers ftellen zich zelfs ten toon, en hoefden noch eerft het boexke van goede manieren te leeren, eer zy anderen onderwijzen Hun hooft is te plomp en onbeflepen, om fchuim van gout, en onkruit van tarwe te onderfcheiden. Indien men nu hier aen hechte de bewijsredenen, tot voorftant der tooneelpoëzye, by verfcheide treurfpelen voorheene gevoeght, zoo zal een opmerckende oordeel den loffen grontflagh onzer wederpartye vatten, en de reden en billijckheit gaerne plaets gunnen, fchoon eene onbefchaemde tronie haere verwe niet eens verfchiet, en de kaep der logentaele en lafteringe al ftout voorby gezeilt is. Maer waerom bepleiten wy het behantvefte [1]) en gewettighde tooneelrecht, naer dien domme onwetenheit geene ooren heeft om te hooren. Het fchijnt een behantveft aenklaeger magh teffens rijp en groen, en al wat hem luft, ftraffeloos uitbraecken op d' oefeninge eener vrye kunfte, by weledele burgermeefters en wethouders, nu al over zoo veele jaeren ingewillight. Eenen gemelijcken aert, zwanger om te bedillen wat juift zijne fmaeckeloze tonge niet fmaeckt, ontbreeckt het nimmermeer aen lafterftof, en ongeruft, uit zijnen donckeren pruilhoeck, met donckere en norffe winckbraeuwen grimmende, rekent den vrolijcken hemeldans der Goden zelf bedorven, zoo Venus gekurckte pantoffel [2]) eens kraeckt. De heilige Kruisgezant Thaddeus [3]) tekende al vroegh fommige pylaerbijters en domme dwaelgeeften, *lafterende het geenze niet verftonden.* De hemelfche Waerheit, in den vleefche verfcheenen, wert doorgaens van fchijnheilige Farizeeuwen en fchriftgeleerden belaeght en geplaeght. Zy taifterdeze oock doorgaens met den titel van tooneelfpeelders, door het Griexe woort ὑποκριτὰ eigentlijck uitgedruckt, doch met den naem van geveinfde in den Leitfchen bybel [4]) oneigentlijck vertaelt: want hoewel men, niet fonder reden, zeght dat al de weerelt eene tooneelrol fpeelt, nochtans pafte het fchijnheiligh kamerfpel der fchriftgeleerden eigentlijck op de leeft van quade geveinftheit en mommerye, die, om in fchaduwe te fchuilen, een momaenzicht en andere perfonadie aentrecken: want wie zijnen fchijn gelijck is, kan by geenen kamerfpeeler geleken worden. De Waerheit [5]) noemde de fchijndeughden muggenzifters, kameelverflinders, en fplinterkijckers, die menfchen eer hooger dan Godts eer fchatten, onder fchijn van ootmoedigheit, hoogh in hun wapen, zich zelfs boven aen zetten, en op merckten, in lange kleederen aenftappende, zich kittelden, wan-

1) *Behantveft* „geprivilegieerd," zouden wy zeggen.
2) *Venus gekurckte pantoffel*· zie Deel I, blz 178.
3) *Thaddeus* het is Petrus, die dit zegt, 2 *Petr* II 12
4) *In den Leitfchen bybel* den „Statenbybel," als eerst te Leyden gedrukt.
5) *De Waerheit:* „Kristus."

neerze Rabbi gegroet werden. Zy gelijcktze by gewitte graven, uitwendigh ſchoon en heerlijck opgepronckt, inwendigh vol ſtanck en verrotte beenders en beckeneelen. Zommige tooneeliſten [1], hun eigen vlecken kennende, waerdeeren zich niet boven de waerdy, en hierom deelenze niet zoo diep in ſchijnheiligheit, als voorheene eenige ſtoockebranden en blaesbalgen. De Waerheit zelf beveſtight dat openbaere zondaers by wylen de boetvaerdigheit en den hemel nader zijn dan ſchijndeughden, daer de hartekenner van walght. Een Farizeeuwſche Lynceus [2]) waende, met den verrekijcker van zijne benevelde oogen, door het dack des ſchouburghs heene te zien, en daer een hoerenouter t'ontdecken: maer het miſte den opſnijder, en de ſchouburgh, *Comœdia Vetus* opſlaende, las 'er, dat de kerck een dight dack is, daer eertijts de duivel onder geſcholen hadde, gelijck meeſter Peter, de groote kercktoonéelier [3]) in groot Britanje, noch onlangs getuighde: want het zijn terſtont alle geene engelen, die verengelde menſchen ſchijnen, naerdien de geeſt der duiſterniſſe zich in eenen engel des lichts kan vermommen. Is het nu waerachtigh, dat Lacedemoniers de tooneeliers, zich kantende tegens de wijze wet van den wijzen wetgever Lykurgus, uitbanden; hun geſchiede recht: gelijck oock oproerkraeiers, met toghtſchuit en wagen uitgevoert [4]), niet verongelijckt werden. De goddelijcke Plato getuight dit van de dichteren, die toch nimmermeer eenen aenhang maecken, en waer onder oock de tooneeldichters wel mogen gerekent worden: *Poëtæ nunquam turbârunt rempublicam, ſed oratores non ſemel.* Dat is: *Noit holpen poëten eenen vryen ſtaet op hollen, doch redenaers [5]) klaerden dit meer dan eens.* Maer het wort tijt dat wy ſluiten, en een koſtelijck borſtjuweel aen de keten van deze pleitrede hangen.

De ſchouburghhoofden vonden onlangs by geval eenige letters, in het perck van de halve mane des ſchouburghs, geſtroit, en, gelijck hemelval, uit de lucht, door het dack gevallen. Zy met YVER de t' zamengevoeghde letters by lettergrepen duidelijck ſpellende, ſpelden 'er deze twee wonderſpreucken uit: SCHRYF SPEELEN, MAER SPEEL NIET: LUCIFER GAET TEN TOONEELREIE. Hier over ſtondenze alle gelijck voor het hooft geſlagen, en hadden noit gedroomt dat hun een orakel, zoo onverwacht en vervaerlijck, zoude voor de

1) *Tooneeliſten*· hier bezigt V. weder den gewonen vorm.

2) *Een Fariseeuwſche Lynceus:* Lynceus was beroemd in de fabel wegens zijn ſcherp gezicht. Gewoonlijk noemt men met dien naam lieden, die beweeren, verborgene zaken te zien. Met *een Fariseeuwſchen Lynceus* kan ook een zoodanige bedoeld zijn, die den ſplinter in eens anders oog beſpeurt en den balk in het zijne voorbyziet.

3) *Meeſter Peter, de groote kerck-tooneelier* wie V. hier bedoeld kan hebben is my niet duidelijk.

4) *Oproerkraeiers, met toghtſchuit en wagen uitgevoert:* een hatelijkheid, in 't voorbygaan, tegen de Predikanten, wien hy 't gebeurde met Smout herinnert. Zie Deel III, blz 38.

5) *Redenaers*. waarmede hy de Predikanten meent.

ſcheenen ſpringen. Indien nu d' Amfiktyoniſche raet der vrye Nederlanden hier op beſloot deze wonderſpreucken, op het poortael of voorhooft van Apolloos Nederduitſche kercke, uit te houwen; het moght nabedencken geven of men tooneelſpel en tooneeldans, door een algemeen raetsbeſluit, over al zoude opſchorten, en den ſchouburgh met een diamante grendelſlot, by Vulkaen, der goden wapenſmit, geſmeet, eeuwigh toeſluiten, en bezegelen: doch echter betroudenze dat doorluchtige en hooghwijze ſtaetheeren verder zagen, en, onder andere loflijcke kunſten, de tooneelkunſt van Klio en Thalye, zoo veele eeuwen achtereen en tot noch toe, in alle keizerdommen, koningkrijcken, vorſtendommen en vrye ſtaeten, ten hove gewelkomt, zouden hanthaven, zoo lang die, ter eere van onze wijtbefaemde koopſtadt, de pylaer der goude vrijheit, tot eerlijcke ſtichtinge van inheemſchen en uitheemſchen, gebruickt en niet misbruickt, en met hantgeklap van brave heeren, helden, en jongelingen, en ſchoone jofferen toegejuicht wort.

Men ziet, dat ook in dit ftuk de fcherpe roede der tuchtiging niet gefpaard was. Meer indruk echter dan dit betoog, 'twelk hier en daar niet weinig ftof tot tegenfpraak zoû hebben kunnen verfchaffen, maakten de beide hier achter volgende liederen, die fchijnbaar niets met de zaak gemeens hadden, doch bedektelijk, voor hen die 't wisten, de Predikanten op kluchtige wijze doorhaalden, en in 't byzonder Wittewrongel, op wien hy bereids deze regels had toegepast:

OP

WITTEWRONGEL.

Trompetter van de Zeeuwen,
Gy terght een neft vol fpreeuwen.

UITVAERT VAN ORFEUS.

TOEN Orfeus met zijn keel,
Toen Orfeus, met zijn keel, en veêl,
In 't maftbofch, zong, en fpeelde,
Tierelier, tierelier,
Dat fchoone luftprieel;

Scheen hemel aerde en zee,
Scheen hemel aerde en zee, alree,
Op zang en fpel, te danffen,
Tierelier, tierelier,
Gevolght van wilt, en vee.

1 *Orfeus:* deze was, als bekend is, de Thracifche zanger, wiens heerlijke muzijk niet alleen Goden, en menfchen, maar zelfs de redelooze dieren, ja de onbezielde wezens, tot zich trok. By hetgeen V. hier echter van hem zegt, kan men zonder moeite gedurige toefpelingen op den dichter zelven herkennen

2 *Met zijn keel, en veêl*· opmerkenswaardig is hier de zangerige en gemakkelijke rijmflag, die telkens aan den tweeden regel het flotwoord opvangt. Wat den *veêl* of *vedel* betreft, offchoon het hier de plaats niet is, ons in een geleerd en moeilijk onderzoek te begeven, welk fnaartuig Orfeus wel zoû hebben gebezigd, zoo mag ik niet nalaten, hier aan te teekenen, dat V. de gewone voorftelling volgt, gelijk die ook in de fchilderftukken van zijn tijd werd gegeven, en waarby Orfeus altijd met een foort van viool of *vedel* in de hand werd afgebeeld

3 *Dat fchoone luftprieel:* dit behoort by *'t mastbosch*, waarvan vs. 3 is gefproken· — en waarmede „Amfterdam" kan bedoeld zijn.

Hy zat op een tapijt,
Hy zat op een tapijt, gewijt,
Een' regenboogh van bloemen,
Tierelier, tierelier,
De Deught braveert den Nijt.

Een krans van lauwerier,
Een krans van lauwerier, heel fier,
Vereert de heldre locken,
Tierelier, tierelier,
Een' Godt gelijck in zwier.

De lange witte rock,
De lange witte rock, van vlock
Gefponnen door zijn moeder,
Tierelier, tierelier,
Hielt ftreeck met boogh en ftock.

Hy zong wat Reuzerot,
Hy zong wat Reuzerot, den Godt
Jupijn aen boort durf klampen,
Tierelier, tierelier,
Beftormen 't hemelfch flot;

Hoe elck zijn krachten verght,
Hoe elck zijn krachten verght, en terght,
Hoe zy een ftormkat bouwen,
Tierelier, tierelier,
Van fteenrots en geberght;

Hoe zy met torts, en knods,
Hoe zy met torts, en knods, en rots,
De Goden zelfs matteeren,
Tierelier, tierelier,
In Rijck des Dondergodts;

En hoe Jupijn in 't left,
En hoe Jupijn in 't left, dees peft,
Met blixemftrael en donder,
Tierelier, tierelier,
Begraeft in 't helfche neft.

12 *Op een tapijt, gewijt:* „op een gewijd tapijt"
13 *Een' regenboogh van bloemen*· nadere omfchrijving van 't voorafgaande *tapijt.*
18 *Vereert*· met dit woord is aangeduid dat de laurierkrans aan Orfeus als prijs der overwinning was toegekend. Ik zal hier later op terugkomen.
22 *Van vlock*· d. i.. „van wolle."
23 *Zijn moeder*· de zanggodin Kalliopé. Zie vs. 98.
25 *Hielt ftreeck* voor „wapperde op."
38 *Matteeren:* d i „afmatten, vermoeien." 't Woord is 't Spaansch *matar.*

Terwijl hy ſpeelde, en zong,
Terwijl hy ſpeelde, en zong, ontſprong
Een bron van melck, en honigh,
Tierelier, tierelier,
Gevloeit van zijne tong.

De boomen in het ront,
De boomen in het ront, terſtont
Vergaêren om den Zanger,
Tierelier, tierelier,
En kuſſen zijnen mont.

De wiltzang tiereliert,
De wiltzang tiereliert, en zwiert
Rondom den Speelman heene,
Tierelier, tierelier,
Oock wilt, en tam gediert.

De nachtegael ontſteeckt,
De nachtegael ontſteeckt, en breeckt
Zijn' toon aen Orfeus gallem,
Tierelier, tierelier,
Die duizent zangers queeckt.

De leeu zijn brullen ſtaeckt,
De leeuw zijn brullen ſtaeckt, en blaeckt,
De duiven treckebecken,
Tierelier, tierelier,
Wat Godt blijft ongeraeckt!

Maer onder ſpel en zang,
Maer onder ſpel en zang, eer lang
Een Rey van Boſchbachanten,
Tierelier, tierelier,
Nam derwaert haren gang.

Daer zagen zy Godts Helt,
Daer zagen zy Godts Helt, in 't velt,
En 't boſch; en d'elementen,
Tierelier, tierelier,
Bekoort door 't zoet gewelt.

62,63 *Breeckt Zijn' toon:* d. i.: „wijzigt," of, zoo als men 't met een onduitsch woord zoû zeggen. „moduleert zijn toon."
73 *Een Rey van Boſchbachanten:* lees hier, in gevolge Vondels bedoeling, en met behoud van 't rijm „een rei van Predikanten."

Zy holden door den dranck,
Zy holden door den dranck, dout kranck
Van zinnen en van zeden,
Tierelier, tierelier,
Dat bleeck aen haren gangk.

Zy bulckten overluit,
Zy bulckten overluit, vol uit:
Wat plaeght ons al dit ſpeelen!
Tierelier, tierelier,
Daer Bacchus vreught op ſtuit.

Dees Speelman wou zijn oor,
Dees Speelman wou zijn oor, ons koor
En wijngertſpiets noit gunnen,
Tierelier, tierelier,
Hy houdt Apolloos ſpoor.

Al is 't Apolloos zoon,
Al is 't Apolloos zoon, en kroon;
Trots Kallioop zijn moeder,
Tierelier. tierelier,
Hy zit ons nu te ſchoon.

Valt aen, als dol en doof,
Valt aen, als dol en doof: dien roof
Zal niemant ons ontrucken,
Tierelier, tierelier,
Wat hulp men hem beloof.

Dus raeſt de Wijngodts Rey,
Dus raeſt de Wijngodts Rey: hey, hey;
Valt aen: hy moet 'er onder,
Tierelier, tierelier,
Valt aen met veltgeſchrey.

Met worp de Menas ſnel,
Met worp de Menas ſnel, en fel
De Speelmans borſt met kaien,
Tierelier, tierelier,
In waſch verkeert door 't ſpel.

82 *Door den dranck, doot kranck* de oude beſchuldiging tegen Trigland en de Synodusheeren. Zie Deel III, blz. 102, Deel IV, blz. 435.
86-88 De gewone klachten over de Akademie, enz. Zie Deel III, blz. 83.
91-93 Lees: „die Vondel woû van ons nooit iets weten."
93 *Wijngertſpiets:* de „thyrs;" maar 't was meer een kolf of knods dan een ſpies.
111 *De Menas* *Menas* is eensluidend met „Bacchant"

Een andre breeckt uit wrock,
Een andre breeckt uit wrock, een' ſtock
Op 't beckeneel des zangers,
Tierelier, tierelier,
Het brein beſpat den rock.

De vedel rolt daer heen,
De vedel rolt daer heen, beneên,
En Wilt en Vlught verſtroien,
Tierelier, tierelier,
Hoe lillen al zijn leên!

Schoon hy den jammerpoel,
Schoon hy den jammerpoel, en ſtoel
Van Pluto had bewogen,
Tierelier, tierelier,
In 't onderaertſch gewoel;

Euridice en haer ziel,
Euridice en haer ziel, wiens hiel
Van d'adder was verbeten,
Tierelier, tierelier,
Hem weêr in d'armen viel;

Schoon hy den wiltſten aert,
Schoon hy den wiltſten aert, hier paert,
En breidelt 's tigers toren,
Tierelier, tierelier,
De wijnkroes niemant ſpaert.

Zy rucken met gewelt,
Zy rucken met gewelt, dien Helt,
En ſpreien al zijn leden,
Tierelier, tierelier,
Geſleurt, verſcheurt, langs 't velt.

Daer rolt de ſchelle keel,
Daer rolt de ſchelle keel, en veêl,
Voor wint geplompt in 't water,
Tierelier, tierelier,
Valt Hebrus kil ten deel.

123 *Wilt en Vlught* voor „boschdieren en vogels"

127,128 *Schoon hy den jammerpoel, en ſtoel Van Pluto had bewogen:* hy had namelijk, door zijn verrukkelijk ſpel, Pluto, den God der Onderwaereld, bewogen, hem zijn afgeſtorven vrouw. Euridice, terug te geven.

133 Lees. „en de ziel van Euridice, wier hiel:" 't was *Euridice*, en niet haar *ziel*, welke door de adder in den hiel was gebeten.

148 *Voor wint.* „zoo dat die met den wind heen dreef."

150 *Hebrus kil·* de Hebrus is een rivier, die, door de valeien tusſchen den Hemus en de Rhodope ſtroomende, zich in de Egeeſche zee ontlast.

De vedelgallem zucht,
De vedelgallem zucht, en vlught,
De keel en vingers beven,
Tierelier, tierelier,
't Geluit verdwijnt in lucht.

Toen fchreide al wat 'er was,
Toen fchreide al wat 'er was, een plas,
Een heele beeck van tranen,
Tierelier, tierelier,
Die vloeiden over 't gras.

De beeck- en boomgodin,
De beeck- en boomgodin, niet min
Betreurden haeren zanger,
Tierelier, tierelier,
Met eenen droeven zin.

De Wijngodt ftrafte voort,
De Wijngodt ftrafte voort, dien moort
Aen alle Bofchbachanten,
Tierelier, tierelier,
Zoo ftraf als oit gehoort.

Apollo van Parnas,
Apollo van Parnas, quam ras
Met negen Zanggodinnen,
Tierelier, tierelier,
Daer 't lijck gemartelt was.

Zy zamelden 't gebeent,
Zy zamelden 't gebeent, befteent,
En zoncken 't lijck met klaghten,
Tierelier, tierelier,
In 't graf van elck beweent.

De Vader treckt een' fchicht,
De Vader treckt een' fchicht, van licht
En ftraelen, uit zijn' koker,
Tierelier, tierelier,
En fchrijft dit grafgedicht:

Gun Orfeus, hier gebluft,
Gun Orfeus, hier gebluft, nu ruft,
Mijn zang- en fpelorakel,

186 *Hier gebluft*: d. i.: „wiens levenslicht hier werd uitgedoofd."

Tierelier, tierelier,
Hy plante deught met luft.

Apollo veêl en boogh,
Apollo veêl en boogh, om hoogh,
Ten toon hing in de ftarren,
Tierelier, tierelier,
Een trots voor 't nijdigh oogh.

Terwijl voer Orfeus geeft,
Terwijl voer Orfeus geeft, op 't feeft
Der zielen, by Godts reien,
Tierelier, tierelier,
Daer vreught den rou geneeft.

Het hooft, voor ty in zee,
Het hooft, voor ty in zee, alreê
Te Lesbos aengedreven,
Tierelier, tierelier,
Broght tijding van dit wee.

Een zeeflang, wit van tong,
Een zeeflang, wit van tong, zich wrong,
Om 't bloedigh hooft te licken,
Tierelier, tierelier,
Te flicken op een' fprong.

Apollo quam op flagh,
Apollo quam op flagh, en zagh
De flang afgrijflyck gaepen,
Tierelier, tierelier,
Noch wijder danze plagh.

De Godt hier door onteert,
De Godt hier door onteert, verkeert
Gebit en beck in marmer,
Tierelier, tierelier,
En 't bijten haer verleert.

198 *By Godts reien* voor „by de goddelijke. by de hemelreien"
201 *Voor ty*· „met den ftroom mede."
203 *Te Lesbos*· het eiland Lesbos, de geboorteplaats van Saffo, was van ouds beroemd als aan den zang gewijd.
206,207 Uit deze *zeeflang*, wier *witte* tong zich *wrong*, kan men den naam van den *Zeeuw Wittewrongel* fpellen.
213,215 *Afgrijflijck gaepen, Noch wijder danze plagh:* met andere woorden „nog harder uitvaren en bulken dan naar gewoonte."
220 *Haer*. „de flang"

Nu vrees geen' haet en nijt,
Nu vrees geen' haet en nijt, noch ſtrijt,
Wat kan een dier ons ſchaden,
Tierelier, tierelier,
Dat gaept, maer niet en bijt.

221 *Haet en nijt* de gewone ſamenvoeging dier beide woorden Zie *Jozef in Dothan*, Deel III, blz 752
225 Maar de arme Orfeus was er toch al om koud!

SPEELSTRIJT

VAN

APOLLO EN PAN.

De Godt Apollo wert,
De Godt Apollo wert, heel hardt,
Om tegens Pan te zingen,
Tin tin tin tin tin tin,
Getergt, en uitgetart.

Zy quamen beide in 't perck,
Zy quamen beide in 't perck, heel ſterck,
Met herderen, en Nimfen,
Tin tin tin tin tin tin,
In Godt Apolloos kerck.

De rechter hoorde toe,
De rechter hoorde toe, noit moê
Om ſpel en zang te hooren,
Tin tin tin tin tin tin,
Toen loeide ſtier noch koe.

Apollo hief eerſt aen,
Apollo hief eerſt aen, met blaên
Van lauwerier belommert,
Tin tin tin tin tin tin,
Hy zong gelijck een zwaen.

Toen Herkles uit den ftoel,
Toen Herkles uit den ftoel, en poel
Des jammers op quam dondren,
Tin tin tin tin tin tin,
Wat zagh men een gewoel!

't Was middagh by de klock,
't Was middagh by de klock, en kock,
In Pallas ftadt, Athene,
Tin tin tin tin tin tin,
Toen al de lucht betrock.

Een ieder riep: gewis,
Een ieder riep: gewis, wat is,
Wat wil dit yflijck voorfpoock?
Tin tin tin tin tin tin,
Wie fchept dees duifternis?

Zy liepen naer de mert,
Zy liepen naer de mert, benart,
Daer zagen zy den wachter,
Tin tin tin tin tin tin,
Den Helhont met zijn ftart.

Zy hoorden veel gefchals,
Zy hoorden veel gefchals, een valfch
Geluit in drie gelniden,
Tin tin tin tin tin tin,
Drië hoofden, eenen hals.

De Wilde dreef dien gaft,
De Wilde dreef dien gaft, heel vaft
Gebonden aen zijn keten,
Tin tin tin tin tin tin,
Wie fchrickt niet, als hy baft!

Hy quam in Platoos fchool,
Hy quam in Platoos fchool, de kool
In 't backhuis glom als fackels,
Tin tin tin tin tin tin,
Dat ftonck, als een giool.

21-105 Allerkluchtigst is dit lied van Apollo, en een model van hetgeen men in Frankrijk onder den naam van *travesti* en later hier te lande onder dien van *boertige* of *luimige* poëzy opdischte. Tijden en gewoonten worden hier op 't vermakelijkst door elkander gehaspeld. Die *klok* te Athene (vs. 26), die twaalf flaat, die Herkules die hier (vs. 46), als een zoogenaamde *wildeman* op kermis, zijn helhond, die uit drie keelen blaft, komt vertoonen, die *Droes* (vs. 65) en die *Thales* met zijn *fchool* (vs. 61—71) hier zeer anakronistisch te pas gebracht, zijn ongemeen vermakelijk.

55 *Giool:* of *geool*, eigenlijk „kooi of kerker," van daar vuile poel. Mifchien heeft echter V. 't verward met *riool*.

De wijze en grijze baert,
De wijze en grijze baert, vervaert,
Wert grijzer om dit monfter,
Tin tin tin tin tin tin,
De fchool kroop achterwaert.

Nu zwijght het fchoolkrackeel,
Nu zwijght het fchoolkrackeel, geheel,
En klooft geen hair in zeven,
Tin tin tin tin tin tin,
De Droes ziet al te fcheel.

Die in den tabbert zat,
Die in den tabbert zat, vergat
Zijn boecken, en zijn fchriften,
Tin tin tin tin tin tin,
En wift niet hoe hy 't had.

En Thales fprack in 't left,
En Thales fprack in 't left: o peft,
Ghy fteurt ons goude leffen,
Tin tin tin tin tin tin,
Loop heen naer 't helfche neft.

Hy ging van deur tot deur,
Hy ging van deur tot deur, recht veur
Den Wildeman, zijn' temmer,
Tin tin tin tin tin tin,
De ftadt verfchoot haer kleur.

Het geemlijck kint kijckt bril,
Het geemlijck kint kijckt bril, zwijght ftil.
Het gaet nu vroet te bedde,
Tin tin tin tin tin tin,
En volght zijn moeders wil.

Hy quam in 't heilighdom,
Hy quam in 't heilighdom, hoe ftom
Zat Pallas op het outer!

56 *De wijze en grijze baert.* die der hier gezeten wijsgeeren.
58 *Om dit monfter* voor „op het zien van dat monfter."
65 *De Droes ziet al te fcheel:* „de helhond kijkt ons al te fchuinsch, al te kwaad aan."
71 *Thales.* een der zeven wijzen van Griekenland, die echter lang voor Plato leefde en dus wel geen onderwijs in diens fchool (zie vs. 51) gegeven zal hebben.
81 *Kijckt bril* voor „kijkt langs zijn neus." Zie Deel II, blz. 210.
83 *Het gaet nu vroet te bedde: vroet* heeft hier de dubbele beteekenis die t Fr. *fage* heeft. V. wil zeggen. „het gaat te bedde als een zoet, gehoorzaam kind."

Tin tin tin tin tin tin,
Al d'nilen keecken om.

Nu zochten zy niet meer,
Nu zochten zy niet meer, als eer,
Den oli nit de lampen,
Tin tin tin tin tin tin,
Noch vlogen heene en weêr.

Toen fchreeude een halve roes,
Toen fchreeude een halve roes: wat droes
Verfteurt de Hierofanten!
Tin tin tin tin tin tin,
Hoe ftaet hun hooft zoo kroes.

Mednzaes flangenhooft,
Mednzaes flangenhooft, berooft
Geen' menfch zoo van zijn zinnen,
Tin tin tin tin tin tin,
't Gebas ons ftem verdooft.

Dus zong Apollo voor,
Dus zong Apollo voor, in 't koor,
En Pan begon in 't ende,
Tin tin tin tin tin tin,
Een ieder gaf gehoor.

Hy zong verwaent en ftout,
Hy zong verwaent en ftout, van wondt
En tempel, by Dodone,
Tin tin tin tin tin tin,
Daer zich Jupijn onthoudt;

Daer hy orakels queeckt,
Daer hy orakels queeckt, en breeckt,
Door 't korren van zijn draeiers,
Tin tin tin tin tin tin,
Als 't volck hem bidt, en fmeeckt;

90 *D'uilen:* de „Predikanten " Zie hier boven *Tooneelfchilt*, blz. 319.
93 *Den oli* „hun inkomften."
98 *De Hierofanten:* de „Priesters." t. w. in Vondels meening: „de Predikanten."
113-118 Naby Dodone, een ftad in Epirus, bevond zich een heilig woud, geheel van eikeboomen, en, binnen dat woud, het oudfte der orakels van Griekenland. Twee heilige duiven, hier — vs 118 — *draeiers* genoemd, en waarvan HERODOTUS, *Lib* II, *cap* 57, „waarzegfters" maakt, gaven er antwoord op de vragen der weetgierigen. Dat Jupijn er alzoo orakels *kweekte*, is overeenkomftig de oude overlevering: dat hy ze echter ook *brak*, fchijnt hier alleen om 't rijm vermeld

Daer boomen, groen als palm,
Daer boomen, groen als palm, door galm,
Verlege vraegers raeden,
Tin tin tin tin tin tin,
Geluit ſlaen als een halm;

Daer klinckend koper ſpel,
Daer klinckend koper ſpel, en bel,
Hun' klanck verdubbeleeren,
Tin tin tin tin tin tin,
En klincken hel en ſchel.

Oock wou zijn zangk hunliên,
Oock wou zijn zangk hunliên, bediên,
Hoe zommigh ſlagh van beeſten,
Tin tin tin tin tin tin,
Met kracht geen wit magh zien;

Een ander aert zich ſtoot,
Een ander aert zich ſtoot, aen 't root,
Een verf by d'olifanten,
Tin tin tin tin tin tin,
Gehaet, gelijck de Doot;

En hoe zich 't buffels velt,
En hoe zich 't buffels velt, ontſtelt
Om 't root, en roode rocken,
Tin tin tin tin tin tin,
Bezuurt van menigh helt;

Wie niet ontrennen kan,
Wie niet ontrennen kan, wort van
De buffels doot geknuffelt,
Tin tin tin tin tin tin,
Al waer 't een oorloghsman.

123-125 Volgends andere ſchrijvers waren het de eikeboomen zelve, die de orakels gaven

127-130 In het woud van Dodone bevonden zich twee hooge kolommen. op den top van de eene ſtond een koperen bekken op de andere het beeld van een knaap, met een beweegbaren koperen vlegel in de hand, die, wanneer hy door den wind bewogen werd, op het bekken ſloeg en een geluid maakte, dat lang aanhield en veraf gehoord werd.

133 *Zommigh ſlagh van beeſten*· de „Puriteinen en Independenten"

135 *Geen wit*. „geen witte koorkleederen."

137 *'t Root:* 't „Bisſchoppelijk gewaad."

138 *D olifanten:* de „Predikanten," als zijnde, even als de *olifanten*, in *'t swart* gekleed. Op gelijke wijze bezigt V. in zijn *Pinxterbloem*, vs. 14 blz. 98, de uitdrukking:

Zoo swart Brunist als waterrotten.

141 *'t Buffels velt*. Cromwells Independenten droegen lederen kolders.

Nu zweegen ze alle bey,
Nu zweegen ze alle bey; elck zey:
Apollo wint de prijzen,
Tin tin tin tin tin tin,
Beſtemt van rey by rey.

Maer Midas, tegens reên,
Maer Midas, tegens reên, alleen
Gaf Pan den prijs van 't zingen,
Tin tin tin tin tin tin,
En daerme ging hy heen.

De plompert, by een' vliet,
De plompert, by een' vliet, beziet
Zijn' eigen ſchijn in 't water,
Tin tin tin tin tin tin,
En zucht, van groot verdriet.

Hy ziet, van zin berooft,
Hy ziet, van zin berooft, zijn hooft
Verciert met ezels ooren,
Tin tin tin tin tin tin,
Wie had dit oit gelooft!

Eer 't iemant wort gewaer,
Eer 't iemant wort gewaer, hy 't hair
Met eenen hoedt gaet decken,
Tin tin tin tin tin tin,
Noch loopt de ſchant gevaer.

De ſcheerder merckt het ras,
De ſcheerder merckt het ras, toen was
Het melden hem verboden,
Tin tin tin tin tin tin,
Hoe ſterck men hem belas.

Hy groef, op dat hy 't zweegh,
Hy groef, op dat hy 't zweegh, om leegh
Een' diepen put in d'aerde,
Tin tin tin tin tin tin,
Waer in hy nederſteegh.

Daer riep hy overluit,
Daer riep hy overluit, recht uit:

155 *Beſtemt* voor „naar 't oordeel van"

Zwijgh ſtil van Midas ooren,
Tin tin tin tin tin tin,
Te lang en ruigh van huit.

Hy ſtopt na dit gehuil,
Hy ſtopt na dit gehuil, den kuil
Met zant en aerde weder,
Tin tin tin tin tin tin,
Noch ging de ſchant niet ſchuil.

De herder leert dit haeſt,
De herder leert dit haeſt, hy blaeſt
Op 't riet, hier uit geſproten,
Tin tin tin tin tin tin,
Dees' klanck die hem verbaeſt:

Wie u naer Midas vraeght,
Wie u naer Midas vraeght, hy draeght
En roert twee ezels ooren,
Tin tin tin tin tin tin,
Met recht aldus geplaeght.

De openbare meening, hier te lande, toen, even als thands en altijd, machtig bevreesd om iets, dat van den gewonen ſleur afweek, goed te keuren, ſchaarde zich ook deze reis aan de zijde der Predikanten, en nog een dertigtal jaren later gaf Pels hun gelijk in zijn *Gebruik en Misbruik des tooneels*, waar hy zegt:

Men hoort dan wel te recht de Predikſtoelen dreunen,
Wen zich het ſpeeltoneel wil met Gods woord bekreunen.
Een Leeraar, die dat niet beſtraft, vergeet zijn pligt,
Verraadt zijn ampt, en ſtaat zich zelven in het licht.

Ook L. Bidloo vereenigde zich met deze uitſpraak in een ernſtig vertoog, te vinden in zijn *Pan Poëticon*, blz. 60 en 61 — en wy mogen aannemen, dat beide ſchrijvers de meening der groote meerderheid uitdrukten. Zoo gaat het ten allen tijde: men bewondert de Vondels; doch men laat zich door de Pelzen en Bidloos regeeren: — en dit blijft ook zelfs daar het geval, waar 't geen poëzy geldt.

Wat Wittewrongel betreft, hy liet zich niet uit het veld ſlaan; maar bleef Vondel kloekmoedig beſtrijden. In zijn werk, getyteld: „*Oeconomia Christiana* ofte Chriſtelijcke Huyshoudinge, vervat in twee boeeken, tot bevoorderinge van de Oeffeninge der ware Godtſalig-

heydt in de byſondere Huysgeſinnen, naer den regel van het ſuyvere woort Godts te ſamengeſtelt," en dat in 1661 te Amſterdam uitkwam, yverde hy [1]) zeer ernſtig en uitvoerig tegen de tooneelſpelen in 't algemeen, en inzonderheid tegen die tooneelpoëzy, waarin gewijde ſtoffen behandeld werden. Vry gevoelig tastte hy te dier gelegenheid Vondel aan, zijn „Lucifer" een „ganſch aenſtootelijk treurſpel" noemende, en den dichter zelven, wegens zijn geſtadige verdediging der tooneelpoëzy, tamelijk ſchamper den naam gevende van „Tertullus."

Eer wy van Wittewrongel affcheid nemen, wil ik nog vermelden, dat hy den 7 December 1662 in drie-en-vijftigjarigen ouderdom overleed, en dat de rijmelaar H. F. Waterloos, in zijn byſchriften *op d'afbeeldingen der rechtzinnige leeraars t'Amſterdam*, hem aldus bezong:

Zo leeft den Amfion des hemels, die de ooren
Van 't woeſte menſchendom kon ſtreelen en deurbooren.
De kleyne werelt hanght an zyn geleerde tong.
Zo werdt door hem geen Theb', maar zulken ſtat getimmert,
Daer 't niet van paerlen, maer van loutre Godheit ſchimmert [2]).
Ach dat zijn goude luit dan noit in ſtukken ſprong.

Onder 'smans portret leest men:

Dit 's 't aenſchijn, dat de booze werelt gaat braveeren,
En met zijn wenk en woord de Chriſtenkerk regeeren.
Des, als hy dan zijn honigzoette tong laat hooren
Zo wert de werelt jong en Chriſtus kerk herbooren.

En nu, ten ſlotte, nog een der vaerzen, die tegen den „Lucifer" uitkwamen, en 't welk tot bewijs kan ſtrekken, hoe men in dat werk, zoo men er al een politieke ſtrekking in ontdekte, die niet toepaste op den afval der Nederlanden, maar op dien der Engelſche Parlementsgezinden:

De heylige Ark van Gods verbond
Staat op der Philiſteenen grond
In Dagons huys, nu Jooſtens dicht
Den throon van 't driemaal heyligh Licht,
Waarachtig Godt, geen Jupiter,
Beſtreeden trots van Lucifer,
Stoot in een Rijmkaſt met geſpeel,
Ontſlooten op het boos Tooneel,
Quanſuys tot ſtichtelijke leer,
Opdat hy England ga te keer.

1) Ald. *Deel* II, *Hoofdst.* 44.
2) Voor „ſchemert, ſchittert."

Soo, vraag dan niemant: waarom wort
Weêr Dagon niet omver geſtort?
Godts vreeſe ſtraalt niet uyt dat boeck
Hoe ſchoon bewimpelt met een doeck;
Maar 't toont, hoe Vondels welluſt woont
Waer dat zich Lucifer vertoont.
Vol lachs, omdat ſijn hemelval
De Schouburgh oock bekoopen ſal.
Die met dees groote godtloosheyd
Verdient in koolen neêrgeleyd,
Wanſchapen tot een gloênde hel
Voor Duyvel ſpeelders in ſulck ſpel.
Of wilt men fors den Hemel daer?
Dat dan Godts kerk die plaets bewaer.
Of dat men aelmoesſe en recht ſticht.
Twee dekkleên voor 't Toonneel verdicht.

Van geheel anderen aart dan de „Lucifer," ofſchoon mede van geestelijke ſtrekking, waren eenige gedichtjens, welke Vondel in ditzelfde jaar in 't licht gaf. Het eerſte daarvan, ter gelegenheid van de Vasten vervaardigd, heeft allen ſchijn, een vertaling of omwerking te zijn van een dier mystieke liederen uit vroegere dagen, hoedanige men nu weder in de mode zoekt te brengen; ofſchoon ik wat my betreft er nimmer ſmaak in heb leeren krijgen. Ook Vondel was te veel doortrokken van den geest der klasſieke oudheid, om op den duur behagen te ſcheppen in dergelijke duistere en gezochte allegoriën en vernuftſpelingen, en de voorbeelden, welke men daarvan onder zijne werken vindt, zijn dan ook gelukkig uiterst zeldzaam. Het hier bedoelde, dat, in plano gedrukt, by Pieter Zachariasz. Hartevelt te Hoorn verſcheen, en wellicht door Vondel voor zijn zuster of hare kinderen gemaakt was, munt echter uit door een allerkunſtigſte verſifikatie, en ook hem, wien de inhoud duister en verward toeſchijnt, zal de vorm behagen.

EENZAEME AENDACHT

IN

DE VASTEN.

Secura quies & nescia fallere vita.

EEN eenzaem Kluizenaer
Nam zijn getijden waer,
Daer 't beeckje ſpiegelklaer
Langs 't kluisje vloeit,
De klaverweide ſchaeft,
Zijn dorre lippen laeft,
Geboomt met vocht begaeft,
En milt beſproeit.
Hy docht om geen verdriet.
Dan zagh hy, in 't verſchiet,
By wijle een ſpits, of iet,
Gelijck een kerck.
Zijn aendacht, als een boogh,
Geſpannen, voert zijn oogh
En zinnen ſteil om hoogh,
Ja boven 't zwerck;
Daer d'Engelen zingen,
Krioelen, en klingen,
En danſſen, en ſpringen
Om Godt, hun lot, hun eenighſte wit.
O jeught, ô vreught, wat leven is dit!

Dan zat, dan ſprong hy wat.
Dan badt, dan zong hy dat.
Of ſchreef, of las een bladt.
Dan prees zijn tong,

Secura quies, caet. d. i. „een verzekerde rust, en een levenswandel, die niet in ſtaat is tot bedrog." De plaats is ontleend aan VIRG. *Georg* II, 467.

16-21 Uit het vervolg blijkt, dat de geöpende hemel, welken de kluizenaar meende te zien, een zinsbedrog was, door den Boze verwekt.

In aengename ſtilt',
Zijn' Godt, zijn hoop, zijn' ſchilt!
Daer d'afgront vier op ſpilt,
Die hem beſprong.
Toen ſprack hy onbevreeſt:
Ghy zijt dat ſpoock geweeſt,
De zelve tuimelgeeſt,
Die met Godts Schrift
Het afgevaſte Woort,
Mijn' Kruisheer, klampt aen boort,
Met Staet en eer bekoort,
En helſche drift:
Maer hoe ghy dit mengelt,
Uw doolhoven ſtrengelt,
Uw troni verengelt;
Ghy zijt de Nijdt, de baerlijcke Droes.
Hou ruſt: my luſt geen giftige kroes.

Ick ken uw nucken wel,
Tooneel- en guighelſpel.
Uw hemel is een hel,
Vol druck, vol ween.
Hoe ſchoon ghy u vergult,
En oefent mijn gedult,
Schoon ieder braſt, en ſmult,
My luſt geen ſteen;
Die koſt is veel te raeu.
Al wort het lichaem flaeu,
Ick leef by manne en daeu.
O plompe vont!
Ghy ſpant vergeefs dit net.
Een kay is geen bancket;
Maer lecker aes beſmet
En lockt den mont.
Uw aenſlagen ſtincken.
Loop elders rinkincken.
Laet anderen hincken.
Godts knecht houdt recht, en ſimpel, en ſlecht,
Het padt naer ſtadt, daer Jesus voor vecht.

Wat ſmaeckt zoo zoet, als ſpijs
En vrucht van 't paradijs,

31 *Ghy zijt dat ſpoock geweeſt*· d i.: „gy, fraaie vertooning van zingende Engelen enz , zijt niets dan misleiding "
34 *Het afgevaſte Woort:* „den afgevasten Kristus "
41 *Droes* „duivel," als meermalen
50 *My luſt geen ſteen:* zinſpeling op *Lukas* IV. 3.

Genut met lof en prijs!
Dees voedt mijn ziel.
Dit heiligh hemelfch broot,
Een trooft in druck en noot,
Uit den genadefchoot
Des Vaders viel.
Geen winter fchent Godts palm.
En waerom fpreuck en galm
Van Koning Davids Pfalm
Dus loos misduit,
Op dien verkeerden zin?
Hier fchuilen flangen in.
Ick ftortme van geen tin,
Op zulck een fluit.
Mijn ooren verduren
Dat zoet tureluren.
Zy kennen uw kuren.
Uw fpoock is roock, en nevel, en wint.
Wie wijckt, en ftrijckt, is razende blint.

Al bietghe noch zoo veel,
En toontme, op 't berghtooneel,
Wat in dat luftprieel
De zon befchijnt;
Ick luifter naer geen' eifch
Van wulpfch en weeligh vleifch,
Noch eer van 't aertfch palais,
Die fnel verdwijnt.
Mijn welluft is mijn boeck,
In een' vergeeten hoeck.
Dees ftomme leert me kloeck,
En fpreeckt met my.
Daer val ick Godt te voet.
Zijn Geeft, het hooghfte goet,
Mijn' geeft ontvonckt door gloet
Van Poëzy.
Schuif toe uw vertooning.
Mijn Jesus, mijn Koning,
Is al mijn belooning.
Ick eer den Heer van 't kruis, in mijn kluis.
Dat zwaert vervaert het logengefpuis.

78 *Ick ftortme van geen tin:* evenzeer zinfpeling op *Lukas* IV.

De twee volgende gedichten zijn minder mystiek, ja zy lijden — het eerfte althands — veeleer aan een tegenovergefteld gebrek, t. w. aan trivialiteit in de voorftelling.

GETHSEMANE

OF

ENGELETROOST.

De Godtheit trock in 't lichaem van Marye,
Het lichaem aen, op datze lijden zou,
Tot 'smenfchdoms heil, wat wet en profecye
Had afgebeelt, en voorgefpelt zoo trou.
Dees uur genaeckte, als Jesus, met verlangen
Naer 't heilzaem Kruis, zijn lichaem en zijn bloet
Had uitgereickt, daer danckbaer met gezangen
Het twaleftal Godt looft voor 't hemelfch goet.
De leerling had den meefter, hier in 't midden
Ter Paefchfeefte, al op fnooden prijs gefchat:
Nu gingenze uit met Godt, om Godt te bidden.
De bidtplaets was d'Olijfbergh, by de Stadt.
Meffias fcheit zich af van alle d'anderen,
Op dat hy zich nu wapen' met gebeên.
Het treurtooneel zal draeien, en veranderen:
De bende komt, en Judas treet voorheen.
D'aenftaende fchimp en fmaet, de fmert van 't lijden
Ontvouwen zich voor zijn alwetende oogh:
En fchoon de Zoon dit flus zagh met verblijden,
Niet minder dan de Vader zelf om hoogh;
De kranckheit der nature is niet gefcheien
Van 't lichaem, daer de geeft den ftrijt gevoelt,
En duizent ween, noit uitgebeelt met fchreien;
Een' gloet van pijn, door tranen noit verkoelt.

16 *Treet voorheen:* lees „treedt vooruit," of, met fplitfing van het tweede woord: „treedt voor heen."

Hy voelt alree de koorden, d'yſre vuiſten,
En 't laſtigh kruis. Hy hoort den ſmaet, en ſchimp,
Hy kent alree wat vyanden hem kruiſten,
Met ſchijn van ſchrift, en Farizeeuſchen glimp.
Het bloetgelt ziet hy zijn' ſcholier ontfangen,
En tegens Godt den Ouderling gekant;
Het purpren kleet om zijne ſchouders hangen,
Den rieten ſtaf hem ſteecken in de hant.
Hy voelt de ſmart der doornekroone en roeden
En nagelen. Hy proeft, geſmacht van dorſt,
De gal en eeck der tigerſche gemoeden.
Hy voelt de ſpeer, den moortſteeck in zijn borſt.
Hy worpt zich neêr wel driemael, ſchijnt te zincken
In 't graf des doots, en bidt in dit geſchil:
O Vader, laet my dezen kelck niet drincken;
Doch Vaders wil ſta boven mijnen wil.
Hy worſtelt met de doot in zijn gebeden.
Het dootzweet breeckt hem uit, zoo root als bloet.
Het bloet, uit angſt, komt vloeien, langs zijn leden
Op d'aerde, daer hy neêrſtort, flaeu van moedt.
Den Vader komt dit moortgeſchrey ter ooren,
En zent ten trooſt, uit 's hemels hooghſten troon,
Een Engel neêr aen zijnen eerſtgeboren
En eenigen en trooſteloozen Zoon.
Hoewel de naem des trooſters wort gezwegen,
Het was miſſchien d'Aertsengel Gabriël,
Die voortijts broght de bootſchap van Godts zegen
Aen Joſephs bruit, in d'onbeſmette cel.
Hy vint hem op zijn aenſchijn neêrgevallen,
In ſtof en bloet, dat van dit aenſchijn droop,
Daer Cherubijns om wenſchen met hun allen.
Hy heft hem op, en heldert JESUS hoop.
Hy ſtut den hals en 't hooft, en ſtreelt de kaecken
Met zijne hant, noch zachter dan fluweel.
Hy kuſt Godts mont, en ſchijnt hem aen te blaecken,
En ſterckt het hart, met geur uit Godts prieel.

25–40 Deze voorſtelling, alsof de doodsangst, in Gethſemane door den Heiland uitgeſtaan, moest toe geſchreven worden aan vrees voor aanſtaand, lichamelijk lijden, is al heel ongelukkig, en bewijst, welke materieele begrippen men zich in Vondels dagen nog van geestelijke zaken vormde.

45 *Moortgeſchrey:* wellicht een drukfout in de oorſpronkelijke uitgave voor *nootgeſchrey*, dat hier beter paste.

46 *En sent* *sent* kan volgends de regels van den goeden zinsbouw niet afhangen van *den vader*, 't welk in dativo ſtaat: en de zuiverheid der taal vorderde — wat wellicht in Vondels handſchrift ſtond — *hy sendt*.

60 *Prieel*· hier voor: „lustplaats, zalig verblijf." BILDERDIJK verklaart in zijn *Geſl.* 't woord met „bidvertrekjen." 't Zoû in dat geval een ſamentrekking moeten zijn van *prie-dieu* of *prié-dieu*, zoo als dit woord oudtijds luidde. Ik herinner my echter niet, het in onze taal ooit in die beteekenis te hebben gevonden; althands reeds zeer vroeg is het niet anders genomen dan voor *umbraculum*, „overſchaduwd plekjen," en ik zoû het daarom eer voor 't zelfde als *préau* nemen.

Hy fpreeckt ten lefte: O eenige uitgekoren!
O erfgenaem van Godt en 't hemelfch Rijck!
Wat is uw hooft een kroon om hoogh befchoren!
Wat is die kroon uw fchimpkroon ongelijck!
Hoe wil uw naem en tittel alle naemen
Verdooven, als de hemel aerde en hel,
Voor u geknielt in Jesus Naem, te zamen
Zich buigen voor uw' troon, en voetfchabel!
De heemlen en alle Engelen verlangen
Naer uwe komfte, en blijde hemelvaert.
Ons Paradijs luickt op van groot verlangen.
Alle oogen zien, vol hoops, benedenwaert.
Al wortghe in 't aertfch Jeruzalem verfchoven,
Ter poorte uit naer den Kruisbergh heen geleit;
Een fchooner ftadt, Jeruzalem daer boven,
Ontfluit voor u haer' glans en heerlijckheit.
De mantel, uw triomfkleet, wort gefchapen,
Vol zonnen en vol ftarren rijck gezaeit,
Vol fenixen. Het kruis, uw heerlijck wapen,
Zal glinftren, waer de zon haer oogen draeit.
Hoe kan 't geloey der Schriftgeleerde ftieren,
Dat vloecken, dat verlaftren uwe Faem
Verdooven? geen gebulck van tempelieren
Verdooft de loftrompet van Jesus Naem.
Bloetdruppelen verkeeren in robijnen,
In perlefnoer de tranen, hier geftort.
De zon en maen ftaen doof hoe fchoon zy fchijnen,
Als ghy uw kleet met diamant omgort.
Dat tittelfchrift, ten fchimpfchrift van de waerheit,
Aen 't Kruis gehecht, eerlange der Hebreen
Schijnheiligheit, met goddelijcke klaerheit,
Verwijten zal dien hoon, by u geleên;
Wanneerghe heerfcht door nimmer eindende eeuwen,
In 't onbepaelt en eeuwigh erfgebiet,
Als Godts Gezalfde en Koning der Hebreeuwen
En Onhebreen, waer 't licht zijn ftralen fchiet.
Verbergh uw' glans en Godtheit noch drie dagen,
Een oogenblick by d'aenftaende eeuwigheit;
Zoo ras de zon dan 's morgens ftijght te wagen,
Zal 't licht u zien geweckt met majefteit.
Dan zullen Doot noch graf u langer houden;
Uw grafwacht, al verbaeft op dat gerucht,

65-68 Toefpeling op *Filippenf.* II· 10
73 *Verfchoven* voor „veracht, ter zijde gefteld," waarvan nog *verfchoveling*.
83 *Tempelieren* voor „tempeldienaars"
90 *Eerlange* voor *eerlang*

Zoo menige als op zichtbre maght betrouden,
Uit fchaemte en angft, zich geven op de vlught.
Ten fpiegel van de quaên, ten troolt der vrome,
Zal Godt uw bloet hereifchen van hun hant;
Wanneer de wraeck en roode Roe van Rome
Haer' ftandert hier op 'stempels puinhoop plant.
De Rechter, met de Wetgeleerde Vloecken,
Gedaghvaert voor uw' ftrengen rechterftoel,
Zal fchaduwen in moortfpeloncken zoecken,
Op hoop of eens uw grimmigheit verkoel'.
Terwijlwe noch dat hooghfte Recht verbeien,
En gby alleen de wijnpers treden moet,
Betrou dat wy uw fmeecken en uw fchreien
Den Vader biên, en voeren te gemoet.
Ghy kent zijn hart en vaderlijcke liefde.
Heeft hy van zelf het menfchdom zoo bemint,
Dat zijnen Zoon, zijn hart, zoo bitter griefde;
Wat liefde draeght hy zijn gehoorzaem kint!
Gezegent hooft der Serafijnfche Geeften,
Getrooft u dan dit worftlen voor Godts eer.
Om Godt, om uw triomfen en uw feeften,
Aenvaert dien kelck, een' kruiskelck, dan geen' meer.
D'aertsengel wafcht het aenfchijn met zijn flippen,
En Jesus niet zoo dra dien kelck ontfong,
Met eenen kus van trooft voor mont en lippen,
Of mift hem, als een blixem, op een' fprong.

111 Waarfchijnlijk bedoelt V. hier. „zal, zelfs in een moordfpelonk, zich nog veiliger achten, of een minder erg lot te wachten hebben, dan hem uw toorn doet verbeiden.' Wellicht fpeelde hier den dichter het gezegde van Kristus voor den geest, *Lukas* XXI 21." Zie ook *Lukas* XXIII 30.

114 Verfta. „wanneer gy, als rechter optredende, uwe vyanden ftraffen zult." De uitdrukking is Bijbelsch en ontleend aan *Klaagl* I. 15 Vergelijk ook *Openb.* XIV. 19, 20, XIX 15.

123 *Met zijn flippen*. V. ftelt zich hier den aartsengel voor gelijk die op fchilderyen of prenten is afgebeeld, met een kleed of mantel om 't lijf. Den teekenaar is zoodanige wijze van voorftelling te vergeven, om de zwarigheden, die 't afbeelden eener geestelijke figuur mede brengt, doch in den dichter, die het in zijn macht heeft, het ftoffelijke te vergeestelijken, is het niet te verfchonen, wanneer hy, als dit geheele gedicht door gefchiedt, in tegendeel het geestelijke, zoo zinnelijk als maar wezen kan, voorftelt. — Intusfchen, zoo V. nu leefde, hy zoû anders gefchreven hebben.

ECCE HOMO.

WIEN brengt de grijze Rechter daer
Ten rechthuize uit in 't openbaer
Door zijnen hoffoldaet ten toon?
Gekroont met eene doorne kroon;
De koorde om d'armen ftijf en ftraf;
Een riet, quanfuis de goude ftaf,
In zijne hant; het purpre kleet
Hangt om de fchouders. Wat een kreet
Van fchimp verheft zich uit de wolck,
En drang van 't opgehitfte volck,
Het welck, vol wrock en helfchen haet,
Om laegh hem aengrimt, van de ftraet!
Schijnheiligheit van Farizeen
Noch Schriftgeleerden hier beneên
Ontbreecken, ftout en trots van geeft.
Wie fcherrep toeziet, fpelt en leeft
De wet van Mofes, in den boort
Van hunnen mantel, met Godts woort
Befticket, zoo vol Hebreeus gezaeit
Als deerlijck door hun tong verdraeit.
D'een torft het wetboeck in den arm.
Een ander terght een' zwarten zwarm
Van horfelen, die al bereit
Zijn angels om d'Onnozelheit
Te quetfen, vinnigh fcherpt en flijpt.
Het bloet dat door de dorens zijpt,

8 *Hangt*· dewijl de w.woorden die by de *koorde* en by *het riet* behoorden, als genoegzaam uit den zin op te maken, zijn weggelaten, had *hangt* evenzeer kunnen wegblijven 't Luidt nu, als *hingen* niet alleen het *kleet*, maar ook de *koorde* en de *ftaf*.

11 *Het welck* dit woord, waarvan de eerfte greep geheel toonloos is, kan in geen vaers geduld worden, ten zij als *'t welck*.

22-23 Lees „een ander hitst een zwarten zwerm aan van horfels, (akolyten, jeugdige yveraars, als b. v Saulus en dezulken) die reeds vaardig ftaan en hun angels (zwaarden, of, figuurlijk, fmaadredenen) fcherpen en aanzetten om de Onfchuld (Jezus) te grieven." Dat de zwerm *zwart* genoemd wordt ziet weêr op de Predikanten of Puriteinen. Zie *Pinxterbloem*, blz.93.

26 *Zijpt:* „drupt," als meermalen.

En langs den hals en boezem loopt;
Dat aenſchijn, in zijn bloet gedoopt;
De ſtramen, in die zuivre borſt;
Zijn armen, root van bloet bemorſt;
Onnozel bloet, van top tot teen,
Zoo root gevloeit door al zijn leên;
Verzachten noch de helſcheit niet,
Die dit elendigh ſchouſpel ziet,
En onverzoent, en onverzaet,
Hierom alleen geen tranen laet,
Maer vloeckt hem noch, door haet verblint;
Daer 't Roomſch Gerecht geen ſchult by vint,
Wie magh dit zijn? wie anders, och,
Dan JESUS zelf, die geen bedrogh
Noch ſmet, noch vleck, noch misdaet kent.
Aertsprieſters, Wetgeleerden, ſchent
Ghy dus uw handen aen Godts Lam,
Aen 't heiligh bloet van Abraham,
En David? hoe verantwoort ghy
Dees dolheit? wet en profecy
Op niemant oogen dan op hem.
O Koning van Jeruzalem,
Hoe ſtaetghe hier van glans berooft!
O doornekroon, ghy druckt dat hooft,
Om 't welck de glans der Godtheit ſtraelt,
En daer Godts Duif op nederdaelt.
Is dit het ſtralende aengezicht,
Waer uit op Thabor 't hemelſch licht,
Gelijck een zon op d' aerde ſcheen?
En heeft dees mont de zuivre ſpeen
Der MAEGHT gezogen, toen de tong
Der Englen Godts geboorte zong?
Is dit het koninckljjck geſtalt,
Waer voor het Ooſten nedervalt,
En offert wieroock mirre en gout?
Noch hoopt Pilatus, en betrout
Dat zulck een' ſchouſpel 't wreet geſchal
Den laſtermont eens ſtoppen zal:
Maer al vergeefs. Helaes, de ſtem
Is: Kruiſt hem, kruiſt hem. Voort met hem.
Al heeft hy Lazarus geweckt,
De weeuw en wees een kruck verſtreckt,
Den blinde een oogh, den lamme een voet;
Geen weldaên, geen genoten goet

47 *Op niemant oogen dan op hem*: d. i. „beöogen hem alleen."

Gedenckt d' ondanckbre, al ziende blint.
Alreede ſlaet men in den wint
Hoe zy Hozanne zongen, toen,
De wegh beſtroit, met pallemgroen
En hunne kleedren, hy de ſtadt,
Als Koning, innereedt, en zat
Zachtzinnigh op zijn ezelin.
Zoo veel vermagh die booze ſpin
Der Schriftgeleertheit, overtuìght
Van boosheit, als zy moortſap zuight
Uit roozeblaên, en heilzaem ſchrift
Van Godts Oraklen in vergift
Verkeert, en daer de honighby
Haer' dau uit treckt, en leckerny.
Pilatus, met zoo veel geſchreeus
Des opgerockenden Hebreeus
En der Rabijnen laſterkeel
Verlegen op Godts ſchimptooneel,
Verwijſt in 't ende Emanuël.
Aenſchou hier Godt, elx guighelſpel.

In het vierde der ſtichtelijke gezangen, dit jaar door onzen dichter uitgegeven, koos hy weder tot voorwerp van zijn lof die zelfde heilige, welke hy ruim twintig jaar vroeger reeds bezongen had [1]), de martelaresſe St. Agnes.

1) Zie Deel II, blz. 140.

LOFZANG

VAN

S^TE AGNES.

Op de Wijze van, O SCHOONE EUROPEA.

HOE zaligh was de Maeght,
Die Gode zoo behaeght,
Dat op haer ziel
Het oogh van JESUS viel,
Die dees bedaude roos
Tot zijne bruit verkoos,
Zoo ras zijn licht
Verheughde haer gezicht
En zy hem opdroegh den morgenſtont
Van 'sleven geuren
En knop en kleuren;
In 't hart gewont.

Sinte AGNES was dees bruit,
Die oogh en ooren ſluit
En hart en zin
Voor 'sweerelts meremin,
Wiens honighzoete keel
De jeught naer 't luſtprieel
Van Rome troont,
En aenlockt, en vertoont
Wat rijckdom adel en eer vermagh,
Een ſleip van ſtaten,
En onderzaten,
En ſpel, en lach.

Dit ſpeet Symfronius,
Toen zy zoo fier den kus

2 *Behaeght:* regelmatiger ware hier, in verband met hetgeen voorafgaat en volgt: *behaagde.*
16 *'s Weerelts meremin: meermin* (ſirene) ſtaat hier voor „verleiding."
25 *Symfronius:* zie Deel II, blz. 141.

Van 's levens may
Zijn' eedlen mont ontzey,
Juweelen ring en schat
Op straet met voeten trat.
Hoe blaeckt de deught
Van hare schoone jeught
Den Roomschen jongeling, dagh en nacht.
De vlam door 't weigren
Begint te steigren
Met grooter kracht.

De vader van Symfroon,
Beladen met den zoon,
De Schoone vrijt,
En aenlockt, en bestrijt:
Maer Agnes, even trots,
Houdt stant, gelijck een rots,
In dit gedruis,
Getrou en rein en kuisch.
Zy weigert Vesta de wieroock-eer
Door hooger kennis,
Acht schant noch schennis,
Hoe jongk en teêr.

Maer d'Oppermajesteit
Bewaert haer zuiverheit,
Door 's hemels Geest,
Voor 't eeuwigh bruiloftsfeest.
Symfroon, ter doot geplet,
Verrijst door haer gebedt,
En looft de kracht
Van 't kruis, dus lang veracht.
De Wraeck verwijst ten viere Godts bloet,
Dat blust, in 't midden
Des brants, door bidden,
Den rooden gloet.

Het ongeschonden Lam,
Geredt door vier en vlam,
Biet onvervaert
Den hals het punt van 't zwaert,
En erft de martelfaem.

28 *Zijn' eedlen mont* voor „hem, een' edelman."
38 *Beladen* voor „begaan, bekommerd."
47 *Acht schant noch schennis* voor „laat zich niet afschrikken door vrees voor schande of schennis."
56 *Dus lang* is „tot op dien tijd."
57 *Godts bloet:* „Gods kind."

De daet beſtemt den naem.
Haer Geeſt by nacht
Verſchijnt eer lang de wacht
By 't graf, daer d'ouders haer kout gebeent
En aſch bewaecken,
En Godt genaecken,
Niet onbeweent.

Zy blonck in eenen rey
En goddelijck geloy
Van zuiverheên,
Die op de wolcken treên.
Een kroon, die 't licht verdooft,
Beſtraelt haer vrolijck hooft.
Een Lam by haer,
In 't midden van de ſchaer.
Zy ſprack ten leſte de moeder aen:
Hou op van yzen:
Naer deze prijzen
Heb ick geſtaen.

Gekroonde Kruisheldin,
In oude en teêrheit min,
Doch meer in kracht
En wijsheit, waert gedacht;
Die 't eêlſte van uw tijt
Den hemel had gewijt;
Och, ſla uw oogh
Uit 'shemels gouden boogh.
Verbidt uw ſpeelnoots in 't Englekoor,
Die hier beneden
Om Godt betreden
Uw zuiver ſpoor.

68 *De wacht:* dit woord is hier niet gelukkig geplaatst: by 't lezen toch denkt men eerst aan een „wacht van ſoldaten," by haar *graf*, even als vroeger by dat van Kristus, geplaatst; doch twee regels verder ontdekt men, dat men zich bedrogen heeft en dat door die *wacht* hare „ouders' verſtaan worden, „die 't graf bewaken."
75 *Zuiverheên* voor „zuivere, gelouterde zielen."
86-88 *In oude en teêrheit min, Doch meer in kracht En wijsheit* lees. „minder om uwen jeugdigen en teederen leeftijd dan om uwe zielskracht en wijsheid"
93,94 Verſta. „bid, dat uwe ſpeelnoots enz. in 't Engelekoor worden opgenomen."

In het vijfde lied bezong Vondel Sinte Klara. Noch over haar, noch over den H. Franciskus, die haar orde ſtichtte, zal ik hier uitweiden. Wien 't lust, die kan by Bayle te recht komen, in wiens *Dictionnaire philoſophique* een menigte kurieuze byzonderheden betreffende laatstgenoemden kerkheilige zijn ſamengebracht. Het gedicht luidt als volgt:

LOFZANG

VAN

SINTE KLARA.

Op de wyze: CUPID' ONLANGS GELEÊN.

ASSISIUM verplicht
Europe om 't kloosterlicht,
Dat uit haer het altaer der Klaeriſſen
Gebouwt heeft en geſticht.
De zwangre moeder had
Niet ydel, toenze badt
Op de knien, al voorzien deze klaerheit
Van haer geboorteſtadt.

Dit voorſpel van de faem
Gaf KLARA haeren naem
Naer de daet en den ſtaet van haer leven,
Eer 't 'sweerelts nacht beſchaem'.
Men zagh in d'eedle vrucht
Godtvruchtigheit en tucht,
Op de vont, uit Godts mont ingeblazen,
Een zuivre drift en lucht.

1 *Aſſiſium* een ſtad in 't Hertogdom Spolete, beroemd wegens de geboorte van S. Franciscus Seraphicus, die er in 1212 de Orde van Klara of der Klarisſen ſtichtte.
2 *Dat uit haer het altaer* men lette hier en by elken derden en zevenden regel van ieder kouplet op de kunſtig aangebrachte tuſſchenrijmen.

Haer tijt- en ſtadtgenoot
Franciſcus, naeckt en bloot,
Niet van moedt, maer van goet, neemt behagen
In zulck een kerckkleinoot.
Hy leertze 'sweerelts lot
Verſmaên, uit luſt tot Godt,
En hy wijdt haer verblijt met zijn handen,
De weelde en pracht ten ſpot.

De zuſter Agnes wort
Door haer gebeên geport,
Naer Godts raet, eer en ſtaet te verlaten,
In 't haire kleet gegort.
De heilge Klara, naeckt
En arm, van yver blaeckt.
Zy regeert, dus verneêrt, als Abdiſſe,
En bidt, en vaſt, en waeckt.

Op 't voorbeelt dezer Maeght
Het duizenden behaeght
Hooffche pracht en geſlacht te verſmaeden,
En luſt, van elck bejaeght.
Het zyze leeſt, of bidt,
Of opgetogen zit,
Boven 't volck, in een wolcke van ſtraelen,
Zy mickt op 't hooghſte wit.

In armoede is zy rijck,
In nedrigheit gelijck
't Minſte kint, en gezint elck te dienen.
Het outer is haer wijck.
Haer ſpiegel, klaer en kuiſch,
Is Jesus, en zijn kruis,
En de ſtam, daer Godts Lam heeft gehangen.
Hier leght haer aendacht t'huis.

Dees klooſter-Serafijn
Ontzagh geen Sarazijn,
Die geſtoort muur en poort quam beſtormen,

18 *Naeckt en bloot* deze woorden doen hier geen gelukkige uitwerking, vooral, omdat uit de volgende regels blijkt, dat zy letterlijk moeten worden opgevat: en nu biedt „die man, die naakt en bloot, maar toch zeer moedig is, en in dat kerkjuweel (het jonge meisjen) behagen heeft," een geheel ander beeld, dan de dichter bedoeld heeft.

25 *De zuſter Agnes:* hier behoorde te ſtaan: „*haar* zuster;" want nu blijkt er niet, of er van de zuster van Klara of van die van Franciskus geſproken wordt.

29 *De heilge Klara, naeckt:* al die *naaktheden* maken het gedicht niet fraaier.

44 *Het outer is haer wijck:* herinnering van vs. 977 van den „Gysbreght." Zie Deel III, blz 386.

49,50 Zie het aangeteekende op „Gysbr. v. Aemſtel," ter zelver plaatſe.

Hoe kranck zy was van pijn.
Zy fchut zijn fpiets en trom
Op 't outerheilighdom.
Hy verfchijnt, maer verdwijnt voor haer oogen
In ftof, befchaemt, en ftom.

Door 't merck van 't heilzaem Kruis
Verdreefze 't helfch gefpuis,
En belas en genas den bezeten,
Verloft van dit gedruis.
Door kracht van haer gebedt
Genas zy fmet by fmet.
In geen fmarte is haer hart oit bezweecken,
Al bleef zy ongeredt.

Godts Moeder en haer Zoon
Bezoeckenze uit Godts troon,
Eerze fterft Zy verwerft door hun bede
De lang beloofde kroon.
In eene zelve kerck
By Sint Franciscus zerck
Wort dees Non, deze zon, oock begraven.
Hun bede ons zwackheit fterck'.

52 *Hoe kranck zy was van pijn*· Ik geloof, dat deze regel hier alleen om 't rijm ftaat voorts had hy om der duidelijkheidswille achter vs. 49 behoord

60 *Verloft van dit gedruis:* plaats dezen regel voor de drie voorgaande en lees dan· „zy, van dit (krijgs)gedruisch verlost, verdreef" enz.

Eindelijk nog bezong Vondel de verheffing tot Licentiaat in de godgeleerdheid van zekeren Gerard van Westreenen, uit het adelijk Stichtsch geflacht van dien naam gefproten:

TER INWYDINGE

VAN

DEN E. HEERE,

GERARDUS VAN WESTRENEN.

TOEN HEM HET RECHT VAN LICENTIAETSCHAP DER HEILIGE GODTGELEERTHEIT TE LOVEN WIERT OPGEDRAGEN.

I ZANG.

ELCK een is niet zoo hoogh gefchapen
Dat hy met adelijck gezagh,
Op 't fpoor der Oudren, voeren magh
Acht grijze fchilden in zijn wapen;
Dat zijn geflachtboom toont aen 't licht
Gewijde en ongewijde mannen,
Vierhondert jaeren lang, gefpannen
In 't eerlijck juck, ten dienft van 't Sticht;
Beproeft in ooreloge, en vrede;
Naemhaftigh door hun brave blijck,
In fchriften, brieven, en kronijck;
Bekent in kercke, op hof, in ftede.
Indien men op deze eere ziet;
WESTRENEN ftrijckt voor laeger niet.

2 *Met adelijck gezagh*· d. i · „naar de regelen van 't blazoen, naar rechte."
4 *Acht grijze fchilden*· „acht quartieren of wapenen van edele geflachten"
8 *In 't eerlijck juck*· d i . „in zoodanig juk, als vrije mannen zich niet behoeven te fchamen," in tegenftelling van: een „flaafsch juk."
10 *Hun brave blijck:* ik durf niet beflisfen of hier *blijk* vr. genomen is, dan wel als een afgekort meerv. moet befchouwd worden: *hun brave blijck* ftaat hier dan voor. „de blijken van braafheid, welke zy gegeven hebben."

I TEGENZANG.

Ay, ſpan de ſnaeren van uw vedel
Niet ydel, Ay, wat is geſlacht,
Of veergehaelde wapenpracht?
Door 'sanders helm wort niemant edel.
Men kroone de Godtvruchtigheit,
Op geenen eenen dagh te noemen
Met Stam, en Adel. Al dat roemen
Is enckel roock. De Wijze vleit
Zich zelven met geen' glans, die, buiten
Zijn wezen, dwaezen is gemeen;
Maer acht het wezentlijcke alleen,
En deughden, die in 't harte ſpruiten,
Bedaut van Godt, het hooghſte goet:
Die ſchi't veredelt zijn gemoedt.

II ZANG.

Laet vaeren dan geleende gunſten.
GERARDUS wert van eedler luſt
Alleen ontvonckt. Wat arbeit bluſt
Zijn' zuivren treck tot vrye kunſten!
Hy queet zich braef, in 't worſtelperck
Der Wijsheit, en haer letterwijzen.
Dus rees hy, daer de trappen rijzen,
En klom in Godtgeleertheits Kerck;
Daer kon zijn ooghmerck hem niet miſſen,
In 't heiligh licht, dat op 't altaer
Godts waerheit toont. Toen zagh hy klaer
Den gront der Kruisgeheimeniſſen,
En wat zijn oogh verdraegen kon,
Gelijck Godts arent in de zon.

II TEGENZANG.

Geworſtelt door den drang der ſchoolen,
In Godtgeleertheit afgerecht,
Wert zijne zorge, by de Vecht,
Sint Laurens kudde en koy bevolen;
Die, vijf paer jaeren achter een,
Ging weiden in geruſte lommer

20 *Op geenen eenen dagh*· *geenen eenen* is noch om den wille der welluidendheid noch om dien der taal aan te prijzen voor „niet eenen"
45 *By de Vecht*· namelijk, te Weesp
46 *St. Laurens kudde en koy* de kerkparochie, aan den H. Laurens gewijd.

Van zijnen ftaf, bevrijt van kommer.
Wat Herder droegh zich zoo gemeen?
Geluckigh zijn d'onnoſle harten,
Daer dees getrouwe 't oogh op ſlaet:
Z'ontbeeren weide, hulp, noch raet,
Noch trooft, in tegenſpoet, en ſmarten.
Men vint veel Leeraers overal,
Maer luttel Vaders in getal.

TOEZANG.

Laet Loven dan den lof trompetten
Van dezen Helt, aen Godt verlooft,
Hem Godtgeleertheitskroon opzetten,
Die gout en diamant verdooft.
De Maimaent wil 't eerwaerdigh hooft
Met haren geur en bloeſem cieren.
Helene komt zijn hair laurieren
Met Kruisloof, noit van groen berooft.
Een ander roeme op ftam, en wapen;
De Godtgeleertheit, die ten ftrijt
WESTRENEN heden Ridder wijdt,
Ziet 's hemels kroon voor hem geſchapen.
Dees kroon verduurt laurier, en tijt.

50 *Wat herder droegh zich zoo gemeen?* deze woorden zouden in onze dagen niet als een loftuiging klinken; maar de bedoeling is: „hy gedroeg zich zoo *gemeenzaam*," of wel. „wijdde zich zoo zeer toe aan 't nut van 't *algemeen*."

57,58 *Loven*, *lof*, *verlooft:* 't is hier weder, *naturam expellas*, caet

63 *Helene:* de moeder van Konftantijn, en, volgends de overlevering, „vindfter van het kruis."

Omtrent dezen Gerard van Westreenen meldt de Lat. *Batavia Sacra* fol. 151, dat hy Pastoor te Weesp was en in 1669 overleed.

Ik heb hierboven mijn vermoeden te kennen gegeven, dat Vondel een der aldaar vermelde geestelijke liederen — misſchien meer — ten gevalle zijner zuster te Hoorn ſchreef. Dat hy zich te dezen jare in die ftad bevonden heeft is te meer aannemelijk, uithoofde hy ter harer eere het hier volgende gedicht vervaardigde, 't welk dit jaartal draagt.

OP

DE WIJDTVERMAERDE ZEESTADT

H O O R N.

AEN

DE E. E. HEEREN BURGEMEESTERS EN WETHOUDERS

DER ZELVE STEDE.

DE zuider Triton heeft tot zijn trompet gekoren
De Hooftſtadt van zijn zee, den uitgelezen HOOREN,
Gezegent en gepropt, in een bedaude lucht,
Met ooft en korenair en weelige ackervrucht.
Dees boezem Helden teelt, en maght van oorloghsſchepen
En vloten, die den oegſt des aerdboôms binnen ſlepen,
Of wijder voeren dan d'onendige Oceaen
Om alle ſtranden wort beſchenen van de maen.
Hier is de Zuivelwaegh, de Munt, en 't Hof der Staten
En zeevaert, op wiens trou d'inwooners zich verlaten.
Zy vondt het haringnet. Geen letterwijs vernuft
Noch geeft van andre ſteên haer telgen heeft verbluft.
Een ſtille burgery, oprecht van eigenſchappen.
'k Geloof Rechtvaerdigheit liet hier haer leſte ſtappen.
Een Raethuis zonder ſmet, de Vrijburgh van 't gemeen.
Zoo draeght Weſtvrieſlant moedt op d'eere van zijn ſteên.

1 *De zuider Triton* voor „de Triton (of „zeegod') van de Zuiderzee," gelijk blijkt uit den volgenden regel.
3,4 De dichter zinſpeelde in de beide vorige regels op den *Hoorn* voor „muzijk-werktuig," en in deze twee op den „hoorn des overvloeds."
11 *Zy vondt het haringnet*· In 1416.
14 *Haer leſte ſtappen*· de bedoeling moge goed zijn, de lof is maar ſchraal. Immers, indien de Rechtvaardigheid te Hoorn haar *leſte ſtappen* liet, dan was zy er niet langer gebleven.
15 *Een Raethuis* voor „een Regeering."
De Vrijburgh voor „de Toevlucht"

Een ander gedicht fchreef Vondel omtrent dezen zelfden tijd tot lof van Utrecht, naar aanleiding eener teekening, door Herman Zachtleven, of Saftleven, vervaardigd. Deze fchilder, in 1609 te Rotterdam geboren, was de jongere broeder van Cornelis Saftleven en een leerling van den vermaarden landfchapfchilder Jan van Goyen. Meer nog dan deze meester had hem de natuur tot voorbeeld en leidsvrouw geftrekt, van wier oneindig afwisfelend fchoon hy zich nimmer kon verzadigen, en die hem dan ook tot een der meest gevierde fchilders vormde onzer Hollandfche School. Geen wonder, dat Vondel, zelf zulk een beminnaar en goed opmerker der natuur, behagen moest vinden in de werken van Saftleven, en ze dan ook met warmte bezong. Het eerfte der hier volgende gedichten fchijnt echter niet zoo zeer een efthetisch kunstgewrocht te gelden, dan wel een kaartafbeelding en doelt waarfchijnlijk op de kaart van Utrecht, door onzen teekenaar in koper geëtst en voor welker vervaardiging hy, van ftadswege, op den 25 Juny 1648 een toelage van *f* 150 had ontfangen [1]. Ik vind my in ftaat gefteld, van dit gedicht het facfimile den lezer aan te bieden: daar het echter blijkbaar een eerfte klad is, waarfchijnlijk door den dichter zelf veranderd, heb ik gemeend, by den afdruk de gewone uitgave te moeten volgen.

1) Saftleven ontfing in 1669 voor een dergelijke kaart van Utrecht, van de westzijde voorgefteld, *f* 250 en in 't volgende jaar *f* 74 voor de befchrijving, daar onder aangebracht, terwijl hem de Staten der Provincie voor dezelfde kaart honderd dukatons hadden vereerd. Meer byzonderheden dienaangaande vindt men opgeteekend in een brochure over Saftleven van den Heer Dr. J. J. F. Wap.

OP

D' A F B E E L D I N G E

VAN

U T R E C H T.

GETEKENT

DOOR

HERMAN ZACHTLEVEN.

NOCH leeft ZACHTLEVEN in zijn tekenkunſt t'ontvouwen,
En aen den ouden Rijn de Biſſchopsſtadt te bouwen,
Hoedanigh zy hier rijſt uit haeren ouden gront,
Die door merktekens tuight hoe UITRECHT eertijts ſtont
Den Roomſchen Keizeren ten dienſt, en uit Brittanje
Den adelaer, geplant op 't uiterſt' van Germanje,
Voorzagh van voorraet, hem van Katwijck tegens ſtroom
Te water toegevoert, 's rijx vyanden ten ſchroom.
De burgers van den Rijn treên dus, als bontgenooten
Des Tibers en zijn ſtadt, geſterkt met zeven ſloten.
Maer hooger draeft hunne eer, als Willebrort uitheems
Door laſt van Rome, hen noch Heidenſch, van den Teems
Komt waſſchen in de vont, en met den mijter kroonen.
De wilde Heidens, die ſpelonk en boſch bewoonen,
De Vrancken, Saxens, Deen, en Frieſch, en Noortſch geſpuis
Beſpringen Chriſtus bruit, getekent met zijn kruis.

1,2 By de eerſte lezing zoû men meenen, dat de dichter zeggen wil, hoe „Saftleven nog in zijn teekenkunst leeft." De meening is echter, dat de kunſtenaar nog voortgaat, door zijn teekeningen, de Bisſchopsſtad, Utrecht, voor te ſtellen en op te bouwen."
4 *Merktekens:* „omtrekken," of, als meermalen, „gedenkteekens."
6 Varſta: „de Romeinſche bezettingen, hier aan de uiterſte grens van Duitschland gelegerd."
10 *Zeven ſloten:* „de *zeven* heuvelen, waarop Rome gebouwd is, en op ieder waarvan Vondel onderſtelt, dat een ſlot geplaatst is.
11 *Willebrord uitheems* voor „de vreemdeling Willebrord." 't H. S. heeft *uitheemsch.*
13 *En met den mijter kroonen:* dit wil niet zeggen, dat al degene, die gedoopt werden, ook tot Bisſchoppen werden aangeſteld; maar dat, in Willebrords dagen, het Bisdom te Utrecht opgericht werd, en hy zelf dat aanvaardde.

No 111.

(5)

Op d'afbeeldinge van

UITRECHT.

Getekent door Herman Zaftleven.

Nu heeft Zaftleven in zyn tekenkunst t'onthouwen,
En aen den nazaet, reys de bisschopsstadt te bouwen,
Hoedanigh zy zich eerst uit haren ouden gront,
Die door munttekens tuight, het UITRECHT eertyts stont
Den Roomschen keizeren ten dienst, en uit Britanje
Den aenslagh, geplant op 't uiterste van Germanje,
Voorzagh van voorraet, zoo van Katwyk tegen stroom
Te water toegevoert, 't zy langs den Rynstroom.
De burgerbus van den Ryn treurt dus, als bontgenooten
Des Tibers zyne stadt, gesterkt met zulke vloten.
Maer hooger draeft zy nu, als Willebrort uit Engelant
Door last van Rome, hen, noch Heidenschen, van den Teems
Komt wasschen in de vont, en met den meyster kroonen.
De wilde Heidenen, die schoolonk en bosschen bewonen
De Vranken, Saxens, Deenen, en Friesen, en woesten
Besprengen Christus bruit, getekent met zyn kruis.
Wat zegt het ruis op ruis, by wisseling van tyden
En heerschappyen, waert gemartelt, niet te lyden!
Noch schynt de tekenaer, van zeegen zant beschermt,
En als het spreekwoort luit dat zelden brant verarmt,
Verrezen, na den brant, hoe schoonder uit haer asschen
Korts als de Fenix weer gedost en opgewassen:
Gelyk de domkerk noch ten hemel inndringt,
En uit het ... van den steenen wal omringt
Met kerken, kloosteren, en heerlyke gebouwen,
Den dichters stof geeft ruim om wonderen te ontvouwen.

Pp. 5
301.

De Koning Willem, groot van naam door 't Roomsch gezang,

Is waardig dat hij zich haar burger noemen mag.

Men zoude een langen rij doorluchte ~~[illegible]~~ stammen noemen,

Die op het burgerrecht der stede zich beroemden,

En rekenen een eer, dat zij ten dienst gereed

~~[illegible]~~ met een gestaafden eed

Van ouds [illegible] staan

Het zerkig rijk, zoo hoog geraakt [illegible],

Langs in den [illegible] de [illegible] te kennen.

Voor ~~[illegible]~~ zijne [illegible] en [illegible] het rijk

~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] en [illegible]

Voor onderdrukking, waar de [illegible] [illegible],

~~[illegible]~~ ook [illegible] en [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]

en ~~[illegible]~~ [illegible] met den [illegible] staf,

Tot dat de [illegible] en [illegible] aan 't [illegible] gaf.

Het [illegible] van [illegible] der [illegible], uitgelezen

Tot ~~[illegible]~~, [illegible] in [illegible] en [illegible]

Die om zijn [illegible] zoo wijd alom [illegible],

Sints [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ noch [illegible].

Deze stadt, ~~[illegible]~~ de [illegible] by het [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]

~~[illegible]~~ [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible], [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]

~~[illegible]~~ [illegible]

[illegible] [illegible]

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ [illegible] ! [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]

[illegible] [illegible]

Wat heeftze, reis op reis, by wiffeling van tijden
En heerfchappyen, wreet gemartelt, niet te lijden!
Noch fcheptze t'elkens aêm, van hooger hant befchermt:
En als het fpreekwoort luit dat zelden brant verarmt,
Verrijftze na den brant veel fchooner uit haer affen,
Recht als de fenix weêr geteelt en opgewaffen:
Gelijk de domskroon noch ten hemel innedringt,
En uit het axront van den fteenen wal, omringt
Met kerken, kloofteren, en heerelijke hoven,
Den Dichtren ftof geeft zulk een wonderwerk te loven.
De Koning Willem, groot van naem door 't Roomfch gezagh,
Is moedigh dat hy zich haer burger noemen magh.
Men zoude een lange ry doorluchte ftammen noemen,
Die op het burgerrecht der ftede zich beroemen,
En rekenen een eer dat zy, ten dienft gereet,
Van outs verbonden ftaen met een geftaefden eedt.
Het heiligh rijk, zoo hoogh gevoert op arentspennen,
Plagh in den breeden Raet de Biffchoppen te kennen
Voor zijne medeleên, en Vorften van het rijk.
't Gewijde Biffchopsrecht verftrekte een wiffe wijk
Van onderdrukte, waer de boosheên t'zamenfpanden,
Beheerfchte oock Eems en Schelt, noch zeven Nederlanden,
En hun geburen, met den heerelijken ftaf,
Tot dat de tijdt een krak aen 't heiligh voorrecht gaf.
Het huis van Adriaen den zeften, uitgekoren
Tot Hooft der kerke, tuight van zulk een' ingeboren,
Die, om zijn deeghlijckheit, zoo wijt alom befaemt,
Sint Peters ftoel geenzins ontluiftert noch befchaemt.
Dees ftadt, de hooftftadt van het Sticht, in top geftegen
Leght in een vruchtbren fchoot van klaygront, rijck van zegen.
Hier zwelt de koorenair, daer d'uier vet van room.
Hier ruft de herder in de fchaduw van den boom.
Hier vloeien Vecht en Rijn door boomgaert en prieelen,

24 *Het axront*: *ax* is *axis*, „as," of „middelpunt." Het *axront* ftaat dus voor: „de omtrek om het middelpunt."

27 *De Koning Willem*: de Rooms-koning Willem II, Graaf van Holland.

38 *Beheerfchte*, enz.: In vorige eeuwen beweerden de Bisfchoppen van Utrecht, dat de Graven van Holland, en andere machtige Heeren in den omtrek, hun leenmannen en hofbedienden waren. Zy grondden dit beweeren op zekere lijst, door Bisfchop Adelbold, in den aanvang der elfde eeuw opgemaakt, doch die, zoo zy al immer beftaan heeft, moeilijk geächt kon worden een verbindende kracht te hebben bezeten tegenover de daarop geplaatfte vorften. Zie over die lijst inzonderheid het aangeteekende door VAN RIJN op de *Batavia Sacra* III, blz. 646.

39 *Heerelijken*: het facfimile heeft *herderlijken*, wat fchijnbaar beter, doch in den grond minder juist en daarom te recht veranderd is. Het was geen bloot „herderlijk" gezach, dat Adelbold zich aanmatigde, en waarin men wellicht berust had, het was, gelijk in de vorige noot gezegd is, een „landsheerlijk" opperbewind, en daartegen verzetteden zich dan ook Graaf Dirk en zijn medeftanders.

43 *Tuight*: het H. S. heeft *tuig*.

47 *Vet van room*: fraaier dan het platte en ondichterlijke *vol met room*, gelijk in het H. S. ftaat.

49 *Vecht en Rijn*: in het H. S. ftaat, voor zoo verre ik goed lees, *Vecht en Vaert*. Daar het water in een *vaert* niet vloeit, ten zij door den wind bewogen, of wanneer een fluis wordt opengezet, is de verandering in *Rijn* zeer gelukkig.

En heerenflooten heen. Hier locken bofchtooneelen
De tortels en het wilt. Daer zuight de honighby.
Gins zingt de nachtegael en leeurick even bly
Een lieflijk veltmuzijk, dat noit het oor verveelde.
Hoe noemt men Uitrecht dan? Een Paradijs vol weelde.

53 *Lieflijk* beter dan *heerlijk*, gelijk in het H. S. ftaat. Wat echter aldaar in plaats van *veltmuzijk* gelezen moet worden, kan ik niet ontcyferen.

Het tweede gedicht doelt meer bepaald op teekeningen, naar de natuur gevolgd.

OP

HET KUNSTBOECK

VAN

HERMAN ZACHTLEVEN,

VERMAERT SCHILDER EN TEKENAER.

LUST het iemant ZACHT TE LEVEN,
Lucht te fcheppen naer zijn' wil,
Die blijft t'huis, geruft en ftil:
Hy kan ftil den Rijn opftreven,
Van out Uitrecht, en den Dom;
Tuffchen d oevers van de ftroomen,
Tuffchen wijnbergh, bofch, en boomen,
Zich verluftigen alom,
Sloten, fteden, en landouwen,
Kudden, vee, en dorp, en vleck,
Ackers, en gebuurte, en heck,
Bron, en waterval aenfchouwen,
In zijn kamer, zoo hy maer
Opfla deze kunftpapieren,
Zoo vol levens, zoo vol zwieren,
Dat Natuur by wijlen daer
Stom ftaet, toornigh, en verbolgen,
Over dat, en over dit,

Over zwert, en over wit,
Licht en ſchaduw, ſnel in 't volgen
Van haer wezen: kan de Kunſt,
Kan de hant van dezen trecker
My dus volgen tot den Necker?
Heeft hem Pallas met haer gunſt
En genade dus beſcheenen?
Zeker laet de vlugge Faem
Dan braveeren met zijn' naem:
Laet hem dan zijn' naem vry leenen
Van het Leven: want hier leeft
Wat hy treckt met duim en vingeren,
Los en levendigh in 't ſlingeren,
Dat de bladen leven geeft.
Wie verdriet het op dees blaren,
Dus den Rijnſtroom op te vaeren?

20,21 *Snel in 't volgen Van haer wezen* d. i.: „waarby de Natuur, zoo als zy zich vertoont, wordt nagevolgd."
22 *Trecker*: in dit woord zit een dubbele ſpeling. *Trekken* beteekent niet alleen „reizen," maar tevens, als 't Eng. *to draw*, „teekenen."
23 *Tot den Necker* d. i. „tot aan de plaats, waar de Nekker zich in den Rijn ſtort."

Saftleven overleed te Utrecht den 5 January 1685. In eene der zalen van 't Stadhuis aldaar vindt men nog een verzameling geplaatst van twintig zijner teekeningen, voorſtellende de uitwerkſelen van den geweldigen orkaan van 1674 op de Dom- en Sint Pieterskerk. De tytel dier verzameling is mede door Saftleven geteekend en luidt: „Tot Utrecht. De Ruijnne van de Kercke den Dom en St. Peter, Getekent van Herman Saftleven, anno 1674."

Het was in dit jaar, dat het laatſte deel van Hoofts Nederlandſche Geſchiedenisſen, voor zoo verre die afgewerkt waren, in 't licht verſcheen door de zorg van zijn zoon Aernout Hellemans Hooft. Deze, wien, na zijns vaders dood, de orde van Sint Michiel, welke door den overledene gedragen was, werd geſchonken, en die zich te Leyden in de rechtsgeleerdheid had geöefend, trad in 't huwelijk met Maria van der Hoeve of van der Houve, dochter van den verdienſtelijken geneesheer [1]) Robbert van der Hoeve, te Leyden. Vondel bezong hun echtvereeniging in het navolgende lied — een bewijs, dat de betrekking tusſchen de Hoofden en hem, althands van zijne zijde, niet als verbroken werd aangemerkt.

1) Ook dichter, volgends Vos. Zie Deel V, blz. 692.

TER BRUILOFT

VAN

DEN E. HEER

AERNOUT HELLEMANS HOOFT,

Ridder van St. Michiel,

EN

DE E. JOFFROUW

MARIA VAN DER HOUVE.

ZELDEN kan Natuur ontveinzen
  Haren aert die noode lieght,
Al vermomtze haer gepeinzen,
  Schoonze loos een wijl bedrieght.
Sperwers teelen mus, noch spreeuwen;
  Wolven geen onnozel lam.
Leeuwenesten voeden leeuwen.
  Wilt van wilt en tam van tam.
Zoeck by d'ouden merck noch teecken
  Van dees waerheit, loop niet wijt.
Blijf in Hollant, en die streecken
  Van den onvervlogen tijt.
Die getuight u, hoe een jonge
  ARENT, van den Muider borgh,

1-8 Dood eenvoudige regels, die niet veel meer dan een banale waarheid, ja, wil men, een axioma bevatten; doch zoo los en natuurlijk geschreven, dat zy zich als spreekwoorden in 't geheugen prenten.

9-10 Versta: „gy behoeft hier geen bewijzen of voorbeelden van te zoeken by de Oudheid; zy liggen voor de hand."

14 *Van den Muider borgh:* een uitdrukking, wel geschikt om my en anderen in de war te brengen. Men zoû er bykans uit opmaken, dat Aernout Hooft uit vrijen ging naar Maria Van der Houve, toen hy nog by zijn vader op 't slot woonde; wat ik niet wel aan kan nemen, daar hy by den dood diens vaders naauwlijks zestien of zeventien jaren telde. Doch men bedenke, dat hier — zie de volgende vaerzen — gesproken wordt van een *uitvliegen* naar vreemde landen, en dat de *roef*, waartoe de *min* den jongen *Arent* drong, nog op geen bepaald voorwerp behoeft toegepast te worden. Uit den geheelen samenhang blijkt, dat Aernout, 't zij by het leven zijns vaders, 't zij na diens dood — want de familie bleef nog een of twee zomers op 't kasteel — Muyden verliet, en in vreemde landen ging reizen; terwijl hy — zie vs. 42 — eerst na zijn terugkomst met Maria kennis maakte. — Dat *borg* hier 't zelfde is als *burg* „slot," behoeft wel niet gezegd te worden

Door de min tot roof gedrongen,
Uitvloogh. Denck eens, in wat zorgh,
Werelooze duiven vliegen,
Als de vogel van Jupijn,
Op zijn vleugels, van der wiege,
Volght zijn Vaders ſtreeck en lijn.
Hy doorſnuffelt alle landen,
En bezocht uitheemſche lucht,
Rijnſtroom, boſſchen en waranden.
D'Alpes koſten zijne vlucht
Niet beletten, met haer kruinen:
Hy ziet zee noch bergen aen,
Vlieten, wildernis, noch duinen:
Po, noch Arno hout hem ſtaen,
Noch geen Tiber. Parthenope
Zagh hem drijven op zijn pluim:
Maer hy keerde zonder hope
Door het hemelsblaeuwe ruim,
Naer de Loir en d'oude Seine,
Van de Seine naer de Teems.
Valt mijn Hollant dan te kleine
Sprack hy, dat ik dus uitheemſch
Eeuwigh omdwael, door de wolcken?
Beter in mijn vaderlant
Buit gezocht, dan vreemde volcken
Te beſpieden. Aen den kant,
Daer de Rijnſtroom loopt ten ende,
Zagh hy flux een kuiſche duif
Zitten onder de bekenden,
En bekoord door deze kuif,
Vlieght hy tienwerf om die HOUVE,

19 *Van der wiege:* ongelijk cierlijker dan „van de wieg af," zoo als men nu zoû zeggen.

21-30 *Doorſnuffelt...., bezocht...., koſten...., ziet...., hout ...., zagh* Waarom hier dat verſpringen van den t. w. op den onv. verl. tijd en terug, zonder dat rijm of maat er toe dwong? Het bevordert de cierlijkheid niet, en verraadt achteloosheid by 't ſchrijven.

24 *D'Alpes·* opmerking verdient, dat Vondel — anders zoo zorgvuldig in het vertolken van alle uitheemſche namen van perſonen en plaatſen, een gewoonte, die my dikwijls in 't naauw brengt — den naam van dit gebergte doorgaands, geheel onvertaald, met een *s* ſchrijft.

27 *Noch duinen* deze ſtaan hier alleen om 't rijm; want een *arend*, die over de *bergen* vloog — zie vs. 24 en 26 — behoefde zich waarlijk om geen *duin* te bekommeren.

30 *Drijven op zijn pluim*. men vergete niet, dat de beeldſpraak voortdurend wordt doorgezet. Even als een arend in de lucht een poos op zijn wieken *drijft*, zoo vertoefde *Arend* Hooft een tijd lang te Napels. „Hy bleef er *hangen*," zouden wy nog, in 't gemeenzaam geſprek, met een gelijke beeldſpraak zeggen.

35 *Te kleine* voor *te klein*, om 't rijm, doch niet na te volgen.

38,39 *Beter in mijn vaderlant Buit gezocht* deze uitdrukking geeft een opheldering van 't geen vs. 15 gelezen wordt. Hy vond den gewenschten *roof* niet buiten 's lands, en kwam dien alzoo in 't vaderland zoeken.

41 *Daer de Rijnſtroom loopt ten ende* „te Leyden." Waarſchijnlijk kreeg Aernout kennis aan Maria, toen hy aldaar ſtudeerde.

45 *Die Houve:* uit het rijm blijkt, dat de *ou* in dit woord, op zijn Fransch, als *oe* moet worden uitgeſproken

End'lijck valt hy uit de lucht,
Grijpt d'onfchuldige, en de droeve,
Die van dootfchrick kermt en zucht.
Och waer vind ick een behoeder?
Helptme, och helptme nu, och, och,
Helptme, Zufters, Speelnoots, Broeder,
Och de lucht is vol bedrogh.
Maer geen Arent paft op 't kermen
Van een duive. Hy vlieght heen,
En vertrooft haer, uit ontfermen:
Zijt geruft en wel te vreên,
't Is onnoodig dat men fidder,
Daer geen onheil wort verwacht.
Geef u over aen den Ridder,
Als een vrucht van zijne jacht.
Vrees geen Arents klaeu of pennen:
Dees verfcheurt de duiven niet,
Kunt ghy flechts uw' aert gewennen
Naer zijn luft en Hooft-gebiedt,
En uw moeders Houf vergeten,
Alle uw droefheit is gefleten.

54,55 *By vlieght heen, En vertrooft haer* verfta· „hy vliegt, met haar als zijn roof, heen, en" enz.
58 *Wort verwacht* voor „te wachten ftaat."
59 *Den Ridder*. t. w. „van Sint Michiel"
64,65 Wederom woordfpelingen, gelijk die in dit gedicht van 't begin tot aan 't einde voorkomen; doch zoo zy ergends op hare plaats zijn, dan is het in een vrolijk gelegenheidsftukjen als dit, en niemand zal ontkennen, dat zy met bevalligheid en fmaak zijn aangebracht en doorgezet

---

Op den 26 Juny van dit jaar deed de Koningin Kriftina van Zweden, warsch van de tegenftreving, welke zy in haar Rijk ontmoette, in 't geheim reeds overhellende tot het Roomfche geloof, en wellicht beducht voor het lot van Karel I van Engeland, afftand van de kroon ten behoeve van haren neef Karel Guftaaf [1]), en begaf zich naar Brusfel, met het voornemen om van daar over Frankrijk naar Rome te reizen. Vondel liet deze gelegenheid niet voorbygaan om den lof der doorluchte Vorftin, die hem blijken van welwillendheid gegeven had, te bezingen.

1) Zie Deel IV, blz 409, 410.

OP

DEN AFSTANT DER KROONE,

EN

HET REIZEN

VAN

KONINGINNE CHRISTINE.

Virtus, recludens immeritis mori
Cœlum, negatâ tentat iter viâ.

WAT Noortſtar gunt ons nu haer licht,
En voert, in voorhooft en gezicht,
Een' glans van wijze majeſteit,
Genade en goedertierenheit,
En ſtralen van doorluchtigheên,
Het wieroock waerdigh? Al verſcheen
De Deught, uit haeren hoogen troon,
Zoo fier en onbeſproken ſchoon
Als d'allereêlſte pen haer oit
Heeft afgetekent, en voltoit;
Zy zoude, in wezen nochte ſchijn,
Niet aengenaemer konnen zijn
Dan deze, die alle oogen treckt,
En heimelijck de harten weckt,
Om aen te bidden, op dit feeſt,
Een Godtheit, die des menſchen geeſt
In haer bejegent, en verruckt.
Terwijl elck nedervalt, en buckt,

Virtus recludens caet.: Zie HORAT, *Carm.* III, II 21. De zin is:
Hem, die het ſterflot moest verſchonen,
Zal, nieuwe banen doorgeſpoed,
De blanke Deugd den Hemel toonen,
Wiens poorte zy hem open doet.

Door overtuighden plicht, en zucht,
Verneemt men, uit d'omfcheene lucht,
Een aenfpraeck, die ons, onbewuft
Van dees geheimnis, ftelt geruft:
Wat fpeltghe? twijfelt langer niet:
Het is Christine, die ghy ziet,
De glori van Guftavus Rijck,
Die hondert duizent te gelijck,
Uit liefde tot den Duitfchen pais,
Ontwapent heeft, in haer palais;
Zoo veel kortouwen met een woort
De kopre keelen toegefmoort;
Ontelbre zwaerden in de fchee
Gebonden door den bant van vree.
Dit is de trotfe, die, vol moedt,
Het recht der kroonen, dat geen bloet
Noch maeghfchap kent, noch zielen fpaert,
Durf afftaen, ruftigh en bedaert,
In 't allerbloeienft van haer tijt,
Den ftoel der Wijsheit toegewijt.
Is 't wonder dat dees trotfe daet
De Vorften voor het voorhooft flaet,
En al wat Kroon en Scepter voert
Verbaeftheit aenjaeght, en beroert?
Dat ganfch Europe ftaet verbluft?
Geen aerdtfch geen fterfelijck vernuft
Begrijpt dees wondren, maer een ziel
Als zy, die 's hemels heirbaen hiel,
Van kreits in kreits, daer in 't verfchiet
De weereltkloot in eenen Niet
Verdwijnt, en 't hemelfch hof vergroot,
Het welck met zijnen open fchoot
Haer wenfcht t'ontfangen op Godts troon.
Daer is der Wijzen Rijck, en Kroon.

26,33 Vergelijk hier de lofſpraken, in vroegere gedichten door Vondel aan Kristine gefchonken wegens het bevorderen van den vrede.

Het overlijden van den wijzen Axel Oxenſtierna, den raadsman van Gustaaf Adolf en van zijn dochter, werd door Vondel in 't volgende grafſchrift herdacht:

OP

HET OVERL·IJDEN

VAN WIJLEN ZIJN EXCELLENTIE

DEN GRAVE

AXEL OXENSTERN,

Kanselier der Kroone van Sweden,

EN

VADER DES VADERLANTS.

De ſtaf van Zwedenrijck, hanthaver van dry kroonen,
En weereltwijze, daer geen nijt op vatten kan,
'sRijcks Kanſler Oxenstern zagh uit naer hooger troonen.
Nu deckt dit·graf het lijck van zulck een' grooten man.

3 *Kanſler* voor *kanſelier*: zoo ook in den „Zunchin," vs 41.
De grijze kantſler *Us*.

Op den 12 October van dit jaar leed de ſtad Delft een beklagenswaardige ramp door het ſpringen van een kruittoren, die des voormiddags te half elf ure met meer dan 80,000 pond buskruit in de lucht vloog, zoo dat ter plaatſe, waar het gebouw geſtaan had, niets overbleef dan een ſtinkpoel met vijftien of zestien voet waters. De gandſche ſtad en de omliggende dorpen daverden en dreunden: ja tot op Texel, en verder nog, werd de ſlag gehoord. Het getal der

omgekomen menſchen werd tusſchen de vier- en vijfhonderd begroot: en van vijfhonderd huizen waren er tweehonderd geheel verwoest. Vondel bezong dit akelig voorval in het volgende cierlijke treurdicht:

OP

HET ONWEDER

VAN

'S LANTS BUSSEKRUIT

TE DELFT.

PLURIMA MORTIS IMAGO.

AEN DEN HEER

JOAN VAN MAERSEVEEN,

Ridder van St. Michiel.

HET was, geleerde MAERSEVEEN,
Geenſins Salmoneus, die voorheen
Zoo ſtout, op 't ſpoor van d'Allergrootſte,
In Elis met zijn torts nabootſte
Den donderkloot en bliксemſtrael,
En langs den brugh, uit klaer metael,
Van hoovaerdye om 't hooft gezwollen,
Met kopre raden af quam rollen,

PLURIMA MORTIS IMAGO: d. i. „de dood, zich op onderſcheiden wijze voordoende." De woorden komen voor *Aen.* II, 369.

1 *Geleerde Maerſeveen* de hier bedoelde is Joan Huydecoper, Heer van Maerſeveen. Hy was de man geweest, wien de Regeering van Amſterdam, ter gelegenheid van den aanſlag op die ſtad, tot Graaf Frederik Willem had afgevaardigd. In 1651, en ook in dit jaar 1654, en volgende, bekleedde hy het Burgemeesterſchap; terwijl hy bovendien in onderſcheiden belangrijke ſtaatskommiſſiën werd gebruikt. Als invloedrijk en krachtig lid der ſtaatsgezinde party of zoogenaamde „Loeveſteinſche factie," kon hy niet anders dan zeer aangenaam zijn in Vondels oogen.

2 *Salmoneus* de Koning van Elis, die Jupiter zocht na te bootſen, en over wien nader, by gelegenheid van Vondels treurſpel, 't welk dien naam draagt en waaraan Vondel wellicht, toen hy dit gedicht ſchreef, reeds bezig was.

Als een verbolgen Godt, en kracht,
Die hemel, aerde, en Plutoos nacht
Alleen braveeren durf, en plaegen,
Op zijnen donderenden wagen;
Noit hadt Salmoneus zoo veel harts:
Maer 't was de Denemercker, Zwarts,
Die, zwart van roock en ſmoock en koolen,
Natuur doorgronde, en alle holen
Van haeren boezem openbrack,
En polſte wat in 't harte ſtack.
Hy menght ſalpeter, kool, en zwavel,
Dat ſcheurt den afgront tot den navel
Van boven open, buldert, brant,
En ſlingert aerde, en ingewant,
Kaſteelen, ſloten, ſteên te mortel.
Dat ruckt den aerdtboôm van zijn wortel,
Vermengelt levenden en doôn,
En ſchijnt den hemel naer zijn kroon
Te ſteecken, door gewelt te baeren,
Dat al de helſche ſlangehairen,
Uit ſchrick voor 't oorloghs-element,
Te berge ſtaen, en overendt.
Uw jeught, in 't opgaen van haer ſtarre,
O braeve Ridder, gingh zoo verre
Beſpieglen, op Kampanjes kuſt,
Den Zwavelbergh, die, noit gebluſt,
Maer eeuwigh vlammen braeckt en voncken,
En Plinius gebeent noch ſchoncken
Ons gunde, noch het minſte merck,
Om zijne dootbus met een' zerck
Te decken, voor den trouwen yver
En faem van dien Natuurbeſchrijver:
Nu zaeghtghe, hier op Hollants gront,
Veſuvius in zijnen mont,
Te Delf, daer tegens ſtijl en orden,
Ons kruit, 's lants vyandin geworden,
Stadthuis ontziet, noch kerckgewelf,
En delft een burgergraf voor Delf,
In puin, en menſchevleeſch, en golven.

14 *De Denemercker, Zwarts:* volgends ſommigen was Berthold Schwartz, de uitvinder van het bus-kruit, geboortig van Fryborg in Duitschland volgends anderen heette hy eigentlijk Konſtantijn Ancklitzen welke naam wel wat Deensch klinkt en was Berthold zijn naam als kloosterling, terwijl zijn liefhebbery voor de alchymie, in die dagen ook wel „*zwarte* kunst" genoemd, hem zijn toenaam *Schwarts* kan hebben doen verwerven.

34 *Den Zwavelbergh:* den „Vezuvius"

36 *Plinius* men weet, dat de beroemde natuuronderzoeker by een uitberſting van den Vezuvius om 't leven kwam.

46 *Delft—Delf:* koude woordſpeling.

Van gloeiende assche en glas gedolven.
Wie wort van bitter schreien moe?
De woeste hooftstadt huilt u toe,
En gaept en stinckt, in zoo veel wijcken,
Gelijck een kerckhof, zadt van lijcken,
Geplet, geknot, gescheurt, gezengt.
Een Chaos, onder een gemengt.
Een jongste dagh, vol dootsche schricken,
En d'oogenblick der oogenblicken.
Verbouw een eeuw, en Krezus schat:
Een vonck, een blick verwoest een stadt.

50 *Hooftstadt* voor „stemhebbende stad"

Onder het voorzitterschap van denzelfden Regent, aan wien het bovenstaande gedicht was opgedragen, had, in dezelfde maand, een feestviering plaats, die aan Vondel stof opleverde tot een gedicht van vrolijken aart. Wy hebben gezien, hoe velen der beste schilders zich beyverden, Vondels gelaatstrekken af te beelden, en hoe zy om strijd met hem in kennis zochten te komen. Een nieuw bewijs der hooge achting, waarin zy hem hielden, werd hem geschonken op den 21 October, [1]) toen het Sint Lukasfeest te Amsterdam in den Sint Joris Doelen opgericht door M. Koetser, B. van der Helst, N. van Heldt Stockade en J. Meurs, gevierd werd door een honderdtal minnaars en beöefenaars der kunsten; terwijl, als reeds gezegd is, Joan Huydecoper, Heer van Maersseveen, het eergestoelte bekleedde. Op dit feest werd Vondel genoodigd en aan 't hooger einde van den disch geplaatst, waar, op het nagerecht, een der gasten, Apollo voorstellende, hem, onder toejuiching der Vergadering, een lauwerkrans op het hoofd zette, terwijl de jeugdige blijspeldichter Thomas Asselijn zich in deze woorden deed hooren:

1) Zie WAGENAAR, *Amsterd.* II, XVII, op t jaar 1654, Brandt stelt het feest op 't jaar 1653, en te recht, als my echter eerst te laat, en toen de bladen, waarin dat jaar behandeld wordt, waren afgedrukt, gebleken is.

SONNET

AAN

JOOST VAN DEN VONDEL,

TOEN ZIJN E. HET FEEST VAN ST. LUCAS MET ZIJN GEZELSCHAP VEREERDE.

Toen 't groote Licht verfcheen op 't Feeft der Kunftenaaren,
Was jder een verheugdt en zoo vernoegt en bly,
Dat wie den Vader zagh, ontftack in poëzy,
Nu dat de Kunft-goddin hier met Apol zoû paaren.

Terwijl de Prieftërfchap, door zang en fpel der fnaaren,
Begroeten dus die zon: ô Feniks van ons Landt,
Die 't gantfche Helicon doet luiftren naar uw trandt
En wijdt aan Godt Jupijn uw kroon van grijze haaren,

Die ftadig zijn omrmgt met heylge lauwerblaân,
Wat offer zullen wy u voor dees weldaadt branden?
Wie dankbaar is voor gunft, die heeft de gunft voldaan.

Want dankbaarheidt is meer als duizendt offerhanden.
De Vader zy vernoegt, nu dat St. Lucas hier
U fchenckt Apelles fchildt, Apollo het lauwrier.

Na dat het bovenftaande klinkdicht, dat al de gebreken en al de verdienften van 't werk eens nog jongen fchrijvers bezit, was voorgedragen, zeide Lucas Meyer het navolgende gedicht op:

LAUWERKRANS,

DEN HOOFTPOEET

JOOST VAN DEN VONDEL

DEN 20 OCTOBER 1654 OP HET HOOFT GEZET.

Gelijk eertijds om d'eer
De wiegh van den onsterflijcken Homeer,
Den Vader van de Griekfche dichters, ftreden
Niet min dan zeven wijdt vermaarde fteden,
Zoo twift nu 't Negental
Der Zanggodinnen, wie dat van haar zal
Den Vader van ons Dichters preutfch bekranfen
Met Louwerloof van onverwelkbre glansfen.
Een jder pooght door kracht
Van reen, met klaarte en bondigheydt doorwrocht,
Te toonen, hoe hy hebb' de lekkernyen
Ghezoogen uit haar borft der Poezyen [1])
En zy hem hebb gedrenckt
Met hoevenat [2]), *dat rijm en dichtkunft fchenckt*
En handt aan handt getrocken langs den drempel
Van zaakenkunde tot in Wijsheidts Tempel.
Hoogh zou die tongeftrijdt
Ja licht te hoogh gereezen zijn: ten zy 't
Apol verhindert hadt en de geftoorden
Ter neer ghezet met deeze vonnis woorden:
Onbillijk waar 't, dat hy
Die van u alle in 't zoetft der Rymery
Doorfuikert is, zou 't merk daarvan ontvangen
Van eene alleen: ghy moet het all' hem langen.
Pol [3]) *hiel zijn mondt en met*
Zijn mondt de zuftertwift: een ieder wet
Haar zinnen flechts om met een heerelijcken
En grootfchen praal haar leerling uit te ftrijken,
Dat wijze Hooft, vervult

1) Lees: „hoe hy de lekkernyen der Poëzy(en) gezogen heeft uit haar borst."
2) Het water uit de bron Hippokrene door den hoefflag van Pegafus ontftaan.
3) *Pol:* vrij ongewone en wat heel gemeenzame verkorting van *Apollo.*

VONDEL GEKROOND OP HET ST. LUKAS FEEST.

Met konften, van haar alle dan onthult
Wordt, daar het is in 't mid der Puikpoëten
En rijkfte en machtigfte der ftadt gezeten.
Elck achtbaarlijke kreuk
Die 't zet, beduidt een goude zinnefpreuk,
En elk grijs hair bootst na de zwier van 't fpringen
En daalen van zijn onnavolghbaar zingen.
Zoo brulde Seneka,
Zoo blonck de fnelle zwaan van Mantua,
Zoo bromde Flakkus: als haar heylghe haaren [1])
De zangkroon drukt van eeuwghe Lauwerblaaren.
Ghenoegh, een Fenix afch
En zoomer is tot zijn verrijs: hier was
Van doen, om zulck een Fenixhoofd te baaren
Niet min dan deze Drie en zoo veel jaaren.

1) Te weten de hairen van Seneka, Maro en Flakkus.

Arme Vondel! die deze opgefmukte rijmlary moest aanhooren, en zich nog dankbaar betoonen boven dien. Hy fchijnt dan ook de wijste party gekozen te hebben: immers, volgends 't verhaal, dronk hy hier den hem gebrachten beker ledig, en luisterde vervolgends naar de navolgende trippelmaat van Asfelijn.

EEN GEZANGH

OP DEN BEROEMDEN DICHTER

JOOST VAN VONDEL

ALS ZIJN E. OP S. LUCAS FEEST DE WELKOMSTFLUIT HAD UITGEDRONKEN.

Liefhebbers, die in dees zaal zijt gezeten,
Zoo van Apol als Apelles Penceel,
Helpt my begroeten het hooft der Poëten,
Leent aan het Fluytjen u gorgel en keel.
Vlecht gy den Lauwer-krans hem om het hooft,
Wie weet, wat zijn Veder u weder belooft.
Moet u Penceel hem herleeven op 't doeck,
Gy vindt u Eerdichten weer in zijn boeck.

Laat zich het gild van S. Lucas verheugen,
Nu Jooſt van Vondel, op 't feeſtlijck gety
De wellekomſt-fluit heeft geleêgd in drie teugen,
En vaſt in zijn herſenen vol poëzy
Een ſchets heeft ontworpen op 't duerzaam Papier
En huwt het penceel aen de groene Laurier,
Twee Konſten, zoo edel by kleyn en by groot
Geacht, dat de Meeſter nog leeft na zijn doodt.

Wat wil niet dit Huwelijk kinderen teelen!
Athenen ſtof nu niet op keurig gedicht,
Noch Rome op Giorgiones of Rafels penceelen;
Hier worden hun beyde de voeten gelicht.
Want Aemſtel verheught draagt nu roem op dit Paer,
En wil dat men dees dagh een dagh in het jaer
Sal vieren, ſoo wert het Naneeven vernuwt
Dat de Penceel met Laurier is gehuwt.

Nadat dit lied, 't welk, hoe ook vol fouten, niet zonder frischheid en zangerigheid is, was uitgebracht, liet ook Vondel zelf zich niet onbetuigd, maar droeg het navolgende dichtſtuk voor:

INWIJDINGE

DER

SCHILDERKUNSTE,

OP SINT LUKAS FEEST.

GELIJCK de zonnebloem haer oogen
Uit minne draeit naer 'shemels bogen,
En volght met haer gezicht
Het al verquickend licht,
De zon, die 't al zijn verwe geeft,
En daer geboomte en plant by leeft;
Zoo volght de Schilderkunſt,
Uit aengebore gunſt,
Ontſteecken van een heiligh vuur,

De ſchoonheit van Natuur,
Met hare ſtreecken en penſeelen;
Geeft doode doecken en panneelen
Het leven waerze zweeft, en zwiert;
Verkloeckt de menſchen, en 't gediert.
O eedle Schildermin,
O tiende Zanggodin,
Wy loopen u, met d'andre negen
Parnasgodinnen tegen;
Van zingen noch van ſpeelen moe:
Ontfang dees kroon: zy komt u toe.

Ongetwijfeld zal Vondel, al moest hy te dezer gelegenheid meer dan één middelmatig of prulvaers aanhooren, om de goede bedoeling het gebrekkige wel vergeven en een oprecht genoegen hebben geſmaakt in een gezelſchap van mannen, die voor 't grootſte gedeelte warme vereerders der kunst en 't allen van hem waren. Doch allen behoorden tot een nieuw en opkomend geſlacht, ten eenemale verſchillend van datgene in welks omgang zich Vondel vroeger verheugde. Met een enkel woord dienen alzoo de feestvierders, voor zoo verre hun namen tot ons zijn overgekomen, by den lezer te worden ingeleid.

Onder de kunſtenaars, die de betrekking van bezorgers van het feest of ceremoniemeesters hadden op zich genomen, vinden wy er maar twee, wier namen reeds vroeger in dit werk zijn voorgekomen, namelijk M. Kretzer [1]) en Bartholomeus van der Helst [2]). Dezen laatſte zullen wy nog wel ontmoeten. Alleen ſtip ik aan, dat hy, in 1613 te Haarlem geboren, in 1648, by het ſluiten van den Munſterſchen vrede, zijn meesterſtuk, den beroemden „Schutters-maaltijd," voltooid, en alzoo het zenith van zijn roem had bereikt. Onder al de groote ſchilders, toen in Amſterdam vereenigd, was er niet een, wiens talent door zijn tijdgenooten zoo op prijs werd geſteld, en die zich met zijn penceel zulke belangrijke voordeelen wist te verwerven.

Heldt Stockade, de derde onder de bezorgers van het feest, [3]) was in 1614 te Nymegen geboren, en een leerling van zijn ſchoonvader Marten Rykaert. Eerst ſchilderde hy landſchappen, doch vond naderhand meer ſmaak in het afbeelden van bijbelſche en mythologiſche onderwerpen, doorgaands met levensgroote beelden. Om zich in dit vak bekwaam te maken, bezocht hy Rome en Venetiën, waar hy

1) Zie Deel V, blz 772
2) Zie Deel III, blz. 299.
3) Zie blz. 376

vele jaren verbleef. Door bestendige studie werd hy een bekwaam meester, die goed teekende, een malsch penceel voerde en een grootere bevalligheid in zijn werken leerde ten toon spreiden dan die er in heerschte voor zijn vertrek naar Italiën. Op zijn terugreis onthield hy zich eenigen tijd te Parijs, waar hem zelfs de tytel van hoffchilder werd opgedragen. Hy overleed in 1669. Een zijner schilderyen stelde Klelia voor, die met andere Romeinsche vrouwen by Porsenna, den Koning van Hetrurien, door wien de stad belegerd werd, in gyzeling was gesteld, doch te paard over den Tiber ontsnapte en te Rome terug keerde. Aldaar aangehouden, werd zy weder naar Porsenna gezonden, wien hare kloekheid zoo had behaagd, dat hy aan haar en aan hare gezellinnen de vrijheid schonk, en tevens den Raad bewoog, haar een standbeeld op te rechten. Op deze schildery, die zich in de woning bevond van den Heer van Hoogenhuyse, werd door Vondel het navolgende byschrift gemaakt:

DE KLELIA

VAN DEN HEER

HOGENHUIS,

GESCHILDERT DOOR STOCKADE.

De Roomsche Klelia ontzwom met d'eedle maeghden
De gijzeling: en 't oogh der schiltwacht en de doot:
Waerom zy zulx Porsenne en al den Raet behaeghden,
Dat d' eerste, op 's vyants eisch, een Ridders beelt genoot.

Jacob Meurs eindelijk, die de vierde onder de oprichters van de Sint-Lukas-vereeniging genoemd wordt, was een plaatsnijder, Amsterdammer van geboorte, en van wiens bekwaamheid zijn platen by de Land- en Reisbeschrijvingen van Nieuhoff, Dapper, en anderen, getuigen. In hoe verre hy verwant was aan den schoonschrijver Hendrik Meurs [1]), heb ik niet kunnen ontdekken.

1) Zie Deel III, 159, 160.

Van de jeugdige dichters, op het feest aanwezig, maakte Asfelijn zich zeer bekend door het aantal tooneelſtukken, welke hy voor den Schouwburg vervaardigde. Van zijne treurſpelen is er niet een, dat waardig is der vergetelheid te worden ontrukt; doch zijn kluchtſpelen, vooral zijn „Stiefmoêr," en zijn „Saartje Jansz." [1]), zijn verdienſtelijk, zoo om het vernuft, dat er in doorſtraalt, als om de natuurlijke wijze, waarop de zeden en gewoonten van zijn tijd er in zijn voorgeſteld.

Van Lucas Meyer is my alleen bekend, dat hy Med. Dr. was, gelijk zulks achter zijn naam ſtaat uitgedrukt in den „Bloemkrans der Vernuften," waar eenige kleine rijmſtukjens van hem in voorkomen.

Van de overige Amſterdamſche dichters mogen wy gisſen, dat Joan Six, Jan Vos, Reinier Anſlo, Jan Zoet, Joachim Oudaen, onder de ſchilders, dat Govert Flink, Filips de Koning, Nikolaas Visſcher, Ferdinand Bol, Kornelis Brizé, zich op dezen maaltijd bevonden. Waarſchijnlijk ook Joh. Lingelbach, Joh. Asfelijn en de minder beteekenende Jacob van Loo en Corn. de Bie [2]). —

Wat eindelijk Joan Huydecoper betreft, die voorzat aan den disch, en die ſedert 1651 het Burgemeesterſchap bekleedde, hy is ons reeds bekend wegens zijn zending naar Graaf Willem Frederik in 1650 [3]), en zal ons nog nader voorkomen.

Aan het ſlot van het lied, door Asfelijn gezongen, was het verlangen uitgedrukt, dat deze verbroedering der ſchoone kunſten eens in het jaar gevierd zoude worden, opdat de Naneven het zouden

1) Van deze klucht, die in vier afdeelingen is verdeeld, heeft de Heer VAN VLOTEN ons een ſchets gegeven in zijn *Ysſelkout*, blz. 129

2) Rembrandt durf ik beweren dat er niet was, ofſchoon de Heer W. J HOFDIJK, in een dramatiſche voorſtelling welke hy van dit feest gegeven heeft (Amſterdam, GEBROEDERS BINGER, 1858), hem niet alleen daarby aanwezig doet zijn, maar hem zelfs een hoofdrol geeft, en hem, niet Apollo, de lauwerkroon op Vondels hoofd doet plaatſen. Hoe fraai van gedachten en verſifikatie de voorſtelling, door mijn geächten vriend gegeven, ook wezen moge, ik mag niet nalaten er hier protest tegen aan te teekenen. Juist de genegenheid welke ik zijn perſoon en de hoogachting, welke ik zijn talent toedraag, doen 't my betreuren, dat hy, die anders beter dan iemand in den geest en 't leven van 't voorgeſlacht is ingedrongen, en er zich zoo meesterlijk op verſtaat, ons lang voorheen gebeurde zaken in hare historiſche kleur aanſchouwelijk te maken, zulk een volkomen onhistorisch, ja onmogelijk tafereel van dit feest heeft opgehangen. Waarom de historiſche waarheid, gelijk zy zich zoo karakteristiek voordeed, verloochend en er een volkomen fiktie voor in de plaats geſteld? — Waarom moesten de echt Amſterdamſche, vrolijke, lustige, drinkende en ſmullende ſchilders en poëeten worden verwisſeld tegen eenige *Schwärmers*, die noch in Amſterdam, noch in Holland, noch eigenlijk ergends dan in 's dichters verbeelding ooit hebben beſtaan of kunnen beſtaan? Waarom moest de zoo recht eigenaardige figuur van den Mecenas-Huydecoper, wiens voorzitterſchap beſtemd was, om, zonder de vreugd te bederven of zelfs te temperen, aan 't feest een deftiger, ja een plechtig aanzien te geven, geheel wegvallen, en plaats maken voor die van Rembrand, niet den ſtroeven, ſtuggen, menſcheſchuwenden Rembrandt, gelijk zijn tijdgenooten hem kenden en vermeden, maar een fantezy-Rembrandt, die zich, even als zijn kunstbroeders, in de taal uitdrukt eens opgewonden negentiende-eeuwers? Waarom moest aan dien Rembrandt de taak worden opgedragen, op het feest vervuld door dien pſeudo-Apollo, wiens verſchijning aan 't banket zoo geheel in de geest van den tijd was? en waarom eindelijk moest, met dien Apollo, het klasſicisme, dat toch by de toenmalige ſchilders en poëeten niet alleen, maar in het geheele leven der deftige ſtanden ſchering en inſlag was, geheel en al worden verbannen? Wel heeft de dichterlijke waarheid andere eiſchen dan de historiſche waarheid, wel mag een feit geïdealizeerd worden en met ſchooner kleuren getooid, dan het in de werkelijkheid bezat, doch wanneer de voorſtelling dien ten gevolge geheel anders wordt dan zy geweest is niet alleen, maar dan zy ooit heeft *kunnen* zijn, dan wordt men in een denkbeeldige waereld overgevoerd, waarin ook zelfs geen dichterlijke waarheid meer beſtaat en men niet anders overhoudt dan een ydel ſpel der fantazy.

3) Zie blz. 58.

weten „dat Penceel en Laurier gehuwd waren." En werkelijk werd het befluit om zoodanig feest jaarlijks te houden, voor 't fcheiden der kunftenaars en liefhebbers, die voortaan ééne Broederfchap zouden uitmaken, plechtig door hen genomen. Ongelukkig werd dit befluit — volgends het fchrijven van fommigen [1]) door nijd en eigenbaat — verydeld, en liep de gandfche Broederfchap eerlang te niet [2]).

Ik heb er meermalen op gewezen, hoe Vondel voortdurend zijn ftijl had pogen te oefenen door het vertalen van fraaie brokken uit de oude fchrijvers. Zoo had hy onder anderen de Lierzangen van Horatius in Nederduitsch proza overgebracht, en nu gebeurde 't, dat iemand, die een affchrift van die vertaling had weten te bekomen, deze — in vele opzichten onrijpe — lettervrucht ter perfe bracht, zonder toeftemming des fchrijvers. Vondel zocht eerst den druk te verhinderen; doch geen middel daartoe vindende, hield hy er nog de hand aan, en droeg die vertaling op aan de Kunstgenooten van Sint Lukas te Amfterdam, tot een blijk van de genegenheid, welke hy hun kunst toedroeg, en van de erkentenis der gunst en eer op hun feest genoten.

1) Zie o. a. HOUBRAKEN, *Schouwburgh der Schilders*, III Deel, blz. 329.

2) Toch werd een dergelijke broederlijke vereeniging van kunftenaars, dichters en voorftanders der kunften, en tevens een herinnering van 't hier befchreven feest, twee honderd jaar later, op 21 October 1854, in het Odeon te Amfterdam gevierd, hoofdzakelijk door Leden der Maatfchappy *Arti et Amicitiae* en der Rederijkerskamer *Achilles*.

Q. HORATIUS FLAKKUS

LIERZANGEN

EN

DICHTKUNST.

IN HET RIJMELOOS VERTAELT

DOOR

J. V. VONDEL.

1654.

AEN

DE KUNSTGENOOTEN

VAN

SINT LUKAS,

T'AMSTERDAM,

SCHILDERS, BEELTHOUWERS, TEKENAERS,

EN

HUNNE BEGUNSTIGERS.

HOEWEL elcke Kunst haer eige bepalingen heeft, nochtans worden zommige Kunsten door eenerhanden bant van onderlinge gemeenschap verknocht, en gelijck vermaeghschapt; hoedanige zijn Poëzy, Schilderkunst, Beelthouwery, en andere Kunsten, die, te gelijck op maet en getal gegront, de Wis-

kunſt niet ontbeeren mogen: en zeker dit vermindert zoo weinigh den luiſter van deze Kunſten, datze hierom te goddelijcker te achten zijn: want van Godt zelf, aller dingen Schepper, wort gezeit, by het Orakel der wijſheit,[1]) dat *Hy alle dingen, in mate, getal en gewighte, geordineert heeft.* Van Plutarchus heeft elck nu in den mont dat ſchildery ſtomme Poëzy, de Poëzy ſpreeckende ſchildery is: want de Schilder beelt zijne gedachten met ſtreken en verwen, de Dichter zijne beſpiegelingen met woorden uit, en hare muzijck zweeft, met hooge, middelbare en lage, droeve en blijde, ſtatige en dertele klancken, op de pennen des Dichters, en volght ſcherp met hare galmen zijnen geeſt en vernuftige vonden, de ziel der zangkunſte. De Poëzy wederom, behalve datze doorgaens een Gezang genoemt wort, heeft zich, van outs her, van bommen [2]), tamboeren, liere, ſnaren en fluiten, zingende en danſſende Reien gedient. Horatius, in deze zijne Dichtkunſte, paert menighmael de Poëzy en Schilderkunſt te zamen, gelijckt d' een by d' andere, en begaeſtze beide even rijckelijck met eene zelve overoude hantveſt der vryheit van alles wat ter zaecke dienen kan te durven bybrengen. De Poëzy, Schilder- en Beeldekunſt, hebben niet alleen van outs Koningklijcke en Vorſtelijcke Hoven, maer zelfs Godts tabernakel en tempel verheerlijckt, en hare Heiligen gehadt; gelijck onder de godtvruchtige Hebreen, Moſes, Hiob, David,

1) *By het Orakel der wijsheit:* V. doelt hier op een plaats in het *Boek der wijsheit*, XI. 21.
2) *Bommen* „rinkelbommen, tamboerijns."

en Salomon, met hunne lofzangen, en gedichten; en Oöliab, en Bezeleël, van Godt geroepen, en door zijnen Geeſt begaeft met wijſheit, en kenniſſe, in allerhande kunſt, en beeldewerck, om het Heilighdom te verſieren. Onder het Heidendom hebben Homeer, Heſiodus, Orfeus, Kallimachus, Pindarus, Nonnus, Virgilius, Ovidius, Horatius, en zoo veele anderen, welcker naem en faem de weerelt verduren zal, zulx uitgeblоncken, dat zelf de Heilige Geeſt, in Sint Pauwels brieven, met de ſpreucken van Aratus, en Epimenides, [1]) tot grootachtbaerheit en onſterflijcken lof der Poëzye, de goddelijcke waerheit beveſtight. Sedert hebben de Grieckſche en Latijnſche lofzangen het Chriſtendom geſticht. [2]) De geluckighſte kunſt-eeuwen hadden voorhene moedt gedragen op Apelles, Timantes, Zeuxis, en andere doorluchtige Schilderhelden; oock op Praxiteles, den beelthouwer; Fidias den beeltſnijder, en Lyzippus, den beeltgieter [3]). Dewijl dan de Poëzy, Schilder- en beeldekunſt, van outs her, gelijck noch, in onderlinge gemeenſchap verknocht waren, docht het my niet ongerijmt uwe E. op te dragen Horatius Flakkus Lierzangen, en Dichtkunſte, eenige jaren geleden, by my, tot een eerlijck tijtverdrijf en oefeninge, by winterſche avonden,

1) *Aratus, en Epimenides:* men zoû zeggen, dat deze redeneering niet zuiver logisch was, en dat men niet inziet, hoe het *uitblinken van Homeer*, *Heſiodus* enz. de aanleiding kon zijn, dat de H. Geest *ſpreuken van Aratus en Epimenides* aanhaalde. Doch V. bedoelde te zeggen „door de ſchriften van Homeer enz. heeft de poëzy zulk een gezach verkregen, dat hare uitſpraken, ook zelfs door den H. Geest, als geldende argumenten werden gebezigd."

2) *Het Chriſtendom geſticht* V. wil zeggen: „ſedert zijn er, tot ſtichting der Kristenen, en tot verheerlijking van het Kristendom, Griekſche en Latijnſche lofzangen geſchreven."

3) By het toekennen van verſchillende tytels aan de drie kunſtenaars, hier genoemd, ſchijnt het, dat V. *Praxiteles* meer uitſluitend voor een *beeldhouwer* hield, *Fidias* voor een *beeldſnijder* of „graveur," en *Lyzippus* voor een *beeldgieter*, of die zijn beelden uit metalen vervaardigde. De onderſcheiding is echter willekeurig.

in 't rijmeloos vertaelt, met hulpe van wijlen den Heere Daniël Moſtert, Secretaris dezer ſtede, en Joan Vechterſz. of Victorijn, beide Rechtsgeleerden, en zonderlinge begunſtigers mijner Poëzye. Uwe E. ontfange [1]) dan dit werck tot een blijck van de goede genegenheit, die ik uwe edele kunſte toedrage, terwijl ick blijf

Uwer aller dienſtwillige
J. V. VONDEL.

t' Amſterdam 1653
den 27 *van Slaghtmaent.*

1) *Ontfange.* Ik heb my afgevraagd, of dit geen drukfout is en of men niet *ontfangen* lezen moet, daar hier meer dan een perſoon wordt toegeſproken. Doch 't voorafgaande *Uwe E* kan even goed voor *Uwe Edelheden* ſtaan: als *Uwe edelheid* zijn, d. i. „de edelheid, de edele aart van u lieden."

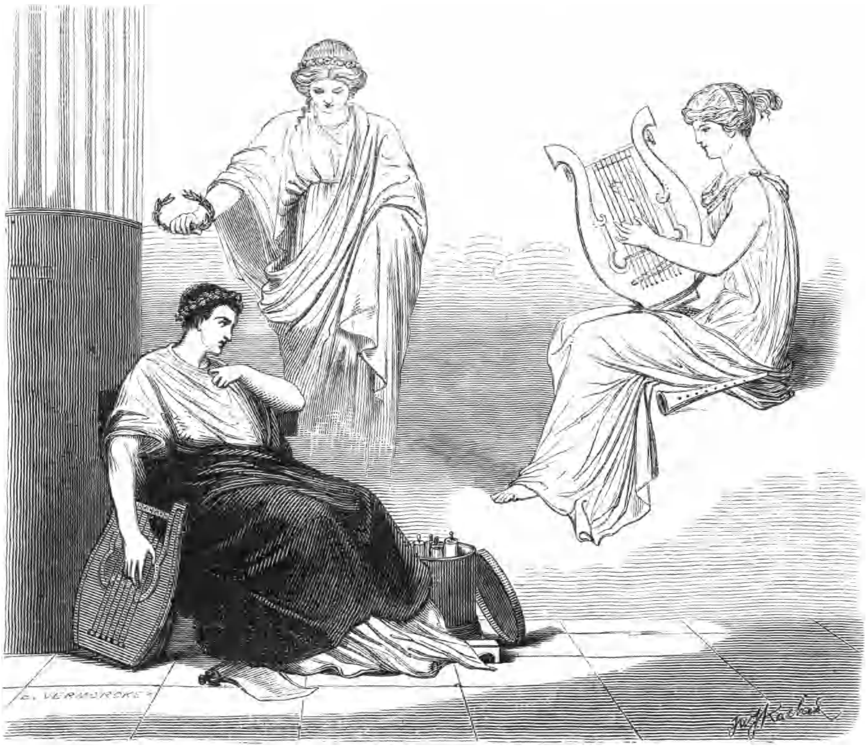

HET EERSTE BOECK.

Aen Mecenas.

HET EERSTE GEZANG.

Andere ſtaen naer wat anders, Horatius ſtaet of ſteeckt naer den naem van Dichter, voornamelyck van Lierdichter.

O MECENAS! die uit Koninglijcke Voorouderen geſproten, mijn beſchermer en waerde roem zijt; zommigen ſcheppen luſt het Olympiſche ſtof met den wagen om hunne ooren te doen ſtuiven, en den perckpael met barnende wielen te mijden, om door den edelen palm van lantsheren tot Goden verheven te worden [1]. Dezen, indien de ſchare der

1) *Van lantsheren tot Goden verheven te worden:* beter: „tot Goden, beheerſchers der aarde, te worden verheven."

wiſpeltuirige gemeente hem pooge te verheffen tot de hooghſte Eerampten; dien, indien hy zoldert al het koren dat in Lybië gedorſt wort, vermaeckt met zijne erfackers te bouwen, zoudtghe met al het goet van de weerelt [1]) niet daer toe brengen, dat hy, beangſt voor ſchipbreuck, zich ter zee begeve [2]). De Koopman, beducht voor den Noorden wint, die met de Iöniſche baren worſtelt, looft de ruſt en het lantleven, thans [3]) geen kommer kumende lijden, kalfatert zijne lecke kiel. Men vindt'er die geerne vernen wijn drincken, en daer eenen halven dagh mede konnen doorbrengen; nu met uitgeſtreckte leden onder een groene linde, dan het hooft zachtjens op den kant van een ruiſchende beeck leggende. Veele hebben zin in den oorlogh, en het gemengde geluit van trommels en trompetten, en de wapens, een gruwel voor een moeders hart. De Jager onthout zich onder den blauwen hemel, en denckt niet eens om zijn lieve vrou, het zy zijn trouwe honden een hinde op ſpoor hebben; het zy het wilde zwijn het geſpande net doorboore.

Het veil, een belooninge van geleerde harſſenen zet my onder de Goden. Het koele woudt en de huppelende reien van Nymfen en Saters ſcheiden my van 't gemeene volck, overmits Euterp my op hare fluit, en Polymnia op hare luit ſpelen laten [4]). Indienghe my onder de Lyriſche Poëten rekent, zoo zal ick met opgeheve kruin de ſtarren ſtooten [5]).

1) *Met al het goet van de weerelt* V. is hier ongelijk vrijer in 't vertalen dan in zijn overzettingen van Virgilius en Ovidius Er ſtaat in 't Lat. *Attalicis conditionibus:* d. i.: „voor de *conditie*, voor de ſchatten, van Attalus."

2) *Dat hy... . zich ter zee begeve* by Horatius ſtaat „dat hy, beängst, op een Cyprisch ſchip de Myrtoïſche zee (de zee tusſchen Attika, Eubea en den Peloponnezus) doorklieve"

3) *Thans* lievёr, „ſtraks, wederom " het Lat *mox* geeft hier een tegenſtelling te kennen. De koopman, eerst afgeſchrikt door het zeegevaar, dat hy geleden heeft, prijst de rust; doch nu hy gebrek lijdt, maakt hy ſtraks toebereidſelen om wederom in zee te gaan."

4) *Spelen laten* Hoogduitſche woordſchikking.

5) *De ſtarren ſtooten:* wel zeide Napoleon. *du ſublime au ridicule il n y a qu'un pas.* In 't Lat. is de uitdrukking dichterlijk verheven, en zy zoû dit ook in 't ND blijven, ſtond er: „zoo zal ik mijn kruin tot aan 't ſtergewelf verheffen," of iets dergelijks. Zoo als er nu ſtaat is de vertaling, juist omdat zy letterlijk is, belachlijk, wanluidend en plat.

Aen Augustus.

HET II. GEZANG.

Veel onweers en ſtormen uitgeſtort over 't Roomſche volck, tot wrake des vermoorden J. Cæſars. 's Rijcx eenige hope ruſt op de gezontheit van Auguſtus.

JUPIJN heeft nu lang genoegh tot een waerſchouwing [1]) vervloeckte ſneeuw en hagel op ons neergeſtort, en met zijn gloeiende vuiſt de Roomſche ſloten beſchietende, de Stadt vervaert. Het verbaeſde volck vreeſde dat die benaeude tijd van Pyrrha [2]), over nieuwe gedroghten kermende, wederom voor handen was; waer in Proteus al zijn vee op de hooge bergen ter weide dreef, en de viſſchen aen de hooge olmen hangen bleven, waer in te voren de duiven neſtelden, en de blode daſſen [3]) over de verdroncken landen zwommen. Wy zagen den blonden Tiber, met kracht van den Hetruriſchen oever te rugge gedreven, het Koningklijcke ſlot en de kercken van Veſta overſtulpen; terwijl hy tegens de jammerende Ilia [4]) ſtoſt haer ongelijck te wil-

1) *Tot een waerſchouwing* deze woorden heeft V., als ter opheldering, hier ingevoegd. Zy ſtaan niet in 't Lat. en hadden gevoegliJk kunnen wegblijven, daar zy door hun prozaiſche tint de werking van 't geheel bederven.

2) *De benaeude tijd van Pyrrha.* „de zondvloed."

3) *De blode daſſen*· liever dan met *blode*, 't welk een ingeboren eigenſchap aanduidt, zoû ik hier *pavidae* vertalen met: „beängſte, verſchrikte."

4) *Ilia*· de moeder van Romulus, die, volgends de overlevering, op last van den overweldiger Amulius, levend by den Tiber begraven was; waarom zy door de dichters wordt voorgeſteld als met den Tiber gehuwd.

len wreecken: en die ftroom, ter liefde zijner vrouwe, overlopende, bevloeit Stads flincke zijde, om dat Jupijn vertorent is. Het kleene overfchot der Jongelingen zal ter ooren komen dat de burgers tegen elckanderen den degen geflepen hebben, waer door [1]) het nutter waer dat de Perfianen fneefden. Hun zal oock ter ooren komen, dat hunne ouders oorzaeck waren van dit gevecht. Welcken Godt zal het volck aenroepen, om den vallenden ftaet des Rijcks te ftutten? met wat gebeden zullen de heilige Nonnen aenhouden by Vefta, die naer geene lofzangen luiftert? door wien zal Jupijn dit fchelmftuck verzoenen? Koom ghy dan eens, dat bidden wy u, ô waerzeggende Apollo! wiens fchouders met een witte wolck behangen zijn: of liever ghy, ô lachende Venus! om wie fcharffende Minnegodekens [2]) zweven: of indien ghy uw verwaerlooft geflacht [3]) gade flaet, ô Vader Mars! die dit al te langdurige fpel wars zijt, en luft fchept in veldtgefchrey en gladde helmen, en in 't barffe gezicht des Mauritaenfchen Soldaets, tegens den bloedigen vyant. Of ghy, ô gevlerckte Godt! zoon der koefterende Maja, die den naem van Cæfars wreecker wilt dragen, en des Jongelings [4]) gedaente nabootft; vaer fpader ten hemel, en verkeer langen tijdt vrolijck onder het Roomfche Volck, en laet een fnellen wint u, die over onze boosheit vergramt zijt, niet van ons wech nemen. Verluftigh u liever hier in treffelijcke triomfen, en in vader en vorft genoemt te worden; en, ô Cæfar, gedoogh niet dat de Medifche ruiterye, onder uwe veldtheerfchappye, ongewroken op onzen bodem kome draven.

1) *Waer door* · verfta: „door welken degen."
2) *Scharffende Minnegodekens* · er ftaat in 't Lat „de Scherts en de Minnegod."
3) *Uw verwaerlooft geflacht.... ô Vader Mars.* Mars werd de vader van Romulus en alzoo de ftamheer des Romeinfchen volks geächt.
4) *Des Jongelings:* van „Augustus" Horatius ftelt hier Merkurius voor, als, in de gedaante van Augustus, wraak nemende over den moord, aan Cezar gepleegd.

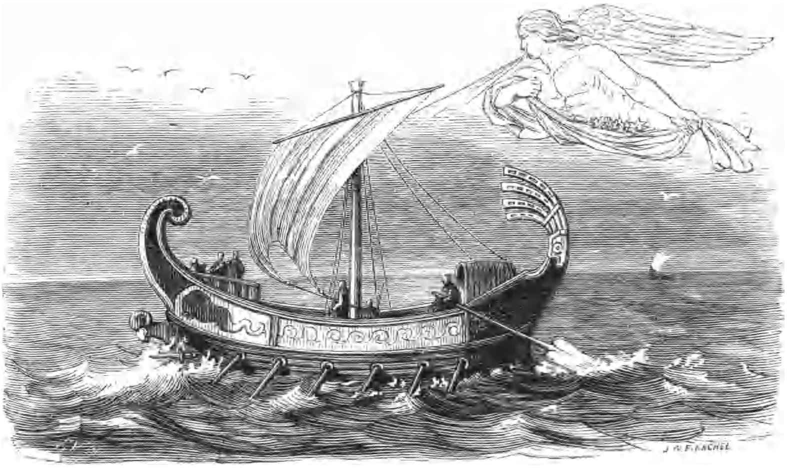

Aen het Schip.

HET III. GEZANG.

De Poëet wenscht het Scheepken, waerin Virgilius naer Athenen vaert, behoude reis: voort haelt hy der menschen vermetenheit en stoutheit dapper over.

Ick bidde, ô Schip! 't welck gezonden zijt te leveren Virgiel, die u toebetrout is, dat de Godin, die Cypres beheerscht, en de Gebroeders van Heleen [1]), die blinckende gestarrenten, en de Windtvoogdt alle andre winden gekluistert houdende, behalve den Westenwint, u zoo sture, dat ghy mijne halve ziele behoed, en hem behouden overvoert aen de Attische kusten. Hy was een hardvochtigh en onvertsaeght man [2]), die allereerst de brosse kiel de felle zee betroude; en niet vreesde de hollende Zuider stormen, die met de Noort-

1) *De Gebroeders van Heleen* „Kastor en Pollux "

2) *Hy was een hardvochtigh en onvertsaeght man*· hoe kon hier V., zelf dichter, behagen scheppen een poëtische voorstelling in plat proza over te brengen? Waarom volgde hy het oorspronkelijke niet en zeide met Horatius. „hem was de borst met eikeschors en driedubbel yzer omgord."

fche buien worftelen, nochte de mottige Hyades [1]), nochte de dollicheit des Zuiden wints, boven wien geen ftorm meer gewelts heeft over de Adriatifche baren; het zy dat hyze beroeren of ftillen wil. Wat flagh van fterven heeft hy gevreeft, die met drooge oogen de zwemmende gedroghten, de gezwolle zee, en de beruchte rotfen [2]) van Albanie [3]) aenfchoude? De voorzichtige Godt fcheide vergeefs de aerde van d'onbuurlijcke zee, indien evenwel reuckelooze kielen over de gevaerlijcke zanden heene vlooten. *Het vermeten menfchelijck geflacht, alles durvende beftaen, flaet den onwegh* [4]) *in.* De ftoute zoon van Japeet heeft den menfchen het vier diefachtigh toegeftopt: na dat het vier den hemel ontdragen was, is de weerelt overvallen van tering, en eene bende van nieuwe koortfen; en de noodzaeckelijcke doot, die te vore lang aenquam, heeft zich federt verylt [5]). Dedael heeft d'ydele lucht doorfneden met wiecken, die den menfche oneigen zijn. Herkules arbeitzaemheit doorboorde den afgront. *Niets valt dên menfchen te laftigh. Uit verwaentheit beklimmenwe den hemel. Onze fchelmery gedooght niet, dat Jupijn zijne vergramde blixems uit de handen legge.*

1) *De mottige Hyades:* d. i.: „de droeve, tranen ftortende Hyades." *Mottig* heeft hier niet de beteekenis van „pokdalig," maar van: „den *mot-* of ftofregen nedergietende,"

2) *Rotfen:* liever: „klippen."

3) *Albanie:* 't Lat. heeft hier *Acroceraunia*, dat een voorgebergte is van Epirus. De landftreek, waarin Epirus gelegen is, verkreeg eerst in lateren tijd den naam van *Albanië.*

4) *Den onwegh:* d. i.. „den verkeerden weg," wat men nog wel zegt voor. „'t verboden kwaad," gelijk hier 't Lat. heeft.

5) *Heeft zich federt verylt* d. i: „pleegt nu fpoediger te komen"

Aen L. Sextius.

HET IV. GEZANG.

De lieflijckheit der lente befchreven en 's levens algemeene broosheit voorgeftelt hebbende, vermaent hy Sextius tot een wellustigh leven.

De felle winter ontdoit [1]), door d'aengename aenkomfte der lente en des wecklevens, en men windt de drooge kielen uit de haven: het vee is de ftallen moe, en de boer den haert, en de weiden zijn niet meer wit van rijp. De Cyterifche Venus heft alree met de nieuwe maen de reien aen. De bevallige Gratien trippelen met de Nymfen hant aen hant dat het dreunt: terwijl de nyvere Vulkaen de logge

1) *Ontdoit:* hier ons gebezigd.

Reufefmis gloeiende maeckt. Nu is het tijt de blinckende pruick met eenen groenen myrt, of een bloem, die van d'ontlate landouwe [1]) voortgebroght wort, te bekranfen. Nu is het tijt datmen Pan [2]) offere in de lommerige boffchagien; het zy hy een lammeken of een bokfcken eifcht. ô Zalige harfenen [3]). *De bleecke doodt klopt zoo wel aen der Koningen hoven, als aen der armen hutten. O zalige Sextius, 's levens oogenblick* [4]) *leert ons het lange leven miftrouwen.* Terftont zal u de nacht overvallen, en de logenachtige hel [5]) en Plutoos nare huis, alwaer eens geraeckt wezende, zultghe daer met leckeren wijn gene gezontheden inftellen, nochte den teeren Jongeling [6]) beloncken, daer nu alle de jeught om blaeckt, en die korts de maeghden zal ontfoncken.

1) *D'ontlate landouwe: ontlaten* is het echte woord voor den toeftand, waárin de grond verkeert, wanneer de lentewarmte het ijs wegfmelten en het hal verdwijnen doet, en in de natuur weder werking brengt.

2) *Pan*, Horatius heeft *Faunus*

3) *o Zalige harfenen*· deze woorden, reeds op zich zelven niet zeer duidelijk, leveren hier volftrekt geen zin op, en fchijnen noch met het geen voorafgaat noch met het geen volgt, in eenig verband te ftaan. Misfchien hadden zy kurcyf moeten gefchreven zijn en behooren zy by den volgenden zin, als een appozitie van het *o zalige Sextius* Zeker is 't, dat of kopiist of korrektor hier in de war geweest is.

4) *'s Levens oogenblick:* liever: „de kortftondigheid van het leven."

5) *De logenachtige hel*. er ftaat in 't Lat. *fabulae manes:* wat beteekenen kan „de fabelachtige fchimmen," en· „de fchimmen der fabel (de fchimmen, waar de overlevering van gewaagt)." Ik zoû hier aan de laatfte vertaling de voorkeur geven; want hoezeer de kommentatoren achten, dat beide op 't zelfde nederkomen, zoo komt my voor, dat een *fabelachtige*, dus „niet beftaande" *fchim* niet zeer veel vrees behoeft aan te jagen.

6) *Den teeren Jongeling* 't oorfpr, noemt hem *Lycidas*.

Aen Pyrrha.

HET V. GEZANG.

Horatius de verlockingen van Pyrrha als een schipbreuck ontswommen, schat sulcke ellendigh, die in hare minne verstrickt zijn.

O PYRRHA! wat rancke Jongeling, stinckende van civet en muskeljaet [1]), omhelst u op gestroide roozen, in een genoegelijck prieel? ghy pronckstertje, voor wien snoertghe uwe blonde vlechten! ô hoe menighmael zal hy beschreien uwe trouweloosheit en lichtvaerdige eeden, en als een onervaren zich verwonderen over de harde buien van uwe norsse hevigheit, die uw blancketsel [2]) nu te lichtgeloovigh liefkoost; die, niet kennende uwe bedriegelijcke gunst, altijt hoopt u eens alleen en vriendelijck te vinden. Ellendigh zijnze, dien ghy onverzocht [3]) schoon in 't oogh schijnt. De kerckmuur getuight met het gewyde tafereel dat ick mijne natte kleederen ter eere des maghtigen Zeegodts opgehangen hebbe.

1) *Stinckende van civet en muskeljaet:* hier parodieert V het bevallige *perfusus liquidis odoribus* van Horatius: d. i. „met welriekend nat overgoten." Er is hier geen sprake noch van *stinken*, noch van *civet* of *muskus*.

2) *Uw blancketsel:* ook dit is een uitvinding van V. — Maar wellicht schepte de ernstige Amsterdammer er behagen in, de twee liefelijke beelden, die Horatius schilderde, in een paar walgelijke karikaturen te veranderen.

3) *Onverzocht:* d. i.: „zonder dat gy van uw' kant wederkeerig behagen in hem vindt."

Aen Agrippa.

HET VI. GEZANG.

De treurſpeler Varius zal Agrippaes oorlogen zingen. Horatius voelt zich ſlechts bequaem tot beſchrijvinge van banketten en minneworſtelingen.

O AGRIP! ghy manhaftige overwinner der vyanden, Varius zal beſchrijven, met een hooghdravende dichters pen, al wat de forſſe ſoldaet te water en te lande, onder uw beleit, bedreven heeft. Wy lage verſtanden onderwinden ons niet zulcke treffelijcke zaecken te verhalen, nochte de groote verbolgenheit van Achilles, die niet te verzetten was, nochte het zwerven over zee van den dubbelen Ulyſſes [1]), nochte Pelops wraeckgierigheit [2]); overmits ſchaemte en de Zanggodin, alleen op de weerloze luit afgerecht, beletten uwen

1) *Den dubbelen Ulyſſes* niet den „tweevoudigen," maar den „dubbelhartigen," of, in gunſtiger zin, den „ondoorgrondelijken" Ulysses.
2) *Nochte Pelops wraeckgierigheit:* verkeerd: er is ſprake van de *saeva Pelopis domus:* d. i.: „het wreede geſlacht van Pelops, de Pelopiden, Atreus en Thyeſtes."

en Cæſars voortreffelijcken lof, door vernufts gebreck, t'ontluiſteren. Wie kan Mars met zijn diamanten harnas naer waerdye beſchrijven? of Merion [1]), van het Troyaenſche ſtof bekrozen? of Diomedes, door hulp van Pallas, den Goden gelijck? wy ledigen [2]) zingen bancketten, en ſtoeyingen van vryſters tegens vryers dapper in de weer, met gekorte nagelen; het zy datwe koel zijn [3]) of blaecken, niet lichtvaerdigh buiten gewoonte.

1) *Merion:* lees *Meriones* hy was de wagenmenner van Idomeneus, koning van Kreta, wondde Priams zoon Delfobus, en genoot, na zijn dood, goddelijke eere by de Kretenzers.
2) *Wy ledigen*· liever· „wy, als wy tijd hebben."
3) *Koel zijn:* van *koel zijn* ſpreekt Hor. niet

Aen Munatius Plancus.

HET VII. GEZANG.

Boven alle andere steden en lantschappen, prijst hij Tibur, de geboorteplaets van Plancus, welken hy vermaent met wijn de zorgen af te spoelen.

ANDERE zullen het doorluchtige Rhodes loven, of Mytileen, of Efesus, of de vesten van Korintus, van wederzijde met zee bespoelt, of Tebes, door Bacchus, of Delfis, door Apollo vermaert, of de Tessalische Tempe. Men vint 'er die al hun werck maecken stadigh met vaerzen te verheffen de stadt der ongerepte Pallas, en den olijf boven alle andere bomen te achten. Vele prijzen, Juno ter eere, Argos te paerde afgerecht, en het rijcke Mycenen. Ick hebbe tot het geduldigh Lacedemon, nochte tot de vette weiden van Larisse, zulck eenen treck niet, als tot de woonstede der ruischende Albunea [1]), en den waterval Anio [2]), en het wout van Tiburnus [3]), en de boomgaerden, bewatert met stroomende beecken. Gelijck de heldere Zuidenwint [4]) dickwils de nevels van den duisteren hemel afvaeght, en niet altijdt tot regen genegen is, zoo zijt, ô Plancus, verdacht, wijselijck uwe droefheit en 'slevens moeielijckheden met een molligh

1) *Albunea* een bosch en bron by Tibur.

2) *Anio* een rivier, die zich in den Tiber uitstort en by Tibur, thands Tivoli, den beroemden waterval vormt. Thans heet zy *Teverone*

3) *Het wout van Tiburnus:* V meent het *meir*, en heeft zeker *lacus* met *lucus* verward.

4) *De heldere Zuidenwint* in den zin van *heldermakend.* 't Lat. heeft *albus*. Zoo zegt men ook van een vrouw die alles helder houdt, dat zy „helder" *is* Offchoon het woord in het dagelijksch leven zelden op levenlooze voorwerpen wordt toegepast in deze overdrachtelijke beteekenis, kan het er hier wel door, omdat de Zuidenwind — *Notus* — by de Ouden geperfonificeerd was.

wijntje te verdrijven; het zy datghe u onthout in een leger, dat van wapens ſchittert, of ruſt onder het dichte lommer uwes Tiburs [1]. Hoewel Teucer Salamin en zijnen vader ontweeck, nochtans zeghtmen, dat hy, zijne harſens, zat van wijn, met eenen populierkrans bevlechtende, zijne droevige vrienden aldus aenſprack: O mackers en ſpitſbroeders, werwaert Fortuin, die ons gunſtiger als vader [2]) is, ons voeren zal, daer zullenwe gaen. Onder Teucers beleit en raet hoevenwe niet te vrezen, want Apollo belooft ons zekerlijck een ander Salamin, in een nieuw landt. O ghy dappere mannen, die dickwils meer gevaers met my uitſtont, verdrijft nu de zorgen met wijn, morgen zullenwe ons weder op de wilde zee begeven.

1) *Uwes Tiburs: Tibur*, nu *Tivoli*, was een ſtad in 't Sabijnſche, beroemd door de bevalligheid der omſtreken en de mildheid der lucht.

2) *Als vader:* lees. „*als*, of *dan* vader ons geweest is" Aan Teucer was namelijk door zijn vader Telamon het verblijf in Salamis ontzegd, omdat hy den dood van zijn broeder Ajax niet gewroken had

Aen Lydia.

HET VIII. GEZANG.

Hy rofkamt den Jongeling Sybaris, bedorven door de minne van Lydia, en in wellusten verfmolten.

O LYDIA! ick bid u, om Godts wil, zegbme eens: waerom yltgbe zoo om Sybaris, die op u verflingert is [1]), te bederven? waerom fchuwt hy, die weder en wint verduren kan, het worftelperck? waerom rijdt hy niet ridderlijck met zijns gelijcken? waerom temt hy niet Franfche paerden [2]) met den muilprang? waerom durf hy den blonden Tiber niet genaecken? waerom vliet hy den worfteloli [3]) omzichtiger als adderen-bloet? waerom draeght hy niet zijne armen blaeuw van de wapenen, die dickwils meefterlijck de fchijf en den worppieck voorby den merckpael geworpen heeft? waerom verberght hy zicb, gelijck men zeght, dat de zoon der Zeegodinne Tetis voor de befchreielijcke uitvaert van Troje dede, op dat het mannelijcke kleet hem niet mede zoude fleepen in de neerlaege der Frygiaenfche benden?

1) *Die op u verflingert is:* neen. *amando*· d. i „door uwe liefde"

2) *Franfche paerden*· „Gallifche" meent hy, van *Franfchen* wist men toen te Rome nog weinig af. Doch V. is meer gewoon, aan oude volkeren en plaatfen namen uit lateren tijd te geven.

3) *Den worfteloli:* t. w de *olie*, waarmede de worftelaars zich befmeerden om het hun weërpartij moeilijker te maken, vat aan hen te krijgen. Zie over het mann gefl., dat V hier aan dat woord toekent, BILDERDIJK, *Gefl. in v.*

Aen Taliarchus. [1])

HET IX. GEZANG.

Hy maent hem op tot een luſtigh winter leven.

GHY ziet hoe blanck en dick Sorakte [2]) van ſneeu leit, en dat de boſſchen nu ſchier onder dien laſt bezwijcken, en alle vlieten dicht toegevrozen zijn. Verdrijf de koude, en legh luſtigh hout aen den haert, en ſchenck, ô Taliarch, ruſtigh vernen wijn uit Sabynſche kruicken. Beveel de reſt den Goden, die zoo haeſt zy de winden, in de barnende zee worſtelende, geſtilt hebben, zoo worden cypreſſen

1) Taliarchus volgends ſommige uitleggers beteekent dit woord *Ceremoniemeester*
2) *Sorakte*, een berg in Italiën, aan Apollo geheiligd.

en oude olmen niet meer bewogen. *Onderzoeck niet wat morgen gebeuren zal; en reecken elcken dagh, die u Fortuin verleent, voor winſte;* en terwijlghe jong zijt, ſpeen u niet van zoete vryaedjen, en danſen, zoo lang ghy bloeiende van gemelijcke grijſheit vry zijt: laet nu het worſtelperck, en andere oeffenplaetſen weder verzocht [1]), en de zachte fluisteringen ter gezette avont-ure hervat worden, en oock het aengename lachen, meldende uit een ſchuilhoeckje het verborgen meiſken, en den armring tot pant van den arm, of eenen ring van den quanſuis weigerenden vinger [2]) afgeruckt.

1) *Verzocht* voor „bezocht," als meermalen
2) *Weigerenden vinger* liever „vasthoudenden vinger"

Aen Merkuur.

HET X. GEZANG.

Dien hy verheft wegens zijne welſprekentheit, afkomſte, worſtelkunſte en vindinge der liere; oock om zijne loosheit in 't ſtelen, en om d' ampten die hy bedient.

O WELSPREECKENDE Merkuur, Atlas neef [1]), die ſchrander door uwe ſtem en het heerlijcke worſtelſpel, de zeden der eerſte menſchen beſnoeide; u zal ick loven, die des grooten Jupijns, en der Goden gezant, en vinder der ronde luite zijt, doortrapt om boertige dieſte naer uwen luſt te heelen. Apollo eertijts [2]), terwijl hy u, in Jongſkens geſtalte, dreighde te quetſen, indienghe hem de geſtole oſ-

1) *Atlas neef* Maja, de dochter van Atlas, en eene der Pleïaden, was de moeder van Merkuur

2) *Apollo eertijts* Merkuur had namelijk, op den dag zijner geboorte, de osſen van Koning Admetus aan Apollo, die zo bewaakte, heimelijk ontvoerd, en toen deze zich over den dieſtal beklaagde, hem nog bovendien zijn pijlkoker afhandig gemaakt.

ſen niet wederleverde, moſt lachen, om dat hy zich van pijlkoker berooft vondt. De rijcke Priaem 1) oock, uit Ilium gaende, verſchalckte mede door uw beleit, de groote zonen van Atreus, en de Teſſaliſche ſchiltwachten, en 's vyants leger voor Troje: en ghy, bemint van Goden en Ongoden 2), zet de godtvruchtige zielen in vrolijcke ruſtplaetſen, en geleit de zwevende ſchaer met uwe goude roede.

1) *De rijcke Priaem* dit ſlaat op het bezoek, door Priamus, onder geleide van Merkurius, by Achilles gebracht, ter terug-bekoming van Hektors lijk

2) *Goden en Ongoden* neen „by de goden des Hemels en der onderwaereld," *Superis deorum et imis* Men zij gedachtig, dat Merkurius zoo wel de boodſchappen der Hemelgoden deed als de onderwaereld met zielen bevolkte.

Aen Leuconoe.

HET XI. GEZANG.

Hy verbiot Leuconoe voor 't aenftaende te zorgen, gebiet haer vrolyck te zyn, nemende zijn bewijs van de fnelheit en kortheit des levens.

O LEUKONOë, onderzoeck niet eens (want 't is ongeoorloft te weten) wat einde de Goden u of my befchoren hebben; ende en laet uwe planeet niet lezen, op datghe te beter leert verduren al wat u overkomen zal; het zy u [1]) Jupiter meer jaren toeleght, of dat dees winter de lefte zy, waerin de Tyrrenifche zee gebroken wort op de uitfteeckende rotfen. Laet den wijn vloeien. Laet vaeren de lange hoop om eenen oogenblick levens. Al praetende verloopt [2]) de nijdige tijt. Neem den huidigen dagh waer, minft betrouwende den dagh van morgen.

1) *Het zy u:* het Lat. fpreekt niet van *u*, het zegt, in 't algemeen „'t zij dat Jupiter nog vele jaren, of dit jaar voor 't lest de Tyrrheenfche zee op de rotfen zal doen breken "

2) *Al praetende verloopt* geen zuiver Neërduitsch voor „terwijl wy praten "

Aen Augustus.

HET XII. GEZANG.

De Goden, Helden en doorluchtige mannen geprezen hebbende, treet hy endelijck tot den lof van Augustus.

O KLIO! welcken man of helt neemtghe voor op uwe luit of schelle fluit te loven? of welcken Godt, wiens naem van den oubolligen weergalm [1]) nagebaut wort, in het beschaduwde geweste van Helikon, of op Pindus, of op den killen Hemus? van waer de bosschaedjen zelfs den zangerigen Orfeus navolghden, die met moederlijcke kunste [2]) snelle watervallen en vlugge winden stuite, en al vleiende scherpluisterende eicken, door zijne luidende snaeren leide.

1) *Den oubolligen weergalm:* al wisten wy het bovendien niet, dan zoû ons het bezigen van het woord *oubollig*, dat in 1654 reeds nagenoeg in onbruik geraakt was, het bewijs leveren, dat wy hier te doen hebben met een arbeid uit Vondels vroegeren leeftijd Hy deed echter wel, het door geen nieuwerwetscher woord te vervangen

2) *Met moederlijcke kunste:* Orfeus was de zoon van Oeäger, of volgends sommigen, van Apollo zelven en Kalliope

Wat zal ick beſt eerſt verhaelen, tot gewoonen lof des Vaders, die den ſtaet van menſchen en Goden, die zee en aerdtrijck, en de weerelt door verſcheide Jaertijden beſtiert? uit wien niet grooters geboren wort als hy zelf, nochte niets bloeit dat hem gelijckt, of by hem haelen magh. Pallas evenwel is de naeſte by hem in eere. U zal ick oock niet verzwijgen, ô Bacchus, die ſtout ten oorlogh zijt, en u niet, ô Maeght [1]), die een vyandin der wilde dieren zijt, nochte u, ô Phebus, ontzichtelijck [2]) door uwe fixe pijlen. Ick zal oock van Alcides ſpreecken, en Ledaes kinderen, van welcken d'een een vermaert meeſter te paerde, d'ander in het kampvechten is: wier heldere ſtarre, zoo ras zy den zeelieden verſchijnt, het gedreven vocht van de klippen doet afſchieten, de winden gaen leggen, en het zwerck drijft wegh, en de dreigende golven, om dat het hun belieft, bedaren op zee. Ick twijffel of ick na dezen eerſt Romulus of het geruſte Rijck van Numa, of de trotſe bijlen van Tarquyn of Katoos doorluchtige doot [3]) zal gedencken. Ick zal Regulus en de Skauren [4]), en Paulus [5]), die vermeeſtert van den Peen [6]), zijn groote ziel ten beſte gaf, en Fabricius danckbaerlijck ophaelen, in een hooghdravende gedicht. De bittere armoe, en het vaderlijck erf, met een beknopte wooning teelden dezen man, en Kurius, ongehavent van hair [7]), en Kamil, alleen bequaem ten oorlogh. Marcels faem [8]) groeit, als een boom ſtilzwijgende met der tijdt op, en het geſtarnte van Julius glinſtert onder allen, gelijck de maen onder de mindere lichten. ô Vader en wachter des menſchelijcken geſlachts, die van Saturnus geſproten zijt, het nootlot beveelt u de zorge van den grooten Cæſar: Cæſar zal neffens u heerſchen, het zy hy de Parten, die Latium op den hals leggen, als een verwinner in eene rechtvaerdige zegeſtaetſie omvoert, of de Seres en Indianen, ingezetenen van 't Ooſten, hy, zegh ick, zal minder als ghy de wijde weerelt rechtvaerdigh regeeren. Ghy zult den hemel doen daveren met uwen zwaeren wagen. Ghy zult den Blixem ſlingeren, die verbolgen is over de beſmette woudautaren.

1) *ô Maeght* „Diana '
2) *Ontzichtelijck*· als meermalen, voor *ontzachlijk*
3) *Katoos doorluchtige doot*· t w die van M. Porcius Kato, die zich zelven ombracht, ten einde de zegepraal van Cezar over de republiek niet te beleven
4) *De Skauren* onderſcheiden Romeinſche Edelen, die tot dit geſlacht behoorden, worden in de geſchiedenis vermeld.
5) *Paulus*· t. w. Lucius Paulus, die den ſlag van Cannae tegen Hannibal verloor
6) *Den Peen:* d i „den Punier of Karthager," hier „Hannibal "
7) *Ongehavent van hair* d i „ongekamd ' *Havenen* en „kammen" is 't zelfde, doch 't eerſte woord wordt meer gebezigd, waar het paarden betreft
8) *Marcels faem* die van den jeugdigen Marcellus, den zoon van Augustus' zuster Oktavia, en zijn naasten erfgenaam, welke echter, als wy gezien hebben, in den bloei zijner jaren overleed.

Aen Lydia.

HET XIII. GEZANG.

Hy kan het niet verdouwen, dat Telefus zyn mede-vryer, van Lydia boven hem geftelt wort.

O LYDIA! wanneerghe Telefs roofverwigen neck, Telefs waffe armen looft, zeker dan zwilt mijne blaeckende lever van overloopende galle; dan ontftelt mijn brein en bloet; dan biggelen my de tranen fchielijck langs de wangen; meldende, door hoe langfaem een vier ick geheel verteer. Ick blaeck, het zy een vinnigh dronkemans gevecht uwe blancke fchouders gefchent, het zy die dolle jongeling een lidteecken in uwe lippen gebeten hebbe. Indienghe naer my luifteren wilt, denck niet dat zijn liefde eeuwigh duren zal, die onbefchoft de liefelijcke kufkens fchendt, welcke Venus in het eelfte van haeren Nektar gedoopt heeft. Drie en vierwerf geluckigh zijnze, die verknocht zijn door eenen onverbroken bant, en welcker liefde niet, gefcheurt door booze krackeelen, voor den fterfdagh eindight.

HET XIV. GEZANG.

Op Brutus, zich toeruftende tot den burgerlijcken oorlogh.

O SCHIP, een nieu onweder zal u weder in zee jagen. Och, wat gaetghe aen? hou met kracht de haven in. Zietghe niet datghe zonder riemen drijft? en de maft, door den fellen ftorm, eenen krack wegh heeft? en de raen [1]) kraecken, en de kielen zonder taeckels naulijcks het gewelt der zee verduren konnen? Ghy hebt niet een zeil heel. Ghy hebt uit by de goden, dieghe, van noot geparft wezende, zoudt mogen aenroepen. Hoewel ghy Pontifche pijnboom, dochter van het edele bofch, op uwe afkomfte en ydelen naem ftoft. De bloode zeeman betrout zich niet op gefchilderde jaghten [2]). Zie voor u, indienghe den winden niet ten guigelfpele wilt ftrecken: ghy die my onlangs tot hartzeer [3]) diende, en nu tot blijfchap en geen kleene zorge [4]) gedijt. Schuw de barningen, die tuffchen uitfteeckende Cyklades ftorten.

1) *Raen*· meerv van *ra;* doch by de fchepelingen, die altijd de *s* als vorm van 't m v. verkiezen en *bloks, boots, puttings,* enz , dus ook *raas* zeggen, niet gebruikelijk.

2) *De bloode zeeman betrout zich niet op gefchilderde jaghten*· neen· „de zeeman ftelt geen vertrouwen meer in de gefchilderde godebeelden op den fteven afgebeeld."

3) *Tot hartzeer*. lees „tot bekommernis "

4) *Tot blijfchap en geen kleene zorge:* dit is in weêrfpraak met elkander lees „tot verlangen (naar u) en tot bezorgdheid."

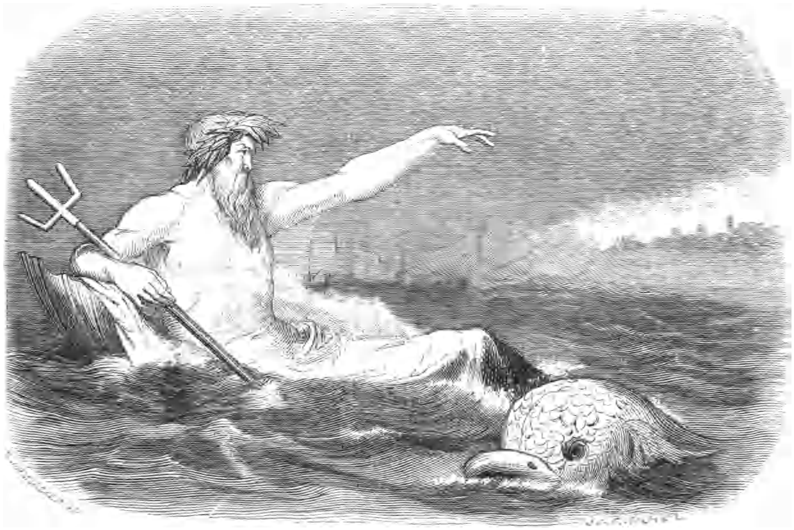

HET XV. GEZANG.

Nereus voorſpellinge van den ondergang van Troje

TOEN de trouwlooze harder [1]), met Ideeſche ſchepen zijne huiſwaerdin Heleen over zee medeſleepte, heeft Nereus de ſnelle winden tegens hunnen danck ingebonden, op dat hy het wreede nootlot aldus zoude ſpellen: Ter quader ure voert ghyze t'huis, die met een machtigh heir wedergeëiſcht zal worden van Griecken, het welck met eede verbonden is uwe bruiloft en het oude Rijck van Priaem te ſteuren. Och! hoe zweten ruiters en knechten? wat haeltghe den Dardaniſchen volcke al neerlaegen op den hals? Pallas ruſt alree helm, beuckelaer en wagen toe, en geraeckt aen het woeden. Vergeefs, op Venus hulp moedt draegende, zultghe uwe perruick kemmen, en ſpelende op uwe weerlooze luit aengenaeme wijzen voor de jofferen daer onder zingen: vergeefs in uwe kamer vlieden de zwaere ſpietſen, en de punten der Knoſſiſche pijlen [2]), en

1) *Toen de trouwlooze harder* t w „Paris" Vergelijk de navolging van dezen lierzang. Deel II, blz. 102.
2) *Knoſſiſche pijlen*. of liever. „Gnosſiſche (Kretenſer) pijlen"

het gedruifch van Ajax, die u kort op de hielen is. Maer helaes! ten lefte zultghe uw overfpeeligh hair met ftof begruizen. Zietghe niet om naer Ulyffes, den verdelger van uwen huize, nochte naer Neftor van Pylus? D'onverfaeghde Teucer van Salamin, en Stenelus, ten ftrijde afgerecht, en die, als het op 't paerdemennen aenkoomt, geen logh wagenaer is, zijn u op de hielen. Merion zultghe oock leeren kennen. Zie den forffen Diomedes, die zijnen vader overtreft, raeft om u te vinden; voor wien ghy fuffert al hijgende vlughten zult, gelijck een hart, dat ter zijde af, in het dal, den wolf verneemende, zijn grazen vergeet. Dit is 't niet, datghe uwe lieffte beloofde. Achilles verbolgen vloot [1]) zal Iliums belegh, en der Frygiaenfche joffrouwen leven verlengen. Na zeeckere jaeren zal het Achaifche vier de Trojaenfche huizen verbranden.

1) *Achilles verbolgen vloot* voor „de verbolgenheid van Achilles, ten gevolge waarvan zijn vloot (of zijn legerbende) niets uitrichtte"

HET XVI. GEZANG.

Hy bidt het meiſken, door zijn laſterdicht tweemael gequeſt, om vergiffenis.

O DOCHTER, ſchooner dan uwe ſchoone moeder, ghy mooght met mijne laſtervaerzen leven, zooghe wilt; het zy ghy luſt hebt die te branden, of in de Adriatiſche zee te drencken. Cybele, noch de Pytiſche Apollo, nochte oock Bacchus ſchudden de papeharſſens [1]) zoo niet in ingewijde plaetſen. De Koribanten verdubbelen zoo het geklanck van hun luidende beckens niet, als droeve gramſchap, die niet ſchrickt voor Noriſche lemmers [2]), nochte ſchipbreeckende zee, nochte verteerende vier, nochte Jupijn zelf, die met eenen ſidderenden donder van boven ſchiet. Men zeght dat Prometheus genootzaeckt was een ſtuckſken alſins afgeſneden [3]), tot zijn eerſte klay te voegen, en de kracht eenes dullen leeuws in onzen boezem geſteecken heeft. De toorne heeft Tyeſtes ten zwaeren val gebroght, en was hooftoorzaeck dat treffelijcke ſteden in den gront verdelght wierden, en het uitgelaeten leger den vyandelijcken ploegh door de veſten liet gaen. Bedaer wat: d'oploopentheit der zinnen heeftme mede in mijn zoete jeught verruckt, en uit dolheit tot reuckelooze vaerzen vervoert. Nu zoeck ick die hardigheit te verzachten, mits ghy uwe ſcheltwoorden in den hals halende, my weder vrientſchap toont, en moedt geeft.

1) *De papeharſſens* voor „het brein hunner priesteren.'

2) *Noriſche lemmers* Noricum was een landſtreek, by den Donau gelegen, die onder de regeering van Augustus tot een wingewest werd gemaakt door Tiberius

3) *Een ſtuckſken alſins afgeſneden*. *alſins* is hier. „van overal van daan gehaald " Prometheus n l deelde aan het menſchenbeeld, dat hy gevormd had, een eigenſchap mede aan elk van de dieren ontleend.

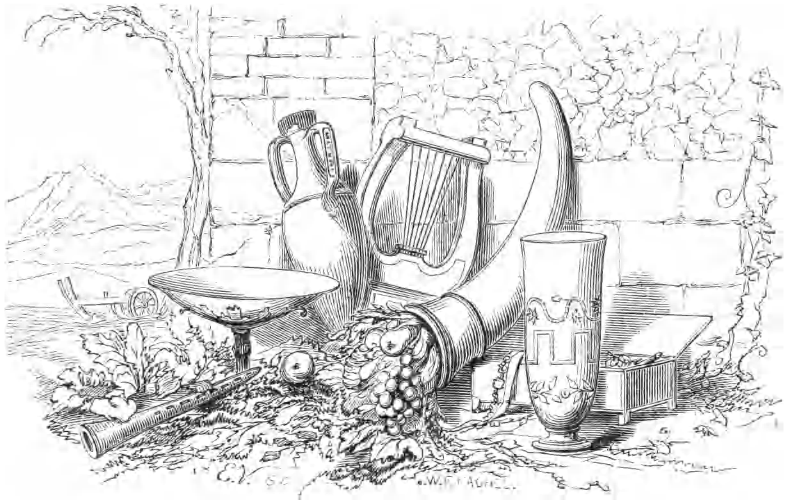

Aen Tyndaris.

HET XVII. GEZANG.

Hy noodightze op zijn hoeve by Lukretilis. 1)

De gezwinde Faunus [2]) verwiſſelt dickwils den genoegelijcken Lukretil om Lyceus [3]), en beſchut mijne geiten altijt voor het ſteecken der zonne en regenachtige buien. De verdwaelde wijfkens der ſtinckende mannekens [4]) zoecken onbeſchadight, door het veilige wout, dichte laeningen [5]) en tijm: en de bocken ſchroomen niet meer groene ſlangen, en bijtende wolven, daer, o Tyndaer [6]), dalen en gladde rotſen van

1) *Lukretilis* de *Lukretilis* was een berg in 't Sabijnſche en niet verre van de hoeve van Horatius gelegen

2) *Faunus:* de herdersgod, die, volgends den dichter, zijn beſcherming nu eens aan den Lukretilis, dan weder aan den Lyceus verleende.

3) *Lyceus*. een berg in Arkadiën.

4) *Der ſtinckende mannekens* · beter in 't enkelv.. „van den ſtinkenden bok "

5) *Laeningen* t Lat. heeft *arbutos*, „haagappelboomen."

6) *o Tyndaer* beter: *o Tyndaris*, immers *Tyndaer* zoû een verkorting zijn van *Tyndarus* of van *Tyndara*.

den levenden Uftika op de zoete fluit wedergalmen. De Goden befchermen my. Mijn godtvruchtigheit en zanggodin gaet den Goden ter harte. Van hier zal u vol op toevloeien, uit eenen milden hoorne, de rijcke vloet der ackerglori. Hier zultghe, in een afgefcheiden dal, de hitte der hontsdagen ontwijcken, en fpeelen op eene Teifche fnaer [1]) van Peneloop, en de glazige Circe [2]), beide, om eenen man [3]), even verlegen. Hier zultghe, in fchaduwe, een licht wijntjen van Lefbium leppen: en Tioneus [4]), Semeles zoon, zal met Mars niet vechten, en ghy zult hier, verdacht, niet hoeven te vreezen, dat de dartele Cyrus [5]) onbefchoft zijn baldadige handen fla aen u, die zijns gelijck niet en zijt, en hy den om het hooft gevlochten krans, en het onnozele kleedt fcheure.

1) *Eene Teifche fnaer* voor „een Ionifche" Teos was een ftad in Iönien, en het vaderland van Anakreon

2) *De glazige Circe* d. i „Circe, die een eiland in de doorfchijnende zee bewoonde"

3) *Om eenen man* d i.: „om den zelfden man (Ulysfes)."

4) *Tioneus*: beter *Tyoneus*: een bynaam van Bacchus.

5) *De dartele Cyrus* lees „de woeste Pers"

Aen Quintilius Varus.

HET XVIII. GEZANG.

Het matigh gebruick des wijns verhooght den geest; het onmatigh drincken verwekt krackeel.

O VARE, plant voor alle boomen den heiligen wijnſtock, op den zachten gront van Tybur, en by de veſten van Katilus: want het leven valt nuchtere keelen zuur, en knaegende zorgen willen op gene andere wijze verſchoien [1]) Wie klaeght dat oorlogh of armoe laſtigh valt, wanneer hy beſchoncken is? wie ſpreeckt niet liever van u, o Vader Bacchus, en van u, o bevallige Venus? maer het Centauriſche krackeel [2]) met den Lapiten, door den wijn ont-

1) *Verſchoien* voor „wegtrekken" *Schooien* is, als wy meer gezien hebben, „loopen, zwerven"
2) *Het Centauriſche krackeel.* lees. „het krakeel der Centauren"

ſtaen, vermaent ons de maet van drincken niet te buiten te gaen: dat vermaent ons oock Evius [1]), niet weinig geſteurt op de Sitonen [2]): toen zy, van geilheit blaeckende, luttel onderſcheits tuſſchen eer en ſchande maeckten. O blancke Baſſareus, ick zal u niet tegens heugh en meugh [3]) inſlorpen, nochte 't geheim, dat onder veelerley leet [4]) ſchuilt, aen den dagh brengen. Bedwing de dolle bommen, en den Berecintiſchen hoorne; dien blinde eigeliefde navolght, en verwaentheit, die d' ydele kruin al te hoogh in de locht ſteeckt; en trouwe, de geheimmeltſter, doorluchtiger dan glas.

1) *Evius:* een bynaam van Bacchus.

2) *De Sitonen* de „Thraciers "

3) *Tegens heugh en meugh* een nog heden ten dage zeer gebruikelijke ſpreekwijze, voor „tegen ſmaak en vermogen " *Heug* is een in afkomst en beteekenis met *behagen*, en *meug*, van *mogen*, wordt hier in den zelfden zin genomen als wanneer men zegt „ik *mag* het niet," voor „ik heb er een walg van, een tegenzin in '

4) *Onder veelerley leet* neen „onder velerlei *loof*" — waarmede namelijk de beker omkranst was

Van Glycera.

HET XIX. GEZANG.

Hy klaeght dat hy van hare minne blaeckt.

De wreede moeder der minnegodekens, en de jongen der Thebaenſche Semele [1]), en dartele ongebondenheit, beluſten my de verkoude vryaedjen wederom te ontfoncken. My blaeckt de luiſter van Glyceer, zuiverder glinſterende als Pariſchen marmer: my blaeckt aengename dartelheit, en het aenſchijn, dat al te glibberigh in 't oogh is. Venus, my met gewelt op 't lijf vallende, heeft Cyprus verlaten, en gedooght niet, dat ick dichte van Skyten, en Parten, moedigh op deizende paerden [2]); en van het geen ter zaecke niet dienſtigh is. O jongers, brengt hier een groene zode: brengt offerkruit en wierroock, en eenen beecker met tweejaerigen wijn, na het ſlaghten der offerhanden zalze leeniger worden. [3])

1) *De jongen der Thebaenſche Semele* lees: „de zoon" enz t. w. „Bacchus '

2) *Moedigh op deizende paerden*. verſta: dit van de gewoonte van hun paardevolk,

Dat in den zadel zich gezwind weet om te keeren,
Om, wie 't in 't vlugten volgt, in 't vlugten nog te deeren,

gelijk Willem van Holland het uitdrukt in den *Adel en Mathilde* van Wiſelius.

3) *Zalze leeniger worden* d. i.. „zal zy (Venus) my gunstiger zijn "

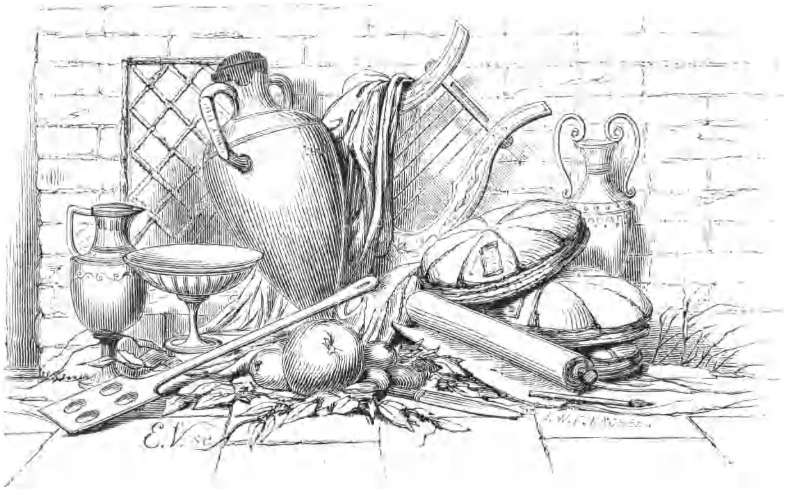

Aen Maecenas.

HET XX. GEZANG.

Hy noodight hem op een onkoftelyck gaftmael.

GHY zult uit kleene kroezen kleenen Sabijnfchen wijn [1]) drincken, dien ick in een Grieckfche kruick met peck toegeftopt hebbe, toen, o waerde Maecenas, de fchouburgh met een hantgeklap u zoo voor ridder uitriep, dat de oever des vaderlijcken vliets, en met eenen de boertige nabauwer van den bergh Vatikaen uwen lof weergalmden. Ghy zult Kampanifchen wijn drincken, en druiven, die te Kalene geparft zijn. Tot mijnent drincktmen geenen wijn van Falernifche wijngaerden, nochte Formiaenfche heuvelen [2]).

1) *Kleenen Sabijnfchen wijn* voor „goedkoopen, zeer gewonen wijn" In 't Fr. is de uitdrukking *petit vin* nog bewaard geworden

2) *Formiaenfche heuvelen:* deze ftrekken zich in Latium aan de zeezijde uit.

Aen Diane, en Apollo.

HET XXI. GEZANG.

Eeuwdicht.

GHY teere joffertjes, zingt Diaen; ghy jongelingen, zingt den ongefchoren Cyntius, en Latoon, daer d'opperfte Jupijn zoo zeer op verflingert is Ghy vryfters, verheft met lofzangen haer, die vermaeck fchept in vlieten en bofchloof, 't welck uitpuilt op den killen Algidus [1], of in de bruine wouden van Erymant. of groenen Kraegh [2]., Ghy vryers, looft niet min Tempe, Delos, Apolloos geboorteplaets, en zijn fchouders, door zijnen pijlkoker en broederlijcke lier vermaert. Dees, door uwe gebeden bewogen, zal befchreielijcken oorlogh, erbarmelijcken honger en peft, van den volcke en Cæfar den vorft, den Perfianen en Britten toedrijven.

1) *Algidus* · beter *Algidum*, een berg by Tuskulum.
2) *Of groenen Kraegh* lees *Kragus*, een berg in CilicIën

Aen Aristius.

HET XXII. GEZANG.

Onnozelheit en trouw zijn over al veiligh.

OFUSKUS, die oprecht van handel en wandel is, behoeft ſchicht nochte boogh van Mooren, nochte koker, zwanger van vergiftige pijlen; het zy hy doorreize de heete en zandige woeſtijnen van Lybie of den ongaſtvryen Kaukaſus, of de plaetſen, die geleckt worden van den Hydaſp, daermen veele ſproockjes van verziert: want terwijl ick van mijne Lalage zing, en onbekommert omzwerve, buiten mijnen hoefſlagh [1]), zoo vlught in 't Sabynſche boſch voor my, die weerloos ben, een wolf, hoedanigh een gedroght van het ſtrijtbare Daunia niet in de wijde eeckelboſſchen gevoedt wort: nochte

1) *Buiten mijnen hoefſlagh*. een echt Nederduitſche uitdrukking voor. „buiten de grenzen van mijn landgoed." Zie HUYDEC. *Pr*. D. I, blz. 1.

hoedanigh Jubaes landouwe [1]), de dorre leeuwenvoeſter, niet voortbrengt. Zetme daer geen boom op de dorre velden door een zomerluchje verfriſcht wordt; welck geweſt van nevels en quade luchten geplaeght wordt: zetme in een onbewoont lant, onder de middellijn [2]), noch zal ick Lalage, dat lachebeckje, dat zoet praetſtertje, beminnen.

1) *Jubaes landouwe*· Mauritaniën of Barbaryen.

2) *Onder de middellijn:* een goede uitdrukking voor een aardrijkskundige of voor een ſchipper op de Oost, maar minder voor een dichter. Horatius zegt hetzelfde, maar met andere woorden. „waar ons de zonnewagen 't naast over 't hoofd ſpolt."

Aen Chloe.

HET XXIII. GEZANG.

Naerdienze huwbaer is, heeftze geenen man te ſchuwen.

O CHLOË, ghy vlughtme, als een hindeken dat zijn bevende moeder zoeckt, op ongebaende bergen, niet zonder ydele vreeze van windekens en loof: want het zy dat de bladen door de aenkomende lente trillen; het zy groene haeghdiſſen door de bremhage booren, het hart jaeght en de beentjes knicken: en ick nochtans vervolgh u niet, als een wreede tiger, of Getuliſch leeu, om u te verſcheuren. Nu ghe eens huwbaer geworden zijt, laet af van moeder na te loopen.

Aen Virgilius.

HET XXIV. GEZANG.

Hy beſchreit de doot van Quinctilius Varo.

O MELPOMEN, godin der treurzangen, aen wie de vader een liefelijcke ſtem en cyter vereerde, leer ons wanneer wy ophouden zullen [1]) uit ſchaemte te verlangen naer zoo waert een hooft. Zal dan een eeuwige ſlaep Quinctilius [2]) oogen luicken? wanneer zal ſchaemte en onomgekochte trou, een zuſter van rechtvaerdigheit en naeckte waerheit, iemant zijns gelijck vinden? hy is geſneuvelt [3]),

1) *Wanneer wy ophouden zullen* enz Er ſtaat in 't Lat.. „wanneer zullen wy ons ſchamen of ophouden het gemis te betreuren van zoo waard een hoofd "
2) *Quinctilius* een ons onbekend dichter van die dagen
3) *Hy is geſneuvelt* V ſchijnt den man voor een krijgsman te hebben gehouden Intuſſchen bezigt hy meer *ſneuvelen* voor „vallen, ſterven '

dat beklaeghlijck is voor veele vroomen: maer voor niemant beklaeghlijcker, o Virgijl, als voor u. Helaes! vergeefs eifcht ghy den godtvruchtigen Quinctilius van den goden, die maer geleent was. Al kontghe vleiender als de Tracifche Orfeus fpeelen, op de fnaeren, daer de boomen naer luifterden; nochtans zou de ziel niet weder in het ydele beelt keeren, het welck van Merkuur (door geene gebeden vermorwt, om het noodlot te ontfluiten) eens, met zijne yffelijcke roede, by de zwarte fchaere gedreven is. Hardt valt het, doch watmen niet beteren kan valt lichter door gedult.

Aen Lydia.

HET XXV. GEZANG.

Hy beſchimptze, die nu out en afgeſolt, wederom van de jeught verſmaet wort.

DARTELE vryers kloppen zeldener [1]) op de geſlote venſters, en ſteuren uwen ſlaep niet, en de deur is altijt dicht toe, die te vore den meeſten tijt op de klinck ſtont: ghy hoort nu hoe langer hoe min: Slaeptghe, o Lydia, den heelen nacht over, terwijl ick, uw lief, vaſt verloren ga? hier tegens zult ghy ritſe beſt, in een eenzaem ſlopje, om de verwaende overſpeelders, ſchreien, terwijl het Tracifche onweder meer by donckere maen buldert; wanneer blaec-

1) *Zeldener* voor „zeldzamer " Zie Deel III, blz 359. — Wat deze Ode voor 't overige betreft, zy is vrij duister, doch het onderwerp niet behagelijk genoeg, dat ik verlangen zoû er my in te verdiepen

kende minne en geilheit, die de merrien pleegh hengſtigh te maecken, de verrotte lever zal koocken, niet zonder hartzeer, om dat de vrolijcke jeught vermaeckt is, met den bloeienden veilkrans en donckergroenen myrt, en wijdt het dorre loof den Hebrus, een ſpitsbroeder van den winter, toe.

Van Elius Lamia.

HET XXVI. GEZANG.

Hy begeert Lamia uit een ruftigh en lufrigh hart te prijzen.

ICK, een vrient der Zanggodinnen, zal den onftuimigen winden bevelen droefheit en vrees in de Kretenfer zee te ftorten, en my gants niet bekreunen wat Koning onder de kille Noorder as gevreeft wort: wat Tiridates [1]) vervaert. O zoete Zanggodes, die in onbefmette bronnen uwen luft fchept, vlecht befcheene bloemen [2]): vlecht eenen krans voor mijnen Lamia: mijn glori ifme zonder u ondienftigh. Het voeght u en uwe zufteren dezen op nieuwe fnaeren, dezen met lierdichten in te wyen.

1) *Tiridates*· een Koning der Parthen, die, in plaats van den verjaagden Fraätes gefteld, wederom door dezen verdreven en tot Augustus gevlucht was.

2) *Vlecht befcheene bloemen:* een vreemde kombinatie van woorden, doch beter dan door *befchenen*, zoû V. 't woord *apricos* hier vertaald hebben „door de zon ontloken," of, eenvoudig : „ontloken."

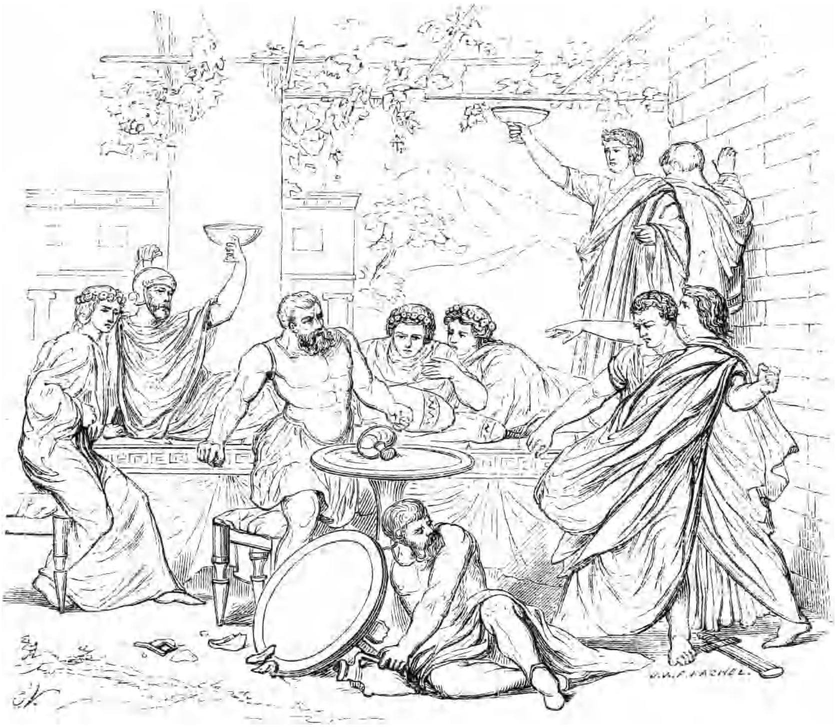

Aen zijne Spitsbroeders. [1])

HET XXVII. GEZANG.

Hy verbietze, onder het gelagh, met woorden of kroezen, als barbaren te krackeelen, of te vechten.

De Traciers zijn gewoon met kroezen te vechten, die alleen tot vrolijckheit gemaeckt zijn. Wegh met die uitheemſche wijze, en verweckt geen bloedigh krackeel, in een eerlijck gelagh. Hoe qualijck paſſen Mediſche ſabel en gaſtmaelen by elckanderen. O ſpitsbroeders, ſtilt dat godtloos gebulder, en blijft aen den diſch. Wiltghe dat ick mede eens eenen kroes ſtrengen Falerniſchen wijn drincke? laet den

1) *Aan zijne Spitsbroeders*· V. ſchijnt toen hy deze Oden vertaalde, veel zwak gehad te hebben voor 't woord *ſpitsbroeders*· in de XXV Ode vertaalde hy daarmede het Lat. *ſodalis* en hier *ſodales convivae*, dat zijn: „dischgenooten, gastvrienden." In de daad beteekent het „krijgsmakkers, mannen, die te ſamen aan de *ſpits* van 't zelfde leger, van dezelfde bende, ſtrijd voeren."

broeder van Megille [1]) van Lokris zeggen, door welcke wonde, door wiens minnepijl hy ter goeder ure gefchoten is. Wil hy 't niet zeggen? ick zal anders niet drincken. Wat vryfter u quelt, zy blaeckt u met geen minnevier, daerghe fchaemroot om hoeft te worden; en altijt zetghe uwe zinnen op eene vrygeboorne. Zegh op hoe het daer mede gelegen is, ghy mooght het my vry betrouwen: het *zal by ons beide blijven*. Och! elendige jongeling, die hooger behoorde te zien, in hoe groot een gevaer fteecktghe? Wat kol, wat tovenaer, wat Godt kunnen u door Teffalifch vergif bevrijden [2])? Pegaes [3]) zou u, die aen eene drievormige Chimeer gekoppelt zijt, naulicks konnen redden.

1) *Den broeder van Megille:* wie deze Megille van Lokris, of van Opuntium — een ftad in die landftreek, — of wie haar broeder was, is my niet bekend

2) *Door Teffalifch vergif bevrijden* neen „van *Tesfalisch vergif*," t w „van den minnedrank, die hem verftrekt is," bevrijden.

3) *Pegaes* enz Bellerofon, een der grootfte helden uit de fabeleeuw, was namelijk op den gevleugelden Pegazus gezeten, toen hy de Chimera, een affchuwelijk monfter, dat in Lyciën huisde, overwon. Het dier wordt hier *drievormig* genoemd, om dat het van boven een leeuw, in 't midden een geit, en van onderen een flang gelijk was

Op Archytas.

HET XXVIII. GEZANG.

De Geeft van Archytas eenen zeeman antwoordende, zeit dat alle menfchen fterflijck zijn, en bidt dat men hem niet onbegraven late, maer zijn lichaem de aerde of het zant bevele.

O Archyta [1]), een gering loon van luttel ftofs befluit u, die by den Matinifchen oever [2]), een meefter van zee en ontelbaer lant en zant zijt; en het baet u na uwe doot niet, datghe in de ftarren keeckt, en uw geeft den ronden hemel doorzweefde. Pelops vader, der Goden gaft [3]), is mede gefneeft, Titon in lucht verdweenen [4]), Minos in Jupijns geheimraet toegelaten, en Pluto heeft den zoon van Pantois [5]), die eens ter helle uitgelaten was, weder in zijn gewoudt [6]): hoewel hy met opgehangen beuckelaer [7]) aenwees,

1) *Archyta:* Archytas, de zoon van Hestiëus van Tarente, was een Pythagorist, en een groot wis- en fterrekundige. Door zijn toedoen ontkwam Plato uit de handen van den dwingeland Dionyfius van Syrakuze, om welk bedrijf en om zijn treffelijke hoedanigheden hy tot zeven reizen beftuurder van Tarente gekozen werd, welk ambt men anders maar eenmaal bekleeden mocht. Onder meer kunstftukken vervaardigde hy een houten duif, die vliegen kon. Hy kwam in een fchipbreuk om.

2) *Den Matinifchen oever:* de Matinus was een berg van Apuliën

3) *Der Goden gaft* liever. „der goden dischgenoot." Tantalus, van wien hier gefproken wordt, was niet de *gast*, maar de *gastheer* der goden, en dischte hun zijn zoontjen Pelops op, waarvoor hy in den Tartarus ftraffe leed.

4) *Titon in lucht verdweenen.* volgends de gewone overlevering was hy in een krekel veranderd.

5) *Den zoon van Pantois* enz: Pythagoras, de zielsverhuizing predikende, beweerde, dat hy vroeger als Euforbus, zoon van Panthoïs, den oorlog van Troje bygewoond had en door Menelaüs gedood was.

6) *Gewoudt:* d. i. „geweld."

7) *Met opgehangen beuckelaer.* verfta. „door zijn fchild, dat aan den wand hing."

dat hy ten tijde van Troje geleeft, en niet als huit en zenuwen de zwarte Doot ten befte gegeven had; naer uw oordeel geen onaerdigh doorfnuffelaer van natuur en waerheit. Maer een zelve nacht hangtze allen over 't hooft, en het padt der doot moet eens betreden zijn. De Razeryen geven zommigen den barffen krijgh ten fchoufpele over De zee verflint de gierige zeeluiden. Der jongelingen en oulingen [1]) lijcken liggen door elckanderen opgehoopt. De felle Proferpijn verfchoont niemants hooft. De gezwinde Zuidewint, macker van den ondergaenden Orion, overftulpteme mede in de Ilyrifche baren. Maer ghy, o zeeman, laet, uit boofaerdigheit, mijn gebeente en onbegraven rif geen aerde gebreck hebben. Laet alzoo, ghy behouden wezende, de Venufijnfche boffchen boeten al het geene Eurus den Hefperifchen golven dreight. Een groot loon vloeie u toe van den rechtvaerdigen Jupiter, die het vermagh, en van Neptuin, den wachter van 't heilige Tarente. Verzuimtghe dat, zoo zultghe een bedrogh begaen, het welck namaels uwen onfchuldigen nakomelingen nadeeligh zal wezen. Miffchien zal u zelf een verdiende ftraf wel dapper te beurt vallen. Mijn gebeden zullen niet onverhoort, en ick niet ongewroken blijven, en geen zoenoffer zal u bevrijden. Hoewelghe u haeft, ghy zult niet lange opgehouden worden. Ghy mooght vry t'zeil gaen, indienghe maer drie fchoppen aerde op my worpt.

1) *Oulingen* · een echt Nederduitsch woord, offchoon zelf een *ouling* geworden De Vlamingen bezigen in dezen zin nog *ouderling*, 't welk by ons alleen is overgebleven om een kerkelijke waardigheid aan te duiden,

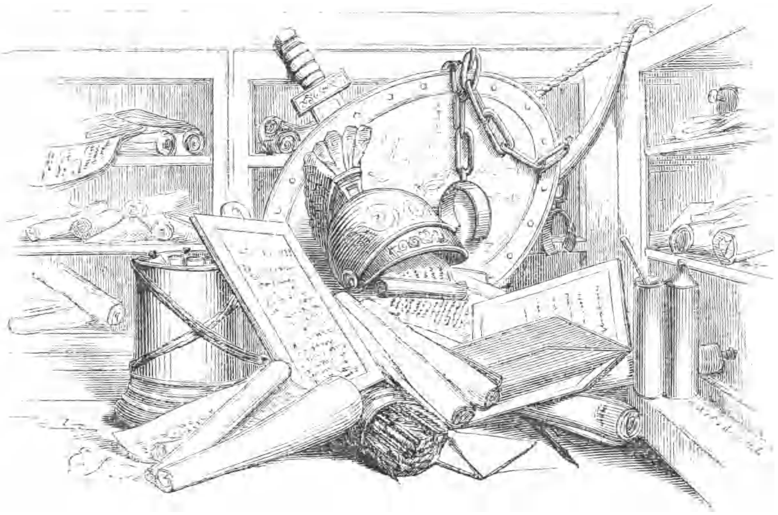

Aen Iccius.

HET XXIX. GEZANG.

Het dunckt hem vreemt dat Iccius zijn boecken en de fchoolgeleertheit aen wapens en oorlogh verwiffelt.

O Iccius, ghy vlamt nu op geluckighe Arabifche fchatten: ghy reedt eenen geftrengen oorlogh toe, tegens d' onverwonne koningen van Saba, en fmeet ketens voor den yffelijcken Meed. Wat uitheemfche maeght zal uw flaevin wezen, na haeren bruidegoms moort? wat hooffche paedje, afgerecht, naer zijn vaderlands wijze, op Serifche pijlen [1]) te fchieten, zal met zijn welrieckende hair u voor difchfchencker dienen? Wie kan lochenen dat vlieten, van hooge bergen

1) *Serifche pijlen* door de *Serifche* landftreek werd by de Romeinen het Noordelijk gedeelte van Sina, of Sineesch Tartaryen verftaan.

afſtortende, te rugge keeren, en de Tiber deizen kan? Dewijl ghy alſins de vermaerde boecken van Panetius [1]) en het Sokratiſche gezelſchap opgekocht hebbende, die pooght te verwiſſelen voor Spaenſche pantſers, daerghe ons wat beters belooft had.

1) *Panetius* deze was een Stoïcijn, van Rhodus, die, te Rome gekomen, de leermeester werd van den jongen Scipio Africanus en de vriend van Lelius. Cicero ſchrijft hem voortreffelijke werken toe over de „plichten," en heeft, in zijn eigen vertoog over dat onderwerp, daarvan party getrokken.

Aen Venus.

HET XXX. GEZANG.

Hy bidt Venus datze zich gewaerdige ter kappelle van Glycere te laten vinden.

O VENUS, koningin van Knidus en Pafos, verlaet het beminde Cyprus, en vervaer [1]) in de heerlijcke kappel van Gliceer, die u veel wierroocks opoffert. Laet het blaeckende jongſken, [2]) en de Bevalligheden met ongegorden gewaeden, en de nymfen, en de Godin der Jeught, luttel in haer' ſchick zonder u, en Merkuur zich herwaert ſpoeden.

1) *Vervaer: vervaren* heeft hier den zin van „uit de eene plaats naar de andere *varen* of trekken." Even zoo hebben wy elders aangetroffen *verreizen*

2) *Het blaeckende jongſken* de „minnegod"

HET XXXI. GEZANG.

De Dichter bidt Apollo niet om rijckdom, maer een rustigh en lustigh leven.

Wat eischt de poeet van den ingewyden Apollo? waerom bidt hy, die nieuwen wijn in de schale giet, niet om het vette gewas van 't vruchtbaere Sardinie; niet om aengename runders van het heete Kalabrie; niet om Indiaensch gout of yvoir; niet om ackers, die van Liris, [1]) dien geruften vliet, met eenen ftillen ftroom, gekabbelt worden. Laet hun, wien Natuur met wijnftock begaefde, den wijn parffen, die met een Kaleenfch fnoeimes [2]) gefneden is, en laet de rijcke koopman, die den Goden zelfs lieftalligh is, als een die drie of viermael 's jaers d' Atlantifche zee fchadeloos bevaert, uit vergulde glazen wijn drincken, die voor Syrifche waeren vermangelt zijn. Laet olyven my voeden, cikoren [3]) en lichte maluwe, en, o Latoe, [4]) ick bidde verleenme dat ick, gezonts lijfs, en met vollen verftande, mijn eigen gewas nuttige, en geenen oneerlijcken ouderdom bereicke, nochte mijn cyter derve.

1) *Liris:* een rivier in Kalabriën
2) *Een Kaleenfch fnoeimes:* *Kale*, *Kales* of *Kalenum* was een ftad in Kampaniën, welker nabyheid treflijken wijn voortbracht.
3) *Cikoren* voor *cikorei*, „andyvie."
4) *Latoe:* dat wil in 't Lat. zeggen. „zoon van Latona.'

HET XXXII. GEZANG.

Hy prijst zijne lier en lierdichten.

Wy verzoecken, indienwe in schaduwe yet op u gespeelt hebben, dat het dit jaer en noch veele jaeren leve. Wel op, zegh ons een Latijnsch gedicht, o mijn lier, waer op de Lesbische burger [1]) eerst gespeelt heeft; die gestreng ten oorlogh, het zy onder de wapens, het zy hy zijn gesolt schip aen den natten oever meerde, altijt zong van Bacchus, en de Zanggodinnen, en Venus, en het wicht, dat aen haren riem hangt [2]), en Lykus, [3]) die schoon is, door zijn bruine oogen, en zwart hair. Zijt gegroet, o luit, Apolloos glori, en aengenaem op het bancket van den hooghsten Jupiter. O zoete verzachtinge der zwarigheden, zoo menighmael ick u roep, daer het te passe komt.

1) *De Lesbische burger* · t w , Alceüs "
2) *Het wicht, dat aen haren riem hangt* voor „het minnewicht, dat haar zijde niet verlaat."
3) *Lykus* een knaap, door Alceüs bemind

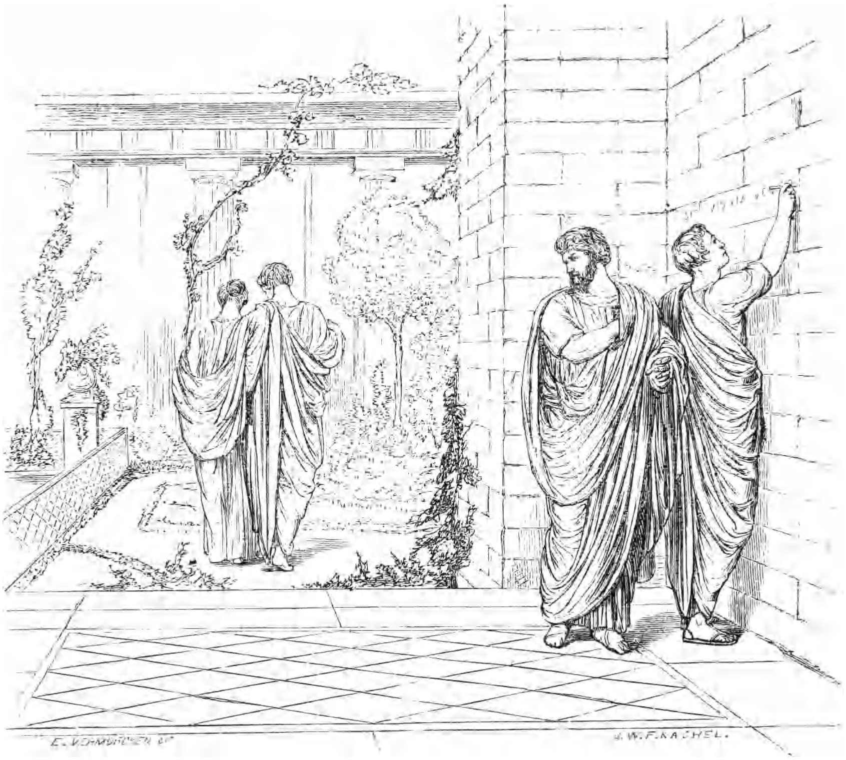

Aen Albius Tibullus. [1])

HET XXXIII. GEZANG.

Hy wil dat Albius zich niet belge een jonger te zien boven hem in de gunfte van Glycere.

O ALBIUS, bedroef u niet te zeer, door het gedencken aen d' onvermorwelijcke Glyceer, en zing geene jammerklaghten, om dat een jonger by die trouwelooze, meer als ghy, gezien is. Cyrus minne ontvonckt Lykoor, die fchoon is, door haer laegh voorhooft. Cyrus heeft treck tot die fpijtige Foloë: maer eer zullen de geitkens paeren met Appulifche wolven, dan Foloë zich zal verloopen met dien vuilen overfpeelder.

1) *Albius Tibullus*: een bevallig lierdichter, en boezemvriend van Horatius.

Zoo belieft het Venus en den fellen minnegodt, die luft fcheppen ongelijcke gedaenten en gemoeden onder een yzeren juck te koppelen. Toen een aerdiger vryfter naer my ftont, hielme de vrygelate Myrtale, die wreeder is als de Adriatifche zee, welcke den boght van Kalabrie affpoelt, vrywilligh geboeit.

HET XXXIV. GEZANG.

Het berouwt hem dat hy, Epikuur volgende, de godtvruchtigheit verwaerloofde.

TERWIJL ick, ervaeren in raezende wijfheit, en een koel kerckyveraer, [1]) vaft omdwaele, zoo word ick nu geparft te rugh te zeilen, en den ouden koers aen te gaen: want Jupijn, die gemeenelijck met fchitterende vier door de wolcken breeckt, dreef zijn donderende paerden en vluggen wagen door den helderen hemel; waer door het logge aerdrijck en ftroomende vlieten, waer door Styx en de yffelijcke zetel des gehaeten afgrondts en de kaep van Atlas daverden. Godt kan het onderfte boven keeren, en het duiftere voor den dagh haelende, verkleent de grooten. De horrende [2]) Fortuin is vermaeckt met hier het zeil in top te haelen, en daer te ftrijcken.

1) *Een koel kerckyveraer:* „traag in 't dienen van de Goden,' zegt Horatius.

2) *Horrende* voor „wufte, wegvliegende." 't Grondwoord is nog in gebruik in „hy is op de *hor*," voor „hy is weg, hy is zoek."

Aen de Fortuin.

HET XXXV. GEZANG.

Hy bidt haer datze Cæſar, zich ten oorlogh tegens Britanie toeruſtende, toch behoede.

O Godin, die het aengenaeme Antium [1]) beheerſcht, maghtigh zijt de ſterflijcke menſchen, uit het ſtof, in top te verheffen, of trotſe triomfen in lijcken te veranderen, de arme lantman ſmeeckt u zeer bekommert, en allen die de Karpatiſche zee met Bytyniſche kielen kruiſſen, bidden u, o Zeegodes, oock aen. De ſtrenge Dakus, [2]) de omzwervende Skyten, en ſteden, en volcken, en het forſſe Latium, en de moeders der uitheemſche Koningen, en gepurperde dwingelanden ontzien u. Schop met eenen nijdigen voet de ſtaende zuil niet om

1) *Antium* een zeeſtad in Italiën, door Askaulus geſticht en aan de Fortuin geheiligd, wier beeld er godſpraken gaf

2) *Dakus* lees *Daciër*

verre. Laet het te zamenrottende volck de genen, die de wapens nedergeleit hebben, niet tot de wapens opruien, en het rijck verwoeften. De felle noot ftapt voor u heene, draegende, in hare yzere handen, bouten en beitels, en den wreeden klavier [1]) met het gefmolten loot. Hope en zeltfaeme trou, [2]) met wit laken omhangen, eeren u, en weigeren u haer gezelfchap niet: hoe wel ghy een vyandin geworden zijnde, met verwiffelden kleede, de maghtige huizen verlaet. Maer het trouwelooze graeu en de meineedige boel deift. Bedriegelijcke vrienden bezwijcken om het juck te helpen draegen, zoo haeft de vaten op het hef lopen. [3]) Behoe Cæfar, die naer de Britten, op het einde der weerelt, trecken zal; en den friffchen zwarm van jongelingen, daer het Oofterfch gewefte en de roode zee voor fchrickt Och, ick fchaem my der lidtekenen en fchelmeryen en gefneuvelde broederen. Wy menfchen van eenen zuren tijt, wat ontzienwe ons? wat laeten wy heiloozen ongefchent? Waer heeft de jeught, uit godtvruchtigheit, de handen afgehouden? Wat autaeren heeft ze verfchoont? Och, ofghe uw ftomp lemmer, op een nieu anbeelt, tegens Arabiers en Maffageten fmeede.

1) *Klavier* In de echte en oude beteekenis van dat woord voor, haak, omgebogen fpijker," 't Lat. *uncus*.

2) *Hope en zeltfaeme trou* hier waar de deugden-perfoonlijk worden voorgefteld, ware beter geweest. „*de* hoop en *de* trou," even als twee regels vroeger „*de* felle noot"

3) *Zoo haeft de vaten op het hef lopen* d. i „ledig loopen '

Ter eere van Pomponius van Numidie.

HET XXXVI. GEZANG.

Hy verheught zich om zijn wederkomſt uit Numidie.

HET luſtme met wierroock en ſnaeren, en belooft kalverbloet de Goden, behoeders van Pompoon, te paeijen; die nu behouden wedergekeert zijnde, van 't uiterſte geweſte van Spanje, veele kuſkens aen zijne waerde mackers omdeelt; doch aen niemant meer als aen de zoete Lamia; indachtigh datze, onder eenen meeſter, haere kintſheit doorgebroght en tabbert verwiſſelt hebben. Laet dezen blijden dagh niet ongetekent. Laet de kruicken vol tappen. Laet de voeten trippelen gelijck de Prieſters van Mars. De Traciſche Damalis, die veel wijns ſtuwenkan, Baſſus, met eenen ſnirs [1]) te drincken, niet overtreffen: en laet over het bancket geene roozen, nochte groene petercelie, nocht licht verſlenſte lelien gebreck zijn. Alle ſlaenze hunne puilende oogen op Damalis: maer Damalis, die weeldiger kringkelt dan dartel veil, zal van haren nieuwen pol niet af te rucken zijn.

1) *Met eenen ſnirs* voor „teug." Zie Deel III, blz. 280.

Aen zijne Spitsbroeders.

HET XXXVII. GEZANG.

Datmen zich verheuge over den zeeſtrijt en Actiaſchen zege.

O SPITSBROEDERS, [1]) nu gedroncken: nu eens luſtigh omgeſprongen: nu met prieſterlijcke bancketten den diſch der Goden aengerecht. Voor dezen was het ongeoorloft Kampaniſchen vernen wijn te tappen; toen de koningin [2]) het Kapitool 't uiterſte bederf, en den rijcke een lijck toereede, met dien vuilen bezoedelden hoop, die alles dorſt beſtaen, en door haeren voorſpoet droncken was: maer naulicks een ſchip uit den brant geborgen, is haere dolligheit geſtuit; en de harſſens, door Mareotiſchen wijn, aen 't hollen geraeckt, zijn tot bedaren ge-

1) *Spitsbroeders* zie boven *het* XXVII *Gezang.*
2) *De koningin* „Kleopatra."

broght, door Cæſar, die haer, van Italie vliegende, met riemen nazette, gelijck een havick de teere duiven, of een gezwint jager den haes, op de velden van 't beſneeude Æmonie; [1]) op dat hy het lantbederf-felijck gedroght zoude ketenen; het welck groothartiger zoeckende te ſterven, niet wijfachtigh voor het lemmer geſchrickt, nocht met de gezwinde vlote zich naer heure kuſten begeven heeft, om daer te ſchuilen; maer zy durf onbeſchroomt, met een blygeeſtigh gelaet, het vervallen hof bezichtigen, en de felle ſlangen aengrijpen; op datze het zwart vergift in het lijf zoude drincken, forſſer door een opgezette doot; als die den fellen Liburniſchen ſchepen benijde, dat zy, geen geringe vrou, gelijck eene ſtaetelooze in den trotſen triomf omgevoert zoude worden.

1) *Æmonie*. dezelfde landſtreek. die later Thesfaliën genoemd werd.

Aen zijnen Knaep.

HET XXXVIII. GEZANG.

Dat hy met weinigh toeſtels heſt gedient is.

O JONGELING, Perſiaenſche gerechten haet ick: hunne gevlochte kranſſen miſhaegen my. Onderzoeck niet waer de ſpade roozen groeien. Ick bekommerme ernſtigh datghe ſlechs myrten alleen weeft: want naerdienghe een dienaer zijt, zoo voeght u de myrt niet qualijck, nochte oock my, die in wijngarts ſchaduwe drincke.

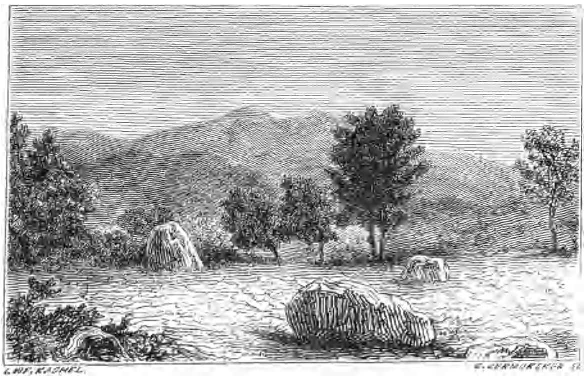

Afbeelding van de plaats waar het landgoed van Horatius heeft geſtaan

HET TWEEDE BOECK.

Aen C. Asinius Pollio.

HET EERSTE GEZANG.

De lierdichter wil dat Pollio, met zijn ſchriften van den burgerlijcken oorlogh, zich buiten gevaer houde, en den tijt aenzie.

O Pollio, [1]) ghy beſchrijft het burgerlijck oproer, van Metellus burgemeeſterſchap [2]) af, en d'oirzaecken des krijghs, en de gebreecken, en wijze, en het ſpel der fortuine, en de ſchadelijcke verwantſchap der Vorſten, en de wapens dus lang met onverzoenden bloede geverft; een werck van zeer gevaerlijcke kanſſe; en ghy ſtapt over

1) *Pollio* zie over dezen het aanget. Virg *Herderss* III, Deel V, blz. 18.
2) Volgends Orellius wordt hier Q Caecilius Metellus Celer bedoeld, die in 't jaar 60 v. C. conſul werd.

afſche, die een ſmeulend vier bedeckt. Dat nwe Zanggodin het vertoonen van wreede treurſpelen liever een weinigh ſtaecke: flus wanneerghe het gemeen beſte gered hebt, dan znlt ghy (een dapper voorvechter der bedruckte gevangenen, en van 't om raet verlegen hof, en wien de lanrier een eenwige glori, door den Dalmatiſchen triomf, [1]) heeft toegebroght) dien treffelijcken arbeit, met Grieckſche brooſkens, hervatten. Alree tniten mijn ooren van het dreigende getoet der kromhoornen. Alree wort de trompet geſteecken. Alree verſchrickt het ſchitteren der wapenen de ſchichtige paerden en het aenzicht der ruiteren. Alree duncktme dat ick hoor de groote veltoverſten, begrnıſt van geen oneerlijck ſtof, en den gantſchen aerdtbodem vermeeſtert, behalve Catoos onbuigelijck hart. Jnno en wat Godt het oock zy, die den Afrikanen gunſtiger was, moſt ongewroken dat lant verlaeten, maer ſedert hebbenze de nakomelingen der overwinneren ten ſlaghtoffer aen Jngnrta overgelevert. Wat velt, met Latijnſchen bloede gemeſt, getnight niet met de graven de godlooze neêrlaegen, en het drennen van den Heſperiſchen val, [2]) by de Meden gehoort? wat kolck of wat vlieten zijn onbewnſt van den beſchreielijcken oorlogh? wat Dauniſche zee is niet van moort bevleckt? wat oort is vry van onzen bloede? Maer op dat ghy, dartele Zanggodin, de boerteryen verlatende, niet weder jammerklaghten aenheft, zoeck met my, in Venns ſpeloncke, denntjens van lichter ſtoffe.

1) *Den Dalmatiſchen triomf*· de Dalmaten werden door Augustus aan de Romeinſche heerſchappy onderworpen

2) *Den Heſperiſchen val* noen. „den *val* van *Hesperiën*"

Aen Salustius Crispus.

HET II. GEZANG.

Hy pryft Prokuleius miltdaedigheit neffens zyne broeders, en verheftze tot Koningen, die hun begeerlyckheit en goutzucht intoomen.

O KRISP SALUST,[1]) vyant van plaeten, in d' aerde begraven, het zilver van gierigaerts is zonder glans, 't en zy het blincke door een maetigh gebruick. Prokuleius,[2]) vermaert door het toonen van zijn vaderlijck harte, over zijne broeders, zal eeu in eeu uit leven. De Faem zal hem, na zijn doodt, op onbezweecke vleugels, omvoeren. Indienghe uwe geltzucht temt, zoo zultghe wijder heerfchen, dan ofghe Lybie en het veergelegen Spanje aen een hechtte, en beide de Penen onder een hooft broght. De vervloeckte waterzucht, den fchoot van haeren luft vierende, groeit immer aen, en lefcht geenen dorft, 't en zy d'oirzaeck der zieckte d'aders, en het waterachtigh quijnen het bleecke lichaem verlaete. De Deught, die by 't graeu niet te vinden is, telt

1) *Krifp Saluft* Krispus Sallustius was de zusterszoon des beroemden gefchiedfchrijvers van dien naam Even als Mecenas, ging hy, offchoon van geene raadsheerlijke waardigheid voorzien, vele hooggeplaatfte perfonen in gezach en aanzien voorby

2) *Prokuleius* deze was een Romeinsch Ridder, en zeer gezien by Augustus Hy onderfcheidde zich door zijn genegenheid voor zijn broeders Scipio en Murena die in den burgeroorlog hun vermogen hadden verloren, en met welke hy het zijne deelde, offchoon zy hun erfdeel reeds vroeger ontfangen hadden

Fraätes [1]) op Cyrus troon gezeten, [2]) onder de geluckigen niet; en verleert het volck valſche tittels te gebruicken; en draeght alleen het Rijck en den veiligen tulbant, en den daertoe paſſende laurier aen hem op, die geweldige geltſtapels met onbegeerlijcke oogen aenſchout.

1) *Fraätes* deze was de vierde koning van dien naam, die de Parthen beheerschte Door zijn vader Orodes tot koning aangeſteld, bracht hy dezen en zijn dertig broeders om het leven Hy overwon Antonius in den krijg, en dreef hem op de vlucht Zijn dwingelandy had echter een opſtand ten gevolge onder zijn eigen volk, dat hem dwong uit het Rijk te wijken en zijn plaats in te ruimen aan Tiridates Zie hierboven, blz. 431 Hy werd later door Augustus in zijn zetel herſteld, doch kwam eerlang om door de handen van zijn byzit

2) *Op Cyrus troon gezeten*. lees: *herſteld.*

Aen Delius.

HET III. GEZANG.

Hy vermaent hem tot gelijckmoedigheit in voor- en tegenspoet, ten opzichte van onzer aller sterflyckheit.

O STERFLIJCKE Delius, hou in voorspoet en tegenspoet eenen zelven moedt, gemaetight van dartele vreughde; het zy datghe altijt bedruckt hebt geleeft; het zy datghe op feesten, ter zijde af, u zelven gezegent hebt met den uitgemerckten wijn van Falerne, daerghe in het gras leght; daer de hooge pijnboom en witte populier de gastvrye schaduwe liefelijck met tacken paeren; daer het stroomende water bezigh is langs den vochtigen oever te dobberen. Belast hier wijn, balssem en al te haest verwelckende geurige roozebladen te brengen, terwijl de tijdt en uwe jaeren, en de zwarte draeden der drie gezusteren dat gedoogen. Ghy zult toch verlaten uwe opgekochte boomgaerden,

huis, en hof, het welck van den zandigen Tiber befpoelt wort Ghy moet'er af, en d'erfgenaem zal het genot van uwe hooge geltftapels ftrijcken. Niets fcheelt het, ofghe rijck gebooren van den ouden Inachus, [1]) of arm en van flechte afkomfte, onder den blaeuwen hemel fterft, als een offerhande van den onbarmhartigen Pluto. [2]) Alle wordenwe derwaert gedreven. Elcks lot leit in den korf, en wort getrocken, het zy wat vroeger of fpader, en het zal ons in den boot zetten, om naer een eeuwige ballingfchap te vaeren.

1) *Gebooren van den ouden Inachus* daar Inachus, de ftichter van Argos, de oudfte koning was van wien de fabel melding maakt, was het een fpreekwoord geworden, iemand van zeer ouden adel een „zoon van Inachus' te noemen

2) *Een offerhande van* . *Pluto* misfchien is *van* een drukfout in de oude uitgave en moeten wy lezen *aan* Immers zoo als er nu ftaat, zoû het wezen of Pluto de offeraar geweest ware, en niet hy, die het offer ontfing Liefst zoû ik hier ter plaatfe eenvoudig lezen. „een offer aan den dood," tot welke vertaling het oorfpronkelijke even zeer gelegenheid geeft.

Aen Xantia Foceus.

HET IV. GEZANG.

Het is geen fchande dat hy zijne dienftmaeght bemint: vele treffelijcke mannen gingen hem voor.

O XANTIA FOCEUS, fchaem u niet een dienftmaeght te beminnen. Brifeis de flaevin ontftack met haere blanckheit den kielchen Achilles. De fchoonheit der gevange Teckmeffe ontftack Ajax, Telamons zoon, haren heer. De zoon van Atreus blaeckte midden in den triomf, door een gefchaeckte maeght, na dat d'Aziaenfche benden gefneuvelt waren, door den Teffalifchen overwinner, en d'omgebroghte Hektor Troje den vermoeiden Griecken overgelevert hadde, om dat ge-

mackelijcker te verwoeften. [1]) Ghy weet niet of de geluckige ouders der blonde Fyllis u, als hunnen zwager, [2]) eeren. Zy betreurt gewis haer koningklijck geflacht, en het ongelijck van haren huize. Geloof niet datze voor u uit een oneerlijck maeghfchap verkoren zy; en dat zoo een trouhartige en afkeerige van fnoot gewin uit een oneerbaere moeder zou konnen geboren zijn. Ick loof zonder argh armen, aenzicht en langworpige fchinckels. [3]) Heb geen achterdencken van my, wiens oude vreeft in 't eenenveertighfte jaer te treden.

1) Verfta, want de overzetting is hier alles behalve helder: „en (na dat) de dood van Hektor Troje aan de (reeds van het heleg) vermoeide Grieken had overgeleverd en hun het verwoesten daarvan gemakkelijk had gemaakt.

2) *Zwager* hier voor „fchoonzoon" Vergelijk Deel II, blz 279.

3) *Langworpige fchinckels:* 't is of hier fprake is, niet van een mooi flavinnetjen, maar van een os Heeft V. dan hier, om het *teretes furas* terug te geven, geen bevalliger klinkende uitdrukking kunnen kiezen?

HET V. GEZANG.

Men moet zijnen zin niet zetten op een onhuwbare

HAER hals kan noch het opgeleide juck niet draegen, nochte zy is den dienſt van haere weerga maghtigh, nochte zou tegens den laſt van den ſpringenden bul opmogen. Op de groene velden is het hart uwer vaerze, die nu de groote hitte in den vliet verkoelt, nu weder toghtigh is, om in vochtige wilgen met kalveren te ſpeelen. Speen uwen luſt naer onrijpe druiven. De herfſt, met veelerley purper geverft, wijſt u alree blaeuwe troſſen. Alree zalze u volgen. De forſſe oude [1]) verloopt ſnel, en zal haer de jaeren byzetten, dieze u beneemt. Alree zal Lalage met dartele lonckjes u ten man aenzoecken; zy die zoo zeer bemint is, als geene weigerige Foloë, als geene Kloris; en zoo met haere blancke ſchouderen blinckt, gelijck de zuivere maen by nacht in zee ſchittert, en de Knidiſche Gyges: wiens kleen onderſcheit, [2]) indienghe hem onder de maeghdereien verſtaeckt, de doorſnuffelende gaſten dapper zou bedriegen, door zijn loſſe vlechten, en het twijfelachtigh aenſchijn.

1) *De forſſe oude* liever, „de krachtig aanwasſende leeftijd"
2) *Kleen onderſcheid* neen. *discrimen obſcurum*, „verborgen onderſcheid"

Aen Septimius.

HET VI. GEZANG.

Hy prijſt de vermaeckelijcke geweſten van Tibur en Tarente.

SEPTIMIUS, die met my zult reizen naer Kadix, [1]) en den Spanjaert, onervaeren om ons juck te draegen, en de Libyſche zanden, daer de Mauritaenſche zee altijdt bruiſcht; Och! of Tibur, van den Grieckſchen ackerman geſticht, de ſtoel en ruſtplaets van mijnen ouderdom moght wezen, nu ick te water en te lande, en in den oorlogh ben afgemat. Indien d' onrechtvaerdige Parken my hier uit keeren, zoo treck ick naer den zoeten vliet Galeſus, rijck van gewolde ſchapen, en d' ackers, beheerſcht van den Lakoniſchen Falantus [2]). Die hoeck lants behaeghtme boven al, daer de honigh de Hymettiſſe niet en wijckt, en de groene olijf de Venafriſſe [3]) tart: daer Jupijn een lange lente en laeuwe winters verleent, en de vriendelijcke Aulon [4]) weeldigh van wijngaert, allerminſt de Falerniſche druiven benijt. Die plaets en zalige luſtprieelen wenſchen u daer met my. Daer zultghe de heete aſſche van den poeet, uwen vrient, met ſchuldige [5]) tranen beſprengen.

1) *Kadix*· de oude uitgave had hier *Kalis*, door welke dwaze drukfout de Spaanſche ſtad *Gades* in de Franſche *Calais* veranderd en de reis van onze beide Romeinen niet weinig verlengd werd.

2) *Falantus:* een Lacedemoniër, die, aan 't hoofd der Partheniërs of „basterts," Sparte verliet en de ſtad Tarentum bouwde.

3) *De Venafriſſe*· Venafrum was een plaats in Kampaniën, door haar olijfboomen beroemd

4) *Aulon:* een berg van Kalabriën, in de nabuurſchap van Tarentum gelegen en beroemd wegens zijn wijngaarden.

5) *Schuldige* verſta: „verſchuldigde," of (gelijk een uitgave heeft) „betamelijke." Zoo zegt men nog wel „het is een deel van mijn *ſchuldigen* plicht."

Aen Pompeius Varus.

HET VII. GEZANG.

Hy verwelkomt hem op zijn wederkomfte.

O POMPEJUS, mijn lieffte fpitsbroeder [1]) die menighmael met my, onder de veltheerfchappye van Brutus, in 't uiterfte gevaer geraeckt zijt; wie heeft u, als een Roomfchen burger, weder t'huis en in Italien gebroght? Menighmael heb ick, bekranft, en begooten van Syrifchen balffem, met u heele dagen lang in den wijn doorgebroght. Met u heb ick ook gefmaeckt den Filippifchen flagh en de fnelle vlught;

1) *Mijn lieffte fpitsbroeder*· hier wordt het woord in zijn echte beteekenis, als „krijgsmakker." gebezigd

mijnen fchilt niet eerlijck genoegh achterlatende; toen de dapperheit gekneuft wiert, en de ftoffers fchandelijck met den mont op de aerde vielen. Maer de gezwinde Merkuur voerdeme al bevende in een dicke wolck, door den vyant heene. Slorpende water fleepte u, met holle deiningen, weder in den oorlogh. Betael dan Jupijn het beloofde bancket; en betrouw uw lichaem, dat van den langdurigen krijgh vermoeit is, onder mijnen laurier, en fpaer het vat niet, dat voor u ten befte is. Drinck uit de bekers die van onbekommerden Maffifchen wijn glimmen. Giet balffem uit de vloocke parlemoere fchelpen.[1]) Wie laet ons vochtige peterceli of myrtekranffen vlechten? Wie zal Koning getrocken worden?[2]) Ick zal niet wijzer hollen als de Edonen.[3]) Het krioelen[4]) is zoet, nu ick mijnen vrient wedergekregen hebbe.

1) *Vloocke . fchelpen vloock* ftaat hier als vertaling van *capax*, voor „veel bevattend " de verklaring door my Deel III. blz. 350 gegeven, was blijkbaar onjuist.

2) *Wie zal Koning getrocken worden* een al zeer vrije vertaling van 't Lat. *quem Venus arbitrum dicendi*, d i., „wien zal Venus tot fcheidsman in den redetwist (wy zouden zeggen, tot „President van de tafel," of tot „Ceremoniemeester") benoemen?" Waarfchijnlijk zag V hier op het voormalig gebruik om door het *trekken* eener boon te beflisfen, wie het voorzitter- of koningfchap aan tafel bekleeden zoû.

3) *De Edonen*· de Thraciërs werden aldus genoemd naar den berg *Edon*, waar de feesten van Bacchus gevierd werden

4) *Het krioelen* letterlijk „razen," dat hier, naar de bedoeling van Horatius, zoo veel te kennen geeft als „dartelend zich verlustigen '

Tegens Barine.

HET VIII. GEZANG.

Men moet haer meineedigheit niet gelooven. De Goden ftraffen geen meineedigheit van fchoone vrouwen.

O BARIJN, zooghe oit om meineedigheit geftraft waert; zooghe aen handen of tanden oit in 't minfte getekent waert; ick zou u gelooven: maer zoo ras ghy uwe ziel verzworen hebt, blincktghe veel fchooner, en treet voor den dagh, als eene, op wie alle vryers verflingert zijn. Het is u oirbaerlijck [1]) moeders affche, en de ftille geftarnten, by nacht, met den ganfchen hemel en d' onfterflijcke Goden te bedriegen. Ick zegh Venus zelf lacht hierom: d' eenvuldige nymfen lachen, en de wreede minnegodt, die zijn altijt blaeckende pijlen, op den bloedigen flijpfteen, wet: ja alle de jeught valt u toe: dienft wort u op een nieu aengeboden; en de vorigen, hoewel zy 't u dickwijl dreighden, verlaeten het huis hunner lichtvaerdige Juffrouwe niet. De moeders ontzien u, om haere zoonen; en de kaerige beftevaders, en d' arme maeghden, die eerft getrout zijn, vreezen datghe haere mans met uwen adem zult ophouden.

1) *Het is u oirbaerlijck* d. i. „het ftrekt u tot voordeel"

Aen Valgius.

HET IX. GEZANG.

Hy vermaent niet langer om den overleden Myftes te treuren.

MIJN vrient Valgius, [1]) de plasregens ftorten niet altijt uit de wolcken op beyzelde ackers; en onftuimige buien plaegen geftadigh niet de Kafpifche zee; en het logge ys leit door 't geheele jaer in Armenie niet; en d' eicke boffchen van Garganus [2]) lijden doorgaens geenen laft van den Noorden wint; en altijt valt het loof van den effcheboomen niet; doch ghy zingt eeuwigh klaeghlieden, over den overleden Myftes; [3]) en met het vallen van den avont en het kriecken van den dagh verlaet u de minne niet. Maer de beftevader, [4]) die drie eeuwen [5]) overleefde, befchreide niet endeloos zijnen lieven Antilochus; [6]) en d' ouders en de Frygiaenfche zufters beweenden niet geftadigh den ongebaerden Troilus. [7]) Staeck eens dat weeckhartigh gekarm: zingenwe liever de nieuwe zegevaenen van Cefar Auguft, en dat de bevrozen Nifaet [8]) en Medifche vliet, met de verwonne volcken verovert, kleener wielingen maecken; en de Gelonen, [9]) binnen gezette paelen, op hunnen eigen bodem draeven.

1) *Valgius* Valgius Rufus, die ook in de Hekeldichten van Horatius genoemd wordt, was een dichter, met hem en met Tibullus bevriend.

2) *Garganus* een berg van Apuliën.

3) *Myftes* een knaap, door Valgius bemind en betreurd -

4) *De beftevader* Nestor

5) *Drie eeuwen*. lees: „drie menfchengeflachten."

6) *Antilochus*. de zoon van Nestor, die, met zijn vader naar Troje getrokken, door Memnon werd gedood.

7) *Troilus* een zoon van Priamus. — Vreemd klinkt in onze ooren de vergelijking tusfchen den rouw, dien Valgius over het verlies van zijn fchandjongen draagt, en dien, welken de hier verder genoemden over hun zoon of broeder voerden, — doch de Romeinfche zeden waren, en zijn nog, verfchillend van de onze

8) *Nifaet* een rivier van Armeniën, die in den Tigris ftroomt

9) *De Gelonen* een Scythifche volksftam Zie VIRG *Lantg*. II, Deel V, blz 93.

Aen Licijn.

HET X. GEZANG.

De middelmaet, en gelijckmoedigheit in voor- en tegenspoet wort geprezen.

O Licijn, [1]) ghy zult geruster leven, zooghe u niet altijdt te diep in zee begeeft, en te schroomhartigh, [2]) voor de buien yzende, al te dicht den gevaerlijcken oever genaeckt. Wie de goude maetigheit bemint, ontbeert veilighlijck het stof eener bouvallige hutte; en derft nuchteren [3]) het benijde hof. De hooge pijnboom wort dickwils van den winden geschud; [4]) en verheve torens storten met eenen zwaerderen smack ter neder; en de hooghste bergen worden van de blixems geslagen. Een wel bereit gemoed hoopt in ramp, en vreest in voorspoet op en voor veranderinge van lot. Jupijn schept mottige winters: die zelve verdrijftze weder. Al gaet 't u nu niet wel, daerom zal het namaels zoo niet gaen. Zomtijts weckt Apollo zijn zwijgende Zanggodin met de cyter; en spant altijt den boogh niet. Hou u kloeckhartigh in tegenspoet: wederom wanghe voor windt zeilt, zoo bint een rif in.

1) *Licijn* vele Romeinen hebben den naam van *Licinius* gedragen. Vermoedelijk was deze L Licinius Murena

2) *En te schroomhartigh:* beter, als in 't Lat „no·h te schroomhartig" Er is hier een tegenstelling.

3) *Nuchteren*· liever „met weinig te vrede."

4) *Van den winden geschud*· even zoo lezen wy in den voorgaanden Lierzang *altijd valt het loof* van den eschenboomen *niet.* Zie over dezen abl vorm het aangeteekende, Deel I blz 62, 111, 210

Aen Q. Hirpijn.

HET XI. GEZANG.

Men behoort zorgeloos en vrolijck te leven.

O Quinct Herpijn, onderzoeck niet wat de ſtrijtbare Kantaber, [1]) en de Scyt, die van ons door d' Adriatiſche zee geſcheiden wort, voor heeft: en weeſt niet verlegen om 's levens geringen nootdruft. Lichthartige jeught en ſchoonheit, die, door den dorren ouderdom geile minne en gemackelijcken ſlaep verjaegen, deizen te rugge. [2]) De lentebloemen ſtaen niet altijt even ſchoon, en de blozende maen blinckt

1) *De ſtrijtbare Kantaber:* Kantabriën was een deel van Spanje.

1) Dit is letterlijk wartaal, ongetwijfeld ontſtaan ten gevolge van wanſpelling en verkeerde plaatſing der woorden. Men leze: „lichthartige jeugd en ſchoonheit deizen te rugge, *daar de dorre* ouderdom geile minne en gemakkelijken ſlaap *verjaagt*."

niet ſtadigh even helder. Wat queltghe uw kleen begrijp met der Goden raetſlagen? Waerom drinckenwe niet, onder den hoogen maſthoutenboom [1]) of dezen pijn, door elckanderen leggende, en 't grijze hair, geurigh van roozen, en begoten met Aſſyriſchen balſſem, terwijl het ons gebeuren magh [2]). Bacchus verdrijft de knaegende zorgen. Wat jongen zal gezwint de ſchalen, vol van warmen Faleriſchen wijn, met bronwater verkoelen? Wie zal Lyde, die achter af woont, ten huize uitlocken? Wel op, zegh haer, datze zich ſpoede, met haere yvoire liër, en het hair, als een Lacedemoniſche vrou, uitgekemt en opgeknoopt.

1) *Maſthoutenboom* „plataan."

2) *Terwijl het ons gebeuren magh* is ſynoniem met „zoo lang het ons vergund is" Zoo zegt men nog dagelijks· „het mocht my niet gebeuren, u te zien." By *het* wordt dan t woord *geluk* verſtaan.

Aen Mecenas.

HET XII. GEZANG.

Dat hooghdravende en treurfpelige ftof in geen lierdicht paft. Mecenas zal zelf Auguftus daden in proze befchrijven, Horatius alleen van zijn fchoone Lycimnie zingen.

BEVEELME niet dat ick den langdurigen oorlogh van 't felle Numantie, nochte dien vervloeckten Hannibal, nochte de Siciliaenfche zee, gepurpert van den Kartagifchen bloede, [1]) op mijne liefelijcke cyter fpeele; nochte de wreede Lapiten, en Hyleus [2]) in wijn verzopen, en het aerde gebroetfel [3]), 't welck van Herkules hant getemt wiert, waer door [4]) het blinckende huis van den ouden Saturnus fidderde van gevaer. Ghy Mecenas zult treffelijcker, in rijmelooze hiftorien, vertellen Cefars veltflagen, en hoe de dreigende [5]) Koningen, hangends hoofds, in triomf omgevoert wierden. [6]) Mijn Zanggodin begeert dat ick verhaele het zoete gezang van mevrou Lycimnia, [7])

1) *Van den Kartagifchen bloede:* weder de oude vorm.

2) *Hyleus:* een Centaur.

3) *Het aerde gebroetfel:* de „Reuzen," zouen van *Tellus* (de Aarde).

4) *Waer door:* t. w „door *het aerde gebroetfel*, dat *het hemelfche huis van Saturnus* („den hemel") beftormde."

5) *De dreigende:* verfta „*de* eertijds *dreigende*"

6) *Hoe.., wierden*· de eerfte uitgave heeft, min juist· „en de hoofden van dreigende Koningen, in triomf omgevoert."

7) *Van mevrou Lycimnia*· het is thands by fchrijvers de gewoonte geworden, den tytel van Mevrouw alleen te voegen by de namen van vrouwen die in de laatfte twee eeuwen geleefd hebben en dien — op enkele uitzonderingen na — weg te laten zoo dra het een vrouw geldt uit vroegeren tijd. In de dagen van Vondel handelde men doorgaands juist anders-om. Zeer weinige vrouwen uit zijn leeftijd ontfingen den tytel van Mevrouw; doch die werd daar-en-tegen veelal, even als hier ter plaatfe, gebezigd om het Lat. *domina* te vertolken.

haere klaerblinckende oogen, en het hart, getrou in onderlinge liefde: aen wie het ten reie gaen niet qualijck voeghde, en het boerten om ſtrijt, en onder het danſſen aen de glinſterende maeghden de hant te geven, op den heiligen dagh der doorluchtige Diaene. Zoudghe de ſchatten, die de rijcke Achemenes [1]) bezeten heeft, of de Mygdoniſche rijckdommen [2]) van 't verre Frygien, of de volle packhuizen des Arabiers wel willen tegens Lycimniaes hair vermangelen, wanneerze haeren neck naer uwe geurige kuſkens draeit? of die met een gemaeckte wreetheit weigert? dieze liever zich van den pracher laet ontſteelen, en zomtijts met kuſſen voor u gereet is [3]).

1) *Achemenes:* koning van Perſiën, een der voorzaten van Cyrus den Groote.

2) *De Mygdoniſche rijckdommen* De Mygdoniërs, uit Macedoniën herkomſtig, hadden in Frygiën een volkplanting geſticht, die door haar rijkdommen beroemd werd.

3) *Wanneer . gereet is* Ik verſta hier den zin aldus: „wannéer zy den nek aan uw brandende kusſen biedt of ze weigert met een gemaakte wreedheid, of liever nog, die met geweld laat plukken, ja meermalen die zelve rooft."

Op den Boom

WAER ONDER HY BYKANS VERPLET BLEEF.

HET XIIJ. GEZANG.

**Dat de menſch nimmermeer weet wat ongeluck hy beſchuwen zal.
De lof van Saffo, en Alceus.**

O Boom, wie het was, die u eerſt plante, ten bederve der nakomelingen, en ter ſchande van het dorp, hy heeft u, op eenen rampzaligen dagh, en met heilooze handen, gedoopt. [1]) Ick geloof dat hy zijnen eigen vader den neck brack, en zijn waerts ſlaepkamer by nacht met bloet beſprengde. Hy moet met Kolchiſch vergift, [2]) en allerleie ſchelmſtucken, diemen immermeer bedencken kan, omgegaen hebben,

1) *Gedoopt* een kluchtige vergissing, dit woord in den mond van Horatius te leggen! En toch hoort men heden ten dage herhaaldelijk een dergelijk abuis maken door lieden, die van *doopakte* preken, waar zy „geboortebewijs" bedoelen.
2) *Kolchisch vergift.* „vergift, gelijk Medea, die van Kolchos was, het bereidde"

die u, o droevigh en verrot hout op mijnen acker zette, om op het hooft des onfchuldigen heeren te vallen. Nimmermeer weet de menfch te vore waer hy t' aller ure zich voor hoeden moet. De Kartagi fche zeeman yft voor Bosforus, en behalve dat vreeft hy van elders voor geen onvoorzien ongeluck: de foldaet voor pijlen, en de gezwinde vlught der Parten: [1]) de Part voor ketenen, en de maght van Italie; maer het onvoorzien gewelt des doots heeft de menfchen wechgeruckt, en zalfe wechrucken. Hoe na zagenwe het rijck der beroockte Proferpijne, [2]) den rechter Eakus, de befcheide ruftplaetfen der godtvruchtigen Saffo, klaegende met Eolifche fnaeren, over hare fpeelnooten, en u, o Alceus, deftiger fpeelende, met eenen gouden ftrijckftock, de harde rampen der zee, der ballingfchappen, en des oorloghs? De fchimmen verwonderen zich, dat zy beide zeggen dingen, die men heilighlijck behoorde te verzwijgen: maer de ooren des gemeinen hoop van 't graeu, [3]) joocken meer naer oorlogen, en het fchoppen der dwingelanden. Wat wonder is het? naerdien het honderthoofdige dier, verbaeft door de vaerzen, zijn zwarte ooren laet hangen; en de flangen, die in de perruick der Razeryen verwart zijn, daer vermaeck in fcheppen; ja oock Prometeus en Pelops vader worden, door het zoete geluit der vaerfen, verleit; en Orion bekommert zich niet met leeuwen of bloode loffen te jaegen.

1) *De gezwinde vlught der Parten:* van dit volk kan men zeggen wat WISELIUS in zijn *Adel en Mathilda* zeggen laat van t Cirkasfifch paardevolk, dat

in den zadel zich gezwind weet om te keeren,
Om, wie 't in 't vluchten volgt, in 't vluchten nog te deeren.

2) *Der beroockte Proferpijne* weder een ftaaltjen van de wijze, waarop Vondel en de meesten onder zijn tijdgenooten zich de onderwaereld als een middeleeuwfche hel voorftelden, waar alles even vuil en viesch moest wezen. Hier geeft hy aan Prozerpina, van welke Horatius niet anders zegt dan dat zy *furva*, d i., „donker van uitzicht," is, het uitzicht van een fchoorfteenveger.

3) *Des gemeinen hoop van t graeu*· V geeft hier al een vrij platte vertaling van het *denfum humeris vulgus* „'t breedgefchonderd gepeupel.' Vergelijk de fraaie navolging van deze plaats door BILDERDIJK, in zijn heerlijken lierzang *Saffo en Alceus*.

Aen Postumus.

HET XIV. GEZANG.

Datmen de doot niet vermijden kan.

O POSTUMUS Poſtumus, deur gaen de ſlippende jaren, en de godtvruchtigheit zal de rimpels en den aenſtaenden ouderdom en d' onverbiddelijcke Doot niet keeren: ſchoon ghy dagh op dagh, mijn vrient, met driehondert ſtieren, den onbewegelijcken Pluto paeide; die den drielijvigen Geryon [1]), en Tityus [2]) in den jammervliet ringeloort: dienwe allen, die by het gewas der aerde leven, het zy wy Koningen of arme huiſlieden zijn, overvaeren moeten. Te vergeefs ſchuwen wy den bloedigen oorlogh, en de gebroken baeren [3]) der heeſche

1) *Geryon*. een koning der Spaanſche eilanden. die drie lijven had en door Herkules gedood werd.
2) *Tityus*· zie Deel V, blz 260.
3) *De gebroken baeren*. „de branding "

Adriatiſche zee: te vergeefs vreezen wy in den herfſt voor den Zuiden wint, die den lichamen ſchadelijck is. Wy moeten toch bezichtigen den zwarten Kokytus, dwaelende met eenen traegen ſtroom; en het eerlooze geſlacht van Danäus, en Siſyfs, Eools zoon, ten langen arbeit verdoemt. Wy moeten huis, hof, en aengename vrou verlaten; ende geen van alle deze boomen, daerghe zin in hebt, [1]) zal u, die'er heer af zijt, en wiens leven kort is, volgen, behalve die gehaete cypreſſen. Een ruſtiger erfgenaem zal den wijn, die met hondert ſloten bewaert is, doorjaegen, en den koſtelijcken vloer beplengen met beteren moſt, als op den paependiſch geſchaft wort.

1) *Daer ge zin in hebt*. liever: „die gy met zorgende liefde opkwcekt" t Woord *colere* wordt hier door Horatius in zijn dubbele beteekenis gebezigd.

HET XV. GEZANG.

Tegens d' overdaet zijner eeuwe.

Nu zullen de koninglijcke gebouwen luttel lants voor den ploegh laten, en alfins zalmen de vyvers wijder uitgeſtreckt zien als het leck [1]) van Lukrijn, en d' ongehuwde maſthouteboomen zullen in getal de olmen overtreffen; en violen, en myrten, en al de geurige overvloet door vruchtbaere olijfgaerden hunnen reuck in den neus des voorigen eigenaers ſpreien: oock zal de dichte laurier met zijne tacken het ſteecken van de zon uitſluiten. Zoo luit het voorſchrift van Romulus en den ongeſchoren Kato [2]) niet, en de regel der voorouderen. Hunne eige middelen waren kleen, de gemeene groot. Gemeene burgers hadden geene galeryen van tien voeten breedt, om Noorder koelte te ſcheppen; en de wetten gedooghden niet datmen weigerde ergens op een zode neer te zitten; bevelende ſteden op gemeene koſten, en de kercken der Goden met moppen [3]) te vercieren.

1) *Het leck* voor „het meir." 't Is 't Lat *lacus;* — of liever, dit laatſte is van *lek* herkomſtig

2) *Den ongeſchoren Kato:* 't Lat. *intonſus* moet hier waarſchijnlijk meer in den zin genomen worden van: „die niet gekapt is, die zijn hair en baard natuurlijk, onopgemaakt draagt." Orellius geeft hierby de volgende noot: „*Anno demum N. C. 454 tonſores è Sicilia venerunt.* PLIN. *Hist. Nat* VII, 59." — Een nieuw bewijs hoe weinig geleerde lieden ſomtijds doordenken Had Horatius er aan gedacht, of het geweten, dat er in Katoos tijd nog geen kappers te Rome waren, dan zoû hy hem ſtellig dat epitheton „*ongeſchoren*" niet gegeven hebben, want dan ware Kato op dit punt in niets van zijn ſtadgenooten onderſcheiden geweest.

3) *Moppen:* „ſteenen." V. dacht zeker aan dezen naam dragende bakſteenen *Saxum* heeft het Latijn. Daar er van *decorare*, „vercieren" geſproken wordt, zoû men, in den lateren tijd, aan *marmer* kunnen denken, in den vroegeren echter, waarvan hier ſprake is, althands aan eenigen uitgeg'aven ſteen Latere editie heeft *nieuwe* vóór *moppen* ingevoegd, als in het tegenover gedrukte Latijn *novo*.

Aen Grosfus.

HET XVI. GEZANG.

Datze alle de geruftheit des gemoedts zoecken, die niet in rijckdommen en eere beftaet, maer in het breidelen van 's menfchen begeerlijckheit.

O GROSFUS, die in de wijde Egeefche zee benepen is, bid de Goden om ruft; zoo ras een zwarte wolck de maen verberght, en de fchippers geene bekende ftarren zien blincken. Om ruft bid de Trax, die een dol krijghfman is. De Meed, met zijnen pijlkoker verciert, bid om ruft, die voor gout, purper nochte gefteenten veil is; want fchatten nochte burgemeefters dienaers [1]) ftillen d' ellendige ontfteltenis des gemoets niet, en de bekommeringen, die om gewelfde daken zweven. Hy leeft wel in het kleen, [2]) wiens geërfde zoutvat op zijn lichte tafel glimt, en wiens gerufte flaep van vreeze nochte fnooden luft gefteurt wort. Wat micken wy ftercken [3]) in eenen korten tijdt op veele dingen? Wat verwiffelen wy de landen, die van een

1) *Burgemeefters dienaer*. een ongelukkige vertaling, die geen denkbeeld hoegenaamd geeft van de zaak, welke hier wordt voorgefteld Het Lat. zegt „geën fchatten, noch geen bondelbijldrager (*lictor confularis*) kunnen de bekommernisfen van den geest of de zorgen wegruimen," enz By deze beeldfpraak ziet men als 't ware den liktor, voor den konful uitgaande, en hem plaats makende dwars door den woelenden, maar op zijne nadering rechts en links terugwijkenden volkshoop Voeg er by, dat de bondelbijlen het zinnebeeld waren van de hooge waardigheid en fouvereine macht, en dat alzoo de woorden van Horatius tevens te kennen geven „fchatten noch macht zijn in ftaat, de zorg te verdrijven, die zich daaraan hecht."

2) *Hy leeft wel in het kleen* verfta „hy leeft te vrede met weinig."

3) *Wy ftercken:* letterlijk; doch niet juist, wat den geest van 't oorfpronkelijke betreft. De bedoeling is: „wy, die ons fterk wanen," of „alsof wy fterk waren"

andere zon befcheenen werden? Wat balling s lants ontvlught oock zich zelven? De fnoode zorge beklautert groote fchepen, en zy verlaet de ruiterbenden niet, gezwinder als de harten, en gezwinder als den ooften wint, die de wolcken jaeght. Een gemoedt, met het tegenwoordige vernoeght, haet voor het overige te zorgen, en mengt het bitter met eenen zoeten lach Niets is'er in allen deelen volmaeckt. Een fnelle doot heeft den doorluchtigen Achilles weghgeruckt; een hooge ouderdom Titon gefleten; en de tijt zal miffchien my verleenen het geenze u weigert. Hondert kudden, en hondert Siciliaenfche koeien loeien rondom u; en de merri, die bequaem is om voor de koets te fpannen, briefcht u toe. Ghy zijt bekleet met wolle, die tweemael in Afrikaenfch purper gedoopt is. Het onbedriegelijck nootlot heeftme gegeven luttel lants, en een weinigh geefts van Griecksche Poëzy [1]), en de boofaerdige gemeente [2]) te verfmaden.

1) *Een weinigh geefts van Griecksche Poësy:* verta: „eenen, zij het ook geringen aanleg om op Griekfchen trant te dichten."

2) *Gemeente*· hier in den zin van *gemeen*, welke woorden V. wel meer met elkander verwisselt Men denke aan den 7den regel van zijn „Palamedes"

Wat dorperheyd is dit, onedele gemeente?

Aen Mecenas.

TOEN HY KRANCK LAGH.

HET XVII. GEZANG.

Hy wenfcht hem niet te overleven.

O MECENAS, ghy treffelijcke glory en zuil van mijnen ftaet, waerom vermoortghe my met uwe klaghten? het is den Goden nochte my aengenaem datghe eerft fterft. Och, zoo een rijper gewelt u, de helft mijner ziele, weghruckt, wat fammel ick de weêrhelft langer, die nochte my zelven zoo lief ben als te voren, nochte geheel overfchiet? Een fterfdagh zal ons beide ten val brengen. Ick heb geenen valfchen

eet gedaen. Het zy wanneerghe voorgaet, wy zullen, wy zullen vergezelfchapt gaen, bereit om de jongfte reife te aenvaerden: nochte de geeft eener vierbraeckende Chimeer, nocht de honderthandige Gyas [1]), zoo hy al verrees, zalme van u affcheuren Aldus heeft de maghtige rechtvaerdigheit en het nootlot dat beftemt. Het zy de Weeghfchael, het zy het vreeffelijcke Scorpioen, een geweldiger deel van d' ure der geboorte, het zy de Steenbock, een dwinger der Spaenfche zee, my aenzie; beide onze ftarren ftemmen wonderlijck over een. Jupijns fchitterende vooghdy heeft u den heiloozen Saturnus ontruckt, en de vleugels, van 't vlugge nootlot verlet; toen de drang des volcks, in den fchouburgh, u driemael vrolijck toefchaterde. Een ftam, op mijne harffens vallende, hadme om 't leven gebroght, 't en waere Faunus, de wachter der geleerde Merkuriften, [2]) den flagh, met zijnen arm, gefchut had. Hierom verzuim niet te offeren, en, gelijckghe belooft hebt, een kappel te wijden: wy zullen een onnozel lammeken flaghten.

1) *Gyas* een der Titans.

2) *Faunus, de wachter der geleerde Merkuriften* d i: „de boschgod, wakende voor hen, die zich aan de kunst van Merkurius — den God der welfprekendheid — toewijden" — Horatius zinfpeelt hier weêr op den omgevallen boom, waarvan hier boven, in het XIIIde Gezang is gefproken

HET XVIII. GEZANG.

Dat hy met zijn gering lot te vrede is: maer anderen geen maet ramen in bouwen, rapen en fchrapen, zonder op hunnen fterfdagh te dencken.

In mijnen huize blinckt ivoir nochte vergult gewelffel; gene pylaeren, gehouwen in het uiterfte gewefte van Afrika, dragen hier balcken van Hymet; [1]) en, als een onbekent erfgenaem, heb ick de fchatten van Attalus [2]) niet onder my geflagen. Eerlijcke gebuurvrouwen [3]) fpinnen voor my geen Lacedemonifch purper: maer mijn trou en vernuftader verwecken my nutte gunft: en fchoon ick arm ben, nochtans

1) *Van Hymet:* d, i,. „van boomen, op den berg Hymettus gehouwen."

2) *De fchatten van Attalus:* den derden koning van Pergamus van dien naam. Overleden zonder mannelijk oir, liet hy by uiterften wille zijn aanzienlijke nalatenfchap aan 't Romeinfche volk.

3) *Gebuurvrouwen:* 't Lat. heeft *clientas*, waarvoor wy wel geen bepaald woord in onze taal hebben, overmits de zaak zelve by ons niet beftaat, maar dat toch juister zoû kunnen uitgedrukt worden door: „de vrouwen onzer befchermelingen," of iets dergelijks. Horatius wil zeggen, dat hy, niet tot den adel behoorende, geen purper draagt en geen kliënten heeft.

worde ick gewilt by de rijcken. Om meer dingen val ick den Goden niet moejelijck: en wel vernoeght, met mijnen eenigen Sabynſchen acker, verzoeck ick niet wijders van mijnen maghtigen vrient. D' een dagh jaeght den anderen, en de nieuwe maen neemt ſtadigh aen en af. Ghy beſteedt marmer te zaegen, daerghe met den eenen voet in 't graf gaet; en bout huizen ofghe eeuwigh leven zout; en onvernoeght, met den vaſten oever, pooghtghe zeewaert in te bouwen, daer de baren tegens over Baien bruiſſen. Wat is dit, datghe de ſcheitpalen van uwes naeſten acker uitruckt, en, als een gierigaert, [1]) over uwer geburen grout ſpringt? Man en vrou, huisgoden en ongehavende kinders op den arm dragende, worden op den dijck gezet. Een rijck heerſchap heeft nochtans geen zekere wooning te verwachten, als die hem in het einde, in den inhaelenden [2]) afgront beſchoren is. Wat begeertghe meer? de aerde ſtaet zoo wel opgedolven voor konings kinderen, als voor den armen: en Plutoos veerman, [3]) met gout omgekocht, heeft den vernuftigen Prometeus niet weder overgevoert. Dees [4]) ringeloort den trotſen Tantalus en zijn geſlacht. Dees geroepen of ongeroepen verlicht den armen, die altijt ſlaven moet.

1) *Als een gierigaert:* de vertaling moge letterlijk zijn; liever zoû ik hier lezen: „als een *hebzuchtige.*"
2) *Inhaelenden.* wy zouden nu zeggen· *inhaligen.*
3) *Plutoos veerman*, enz.. lees hier. „en Plutoos veerman heeft zich door geen goud laten omkoopen, om" enz.
4) *Dees:* dit ſlaat op Pluto zelven, die in zijn onderwaereld Tantalus en zijn geſlacht ſtraf doet lijden, en de armen van hun ſlaafſchen arbeid verlost, 't zij men hem al of niet daarom ſmeeke.

Aen Bacchus.

HET XIX. GEZANG.

Het ftaet hem vry, van Bacchus Godtheit bezeten, haer ter eere uit de borft te zingen.

GHY nakomelingen gelooft my dat ick Bacchus, ter zijden af op de klippen, heb zien vaerzen leeren, [1]) en Nymfen, en fcharpe ooren van bockvoetige Satyrs werden van hem onderwezen. Evoë, mijn hart beeft van verfche vreeze, en 't gemoedt, van den heelen Bacchus bezeten, wort van blijfchap beroert. Evoë, o Liber, die vreeffelijck zijt, door uwe zwaere wijngaertfpiets, gena, gena. Het ftaetme vry van d' ongebonde Thyades, [2]) en de wijnbron, en de vlieten, die van melck vloeien, te zingen, en weder op te halen den

1) *Vaerzen leeren: leeren* ftaat hier in den zin van „onderwijzen."
2) *Thyades:* priefterezfen van Bacchus.

honigh, die van holle ſtruicken afloopt. Het ſtaetme oock vry de glori uwer zalige gemalinne, die onder de ſtarren gezet is, en de daecken, van Penteus, [1]) met geenen lichten ſmack ter neêr geſmeeten, en het bederf van den Traciſchen Lykurgus te vermelden. [2]) Ghy beweeght de vlieten, en d' Indiaenſche zee. Ghy in wijn gedoopt, op afgeſcheide heuvels, vertuit de vlechten der Bacchanten met eenen adderknoop, zonder datze u beſchadigen. Toen de heilooze reuzerot [3]) in de hooghte uw vaders rijck beklom, hebt ghy Rekus [4]) met leeusklaeuwen en een yſſelijck backhuis, [5]) van boven neergeſtooten: hoewel men hiel datghe tot danſſen, boerten en ſpeelen bequaemer dan tot oorlogen waert: maer ghy verſtont u op vrede en oorlogh. Cerberus zonder u leet te doen, zagh u met den gouden hooren verciert, en zoetelijck quiſpelſtaertende, leckte, met zijnen drietongigen muil, in 't ſcheiden, uwe voeten, en beenen.

1) *De daecken van Penteus*· kan hier of voor „'t vorſtelijk huis (geſlacht) van Pentheus," of voor „Pentheus zelf" genomen worden.

2) *Den Traciſchen Lykurgus*· den koning van Thraciën, reeds meermalen genoemd. Zie Deel IV, blz 168.

3) *Reuzerot*. vr. genomen, zie blz. 283.

4) *Rekus:* beter *Rhetus;* deze was een reus, die, toen hy Jupiter uit den hemel poogde neder te halen, door Bacchus, die de gedaante van een leeuw had aangenomen, werd gedood.

5) *Een yſſelijck backhuis*. liever „een vervaarlijke muil." De woorden ſlaan niet op *Rekus*, maar op *Bacchus*.

Aen Mecenas.

HET XX. GEZANG.

Dat zijn naem en faem eeuwigh in eere zal blijven.

ICK tweevormigh dichter zal door d' ope lucht met geen gemeene nochte zwacke veder gevoert worden, en niet langer op aerde blijven, en, den Nijt te boven geraeckt, de ſteden verlaten. Waerde Mecenas, ick, dienghe noemt het bloedt uit arme ouders [1]) geſproten, zal niet ſterven, nochte van den jammerpoel beſloten worden. Alree worden mijn beenen met ruige vellen overtrocken, en het bovenlijf in een witte zwaen verandert, en vingers en ſchouders vlugh van pluimen. Nu zal ick, een zangerigh vogel, als Ikarus, de zoon van Dedael, de ſtranden van den ſteenenden Boſſorus bezichtigen, en de Getuliſche plaeten [2]) en Noortſche wilderniſſen. Kolcker, en Dakus, [3]) veinzende voor geene Marſiſche benden te vreezen, en de vergelege Gelonen [4])

1) *Uit arme ouders*· Horatius was de zoon eens vrijgelatenen

2) *De Getuliſche plaeten:* dat zijn· „de Afrikaanſche Syrten of klippen " De oude druk had *plaetſen*, wat hier geen beteekenis hoegenaamd had.

3) *Dakus:* als meermalen, voor Daciër."

4) *Gelonen:* zie Deel V, blz. 93.

zulken my leeren kennen: oock d' ervaren Spanjaert en Rodaendrinc-ker. [1]) Wegh met die ydele lijckklaghten na mijne doot, en ſchandelijcken rou, en miſbaer: ſtaeck dat kermen, en laet de noodelooze lijckſtaetſi achter.

1) *Rodaendrincker:* d. i.: „hy, die uit den Rodaan drinkt, de oevers van den Rodaan bewoont."

Digentia.

HET DERDE BOECK.

HET EERSTE GEZANG.

Dat geene rijckdommen, nochte eer, nochte ftaeten, maer een geruft gemoet, den menfch in eenen geluckzaligen ftaet ftellen.

ICK haet den onwetenden hoop, en fluitze buiten. Geeft gehoor. Ick, der Zanggodinnen priefter, zinge voor vryers en vryfters noit gehoorde vaerzen. D' ontzichelijcke Koningen hebben heerfchappy over hunne eige onderdaenen, Jupijn over de Koningen zelfs, die doorluchtigh is, door zijnen reuzentriomf, en met eenen wenck alles beftiert. Het gebeurt dat d' een man meer lants dan d' ander met geboomte, op de rye, bepoot. Dees, naer het kuffen ftaende, laet zich voor het

raedthuis vinden. [1]) Dees, vroom [2]) in handel en wandel, biedt'er oock een bodt naer. Een ander [3]) heeft meer volcks op zijne hant. De doot treckt by lot hooge en lage zonder onderſcheit. In den ruimen korf worden allerleie naemen omgehutſelt. Hem, boven wiens godloos hooft een bloote fabel hangt, zal geen Siciliaenſch bancket [4]) lecker ſmaecken. Vogelezang nochte ſnarenſpel wiegen hem niet in ſlaep. De geruſte ſlaep walght niet van der ackerluiden lage hutten, nochte van den beſchaduwden oever, nochte van de Tempe, waer door de weſten wint ritſelt. Wie zich met nootdruft [5]) genoeght, wort niet ontruſt van d' onſtuimige zee; nochte het woeſte gewelt des daelenden wagens, en ryzenden bocks [6]); nochte door wijngaert, van den hagel geſlagen, nochte den acker, die bedriegelijck is, naerdien d' ooftboom nu over plasregens klaeght, dan over hitte, die het gewas verbrant, dan over quade winters. De viſch gevoelt dat de zee te enge wort, door de groote gebouwen, wier grontveſten in de diepte geleit worden. Hier laet d' aenneemer met zijnen knechten, en het heerſchap, wars van 't lant, de grontſteenen zincken: maer vreeze en gevaer ſteigeren daer het heerſchap klimt; en de zwaermoedigheit verlaet de galey niet, en zit achter den ruiter. Indien dan Frygiaenſche ſteen, nochte 't gebruick van purper, ſchooner als ſtarrenluiſter, nochte Falerniſche wijnſtock, en Perſiaenſche balſſem geene droefheit verzachten; waerom zal ick zalen, hoogh van verdieping, op de nieuwe manier, met nijt verweckende poſten bouwen? waerom zou ick mijn Sabijnſche hoeve voor laſtige rijckdommen verwiſſelen?

•

1) *Laet sich voor het raedthuis vinden*· echt Amſterdamſche voorſtelling. Horatius zegt, dat hy, die naar ſtaatsambten dingt, in den *Campus*, d i. in t „veld van Mars" afdaalt, met het doel om door zijn toeſpraak ſtem voor zich te verworven

2) *Dees, vroom*, enz: de zin is: „een ander mededinger doet zich op, die zijn betere zeden en grooteren roem verheft."

3) *Een ander*, enz. Verſta: „een derde zal het winnen, niet door grooter welſprekendheid of meer geldige aanſpraken, maar omdat het getal zijner aanhangelingen grooter is."

4) *Geen Siciliaenſch bancket*· er is hier een toeſpeling op de geſchiedenis van Damokles, die Dionyſius, den dwingeland van Syrakuzen, benijd hebbende, door dezen voor eenen dag met de koninklijke waardigheid bekleed en aan den vorſtelijken disch geplaatst werd, echter met een ontbloot zwaard, dat aan een dunnen draad hing, boven 't hoofd — tot zinnebeeld van het hachlijke des hoogen bewinds. Zie Deel I, blz. 502.

5) *Met nootdruft* d. i: „met het noodige."

6) *Des daelenden wagens en ryzenden bocks*. d i.· „wanneer *Arcturus* („de voerman van den grooten beyr," zoo als hem Vondel in zijn „Palamodos" noemt) en de „Bok" of *Hædus*, een ſter in het beeld van Boötes, oprijst en met het wisſelen dier geſternten in t najaar het weer pleegt te veranderen.

Aen zijne Vrienden.

HET II. GEZANG.

Datmen de jeught van jongs op moet oeffenen in den wapenhandel, en in een arbeitzaem leven.

Mijn vrienden, laet den jongeling, in den geftrengen oorlogh, hartvochtigh geworden, honger en kommer leeren lijden, en, als een ruiter, ontzaghlijck door zijne fpeer, de forffe Parten plagen, en onder den blaeuwen hemel zijn leven wagen, daer het de noot vereifcht. Laet de gemalin des ftrijtbaren dwingelants, en de volwaffe maeght, hem van zijn vyants veften in 't gezicht krijgende, aldus over hem zuchten: och! dat de Koningklijcke bruidegom, onervaren in den ftrijt, niet en farre den fellen leeu, die van zijn bloedige verbolgentheit, midden door de neerlage, wort aengevoert. Het is zoet en eerlijck voor 't vaderlant te fterven. De Doot vervolghtze oock, die het op loopen aenzetten, en verfchoont de fchinckels der weerlooze jeught nochte den blooden rugh niet. De deught, die fchimp nochte fmaet

kan lijden, blinckt in onbezwalckte eere, en neemt geen ampten aen, noch ſlaetze af, naer het goetduncken van 't wiſpelturige volck. De deught, den hemel openende voor dien, die niet behoorden te ſterven, ſtreeft door ongebaende wegen, en verſmaet met een vlugge veder den gemeenen hoop, en de vochtige aerde. Het getrou zwijgen wort oock beloont. Ick wil niet lijden dat een, die Ceres geheimenis melt, met my onder een dack ſchuile, en zich in mijn gezelſchap op een zelve jaght ter zee begeve. D' onaengebeden Jupijn [1]) heeft dickwils den kuiſchen als den onkuiſchen geſtraft. D' uitgeſtelde ſtraf [2]) zit den voorvlughtigen ſchelm altijdt op de hielen.

1) *D' onaengebeden Jupijn* · verſta · „Jupijn, wanneer men hem niet behoorlijk aanbidt."

2) *D' uitgeſtelde ſtraf:* er wordt in 't Lat. van geen *uitſtellen* geſproken. Er ſtaat: „de ſtraf zal zelden met hinkenden voet den voortvluchtigen booswicht laten ontglippen"

HET III. GEZANG.

Een dapper en deughtzaem man hoeft nergens voor te vreezen.

De yver der burgeren [1]) die op boosheit uit zijn, het aengezicht des doordringenden dwingelants, nochte de zuiden wint, een onſtuimigh vooght der Adriatiſche zee, nochte de krachtige vuiſt des dondergodts verzetten het vaſte gemoedt des rechtvaerdigen mans niet van zijn beſtendigh voornemen: en of de hemel in duigen viel, hy ſchrickte voor den val niet. Pollux en d' omzwervende Herkules, op deze deught ſteunende, zijn ten beſtarnden hemel opgevaren; onder welcken Auguſt, ter tafel aenzittende, de necktarſchael aen zijnen koralen mont zet. Hier door, o vader Bacchus, hebbende uwe tigers, het juck met hunnen hardleerigen neck treckende, u, die het verdiende, mede derwaert gevoert. Hier door is Quirijn den afgront met Mavors roſſen ontkomen; toen Juno, daer de Goden te rade zaten, aldus, tot hun aller genoegen, [2]) aenhief: De lantbederfelijcke en bloetſchendige rechter [3]), en een uitheemſche vrou hebben, ſedert Lacedemon [4]) den Goden hunnen bedongen loon onthiel, Ilium in d' aſſche geleit; Ilium, het welck van my en de kuiſche Minerve, met zijn volck en bedriegelijcken vorſt, veroordeelt was. Nu blinckt de eerlooze gaſt der Lacedemoniſche echtbreeckſter niet; en Priaems meineedigh huis verſlaet met hulpe van Hecktor de ſtrijtbare Achiven

1) *De yver der burgeren*· offchoon *yveraar* meestal in een ſlechten, *yver* daar-en-tegen in een gunſtigen zin genomen wordt, ſtaat echter dit woord hier ter plaatſe voor „dolle woede."

2) *Tot hun aller genoegen*· dat ſtaat er niet, en 't is ook niet juist; want de Goden waren 't lang niet allen met Juno eens 't Lat. heeft *conſiliantibus divis:* d. i „in de raadsvergadering der Goden."

3) *De lantbederfelijcke .. rechter:* „Paris," die *recht* geſproken had tusſchen de drie Godinnen.

4) *Lacedemon* volgends den eerſten druk, doch by drukfout voor *Laomedon*, zoo als 't Lat. heeft. Deze had namelijk Neptunus en Apollo, die Troje voor hem gebouwd hadden, van hun loon verſtoken.

niet; en d' oorlogh, door ons oproer [1]) verlengt, is nu beflecht. Ick zal voortaen mijnen wrock en gehaten neef, geteelt by de Trojaenfche Priefterin, [2]) aen Mars opdraegen. Ick zal gedoogen dat hy ten helderen hemel inga; neckterfap drincke, en onder de Goden gerekent werde; zoo flechs de groote zee, tuffchen Rome en Ilium, bruizen blijve. Laet de ballingen alfins geluckighlijck heerfchen; zoo flechs het vee op Priaems en Paris graf huppele, en de dieren daer ongefteurt hunne jongen bergen. Laet dan het Kapitool vry ftaen blincken, en het forffe Rome den overwonnen Meden wetten voorfchrijven. Laet de gevreefde Stadt haren naem wijt uitftrecken in d' uiterfte geweften; daer de ftraet van Gibraltar [3]) Europe van Afrika fcheit; daer d' overloopende Nijl de ackers bevochtigt: dat Rome, het welck ruftiger afflaet het ongevonden gout, en dat nutter in de aerde verborgen leit, dan het al wat heiligh is, met roofgierige handen, tot het gebruick der menfchen aenleit [4]). Wat gewefte der weerelt zich hier tegens [5]) kant, laet Rome dat met wapens beftoocken; haeckende om te bezichtigen in wat oort de zon op het heetfte fteeckt, en waer het meeft fneeut en hagelt. Doch ick fpel den ftrijtbaren [6]) Quiryner zijn geluck met dit beding, dat hy, door al te groot eene zucht tot zijn vaderlant, en op den Staet te veel betrouwende, zich niet onderwinde het oude Troje weder op te bouwen. Trojes fortuin, ter quader ure verrijzende, zal wederom jammerlijck verwoeft worden; dewijl ick, Jupijns gemalin en zufter, d' overwinnende fcharen zal aenvoeren. Indien de kopere veft, door Febus beftel, driemael verrijze, zoo zalze, verdelght door mijne Griecken, driemael uitgeroeit worden; en de gevange vrou zal driemael man en kinders befchreien. Deze dingen voegen mijne boertige lier niet. Waer heene, mijn Zanggodin? ghy dartele, ftaeck Godentael te fpreecken, en deftige zaecken met lichte wijzen te verkleenen.

1) *Door ons oproer:* d. i.: „door het partytrekken, dat wy, Goden, in den oorlog deden, en den ftrijd, daaruit ontftaan.

2) *De Trojaenfche Priefterin:* „Rea Sylvia, de moeder van Romulus." HORATIUS noemt haar een *Trojaanfche*, uithoofde van haar afkomst uit Eneas.

3) *Gibraltar:* by Hor. nog niet bekend.

4) Deze periode is niet zeer verftaanbaar. VAN WINTER vertaalt die aldus, van Rome fprekende.

Zijn moed verachte grootsch het goud;
't Is beter, dat het zich in 't diepft der mijn onthoud,
Dan voor den menfch, wiens roofzucht niets ontgaet,
Een bron te zijn van kwaed.

5) *Hier tegens:* lees: „tegen Rome."

6) *Strijtbaren:* In de eerfte uitgave ontbrak dit woord, de vertaling van *bellicofus*.

Aen Kalliope.

HET IV. GEZANG.

Hy zeght dat hy, door de beſchuttinge der Zanggodinnen, een groot gevaer ontvlught is, en hoopt door hare hulp altijt veiligh te leven.

O KONINGIN Kallioop, wel aen, dael van den hemel, en ſpeel op uwe fluit een lang zoet liedeken; het zy u luſt met een ſchelle keel te zingen, of op Febus cyter en ſnaren te ſpelen. Hoortgheze niet? of beguicheltme een zoete razerny? my dunckt dat ickze hoor door de heilige wouden dwalen, waerin liefelijcke beecken en luchjes ruiſchen. Ringelduiven, waer van men veel vertelt, hebben my, in mijne kintſheit, vermoeit van ſlaep en ſpel, met friſch loof bedeckt, op den

Apulifchen Vultur, [1]) buiten de grenzen van Apulie, mijne voetfter. Het fcheen wat wonders by een ieder, die het neft van 't hooghgelegen Acherontia [2]), de Batijnfche boffchen, [3]) en het vette lant van Ferente [4]) bewoont; hoe ick lagh en fliep, zonder dat mijn lichaem van zwarte adders en beeren befchadight wiert; hoe ick, moedigh kint, niet zonder de hulp der Goden, met heiligen laurier en aengedraege myrtetacken, bedeckt wiert. O Zanggodinnen, het zy ick in 't hooge Sabynen gevoert werde, het zy my het koele Prenefte, het zy het fteile Tibur, het zy de bewaterde Bajen my behagen; ick ben en blijf uw eigen. De verloren veltflagh te Filippen [5]), de vervloeckte boom, [6]) nochte de baren der Siciliaenfche zee hebben my, uwer bronnen en reien vrient, niet omgebroght .Zoo lang alsghe my byblijft, zal ick vrywilligh zeeman [7]) den raezenden Bofforus, en te lande het dorre zant der Affyrifche ftranden bezoecken. Ongefchent zal ick d' ongaftvrye Britten bezichtigen, en Konkanus [8]), vermaeckt met paerdebloet; oock de gepijlkokerde Gelonen, en den Scytifchen vliet. Ghy verquickt den grooten Cefar, in de Pïërifche fpeloncke, wanneer hy pooght van zijnen arbeit te ruften; zoo ras hy zijne afgeftrede benden in bezettinge geleit heeft. Ghy, koefterende Zanggodinnen, geeft goedertieren raet, en verblijt u daer in. Wy weten hoe hy, die de logge aerde, d' onftuimige zee, de droeve rijcken en fteden breidelt, en alleen, met een rechtvaerdige heerfchappye, over Goden en fterffelijcke menfchen, gezagh heeft, de godtlooze Reuzen, en den bloetdorftigen hoop, met blixemflagen uitgeroeit heeft. Die gruwelijcke jeught, op hare armen betrouwende, en die gebroeders, poogende Pelion op den befchaduwden Olymp te ftapelen, hadden Jupijn eenen grooten fchrick aengejaeght. Maer wat vermoghten Tyfaeus, en de maghtige Mimas, [9]) of Porfyrion, verfchrickelijcker door zijn grootheit, of Retus [10]), en Enceladus, een ftout fchutter, met hun uitgeruckte ftroncken tegens Pallas rammelenden beuckelaer, toenze ter neder ftorten? De verteerende Vulkaen, mevrou Juno, en de Patareefche en Delfifche Apollo, die

1) *Den Apulifchen Vultur* een berg, die de grens tusfchen Apuliën en Lukaniën uitmaakt, en nevens welken Venuzia, s dichters geboorteplaats, gelegen was.

2) *Acherontia* een ftad, boven op een berg in Apuliën gelegen, en daarom *het nest* genoemd.

3) *De Batijnfche boffchen*. *Batina* was een ftad in Apuliën.

4) *Ferente*. mede een ftad in Apuliën.

5) *De verloren veltflagh te Filippen*. Horatius wil zeggen, dat hy geen gevaar ducht, zoo lang zijn Muze hem haar befcherming verleent, die hem o. a. gebleken was, toen hy uit den bloedigen veltflag behouden t'huis kwam

6) *De vervloeckte boom* zie hierboven, blz 469.

7) *Vrywilligh zeeman:* ja, in zijn verbeelding.

8) *Konkanus* lees: *den Konkanier*. Een volksftam in Spanje, geen perfoon wordt hier bedoeld.

9) *Tifaeus* .. *Mimas* enz. allen Giganten of Titans.

10) *Retus*. dezelfde die in het XIXde Gezang van 't vorige Boek (blz 481) *Rekus* genoemd werd

nimmermeer den boogh van zijne fchouderen leit, zijn los hair in zuiveren Kaftalifchen dau doopt, en de kreupelboffchen en wouden zijner geboorte in Lycie bezit, hielden het met Jupijn. Radelooze maght valt door haer eige zwaerte. De Goden vermeeren oock zelfs een gematighde maght, en haeten het gewelt dat allerleie fchellemftucken brout. De honderthandige Gyas, en Orion, de fchenner der ongerepte Diane, [1]) van den maeghdelijcken pijl doorfchoten, zijn vermaerde getuigen van mijn zeggen. De aerde, haer eige gedroghten beftulpt hebbende, klaeght en kermt dat haer gebroetfel in den afgront geftooten is [2]): het gezwinde vier kan niet bijten door Etna, waer onder zy beftulpt leggen: de gier, tot een wachter over de boofheit geftelt, verlaet de lever van den geilen Tityus niet: Piritous, de fnoeper [3]), zit met driehondert ketenen geboeit.

1) *De fchenner der ongerepte Diane:* de fabel — en ook Horatius — vermeldt alleen, dat Orion Diana geweld *poogde* aan te doen.

2) *In den afgront geftooten is:* de latere editie heeft verbeterd: „met den blixem in den afgront gedreven is."

3) *De fnoeper* voor „de vrijer." Pirithoüs had namelijk Prozerpina pogen te verkrachten.

Augustus lof.

HET V. GEZANG.

Markus Attilius Regulus ſtantvaſtigheit, en zijn wederkeeren naer Kartago.

W Y gelooven dat de Dondergodt in den hemel heerſcht: nu Britten en laſtige Perſianen onder het rijck gebroght zijn, zal Auguſt voor eenen zichtbaeren [1]) Godt gehouden worden. Heeft niet de ſoldaet van Kraſſus, door het uitheemſch huwelijck [2]), ſchandelijck het leven behouden? En zijn niet (och raet en verkeerde zeden!) Marſers en Apulers, [3]) vergeetende hunne dapperheit, faem, waerdy, en eeuwigen godtsdienſt, terwijl Jupijn en Rome noch behouden waren, grijs geworden, onder den Mediſchen Koning, in de wapenen der vyanden,

1) *Eenen sichtbaeren* beter: „een (onder ons) aanwezigen,' gelijk ook in 't Lat. ſtaat De zin is: „Jupiter regeert in den hemel, Augustus op aarde."

2) *Door het uitheemſch huwelijck* · dit ziet op de Romeinſche ſoldaten, die, na de nederlaag van Krasſus, zich met de Parthen vermaagſchapten, om daardoor hun leven te behouden.

3) *Marſers en Apulers:* hier voor: „Romeinſche ſoldaten in 't algemeen." De zinſnede ſtaat in onafſcheidelijk verband met de vorige, en de dichter wil zeggen. „hebben niet de Romeinſche ſoldaten, na de nederlaag van Krasſus, hun levensbehoud gekocht door zich met de Perſen te verzwageren en onder Orodes te ſtrijden?

hunne fchoonvaderen? Dit hadde de voorzichtigheit van Regulus [1]) verhoet, niet toeftemmende die fchandelijcke voorwaerden, en het voorbeelt, dat de toekomende eeu in haer bederf flepen zoude, ten waer de gevange jeught zonder deernis verging. Hy fprack: ick heb de ftandaerden en wapens, zonder bloetftorting den krijghflieden ontweldight, zien in de Punifche kercken ten toon gehangen. Vrye burgers heb ick gevleugelt gezien, en de poorten [2]) ongefloten, en de ackers bouwen, die wel eer by onzen oorlogh geplondert waren. O ja de foldaet, om gout geloft, zal moediger wederkeeren [3]). Ghy behaelt fchade by fchande. Mifverfde wol krijght hare vorige zuiverheit niet weder, en de ware deught, eens geblufcht wezende, wil in veraerde menfchen niet weder tieren. Indien een hinde, die zich uit het dichte net geredt heeft, vecht, zoo zal dees oock dapper zijn, die zich den trouweloozen vyant vertrout heeft; en op eenen voorfpoedigen toght de Penen vertreden, die verbluft, met gevleugelden armen, de bolpees gevoelt, en de doot gevreeft heeft. Dees niet weetende hoe hy zijn leven zoude bergen, heeft al vechtende om pais gebeden. O fchande! o groot Kartago! die heerlijcker zijt, door den fmadelijcken val van Italie. Men zeit dat hy, als een vervooghde, [4]) zijn kuifche gemalin eenen kus afgeflagen, zijn kleene kinders van zich geweert, en nors het mannelijck gezicht ter aerde geflagen hebbe; tot dat hy zelf, als een raetsman, de twijfelmoedige Raetsheeren beveftighde met eenen noit gehoorden raet, en, een befaemt balling onder zijne bedruckte vrienden wezende, fpoede te vertrecken: hoewel hy wel wift wat de uitheemfche fcherprechter voor hem bereide; nochtans heeft dees zijne bloetverwanten, die hem tegenhielden, en 't volck dat zijn wederkeeren belette, niet anders afgewezen, dan of hy, na een geftreecken vonnis, de lange rechtshandelingen zijner meefteren [5]) verliet; tyende naer de ackers van Venafra [6]) of het Lacedemonifche Tarente [7]).

1) *Regulus:* hetgeen hier volgt, vooral de toefpraak van Regulus, is, zelfs in 't Latijn, niet zeer duidelijk en er in de overzetting niet op gebeterd. — Men weet, dat Regulus, na de Karthagers herhaaldelijk overwonnen te hebben, by het belegeren hunner ftad een neêrlaag leed en gevangen genomen werd, te welker gelegenheid hy, naar Rome gezonden om over den vrede en de uitwisfeling der gevangenen te fpreken, den raad gaf, in geen dier beide opzichten aan Karthagoos verlangen te voldoen: en toen het befluit overeenkomftig zijn raad genomen was, naar Karthago terugkeerde om het eens gegeven woord geftand te doen: hoewel hy wist, dat de marteldood hem aldaar te wachten ftond.

2) *De poorten:* t. w. „van Karthago."

3) Lees dezen zin, alsof er fpotterderwijze ftond: *„zal de foldaet"* enz.

4) *Als een vervooghde:* d. i. „als iemand, die zijn eigen meester niet was" Immers was hij op zijn woord van eer naar Rome gezonden, en hy moest zich dus als een gevangene van Karthago blijven befchouwen.

5) *De rechtshandelingen zijner meefteren:* echte prokureursftijl voor „de rechtshandelingen zijner *kliënten.*"

6) *Venafra:* zie Boek II, Gezang VI, blz 459.

7) *Het Lacedemonifche Tarente:* als door Falantus gefticht. Zie Boek II, Gezang VI, blz. 459..

Aen de Romeinen.

HET VI. GEZANG.

Hy beftraft de bedorve zeden zijner eeuwe.

O ROMER, onfchuldigh zultghe uwer voorouderen mifdaden boeten, tot datghe kercken en vervalle kappellen der Goden en de beroockte beelden herftelt hebt. Ghy heerfcht om datghe u den Goden onderworpt. Hier her is uw oirfprong, derwaert ftrecke uw einde. Verwaerloofde Goden hebben het erbarmelijcke Italie veele rampen toegezonden. Monefis [1]) en Pakorus [2]) heir heeft nu tweemael onzen ongezegenden intoght vermorffelt; en grenickt dat het by zijn kleene halsketens noch eenen buit verovert heeft. Dakus [3]) en Moor [4]) hebben de ftadt, van oproer bezeten, bykans uitgeroit; dees ontzaghlijck om zijne vloot; die op fchieten beter afgerecht. Eeuwen, vruchtbaer van boosheit, hebben eerft huwelijck, huis, en geflacht bezoedelt. Uit deze bron ontfprong de neerlaegh, die over volck en vaderlant vloeide. De huwbaere dochter fchept luft Jonifche danffen te leeren, en wort alreede met kunft onderwezen, en leit, van kintfbeen af, op bloetfchendige minne toe. Flus trachtze naer jonger overfpeelders in hare bruiloft: en zy weet'er geenen keur in, wienze by duifter

1) *Monefis:* een veldheer van Orodes, Koning der Parthen.

2) *Pakorus*· de zoon van Orodes, die zich wakker kweet in den ftrijd tegen de Romeinen, en hun Syriën ontnam. Hy fneuvelde in den ftrijd tegen Ventidius Basfus.

3) *Dakus:* lees: *Daciër.*

4) *Moor:* lees: „Ethiopiër."

met der vaert een ongeoorloofde vrientſchap gunt: maer opentlijck niet zonder haer mans kennis ontboden zijnde, rijſtze op; het zy een winckelknecht, het zy een zeeman, die op Spanje vaert, een koſtelijck koopman van oneere, haer roept. De jeught, [1]) van zulcke ouderen geſproten, verfde de zee met Puniſchen bloede niet; nochte verſloegh den grooten Pyrrus, Antiochus, en den vervloeckten Hannibal [2]) niet: maer de mannelijcke afkomſt van het boeren leger, afgerecht om de klay met Sabelliſche ſpaden om te ſpitten, en, op het believen der ſtrenge moeder, branthout te torſſen; wanneer de zon der bergen ſchaduwe veranderde, en den afgeſloofden oſſen het juck afnam, terwijlze den aengenamen nacht op haren weghvarenden wagen aenvoerde. Wat verſlint [3]) de ſchadelijcke tijdt niet? Onzer ouderen, ſlimmer dan onzer beſtevaderen, eeu heeft ons noch boozer voortgebroght, die wel haeſt noch een gebreckelijcker afkomſt zullen voortbrengen.

1) *De jeught* enz.: lees hier: „geen jeugd van zulke ouderen geſproten, verſloeg Pyrrhus," enz.; — „maar de mannelijke afkomst van het boerenleger, dat" enz

2) *Den vervloeckten Hannibal:* de vertaling is hier te rechtvaardigen en ware het, B. II, Gezang XII. ook geweest, indien daar, gelijk hier, niet *durum* maar *dirum* had geſtaan.

3) *Wat verſlint:* neen. „wat vermindert in gehalte."

Aen Asterie.

HET VII. GEZANG.

Hy trooftze, die om haer mans afwezen bedruckt en bekommert is.

O ASTERIE, wat befchreitghe Gyges, den getrouwen jongeling, die rijck van Bitynifche waeren, door den helderen Weften wint, in 't begin der lente, u weder toegevoert zal worden. Hy, van den Noorden wint naer Orikum [1]) gedreven, en het onweêr des Steenbocks uitgeftaen hebbende, brengt flapeloos de koude nachten, niet zonder veele tranen over. Maer een loos bode der bekommerde waer-

1) *Orikum*· een zeeftad in Epirus.

dinne verzoeckt hem, op duizenterleie wijze, zeggende, dat d' ellendige Chloë in uwe minne blaeckt; en verhaelt hoe de trouwelooze vrou den al te lichtgeloovigen Pretus [1]), met valfche aenklaghten, daer toe gedreeven heeft, om den doot des kuifchen Bellerofons te verhaeften. Hy vertelt dat Peleus bykans ter helle gevoert is, terwijl die eerlijcke voor de Magnefifche Hippolyte [2]) vlughte: en de bedrieger brengt te vergeefs gefchiedeniffen by, die tot overtreden raden: want uw oprechte man, onbeweeghlijcker dan de klippen der Ikarifche zee, laet het zijn doove ooren hooren. Maer zie toe dat uw gebuur Enipeus u niet boven behooren behage; hoewel op het marcktvelt niemant gezien wort, die zoo wel een paert berijden, en fneller in den Tiber zwemmen kan als hy. Sluit uwe deur tegens den nacht toe, en zie niet af op ftraet, terwijl men klaeghlijck op de fluit fpeelt; en of hy u al dickwijl wreet noemt, blijf even hardt.

1) *Pretus*· de koning van Argos, die Bellerofon, door zijn huisvrouw Stenobea befchuldigd van een aanflag op haar kuischheid, ter dood verwezen had De aanklacht — dit zij in 't voorbygaan gezegd — was even logenachtig als die van Fedra tegen Hippolytus of die van Potifars huisvrouw tegen Jozef.

2) *De Magnefifche Hippolyte* deze, ook Aftydamia genoemd, was de dochter van Amyntor, koning van Orchomenlën, en de vrouw van Akastus, koning van Jölchos Zy fpeelde tegenover Peleus, die by haar te gast was, dezelfde rol, als de vrouwen, waarvan in de vorige aanteekening gefproken is, tegenover de jongelingen, die haar behaagden. Het bekwam haar echter flecht; want Peleus, door Akaftus aan de wilde dieren blootgefteld, en door Vulkaan, op bevel van Jupiter, gered, kwam met krijgsbenden het land overvallen, verdreef Akaftus en liet Aftydamia om 't leven brengen.

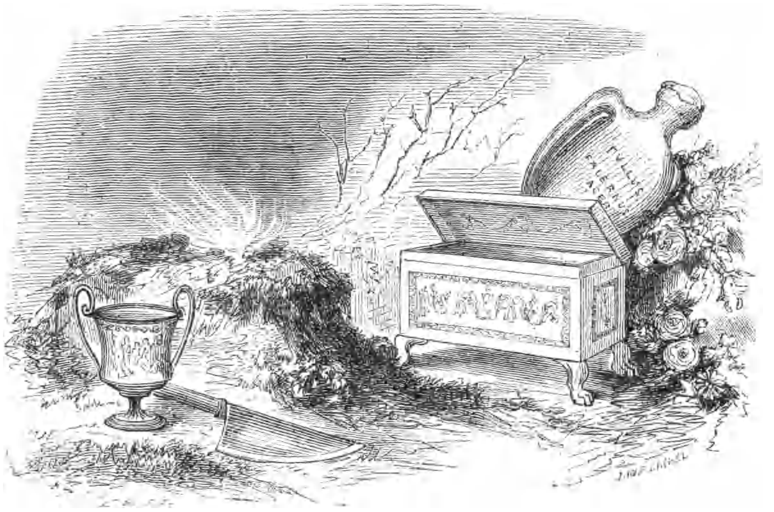

Aen Mecenas.

HET VIII. GEZANG.

Waerom hy, die ongehuwt leeft, evenwel op den eersten Maert offert, en bancketteert.

O Mecenas, geleert in beide taelen [1]), ghy verwondert u wat ick ongetroude op den eerften dagh van Maerte doe; wat de bloemen en het volle wierroockvat, en de kole, op de groene zoden geleit, beduiden. Ick hadde, toen ick bykans van den flagh des booms [2]) om hals gebroght was, een zoet bancket en eenen witten bock aen Bacchus belooft. Dees dagh, die altijt om het jaer eens geviert wort, zal het bepeckte ftopfel nemen van de wijnkruick,

1) *In beide taelen:* t. w. in 't Grieksch en in 't Latijn de eenige talen, die, volgends de Romeinen, dien naam verdienden.

2) *Van den flagh des booms:* zie hierboven B II, Lierz. XIII. Horatius komt meermalen op dien gevallen boomtak terug.

die van Tullus burgemeefterfchap [1]) af heeft beginnen aen te zetten. Drinck, o Mecenas, hondert fchaelen op de gezontheit van uwen vrient, en drinckenwe den heelen nacht over. Alle geroep en gramfchap zy verre van u. Laet ftadts bekommeringen vaeren. Het heir van den Dacifchen Kotifon [2]) is verflagen. De onderling gefteurde Meden [3]) zijn droevigh tegens elckanderen in 't harnas. De Bifkaier, [4]) een out vyant in 't Spaenfche gewefte, ten lefte geboeit, is dienftbaer. De Skyten hebben alree voor met ongefpannen boogh het velt te ruimen. Bekreun u niet, al mort het gemeene volck ergens over, en weeft niet al te zorghvuldigh. Gebruick vrolijck het gene u de tegenwoordige tijt verleent, en ontfla u zaecken van belang.

1) *Van Tullus Burgemeefterfchap* de Romeinen waren gewoon, de gebeurtenisfen te dagteekenen van den Konful, gedurende wiens tijd van beftuur zy hadden plaats gehad, nu is er een L Volcatius Tullus Konful geweest in den jare 65 voor J C ('t jaar 688 van Rome) en een in den jare 721 van Rome, doch waarfchijnlijk wordt hier de eerstgemelde door Horatius bedoeld

2) *Kotifon* deze koning der Daciërs was, ter gelegenheid dat zijn volk een inval deed in Pannoniën, door den veldheer van Augustus, Kornelius Lentulus, verflagen.

3) *De onderling gefteurde Meden* men kan reeds meer hebben opgemerkt, dat *Meden* hier onverfchillig voor „Perfen" gebezigd wordt Ik heb boven reeds verhaald, hoe Fraätes door Tiridates, en deze weder door Fraätes vervangen was

4) *De Bifkaier:* lees „de Kantabriërs" Deze, reeds meer genoemde, was de oorlogzuchtigfte volksftam uit Spanje en onder Augustus bedwongen

Aen Lydia.

HET IX GEZANG.

Gefpreck tusschen Horatius en Lydia.

HORATIUS.

Zoo lang ick u in mijne jeught [1]) beviel, en geen jongeling uwen blancken hals liefelijcker omarmde, leefde ick geluckiger dan de Koning van Perfen.

LYDIA.

Zoo lang ghy niemant viriger beminde, en Lydia niet om Chloë moft achterftaen, leefde ick, wijt vermaerde Lydia, doorluchtiger dan de Roomfche Ilia.

HORATIUS.

De Tracifche Chloë, meeftres in 't lieflijck zingen, en afgerecht op de citer, beheerfcht my nu, voor wie ick niet zou fchromen te fterven, indien de doot haer zieltje flechts fparen wou.

LYDIA.

Ick, en Kalais, de zoon van den Turijnfchen Ornit, [2]) blaecken in onderlinge minne; voor wien ick gaerne tweemael fterven zou, indien de doot zijn zieltje fparen woude.

1) *In mijne jeught* deze ftoplap is niet te vinden by HORATIUS

2) *Den Turijnfchen Ornit* niet van *Turijn*, als men wellicht zoû denken; maar van *Thurium*, een ftad van Kalabriën, ook wel „Sybaris" geheeten

HORATIUS.

En of de eerste liefde wederkeerde, en ons, gescheide gelieven, onder een metaelen juck floegh? Indien de blonde Chloë verstooten wort, en de deur weder voor de geschopte Lydia openstaet.

LYDIA.

Alwaer hy schooner dan een star, ghy lichter dan de wint, en oploopender dan d' onstuimige zee, noch zou ick liever met u leven en sterven.

Op Lyce.

HET X. GEZANG.

Datze hare hardigheit afleggende, eenighzins zich uit medoogen over hem ontfarme.

O Lyce, die aen eenen wreeden man getrout zijt, al droncktghe uit den veergelegen Tanais, [1]) zoo zoude het u nochtans moeien, datghe my, voor uw wrede deuren, in de bittere kou liet leggen. Ghy hoort hoe de deur kraeckt, en het geboomte, dat tusſchen de ſchoone huizen leit, van den wint ruiſcht, en Jupijn met een heldere lucht het ſneeu bevrieſt. Legh af de fierheit, die Venus miſhaeght, op dat het radt der fortuine niet en keere. Ghy zijt geene ſtrenge Peneloop tegens de vryers van uwen Tyrreniſchen Vader geboren O Lyce, hoewel giften, nochte gebeden, nochte de dootverf der pimpelpaerſſe vryers, [2]) nochte uw man, gewont van die welzingende boel, u beweegen; en ghy niet buighzamer zijt, dan de harde eeckelboom, nochte zachtmoediger dan Mauritaenſche ſlangen; verſchoonze die u bidden. Mijn lenden zal niet altijt dit leggen, voor uwen drempel, in weêr en wint konnen uitharden.

1) *Al dronckighe uit den veergelegen Tanais* verſta „al woondet ge onder de wreede *Scythen.*"
2) *Pimpelpaerſſe vryers* aardige vertaling van het *tinctus viola pallor amantium.*

Aen Merkuur.

HET XI. GEZANG.

Dat hy hem zangen leere, om Lyde te vermurwen.

O Merkuur, want de leerzame Amfion heeft, toen ghy zijn meester waert, door zijnen zang, de steenen bewoogen; en ghy o luite, die geestigh met zeven snaren klinckt, eertijts stom en onaengenaem, nu ter tafel der Rijcken en ter kercke gewilt; speel ons liedekens, waer naer Lydes hardtneckige ooren luisteren, die, als een driejarighe merrie, op het ruime velt al springende speelt, en noch maeght niet wil aengeroert worden, al te onrijp voor eenen dartelen man. Ghy kunt tigers en bosschen te zamen trecken, en snelle vlieten schutten. Cerber, de poortier van 't gruwzame hof, weeck voor u, toenghe hem vleide; hoewel zijn hooft van duizent slangen krielt, en zijn giftige adem en vervuilt bloet ten drietongigen muil uitvloeit: ja oock Ixion en Tityus loegen tegens hunnen danck. Terwijlghe de dochters van Danaus, met een aengenaem liet, streelde, stont haer emmer een luttel stil. Lyde aenhoore [1]) dat schelmstuck, en de bekende straffe der maeghden, en het bodemlooze vat, dat geen water hout, en de langzaeme Wraeck, die de misdaden in den afgront oock hebben te verwachten. Want wat konden die wreeden erger bedrijven? Die wreeden hebben haer eige bruidegoms met een

1) *Lyde aenhoore* wy zonden nu schrijven *hoore*, *aan* De Vlamingen schrijven nog zoo als V hier

hardt lemmer kunnen doorſtooten. Een van allen, [1]) waerdigh gehuwt te zijn, was loflijck logenachtigh tegens haren meineedigen vader, en is eeuwigh een befaemde bruit [2]) gebleven; die tegens haeren nieuwen man ſprack: op op, op datghe den langen ſlaep, daerghe voor vreeſt, niet en ſlaept. Bedriegh uwen ſchoonvader, en ſchelmſche zuſters, die, helaes! yeder haren man verſcheuren, gelijck leeuwinnen, die een kalf onder de klaeuwen hebben. Ick, weeckhartiger dan zy, zal u niet dooden, nochte geſloten houden. Mijn vader maghme wreedelijck ketenen, om dat ick genadigh mijnen ellendigen man geſpaert hebbe; of hy maghme over zee in het uiterſte van Numidie bannen. Ga daer uwe voeten en de winden u draegen kunnen; terwijl Venus en de nacht u gunſtigh is. Ga ter goeder ure, en hou tot gedachtenis een klaeghdicht op mijn graf.

1) *Een van allen* „Hypermneſtra ' Zie Deel IV, blz. 224

2) *Een befaemde bruit' befaamde* wordt hier in een gunſtige beteekenis genomen.

Aen Neobule.

HET XII. GEZANG.

Datze verflingert op Hebrus den jongeling, zich tot luie ledigheit begeven hebbe.

O Neobule, het zijn elendige vrouwen, die in liefde geenen luft fcheppen, en met zoeten wijn hare bekommeringen niet dorven van 't harte fpoelen, of zich ontzetten om haer ooms kyvaegie. Cypris gevleugelt wichtje ontdraeght u den breikorf. Het webbe en hantwerck der bezige Minerve raeckt aen een zijde, door de fchoonheit van den Liparifchen Hebrus, die beter ruiter is dan Bellerofon, en in

loopen en worftelen noit overwonnen, zoo ras hy zijn beolide fchouders in den Tiberftroom gewaffchen heeft; oock fix om gejaeghde harten, door het vlacke velt, in eenen drommel [1]) rennende, te fchieten, en gezwint om het wilde zwijn, in een dicht ftruickelbofch, te verraffchen.

1) *In eenen drommel:* d. i. „in een hoop."

Aen de Bron van Blandusie. [1]

HET XIII. GEZANG.

Hy pryft hare vermaeckelyckheit.

O BLANDUSISCHE bron, die doorluchtiger dan glas, en zoeten wijn waerdigh zijt, ick zal u morgen met bloemen eenen bock opofferen, wiens horens eerft ten ftern [2]) beginnen uit te botten, en die vergeefs aenvangt geil en ftoots te worden: want het jongk der weelige kudde zal uw kille beecken root van bloet verwen. De benaude hitte der hontfdagen kan u niet deeren. Ghy verfchaft den afgeploeghden ftieren, en het weidende vee een aengenaeme koelte. Een vermaerde bron zultghe worden, naerdien ick van den eicken boom zinge, die op holle rotfen groeit, daer uwe ruifchende wateren van afvlieten.

1) BLANDUSIA of *Bandusië* een bron, aan de Sabijnfche grenzen, by Mandela, een landgoed van Horatius, gelegen

2) *Ten ftern*. *ftern* is 't zelfde als *fter* of *ftar* ('t H D *Stirne*) en beteekent „voorhoofd."

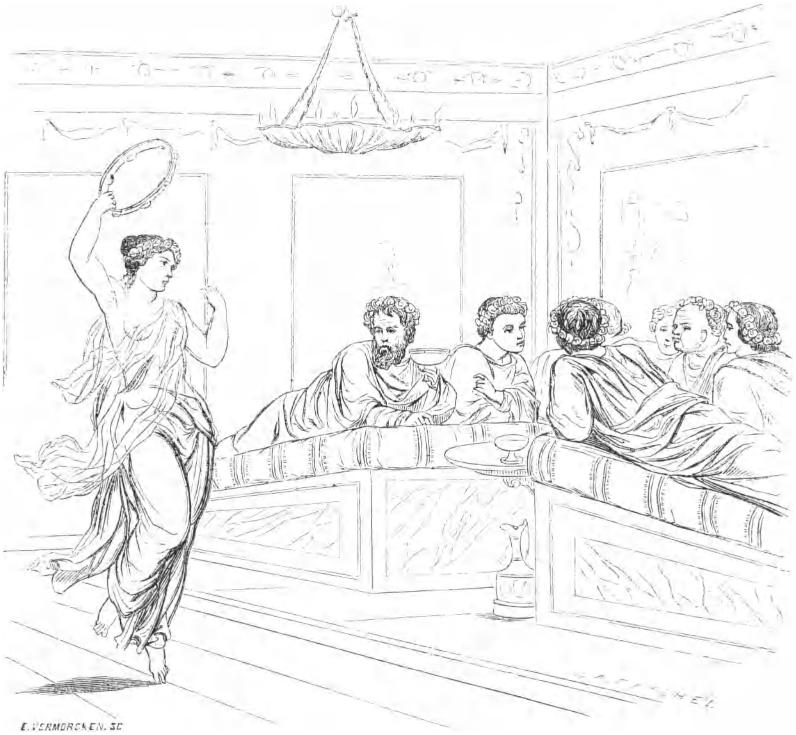

Augustus Lof.

HET XIV. GEZANG.

O Volck, Cesar, die onlangs gezeit wert, gelijck Herkules, geftaen te hebben naer den laurier, die niet als door doots gevaer kan gekocht worden, koomt triomfeerende wederom t' huis van de Spaenfche kuften. Laet de vrou, die met eenen man vernoeght, en bezigh is met den rechtvaerdigen Goden te offeren, te voorfchijn komen, met de zufter des doorluchtigen veltoverften, en de moeders der dochteren, en onlangs geberghde jongelingen, met demoedige hairbanden verciert. O ghy nieugehouwde mannen, en vrouwen, ftaeckt onnutten kout. Dees dagh, my waerlijck een feeftdagh, zal alle zwaer-

moedigheit verdrijven. Zoo lang Cefar op de weerelt heerfcht, zal ick voor geen oproer nochte geweldige doot vreezen. Ghy jongen, ga hael balffem, kranffen, en wijn, die van den Marfifchen oorlogh heught; indien men ergens een kruick voor den zwervenden Spartakus heeft konnen verfchuilen. Zegh dat die fchrandere Neæra zich haefte, om het blonde hair op te knopen. Indienghe door den nijdigen deurwachter verlet wort, ga door. Het grijze hair temt 't gemoedt, tot twift en dartel krackeel genegen. In het heetfte mijner jeught, onder Planckus burgemeefterfchap, [1]) zoude ick het niet geleden hebben.

1) *Onder Planckus burgemeefterfchap* · in 't jaar 41 voor J C (712 van Rome) waren M Emilius Lepidus en Munatius Plancus Konfuls Horatius telde toen drie en twintig jaar.

Op Chloris.

HET XV. GEZANG.

Datze nu een oude best geworden, ten minste eens hare vuilheit en geilheit nalate.

Gy vrouwe van den armen Ibikus, ſtel uwe geilheit en eerlooze ontucht eens mate. Staeck, nughe met uwen eenen voet in 't graf gaet, het ſpeelen onder de vryſters, en de heldere ſtarren, door uwen nevel, te verduiſteren. O Chloris, wat Foloë wel voeght, dat voeght juiſt u niet. Uw dochter magh beter het huis des vryers beſtoocken: gelijck een paepin van Bacchus, gedreven door het getrommel der bomme. Notus minne prickelt haer, als een ritzige geit, te ſpeelen. Wol ſpinnen, by het vermaerde Lucerie [1]), en niet het cyterſpeelen, paſt u; de roode roozekrans, en het vaetje tot den bodem toe uit te poien, geene oude beſt.

1) *Lucerië*, een ſtad van Apuliën, waar de beste wol geſponnen werd

Aen Mecenas.

HET XVI. GEZANG.

Dat hy zich in zyne kleenigheit genoeght.

EEN koperen toren, maſſyve deuren [1]), wreede ſchiltwachten van waeckende honden verzekerden d' opgeſlote Danaë genoegh voor de overſpeelders, die by nacht loopen; hadden Jupiter en Venus Akriſius den angſtvalligen wachter der weghgeſteecke maeght niet uitgelachen: want zy wiſt [2]) dat de toegang vry en open ſtont, voor den in gout veranderden Godt. Gout wil wel midden door de hellebaerdiers gaen, en krachtiger dan de blixem door de ſteenen dringen. Het geſlacht des Grieckſchen wichelaers [3]) is ter neêr geſtort, en om gewin in zijn bederf verzoncken. De Macedoniſche helt heeft de poorten der ſteden gekloven, en jeloerſche Koningen met ſchenckadien overſtulpt. Schenkadien verſtricken geſtrenge Amiralen. Zorgh en honger naer meer volght het aengroeiende gelt. O Mecenas, pronck der ridderen, met recht yze ick het hooft in de lucht te ſteecken, om gezien te worden. Hoe yemant min van den Goden begeert, hoe hy meer verkrijght. Beroit loop ick naer het leger der geenen, die

1) *Maſſyve deuren:* zonder te willen hechten aan eenig verband tusſchen het woord *masſief* en dat van *massa*, veel min aan 't geen door BILDERDIJK in zijn *Geſl.* op dit laatste woord is aangeteekend, moet ik doen opmerken, dat beiden by KILIAEN voorkomen, en alzoo door dezen niet als baſtertwoorden ſchijnen te zijn aangemerkt.

2) *Zy wiſt* neen: *zy wisten*, „Jupiter en Venus" nl

3) *Des Grieckſchen wichelaers* Amfiareüs, die, aangezocht door zijn zwager Adrastus, koning van Argos, om Polynias in diens aanſlag tegen Thebe by te ſtaan en door zijn wichelaarskunst voorziende dat hy in dien ſtrijd om zoû komen, zich verborg, doch wiens ſchuilplaats verklapt werd door zijn vrouw Ariſyle, daartoe door Adrastus omgekocht.

niets en begeeren; en als een overlooper haeck ick de zijde der rijcken te begeven; zijnde, door het verſmaden van middelen, een doorluchtiger heer, dan of men zeide, dat ick mijne ſchuren vol hadde van alles, wat de neerſtige Appuler ploeght; arm onder de groote rijckdommen. Een zuivere waterbeeck, weinige bunderen houts, en de zekre hope van mijn gewas, geluckiger dan de heerſchappy van het vruchtbare Afrika, is hem onbekent, die door de Fortuin bralt: hoewel geene Kalabriſche byen mijn korven met honigh vullen, en mijn wijn niet verſlapt [1]) in de Leſtrigoniſche kruicke, [2]) en mijn vette ſchapen niet groeien op Franſche weiden. Kommerlijcke armoe ontbeer ick evenwel, en begeerde ick meer, ghy zoudme niet weigeren te geven. Den kleenen tol zal ick beter met een ingetoomde begeerlijckheit betalen, dan of ick het rijck van Alyatikus [3]) aen de Mygdoniſche velden [4]) hechtte. Wie veel begeert, ontbeert veel. Het gaet hem wel, dien Godt met een ſpaerzaeme hant zoo veel beſtelt, dat hy genoegh heeft.

1) *Mijn wijn niet verſlapt*· door te *verſlappen* wordt een wijn niet beter, en het woord *languescit* moet hier dus een andere beteckenis hebben· waarſchijnlijk die van „zachter, ſmakelijker wordt."

2) *De Leſtrigoniſche kruicke:* de Leſtrigonen waren de oudſte van Siciliën, doch een deel van hen, door Lamus aangevoerd, ſtichtte een volkplanting in Formiën, by Kajeto, en 't is waarſchijnlijk van den aldaar geteelden wijn, dat hier ter plaatſe wordt geſproken

3) *Alyatikus* „Krezus," de zoon van Alyatus, koning van Lydiën, beroemd om zijn rijkdom

4) *De Mygdoniſche velden:* zie hierboven, blz. 468

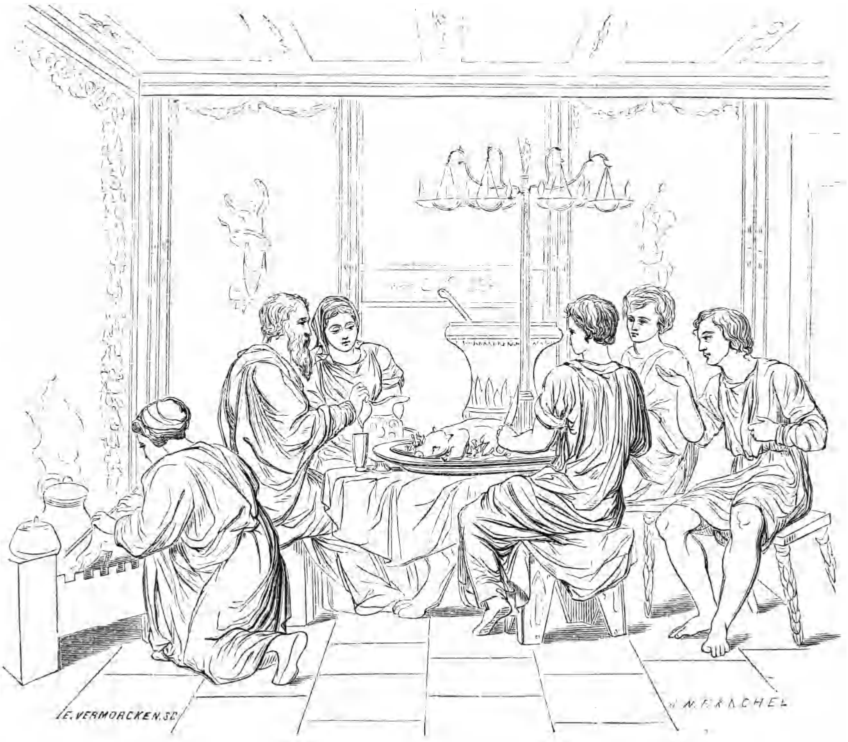

Aen Elius Lamias.

HET XVII. GEZANG.

Hy looft en noodight hem tot een ruſtigh en luſtigh leven.

O EDELE Elius [1]) geſproten van den ouden Lamus, [2]) (naerdien men zeit dat d' eerſte Lamien van hem hunnen naem voeren, en al het geſlacht zijner nakomelingen, gelijck in de kronijcken blijckt, van hem eerſt afgekomen zijn, die gezeit wort, als een Vorſt, de Forminiaenſche veſten, en, als een wijt heerſchende Koning, Liris, [3])

1) *Elius*· deze werd, onder Tiberius, Landvoogd van Syriën.
2) *Lamus* een zoon van Neptunus en Koning der Leſtrigonen Hy ſtichtte Formiën. Zie den vorigen Lierzang
3) *Liris* beter *den Liris*; een rivier van Kampaniën.

die zich looft op de ftranden van Marika [1]), bezeten te hebben.) Morgen zal een onweêr, uit den Ooften, het wout met veele bladeren, en den oever met veel onnut wier befpreien; 't en ży my de veeljarige kray, een zeewichelaer, bedrieght. Legh droogh hout aen den haert, terwijl het u gebeuren magh. Morgen, met uwen knechten heiligh avont hebbende, [2]) zultghe uwen buick vol wijn drincken, en van een fpeenvarckentje eeten.

1) *Marika*· een nymf, aan den Liris woonachtig, die aan Koning Faunus Latinus haarde.
2) *Heiligh avont hebbende:* een alles behalve Latijnfche fpreekwijze, om 't onduitfche woord *vakantie* uit te drukken.

Aen Faunus.

HET XVIII. GEZANG.

Dat hy hem begunstige.

O FAUNUS, vryer der vlugtige Nymfen, tree zachtelijck over mijn erf en ope velden, en ga heene, zonder mijn zuigende geitkens te beschadigen; want eens om 't jaer sneeft 'er een bockfken voor u,[1]) en de beker, Venus macker,[2]) is altijdt vol wijn: het oude autaer roockt van veel wierroocks: al het vee huppelt, op het grazige velt: wanneer uw hooghtijt den vijfden van Wintermaent verjaert, viert het dorp, dat uwen feestdagh met den levendigen os in de beemden houdt: de wolf dwaelt onder de stoute schaepen: het bosch stroit wilt loof u ter eere: de delver vermaeckt zich driemael[3]) op de lastige aerde te trippelen.

1) *Sneeft 'er een bockfken voor u*· d. i.: „wordt u ter eere een bokeken geslacht."
2) *De beker, Venus macker* d. i. „de wijn, die by het minnespel behoort"
3) *Driemael*. de eerste uitgave had dit woord niet, twelk later uit 't Latijn hersteld werd.

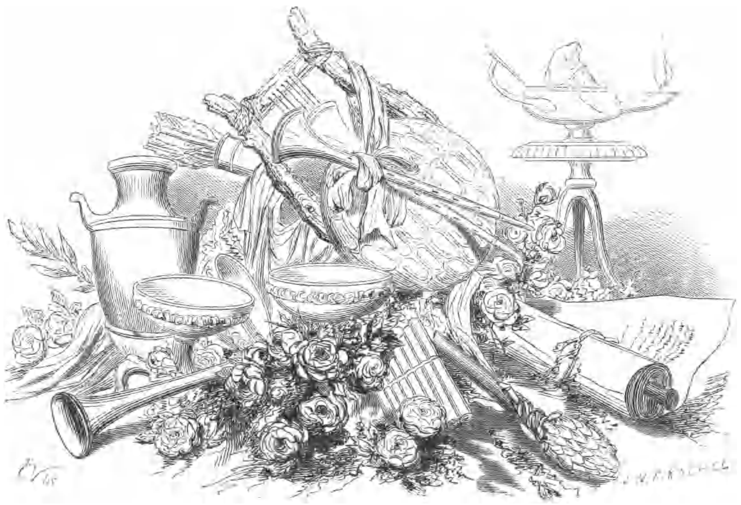

Aen Celsus.

HET XIX. GEZANG.

Dat hy, beflommert met oude gefchiedenissen te befchrijven, niet verzuime vrolyck te leven.

GHY befchrijft hoe veel verloop van tijt dat'er is, tusfchen Inachus en Kodrus, die niet vreesde voor 't vaderlant te fterven, en het geflacht van Eakus, en den oorlogh, die voor het heilige Troje gevoert is; en ghy zwyght hoe dier wy een vat wijns van Chius koopen: wie het badt warmen, in wiens huis en om wat uur ick de Samnijtfche koude verdrijven zal. Ghy jongen, haeft u, en geef ons eenen avontroemer, of flaepdronck, ter eere van Mureen, den wichelaer. Schenck ons drie of negen middelmaetige roemers. Een befchoncken poeet, die oneve [1]) Zanggodinnen bemint, laet driemael drie

1) *Oneve*: de eerfte editie, by drukfout, *oneele*.

ſchaelen eiſchen. De Bevallijckheit, vergezelſchapt met hare naeckte zuſteren, voor krackeel bevreeſt, laet niet toe dat men meer dan drie ſchaelen drincke. Het luſtme dol te drincken. Waerom blaeſt men niet op de Berecijntiſche pijpe? Waerom hangt de fluit by de ſtomme lier? Ledige handen haet ick Stroy roozen. De nijdige Lykus hoore het dolle krioelen, en de geburin, die ongalijck is voor Lykus, [1]) den ouden man. O Telefus, de tijdige Chloë roept [2]) met den helderen avont u, [3]) die met uw dick hair blinckt: my verteert de langdurige minne van mijne Glycere.

1) *Ongalijck voor Lykus:* d. i. „kwalijk gepaard met Lykus, zijn *gade* of *gading* niet"
2) *De tijdige Chloë roept u* liever zou ik hier lezen: „Kloë roept u ter goeder ure"
3) *Met den helderen avont* ontbreekt in de eerſte editie, later uit het Latijn herſteld.

Aen Pyrrus.

HET XX. GEZANG.

Dat hy niet en pooge den fchoonen knaep het maegdeken te onttrecken.

O PYRRUS, mercktghe niet met wat gevaer ghy de Getulifche leeuwinne hare jongen pooght te ontrucken? Eerlang zultghe, als een bloo roover, den wreeden oorlogh ontvlieden; wanneerze heenegaet door de hinderlijcke fcharen der jongelingen, [1]) om Nearchus weder te krijgen. Een groote ftrijt zal'er wezen, of ghy of zy den grooten buit bekomen zal. Terwijl ghy de vlugge pijlen voor den dagh haelt, en zij hare vreeffelijcke tanden wet, zeit men dat hy, als fcheider van 't gevecht, de zege in zijn gewelt heeft, [2]) en met een zoet windeken de fchouders verkoelt, die met geurige vlechten befpreit zijn: hoedanigh Nireus, [3]) of die op den bewaterden Ida gefchaeckt is. [4])

1) *Door de hinderlijcke fcharen der jongelingen:* verfta: „in fpijt van de fchare van jongelingen, die haar in den weg ftaat"

2) *De zege in zijn gewelt heeft* het Lat. heeft „de zegepralen onder zijn blooten voet heeft"

3) *Nireus* de koning van Naxos, de fchoonfte van al de Grieken, die voor Troje gekomen waren

4) *Die op den bewaterden Ida gefchaeckt is:* „Ganymedes."

Aen de Kruick.

HET XXI. GEZANG.

Dat hy Korvijns halve ouden wijn opzette.

O VROLIJCKE kruick, die met my geboren zijt, toen Manlius burgemeester was [1]); het zy ghy klaghten of boerten of krackeel en razende minne, of gemackelijcken slaep werckt; waerdigh op eenen feestdagh voor den dagh gehaelt te worden; het zy in wiens naem ghy van Massische puickwijn zwanger zijt; koom te voorschijn, dewijl Korvijn [2]) gebiet ouden wijn te tappen. Hoewel die man vol is van Sokratische leeringen, nochtans zal hy zoo afkeerigh van u niet wezen. Men zeit dat de deftige oude Kato zich dickwils met wijn verheught hebbe. Door een zoet pijnigen verzetghe menighmael een straf gemoedt. Ghy ontdeckt dickwils, door boertigen wijn, [3]) de be-

Toen Manlius burgemeester was alzoo in den jare 64 voor J C ('t jaar 689 van Rome)

2) *Korvijn* Valerius Messala Corvinus, de vriend van Cicero, van Brutus en van Tibullus, en die als de geleerdste en tevens meest beschaafde Romein van zijn tijd bekend was

3) De eerste editie heeft „Door u, o boertige wijn, ontdecktghe dickwils"

kommeringen der wijzen, en den geheimen raet. Ghy ſterckt en verquickt de benaeude herten met hope; en alſmen u in heeft, ſteeckt de beroide zijne horens op, die niet en vreeſt voor de majeſteit der geſteurde Koningen, nochte de wapens der krijghſlieden. Bacchus, en indien'er de blijde Venus by is, en de noode geſcheide Bevallijckheden, en de brandende lichten zullen u ophouden, tot dat de rijzende zon de ſtarren verjage.

Aen Diane.

HET XXII. GEZANG.

Hy wydt haer den pijnboom toe, die by zijn hoeve staet.

O BEWAERSTER der bergen, en woutmaeght, driekoppige [1]) Godin, die driemael aengeroepen, in arbeit gaende dochters verhoort, en voor de doot bevrijt; ick wil dat de pijnboom, die over mijn hoeve hangt, u toegewijt zy, dien ick jaerlijcks met den bloede [2]) eenes beers, toeleggende om ter zijden uit te bijten, u opoffere.

1) *Driekoppige*: d. i. „onder drie namen aangebeden." Even zoo noemt V. haar in zijn *Palamedes Dryaensicht Hekate*. Zie Deel II blz. 401

2) *Met den bloede*: V. blijft in deze vertaling getrouw by het gebruik van den abl. achter het voorz. *met*.

Aen Fidile.

HET XXIII. GEZANG.

Datze de Goden met zuivere handen en een geruſt geweten eere.

O BOERSCHE Fidile, indienghe, by de nieuwe maen, uwe gevouwe handen ten hemel heft, indienghe uwe huiſgoden, met wierroock, nieuw gewas, en een vraetige zeuge, paeit, zoo zal uw vruchtbare wijnſtock den bederfelijcken Zuidewint, nochte uw gewas de dorheit, nochte uwe zoete kinders eenen bedroefd'en ooftijdt gevoelen: want het beloofde offervee, het welck op den beſneeuden Algidus, [1]) tuſ-

1) *Algidus* zie blz 423.

ſchen eicken en eeckelboomen [1]), weit, of in d' Albaenſche beemden gevoet wort, zal de prieſterlijcke bijlen met zijnen neck verwen. Ghy, die de kleene Goden met roozemarijn en broſſe myrten bekranſt, behoeftze met het ſlaghten veeler ſchaepen niet te verzoenen. Indien ghy met onſchuldige handen het autaer aenroert, dat zal de huisgoden, die u tegen zijn, vermorwen, en niet min aengenaem zijn, door godtvruchtige garſt en ſparckelend zout, [2]) dan door een koſtelijcke offerhande.

1) *Eicken en eeckelboomen* V vertaalt doorgaands. als ook hier, 't Lat. *quercus* met „eik," en *ilex* („ſteeneik") met „eekelboom ' Zie Deel V, blz 58

2) *Godtvruchtige garſt en ſparckelend zout* d i . „gerst, uit vromen zin ten offer gebracht, en zout, dat knappend op het offervuur ſpat."

Tegens de Gierigaerts.

HET XXIV. GEZANG.

AL waert dat ghy, magtiger dan d' onveroverde ſchatten van Arabie, en het rijcke Indie, al de Tyrreniſche en Pontiſche zee met uwe gebouwen beſloeght; en ſchoon de vervloeckte noot diamante ſpijkers in de hooge daecken hechtte; noch en zoudtghe uwen hals niet van de ſtricken des doots, nochte het gemoedt van vreeze bevryen. De Veltnooren, [1]) gewoon hunne huizen op wielen voort te trecken, en de ruwe Geeten, wier gemeene ackers vrye vruchten en koren voortbrengen, hebben een beter leven, en bouwen maer voor een jaer, en verlichten elckanderen by beurte van den ploegh. De zachte ſtiefmoeder is daer niet hardt over de voorkinders, en de rijcke vrou ringeloort haren man niet, nochte betrout op haren pol. Der ouderen deught is een groote bruitſchat, en de vaſt verbonde kuiſcheit, ang [2]) voor eenen anderen man: en het is ongeoorlooft zich te buiten te gaen, of men moet het met den hals betaelen. O die zoude willen goddelooze dootſlagen en burgerlijck oproer weghnemen, indien hy begeert datmen onder zijn pronckbeeldt ſchrijve: Vader des Vaderlants: die moet het hart hebben dat hy d' ongetemde ongebondenheit breidele, en hierom by de nakomelingen doorluchtigh werde. Zoo byſter als wy, nijdige menſchen, deugdelijcke mannen, o gruwel! gedurende hun leven haten, zoo byſter roepen wy om hen, wanneerze doot zijn. Waer toe droeve klaghten, indien de miſdaet onge-

1) *De Veltnooren*. *Scythae campeſtres* heeft Horatius dat zijn „de Nomadiſche of zwervende Scythen." Waarom V. hen *Nooren* heet, is my niet duidelijk.

2) *Ang:* als meermalen, is „angſtig, beangst."

ſtraft blijve? Wat baten ydele wetten zonder zeden, indien het geweſte, dat van hitte braet, en het uiterſte van 't Noorden, en het aerdtrijck van ſneeu bevrozen den koopman niet afſchricken, en d' ervaren zeeman op d' yſſelijcke zee niet en paſt? Armoede, de grootſte ſchande, doet alles beſtaen, en lijden, en verlaet den ſteilen wegh der deught. Brengenwe dan juweelen, geſteenten, en onnut gout, oirzaeck der grootſte ellende, op het Kapitool, daer ons het prijzen en de gunſt der gemeente toe roepen; of in de naeſtgelege zee. Indienwe waerachtigh berou van onze ſchelmſtucken hebben, zoo moetenwe de beginſſelen der booze begeerten met den wortel uitrucken, en al te teere gemoeden met ſtrenge oefeningen hervormen. Het edele kint, [1]) onbedreven den toom te mennen, kan geen paert berijden, en vreeſt voor het jagen, als beter afgerecht op ſpelen, het zy met den Grieckſchen tol, of den verboden terling: wanneer de trouweloze vader den vennoot en zijnen gaſt uitſtrijckt, [2]) en zich verhaeſt om voor zijnen onwaerdigen erfgenaem ſchatten te vergaderen: O ja, de godtlooze rijckdommen groeien, en nochtans altijt ſchort'er ick weet niet wat aen.

1) *Het edele kint* d. i.: „het kind van adelijke geboorte." De zinsnede hangt af van de volgende en de bedoeling is: „wanneer de vader zijn vennoot en gast oplicht, zal de zoon," enz.
2) *Uitſtrijckt* d. i: „bedriegt, oplicht."

Aen Bacchus.

HET XXV. GEZANG.

Dat hy van hem gedreven van Augustus nieuwe en noitgehoorde zaecken wil ophalen.

O Bacchus, waer sleeptghe my, die van u vol ben, heene? In wat wouden en speloncken worde ick, bezeten mensch, snellijck heene gedreven? In wat holen zalmen my, die toelegh den eeuwigen lof des braven Cesars in de starren en Jupiters Raet te zetten, booren? Ick zal wat nieus, wat treffelijcks, en dat noit te voren gesproken is, verhalen. Gelijck de waeckende Evias [1]) raelt, wanneerze Hebrus en Tracie, wit van sneeu, en Rodope, van uitheemsche voeten bewandelt, aenschouwt. Hoe lust het my, ter zijden af, over rotsen en

1) *Evias* een Bacchante.

ledige wouden my te verwonderen? O ghy vooght over Veltnymfen en ftercke [2]) Bacchanten, die met hare handen fcheutige effcheboomen konnen uitrucken, ick zal van geene geringe of fterffelijcke zaecken met eenen laegen ftijl fpreecken. O Lenēus, het is gevaerlijck, doch zoet den Godt te volgen, die zijn hooftflaepen met groen wijngertloof bekranft.

2) *Stercke* ftond niet in de eerfte editie, later uit het Latijn herfteld

Aen Venus.

HET XXVI. GEZANG.

Dat hy nu out en grijs zijn minnegeweer Venus wil opdragen.

ONLANGS kon ick de meiſkens paeien, en hebbe niet zonder eere gevochten: nu zal ick mijn wapens en afgeſtrede lier ophangen aen dezen wandt, die aen de ſlincke zijde ſtaet van Venus, uit der zee geboren. Leght hier, leght hier uw brandende fackels, en koevoeten, en boomen, die toegeſlote deuren dreigen. O Godin, die, als een Koningin, het vruchtbare Cyprus en Memfis, vry van Sytoniſch ſneeu, bezit, tref de verwaende Chloë eens met uwe opgeheve zweep.

Aen Galatea,

DIE REISVAERDIGH STAET.

HET XXVII. GEZANG.

Hy houdtze op, voornamelijck door het voorbeelt van Europe.

HET teken van het zingende koningſke, en een teef met jongen, of roſſe wolvin van den Lanuvijnſchen acker [1]) loopende, en een beſpronge vos geleide den godtloozen; en eene ſlang behindere de voorgenome reize, indienze, gelijck een pijl dwers voorby ſchietende, de wagenpaerdekens verſchrickt. Ick, voorzichtigh wichelaer, voor wien zoude ick vreezen? Eer een goddelijck vogel der boven ons hooft hangende

1) *Van den Lanuvijnſchen acker.* *Lanuvium* was een ſtad op zestien mijlen van Rome, in den Laurentijnſchen akker gelegen en beroemd door de kerkplechtigheden van Juno, die er gevierd werden.

plasregens weder naer de ſtaende wateren vlieght, zal ick, met den dageraet, door gebeden de kraſſende rave opwecken. O Galate, weeſt geluckigh, en onzes gedachtigh; het zy waerghe lieſſt zijt: en geen ſpecht, langs de ſlincke zijde vliegende, of wufte kraey behindere uwe reis. Maer zietghe niet met wat een geraes de overleenende Orion beeft? My is bekent wat in den troebelen Adriatiſchen boezem ſteeckt, en wat quaet de heldere Iāpix [1]) pleegh aen te rechten. Der vyanden vrouwen en kinders moeten gewaer worden het verholen gebulder des opſtaenden Zuidewints, en de ſtorm der verbolge zee, en d' oevers, bevende van den ſlagh. Zoo heeft Euroop oock hare ſneeuwitte leden aen den bedriegelijcken ſtier betrout; en de ſtoute beſtorf om de zee, die van gedroghten krielt, en het bedrogh, daerze midden in ſtack; onlangs noch, in de bebloemde beemden, bezigh met eenen krans te vlechten, dieze de Nymfen ſchuldigh was, zaghze, in den ſchemerenden nacht, niet dan zee en ſtarren; die zoo haeſt zy lande in Kreten, voogdes over hondert ſteden, al vervaert van kranckzinnigheit, ſprackze: o vader, waer is de naem van dochter en plicht gebleven? Van waer, en waer toe ben ick gekomen? Een doot is te lichten ſtraf voor het verlies des maeghdoms? Beſchrey ick oock waeckende mijn ſchandelijcke miſdaet? Of maeckt de ydele ſchijn, die de droomen door d' ivoire poort uitlaet, my diets dat ick onſchuldigh ben? Was het beter midden door de zee te vaeren, of friſſche bloemen te lezen? Indien yemant nu den eerlooſen bul my, die vergramt ben, overleverde, zoo zoude ick poogen de hoorens van den onlangs zeer beminden var met ſtael, te ſcheuren, en te breecken. Onbeſchaemt verliet ick de vaderlijcke huiſgoden: onbeſchaemt verwacht ick de doot. O zoo yemant van den Goden dit hoort! och of ick naeckt onder de leeuwen dwaelde! Ick ſchoone maeght wenſch der tigeren ſpijze te worden, eer een leelijcke magerheit mijn ſchoone kaecken ontciere; eer het zogh van my, die een teere roof ben, verdrooge. De vader der onteerde Europe raeſt in haer afwezen: waerom ſterſtghe niet? Ghy kunt aen dezen olmboom u by den neck ophangen aen den gordel, dienghe wel te paſſe mede genomen hebt; 't en waer het u luſte op klippen en ſcherpe rotſen te ſterven. Ga toe, worp u in d' ongeſtuime baren, 't en waer ghy, koningklijck bloet, liever woudt uwer vrouwen wol ſpinnen, en, als een boel, onder een uitheemſche voogdeſſe ſtaen. De trouwelooze Venus lachende, in 't bywezen haeres zoons, die met ongeſpannen boogh by de bedruckte ſtont, ſprack, na datze genoegh met haer

1) *Iăpix* een wind, van Apuliën blazende

geboert hadde: hou op van gramfchap en hevigheit: want de gehaete [1]) ftier zal u zijn hoornen laeten fcheuren. Weetghe u niet, als een gemaelin des onverwinnelijcken Jupijns, aen te ftellen. Laet dat nocken vaeren. Leer uw groot geluck maetigh draegen. D' afgefcheide weerelt zal naer uwen naem genoemt worden.

1) In de eerfte editie, minder juist, *vergramde*.

Aen Lyde.

HET XXVIII. GEZANG.

Datmen Neptuins feeftdagh met blijfchap moet vieren.

WAT zal ick beft op Neptuins feeftdagh aenrechten? Ernftige Lyde, [1]) tap ons van den opgefloten wijn, [2]) en overweldigh de gebolwerckte wijfheit. Ghy ziet dat de dagh ten avont loopt, en gelijck of de gezwinde tijt ftil ftont, ontzietghe uit uwe fchure voor den dagh te halen de kruick, die'er van Bibels burgemeefterfchap af geftaen heeft. Wy zullen by beurte van Neptuin en de groene perruicken der Nereiden zingen. Ghy zult op de kromme lier van Latoon, en de fchichten der fnelle Cyntia zingen, en met hooghdraevende vaerzen oock haer, die Cnidos en de uitfteeckende Kyklades beheerfcht, en Pafos met gepaerde zwaenen bezichtight: oock zal men met een behoorlijck klaeghliet van den nacht zingen.

1) *Ernftige Lyde:* beter: „wakkere, vlijtige" Lyde.

2) *Opgefloten wijn·* *Cæcubum* ftaat er by Horatius, dat de naam was eener ftad in Kampaniën, om den voortreffelijken wijn beroemd, die er naar genoemd was

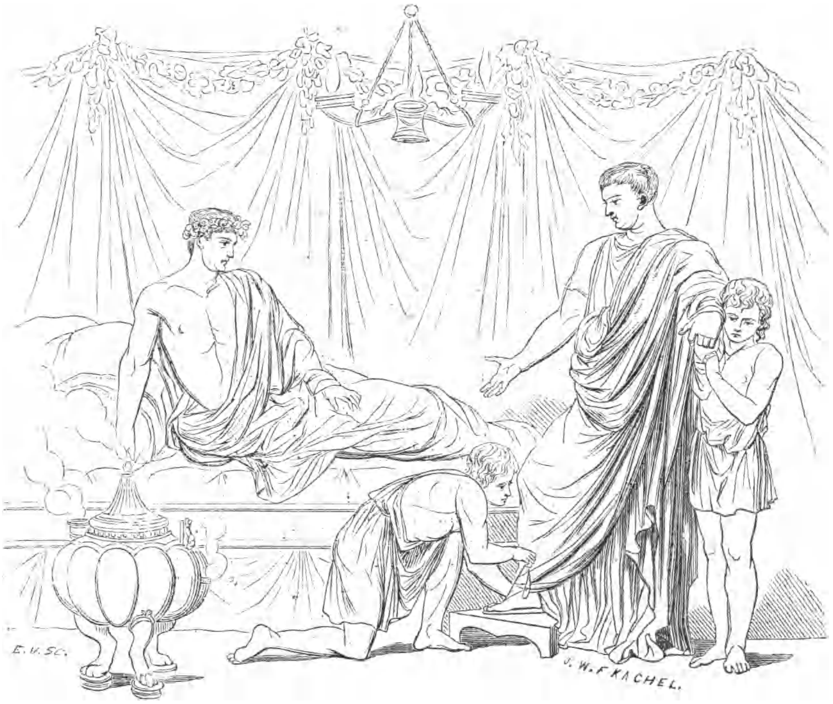

Aen Mecenas.

HET XXIX. GEZANG.

Hy noodight hem ten avontmael.

O MECENAS, ſpruite der Tyrreniſche Koningen, al overlang heb ick voor u een licht wijntje geſpaert, in een kruicke, daer noit uit geſchoncken is, met roozen en balſſem uit dadelkernen voor uw hair geperſt. Sammel niet: beſchou niet altijt het vochtige Tibur, en de gloeiende ackers van Eſula, [1]) en de bergen van Telegoon [2]) den vadermoordenaer. Verlaet den walgenden overvloet, en uw gevaert, dat

1) *Eſula* een ſtadtjen in de bergen, tuſſchen Tibur en Preneste.
2) *De bergen van Telegoon*· Telegonus, de zoon van Ulysses en Circe, na by toeval zijn vader om 't leven gebracht te hebben, huwde diens weduwe Penelope, by welke hy Italus verwekte, die zijn naam gaf aan Italiën. Ook was hy — altijd volgends de overlevering — de ſtichter van Tusculum.

de wolcken bereickt. Hou op te verwonderen over den roock, de rijckdommen, en het gewoel van het weeldige Rome. Veranderingen zijn den rijcken veeltijts aengenaem, en d' onkoftelijcke maeltijden der armen, onder een laegh dack, zonder tapijten en purper, ontrimpelen een bekommert voorhooft. Andromedaes heldere vader [1]) toont alree zijn verborgen vier. Procyon, [2]) en de ftarre des dullen leeuws woeden alree, nu de zon met bange hitte blaeckt. De moede harder zoeckt nu, met zijn hygende kudde, de fchaduwen, beecken, en heggen des ruigen Silvaens, en de ftille oever is vry van wufte windekens. Ghy bezorght het geen tot het gemeenbefte dient, en zijt bekommert voor de ftadt, wat de Seres en Baktren, van Cyrus beheerfcht, en de tweedragtige Tanais brouwen. De voorzichtige [3]) Godt bedeckt met eenen duifteren nacht d' uitkoomfte der toekomende zaecken, en hy lacht'er om, zoo de fterfelijcke menfch buiten behooren fiddert. Befchick gelijckmoedigh het geen voor handen is: de reft vloeit voorby, als een ftroom, die nu ftillekens, met zijne kil, in de Hetrurifche zee loopt; nu uitgegete fteenen en uitgeruckte ftroncken, vee en huizen te gelijck met zich wechfleept, niet zonder gedreun van bergen, en het naburige bofch, wanneer een hooge watervloet de ftille vlieten ommeroert. Zich zelven magtigh en vrolijck zal hy leven, die zeggen magh: ick heb tot op dezen dagh geleeft. Jupijn magh morgen fchoon of leelijck weder aen den hemel fcheppen; nochtans zal hy het geene voorby is niet tot niet maecken; nochte breecken het geen de verftreecken tijt eens voortgebroght heeft. Fortuin, met wreede fchoufpeelen vermaeckt, en hardneckigh in het fpeelen van ongewoon fpel, verandert de onzekre ftaeten, nu my, nu eenen anderen gunftigh zijnde. Ick loofze, die ftant houdt. Indienze haer fnelle wiecken klappende, wechvlieght, zoo geef ick haer weder het geenze my gegeven heeft, en bekleede my met mijn eige deught, en zoeck deugdelijcke armoede, zonder rijckdom. Wanneer de groote maft van de Zuider ftormen kraeckt, dan tracht ick niet tot ellendige gebeden te loopen, om door beloften te bedingen, dat de Cyperfche en Tyrifche waeren de gierige zeen niet tot rijckdommen gedyen: dan voertme een koeltje, en Pollux, de tweeling, veiligh, met een roeifchuitje, door het geruifch der Egeefche zee.

1) *Andromedaes heldere vader*· Cefeus, of, liever, het gefternte van dien naam.
2) *Procyon*: de kleine hondfter.
3) *Voorsichtige*. hier in den zin van· „voorzienige."

HET XXX. GEZANG.

Dat zyn vaerzen eeuwigh leven zullen.

ICK heb een gedachtenis [1]) voltoit, die koper verduren zal, en hooger uitsteeckt dan het punt [2]) der koningklijcke naelden. [3]) De vraetige slaghregen, d' uitgelaten Noordenwint, nochte d' ontelbare reecks der jaren, en het verloop der tijden zullenze niet konnen uitroien. Ick zal niet geheel sterven. Mijn grootste deel zal de Doot ontvlieden. Mijn lof zal hier na altijt even frisch aengroeien, zoo lang d' Aertspriester met de zwijgende maeght [4]) het Kapitool opklimme. Ick, vàn lagen staet opgekomen, zal geroemt worden d' eerste te wezen, die een

1) *Gedachtenis* liever. *gedenkteeken.*

2) *Het punt·* zoû „*de* punt" moeten zijn 't Is niet *le point*, maar *la pointe*. Zie van dit woord, over welks geslacht de taalgeleerden druk getwist hebben: HUYDECOPER *Pr.*, Deel II, bls. 63. HOOGSTRATEN, *Lijst der zelfst. naamw.* en BILDERDIJK, *Gesl. in v.*

3) *Der koningklijcke naelden·* „der Piramiden"

4) *d' Aertspriester met de zwijgende maeght:* „de Opperpriester van Vesta met de Vestaalsche maagd," die, wanneer zy ten tempel optrok, een zedig zwijgen in acht nam.

Latijnfche wijze op Eolifche vaerzen gezet [1]) hebbe, daer de Aufidus [2]) geweldigh bruift, en daer Daunus, [3]) arm van water, over boerfche volcken geheerfcht heeft. O Melpomen, treck uwe verdiende glori aen, [4]) en omring gewilligh mijn hair met Delfifchen laurier.

1) *Een Latijnfche wijze op Eolifche vaerzen gezet* d i „de voetmaten van Saffo en Alceus by het maken van Latijnfch3 vaerzen gebruikt."

2) *De Aufidus* een rivier van Apuliën, nu *Ofanto* genaamd, in de Adriatifche zee uitloopende, en beroemd om den flag van Cannae, die in zijn nabyheid plaats had.

3) *Daunus* · de grootvader van Turnus Apuliën was arm van water en de dichter brengt die eigenfchap van t land over op den koning, die 't beheerfcht

4) *Treck uwe verdiende glori aen* · noch verftaanbaar, noch juist 't Latijn *fume fuperbiam quaeftam meritis*, wil zeggen „trek u den roem aan, dien ik door verdienften heb verworven."

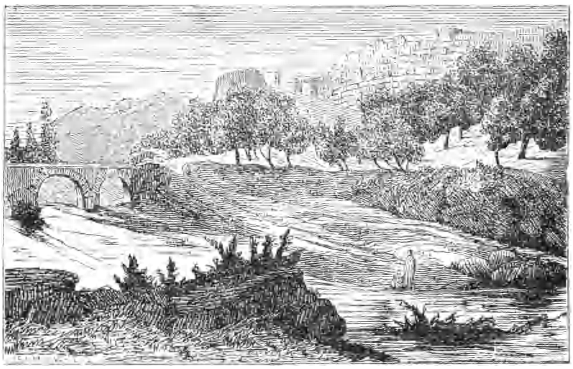

Vicovaro.

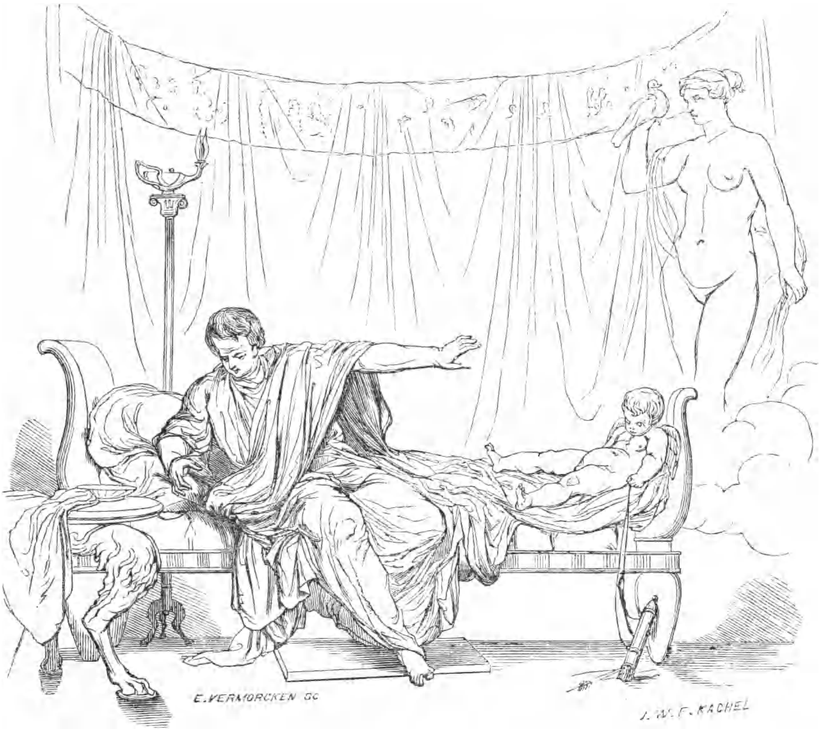

HET VIERDE BOECK.

Aen Venus.

HET EERSTE GEZANG.

Dat hy nu een oude bereickt hebbe, waer in zijn gemoedt zich van Venus behoort te ſpanen.

O LANG gevierde [1]) Venus, ghy roert alweer de trommel. Och, och, verſchoonme: ick ben nu zulck een man in het velt niet, als toen ick diende onder de goetaerdige Cynara. [2]) O ghy wreede moeder der zoete minnegodekens, ſtaeck my, die nu out en kout in het vijftighſte jaer [3]) ga, tot uwe liefkoozeryen te buigen. Ga daer de

1) *Gevierde:* de latere editie heeft, naar het Latijn verbeterd, *onbesochte.* Lat. *Intermisſa.*

2) *Toen ick diende onder de goetaerdige Cynara*· zonderling uitgedrukt voor „toen de goede Cynara my beheerschte."

3) *Out en kout in het vijftighſte jaer:* men vergete hier niet, dat het een Romein is, die ſpreekt. En toch geloof ik, dat Horatius niet meent wat hy zegt.

vleiende gebeden der jongelingen u noodigen. Ghy, die gezwint van purpere zwanen gevoert wort, zult ten huize van Paulus Max'mus beter onthaelt worden; indienghe een bequaem hart zoeckt te ont·voncken: want een edel en ſchoon jongeling, en welſpreeckende voor de bekommerde miſdaedigen, en in veelerleie kunſten geleert, zal uwe oorloghsvaenen wijt laeten vliegen; en wanneer hy lacht, om dat hy meer by haer vermagh dan de medevryer, met zijn milde geſchencken, zal hy u, neffens het Albaenſche leck,[1] een marmoren beeldt oprechten, in uwe cypreſſe kerck. Daer zultghe veel wierroocks riecken, en u vermaecken met gezangen, vermengt met ſpel van lier, Berecyntiſchen kromhoren, en fluite. Hier zullen de jongelingen, met de tangere maegdekens, tweemael 's daeghs, uwe Godtheit loven, en driemael trippelende met hare blancke voetjens de aerde doen daveren, gelijck de prieſters van Mars. Ick ſchep nu geenen luſt in vrouwen, jongelingen, nochte lichtgeloovige hope van weerliefde, nochte om ſtrijt wijn te drincken, nochte de hooftſlapen met friſſche bloemen te kranſſen. Maer och, Ligurin och, waerom biggelen de tranen langs mijne wangen? Waerom hapert mijn welſpreeckende tong, midden in mijn rede. My dunckt dat ick u 's nachts in mijnen droom omhelze. O ghy harde, nu duncktme dat ick u voorvlugtige volgh, over velden en vlietende ſtroomen.

1) *Leck:* „meir," als meermalen.

Aen Antonius Julus. [1]

HET II. GEZANG.

Hy looft Pindarus, en zeit dat het gevaerlijck zy hem naer te ftreven.

O Julus, wie toeleit Pindarus naer zijn kroon te fteecken, die weeght zich op waffe vleugels, op zijn Dedaels, [2]) om de glaze zee te vernoemen. [3]) Pindarus bruift, gelijck een vliet ten bergh affchietende, dien de plasregens op de vermaerde oevers hebben doen aengroeien; en ftroomt en barnt met eenen diepen boezem; waerdigh om met Apolloos laurier vereert te worden, het zy hy nieuwe woorden door zijn trotfe vaerzen rolt, of op rijmelooze voeten treet; het zy hy van Goden zinge, of Koningen van goddelijcken bloede;

1) Aen Antonius Julus zie de vertaling dezer Ode in dichtmaat, Deel III, blz. 202.
2) *Op zijn Dedaels:* beter. „met behulp van Dedalus."
3) *Om de glaze zee te vernoemen:* verfta: „om het voorbeeld van Ikarus te volgen en een zee, waar men in ftort, naar zijn naam te noemen."

waer door de Centauren rechtvaerdigh omgekomen zijn, en de yffelijcke vierbraeckende Chimeer fneefde; het zy hy prijze die vergodet,[1]) met den palm by Elis verkregen, te huis komen; of worfteiaer, of renftrijder, en befchencktze met een gave, die beter is dan hondert pronckbeelden; het zy hy befchreie den bruidegom, dien de bedruckte bruit ontfchaeckt is; en de krachten, en gemoeden, en goude zeden hemelhoogh verheffe, en haer den duifteren afgront benijde. De Tebaenfche zwaen vlieght hoogh in de lucht, zoo menighmael, o Antoni, als hy verheven door de wolcken ftreeft. Ick geringer dichte mijn vaerze met moeite; gelijck de Matijnfche bie, lezende aengenamen tijm, met veel arbeits, ontrent het wout en den oever van het vochtige Tivoli. Ghy poeet, zult met eenen hooghdravender ftijl van Cefar zingen, wanneer hy, met den verdienden laurier verciert, de forffe Gelderfchen[2]) in triomf naer het Kapitool fleept; boven wien het nootlot en de goede Goden noit yet grooters of beters ter weerelt voortgebroght hebben, nochte voortbrengen zullen, fchoon de goude eeuwen weder te voorfchijn quamen. Oock zultghe zingen de feeften en gemeene ftadts blijfchap, over de verkrege wederkomfte van den dapperen Auguft; en de vierfchaer, die van pleiten viert. Indien ick wat zeggen kan, dat hoorens waerdigh is, zoo zullen mijne vaerzen mede daer by komen, en geluckigh door het wederkeeren van Cefar zal ick zingen: o fchoone zon! o loflijck licht! en terwijl de veltheer voortga, zullenwe dickwils zingen: Jõ triomfe! De heele ftadt zal Jõ triomfe! roepen; en wy zullen den genadigen Goden wierroock opofferen. Tien ftieren, en zoo veele koeien zullen u van uwe bedeloften bevryen, my een teer gefpeent kalf, het welck in de ruime beemden groeit; dat met zijne ftar (waerin het een fneeuwitte blaer voert, en voort ros over het heele lijf is) het gehoornde licht der nieuwe mane nabootft.

1) *Vergodet:* de oude vorm, waarvoor men nu, door famentrekking, *vergood* zegt
2) *De forffe Gelderfchen:* reeds meer hebben wy *Sicamber* door „Geldersman" vertaald gezien.

Aen Melpomen.

HET III. GEZANG.

Dat hy door de dichtkunst eenen onsterflijcken naem zal bereicken.

O Melpomen, dienghe in zijn geboorte eens met gunstigen oogen toegelonckt hebt, die zal geen doorluchtigh worstelaer worden: geen gezwint paert zal hem, triomfeerende op den Grieckschen renwagen, omvoeren: nochte de oorlogh zal hem, als veltoverste, met Delfische laurieren verciert, niet aen het Kapitool toonen, om dat hy der Koningen opgeblaze dreigementen kneusde: maer de wateren, die door het vruchtbare Tivoli vloeien, en het dicke woudtloof zullen hem edel maecken, door Eolische vaerzen. Het volck van Rome, de hooftstadt der weerelt, kent my waerdigh onder de beminde reien der poëten gezet te worden: en nu ben ick den nijt te boven geraeckt. O Zanggodin, die liefelijck op de goude luite slaet: o ghy die, indien 't u luste, oock de stomme visschen zoudt kunnen zingen leeren, als een zwaen, dat men in 't voorby gaen my met vingeren nawijst: zie daer gaet de Roomsche lierspeelder; dat heb ick alleen door u: dat ick leef en gewilt worde, zoo ick gewilt worde, dat magh ick u dancken.

Drusus lof.

HET IV. GEZANG.

Hy viert over zijn zege, op Graubunders en Zwaven behaelt

HOLDANIGH eenen vogel, schiltknaep des blixems [1]) (wien Jupiter, de Koning der Goden, heerschappy over de wufte vogels gaf, om dat hy hem getrou bevondt, in het schaecken van den blonden Ganimedes) de vaderlijcke kracht en jeught eertijts, eer hy vlugh was, uit het nest joegen, de lentewinden, tòen de winter voorby was, het vliegen, 't welck hy ongewoon was, al bevende leerden; de levendige

1) *Schiltknaep des blixems* voor „blixemdrager" De oude druk heeft hier, by drukfout, *schietknaep*, wat den lezer op de gedachte zoû brengen, dat de arend zelf den blixem *schoot* of slingerde.

kracht ſlus, als eenen vyant, naer de ſchaepſkoyen ſtierde, en de luſt tot aes en gevecht nu tegens de weerende draecken aendreef: of hoedanigh een leeu, onlangs van zijn moeders roſſe ſpeen afgeruckt, van het geitken, grazende op de weeldige weide, gereet om met de eerſte tanden verſlonden te worden, gezien wert, zoodanigh zaegen de Graubunders, en edele Zwaben [1]) Druſus beneden de Alpes oorlogen; van welcken ick niet wil onderzoecken, door wienze een bijl tot geweer leerden bezigen, gelijck de Amazonen: oock is 't onmogelijck alles te weeten. Maer de wijt en zijt overwinnende benden, door zijnen raet weder overwonnen, gevoelden wat geeſt en vernuft, in een geluckigh hof wel opgevoedt, en wat Auguſtus vaderlijck hart over de jonge Neronen [2]) vermoghten. Vroomen worden van vroomen, goeden van goeden geboren. In kalvers en veulens blijckt des vaders deught, en fiere adelaers teelen geene weerlooze duif: maer leeringe drijft den ingeboren aert uit, [3]) en goede opvoeding ſterckt het gemoedt. Waer de zeden afneemen daer onteeren de ondeugden de goede inborſt. Wat ghy, o Rome, den Neronen ſchuldigh zijt dat getuight de vliet Metaurus, [4]) en de vroome Aſdrubal, [5]) en die heldere dagh, op wien de duiſternis uit Latie verdreven is; die allereerſt ons toeloegh met eenen vruchtbaren zege, toen de vervloeckte Afrikaen door d' Italiaenſche ſteden vlugte, als een vlam langs de ſackels, of de Ooſten wint over de Siciliaenſche zee. Hier na groeide de Roomſche jeught door voorſpoedige toghten altijt aen; en de kerckbeelden, door het goddeloos oproer der Penen, verwoeſt, raeckten weder over ent; en de meineedige Hannibal borſt ten leſte aldus uit: wy harten, een roof van verſcheurende wolven, volgen van zelfs hen, die, door ons om te leiden en t' ontvlughten, heerlijck triomferen. [6]) Dit volck het welck kloeckhartigh, uit het verbrande Troje, het heilighdom, geſolt op de Tuſkaenſche zee, kinders, en afgeleefde vaders binnen d' Auſoniſche veſten gedraegen heeft, is gelijck een galnotenboom, die met ſcherpe bijlen afgeknot, op Algidus, vruchtbaer van bruin loof, door het verlies en afhouwen zijner tacken, oock na het ſnoeien, meer bot, en uitſpruit. Hydra, [7])

1) *De Graubunders, en edele Zwaben* by Horatius heeten zy *Rheti* en *Vindelici* V. blijft ook hier wederom getrouw aan zijn liefhebbery om volkeren der oudheid met namen uit zijn tijd te noemen. Zeker lag *Augusta Vindelicorum*, nu „Augsburg," in de landſtreek, die later den naam van Zwaben verkreeg

2) *De Neronen*. Tiberius en Druzus, door Augustus opgeleid

3) De latere editie. *verweckt*

4) *De vliet Metaurus:* een rivier van Italiën, in welker nabyheid Hasdrubal, toen hy Hannibal hulp kwam brengen, door Klaudius Nero verſlagen werd

5) *De vroome Asdrubal* waarſchijnlijk heeft hier de drukker *vroome* voor *verwonnen* gelezen

6) *Wy harten—triomferen:* dit alles ſtaat niet in de eerſte editie, is later uit het Latijn herſteld.

7) *Hydra:* liever: „de Hydra of Waterſlang."

door het onthoofden, groeide niet ftercker aen, tegens den onverwinnelijcken Herkules: en Kolchis, nochte het Echionifche Teben [1]) hebben geen grooter ondier gedempt. Dompelt het in zee, het zal fchooner worden: kampt ghy 'er tegens, het zal den overwinner, die noch in zijn volle kracht is, met grooten lof ter aerde vellen, en oorlogen voeren, daer de vrouwen den mont vol af zullen hebben. Ick zal nu geen hoovaerdige gezanten naer Kartago mogen zenden. Alle onze hope en het geluck onzes naems leit'er toe, nu Afdrubal gefneuvelt is. Niets is'er dat der Klaudien armen [2]) niet volvoeren konnen, die van Jupijns goedertiere godtheit befchermt, en door hunne doortrapte treken [3]) in allerlei oorloghsgevaer gered worden.

1) *Het Echionifche Teben:* Echion was een der mannen, die, uit de draketanden voortgefproten, Kadmus hielp om Thebe te ftichtên

2) *Der Klaudien armen* Nero Klaudius Druzus, aan wien deze lierzang is toegewijd, was de zoon van Tiberius Nero en Livia Druzilla, en de broeder van Tiberius

3) *Doortrapte treken:* men vatte deze uitdrukking hier in een beteren zin op, dan waar die thands in wordt verftaan,

Aen Augustus.

HET V. GEZANG.

Dat hy zich naer Rome ſpoede.

O ALLERBESTE wachter van 't Romuliſche volck, geſproten uit den goedertieren goden, te lang blijftghe wech. Koom weder, ghy die den heiligen Raet der Vaderen een ſpoedige wederkomſte belooft hebt. O goede Vorſt, verlicht het vaderlant met uwen glans: want waer uw aenſchijn, als een lente, den volcke beſtraelt, daer daeght het liefelijcker op, en de zon ſchijnt'er ſchooner. Gelijck een moeder

altijdt het oogh naer den bogtigen oever heeft, en met bedeloften, gebeden, en geluckwenſchen om haeren zoon roept, die aen de overzijde der Karpatiſche zee te lange vertoeft, naerdien hem Noortſche buien met tegenwint over het jaer buitens lants ophouden; zoo verlangt het vaderlant, aengeport door getrouwe begeerten, oock naer Ceſar: want dan gaet de os veiligh door de beemden weiden: Ceres en het vruchtbaere geluck voeden de velden: de zeeluiden kruiſſen geruſtelijck de zee: de Trou is ang [1]) voor laſter: het kuiſche huis wort niet bevleckt door ſchennis: gewoonte en wet hebben het ſmettelijck overſpel getemt: de kraemvrou wort door haer krooſt gepreſen: ſtraf volght de miſdaet op de hielen. Wie vreeſt voor den Parth? Wie voor den killen Skyth? Wie voor het yſſelijck Duitſche bloet nu Ceſar noch leeft? Wie paſt op den oorlogh des fellen Spanjaerts? Elck brengt den dagh ten avont op zijne heuvels, en huwt den wijnſtock aen den olm. Van daer gaet hy vrolijck ter maeltijt, en wanneer het tweede gerecht opgezet is, drinckt hy ter eeren van u, zijnen Heiligh: voor u ſtort hy lange gebeden, en wijn, en ſtelt uwe godheit onder zijne huiſgoden; gelijck Griecken de gedachtenis van Kaſtor en den grooten Herkules houdt. O goede vorſt, och ofghe Italie eenen langdurigen vrede beſchafte. Aldus ſpreeckenwe nuchteren vroegh morgens: aldus ſpreeckenwe beſchoncken zijnde, wanneer de zon onder is.

1) *Ang* voor *bang*.

Aen Apollo en Diane.

HET VI. GEZANG.

Eeuwgedicht.

O GODT, die Tityus den fchaecker,[1]) en Niobes vermete tong[2]) aen haere kinders gewroken hebt; wiens wraeck oock de Teffalifche Achilles gevoelde, die bykans overwinner van 't hooge Troje, en grooter dan anderen, maer tegens u een ongelijck kamper was: hoewel hy, een ftrijtbaer zoon der zeegodinne Tetis, de Dardanifche torens met zijne drillende fpeer fchudde. Hy plofte ter aerde, gelijck een pijnboom, van de fcharpe bijl getroffen; of cypres, van den Ooften wint gedreven, en viel op zijnen mont in het Trojaenfche ftof. Hy zoude, befloten in den paerde, het welck Minerve geveinfdelijck toegeheilight was, de t' ontijdt vierende Trojanen, en Priams vrolijck danffende hof niet bedrogen hebben; maer op de verwonne menfchen gebeten, voor de vuift, de zuigelingen, oock de vruchten, daer de moeders noch van zwanger waren, o gruwel, door het Grieckfche vier verteert hebben: 't en waere de vader der Goden, bewogen door uwe en Venus aengename gebeden, Eneas zaecken begunftigende, beftemt hadde, dat de veften met een beter geluck zouden opgebout worden. O Febus, ghy lierfpeelder, ghy leermeefter der fchrandere Talyc, die uw hair in den vliet Xantus dompelt: O ongebaerde

1) *Tityus den fchaecker* Zie Deel V, blz. 266
2) *Niobes vermete tong* voor „de fnoevende Niobe."

Apollo, befcherm de eere der Latijnfche Zanggodinne. Febus heeftme den geeft der dichtkunfte, en den naem van Poëet gegeven. O ghy puick der maegden en jongelingen, uit doorluchtige vaders gefproten, die onder de befchuttinge der Delifche Diane ftaet, die door haren boogh vlugtende loffchen en harten temt; bewaer de Lefbifche dichtmaet, en mijn vingerfpel, die naer gewoonte loven Latonaes zoon, en de maen, op haren tijt waffende, het welck [1]) de vruchten voorfpoedigh doet groeien, en de rollende maenden gezwint voortrolt. Wanneerghe getrout zijt, zultghe zeggen: ick, die de maet van den Poëet Horatius leerde, hebbe op de hondertjarige feeft een liet gezongen, dat den Goden aengenaem is.

1) *Het welck*. t. w. „het op gezette tijden wasfen der maan."

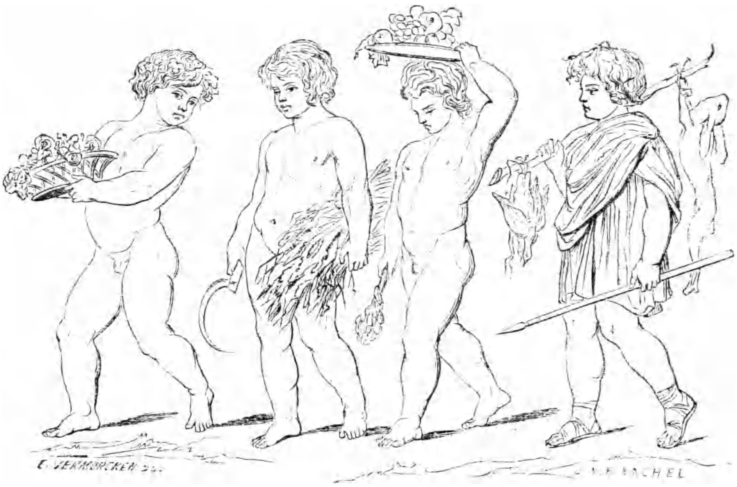

Aen Torquatus.

HET VII. GEZANG.

Na het voorſtellen van d'aenkomſte der lente, noodigt hy hem tot een vrolyck leven.

De ſneeu is geſmolten: het velt krijght weder gras, en 't geboomte loof. De landen is verandert, en d' afloopende vlieten glyen langs de oevers. De Bevallijckheit met de Nymfen en beide haere zuſters heffen naeckt de reien aen. Het jaer en de uur, die met den koeſterenden dagh heeneglipt, vermanen u op geene onſterflijckheit te hoopen De weſtewinden verzachten de koude: de zomer, die zoo haeſt vergaet als d' ooftijt vruchten draeght, verdrijft de lente: en korts daer na komt de logge winter weder: nochtans vergoeden de ſnelle maenden de ſchade van het jaer: wy eens nedergedaelt, by den godtvruchtigen Eneas, den rijcken Tullus, en Ankus, zijn ſtof, en ſchaduwe.

Wie weet of de Goden daer boven den dagh van morgen aen den dagh van huiden knoopen zullen. Alles watghe met een vriendelijck hart gegeven hebt, dat zal uw verlangende erfgenaem ontbeeren. Wanneerghe eens geftorven zijt, en Minos eens een deftigh vonnis over u gefproken heeft, dan zal, o Torquaet, uw geflacht, [1] uw welfpreeckentheit, uw godtvruchtigheit u het leven niet wedergeven: want Diane zelf verloft haren kuifchen Hippolijt uit de duifterniffe des afgronts niet, en Thefeus is niet magtigh zijnen vrient Pirithous van de ketenen des Doots te verloffen.

1) *Uw geflacht* Manlius Torquatus was uit een der doorluchtigfte geflachten van Rome gefproten en met de aanzienlijkfte vermaagfchapt.

Aen Martius Censorijn.

HET VIII. GEZANG.

Niets krachtiger dan gedichten, om zynen naem en faem de vergetenisse t' ontrucken.

O CENSORIJN, [1]) ick zoude gewilligh fchaelen fchencken, en bekers, die mijnen fpitsbroederen aengenaem zijn; oock drievoetftoelen, een belooninge der dappere Griecken: en ghy zoudt de allerflimfte gaeven niet genieten, waer ick, geftoffeert van kunft, door Parrafius [2]) gewrocht, of Scopas; [3]) dees vernuftigh, om nu eenen menfch dan eenen Godt in fteen te houwen; die, in 't fchilderen met vloeiende verwen: maer ick hebbe die maght niet, en ghy maeckt'er geen werck af, en uwe zinnelijckheit ftreckt tot die geeftigheit niet. Ghy zijt met vaerzen vermaeckt; vaerzen kan ick u beftellen, en die gifte waerdeeren. Geene uitgehouwe marmerfteenen, van het gemeenebefte opgerecht, waer door vroome helden na hun doot herleven; geene gezwinde vlught, en Hannibals te rugh gedreve dreigementen, nochte de brant van het godlooze Kartago, maecken den lof van hem, die Afrika dwingende, [4]) den bynaem van Afrikaner kreegh, niet doorluchtiger dan de Zanggodin van Kalabrie: nochte ghy zult

1) *Cenforijn C Marius Cenforinus* werd Konful in 't jaar 9 voor J C, 't jaar 746 van Romè.
2) *Parrafius* een beroemd fchilder van Efezen
3) *Scopas* een beeldhouwer van Efezen, van wien o a een beroemd Venus-beeld te Rome bewaard werd
4) *Hem, die Afrika dwingende* Scipio, den overwinnaar van Hannibal

geenen loon van uwe braeve daden genieten, indien de fchriften zwijgen. Wat waer Mavors, en Iliaes zoon, [1]) indien het nijdige ftilzwijgen Romulus verdienften hinderlijck waer? Gunft, en deught, en de tong der magtige poeeten rucken Eakus uit den vergetelpoel, en dragen hem den Elyfiaenfchen velden op. De Poëzy laet niet toe dat den lofwaerdigen man fterve. De Poëzy verheft hem ten hemel. Zoo is de wackere Herkules aen Jupijns difch gezeten. De klare Tweelingftar ontruckt de diepe zee de lecke kielen. Bacchus, zijne hooftflaepen met groene wijngaertrancken bekranft hebbende, brengt de bedeloften tot een goet einde.

1) *Iliaes zoon* Romulus.

Aen Lollius.[1])

HET IX. GEZANG.

Dat zijne nochte de vaerzen van andere Poëten nimmermeer ergaen zullen.

Op datghe misschien niet gelooft dat de woorden, waerdigh om onder de lier te zingen, die ick, geboren by den luitruischenden Aufidus, door noit gehoorde kunsten, spreeck, vergaen zullen, hoewel de Meonische Homeer boven aen zit; nochtans leit de Pindarische en Ceesche Poëzy,[2]) nochte het dreigende gedicht van Alceüs, en

1) Lollius: *M. Lollius* was Konsul in 't jaar 20 voor J. C. ('t jaar 733 van Rome), voorts medgezel en zedemeester van Tiberius stiefzoon Kajus Cezar

2) *De Ceesche poëzy*· de dichter Simonides was van Cea geboortig

het deftige van Stefichoor [1]) niet achter de banck: en de tijt heeft niet uitgewifcht het geen Anakreon eertijts fpeelde. De minne fchept noch adem, en de blaeckende liefde, de fnaren der Eolifche jongkvrouwe toevertrout, is noch in 't leven. De Lacedemonifche Heleen blaeckte niet alleen door de getoide perruick des overfpeelers, en verwonderde zich niet alleen over kleeders met gout geborduurt, en de koningklijcke gewaeden, en zijnen ftoet. Teucer heeft oock niet eerft met zijnen Cydonifchen boogh gefchoten. Troje is niet maer eenmael befprongen. De groote Idomeneus, of Stenelus hebben niet alleen een oorlogh gevoert, waerdigh om van Poëten gezongen te worden. De forffe Hektor, en dappere Deifobus zijn niet eerft gewont geweeft om hunne kuifche vrouw en kinders te befchutten. Veele groothartige mannen zijn 'er voor Agamemnon geweeft; maer zy worden alle onbeweent en onbekent in eenen langdurigen nacht van vergetenheit gedompelt, om dat het hun aen heilige poëten ontbrack. De ongepreze deught fcheelt luttel van een begrave vadzigheit. O Lollius, ick zal u in mijne fchriften niet onvereert laten, nochte gedogen dat de nydige vergetenheit ondanckbaerlijck alle uwe braeve daden vermindere. Ghy zijt voorzichtigh in uwe zaecken, en evenmoedigh in voor- en tegenfpoet; een verfoejer van bedriegelijcke gierigheit, en een vyant van het gelt, dat alles naer zich fleipt; en geen Burgemeefter van een jaer, maer zoo menighmael ghy, als een goet en getrou rechter, het eerlijck boven het oirbare ftelde, en groothartigh de gefchencken der mifdadigen verfoeide, en als een triomfeerder de vaendels liet vliegen door de aendringende fchaeren. [2]) Men magh met recht hem niet geluckigh noemen, die veel bezit. Beter voert hy den naem van geluckigh, die wijffelijck de gaven der Goden gebruicken, en bittere armoede dragen kan, en banger voor een fchelmftuck dan voor de doot is. Zulck een fchroomt niet voor zijn lieve vrienden en het vaderlant te fterven.

1) *Stefichoor.* Stefichorus was een Lyrisch dichter uit Himera, een ftad van Siciliën Hy leefde onder den dwingeland Talaris en liet vele gedichten na, waarvan alleen brokken zijn bewaard gebleven

2) Op den lof, hier door Horatius aan Lollius toegezwaaid als mensch en als krijgsoverfte, zoû, volgends VELLEJUS PATERCULUS II, 97, vrij wat zijn af te dingen, niet alleen moet hy een doortrapte booswicht zijn geweest, maar ook als Landvoogd werd hy door de Germanen, by wie hy zich had gehaat gemaakt, met geheel zijn leger aan den Rijn geflagen. Gedoogde Horatius dan niet dat *de nydige vergetenheit* s mans daden verminderde, de nakomelingfchap kan van hem zeggen als Tollens van Jefta

Het waar dien veldheer nut geweest,
Indien hem 't aardrijk had vergeten.

Aen Ligurijn.

HET X. GEZANG.

O DIE dus lange wreet en krachtigh waert door Venus gaven, wanneer u hoovaerdige, eerghe het waent, de baert eerst zal uitbreecken, en het hair, dat nu om uwe schouders waeit, uitgevallen is, en de verwe, die nu de roode rooze overtreft, Ligurius aenzicht in borstelen verandert hebben; dan zultghe zeggen, wanneerghe u zoo in den spiegel verandert ziet: och hadde ick in mijne jeught dat verstant gehad, 't welck ick nu hebbe! of waerom krijgh ick die gladde kaecken niet weder, nu ick van zinnen verandert ben.

Aen Fyllis.

HET XI. GEZANG.

Hy noodightze ter maeltijt.

O Fyllis, ick hebbe een vaetje vol Albaenſchen wijn, die over de negen jaren out is. In mijnen hof is petercelie genoegh om kranſſen te vlechten, en menighte van veil, om uw blinckende hair te omringen. Mijn huis blinckt van zilver. Het autaer, met kuiſch yzerkruit bevlochten, verlangt om met den bloede eenes offerlams beſprengt te worden. Alle handen reppen zich. Maeghdekens en knecht-

jens onder een loopen herwaerts en derwaerts. De vlam, den vuilen roock boven uitwentelende, beeft vaſt. Op datghe nochtans weet, tot wat blijſchap ghy geroepen wort: de Iden [1]) moetghe vieren, welcke dagh April, de maent der zeegodinne Venus, midden doorklooft; dien ick met recht alle jaren houde, en bykans heiliger acht dan mijnen eigen geboortedagh, om dat mijn Mecenas, van dezen dagh af, zijne groejende jaren op eene rye telt. Een rijcke en dartele dochter heeft Telefus aen haer ſnoer, daer ghy zelf naer ſtaet, een jongman niet naer uwen ſtaet, en zy houdt hem met zijnen wille geboeit. De verbrande Faëton leert u yzen van uwe gierige [2]) hope. De vlugge Pegaes, die Bellerofon den zandruiter noode wou op hebben, ſtreckt tot eenen deftigen ſpiegel, op datghe altijt ſtaet naer het gene u paſt; en achtende ongeoorlooft iet hoogers te hopen dan u betaemt, u onthoudt van eene die u ongelijck is. Wel aen dan, o einde mijner vryagie (want ick zal na dezen door geene andere vrou ontvonckt worden) leer wijzen, om die liefelijck na te zingen: het zingen zal de zwaermoedigheit minderen.

1) *De Iden:* de 15e der maand.
2) *Gierige:* verſta: „gretige, begeerige."

Aen Virgilius.

HET XII. GEZANG.

Hy fchildert d' aenkomfte der lente af.

De Tracifche wecklevens [1]), lentegezellen, die de zee bezadigen, drijven nu de zeilen voort. De beemden zijn nu niet bevrozen, en de hooge vlieten, van winterfneeu gezwollen, ruifchen niet. De rampzalige vogel droevigh Itys befchreiende, en de eeuwige fchande van den Cekropifchen huize, om dat het zijner Koningen vuile luften qualijck gewroken heeft, bouwt zijnen neft. De harders der vette fchapen fpeelen in het teere gras, op hun fluitje, en vermaecken den godt, die luft fchept in vee en de bruine heuvelen van Arkadie. O Virgijl, een dronck begint nu al te fmaken. Indien ghy, die een pagie der edele jongelingen zijt [2]), druiven wilt drincken, die te Kalene [3]) geperft zijn, by my kuntghe wijn voor nardus koopen. Voor een kleen potteken nardus, kuntghe bekomen een vaetje wijns, 't welck nu in Galbaes fchuren leit, en milt is om nieuwe hoop te verwecken, en maghtigh om droeve bekommeringen te verdrijven. Indienghe naer

1) *De Tracifche wecklevens:* dat zijn: „de Ooftewinden." *Weckleven* ftaat hier voor: „levenwekker," als V anders wel zegt.

2) Uit deze bewoordingen kan men afleiden, dat deze Ode niet aan den grooten dichter Virgilius, maar aan om 't even welken knaap, die dezen naam droeg, gericht werd

3) *Kalene· Kales* of *Kalenum* was een ftad in Kampaniën.

deze blyfchap haeckt, koom haeftigh met uwe waren. Ick meen u, zooghe met ledige handen koomt, niet op te vullen, gelijck de rijcken in hunne huizen, daer het vol op is, gewoon zijn. Maer laet het fammelen en uwe baetzucht varen: en, op het lijckvier denckende, terwijl het u gebeuren magh, meng uwe ernftige zaecken met een korte boerterye: het is zoet mallen, wanneer het pas geeft.

Tegens Lyce.

HET XIII. GEZANG.

Hy beschimpt Lyce, die, nu een oude bes', en noch even geil, van de jonge jeught veracht wort.

LYCE, de Goden hebben verhoort, de Goden, Lyce, hebben mijne bedeloften verhoort. Ghy wort een oude best, en wilt nochtans schoon schijnen, en ghy speelt en drinckt onbeschaemt, en droncken zijnde, prickeltghe den verstorven minnegodt met een bevende keel. Hy houdt schiltwacht op de schoone kaecken van de bloeiende en zangkundige Chia: want wispelturigh vlieght hy over dorre eicken, en schuwt u, om dat uwe slijmige tanden en grijze hairen u leelijck

maecken. Het purper van Koös, nochte de koftelijcke gefteenten zullen u den verftreecken tijt niet wederom brengen, die van den vluggen dagh eens in ftadts kronijcken [1]) gefchreven is. Waer is uwe fchoonheit gebleven? och waer is die fchoone verwe? waer uwe wackerheit? wat fchiet'er over van dat fchòon, van dat fchoon, het welck de liefde verweckte, en my buiten my zelven voerde? Dat geluckige, naeft Cynara; dat bekende en bekoorlijcke aenfchijn? Maer het noodlot nam Cynara ras wegh, willende Lyce zoo lange fparen, als een oude kraey leven kan; op dat de vierige jongelingen moghten; niet zonder veel lachens, den glans der fchoonheit zien in d' affchen gevallen.

1) *In ftadts kronijcken* er wordt by Horatius van geen *ftad* gefproken, en de uitdrukking, zoo als V. die bezigt, fchijnt ook meer een fpreekwijze van zijn tijd.

Aen Augustus.

HET XIV. GEZANG.

Hy zeit dat de Raet en het Roomsche volck Augustus geene eer kunnen opdragen, gelijck zijne deught en dapperheit vereifchen. Hy verheft de triomfen, by Augustus ftiefzonen, tegens verfcheide volcken gewonnen, als mede te gelijck aen 's Keizers geluck en lof gehecht, naerdienze onder zijn gezagh en beleit deze oorlogen volvoerden. Endelijck fluit hy dat allerhande volcken, oock in de verregelegenfte geweften des aerdtbodems gezeten, zijn heerfchappye kennen, en eeren.

O AUGUST, wat vader of burgers zullen bezorgen dat uwe deughden met overvloedige eergiften door byfchriften en kronijcken in eeuwige gedachtenis blijven? O allergrootfte Vorft van de Vorften der bewoonbare weerelt, de Zwaben, [1]) de Roomfche wetten niet onderworpen, hebben onlangs geleert wat ghy in den oorlogh vermooght: want de geftrenge Drufus heeft meer dan eens door uw heir de Lombarden, [2]) een onverzoenelijck flagh van menfchen, en de gezwinde Brennen, [3]) en de yffelijcke floten op de Alpes verdelght. Terftont daer na heeft d' outfte der Neronen [4]) eenen geweldigen flagh geflagen, en verdreef, door eenen geluckigen toght de onmen-

1) *De Zwaben*. zie den vierden Lierzang van dit vierde Boek.
2) *Lombarden:* of *Longobarden:* „Genaunen" noemt hen Horatius.
3) *De Brennen:* mede een volk, dat onder de Alpen woonde, voor 't welk V. echter geen naam fchijnt gevonden te hebben.
4) *D' outfte der Neronen:* zie den vierden Lierzang.

ſchelijcke Graubunders; hy die waerdigh was, dat men in den ſtrijt zagh, met hoe groote neerlagen zijn volck afmatte de harten, die zich getrooſten voor de vryheit te ſterven: bykans gelijck de Zuidenwint de wilde zee aen 't hollen helpt; wanneer de rey der Pleiaden het zwerck ſcheurt: zoo plaeghde die wackere helt de benden der vyanden, en rende met zijn brieſchende paert midden door het vier. Gelijck de gehoornde Aufidus [1]) bruiſt, die door het gebiet van den Apuliſchen Daunus ſtroomt, wanneer hy woet, en de geploeghde ackers met eenen ſchrickelijcken watervloet dreight; alzoo velde Klaudius, [2]) met eenen woeſten aenval, de yzere drommels der vyanden; en, als een overwinner, de voorſten en achterſten ter neêr maeiende, bedeckte de aerde, zonder verlies der zijnen; naerdien ghy uwe maght, raet en Goden daer toe beſchafte: want op den zelven dagh, toen de haven van Alexandrye u te voet viel, en het ledige hof opende, heeft de gunſtige Fortuin, na vijftien jaren, u eenen geluckigen uitgang des oorloghs en den prijs wedergegeven, en in 't einde der veltheerſchappye u de gewenſchte eere toegeeigent. De noit getemde Spanjaert, Meed, Indiaen, en wilde Skyth verwonderen zich over u, o tegenwoordige beſchermer van Italie, en het heerſchende Rome. Naer u luiſteren de Nijl, die zijnen oirſprong verberght, de Iſter, de ſnelle Tigris, d'Oceaen vol gedroghten, die d'afgeſcheiden Britten beſpoelt, de Vrancken, onvervaert voor de doot, en de harde Spanjaert; de Gelderſchen, [3]) die luſt in moorden ſcheppen, eeren u met neergeleide wapenen.

1) *Aufidus:* zie blz. 537. D. J. van Lennep was aan deze plaats van Horatius indachtig, toen hy de eerſte ſtrofe ſchreef van zijn Lierzang op *Hannibal*.

2) *Klaudius:* Klaudius Nero, mede in dien Lierzang bedoeld· hy was vroeger Konſul in 't jaar 12 voor J. C. ('t jaar 741 van Rome).

3) *De Gelderſchen*. by Horatius de „Sikambren." Zie blz. 541.

Augustus Lof.

HET XV. GEZANG.

Hoewel Apollo hem van oorlogen hebbe afgeſchrickt, nochtans wil hy in dit gezang Auguſtus lof ophaelen, voornamelijck om het herſtellen van den vrede, en de be lorve zeden, en wetenſchappen, waer door de voorouders de palen van het rijck wijder uitbreiden.

TOEN ick op mijne lier veltſlagen en veroverde ſteden wou ſpelen, belette my Febus [1]) dat ick met kleene zeiltjes niet door de Tyrreniſche zee zou vaeren. O Ceſar, uwe eeuw verleent onze ackers overvloedige vruchten, en hangt in onzen Jupijns kercke weder het wapentuigh op, het welck weder der Parten hoovaerdige poſten [2])

1) *Belette my Febus, dat ik niet:* dat *niet* is hier te veel. — Wat voor 't overige betreft de hier gebezigde beeldſpraak, zy wil eenvoudig te kennen geven· „Febus belette my, met zwakke krachten, een swaarwichtig werk te ondernemen."

2) *Der Parten hoovaerdige poſten:* d i · „aan de deurposten (van de tempels of woningen) der Parthen, die er mede braveerden."

ontruckt is; fluit Janus tempel te Rome, van oorlogh ontlast; toomt en tuchtight de woeste ongebondenheit; verjaeght de boosheit, en haelt weder de voorige deughden in, waer door de maght van Italie groeide; en de majesteit en faem des rijcks bereicken Oosten en Westen. Onder Cesars beleit zal de dolle burgertwist, nochte gewelt de rust niet steuren; nochte de gramschap, die zwaerden smeet, en de steden jammerlijck tegens een ophitst. Die den diepen Donau drincken, geene Geten, geene Seres, geene trouweloose Persianen, geene, die by den vliet Tanais geboren zijn, zullen Augustus plackaeten affcheuren;[1] en wy zullen op werck en heilige dagen, na datwe de Goden naer behooren aengebeden hebben, by den genoegelijcken wijn, met onze vrouwen en kinderen, met zang en spel, naer der voorvaderen wijze, de dappere veldoversten, Troje, Anchises, en de afkomst der koesterende Venus verheffen.

1) *Plackaeten affcheuren*: de uitdrukking klinkt vrij zestiende-eeuws. Er staat by Horatius *edicta rumpent:* d. i.: „zy verbraken de besluiten" — wat echter even goed in letterlijken zin kan worden opgevat, gelijk V. hier doet, als in zedelijken zin.

Mandela.

TOEZANGEN.

Aen Mecenas.

HET EERSTE GEZANG.

Hy wil Mecenas, treckende naer den Actiafchen oorlogh, geleiden, niet om uit zijn tegenwoordigheit eenig genot te trecken, maer om min bekommeringe voor zijn behoudenis te hebben.

MIJN vrient Mecenas, ghy zult met een roeifchuitje, tuffchen de groote oorloghs fchepen, heenevaren, bereit al Cefars gevaer met het uwe te wagen. Wat zullen wy [1]) doen, wien 't leven luft zoo lange ghy behouden zijt, en u dervende verdrietigh valt? Zullen we op uw bevel onze ruft houden, die zonder u onluftigh is? Of zullenwe dezen arbeit dragen, met zulck een gemoedt als geenen teeren

1) *Wat zullen wy:* Horatius fpreekt hier, als in 't vervolg, in 't meervoud, van zich zelven.

mannen betaemt? ja wy, en wy zullen u moedigh over d' Alpifche gebergten volgen, of over den ongastvryen Kaukafus, of tot den uiterften boezem van het Weften. Vraeghtghe wat mijn arbeit den uwen baeten zal, dewijl ick zoo zwack en weerloos ben? Ick zal in uwe tegenwoordigheit min dan in uw afwefen vreezen; gelijck een vogel, die zijne ongevederde jongen broet, meer den aenval der flangen vreeft, wanneer hy van honck is: hoe wel hy daer by wesende hun niet meer hulps zoude kunnen bewijzen. Ick wil gaerne dezen en al den oorlogh helpen voeren, op hope van uwe gunft; niet op dat ick veele offen moght hebben, omze in den ploegh te fpannen; of dat mijn vee de Lukaenfche voor de Kalabrifche weide verwiffele, eer de hondfdagen komen; niet op dat mijne marmere hoeve zich uitftrecke tot aen de veften van het hooge Tufkulum, door den zoon van Circe [1]) gebouwt; uwe milddaedigheit heeftme aen rijckdom genoegh geholpen. Ick zal niet ftaen naer het gene ick, gelijck de gierige Chremes, [2]) in der aerde begraeven, of als een ongebonden fpilpenning verflempen zal.

1) *Den zoon van Circe:* „Telegonus zie Boek III, Gezang XXIX.
2) *Chremes:* een naam, door de Latijnfche blijfpeldichters veelal aan grijzaarts gegeven.

HET II. GEZANG.

Hy prijſt het leven des ackermans, inzonderheit om de matigheit, en geruſtheit des gemoedts.

GELUCKIGH is hy, die verre van alle handeling gelijck de eerſte weerelt, [1]) de vaderlijcke ackers met zijn eigene oſſen ploeght, die vry van allen woecker is, en niet, als de ſoldaet, door de moorttrompet geweckt wort; die oock niet voor de verbolge zee yſt; de vierſchaer en hoovaerdige poorten der rijcke ſockeren ſchuwt, den hoogen populier aen den volwaſſen wijngaert huwt, en onnutte rancken met zijn ſnoeimes affnijdende, vruchtbaerder enten daer op ent; of in een boghtigh dal zijne loeiende koeien dwaelen ziet, of gepijnden

1) *Gelijck de eerſte weerelt:* verſtaanbaarder en beter ware: „gelijk de eerſte aardbewoners."

honigh in zuivere kruicken giet, of de teere fchapen fcheert; of wanneer de herfft zijn hooft met rijpe appelen verciert, die uit den acker opbeurt, zich verheught met ge-ente peeren te plucken, en druiven, die het purper tarten, waer mede hy u, o Priaep, en u, o vader Sylvaen, befchermer der hoven, vereert. Nu luft het hem onder eenen ouden galnotenboom [1]) te leggen, nu in het lange gras: terwijl het water van de fteile klippen affchiet. De vogels tierelieren, en de bronnen ruifchen met vlietende beecken; waer door hy gemackelijck in flaep valt. Maer wanneer de donderende Jupijn des winters by beurte fneeuw, en regen afftort, dan jaeght hy hier en daer felle wilde zwijnen, met veele honden in de gefpanne netten, of hangt hier en daer ftricken om de hongerige lyfters te vangen, of vangt eenen blooden haes, of overzeefche kraey, die in zijne ftricken gevallen is, een genoegelijcke belooninge van zijnen arbeit. Wie vergeet hier door de booze minnezorgen niet? Indien dan een kuifche huifvrou, gelijck een Sabijnfche, of eene van de zon verbrande dochter eenes wackeren Apulers mede huis en zoete kinders gade fla, en droogh hout aen den gewyden haert leit, tegens de komfte van haren vermoeiden man, en het vrolijck vee met gevlochte horden afheinende, de gefpanne uiers melcke, en zoeten moft uit een verfch vat tappende, ongekochte fpijze bereide, zoo zouden my geene Lukrijnfche oefters, noch tarrebotten, noch fcharren, indienze het winterfche onweêr uit de Oofterfche baren in onze zee joegh, zoo wel fmaecken, en geen Afrikaenfche faifant zoo wel monden. Geen Jonifch patrijs fmaeckt zoeter dan een olijf van den verfchen tack geplucкt; of liefelijcke furckel [2]), die gaerne in de beemden groeit, en maluwe, gezont voor een kranck lichaem, of een lam, op de feeft des ackergodts geflagen, of een bockfken, den wolf ontjaeght. Hoe genoegelijck is het onder deze leckernyen de zatte fchapen te zien naer huis fpoeden; de vermoeide offen den omgekeerden ploegh met hunnen bezweeten hals nafleipen, en de ruftende flaven, eenen zwarm van den rijcken huize, rontom het vier aen den haert zitten. Na dat Alfius de Woeckeraer dit gefproocken hadde, heeft hy, als of hy, datelijck [3]) een ackerman wilde worden, al zijn gelt ter halve maent ingetrocken, en zoeckt het op den eerften dagh der nieuwe maent, weder uit te zetten.

1) *Een galnotenboom:* een „eikeboom," onder welks bladen galnoten groeien.

2) *Surckel: zuurkel,* onze gewone „zuring."

3) *Als of hy datelijck:* deze woorden zag ik liever onmiddelijk volgende op het voorafgaande: *gefproocken hadde.*

Aen Mecenas.

HET III. GEZANG.

Hy vervloeckt den knooploock.

Wie eertijts, met een godlooze hant, zijn ouden vaders hals brack, die eete loock, vergiftiger dan dolle kervel. O harde maeiers darmen! hoe woet dit venijn in het ingewant! of heeft dit adderen-bloet, in kruiden gekoockt, my bedrogen? Of Kanidia [1]) de spijze mishandelt? Gelijck Medea, die boven alle andere op den blancken Vorst verslingert was, Jáson hier mede bestreeck, toen hy de stieren onder het onbekende juck zoude slaen; hier mede door bestreecke geschencken wraeck nemende over zijne boel, ontvlootze met vliegende draecken. Zoo groot een hitte der hondsdagen heeft in het dorstige Apulie noit gebroeit: en de gifte van Dianier [2]) ontstack de schouders des arbeitzamen Herkules noit krachtiger. Maer o boertige Mecenas, indienghe immermeer yet diergelijcks eet, laet het maeghdeke [3]) de hant voor uwen kussenden mont houden, en in den wandt leggen.

1) *Kanidia*: zie twee gezangen verder.

2) *De gifte van Dianier*: het vergiftigde kleed dat zy Herkules gezonden had.

3) *Laet het maeghdeke*, enz.: lees hier „zoo bid ik, dat uw meisjen met de hand uwe kussen afweere en zich in 't bed zoo ver mogelijk van u verwijdere."

Tegens Menas,

DEN VRYGELATEN SLAEF VAN DEN GROOTEN POMPEJUS.

HET IV. GEZANG.

Hy hekelt zijn verwaentheit met de veranderinge van zijne gelegenheit.

TUSSCHEN u en my is zoo groot een haet, als'er natuurlijck tuſſchen wolven en ſchapen is. O ghy, wiens rugge door Spaenſche bolpeezen, en wiens ſcheenen door harde boeien geſchonden zijn; hoewel ghy moedigh op uw gelt ſtapt, goet verandert geen bloet. Zietghe niet hoo de voorbygaende luiden u de guigh naſteecken en nakijcken, wanneerghe met eenen ſleependen tabbaert naer het Kapitool treet. Dees, die van de tuchtmeeſteren met zweepen vol ſtramen gegeeſſelt is, zoo dat'er de provooſt af walght, laet duizent bunderen lants te Falerne bouwen, en rijdt in de karros, en zit, ter ſchande van Otto, [1]) boven aen in den ſchouburgh, gelijck een groot ridder. Wat baet het zoo veele zwaerwightige galeien, en eenen hoop ſlaeven, tegens de zeeroovers, toe te ruſten, wanneer dees vogel [2]) kornel zal wezen?

1) *Ter ſchande van Otto:* lees, met Van Winter: „ten ſchimp van Ottoos wet." L. Roſcius Otho de volkstribuun, had de wet ingeſteld, dat de veertig rijen banken, die in den Schouwburg op het orkest volgden, waar de Senaat zat, uitſluitend beſtemd zouden zijn voor de Ridders, of vóór de zoodanigen, die een vermogen bezaten, aan dat eens Ridders gelijk.

2) *Dees vogel:* de ſchimpnaam *vogel* is door V. uitgedacht.

Tegens de toveres Kanidia. [1]

HET V. GEZANG.

O GODEN, wieghe zijt, die in den hemel het aertrijck en menfchelijck geflacht beheerfcht, wat wil dit gedrang? en waerom zijn aller aengezichten tegens my alleen ontftelt? Ick bidde u, om uwen kinderen wil, indienghe oit kinders gebaert hebt; om deze ydele purpere pracht, [2]) om Jupijn, wien dit mifhaeght; waerom zietghe my

1) KANIDIA. Omtrent de perfoon van Kanidia loopen de meeningen der uitleggers zeer uiteen. Volgends fommigen zoû zy flechts een verzierde perfonaadje zijn; volgends anderen een beruchte gifmengfter en tooverheks, die te Napels woonde en minnedranken bereidde uit den lever van knapen, die tot ftervens toe gemarteld werden; terwijl vele latere fcholiasten van gevoelen zijn, dat Kanidia niets dan een fchimpnaam was voor „heks" in 't algemeen en de ware naam der hier en in het XVII Gezang van dit Boek bedoelde perfoon Gratidia, zy een Napelfche lichtekooi, en Horatius op haar verflingerd was, die haar, omdat zy zijn liefde weigerde, uit wraak als een tooverkol affchilderde. Dit laatfte gevoelen heeft de waarfchijnlijkheid voor zich, omdat wy moeilijk kunnen aannemen dat een dichter van gevoel en fmaak zich zoo fmoorlijk verliefd zoû aanftellen van een vreefelijke tooverkol, als Horatius het doet in de XVII Epode. Onze begaafde teekenaar, geen party willende kiezen, heeft Kanidia boven dit Gezang als een heks, boven het 17e echter als een fchoon meisje voorgefteld.

2) *Om deze ydele purpere pracht:* verfta: „by dezen met purper omzoomden tabbert, die my thands niet tegen aanflagen beveiligt." De adelijke knapen droegen de *toga praetexta* met purperen rand.

aen, gelijck eene ftiefmoeder, of als een gefchoten dier? Na dat het jongfken, zoo teder van lichaem, dat een godvergeten Tracifch hart vermurwen zoude, aldus met een bevende ftemme geklaeght hebbende, ftaen bleef, berooft van al zijn cieraet, zoo beval Kanidia, korte adders in heur hair en ongetoide vlechten gevlochten hebbende, met tovervier te verbranden wilde vijgebomen uit den kerckhove geruckt, en doodfe cypreffen, en eiers van eenen beflijmden vorfch, met bloet beftreecken, en veders van een vleermuis, en kruiden, gepluckt in Jolkos en Iberië, vruchtbaer van vergift, en gebeenten, die eenen nuchteren hont ontjaeght zijn: en de afgerechte Sagaen, [1]) het geheele huis met helfch wywater befprengende, zoo rijft heur hair over ent, gelijck een zee-egel en de borftels van eén vlughtigh wilt zwijn. Veia, door geen gewiffe afgefchrickt wezende, groef al hygende met heure yzere fchop eene grop in der aerde; op dat het begraven kint door het aenfchouwen der twee of driemael veranderde fpijze, van langerhant moght fterven, terwijl het met den mont boven de aerde uitftack, gelijck een zwemmend lichaem met de kin uit den water; op dat het uitgezogen mergh en de dorre lever een minnedranck moghten verftrecken; terwijl de oogen eens op de verbode fpijze ftarrende uitteerden. [2]) Het ledige Napels, en alle nabürige fteden gelooven dat de Arminiumfche [3]) Folia, die heete teef, daer oock by was; die met Teffalifche vaerzen [4]) de ftarren betovert, en de maen van den hemel af doet ftijgen. De felle Kanidia, bits op hare duimnagels bijtende, wat fprackze en wat fprackze niet? O nacht, en Diaen, getrouwe getuigen mijner zaecken, die gebodt hebt over de ftilte, wanneer de geheime offerhanden gefchieden; weeft nu, weeft nu tegenwoordigh. Keert nu uwe maght en gramfchap tegens de huizen der vyanden; terwijl de vervaerde dieren, door den zoeten flaep bevangen, in het bofch fchuilen. Laet de roffiaens honden, datz 'er alle om lachen, den ouden overfpeelder nalachen, die met zulck eenen nardus beftreecken is, hoedanigh ick noit met mijne handen gemerckt hebbe. Wat gebeurt'er? Waerom is mijn vervloeckt vergift onkrachtiger dan dat van d' uitheemfche Medea? waer door zy zich over de hoovaerdige boel, des grooten Kreons dochter, [5]) gewroken hebbende, heenevloot; toen de mantel, een gefchenck in

1) *Sagaen*. *Sagana* was vermoedelijk een medehelpfter van Kanidia, gelijk ook *Veja* en *Folia*, van welke verder gefproken wordt

2) Het kind namelijk, tot den hals toe ingegraven, ftierf van honger, onder 't zien der voorgezette fpijze en drank.

3) *Arminiumfche*: „van *Ariminium*," een ftad in Umbriën.

4) *Tesfalifche vaerzen*: de Thesfaliërs gaven voor, door hun bezweringsvaerzen de maan en de fterren op aarde te kunnen doen afdalen.

5) *Des grooten Kreons dochter*: „Kreüza," met welke Jazon verloofd was, na dat hy Medea verlaten had.

vuilen bloede gedoopt, de nieugetroude door den brant om het leven broght. Ymmers heeftme kruit nochte wortel, die in ruige velden fchuilt, niet onbekent geweeft. Hy, alle zijne boelen vergeten hebbende, flaept in de beftreecke kamer. Och och, hy treet daer heene, bevrijt door de vaerzen eener kundiger tovereffe. O Varus, wien noch groote zwaerigheit over het hooft hangt, ghy zult tot my komen door ongewoone drancken, en het geroep der Marfen [1]) zal u niet weder by uwe zinnen brengen. Ick zal wat fterckers toemaecken, en u eenen grooter beker toefchencken, hoewel ghy 'er af walght: en de hemel zal eer lager dan de zee, en de aerde hooger dan de hemel wezen, eerghe niet zoo zeer in mijne minne blaeckt, gelijck de fmitskolen in het zwarte vier. Onder dit fpreecken verzachte het jongfken nu niet de goddeloozen met zoete woorden, gelijck te vore; maer twijfelende wat het eerft zeggen zou, vloeckte het yffelijck: watghe doet of laet, geen vergift kan de menfchelijcke natuur veranderen. Ick zal u met vloecken plaegen. Een gruwelijcke vloeck wort met geenen offer verzoent. Wanneer ick door uw bedrijf mijnen geeft gegeven hebbe, zal ick u, als een nachtfpoock, ontmoeten, en als een fchim met kromme klaeuwen u in 't aenzicht vliegen, waer in 't gewelt der geftorve zielen beftaet, en neftelende in uw ongeruft harte, zal ick door fchrick uwen flaep fteuren. Het volck van allen kanten zal u, ongefchickte besjes, [2]) met fteenen worpende, verpletten. Daerna zullen de wolven en Efquilijnfche ravens uwe onbegrave lichamen verfcheuren; en mijne ouders, na mijne doot, wee mijns! zullen dit fchoufpel zien. [3])

1) *Marfen:* een Italiaanfche volksftam, waaronder velen het beroep van geestbezweerders uitoefenden. Zy leidden uit dien hoofde hun afkomst van Circe af.

2) *Ongefchickte besjes:* koddige vertaling van *obfcoenas anus*: „beestachtige oude wijven."

3) Lees dezen laatften zin „en mijne ouders, my helaas! („of tot hun fmart") overlevende, zullen dit fchouwfpel zien."

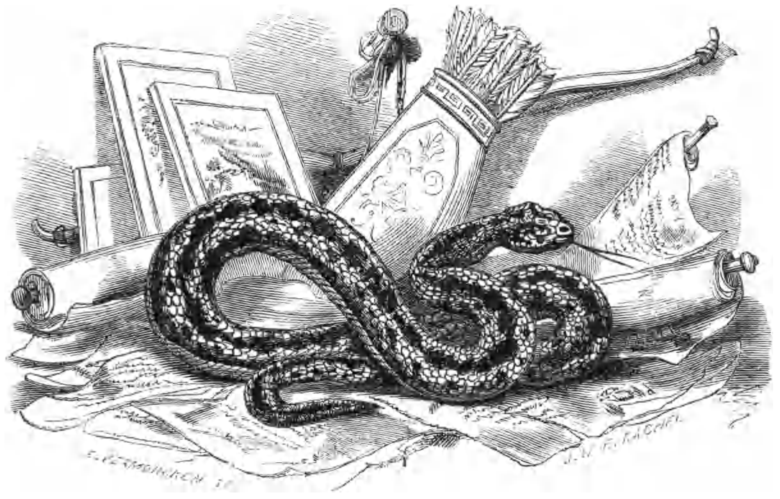

HET VI. GEZANG.

Op Kaffius Severer, een' lafterachtigh Dichter.

Ghy hont, waerom plaeghtghe d' onfchuldige gaften, daerghe bloode tegens wolven zijt? waerom dreighetghe my niet met vergeefs blaffen, indienghe de maght hebt, en rant my aen, die weder bijten kan? Want ick zal, gelijck een Molos, of roffe Lacedemonifche hont, wiens kracht den harderen dienstigh is, met opgefteecke ooren al het voorvlughtigh wilt door het diepe fneeu drijven. Wanneerghe het wout met een gevaerlijck gehuil vervult hebt, dan fnuffeltghe aen eenen voorgeworpen brock. Zie toe, zie toe: want op de boozen gebeeten zijnde, fteeck ick mijn beide hoornen op: gelijck als de verachte zwager tegens den trouwloozen Lykambe; [1]) of de bittre vyant tegens Bupal. [2]) Zal ick ongewroken, als een kint, fchreien, indien yemant my gebeeten hebbe?

1) *Lykambe:* Lykambes had zijn dochter Neobule aan den dichter Archilochus verloofd, doch later geweigerd, haar aan hem te geven; waarop de dichter hem zoo geweldig in een fchimpdicht doorftreek, dat hy en zijn dochter zich van verdriet verhingen.

2) *Bupal:* *Bupalus* was een beeldhouwer van Klazomene, die zich insgelijks, uit fpijt over de hekeldichten, waaraan hy ten doel ftond, van 't leven beroofde.

HET VII. GEZANG.

Op het burgerlijck oorlogh, tegens Brutus en Kaffius gevoert.

Waer heene? waer heene, ghy boofwichten? Waerom rucktghe heimelijck den degen uit? Of is'er luttel Roomfch bloet te water en te lande vergooten? Niet op dat de Romain de trotfe floten van het nijdige Kartago zoude verbranden; of d' ongetemde Brit geboeit naer het Kapitool gefleipt worden; maer deze ftadt moght ondergaen, door hare eige hant, naer der Parten wenfch. Wolven en leeuwen gebruickten noit deze gewoonte, dan tegens dieren van eenen anderen aert. Vervoert u blinde dolligheit, of eene hooger drift, of uwe mifdaet? Antwoort my. Zy zwijgen en befterven in het aenzicht, en ftaen verbaeft voor het hooft geflaegen. Zoo is 't. Het bittere noodlot, en het fchelmftuck des broedermoorts [1]) drijven de Roomfche burgers voort, federt des onfchuldigen Remus bloet, tot der nakomelingen vloeck, vergooten wert.

1) *Het fchelmftuck des broedermoorts*. „den doodflag van Remus," volgends de overlevering, omdat hy den fpot dreef met het walletjen, dat zijn broeder Romulus om het nieuwgebouwde Rome getrokken had, door dezen van 't leven beroofd.

Aen Mecenas. [1]

HET IX. GEZANG. [2]

O GELUCKIGE Mecenas, wanneer zal ick met u in den hoogen hove wijn drincken, die tot heilige banckketten gespaert is; verheught zijnde door Cesars overwinninge, die Jupijn behaeght; speelende een vaers op mijne lier, onder de fluit, gestelt, dees op een uitheemsche, die op een Grieckſche wijze? Gelijck onlangs, toen d' Amirael [3]) op zee gedreven, met brandende schepen vlughte, na dat de stadt gedreight was, met de boeien van hem, dieze den meineedigen slaven, daer hy het mede hiel, ontruckt hadde. Een Romain (och nakomelingen, ghy zult het niet gelooven) vervooght van een vrou, draeght de pallissade, en, als een soldaet, de wapens, en kan den verschrompelden lubbelingen [4]) ten dienst staen; en de zon aenschout het schandelijck vliegenet [5]) onder de vaendels. De Gallen, die stadigh Cesar roepen, zetten met twee duizend brieschende paerden op hem aen. De snelle zeilen schuilen ter slincke zijde in de haven van 's vyants schepen.

1) AEN MECENAS. Dit lierdicht verheft den zege van Oktavianus op Antonius en Kleopatra, by Aktium.

2) HET IX GEZANG Wie de reden weten wil, waarom het VIIIe hier niet is opgenomen, die vrage 't aan mijn vriend en medeuitgever H. Binger, en hy zal hem antwoorden.

Het achtste lierdicht in dees rij
Is liederlijk en vies,
Wy schuiven 't van dit blad op zij.
Het is geen zwaar verlies;
Wie 't lezen wil, het stichtlijk stuk,
Die leze 't in den ouden druk

3) *D' Amirael* „Sextus Pompejus," die door Agrippa in de Siciliaansche wateren verslagen werd. Zoon van een vlootvoogd, noemde hy zich *Neptunius dux*, welken naam Horatius hem spottenderwijze geeft. By de vertaling is de aardigheid verloren geraakt.

4) *Lubbelingen* voor „gelubden, gesnedenen."

5) *Het schandelijck vliegenet* dat namelijk boven de zitplaats van Antonius was uitgespreid.

Jo triomf! ghy behindert de gulde wagens, en ongerepte vaerzen. [1]) Jo triomf! ghy voert nu geenen overfte, als in den oorlogh van Jugurta; nochte Afrikaen, wiens graf door de deught op Kartago gebout is. De vyant, te water en te lande verwonnen, heeft voor den purperen wapenrock eenen routabbert aengefchoten. Hy, zullende heenegaen tegens den wint op, zoeckt Kreten, om zijne hondert fteden vermaert, of de zantplaeten, daer de Noortfche baeren op barnen, of drijft op der Goden genade. Jongen, breng hier grooter bekers, en wijnen van Chios, of Lefbos; of fchenck ons Kampanifchen wijn, die het walgen der mage belet. Het luftme de zorgh en vrees voor Cefars zaecken met zoeten moft te verdrijven.

1) De vertaling is hier onverftaanbaar. Men leze als by VAN WINTER:

Iö! Triumph! Iö! Hoe? toeft nu 't zegepraalen?
Kan de elpenbeenen kar, met goud verfierd, nog draalen,
Met witte vaerzen, nooit in 's ploegens juk gekneld?

De offerande aan Jupiter, waarmede de plechtigheid van den zegepraal befloten werd, beftond in zuiver witte ftieren, die nimmer onder 't juk waren geweest

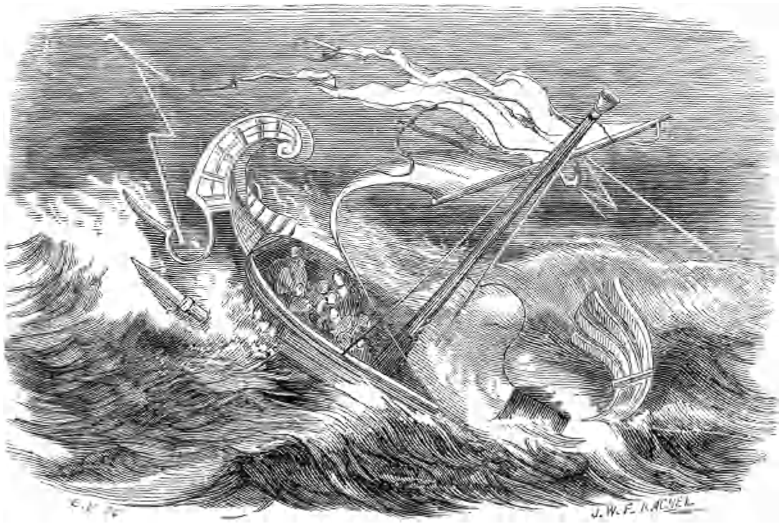

Aen Mevius.

HET X. GEZANG.

Hy wenſcht hem eenen zeeſtorm en ſchipbreuck.

Het ſchip, dat den ſtinckenden Mevius in had, ſteeckt ter quader ure af. O Zuidewint, paſt tegens beide de zijden met yſſelijcke baren aen te ſlaen, en de donckere Ooſtewint ſmijte door d' onſtuimige zee takels en riemen in ſtucken. De Noordewint ſteecke oock zoo heftigh op, gelijck hy op het hoogh geberghte de bevende boomen ter aerde velt; en geene trooſtelijcke ſtar verſchijne in dien duiſteren nacht, waer in de droevige Orion ondergaet; en hy werde met geenen ſtiller ſtroom gedreven, dan de triomfeerende Grieckſche vloot, toen Pallas hare gramſchap van het verbrande Troje wende tegens het godtlooze ſchip van Ajax. [1]) O hoe zullen uwe ſchippers moeten zwee-

1) *Het godtlooze ſchip van Ajax* voor „het ſchip van den goddeloozen Ajax."

ten, en wat een dootverf zultghe zetten, en wat een wijfachtigh miſbaer en gekarm aen den vergramden Jupijn zal men hooren, wanneer de Joniſche zee, loeiende door den vochtigen zuidenwint, de kiel gebroken heeft? dat indien ghy, als een vette buit, op den boghtigen oever uitgeſtreckt, de duickers meſt, zoo zal'er een geilen bock en een lammeken aen het onweder [1]) opgeoffert worden.

1) *Aen het onweder:* lees: „aan de winden," als Godheden aangemerkt.

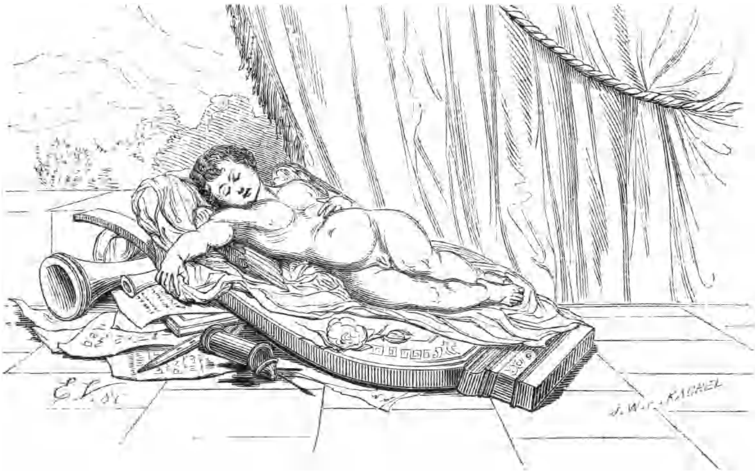

Aen Pettius.

HET XI. GEZANG.

Hy met minne bevangen, kan zich niet tot vaerzen beledigen.

O Pettius, het luftme niet, gelijck eertijts, vaerzen te dichten, nu ick met groote liefde bevangen ben; met liefde die my boven al om teere knechtjes en maeghdekens doet blaken. Dees derde winter, federt Inachia my niet meer ontvonckte, fchudt het loof van de boomen af. Wee mijns? want ick fchaem my over zoo groot eene mifdaet: wat heb ick op de tong geloopen, door de geheele ftadt? en my verdriet dier maeltijden, [1]) daer het quijnen, ftilzwijgen, en diep zuchten my meldden dat ick vryde: ick klaeghde u met fchreiende oogen, dat mijne oprechte inborftige armoede [2]) niet opmoght tegens den rijcken; zoo haeft als d' onbefchaemde Godt [3]) ontdeckt hadde het ge-

1) *My verdriet dier maeltijden* Latinisme voor „my verdrieten die maaltijden."
2) *Oprechte inborftige armoede* · lees: „de oprechte inborst eens armen"
3) *d' Onbefchaemde Godt:* Bacchus.

heim van my, die door den heeten wijn verhit was. Indien de overloopende gal om mijn hart ziedt, op datze deze ſtovingen, die de booze wonde niet verzachten, den winden ten buit geve; zoo zal de ſchaemte, aen d' eene zijde gezet, ophouden te kampen tegens hen, die my ongelijck zijn. Na dat ick voor u deze dingen ernſtigh geprezen hadde, en ghy my bélaſte t' huis te gaen, broghten my mijne twijffelachtige voeten by de onvriendelijcke poſten, en helaes harde drempels, waer op ick lijf en leden gebroken hebbe. Nu ben ick op Lyciſk verſlingert, die zich roemt aller vrouwen dartelheit te overtreffen: waer uit my de trouhartige raeden der vrienden en harde ſcheltwoorden niet kunnen redden; maer een andere minne van een blanck maeghdeken, of eenen ſcheutigen jongeling, die zijne lange locken vlecht.

Aen zijne vrienden.

HET XIII. GEZANG.[1]

De hemel is betrocken, een gruwelijcke ſtorm ſteeckt'er op: regen en ſneeu valt uit de lucht: zee en wouden ruiſchen van den Traciſchen Noordewint. O vrienden, laet ons de gelegenheit van dezen dagh waerneemen, terwijl het ons paſt, en wy noch wel te voet zijn. Laet ons het voorhooft ontrimpelen. Schenck ghy wijn, die onder de burgemeeſterſchap van Torquaet[2]) geperſt is. Laet andere praetjes vaeren. Miſſchien zal Godt deze dingen genadigh te recht brengen.

1) Het XIII gezang: Omtrent het XIIe geldt het zelfde wat omtrent het VIIIe is aangemerkt.
2) *Onder het Burgemeeſterſchap van Torquaet*: van Manlius Torquatus, — over den hier bedoelden wijn wordt meer in den XXI Lierz van 't III Boek geſproken.

Nu luſt het my met Achemeniſchen Nardus begoten te worden, en met Cylleniſche ſnaren het hart van benaude bekommeringen te verlichten; gelijck de edele Centaurus [1]) den grootſten voeſterkinde toezong: Onverwonnen jongeling, ſterfelijcke zoon der Godinne Tetis, het rijck van Aſſarakus, 't welck gedeelt wort door den vliet des kleenen Scamanders, en den glibberigen Simois, wacht op u; daer het nootlot uwe wederkomſte belet, door het zeker afſnijden van den draet uwes levens: en uwe zeegroene moeder u niet weder zal kunnen t'huis voeren. Verzacht daer alle rampen door zang en ſpel een liefelijcke vertrooſtinge voor miſmaeckte zwaermoedigheit. [2])

1) *De edele Centaurus:* „Chiron," de voedſtervader van Achilles.
2) *Miſmaeckte zwaermoedigheit.* lees· „misſtaande zwaarmoedigheid."

Aen Mecenas.

HET XIV. GEZANG.

Dat de minne van Fryne hem hindere de beloofde vaerzen te leveren.

OPRECHTE Mecenas, ghy dootme met dickwils te vragen; waerom de teere minne het diepſte mijner zinnen in zoo groot eene vergetenheit gedompelt heeft, als of ick met eene drooge keel den beker des dootſlaeps uitgezopen hadde: want een Godt, een Godt beletme de begonne jambiſche vaerzen, een eertijts belooft gedicht, te voltoien. Men zeght dat om den Samoſchen Batyl de Teiſche Anakreon aleveneens blaeckte; die dickwils op de kromme lier, met gezangen, niet naer de kunſt doorwrocht, zijne minne beſchreide. Ghy zijt oock jammerlijck ontvonckt, indien geen ſchooner vier het belegerde Troje in brant ſtack, genoegh u met uw lot.[1]) De vrygemaeckte Fryne, die met eenen niet te vrede is, doet my quijnen.

1) Dit is onverſtaanbaar: VAN WINTER heeft

Gy, mede hevigÿk ontvonkt,
Kunt in uw lot u nog verblijden,
Daar u een ſchooner vrouw belonkt
Dan de oorzaak der Trojaanſche ſtrijden.

Horatius prijst alzoo Terentia, de vrouw van Mecenas, als ſchooner dan Helena.

Aen Neera. [1]

HET XV. GEZANG.

Hy klaeght over hare trouweloosheit.

Het was nacht, en de maen fcheen onder de mindere ftarren helder aen den hemel, toen ghy, willende der groote Goden maght fchenden, op den eet, dien ick u voorftaefde, [2]) zwoert, my met geflote armen omhelzende, vafter dan een eikelboom [3]) van het fcheutige veil omvat wort, dat wy elckandere onderling zouden beminnen, zoo lang als de wolf op het fchaep gebeeten zal zijn, en Orion, een plaegh des zeemans, d' ongeftuime zee omroeren; en een koeltje in Apolloos ongefchore locken fpeelen zal. O Neæra, mijn deught zal u noch fmarten; want zoo in Flakkus yet mannelijcks is, zal hy niet gedoogen datghe alle nachten zult flapen by eenen, dienghe liever hebt; en vergramt zal hy zijns gelijcken zoecken; en zijne ftantvaftigheit zal niet wijcken voor uwe fchoonheit, die hem eens verfteurt heeft, wanneer zijn wrock eens gezet is. Maer ghy, die nu geluckiger zijt, en om mijn ongeluck fier henetreet; hoewelghe rijck zijt van vee en lant, en Pactool in uw kantoor [4]) vloeit, en ghy de geheimenis van den herboren Pytagoras kent, en Nireus [5]) in fchoonheit overtreft; helaes ghy zult beklagen de liefde, die op een ander gezet is, en dan zal ick weder lachen.

1) NEÆRA. De naam komt nog eens voor in het 14de Gezang van het Derde Boek. Hierboven, blz 510.
2) *Voorftaefde*· d i.. „vóórzwoer, vóórzei." V had korter kunnen zeggen „toen gy my nazwoert"
3) *Eikelboom* of *eekelboom* is 't zelfde als *eik* Zie KIL. *in v* Hier wordt er echter meer bepaaldelijk „een fteeneik," *ilex*, mede verftaan.
4) *In uw kantoor*. t klinkt wat vreemd, in onze ooren, V. hier te hooren fpreken van een *kantoor*, waar van een jong meisjen fprake is. Doch 't bewijst, dat V. toen hy dit fchreef, het woord niet opvatte in den zin, die er thands aan gegeven wordt, van „koopmans werkplaats," maar in dien van „geldlade."
5) *Nireus:* zoon van Charopos en Aglaia, en de fchoonfte der Grieken die tegen Troje optrokken.

HET XVI. GEZANG.

Hy klaeght dat de burgerlijcke oorlogen blijven duren.

Nu wort de tweede eeu [1]) met burgerlijcken oorlogh gesleten, en Rome valt van zelf om zijn overwightigheit; het welck van den aengrenzenden Marsen niet kon vernielt worden; nochte door de Hetrurische maght van den dreigenden Porsenne; nochte door de dapperheit van Kapua; dat naer de kroon stack; [2]) nochte door den bitsen Spartakus, nochte door den Savojart, [3]) die trouweloos is in 't aenrechten van nieuwig-

1) *De tweede eeu:* lees: „een tweede menschengeslacht."
2) *Dat naer de kroon stack* voor „dat naar de oppermacht streefde." Zie Livius XXIII 6.
3) *Den Savojart*. Horatius zegt: *Allobrox:* waarom hy hem echter den bynaam van „trouweloos" geeft, is my onbekend; het waren juist de Allobrogen, die, verre van Rome te willen vernielen, de verraderlijke aanslagen van Katilina aan den Romeinschen Raad ontdekten.

heden: en 't welck oock het woeste Duitschlant met zijne blaeuooghde jenght, nochte Hannibal, der ouderen vloeck, niet konden temmen; dat zullen wy goddeloozen van verwaeten bloede, verwoesten, en wilde dieren zullen weder het lant beslaen. Helaes! een uitheemsch overwinner zal d'assche treden; en de ruiter zal door de stadt met zijnen klinckenden hoef rennen; en een baldadige zal, een gruwel om te zien, Quirijns gebeente, van zon en lucht versteken, in den wint stroien. Misschien vraeghtghe alle, of de besten onder u: wat het ontbeeren dier zwarigheden u baten zal?[1]) Dit zy het beste besluit: gelijck de vervloeckte stadt der Focensen[2]) vlughte, laetende ackers, eigene huizen, en de kercken, hunner Goden woonsteden, den wilden zwijnen en grijpenden wolven; te gaen daer de voeten u dragen, de woeste winden u over zee drijven zullen. Behaeght u dat? Of weet yemant wat beters by te brengen? Waerom sammelen we ter goeder tijt in den schepe te treden? Maer laet ons zweeren, dat het vry zal staen weder te keeren, zoo ras de gezoncke steenen weder boven komen drijven; en datwe weder naer huis zullen zeilen, wanneer de Po de Matijnsche toppen[3]) gewasschen zal hebben; of de hooge Apenijn in zee loopen; en eene zeldsaeme minne het ongedierte met eene nieuwe geilheit paeren; zoo dat het hart den tiger bespringe, en de kieckendief de duif betrede, en het lichtgeloovige vee geene blonde leeuwen vreeze, en de gladde bock zich in de zoute zee vermaecke. Wanneer de heele stadt, of het beste deel der zelve, ['t welck beter is dan al de onleerzame hoop;] dit, en al het geen onze zoete wederkomste noch zoude kunnen afsnijden, gezworen zal hebben, laet ons dan gaen, en de suffer en hopelooze in hun vervloeckt nest blijven. Ghy, die deughtzaem zijt, laet varen het vrouwelijck gekerm, en vlieght voorby den Tuskaenschen oever. De groote zee, die om de geheele weerelt loopt, staet voor ons open. Zeilenwe naer de landen, de geluckige landen, en rijcke eilanden; daer d' ongeploeghde landou jaerlijcks koren voorbrengt, en d' ongesnoeide wijngaert altijt bloeit; en de altijt vruchtbaere olijftack uitspruit, en de bruine vijgh haren stam verciert; de honigh van den hollen eick afdruipt; en het klare water, zachtelijck ruischende, van hooge bergen afschiet. Daer komen de geiten ongelockt naer het melckvat; en d' aengename kudde brengt gespanne uiers t'huis;

1) Lees: „vraagt gy, wat er te doen valt, of hoe 't geheel of 't beste deel die rampen ontgaan zal."
2) *De vervloeckte stadt der Focensen*· de inwoners van Focea in Iöniën, steeds ten prooi aan de Perzische oorlogen, besloten hun stad geheel te verlaten en, haar vervloekende, zwoeren zy daar nimmer in te zullen terugkeeren. Na veel omzwerven in Galliën geland, waren zy aldaar de stichters van Massilia (Marseille)
3) *De Matijnsche toppen:* de Matinus ligt in Apuliën, ongeveer 200 mijlen van de Po

en de beer gromt des avonts om de fchaepskoy niet; en de gront zwelt niet op door de adders: en geluckighlijck zullenwe ons over meer dingen verwonderen; hoe de waterige Ooftewint d' ackers niet door menighte van flaghregens fchaeft, en het vette zaet niet in de drooge klay verdort; dewijl de Koning der hemellieden het beide matight. Hier lande het pijnhout met Argofche roeiers [1]) niet; en d'onkuifche Medea zette hier haeren voet noit. Sidonifche zeelieden hebben hunne fprieten niet herwaert gewent, nochte Ulyffes gefolde gezelfchap. Geene befmettinge befchadight het vee. Geene blakende hitte der hondtfdagen braet de kudde. Jupiter fcheide die kuften af voor godtvruchtige lieden, na dat hy de goude eeuw door een kopere bedorven hadde: daer na veranderde hy de eeuwen in yzer; welcke eeuwen de vroomen met eenen voorwint zullen ontvlughten, indienze gelooven het geen ick fpelle.

1) *Het pijnhout met Argofche roeiers* voor „het fchip Argo."

Aen Kanidia.

HET XVII. GEZANG.

Dat ze zich zelve eens genadigh zy.

Nu geef ick het u gewonnen met uwe krachtige wetenſchap; en ſmeecke u by Proſerpijns rijck, en by Diaẹns onverbiddelijcke Godtheit, en by de toverboecken, waer door ghy de vaſte ſtarren van den hemel kunt doen afſtijgen, o Kanidia, ſpaer eens uwe bezweeringen: helpme, helpme haeſtigh uit den toverkreits. Telef[1]) heeft Nereus neef bewogen, tegens wien hy vermetelijck de Myſiſche benden hadde toege-

1) *Telef: Telefus*, een zoon van Herkules, werd in den Trojaanſchen oorlog door Achilles gewond, doch ook wederom door diens hulp geheeld.

ruft, en op wien hy met fcherpe pijlen mickte. De Trojaenfche moeders hebben den manflaghtigen Hektor, die den wilden vogelen en honden ten aeze toegeëigent was, gebalffemt, na dat de Koning, zijne veften verlaten hebbende, den halftarrigen Achilles te voet gevallen was. Ulyffes arbeitzame roeiers hebben, met Circes believen, hunne borftelige huiden uitgetogen; toen kregenze hun verftant en fpraeck en eerfte menfchelijcke gedaente weder. Al te veel ftrafs heb ick van u geleden; van u, die van maetroozen en kaffiers [1]) vierigh bemint wort. Mijne jeught glipt heene, en de blozende verwe heeft het geraemte begeven, 't welck met eene doodfe huit overtrocken is. Het hair is grijs door uwe befmeeringen. Geene ruft verlicht my van den arbeit. De nacht plaeght den dagh, en de dagh den nacht, en ick kan van benautheit geenen adem fcheppen. Ick ellendige worde dan geperft het ontkende te gelooven, dat de Sabynfche Kanidia met haere tovervaerzen het gemoedt ontftellen, en door Marfifche bezweeringen het hooft fcheuren kan. Wat wiltghe meer? O hemel en aerde, ick brande meer dan Herkules, met Neffus zwart wondenbloet beftreken; en meer dan de heete vlam, die in den Siciliaenfchen Etna gloeit: en ghy, o fmiffe, barnt van Kolchifch vergift, tot dat ick in drooge affche ten guigelfpele der winden heeneftuive. Wat einde of wat loon heb ick te verwachten? Zegh op, ick zal d'opgeleide ftraf getrouwelijck lijden; bereit die te boeten, fchoon ofghe hondert vaerzen eifchte; ofghe van de logenachtige lier woudt geprezen worden: ghy kuifche, ghy deughtzaeme zult, als een gouden geftarnte, onder de ftarren gaen treden. Kaftor, om Heleens ongelijck gefteurt, en des grooten Kaftors broeder, hebben, door gebeden bewogen, den poeet [2]) zijn berooft gezicht weder gegeven. Ghy dan (want het ftaet in uwe maght) verlos my van mijne dollicheit. — — — — [3])

1) *Kaffiers:* Horatius heeft: *institores*, 'tgeen V. elders — zie blz 496, reg 3 — beter met „winkelknechts" vertaalt.

2) *Den poeet:* Stezichorus, die door Helenaas broeders met blindheid geflagen om een fchimpdicht op haar, weder door hen daarvan genezen werd, toen hy zijn fmaadredenen door een lofdicht vergoedde.

3) Het flot van dit Gezang is onkiesch, en by Vondel, zelfs by Horatius, onverftaanbaar.

Kanidia antwoort.

WAT ftortghe gebeden uit voor mijne geftopte ooren? De winterfche zeeftorm beuckt met het grondelooze pekelfchuim geene dovere rotfen [1]) voor den naeckten zeelieden. Waentghe ongewroken de ontdeckte nachtgeheimenis, des wuften Kupidoos heilighdom, te befchimpen? en ongeftraft, als priefter, over de Efquilijnfche vergiftmengers mijnen naem door de geheele ftadt te dragen? Wat baet het u datghe de Sabijnfche kollen verrijckt, en dootlijck vergif gemengt hebt, indienghe langer leven moet dan ghy wenfcht? Ghy ellendige zult een onruftigh leven leiden om altijt nieuwe fmart te lijden. Tantael, Pelops trouwelooze vader, altijt nooddruftigh by volheit van fpijfe, wenfcht om ruft: Prometeus, aen den vogel geketent, wenfcht 'er mede om. Sifyf wenfcht zijnen fteen op het opperfte des berghs te rollen, maer Jupijns wet is'er tegen. Nu zultghe willen van den hooghften toren affpringen: dan weder een Norifch lemmer in uwe borft ftooten, en vergeefs u willen verhangen, droevigh van walgende benautheit. Dan zal ick op mijn vyants fchouders rijden, en de aerde zal voor mijne baldadigheit wijcken. Zal ick die (ge-

1) *Geene dovere rotfen:* verfta: „geen *rotfen*, die *zoo doof* zijn voor de bede van den zeeman, als ik voor de uwe."

lijck ghy op het naufte weet) waffe beelden [1]) buigen, de maen van den hemel door mijne tovervaerzen trecken, de verbrande lijcken opwecken, en minnedrancken bereiden kan, my beklaegen, dat mijne kunft op u geen vatten heeft?

1) *Waffe beelden:* door alle eeuwen heen hielden de toovenaars en tooveresfen — en houden zy misfchien nog — er wasfen poppen op na van perfonen, over wier lot zy befchikken wilden, in de overtuiging, dat al wat zy dien poppen aandeden, ook aan de origineelen gefchieden moest.

Rocca Giovane.

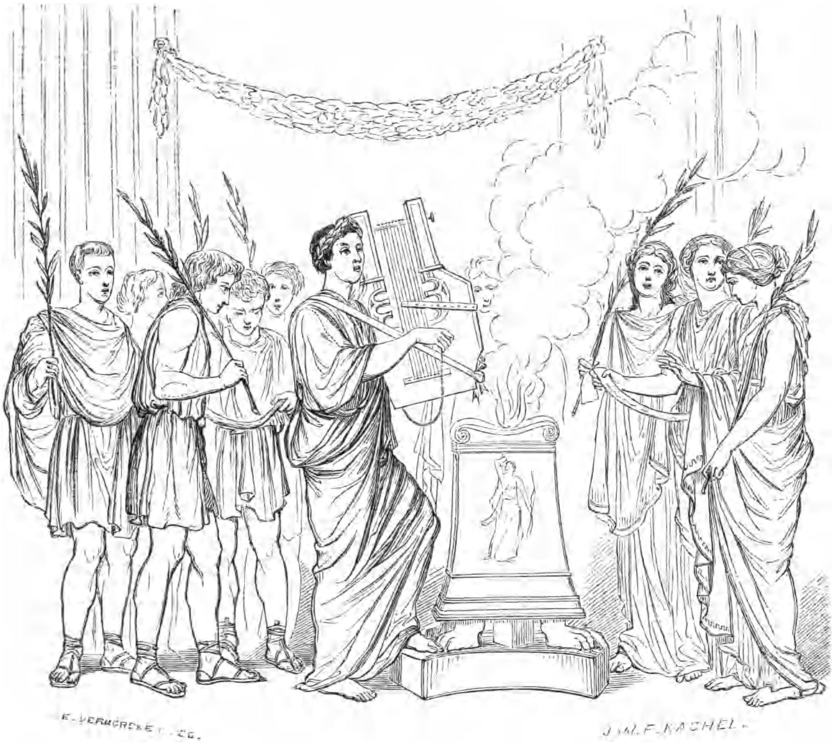

Eeugetyde. [1]

Voor den welſtant des Roomſchen Rijcks.

O Febus en Diaen, ghy woudtvooghdes, blinckende eere des hemels, die ge-eert waert, en ge-eert zult blijven, verleent ons het geenwe bidden op het heilige feeſt, waer op de vaerzen der Sibyllen belaſten aen d'uitgeleze maeghden en kuiſche jongelingen, den goden, die luſt ſcheppen in de zeven heuvelen, een gedicht toe te zingen. O koeſterende zon, die op uwen blaeckenden wagen den dagh aen en

1) Eeugetijde: *Koor van jongelingen en maeghden,* gelijk Van Winter er te recht achter voegt. Het werd op bevel van Augustus ter gelegenheid van Romes eeuwfeest, op 't veld van Mars, door 54 edele jongelingen en jonkvrouwen beurtelings Apollo en Diana toegezongen.

afvoert; en altijt een andre ſchijnende de zelve blijft, nimmermeer moetghe yet grooters als Rome zien. O Ilitya,[1]) of het zy datghe liever Lucijn of voortteelſter wilt genoemt worden; die gewoon zijt, op zijnen tijt eenen zachten arbeit te verleenen, beſcherm de moeders. O Godin, breng de vrucht voort, en zegen der vaderen beſluit over het beſteden der dochteren, en de huwelijckwet, die het geſlacht vermeert: dat na het verloop van hondert jaeren gezangen en ſpelen, drie dagen en drie nachten lang, met grooten toeloop zekerlijck vernieuwt werden: en ghy, o Parken, die waerachtigh in uw voorſpellen zijt, laet het geene eenmael gezeit is eenen vaſten voet grijpen, en ſchakelt het volgende aen het voorige geluck, en de landou, vruchtbaer van vee en vruchten, vlechte Ceres een kroon van airen. Gezonde lucht en water moeten de zuigelingen voeden. O Apollo, goedertieren en genadigh uwe pijlen weghgeſteecken hebbende, verhoor de ſmeeckende jongelingen. O gehoornde maen, Koningin der ſtarren, verhoor de maeghden. Indien Rome uw werckſtuck is, en de Trojaenſche benden in Tuſkanen gelant zijn; een ſchare aen wie belaſt was huis en hof, op toezegginge van behoude reis, te verlaten: voor wie de kuiſche Eneas, zijn vaderlant overlevende, door het brandende Troje, zonder bedrogh, eenen vryen wegh gebaent heeft, om haer meer te geven dan ze verlaten hadden. O Goden, geeft de leerzaeme jeught goede zeden. O Goden, geeft den ſtillen ouderdom ruſte. Geeft den Roomſchen volcke goet, kinders, en allerleie heerlijckheit: en Anchiſes en Venus doorluchtigh bloet, het welck u ſneeuwitte oſſen opoffert, heerſche triomfeerende in den oorlogh, en genadigh over de verwonne vyanden. De Meed ontziet alree, te water en te lande, hunnen dapperen arm en de Albaenſche bijlen. De Scyten alree, en onlangs de hoovaerdige Indianen komen om wetten te ontfangen. Alree durven vrede, en trou, en eere, en de oude eerbaerheit, en de verwaerlooſde deught wederkeeren; en de geluckige overvloet verſchijnt met vollen vruchthoren; en Febus de wichelaer, met zijnen blinckenden boogh verciert, en aengenaem by de negen Zanggodinnen, die door heilzaeme kunſt de maghtelooze lichaemen verlicht. Indien hy de Palatijnſche ſloten gunſtigh aenzie, zoo breide hy den Staet van Rome en het geluckige Italie uit tot in eene andere en altijt betere eeuwe: en Diaen, die den Aventijn en Algidus bezit, ſla de gebeden der vijftien mannen[2]) gade, en neige hare goedertiere ooren naer de beloften

1) *Ilitya:* dezelfde als Juno Lucina en Diana.
2) *Der vijftien mannen:* deze, naar hun aantal zoo genoemd, waren de bewaarders en uitleggers der Sibyllijnſche boeken. Hun was ook de zorg voor de Eeuwfeesten toevertrouwd.

der jongelingen. Wy, een gezelſchap, afgerecht om Febus en Diaens lof te zingen, dragen een goede en zekere hope t'huis, dat Jupijn en alle Goden dit beſtemmen.

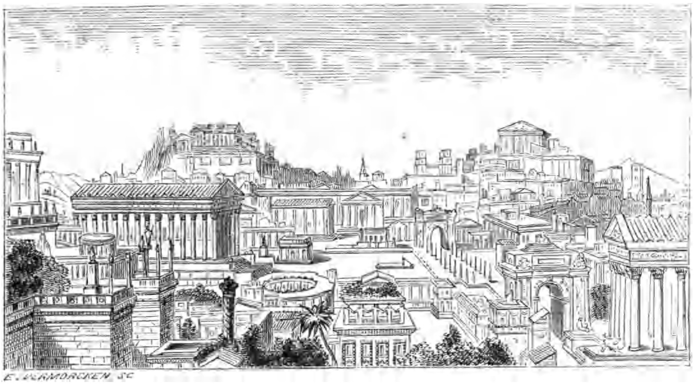

Rome in den tijd van Horatius.

Q. HORATIUS FLAKKUS

VAN DE

DICHTKUNST.

AEN DE PISONEN.[1])

INDIEN de ſchilder een menſchenhooft op een paerts hals woude zetten, en met veelerleie vederen ſchakeeren, en van allerhande leden te zamen voegen, zulx dat het bovenlijf een ſchoone vrou geleeck, en het onderſte in eenen miſmaeckten viſch eindighde; zoudtghe, o vrienden, dit ziende u van lachen kunnen onthouden? Ghy Piſonen gelooft dat zulck een boeck, wiens ydele beelden, ge-

1) DE PISONEN: de zonen van Lucius Piſo, uit een doorluchtig Romeinsch geſlacht geſproten. Van hen was Kaeius Kalpurnius Piſo Konſul in de jaren 22 en 6 voor J. C. (731 en 747 van Rome), Decius Kalpurnius Piſo in 't jaar 14 voor J. C. (739 van Rome) en Lucius Kalpurnius Piſo in 't jaar van Kristus' geboorte.

lijck eenes kraacken mans droom, gebootzeert werden, dat hooft nochte voet tot een gedaente paffen, zodanigh een tafereel gelijcken zal. Schilders en poëten hadden altijt eene gelijcke maght van alles te durven beftaen. Dit wetenwe, en verzoecken oock deze vryheit, en vergunnenze u wederom. Maer niet in dier voegen dat het harde by het zachte gevoeght werde; nochte flangen met vogelen, en tigers met lammeren zich mengen. Den meeften tijt wort een purperen ftroock of twee, die verre afsteken, op deftige [1]) beginffelen, en die geweldige zaecken beloven, gezet; wanneer een woudt, en Diaens autaer, en d' ommeloop eenes waters, door genoegelijcke velden vlietende, of de Rijnftroom, of regenboogh befchreven worden. Maer nu geeft dit geen pas, en miffchien kuntghe wel eenen cipreffen boom malen. [2]) Wat beduit dit, zoo hy, die om gelt van u uitgefchildert wort, hopelòos de fchipbreuck ontkome? Ghy hebt een groote kruick beginnen te draeien; waerom komt het op een klein potteken uit? Endelijck een yeder werckftuck zy flechts enckel, en eenwezigh. Wy, 't meefte deel der poëten, ghy vader, en ghy jongelingen, die dien vader waerdigh zijt, worden door fchijn van waerheit bedrogen. Ick trachte kort te zijn, en worde duifter. Zenuwen en zin befwijcken dien, die lichte zaecken volght. Die groote dingen voorheeft, is opgeblazen. Die al te veiligh wil gaen, en voor onweder vreeft, kruipt langs de aerde. Die dan een zelve zaeck zoo byfter wil veranderen, doet eveneens of hy Dolfynen in den woude, en wilde zwijnen in zee fchilderde. Die het gebreck vermijt, vervalt in het gebreck, zoo het hem aen de kunft ontbreecke. Een flecht beelthouwer, beneden het Emilifche fchermfchool [3]) woonende, zal wel nagels uitbeelden, en het zachte hair in koper nabootfen, maer in het voltoien van het werck ongeluckigh zijn, om dat hy het geheel niet wel weet te ftellen. Indien ick iet woude maecken, 'k zou dezen niet meer willen gelijcken, dan dat ick leven zoude, en gezien worden met eenen krom gebochelden neus, zwarte oogen, en zwart hair. Ghy die fchrijven wilt, kies een ftof, die met uwe maght overeenftemt, en legh te deeghe over wat uwe fchouders draegen kunnen of niet: die dan een ftof naer zijne maght gekozen heeft, dien zal welfpreeckentheit nochte duidelijcke orden ontbreecken. Indien het my niet en mift, zoo zal hier in de deught en fchoonheit des ordens beftaen, dat hy nu zegge

1) *Deftige:* hier in den zin van „hoogdravend."

2) Omdat het geen groote kunst is een cipres te teekenen. De fpreekwijze heeft, zegt men, haar ontftaan te danken aan de vraag, door een kladfchilder gedaan aan een armen zeeman, die zijn fchipbreuk op een fchild wilde afgebeeld hebben om daarmede te gaan bedelen, „of hy er geen cipres op moest hebben."

3) *Het Emilifche fchermfchool:* de fchouwplaats, door Martius Emilius Skaurus, den fchoonzoon van Sylla, gefticht. — Men lette op, dat V. hier *fchool* onz. bezigt, als ftaande voor „fchoolgebouw."

het geen gezeit moet zijn, en veele dingen, die te zeggen zijn, uitſtelle, en voor dien tijdt overſla. De heldendichter volge dit en vliede dat; omzichtigh en ſpaerzaem in zijne woorden. Het zal braef gezeit zijn, indien een geeſtige te zamenſtellinge een nieu woort bekent maecke. Zoo het by geval noodigh zy der dingen geheimeniſſen door nieuwe tekens aen te wijzen, zulghe moeten nieuwe woorden verzieren, die de gegorde Cetegen [1]) noit hoorden; en het zal u vry ſtaen, indienghe het ſlechts beſcheidelijck doet: en de nieuwe en onlangs verzierde woorden zullen gangbaer worden, zooze, uit de Grieckſche bron vloeiende, weinigh gebogen worden. Doch wat zal het Roomſche volck aen Cecilius [2]) en Plautus [3]) toeſtaen, het geenze in Virgijl en Varius niet en willen lijden? Waerom benijt men het my, indien ick eenige Latijnſche woorden kan vinden, naerdien Katoos en Ennius tong 's lants tale verrijckt, en nieuwe namen der dingen voortgebroght heeft? Het was en zal altijt geoorlooft zijn gelt van gangbare munte uit te geven. Gelijck de boſſchen jaerlijcks hunne bladers veranderen, en de eerſte afvallen, zoo vergaet oock de oude eeuw der woorden; en die onlangs opquamen, groeien en bloeien, gelijck de jeught. Wy en alle onze wercken zijn den ondergang onderworpen; het zy 't lant de zee inruimende, de vlooten voor de Noorde-winden beſchut; dat een koningklijck werckſtuck is: of dat een lang onvruchtbaer moeraſch, en bequaem voor de galeien, de naburige ſteden voedt, en omgeploeght wort: het zy een vliet, eenen beteren wegh vindende, zijn kil, de vruchten nadeeligh, door kunſt verleit hebbe; al dit en wat menſchen gemaeckt hebben zal vergaen: hoe veel te min is de eere en levendige bevalligheit der woorden geduurzaem. Veele woorden, nu niet gangbaer, zullen in zwang komen, en die nu gangbaer zijn zullen ſlijten, indien het gebruick, waer by het geſagh, Recht en regel van ſpreecken beſtaet, dat zoo believe. Homeer heeft aengewezen met wat eene maete der Koningen en Vorſten daden en droevige oorlogen beſchreven mogen worden. Voor eerſt is de klaghte, in vaerzen met ongelijcke voeten gepaert, beſchreven; daer na oock vrolijcke zaecken, die naer wenſch gingen. Wat dichter nochtans de nederige klaghten eerſt uitgaf, daerom twiſten de letterkunſtenaers, en de zaeck hangt noch in 't Recht. Een dolheit wapende Archilochus met jamben, gelijck eigen. [4])

1) *De gegorde Cetegen:* ten tijde van den tweeden Puniſchen oorlog was er een Kornelius Cethegus Konſul en om zijn welſprekendheid beroemd.

2) *Cecilius:* een Galliër uit de landſtreek aan den voet der Alpen gelegen. Hy had zich te Rome nedergezet, waar hy blyſpelen ſchreef, die niet tot ons zijn gekomen, en in welke hy zich van vele nieuw geſmede woorden bediende.

3) *Plautus:* de beroemde blyſpeldichter.

4) *Jamben, gelijck eigen:* dat zijn: „jamben, geëigend aan de gemoedſtemming, waarin hy zich bevond." Archilochus was de eerſte, zegt men, die deze dichtſoort bezigde.

Blyſpelen en hooghdraevende treurſpelen hebben dezen voet bequaem tot geſpreck, en om 't geraes des volcks te verdooven, en tot ſpelen geboren, aengenomen. De Zanggodin leerde met Lyriſche vaerzen verhalen Goden en Godenkinders, en den kampvechter, en het paert, dat in den renſtrijt triomfeerde, en der jongelingen bekommeringen, en vrye gelagen. Waerom geef ick my voor eenen poeet uit, zoo ick niet kan mochte weet alle deelen naer den eiſch, en de veranderingen waer te neemen? Waerom wil ick, my t'onrecht ſchamende, liever niet weeten dan leeren? Een blyſpel wil met geene treurvaerzen beschreven worden. Tyeſtes gaſtmael wil mede niet met ſlechte vaerzen, en die bykans den blyſpele paſſen, verhaelt worden. Elcke zaeck, voegelijck uitgekozen, laet behoorlijcke plaets hebben naer zijne ſtof. En nochtans klinckt ſomtijts het blyſpel deftigh; en de vergramde Chremes [1]) kijft met een' verheven ſtijl; en de treurſpeler klaeght veeltijts met gemeenen kout. Zullen Telef en Peleus, daerze beide arm en balling zijn, eenen hoop opgeblaze en trotſe woorden uitworpen, indienze 't hart des aenſchouwers door hunne klaghten willen beroeren? Het is niet genoegh dat gedichten ſchoon zijn; laetze oock vriendelijck wezen, en 't gemoedt des toehoorders voeren waerze willen. Het menſchelijck aenzicht weet, gelijck het met den lachenden lacht, ook met den weenenden te weenen. Wiltghe hebben dat ick ſchreie, zoo moetghe zelf eerſt ſchreien. O Telef, o Peleus, dan treffen my uwe ongelucken. Indienghe uw rol qualijck ſpeelt, zoo zal ick ſlaepen, of u uitlachen. Droeve woorden paſſen een bedruckt aenzicht; den verbolgen, woorden vol dreigementen; den ſpelenden, dartele; den deftigen een ernſtige reden: want Natuur geeft ons inwendigh eene ploy van allerhande fortuin. Zy verweckt ons tot blyſchap, of gramſchap; of zy benaut ons, en ſlaet ons door droefheit neder: daer na uitze de hartstoghten door de tong, 's gemoedts tolck. De Ridderſchap en het gemeene volck van Rome zullen lachen datze ſchateren, indien de woorden met des ſpreeckers ſtaet niet overeen ſtemmen. Veel ſcheelt het of meeſter of knecht ſpreeckt; of een bedaeght out man, of een die noch in de hitte zijner bloeiende jeught is; of eene vrou van ſtaet, of eene naerſtige voeſter; of een reizent koopman, of een ackerman; een Kolcher, of een Aſſyrier; een Tebaen, of Argiver, of: de ſchrijver zal het gerucht [2]) volgen, of iet verzieren dat daer mede ſtemt. Indienghe Achilles verheerlijcken wilt, bootzeer hem wacker, verbolgen, onverbiddelijck, ſtraf: hy lochene dat hy onder de wetten ſta: hy ſta door

1) *Chremes:* een perſonaadje uit den *Heautontimeroumenos*, of „zelfkastijder" van Terentius.
2) *Gerucht:* hier voor „overlevering."

zijne wapens naer alles. Medea zy wreet, en onverzetbaer; Ino bedruckt; Ixion trouweloos; Jö omzwervende; Oreſtes droef. Indienghe wat ongemeens op het toonneel brengt, en ghy een nieuwe perſonaedje wilt ten toon ſtellen; die volharde ten einde toe, als hy van den beginne was; en zy altijt zich zelven gelijck. Zwaer valt het van gemeene zijne eige dingen te maecken. Beter zultghe van Troje doen ſpelen, dan ofghe onbekende en te vore noit gehoorde dingen aen den dagh zoudt brengen. Ghy mooght van gemeene ſtoffe wel uw eigen maecken, indienghe niet ſtip blijft ſtaen op de ſlechte orden, die voor elck een open ſtaet; en hen niet al te getrou, van woort tot woort, zoeckt te vertaelen; en als een navolger u in zulck eene engte begeeft, waer uit ghy u door ſchaemte en de wet des wercks niet zult kunnen redden; nochte ghy zult zoo beginnen gelijck eertijts die omlooper:

Ick zal Priams fortuin, en eedlen oorlogh zingen.

Wat zou dees ſtoffer, 't geen tot zoo groot eenen boha [1]) paſte, voor den dagh kunnen brengen? Bergen willen baren, en daer koomt een belachelijck muisken voor den dagh. Hoe veel te beter dees, die niet ongerijmts voorneemt?

Verhaelme, o Zanggodin, den man, vol liſtigheden,
Die na den Troiſchen val zagh veeler lieden zeden,
En zinlijckheen, en ſteên.

Hy pooght niet roock uit glans, maer glans uit roock voort te brengen, om glimpelijck hier uit wonderen te laten ſpruiten; namelijck Antifaet [2]) en Scylle en Kyklops en Charybdis; en hy begint Diomedes wederkomſte niet van Meleagers omkomen; nochte den Trojaenſchen oorloogh van het paer aieren: [3]) altijt haeſt hy naer het einde, en verruckt den toehoorder tot het middenſte zijner vertellinge; gelijck ofze bekent was; en laet na die dingen, waer van hy wanhoopt die cierlijck te kunnen uitbeelden; en lieght, en mengt waerheit en logen zoo onder een, dat het middenſte van het eerſte, en het laetſte van het middenſte niet verſcheelt. Hoor ghy eens, hoe ik en het volck het hebben willen. Wiltghe dat de tapijten hangen blijven, en de toehoorder zitte, tot dat de ſpeeler roept: klapt in de handen, zoo moetghe op de zeden van ieders oude letten, en elcks licht veranderlijcke natuur en jaeren hare eigenſchappen byzetten.

1) *Boha*: „windmakery." 't Woord is klanknabootſend, even als 't Gr. βοάω, en in 't gemeenzaam geſprek nog in zwang gebleven; offchoon 't meest *poehae* of *poehei* wordt uitgeſproken.

2) *Antifaet*: Antifates, koning der Leſtrigonen, nam de makkers van Ulysſes gevangen, waar van hy er een verſlond, en deed zijn ſchepen vergaan.

3) *Het paer aieren*: de eieren, door Leda gelegd, en uit een van welke Helena, de oorzaak van den oorlog, ontſproot.

Het kint, dat nu fpreecken kan, en alleen gaen, heeft eenen treck om met zijns gelijcken te fpelen: wort gram, en lichtelijk gepaeit, en verandert alle oogenblicken. Endelijck d'ongebaerde jongeling, buiten meefters bedwangh, is vermaeckt met paerden, en honden, en offenplaetfe;[1]) zoo buighzaem als wafch tot ondeught; vyant van onderwijs; een traegh kenner van zijn oirbaer; een fpilpenning, fier, begeerigh en wifpelturigh van zinnen. De mannelijcke oude, en het gemoedt, van oeffeninge veranderende, tracht naer rijckdommen, vrientfchap, en eere; wacht zich te begaen het geen haeft moght berouwen. Veel ongeval komt den ouderdom over, om dat hy goedt zoeckt, en ellendigh zich van 't verkregen onthoudt, en vreeft het te gebruicken: of om dat hy alles befchroomt en koeltjes bedient, een uitfteller, groot van hope, een fuffer, en begeerigh naar het toekomende, korzel, moeielijck, een prijzer van zijnen voorleden tijt, toen hy een kint was, een beftraffer en bediller der minderjaerigen. De waffende jaren brengen veel gerijfs mede, de afneemende beneemen het. Op dat men eenen ouden man niet een jongmans rol laete fpelen, en een kint een mans rol, zoo moet men altijt blijven in de eigenfchappen, die yeders oude paffen: of de zaeck wordt gefpeelt, of vertelt op het toonneel, als gefchiet wezende. Het gehoorde raeckt min het gemoedt dan t' geene men met zijn oogen gezien heeft, en van den ziender zelf ingenomen wort: nochtans zultghe niet op het toonneel brengen het geen binnen behoort te gefchieden; en veele zaecken zultghe voor den oogen verbergen, die flus van den tegenwoordigh fpreeckenden vertelt zullen worden. Medea vermoorde hare kinders voor den volcke niet; nochte de fchendige Atreus koocke het menfchelijck ingewant niet in 't openbaer: nochte Progne werde in vogel, Kadmus in eene flang verandert. Al watghe my zoo vertoont, dat haet ick, als een die het niet gelooft. Een fpel, dat aengenaem zal zijn, en dickwils gefpeelt worden, zij korter nochte langer dan vijf bedrijven: nochte mengt'er geenen Godt in, 't en zy dat'er een knoop t' ontwarren is: nochte daer fpreecke geene vierde perfonaedje. De Rey neeme den perfoon eenes fpeelers waer, en zy deftigh, en mannelijck: en zinge niet midden onder de bedrijven het geen ter zaecke niet diene, en niet bequaem daer op paffe. Hy begunftige den vromen, en rade de vrienden ten befte, en breidele de vergramden, en hebze lief, die fchuw voor gebreken zijn. Hy prijs korte maeltijden, heilzaeme rechtvaerdigheit, en den vrede met ope poorten. Hy bedecke 't vertroude, en bidde, en fmeecke de Go-

1) *Offenplaetfe:* misfchien een drukfout voor *oefenplaetfe:* offchoon ook dit het *aprici gramine campi*, „het graan van een zonrijk veld," niet terug geeft.

den dat het geluck den ellendigen zijn aenſchijn biede, en den hoovaerdigen verlaete. De fluit was toen niet als nu met koper overtrocken, en geene nabootſter der trompette, maer dun en enckel met weinige gaetjes, dienſtigh om te blazen en de reien te helpen; en niet bequaem om de noch niet al te dicht bezette zitplaetſen met geluit te vervullen, daer het kuiſche zuinige en ſtemmige volck in zoo kleen een getal vergaderde, dat het telbaer was. Maer ſedert het, als overwinner, begon lant te winnen, en den kreits der veſten wijder uit te dringen, en den geeſt op vierdagen onbeſtraft by dage met wijn te toeven; [1]) toen kregen vaerzen en gezangen meer vryheits. Want hoe zou de ruwe boer, van zijnen arbeit ruſtende, onder het ſtedevolck, en d'oneerlijcke met den eerlijcken gemengt, zich kunnen beſtieren? Alzoo heeft de pijper gebaer en overdaet by de oude kunſt gevoeght, en heene en weder zwierende zijn gewaet langs het toonneel geſleipt. Alzoo zijn oock de toonen met de deftige ſnaren aengegroeit, en de vloeiende welſpreeckentheit heeft eene ongewoone tael voortgebroght, en het nutkundigh voorſtel, [2]) een voorſpeller van toekomende zaecken, verſcheelde niet van de Delfiſche Godſpraeck. Die met treurzangen naer den prijs van eenen ſlechten bock ſtont, heeft korts daer na oock wilde Saters naeckt op het toonneel gebroght, en die eerſt hardt was heeft'er, behoudens de deftigheit der treurſpelen, boertery gezocht in te mengen; om dat de aenſchouwer geoffert en wel gedroncken hebbende, en uitgelaten zijnde, met aenlockingen en aengenaeme nieuwigheit moſt opgehouden worden. Maer men moet de ſchimpers en kakelachtige Saters zoo op het toonneel brengen, en het ernſtige met het boertige zoo mengen, dat niet, zoo wat Godt of helt, met koninglijck gout en purper uitgeſtreecken, eerſt te voorſchijn koome, geenen komenypraet ſpreecke; of terwijl hy ſchuwt te gemeen te ſpreecken niet dan wint en roock voortbrenge. Het treurſpel, dat geene ſlechte vaerzen uitworpen wil, zal ſchaemachtigh onder de dartele Saters verkeeren; gelijck een ſtaetige vrou, die op feeſten tot danſſen gedrongen wort. O Piſones, indien ick ſchimpdichten wou ſchrijven, 'k zou niet alleen ongebloemde en oncierlijcke eige woorden gebruicken, nochte poogen zoo veel van de treurſpelige deftigheit te verſcheelen, dat'er geen onderſcheit zy of Davus ſpreecke; of de ſtoute Pytias, die Simon [3]) voor eenen talent geſnoten heeft; of Sileen, een dienaer en wachter van den alvoedenden Godt. Ick zal een ſchimpgedicht verzieren van bekende zaecken, dat

1) *Den geeſt.... te toeven: geest* is hier „beſchermgeest" en *toeven*, „onthalen, bevredigen."
2) *Het nutkundigh voorſtel:* „de voorſtelling van zaken, die 't nuttig is, te weten."
3) *Davus, Pytias, Simon:* perſonaadjen uit blyſpelen.

ieder hoopt het zelfde te kunnen doen, en die het durf beſtaen, daer over te veel zweete en te vergeefs arbeide. Zoo veel vermagh de orde en de t' zamenvoeginge. Zoo veel luiſters krijgen de gemeene dingen. De Faunen, uit den boſſchen op het toonneel gebroght, hoeden zich, mijns oordeels, datze door al te doorwrochte vaerzen niet dartel zijn, als ofze onder hovelingen en grooten verkeert hadden; nochte vuile of laſterlijcke woorden uitſmijten: want de Ridders, de treffelijckſten, en rijckſten ſtooten zich hier aen: en zy hooren niet gaerne, en prijzen niet het geen de gemeene man prijſt. Een korte lettergreep voor eene lange wort een jambes genoemt, een ſnelvoet; waer van de jambiſche vaerzen ook den naem van trimeter gekregen hebben, wanneerze zesvoetigh waren. Eerſt waren de jambiſche vaerzen van begin tot het einde al eveneens; onlanghs hebbenze oock voegélijck kunnen lijden, dat'er vaſte ſpondeen tuſſchen zijn gevoeght; zulx datze uit de tweede of derde ruſtplaets niet geſtooten werden, om wat langſamer en wat deftiger te klincken. In Attikus edele trimetren worden de jamben zelden gebruickt, in de tweede of vierde ruſtplaetſen; en het brantmerckt Ennius vaerzen, die met eenen grooten boha op het toonneel quamen, datze al te haeſtigh of achteloos, of zonder kennis van de kunſt gemaeckt zijn. Alle oordeelaers zien de feilen der vaerzen niet, en de Romainen loopen'er al te ruigh over. Zal ick daerom in mijne dichten buiten het ſpoor loopen? of achten dat het my vry ſtaet en wel afgenomen zal worden van allen die mijne feilen zullen zien? Endelijck ik heb wel misſlagen vermijt, [1]) maer geenen prijs behaelt. Doorſnuffelt ghy nacht en dagh de boecken der Griecken. Maer onze voorouders hebben Plautus vaerzen en boerteryen zeer geprezen; al te jammerlijck op dat ick niet zegge al te dwaes, zich over beide verwonderende; indien ick en ghy maer kunnen een onbeſchoft van een geeſtigh woort onderſcheiden, en een goet geluit, op onze vingers, en met den ooren oordeelen. Men zeit dat Teſpis het onbekende ſlagh van treurſpelen eerſt gevonden, en op wagens gevoert hebbe die gedichten, welcke gezongen en geſpeelt werden van perſonaedjen, wier aengezichten met wijnmoer beſtreecken waren. Hier na heeft Eſchilus, vinder van grijns en heerlijcke kleedinge, een toonneel van lichte balcken gebout, en hooghdravende leeren ſpreken, en op broozen treden. Na dezen is het oude blyſpel met grooten lof opgekomen: maer de vryheit verviel tot misbruick, en tot een gewoonte die men met wetten toomen moſt. De wet is aengenomen, en de Rey wert

1) *Vermijdt* voor *vermeden*: de vorm is ongewoon.

ftom door verbodt van fchimpen. Onze Latijnfche poëten, die treur- en blyfpelen dichten, hebben niets onbezocht gelaten, en geenen kleenen prijs behaelt, om datze de voetftappen der Griecken dorften verlaten, en hunne eige daeden verheffen: en Italie zoude niet maghtiger door zijne dapperheit en befaemde wapens worden, als door zijne welfpreeckentheit, indien den poëten het vylen en befchaven van hun werck, en het wachten van uitgeven niet verdroot. Ghylieden van Pompiliaenfchen bloede berifpt de vaerzen, die niet lange onder handen en veel verbetert en tienmael uitgefchrabt zijn geweeft. Om dat Demokrijt gevoelde dat het vernuft meer vermoght dan de arme kunft, daerom heeft hy de wijze poëten buiten den Helikon gefloten. Zommige dichters willen hunne nagels niet korten, nochte den baert laeten fcheeren. Zy zijn altijdt eenzaem, en fchuwen de badtftoven; want zy zullen den titel en naem van poeet krijgen, indienze noit het hooft, 't welk met geen nieskruit van drie Anticiren [1]) te genezen was, van Licijn [2]) hebben laeten fcheeren: en ick ben dwaes, die mijne gal in de lente zuivere, niemant zou anders beter vaerzen dichten: maer dit is my de pyn niet waert. Ick zelf, niet fnedigh zijnde, zal dan een wetfteen verftrecken, die het yzer kan fcherpen. Niet fchrijvende, zal ick nochtans zeggen watze behooren te doen, die fchrijven willen: waer door men geeft krijge: wat eenen poeet aenqueecke, en onderwijze: wat betame of niet: waer fchoonheit en gebreck in befta. Wijs wezen is de bron en oirfprong van het fchrijven. Filofooffche boecken kunnen u ftof leveren, en de woorden zullen de zaeck van zelf volgen, bij eenen die geleert heeft wat hy den vaderlande en vrienden fchuldigh zy; met wat liefde hy zijne ouders, broeder en huifwaert moet beminnen; wat eenes Raedtsheeren en Rechters ampt zy; wat eenes veltheeren plicht in den oorlogh vereifche. Zulck een weet voorwaer elck perfoon naer behooren te doen fpreecken. Ick wil dat hy, die kunftelijck wil nabootfen, lette op het voorbeelt van leven en zeden, en daer van de tael ontleene. Zomtijts zal een onaerdigh fpel, fchoon van fpreucken, en wel uitgebeelt, en zonder kunft en geeft, het volck meer vermaecken, en langer ophouden dan vaerzen zonder wijsheit en ratelende grollen. De Zanggodin beftelde den Griecken, nergens naer ftaende dan naer eere, vernuft, en een deftige uitfpraeck. De Roomfche jeught leert met lange redenen een geheel in hondert

1) *Anticiren:* Anticyra, een ftad in Griekenland, beroemd door het nieskruid (Helleborus), dat er groeide en tot genezing van krankzinnigen werd gebezigd. Van daar de fpreekwijze: „gy vaart naar Anticyra," voor „gy zijt mal."

2) Even als thands elken barbier Figaro, zoo noemde men by de Romeinen hem Licinius, als de baardfcheerder van Cezar, door dezen tot Raadsheer verheven.

verdeelen. Laet Albijns zoon [1]) zeggen, indien een van vijf genomen is, wat'er overfchiet? Vier. Ja ghy zult uw goedt wel kunnen bewaren. Doet een by vijf, wat koomt'er uit? zes. Wanneer gelt en goetzucht het hart eens ingenomen heeft, meenenwe dat'er onfterfelijcke vaerzen zullen kunnen gedicht worden. De poeeten willen nut of vermaeck toebrengen; of te gelijck nutte en genoegelijcke dingen zeggen. Al watghe voorfchrijft weeft daer kort in, op dat leerzame zinnen haeft begrijpen 't geen gezeit wort, en dat getrouwelijck onthouden. Al wat overtolligh is, vloêit uit een volle borft. Laet het verzierde om 't vermaeck bykans geloofwaerdigh wezen; en de fabel juift, in al watze wil, geene waerheit fchijnen; en het verflonden kint niet weder levendigh uit Lamiaes buick [2]) trecken. De Raetsheeren walgen van vruchtelooze dingen. De Roomfche jonge Ridders verfmaeden harde poëzy. Wie den oirbaer met het genoegelijck mengelt, den lezer vermaeckende, en te gelijck onderwijzende, die heeft het rechte wit getroffen. Dit boeck wil aen den man: dit gaet over zee, en reckt de faem des vermaerden fchrijvers. Nochtans vint men feilen die men over het hooft moet zien: want altijt klinckt de fnaer niet zoo als het hant en gehoor hebben willen; en dickwils fchreeuwtze te fijn, wanneer menze grof hebben wil: en men treft niet juift altijt het wit, daer men met den boogh naer mickt: maer waer het meeftedeel van een gedicht uitfteeckt, daer zal ick my aen weinige feilen niet ftooten, die uit geen verzuim fpruiten, of die men van nature niet verhoeden kon. Wat dan? Gelijck een letterzetter, [3]) zoo hy altijt in het zelfde mift, hoewel hy berifpt is, niet kan verfchoont worden; en een cyterfpeeler befpot wort, die altijt op eene zelvige fnaere mift; zoo acht ick hem die dikwils mift, en hy wort Cherilus gelijck; over wien ick my al lachende verwonder, wanneer hy twee of driemael een goet vaers dicht; en my jammert, wanneer de goede Homeer eenen misflagh begaet. Maer in een lang werck kan men zich lichtelijck vergrijpen. Poëzy moet wezen als fchildery, van dewelcke eenige u meer vermaecken zal, indienghe dichte byftaet, en andere zooghe van verre ftaet; deze wil in het doncker ftaen; de andere, die het fcherp oordeel des kenners niet vreeft, wil in 't licht gezien wezen: deze wil maer eens aenfchout, de andere tienmael met luft gezien worden. Hoewel ghy, o outfte broeder, van uwen vader te recht geftuurt wort, en van u zelven wijs genoegh zijt, zoo

1) *Albijns zoon:* deze Albijn was een woekeraar.

2) *Uit Lamiaes buick:* beter: „uit den buik eener Lamie." *Lamia* toch is niet zoo zeer een eigen naam, als wel die eener foort van gedrochten, die, den fchijn aannemende van fchoone vrouwen, de kinderen, vooral de knapen, door liefkozingen aanhaalden en ze vervolgends verflonden. In de „Arabifche Nachtvertellingen" vinden wy ze met den naam van „flok-op" (in 't Fr. *goule)* betyteld.

3) *Een letterzetter:* zeer goed; maar Horatius fprak van een kopiïst.

onthout nochtans dit: dat zekre dingen eenen middelwegh hebben, en iet daer in te verdragen is. Een tamelijck rechtsgeleerde en woorthouder [1]) verſcheelt wel van den welſpreeckenden Meſſala, [2]) en weet zoo veel niet als Aulus [3]) Kaſcel; maer evenwel houtmen iet van hem. Middelmatigh in Poëzy te zijn laeten Goden, nochte menſchen, nocht ſchouburgen [4]) toe. Gelijck een ontſtelde muzijck, op groote maeltijden, dicke balſſem, en mankop met Sardiſchen honigh, onaengenaem zijn; om dat men wel zonder die maeltijt houden kan; zoo wort oock de Poëzy, die om het hart te verquicken opgekomen en gevonden is, indienze een weinigh van de volmaecktheit afwijcke, ganſch niet geacht. Die niet kan ſpeelen, onthoude zich van kampvechten; die op den bal, worp en tolſpel niet is afgerecht, houde zijn ruſt, op dat de menighte der toezienderen hem niet met reden uitlachen. Die geen verſtant van dichten heeft, wil evenwel vaerzen maecken. Waerom niet? Ick ben een vrye en welgebooren, byzonder daermen my ſchattende bevint dat ick Ridders goet hebbe, en niemant wat op my te zeggen heeft. Hebtghe natuur niet te baet, onderwint u niet te zeggen nochte te dichten. Ghy hebt het oordeel wel, en de voorzichtigheit. Indienghe nochtans voor dezen iet geſchreven hebt, laet Metius uw vader en ick dat hooren, en daer van oordeelen, en hou uw ſchriften negen jaren by u t'huis. Wat niet uitgegeven is kan men t'elckens uitſchrabben. Een eens geſproken woort wil niet weder te rugge. De heilige Orfeus, der Goden tolck, heeft de woeſte menſchen van moort en het goddelooze leven afgeſchrickt; hierom zeit men dat hy tigers en verſlindende leeuwen temde; en Amfion, de bouwer van het Tebaenſche ſlot, de ſteenen met zijn luitſpel en vleiende gebeden leide, waer hy wilde. Dit was de wijſheit van onts, het gemeen van 't eigen, het heilige van 't onheilige te ſcheiden: te beletten dat men zonder onderſcheit niet by elckanderen ſliep: huwelijcksregels voor te ſchrijven: ſteden te bouwen: wetten in te ſtellen. Aldus zijn de heilige poëten en vaerzen aen naem en faem geraeckt Hier na hebben de treffelijckſten, Homeer, en Tyrteus, de manhaftige harten met hunne vaerzen ten oorlogh aengeſtoockt. De orakels zijn door vaerzen uitgeſproken, en zoo is de wegh des levens aengewezen: der Koningen gunſt is door dichtmaet verkregen: de tooneelſpelen gevonden, en de reſt des langen arbeits ge-

1) *Woorthouder:* „die 't woord voor iemand voert," een „pleitbezorger"

2) *Meſſala: M. Valerius Meſſala*, bygenaamd *niger* of de zwarte, was Konſul in 't jaar 60 voor J. C. (van Rome 693) en een voortreffelijk redenaar.

3) *Aulus: Kascellius Aulus* was een beroemd rechter uit die dagen.

4) *Nochte ſchouburgen:* 't Lat. heeft *columnae*, wat „zuilen, pilaren" beteekent. zoo dat Horatius zoo veel zoû hebben willen zeggen, als: „zelfs de zuilen kunnen geen middelmatige poëzy verdragen." Op de zuilen der gaanderyen plakte men namelijk de tytels der onder deze uitgeſtalde boeken

vonden; op datghe u immers der Zanggodinne, op de lier uitgeleert, en om Apolloos gezangen niet behoeft te fchamen. Men heeft onderzocht, of men door natuur of door kunft een goet vaers dicht. Ick zie niet wat voordeel het ftaen naer de kunft zonder eene rijcke ader, inbrenge; nochte oock niet wat nut een ongeflepen vernuft bare. Het een behoeft des anders hulp, en zy paffen wel te zamen. Wie tot zijn voorneemen wil komen, moet in zijne jongkheit veel lijden, en doen; veele hitte en koude uitftaen; van wijn en minnefpel zich onthouden. Die, in Pytifche fpelen, op de fluit fpeelde, leerde eerft, en ontzagh zijnen meefter. Nu is het genoegh datmen zegge: ick dichte wonderlijcke gedichten: de kramp vaer hem in zijne knie, die de lefte is: ick achte het fchande achter te blijven, en te bekennen dat ick, het geen ick niet geleert hebbe, niet wete. Gelijck de ftadts roeper de lieden om iet te koopen te zamen roept, zoo doet de poeet, die lantrijck is, en veel gelts op woecker zet, de vleiers tot het gewin loopen. Is het een die iemant wel toeven, en voor den lichtbewogen armen hals borgh blijven kan, en hem uit een verwert pleit redden, het zal my wonder geven, zoo die zalige man eenen logenachtigen, uit eenen waren vrient kan onderkennen. Ghy, het zy ghy iemant wat gegeven hebt, of geven wilt, laet die, vol van vreught, tot uwe gedichte vaerzen niet gebroght worden; want hy zal fchreeuwen: fchoon, fraey, braef: hy zal'er om befterven, oock tranen uit zijne oogen ftorten: hy zal opfpringen, met zijne voeten op de aerde ftampen; gelijck die gehuurt zijn om het lijck te befchreien, meer misbaers bedrijven dan de van harte bedroefden; alzoo ontftelt zich de fchimper meer dan de waerachtige prijzer. Men zeit dat de Koningen met veel wijns opvullen, en tot drincken parffen dienze willen doorgronden of hy hunne vriendfchap waerdigh zy. Wiltghe vaerzen dichten, laet u met geen voffenvel bedriegen. Wanneerghe iet voor Quinctilius [1]) laeft, zoo fprack hy: ay lieve, verbeter dat en dat: indienghe zeide datghe niet beter kont, en te vergeefs twee of driemael onderzocht had; dan beval hy het uit te wiffchen, en de qualijck gedichte vaerzen te herfmeden. Indienghe uw gebreck liever woudt voorftaen dan verbeteren, zoo fprack hy niet een woort meer, of dede geene verlore moeite, op datghe te min u en uwe vaerzen zonder naeryveraer alleen zoudt liefkoozen. Een goet en voorzichtigh man zal kunftelooze vaerzen berifpen, de harde beftraffen, de oncierlijcke doorhalen, al te overdadige cieraden befnoeien: die niet helder genoegh zijn, zal hy eenen luifter geven: het twijfelach-

1) *Quinctilius* een bekwaam dichter en kritikus, wiens dood Horatius in den XXIVften Zang van 't Eerfte Boek befchreide. Zie blz. 227.

tige wraecken: en het geen verandering eifcht aenwijzen. Een Ariftarchus zal hy worden, en niet zeggen: waerom zal ick mijnen vrient om beuzelingen verfteuren? Deze beuzelingen zullen den eenmael befchimpten en qualijck onthaelden tot groote gebreken vervoeren. Wijze lieden ontzien eenen dwazen poeet te genaecken, en vlieden voor hem, als van eenen die met fchurft of geluwe, of zinneloosheit, of bezetenheit geplaeght wort. De jongers jagen hem, en nefkebollen [1]) volgen van achter. Dees, terwijl hy hooghdravende vaerzen uitrifpt, en dwaelt, valt, gelijck een vogelaer, die op merlen gaept, in put of graft. Hoewel hy lange fchreeut: helpt burgers helpt! niemant wil hem uithelpen. Indien iemant hem wil helpen, en een tou nederlaten, ick zal zeggen: wat weetghe of hy al willens hier ingefprongen is, en geholpen wil wezen? en ick zal u het omkomen des Siciliaenfchen poeets vertellen. Terwijl Empedokles, [2]) voor eenen onfterflijcken Godt, wil gehouden wezen, fpringt hy al kout in den brandenden Etna. Laat de poeeten, luft het hun, fterven, en bederven. Wie iemant tegens zijnen danck behoudt, doet zoo veel of hy hem doot floegh; en hy heeft het meer als eens gedaen: en of hy al uitgetrocken waer, hy zal evenwel geen menfch weder worden, en de liefde eener fchandelijke doot niet afleggen: en het blijckt niet genoegh waerom hy vaerzen dicht: of hy in zijn vaders affchen gepift heeft: of hy bloetfchendigh eene bezoedelde plaets, van den blixem getroffen, omgewroet heeft. [3]) Zeker hy raeft, en de moeielijcke opzegger van zijne vaerzen verjaeght geleerden en ongeleerden; gelijck de beer, die de tralien van zijn kot gebroken heeft: maer dien hy by de flippen krijght, houdt hy, en vermoort hem met lezen, en als een bloetzuiger laet het vel niet los, voor dat hy droncken van den bloede is.

1) *Nefkebollen* d. i.: „onbedachtzamen, zwakhoofden," *incauti*.

2) *Empedokles:* een wijsgeer, gefchiedfchrijver en dichter van Agrigentum, die tot de fchool van Pythagoras behoorde. Zijn dichtftuk over het wezen der dingen werd in groote waarde gehouden en op de Olympifche fpelen nevens die van Homerus en van Heziodus gezongen. Niet minder dan als dichter, werd Empedokles als mensch geächt; ten blijke waarvan ftrekke, dat hem door zijn medeburgers het ftaatsbewind werd opgedragen, 't welk hy echter afloeg. Men verhaalt, dat hy, nafporingen doende op den Etna, door de brandende lava verrast en verteerd werd. Anderen — gelijk hier Horatius — vertellen, dat hy, zich dès nachts heimelijk van zijn tochtgenooten verwijderd hebbende, in den brandenden krater nederfprong om aan een wonderbare verdwijning te doen gelooven en voor een Gòd gehouden te worden; maar dat zijn met yzer beflagen bergfchoenen, by een uitbarfting van den berg weder opgeworpen, het geheim aan den dag brachten. Diogenes Laertius echter, die 's mans leven opzettelijk befchreven heeft, verhaalt, dat hy, in hoogen ouderdom, op een zeereis omkwam.

3) Immers zoodanige plaats werd als gewijd befchouwd en doorgaands met een fteenen ringmuur omheind of aldaar een tempel gebouwd.

Treurig was, sedert het uitbersten van den oorlog, de toestand geweest van ons Gemeenebest. De belemmering, die de handel, kort te voren nog zoo bloeiende, thands ondervond, had alom verval en ellende te weeg gebracht. Te Amsterdam stonden drie duizend huizen te huur en het gras groeide er op de straten: een handelaar in speldewerk, die drie- a vierhonderd man aan 't werk plach te houden, had er nu drie: een handschoenmaker, die met acht-en-veertig knechts geärbeid had, moest zelf knecht worden. De Regeering der stad schaamde zich zelfs, onder zoo treurige omstandigheden, voort te gaan met het doen der ontzettende uitgaven, welke de bouw van het stadhuis met zich bracht, en had reeds het besluit genomen, om het gebouw maar eene verdieping hoog te maken, toen er gelukkig verandering in dezen toestand kwam. De jeugdige staatsman, die, kort te voren, na den dood van Pauw, tot Raadpensionaris van Holland was benoemd, Jan de Witt, wist de Staten van Holland te bewegen, vredesvoorslagen aan Engeland te doen en die te hernieuwen by gelegenheid van Cromwells benoeming tot Protektor. De vrede werd dan ook op 27 Mei geteekend; doch, als bekend is, onder de vernederende voorwaarde, dat de Prinsen van Oranje voor altijd van het stadhouder- en kapitein-generaalschap zouden zijn uitgesloten, dat onze vlag voor de Britsche zoû gestreken worden, en dat men noch Karel II, noch iemand der zijnen, op onzen herbergzamen grond ontfangen mocht.

Doch, was het land vernederd, het troostte zich in het terugkeeren van den overvloed. Met zoo veel spoeds herstelden zich de verachterde zaken en de welvaart van Amsterdam, dat er in den aanvang van 't volgende jaar een keur moest gemaakt worden tegen de overdaad op bruiloften en maaltijden. Ook de inkomsten der stad ondergingen wederom een belangrijke vermeerdering en men keerde

terug tot het eerſte ontwerp, om namelijk het ſtadhuis twee verdiepingen hoog te maken. De bouw werd nu met kracht doorgezet, en de vertrekken, voor zoo verre zy voltooid waren, met beeldwerk en ſchilderyen vercierd, als blijkt uit de navolgende lofdichten, daarop door Vondel, reeds in dit jaar, vervaardigd:

OP

HET UITDEELEN DER GRAENEN

DOOR

JOSEPH IN EGYPTEN.

GESCHILDERD

DOOR

NIKOLAES STOKKADE.

GEHEEL Egypte brengt den Rijxvooght ſchat en have
En leeft nu zeven jaer by 't uitgereickte graen.
Het vrye volck door noot wort 's Konings eigen ſlave.
Een mans voorzichtigheit kan duizenden verzaên.

OP HET UITDEELEN, ENZ: deze ſchildery bevindt zich boven den ſchoorſteen in het vertrek, thands tot ſlaapkamer voor den Koning ingericht, en het bovenſtaande byſchrift onder aan de lijst der ſchildery. Wagenaar vermeldt dat deze regels aan Vondel worden toegeſchreven, ſchoon hy ze in diens uitgegeven gedichten niet kon vinden. Ondertusſchen ſtaan zy in de 4to uitg. bovenaan in de afdeeling *Lofdichten op Schilderyen*, enz.

OP

DE ROMAINSCHE HISTORISCHILDERYEN,

OPGEHANGEN IN DE BURGEMEESTERSKAMER, EN HAER VERTRECK;

GESCHILDERT DOOR

JOAN LIEVENSZ., GOVAERT FLINCK, EN FERDINANDUS BOL.

SUNT HIC ETIAM SUA PRAEMIA LAUDI.

I.

De Zoon van Fabius gebiet zijn' eigen Vader
Van 't paert te ſtijgen, voor Stadts eere en achtbaerheit,
Die keut geen bloet, en eiſcht dat hy eerbiedigh nader'.
Dus eert een man den Staet in 't ampt, hem opgeleit.

ROMAINSCHE HISTORISCHILDERYEN geen „Romeinſche ſchilderyen," maar. „ſchilderyen, de Romeinſche hiſtorie betreffende."

HAER VERTRECK: namel. het zuidwaarts van de burgemeesterskamer gelegen burgemeestersvertrek.

SUNT HIC ETIAM SUA, CAET.: d. i: „den lofwaardige wordt hier de prijs, dien hy verdient, geſchonken." Zie *Aen.* I, 461.

1 *De Zoon van Fabius:* Quintus Fabius Maximus, zoon van den beroemden Diktator van dien naam, Konſul te Rome zijnde, ontmoette eens zijn vader, en ziende, dat deze geene beweging maakte om van 't paard te ſtijgen en hem te begroeten, liet hy hem vragen, of hy niet wist, wat een Konſul toekwam. De vader, hierop afgeſtegen, omarmde den zoon, en zeide hem, alleen te hebben willen beproeven, of de jongeling zijn waardigheid wist op te houden.

II.

Op 's Burgermeeſters wacht magh Rome veiligh ſlaepen,
Als Markus Kurius, het aengeboden gout
Verſmaênde, zich genoeght met een gerecht van raepen.
Zoo wort door Maetigheit en Trou de Stadt gebout.

2 *Kurius:* deze werd, toen hy Konſul te Rome was, door de Samnieten, die hem in hun belang wenschten te winnen, aan tafel gevonden, zich met een eenvoudig middagmaal van rapen vergenoegende, te welker gelegenheid hy hun vroeg, of zy dachten, dat iemand, die zich met zulk een foberen disch te vrede ſtelde, voor goud te winnen ware.

III.

NEC SPE, NEC METU.

FABRICIUS houdt ftant, in Pyrrhus legertenten.
Het gout verzet hem niet, door fchandelijcke zucht,
Noch elefants gebriefch, en felle dreigementen.
Zoo zwicht geen man van Staet voor gaven, noch gerucht.

NEC SPE, NEC METU: d. i.: „noch door hoop (op voordeel) noch door vrees (bewogen)."

1 *Fabricius*. Pyrrhus, koning van Epirus, met zijn leger in Italiën en tegen de Romeinen opgetrokken zijnde, poogde Fabricius, die door zijn ftadgenooten ondankbaar behandeld was geworden, in zijn belang te winnen; maar noch het hem aangeboden goud noch de plotfelinge verfchijning van een olifant, met welken de Koning hem fchrik dacht aan te jagen, hadden eenigen invloed op den vaderlandslievenden Romein.

OP HET ONTFANGEN

VAN

MOSES WET,

IN DE KAMER DER HEEREN SCHEPENEN.

HEBREEUSCHE Mofes heeft de wet van Godt ontfangen,
Waermede hy naer 't volck van boven wederkeert,
Dat hem eerbiedigh groet, en welkomt met verlangen.
De vrye Staet luickt op, als 't volck de wetten eert.

OP

DE HISTORISCHILDERYEN

TER EERE VAN DE KEURVORSTINNE, DEN VORST VAN ANHALT, EN ALLE NASSAUSCHE HEEREN EN VROUWEN, OP HET STADTHUIS GESCHILDERT

DOOR

G. FLINCK.

HIER openbaert zich 't levensgroote leven
Van Veronees, met kracht en majefteit,
Door vrou Natuur tot fchilderen gedreven.
De Batavier, en Kermerlander pleit
Hier voor het recht der vryheit met Romainen,
Ontzien niet Rome in 't harnas 't hooft te biên,
Te ftuiten die hunn' bontgenoot verkleinen.
Al wort Vitel de weerelt door ontzien:
Al flaven dry gedeelten van der aerde
In zweet, en bloet, gefponnen onder 't juck,
Een yfren juck, dat hunnen hals bezwaerde:
Beleit, en moedt braveeren 't aertfch geluck.

OP DE HISTORISCHILDERYEN: De vervaardiging der hier bedoelde Historiefchilderyen, welke de acht hoeken en vier bogen van de gaanderyen der groote zaal moesten vercieren, werd eerst later en wel omftreeks den jare 1659, toen men de keurvorftin van Brandenburg, Louize van Oranje (zie Deel V, blz. 533 volgg.) benevens den vorst van Anhalt met zijn gemalin en de andere leden van het Huis van Oranje uitnoodigde om Amfterdam met een bezoek te vereeren, aan Govert Flinck opgedragen Den fchilder was 't echter flechts vergund de modellen af te werken, die men waarfchijnlijk aan de hooge perfonaadjen, toen zy de groote zaal bezichtigden, wilde vertoonen, om zich wegens de kale vakken te verantwoorden; doch nadat Flinck in 't daarop volgende jaar overleden was, werd zijn taak door andere meesters opgevat. WAGENAAR geeft in het Ie Boek van het IIIe Deel zijner *Befchr. van Amft* een uitlegging dier fchilderwerken, welke met Vondels poëtifche befchrijving genoegzaam overeenkomt. Hoewel nu dit byfchrift eigenlijk op het jaar 1659 diende gebracht te worden, heb ik 't echter raadzamer geächt het hier ter plaatfe tusfchen de overige dichtftukjens van gelijken oorfprong in te lasfchen.

4 *Kermerlander*: gewone famentrekking voor *Kennemerlander*.

6 *Ontzien*: hier ftaat het w.w. in de 3 p. van 't meerv., hoezeer reg. 4 *pleit* in 't enk. ftond. Mijns inziens laat zich deze afwijking rechtvaardigen, zoo omdat zy de welluidendheid — *ontziet niet* zou niet fraai klinken — als omdat zy de duidelijkheid bevordert. Verkieslijker ware hier echter een ander woord geweest, omdat wy aan 't flot van vs 8 weêr *ontzien* hebben

9 *Dry gedeelten van der aerde*: op deze uitdrukking valt aan te merken, vooreerst, dat *dry gedeelten* voor DE *dry gedeelten* — er was toen nog geen *vierde* bekend — een min zuivere uitdrukking is: ten anderen, dat *van der aarde* hier alleen gefchreven fchijnt om famenfmelting voor te komen. *Aarde* ftaat niet in abl., maar in genit. en 't moest dus *van de aarde* zijn

De Leeuwen gaen het Wolveneſt verſtooren
Van Romulus, en Remus. In een' hoeck
Wort over Rijn de vryheit weêr geboren
Met verwen, in het velt van luttel doeck.
Het raethuis komt u levende openbaeren
Wat Tacitus met letteren en int
U eer ontvoude in zijn beknopte blaeren.
Verzaet uw oogh al die den vrydom mint.
Ziet Burgerhart, een hantvol eedtverwanten,
In ſchaduw van een boſch, op t boſchbancket,
Met eenen eedt zich tegens Rome kanten.
Een Betuver ſtelt Rome zelf de wet.
Arm Kermerlant verheft den Kermerlander,
Helt Bruno trots ten hemel op een' ſchilt.
Zy zweeren hem, en zijnen leeuweſtander.
Op zulk een hooft van onvermogen ſpilt
Het Roomſche heir zoo veele regementen,
Die d' oevers van den Rijn, en Brittenlant
Bezetten, en in hunne legertenten
Van dootſchen ſchrick niet langer houden ſtant.
Uit gulle duin en duingront komt te ſteigeren
De vryburgh van de volcken, plat getreên.
't Gulhartigh volck durf Ceſar halstol weigeren.
Het ruckt te hoop uit boſch, en boereveen.
Wat Ceſar won loopt op een' ſprongh verloren.
De Veengront lijdt niet langer vreemde tael,
En draeght alleen den vryen ingeboren,
Van zee af, tot aen d' oevers van de Wael,
Tot dat de pais met eere wort geſloten;
Out Rome hen omhelſt, als bontgenoten.

13 *De Leeuwen:* de „Batavieren," die toen echter nog niet, als later hun graven, een *Leeuw* in hun wapen voerden.
't Wolveneſt: Romulus en Remus, aan wie de ſtichting van Rome wordt toegeſchreven, waren, volgends de mythe, door een wolvin gezoogd. De uitdrukking is hier echter wat kras; want de Batavieren verdedigden wel hun have en haardſtede, doch gingen Rome niet *verſtooren*, als uit den zin zoû moeten worden afgeleid; ten zij men door 't *wolvenest* niet „Rome," maar „de Romeinen zelve," en hun nederzetting in 't land der „Batavieren ' verſta.
15 *Over Rijn:* dat zoû beteekenen „aan de overzijde van den Rijn." De dichter ſchijnt zich dus voor te ſtellen, als te Rome ſprekende; want ſprak hy te Amſterdam, dan moest hy integendeel zeggen: „aan deze zijde van den Rijn," of: „tusſchen de Rijnmonden."
19 *Eer* voor „vroeger, eertijds."
21 *Burgerhart:* „Claudius Civilis."
26 *Bruno:* „Bruin," door de Romeinen *Brinio* geheeten.
27 *Zijnen leeuweſtander:* zie vs. 13.
33-35 *Gulle duin.... gulhartigh volck:* V. ſpeelt hier met het woord *gul* in zijn oorſpronkelijke beteekenis van: „week, rul," en in zijn overdrachtige van „goedwillig, openhartig."
35 *Ceſar* voor „den Romeinſchen keizer."
Halstol voor „gedwongen krijgsdienst."

OP

DE BRIEVEN EN PAPIEREN

TER TREZORYE GESCHILDERT

DOOR

KORNELIS BRIZÉ.

MEN riep, de druckkunſt en de ſchrijfkunſt zal verwildren,
Nu Hollandt ons verbiedt 't gebruick van Franſch papier.
Ontſla u van dees zorgh, ſprack Amſtels Trezorier:
Brizé beſtelt papier, als hy zich zet tot ſchildren.
Bezie dat tafereel: wat ziet ghy daer om hoogh?
Papieren, bul, en brief: of ſchijn bedrieght ons oogh.

2 Wel beſtaan er drie Plakkaten van de Staten Generaal, waarby, benevens onderſcheidene andere waren, het franſch papier wordt verboden en van welker nadeelige uitwerking Amſterdam en Dordrecht zich allermeest beklaagden; maar die Plakkaten zijn van 2 Nov. 1671, van 12 Febr. 1674 en van 18 Okt. 1688, terwijl het uit de Notulen der Alg. Staten van 21 Aug. 1671 en van 2 en 21 Dec. 1688 blijkt dat Holland tot het nemen dier maatregelen van retorſie medewerkte; doch een verbod van dien aard, dat omſtreeks den tijd der vervaardiging van bovenſtaande regelen dagteekent, is my onbekend.
6 De ſchildery ſtelde namelijk een menigte brieven, papieren, rekeningen, ſchetſen en andere ſtukken voor, die aan een noteboomen ſchot zijn opgehangen: een ſoort van boerebedrieger.

Van de ſchilders, die de hier bezongen kunſtwerken vervaardigden, zijn Govert Flinck, Heldt Stockade en Lievensz. reeds aan den lezer bekend [1]; Ferdinand Bol was in 1611 te Dordrecht geboren en een leerling van Rembrandt, wien hy in vele opzichten op zijde ſtreefde. Hy miste echter het geheim, 't welk den grooten meester kenmerkte, om aan het vleesch die helderheid te geven, welke ons doet wanen, de natuur zelve te aanſchouwen: zijn tinten waren meestal te bruin; doch als historieſchilder was hy een der voortreffelijkſten en zijn kompozitiën zijn allergelukkigst. Zijn meesterſtuk, voor het Leprozenhuis te Amſterdam geſchilderd, doch ſedert de opheffing dier inſtelling naar het Stadthuis overgebracht, ſtelt de Regenten daarvan voor. Even als Van der Helst had Bol vele beſtellingen en ſtierf hy rijk en hooggeächt in 't jaar 1681.

Van Kornelis Brizé is my alleen bekend, dat hy, als ſchilder van zoogenaamde ſtil-levens, de wezenlijkheid op een bedriegelijke wijze wist na te bootſen.

Een ander gedicht van Vondel, dat insgelijks een ſchildery tot

1) Zie Deel VI. 190—198; 376—382; V. 556—558; VI. 53—55; 155.

onderwerp had, bestemd voor een Raadhuis, doch waarvan my de tijd en gelegenheid der vervaardiging onbekend zijn gebleven, vinde hier gevoegelijk plaats:

Ik geef het, gelijk het is overgeschreven naar het oorspronkelijke HS. van Vondel, berustende by den Heer A. D. Schinkel te 's Gravenhage:

OP

DE GELUCKIGE REGEERINGE

VAN

LEYDEN.

DIVES OPÛM, STUDIISQUE ASPERRIMA BELLI.

De Wysheit houdt het roer des staets, en Godts bestieren
Geeft haer den scepter der regeeringe in de hant,
Om met voorzichtigheit de burgers te manieren,
En Leyden handhaeft trou de vryheit van het lant,
Zy wort bevestight met de hoogeschool grootmoedigh,
En met onsterflijckheit gekroont. Gerechtigheit
Omhelst den Vrê, dies vlien Bedrogh en Valscheit spoedigh.
Het nieuwe Athene groeit, nu 't oude in d' assche leit.

Dives opum cant.' d. i „rijk in schatten en hoogst bedreven in oorlogskunsten." Zie *Aen.* I, 14.
2 *Manieren:* hier 't Fr *manier*, dat letterlijk beteekent: „behandelen."
3 Deze regel is in de gedrukte uitgave aldus verbeterd.
En wort behantvest met den schoolstaf, rijck van luister.
4 De gedrukte uitgave heeft.
Omhelst de Vre, dies vlught het valsch Bedrogh by duister.
Zoo wel de stijl van het gedicht als de lof, aan de Hooge School gegeven, schijnen op een vroegeren tijd uit Vondels dichterlijke loopbaan te wijzen. De juiste kennis van het jaar, waarop de schildery vervaardigd werd, die ten dezen bezongen is, zou hieromtrent licht kunnen verschaffen

---

Eindelijk verscheen nog in dit jaar van de hand onzes Dichters een Noodigh Berecht over de nieuwe Nederduitsche misspellinge.

NOODIGH BERECHT

OVER

DE NIEUWE NEDERDUITSCHE MISSPELLINGE.

SEDERT eenige jaren herwaert had Nederduitſchlant het geluck dat vernuftige Schrijvers en Letterkunſtenaers loflijck hunnen yver beſteedden in onze Spraeck te ſchuimen, te zuiveren, te verrijcken, en te regelen, door ſchriften, of letterkunſtigh onderwijs; waerover wy tegenwoordigh niet voorneemen ons inzicht, onder verbeteringe van letterwijzen, te melden, dan alleen wat de misſpellinge belangt, in het verdubbelen der klinkletteren, by weinigen begonnen in te voeren; gelijck (om een voorbeelt te ſtellen) voor *Vader Vaader;* voor *Vrede, Vreede*; voor *Koning, Kooning*, en diergelijke walgende verdubbelingen van klinckletteren meer; quanzuis om de langkheit van den klanck der ſyllabe of lettergreepe uit te drucken, en niet te lezen *Vadér, Vredé, Koning:* welcke verdubbelinge ick, gelijck oock eertijts van wijlen den hooghgeleerden Heere *Voſſius* zelf, oordeéle een ganſch ongerijmde en overtollige misſpellinge te wezen, tegens den vòorgang van Hebreen, Griecken, Latijnen, Italianen, Spanjaerden, Franſchen, Hooghduitſchen, en andere tongen: en ſchoon men dezen voet van verdubbelen al volghde, noch blijft evenwel de twijfelachtigheit der langkheit of kortheit des klancks der ſyllabe of lettergreep, in een ongelijck grooter getal van andere woorden, daer de klanck lang valt, op d'eerſte of tweede of derde lettergreep, gelijck by deze voorbeelden blijkt, namelijck op d'eerſte, in *áfgaen;* op de tweede, in *beerín;* op de derde in *koopvaardý:* het welck ik noodigh vondt aen te wijzen, om den inbreuck van deze wilde woeſtheit te ſtuiten, de Nederlantſche pennen voor d'aenſtootelijcke klippe dezer miſſelijcke misſpellinge te waerſchuwen, en zulck een inkvlack uit onze boecken te wiſſchen.

Onder het Berecht komen de hier volgende regels voor, zijnde een vertaling van het bekende gezegde des Romeinſchen Dichters, *Epiſtol* I, 6, 88.

Si quid noviſti rectius iſtis,
Candidus imperti: ſi non, his utere mecum.

HORATIUS.

Leef lang: vaer wel, of ſlaet ghy beter gelt als dit,
Zoo deel het ruſtigh me: zoo niet, beſtem mijn wit.

Wie met eenige aandacht de vaerzen gelezen heeft, welke ik my veroorloofd heb nu en dan aan te halen uit de gedichten van Jan Vos, zoû misſchien denken, dat Vondels terechtwijzing voornamelijk tot dezen gericht was.

Dit is echter het geval niet. Petrus Leupenius, „bedienaar des Goddelijken woords te Amſterdam," had in zijn „Aanmerkingen op de Nederduitſche taale," die in 1653 het licht zagen, beweerd, dat men gelijke vokaalklanken met gelijke letteren moest ſchrijven: alzoo *taal* en *taale, dwaalt* en *dwaalen; vaader, vreede, kooning,* omdat de *a* klinkt als in *vaatwerk,* de *e* als *vreet,* de *o* als in *koon.* Het was tegen deze „misſpelling", gelijk hy ze geliefde te noemen, dat Vondel opkwam. Maar dewijl men van ouds her in Nederland begrepen ſchijnt te hebben, dat het behoud des lieven vaderlands van de ſpelling afhing, was het niet dan zeer natuurlijk, dat Petrus Leupenius zich deze te-recht-wijzing niet weinig aantrok. 't Was dan ook wat erg, te beweeren, dat een Predikant zoû kunnen misſpellen en een Paapſche kouſekooper gelijk hebben! Hy ſtrafte hem dan ook voor zijn vermetelen waan, in een werk, dat tot opſchrift had: „Naberecht gedaan op J. van Vondelens noodigh berecht over de nieuwe Nederduitſche misſpellinge door Petrum Leupenium, Bedienaar des Godlyken Woords t'Amſterdam, By Hendryk Donker, boeckverkooper in de Nieuwebrugſteeg int Stuermans gereedſchap." Hoe de WelEerwaarde en Zeer Geleerde daarby aan Vondel zijn ongelijk bewees, behoef ik maar door een paar ſtaaltjens aan te toonen, die genoeg zullen doen zien, dat Vondel geſlagen, verbrijzeld, ja vernietigd was, om nooit meer op te ſtaan. „De Lucifer," zegt Leupenius, „bevat gruwelen, die Vondel niemand heeft in geſteeken dan Lucifer zijn meeſter,

de vaader des leugenen, en niet te achten dan de onmeetelyke verdraagſaamheyd Gods, dat niet de maaker, de ſpeelders, te ſaamen met de kykers van dat gruwelſpel, op ſtaande voet by Lucifer in de helle ſyn verſonken" — Hy beſluit met de volgende woorden: „Het waare dan meer eer geweest, voor Vondelen, indien hy ſynen Lucifer in de helle hadde laaten blyven, dan dat hy ſich ſoo laatdunkende hadde geſteeken in dingen, daar hy geen kennisſe van heeft. Doch ik hoope, dat de ſpookerye van *Lucifers vall* een voorſpook is van ſynen eigenen val, wanneer de menſchen, ſiende ſyne ydele vermeetelheid, een walginge van ſulk een ſtinkend aas ſullen krygen. En God doe hem die genaade, dat hy, gevallen ſynde, door een waare boetvaardigheyd mag opſtaan, eer dat hy teene male vervalle by ſynen Lucifer in de onderſte helle, in de vlamme van het onuitbluſchelyk vier."

Tot eerſten Raad en Direkteur-Generaal van Neêrlands Indiën, als mede tot Opperbevelhebber over de krijgsmacht der Oostindiſche Maatſchappy, zoo te water als te lande, was omtrent dezen tijd door Bewindhebberen benoemd Gerard Hulft, die in 1645 Sekretaris der ſtad was geweest en den Staat in verſchillende betrekkingen, onder andere op de vloot tegen de Engelſchen, gediend had. Vondel, die met den Amiraal, even als vroeger met Reael, ſchijnt bekend geweest te zijn, ſchreef by zijn afbeelding, door beider vriend, Govert Flink, vervaardigd, het navolgende:

OP DE AFBEELDINGE

VAN

DEN E. HEERE

GERARDUS HULFT,

GESCHILDERT DOOR

G. FLINCK,

TOEN HY STONT OP ZIJN VERTRECK NAER OOST-INDIËN.

ALDUS leeft HULFT tot eer der Haſſelaren.
Ons Raethuis viel zijn moedigheit te kleen:
Hy wou voor 't lant zich wagen op de baren,
Daer Hollant en Britanje om 't zeerecht ſtreên.
Dat 's niet genoegh: dees zeehelt zet ons palen
Noch verder dan de Straet van Gibraltar,
Op 't heerlijck ſpoor der Hollantſche amiralen,
Uit liefde tot de ſchoone morgenſtar;
Daer ſluit zijn hoop een nieuwe weerelt open.
Wat meer? al wat een edel hart durf hopen.

1 *Tot eer der Haſſelaren:* Hulft was van moeders zijde aan de Hasselaren vermaagschapt.
2 Verſta. „hy wilde zich niet te vrede ſtellen, met op 't ſtadhuis een ſtille betrekking waar te nemen"
3,4 Uit deze regels leeren wy, dat Hulft, in welke hoedanigheid dan ook, in een der zeegevechten, aan Engeland geleverd, heeft mede gevochten.
5 *Zet ons palen:* lees hier ter vermijding van alle dubbelzinnigheid. „verzet onze palen," d. i.: „breidt ons gebied uit."
8 *De ſchoone morgenſtar* voor „Oostindiën."

Voorts bezong hy het vertrek van Hulft [1]) in het navolgende gedicht:

1) Hulft vertrok met het fchip *de Paerle*, gelijk wy leeren uit het fraai gedicht van zekeren I S. V. C., in *Clioos Kraam* voorkomende en tot opfchrift hebbende „*Voorwind naa nieuw Batavia* Aan het fchip *de Paerle*, voerende den Heer GERARD HULFT; uyt het Secretarisfchap der ftad Amfterdam beroepen tot Hooge Raad van Oostindiën."

OP HET VERTRECK

VAN

DEN E. HEERE

GEERAERT HULFT,

Direkteur Generael in de Oostindien.

HAE TIBI ERUNT ARTES.

MANHAFTE Hulft, een ieder wort
(Beftrafme, indien ick mis)
Een geeft van boven ingeftort,
Die naeu verzetbaer is.
Elck heeft zijn treck en tegenheit,
Tot dit, van dit en dat.
Wie breidelt dees genegenheit,
Dat zy niet uit en fpat,
En uitberft, d' eene of d' andre tijt?
Men onderdrucktze wel
Een poos, maer geenzins zonder ftrijt,
En innerlijck gequel.
Natuurwet wanckelt niet zoo licht,
Hoe hardt zy wort gefchockt.

HAE TIBI ERUNT ARTES. d i „dat zal uw kunst (uw toeleg) zijn." Zie *Aen.* VI 852.
4 *Die naeu verzetbaer is:* d. i.: „die zich moeilijk laat verzetten."
5 *Tegenheit* of „tegenzin."

Zy zet zich fchrap, en fluit zich dicht,
En ftaet, gelijck verftockt.
Lykurgus, die wel eer tot nut
Van Lacedemon fchreef,
Door wet, die Staet en fteden ftut,
Dees nutte waerheit fteef.
Wanneer de jongkheit aen de poort
Van haeren leitsman quam,
Hy uit den aert van elks geboort'
Een zeker teken nam
De vrye keur haer vryheit hiel
In 't kiezen onder veel,
Een oefentuigh, daer 't oogh op viel.
Natuur gaf elck zijn deel.
Men greep, als in een oorloghsbuit,
Dees fnel, en die bedaert,
Een' ring, een pen, een vijl, een luit,
Een boeck, een beelt, een zwaert:
En op het geen een ieder greep,
Gedreven van zijn lot,
De kiezer dan zijn zinnen fleep,
Gelijck een ampt, van Godt,
En vrou Natuur, hem opgeleit.
Wie hier aen twijfel flaet,
Die haele op Jakatra befcheit
By u, den Eerften Raet
Van ons Ooftindiaenfch gebiet,
En fcheppe een blijck uit u,
Die ruim moeft weiden, anders niet,
Van enge paelen fchuw.
Dies viel ons ruim en nieu Stadthuis
Uw' ruimen geeft te kleen.
Het zitten op ons wapenkruis
U ongemacklijck fcheen,

19,20 De zin is: „bekrachtigde deze nutte waarheid, door het maken eener wet." De bygevoegde woorden: *die Staet en fteden ftut* zijn hier m. i. overtollig en der duidelijkheid hinderlijk, immers zy flaan op *de wet* (in 't algemeen), terwijl hier van een *byzondere wet* gefproken wordt. Hadden rijm en maat nog veroorloofd te fchrijven: „door *eene* wet, die den Staat en (zijne) fteden *ftutte*," de uitdrukking ware verdedigbaar geweest.

21 22 *Aen de poort Van haren leitsman*: verfta: „binnen de fchoolpoort."

23 *Uit den aert van elks geboort'*: niet gelukkig, voor „uit elks ingeboren aart."

25-37 Ook hier eifcht de zin verduidelijkt te worden. De dichter wil zeggen. „ieder (knaap) had vrije keuze uit de vele oefentuigen, die hier tentoongefteld waren. De een greep onmiddelijk, de ander met eenig overleg of weifelen, naar het voorwerp, waar zijn natuurlijke aanleg hem op wees, deze naar een ring, gene naar een pen, vijl, enz en alsdan werd ieder opgeleid om zijne oefeningen te bepalen tot het beroep, 't welk de keuze, door hem gedaan, had aangewezen als met zijn natuurlijken aanleg overeenftemmende

43 *Die ruim moeft weiden* voor „die u in een ruimen werkkring bewegen moest"

45 *Ons ruim en nieu Stadthuis*: verfta: „*zelfs* ons ruim Stadhuis," of „ons nieuw Stadhuis, *hoe* ruim ook." Vergelijk het hier voorafgaande gedicht blz. 622, vs 2

Dat dreef u naer het zeegevecht;
Een zorgelijcke kans,
Daer 't Britſch en Hollantſch waterrecht
Elckandere om den krans
In 't zeeperck ſloegen, en de brant
Den Oceaen ontſtack,
De lontſtock, in uw rechte hant,
Kartouwen, krack op krack,
Aen 't baeren holp, en ſtael en ſchroot
En ketens van metael
Ten beſte gaf aen 's vyants vloot,
En zijnen Amirael.
Ghy ſtreckte, in 't midden van 't geſchreeu,
Van brant en gloet en vloet,
Een klaeu aen Hollants waterleeu,
Geverſt in Engelſch bloet.
Nu dreef de zelve waterzucht
U naer d' opgaende zon,
Ter weerelt uit, in ruimer lucht,
Zoo wijt men zeilen kon.
De hoop van Ridder Maerſeveen
En onzen Vryheer Graef
Verzekert ons, dat ghy 't Gemeen
Zult voorſtaen, ruim zoo braef
Als oit een Amſterdammer zoon
Zich in het Ooſten droegh.
De Deught begeert geen rijcker kroon:
Deze is haer eer genoegh.

49 Vergelijk het vorige gedicht, blz. 622
75 *Waterzucht* voor „zucht naar de zee."

Onder de geſchenken, welke nu en dan aan den nieuwen Direkteur werden toegezonden, behoorde een etenstafel van toetsſteen, waarop een krans of bloemſlinger, uit paerlemoer vervaardigd, en de heerlijkſte figuren vertoonende, was ingelegd. De maker van dit kunstſtuk was zekere Dirk van Rijswijk, die in dat ſlach van mozaïek, 't geen men thands ſchier by uitſluiting in Italiën weet te bewerken, een groote bedrevenheid ſchijnt gehad te hebben. Vondel, 't zij door Bewindhebberen, of door zijn eigen ſmaak voor ſchoone bloemen, ons reeds herhaaldelijk gebleken [1]), daartoe aangeſpoord, bezong dat meesterſtuk in een fraai gedicht, 't welk ik hier den lezer aanbiede.

1) O. a. uit de *Geboorteklock*, Deel II, blz. 547, en uit het gedicht op *Seghers*, Deel V, blz. 556.

OP

DEN TAFELKRANS,

VOOR DEN HEER

GEERAERT HULFT,

Direkteur Generael in de Oostindien,

KUNSTIGH VAN PARLEMOER IN EEN TOETSSTEENE TAEFEL

DOOR

DIRCK VAN RIJSWIJCK

GEVLOCHTEN.

MATERIAM SUPERABAT OPUS.

De dorre toetſteen, daer Natuur
Geen plant in poot, noch bloemen zaeit,
Als 't licht zijn aenſchijn herwaert draeit,
Na 's winters buien, kout en guur;
Die ſteenen gront, dus net geploeght
Met kunſt, van Rijswijcks eêle hant,
Een lente baert, als vruchtbaer lant,
Dat zijnen hovenier vernoeght.
Hier blinckt de ſchoone regenboogh,
Van bloemen, lofwerck en feſtoen,
Uit root en blaen en geel en groen
En gout gemengelt, in ons oogh.

MATERIAM SUPERABAT OPUS: d. i. naar des dichters bedoeling: „hoe kostbaar ook de ſtof ware, uit welke het werk was ſamengeſteld, de kunst, aan den arbeid te koste gelegd, verdiende nog hoogeren prijs." Zie OVID *Metam* II, 5.

9-12 Een volkomen beſchrijving van hetgeen men thands gewoon is, Florentijnsch mozaiek te noemen. Zoo bloeiden toen in ons kleine Land alle kunſten, ook die, waarvan wy ons ſedert lang den roem geheel hebben laten ontnemen.

Wie zou gelooven, ſchoon men 't zwoer,
Dat dit geen zomerlovers zijn,
Noch bloemen, anders dan de ſchijn,
En anders niet dan parlemoer?
O parlemoeder, uit der zee
Gebooren als de Koningin
Van Cyprus, ghy ontvonckt de min
Van Hulft te Jakatra alreê!
Wat ziet hy door den minnegloet
Al ſchoonheit in dien tafelkrans?
Hoe gaet zijn geeſt hier om ten dans
En danſt dees ſchoonheit te gemoet!
Hier geeft genoffel, leli, roos,
Gemenght uit onderſcheiden kleur,
Trots Indiſch velt, een lucht en geur.
Hier praelt robijn, ſaffier, turkoos.
Hier blinckt de gout- en zilvermijn.
Hier rijſt de witte morgenſtar.
Zy voert den dagh af op haer kar,
En bootſchapt ons den zonneſchijn.
Hier waſt de blaeuwe korenbloem,
En ſpijſt de Raden aen den diſch.
Hier leeft de trosbloem, en melis,
En wat ick naeulix ken noch noem.
Het onverwelckbre klimop klimt,
Als 't hart van Hulft, al even bly
Van groente, en vreeſt geen winterty
In 't Ooſten, daer geen ſneeubeer grimt.
Hier quetſt de hulſt, gelijck de maeght,
Die zuiver is van hart en gront,
Den wulpſchen wederſtreeft, en wont
Die haer iet vergen ongevraeght.
De paeuweſtaert, de duivenhals,
De fenix kan niet ſchooner zijn;
Ook geen narcis in kriſtalijn.
Noch is de ſchijn in 't water valſch.
Hier leght de ſchilder zijn pallet
En rijck penſeel uit zijne hant:
De juwelier acht diamant,
Noch dier geſteente, in gout gezet.
Dees kunſt ſchept, uit een ruwe ſchulp,
Geſteente, en tulpen, knoppen, blaên,

15 *Anders dan de ſchijn:* verſta· „dat het niet anders is dan de nabootſing"
25 *Genoffel:* d. i.: „nagelbloem."
30 *De witte morgenſter.* de *aster* of „ſterrebloem."
47 *In kriſtalijn* voor „in water."
48 *Noch is de ſchijn in 't water valſch*· d. i.: „ook die nabootſing is de natuur niet ongelijk."

Geſtarnte, en licht, en zon, en maen.
Zy neemt vernis noch verf te hulp.
De ſchilderkunſt verſchiet haer verf,
Gelijck de maeght haer friſſche jeught:
De tulpen zien haer waerde en vreught
Verwelckt, of ſchricken voor bederf:
De rijp, de nevel en de miſt
Verſtickt de tulp: een felle ſtorm
Vernielt de bloem, een bitſe worm
Verſlijt haer leven, eer men 't giſt:
De parlemoerbloem, op haer ſteel,
Volght d' eeuwigheit, in duurzaemheit,
En blijft tot dat de weerelt ſcheit.
Waer bloeide oit eêler bloemprieel!
Dat een Japonner, of Chinees,
Of Perſiaen, of eenigh Heer
Den diſch met kunſtgerecht ſtoffeer'
Zoo koninckljck, zoo rijck, als dees.
Indien ons d' eer gebeuren magh
Dat Hulft, van blijſchap aengewinckt,
Hier aen op Hollants welvaert drinckt,
Met zijnen Raet en Hofgezagh;
Dan zal zijn diſchkrans mijn gezang
Vercieren meer dan lauwerier:
Dan zing ick met een blijder zwier:
Zoo leef hy vrolijck jaeren lang.

69 *Een Japonner* voor „een inboorling van Japon of Japan." Zie blz. 137. Thands zegt men gewoonlijk· „een Japanees."

74 *Van blijſchap aengewinckt* voor „wanneer de vreugde hem toewenkt," of, met andere woorden: „by den genoeglijken disch "

76 *Hofgezagh*· „civiele en militaire ſtoet," voor 't geen wy nu „Huis" zouden noemen.

77,78 Verſta: „dan zal de eer, zijn gast te zijn, mijn ſchoonſte belooning wezen '

Voorts zond hy hem nog zijn eigen afbeeldſel met het volgende gedicht, te merkwaardiger, om dat het een letterlijke voorſpelling bevat van het lot, dat den wakkeren held later treffen zoû.

AEN

MIJNE AFBEELDINGE,

DOOR GOOVAERT FLINCK GESCHILDERT,

TOENZE DEN HEER DIREKTEUR GENERAEL IN OOSTINDIEN
TOEGEZONDEN WIERT.

GHY ſteeckt dan af, voor d' Amſterdamſche paelen,
Om over zee te zweven, daer de dagh
Batavie vergult met d' eerſte ſtraelen,
En geuren brengt, uit ootmoedt en ontzagh:
Daer d' eilanden om ſtrijt, van alle kanten,
Aenhouden om gehoor, voor 't Hollantſch hof,
Door Koningen en ſmeeckende gezanten,
Met hunne kroon gebogen in het ſtof.
Wanneer ghy koomt in 't Ooſten te belanden,
En d' eer geniet, dat HULFT u wellekoomt,
Zoo kuſt dien helt eerbiedighlijck de handen;
En melt hem, wat ick onlangs heb gedroomt.
De duiſtre nacht bedeckte met haer vlogelen
De kamer, daer ick eenzaem lagh en ſliep,
Als HULFT, beluſt op vangſt van 't puick der vogelen,
[Zoo 't ſcheen] door 't rijck kanneelboſch jaegen liep.
Hy volghde in 't ende een Duif, wiens pennen bloncken
En flickerden van zilver, en fijn gout,
En purperverf, en ſcheen van min t' ontvoncken,
Om zoo veel ſchoons als haere pluim ontvout.
Eneas volghde aldus, door boſch en ſtruicken,
De vogels, hem geſtuurt van 's moeders dack,
Op dat hy hen, als leitsmans, moght gebruicken,
Op 't heilzaem ſpoor naer Junoos gouden tack.
De Boſchduif ſtreeck op een' kanneelboom neder.
De Hollander, gedoocken onder 't loof,

3 *Met d' eerſte ſtraelen:* omdat Batavia, als oostwaart van ons liggende, vroeger dan wy door de zon beſchenen wordt.
4 *Uit ootmoedt en ontzagh:* ſtoute beeldſpraak zelfs de „zon" vernedert zich hier voor de „Kompagnie."
21-24 Zie Deel V, blz. 255, 256.

Viel op een knie met zijne jaghtbus weder,
Gelijck hy plagh, en mickte op dezen roof.
Mijn geeſt verſchrickte, en, om hem in te toomen,
Sprack dus bedacht den jongen ſchutter aen:
O Jongeling, hoe wil u dit bekoomen?
Het ſchieten is u leſt niet wel vergaen,
Ghy jaeght, 't is waer, geen' draeck, noch Kolchis ſtieren,
Noch everzwijn, noch tigers, wilt van aert:
Maer uwe jaght naer tamme en macke dieren,
Is 't voorſpoock, dat my allermeeſt vervaert.
Geen Duif noch ſpreeu heeft vreeſſelijcke kluiven,
Noch moort geen menſch: maer echter hou u ſchuw:
Verſteur geen vlucht van ſpreeuwen noch van Duiven:
Hoe mack zy zijn, die vogels dreigen u.
Het heught my hoe een ſpreeu u had gebeeten,
En meer gewont dan ſtael en donderkloot,
Daer 't Britſch geſchut op zee van was bezeten,
Toen ghy den Teems braveerde met ons vloot.
Dus ſprack ick nauw, of 't vogelroer, geſprongen,
Gaf met zijn ſlot den ſchutter eenen ſlagh
Op zijne heup, dat hem, van pijn gedrongen,
Het hart ontzonck, daer hy ter aerde lagh.
De droomgodt was op dezen ſlagh vervloogen
Naer zijn ſpelonck. 'k Ontwaeckte in 't bange bedt.
En ſchoon ick my geluckigh vont bedrogen,
Noch bleef mijn hart met ſchroomte en ſchrick bezet.
Nu wenſchte ick, dat hy geene Duiven langer
Belaeghde op tack en boom, noch in haer vlught,
Al gingenze oock van een muſſchaetnoot zwanger,
Of pijpkanneel: hy ſchuw' die duivevlught,
Hy ſchuwe mede Ooſtindiſche harpyen,
Een ſnoot gebroet, bekent in d' oude tijt,
Het welck op ſtrant een anders gaſteryen
Beſmet, en noode een diſchgenootſchap lijdt.
Het aenzicht ſchijnt een maeght gelijck van wezen.
Zy hongert van geen diſchgerecht verzaet.
Haer kraeuwels, ſcherp geſlepen, ſtaen te vreezen.
Zy ſcheit met ſtanck, en vloeckt al watze haet.
Men moet haer neſt met achterdocht genaecken:
Want ſtaet men haer een voet te na in 't licht,

32 *Het ſchieten is u leſt niet wel vergaen* een ſpreeuw, welke Hulſt geſchoten had, had hem in de hand gebeten Zie vs 41.
44 Vergelijk de vorige gedichten op Hulſt, blz 622, vs. 3—4, en blz. 625, vs. 49.
52 *Schroomte* voor *ſchroom*, als meermalen
55 *Muſſchaetnoot: ſc* waar 't in 't Sp. of Ital. voorkomt, verandert by ons regelmatig in *ſch*· zoo *bosco* —„*boſch*," *muscado* — „*muſchaet.*"
57 *Ooſtindiſche harpyen*· zie over de Harpyen Deel IV, blz. 609

Zy zal een' vloet van dreigementen braecken:
Of zwijghtze ftil, zy moort met haer gezicht.
Nu zijt mijn bode, en melt dien helt mijn zorgen,
Als ghy belant in 't hof, daer hy gekeert,
En uit gevaer, ter goeder tijt, geborgen,
Het roer van nieuw Batavie regeert.

Men ziet uit dezen poëetifchen brief dat Vondel gedroomd had, hoe Hulft op de jacht een duif had achtervolgd, en hoe, toen hy op haar aanlegde, zijn roer hem in de hand gefprongen was en hem getroffen had: — uit welken droom de dichter aanleiding fchijnt te nemen, zijn vriend, die misfchien wat al te ontvlambaar voor de fchoone fekfe was, te waarfchuwen tegen alle, vooral tegen Oostindifche minnaryen. Maar wat gebeurde? Onze krijgsmacht in de Oostindiën was toen bezig, de Portugeezen aldaar uit alle hunne bezittingen te verdrijven: reeds had dit onder anderen plaats gehad op Ceylon: en de eenige ftad, aldaar nog in hunne macht gebleven, was Colombo, welk woord, als men weet, „duif" beteekent. Voor deze vesting floeg, in 1656, de wakkere Hulft het beleg en werkelijk vermeesterde hy die, doch bezweek zelf aan de gevolgen eener by de beftorming ontfangen wonde. Jammer, dat Vondel niet by den droom de dagteekening vermeld heeft, waarop die plaats had: t zoû nog al kurieus zijn, te weten, of die dag overeenftemde met dien, waarop de moedige bevelhebber fneuvelde: — van hoedanig famentreffen meer voorbeelden beftaan. De vermeestering van Colombo en de dood van Hulft werden — om dit onderwerp hier af te handelen, door Vondel herdacht in 't navolgende byfchrift:

OP

DEN EDELEN HEER

GEERAERT HULFT,

Eersten Raet en Direkteur Generael van Oost-Indiën,

OPPERBEVELHEBBER OVER DE KRIJGHSMAGHT, ZOO TE WATER ALS TE LANDE, GEZONDEN NAER CEYLON, EN DE KUST VAN INDIËN.

De hooftbevelsheer HULFT, om Lisbons maght te dwingen,
Quam dus Kolumbe, uit laſt der Maetſchappy, beſpringen;
De zeeſtadt zwichte in 't ende, en om het hart beknelt,
Stont ademloos, en reede op 't punt van overgeven,
Als hem een kogel trof, in 't opgaen van zijn leven.
Zoo ſtorf die Veltheer, ſtaende in 't harnas, als een helt.

Ook op de beeltenis van een ander beroemd bevelhebber onzer macht in de Indiën, Rijklof van Goens, mede door Flinck vervaardigd, leverde Vondel een byſchrift:

OP

DEN E. HEER

RIJCKLOF GOENSZ,

Raet in de Oost-Indiën.

GESCHILDERT DOOR

G FLINCK,

TOEN HY OP ZIJN VERTRECK STONT.

Zoo leeft hy, die de kroon des Indiaenſchen Raets,
Waer aen een perle ontbreeckt, te Jakatra zal ſluiten.
Het oirbaer van 't gemeen bewaert deze ope plaets
Voor GOENSZEN, daer de zon de winters weet te ſtuiten.
Ons nieuw Batavie voor 't oude zaeit en maeit.
De geur des morgenſtonts, zoo menigh jaer geroocken,
Bekoort hem dat hy weêr het hooft ten ooſten draeit,
En naer den dagh verlangt, die, kruidigh opgeloocken,
Hem krachtigh derwaert treckt, ten dienſt van 't vaderlant.
Het roer des wackren Raets magh ſlaepen op zijn hant.

TOEN HY OP ZIJN VERTRECK STONT: dat hier van een tweede reis naar de Oost geſproken wordt, blijkt uit vs. 7. Van Goens was 't eerst naar de Oost geweest in 1652, toen hy aldaar verſcheiden voordeelen voor de Compagnie bedong. In de twee volgende jaren was hy Prezident van de Weeskamer en deed, als Kommisſaris, een reis naar Perſiën. In 1655 was hy Bevelhebber der retoervloot, doch vertrok kort daarop weder van hier naar Indiën met den tytel van buitengewoon Raad. Twee malen was hy Gouverneur van Ceylon, werd in 1661 ordinaris Raad, in 1675 Direkteur-Generaal, en in 1678 Gouverneur. In 1682 terug gekeerd, ſtierf hy kort daarna te Amſterdam. Van Haren laat zijn Agon, Sultan van Bantam, — zie *Agon*, IV Bedrijf. — aldus van hem ſpreken:

Hun heerschzucht (der Portugeezen), *gierigheid, wreede en barbaarſche woede,*
Was 't daar ons Matelief, daar ons Van Goens voor hoedde
De Nederlander toen was matig, wijs en vroom,
En 't Oost zag uw gebied vermeerdren zonder ſchroom.

De dood van Innocentius X had den pauſelijken zetel opengelaten. Tot zijn opvolger werd gekozen Fabius Chigi, die onder den naam van Alexander VII zijn ambt aanvaardde en wiens inwijding Vondel in het navolgende gedicht bezong.

OP HET INWIJDEN

VAN

ZIJNE HEILIGHEIT

ALEXANDER DEN VII.

TU MAXIMUS ILLE ES.

GELIJCK de Wijsheit zich een huis
Op zeven pylers ſticht,
Dat voor geen buldrend zeegedruiſch,
Noch regenbuien zwicht;
Zoo zienwe 't hof van Vatikaen
Gegrontveſt ſterck en vaſt,
Dat op geen brullenden Orkaen
Noch donderſlaegen paſt.
De Deughden zijn wel lotgemeen,
By druppels uitgeſpreit,

TU MAXIMUS ILLE ES d. i. „gy zijt die allergrootſte." Zie *Aen.* VI, 845
2 *Op zeven pijlers* de zeven Hoofddeugden, alsmede de zeven heuvelen, waar Rome op gebouwd is.
9 *Lotgemeen* voor „naar 't lot valt."
10 *By druppels uitgeſpreit* voor „in meerdere of mindere mate aan de menſchen toebedeeld"

Maer zelden vint menze al in een.
Dit wort Nature ontzeit
Dat bleeck, toen d' opperfte Gena,
De kracht van 's hemels Geeft,
Zich ftorte zonder wederga,
Op 't heiligh Pingfterfeeft;
Daer Godts Apofteldom, by een
Vergadert, onder 't dack,
Verlichte Griecken, en Hebreen,
En al het volck ontftack.
Dat bleeck noch onlangs, toen de Keur
Te Rome, een wijl verwacht,
Gelijck een leiftar, eintlijck deur
De nevels heenebrack,
En 't lot des hemels Chisius
Verhief op 't hooghfte altaer,
Met een' gemeenen vredekus,
En wenfch: dat menigh jaer
De Kruisftaf door zijn fleutelmaght
Regeere in vrede, en pais.
Dat Fabius zijn grijs geflacht
Verçiere in 't Kerckpalais,
Als braeffte hoofttack van den ftam,
Die, door zijn wijs beleit,
Kartagoos toght den fcheut benam,
En, Rome in veiligheit
Herftellende, met recht den naem
Van Allergrootfte kreegh;
Een eer, bekent door d' oude Faem:
Maer Alexander fteegh
Noch hooger met de Myterkroon,
Ge-eert door zulck een' helt,
Hanthaver van zijn voorzaets troon,
Ten trots van 's Turcks gewelt,
Dat eeuwigh op Godts Kerckdeur brult.
Al dwongh de Macedoon
De weerelt; dees zal met gedult

21 *De Keur:* de „verkiezing van een nieuwen Paus."
25 *Chisius*· Latijnfche vervorming van *Chigi*.
31 *Zijn grijs geflacht*. het geflacht Chigi was uit Sienna afkomftig en werd onder de aanzienlijkfte van Rome geteld. — Voor 't overige fpeelt de dichter hier met den naam van Fabius, dien Alexander VII voor zijn verheffing droeg, en dien van den Romeinfchen Konful, die Hannibal op zijn veldtocht tegen Rome het doordringen belette, of, als V. vs. 35 zegt, hem *den fcheut benam*. De voorftelling echter, alsof de nieuwe Paus uit den ftam der oude Fabiusfen ware voortgefproten, is ten eene male verzierd. Hy droeg dien naam enkel als doopnaam, terwijl die by den Konful een geflachtsnaam was
38 *Allergrootfte:* „Fabius *Maximus*," op wien de als motto gebezigde regel van Virgilius ftaat.
46 *De Macedoon* „Alexander de Groote," wiens naam aan Vondel een nieuwe aanleiding geeft om vergelijkingen en toefpelingen te maken.

En zijn' godtvruchten toon
Van wijsheit en rechtmatigheit
Veroveren, al wat
De woeftheit van Godts wetten fcheit.
Zoo groeit Sint Peters Stadt;
Terwijl elck ftil te weide gaet,
Waer 't eickloof fchaduw geeft
Het volck, dat, op dien toeverlaet,
Geruft in vrede leeft;
Zoo wijt d' Aertsherder, op de wacht,
De bergen gade flaet,
D' orakelrol zet in haer kracht,
Die dezen gulden Staet
Ons fpelde, jaeren lang vooruit;
Een teecken dat dit lot
Zich voeght naer 't eeuwigh raetbefluit.
Dus ftont de Kerck, van Godt
Gewijt op bergen, voor 't gezicht
Van David, die haer zagh
Ontworpen in 't voorziende licht,
Op haeren fchoonften dagh.
Daer gaet de zanger aen den rey,
Verruckt in haeren lof.
Wat Keurfeeft hem noit ftof ontzey;
Hier vint hy rijcker ftof.

55 *Het volck:* beter ware: „aan het volk," of „den volke"
59 *D' orakelrol zet in haer kracht* voor „de profetiën vervult"
64–68 Toefpeling op Pfalm LXXVII: 3.

Eene der eerfte verrichtingen van Alexander VII was, aan den hier boven [1]) door ons genoemden Abt Bartholdus Niehufius een jaargeld toe te kennen en hem te verheffen tot Bisfchop *in partibus* van Myziën, terwijl de Aartsbisfchop van Ments hem aanftelde tot Wijbisfchop van Erfurt. Zijn wijding als Bisfchop had plaats te Ments in de Maand Juny van dit jaar, ten overftaan van De la Torre, Bisfchop van Efezen en Paufelijke vikaris in de Nederlanden. [2])

Twee huwelijken van dochters uit aanzienlijke Amfterdamfche Regenten-familiën werden in den loop van dit jaar gefloten en door Vondel bezongen. Het eerfte was dat van Wendela Bicker, dochter van Jacob Bicker Gerardszoon — voor twee jaren in de kracht zijns levens overleden — en alzoo kleindochter van den Heer van

1) Zie blz. 194.
2) Zie *Oudheden van Kennemerl.* blz 269.

Swieten. De Bruid telde achttien jaren en had reeds twee harer zusters op ongeveer gelijken leeftijd in 't huwelijk zien treden; de eene met Jacobus Trip, de andere met Jean Deutz, beiden vermogende en ondernemende handelaars: — terwijl hare beide jongste zusters nog ongehuwd waren. Meer nog echter dan de rijke en lieftallige Bruid trok waarschijnlijk, toen op den 16 February het jeugdige paar uit de kerk terugkeerde naar het huis, dat de weduwe Bicker — zelve eene De Graeff — op de Heeregracht bewoonde, meer nog, zeg ik, dan de Bruid, trok de Bruidegom de aandacht tot zich der verzamelde volksmenigte: en geen wonder! de Bruidegom toch, met zijn schrandere, doordringende oogen, met zijn donkerbruine lokken, van weêrskanten over de breede schouders nedergolvende, met zijn forsch en krachtvol gelaat, met zijn smallen, scherp gebogen neus, was de man, die, offchoon nog eerst op dertigjarigen leeftijd, reeds nu als de Autokraat in Holland, als het orakel der zeven Vereenigde Gewesten beschouwd kon worden, was de Raadpensionaris van Holland, Mr. Joan de Witt.

De hierboven [1]) vermelde keur tegen den overdaad op gast- en feestmalen, door Dr. Tulp uitgelokt, was eerst weinige dagen vroeger — op 29 January — uitgevaardigd, en daarby onder anderen bepaald, dat by een bruiloftsmaal, op het tweede gerecht, geen *gentillesses* en geen gegoten suiker mochten worden opgezet. Maar waarschijnlijk zal het met die keur gegaan zijn als met zoo vele andere (en in 't byzonder met de keur tegen het begraven by fakkellicht), die gemaakt waren om overtreden te worden; waar aanzienlijke luiden het een schande zouden gerekend hebben zich aan te stooren. Men volgde wat het gebruik of liever wat het fatsoen mede bracht, men betaalde de gestelde boete vooruit en men ging ongestoord zijn gang. Ter gelegenheid der verbintenis, waarover wy thands handelen, en toen het nog niet eens de bruiloft, maar alleen het aanteekenmaal gold, schreef De Witt aan zijn aanstaanden zwager Deutz: „dewyl ik, by foute van experientie, zeer onkundig ben van 't geen my in zoodanige gelegenheyd, inzonderheyd naar de manier, binnen de stadt Amsterdam gebruyckelyck, staat te bezorgen, zoo bidde ik by dezen zeer gedienstelijck, dat UEd. de moeite gelieve te nemen, van my daar van door een letterken te verwittigen, inzonderheyt ten reguarde van die zaken, die voor den solemnelen dag moeten gereet weesen, 't sij van wijn, van suycker, van hypocras, en generalyck van al 't geen by UEd onlangs in gelijcke gelegenheyt bestelt is geworden." — Er zal dus hier op de bruiloft ook wel niets hebben ontbroken, wat geschikt kon zijn om den rijkdom der gastvrouw te doen uitkomen en eere te doen aan de aanzienlijke gasten, die zy ontfing: — en gewis zal onder die gasten, vooral onder de vrouwen, insgelijks een pracht zijn ten toon gespreid,

1) Zie blz. 611

minder zwierig wellicht dan heden ten dage, doch niet minder degelijk van gehalte. Wat die gasten betreft, mijn geleerde vriend, de Heer D. Veegens, heeft de namen van fommigen hunner opgegeven in een bevallig tafereel, voor ettelijke jaren door hem over Wendela Bicker in 't licht gezonden [1]), en ik kan my het genoegen niet ontzeggen, daarvan eenige regels hier ter plaatfe uit te fchrijven. „Zoo zaten hier," zegt hy, van de betrekkingen des Bruidegoms fprekende, „aan dezelfde tafel, een staatsman als Hieronymus van Beverningk, die den vrede met Engeland had helpen sluiten, en het toch niet beneden zich achtte, speelnoot op de bruiloft van zijn vriend te zijn, en een gemeen soldaat onder de lijfwacht der Heeren Staten, Jonker Jan van Sypesteyn: — de Griffier van den Hoogen Raad, Mr. Johan Coenen, en de Haagsche Advokaat Van den Andel, aan wiens huis De Witt zich drie jaren achtereen in de regtspraktijk had geöefend: — leden van den Oud-raad te Dordrecht en — zonderling genoeg, de Auditeur van rekeninge bij Z. H. den Prins van Oranje, Mr. Maarten Persijn. Niet de minst gelukkigen onder de gasten waren zeker de Advokaat Mr. Cornelis Fannius en zijn gade, die zelven eerst weinige dagen te voren gehuwd, en daarom te meer zich verheugden, dat De Witt, aan wien zij beide zeer naauw verbonden waren, het doel zijner wenschen had bereikt.

„Ongetwijfeld liep de bruiloft vrolijk ten einde, en toch wat wolk van zwaarmoedigheid zou neêrgedaald zijn op het gelaat van de meesten der feestvierenden, als — gelijk men zegt, dat eenmaal bij het naken der Fransche omwenteling, in een kring van vertrouwde volgelingen van Lodewijk XVI en zijne gemalin plaats greep — hier iemand had kunnen binnenkomen, die met ernstigen blik, zonder iets te verbloemen, aan ouden en jongen verkondigde wat hun volgend levenslot zou zijn. Wat ontzetting zou allen hebben aangegrepen, als zulk een, van een profetischen geest bezield, den bruidegom en zijnen broeder in de verte gewezen had op het Groene Zoodtjen te 's Gravenhage, met al de daaraan verknochte ijsselijkheden! Misschien zou Joan de Witt zelf zich nog het minst ongeloovig hebben vertoond; want vroeg reeds was het hem voorspeld, dat hij zijn eigen dood niet sterven zou: eene voorspelling, zamenhangende met het volksvooroordeel van den bedachtzamen Hollander, dat het met hem niet goed eindigen kan, die al te zeer uitsteekt in gaven des geestes en daardoor eene al te hooge vlucht neemt. Maar hoe zou de ernstige, sombere vader twijfelend het hoofd hebben geschud, als hem ware toegeroepen: „Gij zult, als tachtigjarige grijzaart, den roem van uw leven, uwe beide zonen, smadelijk zien vallen: gij zult zelf het moordgebrul hooren der wreedaardige volksmenigte, die hen opoffert aan hare toomelooze woede: gij zult zelf, te midden van den ondergang der Staatspartij, waarvoor gij gedurende eene lange reeks van

1) In het *Hollandsch Schilder- en Letterkundig Album*, by C. W. Mieling, 1849.

jaren hebt geijverd, moeten vlugten en u schuil houden als een misdadiger, en toch zult gij blijven leven, denken en besef houden van hetgeen er met u gebeurt." Minder vreesselijk zou de voorzegging geklonken hebben voor de andere gasten, en toch zou onder hen menigeen zijn geweest, die de waarheid voor dwaze spotternij gehouden had. Of zou de glimlach des ongeloofs zich niet op het gelaat van Van Beverningk hebben vertoond, als hem ware toegevoegd: gij, die pas den vrede met Engeland hebt helpen sluiten, die daarbij zoo veel in u was, hebt medegewerkt, om den eenigen telg van den Oranje-stam voor altijd van de waardigheden zijner voorouders verwijderd te houden, zult, lang voor uwe loopbaan ten einde is, tot de ijverigste medestanders van dienzelfden Oranjevorst behooren en in zijne verheffing het heil van uw vaderland zien." Zou niet aan Fannius, altijd zoo naauw met de De Witten bevriend, eene siddering over 't lijf zijn gegaan, als men hem voorspeld had, dat hij, tot Lid van het Hof van Holland opgeklommen, slechts door een toeval ontheven zou worden van den allerpijnlijksten plicht, om recht te spreken over den Ruwaard Cornelis de Witt, als deze zich tegen de beschuldiging van eenen aanslag tot vorstenmoord zou moeten verdedigen, en in tegenwoordigheid zijner rechters op de pijnbank zou worden uitgerekt? — Aan enkelen uit den kring zou zeker het hart van vreugde hebben geklopt, als zij te weten gekomen waren, welke gulden dagen de toekomst voor hen in haren schoot verborgen hield. Met trotschen moed zou b. v. Jonker Jan van Sypesteyn rondom zich hebben gestaard, als hem de zekerheid was gegeven, dat hij niet enkel tot veel hoogeren rang zou opklimmen, maar daar en boven eenmaal eene der hier aanwezige Juffers Bicker, naar wier bezit zoo menig Amsterdamsch jongeling smachtte, zijn gade zou kunnen noemen."

Tot dus verre de Heer Veegens: Laat ik er by voegen, dat de voorſpellende genius, wien hy de bruiloft binnenleidde, niet minder verbazing zoû verwekt hebben, wanneer hy den gasten aangekondigd had, dat de byna zeventigjarige dichter, over wiens bruiloftslied zy hun opgetogenheid aan den dag legden, de vervulling van al die voorſpellingen beleven en zeventien jaren later aan den gruwzamen dood des Bruidegoms nog eenige regels wijden zoû.

De heilbede van den ouden Cats aan het jeugdige paar was geweest:

Ik wensch dat gy alkaer tot ſlenters moogt verſlijten.

Die van Vondel klonk als volgt:

TER BRUILOFT

VAN

DEN E HEER

JOAN DE WIT,

Raet Penzionaris van den Lande van Hollant en Westvrieslant,

EN

DE E. JOFFER

WENDELA BICKERS.

IN 't Haeghſche boſch verſchijnt de Vrijheit van het lant,
Die fiere en eedle Maeght. Zy voert in d' eene hant
De goude ſpeer, den hoet om hoogh op 't ſpits geſteecken,
Der ſteden hóoftcieraet, dat triomfeerent teecken,
En d'andre hant regeert den toom en 't montgebit
Van haeren wackren Leeu, waeróp die braeve zit.
Aldus bejegent zy de Moeder van het minnen.
Die ſpreeckt haer aen van zelf: ô Maeght, wat voert uw zinnen
In 't bladelooze woudt, daer mirt noch eicke bloeit,
Mijn bloem, in haeren bol gedoocken, bloost noch gloeit,
De winter ſchent het al. De Vorſt der Noortſche buien
Is vyant van de groente en levendige kruien,
Begraeft al 't veltcieraet in hagel ys en ſneeu:
En luſt het u een lucht te ſcheppen met den Leeu?
De Maeght begroetze heuſch, en antwoort op dit vraegen:
Godin der weerelt, laet mijn' tocht u niet mishaegen;
Ick zocht en vinde u hier ter goeder tijt en uur,
O levenweckerin en voeſter van natuur,
By wie de weerelt leeft en al wat ſchijnt verloren

BICKERS voor „Bickers dochter."

Zich kleet in verſche verwe, en opſtaet, als herboren,
Zoo ras de lentetijt uw vier en prickels voelt,
Waerop gedierte en vee en vogelzang krioelt,
De leeurick uit den dauw, in vrolijcke landouwen,
Met zang ten hemel vaert, om 't nieuwe licht t' aenſchouwen,
Te groeten met den dagh, daer 't gras, dus lang verwelckt,
Vaſt aengroeit, dat het piept, en 't lantvolck koeien melckt:
O Moeder van de min, begunſtigh mijne beden.
De welvaert van mijn' Staet beſtaet alleen in ſteden
En macht van menſchen niet, maer oock in eerlijck bloet,
Ter heerſchappy geteelt, gequeeckt, en aengevoedt.
's Lants adeldom beſtaet alleen in ſchilt noch wapen,
Maer oock in 't vroom gemoedt, ten dienſt des volcks geſchapen;
En hierom heeft het lot De Witt, mijn' trouwen helt,
Op Katoos ouden ſtoel, aen 't roer des lants geſtelt,
En juiſt ter goeder tijt; toen d' eilanden der Heeren,
Die al den Oceaen en weerelden regeeren,
Geraeckten hantgemeen, en klampten boort aen boort,
Van hier tot Indus kuſt, en purperden met moort
De velden van Neptuin, die op den helſchen donder
En blixem der kortouw, met al zijn heir, van onder,
Den zeeſtroom roocken zagh, en branden, root van gloet,
Het vreeſlijck kraecken hoorde, en ſcheuren van den vloet,
Het berſten van 't metael, 't geknars 't geſchrey der mannen,
Als of de vrede was ter weerelt uitgebannen,
De grendel van de hel geſprongen uit zijn ſlot,
Al 't naere ſpoock ontboeit, de vyanden van Godt
En 't menſchelijck geſlacht. In 't midden van die baeren,
Dien zeebrant, ſtont De Witt, in 't opgaen van zijn jaeren,
Gelijck een rots, aen 't roer van mijnen vrijen Staet,

26 *Vaſt aengroeit, dat het piept: piepend gras* lezen wy ook by Greenwood, *Poezy*, bl. 62, en by Verhoek, *Karel de Stoute*, Act. II, ſc. 3. Huydecoper brengt deze voorbeelden by in zijn *Pr.* II, 330, waar van 't *piepen* der *ſlangen* geſproken wordt. 't Komt my echter voor, dat, in *piepend gras* op zich zelf genomen, de oorſpronkelijke beteekenis van *piepen* dezelfde is als *to peep* in 't Eng. t. w. van „doorkomen, uit komen kijken." Zoo ſpreken de moeders, die haar meisjens leeren breien, nog van: „inſteken, omſlaan, *doorpiepen*, af laten gaan." — Hier ter plaatſe bezigt V. echter, blijkbaar, 't woord *piepen* in een hyperboliſche beteekenis, even als in *Joann. de Boetgez*, B. III, vs. 278.

De zon veel ſchooner ſchijnt, het gras groeit, dat het piep.

Omtrent op gelijke wijze verneemt men nog wel, in gemeenzaam geſprek, de uitdrukking: „men *hoort* het gras groeien." — Hier te lande klinkt zoodanige uitdrukking wel wat heel kras; doch in Zweden en Noorwegen kan zy een waarheid zijn. By de ſnelle ontwikkeling der groeikracht in de natuur, hoort men, door de dichte bosſchen aldaar wandelende, gedurig een zacht geruisch, voortkomende uit de vereeniging der op zich zelve flaauwe geluiden, te weeg gebracht door het losknappen der vezels, daar de uitbottende bladeren doorheen dringen.

34 *Op Katoos ouden ſtoel:* door *Kato* verſtaat natuurlijk V. hier noch een der Romeinſche Katoos, noch Cats of Pauw, die geen van beiden in zijn gunst ſtonden, maar Oldenbarneveldt: en de ſtoel is die van den „Advokaat" of „Raadpenſionaris."

35 *D' eilanden:* „Engeland en de Nederlanden," dit laatſte, als door de Rijnarmen en Zeeuwſche ſtroomen omvat en uit dien hoofde mede als een eiland beſchouwd.

36,37 De zin is: „toen de machten, die, als Engeland, Portugal, de Nederlanden, enz. overzeeſche bezittingen hadden, in oorlog waren."

46 *Al 't naere ſpoock* voor „al 't geſpook, de gandſche troep van duivels."

Bekoort door niemants gunſt, verſchrickt voor niemants haet.
Hy ſtack, door zijn beleit, de zwaerden in de ſcheede,
En holp de zee en 't lant aen dien gewenſchten vrede,
Waer by de burgery van weêrzy zit ontlaſt,
De hulck den acker ploeght, daer gout en zilver waſt,
D'eilanden onderling elckandren heuſch bejegenen,
En minzaem, als voorheen, met eere en liefde zegenen.
Wat waer 't een jammer dat dees Staettelgh, zonder vrou,
En afkomſt, afgeſlaeſt, in 't endt verdorren zou!
Het is uw eigen ampt mijne uitgelezen ſtammen
En Huizen onder een, door kracht van minnevlammen,
Te ſmilten, en de deught te queecken in haer krooſt.
's Lants arbeit eiſcht een ſtut, en minnelijcken trooſt.
Wanneer mijn wachter zit beſchanſt in zijn papieren,
Of worſtelt in den Raet, en nacht en dagh van ſtieren
Vermoeit wort, kan een vrou door vriendelijck onthael
Verquicken 's mans gemoedt. Men ziet hoe ſteen en ſtael
En diamanten zelfs, door een gedurig wryten,
Verliezen en vergaen; en zou de borſt niet ſlyten
Van dezen Herkules, die voor den vrydom waeckt?
Ghy, die met uwe torts en minnevieren blaeckt
De kilſte harten, die noit gloet van minne voelden,
Of voelende, terſtont door bezigheit verkoelden,
Tre toe, ontvonck De Witt, en Wendele, zijn ga,
Met uwe zuivre vlamme, op dat haer ongena
Verzachte, en zy dien Helt, haer trouwe toebeſchooren,
Omhelze, en wellekome. Ick zie den Helt herbooren,
En al het vrye Lant in deze twee vereent.
Zoo ga de bruiloft in, op 't juichen der gemeent'.
Zy zal hem afgeſlaeſt des middernachts verpoozen,
Daer ghy de ledekant beſtroit met geur van roozen,
Die op haer kaecken reede ontluicken van de ſchaemt,
En 't ſchaemroot, eene verf die zulck een Bruit betaemt.
Ick zie twee hooftſteên reede in deze beide paeren,
De Merwe en Aemſtelſtroom, gelijck in echt, vergaeren,
Den Haegh en Amſterdam elkandre wel verſtaen,
Zoo wijt als Bickers vlagh den grooten Oceaen
Beſchaduwde, en doorſnee met rijck gelade ſchepen,
Die 's weerelts gouden oegſt in Hollants boezem ſlepen.

64 *Stieren:* hier voor „het beſturen."
73 *Wendele:* V. zegt hier *Wendele* en niet *Wendela:* waarſchijnlijk om dat *Wendela, zijn ga* niet mooi zou klinken.
76 *Den Helt herbooren:* t. w. „De Witt, in een zoon, zijn evenbeeld."
81,82 *De ſchaemt, En 't ſchaemroot* voor „het bloozen van ſchaamte."
83 *Twee hooftſteen:* Dordrecht en Amſterdam, beide ſtemhebbende. en dus regeerende of hoofdſteden.
86,87 Vergelijk hier hetgeen de dichter van Amſterdam zingt, Deel III, blz. 94.
Wat waetren worden niet beſchaduwt *van haer zeilen.*

Ik hoor den ouden Graef, in top van Amſterdam,
Uit eene heldre wolck, met blijſchap zijnen ſtam,
Begroeten in dees twee, die wy met wenſchen paerden,
En vruchten gunden, die naer bey de Grootvaêrs aerden.
Behaeght u dit, voltreck mijn be, tot Hollants heil,
Zoo vierigh dat geen twiſt hun minne ſcheide en deil'.
De Moeder van de min beſtemde deze bede.
De Leeu des lants, ontvonckt van minne, ſcheen dit mede
Te ſtemmen. Venus zagh het vier in zijn gezicht,
Dat eerſt te branden ſcheen van grimmigheit, gezwicht,
Als of hy om De Witt de Joffer ſcheen te vryen.
De hemel zeegne hen en 't lant met gulde tyen.

89 *Den ouden Graef:* den grootvader der Bruid.

Het mag eenige verwondering baren, dat Vondel, wiens gehechtheid aan het Huis der Stuarts en wiens haat tegen Cromwell ons overvloedig gebleken zijn, zich in 't bovenſtaande gedicht, vs. 51—56, verheugt over een vrede, die, als wy boven [1]) hebben aangemerkt, op alles behalve vereerende voorwaarden geſloten was. Maar men bedenke, vooreerst, dat hy het niet in een opzettelijk daarop vervaardigden lofzang, maar in een byzonder gelegenheidsvaers en als in 't voorbygaan doet: ten anderen, dat hy zich wacht, van Cromwell te gewagen, en alleen van de weêrzijdſche „burgery" ſpreekt: ten derde, dat de vrede het werk was van de Staatsgezinde party, die in de oogen van Vondel geen kwaad kon doen: en eindelijk ten vierde, dat onze dichter den oorlog tusſchen Kristenvolken boven alles veraffſchuwde en het feit zelf, dat de vrede geſloten was, hem alle bykomſtige overwegingen ter zijde kon doen ſtellen.

Om tot de bezongen Bruid te keeren, Wendela Bicker ſchonk acht kinderen aan haren echtgenoot. Zy beleefde de dagen van zijn grootheid en voorſpoed: zy werd gelukkig geſpaard voor het beleven van zijn val en rampzalig uiteinde; vermits zy op den 1 July 1668 overleed.

Het tweede huwelijk, in den loop dezes jaars in de aanzienlijke Amſterdamſche kringen gevierd, was dat van Joan Six [2]) met Margareta Tulp, dochter van den beroemden Regent en geneesheer. Of deze te dier gelegenheid tegen zijn eigen keur gezondigd en *gentilleſſes* opgedischt of geproefd hebbe, laat ik in 't midden. De bruiloft had plaats op den 28 Juny, en werd door Vondel bezongen in 't navolgende gedicht:

1) Zie blz. 611.
2) Zie over hem Deel V, blz. 767, 770; Deel VI, blz. 55.

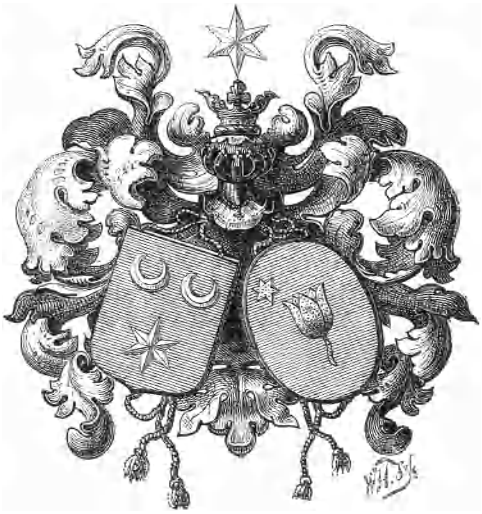

TER BRUILOFT

VAN DEN E. HEER

JOAN SIX,

EN DE E. JOFFER

MARGARITE TULP.

CONCORDES ANIMAE.

DER kindren eer en dienst, hunne ouderen bewezen,
Van outs by heiligh en onheiligh wert geprezen,
En met den titel van Godtvruchtigheit gekroont;
Dewijl hy tegens Godt om hoogh zich danckbaer toont,
Die d' ouders dient, en eert, als oirsprong van het leven
Eñ wezen, aen het kint door hen van Godt gegeven;
Behalve 't geen de telgh van zijnen stamme deelt

Concordes animae: d. i.: „eens gesinde zielen." Zie *Aen* VI, 828.

Aen ſap van deught en tucht, de ſpruiten ingebeelt,
En levende ingeplant, als Goddelijcke voncken,
Van kintsbeen met de melck der moeder ingedroncken.
Wat zaet van leeringen men dickwils vruchtloos ſtroy;
Dees hooftdeught zette in SIX van zijne wiegh haer ploy,
En blonck in hem, en in zijn eensgezinden broeder.
Wat eer, wat dienſtbaarheit oit kint zijn waerde moeder
Van harte opdraegen kon, als een vereiſchte ſchult,
Die droegenze op aen haer, uit ſchijn niet, noch vergult
Met een geveinſt gelaet, maer uit oprechte trouwe.
Wat was het een vermaeck, voor d' oude weduwvrouwe,
Zich dus te zien gedient, door haer gehoorzaem bloet!
De dagen uitgereckt, en zonder tegenſpoet
Van wederſpannigheit de weduwlijcke jaeren,
In 't keeren en in 't gaen, gelijck op twee pylaeren,
Geſtut te zien, een heil dat niet gevonden wort
By tortels, trooſteloos op haeren tack verdort:
Maer SIX was 't niet genoegh de Moeder in haer leven
Te volgen; hy had luſt haer graf deze eer te geven,
Na dat de Doot zoo lang haer' mont en oogen loock,
En zy verdweenen was, gelijck een damp en roock
Om hoogh aen lucht verdwijnt. Hy overwoegh haer zorgen,
In 't vallen van den dagh, in 't rijzen van den morgen,
En hoeze in haeren tijdt, bekommert voor den zoon,
Uit duizent maeghden een zoo zedigh koos als ſchoon,
Een zuivre TULP, het puick van allerhande bloemen;
Toen 't oogh op deze viel, die wy de Parle noemen,
In Grieckſch en out Latijn, en niet onduitſch noch vremt,
Als met de bloem gepaert, haer' eigen naem beſtemt,
Met uitgelezenheit van zedigheit en waerde,
Die van der Moedren aert, van weêrzy, niet veraerde.
Zy hing gedurighlijck aen haer Vrou Moeders zy,
Gekent in 't zedigh krooſt, de beſte ſchildery;
Het zyze ſpeelde of zong, op 't klincken van de ſnaeren,
Waer op de geeſt van SIX ten hemel ſcheen te vaeren,
En met zijn moeders geeſt te ſpreecken van de Maeght,
Die hem, op haeren raet en zijn gezicht, behaeght;
Als eene aen wie hy hoopt zich zelven te verbinden,
Om in dat lieve bloet zijn moeders ziel te vinden,
Die hy verloren heeft; en zijn vrou moeders naem

8 *Ingebeelt*: 't woord *inbeelden* wordt thands niet meer gebezigd dan als reflectiv met het pron *zich*, en beteekent alsdan: „zich een verkeerde voorſtelling maken." Deze min eigenlijke zin is echter door tijdsverloop aan 't woord gehecht; hier wordt het nog genomen in zijn oorſpronkelijke beteekenis van: „inprenten, ingieten."

10 *Zijn waerde moeder*: „Anna Wymers," over wie Deel V, blz. 770 geſproken is.

34 *De Parle Margarita*, de naam der Bruid, beteekent in 't Latijn „paerel" en
35 in 't Hollandsch: „madelieſjen."

In een herboren klanck te wecken, zoo hy quaem
Ontmoeten zijn geluck in deze MARGARITE.
O, zucht hy menighmael, dat 's hemels zegen vliete
En vloeje op mijnen wenſch, en ick den blijden dagh
Beleef', die Moeders wil geheel voltrecken magh,
In mijnen trouring, lang dees Joffer toebeſchoren,
Gelijck mijn geeſt getuight. O waer die dagh geboren!
De Liefde ontſteeckt aldus des jongelings gemoedt,
Gelijck de vlam een torts. Al d' aders, al zijn bloet
Veranderen in vier, dat, krachtigh van vermogen,
Hem uitſtraelt uit gebaer, en aengezicht, en oogen,
En niet te bluſſchen is, zoo lang het voedtſel vint.
Waer twee vereenigen, daer ſtrengelt en verbint
De Liefde tien aen een; want ieder heeft zijn zinnen:
Doch lichter zal die bant op deze harten winnen,
En hechten, aengezien de wil in 't algemeen
Een heilzaem wit beooght: dat wit ſmilt veele in een.
Geſtadigheit verwint. Zoo wort de draet volſponnen.
Haer Broeder heeft aldus den hoogen BURGH gewonnen.
Moskoviſch ys noch ſneeu verkoelden noit den gloet
Van zijne ontſteecke borſt, door 't afzijn aengevoedt,
Daer na gewellekomt, en by de lieffte ontfangen,
Verquickſter van het moede en afgeſtreên verlangen.
De trouwe min van SIX verdiende oock 't echte pant
Te ſchencken aen zijn Bruit, te trouwen met haer hant
Die ſchoone wederga, hem toegeſchickt van boven,
En ſchooner door haer deught. Op zulck een trou beloven
De ſtarren hen te zien, aen onzen Aemſtelſtroom,
In telgen uitgeſpreit, gelijck een vruchtbre boom,
Waerin de SIXEN en OUTSHOORENS weder bloejen,
Waerin men VLAMINGEN en TULPEN aen ziet groejen,
Ten dienſt van onze ſtadt en Hollants vryen Staet:
Terwijl de Bruidegom zijn Bruit en toeverlaet
Omhelſt, en onderhoudt met vriendelijcke togen,
En dau en geur, uit tijm van Poëzy gezogen;
Daer hy, by wijlen, 't hart en zijn' verliefden geeſt
Met geuren ſterckt, en witte en roode roozen leeſt

60,61 De zin is: „waar *twee* trouwen, zijn er, dewijl elk van beiden zijn *vijf* zinnen heeft, *tien* aaneen verbonden."

66 *Haer Broeder:* de broeder der Bruid, die met een Juffrouw Burgh getrouwd was.

77,78 *Oudshoorens*, *Vlamingen* zie Deel II, 579, 593, 671, 691, III, 38, 39. De moeder der Bruid namelijk was Margareta de Vlaming, op welke JAN VOS dit gedicht vervaardigde.

Dus ziet men Vlamings beelt, maar haar deemoedigheeden
Beleefdheidt, tucht en trouw zijn voor geen aarts penſeel.
De Maalkunſt toont ons niet dan ſterfelijke leeden,
Haar deugdt vereiſt niet min dan 't heemelſche panneel,
Beſlooten met een lijſt van ſtarren, die ſtaag blinken.
Het beeldt der deught houdt ſtand als 't lijk in 't graf zal zinken.

84 *Witte en roode roozen leeſt*. cierlijk, voor „haar blank vel en roode wangen kust"

Op haere ontloocke wang; daer verf in verf verdreven,
Hem 't ganſche jaer den May afſchilderen naer 't leven.
De deught, aldus gevat in uitgeleze ſtof,
Veredelt haer waerdy met onwaerdeerbren lof.
Wat zocht de Bruigom 't oogh der ſchoone te behaegen
Door Parleſnoer, om aen den blancken hals te draegen,
Om 't hooft, en om de hant? zijn parleviſſchery
Is ydel: want de ſchoonſte en eelſte Parle is zy,
Wiens deught geen toiſel hoeft, noch ydele cieraeden
Van baggen en geſteente of kraeckende gewaeden,
Vol parlen geborduurt, en ſtijf van Indiſch gout,
Zy leent van buiten niet, die d' ydelheit miſtrout.
Geen ramp den bloeſſem van dit huwelijck verniele,
Een bruiloft, zonder endt, voor lichaem en voor ziele,
Die, even onverzaet, verlangen naer het zoet,
Dat lijf en ziel vernoeght, door 't onbegreepen Goet.

90 *Door Parleſnoer:* verſta „door geſchenken van paerelſnoeren."

Dat de nieuw getrouwde Heer van Hillegom zich niet ongevoelig toonde voor de wenſchen, hem toegebracht, en den dichter niet vergat, bleek uit de toezending van eenig ooft en wildbraad, waarvoor hem Vondel op deze wijze dank wist:

DANCKOFFER

AEN

DEN E. HEER

JOAN SIX,

VOOR ZIJN OOFT EN WILTBRAET MY UIT ZIJNE HOFSTEDE TOEGEZONDEN.

GAZA LÆTUS AGRESTI.

De gantſche weerelt woelt en raeſt,
En wort met ydelheit geäeſt.
D' ontruſte Staetzucht kan niet ſlapen.
Zy droomt van titels, treckt heur wapen
Al hooger, zet heur palen uit,
Tot dat de ſterckſte maght haer ſtuit.
Wie kan den Chriſten en den Heiden
In 't bloedigh twiſten onderſcheiden?
Hoe komt het, dat de Turck, geweckt
Door zulck een' twiſt, niet op en treckt?
De kruismaght leght van zelf heur vaenen
Toch neêr voor Mechaes halve Maenen.
Haer grens ſtaet open, en gereet
Te draven onder 's afgronts eedt.
Maer neen, hy hoeft geen zwaert te trecken,
Noch Chriſtus gront met volck te decken,
In Aſie en Euroop vergaêrt:
Hy wreeckt zich door 't gedoopte zwaert.
Wat hoeft zijn heir Godts maght te vellen?
De Chriſten zal 't voor hem beſtellen.
De vont, die voortijts Mahomet
Beſchaemde, is nu een ſchande, en ſmet,
En d' uitgeruckte degen echter

GAZA LAETUS AGRESTI: d. i.. „zich verblijdende met de kostbare voortbrengſelen van 't land." Zie *Aen* V, 40.

23 *Echter* voor „achter," hier in den zin van „ten ſlotte, per ſlot van rekening."

De billijckste en oprechtste rechter.
Dit wroet de Christe weerelt om.
Op Elstbroeck, binnen Hillegom,
Zit Six, en ziet met mededoogen
Dit jammer aen, en trooft zijne oogen
Met ope lucht, en duin, en meer,
En beemt, en boom, en bloem, zoo veer
Zijn oogh de verf kan onderscheiden,
Daer Haerlem, 's Gravenhaegh, en Leiden
Verschieten, ieder aen zijn zy,
En zijn geboorteftadt, aen 't Y,
Recht voor hem rijst, de zee van achter
Bewaeckt wort van den grootsten Wachter,
Die met zijn vingeren en hant
De zuid- en noort-as overspant,
Uit zijnen troon van vreught en vrede.
Zoo stil zijn hoef, en erreftede,
En have te bezitten, daer
Men moedtwil uitbant, en gevaer,
Magh menigh duizent niet gebeuren,
Die midden in de barning treuren
Van 't oorloghsonweêr, zonder endt.
Hier leeft hy in zijn element,
Die lust schept in het onderzoecken
Van kunst en uitgeleerde boecken:
En, als het lezen hem verdriet,
Het hart verquickt met zijn Margriet,
En leitze, die hem kon verleiden,
Door boomgaert, hof, en duin, en weiden.
Terwijl de leeurick quinckeleert,
Hy haer zijn veltgedicht vereert,
Dat zy vergoet met spel en zingen,
Daer 't wilt in duin op schijnt te springen,
Te huppelen door velt en gras.
Hy biedt dat montje zijn gewas,
En ooft, en druckt het aen de tippen
Der honighzoete en lieve lippen,
Zoo root als d' appel, die zoo kiesch
De jonge Tulp ter eere wies.
Kon Six zijn weelde en rijckdom vatten,
Hy ruilde niet met Krezus schatten

26 *Elstbroeck:* een hofstede, aan 't dorp Hillegom palende, en tot in t begin dezer eeuw met het Huis te Hillegom de zetel van 't geslacht van Joan Six.
47 *Die lust schept*, enz . een lust, nog na meer dan twee eeuwen in dat geslacht niet uitgedoofd.
51 *En leitze, die hem kon verleiden* bevallige woordspeling, *verleiden* wordt hier natuurlijk in een goeden zin genomen.
54 *Veltgedicht* Six had zelf gedichten geschreven.

Zijn hofftede, en geruften ftaet.
Hier fchijnt d' oranje dageraet
Veel vroeger en veel aengenaemer,
Uit Tithons in zijn bruiloftskamer.
De zon gaet fpader hier te wedt.
De vogel zingt rondom zijn bedt,
Verdrijft in 't kriecken van den morgen,
Alle ydele en onnutte zorgen.
In 't volfte van dien overvloet,
Kan hy alleen zijn ackergoet
Niet nuttigen, maer moet het reicken
Aen andren, tot een gunftigh teicken.
Geen edel hart is zonder blijck.
Hoe wreeck ick beft dit ongelijck?
't Valt zwaer met godtheên te krackeelen:
En telgen, die zich mededeelen,
Betuigen waer heur aert van daelt.
De hemel zette u dit betaelt.

Six werd in 't volgende jaar door zijn fchoonvaders invloed tot Kommisfaris van Huwlijkszaken bevorderd. In 1667 werd hy tot Schepen, in 1679 tot Raad, en in 1691, op drie-en-zeventigjarigen ouderdom tot Burgemeester gekozen, welke waardigheid hy echter maar eens bekleedde. Hy overleed den 18 Mei 1700. Margareta Tulp, die in 1634 geboren was, overleefde hem nog eenige jaren. Vondel vervaardigde op haar afbeeldfel het navolgende byfchrift.

OP MEJOFFER

MARGRIETE TULP,

HUISVROUWE VAN DEN HEERE

JOAN SIX,

DOOR GOVERT FLINCK GESCHILDERT.

ANIMUM PICTURA PASCIT INANI.

MARGRITE zagh haer' ſchijn in hare beeck,
Gelijck een perle in 't klare water, leven,
Zoo heeft de kunſt haer nu met verwe en ſtreeck
Den ommetreck naturelijck gegeven.
Toen Six dit zagh, ontvonckte 't hart van min.
Hy zagh bekoort de ſchaduwe aen voor 't wezen
Van zijne TULP, en lieve Zanggodin.
Het bloet ontſtack, en al zijne aders rezen.
Hy kuſte 't beelt, en had het weêr gekuſt,
De ſchildery had zelf dien gloet gebluſt.

ANIMUM PICTURA PASCIT: d. i.: „hy voedt zijn verbeelding met een ydele beeltenis." Zie *Aen.* I, 468.
9 *En had het weêr gekuſt:* verſta: „en had de beeltenis hem zijn kus terug gegeven"

Van Tulp gewagende, zal het niet te onpasſe zijn, hier het gedicht in te lasſchen, waarin Vondel 's mans „Beſpiegelingen der Geneeskunst" bezong:

OP DE

BESPIEGELINGEN DER GENEESKUNSTE

VAN DEN E HEER

Dr. NIKOLAES TULP,

Burgemeester en Raet van Amsterdam.

TOLLITUR ARTE MALUM.

NERGENS vint men waerder TULP
Dan die leeft om noit te fterven,
En fchakeert de blaên, en verven
Naer den aert, tot 's menfchen hulp;
Die, ten fteun van 't zwacke leven,
Alle bedden, waerze ftaet
Opgeloocken, komt te baet,
En verquickt met raet te geven;
Als de bloemen, in haer koorts,
Op de fteelen, ganfch verlegen,
Quijnen, flaeu van mift, en regen,
Of verfmacht van 's hemels toorts.
Wie zich wil by tijts beraeden,
Bezige Aemftels Hippokraet,
Die zich noch gebruicken laet,
In zijne onverwelckbre bladen.
Menigh leert uit 's meefters mont,
En een anders ooge, en ooren:
Dit vernuft kon dieper booren,
Op ervarentheit gegront.
Wie het leven aen wil queecken,

TOLLITUR ARTE MALUM d i „de kwaal wordt weggenomen door de kunst." By welken fchrijver deze woorden voorkomen is my niet bekend.

6 *Alle bedden:* zinfpeling op de dubbele beteekenis van 't woord, als *bloem-* en *ziekbed.*

15,16 De zin is: „die, behalve in perfoon, ook nog door zijn onfterfelijke fchriften raad verfchaft."

Door de heilzaeme Artzeny,
Leert nu veiligh, op een ry,
Onderkennen 's lijfs gebreecken.
Maer gelijck het lichaem hier
Wort geholpen, en genezen,
Door het gadeflaen, en lezen
Van dit doorgeleert papier;
Zoo begint ons Stadt te bloejen,
Door des Burgemeefters plicht,
Die den laft des volcks verlicht,
Met zijn fchouders te vermoejen:
Want de burgerlijcke Staet,
By een lichaem recht geleecken,
Onderwaerigh aen gebreecken,
Wort geheelt door wijzen raet.
Als'er ftrijt valt in de leden,
En 's lants welvaert fteent en zwight,
Om het regelloos gewight
Der veraerde vochtigheden;
Als de geele en zwarte gal,
Slijm en bloet van hitte woelen,
Valt de lantkoorts zwaer te koelen,
Die het hart dreight boven al.
Doch dees lant-arts kan vermeeren
En vermindren met verftant,
Dat de fteden en het lant
Door de Vryheit triomfeeren.
't Is de kunft, die neemt, en geeft,
Elck kan ftillen en vernoegen.
Wie zich dus, als Artzen, droegen,
Hebben 't lant te kort geleeft.
Zy verdienen lofgedichten:
Want, indien men 't gade flaet,
't Is geen minder kunft een' Staet
Te behouden dan te ftichten.

31,32 Verfta: „die, door den last der bezigheden in 's volks belang op zijne fchouderen te nemen, de lasten van dat volk vermindert."

35 *Onderwaerigh* voor „onderhevig, onderwerpen." Het woord is my flechts hier by V., by Hooft echter meermalen voorgekomen. Zie 't *Uitl. Woordenb.*

40 *Veraerde vochtigheden* voor „veranderde, bedorven fappen."

43 *De lantkoorts*: „de geest van oproerigheid," of „alle onrust in den Staat."

Wy mogen ons niet van een man als Tulp afmaken, zonder ook van hem een kort levensbericht te geven. Den 11 October 1593 te Amſterdam geboren, uit Pieter Dirckszoon, een vermogend koopman, en Geertruida Dircksdochter, werd hy naer Leydens Hoogeſchool gezonden, waar hy het onderwijs genoot der Hoogleeraren Adolf en Everhard Van der Vorst of Vorſtius, en J. Van Horne of Heurnius, die hem inwijdden in de geheimen der geneeskunde. Deze wetenſchap bevond zich, toen Tulp zijn loopbaan betrad, in een vrij verwarden toeſtand. Een deel der toen beſtaande artſen, afgeſchrikt door de dwaasheden, welke Paracelſus had verkondigd, ſloten ook de oogen voor het goede in zijne leer vervat, en voor het nut der ontdekkingen, door hem gedaan: de zoodanigen weken geen hairbreed af van de oude regelen van Galenus, anderen, met de orde der Rozekruisers verbonden, overdreven, onder het geleide van Thurneysſe, de buitenſporigheden der Paracelſiſche ſekte: de verſtandigſten kozen de party der oude Eclectici, namen het goede uit beide leerwijzen, pasten dit op hun tijdperk toe en voerden de ſcheikunde, gelijk zy door Erastus en Liravias gezuiverd was, het gebied der geneeskunde in. Van Helmont onderwierp deze aan zijn *archaeus*, die, als onafhankelijk geestelijke werking, even als onze levenskracht, met het *ferment*, dat dualismus, dien ſtrijd, die tweedrachtvolle eendracht in de natuur te weeg brengt. Hoewel meer beſchaafd dan Paracelſus, volgde hy hem in zijn pogingen om de geneeskunde aan de ſcheikunde ondergeſchikt te maken en in het aanprijzen van ſterke en ſamengeſtelde wondermiddelen, welke laatſte eerlang algemeen door zijn talrijke navolgers werden ten gebruike gegeven. — Tegen dit gebruik, of liever tegen dit misbruik, meende Tulp, toen hy optrad, te moeten waarſchuwen, en, offchoon niet in allen deele de Paracelſiſche leer verwerpende, vestigde hy vooral zijn roem op zijn yverige en gewetensvolle onderzoekingen der natuur. Die onderzoekingen ſtelden hem in ſtaat, talrijke dwaalbegrippen, hoe ook ingeworteld, te keer te gaan. Zoo toonde hy aan, hoe de zoogenoemde yvoren horens, die, als hoofdeigenſchappen aangemerkt van den eenhoorn, in de kabinetten van Vorſten en natuurvorſchers werden aangetroffen en aan welke een byzondere geneeskracht werd toegeſchreven, niet anders waren dan ſlagtanden des Narwals: en hoe de Satyrs der ouden zich oplosten in den Orang-Outang: — zoo vooral maakte hy de ontleedkunde dienstbaar aan de geneeskunde: en ieder weet, hoe hy ook als leeraar in die wetenſchap wordt voorgeſteld in de beroemde ſchildery, door Rembrandt in 1632 vervaardigd. Groot was het nut, 't welk hy aan zijne medeburgers bewees door deze lesſen, welke hy bleef geven tot in 1654, toen hy geroepen werd om hun, als Burgemeester, andere, niet min gewichtige dienſten te bewijzen. Zijn anatomiſche waarnemingen zullen dan ook, naar

de getuigenis der deskundigen, ſteeds behooren tot die grondzuilen, waarop men met gerustheid kan bouwen, en die, op de natuur zelve ſteunende, alleen met deze kunnen te niet gaan. Even getrouw volgde hy deze geleidſter op het nog duistere pad der heelkunde: overtuigd van den ſchakel tusſchen de verſchillende takken, en van het onafſcheidbaar verband tusſchen genees- en heelkunde, begreep hy, dat het ideaal der kunst eerst dan te bereiken zoû wezen, wanneer beiden hand aan hand het ſteile pad der ondervinding betraden.

De betrekking van Schepen, welke hy 't eerst in 1622, en later herhaaldelijk had bekleed, had hem in de gelegenheid geſteld, te leeren doordringen binnen de ſchuilhoeken van het menſchelijke hart en lesſen en wenken te vergaderen, dienstbaar zoo voor de gerechtelijke als voor de zielsgeneeskunde. Hoe gelukkig hy deze laatſte behandelde, bewijst o. a. de genezing, welke twee krankzinnigen, waarvan de een zich verbeeldde aan blindheid, de ander aan beenverzwakking te lijden, aan zijn ſcherpzinnigheid en geduld te danken hadden. Ook de kruidkunde was het voorwerp zijner ſtudiën: getrouw aan zijn ſtelling, dat overal de natuur voor den mensch waakt, ſtelde hy vast, dat geen land zoo ſtiefmoederlijk is bedeeld, of het levert inlandſche geneeskruiden voor inheemſche ziekten: en het is te betreuren, dat hy het werk, waarin hy deze ſtelling uiteenzette, voor zijn dood heeft verbrand.

Maar ook de grondigſte theoretiſche kennis zoû niet genoegzaam zijn geweest om voor Tulp het vertrouwen zijner medeburgeren te doen verwerven, had hy daaraan niet gepaard den ſnellen en wisſen blik, die het gevaar doorſchouwt, en de tegenwoordigheid van geest, die het wist af te wenden, in een woord, dat *ingenium practicum*, die by den Arts, om hem waarlijk groot te doen zijn, evenmin als by den Staatsman of by den Veldheer mogen ontbreken. Dat hy die in ruime mate bezat, dit getuigen zijne tijdgenooten, dit getuigen zijne geſchriften, die de ſlotſom zijner waarnemingen behelzen. Voegt men hierby, dat hy, door zijn onbaatzuchtige menschlievendheid, zoo wel de troost der zieken was als de toevlucht der armen, dan zal men, vertrouw ik, kunnen geloof ſlaan aan zijn verklaring, dat het getal der door hem geredden en geheelden ontelbaar was. Byna onbegrijpelijk is het, hoe by een zoo geſtadig en yverig waarnemen der praktijk en by het voortdurend geven van onderricht, hy den tijd nog kan gevonden hebben, op zoo veelzijdige wijze aan zijn vaderſtad ten dienſte te ſtaan. En toch de ambten, door hem bekleed, reeds voor zijn dertigſte jaar als Lid van den Raad, later als Weesmeester, Kommisſaris van de Bank van Leening, en van Huwelijkszaken, als voorzittend Schepen, en eindelijk als Burgemeester, zijn benoeming tot afgevaardigde, in 1650 aan Prins Willem II, in 1653 naar 's Gravenhage om over den vrede met Engeland te handelen, zijn betrekking als Kurator van het Athenaeum en als Voorzitter der Kommisſie van Geneeskundig Toevoorzicht, zijn gedrag vooral in

1672, toen hy, de tachtigjarige grijzaart, met jongelingsvuur en mannemoed in de Staatsvergadering van Holland den lafhartigen wederftond, die ons land aan den Franfchen geweldenaar zouden hebben overgeleverd, — dat alles geeft hem aanfpraken genoeg op den eerbied van tijdgenoot en nakomelingfchap: en, zonder grootfpraak, zonder eigenwaan, kon hy, die met opoffering van eigen tijd, geld, voordeel en krachten, zoo veel voor zijn medeburgeren deed, tot zinnebeeld een brandende kaars voeren, met dit onderfchrift: *aliis infervierdo confumor*, d. i.: „door anderen ten dienfte te ftaan, word ik zelf verteerd." [1])

Tulp overleed den 12 September 1674.

Offchoon minder by ons bekend dan Tulp, had Paulus Barbette, die mede te Amfterdam de geneeskunst beoefende, omtrent dezen tijd niet weinig vermaardheid verkregen, als o. a. blijkt uit het byfchrift, door Jan Vos by zijn afbeelding gegeven:

Dus maalt de kunft Barbet, die door de kracht van fappen
De doodt, die 't volk beftormt, bywijl terug doet gaan.
Het kruidt, met kunft gebruikt, heeft heilzame eigenfchappen,
Dit toont zijn fchrandre pen in zijn geleerde blaên,
Die elk verplichten om zijn leefen lof te geeven.
Een die de Doodt bepaalt zal 't fterven overleeven.

Met de kennis der Geneeskunde vereenigde Barbette, als Tulp, die der Heelkunde [2]), en fchreef over deze laatfte ook een werk, 't welk Vondel in het navolgende lofdicht prees:

1) Wie nader onderricht begeert aangaande de verdienften van Tulp, vooral als geneeskundige befchouwd, leze de doorwrochte Verhandeling van H. F. THYSSEN, mede in zijn tijd een beroemd medicus te Amfterdam, welke geplaatst is in het *Magazijn van N. G. Van Kampen*, Deel III, bls. 391.

2) By OUDAEN, *Poëzy*, Deel II, bls. 20, vindt men een gedicht „op den letterftrijd der ontledingen van de Heeren Johan van Hoorne, *Paulus Barbette* en Jr. Louis de Bils, overmachtigt van de waterwellen van N. Zas," in 1660 vervaardigd.

OP

DE HEELKUNST

VAN

Dr. PAULUS BARBETTE.

HIER verſchijnt een heelzaem PAULUS,
Niet gelijck een wreede Saulus,
Die met ſcherpe klaeuwen grijpt,
En de tanden wet en ſlijpt
Op doortrapte en helſche vonden
Van geweer, om volck te wonden,
Te vernielen, en verwoet
Zich te baên in menſchenbloedt,
En den vetten buit te deelen:
Maer hy komt gewonden heelen,
En geneezen door de gunſt
Van zijn meeſterlijcke kunſt.
Hulpeloozen, gaet ghy quijnen,
Dol van weedommen en pijnen,
Aen gekrompen aêr of zeen,
Aen een breuck van arm of been,
Of gekneuſde ledematen,
Leghtghe in 't uiterſte verlaeten,
Door een diepe vleeſchquetzuur;
Schijnt de geeſt van uur tot uur,
't Zwacke lichaem te begeven;
Kan 't veraerde bloed het leven
Niet bewaeren; loopt om raet
By den Duitſchen Hippokraet,
By BARBETTE, die zijn' zegen
Uitgiet over den verlegen,
En den bant breeckt, die zoo ſtout
De natuur geknevelt hout.

1 *Heelzaem* voor „heilzaam' als meermalen de hier gebezigde vorm is met opzet gekozen om dat hy meer onmiddelijk het denkbeeld aan 's mans beroep met zich brengt
15 *Zeen* voor „zenuw," als meermalen
22 *'t Veraerde bloet*· „ 't bedorven bloed " Zie 't vorige gedicht, vs 40.
26 *Den verlegen* voor *den verlegene* (om hulp).

Zijne heelkunst ongedwongen
Komt ter zyden uitgesprongen,
Uit de volle medecijn,
Als een ader uit den Rijn,
En verquickt de dorre leden,
In de Zeestad aller steden,
Dies zy hem deze eere geeft,
Dat hy voor een ander leeft.

Men was nu, in zeven jaren tijds, met den bouw van 't nieuwe Raadhuis zoo verre gevorderd, dat de Regeering besloot, daarin, op Donderdag 29 July, voor 't eerst zitting te nemen. De plechtigheid werd, overeenkomstig den vromen (of althands kerkelijken) zin onzer voorvaderen, voorafgegaan door twee predikatiën, de eene in de Oude, en de andere, om meer in de buurt te komen, in de Nieuwe Kerk: by welke de gandsche Regeering en de meeste ambtenaren tegenwoordig waren. Daarna kwam de Wethouderschap, in haar gewone vergaderplaats, op 't Prinsenhof, byeen, van waar zy zich, ten elf ure, in plechtigen optocht naar 't nieuwe gebouw begaf: de Schout, met de roede van Justitie, vooruit, en voorts Burgemeesteren, Schepenen, Oud Burgemeesteren, Thezauriers, Weesmeesteren en Raden, gevolgd van de Stads-Sekretarissen. 's Namiddags verscheen de Schuttery op den Dam, daar wakker gevuurd werd ter eere der Wethouderschap, die elkander, onder 't geluid van allerlei speeltuig, op 't Raadhuis onthaalde. [1])

Ten einde buitenlieden in de gelegenheid te stellen, de plechtigheid op hun gemak by te wonen, en om tevens aan de stad een meer vrolijk en feestlijk aanzien te geven, was deze reis, by keure van 17 April, de kermis of jaarmarkt vervroegd, en de aanvang daarvan, in plaats van in September, op 1 Augustus gesteld: welk een en ander, gelijk men denken kan, een ontzettenden toeloop volks naar Amsterdam deed stroomen. Dit dubbel feest werd door Vondel herdacht in het uitvoerig en schitterend gedicht, hetwelk ik hier achter laat volgen.

1) Ik citeer hier Wagenaar; doch ik veronderstel, dat het *elkander onthalen* wel zal hebben plaats gehad op kosten van de goede Gemeente, even als het *vuren* en het *speeltuig* — En met reden, toen de Wethouderschap zich niet als vertegenwoordigster der Gemeente, maar als Soeverein der Gemeente beschouwde.

INWYDINGE

VAN 'T

STADTHUIS

T'AMSTERDAM.

TOEGEEIGENT

DEN E. E. HEEREN BURGERMEESTEREN EN REGEERDEREN
DER ZELVE STEDE.

1655.

Tectum augustum ingens.

[Een groot en deftig gebouw.]

Zie *Aen* VII 170.

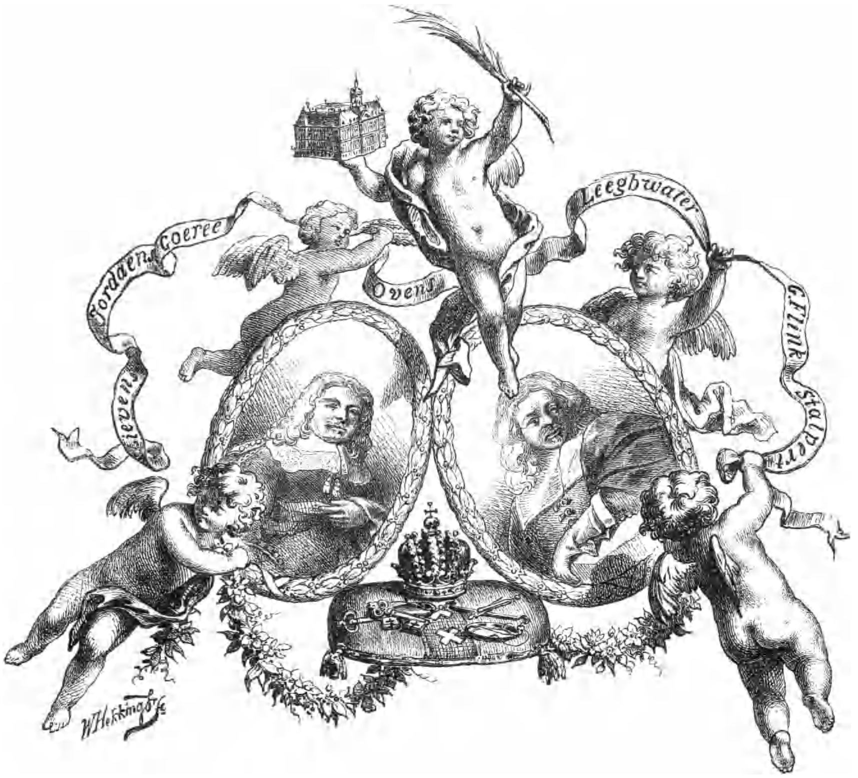

INWYDINGE

VAN 'T

STADTHUIS T' AMSTERDAM.

GELIJCK nu d' ackerman de zeissen slaet in d' airen,
En heenstreeft, door een zee van gout en goude baren,
Zoo weckt ons Amsterdam, door overvloet van stof,
Om in den vruchtbren oegst van zijnen rijcken lof
Te weiden met de penne, en vrolijck in te wyen
De hooghtijdt van 't Stadthuis en burgerheerschappyen,
Met een de jaermerckt, die, met haeren open schoot,

1-8 Verst. „Amsterdam wekt ons, om, gelijk een akkerman die de zeisſen enz." Zie verder over de famenstelling van dezen-zin het aangeteekende by HUYDECOPER, *Pr.* I. 146

Alle omgelege steên en bontgenooten noodt
Op 't heerelijck bancket van allerhande gading,
Die 't nimmer zat gezicht genoegen en verzading
Belooft, door zoo veel schat, gerief, verscheidenheên,
Als kunst en hantwerck hier nu stapelen op een.
Dat zoo veel duizenden, als sterck ter poorte indringen,
Zich spoeden naer den Dam, om 't wyfeest in te zingen,
In 't midden van ons vloên, den Amstel en het Y,
Met al de burgerjeught van d' oude en nieuwe Zy,
Op 't heldere geklanck der zilvere trompetten,
Het dondren van kartouwe, en maetklanck van musketten,
Het vliegen van de vaene, en luit triomfgeschal;
Terwijl elck element van blijschap juichen zal,
De hemel huppelen, en alle starretranssen
In 't ronde, als hant aen hant, rontom ons Raethuis danssen,
De Bruit, daer 't al om danst, en die, zoo fier en rijck,
Op haeren schoonsten dagh en 't kussen, zit te prijck.
De Leeu des hemels schijnt de hooftstadt van de landen,
Wiens schilt gehandhaeft wort van leeuwen, onder 't branden
Te zeegnen, met een lucht, uit zijne keel gestort,
Te maetigen zijn vier, om frisch en onverdort,
De graftlaen en het loof der boomen te bewaeren.
De straelen van zijn maene en glinsterende hairen
En oogen steecken niet zoo vinnigh op ons hooft;
Als had hy dezen dagh en zijn triomf belooft
Een koele lentezon: want dit gestarnt, by vlaegen,
Den geest verstickende, door 't gloên der heetste dagen
En weecken, koestert nu den zanglust, en de Min,
En Oegstmaent gaet met lust, gelijck de Maymaent, in.
Ghy Heeren, die de Stadt, gelijck vier hooftpylaeren,
Met raet en wijsheit stut, in 't rypste van uw jaeren,
Grootachtbre Vrijheer Graef, en Ridder Maerseveen,
Oprechte telg van Pol, en Spiegel, die 't Gemeen
Ten burgerspiegel streckt, gewaerdight ons gezangen

8 *Bontgenooten*· namel. „de andere steden van den Bond of Unie."
14 *In te singen:* een fraai woord en even wettig als „in te luiden."
15 *Vloên*· *vloeden*, „stroomen."
17 *Geklanck:* met het voorvoegsel *ge* als collect. voor den klank der gezamenlijke trompetten. Deze regels doen met hun klanknabootsing een zeer fraaie uitwerking.
25 *De Leeu des hemels:* de zon stond in het teeken van den Leeuw.
25-36 De zin dezer regels komt hier op neêr, dat er, offchoon men in de hondsdagen was, een aangenaam meikoeltjen woei — altoos een meikoeltjen van de 17e eeuw — zoo dat de feestvierenden hy 't matige weer hun lust en vreugdebedrijven niet hoefden te matigen.
29 *De graftlaen:* cierlijk, voor „de boomen, langs de gracht geplant"
30 *Maene:* dit is de juiste benaming voor hetgeen men tegenwoordig verkeerdelijk *manen* noemt De *maan* van een leeuw of paard is „de verzameling zijner hairlokken.
39 *Vryheer Graef* Cornelis de Graef, vrijheer van Zuidpolsbroek
Maerseveen Joan Huydecoper, Ridder van Sint Michiel, Heer van Maarseveen
40 *Pol* Joan van de Poll, zoon van Harmen Gysbertsz, Raad sedert 1646, Burgemeester in 1653 Zie Deel III, blz. 294, 299.
Spiegel Hendrik Dirksz. Spieghel, Raad sedert 1632

Te hooren, daer 't muzyck uw' intre zal ontfangen
Met blijſchap op den ſtoel, en 't eerlijck wapenkruis;
Uw burgermeeſterſchap het ingewyt Stehuis
Vercieren, meer dan kunſt, beſteet aen witte marmers;
En d' oude burgery haer hoofden en beſchermers
Begroeten, uit den drang, van overal vergaêrt.
De burgervaders zijn met recht alle eere waert.
De zwackheit van den menſch behoeft geſtut te worden
Door loon, en ſtraf, dit eiſcht gezagh, en wettige orden:
Gezagh en orden melt terſtont het onderſcheit
Van volck en burgerye en 't ampt der Overheit:
Het ampt vereiſcht een plaets, en huis, hier toe gekoren,
Ten dienſt der ſtede; aldus wort hier 't Stehuis geboren,
Uit een noodwendigheit, tot heil van 's burgers Staet.
Stadthuizen dienen dan alom ten toeverlaet
En vryborgh van het volck, dat, vry van alle zorgen,
Geruſt zijn' handel dryft, en heenſlaept op die borgen,
Het oogh der Vaderen, dat voor de kindren waeckt,
En toeziet, eer de ſtorm de poorte en wal genaeckt.
Dus lydt het volck geen' laſt van ſchipbreucke, in 't verheffen
Der oorloghsbuien, die de burgerſtaeten treffen,
En ſtorten in den gront, ten zy 't de hemel ſchutt',
Die Heeren hanthaeft, en door zulcke pylers ſtut
Veel duizent huizen, als in een Stehuis geſloten,
Het hart van al de ſtadt en trouwe ſtadtgenooten,
Die 't hart bedancken, voor zijn' levendigen gloet;
Terwijl het al de leên der burgerye voedt,
In 't leven onderhoudt, veel honderden van jaren.
Zoó ſtaet Venedigh pal, in 't midden van de baren,
Als een metaele rots, na twalef eeuwen tijdts,
Beſtreden van de peſt, en dierte, en zoo veel ſtrijts,
Geſtreden met den Turck, en 't huis der Ottomannen
En Vorſten, tegens 't Recht der vryheit ingeſpannen.
Zoo blinckt de ſtadt, mijn wiegh, gebouwt van Agrippijn,
Gelijck een halve maene, op d' oevers van den Rijn,
Na zeſtienhondert jaer, en toont haer lauwerieren,
Geſtrickt in 't vreverbont met d' oude Batavieren.
Aldus ſtont Rome vaſt, ſchier zes paer eeuwen lang,
Eer 't Noorden met zijn bijl, by haeren ondergang,
In 't ommewroeten groeide, en 't ſloopen der gebouwen,
Geworteld al te diep, te hardt om uit te houwen.
Al handhaeft d' oppermaght, in oorloge, en gewelt,
De ſteden, eeu op een, haer paelen zijn geſtelt,
Haer oude ſtuit in 't endt, gelijck des menſchen leven.

75 Dit ſlaat op 't verbond tusſchen Civilis en de Agrippinenſen (Keulenaars) tegen de Romeinen gemaakt. Zie TACIT *Hist.* IV: 65, 66

Wat menſchen bouwen, wort geene eeuwigheit gegeven.
Wie iet geduurzaems zoeckt, die heff' zijn hart omhoogh.
Men kan niet zekers hier beſchieten met ons oogh.
Hoe 't Raethuis by het hart met reden wort geleecken,
Waernaer de vyanden der burgervryheit ſteecken
Met heimelijck geweer, en laegen, en verraet,
Of inbreuck van de poorte, uit openbaeren haet;
Dat bleeck, toen Beuckels rot haer moedernaeckte waerheit,
Het licht der logentaele, als een herbore klaerheit,
Wou planten op den Dam, ten trots van 't wapenkruis;
Gelijck de Schilderkunſt, op 't afgebrant Stadthuis,
Getuighde menigh jaer: dat bleeck, toen d' eerſte Gallen
Na 'et winnen van de Stadt, noch zochten t' overvallen
Het Roomſche Kapitool, beletter van hun kans;
Daer Manlius zoo braef, gewaerſchuwt van de gans,
En haer verbaeſt geſchal, het burgerrecht verweerde,
Door 't overſchot des volcks, en Brennus heirkracht keerde,
Die, zeven maenden langk, verrijckt door roof en buit,
Moſt ſlaecken zijnen roof, op 't Kapitool geſtuit.
Gelijck Heer Gyſbrechts ſtadt van viſſchers is begonnen,
Door haer gelegentheit, en na heeft aengewonnen,
Zoo wert haer Raethuis oock tot driewerf weêr verzet.
Het eerſte ſtont daer 't Y zich uitſtreckt in zijn bedt,
Met biezen riet en helm geboort, van wederzijde;
Daer d'Aemſtelheer, van outs, de zeekapelle wijdde,
Ter eere van Godts Helt, Sint Olof, die zijn' troon
In 't Noorden had gebout, en wien de martelkroon
Met recht wert toegekeurt: want toen hy onder d'Ieren
Tot kennis quam van Godt en Chriſtus kruisbanieren,
En in Nieuw Megen ſprack d'orakels van Godts mont,
Liet hy zich Kerſtenen, en waſſchen op de vont,
Van 't heiloos Heidenſch ſlijm. dus zuiver, en herboren,
Zocht hy Godts dienſt en Kruis te planten by zijn Nooren,
En, die een Koning was, verkondighde het licht,
Waer voor de zon en maen en ſteile Noortſtar zwicht.
De maght der afgoôn raeſt, en, als een ſtroom gedreven,
Bejegent hem in 't velt, daer hy getrooſt zijn leven
En kroon ten beſte ſchenckt aen Chriſtus Kruisaltaer,

88 *Met ons oogh*· verſta· „met het menſchelijk oog."
93 *Beuckels rot* de Wederdoopers, die in 1535 de ſtad poogden te overweldigen.
96,97 Dit ziet op eenige ſchilderyen, op welke de aanſlag der Wederdoopers was afgebeeld, en die in den brand van 't oude Stadhuis verloren waren gegaan
103 *Na* voor „naderhand"
108 *Het eerſte ſtont*, enz. Dit is een loutere giſing, zoo geen bepaalde onjuistheid. De kapel van Sint Olof, nu de Oudezijds Kapel, was ongetwijfeld zeer oud, en men heeft daartegenover zware overwulfde kelders gevonden, waarin groote yzeren ringen of traliën plachten te zijn — intuſſchen is het niet waarſchijnlijk, dat er, in de dagen toen Amſterdam nog anders niet was dan een Heerlijkheid des Heeren van Aemſtel, reeds een eigenlijk gezegd Raad- of Stadhuis zoû beſtaan hebben. Van het zoogenaamde „oude Stadhuis op de Plaatſe of Dam" weet men, dat het reeds beſtond in 1410.

Geheiligt door het bloet van zulck een' martelaer.
Het tweede Raethuis ftont, daer nu de kant gefleeten
Wort van het waterrack, dat, naer den Dam geheeten,
Allengs ten Zuiden, van het Y, te rugge fpringt,
Tot daer de middenfluis en duicker 't water dwingt,
Of weder uitgiet, als de ftercke wint van 't Zuien
Den Aemftel viert den toom, en afjaeght met zijn buien;
Gelijck de ftroomen ftaen ten dienft van weêr en wint,
Naer dat der winden Vorft hem uitlaet, en ontbint.
Men zagh de derde mael het Raethuis weêr verrezen,
Als of Natuur den gront had met haer hant gewezen,
Daer Kalverftraet en Dijck noch uitzien naer den Dam,
En reicken aen de merckt, daer 't Sticht ter merreckt quam,
De Goier, Aemftelaer, de Veene- en- Waterlander.
Zy ftaplen vrucht en vee en zuivel op elckander,
Gevogelte, en gewas, en wat de nootdruft eifcht,
Ter liefde van 't gewin, daer 't al om draeft, en reift,
En vlet, en vaert, en woelt; terwijl de burgeryen,
Van d' eene aen d' andre weeck, by deze merckt gedyen,
En kelder en fchappra, met opgepropten fchoot,
Bezorgen, als de mier haer hol, voor hongersnoot.
De Koning van de Stadt, wiens kruin 't gewelt zou tergen,
Verkoos Tarpeius bergh alleen, uit zeven bergen,
Omtrent den Tiberftroom, en zijne waterkolck,
Om daer den adelaer en ftoel van 't ftrijtbre volck,
Als op den vryburgh van 't Gemeene beft, te planten,
Dat tegens al de maght der weerelt zich zou kanten.
Dus rees het Kapitool, op dezen fteenen bult,
Van Romulus met riet gedeckt, en na vergult,
Gelijck een goude bergh, om, in het onderdaelen
En opftaen van de zon, de zon ten trots te praelen;
Een eer, waer voor de bergh den vader Numa danckt,
Zoo lang 't Romainfch gebiet, dat nimmer zackt, noch fchranckt,
Maer op zijn wijze duurt, de weerelt zal verduren;
Terwijl de Noortfche bijl en heirfchap Remus muren
En menigh trots gevaert, gelijck een fteenrotsduin,
Noch noit begraven kon, in 't omgewroete puin.

136 *De merckt* · thands „de Botermarkt."
143 *Schappra: fchapperade* is famengefteld uit *fchap*, dat „plank" beteekent, ('t Fr. *échoppe*) en *raai* ('t Fr. *rayon*) „ftraal, ry." 't Is alzoo. een „ry planken," van daar. „een kast met planken, een etenskast." Zie Bild. *Gefl. in v.*
145 *De Koning van de Stadt*, enz.: „Romulus, koning van Rome."
151 *Steenen bult* voor „rots, berg."
152 *Na* voor „in later tijd."
156 *Dat nimmer zackt, noch fchranckt* · hier fpreekt de Roomsch Katholieke. *Schranken* is „wankelen."
157 *Op zijne wijze*: d. i., „als geestelijke mogendheid."
159 *Steenrotsduin* min gelukkige famenftelling. V. heeft, als meermalen, *duin* voor „verhevenheid in 't algemeen" genomen en men hebbe dus te verftaan: „een verheven fteenrots:" met welke hier de *petra* bedoeld wordt, waar de Katholieke Kerk op gegrondvest is. De geheele zin is echter niet zeer helder.

De Raeden van de Stadt vier van hun leden zetten,
Graef, Wavren, Maerfeveen, en Geelvinck, om te letten
Op 't voorgebeelde ontworp van 't Raethuis, wijs en rijp
Beraetflaeght, en bepaelt in zijn vereifcht begrijp,
Befpiegelt door en door, in 't oogh der Trezoorieren
En Burgermeefteren, tot dat uit meer papieren
De waertfte tekeninge, en d' eelfte niet ontbrack,
Waeraen de breede Raet in 't endt zijn zegel ftack.
De Raet van Amfterdam verkoos, met rijpe reden,
De plaets van 't out Stadthuis, nu moede, en afgereden,
Van hoogen ouderdom, en arbeit, zorge, en laft;
Als 't midden van de ftadt, het hart in 't lichaem, paft,
Geftut van wederzy met heur vermaerde ftroomen,
Om af en aen in zee, of aen den Rijn te komen,
En Schelt, en Wael, en Maes, burinnen van den Rijn,
Verheerlijckt door de fteên, waer van zy voefters zijn.
Hier keert ons trots gevaert zijn aenfchijn naer het Ooften,
Den opgang van de zon, die d' aerde komt vertrooften,
Verquicken met haer' glans, waer naer elx oogh verlangt.
De flincke vleugel deckt de Noortzijde, en ontfangt
Den offer uit der zee; de rechte deckt den zegen
Van Beurze en vliet, van wien dees zeeftadt heeft gekregen
Haer' naem, de weerelt door gevlogen, en bekent,
Zoo wijt zy 's weerelts oegft op alle merckten zent,
En inhaelt uit der zee, met overlade kielen
Geftuurt van Watergoôn, en fnelle waterzielen,
Die, fchuw van weide en ploegh, in zee te weide gaen,
En danflen op den rugh van vader Oceaen.
Maer 't weifelende lot, dat noit zijn ruft kon houwen,
Quam 't ruftigh raetsbefluit des Aemftels, onder 't bouwen,
Befpringen, flagh op flagh, niet anders of de Nijt,
Die fchendige Harpy, uit wrevel, fchimp, en fpijt,
Het nootwerck fcheuren wou, en met verwoede klaeuwen
Der Burgermeeftren gunft verbyftren, en verflaeuwen,
En dwingen af te ftaen van dezen arrebeit,
Zoo noodigh, en zoo nut, gevordert en beleit
Door opzicht en het oogh der meeftren, die bedreven
Steenhouweren hun maet en wet en regel geven;
Dies 't uurwerck van dien bouw geftadigh fchijnt te gaen,
Van hant tot hant, gelijck de wyzer, op zijn raên,
De ronde doet, en paft op klockeflagh en uren,
Zoo net, gelijck de zon om hoogh haer' loop kan fturen.

102 *Graef*, *Wavren*, *Maerfeveen en Geelvinck* zie Deel V, blz 775
106,107 Verfta „tot dat men, uit meer ingeleverde ontwerpen, datgene gekozen had, 't welk de meeste waarde bezat."
186 *Watergoôn*, *en fnelle waterzielen* voor „ftuurlieden en rappe varensgasten "

Geſtadigheit verwint. al draeit de wyzer kort
Den dagh om, niemant merckt dat hy bewogen wort.
De Nydigheit zocht eerſt de poorten ſtil t' ontgrendelen,
En daeghde, uit eenen miſt, voor ſtadt op, met haer vendelen,
Door Amſterdam betaelt, en van den haenekraey,
Ontdeckt, eer 't nachtgedroght belande aen wal, en kaey,
Dat van verbaeſtheit zwichte, in ſte van aen te vallen;
Toen al de burgery 't geſchut voerde op de wallen,
En blanck in 't harnas blonck, gelijck een yſre rots,
Die geenen aenſtoot vreeſt, den Oceaen ten trots.
Noch ruſtze niet, maer ſtreeſt naer d' onbevrozene oorden,
En hitſt met volle kracht den blaeſbalgh, uit den Noorden,
Op dijck en dammen aen, dat Hollant, ſchud, en yſt.
De zee verlaet haer bed. de ſpringvloet waſt, en ryſt,
En overſchryt haer peil. de waeckende Aemſterlanders
Aen 't zweeten, in dien noot, met ſchuppe en zoôn, niet anders
Als waren ze getrooſt den ſpringvloet van Neptuin
Het hooft te biên, gelijck een ſtrantbeer van arduin.
Neptuin, hier tegens aen, wil toonen dat geen zoden
Vermogen zijne vorck en opgepreſte Goden
Te ſtuiten, op den toght; ontziet noch dijck, noch pael,
Noch eicke planck, en komt u, boven Outewael,
Geborſten in de weide, en, bruizende op zijn riemen,
Vaert voort, en zackt, en rijſt, en valt in 't meer van Diemen,
Zet hofſteên, vee, en vrucht in 't water, dat wel eer,
Zijns ondancks, ruimen moſt den boezem van zijn meer,
Daer d' Amſterdammers, die hier lucht en adem ſchiepen,
Al morrende om 't ſtehuis, nu huis en hof verliepen.
Het open Aemſterlant, de polder rontom heen,
Al 't vlacke velt lagh blanck, tot in het Sticht en 't Veen
Geleeck een bare zee. men kon het meer van Leiden
En Haerlem, ſtroom noch ſloot noch wegen onderſcheiden.
De hoybergh berghde 't vee. de droeve huiſman ſtack,
Met vrouwe en kindren, 't hooft gedootverſt uit het dack,
In 't uitgemaelen meer. onwetenden aen 't ſchelden,
En 't koſtelijck ſtehuis de lantſcha moſt ontgelden
Na zulck een zeeſtorm woelt het zeezieck Brittenlant.
De Faem gewaeght hoe dit de waterketen ſpant,
Van Doever af aen 't hooft te Kalis, en zijn krammen.

205-210 Dit ziet op den aanſlag van Willem II op Amſterdam.
213-238 Dit ziet op den hoogen watervloed van 't jaar 1651.
237 *'t Uitgemaelen meer*. namel. „de Diemermeerpolder," die ondergeloopen was
Onwetenden aen 't ſchelden: verſta „zulk ſlach van lieden, als, der zake onkundig, altijd de ſchuld maar werpen op het Beſtuur, weten deze overſtrooming ook aan de Stadsregeering."
239-250 De oorlog met Engeland in 't jaar 1652
241 *Kalis, en zijn krammen*. de oorlogſchepen die 't Kanaal bezet hielden, worden vergeleken met een keten, over 't Kanaal geſpannen, en te Dover en te Calais, als aan *krammen*, vastgelegd.

De hoop van Londen vifcht een net vol Amfterdammen.
Karthage en Rome zien elckandre grimmigh aen,
Als leeu en tigerdier. alle oorloghsvenfters ftaen,
Als Plutoos blicken, root van gloet en zwavelvlammen.
Zy treên in 't waterperck, als ftrijtgezinde rammen,
Of ftieren, dol van wraeck, en nimmer ftootens moe,
Hervatten ftrijt op ftrijt, en ftooten vreeflijck toe;
Terwijl hun fchuim en bloet ontloopt, en, in 't vertoornen,
De herders toezien, hoe zy, met gewelt van hoornen,
Elckandre gaen te keere, en booren door de huidt
In 't vleefch, en ingewant, en menigh toeftoot ftuit
Op ribben, en gebeent. d' een pooght, met d' achtervoeten
En klaeuwen, ftof en zant in 's vyants oogh te wroeten,
Van achteruit te flaen, te ftuiven voor den wint:
En d' ander flingert fel den ftaert om, en verblint
't Gezicht des vyants vaft, met heene en weêr te zwaejen.
Zy loejen fchrickelijck, en wenden zich, en draejen,
Tot dat de worftelftrijt en dagh zijn ende neemt,
En ieder wenfcht om ruft, in zijnen eigen beemt.
Gedurende dien ftorm en ftrijt der worftelaeren,
Vernam men hoe om hoogh Saturnus quam gevaeren,
Op bey zijn vleugels, fchier gefleeten van de vlught:
En zwevende rontom den Dam, in onze lucht,
Met zijne fcherpe zeis, waerme hy d' eeuwen maeide,
Het uurglas op zijn hooft, de grijzaert d' oogen draeide
Naer 't afgeleeft ftadthuis, oft eer zijn overfchot,
Gereten, onderftut, verminckt, en half verrot,
En evenwel, ter noot, 't verblijf der Amptenaeren,
Om fchrift, gerief, en fchat, en dienften te bewaeren
Wat, ben ick, zeght hy, dan mijn kracht en zickel quijt,
Dat dit bouvalligh dack mijn' ouderdom verflijt,
En wacht het noch geruft, als leggende op zijn fterven,
Dat menfchenhanden voort het flechten, en bederven?
Ick wil een' korter gangk met dit geraemte gaen.
Zoo fpreeckt hy, en verzinckt in 't fmitshol van Vulkaen,
Beveelt hem 's middernachts dien ouden romp te floopen.
Vulkaen, toen 't nachtglas net ten halve was verloopen,
[De wachters, van den flaep befchooten, ftom en ftil,
Vergaten hunne wacht,] voltreckt Saturnus wil,
Ontfteeckt het zolderveen van boven, met zijn voncken.
Het veen geraeckt in brant, dat eertijts lagh verdroncken:
Dus brant het vier den balck, den zolder, en het dack.

242 *De hoop van Londen vifcht een net vol Amfterdammen:* verfta. „te Londen hoopt men zich te verrijken door den buit, op Amfterdam en andere zeefteden behaald."
278 De brand kwam aan ten twee ure na middernacht.
281 Verfta: „ontfteekt den turf die op zolder lag."
282 *Dat eertijts lagh verdroncken*. namel. „het lage veen."

De ganſche ſtadt waeckt op. de vlam ging op, en ſtack
Het torenbuſkruit aen. nu ruſten geene bedden.
De trouſten ſchieten toe, en reppen zich, en redden
De brieven, boecken, gelt, trezoor, en banck en ſchat;
En bergen in dien brant de ziel der ganſche ſtadt;
Terwijl de vlam in top blijft weiden, als een wonder,
Uit gunſt, die 't vier ons droegh. dat tijt gaf, om van onder
Te redden have, en goet, ten oirbaer van 't Gemeen.
Dus liet Vulkaen hier niets dan muurwerck, puin, en ſteen,
Waerna de Boukunſt breet haer vleugels ging ontvouwen,
De nieuwe fenixpluim en kroon van 's lants gebouwen,
Als ryzende uit den grave en d' aſſche en 't lijck van 't out,
En een geduurzaemheidt van eeuwen toebetrout.
Maer 't is aenmerckens waert hoe Godt zich openbaerde,
In 't midden van die vlamme, en door zijn zorgh bewaerde
De hooge ſteigering, rontom 't begonnen werck,
Toen vlam en roode gloet den leſſcher viel te ſterck,
Met zijne tong, voorwint, alree de maſten leckte,
En blaeckte, en eene wolck van ſmoock het volck bedeckte,
Daer Stalpaert, op zijn wacht, gelijck Brantmeeſter, ſtont,
En zagh het gaepend vier, zijn' vyant, in den mont.
Hy ſterckt het tegenweer, dan onder, dan van boven.
De ledren eemer bluſcht al kiſſende den oven
Van 't grimmigh element, dat ſchricklijck kraeckt, en knerſt,
En niet een kant noch ſteen van 't nieu geſtichte berſt.
Waer zulck een heiloos ramp tot dit gevaert geſlaegen,
Het was om 's bouwers glans uit al zijn werck te vaegen,
Den moedt der Overheit te kneuzen van verdriet,
Te ſchenden 't aengezicht, daer al het lant op ziet.
Een voorſpoock ſcheen voorheene ons in te willen prenten
Den opgang van dien brant, toen heele regementen
Van rotten zich verbaeſt begaven op de vlught,
Drie dagen voor den noot, gelijck van eene zucht
Tot haer behoudenis al heimelijck gedreven,
En, boven ons begrijp, dit ondier ingegeven,
Dat, vroeger wacker, eer zijne ongevallen vat
Dan ons vernuft, dat traegh, tot koſten van de ſtadt,

285 *Nu ruſten geene bedden* voor „nu blijft niemand rustig op zijn bed."
286-290 *De brand van het oude Stadhuis*. zie blz. 113.
301 *De maſten:* of „palen" van den ſteiger om 't nieuwe gebouw.
303 *Stalpaert:* met Van Campen, bouwheer van 't ſtadhuis.
306 *Al kiſſende: kiſſen* is 't geluid, 't welk men hoort by 't indompelen van gloeiende ſtoffen in koud water. Zoo *Herſchepp* VI B., vs. 883.

Men koockt een deel aen 't vier, men braet een deel aen 't ſpit
Het vet uit, dat het kiſt.

FLORIANUS, *Ovidius* blz. 372 *Het bloet datter uit ſijn hooft liep hoorde men* kiſſen, *ghelijck of men een gloeyend vier in 't water ghesteken hadde.* Zie verdere voorbeelden by HUYDECOPER, *Pr.* II, 278.

Voor 't naeckende onweêr duickt. hoe onvaſt ſtaen dees gronden:
't Geluck der ſteden is aen 't out ſtehuis gebonden:
Men vraege Schelt en Eems; zy hebben 't ons geleert
Hoe met den raethuisbou 't geluck der ſteden keert.
De bouwer van 't Stehuis wiſt noch van geen verhuizen,
Toen ſchon de bouplaegh flux een' watervloet van muizen
Op Hollants kuſten aen. dit heir, in 't lang en 't bree,
Geſlingert ſtaert aen ſtaert, quam drijven over zee,
Van 't Noorden, op ons ſtrant. hier baet geen tegenſportelen.
Zy knaegen hoy, en gras, en klaver, met hun wortelen
En groente en ſteelen, af. de geeſt des beemts verdwijnt.
De lantheer, by gebreck van voêr en klaver, quijnt.
Men trooſt hem dat de ſcha der muize 't lant zal baeten,
En zy een' gouden tant in velt en weide laeten;
Gelijck het naeſte jaer de muizeſcha vergoedt,
Met driemael zoo veel winſte, en weide in overvloet:
Maer 't ryzend Raethuis wort met ſmaet en hoon bejegent,
En houdt een zelve ſtreeck, zoo hoogh als 't nu, gezegent
Van al de burgerye, een ieders oogh behaeght,
En d' eer van al de ſtadt in 't ſtaetigh voorhooft draeght.
De Kerck van Sint Katrijn, gelijck menze innewijde,
En boude tot Godts eer, bekleet de ſlincke zyde,
Een rijck gebou, waeraen de Heer van Purmerent,
Heer Eggaert, by 't geſchrift voor bouheer noch gekent,
Den eerſten grontſteen ley, dies wy zijn eedle rancken
Gehouden zijn met lof, voor 's vaders deught, te dancken.
Wie Amiêns bezoeckt, dat hy zijne oogen ſla

321-324 Verſta: „de beweering, alsof de voorſpoed eener ſtad aan het beſtaan van het oude Stadhuis verknocht was, ſteunt op onvasten grond · — Antwerpen en Embden hebben bewezen, dat het geluk eener ſtad juist gelijken tred houdt met den aanbouw van een nieuw Raadhuis."

325 *Verhuizen:* namel. „uit zijn werk." Zie vs. 310.

331 *De geeſt des beemts verdwijnt.* Bilderdijk, die, in een aanteekening op vs. 340 van den Tweeden Zang van de *Ziekte der Geleerden*, bovenſtaande beſchrijving van de „muizeplaeg" aanhaalt en roemt, oppert den twijfel, of hier niet aan een drukfeil te denken valt, en men voor *geest* te lezen hebbe *gast*. De twijfel zoû my vreemd voorkomen, indien ik niet in Bilderdijks „geſlachtlijst," die lang na „de Ziekte der Geleerden" verſcheen, het woord *geest* verklaard vond door: „dor of heideland." Sluit in der daad *geest* het denkbeeld van „dorheid" in, dan behelst de hier aangehaalde regel van V. onzin; immers, wat kan het een *beemd* ſchaden, wanneer de „dorre," de „ſlechte" grond, daaruit „verdwijnt." — Maar, zoo als 't my voorkomt, hebben wy hier alleen aan een vergissing van Bilderdijk, en aan geen fout van Vondels zijde of van die des drukkers te denken. *Geest* beteekent, althands voor zoo verre my bewust is, geen „dor of heideland." Bilderdijk, hoe fraai, neen, hoe heerlijk hy het *buitenleven* ook bezongen hebbe, was geen *buitenman*, en had zelfs niet het minſte gevoel voor de natuur als zoodanig. Anders zoû hy, toen hy te Leyden woonde, wel eens buiten de poort gewandeld hebben, en zich dan overtuigd, dat de grond tusſchen *Oest-* (of *Oost*) *geest*, *Poelgeest* en *Endegeest* volſtrekt geen „dorre" of „heigrond" is, en dat de naam van *Wasfergeest* („was er geest"), die hier een wensch naar *geest* uitdrukt, alle gedachte aan zoodanige beteekenis uitſluit: wie toch zal naar „dorren grond" wenſchen? — Neen, *geest* heeft in de hier aangehaalde *compoſita*, maar heeft in elk geval in 't vaers van Vondel, dezelfde beteekenis van „levenwekkende kracht," welke 't woord anders heeft, en 't had hier, zonder ſchade voor den zin, met „ziel" of met „groeikracht" verwisſeld kunnen worden.

337 Verſta: „maar toch ziet de bygeloovige menigte in die muizeplaag, even als in de vooraf genoemde rampen, een bewijs dat de voorgenomen bouw Gode ongevallig is."

341 *De Kerck van Sint Katrijn* „de Nieuwe Kerk."

347-351 De Nieuwe Kerk werd gebouwd op 't voorbeeld van de Hoofdkerk van Amiens.

Op 't grootſte kerckgeſticht, de rechte wederga
Van Eggaerts arrebeit, en lette of ons pylaeren
Gewelf en kooren min den bouluſt openbaeren
In Hollants Graeflijckheit, dan in het Konings Rijck,
Den Grave in majeſteit en maght al t' ongelijck.
 Het heerlijck orgel noot geen dwaze zangverquiſters,
Maer Wijzen, op 't bancket van veertien paer regiſters.
Vier orgeldeuren noôn alle oogen, door de gunſt
Van Bronckhorſts tekengeeſt en ſchoone ſchilderkunſt,
Hem van Nature alleen miltdaedigh ingegeven.
Men ziet hier geene verf, maer louter ziel, en leven,
Daer Saul zit te paerde, en David voert het hooft
Van Goliath, den Reus, gelijck hy wort gelooft,
Om zulck een trotſe daet, en ingehaelt van reien.
Die, zingende in triomf, den helt ter poorte inleien,
En wetten Sauls haet, en kroonzucht door dien zang,
Bezuurt van Jeſſes zoon, zoo veele jaeren lang.
Men ziet, daer Davids harp en ſnaer den Godtvergeten
En dollen Saul ſtreelt, hoe eerloos en vermeten
De Haet dien jongeling den ſchicht toedrijven wil,
Terwijl hy dien ontduickt, en balling wort al ſtil,
Tot dat een flux ſoldaet hem bootſchapt, hier beneden,
Hoe Saul op den bergh, van wanhoop overſtreden,
Na zulck een nederlaegh, met zijn verwaete ziel,
Op drie verſlage zoons, in zijnen degen viel.
 Op dat men het gevolgh aen deze keten ſchakel',
Vraeght David Godt om raet, daer Abjathar 't orakel
Zal ſpellen, uit den glans van 't heiligh borſtgeſteent,
Dat hem naer Hebron wijſt, die Sauls doot beweent.
 Wanneer de dubble deur van 't orgel hangt geſlooten,
Wort David, daer hy knielt, gezalſt, en overgooten
Ten Koning, over 't huis van Juda, toen die ſtam
Te Hebron, met gejuich, op deze ſtaetſi quam,
Waerop d' eenſtemmigheit van uitgeleze keelen,
De joffers en de jeught, met zingen, dans, en ſpeelen,
En cyter, en tamboer, en rinckeltuigh, en luit,
Verheffen haeren galm, die aen den hemel ſtuit.
 Graef Willem, tot den ſtoel des lants, van Godt geſchapen,
Beſchenckt, in 't Noorder glas, met haer doorluchtigh wapen,
Dees ſtadt, waerover hy, als wettigh Graef, regeert;

352 *Al t' ongelijck:* hier voor: „ongelijk grooter."
356 *Bronckhorſts tekengeeſt·* Jan van Bronkhorst, in 1603 te Utrecht geboren, oefende zich eerst in het glasſchilderen, zoo hier te lande als te Atrecht, by Peter Mathijs en te Parijs by Chamu. Vervolgends in kennis gekomen zijnde met Cornelis Poelenburgh, bekroop hem de lust om zich als deze een naam te maken in het ſchilderen met olieverw. De orgeldeuren zoo wel als eenige glazen der Nieuwe Kerk zijn door hem beſchilderd.
360 *Hy:* t. w. „David."
Geloeſt voor „geprezen."

Waerna Maxmiliaen, Roomfch Koning, hoogh ge-eert,
Haer wapenkruisfchilt kroont, met diamante ftraelen,
En parlen van zijn kroone, om eeuwighlijck te praelen,
Als met een danckbaer merck van zijne majefteit,
Voor Ridder Boelens gout, en 's helts grootdaedigheit,
Ten dienft van zijnen Heer, voor ieders oogh, gebleecken;
Een eer, die blijft, en duurt, als 't broffe glas zal breecken;
Gelijckze oock op de kruin des Weftertorens blinckt,
En blincken zal, zoo lang de zon verrijft, en zinckt.
  In deze hooftkerck gaet de Batavier ten grave
Naer Galen, die de Doot wou kiezen, eer dan flave
Te worden op de zee, geboeit aen 't Britfch gebiedt,
Daer hy op 't Midlantfch meer den brant in 't bufkruit fchiet
Van 's vyants zeekafteel, en leert hem, op de baren,
In weêrlicht roock en fmoock, in Plutoos hemel vaeren,
En ftuiven, recht voor wint, om in dien waterbrant,
Als voorbo, naer den Teems, en 't vyantfch Brittenlant,
De tijdinge aen het hof van Withal zelf te draegen.
Hetrurie en Livorne en 't zeeftrant zal gewaegen,
Veele eeuwen na zijn doot, hoe ftout dees watervorft
Den vyant boort aen boort groothartigh klampen dorft,
Gelijck een oorloghshelt, uit louter hart gefchapen,
Waerom de grafzerck noch gekroont hangt met zijn wapen,
En ridderlijck geweer, en met de vaen bedeckt,
Terwijl dit lijck de deught der levenden verweckt.
  De Waegh, aen deze zy voor 't Raethuis, weet den zegen
Van 's weerelts koopftadt net maer nimmer af te weegen,
Door toevloet van de vaert. zy voert met haer gewin,
De ftede een' Potozy van daeghlijx zilver in,
Door twee paer poorten, als om ftrijt, van vier geweften,
Om Hollants vryen Leeu te weeliger te meften,
In uitgemaelen meer, of duin, en poldergras.
Hier groeit het Hollantfch hart. hier zwelt de zuiveltafch,
Van zilver, en root gout, en vriendelijcke fchyven,
Die, by gevaer en noot, onze oorloghszenuw ftyven,
En leeren dat men licht den Amfterdammer terght,
Maer zijn gedult den krijgh niet ongewroken verght,
Zoo lang de fchiltwacht waeckt, en hier, langs fteene trappen,
Gewapent nacht en dagh, de waeghtrap op zal ftappen,
En uitzien, vroegh en fpa, en luiftren of 't Stehuis
Geen laegen wort geleght, ten fchimp van 't wapenkruis.

302 *Ridder Boelens:* Boel Dirck Boelensz, die herhaaldelijk Burgemeester was in de laatfte helft der vijftiende eeuw. Hy en de leden van zijn geflacht befchonken de kerk met onderfcheiden kapellen en glazen. Ik zal gelegenheid hebben, op hem terug te komen.

397-412 Zie blz. 146.

413 *De Waegh:* in 't begin dezer eeuw weggebroken, om aan Lodewijk Napoleon, die 't Stadhuis in koninklijk paleis had omgefchapen, een ruimer uitzicht te verfchaffen.

De Vifchmerckt woelt vooruit, en leeft van fpartelviffchen,
Schaft ftroom- en- zeevifch, en bezorght de burgerdiffchen
Met allerhande teelt van 't vochtige element,
Tot 's levens onderhoudt. het Gilt was hier gewent
Sint Peters feeft, van outs, met kroonen te vereeren,
Te zingen, hant aen hant, naerdien 't zich moet geneeren,
Als 't Galileefch geflacht, by 's hemels zegening,
En 't uitgeworpen net, dat 's waters vruchten ving.
De Beurs [daer d'Amftel ftuit, en door vijf fteene bogen,
Met waterpylen fchiet, als van een pees gevlogen,
Wanneer het water valt, en adem haelt in 't Y,]
Ontfangt den burgerzwarm van d' oude en nieuwe Zy,
En al het uitheemfch bloet, dat 's middaghs hier te gader
In eenen boezem vloeit, en uit zoo menige ader
Gevloten, leven geeft aen 't lichaem van 't Gemeen.
Hier wort Merkuur gedient, geviert, en aengebeên,
Met zijnen flangeftock, en vleuglen aen de hielen.
Hier zweet het koopmans brein, gepropt van vrachten, kielen,
Papieren, wiffelkanffe, en munte, en beurskrackeel,
En winninge, en verlies. elck grijpt naer 't befte deel,
In fchipbreuck, havery, verzekert kift, en packen,
En berght zijn have en 't lijf op maften en op wracken.
De weiflende Fortuin fmijt blindling 's weerelts goet
Te grabbel in den drang. de rijckdom ftijft den moedt
Des koopmans, door het lot, zoo rijck hem toegevallen.
Dan fteigeren om ftrijt de gevels, poort, en wallen,
En torens hemelhoogh. de Staet en burgerdraght
Getuigen van 't geluck, door fchattingen, en pracht.
Gewinzucht propt de breede en lange galeryen,
Die brommen in 't vierkant, gelijck een korf, vol byen,
En uitgelezen geur, gewonnen op het velt.
Dan roept de Beurs zich heefch: waerheen met al uw gelt,
O geltrijck Amfterdam? mijn niffen zien uw draeven,
En miffen midlerwijl haer driemael twalef Graven,
Uit klaren marmerfteen te klincken, tot een eer
Van 't koopmans Kapitool. of magh my nimmermeer
Gebeuren dit geluck, het welck mijn Beursgenooten
Verdienden, die het gout met heele fchepen gooten,
In uwen open fchoot door kommer, zorgh, en zweet,
Ten bou van uwen Staet, en 't vrye lant befteet?
Vijf hooftgebouwen, hier in 't ronde te bereicken,

429 *De Vifchmerckt:* by 't bouwen der nieuwe Beurs verplaatst.
437 *De Beurs:* de oude Beurs, aan 't einde van 't Rok-in, en toen nog van den Dam door geen gebouwen afgefcheiden.
462 *Haer driemael twalef Graven:* d i. „de zes-en-dertig Raden." *Graaf* ftaat hier voor „regeerder."

Uit 's mercktvelts navelpunte, is geen onkenbaer teicken
Van majesteit, en maght, die nu doorluchtigh blijckt,
Naerdien de Dam in naem Sint Markus plaets niet wijckt,
Noch zelf het velt van Mars, zoo wijt befaemt by d'ouden,
Die Rome, in zijne kracht en middaghglans, aenschouden,
Toen Cezars erfgenaem, August, in volle vre,
Het heiligh Kapitool in zijn triomfe opree.
Hoe luchtigh kan men nu op 't mercktvelt adem scheppen,
En ieder 's mercktdaghs zich, op zulck een ruimte, reppen,
In alle stallingen, en inkoop, en verkoop;
Daer volck en burgerdrang en huisman, in den hoop,
Vast veilen, loven, bien, en afslaen, en besteden,
Verkochte waeren laên, op burrien, en sleden,
Of torssen op den hals, of onder hunnen arm,
Of kruien op het radt. geen wackre byenzwarm
Is drocker op het velt, en in de honighkorven,
Wanneer de boeckweit bloeit, die doot lagh, en gestorven,
In d' aerde, eer klont en zon en dau haer leven schenckt,
En naer dien eedlen geur de honighzuigers wenckt.
Hier is de wandelstreeck van Amsterdamsche Heeren
Wethouderen en Raet bekommert met regeeren,
En deftigh staetgespreck. de koopman luistert hier
Naer luchten uit der zee, en zamelt uit papier
Den zin der letteren, van overal geschreven.
Dan valt, dan ryst de merckt. hier is een schip gebleven,
En ginder een belant, dat met Turckyen vloegh,
De roofgalajen brande, of binnen Tunis joegh,
En 't roofnest, out Algiers, noit zat van schepeplonderen.
Dan hoort men hier van 't Y een' oorloghsman opdonderen
Of vlooten uit de Staete, of van de Spaensche kust:
Dan groeit het koopmans hart, nu zeker, en gerust,
In zijn bekommeringe, en danckt Godts weêr en winden
En watren, die by storm zoo menigh schip verslinden.
De rijcke zee is nu niet rijcker als de man,
Die met dees blyde maer zijn zolders laden kan,
Verquicken zijne hoef, en groene Gravelanden,
En Beemsters, klaverrijck, vol vee, en vol waeranden.
De Stadthuistoren stelt zijn kunstigh klockwerck rijck
Van klanck. Hemoni speelt een hemelsch klockmuzijck,
Zoo snel, gelijck een luit, of Swelings orgelpijpen,
En snellen cimbeltoon, met vingeren te grijpen.

489 *Hier is de wandelstreeck* enz. dat praten over 't nieuws van den dag, al wandelende op den Dam, is, sedert de opkomst der *societeiten*, machtig verminderd.

505,506 *Gravelanden en Beemsters* · „lustoorden, gelijk 's Graveland of de Beemster," beiden nieuw beplant.

508 *Hemoni*. Over dezen beroemden kunstenaar, die 't klokkespel op 't Stadhuis gemaakt had, zal later meer uitvoerig worden gesproken.

Hier blazen ſchuiſtrompet en kromme en rechte fluit
Orlandoos grooten geeſt ter heerenvenſtren uit,
Ter eere van de Wet, en burgerwandelaeren,
Verquickt door bly muzyck, in ongeruſte maeren
Van oorloge of tempeeſt. hier leeſt men de geboôn
Der ondertrouden af, die op den zondaghstoon
Naer hunne trouwboey treên, met onverzaet verlangen;
Terwijl de drang des volcks en toeloop vaſt de wangen
Der bloode bruiden verft, in 't op-en-nedergaen
Van 't Raethuis, naer hun ſtraet, beſtroit met pallemblaên,
En goude loveren, door eene ſtraet van menſchen,
Die 't nieugetroude paer den ſchoot vol zegen wenſchen;
Of weegen onderling de bruit, en bruidegom,
Te rijck, te vreck, te lang, te kort, te wijs, te dom.
Hier leest men 's lants plackaet, of oude en nieuwe keuren,
Of vonniſſen, wanneer de jongſte dagh het treuren
Des ſterfdaghs inneluit, en 't ſpiegelnut ſchavot
Den ſcherreprechter daeght, die 't hooſt van 't lichaem knot,
De keel de lucht verbiedt, en ſtreept met taeje roeden
De ruggeu, op 't geſchrey, en brantmercktze, onder 't bloeden,
Met 's Heeren wapenkruis. hier treckt de ſtadts ſoldaet
Op trommelſlagh ter wacht, naer 't wachthuis toe, en ſtaet
's Wachtmeeſters oogh ten dienſt: hy zelf ontfangt de leuze,
Het woort der nachtwacht, van des Burgermeeſters keuze
En orde, tot een merck en veiligheit der wacht,
Om alle miſverſtant te ſchuwen in der nacht.
De vlyt en bezigheit der burgeramptenaeren
Die ieder hunnen plicht bekleeden, en bewaeren,
Vermeerdert hier den zwarm van 't Raethuis, af en aen.
Hier waeckt de burgery. hier oefent zy haer vaen,
De wapens, en 't geweer, zoo trots in harrenaſſen
Gegeſpt, en uitgeruſt, als ofze waer gewaſſen
In 't yzer, uit de wiege, en van haer moeders mam.
Wie Amſterdammers dreight, die vint hier Amſterdam,
Gereet om toe te treên, groothartigh uit te vallen,
Het zwangere geſchut te voeren op de wallen,
Tot voorſtant van haer Recht, en vryheit, zoo verraet
Haer poorten onderkruipt, of Mars de trommel ſlaet.
Het Damrack voert den Dam de vrachten toe met ſchepen,
Gemackelijcker dan veel duizent ſleden ſlepen,

511-515 In die dagen, toen men nog geene, althans geene officiëele dagbladen had, werden niet alleen keuren en geboden, maar ook belangrijke tijdingen van de pui afgelezen, na dat vooraf de aandacht der voorbygangers was opgewekt door muzyk, uit de venſters geblazen

512 *Orlandoos grooten geeſt:* de hier bedoelde Orlando is de groote muzykant Orlandus Lasfus, van Brugge, die in 1594 overleed, en op wien men dit grafſchrift vervaardigde.

Hic iacet Orlandus Laſſum qui recreat orbem.

527 *Spiegelnut:* „*nuttig*, op dat men zich aan 't voorbeeld *ſpiegele.*"

Veel wagens konnen laên. tien wegen, nimmer moe
Van woelen, loopen drock naer 't vrye merckvelt toe,
En kruiffen 't heene en weêr, met menfchen, en met roffen,
Van burghwal, ftraete, en graft. heeft Orfeus eertijts boffen
Verplant met zijne lier, Amfion met zijn fnaer
De fteenen oit verzaemt, om Thebe wonderbaer
Te ftichten tot een ftadt; 't is t' Amfterdam gebleecken
In waerheit, onverbloemt, en zonder dichters ftreecken.
Het Noortfche maftbofch neemt het Raethuis op den rugh.
De rots van Benthem danft. de Wezerftroom wort vlugh.
De Wefter marmerklip den maetzang volght van Kampen
En Stalpaert, die bezweet noch arbeit vliên, noch rampen,
Noch opfpraeck, nu en dan gefprongen voor hun fcheen,
Te vrede datze zich verbouwen voor 't Gemeen.
De mieren, in den bou, om nooddruft te vergaeren
Des zomers, eer de kou des winters, zonder airen
En vrucht, haer overvall', zijn bezigh in het velt,
Vervoeren ordentlijck de rijpe tarwe en fpelt
Met yver in het hol. d' een fleept en torft het koren
Al zweetende op den neck. een ander geeft de fpooren
Aen traegen, en beftuurtze, en drijftze op 't fmalle padt.
Het is 'er alzins drock. d' een geeft, en d' ander vat.
Zy byten 't zaet in d' aerde, eer 't wortel koom' te fchieten.
Voorzichtige arbeit zwicht voor laften, noch verdrieten.
De bou van 't Raethuis fchynt op dezen trant te gaen.
Dus komt een regement ruighwerckers op de baen,
En fchickt den baiert op van balcken fteen en maften.
Steenzaegers, kanters, en polijfters, fluxe gaften,

559 *Het Noortfche maftbofch*: de palen, die 't gebouw dragen en van Noortfche dennen gemaakt waren.

560 *De rots van Benthem danft* t. w. „op de golven."
De Wezerftroom wort vlugh d. i.. „tal van vaartuigen zakken den Wezer af, om fteenen, enz voor den bouw aan te voeren." Zie vs. 585.

561 *De Wefter marmerklip* het marmer voor 't ftadhuis werd grootendeels uit Schotland aangebracht, gelijk my zulks, te Edinburg zijnde, uit oude befcheiden gebleken is.

564 *Dat ze zich verbouwen*. dit wil niet zeggen „dat zy bokken fchieten by 't bouwen," als men zoû kunnen denken, maar: „dat zy zich (des noods) ziek of kapot bouwen."

568 *Ordentlijck*: men hoort tegenwoordig veelal fpreken van *ordéntlijk*, wat in den grond even verkeerd is, als dat men in navolging van 't H D. *levéndig* voor *lévendig* zeide. 't Is waar, dat reeds TEN KATE, *Grondft. van gereg. afl* I. § 5, na zeer juist te hebben aangemerkt, dat de klemtoon op 't zakelijke deel des woords moet vallen, erkent, dat de regel wankelt met betrekking tot het woord *ordentlijk*. Intusfchen vindt men, dat, in weêrwil van 't gebruik, alle goede fchrijvers voortdurend *órdentlijk* hebben gefchreven. Zoo hier en elders Vondel. Zoo HOOFT in *Velzen*, act. II, fc. I, vs. 8

Hy is gevangen en zal hier haast wezen, met
De fchaar van Edellien en Heeren bondigenooten
Hem voeren ordentlijk. *Ik koom vooruit.*

En ald. act. III, vs 81.

Wie kan ordentlijk *verquikken*
Een ftadt ter doodt toe kranck

Zoo BRANDT, *Poëzy*, blz 502.

Het ordentlijk *beftieren*
En eendraght van den Staat.

Zie verder omtrent dit woord HUYDEC., *Pr* II, blz. 349

Een ieder paſt zijn werck te ſpoeden, even drock.
Men draeft er af en aen, op 't luiden van de klock.
Men voert pylaſters aen, en voedſel voor de muren.
De bickſteen waſt en groeit, om al de ſtadt te ſchuren,
En d' afval van arduin, vertreden, en veracht,
Als puin en ſtof, betaelt den Trezoorier noch pacht.
Men ziet den Bentemer en Bremer gront geſleten,
En vratigh ingeſlickt, om hier een rots te meten,
Tweehonderttachtigh breet, tweehondert voeten diep,
Daer 't Raethuis het vernuft der eedle bouwkunſt riep
Tot ſtichtheer, om gerief en aenzien te bewaeren,
En een geduurzaemheit, de drie, die hier vergaeren,
Als krachten van de ziel der bouwkunſte, in 't geſticht,
Dat eeuwigh tuigen kan van 's bouwers trouwe en plicht,
Aen zijne arbeitzaemheit en overlegh te mercken,
Ten trots der gryze Faem van zeven Wonderwercken.
Wien namaels luſten zal te toetſen 't recht beſcheit,
Wanneer, en oock van wien de grontſteen wiert geleit,
Dat hy ter vierſchaer ga den ſtommen toetsſteen ſpreecken,
Daer Polsbroeck in Latijn, tot een gedenckbaer teecken,
Uitheemſchen klaer berecht, en, door de goude tong
Van 't bouſchrift, alle kunne, en ſtaet, en out en jong
Vernoeght, als hy gedenckt hoe 't wit der oorelogen
Getroffen, en de pais in haeren krits voltogen,
Den Aemſtelraet bewoogh te vallen aen den bou
Van 't Raethuis, toeverlaet van 's burgers deught en trou.
Graeff, Pankras, Valckonier, en Schaep men hier te zamen
Ziet glinſtren in den toets, met hun doorluchte naemen,
Als Burgermeeſters zoons en neven, in 't gemeen,
Grontleggers van 't Stehuis, en zijnen eerſten ſteen,
In 't gulden vredejaer, en 't aenzien van hunn' Vaderen
En oomen, die hierop, omringt van 't volck, vergaderen,
Het welck hun zegen wenſcht, tot dat de leſte ſteen
Den eerſten volgen zal, daer zy den ſtoel bekleên.
Een, die te naeu gezet, wat hy bediſt wil pluizen,
Verſchoont zelf d' afbreuck van den terling burgerhuizen,
Nu ruimte en ſtadtgerief dees ſchade ruim vergoedt.
Geen dolle Nero heeft de ſtadt hierom in gloet
En lichten brant gezet, beluſt den nacht van Trojen
Te ſpeelen, en de boght der Wijcken af te rojen,

583-584 Voor het weghalen van dien afval, die niet enkel tot ſchuurzand, maar ook o a tot den aanleg van kolf- of kegelbanen of van tuinpaden zeer geſchikt kon gebezigd worden, werd iets aan Stads kas betaald.

590 *De drie gerief* (of „nut"), *aanzien* (of „ſchoonheid") en *duurzaamheid*, zijn de drie vereischten van elk gebouw

598 *Polsbroeck*· de burgemeester De Graaff van Polsbroeck. Zie Deel V, blz 575

606 *In den toets*· t. w. „in den toetsſteen, met gouden letteren "

614 *Den terling burgerhuizen:* wy zouden zeggen: „het vierkant," of „het blok "

Op lant- en- ftadtgefchrey. Geen Celer, geen Seveer
Verfmolten fchat en ftadt, voor ooghluft van hunn' Heer,
Aen overdaet van kunft, die veel te dertel fteigert,
Daer vrou Natuur, te zwack, de Boukunft grontveft weigert;
De noot, de nutbaerheit, in 't dringen even ftijf,
Vereifchten dack, en ruimte, en lucht, en veel gerijf
Van ampten, die beknopt by een zich t' zamen quijten,
Ten dienft van Amfterdam, die d' eeuwen zal verflijten,
Indien de Zeevaert haer getrou blijve, en de Twift
En Tweedraght niet den Raet van Hollants fteden fplift,
Door onderkruipingen, en baetzucht, van geen muren,
Zoo fterck als diamant, en yzer, te verduren.
De boukunft, toenze in 't werck beooghde haeren wenfch,
Koos tot haer voorbeelt uit het lichaem van den menfch,
Zoo meefterlijck volbout, van buiten en van binnen,
Dat niets hieraen ontbreeckt, en d'allerfnelfte zinnen,
Die dit doorfnuffelen, van 't meefte aen 't minfte lidt,
Bekennen moeten dat het allerminft mifzit
Wat hieraen wort herftelt. herftellen is misftellen.
Wie dit hervormt, misvormt. laet overmeeten, tellen,
En weegen, wien dit luft; het lichaem fchroomt geen licht,
Geen klaere middaghzon, noch maet, getal, en wight.
Zoo blijckt dit boufel dan van lit tot lit rechtvaerdigh
In evenredenheit, en zulck een' bouheer waerdigh,
Die ieder bouwer wijft, en, als Godts leerkint, trou
Het oogh leert flaen op hem, en zijnen fchoonften bou.
De bouwers van 't Stadthuis den eifch der wet voldeden,
En volgden zulx de Kunft, dat geen van all' de leden
In zijnen ftant bezwyckt. Vitruvius trede aen,
En zelf Appolodoor, boumeefter van Trajaen,
Wiens naelt noch heden praelt te Rome, voor onze oogen;
Zy vinden dit gebou door al zijn leên voltogen,
Van boven tot beneên. geene outheit dit verdooft.
Het heeft zijn middenlijf, zijne armen, voeten, hooft,
En fchouders, elck om 't netft. het heeft zijn ingewanden,
Elck lidt, elck ingewant zijn ampt, gebruick, en ftanden.
Hier leeft en zweeft de ziel van ons Wethoudery,
Gelijck een Godtheit, in, en ziet het zeilrijck Y
Met 's weerelts oegften en Ooftindiën geladen.

619 *Geen Celer, geen Seveer: Celer* en *Seveer* komen voor by Tacitus *Ann.* XIV, 42, als bouwmeesters van Neroos paleis. Zy hadden het genie of de ftoutheid, te beproeven om zelfs wat tegen de natuur ftreed, door kunst te overwinnen en 's vorften fchatter dwaaslijk daaraan te verfpillen Zoo b v. poogden zy het plan door te zetten, om een bevaarbaar kanaal te graven van het meir Avernus naar den Tybermond, door het drooge zand en de bergen heen. Nero keurde het goed, offchoon het werk byna onuitvoerlijk en het nut onbeteekenend was.

641 *Rechtvaerdigh:* „Juist, *precies* "

646 *Zulx* voor „op zoodanige wijze," als meermalen

647 *Vitruvius* de beroemde bouwmeefter, die ten tyde van Cezar en Auguftus leefde en het eenige werk over bouwkunde fchreef, dat ons van de Romeinen is overgebleven

De Zeven landen zelfs ons Heeren en hun Raeden,
Orakels van den Staet, bezoecken, reis op reis,
In tijt van oorelоge en ongeftoorden pais,
En leeren, beter dan by Griecken, en Romainen,
Hoe zich de Grooten hier tot 's nabuurs dienft verkleinen.
Hier houdt het burgerhof de wateren in toom,
Geplant op Aemftels gront, gelijck een hooge boom,
Die zijne wortels fchiet heel diep en taey in d' aerde,
En, waffende in de lucht, zijn pit voor lucht bewaerde,
Voor regen, hitte, en vorft, met fchorffe, en fchelle, en baft.
Geene overwightigheit in 't groejen hem vermaft.
Hy geeft den hemel bofch, en loof, en groene bladen,
Den gront zijn fchaduwen, en hangt met ooft geladen.
De waterftroomen voên de wortels, en zijn groen
Wort van den dau verquickt. al 't jaer is zijn faizoen.
Men hoort de vogels fchel in zijne tacken zingen.
Men ziet de melckbron verfch, rontom gedurigh fpringen,
En vloejen, tweemaels 's daeghs; wanneer de zon, gehult
Met ftraelen, 's morgens rijft, en 's aerdtrijx lijft vergult,
Of 's avonts ons ontzinckt, en fchuil gaet achter duinen.
De Noortfche blaesbalgh fchudt de boffchen, en hun kruinen,
Of knackt den eicken ftam; maer dees, al even vaft
Gehanthaeft van om hoogh, ontziet noch leedt, noch laft.
Men ziet, van buiten en van binnen, drie kolommen,
Gekoren uit de vijf aeloude, kunftigh brommen,
In bey de ftadiën, voor 't opgetogen oogh.
De laeghfte uit twee gemengt, en d' ongemengde om hoogh.
D' Ionifche, en Korintfche, als in een huwelijck, onder,
Gefmolten ondereen, wort, tot een weereltfch wonder,
Gedraegen van den voet, en draeght Korinthen weêr
Uit Griecken t' Amfterdam om hoogh, tot Aemftels eer.
Wie dees verknochtheit ziet en orden, zagh niet vafters
Niet netters uitgewrocht. geftreepte muurpylafters,
De hangende feftoen, of die zich zelve fpant,
Het marmeren poortael, de vloer, gewelf, en pant,
Het kroonwerck, zinrijck loof, rontom elcks innegangen,
Naer eifch van ieders ampt, gevlochten en gehangen,
Geen ledige ydelheit, het beelt, dat draeght, of ciert,
Geen woefte wildernis, maer alles gemaniert,
De voet, de lange pijp, de kapiteel, de friezen,
En lijften, elck om 't rijckft, by d' ouden niets verliezen.
Doch eer wy noch gerijf en cieraet gadeflaen
Inwendigh, laet ons voor de beide gevels ftaen,
En in elcks voorhoofft eerft de beeldewercken eeren,
Daer wy Quellijns vernuft en geeft zien triomfeeren.

697 *De lange pijp* „de fchaft"

Het ooſter voorhooft draeght hier moedt op Amſterdam,
Een dochter, voortgeteelt uit Aemſtels grijzen ſtam,
En endelijck gekroont, door 's Keizers gnnſt en handen,
Met zulck een hooftcieraet, de zon der Duitſche landen.
De leen ſtut haeren ſtoel, en waeckt aen elcke zy,
Daer d' Aemſtelnymf haer kruick, de Stroomgodt van het Y
Zijn water giet in zee, en ruſten in hnn biezen,
Die, al den zomer groen, by wintervorſt bevriezen.
De Watergoden ſlaen een ongelijck geluit,
En blazen haeren lof op alle watren uit.
De Zeegodinnen, nu geweckt door zulcke galmen,
Vereeren haer met wier, en krans, en moſch, en palmen.
De krokodil, de zwaen, de zeehont, reis op reis,
Zich domplen, daerze heerſcht met haeren tack van pais.
Ick hoor de Tritons heeſch trompetten, zie dolfijnen,
En meereminnen, nat van vlechten, hier verſchijnen
Ter wijfeeſt, Godt Neptuin gezeten, met zijn hulp
En trouwe gemaelin, in zijne wagenſchulp.
Hier woelt de waterjaght van Zeegoôn en Godinnen.
Zoo kil een element kan noch de kool van 't minnen
Niet bluſſchen in den vloet, of Peleus, heet en warm,
Neemt Thetis op den ſchoot, en drucktze in zijnen arm.
En dunckt dit iemant vreemt? zy toeten op den horen
Dat Venus uit het ſchuim en zeeſchuim wert geboren.
Al 't zeedom leeft hier nu, in 't groejen van ons Stadt,
Als of het haer geluck om ſtrijt gezworen hadt.
Zy roepen, waer een vloot de baren door komt bruizen:
Vaert heene: propt de ſtadt, de zolders, en de huizen,
En kelders met uw vracht: wy ſchencken u 't geley.
De koey geeft Hollant melck, maer dit 's de vetſte wey,
Waerby de koey gedyt. Wie twijfelt aen dit zeggen,
Zal Gyſbrechts wallen noch aen Pampus uit zien leggen.
Geen koejenuier maeckt de ſteên en dorpen rijck:
De Zeevaert boutze, en brengt eerſt zoden aen den dijck.
Indien 't geoorloft waer ter zijde eens af te treden,
Om ieder hooftgebou der Koopſtede aller ſteden
Te gaen beſpiegelen; ick ſleet den dagh en tijt,
Die den ſtehuisbouw nu alleen is toegewijt:
Ick overvlocht het hooft van Amſterdam met kranſſen,
Of, als een Cybele, met heldre torentranſſen,
En ſpitſen, op wier kruis de goude weêrhaen draeit,
Aenwijzende uit wat ſtreeck de koopvloot overwaeit.

126 *Dat Venus uit het ſchuim en zeeſchuim wert geboren* fraaier gaf V. hetzelfde denkbeeld in zijn gedicht *op de Beemſter*

Meld vry van Cypris hoe zy Cypers kon bekoren,
Elck weet dat dees Godin uit zeeſchuim is geboren.

127 *Al 't zeedom* voor „al wat de zee bewoont."

Lucy, daer 't weeshuis groeit, zich dagelijx verwondert,
Als zy haer weezen telt, en opvoedt zevenhondert,
Uit haeren milden schoot. Sint Klaere ziet Raspijn
Betemmen met zijn rasp het wilt, dat in de lijn
Het Braziliaensche bosch moet maelen en versleepen,
En siddren voor den knoop en 't klatren van de zweepen
Der overstrenge Tucht. het Spinhuis raeght de spin,
Die looze netten spant voor breidelooze Min.
Het Dolhuis sluit en stilt ontzinde Razernyen,
In stille schaduwen. Sint Peters Galeryen
Geleiden ons naer 't bedt van krancken man en vrou,
Door Kosters kunst verquickt. de Bajert herberght trou,
Drie nachten achtereen, verlege wandelgasten,
Die, naeckt en geldeloos, vermagert zien van vasten.
Het nabuurgasthuis troost den ouderdom in rou,
Ontfangt den ouden stock, en d' afgeleefde vrou.
Het Amiraelshof dient den Zeeraet, scherp gesleepen
Op 't veiligen der zee, gekruist met oorloghsschepen.
Ontfanger Spiegel hier 't geleigelt wort betrout,
Ten steun der zenuw, die de zeekust ploeght en bout.
Het ront Begijnhof berght de Maeght in zijne muren.
De Zuid- en- Noortkerck en de Westkerck haer geburen
Ten dienst staen. Sint Niklaes wint aenzien, door de kunst
Des torens, net gedraeit, en Swelings Faem en gunst,
Wiens geest door d' orgelkeel zoo hemelsch quam gedrongen,
Dat Englen op den galm van Jesses nooten zongen.
De dubbele orgeldeur, een stichtigh tafereel,
Verweckt noch Heemskercks geest ten grave uit, door 't penseel,
Dat David, die den Reus het hooft heeft afgeslaegen,
Op maeghdegalmen schijnt tot aen de lucht te draegen.
De Koningklijcke harp, voor 't heiligh Kistverbont,
Zijn voeten gaende maeckt, die raecken naulijx gront,
Daer Michol, uit het hof, te blint vervoert, eilaci,

745 *Lucy:* het vroegere Sint Luciaas klooster (waarna nog de *Sint Lucie-steeg* haar naam draagt, maakte plaats voor het nog bestaande Burgerweeshuis.

747 *Sint Klaere:* het Tuchthuis werd gesticht ter plaatse waar vroeger het Klarissen-klooster stond. *Raspijn:* de „tuchtheer," deze zal ons nader voorkomen.

749 *Het Braziliaensche bosch:* het was bepaaldelijk tot het raspen van rood Braziliaansch hout, dat de tuchtelingen plachten gebezigd te worden. Zie WAGENAAR, *Amst.* III Deel, IV Boek.

751 *Raeght: ragen*, waarvan *ragebol*, is: „wegvagen."

754 *Sint Peters Galeryen:* het „Sint Pieters Gasthuis."

756 *De Bajert:* zie WAGENAAR t. a. p.

759 *Het nabuurgasthuis:* het „Oude Man- en Vrouwehuis."

761 *Het Amiraelshof:* het „Princenhof," nu „'t Stadhuis."

763 *Ontfanger Spiegel*· de Ontfanger der Amiraliteit, of van 't „zeerecht."

767 *Sint Niklaes:* de „Oude Kerk"

768 *Swelings Faem en gunst.* zie het gedicht op *Dirk Swelinck*, Deel V, blz. 556, 557.

772 *Heemskercks geest:* de deuren van het oude orgel (in 1724 vernieuwd) waren, volgends Wagenaar, geschilderd door Meester Maarten van Heemskerck, een der oudste Hollandsche schilders, in 1498 in het dorp van dien naam uit landlieden geboren Hy overleed in 1554, na zich een grooten naam te hebben gemaakt en een aanzienlijk vermogen, van welk laatste hy by uiterste wille op een edelmoedige wijze beschikte.

Dien ommegang beſchimpt, en godtsdans met zijn ſtaetſi
De Godskiſt, zevenmael gedraegen om den wal,
Dreight Jericho verbaeſt met eenen zwaeren val.
Maer 't heerlijck kerckglas, daer ons Lievevrous kapelle
Van outs geſticht was, geeft getuighnis van het ſnelle
Vernuft des ſchildergeeſts, die 't werck zoo ſchicken kon,
Dat 's Engels Groet, Godts Kribbe, en oude Simeon,
Daer Chriſtus wort vertoont, de grootſte meeſters leeren
Hun verwen maetigen, hartstoghten ordineeren,
En bouwen naer de kunſt; te ſchildren een gewelf
Natuurlijck, en gelijck de kerck in 't leven zelf.
Ick zwijgh van 't koorglas, daer de kloeckſten naer verlangen;
Van Ridder Heemſkercks graf, met zijnen ſchilt behangen.
't Gewelf, van Heiligheit in d' oude tijt befaemt,
Op achtien pijlers ruſt. Sint Agnes ſchool betaemt
Door Baerle en Voſſius de Koopſtadt te ſtoffeeren
Met wijſheit, die de jeught t' Athene plagh te leeren.
De Schouburgh licht de ſtadt, gelijck een morgenſtar,
En ſchuift tooneelen op, daer Engel Lucifer
Uit zijnen hemel ploft, en ſtarrelichte ſtoelen,
In 't onuitbluſchbre vier der helſche zwavelpoelen;
Een treurſpel om een hart van diamant, als glas,
Te brijzelen tot ſtof, te kneên, als maeghdewas;
Naerdien 't veranderen van heil in ongelucken
Noit grooter ommezwaey in 's trotſen brein kon drucken.
De Schouburgh plant en ſtampt de zeden in de jeught,
Ontmomt de weerelt, leert welſpreeckentheit en deught,
En wijſheit, uitgebeelt door rol, en perſonaedje,
Gelaerſt, of licht geſchoeit, gevoert op haer ſtellaedje.
De tooneeldichter zuight, gelijck de bie, zijn ſtof
En geur, uit heiligh en onheiligh, om met lof
T' onthaelen al de Wet en wijze Burgerheeren,
Die met hun achtbaerheit 't geſtoelte hier vereeren.
Sint Joris hof bezorght den onbezorghden koſt
Zijn macke vooglen, van bekommering verloſt.
De Heerenherbergh ſtaet voor alle Grooten open,

790 *Ridder Heemſkercks graf:* het graf van den Amiraal van dien naam, die te Gibraltar ſneuvelde.

792 *Sint Agnes ſchool* het Atheneum. Zie Deel III, blz 134.

796-803 Zelden of nooit maakte zich Vondel aan zelfverheffing ſchuldig, zelfs hier laadt hy alleen den ſchijn op zich, zulks te doen, en kan men tot zijn verdediging aanvoeren, dat hy niet zoo zeer de wijze van behandeling verheft, als het onderwerp zelf van het treurſpel, 't welk nu onlangs aan zulke hevige aanvallen had bloot geſtaan.

807 *De tooneeldichter:* nergends heb ik, noch by Vondel, noch by eenig ſchrijver van zijn tijd, het woord *tooneel* zoo geplaatst gezien als hier, waar de klemtoon onvermijdelijk op de eerſte greep moet vallen. Ik zoû byna gelooven, dat men hier aan een ſchrijffout te denken hebbe en lezen moet· *de treurſpeldichter*. Van „blij- en kluchtſpelen" kan toch, als uit den ſamenhang blijkt, hier geen ſprake zijn.

811 *Sint Joris hof.* een Proveniershuis, dat vroeger in de Kalverſtraat ſtond over den Heiligen Weg, doch in 1579 naar 't klooster der St. Paulus Broederen in de Spinhuisſteeg werd overgebracht.

813 *De Heerenherbergh:* het „Oude-Zijds-Heeren-logement"

En zweet om 't vafte goet in 't veilen, en verkoopen.
Het rijcke Ooftindifch huis verflaeft zich, mat en moe,
En rieckt ons met den geur van 't kruidigh Oosten toe.
't Weftindiaenfche wil noch eens den Portugiezen
Afeifchen 't geenwe by de zeefortuin verliezen.
Het Schrijnwercks pant beftelt ons tafel, en kantoor,
En glimt van fackerdaen, en ebben, en yvoor.
De Vleefchhal fchaft ons vee, wiens keelen afgefteecken
Niet blaeten, daer voorheen Sint Peter plagh te preecken
Van d' oude viffcherij. het dienftbaer Leenhuis plant
Zijn nutte leenbanck, daer het ingebroghte pant,
Den noot der armen ftut. 't Gefchuthuis fmilt aen vlieten
Van koper root van gloet, om donders af te gieten,
En blixems op haer' vorm. de Korenfchuur fchaft graen,
Betoomt de vrecke merckt, en fpijft den onderdaen.
Steenhouwery, Stetuin bezorgen ftadts gebouwen,
Daer zaegh en beitel knerft, in 't zaegen, en in 't houwen.
D' Aelmoefenier bezorght den nootdruft in den noot,
Door al het ronde jaer, en deelt uit zijnen fchoot
Der burgren fchaelgifte uit. Huiszittevaders winnen,
By winterdagh, het hart der naeckte huisgezinnen,
Door armoede uitgeput. de Schermfchool treckt haer eer
Uit Aemftels fchutterye, en oefentze in 't geweer.

815 *Het rijcke Ooftindifch Huis:* in de Hoogftraat.

817 *'t Weftindiaenfche:* later het Nieuwe Zijds-Heeren-Logement op de Heeremarkt, thands een Weeshuis.

819 *Het Schrijnwercks pant* of „Kistenmakerspand," op den hoek van de Kalverftraat en Olieflagers-fteeg.

820 *Sackerdaen:* foort van kajaten-hout. Zie Bild *Gefl. in v.* Even als by *ebben* wordt er *hout* by verftaan

821 *De Vleefchhal*· de groote vleeschhal was overgebracht in de Sint Pieters Kapel in de Nes, langs de Rivier-vischmarkt.

822 *Het dienftbaer Leenhuis*· de Bank van Leening.

825 *'t Gefchuthuis:* de Gefchut- en klokgietery werd in 't jaar 1614 gebouwd aan t einde van de Karthuizerftraat aan de Baangracht, tegenover de Zaagmolenspoort.

827 *De Korenfchuur:* waarfchijnlijk wordt hier het Korenmetershuis bedoeld, op de N. Z. Kolk ftaande.

829 *Steenhouwery:* de Stads-fteenhouwery ftond, in Vondels tijd, in de Staalftraat, by den Groenen Burgwal, tegenover de Saai-hal. Zy werd later verlegd, eerst naar 't einde van de Heeregracht tegenover de Beulingftraat, en daarna naar de Baangracht by de Leidfche Gracht.

Stetuin: de Stads-timmertuin, eertijds *Scafferie* of „Schaffey" genaamd, plach te zijn gelegen ter plaatfe waar federt het Oude-Zijds-Heeren-Logement geftlicht is. zy werd later verlegd naar de nieuwe Doeleftraat en omftreeks 1630 op Jan Pieter Aartfen Land tusfchen de Anjeliers- en de Tuinftraat. Eerst ter gelegenheid der jongfte vergrooting werd zy overgebracht, waar zy thands nog ligt, aan de zuidzijde der Onbekende Gracht, tusfchen den Amftel en 't Weesperplein.

831 *D' Aelmoefenier:* het Aelmoesniers- of, als V. fchrijft, Almoesfeniershuis werd in 1618 geftlicht op den Cingel, op een gedeelte van den grond van 't Klarisfe-klooster, ter plaatfe waar later de Latijnfche Schole werd overgebracht. Het nieuwe Aalmoesfeniershuis, eerst in 1663 geftlicht, werd in onzen leeftijd tot een Paleis van Juftitie verknoeid.

833 *Huiszittevaders:* het Oude-Zijds-Huiszittenhuis werd in den jare 1654 op den grond van den tuin der Leprozen gebouwd het Nieuwe-Zijds-Huiszittenhuis in 't jaar 1649 op de Princegracht by de Leliegracht.

835 *De Schermfchool:* deze werd vroeger gehouden in de Kerk van 't Princenhof, 't voormalig Ceciliën-klooster; daarna boven 't Sint Margaretenkerkjen in de Nes, later boven de Waag op den Dam en in de Voetboogsdoele op den Cingel. In t jaar 1650 werd er een plaats voor afgezonderd aan den binnenberm van den Stadswal, ten einde van de Princegracht.

Zy monftert den foldaet, op haere monfterrollen,
En helpt hem aen foldy, en munt, betaelt ten vollen.
Van 't Pefthuis rep ick niet, dat buiten ons fteveft,
De lucht der ftede vaeght van doodelijcke peft;
Noch oock van d' Offemerckt, daer vette en magere offen
De weide en Eiderfte van hunnen laft verloffen;
De gladde klepper van ons Ridderjeught zoo vroom
Leert luiftren, in den ring, naer roede, en fpoore, en toom.
De fcheepswerf bout een vloot, ten dienft der Amiraelen,
En Bickers eilant fchept eilanden, om te dwaelen
Op 't wijzen van 't kompas, en al de ruime zee
Te dwingen met gefchut, van d' eene aen d' andre ree.
Het bezigh Werckhuis kan de lnie koorts verjaegen,
Die voor den arbeit gruwt, als 't hooft van alle plaegen.
Nu zwygh ick van de Wael, die zwart van fchepen krielt,
En 't maftbofch om de ftadt, zoo levende en gezielt.
De ftadt verrijft, gelijck een weerelt, uit het weilant,
Doorvloeit van aderen, bezaeit met menigh eilant,
Met fteene bruggen, boogh by boogh, aen een gehecht.
Noch zwijgh ick van den ftoel, gewijt aen 't Waterrecht.
De zegen van den bou der Zeevaert is gebleecken,
Nu Amfterdam braveert, dus heerlijck uitgeftreecken,
En haere bolwercken en wallen heft om hoogh,
Die, ftorm op ftorm getrooft, uit een heel ander oogh
Op hunnen vyant zien; terwijl 't geluck, ons gunftigh,
De ftadt door Haimens fterckt, zoo heerlijck als wifkunftigh.
Maer deze uitfpanning dient het wijfeeft tot een kruis,
Dies keer ick naer de pracht van 't fteigerend Stehuis.
De gevel voert in top Voorzichtigheit, en Vrede.
Rechtvaerdigheit bekleet, ter flincke hant, haer ftede,

839 *'t Pefthuis*: *'t Pesthuis* of „Buiten-gasthuis," aan den Overtoom.

841 *d' Ossemerckt*: deze, die herhaaldelijk van plaats verwisfelde, bevond zich, toen Vondel dit fchreef, op het Regulierspleln, alzoo grenzende aan de toenmalige Ganzenmarkt. Zie WAGENAAR, *Amft.* IV Deel, I Boek, blz. 31 en 32, vergel. met blz. 17.

Vette en magere ossen: de magere Osfemarkt werd in April, de vette in October en November gehouden.

843 *Eiderfte*: *eider* beteekent „gans, zee-eend," waarvan nog de Engelfchen hun *eiderdown*, „zwanedons," hebben. *Eiderftee* is dus „ganzemarkt."

849 *Het bezigh Werckhuis*: voor 't einde van 't jaar 1650 werden eenige pakhuizen der Westindifche Maatfchappy, die, door het verlies van Braziel, ledig ftonden, door de Vroedfchap gehuurd, en tot een Arme-kinderen-werkhuis ingericht, doch eerlang ook gebezigd om er bedelaars en leêgloopers in te plaatfen en tot den arbeid te dwingen.

856 *Den ftoel, gewijt aen 't Waterrecht*: de Water-Subftituit-Schout werd voor 't eerst in den jare 1641, ter gelegenheid der oprichting van de Kamer van Zeezaken, aangefteld.

862 *Haimens* voor „omheiningen." Waar echter Vondel hier meer bepaaldelijk op doelt, is my niet klaar gebleken, Ik vind wel by WAGENAAR, *Amft.* Deel II, Boek XVII, dat omftreeks het jaar 1655 de ingezetenen van Kattenburg aandrongen op verfterking van het eiland, doch het was eerst later, dat aan deze zaak gevolg werd gegeven t Kan echter zijn, dat V , die hier den tegenw tijd bezigt, van iets, dat nog gebeuren moest, gewach maakt, als hadde men er reeds een aanvang mede gemaakt.

863 Verfta: „maar dit afwijken van mijn onderwerp is lastig, en zoû den feestzang bederven,"

864 Omtrent de hier volgende keurige en uitvoerige befchrijving van het Stadhuis, verwijs ik hoofdzakelijk naar die van Wagenaar in zijn „Amfterdam."

Regeert met haeren ftaf, en weeght een ieders Recht,
Gelijck en ongelijck, door 's weeghfchaels tong beflecht.
De wefterzon verzinckt ontrent de weftkim zachter,
Om zich te fpiegelen in 's gevels prael van achter,
Daer deze hooftftadt draeght den hoedt van Godt Merkuur,
Den graetboogh en kompas en kaertboeck kaert en ftuur
Kanafter bael en kas ziet flingren voor haer voeten,
Als fchatten, die door winft al 's koopmans zorgh verzoeten.
Vier weerelden, en elck uit een verfcheide lucht
Genaecken de Godin, en offren haere vrucht,
Uit rechte eerbiedigheit. het goutrijck Amerijcke,
't Wijdtheerfchende Afia, het leeuwenvoênde Afrijcke,
Het burgerlijck Europe ontvouwen door dien fchat
En gaven haere gunft, gedraegen deze Stadt,
Die alle kuften kent, en omzeilt, en bewandelt,
Met geele en zwarten Moor, en alle uitheemfchen handelt,
Van daer het goude hooft des morgens ftraelt, en praelt,
Of 's avonts in den fchoot van Thetis nederdaelt,
Of 's middaeghs blaeckt, of 's nachts, by 't grimmen van de Beeren,
Geen ijs ontdojen kan, noch fneeu en fneeujaght deeren.
Dus fchijnt de weerelt heel om Amfterdam gebout,
Gelijck menze, op haer' troon gezeten, hier aenfchout.
Drie beelden ftaen in top. de Sterckheit, grof van leden,
Zich aen den pyler hout. de breidel is de Reden
Met reden toegeleght, en Athlas onderfchraeght
Op zijne fchouders fors den hemel, dien hy draeght,
Waerin al d' aerdtkloot hangt, gedeelt aen aerde en baren,
Om wien de zeeman durf naer alle kuften varen,
Op 't wijzen van 't kompas en 't fchieten van den boogh,
Die 't wackerfte vernuft van Tifis noit bedroogh.
Toen Romulus begon zijn nieuwe ftadt te bouwen,
Met kracht, op Palatijn, uit louter rots gehouwen,
Omtrent den Tyberftroom, en met een fmalle gracht
Omtrocken voor gevaer; had iemant oit gedacht
Dat deze ftadt al d' aerde en zee zou wetten ftellen;
Zoo menigh aertsgewelt en Rijck ter nedervellen,
Gelijck een Keizerin der weerelt, die het zwaert
Uit 's hemels troon ontfing, en niemants wrevel fpaert?
Toen Kennemaers, van outs, om 's Graven moort te wreecken,

876 *De Godin:* Amfterdam, als een Maagd of Godin afgebeeld.
879 *Het burgerlijck Europe* · dit kan, in tegenftelling met de eigenfchappen, aan de drie andere waereld-deelen toegekend, beteekenen „Europa, dat alleen en by uitzondering geördende burgermaatfchappyen heeft," of, eenvoudig, „het *geciviliseerde* Europa."
882 *Met geele en zwarten Moor:* de zuiverheid der taal vorderde hier *geelen*.
883 *Het goude hooft:* vreemde en geene navolging verdienende benaming van de zon.
890 *De Reden:* of: „de Matigheid," gelijk zy by de Gefchiedfchrijvers genoemd wordt, hier, woorden eenerleier beteekenis
896 *Tifis:* de ftuurman van 't fchip Argo. Zie Deel I, blz. 141, 369..

In Gyſbrechts houten muur den peckſtock quamen ſteecken,
Zoo menigh rieten dack begraven in zijne aſch,
Wel tweewerf achtereen; had iemant op dit pas
Gelooft dat zulck een neſt, nu andermael begraven,
Verrijzen zoude, om noch behantveſt van 's lants Graven,
Ten toon te ſtaen, zoo trots, gelijck een lantspylaer,
En uitſtaen zoo veel noot en lant- en- zeegevaer?
  Toen Amſterdam herbout, omgort met ſteene muren,
En toornen half gebrant, zoo bitter moſt bezuren
Den honger van het los verreuckelooſde vier,
Had iemant wel gedroomt dat deze in 't leſt dus fier
Haer kroon verheffen zou, na 'et entloos ooreloogen,
Met zulck een heerlijck dack en overwelſde boogen?
Gelijck dit Raethuis nu geen Kapitoolen wijckt,
Dat, als een ſchim den menſch, het out Stehuis gelijckt,
En, onder 't branden van het oude, quam te waſſen
Uit ydel puin, en roock, en ſmoock, en ſtof, en aſſen;
Gelijck de Fenix wort herboren uit de vlam,
En 't vaderlijcke lijck: dies roept nu Amſterdam:
Laet Nijt, gevalt haer dit, zich by mijn koolen warmen;
Hier ſtaet het ſpreeckwoort vaſt, dat branden niet verarmen
Het afgebrande huis: gelijck nu menighwerf
De brant tot viermael toe verheerlijckte mijn erf
En ſtadt, en Stedehuis, waer by men klaer kan mercken
Hoe 't lot behaegen neemt door ſtrijdigheên te wercken,
Te zeegnen, onder ſchijn van vloeck elende en ramp.
Zoo blinckt de zon op 't ſchoonſt, die aenbreeckt uit den damp.
Zoo lant de vloot, na ſtorm, geluckighſt in de haven.
De ſcha van haverije en packen te begraven,
In 't onweêr, wort met vreught door overwinſt geboet,
En zet het rijck kantoor op eenen vaſter voet.
  't Gerief van binnen eiſcht dat wy de boukunſt loven,
Op haeren ondergront. hier valt de dagh van boven,
Door twee vierkanten, doch langworpigh, om het licht
Te ſcheppen uit de lucht, van binnen, voor 't gezicht,
Ten dienſte van de breede en diepe galeryen,
En alle duiſternis inwendigh te vermijen.
Hier ſlaept het donderhol, de koker van 't metael,
Het welck in arbeit gaet, bevrucht van yzer, ſtael,
Salpeter, blixem, vier, gereet gewelt te baeren,

906,907 Hier bewijst V. door van *Gysbrechts houten muur* en van de *rieten daken* van de oude ſtad te ſpreken, dat hy in de daad wel beter wist hoe Amſterdam er toen had uitgezien, dan hy zulks in zijn *Gysbreght* voorſtelde.

914 Vermoedelijk wordt hier gedoeld op den brand, die op 24 Mei 1452 byna de halve ſtad in kolen lei.

920 *Als een ſchim den menſch:* liever: „als de mensch een ſchim."

939 *Twee vierkanten:* de twee binnenplaatſen.

Ten fchrick van vyanden, en 's lants geweldenaeren.
De Noortfche kercker duickt in droeve fchemering,
Noch dieper voor den hals, gedoemt ten ftroppe of kling.
De gijzelkamers, die het Noorder licht ontfangen,
Zijn min met fchaduwen en fchemering behangen.
De folterkamer met vertrecken is voorzien,
Op datze het gerecht naer zijnen eifch bedien'.
Hier herberght de cipier, gelijck rontom gegooten,
Terwijl hy kerckers fpijft, en toeziet op hun floten.
De Pander woont in 't wefte: en 't zuiden, diep en langk,
Ontfangt geheel Peru, op zijne wiffelbanck,
En lichts genoegh van ftraet, befcheenen klaer en helder.
Hier flaept een zilvermijn, in Krefus zilverkelder.
Men toetft hier zilver, gout, gemunt, en ongemunt.
De Wiffelheer vooraen den koopman toegang gunt;
D' ontfanger, achter hem, ontfangt de ronde fchijven,
Of keertze weder uit, om ieder te gerijven.
De wiffelfchrijver houdt de boecken, dicht hier by,
Bekleet den Wiffelheer, en hangt aen 's meefters zy.
De laege rechtbanck volght, en dan, van wederzijen
De Vierfchaer, waeckt de Wacht, het oogh der burgeryen
Als Argus overal, op 't Raethuis, en den Dam.
De Vierfchaer, als de mont van 't heiligh fcherprecht, nam
In 't midden haeren ftoel, om den ter doot verwezen
Zijn vonnis, voor de ftraf, rechtvaerdigh voor te lezen:
En wie de Vierfchaer ziet, en let op haeren ftant,
Gelooft dat Ctefifon met zijn vernuft de hant
Den kloecken bouheer boodt, om deze t' ordineeren:
Want wie de boukunft zoeckt, hier eeuwigh uit zal leeren.
Nu roept de bovengront my boven naer de prael
Van 't heerelijck gewelf, de groote burgerzael.
Wat vloer betreet men hier! wat wil ons nu gemoeten!
Hier wort de hemelkloot en aerdtkloot met de voeten
Getreden, en men ziet hier aerde, en Oceaen,
Twee weerelden, gevloert: de ftarren, zon, en maen,
De twaelf tekens me, waerdoor de zon haer ronden
Voltreckt, van jaer tot jaer, gehoorzaemen de vonden
Van 's bouwers fchrandren geeft, en ftraelen, nimmer moe,
Den burger, van beneên, met haere glanffen toe:
Wat fchept mijn hart al lucht en zon, van wederzijen!

946 *'s Lants geweldenaeren* · de aanflag van Willem II fpookte V nog in 't hoofd.
953 *Gelijck rontom gegooten:* met deze niet zeer duidelijke uitdrukking wordt waarfchijnlijk bedoeld, dat de cipier midden tusfchen zijn gevangenen woont.
956 *Geheel Peru* te recht laat V hier den nadruk vallen op de tweede greep, gelijk al de zuidelijke talen dien ook hebben.
972 *Ctefifon* de bouwmeester van den tempel van Diana te Efezen.
979 *Men siet hier aerde, en Oceaen:* ongelukkig zijn deze thands met een tapijt overdekt.

Hoe weide ick in 't vierkant, door d' open galeryen,
Waer langs men, ftap op ftap, naer ieder Amptheer gaet,
Die hier zijn ampt bekleet, en burgerlijcken Staet!
De groote zael des volcks is net in 't hart begreepen,
Om van het Ooften 't oogh te houden op den Schepen,
Die zich in 't Weften zet, en daer elcks Recht bewaert.
De pleitbezorger en 's Rechts voorfpraeck zijn vergaêrt,
Van vore, aen elcke zijde, om op hun pleit te letten,
De keuren, t Roomfche Recht, en Keizerlijcke wetten.
De Rekenkamer houdt hier by haer fchrijfkantoor,
Ontfangt het gelt, en fluit het flot van 't rijck trezoor.
De troofteloozе boêl zucht midden in het Noorden,
Terwijl de fchultheer zich niet paejen laet met woorden.
Zijn oofterbuurzael zet de zeefcha net betaelt,
Beflecht verzekertwift, zoo lang Fortuin verdwaelt.
En haeren koopheer folt, op wilde en woelte baren,
Door ftorm, en rovery, en brant, en zeegevaeren.
Het noortooft pauweljoen de Weezemeefters deckt,
En 't zuidweft het trezoor voor al het lant verftreckt.
Geheimnisfchrijvers ftaen ten dienft van volck en Heeren,
Daer boecken en papier de kamer dicht ftoffeeren,
In 't midden naer de ftraet, van waer de middagh ftraelt.
In 't zuidooft pauweljoen wort aen de ftadt betaelt
De rent, of burgerfchap of huifhuur, lang verftreecken.
Hier komen amptenaers en ambachtsmeefters fpreecken
Om amptloon, en verfchot, by Aemftels trezoorier,
En zijne rijcke kas betaelt den foldenier.
De groote raetzael, en de zesendertig Raeden,
Aen 's vierfchaers flincke zijde, als burgerpylers, laeden
Den laft van ftadt en lant op hunnen ftercken neck.
De Burgermeefters zael bekleet, met zijn vertreck,
De vierfchaer van om hoogh. de borft der hooge puien
Steeckt midden uit, en melt 's Wethouders wil, op 't luien
Der fchelle torenklock, door 's Heerenfchrijvers mont,
En wat de Heer, tot heil des volcks, geraden vondt.
  Van hier wert, op 't gejuich der aengedronge ftede
En alle de gemeent, den zeevaertnutten vrede,
Gefloten tuffchen Brit en Batavier, gehoort,
En 't volck verkuntfchapt hoe nu d' yzere oorloghspoort
Ter zee gefloten was, en zoo veel kopre monden
Van 't gruwzaem zeegedroght, die fchip op fchip verflonden.
Men zagh de fteigeringe en maften ganfch in 't groen,

986 *D' open galeryen:* thands, helaas! mede door overplakte befchotten van de groote of middelgalery afgefloten.
987 *De troofteloozе boêl* „de *Defolate*-boedel-kamer."
1000 *Verzekertwift* „gefchillen of verzekering over *asfurantie* "
1017 *De borft der hooge puien:* het vooruitfpringende middenftuk van 't gebouw.

En 't onvolbout ſtehuis met loofwerck en feſtoen
Behangen in triomf, met hangende prieelen.
De Dam ontvout hierop de pracht der ſchoutooneelen.
De waterzege ſteeckt haer vreughdevieren aen,
Die geven ſchooner glans, by d' uitgeblufchte maen.
De vredefaem ſchept lucht op allerhande tongen,
En zet de havens op, die teffens openſprongen,
Als deuren uit haer ſlot. wat zeilvlugh is en ree
Licht ancker voor den wint, en kieſt de vrije zee.
 De tweede ſtaedje om hoogh [gewijt voor 't bloedigh outer
Van vader Mars Bellone en 't ſtreng geſlacht, dat ſtouter
In 't harnas, op de trom en 't vliegen van de vaen,
Gereet is naer den ſlagh, als naer zijn feeſt, te gaen,]
Bewaert in haer gewelf, noch trotſer dan Venedigh,
De wapens, en 't geweer, dat, ſpits, en ſcherp, en ſnedigh,
En zwanger, op zijn tijt, van Plutoos kruit en loot,
De grootſte ſchoonheit ziet in 't grimmen vau de Doot;
Indien de noot vereiſcht te ſtrijden op de veſten;
Of buiten, voor de poorte, ons dijcken vet te meſten,
Met heiloos bloet, en mergh; of op den Aemſtelſtroom,
En 't Y, den vyant kort te houden by den toom;
Of ergens op de grens voor 't Vaderlant te waeckeu;
Of op een vlacke hey, daer d' elementen kraecken,
In pulverroock, en ſmoock, en ſtof, en vlamme, en vier,
Te haelen uit den ſlagh, een' lofkrans van laurier,
En zegenrijcken roof, na 's vyants nederlaegen,
Geſpreit langs 't open velt, verwonnen, en verſlaegen.
Wie luſt heeft toe te treên in 't ridderlijck geſpan,
Hier ſchaft men wapentuigh, om vijftigh duizent man
Te wapenen, van teen ten tandeu toe, met helmen,
En ruſtingen ten ſchrick van eervergete ſchelmen,
Tot voorſtant van de ruſte en vryheit der gemeent',
Haer hantveſt, goet, en bloet, en al wat Godt verleent,
Tot 's levens onderhoudt, om maetigh te gebruicken,
Daerze in de ſchaduwen der Burgervadren duicken.
 Nu 't ovrigh beeltcieraet van binnen aengemerckt,
De Vierſchaer eerſt om laegh, die, naer den eiſch beperckt,
Den rechterſtoel bekleet met driederhande ſtoffen

1030 *De pracht der ſchoutooneelen:* Vertooningen ter gelegenheid van den vrede met Engeland op last van Burgemeeſteren, gegeven en vervaardigd door Jan Vos. Zie Vos, D. I, blz 601.

1037 *Staedje:* 't zelfde woord als 't Fr. *étage*.

1057 *Te wapenen, van teen ten tanden toe:* deze laatſte vier woorden leveren wel een klanknabootſing van 't wapengeknars; doch, behalve dat die nabootſing niet welluidend is, zoo is ook de uitdrukking niet volkomen juist. Men zegt wel: „tot de *tanden*" — en ook: „van *top* tot *teen* gewapend;" maar, zegt men, „dat iemand „tot de *tanden* gewapend is," dan ſluit mon den *ſchedel* uit, en deze juist is het die door den *helm*, waarvan in eenen adem geſproken wordt, bedekt moet worden.

1065,1066 *Driederhande ſtoffen Van oordeelen:* „drie onderwerpen, aan de lijfſtraffelijke rechtspleging ontleend," zouden wy nu zeggen.

Van oordeelen, met kunſt, als op het hooft getroffen.
De wijze Salomon, in 't midden, ſcheit, niet blint,
Het duiſtere geſchil om 't levendige kint,
En weet den boezem van Natuur dus uit te putten,
Dat hy zijn oordeel bout op onverwrickbre ſtutten;
Naerdien hy klaer, door 't bloote en ſchitterende zwaert,
Het waere moeders hart en 's valſche moeders aert
Zoo levendigh ontdeckt, dat geene haer gepeinzen
Voor zijn doorzichtigh oogh kan decken, noch ontveinzen.
  Ter rechte zijde laet Seleucus zelf het licht
Uitbluſſchen in zijn oogh, om 't halleve gezicht
Van zijn' beklaeghden zoon te ſpaeren, te verſchoonen,
En onbeſproken zich oprecht in 't Recht te toonen.
  De ſtraffe Brutus houdt geſtreng de flincke hant,
Eiſcht halsrecht van zijn zoons, in heimelijck verſtant
Getreden met Tarquijn, om Rome te verraeden:
En ſchoon de volgende eeu dit vonnis magh verſmaeden,
Als al te ſcherp en wreet voor 't vaderlijck gemoedt;
Hy draeght, ten dienſt des Staets, geen kennis van zijn bloedt.
  Godts oordeel, boven 't hooft der Rechteren t' aenſchouwen,
Verſchrickt 's verwezens geeſt, verquickt zijn flaeu betrouwen,
Naerdien genade en ſtraf hem noodight, en ontſtelt,
Daer 't hemelſche penſeel het jongſte vonnis velt.
  De Vierſchaer, daerze zit ten oordeele opgetoogen,
Twee zuivre beelden ziet verſchijnen voor haere oogen,
't Rechtvaerdige Gerecht, met een Voorzichtigheit:
Want alle vierſchaer doolt, die dit paer zuſtren ſcheit.
  Acht marmerbeelden, daer men d' Ouden op magh nooden,
De zeven Godtheên, en de Moeder van de Goden,
Vrouw Cybele, om de kunſt, van 's beeldehouwers hant,
Naer 't leven, en vol ziels, tot bouwcieraet geplant
Om hoogh, in d' enden van de lange galeryen,
Verdienen dat Athene en Rome hun benijen.
Fortuin wou Amſterdam in 't bouwen gunſtigh zijn,
Toen zy, ter goeder tijt, hier Fidias Quellijn,
Van 't Schelt aen d' oevers van den Aemſtel, nederzette,

1075 *Seleucus:* de wetgever der Lokriërs, meer gewoonlijk *Zaleucus* genoemd. Hy had een wet uitgevaardigd, waarby aan hem, die op overſpel betrapt werd, de beide oogen werden uitgeſtoken. Toen nu zijn eigen zoon zich aan deze ſtraf had blootgeſteld, nam hy, om tevens aan zijn kinderplicht en aan de wet te voldoen, de helft der ſtraf op zich en liet zich selven en zijn zoon een oog uitſteken. Zie dit tafereel en de beide andere uitvoerig beſchreven by VAN DOMSELAER, 4e B. blz 19.

1089 *Ten oordeele opgetoogen:* d. i: „ten zetel geſtegen om vonnis te wijzen."

1088 *'t Hemelſche penſeel:* namelijk: „de ſtift, die de ſtraf of belooning in 't Boek des Oordeels opteekent."

1093 *Acht marmerbeelden:* t. w. die van Cybele, Saturnus, Jupiter, Mars, Venus, Merkurius, Apollo en Diana, die de gaanderyen vercieren.

Daer men d' Ouden op magh nooden: d. i.: „die men gerust mag vergelijken met de kunstwerken der aloudheid."

1100 *Fidias Quellijn:* zie Deel V, blz. 519; Deel VI, blz 140, en 't byſchrift op Quellijn hierachter.

Op dat hy zijn vernuft op ons cieraeden wette;
Toen Koningin Chriftine, in 't bloejenſt van haer tijt,
Hem, als een perle, had haer kroone toegewijt,
En noo dien helt ontfloegh, ten dienſt der bontgenooten
De Tyber had voor hem de hooge fchool ontflooten.
Hy ftaet voor Angeloos noch geen aelout vernuft,
In zijn beelthouwerye of teeckenkunft, verbluft.
Eifcht iemant van dien lof een blijck, en kenbaer teecken,
Men vraege elck meefterftuck: de ftommen zullen fpreecken,
En pleiten voor den man, die zulck een kunft en fchat,
Als Aertsbeelthouwer van de zegenrijckfte ftadt,
Befteede aen 't Kapitool der Amfterdamfche Heeren,
Die hun Stadthuis met kunft, gelijck met fchat, ftoffeeren;
Dus moft de Schilderkunft de Beeldehouwery,
Verzelfchappen, als twee gezufters, zy aan zy.
De Schilderkunft zocht ftof by Grooten, niet by kleinen,
Uit Godts gewijde blaên, en d' outheit der Romainen,
Bemaelde galery, fchoorfteenen, boogh by boogh,
Naer eifch van ieders ampt, beneden, en om hoogh.
Men ziet 'er Burgerhart, het hooft der Batavieren,
Beftrijden d' adelaers, en Cezars krijghsbanieren,
Tot voorftant van zijn Recht, met opgeheve kling.
Men ziet 'er den triomf, en handel onderling.
De Tyber leert de maght des Rijns beneden kennen,
Omhelft dien bontgenoot, waerop de Faem haer pennen
Ontvout met eenen klanck, daer 't aerdrijck van gewaeght;
Terwijl de Batavier geen juck van Rome draeght,
Maer op de vrijheit praelt, verworven door zijn wapen.
Aldus eert Tacitus dit bloet, ter deught gefchapen.
Plutarch en Livius verleenen geeft en gunft,
In hun hiftorien, de rijcke teeckenkunft,
Op 't Raethuis, overkleet met Roomfchen, en met Griecken.
Der Burgermeeftren deught, zoo liefelijck te riecken,
Door hun trouwhartigheit, die Rome 't hooft ophoudt,
[Daer dreigement, noch doot, noch eigenbaet, noch gout
Deze ackermans beweeght in hunnen plicht te wancken,
Waer voor de ftadt dat bloet niet ophoudt te bedancken,]
Behoudt haer verwe noch. Lykurgus, zonder vrees,

1107 *Angeloos noch geen aelout vernuft:* lees· „het vernuft van Michel Angelo noch dat der oude beeldhouwers."

1131,1132 Verfta: „Plutarchus en Livius leveren in hunne hiftoriën ftof in overvloed voor de teekenkunft, die het Raadhuis met voorftellingen van daden van Grieken en Romeinen rijk versierd heeft."

1136-1138 Zie de gedichten door V. op deze fchilderyen vervaardigd, blz. 613

1139 *Lykurgus:* Lykurgus, de beroemde wetgever van Sparta, was zijnen broeder Polydektes na diens overlijden in 't bewind opgevolgd, zonder te weten, dat diens huisvrouw zwanger was. Toen hy dit ontdekte, verklaarde hy, de regeering niet voor zich zelven, maar voor het te verwachten kind zijns broeders uit te oefenen, en verwierp het aanbod zijner fchoonzuster, die

Befchermt het wettigh Recht der Koningklijcke wees.
Hier fpreeckt de Poëzy, die ftom is, alle fpraecken.
Medea wapent zelf den vlieshelt tegens draecken,
En doodelijck venijn. Kalipfo berght, uit noot
Van fchipbreuck, noch den Grieck in haeren zachten fchoot:
En om in 't heilighdom der letteren te treden;
Men ziet 'er Jofefs maght geviert, en aengebeden,
Daer hy Egypten ftut, gelijck een Konings ftijl,
Den hongerigen buick verzadight aen den Nijl,
Met voorraet van gewas, en opgeleide graenen,
In eenen dorren tijt, bedaeut van ieders traenen.
Men ziet hoe Amrams huis, tot weering van gewelt,
Den volcke een wijze wet en vrome rechters ftelt;
Hoe Salomon geknielt, na 'et bouwen van Godts drempel,
De Wijfheit bidt van Godt, in Godts gewijden tempel;
Hoe Mofes elders met de wet ten berge afdaelt;
En elders hoe men Gode en Cezar tol betaelt,
Door laft van 't eeuwigh Woort, zoo lang in kracht gebleven
Terwijl het elck beveelt zijn fchuldigh recht te geven.
Wat noch te maelen ftaet, zal blijcken, als 't penfeel
De jongfte ftreeck voltreckt, op ons ftehuispanneel.
  De beeldehouwery zou zich met recht beklaegen,
Indien ick hem vergat, die, op den zegewagen
Gezeten, triomfeert, na dat hy ftadt en wal
Befchutte voor den arm en 't zwaert van Hannibal,
Door 's helts beleit mifleit, en fchrander opgehouden;
Toen al het morrend volck den heirtoght toebetrouden,
Den grootften Fabius, belafte, zonder fchult.
Zoo redde een man den Staet door wijfheit, en gedult.
  Toen Stalpaert my de kunft aldus liet zien, en hooren,
Op 't Raethuis, fteegh mijn luft, daer Sint Katrijnes toren,
Wanneer hy dien volbout, in zijnen vollen krits,

hem voorftelde, dat zy zich een miskraam bezorgen en hem huwen zoû. Na de gehoorte van Charilaüs — gelijk het kind genoemd werd — bleef hy ook het beftuur als diens voogd uitoefenen

1143 *Den vlieshelt*. Jazon.

1145 *'t Heilighdom der letteren* · „de Heilige Schrift."

1153 *Godts drempel: drempel* ftaat hier voor 't gebouw zelf en V. had even goed hier *tempel*, en in den volgenden regel „*op Godts gewijden* drempel" kunnen fchrijven

1162 *Hem* · *Fabius*, zie vs. 1166.

1164-1168 Verfta. „toen de morrende Romeinen Fabius Maximus, wien het beleid van den veldtocht was toebetrouwd, ten onrechte befchuldigden — t w. van traagheid "

1169-1174 Verfta. „Toen Stalpaert (de bouwmeester) my de fraaie kunstgewrochten liet zien die het Raadhuis vercieren, fteeg mijn geest, verrukt door het genieten van zooveel fchoons, naar hooger ffeer dan de top van Sint Katrijnes toren bereiken zal, wanneer hy dien zal volbouwd hebben. Men weet, dat, volgends het oorfpronkelijke ontwerp, de Nieuwe Kerk zoû voorzien worden met een toren, hooger dan de Dom te Utrecht. en werkelijk ziet men dien in afbeeldingen van den Dam in die dagen, o. a. by V. Domselaer, als reeds afgebouwd voorgefteld. Men liet echter het werk fteken, naar men voorgaf, om dat naast zoo hoog gevaarte het Stadhuis te klein zoû lijken, doch meer waarfchijnlijk, om dat de grondflagen te zwak of de kosten te hoog werden bevonden.

1171 *Krits* voor „kreits, omtrek "

Noch hooger dan de Dom van Uitrecht, met zijn ſpits
Die lucht niet raecken zal, waerin mijn geeſt ging weiden,
In beelde- en- ſchilderkunſt verruckt, en afgeſcheiden,
Verwondert dat het brein des menſchen zulck een' ſchat
Van beitel en penſeel beknopt te zamen vat,
En onder 't eenigh dack, een ieder op zijne orden.
Wie nu boumeeſter, of een ſchildergeeſt wil worden,
Of Fidias in kunſt en beeldehouwery,
Die zal, uit ganſch Europ, zich ſpoeden naer het Y,
En onzen trotzen Dam, met penne, en verwe, en koole,
Om in dit nieu Stadthuis, als in de hooghſte ſchoole
Van Pallas, uit het brein van Jupiter geteelt,
Te teeckenen al wat de leerluſt hem beveelt
T' ontworpen op papier, en perckement, en doecken.
Zoo ging de Grieck van outs de kunſt te Memfis zoecken,
De Roomſche jeught t' Athene, en elck by dien Romain.
Nu toont u Amſterdam, beknopt by een, in 't klein,
Wat Memfis wat Athene en Rome t' zamenhaelden;
Toen deze, als eigenaers, met al hun leengoet praelden,
En zwoeren, elck om 't zwartſt, met onbeſchaemden mont,
Dat dit geen leenkunſt was, maer ieders eigen vont,
Inzonderheit de Grieck, al kan hy niet ontſchreeuwen
Dat d' eerſte kunſtbron vloeide uit d' ader der Chaldeeuwen.
Maer naeugezetheit ſchijnt zich om de prael en pracht
En 't ruim begryp des bous, te belgen, met dees klaght:
Waer is de zuinige aert van onzen Aemſterlander
Gebleven? anders gingt by d' ouden, toen Evander
Eneas, den Trojaen, zoo gaſtvrij, zijn gemack
Ziet neemen in zijn hof, en onder 't ſchamel dack,
Dat Herkles, met zijn knodts en leeuwenhuidt behangen,
Wel eer geherberght had, gewelkomt, en ontfangen.
De gaſt van Troje ziet het hart aen van dien Heer.
Hy vleit zich op de huidt van een beerinne neêr.
De groote Koning ſlaept op eene ſtroje bulſter;
Daer kunſt noch overdaet ſteenhouwſter noch vergulſter
Van poorte of welffel was, als namaels; daer yvoor
Noch toets noch marmer blonck. op dat bekrompen ſpoor
Zocht Rome in ackeren haer eerſte Staetgenooten.
En hoe vergeet dees ſtadt, uit viſſcheren geſproten,
Zich zelve aen zulck een pracht, by d' ouden ongewent!
Geluckigh is de Staet, die zijnen oirſprong kent,
De middelmaet bewaert, en omziet onder 't ſturen.

1193 *Ontſchreeuwen* voor „ontkennen,' of liever voor „door geſchreeuw een waarheid verſmoren," — doch in de daad om 't rijm
1200 *Onder 't ſchamel dack:* zie over dat *ſchamel dak* van Evander *Virg in onrijm*, Deel V, blz 301
1191 *Zwoeren, elck om 't zwartſt:* dergelijke uitdrukkingen zijn nog zeer gebruikelijk als men b v zegt „hy liegt, dat hy *zwart* wordt; t is *zwarte* logentaal," enz.

Het wanckelbaer geluck kan zelden ſteen verduren.
Gelijck de tempels ſtaen den Godtsdienſt toegewijt,
Die 's hemels eer bewaert, van 's afgronts ſpoock benijt,
Zoo paſt het ons den Staet van 't burgerlijck regeeren,
En 't Recht, dat heiligh is, en 's Rechts geſtoelte t' eeren,
Naerdien hun achtbaerheit eerbiedigheit vereiſcht,
En 't oogh dit ziet in zwang, zoo wijt ons Zeevaert reiſt.
Zijn 's volcks regeerders hier ons mombers, anderde ouders;
Zijn ſtadts Wethouders zelfs Godts ſtoel- en- ſtedehouders;
Wie weigert hun een huis, gelijck hun waerde voeght,
Een onbekrompenheit, waeraen 't gebruick genoeght,
De burger, en de Heer, en zoo veele amptenaeren,
Al ſlaven der gemeente, en wit van gryze hairen,
Geploeght met rimpelen in 't voorhooft, door den laſt
Der koop- en- zeeſtadt, vol uitheemſchen, en vermaſt
Van dit zwaermoedigh pack, door Atlas t' onderſchraegen,
Die hier op zijnen hals den weereltkloot moet draegen?
Wie gunt elck ampt geen plaets, en voegelijck beſteck,
En elcke kamer niet een eerlijck amptvertreck?
Hoe zat de heerſchappy zoo jammerlijck bekrompen,
In luchten, die benaeut der zinnen ſne verſtompen,
Den dienaer volcke en Heer, hunn' dienſt en plicht verbiên;
Beluiſtert al te ſcherp, of al te naeu bezien;
Geſteurt door pleitkrackeel, geſmoort in hun papieren;
Verkort aen kiſt, en kas, en laden; zonder vieren,
En haertſteen; koudt van vorſt, of van het vier gezengt;
De kamers en het volck, verdrongen en gemengt,
En onderling verwert. de kerckers, naeuwe holen,
Vol ſlijm en vochtigheit, die vuile ſtanckgioolen
Vergiftighden terſtont, verſtickten, als een peſt,
Het lichaem, dat gezont beklemt wert in dit neſt.
Het hair viel uit, als of de wortel was vergeven.
De dootkiſt berght een lijck, een lichaem zonder leven:
Dees dootkiſt zinckt te vroegh den levende in zijn graf,
Eer 't vonnis leght gevelt, en d' overwoge ſtraf
In 't recht geſloten is. om 't out ſtadthuis te noemen
By zijnen rechten naem, en zonder te verbloemen

1221 *Anderde ouders* voor „tweede ouders." *Anderde* wordt by V. en andere ſchrijvers van dien tijd gebezigd voor *alter*, *andere* voor *alius*. Even zoo maakten zy een bepaald verſchil tusſchen *enkel* en *enkeld*, *dubbel* en *dubbeld*. 't Is te betreuren, dat onze latere wetgevers in de taal te kortzichtig zijn geweest om dergelijke *nuances* van beteekenis op te merken en daardoor, als in zoo vele andere opzichten, de taal verarmd hebben.

1222 Merkwaardige regel, waarin V. het goddelijk recht der Vorſten — toen nog algemeen geëerbiedigd — op de Stads-Regeering overbrengt.

1224 *Waeraen 't gebruick genoeght:* t is my niet zeer duidelijk of ik hier verſtaan moet „voor het gebruik voldoende," dan wel „gelijk het gebruik dit vordert."

1225 *De burger, en de Heer:* lees hier, om 't voorafgaande *hun* · „den *burger*, *en* den *Heer*"

1234 *Der zinnen ſne* · letterlijke vertaling van *ingenii acumen:* „ſcherpzinnigheid."

1242 *Stanckgioolen:* zie over *gioolen* hierboven blz. 335.

Die rotte vuiligheit van 't afbreck, och, wat was 't?
Een ijflijck rotteneft, zich zelf een overlaft.
De fchrijver en de klerck verfchrickten voor de dieren,
Wanneerze menighmael de boecken en papieren
By avont knaeghden, of, niet zonder meer gevaers
Van brant, al brandende het einde van de kaers,
En lecker op dat aes, in hun deurboorde kloven
Verfleepten, zonder fchroom, naer onder, en naer boven:
Want een bouvalligheit, van zijn geval geftiert,
Verftreckt de legerplaets voor gruwzaem ongediert,
En nachtgebroet: en quam het manck gebou te ftorten,
Al teffens, och wien zou, wien zou die val verkorten
Alleen met eenen flagh? wien anders dan de Stadt,
De ganfche ftadt, en 't volck? geene eeu, geen aenwas had
Dien zwaeren val geboet, die fchade kunnen keeren,
Daer boecken, brieven, fchat, en volck, en burgerheeren,
Al teffens in een graf begraeven, en vergaen,
Den laftermont ten fchimp rechtvaerdigh zouden ftaen,
Om d' onvoorzichtigheit, en vreckheit, en het floffen
Van toe te zien, eer ramp hun hoofden had getroffen.
En waerom ftoot men zich aen pyler, en gewelf,
Bevrijt voor vier, en vlam? de brant van 't Raethuis zelf
Ontfchuldight dit: want vonck en vlam en vier vint vatten
Aen balck, en zoldering, ftelt boecken, brieven fchatten,
Ter noot, en by geluck geborgen uit den brant,
In 't uiterfte gevaer. de hooghte ciert den ftant,
Is niet alleen in 't oogh ontzaghbaer, aengenaemer,
Maer weert oock vochtigheit, om voor een wapenkamer
Te dienen, in den noot: want of men gout vergaêrt,
Het gout is, zonder ftael en yzer, flecht bewaert,
En een gereede roof voor wettelooze fnootheit.
Geen Wijze kan zich dan verftooren om de grootheit
Van 't overwelft gebou, daer 't noodigh eêrlijck nut
De Stadt en burgery en welvaert onderftut.
Men moet den wijzen Raet des Aemftels meer betrouwen.
Wie wetten hanthaeft, kent zijn wet en maet in 't bouwen,
En houdt zich aen de fchets, niet wuft, en onbedacht.
Geen rijpe raet miftrout zijn voorgewoge kracht.
  Latinus raethuis, daer Eneas aen quam vaeren,
Verhief zich, als een kerck, op hondert hooftpylaren,
In 't hooghfte van de ftadt, aen 's Tybers ouden ftroom,
En ftont rontom in bofch, en fchaduwen, om fchroom

1251 *'t Afbreck* voor „de *afbraak*," als men tegenwoordig zoû fchrijven *Afbrek* is echter volkomen wettig en van gelijke vorming als 't nog beftaande *gebrek* en 't verouderde *inbrek* (nu *inbraak*) Zie TEN KATE, Deel I, blz. 184

1256 *Al brandende het einde van de kaers* voor „het einde van de kaars, terwijl het nog brandde."

1262 *Wien zou die val verkorten* voor „op wien zoû dat alles neêrkomen? Wie zoû de fchade dragen?"

Om ootmoet en ontzagh, in 't harte des aenſchouwers,
Te wecken, als het wit des overkloecken bouwers.
Hier wert het hoogh gezagh in zijne kracht gezet,
Gewettight by den Raet der Vadren, en de Wet.
Men zagh den voorzaet hier uit cedren hout geſneden.
Saturnus, wit en grijs, en Janus, ſtram van leden,
Met dubble troniën, bewaeckten het poortael.
Bellone en vader Mars de groote wapenzael,
In 't ronde geſtoffeert, langs wanden, en aen poſten,
Met zegenrijcken roof, en wapenen, op koſten
Van burgerbloet gehaalt, tot heil van 't vaderlant,
Op al wat voor de vuiſt met booſheit inneſpant,
Tot afbreuck van den Staet der moedige Latijnen,
By wie de Bataviers in 't ende onzaghbaer ſchijnen.
  Het burgerlijck gebiet, zoo ſchuw van tiranny,
En ſlaende op onzen aert, hier oock, naer zijn waerdy,
Zijn' ſtoel verheven heeft, daer Gijſbrechts Burgerheeren,
Als op den hoogen burgh der Vryheit, nu regeeren,
En leiden de gemeent met eenen zachten toom.
De Stadt, op hun gezagh, zal, als een cederboom,
Voltrecken haere Kroon, en altijt hooger waſſen.
Zy zal op haer kleenoot, de gulde Vryheit, paſſen,
Het wit, waerom zy 't zwaert getrooſt op zijde bondt,
En ſchier een bloedige eeu in 't vier des oorloghs ſtont.
Wie deze grieft, met een de zegels van haer brieven,
Die zal haer kroon, haer oogh, haer hart en hartaêr grieven:
Want zy naeryverigh geen vleck lijt in haer kleet,
Geen ſchipbreuck zwaerder acht dan 't ſchenden van haer eedt
En eer, hoe reuckeloos hier andren mede ſpeelen,
Die min in 't erf van deught, en meer in 't ydel deelen:
Waerom de hemel oock, in 't ſchocken van al 't lant,
Haer' Staet gehanthaeft heeft, en in een' vaſter ſtant,
Ten ſchimp van zoo veel nijts erghliſtigheên en laegen,
Verzekert, en gelijck op zijne hant gedraegen.
De bontgenooten en 's lants vyanden, die 't zien,
Na d' overdrift van miſt en miſverſtanden, biên
Haer burgren alle gunſt, en haeten, die haer haeten.
Zy eerenze, als pylaer van Zeven vrije Staeten,
En ſchatkiſt van den Staet, die zich verbonden houdt
Door eendraght, maghtiger dan ſtael, en Indiſch gout.
Aldus is Rome in top van 't hooftgebiet geklommen,
Van waerze wetten gaf aen Rijcken, Vorſtendommen,
En heerſchappyen, van den Ganges, met haer roe,
Tot, achter groot Britanje, aen 't eilant Thule toe,

1304 *Voor de vuiſt* „onvoorbereid, zonder lang beraad"
1328 *D overdrift*. „het overdrijven"
1336 *Thule* IJsland

En van de zuider Kreeft aen d' overſneeude vlieten,
Daer d' Iſter zijne kruick in Pontus uit komt gieten.
Geheel Europe viel haer' ruimen geeſt te kleen.
Zy ſmolt drie weerelden tot eenen klomp in een,
En zette zich in top des aerdtkloots, als een wonder.
Wat voor haer lagh in ſtof, zag dees Godin, van onder,
Met ootmoet en ontzagh en vreeze eerbiedigh aen,
Als 't grootſte dat oit wiert beſcheenen van de maen,
Die wiſſelbaer haer licht dan ebben zagh, dan vloeien;
Terwijl de Staet van Rome en 't Roomſch gebiet bleef groeien,
Dies Cezars loftrompet haer noemt, gelijckze praelt,
Het eeuwigh hooftgezagh, van tijt noch grens bepaelt.
De Burgermeeſter weet den breidel hier te vieren,
En aen te haelen; weet alle ampten te beſtieren
In orde, en kan nu zacht dan weder ſtrenger gaen,
Naer eiſch van elcks natuur en Staet; niets onberaên
Verhaeſten; wrevelen, die hooge en laegen hoonen,
Betemmen; miſverſtant verbloemen, en verſchoonen;
De laſten minderen, zoo veel de Staet dit lijdt,
Eer 's koopmans koopkans keere, en winſte en welvaert ſlijt'.
Uitheemſchen gunt hy plaets, en welkomtze uit ontfarmen.
Hy zorght doorgaends met luſt voor Godts nootdruftige armen.
't Geweten, min of meer door onverſtant verruckt,
Beſchut hy. niemant wort in zijn gemoedt gedruckt,
Noch in zijn billijck Recht verkort of opgehouden.
Getrouheit aen 't Gemeen wort rijckelijck vergouden.
De deugden draven hoogh, op 't voortreên van den Heer.
De booſheit ſmilt allengs. geen gout gået boven eer.
De kunſten winnen velt. de nutte wetenſchappen
Geraecken op den troon. geene averechtze ſtappen
Miſleiden nu de kiel in 't zogh van ſnooden buit.
Men koeſtert pais en vre, tot daer de zeevaert ſtuit,
Hout ieder een ten vrient, en acht de baetzucht ſchande.
Dus bloeit d' olijſtack bly te water, en te lande.
De Zeven volcken, alle uit eenen Duitſchen ſtam,
Bekennen dat hun heil, van Godt en Amſterdam,
Gelijck een morgendau en zegen, neêr komt vallen.
Zy eeren nu, om ſtrijt, de Wijſheit, daer dees wallen
Op waſſen, in hun ronde, en ſtercken 's lants gezagh.
Zy wenſchen datze noit van 't Raethuis ſcheiden magh,
Maer kroonen dezen bou, met titelen en naemen
Van Heeren, die hunn' ſtoel en kuſſen niet beſchaemen.

KRITISCH OVERZICHT

VAN DE

INWYDINGE VAN 'T STADTHUIS.

De inwijding van een nieuw Stadhuis, zelfs van het zoo kostbare en prachtige Stadhuis eener zoo machtige en beroemde ſtad als Amſterdam, is en blijft een zaak van lokaal, niet van algemeen belang. Een gedicht, ter viering dier gebeurtenis vervaardigd, ſchijnt dus, uit den aart der zake, weinig geſchikt om de aandacht te trekken van wie geen inwoner is van Amſterdam, noch tot die ſtad eenige onmiddellijke betrekking heeft. 't Is — althands naar men onderſtellen mag — een gelegenheidsgedicht, niets meer. En toch ook zelfs een gelegenheidsgedicht kan, door het nieuwe en verrasſende van beelden, gedachten of dichterlijke wendingen, by den lezer een belangſtelling opwekken, geheel onafhankelijk van het bezongen onderwerp, en daardoor een algemeene, een blijvende waarde verkrijgen. De ſchoonſte lierzangen van Horatius, niet weinigen onder de fraaiſte gedichten van Vondel, zijn gelegenheidsgedichten, doch zullen daarom niet te minder eeuw uit eeuw in als voorbeelden van echte poëzy worden geroemd en aangehaald. By zoodanige gedichten is het ons in den grond onverſchillig of de perſoon, die bezongen werd, Mecenas of Lydia, Dionys Vos of Katharina Baeck heette; wy weten alleen, dat de dichter in ons hart een ſnaar heeft doen trillen van verrukking, van weemoed, van deernis, van liefde, van welke andere gemoedsaandoening, en dat ons die trilling weldadig was. — Maar gelegenheidsgedichten kenmerken zich doorgaands door de tweeledige eigenſchap, dat zy kort zijn, en dat zy, ofſchoon hun oorſprong te danken hebbende

aan een byzondere aanleiding, echter, wat de toepasfing betreft, tot het verftand of tot het hart van allen fpreken.

Maar grootere kunst moet daar beftaan, waar het gelegenheidsgedicht niet alleen by de 1400 alexandrijnen lang is, maar bovendien nergends, ook maar voor een oogenblik niet, zich uitweidingen veroorlooft, die niet met het bezongen onderwerp in onaffcheidelijk verband ftaan, en des-niet-te min den lezer, ook hem, wien de bezongen zaak onverfchillig is, van 't begin tot aan het einde weet te boeien, hem, aan 't flot gekomen, de bekentenis weet af te persen, dat de fchrijver in den loop van zijn gedicht niets te veel, niets te weinig gezegd heeft, maar een volkomen afgerond en volledig geheel geleverd heeft. Zoodanige kunst heeft Vondel aan den dag gelegd by het famenftellen van het dichtftuk, 't welk het onderwerp dezer befchouwing uitmaakt, en waarmede hy op het gebied onzer letterkunde een niet minder blijvend en verwonderlijk gedenkteeken heeft geftìcht dan Van Kampen en Stalpert op het Stads-gebied hadden doen rijzen. Ik hoop by de ontleding van dat dichtftuk dit mijn oordeel door genoegzame bewijsgronden te kunnen ftaven.

Te recht had onze dichter begrepen, dat hy een gedicht, ter viering eener blijde gebeurtenis beftemd, moest aanvangen met allen, die deel aan 't feest konden nemen, tot blijdfchap op te wekken en daardoor in de eerfte plaats zich zelven in een vrolijke ftemming te brengen. Hy doet dit echter niet als een min oorfpronkelijk dichter zoû gedaan hebben, door, op de oude en afgefletene wijze, de hulp zijner Muze in te roepen of in de lucht te fchreeuwen met een winderig: „Verhef u, o mijn lier!" „Barst los, gy vreugdetoonen!" — Neen: het is Oogstmaand, de tijd, dat de maaier aan 't werk is om de rijpe korenairen af te maaièn en de rijke fchatten, die de vruchtbare aarde geleverd heeft, te verzamelen; en daaraan ontleent hy zijn beeld. „De akkerman (want zoo behoort de zin te worden gekonftrueerd) weidt in een zee van koren, en even zoo betaamt het my, daartoe door Amfterdam opgewekt, te weiden in den oogst van zijn lof en het feest der inwijding enz. te vieren." — Maar niet alleen dat feest lokt de buitenlieden naar Amfterdam, ook de daarmede vereenigde en daarom vervroegde jaarmarkt met hare aanlokfelen. Hoe nu alles, om dien dubbelen hoogtijd te genieten, naar de Yftad ftroomt, de drukte, het gejoel, het geluid van fpeeltuig en gefchut, het vliegen van de vanen, in 't kort al wat van vreugde fpreekt en tot vreugde wekt, levert ftof voor de eerfte 24 regels, en is daarin even frisch als levendig gefchilderd. Wy zien de vrolijke fcharen, wy hooren heur blij gefchal: wy worden als medegefleept in den algemeenen dans. — En, 't is niet genoeg, dat de aarde zich verheugt, de vreugde wordt ook van boven gezegend en de Zon, anders zoo verzengend in dit jaargetijde, matigt hare ftralen en wekt tot zanglust en minnekozery (vs. 25—36).

Na deze inleiding verlaat de dichter den toon van dartele vreugde voor dien van

den deftigen ernst, en verzoekt hy de vier Burgemeesteren, als voorgangers op 't feest, eerbiedig gehoor voor zyn gezangen (vs. 37—48): die toefpraak aan de hoogfte Magistraten geeft hem ongezochte aanleiding over den oorfprong en het ambt der Overheid te fpreken, en aan te toonen, hoe deze haar plichten niet naar eisch vervullen kan zonder een behoorlyk Stadhuis, en den aart, het gewicht, en de vereischten van een zoodanig Stadhuis te befchryven, zich daarby fteunende op voorbeelden uit de gefchiedenis, zoo van Amfterdam zelf als van het handeldrijvend Venetiën, van zijn vaderftad Keulen en van de waereldftad Rome geput (vs. 49—104).

Zeer gepast volgt nu de vermelding der drie Stadhuizen, die aan het nu geftichte zijn voorafgegaan. Van de beide eerfte geeft hy, en met reden, maar kort befcheid (vs. 105—132); doch opmerking verdient het, hoe by 't verhaal zyn toon, als met de gebouwen waar hy van fpreekt, in zwier en omvang toeneemt en, waar hy (vs. 133) aan de vermelding van 't derde gekomen is, op eens weer die blijde levendigheid, die de inleiding kenmerkte, hernomen heeft: wy zien den Dam, en 't Sticht, de Goier, Amftelaer, Veene- en Waterlander met hun waren „ter merreckt komen," en wy verklaren ons de aanleiding tot den bouw (vs. 133—144).

Men vergete niet, dat in Vondels dagen geen fchooner lof aan een handeling of een vaers kon worden toegekend, dan door er een Grieksch of Romeinsch precedent van aan te voeren. Romulus en Numa hadden de plaats uitgezocht waar 't Kapitool zoû komen te ftaan (vs. 145—160), en even zoo de Amfterdamfche Burgerheeren die waar men 't nieuwe Stadhuis zoû ftichten (vs. 161—188); hoe ondankbaar ook een zoodanige ftof fchijne als een topografifche aanduiding, wy hebben reeds uit den aanhef van menig treurfpel gezien, hoe V. by zoodanige aanwijzingen fteeds aan ongelijkbre duidelijkheid de hoogfte dichterlijkheid weet te voegen, en ook hier flaagt hy te dezen opzichte weder even gelukkig.

Maar van zelve werd hem tot dichterlijke befchouwingen ftof verleend door het opfommen der hinderpalen, die achtereenvolgends den aangevangen bouw vertraagden. Na een korte inleiding (vs. 189—204) noemt hy als zoodanig den aanflag van Prins Willem II op Amfterdam in 1650 (vs. 205—212): de overftrooming van 't jaar 1651 (vs. 213—238): den oorlog, in 1652 met Engeland gevoerd (vs. 239—240): den brand van 't oude Stadhuis, die de getimmerten van 't nieuwe fchier had aangetast (vs. 261—324): het bygeloof, dat een muizeplaag in Holland een teeken was van Gods toorn over 't begonnen werk (vs. 325—336). Men kan uit deze dorre opgave reeds befeffen, tot hoe geheel uiteenloopende befchryvingen en tafereelen die onderling zoo verfchillende rampen aanleiding moesten geven, en by de lezing vindt men zich dan ook telkens door nieuwe en fterk kontrasteerende voorftellingen verrast. De watersnood, de brand, het beftrijden daarvan, de vernieling, door de muizen

aangericht, alles wordt met even veel waarheid, kracht en levendigheid ons voor oogen gesteld.

Na in drie statige regels (vs, 337—340) te hebben herinnerd, hoe de bouwheer zich aan al die wederwaardigheden niet gestoord had, maar lustig met den bouw was voortgegaan, begeeft hy zich tot een uitvoerige aanwyzing der gebouwen, die 't nieuwe Stadhuis omringen (vs. 341—368). Hy beschrijft in de eerste plaats de Nieuwe of Katharijne kerk (vs. 341—412). Ik zal my vergenoegen met de aanmerking, dat hy zulks niet alleen met zijn gewone keurigheid doet, maar ook wederom blijk geeft van zijn innige bekendheid met de geschiedenis der stad, een bekendheid, hoedanige men over 't algemeen nimmer zal opdoen, wanneer men zich vergenoegen moet de kronijkschrijvers na te slaan, en met de overleveringen, die onder de oude familiën berusten, niet vertrouwd is. De belangrijke omstandigheid, dat Maximiliaan de stad met de kroon boven haar wapenschild beschonk, om de dienst te vergelden, welke hem de burgemeester Andries Boelens [1]) had bewezen, door hem met aanzienlijke geldsommen by te staan, zal men vruchteloos by Wagenaar zoeken. En toch had Wagenaar die hier kunnen lezen, en waarschijnlijk ook gelezen. Maar men achtte het in dien tijd „beneden de waardigheid der geschiedenis", by dichters te rade te gaan, of dichters (ten ware het Homerus, Virgilius of andere oude *Classici* waren) als autoriteiten aan te halen. — Gelukkig is men thands wijzer, en schamen zich mannen als Macauley en Motley niet, zelfs uit geuzeliedekens en aschmansprenten iets wetenswaardigs op te sporen: en in hun geschiedkundig weefsel wordt niet zelden een gaping of scheur geheeld door een lap, uit den vuilsten poel der pamfletschrijvery gehaald, maar onder hunne handen gezuiverd, ten einde mede te werken om dat weefsel te vormen tot een schitterend gewaad.

De Waag wordt beschreven van vs. 413—428. Juister denkbeeld van den dienst dien zy verricht en van de welvaart der stad kan byna niet gegeven worden dan met de woorden:

De Waegh . . . . weet den zegen
Van 's weerelts koopstadt *net*, maar nimmer *af* te wegen.

Niet meer dan acht regels (van vs. 429—436) worden aan de beschrijving van de Vischmarkt gewijd; maar uit die acht regels leeren wy o. a. weder een historische byzonderheid, hoe namelijk op Sint Peters feest het visschersgild een kroon placht op te steken en liederen te zingen: — waarvan de yverige Katholiek gewis onder 't schrijven de afschaffing betreurt.

1) In de noot op vs. 398, blz. 672 is verkeerdelijk Boel Dirksz. Boelens genoemd, en — ik was by 't nazien der proef ongesteld — door my verzuimd, zulks te verbeteren.

Langer ftaat hy, als niet te verwonderen is (vs. 437—468) by de Beurs ftil, een onderwerp, meer door hem bezongen en telkens met aanwending van nieuwe dichterlijke beelden. Men lette hier in 't voorbygaan op dien „Amftel", die door de vijf fteenen bogen van de Beurs

Met waterpijlen fchiet, als van een pees gevlogen,
Wanneer het water valt, en *adem fchept* in 't Y.

Na aldus de gebouwen in oogenfchouw genomen te hebben, die den Dam, of liever 't marktveld omgeven, befchrijft V. dat marktveld zelf (vs. 477—548). Gewis, nergends zal men een getrouwer, natuurlijker, klaarder en tevens bevalliger voorftelling vinden van het gewone fchouwtooneel, 't welk die plek in de zeventiende eeuw aanbood, dan hier geleverd wordt. Men was toen meer dan heden ten dage gewoon, op ftraat te leven en zaken te doen, en het zijn niet alleen de burgers en boeren, koopers en verkoopers, zeelieden, fleepers, waagdragers en kruiers, wier bedrijvig heen en weêr gaan V. fchildert, 't zijn ook de gefprekken der op en neder wandelende regeerings-leden, kooplieden en reeders. Op niet min eigenaardigen trant vermeldt hy het klokkefpel van den Stadhuistoren, de trompetten enz., by plechtige gelegenheid uit de Stadhuisramen geblazen, de optochten der bruidsparen, het aflezen van de puie, het gericht houden, en het optrekken der burgerwacht.

De befchrijving van het tooneel, waaraan het nieuwe Raadhuis tot hoofd- of middelpunt ftrekt, wordt voltooid met een aanduiding (vs. 549—564) van het Damrak en de andere negen ftraten die op 't Damplein uitloopen, en er nu al de mastbosfchen en fteenen heenvoeren, tot den bouw beftemd.

Den arbeid zelven, aan dien bouw befteed, en dien hy (vs. 565—574) by dien der mieren vergelijkt, fchildert ons V. in eenige volgende regels (vs. 575—584), en begeeft zich aan de befchrijving van het gebouw zelf (vs. 585). Na de afmetingen daarvan gegeven en verhaald te hebben, hoe, door wie en wanneer de eerfte fteen gelegd was, en het billijke aangetoond te hebben van het afbreken van een blok burgerhuizen om de noodige ruimte te winnen — een lezenswaardig *panegyricum* van het recht tot onteigening — herinnert hy, hoe eene en dezelfde hoofdgedachte, welke de bouwkunst in hare gewrochten fteeds voor den geest moet zweven, t. w. het menfchenbeeld, als het volkomenfte werk dat uit des Scheppers handen gekomen is, in zijn evenredigheden na te ftreven, en betoogt hy, dat de bouwmeesters van 't Stadhuis aan dien eisch voldaan hebben, terwijl hy, om de hechtheid van het werk te fchetfen, zich bedient van een fraaie en in al hare byzonderheden heerlijk volgehouden vergelijking. Het Stadhuis is, volgends hem, een hooge boom, die zijn wortels diep in de aarde heeft, op alle wijzen door fchors en bast enz. tegen regen,

hette en vorst bestand is, en in alle faizoenen voortdurend lommer, vruchten en bescherming biedt (vs. 663—680). De bouwstijl, zoo van buiten als van binnen, wordt vervolgends beschreven (vs. 681—702), dan de oostelijke gevel (vs 703—736), en meer bepaaldelijk de cieraden, door Quellyn in 't frontespies aangebracht, en zinspelende op de zeevaart, die Amsterdam heeft groot gemaakt. Nu, op den toren geklommen, overziet hy van daar de voornaamste gebouwen der stad, het Wees-, het Tucht-, het Spin-, het Gasthuis, de Amiraliteiten, Begijnhof, de verschillende Kerken, de Doorluchte School, den Schouwburg, Heerelogement, de huizen der O. I. en W. I. Kompagnie, het Schrijnwerkerspand, de Vleeschhal, de Bank van leening, de Geschutgietery, de Steenhouwery en Stadstuin, de Aalmoesseniers- en Huiszittenhuizen, de Schermschool, de Ossenmarkt, de Werven, het Werkhuis enz., (vs. 745—864), elk gebouw met een korten, maar eigenaardigen pennetrek, en als hy alleen dit doen kan, schetsende. In de vier volgende regels de drie beelden genoemd hebbende welke de voorgevel in top voert, gaat hy tot de beschrijving van den wester- of achtergevel over (vs. 869—896). Hy ontvouwt de beteekenis der beelden, hier in 't frontespies vertoond, en hoe de voorstelling der vier waerelddeelen, haar rijkdom uitstortende over Amsterdam, meer dan een bloote grootspraak is. 't Was waar wat hy zeide: op dat tijdstip scheen d e w e e r e l t h e e l o m A m s t e r d a m g e b o u w t.

Uit deze gedachte aan Amsterdams tegenwoordige grootheid, nog nader aangeduid doór den Atlas en de andere twee beelden op den geveltop (vs. 889—897), neemt de dichter aanleiding de geringe beginselen te herdenken, waaruit de nu zoo machtige stad is voortgesproten (vs. 897—936): een gepaste, korte en cierlijke uitweiding.

Tot zijn onderwerp terugkeerende, beschrijft V. (vs. 937—974) de onderste verdieping of „ondergrond" in al haar byzonderheden: vervolgends de eerste verdieping (vs. 975—1036), waarvan hy de beschrijving op zwierigen trant besluit met de herinnering, hoe van de pui kort te voren de nu gesloten vrede afgekondigd en op den Dam gevierd werd.

Na de wapenkamer op de tweede verdieping (vs. 1037—1062) beschreven te hebben, keert hy nogmaals naar de eerste terug, om zich te verlustigen in een meer opzettelijke beschouwing der beeldcieraden en schilderwerken, in het gebouw te zien (vs. 1063—1194), waarmede de beschrijving voltooid wordt. Eer hy echter zijn dichtstuk besluit, acht hy het gepast, de Overheid te verdedigen tegen den blaam van, uit ydelheid, roekeloos de gelden der stad verspild te hebben. Met oordeel voert hy eerst de gemaakte tegenwerpingen aan, en vraagt, waarom men niet den nederigen eenvoud der ouden, zoo schoon o. a. in 't voorbeeld van Evander geschetst, had nagevolgd. Hierop antwoordende, wijst hy aan, hoe het voegzaam en billijk is, dat zy, die zich afsloven tot het welzijn der burgery, ook een behoorlijke, ruime en gemakkelijke werk- en vergaderplaats bezitten, en schildert op

aanfchouwelijke en echt geestige wyze al de ongemakken en nadeelen van het oude Stadhuis, en de wezenlijke fchade, hierdoor aan Stads belangen toegebracht. Een nieuw, groot en ruim gebouw was niet alleen gepast, maar ook noodzakelijk, als hy vervolgends op betere gronden betoogt, dan die hy aan het hooge paleis van Latinus ontleent.

Na dit betoog, 't welk ruim een honderdtal regels beflaat (vs. 1194—1306), wendt hy zijn blik naar de tockomst en geeft te kennen, wat de Stad en de vryheid van den Staat te danken zullen hebben aan de befluiten, binnen de muren der nieuwe ftichting te nemen en aan hetgeen verder aldaar ftaat verricht te worden (vs. 1307—1378). Met de hoop, dat ook de overige Steden en Gewesten erkennen zullen, hoe van God en Amfterdam de zegen op hen daalt, befluit hy op deftige en waardige wijse zijn treflijk gedicht.

Men ziet, dat, gelijk ik in den aanhef te kennen gaf, Vondel by het bezingen der inwijding van het Stadhuis zijn onderwerp nimmer uit het oog verliest en hoe elke befchouwing, elke fchijnbare uitweiding zelfs, daarmede in een onmiddelijk verband ftaat. Het Stadhuis is het middelpunt van zijn gedicht, de Zon, waarvan alle ftralen uitgaan, en waartoe zy terug keeren. Hierdoor voldoet „de Inwijding" aan de hoofdvereischten welke men van een dichtftuk vorderen kan: het kenmerkt zich namelijk door eenheid, aan de meest mogelijke, meest bonte, meest dichterlijke verfcheidenheid gepaard: en daarom zal het onder die poëtifche gewrochten een plaats blijven bekleeden, welke men fteeds met verhoogd genoegen zal lezen en nimmer onvoldaan uit de handen leggen.

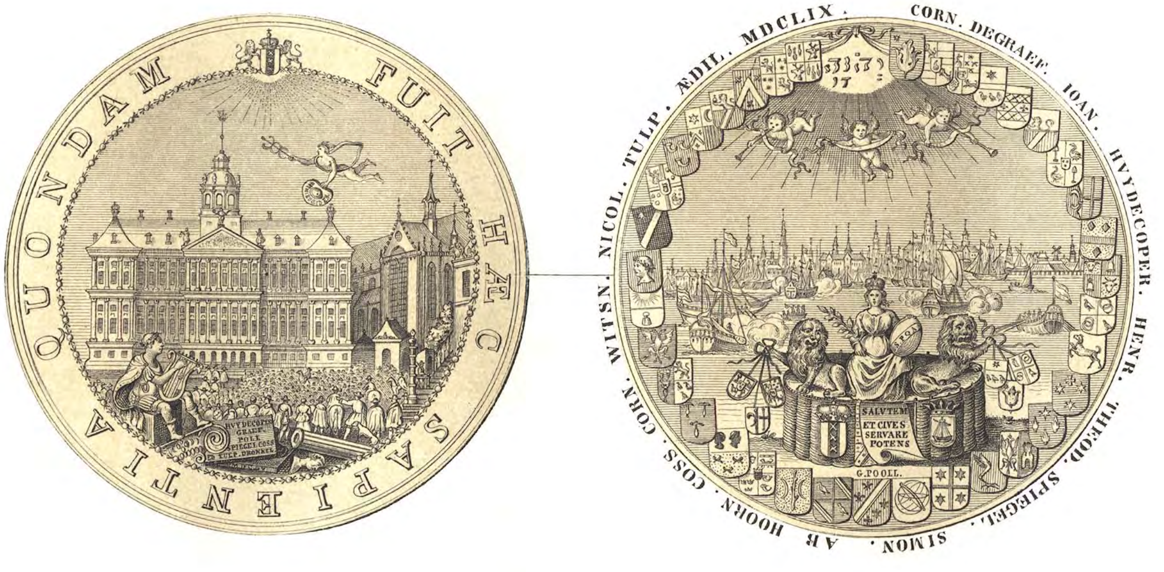

Lith v Emrik & Binger Haarlem

GEDENKPENNING OP DE INWIJDING VAN 'T STADHUIS TE AMSTERDAM. N°. 1.

(Blz 705.)

Ter gelegenheid der ſtatelijke in-bezit neming van 't nieuwe Stadhuis, waren onderſcheidene gedenkpenningen geſlagen, van twee waarvan ik hier de afbeelding nevens geef.

Op den eenen, die door den Penningmaker G. Pool was vervaardigd, ziet men den Handelsgod Merkuur boven het nieuw geſtichte gebouw vliegende, houdende, onder het gekroonde wapen der ſtad, in de rechterhand zijn ſlangeſtaf, en in de ſlinke den vrijheidshoed, op wiens rand de ſpreuk uit Virgilius (*Aeneid.* X: 112): *Omnibus idem*, „voor allen dezelfde," te lezen ſtaat. Op den voorgrond zit Amfion, die, volgends de fabel, oudtijds de ſteenen zich tot het opbouwen der muren van Thebe deed ſamenvoegen. Op een daarnevens liggenden ſteen ziet men voorts de namen van JOHAN HUYDECOPER, KORNELIS DE GRAEF, JOHAN VAN DE POLL en HENDRIK DIRKSZOON SPIEGHEL, Burgemeesteren: gelijk mede van NIKLAAS TULP en KORNELIS VAN DRONKELAAR, beiden ſchatmeeſters in dit jaar, en voorts tot randſchrift deze woorden van HORATIUS, *de Arte poëtica*, vs. 396:

Fuit haec ſapientia quondam,

d. i.: „dit was van ouds de wijsheid."

Op deze zijde van den penning paste Vondel het navolgende gedicht toe:

OP DEN

AMSTERDAMSEN GEDENCKPENNING.

MATIGE REGEERINGE.

WIE leerzaem is, leen oogh, en oor
Aen maetzang en Amfions ſnaeren.
De ruwe rotsſteen treet u voor,
Vervormt in beeldwerck en pilaeren.
Hy ſchikt zich rondt, vierkant, en lang,
Trots Thebes ſtercke wallen:
Terwijl Merkuur de dubble ſlang
Betemt, en milt aen allen

MATIGE· dit woord zoû thands geenszins als een lofſpraak klinken; doch 't ſtaat voor „gematigde."

Den gulden hoet der Vryheit fchenckt,
En d'Overheit naer 't Raethuis wenckt;
Wiens kloeck beleit haer onderzaeten
Zoo voeghzaem leit, en vint zoo trou,
Dat yder gaerne aen 't vaft gebou
Een grondfteen ftreckt, en ftut der Staeten,
Naerdien dees Harpenaer ons leert;
Dat maet te houden beft regeert.

Hor: *Fuit hæc Sapientia quondam*

Aan de keerzijde ziet men de Amfterdamfche maagd, met de Keizerskroon op 't hoofd, in een tuin, tusfchen twee leeuwen, die de wapenfchilden vasthouden der zes gemelde Heeren. Voor den ingang van den tuin leest men, tusfchen het oude en nieuwe wapenfchild der ftad, op een rol dit opfchrift, ontleend aan het heldendicht van SILIUS ITALICUS, *de Bello Punico*, vs. 597 en 598:

Salutem et cives fervare potens,

d. i.: „machtig om den welftand en de burgers te befchermen."

Voorts zijn omhoog, boven de ftad Amfterdam, die in t verfchiet van den Ykant gezien wordt, drie vliegende kindertjens afgebeeld, onder een helderftralend licht, waarin de naam JEHOVAH ftaat. In den rand bevinden zich, in plaats van een opfchrift, de wapenfchilden der zes-en-dertig raden in deze orde:

Antoni Oetgens van Waveren, — Dr. Nikolaas Tulp, — Dr. Gerard Schaep, — Johan Huydecoper, — Hendrik Spiegel, — Mr. Gerard Pieterszoon Schaep, — Aelbert Pater, — Mr. Joris Backer, — Kornelis de Graef, — Roelof Bicker, — Dr. Kornelis Witfen, — Jan van de Poll, — Mr. Gerrit Reynft, — Bernard Schellinger, — Mr. Simon van Hoorn, — Mr. Pieter Kloeck, — Dr. Kornelis van Dronkelaer, — Mr Lambert Reynft, — Mr. Koenraad Burg, — Niklaas Pancras, — Dr. Johan Blaeu, — Jakob van Neck, — Kornelis Geelvinck, — Gillis Valckenier, — Kornelis van Vlooswijck, — Niklaas van Loon, — Gerrit van Hellemont, — Hans Bontemantel, — Dr. Roetert Ernst, — Mr. Hendrik Hudde, — Gerrit Hasselaer, — Jacob van Stralen, — Dr. Jacob Bas Dirkszoon, — Dr. Hendrik Hooft — en Johan Bicker.

Op deze keerzijde vervaardigde Vondel de navolgende regels:

MAGHTIGE NEERING.

ALDUS ſpant Amſterdam de kroon,
Geruſt in haeren wal gezeten,
En groeit, door zegen van Godts troon,
In maght en rijckdom, ongemeten.
Voor duizent ſchepen te gelijck
Zet zy haer paelen open,
Om d'oegſten van zoo menigh rijck
Te levren, en te koopen.
Geen paradijshof draeght meer vrucht,
Dan 't maſtboſch in dees waterlucht,
Hetwelck, een wonder om 't aenſchouwen,
Alle eer' en prijs te boven gaet.
Hier leeft de ziel van Hollants Staet,
Om kloeck 's Lants welvaert op te bouwen.
De raedt der Heeren aen het Y,
Gedyt tot heil der burgery.

Sil. Ital. *Cuſtodire ſalutem*
Et cives æquare potens

Caſtodire ſalutem, caet. d. i.: „bekwaam voor de veiligheid te zorgen, en de burgers in rust te houden." Er is, als men ziet, weinig verſchil tusſchen deze lezing en die, welke op de vorige bladzijde voorkomt

De tweede penning is aan de eene zijde met de vorige gelijk, en heeft aan de keerzijde het ſchip Argo, van den tocht ter verovering van 't Gulden Vlies terug keerende. Op den achtergrond ziet men de ſtad Amſterdam, en, tot randſchrift dezen regel van VALERIUS FLACCUS SENTINUS *Argonaut.* Lib. I vs. 169:

Pelagus quantos aperimus in uſus:

d. i.: „tot hoe groote voordeelen ontſluiten wy de zee."

Op deze keerzijde paste Vondel de navolgende regels toe:

OP

DEN ZELVEN GEDENCKPENNING.

MAGHTIGE NEERING.

HIER landt het Grieckſche heldenſchip
Voor windt, uit d'ongeſtuime baeren,
Bevrijdt van barning, ſtrandt, en klip,
En ſtieren, draeck en oorloghsſchaeren,
Die 't al te boven is geraeckt.
Het Gulde Vlies te plucken
Zoo ver van honck, en ſterck bewaeckt,
Magh yder niet gelucken.
Men roemt van outs op de eerſte kiel,
Die zulck een ſchat te beurte viel,
Zoo ons de dichters niet bedrogen:
Maer d'Amſterdamſche kogh gewis
Veel grooter koovaerdyſchip is,
Vol neering, rijckdom en vermogen.
Men treck te water of te velt,
De ſtadt van Amſterdam ſchaft gelt.

Pelagus quantos aperimus in uſus.
C. VAL FLAC. SENTINUS.

1 *Het Grieckſche heldenſchip*: het ſchip Argo, als blijkt uit vs. 6.

Vondels gedicht op het nieuwe Raadhuis lokte onder andere lofvaerzen het navolgende uit van den meer door my genoemden Dirck Fraudenius. 1)

1) Zie hierboven, blz 54

Lith v Emrik & Binger Haarlem

GEDENKPENNING OP DE INWIJDING VAN 'T STADHUIS TE AMSTERDAM, N°. 2.

(Blz 707)

OP

DE UITMUNTENDE POËZY

VAN DE HEER

JOOST VAN DEN VONDEL.

QUANTUM LENTA SOLENT INTER VIBURNA CUPRESSI.

De Duitſche Fenix queelt, en ſpeelt, en ſchud zijn wieken
Aan 't Y: zijn keel braveert de luit van 't preutſche Grieken
En dwingt de Roomſche Zanghheldinne, dat ze wijckt,
En zeil en vlugh eerbiedig voor den Amſtel ſtrijckt.
Het luſt den grijzen Rijnvorſt altijd hoog te draven;
Hier ciert hy Bruiloftbed en wiegh, daar 't graf der Braven:
Nu hitſt hy 't krijgsvolk met trompet en trommel aan;
Dan blaast hy d'aftocht weêr en zwaait de vreede vaan.
Zijn levensgeeſt geeft geur, en glans aan Treurtooneelen,
Daar tigers met de hoofden van monarchen ſpeelen,
Daar 't mom van godsdienſt woedt, daar 't Lucifer verkerft,
Daar d'ontucht 't landt verwoeſt en in een bloetzee verft.
't Kompas en roer van ſtaat, de tabberdt, kling en myter,
En al wat groot en ſchoon is leeft in Justus cyther.
Al bleeckt de winterdag zijn baardt en hairen wit,
't Vernuft blijft zomergroen, het brein vol ſap en pit.
Geen bergh valt VONDEL *ſteil; hy ſtijght op 't prachtig wonder,*
Het nieuwe Kapitool, dat blixem, ſtorm, noch donder
Van laſtertongen acht, maar, fier en onbeſchroomt,
De Christe weerelt tardt, en zelfs een weerelt toomt.
Daar ſteekt hy d' eerbazuin; en mogt zijn rugh de laſt laên,
Hy torſte 't ſteepaleis tot daar de ſtarren vaſt ſtaan.
Godt hoede 't raadhuis, roept hy, dat ten roem gebout,
Het vrye Neêrland ſtut met raadſlag, moed, en goudt.
Zoo rijſt de naam van Stadt en Landt op Orpheus ſnaaren,
En praalt met 's Burgers harp, en kroon van zilvre hairen.

QUANTUM LENTA SOLENT, CAET: d. i.: „gelijk Cypresſen ('t hoofd opſteken) boven het langzame lijnenkruit.' Zie VIRG *Ecl.* I, 25.

10 Waar dit by V. vertoond werd, weet ik niet. men ziet uit dezen regel, gelijk ook uit vs. 3, 4, 5 en 29 dat de dichter zich er niet aan ſtoort, de ſnede van 't vaers midden in een woord te brengen· 't gedicht is anders niet van de minſten.

De Schouwburg preikt door mift en wolken als een zon;
Haar kruin verheft zich boven 't fpits van Helikon.
Apolloos wimpel waait op d' Amfterdamfche wallen,
Ik neem mijn zeilen in en laat het anker vallen.
Ik fcheemer-oog, ik buig my voor het Licht en Dicht,
Dat Duitfch en Onduitfch trotft en Koningen verplicht.

Het gevierde inwijdingsfeest, het aandeel, daaraan door Kornelis de Graef genomen, en bovenal de erkentenis, die Vondel aan het geflacht van dien naam verbond, 't welk zich fteeds welwillend jegends hem betoond had en nog verder betoonen zoû, fpoorde hem aan, het toenmalig hoofd daarvan te vereeren met het dichtftuk, dat hier volgt:

OP

DE WAPENKROON VAN AMSTERDAM.

AEN DEN ED. HEER

KORNELIS DE GRAEF,

Vryheer van Zuidpolsbroeck,

BURGERMEESTER EN RAET DER ZELVE STEDE.

MICAT INTER OMNEIS.

INDIEN men uwen grijzen ftam,
Ter heerfchappy des lants gefchapen,
En die 's lants vryburgh Amfterdam
Gekroont heeft met de kroon van 't wapen,
Den laeuwer fchonck, die niet verdort,
Noch fchoot de danckbaerheit te kort.

MICAT INTER OMNEIS: d. i.: „zy fchittert uit boven allen" Zie HORAT, *Carm.* I, XII, 46.
2 *Ter heerfchappy des lants gefchapen:* niet volkomen. Die grijze ftam had zich, even als de overige „oude Geuzen" zijn aandeel in die heerfchappy toegeëigend.

Had ANDRIES niet Stadts eer bewaert,
En 's Keizers glori trou verdadight,
Augult had met zyn edel zwaert
Den Ridder fpader begenadight,
Wiens miltheit Ooftenrijck behaeght,
Daer Aemftels fchilt de kroon af draeght.

De goude keten om den hals,
't Geweer den Helt op zy gehangen,
In zoo veel juichens en gefchals
Der ftede, daer hy wiert ontfangen,
Op 's Keizers hoftrompet en faem,
Verheft al d' afkomft in dien naem.

Hoe trots het hooge kerckglas praelt,
Met Cezars hooftprael, ons gefchoncken,
Daer Maximiliaen, beftraelt
Van gout, en diamante voncken,
Drie Kruiffen heilight, voor altoos;
Gedachtenis van glas is broos.

Maer dees geflachtboom bloeit, gekroont
In top met Bickeren en Graven,
Daer vryheit in hun fchaduw woont,
En grootvaêr BOELENS zoo veel braven
Gefproten ziet uit zijnen ftruick.
Zoo blinckt de goutmijn in 't gebruick.

De ftam, die voor 't Gemeene beft
Zich zelven uitdeelt, by zijn leven,
Wort noch, gelijck van outs, beveft,
En in zijn tacken hoogh verheven:
Want fchoon 't gebeent ten grave vaert,
De deught blijft eeuwigh en vermaert.

7 ANDRIES: deze Andries de Graeff werd door den Keizer in den adelftand verheven het is my echter nog niet gebleken, in welke opzichten hy *ftads eer bewaard* en *'s Keizers glorie verdedigd* heeft.

19 *Het hooge kerckglas:* dat namelijk in de Nieuwe Kerk, waar Maximiliaan op is afgebeeld, de ftad met de kroon op 't wapen befchenkende

28 BOELENS. dezelfde, over wien hierboven, *Inw. van 't Stadh.*, vs. 392, en *Kril Overz*, blz 701 gefproken is.

Eenige woorden over den man, aan wien het bovenftaande werd toegezonden, zullen hier niet ongepast zijn.

Geboren den 15 October 1599 uit Jacob de Graeff[1]) en Anna

1) Zie over hem Deel II, blz 671, Deel III, blz 466

Boelens, had hy, onder de leiding zijns uitmuntenden vaders, een voortreffelijke opvoeding genoten, en zich niet alleen de meeste levende, maar ook de Latynſche, Griekſche, Hebreeuwſche, Syriſche en Kaldeeuwſche talen eigen gemaakt. In 1626 had hy, naar de gewoonte van die dagen, een buitenlandſche reis gemaakt en zich onder anderen een geruimen tyd opgehouden te Parijs, waar hy dagelijkſchen omgang had met Huig de Groot. Na een tweejarige afwezigheid terug gekeerd, verbond hy zich op den 1 November 1633 in den echt met Geertrui Overlander, dochter van Volkert Overlander [1]), Burgemeester van Amſterdam en Heer van Ilpendam. Slechts negen weken mocht hy deze gade bezitten: hy hertrouwde den 14 Augustus 1635 met Katharina Hooft, dochter van Pieter Hooft Jansz. [2]) In 't volgende jaar werd hy Bewindhebber der O. I. Compagnie, in 1639 Lid van den Raad, in 1640 Schepen, en in 1643 Burgemeester. Daarna tot Lid van Gekommitteerde Raden gekozen zynde, had hy, by zyn herhaald bezoek te 's Gravenhage, het voorrecht van de byzondere gunst van Frederik Hendrik te genieten.

Reeds heb ik verhaald, hoe, onder zijn beſtuur, een zijner zonen de eer genoot, den eerſten ſteen van het nieuwe Raadhuis te leggen [3]).

Wy hebben gezien, [4]) dat De Graeff onder hen behoorde, die, ter gelegenheid van den twist tusſchen Willem II en Amſterdam, naar den Prins werden toegezonden om de gerezen geſchillen by te leggen. Hy aanvaardde de taak op het vertrouwelijk ingekomen bericht, dat het den Prins aangenaam zoû zijn, uit aanmerking van het „faciel en medegaand humeur des oud-Burgemeesters Cornelis de Graeff," indien hy tot de Bezending behoorde. Het was dan ook aan zijn yver, beleid en menſchekennis voornamelijk te danken, dat een burgeroorlog voorkomen werd.

Na het overlijden van dien Prins werd hem door de Staten van Holland de eervolle taak opgedragen om, met eenige andere Leden der Vergadering, in Gelderland en Overysfel de noodige maatregelen te beramen aangaande den vorm der Regeering. Hoezeer door geboorte en betrekkingen den belangen van de Staatsgezinde party toegedaan, verloor hy echter die van den kort daarna geboren Willem III niet uit het oog. De Princes Royaal, wetende, hoe zeer hy in gunst had geſtaan by haar ſchoonvader en gemaal, ontbood, kort na haar bevalling, hem by zich, en verzocht hem, haar te onderſteunen in het beredderen der zaken van het ſterfhuis en in de voogdy van haar zoon, welk aanzoek de vorſtin later herhaalde by den volgenden brief:

1) Zie over hem Deel II, blz 593, 596, 691
2) Zie over dezen Deel II, blz 157; Deel III, blz 38, 39
3) Zie Deel V blz 781
4) Zie blz 59

„Monsieur de Graeff. Le Sieur de Heenvliet,[1]) Surintendant de „ma maison, m'a fait rapport de ce qu'il a proposé de ma part, tou- „chant la tutelle du Prince, mon fils, et les affaires de la maison „mortuaire, comme aussi de la bonne disposition qu'il a trouvée en „vous pour m'obliger sur ce sujet. J'ay de plus appris avec beaucoup „de joye que Messieurs les Bourgemaistres approuvent que vous „m'y assistiés de vos bons avis et conseils, vous assurant que je ne „vous les demanderay jamais sur aucun sujet qui regarde l'Estat, „estant resolue de ne m'en mesler en aucune manière, et de remet- „tre tout à Dieu et au temps".

„Je suis monsieur de Graeff, vtre bien bonne amye

„Marie."

„d' Honselaerdyck
ce 1er Sept. 1651.

Nog later — in 1660 — noodigde zy De Graeff op gelijke wijze uit, zich te belasten met het toezicht over de opvoeding van den jongen Prins en met de bevordering zijner belangen gedurende hare afwezigheid.

Niet minder gewichtig was de kommissie, in 1654 aan De Graeff opgedragen, en loffelijk door hem ten uitvoer gelegd. By den aanvang van dat jaar waren namelijk in de Provincie Overyssel hevige geschillen ontstaan betreffende de aangelegenheden des Lands. Daarby voegden zich hooggaande oneenigheden ter zake der verkiezing van Rutger van Haersolte tot Drost van Lingen. Een scheuring tusschen die Provincie en de overige Gewesten was daarvan het gevolg. In Deventer en andere steden maakte men toerusting om zich gewapenderhand tegen den Landdag en de daarmede eenstemmig handelende Steden te verzetten. Wel werd de zaak gemaakt tot een onderwerp van beraadslaging voor de Staten-Generaal; doch inmiddels de stad Deventer door de Zwollenaars omcingeld en belegerd.

In dat hachlijk tijdsgewricht wist Holland, 't welk voortdurend den boventoon voerde, de twistende partijen te bewegen — of liever, te dwingen — het geschil aan zijn uitspraak te onderwerpen, en vaardigde Kornelis de Graeff af, om, met Jan de Witt, een einde aan de zaak te maken. De Gemachtigden kweten zich met beleid van hun taak en voldeden aan de verwachting hunner lasthebbers: een toenadering tusschen de strijdende partyen, door hen bewerkt, legde de grondslagen tot een gewenschte verzoening, en een vriendschappelyke maaltijd in de Doele te 's Gravenhage besloot de laatste byeenkomst; terwijl menige feestdronk werd toegewijd aan de beslechters van 't geschil.

Als Staatsman en Regent had zich Kornelis de Graeff de achting waardig gemaakt van tijdgenoot en nageslacht; maar ook als mensch

[1]) Joan van de Kerckhove, gezegd *Polyander*, Heer van Heenvliet, had over het huwelijk der Princes onderhandeld

en burger gaf hy by herhaalde gelegenheden blijken van zijn zucht om zijn natuurgenooten van dienst te wezen en krachtdadige hulp te betoonen. Zoo liet hy o. a. de kerk te Sloterdijk, nadat zy gedeeltelijk door brand verwoest, gedeeltelijk door ouderdom was vervallen, in den jare 1664 van den grond af te zijnen koste herbouwen en vergrooten, gelijk men zulks nog aldaar vermeld vindt in een opſchrift boven den predikſtoel.

Nog een ander bewijs van hulde bracht Vondel in dit jaar aan de familie De Graeff, door aan Pieter, den tweeden zoon van den man over wien zoo even geſproken is, een thands door hem voltooiden arbeid op te dragen. Wy weten, en wy behoeven er de getuigenis niet van, welke wy zoo aanſtonds uit 's dichters eigen mond zullen vernemen, hoe zeer Vondel was ingenomen met het heldendicht van Virgilius, en vooral met den Tweeden Zang, die hem de ſtof voor zijn „Gysbreght van Aemſtel" had geſchonken. Niet te vrede met den „Ondergang van Troje," daarin vervat, in zijn treurſpel te hebben nagevolgd, bekroop hem ook de lust, dien letterlijk in Nederduitsch dicht over te brengen. Deze vertaling kwam uit by Thomas Fontein, voor de weduwe van Abraham de Wees, met den volgenden tytel: „*J. V. Vondels Ondergang van Troje, Virgilius tweede boeck van Eneas, in Nederduitſch gedicht,*" en met het motto *urbs antiqua ruit.*

Zy was vercierd met een vignet, de vlucht van Eneas met de zijnen uit het brandende Troje voorſtellende. Het werk was vergezeld van twee Opdrachten, aan Pieter Hooft de Graeff, de eene in proza, de andere in dichtmaat, welke ik beide hier laat volgen:

DEN EDELEN HEERE

PETER HOOFT DE GRAEF,

Jongkheere van Suidpolsbroeck.

De naemhaftige heer van Montaigne, Ridder van Sint Michiel, zeght, dat dichten lichter valt dan van gedichten te oordeelen, en men de Poëzy afmeet met eene zekere korte maete van onderwijs en kunſte, maer de goede beſte en goddelijcke Poëzy hooger draeft dan de regels, en de reden: dat elck een, die haere ſchoonheit beſpiegelt, de Poëzy niet meer ziet dan het weêrlicht en flickeren des blixems, aengezien zy ons oordeel niet te wercke ſtelt, maer dat verruckt, en wechruckt. Indien dit wijze en doorzichtige Kunſtorakel de zaeck op het hooft treft, en deze zet-rede [1]) in eenige Poëzye ſtant grijpt, [2]) dat blijckt allerklaerſt in Virgilius wercken, waervan wy wenſchten waerdigh genoegh in de lofrede, voor het rijmelooze verduitſchen des zelven noit volprezen dichters, geſproken te hebben: want gelijck de doorluchtighſte Ariſtarchen of gedichtwaerdeins [3]) doorgaens bezigh zijn, om d' uitneementheit van zijnen Eneas te beſpiegelen, zoo worſtelenze

1) *Zet-rede* „ſtelling, *theſis*" 't Woord is even goed van ſamenſtelling als b v *ſtel-regel*, doch heeft geen fortuin gemaakt.

2) *Stant grijpt:* d. i.: „zich vestigt, voor goed aangenomen wordt." Zie TEN KATE, D. II, blz. 416, 417. Zoo ſpreekt men nog van „een gewoonte, die *ſtand gegrepen* heeft."

3) *Gedichtwaerdeins*· „beöordeelaars, keurders van gedichten." Men zei oudtijds *waerden* voor 't geen men later, met aanhechting van een Walſchen ſtaart, *waerdeeren* noemde Zie TEN KATE, D II, blz. 519. De Overlieden van ſommige Gilden, als b. v. die van 't Lakenkoopersgild, werden ook *waerdeins* of *waerdijns* genoemd. Zie VAN DOMSELAER, B. IV, blz. 271

oock onderlinge in dit worſtelperck, [als of hun oordeel verruckt en wechgeruckt wort,] om uit het twaleftal van Eneas boecken [ſchoonze alle den titel van goddelijck voeren,] het beſte, en gelijck den ſchoonſten diamant uit d' andere diamanten, te kiezen. D' een verkieſt het tweede, den jammerlijcken ondergang van Troje; d' ander het vierde, Koningin Didoos razende minne; een ander het zeſte, Eneas naere hellevaert; een ander het twaleſte boeck, Eneas gezegent lijfgevecht, en Turnus rampzalige doot. Aldus brengt elck zijne bewijsrede ter baene Wat my belangt, die mijn inzicht gaerne Apolloos uitſpraecke onderworpe, dit tweede boeck heeft in mijne gedachten altijt uitgeſcheenen, boven d' andere my menighmael verruckt, en noit mijnen luſt genoegh konnen verzadigen. Het ſcheen my oock geen wonder, dat de bloetdorſtige Nero hieruit, volgens zijnen bedorven aert, luſt ſchepte den ondergang van Troje, als een ſnooder Sinon, binnen Rome, naer te ſchilderen; niet met Maroos fenixſtuck alleen, in zijn huis, op het treurtooneel, te kopieeren, en dat, met verwen van toeſtel tooneelgewaeden ſtemmen en gebaer, nabootſende, zich met de ſchaduwe en den ſchijn van zulck eene deerlijcke verwoeſtinge te genoegen; maer met deze jammerniſſen, naer de Grieckſche kunſtenaeryen en treken, volkomen in der daet en het leven uitwerckende, op den grooten doeck van zijne groote Stadt te brengen; zijne eeuwe het ondergaende Troje in het brandende Rome, den bloedigen Xanthus in den gloejenden Tyber te laeten zien; een ſchendigh en verwaten laſterſtuck, daer d' eerſte en onnoozelſte Roomſche Kruisheiligen, gelijck een vervloeckt overſchot en uitſchot, zoo deerlijck om te lijden hadden; het welck hier alleen dient tot eene blijck hoe Virgilius afbeeldinge van der Trojaenen uiterſte nederlaege, van outs, in d' oogen der Romainen en des Keizers, op de kunſt der Poëzye verſlingert, gebloncken heeft: want hoewel Maroos gemeen voorſtel, [1]) in het voorhooft van zijnen Eneas gedruckt,

ARMA VIRUMQUE CANO,

doorgaens in zijn heerlijck werck beveſtight wort, nochtans laet zich die hemelſche trompet hier allerhelderſt en zoodanigh hooren, datze, gelijck een horen van overvloet opgepropt, ons eenen vollen zegen van natuurlijcke welſpreeckentheit kunſten wetenſchappen zeden weereltſche en godtvruchtige voorbeelden en leeringen toegiet, ten oirbaer van opmerckende vernuften, in het algemeen, en in het byzonder voor welgeboornen, opgetogen en geſchickt ten dienſt van het

1) *Gemeen voorſtel* voor *propoſitio generalis*, of, liever „hoofd-thema."

Vaderlant, dat zich aen hunnen ſtam en voorvaders niet luttel verbonden houdt. Den allergeluckighſten Keizer Auguſtus jammerde het met reden Troje anderwerf in Virgilius werck te verbranden, uit edelmoedigen luſt en liefde tot dezen ſchoonen en koſtelyjcken brant, het allerſchoonſte en koſtelyjckſte, dat oit, met oogen van menſchelijck begrijp, en ooren des verſtants, gezien en gehoort wiert. Op hoop dan of de nederduitſche vertaelinge van het wijt befaemde Trojaenſche treurſpel, vol hartroerende treurſpeelen, uwe Ed. eenighzins, ten minſte Virgilius ter liefde, moght behaegen; zoo offere ick uwe opluickende jeught dit boeck, als een proefſtuck van d' andere boecken. Aldus kopieert men aeloude marmere en metaele ſtambeelden, [1]) gedenckpenningen, ſchilderyen, en teeckeningen van uitſteeckende meeſteren, om hunnen dapperen voortredt [2]) in de kunſte, zoo veel het mogelijck zy, al hygende in te volgen, en te leeren hoe veel weghs den nakomelingen, die ſteil naer den top der volkomenheit opklimmen, noch af te leggen ſtaet. Hoe verre mijn dichtluſt en yver nu in deze renbaene achterblijft, of van de rechte ſtreecke der Latijnſche Hofzwaene afdwaelt, kan my niet ondienſtigh aengewezen worden, terwijl ick wenſche te blijven,

Edele en geſtrenge HEER,

Vwe Ed. dienſtwillige

J. V. VONDEL.

1) *Stambeelden* dat zijn de zoodanige, als by uitſtek verdienen als beelden van navolging te worden aangeprezen *ſtandard-works*, als de Engelſchen zeggen. 't Kan echter ook zijn, dat V. met *ſtambeeld* eenvoudig het *ſtemma* der ouden, door JUVENALIS o. a. in den aanhef van zijn eerſte hekeldicht gebezigd, heeft willen uitdrukken

2) *Voortredt*· of „voorgang," gelijk V. zelf in 't hier achter volgende gedicht vs 83 ſchrijft. 't Woord is volkomen wettig en bruikbaar, wanneer men toch blijft ſpreken van „gelijken *tred* houden," verhindert niets, dat men iemand „den *voortred* toekenne.' Op blz 697, vs. 1363, vinden wy in gelijken zin *voortreên* gebezigd.

AEN

DEN ZELVEN HEER.

GELUCKIGH is de hulck, daer midden in de baeren
Een ftuurman zit te roer, die zeewijs en ervaeren,
De blinde klippen kent, de gronden meet, en peilt,
Op Zeekompas en kaert, en ftarrefchieten zeilt,
En, door de barning heen, het uiterft weet te fchuwen.
Geluckigh is de kudde, [als velt en heide gruwen,
Voor 't huilen van den wolf, die razende afgevaft,
Het afgedwaelde fchaep bezijden 's weeghs verraft;]
Terwijlze by der hant het voeder pluckt, niet verder
Dan daer de trouwe ftaf en 't oogh van haeren herder
Kan reicken in den noot, ten trooft en toeverlaet.
Niet min geluckigh is de burgerlijcke ftaet,
Daer ieder veiligh ruft in fchaduwe van Heeren,
Die ter behoudeniff' des volcks alleen regeeren:
Want wat de ftuurman is op 't fchip, in zeegevaer,
De herder op de heide, en by de fchaepskoy, daer
De wolf om fpoockt en huilt, dat ftrecken d' Overheden,
In 't wettige gebiet van landen volck en fteden,
Haer waeckende oogh, tot heil des onderzaets, betrout.
Op dezen gront is 't dat de hemel ftaeten bout.
Op dezen voet zijn hun de titels aengeboden
Van vadren, herderen, wetgevren, vooghden, Goden,
Die, op den vorm van 't ampt der Overheit gepaft,
Ons melden 't heilzaem wit van zulck een' zwaeren laft,
Noch grooter dan deze eer, waer toe zy zijn gekoren.
Aldus zeght Plato wort geen menfch voor zich geboren
Alleen, maer oock ten dienft van vrient en vaderlant.
Hier ftaet de weerelt by, en zonder dezen bant
Moet alles wetteloos verftrojen, en verwilderen,
Noch woefter dan Natuur een wildernis kan fchilderen,

2 *Zeewijs* voor „t'huis op zee, bevaren."
4 *Starrefchieten* van ouds gebruikelijke uitdrukking voor. „het waarnemen der hemellichamen "
5 *Het uiterst* voor „het gevaar "

Vol breideloos gedierte, en onraet, nacht en dagh.
Zy leefden dan tot nut der menfchen, die 't gezagh,
Ter liefde van den menfch, oit holpen onderftutten,
En 't onderdruckte volck befchermen, en befchutten,
In zijn gerechtigheit. dit kon men uit kronijck
En boeck beveftigen, en ftercken met de blijck
Van menigh voorbeelt, klaer uit Griecken en Latijnen
Te fcheppen, waer de zon de weerelt komt befchijnen.
Doch hier is 't noodeloos, naerdien ons Nederlant
Gereede fpiegels heeft van mannen by der hant:
Waerom, o eedle telgh, geen meefter u iet naders
Kan toonen als uw' ftam, en loffelijcke vaders,
In oorloge en in vre, door al het lant befaemt,
Waer hun voorzichtigheit onwetenheit befchaemt.
Zy zelfs bezegelden, in zijne kracht en klaerheit,
Het ftaetorakel van de goddelijcke waerheit,
Dat geen Gemeene Beft geluck noch heil ontbeert,
Daer luft tot wijsheit bloeit, en ftadt en lant regeert.
Zoo dickwijl dan uw luft ftaetkundigheit zal zoecken
Te fcheppen, uit het licht van letteren en boecken,
Kan 't voorfchrift van uw oudt voorvaderlijck geflacht
Dees ftaetles met der daet u ftercken, waer hun wacht
De wetten en het Recht bekrachtight, en verdaedight,
En uwen leerluft voedt, en aenqueeckt, en verzaedight:
Want fchoon een ftaetfcholier de fpreuck en regels merckt;
Dit wort met voorbeelt en uitwercking beft gefterckt.
Men leert uit kaerte en boeck de gronden, zeen en ftreecken;
En kuften: maer een ftorm kan 't moede roer verfteecken
Van zijn behoude reis, indien de vierbaeck niet
Het duifter oogh verlicht, en voor den zeeman ziet,
En toont wat ftreeck hem ftaet te houden, wat te mijden,
Wat loef-wat lijwaert leght, wat achter, wat bezijden,
Wat oprijft voor den boegh; zoo loopt hy op dat licht
Met vreught de haven in, het endt van zijnen plicht.
Doch hierom kan men u het opflaen van de blaeden
En levens der uitheemfche en vreemden niet ontraeden.
Het erf der ftaetkunde is en wort elck een gegunt,
Ge-eigent en betaelt met oude en nieuwe munt.

38 *Waer de zon de weerelt komt befchijnen:* dit fchijnt een overtollige rijmlap, doch 't moet gelezen worden in verband met hetgeen voorafgaat en volgt. De zin is. „Dit kon overal waar de zon maar fchijnt, (by elk volk) worden bewezen uit voorbeelden, by de ouden gehaald, maar wy Nederlanders kunnen 't aantoonen met voorbeelden uit ons eigen land," enz.

49 *Staetkundigheit:* 't woord klinkt niet fraai in poëzy: — gelijk in 't algemeen lange woorden, die op *heid* uitgaan, in vaerzen behoeren vermeden te worden; doch 't is het woord, dat hier gevorderd wordt. *Staatkunde* zoû hier minder pasfen, als beteekenende de „wetenfchap zelve;' terwijl *ftaatkundigheid* uitdrukt: „bekendheid met die wetenfchap."

64 *Het endt van zijnen plicht:* d. i.: „het einde van de taak, welke het zijn plicht is, te volbrengen."

67,68 *Het erf der ftaetkunde ... wort . betaelt met oude en nieuwe munt.* d. i. „men koopt de kennis der ftaatkunde door het beftudeeren van voorbeelden uit de oude en nieuwe gefchiedenis."

De fchool der wijsheit ftaet gebout voor brave borften.
Zy flacht ten goede 't paert van Troje, dat ons Vorften
En mannen levert, die wat mannelijcks beftaen,
Op Pallas toeverlaet: dees wijft de wijsheit aen,
Die met den flangefchilt gewapent, altijt ftouter
Op reden, haere zaeck en Recht befchut op 't outer.
De zaeck befpiegelen moet voor d' uitwercking treên.
De meefters ftaen gereet. de leering flacht den fteen,
Die ftael en yzer wet. zoo fcherpt de les de fnede
Van 't edele vernuft. de nutte en wijze rede
Wort van 't begeerige oor gevat, gelijck de plant
Den morgendau verzwelght, op dor en dorftigh lant.
Hier derft uw jeught geen licht om goet en quaet te fchiften:
Zy erft den boeckfchat zelf uit 's vaders kaffe en fchriften,
Wiens daeghlijcks onderwijs en voorgang levend leert
Waermede een erfgenaem van deught zijn brein ftoffeert,
En toeruft tot het ampt, dat, voor de braven open,
Geen traegen waerdigh acht op zulck een' prijs te hoopen.
De braefften zelfs, de grootfte, in top van maght en Staet
En eere, hebben noit het onderwijs verfmaet,
Dat hun te fcheppen ftont uit fpreeckenden, en ftommen,
De levendige ftemme en boecken, heiligdommen
By Keizers, Koningen, en Overften, gezint
Zich van der Wijzen raet, in weereltlijck bewint,
Te dienen, naer beloop en eifch van tijt en zaecken,
Om veiligh tot hun wit en ooghmerck te geraecken.
De Keizer Nero, toen zijn oordeel noch gezont
En gaef was, neighde 't oor ganfch leerzaem naer den mont
Van zijnen Seneca. Trajaen, de goedertieren,
Omhelft Plutarchus les, om zeden en manieren
En onderwijs van Staet te leeren, als hy fprack.
Dees Scipio, die trots Kartagoos muren brack,
Gewende zich doorgaens, met onverzadighde ooren,
Den afgerechten helt Polybius te hooren.
De wijze Cicero bedanckte Poffidoon,

70 *Zy flacht ten goede 't paert van Troje:* d. i.: „zy gelijkt het paard van Troje, maar in goeden zin, want dat bracht brandftichters en moordenaars, zy daar-en-tegen brave en wakkere lieden voort." De latere uitgave in 4° van dit gedicht heeft:

Zy flachten 't goede paert,

wat klinkklare onzin is.

100 *Den afgerechten helt Polybius:* Polybius, te Megalopolis in Arkadiën geboren en door Filopemen in de krijgskunst onderwezen, bestreed zelfs op heldhaftige wijze de Romeinen, die in Macedoniën waren gevallen, doch later, als krijgsgevangen naar Rome gevoerd, volgde hy Scipio naar Karthago en hielp hem die ftad vermeesteren. Na Scipioos dood keerde hy naar zijn vaderland terug, en bracht er zijn ouderdom in ftille letteroefeningen door, de gefchiedenisfen befchrijvende, welke van den tweeden Punifchen oorlog tot aan den val van Perfes, den laatften Koning van Macedoniën, waren voorgevallen. Uit de veertig door hem gefchreven boeken, zijn er maar vijf overgebleven, die, naarmate zy hooger in verdienfte zijn, het gemis der overige te meer doen betreuren.

103 *Poffidoon:* Posidonius was een wijsgeer van Apamea, die ten tijde van Marcellus te Rome kwam en Cicero tot leerling had. Hy ftierf in 't jaar van Rome 703. Van de keurige werken, door hem gefchreven, zijn alleen fragmenten over

Die hem den gouden ſtijl en Burgermeeſters ·toon,
Ten dienſt van Rome, leerde aendachtigh overweegen,
Waardoor hy ſedert quam zoo hoogh in top geſtegen.
De zelve Tullius trompet des dichters eer,
Door Alexanders mont, lauriert en kranſt Homeer
Op helt Achilles zerck, die 't lijck zoude overſtulpen
Met een de faem, ten waer Homeer haer had gehulpen,
En door zijn heldendicht gehanthaeft, waer die klanck
Gehoort wort ooſt en weſt, ontelbre jaeren langk.
Filippus groote zoon, die 't Perſiſch Rijck ontzeide,
Zijn hooft op d' Ilias ter ruſte nederleide,
En ſloot in 't koffer van Darius zulck een' ſchat
Van letteren, verſchoonde in d' overwonne ſtadt
Het huis van Pindarus, op wiens doorluchte pennen
De Vorſten worſtelen, de heete wielen rennen,
Daer geen oneerlijck ſtof om 's renners ooren ſtuift.
Ten leſte komt Auguſt ten Kapitoole, ſchuift
De nevels van het oogh, en toont het licht der lichten,
En zet zich, als een Godt, in top, op Maroos dichten.
Virgilius verſtreckte een kopre zuil aen 't Rijck,
Een Raetsheer van Auguſt, en wacht op zijns gelijck,
Na zoo veele eeuwen tijts, terwijl men voor zijn ſtraelen
Alle anderen dus lang hun hooft zagh onderhaelen.
Wy waeghden evenwel [de wil verſchoon de daet,]
Een Nederduitſche wijs op zijn Latijnſche maet,
En hemelſche klaroen, naer onze maght, te zetten,
Daer Troje op wapenklanck, gekerm, en krijghstrompetten,
In roock en ſmoock, in gloet en bloet en aſſche ſmoort,
Zoo jammerlijck als oit met ooren wiert gehoort,
Met oogen wiert gezien. onze uitſpraeck is niet maghtigh
Dien brant te ſchilderen. dat vier is veel te krachtigh,
De verf te zwack en doof; dit kan ons tafereel
Ontſchuldigen, by al de kenners van 't penſeel:
En ghy, o jonge Graef, zult gaerne ons laege toonen,
Waer maet en klanck bezwijckt, beleeft en heuſch verſchoonen,

107,108 Verſta: „dezelfde Tullius (Cicero) verhaalt. hoe Alexander de Groote de eer van Homerus ophief," enz.

109,110 Verſta: „Achilles zoû onbekend in zijn graf liggen, had Homerus hem niet bezongen." 't Is 't denkbeeld, door Horatius uitgedrukt. *Carm.* IV; IX, 25.

Vixere fortes ante Agamemnona
Multi; ſed omnes illacrimabiles
Urgentur ignotique longa
Nocte, carent quia vate ſacro.

113 *Die 't Perſiſch rijck ontzeide* d. i.: „die den oorlog verklaarde aan 't rijk der Perzen"

114 Alexander had een exemplaar der *Ilias* onder zijn hoofdkusſen.

116,117 *Verſchoonde... Het huis van Pindarus*: nog ſterker: hy verſchoonde dat huis *alleen*, toen hy geheel Thebe liet verwoesten.

120 *Ten leſte komt Auguſt ten Kapitoole* waarſchijnlijk wordt in dezen en de volgende regels gedoeld op de hooge ingenomenheid van Augustus met Virgilius en zijn werken, en gewezen naar het gedicht, hierboven Deel V, blz. 33 opgenomen.

Naer uw Heer vaders aert, gelijck een erfgenaem
Van Polsbroeck, en zijn' Staet, en deught, en letterfaem.
Uw jeught, die, onder 't eedle en Ridderlijck geleide
Van Ridder Maerfeveen, zoo wijt, door bofch en heide,
Hem volghde in Brandenburgh, op 't Keurdoorluchtigh hof,
Belooft, op 's vaders fpoor, den dichter eenmael ftof
Te levren, daer 't gebeent der vadren, in hun ftoelen
Van rufte, met vermaeck den nadruck van zal voelen.
Ontfang op dezen wenfch den weêrgalm van Virgijl,
Wiens naem 't gebreck vergoet van mijnen ruwen ftijl.

142,143 Hieruit blijkt, dat Pieter De Graeff als „Edelknaap," gelijk men toen zeide, of als „*Attaché*," als men nu zegt, Huydecoper in zijn gezantfchap naar Brandenburg had vergezeld.
143 *'t Keurdoorluchtigh hof*. V. bezigt deze uitdrukking voor „'t Hof van Z. Doorluchtigheid den Keurvorst,"
145,146 *Stoelen Van rufte* voor „grafsteden."

Het fchijnt, dat Vondel in het bovenftaande gedicht eenigzins de manier van Horatius in diens *Epistola ad Pifones* heeft willen navolgen. Wat daarvan zy, hy leverde daarmede een meesterftuk van poëzy, niet enkel merkwaardig om den overfchoonen vorm, maar ook omdat daarin hy, de eenvoudige winkelier, aan den jeugdigen Patriciër de meest gepaste lesfen geeft, hoe hy 't heeft aan te leggen om eenmaal als Staatsman met waardigheid en naar eisch den hoogen rang te bereiken, waar zijn geboorte hem aanfpraak op geeft.

En nu de vertaling zelve? Ik geloof, dat de lezer het in my billijken zal, zoo ik die hier niet plaats. Het vertalen van dit en andere brokken uit Virgilius, gaf Vondel aanleiding, om langzamerhand al de werken des mans in Poëzy over te brengen, en ik ftel alzoo het opnemen van dezen Tweeden Zang uit tot dat ik de Eneïs in haar geheel zal geven: — terwijl ik ook op Pieter de Graeff nader in den loop van dit werk hoop terug te komen.

Onder de beroemde mannen, die hun bekwaamheid ten koste legden aan de verciering van het nieuw gebouwde Stadhuis, was zeker geen der minften de reeds enkele malen door ons genoemde beeldhouwer Arthur Quellijn. Te Antwerpen ten jare 1609 geboren, was hy, na onder de leiding van François du Quesnoy Italiën bezocht te hebben, een der grootfte, zoo niet de grootfte onder de beeldhouwers geworden van zijn tijd. Aan hem vooral was dan ook uit dien hoofde opgedragen het beitelen der beelden, basrelieven, ornamenten, enz. van het Stadhuis: en als een ftaaltjen van hetgeen hem voor zijn arbeid betaald werd, lezen wy, dat de frontefpies van den achtergevel hem werd aanbefteed voor *ƒ* 9,500, met een toezegging van *ƒ* 500 bovendien, zoo hy het werk met den verlangden fpoed en naar ge-

noegen voltooide. Behalve met de hem toegezegde belooningen, werden zijne dienften nog met een gouden halsketen vergolden. Zijn afbeelding, nevens die van Jacob van Kampen, in de tekstverciering boven de „Inwijding van 't Stadthuis" (blz. 661) geplaatst, werd door Vondel met dit byſchrift vereerd.

OP

DEN NEDERLANTSCHEN FIDIAS,

ARTUS QUELLYN,

HET LICHT DER BEELTHOUWERYE ONZER EEUWE,

EN

BEELTHOUWER TE AMSTERDAM,

GESCHILDERT DOOR STOCKADE.

STOCKADE maelde aldus de helft van 't zichtbre deel
Van ARTUS Fidias. waerom hem niet geheel,
Of teffens lijf en ziel, zijn kunft met al haer voncken?
Zoo heeft QUELLYN zich zelf in marmer uitgekloncken.

4 Hierdoor moet niet verftaan worden, dat Quellijn zijn eigen beeltenis op die wijze in marmer heeft vervaardigd, maar „dat zijn geest alzoo in zijn marmeren kunstgewrochten blijft leven."

Onder de afbeeldingen, door Quellijn vervaardigd, was niet een der minst beroemde dat van den Burgemeester Huydecoper, 't welk nog ten huize van 's mans nazaat te zien is. Vondel fchreef daarop deze regels:

OP D'AFBEELDING

VAN DEN ED. HEERE

JOAN VAN MAERSEVEEN,

Ridder, Heer van Maersseveen, Neerdyck en Diependal,

BURGERMEESTER EN RAET VAN AMSTERDAM.

Dus eert de Ridder Maerſeveen
Op Goudeſteyn zijn heerlijckheen
En Aemſtels Burgermeeſterſchappen,
Wanneer hy 't Raethuis op komt ſtappen
En zet zich op ons wapenkruis,
Of helpt in 't rijck Ooſt Indiſch huis
Den oegſt van Indus herwaert voeren
Of zoo Nasſou de trom durf roeren
En dreigen Hollants vryen ſtaet,
Belaſt, gemaghtight van den Raet
Om 't heir te weeren van ſtadts veſte.
Zoo ſtut een helt 't gemeenebeſte.

2 *Goudeſteyn:* hofſtede, onder Eemnes gelegen, en waar Huydecoper zich des zomers onthield.
7,8 Deze beide regels zijn by den druk aldus veranderd·
Den oogſt van Indus herwaert ſturen
Zoo zal de ſtadt den tijt verduren,
terwijl de geheele ſtaart, betreffende de verrichtingen van Huydecoper ter gelegenheid van den aanſlag op Amſterdam — misſchien wel op het verzoek van den voorzichtigen diplomaat zelven — is weggelaten

---

Nog op andere wijze behandelde Vondel 't zelfde onderwerp.

OP

HET MARMERBEELT

VAN

DEN EDELEN EN GESTRENGEN HEERE

JOAN HUYDECOPER,

Ridder, Heere van Maerseveen, Neerdyck, en Diependal,

BURGERMEESTER EN RAET, EN BEWINTHEBBER DER OOST-INDISCHE MAETSCHAPPYE T'AMSTERDAM. [1])

Zoo vat de beitel van Quellyn in louter marmer
Naer 't leven wat ons oogh in HUYDECOPER ziet,
Den burgervader en trouwhartigen beſchermer
Der koopſtadt, daer de Nyt haer pijlen op verſchiet.
Chriſtine heeft dien helt het ridderzwaert gegeven.
De Keurvorſt welkomt hem, als Lantsgezant in 't hof.
Zijn raet ſtut Indiën, zoo wijt ons zeilen zweven,
En Maerſeveen draeſt hoogh en groeit op 's Ridders lof.
Het luſt den burger hem in marmerſteen t' aenſchouwen:
Maer ſchooner ſtaet de man in 't hart des volx gehouwen.

1) Jan Vos vervaardigde insgelijks een byſchrift op het borstbeeld van Huydecoper. Zie 's mans gedichten, Deel I, blz. [illegible].
6 *Lantsgezant*· in de gedrukte uitgave ſtaat *Stadts-gezant*.

Reeds vroeger heb ik gesproken van Jacob Hinlopen Vermaes, en o. a. vermeld, hoe hy in dit jaar tot mederegent van het Tuchthuis werd aangesteld [1]). Men weet, dat dit gebouw, waarvan de bestemming thands eenigzins gewijzigd is, met een buitenpoortjen uitkomt op den Heiligen Weg. Boven dat poortjen zag men vroeger nog eenig kunstig in hardsteen uitgehouwen beeldwerk, voorstellende den tuchtmeester, zittende op een wagen, die met verfhout beladen was en getrokken werd door leeuwen, tygers en andere wilde dieren, welke hy met een geesel voortzweepte. Hierboven las men de woorden:

VIRTUTIS EST DOMARE QUAE CUNCTI PAVENT,

d. i, naar de vertaling van Hooft [2]),

Hetgeen, daar alle man voor zwigt
Te temmen, is manhaftheidts pligt.

Het frontespies was vercierd met het beeld der Tuchtiging, in de gedaante eener vrouw, hebbende een geboeid mansbeeld aan elke zijde, onder welke afbeelding men het woord *castigatio* las. Al die voorwerpen vermaakten my en anderen in onze jeugd zeer en zetteden, even als de levensgroote beelden op de tweede of binnenpoort, voorstellende twee mannen, die zich met het raspen van verfhout bezig hielden, niet weinig karakter by aan het gebouw. De hedendaagsche beschaving begreep echter, dat zoodanige voorstellingen te akelig waren, en dat, zoo men de boeven opsloot, men zulks vooral maskeeren moest: waarom zy dan ook al het beeldwerk onder een houten kast verborg, en, zeer vernuftig, op die kast een (sedert weder weggenomen) lauwerkrans plaatste.

Op die voorstelling nu, die in zijn tijd natuurlijk niemand ergerde, schreef Vondel het navolgende, aan Hinlopen opgedragen gedicht:

1) Zie Deel IV, blz. 153.
2) Brieven 204.

OP D'AFBEELDINGE

VAN

DE TUCHT,

BOVEN DE TUCHTPOORT UITGEHOUWEN.

AEN DEN HEER

JAKOB HINLOPEN VERMAES.

VIRTUTIS EST DOMARE QUAE CUNCTI PAVENT.

RASPIJN, de tuchtheer, temt met arbeit zweet en ſlagen
Wat Circes kroes in ſchijn van dieren heeft veraert.
Hy ſpant hun onder 't juck van zijnen zwaeren wagen.
Zijn zweep verſchrickt het wilt, dat ſtadt en lant vervaert.
Zoo wort de wanhoop hier voor 't halsgerecht bewaert.

1 RASPIJN: een door V. uitgedachte naam, aan het *raspen* van hout ontleend. Zie *Inw. Stadth* vs. 747

2 *Circes kroes*. zie over de fabel van Circe, die de tochtgenooten van Ulysſes, door hun een tooverdrank in te geven, hervormde in wilde dieren, het Veertiende Boek der *Herſchepp van Ovidius*, en den *Gulden Winckel*, Deel I, blz. 257

4 De zin is: „zoo worden zy, die anders door wanhoop zich souden laten vervoeren tot het plegen van nog grooter misdrijven, die met den hals geboet worden, voor zulk een uiterſte bewaard."

De aanſtelling van een jeugdig geleerde tot Profesſor bij de Hooge School, onlangs te Duisburg opgericht, gaf aan Vondel ſtof tot het navolgende gedicht, aan 't welk echter, zoo als het in de 4^{0}. uitgave voorkomt, een regel ontbreekt, die er waarſchijnlijk by den druk is uitgevallen, en welken ik my veroorloof, tot behoud van 't verband, naar gisſing in te vullen gelijk die hier achter in kurcyf gedrukt is.

DEN

DOORLUCHTIGEN OVERGELEERDEN JONGELING

PAULUS TER HAER,

VOORNAEMSTEN PROFESSOR DER HISTORIEN, EN *LATIJNSCHE* EN GRIECKSCHE WELSPREECKENTHEIT

TER HOOGE SCHOLE TE DUESBURGH.

QUALIS GEMMA MICAT, FULVUM QUAE DIVIDIT AURUM.

Zal Duesburgh wel zijn' zegen konnen vatten,
Haer van 't geluck gegoten in den fchoot,
Met uwe komfte, en teffens al de fchatten
Van weetenfchap, als uit een rijcke vloot
En lading van uitheemfche en oude boecken
By een gehaelt, en keurigh opgezocht
Met oordeel, na wijtloopigh onderzoecken
Der volcken, en met moeite en laft gekocht?
Kan Duesburgh zijn geluck nu recht waerdeeren,
Zoo fchat men het geluckigh: want elck zal
Het om Ter Haer, als 't Grieckfche Delfis, eeren;
Elck naer zijn les, gelijck naer hemelval,
Orakels van Apollo, komen hooren.
Te Duesburgh wort out Delfis nu herbooren.

Qualis gemma micat, cart.: d. i: „gelijk een edelgefteente blinkt, dat in rood goud is gezet." Zie *Aen.* X, 134.

Eindelijk nog verfcheen in dit jaar het navolgende fraaie lofdicht op Venetiën:

AEN

DE DOORLUCHTIGHSTE HEERSCHAPPYE

VAN

VENETIËN.

DIVES OPUM STUDIISQUE ASPERRIMA BELLI.

GEKROONDE Zeeleeuwin, ghy bouwde uw heerlijck neſt
In 't Adriatiſch meer, beſchermde Antenors zoonen
Voor Attila, den Hun, die gruwelijckſte peſt.
Uw Stadt en Staet verduurt der Monarchyen troonen,
Slaet Mahomets gewelt met yſre klaeuwen af,
Ten dienſt van Chriſtus Rijck, terwijl die groote Heilant
En zijn Euangeliſt, Sint Marck, uw' Hertoghs ſtaf
Bewaecken, daer uw Raet vereenight menigh eilant.
Een Stadt, een eilant, zee en 't vaſte lant gebiet.
Wie noit Venedich zagh, zagh 't licht der Staeten niet.

DIVES OPUM, CANT: d. i.: „rijk in ſchatten en kloek in oorlogskunſten." Zie *Aen.* I. 14.
2 *Antenor's zoonen:* volgends de overlevering zouden de inwoners van Padua, (welke ſtad haar ſtichting te danken zoû hebben gehad aan den Trojaan Antenor en zijn tochtgenooten), het eerst de eilandtjens bezet hebben, waarop naderhand Venetiën rees.
3 *Attila, den Hun:* ter gelegenheid dat deze, gelijk ik o. a. by 't toelichten der *Maeghden*, (Deel III, blz. 560) heb doen opmerken, in Italiën viel en o. a. Aquileja verwoestte, verſterkten zich die van Padua op de ſtraks genoemde eilanden, en leiden alzoo de beginſelen der machtige zeeſtad.
7 *Uw' Hertoghs ſtaf:* namel. „dien van den Doge."
9 *Zee en 't vaſte lant gebiet:* d. i.: „voert gebied," of: „ſtrekt haar gebied uit, ter zee en te lande."

By gelegenheid van de verheffing van Paus Alexander VII had het niet ontbroken aan twistgeſchriften, waarin de ongerechtigheden werden opgehaald, aan welke zich onderſcheidene Pauſen hadden ſchuldig gemaakt, en daaruit aanleiding genomen om het Pausdom en de Katholyke Kerk in een hatelijk licht te ſtellen. Vondel kon zulks natuurlijk niet dulden, en, wederom eens den roskam van den wand nemende, taste hy de beſtrijders zijner Kerk op de navolgende wijze in een vinnig — met een zijn laatſte — klinkdicht aan.

VOOR

DE KEUR

VAN ZIJNE HEILIGHEIT

ALEXANDER DEN VII.

HYLAX IN LIMINE LATRAT.

Wie rozen ſtroit voor 't zwijn, beluſt in ſtanck te wroeten,
Verquiſt dien eedlen fleur, dat Chriſtus zelf mishaeght.
De ſtoel die veertigh en tweehondert Herders draeght,
Moſt zomtijts het gebreck van Godts Stadthouder boeten:

Doch geen godtvruchtige aert den Bybel treet met voeten,
Schoon David zit van moort en overſpel beklaeght,
Zijn nazaet Godts altaer met boel en afgodt plaeght,
Sint Pieter Godt verzaeckt, daer dienſtboôn hem gemoeten.

Schoon Paulus, heet en wreet, vervolghde Jeſus ſchaer,
En Sint Matheus ſtonck gelijck een tollenaer.
Dees ſmet verdoofde nooit den luiſter van hun pennen.

Wie geen gewettight ampt van misbruick onderſcheit,
Onteert met een den Stoel der weereltſche Overheit.
O Midas, deck uw hooft, en duick; men mocht u kennen.

HYLAX IN LIMINE LATRAT: d. i.: „Hylax blaft op den drempel." Zie VIRG. *Ecl.* VIII, 107.
1 *Fleur* voor „gebloemte."
3 *De ſtoel*. de Pauſelijke zetel
4 *Het gebreck*: „de verkeerdheden, de ondeugden." — Hy wil zeggen. „Op 240 Pauſen ſpreekt het van zelf dat er nu en dan een ſchavuit was."
7 *Zijn nazaet*: Salomo.
8 *Daer dienſtboôn hem gemoeten* voor „tegenover een dienstmaagd."
9 *Schoon Paulus*, enz: min juist; de vervolger heette „Saulus." Doch men leze hier· *had vervolgd*, even als in den vorigen regel· *had verzaakt*, en in den volgenden· *had geſtonken*.
12,13 Hy meent. „wie het Pausdom aanvalt, om dat er ſlechte daden door Pauſen bedreven zijn. kan even goed het gezach der waereldſche machten aanvallen, omdat zy die ze bekleedden, ſomtijds hun gezach misbruikten, of zedelijk ſlecht waren"
14 Midas droeg namelijk, volgends de fabel, ezelsooren. — Op welken Midas V. het echter hier bepaald geladen heeft, is my niet gebleken.

Reeds in 't volgende jaar fchonk de Stad, hierboven (blz. 729) door Vondel geprezen, hem nieuwe ftof om haar lof te bezingen, in de glansrijke overwinning, welke haar vloot, onder de aanvoering van Laurentius Marcello, op de Turken behaalde in de Dardanellen, en alzoo in 't aanzicht van Konftantinopel. De zege werd echter gekocht met het bloed van den Vlootvoogd, die van een kanonskogel doorfchoten werd. Zijn bloedverwant Johannes Marcello, die hem tot Luitenant diende, wist zijn dood verborgen te houden en het gevecht door te zetten, zonder dat men eenige verandering befpeurde in de wijze van het te befturen. De gefneuvelde, die tot een der oudfte en aanzienlijkfte geflachten zijner moederftad behoorde, en haar talrijke dienften bewezen had, werd op de plechtigfte wijze ter aarde befteld; zijn broeder Hieronymus te dier gelegenheid Ridder van de Gouden Stoel gemaakt, en een zijner andere broeders met een jaargeld voor zich en zijne kinderen befchonken. Dat Vondel, altijd zoo bevreesd voor de Turken, van harte deel nam in de algemeene vreugde over den behaalden zege, zal niemand bevreemden, en zijn blijdfchap gaf zich dan ook lucht in den navolgenden jubelzang:

OP

DEN ZEETRIOMF

DER HEERSCHAPPYE

VAN

VENETIËN.

TUM DEMUM MOVET ARMA LEO.

NOCH leeft de Zeeleeu van Sint Marck,
En keert met afgeruckte fnuiten
Van zeegalajen, fors, en fterck,
Op trommelflagh, trompet, en fluiten,
Al brullende, uit het bloedigh perck.
Hy komt, en heeft een' roof van fchepen
En monfters met zijn' klaeu gegreepen.

TUM DEMUM MOVET ARMA LEO d. i. „wederom voert de Leeuw (die van Venetiën, nl. Zie vs. 1), de wapenen." Zie *Aen* XII. 6.
2 *Snuiten* voor „fcheepsfnebben."

Hy keert op 't juichen en den groet
Van duizenden verloste slaven,
En laet den zouten watervloet
Gedeckt met aes voor visch en raven,
En root geverft van heiloos bloet.
De kust van Kreten, alle wateren
En eilanden van blyschap schateren.

Hoe stofte 't hof, toen Ottoman
Zich wapende met Barbaryen;
Toen ont Karthage in een gespan
Te water gingk met gansch Turckyen,
En wat de zee beschieten kan.
Zoo quamenze uit de Dardanellen,
Om Christus Rijck de wet te stellen.

De wint, hun gunstigh, spande 't zeil.
De riemen repten zich als vlogels.
De hemel scheen hun niet te steil.
De wolcken schrickten voor die vogels,
Erfvyanden van 's weerelts heil.
De Turcksche maen durf zich beloven
De zon der Kruisvlagge uit te doven:

Maer toen, na 'et oorloghsonweêr, 't licht
Van Godts Evangelist aen 't straelen,
Byzantium, in zijn gezicht,
De Maen van Mahomet zagh daelen,
Voor zijn kasteelen, al te dicht,
En zijnen Bassa, by de slippen
Gegreepen, pas den Doot ontglippen;

Hoe waentghe wiert het toen te moe?
Het zagh den wint en krijghskans keeren
Al teffens, en ons vier de roe
Des Christendoms in gloet verteeren
Tot roock, en smoock, en assche toe,
En 't overschot van zijn bravade
Vervoert, en staen tot ons genade.

Naest Godt, den grooten zegenaer,

15 *Hoe stofte 't hof:* t. w. de „Verhevene Porte."
Ottoman staat hier voor „Turkye," even als
17 *Karthage* voor „de Barbarysche Staten."
19 *Wat de zee beschieten kan:* „de landen, aan de Middellandsche Zee gelegen."
30 *Godts Evangelist:* „St. Markus," de Patroon van Venetiën.
34 *Zijnen Bassa:* „zijn vlootvoogd."
41 *Bravade* voor „de vloot, waarmede hy *braveerde*, (waarop hy zich stoffende verhief)."

Heeft zich de Batavier gequeeten
Met raet en daet, op 't zeealtaer
Van vader Mars, en Agars keten
Geruckt van Godts verdruckte fchaer:
Want Hollants Zeeleeu hanthaeft fnedigh
Sint Marckus Leeu, en ftont noit ledigh.

Al maetight nu Marcelloos lijck
Den zeetriomf des Staets met rouwe;
Hy leeft by Godt en Chriftenrijck
Verbonden aen zijn deught en trouwe,
In noot der vroomen burgh en wijck.
Auguftus neef, het licht der braven,
Wert met dees ftaetfi niet begraven.

44 *De Batavier:* hier De Ruyter, die kort te voren in de Middellandfche zee achttien turkfche oorlogfchepen genomen of vernield en zes honderd Kristen flaven uit *Agars keten* verlost had.
46 *Agars keten* voor „den keten der Ismaëlieten of Arabieren, afftammelingen van Hagar."
50 *Marcelloos lijck:* zie het hierboven vermelde.
55 *Auguftus neef:* zie *Virg. in Onr*, Deel V. blz. 272.

Een gefchenk van wildbraad, door Vorst Joan Maurits van Nassau aan de Regeering van Amfterdam gezonden om te dienen op den jaarlijkfchen maaltijd, dien zy hield ter gelegenheid van de gewone optreding der nieuwe Magiftraat op Vrouwendag, gaf aan Vondel ftof tot het navolgend gedicht.

JACHTZANG,

AEN DEN DOORLUCHTIGEN VORST EN HEER

J. MAURITIUS,

Vorst des H. Rijcks, Prince van Nassau, Stadthouder te Kleef, &c.

OVER HET WILTBRADT, DEN HEEREN BURGERMEESTEREN EN WETHOUDEREN VAN AMSTERDAM, OP HUN KEURGETIJDE EN BLIJDE MAELTIJT, TOEGEZONDEN.

OMNIBUS IDEM.

De koeſterende zon, tot 's avonts van den morgen
Voltreckt haer ronde, toont elck een haer aengezicht
En ſtraelen, dagh op dagh, blijft nimmermeer verborgen,
En begenadight elck met warmt, en heilzaem licht.
Zy ſchijnt rondom den ringk des aerdtrijx, naer elx wenſchen,
Een ieder even na, een ieder even ſchoon,
Gewelckomt, en onthaelt by dieren, en by menſchen,
En planten, waerze blinckt uit haeren gouden troon.
Haer luſt is weldoen, en alle oogen te verquicken,
Te koeſteren al wat leeft, te bloeien in elx bloey,
En opganck: kruit, noch bloem, noch zaet te laeten ſticken,
Het leven aen te voên, te groeien in elx groey.
Zoo kan de Duitſche Zon van Zonnenbergh niet leven
Noch jaegen voor zich zelf naer ſchuw en weeligh wilt;
Zy moet zich zelve noch ons ſtadt ten beſte geven,
Of acht haer daghreis moeite en arrebeit geſpilt.
Zijne edelmoedigheit gewaerdight zich aen veelen
Genadigh te beſteen, uit aengeboren luſt:
Gelijck een bronaer ſpringt, haer ader ſpliſt aen deelen,

OMNIBUS IDEM: d. i.: „voor allen dezelfde:" — de zinſpreuk van P. C. Hooft.

1 *Tot 's avonts van den morgen.* deze omkeering van de gewone orde van denkbeelden verdient geen navolging.

5 *Den ringk des aerdtrijx:* de equator.

13 *De Duitſche zon van Zonnenbergh:* Vorst Joan Maurits, die te *Sonnenberg* in 't Naſſauſche geboren was.

17 *Zijn edelmoedigheit.* hier ſpringt V. van het gebied der beeldſpraak over op dat der wezenlijkheid, en verwiſſelt daarom het vr., dat in de vorige regels gebezigd was, met het mann. geſlacht.

Landon en beemden laeft, en oevers, zonder ruft.
Toen Vorft Eneas quam te landen by Karthage
Uit zee, zoo fel beftormt van Junoos wrock en haet,
Hy zeven harten fchoot, uit zijn bedeckte laege,
En fchonckze aen zijne vloot, en Frygiaenfchen Raet.
De milde Dido 't wilt, dat d'Edelen verraften,
In 't rennen, daer zy paert en Hof hun krachten verght,
Zent hondert zwijnen aen haer wellekome gaften,
En welckomt den Trojaen, aen Tyrus kuft geberght.
De jaght was d' oefening en 't ridderfpel der Grooten.
Zy had van overouts haer Godtheit, als Diaen,
En haeren jaghtfleip me, die hart en hinde fchooten.
Zy had altaer en kerck in bofch en wouden ftaen.
De blijde jaeger plagh haer 't eelfte te vereeren,
En zijn gevangen roof te hangen aen den knoop,
Den flotknoop van 't gewelf. De Koninglijcke Heeren
Verlieten nooit de jaght, het terghfel van hun hoop.
Zy zochten 't weerlooze, of gewapende met klaeuwen,
En fchuimende gebit. Adoon en Ganymeed,
Twee Konings zoonen, in dees renbaen niet verflaeuwen,
Hoe wel het everzwijn den eenen dootlijck beet:
De Schiltknaep van Jupijn den andren op dorft packen,
En voeren in de lucht, terwijl de hazewint
Den hemel aenbaft, fchrick en angft den knaep verzwacken,
De grijze lijfwacht grijpt naer 't opgegreepen kint.
Hippolytus, zijn jeught, de kuisheit opgedragen,
De jaght had toegewijt, en hart en zin gezet
Op 't wilt in 't groene woudt en wildernis te jaegen,
Op zwijnfpriet, boogh, en pijl, en winthont, brack en net.
D'Arkadifche Atalante is d' eerfte, die den jaeger
De plaegh van Kalydon holp vellen op het velt,
En t zwijnshooft tot een' prijs ontfinck van Meleager,
Die op dees jaghtheldin zijn hart en zinnen ftelt.

21-23 Vergelijk *Virg. in Ovr.*, Deel V, bls. 142, 143, 154

23 *Geberght* voor „behouden aangeland." 't Is reeds opgemerkt, dat V. *bergde, geborgd*, meestal bezigt, waar *bergen* genomen wordt in den zin van „behouden, redden;" *borg, geborgen* daarentegen, waar het woord zijn eigenlijken zin behoudt.

29-32 In deze regels heerfcht verwarring van denkbeelden. Wel is het waar, dat de *jacht* by de ouden een eigen godheid had, die *als* (d. i. onder den naam van) *Diana* vereerd werd en een *jachtfleep*, enz. had; maar te zeggen dat de *jacht* een *jachtfleep* had enz., is, wel befchouwd, wartaal.

34,35 *Den knoop, Den flotknoop van 't gewelf:* niet by de Grieken, wier gebouwen geen bogen of koepelvormige daken hadden, en alzoo geen gewelfde zalen

36 *Het terghfel van hun hoop:* geestige benaming van de jacht, die in de daad de *hoop* van haar beöefenaars *tergt.*

37,38 Verfta: „zy maakten evenzeer jacht op weerlooze dieren, gelijk hinden, hazen, enz., als op die met klauwen gewapend zijn, gelijk leeuwen, wolven, enz. of hun kracht in de tanden hebben, gelijk wilde zwijnen, enz."

41 *De Schiltknaep van Jupijn:* de arend van Jupiter, die Ganymedes, den zoon van Tros, op den berg Ida aangreep en wegroofde.

49 *Atalante:* over deze zullen wy nader bericht ontfangen, als wy tot de *Herfchepp. van Ovidius* gevorderd zijn.

De grooten volghden 't fpoor der dieren, om rechtfchapen
De zenuw t' oeffenen, op datze niet verflapp',
Vertraegh' door ledigheit, hen krijghsgeweer en wapen
Leer' handlen, naer den eifch, met kunfte en wetenfchap.
De jaght leert Overften de vyanden belaegen,
Of keeren op de grens, of flaen in 't vlacke velt,
Wanneer de hooge noot de Vorften uit komt daegen;
Gefchapen tegens laft, tot nootweer voor gewelt:
Tot voorftant van den Staet der vryheit, en haer wetten.
Zoo ftuit MAURITIUS, Prins Henricks rechte hant,
Den inbreuck van het heir, dat, om de Maes t' ontzetten,
Quam bruifen, als een ftroom, op zijnen legerftant.
Zijn trotfe legerhoedt, doorhouwen, en doorfchooten,
Getuight zijn zuivre trou, en dappren oorloghsmoedt,
Getuight uit welck een' boom dees krijghstelgh is gefprooten,
Uit Keizerlijcken ftamme, en 't Koninglijcke bloet:
Uit bloet, dat lang de kroon aen Baltifche oevers fpande,
En in 't Sarmaetfche Rijck, ten trots van 't ongeloof.
's Helts dapperheit, beproeft te water en te lande,
Zet vrede en 's vollecks ruft in top voor wapenroof.
Zy haet de razerny, verhit op bloet vergieten:
Maer zoo de hooge noot het rijck van Chriftus dreight,
De Tarter en de Turck de kruisgrens durf befchieten,
Het flaeuwe Europe 't hooft ter flavernye neight,
Dan zwicht zijn yver niet om hantgemeen te worden,
Te vliegen op het fpits in d' Ottomanfche maen,
En zijn Grootmeefterfchap van Duitfchlants heilige Orden
Groothartigh te bekleên, en als een poft te ftaen.
Voor 't fchandigh leven kieft hy vechtende te fterven
Een eerelijcke doot, te houwen op zijn' zerck
Den titel, die de blode en moedeloozen derven,
Begraven met hunn' naem, en buiten 't heldeperck.
Men zagh dien braven Helt de Braziliaenfche Reuzen
Verfchricken met zijn knots, den Liffebonfchen Taegh
De horens en het hooft in d' andre weerelt kneuzen,
De menfcheneeters ftout verftooren in hun laegh.
De wilde woeftheit, langs de kuft, uit fchrick geweecken,
Gefchoolen in haer bofch en ruighten uit ontzagh,

60 *Gefchapen tegens last*, ens.: d i.: „die geboren, die op de waereld zijn, om den Staat met de wapenen tegen overlast te befchermen," ens.

62,64 Het hier bedoelde wapenfeit viel voor op den 17 Augustus 1638, toen 't leger der Staatfchen Maastricht hield ingefloten, en de Oostenrijkfche Veldheer Pappenheim, die tot ontzet der ftad was aangerukt, een aanval waagde op het kwartier van Graaf Joan Maurits, doch door dezen werd terug geflagen.

64 *Legerftant:* „quartier, post."

69 *Aen Baltifche oevers:* Joan Maurits ftamde van moeders zijde af van de koningen van Denemarken

70 *'t Sarmaetfche rijck* „Hongarye."

75-90 Zie het deswegens vermelde, Deel III, blz 281; Deel V, blz. 698.

87 *In d' andre weerelt:* namel „Amerika," of meer bepaald „Braziliën."

Begon op zijn vertreck haer hooft weêr op te fteecken,
Te groejen, daer Olinde in puin begraven lagh.
Zoo ging 't na Herkules, zeeghaftigh weghgetogen,
Spelonck, en bofch, en poel geveilight had van moort,
Van leeu, en everzwijn, en flang, met knodfe, en bogen,
En branttuigh, in hun bloet en bloedigh neft gefmoort.
Indien hem 't vrye lant niet weder naer ons ftranden
Gewenckt had, om zijn wacht en toghten uit te ftaen,
Hy had in 't zuiden reeds ons onbekende landen,
Een vijfde weerelts deel gezegent opgedaen.
Nu ftoft het Kleeffche bofch op zijn doorluchte treden,
Daer d' oude Hertogen, begruift van zweet en ftof,
Te paerde, met de zon des avonts, afgereden,
Gelaên met verfchen roof, zich wenden naer hun Hof.
Nu groeit de Rijnftroom, als de Rijxvorft, langs zijn kanten,
Komt draven, of hem neemt met blyfchap op den rugh,
En op- en nedervoert, langs 't wijt befaemde Santen,
Daer Cefar reèdt te paerde, op d' oude legerbrugh:
Daer Burgerhart, na hem, de Roomfche Keurebenden
Verneftelde in haer neft, en Rijn, en Maes en Wael
Durf fchuimen van dien aert, tot datze in 't einde kenden
Den aert des Bataviers, gefpitft op uitheemfch ftael.
De Rijnftroom, daer de Lip hem tol geeft met haer eicken,
Slaept veiligh en geruft op 's Helts getrouwe wacht,
Wiens armen wyder dan de nieuwe weerelt reicken,
Zoo hy ten fchutsheer dient voor 't menfchelijck geflacht.
Zijn plantluft wandelt ftil in fchaduw van zijn boomen,
Om Wezels hoogen wal, en kroont de fchoone ftadt.
Zy levert fchaduwen aen bergh, en dal, en ftroomen,
En koelte in zomerzon, gefchut op loof, en bladt.
Dat tuight de vreughdenbergh, daer Klevenaers vergaren,
En zingen hant aen hant, rondom hem, aen den rey:
De rijcke hemel wil den Stedehouder fpaeren,
En zegenen, gelijck den bloezem in den May.

100 *Opgedaen* voor *opengedaan*, d. i. „ontdekt." 't Woord heeft in jagerstaal zijn beteekenis nog behouden: „een haas, een koppel hoenders *opdoen*" wordt nog gezegd voor een haas, enz. „ontdekken" — en van daar heeft het woord de overdrachtelijke beteekenis bekomen van: „buit maken, vangen, verkrijgen," b. v. in uitdrukkingen als „dat meisjen heeft nog geen vrijer *opgedaan*;" „wy hebben by onze inzameling weinig *opgedaan*," „in die herberg zoudt gy wel eens ongedierte kunnen *opdoen*," enz.

105 *De Rijxvorft*: „Joan Maurits," als Vorst des H. Rijks.

106 *Of hem neemt*: volgends de meening is het de Rijnftroom, die den Rijksvorst op zijn rug neemt, maar volgends de woordfchikking is het juist omgekeerd. *Bonus dormitavit Homerus*

109 *Burgerhart*: „Civilis."

111 *Durf fchuimen van dien aert* voor „dorst zulveren van dat gefpuis." — 't Praes. *durf* is hier bepaaldelijk af te keuren· en voor *aert* had ik hier te liever een ander woord gelezen, om dat in den volgenden regel wederom *aert*, doch in de beteekenis van „inborst" gelezen wordt.

113 De Rijn by Wezel, alwaar de Lippe zich in hem uitftort.

117 *Zijn plantluft wandelt ftil* voor „hy, die een liefhebber is van te planten, wandelt" enz. De uitdrukking is gezocht en die *plantlust*, die *wandelt*, en dat nog wel onder *zijn boomen*, wil my niet bevallen.

Het Hof te Kleef getuight zijn' boulust, die 't verwoesten
Der weerelt haet, en schuwt, den burger reickt de hant
In 't bouwen, nu de vre de zwaerden laet verroesten,
En zegeltze in de scheede, in 't groeien van ons Lant.
Zoo lange Vryburgh noch in 't West zijn' naem zal dragen,
Wil 't blijcken waer Brazijl dien Archimedes zagh.
Zijn huis in 's Gravenhaegh kan levendigh gewaegen
Hoe 't Vorstelijcke hart hier in te groeien plagh.
Gelijck hy steden bout en Princelijcke hoven
Van marmer en arduin, zoo bout hy een palais
Van harten, daer de vre verjaeght was en verschoven,
Herstelt d'eendraghtigheit door burgerlijcken pais.
Zoo blufcht hy 't eenkrackeel, dat tusschen Vorst en Stenden
Veel jaren broeit, en smeult, eer 't vier al 't landt ontstack,
En uitsloegh, met een vlam van jammer en elenden,
Gelijck een groote brant van 't een in 't ander dack.
Die vreedzaeme aert en tong gaf rijcke stof voorhenen
Te dichten hoe de muur van Thebe wiert gebout
Door zangk en snaerespel, die d' ongelijcke steenen
Vergaerde tot een stadt, zoo wijdt befaemt als out.
Het overzeldzaem lot van ieder te believen,
Te winnen ieders hart, viel weinigen ten deel,
't Is verre minder kunst door dwang party te grieven,
Dan tweedracht scheiden, danck te haelen na 't krackeel.
De Grooten, die zich zelfs ten dienst des volcks verkleinen,
En konnen matigen, ontzien, en meer bemint,
Zijn dapperder dan d' outste en edelste Romainen,
Wie herten wint, beschaemt den helt, die steden wint.
O rechte keurhant, oogh van zeven vrye staeten,
Men ziet een tijt te moet, die allen dichtren stof
Zal geven op Parnas, om geestigh uitgelaten
Te weiden in den beemt van uw verdienden lof.
Dan groeien in uwe eere al d'Amsterlantsche Heeren,
En 't Raethuis, dat uw wil, gelijck uw hart, ontfing,
Daer op hun keurgety, om uw schenckaedje t' eeren,
De berckemeijer op uw' welstant ommeging.

130 *Dien Archimedes*: V. zinspeelt hier op 's Vorsten verdiensten als krijgsbouwmeester
131 *Zijn huis in 's Gravenhaegh*: de huizinge, welke de Vorst in 1640 door Jacob van Campen liet stichten.
159 *Op hun keurgety*: op „Vrouwendag." Zie hetgeen deswege hierboven blz 733 is vermeld

---

In dezelfde maand February werd het echtfeest gevierd tusschen Dr. Joan Huydecoper en Sofia Coymans. Vondel bezong deze gebeurtenis in het navolgende gedicht:

TER BRUILOFT

VAN

DEN E. HEER

JOAN HUYDECOPER,

Ridder,

JONGKHEER VAN MAERSEVEEN, SCHEPEN T' AMSTERDAM,

EN

DE E. JOFFER

SOFIA COYMANS.

CONNUBIO JUNGAM STABILI.

Men ziet zomtijts de zon des avonts treurigh daelen,
En, zonder vier en glans, bedruckt te water gaen,
Om 's morgens uit de kim, met levendiger ſtraelen
En rijcker glans en vlam, in 't Ooſten op te ſtaen.
De ſchade is menighmael om baet uit, om de ſchade
Met aenwinſt te vergoên. De minnaer, na verdriet,
Valt met een' heeter gloet in d' armen der genade
Van zijn verkore lief, die hy met rou verliet.
Zoo ging het Maerseveen, toen hy met 's lants karoſſen
Zijn' vader volgen moſt, ten dienſt van lant en Stadt,
Naer 't Keurhof te Berlijn, door wildernis, en boſſen,
En treurde op al dien toght, als hy te paerde zat.
De Minne dootverft bleeck zijn aengezicht, en wangen.
De zon, die 't al verquickt, verquickt geenſins zijn hart

Connubio jungam stabili: d. i.: „ik zal (hen) door een duurzamen echt verbinden." Zie Aen IV. 126.

9,10 Over deze reis van den Burgemeester Huydecoper naar 't Hof van Brandenburg, is reeds vroeger geſproken, o a. in de opdracht van Virgilius' II Boek aan Pieter de Graef. Zie blz. 722 vs. 141 volgg.

Zoo laet 't gewonde hart het hooft zwaermoedigh hangen,
En draeght den pijl met zich, een oirzaeck van zijn ſmart.
Hoe dickmael ziet hy om naer onzen Weſtertoren,
En miſt, met dat gezicht van Aemſtels wapenkroon,
De kroon van 's levens lente, uit zijn gezicht verloren,
Een eêler hooftcieraet, en wenſchelijcker Schoon.
Hy komt, daer 't Keurhof rijſt, de vrouwetimmers blaken
Van gout, en diamant, en ſchoonheit, zonder ga:
Maer 't Keurhof noch zijn weelde en pracht kan hem vermaken.
Hy mijmert dagh op dagh, en 's nachts, en 's avonts ſpa.
De luſt tot dans en jaght en ridderlijcke ſpelen,
Hanteeren van geweer en waepen, noch muzijck,
Dat tigers in het woudt kan ketelen, en ſtreelen,
Bekoort zijn zinnen niet, in 't Vorſtelijcke Rijck.
Vermoeit van wandelen in eenzaemheit, langs paden
Met eicken loof beplant, zat hy, van loof bedeckt,
Aen d' oevers van de Spree, daer zich twee zwanen baden,
En domplen, d' een de pluim van d' andre pluiſt en net;
D een voorzwemt, d' andre zich in 't zogh der weêrga mengelt,
Haer trouwe gade volght, die, blakende van luſt,
By poozen hals om hals van d' allerliefſte ſtrengelt,
En kent ze voor de liefſte, en 't liefſte dat men kuſt.
De droeve Ridder zucht, en, met de borſt vol wonden,
Spreeckt droevigh by zich zelf: ô godtgezegendt paer,
Geluckiger dan ick hebt ghy uw lief gevonden.
Gy koelt in dezen ſtroom uw gloeden 't ganſche jaer:
Maer ick, rampzaligh menſch, rampzaliger dan zwanen,
En ſtommen, mis mijn lief en lieven Keizersvliet,
Daer mijn Sofia ruſt, dus lang door klaght noch tranen
Bewogen, ſchoon ze kent mijn afgepijnt verdriet.
Indien ick hier van rou veranderde in een eicken,
'k Zou deze vogels noch beſchaduwen, en zien
Hoe zy elkandre om ſtrijt believen, tot een teicken
Van onderlinge gunſt, by niemant te verbiên.
Nu zal mijn hart in aſch door minnegloet verteeren,
Naerdien het d' ongena der Schoone dus behaeght:
Doch moet' er over my een ſchoonheit triomfeeren,
Zoo gun ick d' eere liefſt aen deze alwaerde Maeght.
Terwijl de Ridder hier zijn' noot klaeght aan de boomen,
En 't water, ziet hy neêr in 't klaere kriſtalijn,

21 *'t Keurhof*. dat van Brandenburg nl.
Vrouwetimmers: vrouwetimmer wordt anders gewoonlijk voor *ſerail* gebezigd · hier ſchijnt V. het, als in 't H. D, voor „vrouw' te gebruiken. Vgl voorts Deel IV, blz 399.

32 *Pluiſt en net: netten* is by V. en by alle goede ſchrijvers· „*net* maken," en niet „*nat* maken," waarvoor ik het door latere dichters wel eens heb zien gebruiken

43 *Keizersvliet* voor „Keizersgracht." Men ziet, dat dit geſchreven werd in een tijd, toen de Amſterdamſche grachten nog in geen ſtinkpoelen waren ontaard

45 *Een eicken* voor „een *eikeboom*" of „een *eik*."

En zijn Sofia blijde allengs ten oever komen:
Of 't is zijn lieffte zelf, of haer gedaente, en ſchijn
Het water ſchijnt verlieft haer in den arm te vatten,
T'ontvoncken door den ſchijn des lichaems, ſchoon van leeſt.
Wat Stroomgodt in den ſtroom bezit zoo veele ſchatten
Van ſchoonheên, niet miſdeelt van gunſte, en ziele, en geeſt
Haer oogen flonckeren in 't water, als twee ſteenen,
Op 't Indiaenſche ſtrant, door 't vloeiende kriſtal.
Haer roode kaecken, als ontloocke roozen ſchen n,
Als bloemen, in de bron van een gezegent dal.
De goedertieren aert, de voegelijcke zeden,
En heuſche eerbiedigheit zien haer ten oogen uit,
Die, anders dan ze plagh, nu ſchijnt naer zijn gebeden
Te luiſtren, als de galm naer een geſtelde luit.
Zy lonckt hem minzaem toe, en ſchijnt met opene armen
Te wenſchen dat hy haer bejegene, en gemoet',
Geweckt door zijne klaght, bewogen door zijn kermen.
Hy ziet haer hooft bekranſt met eenen rozenhoedt.
Hy rees, en ſtont gereet zich in den ſtroom te plompen,
Wanneer de ſchijn verdween, en uit zijne oogen doock'.
Zijn hairen rezen, aêr en zenuwen verkrompen
Van ſchrick voor dit gezicht, dit vrolijck waterſpoock.
Hy valt op zijne kniën, en roept met luider keele:
O Godtheit van den ſtroom, ick neem het voorſpoock aen,
Een teecken van geluck. my viel het lot ten deele,
De Bruit, waer naer mijn trou zoo vierigh heeft geſtaen.
Met deze hoope reiſt hy vrolijck naer de palen
Van 't waerde Vaderlant, ontmoet een zoeter lucht,
Daer zy hem wellekomt met aengenaeme ſtralen,
En niet, gelijck ze plagh, voor 's helts gebeden vlught
De blijde Bruiloftsgodt genaeckt met zijn genooten,
Om dit geluckigh paer te leiden naer 't priëel,
Dat eeuwigh bloeit van myrte, en looten teelt by looten
En ſtam in ſtamme vlecht, naer elx beſcheiden deel.
De hemel zeegne en eer' dit lieve paer met ſpruiten,
Die d' eere van de Stadt bewaeren op haer' tijt,
Zoo wijt de wateren op ſtrant en duinen ſtuiten:
Zoo wijt ons zeevaert zeilt, gezegent, en benijt.
De zon, eer zy de zes paer teeckens heeft beſcheenen,
En 't ronde jaer voltoit, zal, tot der oudren trooſt,
De Coymans, op dien wenſch, en 't bloet der Maerſeveenen,
Gedommelt onder een, zien leven in hun krooſt.

96 *Gedommelt* voor „vermengd," een uitdrukking, aan de teekenkunst ontleend.

Drie maanden later vierde in 't vrolijke Meifaizoen de befchermeling van den ftraks vermelden vorst Joan Maurits, de wakkere Govert Flink, zijn bruiloft met Sofia van der Hoeve of Houve. Of zy vermaagfchapt was aan de echtgenoote van Aernout Hooft, van welke vroeger [1]) gewaagd is, heb ik niet kunnen ontdekken.

De biografen van den beroemden fchilder bewaren niet alleen daaromtrent het ftilzwijgen, maar maken zelfs geen melding van dezen tweeden echt. Immers Flinck was reeds eenmaal gehuwd geweest, gelijk wy lezen uit vs. 22 van het hier achter volgende gedicht, en nu in zijn twee- en- veertigfte levensjaar. Volgends het „Biografisch Woordenboek" van Van der Aa zoude die eerfte gade, wier naam niet genoemd, maar die gezegd wordt in 1649 overleden te zijn, hem een zoon hebben nagelaten, Nikolaas Anthonie genoemd, die in 1730 overleed, en alzoo een hoogen ouderdom bereikte. 't Is echter niet onwaarschijnlijk dat die zoon, op wien in het Bruiloftsdicht door den altijd zoo naauwkeurigen Vondel niet wordt gezinfpeelt, uit het tweede huwelijk fproot. Wij hebben geleerd de biografiën der fchilders, waarby men doorgaans den aartslogenaar Houbraken heeft nagefchreven, te mistrouwen; en die, welke wy van Flinck bezitten, fchijnt ook in meer dan een opzicht onnaauwkeurig, zeker onvolledig. Ik hoop by later gelegenheid op hem terug te komen, en dan misfchien in ftaat te zijn, nog het een en ander, dat niet bekend is, aangaande hem mede te deelen.

Dewijl in den hier volgenden huwlijkszang geen toefpelingen op de Kleeffche natuur voorkomen, mogen wy aannemen, dat Flinck, die nog altijd te Amfterdam bezig was aan het voltooien der fchilderyen van 't Stadhuis, ook aldaar, in de woning zijner Bruid, zijn huwelijk vierde.

1) Zie blz 367

TER BRUILOFTE

VAN

DEN KUNSTRIJCKEN

GOVAERT FLINCK,

EN

DE E JONGKVROUWE,

SOFIA VAN DER HOEVEN.

ALS de Min den geest verwildert
  Dan verdwaelt het blint penseel.
Al wat FLINCK dan treckt of schildert
  Zweemt, op doecken, en panneel,
Naer SOFIE, de beminde,
  Die in al zijne aedren leeft;
't Zy hy, onder eick of linde,
  Zijn vrijaedje voedtsel geeft;
Of, op d'oevers van een beecke,
  Neêrgezeten haer bekout;
Of geleit in eene streecke,
  Daer de leeurick zich onthoudt;
Of, op zijne schilderkamer,
  Zich verbeeldt hoe zy hem groet,
En bejegent, aengenaemer,
  Door den opgeweckten gloet,
Die voorheen haer scheen t' ontvoncken,
  Eer de tijt geboren was,
Om, gelijck een Bruit, te proncken;

10 *Haer bekout* niet, dat Flink zijn liefste *bekeuwde*, of *bekaauwde;* maar hy onderhield haar met zijn *kout* (gesprek). Zie KIL., en *Uitl. Woordb*, op HOOFT *in v*

19 *Te proncken* „te *pronk* of te *prijk* zitten' en „de Bruid zijn" waren in Vondels dagen uitdrukkingen van deselfde beteekenis. Vergelijk den eersten regel in de *Honigkorf* · Deel III, blz 470
Geluckigh, die te pryck zat, *eer ze storf*

Eer ze zijn quetſuur genas,
Met beſtemmen van zijn beden.
D'eerſte Min had haer ſaiſoen
Naer den eiſch; nu zal ze treden
Uit de jeught en 't zomergroen
In een' rijper tijdt, die ſtaetigh
Met een' ingetoomden gloet
Aenſtapt, heel bedaerd, en maetigh,
En van zedigheit gevoedt.
Wie, in ſchilderkunſt bedreven,
Ieder beelt, naer tijt en aert,
Dus zijn' omtreck weet te geven,
Verf en eigenſchap, bewaert
Beſt de regels en de wetten
Van de kunſt, die nimmer weeck,
Noit de treden wou verzetten
Van Nature, en haere ſtreeck.
Hierin lichtte met zijn klaerheit
Ons de Bruigoms voorbeelt voor,
Die het leven en de waerheit
Altijt, op Apelles ſpoor,
Volgde; 't zy hy Maurits maelde,
In het blancke harrenas;
Of met zijnen Keurvorſt praelde;
Of, vol yvers, bezigh was
Om Stadthuis en Aemſtelheeren
Door den Roomſchen Curius
Zuinigheit en trou te leeren.
Zedigh geeft nu FLINCK aldus
Aen de zedige SOFYE
Zijnen trouring op dit feeſt.
In een ſchooner ſchilderye,
Vol van leven, vol van geeſt,
Zult ghy beide uwe ommetrecken
En uwe eige verwen nu
Blijde en levend 'zien verwecken.
Tre dan, ſchaemroot nochte ſchuw,
Naer uw bruitsbedt, met uw hoeder,
Bloode Bruit. Wat houdt u ſtaen?
Volgh den voorgang van uw moeder.
Laet de weerelt niet vergaen,

41 *Maurits*: Joan Maurits van Nasſau.
43 *Met zijnen Keurvorſt*. de Keurvorst van Brandenburg, die hem zijn afbeeldſel, met diamanten omzet, had geschonken
55 *Verwecken* hier in lijdelijken zin voor „verwekt worden, op nieuw in 't leven geroepen worden.' Zoo ſpreekt HOOFT ook in zijn *Henrik de Gr.* van „oude keuren die *verwekt* worden" Vergel. HUYDECOPER, *Pr* III. 61.

Door 't verzuim van haer te geven
'tRecht, waer by haer eer beftaet,
Zoo veele eeuwen dus gefteven.
Uwe ga verftreckt uw raet,
Vooght, en vader, en befchutter,
O wat wint gy teffens hier!
Wat is heilzamer en nutter
Dan dit vriendelijcke vier,
Dat twee harten fmilt te zamen,
En twee zielen giet in een!
Dus bewaert ghy beide uw naemen.
Hymen roept u: ay ga heen.

62,63 Lees: „'t recht, dat haar (der waereld) toekomt en dat haar gedurende zoovele eeuwen heeft in ftand gehouden."

71 *Dus bewaert ghy beide uw naemen* *bewaren* ftaat hier, zoo als de Duitfchers 't woord nog gebruiken, voor „*waar* maken " De zin is alzoo. „dus toont gy, Bruidegom u, gelijk gy heet, *Flink*, en gy, *Sofia*, uzelve, als uw naam het medebrengt *wijs*

Een ander Bruidegom, die in dit jaar feest hield, en even zeer door Vondel bezongen werd, was Peter Nooms, Baron des H. Rijks en Heer van Aarlanderveen. Deze Heerlijkheid, vroeger aan het geflacht van Oudtshoorn behoord hebbende, was in 1353 overgegaan aan Aernout van Ysfelftein, daarna aan 't geflacht van Raephorst, vervolgends aan dat van Kuilenburg, en eindelijk aan den Koning van Spanje, als Graaf van Holland. Na de afzwering van Filips door de Staten verbeurd verklaard zijnde, werd zy in 1593 ter leen uitgegeven aan hun Veldmaarfchalk, Ernst van Mandesloo, in mindering der achterftallen, welke hy te vorderen had Zijne erfgenamen verkochten die wederom, in 1619, aan vrouwe Margareta van Mechelen, en deze weder, twee jaren later, aan Hugo Spiering. In 1627 kwam zy nogmaals in handen van de vrouwe van Mechelen, die haar naderhand weder verkocht aan den vader van onzen Nooms of Nomes, gelijk hy ook geheeten werd. Na zoo herhaaldelijk van eigenaar veranderd te zijn, was Aarlanderveen eindelijk eens in handen gekomen, die het bezit niet licht zouden opgeven: althands tot in 1733, en dus ruim een eeuw bleef de Heerlijkheid onder de nakomelingen van onzen Bruidegom, en kwam toen door inkoop aan Kornelis Aarsfens van Hoogenheide, Heer van Voshol. Over Peter Nooms en zijn geflacht heb ik geene byzonderheden kunnen vinden, wat zich gedeeltelijk daaruit verklaren laat, dat zy tot de Roomfche Kerk behoorden, en alzoo geene regeeringsposten konden bekleeden. Of hy zich uitfluitend in zijne Heerlijkheid ophield, dan of hy te Amfterdam een woning had[1],

[1] Alberdingk Thijm doet, in zijn vertelling *Op het Hof*, „Leden van de aanzienlijke Roomfche familie *Nooms*" op het gastmaal verfchijnen, na het vieren van 't Eeuwgety gegeven.

durf ik niet beslisfen. In het laatste geval laat zich de kennis, welke Vondel aan hem had, gemakkelijk verklaren; in het eerste moet men zich hier tot gissingen bepalen. Wellicht was Vondel bekend met Gysbert Bosman, die te Aarlanderveen Pastoor en, volgends Van Heusfen, een „goed poeet" was [1]). Nog waarschijnlijker komt het my voor, dat Vondel, die meer dan eens de oevers van de Lek bezocht had, aldaar de Bruid had leeren kennen. Wat haren naam betreft, die is hier te lande langer in wezen gebleven dan die van haar echtgenoot, offchoon de Heerlijkheid van Schalkwijk niet minder dikwijls van meester verwisfeld is dan die van Aarlanderveen, als zijnde achtereenvolgends bezeten door de geslachten van Zuylen, Nyenrode, van der Haar, Merten van Abcoude, Doublet, Ram, Renesfe van Edum, van der Capelle, enz. De schoone Beatrix, uit een adelijk Stichtsch geslacht gesproten, was, even als haar Bruidegom, aan het geloof harer vaderen getrouw gebleven, gelijk met dien tak van haar Huis tot in onze dagen het geval was.

En nu de vraag in 't midden latende betreffende de meerdere of mindere bekendschap tusfchen Vondel en deze aanzienlijke personaadjen, welke wy niet weêr zullen aantreffen, laat ik hier het bruiloftsdicht volgen.

1) *Oudheden van Rhijnland*, blz 337.

TER BRUILOFT

VAN

DEN HOOGEN EDELEN GESTRENGEN HEER

PETER NOOMS,

Baron des H. R. Rijcks, Heere van Aerlanderveen,

EN

DE HOOGE EDELE JOFFER

BEATRIX ADRIANA RAM VAN SCHALCKWIJCK.

FELICES ANIMAE.

De reisluft, om te zien wat vreemt is en uitheemfch,
De zeden, en het volck, en tongen t' onderfcheiden,
Had Nooms gevoert aen 't Hof en d' oevers van (den Teems,
En daer de Seine vloeit door zegenrijcke weiden.
Hy keerde in 't vaderlant, vernoeght om 'tgeen (hy zagh
En hoorde, en overwoegh by wijl zijn wedervaren,
Niet zonder hoop om eens, op eenen hoogen dagh,
Zich wettigh met zijn ga voor 't hoogh altaer te paeren.
De hemel wift wat lot zijn jeught befchoren was
Hy niet, en wenfchte dat zijn toelegh moght gelucken
Hy minde alreede in 't hart, gereet, als zuiver was,
T'ontfangen zulck een beeldt als Godt hier in zou drucken.
Met die gedachten fpoeit hy vierigh naer de kerck,

FELICES ANIMAE: d. i.: „gelukkige zielen" Zie *Aen.* VI. 669.
2 *Tongen* voor „fpraken, talen"

En roept den hemel aen: O Godt, op uw behaegen
Verwacht ik mijne Bruit te kennen door een merck,
Dat my gebiet mijn trou en jeught haer op te draegen.
Indien my dit geluck gebeuren magh, O Godt,
'k Verbindt me aen uwen dienſt, te kleen voor zulck een waerde,
En wijde U d' eerſte ſpruit, uit danck voor dit genot,
Den voorſmaeck van uw heil, een zaligheit op d' aerde.
Zoo bidt hy, en ziet om, vol yvers, naer 't poortael,
Daer komt Beatrix met haer moeder aengetreden,
Gelijck een morgenſtont, en voert den morgenſtrael
In 't voorhooft, en een' glans van ſchoonheit en van zeden.
Het blonde hair om 't hooft, de lely en de roos,
Vol levens, en vol geurs, op lippen, mont en kaecken,
Getuigen hoe Natuur den morgenſtont verkoos
Tot voorbeelt, om door deze een edel hart te blaecken.
Zy hoeft geen tuiſel, noch geene uiterlijcke pracht
Van rijck borduurſel, noch geſteente, noch gewaeden:
Dees ſchoonheit, rijck genoegh, en in haer volle kracht,
Dit lichaem, ſchoon van leeſt, ontleent hier geen cieraeden.
Maer als zy voor 't altaer godtvruchtigh nederknielt,
Zich zegent met Godts Kruis, en toegevouwe handen,
Haere oogen ſlaet op Godt, die al 't geſchapen zielt,
En d' oogen ſchooner dan de zilvre lampen branden;
Dan ſchijnt ze hem geen menſch, maer eer een Serafijn,
Wiens gloet zijn hart ontvonckt. O ſterfelijcke menſchen,
Waer ben ick? wie verſchijnt my hier in dezen ſchijn,
Gewis een Zaligheit op d' aerde, om na te wenſchen?
Zoo ſpreeckt hy, en een galm van 't heiligh kerckgewelf
Schijnt hem, alleen en ſtil, te luiſteren in d' ooren:
Dat is uw halve ziel: dat is de lieffte zelf,
Uw Vryheerſchap door 't lot des hemels toebeſchoren.
Nu ſtaet hy, als verruckt, vereenight zijn gebeên
Met haer gebedt, en zangk, en edele manieren.
Hy wieroockt Gode in 't harte, omdat hem dees verſcheen,
Die alle harten treckt en ketent aen haer zwieren.
Zy rijſt eerbiedighlijck ten leſte, aen 's moeders zy,
En ſcheit van hier, en daelt van d'ingewijde trappen,
Vol aendachts, onverzaet van 't feeſt en jaergety,

19 *En wijde u d' eerſte ſpruit:* d i.: „en breng mijn oudſte kind op voor den geestelijken ſtand "
22-27 Keurige beſchrijving eener ſchoone jonkvrouw Het ſchijnt met Nooms gegaan te zijn als met Krombaick, die ook in de kerk kennis maakte met zijn meisjen. Zie Deel II, blz. 192
35 *Zielt* voor „bezielt."
44 *Uw Vryheerſchap* · dit woord doet hier een vrij kluchtige uitwerking Dat Vondel zelf den Bruidegom aldus betytelt, kon er nog door offchoon het woord altoos in een brief meer op zijn plaats ware geweest dan in een gedicht; — doch dat hy een onbekenden *galm*, d i. „een ſtem uit den hoogen" — vergelijk vs 14 en 47 – dus laat ſpreken, is wat heel zonderling
48 *Haer zwieren* voor „goede manieren;" want nam men het voor 't meerv. van *zwier*, „trek, draad, ſlinger," dan zoû 't juist geen kompliment zijn.

Gevolght van 's Rijcks Baron, op 't ſpoor van haere ſtappen.
Wat dienſten vallen hem te laſtigh, om haer gunſt
Te winnen, dagh op dagh, en d'ouders te beweegen?
De wackre Min is kloeck, en afgerecht op kunſt
Van vryen, daer men hoopt op dien gewenſchten zegen:
Die valt hem in den ſchoot, op 't ſtemmen van haer' wil
Met zijnen wil en wenſch: en d'onverzierde Hymen
Geleit de bloode Bruit, nu root van ſchaemte, en ſtil,
Naer 't kuiſche Bruïloftsbedde, op feeſtmuzijck en rijmen.
De ſpeelnoots zingen: Schep nu moedt, o ſchoone Maeght:
Wy zien hoe d'Engelen uw ledekant beſtrojen,
Hoe 't hooge bruiloftsbedt de Rijcksbaronnen draeght,
Waervoor d'erfvyanden van 't Roomſche Rijck verſchojen.
Zoo mengen Schalckwijck zich, en Arelanderveen,
De Leck en oude Rijn, als trouwe nageburen,
Oudtshoren, Egmont, Nooms, en Rammen ondereen.
Zoo kan de ſtam en 't huis den grijzen tijt verduren.
De Lente noopt uw Min, en lacht u weeligh toe,
Terwijl ze 't jaer belooft met vrucht en ooft te kroonen.
Uw liefde bloeje en groeje, en, nimmer kuſſens moe,
Verbinde u met een' bant van dochteren en zoonen.

52 *Gevolght van 's Rijcks Baron* · *'s Rijks baron* is letterlijk. „de Baron des Rijks," gelijk *'s Rijks kanſelier* „de kanſelier des Rijks," *'s Konings hofmeester* „de hofmeester des Konings," *Pieters erfgenaam* „de erfgenaam van Pieter," enz is, in al welke uitdrukkingen 't lidw. *de* de kracht heeft van „de eenige. by uitſluiting van anderen." Doch dan zoû by gevolg *Nooms* de eenige Baron geweest zijn, dien 't Rijk toen bezat, wat niet waar, en ook geenszins Vondels bedoeling was.

58 *D'onversierde Hymen* · „een Kristelijk huwelijk," geen „door heidenen verzonnen huwlijksgod"

64 *Verſchojen* voor „wegſtuiven, heenſtuiven" *Schooien* en *ſchuiven* zijn in den grond hetzelfde en een *ſchooier* is iemand, die langs den weg „ſchuift." Zie o a het aangeteekende Deel I, blz 195 op *lichte-ſchooy*.

Waren de beide voorgaande gedichten aan de vreugde gewijd, een treuriger oorzaak had een ander, 't welk Vondel omtrent dezen zelfden tijd vervaardigde. Op den 2den Mei had een brand, in een bakkers-woning ontſtaan, en ſpoedig in felheid toegenomen, de Rijksſtad Aken byna geheel in asch gelegd: zoodat er, volgends de getuigenis o. a. van Aitzema, nooit van zulk een brand gehoord was. Vondel bezong dien aldus:

K L A G H T E

OVER

DEN ONDERGANGK

DER

RIJCKSTEDE AKEN.

FUIT ILIUM.

ONSTERFLIJCKE afkomſt van Pipijn,
O groote Karel, in wat ſchijn
Aenſchout men binnen hare wallen,
In d'aſch de ſchoone Stadt gevallen,
Die uw gebeente, en aſch, en zwaert,
En Keizerlijcke kroon bewaert?
Die duizent jaren opgeklommen,
Door zulck een ſchat van heiligdommen,
Als zy godtvruchtigh in haer' ſchoot
Geborgen houdt, in vier en noodt
Van brant, geen noothulp wiſt te vinden,
Toen d'Opperſte met al zijn winden
De vlammen joegh van dack in dack,
Van ſtraet in ſtraet, van rack in rack?
Waerom verweckt ghy haer geen trooſter,
Daer 't vraetigh vier kapel, noch klooſter,
Noch Kerck, noch uw gewijden dom
Verſchoont, en, zonder bus en trom
En vyanden en oorloghsvaenen,
De burgery, in rouwe en traenen
Geſmolten, al haer have en goet

FUIT ILIUM. d. i: „Troje is geweest." Zie *Aen.* II

2 *O groote Karel.* men weet, dat zich het graf van Karel den Groote te Aken bevindt

4 *In d' aſch* beter: *in asch.* Iets kan zeer goed *in de asch* vallen zonder andere ſchade dan vuil te worden; maar wat *in* of *tot asch* valt, moet eerst verbrand zijn.

14 *Rack* is hier „wijk, ſtreek." Zie BILDERDIJK, *Geſl. in v*

Verovren ziet van eene gloet,
In roock en fmoock en ftof verteeren?
En was dees neerlaegh niet te keeren,
Door zoo veel wieroocks van gebeên;
Wen 't volck, rondom de muren heen,
In 't velt en op 't geberght gevloden,
Al fchreiende, en half doot, de dooden
Geluckigh achtte, die, bevrijt
Van alle ellende, hunnen ftrijt
Volftreden, en geen nootdruft hoefden?
Och, puinhoop, daer zoo veel bedroefden
Op fchreien, met een' vollen krop,
Gelijck voorheen de naeckte Job!
Och ander Troje, weeldigh Aken!
Geen torts van Sinon ftack uw daecken
En huizen aen, by manefchijn,
In uwen droom. De Maes en Rijn,
Van 't licht der zonne klaer befcheenen,
Vernaemen uit uw deerlijck fteenen,
En kermen, en verbaeft getier,
Hoe droef ghy van uw eigen vier
Verbrande, en doocken in hun killen.
Wie zal, ô droeve, u weder tillen
En heffen op den gouden troon,
Die 't Rijck van Rome zijn geboôn
Plagh voor te fchrijven? kroon der fteden,
En badtftoof, die ontelbre leden,
Geneeft en zalft, wie zalft u nu?
Wat troofter biedt de hant, om u
Te helpen, Koopftadt, koperoven,
En ambachtswinckel, hof vol hoven,
Die midden in de bergen laeght,
En Gode en menfchen zoo behaeght,
Wat leert ghy uwe nageburen?
Betrout op burgerwacht, noch muren,
Op ftercke toorens, noch gewelt:
De hemel heeft u tijt geftelt.
Geen leger hoeft u t' overwinnen:
Een vonck, uw vyant, fchuilt van binnen.

33 *Met een' vollen krop:* d. i „overkropt van droefheid."
35 *Weeldigh:* d. i.: „weelde, rijkdom bezittende," als meermalen.
36 *Sinon:* zie *Virg. in Onr* Deel V, blz. 162.
46 *'t Rijck van Rome* voor „'t Roomfche of Duitfche Keizerrijk van Karel den Groote en diens naaste opvolgers."
51 *Koperoven*: even als om zijn baden was toen reeds Aken om zijn koperfabrieken bekend.
54 *Behaeght* om 't rijm, niet alleen eischte de taal *behaagde;* maar ook de reden, want dus onmiddellijk na den brand kon Aken niet behaaglijk meer zijn

De oorlog tusfchen Frankrijk en Spanje duurde inmiddels voort, en de grenzen der Spaanfche Nederlanden werden bedreigd door de Franfche troepen, toen koning Filips IV tot Landvoogd aldaar, in ftede van den Aartshertog Leopold overzond zijn onechten zoon Don Jan van Oostenrijk, door hem, zoo men beweerde, verwekt by de fchoone tooneelfpeelfter Donna Maria de Calderone, en op den 7den April 1629 geboren. Reeds in zijn vroegfte jeugd had de jonge vorst, even als voorheen zijn doorluchtige naamgenoot, blijken gegeven van buitengewone veldheersbekwaamheden, zoo in Portugal, waar hy by Lungone had getriomfeerd, als te Napels, welke ftad hy in 1647, op achttienjarigen leeftijd, tot gehoorzaamheid had gebracht. Ook nu, den 11den Mei te Brusfel aangekomen, deed hy in korten tijd de zaken een gunftigen keer nemen; rukte tegen de Franfche legerbenden op, die Valencijn belegerd hadden, en wist die, na twee vruchtelooze aanvallen, by een derden, met behulp van een uitval, door de belegerden gedaan, ten eenemale te verflaan en te dwingen, zich achter Quesnoy terug te trekken. Het was over deze glansrijke overwinning, dat Vondel, wien de belangen der Zuidelijke Nederlanden thans byna even naauw, en in fommige opzichten, door geloofsverwantfchap, nog naauwer aan 't hart gingen als die der Noordelijke, den navolgenden zegezang aanhief:

VERLOSSINGE

VAN

VALENCIJN,

DOOR

ZIJN KONINCKLIJCKE HOOGHEIT

D. JOAN VAN OOSTENRIJCK.

FUGAT NUBES, SOLEMQUE REDUCIT.

De Staet van 's Konings Nederlanden
Ontſtelt, zagh over 't hooft van 't volck
Opkomen eene donckre wolck
Van oorloge, en 't bederf voorhanden.
De legerſpringkhaen deckte 't velt,
Verſlont den oeghſt, en 't weeldigh koren,
De lantzaet gaf den moedt verloren.
De Welvaert vlughte voor 't Gewelt.
Trompetten, trommels, en kortouwen,
Gebrieſch van paerden, veltgeſchrey
Het krijghsvolck voerden aen den rey,
Om d' eedle Bruit van Henegouwen.
De Stadt en legers ſtaen in brant,
En roock, en ſmoock, en buskruitnevels.
De blixem ſtraelt op muur, en gevels,
En wal. Het weêrlicht over 't lant.

FUGAT NUBES SOLEMQUE REDUCIT: d. i.: „hy verdrijft de wolken en voert de zon terug." Zie *Aen.* I. 147.

5 *De legerſpringkhaen*: fraai gezegd voor „de plunderzieke ſoldaten."

6 *'t Weeldigh koren* voor „'t rijke koren." Zie hetzelfde woord in 't laatst voorgaande gedicht.

11 *Voerden aen den rey*. dichterlijke uitdrukking voor wat in de volkstaal luiden zoû: „begonnen den dans."

12 *D' eedle Bruit van Henegouwen*: „de ſtad zelve wordt hier bedoeld." Meermalen wordt een plaats of andere belangrijke zaak, welke meer dan een mededinger poogt in zijn macht te verkrijgen, by onze ſchrijvers met dien naam van *bruid* betyteld.

De bodem davert van den donder
Der elementen, die om ftrijt
Hier worftelen. Het aerdtrijck fplijt
Tot zijnen navel toe van onder.
Het ftormende onweêr duurt. De maght
Der Staetzucht, die de Vrede dompelt,
De ruft der weerelt overrompelt,
Stont tweewerf pal, en in haer kracht,
Tot datze voelt den ftrijt hervatten
Met grooter moedt, de derde mael,
Waerop, voor 't fchitterende ftael,
Haer benden van elckandre fpatten.
De Helt, na 's vyants nederlaegh,
Gaet ftrijcken met de krijghsftandaerden,
Gefchut, en roof, en wagenpaerden,
En vaeght veel fteden van dees plaegh.
Men zuchte een ganfche maent, by duifter,
In die benaeude lucht, om trooft,
Tot dat de glans van 't helder Ooft
Ten lefte doorbrack met zijn luifter.
Toen quam de Zwaen van Valencijn,
Niet meer gefchut voor dam en fluizen,
Verheught het bloedigh Schelt afbruizen,
Met 's Oostenrijckers zonnefchijn;
Terwijl in deze blijde ftraelen
Haer buren, Ryffel, Kamerijck,
En 't oude Doornick, te gelijck
Haer adem en haer hart ophaelen.
Zy zingt, daer zy den Prins ontmoet,
En buiten d'ope poort bejegent:
O Oorloghshelt van Godt gezegent,
Ry binnen, op 's verloften groet.
Ry binnen, die aen 's Vaders kroone
Twee perlen hechte, door beleit
En onverwonnen dapperheit,
Te Napels, en te Barcelone.
Longone danckt u voor uw deught,
Herftelt in d' oude heerfchappye.
Voor uwen arm bezwijckt Turckye,
Dat op de zee u laegen leit.

22 *Dompelt.* ftaat hier eenvoudig voor *dompt* (waarvan 't het frequent. is), d. i. „uitdooft." Tegenwoordig wordt *dompelen* niet gebezigd dan met een byvoeging, als: „hy dompelde de kruik onder 't water," „hy zit in ellende, in diepen rouw gedompeld"
35 *De glans van 't helder Ooft* voor „Don Jan, de luister van Oostenrijk." Vergelijk vs 40.
37 *De swaen van Valencijn:* de ftad voert een *swaan* in haar wapen.
44 *Haer adem en haer hart ophalen* voor „frisfchen moed fcheppen en zich verheugen"
53 *Longone:* een plaats in Portugal, waar Don Jan getriomfeerd had.

Het Neêrlant bout zijn ruſt en hoope
Op uwe vroomheit, na vêel ſmart,
Onthaelt u met een danckbaer hart,
Opgaende Zon van 't droeve Europe!

57 *Het Neêrlant:* ongewone, doch taalkundig onberispelijke uitdrukking. Maar V blijkt hiermede de Spaansche Nederlanden te bedoelen Vergelijk vs 1 hierboven, vs 16 van 't volgende byschrift en vs. 15 van de daarna volgende *Lijkklaght*, waarin hy van *het Konings Neerlant* ſpreekt
60 Het beeld van een donker onweer, dat voor een uit het *Oosten* opkomende Zon verdwijnt, is in dit dichtſtuk cierlijk volgehouden

---

Nog ſchreef hy by de afbeelding van Don Jan deze regels:

OP

ZIJN KONINCKLIJCKE HOOGHEIT,

D. JOAN VAN OOSTENRIJCK.

Wie zagh de Deught zoo heerlijck oit naer 't leven,
Zoo vroegh dus rijp, zoo jongk in top van eer,
Als daer ze komt met haer gevelde ſpeer,
Voor Valencijn, door 's vyants legers ſtreven!
Dus hanthaeft hy, vol moedts, zijn Vaders kroon
In Nederlant, Longone, en out Sicilje,
En Catalonje, en Napels, daer Caſtilje
Nu vaſter zit en vreedtzaem op den troon.
Waer OOSTENRIJCK dus opdaeght, met zijn hoope,
Daer vlught Gewelt en Oproer uit Europe.

7 Don Jan had onderſcheidene bewijzen van zijn kloekheid geleverd, en o. a. in 1647 het oproer te Napels beteugeld en het gezach van Spanje aldaar bevestigd.

Onder hen, die, by het ontzet van Valencijn, aan de Spaanſche zijde gevallen waren, behoorde ook Don Antonio de Gamarra, zoon van Don Eſtevan de Gamarra, Gezant des Konings van Spanje by de Staten. Deze zonden Huyghens by hem om den rouw te beklagen, en Vondel deed dit laatſte met het nevensgaande gedicht:

LIJCKKLACHT

OVER

D. ANTONIO DE GAMARRA,

KOLONEL VAN EEN REGEMENT PAERDEN,

ZOON VAN ZIJN EXCELLENTIE

D. ESTEVAN DE GAMARRA,

Ridder van St. Jakobs Orden,

KRIJGHSRAET, EN ALGEMEEN VELTHEER VAN ZIJNE KATHOLIJCKE MAJESTEIT, SLOTVOOGHT VAN GENT, EN GEZANT BY DE HOOGE MOGENDE HEEREN STATEN DER VEREENIGHDE NEDERLANDEN.

OSTENDENT TERRIS HUNC TANTUM FATA.

Nu leght onze oorloghsbloem
Antonio, die brave, heden
Verwelckt, ontijdigh afgeſneden
Van 's levens ſtruick. O roem
En ongewiſſe ſchijn van 't leven,
Geen eigendom, maer leen,
Den goên en quaên gemeen,
Terwijl de vroomſten d' eerſte ſneven!
Dit hooft van zoo veel volck,

OSTENDENT TERRIS, ENZ.: d. i.: „het noodlot zal dezen niet dan maar voor een korte wijl aan 't aardrijk vertoonen." Zie *Aen.* VI, 869, waar 't op Marcellus ziet, en *Virg. in Ontr.*, Deel V blz. 272.

9 *Dit hooft van zoo veel volck* voor „deze bevelhebber van zoovele krijgslieden." De uitdrukking is echter noch dichterlijk, noch gelukkig; daar ze eer aan een „bendehoofd" doet denken, dan aan een „kolonel."

Een ſlaghpen aen den rechten vlogel
Van 't maghtigh heir, zagh kling noch kogel,
Piſtool, noch ſpeer, noch dolck,
Noch wallen aen, noch krijghskornetten,
Om met zijn dappre hant
Het Konings Nederlant,
Voor Valencijn, by nacht, t'ontzetten.
Zoo komt de jonge leeu,
Voor zon, uit zijnen leger brullen,
Woeſtijn en wildernis vervullen
Met zijnen nuchtren ſchreeu.
De voncken branden uit zijne oogen.
Het felſte tigerdier
Moet zwichten voor dat vier,
En deizen, waer hy komt gevloogen.
In zulck een' gloet en ſchijn
Verſcheurt hy vaenen en geleden
Des vyants, die, dus overſtreden,
De zwangre karrabijn
Quam op zijn' boezem los te drucken,
En ſchoot hem d'arrempijp,
Te vroegh ten oorlogh rijp,
In 't barnen van dien ſtorm, aen ſtucken.
Zoo baent hy Ooſtenrijck
Den wegh ter ſtede in met zijn benden,
Die over 's vyants neêrlaegh renden.
Gamarra, 's vroomen wijck,
Ghy ſterft voor uwen ouden Vader
Te jong, die aen de Kroon
Zijn eenigh pant, en zoon,
En erfgenaem (wat raeckt hem nader!)
Zoo milt ten beſten geeft,
En ſpreeckt, al ſchreit het lant om 't deerlijckſt:
„Dus offer ik mijn bloet op 't heerlijckſt:
„Hy ſtorf geenzins, maer leeft."
De brave Pallas quam Evander
Dus t'huis van zijnen toght,
Eer Troje prijs bevocht,
En won met zegenrijcken ſtander:
Maer dees Kornel verwon,

10,11 ***Een ſlaghpen aen den rechten vlogel Van 't maghtigh heir:*** deze fraaie en ſchilderachtige uitdrukking vergoedt dubbel wat de vorige te wenſchen overliet. De aanvoerder eener ruiterbende by den rechter vleugel kon in der daad een *ſlagpen* aan djen *vleugel* genoemd worden.

15 ***Het Konings Nederlant*** voor „de Nederlanden, die onder den Koning (van Spanje) ſtaan," in tegenſtelling met. „het vrije Nederland."

19 ***Uit zijnen leger: leger*** wordt hier ni t menn gebezigd, als men by een oppervlakkige lezing denken zoû, maar ſtaat in abl. Zoo b. v. *met den zwaarde, van den paarde*, enz.

45 ***Pallas:*** de zoon van Evander. — Zie *Virg in Onr.*, Deel V, blz. 301. 307, 637.

Zoo lang voor 't ſterven en doots vlaegen,
Zagh eerſt de zege in 't velt opdaegen,
En rijzen met de zon.
Och, had het lot der ooreloogen
Dien trouwen Helt geſpaert,
En, naer zijn vaders aert,
In 's vaders ampten opgetoogen;
Wat vruchten had het Rijck
Genooten, noch een ry van jaeren!
Beſtroit met onverwelckbre blaêren
Dit zegenwaerdigh lijck.
„Al wat ter weerelt leeft is ſterfelijck.
„Het lichaem ſmilt, als was:
„De zerck beſtulpt onze aſch:
„De Deught alleen is onbederfelijck."

Op den laatſten July van dit jaar was het een eeuw geleden, dat Ignatius de Lojola, Stichter van de orde der Jezuiten, geſtorven was, welke gebeurtenis in de kerken der Roomsgezinden, althands voor zoo verre die bediend werden door Priesters der Societeit, plechtig werd herdacht. Vondel, als wy weten, zeer aan die Orde gehecht, kon niet nalaten, een voor hem zoo belangrijk herinneringsfeest te bezingen, wat hy in den navolgenden fraaien lierzang deed.

OP

HET EEUGETYDE

VAN

DEN H. VADER

IGNATIUS DE LOIOLA.

MISSUS IN IMPERIUM MAGNUM.

Nu komt het vrolijck Eeugety
Van helt IGNATIUS ons leeren
Den ongelijcken ſtrijt van Heeren
En knechten tegens hun party.
Hoort wacker toe, en ſlaet uwe oogen
Op dees ſlaghordens, die hy ſtelt
En plant, een ieder in hun velt.
Hy geeft u keur van oorelogen.
De Vorſt der helle ſlaet de trom,
De groote Vorſt des hemels mede.
Wie zich verbinden wil by eede:
Men geeft u keur van Heerendom.
Verkieſt de Maen, die licht verandert,
Het merck van 't heiloos helſch geſpuis:

MISSUS IN IMPERIUM MAGNUM: d. i.: „in een groot rijk gezonden." Zie *Aen.* VI, 813.

1 volgg.: De aanhef van dit gedicht ſlaat op Lojolaas vroeger leven, dat hy aan het Hof van Ferdinand den Katholieke in ydelheid en lichtzinnigheid doorbracht.

3,4 *Heeren En knechten:* te weten, die niet *met*, maar *tegen* elkander ſtrijden, en alzoo over en weder elkanders party zijn. Dat door de *Heeren* hier „God en Kristus," door de *knechten* daar-en-tegen de „Machten der Hel" verſtaan worden, blijkt uit het vervolg, — zonder hetwelk dit begin onverſtaanbaar ware.

12 *Heerendom:* een vreemd luidend woord, maar even goed als „engelendom, jodendom." Over den uitgang *dom* en zijn beteekenis zie HUIDECOPER, *Pr.*, D. II, blz. 484.

13 *De Maen:* het veldteeken der „Turken," en dus, in Vondels oogen, ook dat des „duivels."

Of volght met yver 't heiligh Kruis,
En Chriftus zegenrijcken ftandert.
De loon is ongelijck. De doot
Is 's afgronts loon, na laftigh ftreven:
Maer JESUS fchenckt het eeuwigh leven
Zijn' foudenier beproeft in noot.
Hoe ydel quyten 's afgronts flaven,
Geketent van den duiftren nacht,
Zich in dien oorlogh, op hun wacht,
Verblint door glimp van valfche gaven!
Wie dus bedrogen, zucht en hoopt
Op 't hooghfte goet, wort met verlangen,
In 's grooten Heilants dienft ontfangen,
Indien hy ruftigh overloopt.
Zoo vliet LOIOLE uit 's weerelts benden,
En wiffelt wijs den wapenrock
En 't flaghzwaert om een py, en ftock.
Hy gort een' zack om zijne lenden.
Hy voert godtvruchtigheit en tucht
En letterwijsheit in de fteden,
Verdrijft de woefte en wilde zeden,
En duifterniffen van de lucht.
Nu ziet het Roomfche Rijck Godts vaenen,
Op deze kercktrompet, zoo hoogh
Gevloogen, als geen arent vloogh,
In Ooft en Weft, by d' Indiaenen.
De kercken rijzen, nieu gebout,
Tot aen de lucht. Ontelbre zielen
Verhongert voor het Manna knielen,
Dat eeuwigh haer in 't leven houdt.
De zekerheit des heils, daer boven
Te fmaecken, buiten zielgevaer,
Ontbeert hy gaerne, om Godts altaer
Te bouwen, hier van elck verfchoven.
Zoo wenfchte Mofes uit Godts boeck
Gewifcht te zijn, en wettige orden.
Zoo wenfchte Paulus zelf te worden,
Om Jakobs zegen, ieders vloeck.

17 *De loon:* vr., als meermalen.
25 *Wie dus bedrogen*: d. i., „wie, na het ydele van 's waerelds goed en beloften te hebben leeren kennen."
40 volgg. Vondel kent hier aan Loiola al de verdienften toe, die zijn orde zich later verworven heeft. In een eeuwdicht op haar ftichter was dit den dichter dan ook wel vergund.
45-48 Verftа: „Om Gods eere te vermeerderen, zoû Ignatius des noods zijn eigen gelukzaligheid hebben opgeöfferd." Het gezegde klinkt vreemd, zelfs eenigzins profaan, doch vindt zijn opheldering en rechtvaardiging in de vervolgens aangehaalde woorden van Mozes en Paulus.
48 *Verfchoven* voor „veracht," als meermalen.
49,50 T. w. na de aanbidding van 't gouden Kalf. Zie *Exod.* XXXII. 32.
51,52 Zie *Rom.* IX 3.

Gelukkigh zagh hem Pampelone
  Gefchooten, en in 't hart gewont
  Van zuivre liefde, om dus gezont
Te dienen, onder 's hemels kroone:
  Nu ftraelt hy uit de wolcken neer
Met eenen glans van grooter waerde
Dan Nerius dit' hooft op d' aerde
  Van licht omfcheenen zagh wel eer.
Ghy die ftantvaftigh hebt geftreden,
  Waer 't godlijck heir de trommels roert,
  Dat JESUS naem in 't vaendel voert,
Befchut uw benden hier beneden.

53 *Pampelone:* Loyola werden by het beleg van Pampelona beide beenen zwaar gewond. Uit ydelheid liet hy het eene been, dat niet goed gezet was, op nieuw breken om het weer recht te krijgen. Terwijl hy met deze tweede beenbreuk te bed lag, kwam de gedachte by hem op zijn bezittingen onder de armen te verdeelen, ridder der H. Maagd te worden, en zich verder aan werken van heiligheid te wijden.

59 *Nerius:* Filippus van Neri, een Florentijner, die, te Napels tot den koophandel opgeleid, dezen vaarwel zeide en zich op zijn acht en dertigfte jaar in den geestelijken ftaat begaf. Hij ftichtte te Rome de kongregatie der Priesteren van het Oratorie, en ftierf op den Sakramentsdag van 't jaar 1595, in tachtigjarigen ouderdom. In 1627 werd hy gekanonizeerd door Paus Gregorius XV. Zijn naarftigheid in het gebed was fchier ongelooflijk, en hy bracht fomtijds veertig achtereenvolgende uren daarin door. Misfchien zal by een dergelijke gelegenheid de verrukking hebben plaats gevonden, waarin hy Ignatius verfchijnen zag, 't hooft van licht omftraald, ten zij dat de woorden *op d' aerde* moeten aanduiden, dat hy hem by zijn leven aldus ontmoette. 't Blijkt intusfchen ook hier wederom, wat al byzonderheden, welke men niet of naauwlijks by fchrijvers aantreft, aan V. bekend waren

NALEZING

EN

AANTEEKENINGEN

OP HET

ZESDE DEEL.

NALEZING EN AANTEEKENINGEN.

Blz. 3 HENRIETTE DE BOURBONS ONTSTELDE GROOTMOEDIGHEIT. — Van dit gedicht, en het volgende op blz. 5, verfcheen ook nog een uitgave in kl 4o.„ waarin echter een vaersjen op *de Koningh-dooders van Engelandt* voorkomt, geheel verfchillend van dat van Vondel op blz. 7 en aldus luidende

Is dit de Godts-dienſt, die de *Koningh* fcheen te weeren?
Is dit de Suyverheydt? Is dit *Independeren?*
Ghy kapt de Halfen af, by Paufen maer betrapt,
Dit is een *Rubicon*, by niemandt over-ſtapt.

Roodt van het Heyligh Bloed, geſtort uyt Koninghs Aders,
Haelt vry de *Jooden* in, ghy over-boeſt hun Vaders,
Independents te zijn, dat is *Anabaptiſts*,
't Welck loofer is als 't *Joods*, en loofer als *Papiſts*

Thom ſpeelt het ſpel van *Jan*, het *Monſter-menſch* van *Leyden*
'K ſie Londen noch voor hem een *Kevy* toe-bereyden.
'K ſie *Meeſter Peters*, d' Aep van *Knipperdollinghs* Pots,
Is 't opſen *Engels* niet, haeſt hangen op ſijn *Schots*

Blz. 8, reg. 4, v. b. *Epitaphium van Dr I Dorislaer*, enz — De algemeene tytel van dit fchotfchrift luidt als volgt· *Epitaphium ofte Graffchrift van Doctor Ifaac Dorislaar, ſamenſpraacks wijſe ingeſtelt by de Heer Vraagh-al, ende beantwoordt door den overleden.* In 't Jaer M.D C XLIX — Ter keerzyde van den tytel ſtaet het motto: *An neſcis longas Regibus eſſe manus?* (weet gy niet dat Koningen lange armen hebben?)

Blz 61, reg. 4, v. b. — Als een kurieuze bydrage tot de kennis van het karakter en de zeden diens tijds, laat ik hier een hekeldicht volgen, dat niet van de onaardigſte in zijn ſoort is, en in een verzameling tusfchen andere gedichten van Vondel voorkomt. In allen gevalle zal het verre weg den meesten mijner lezers onbekend zijn

ONBESCHEIJT

OVER DE BELEGERING

VAN

AMSTERDAM.

De heele achterbuyrt die raeckten aen het hollen,
Voor *Lyntje Puttens* deur, daar besje sat met knollen,
Riep *Teunis Tewissen* aen *Ian-oom* over straat,
Wat ben je een *Prince-man?* of voor de *Vrye staat?*
Ick leef en sterf voor 't Landt, sey d' ander buyrman, *Teunis,*
Al wat de vader windt, te minste voor de soun is:
Het *Spaanse juk* was ons te lastig op den nek,
En *Hollandt* is gewent, te fluyten self het hek
Des Vry-gevochten Tuyns. 't Belegeren wel veer fiet
Van *Amsterdam,* ik ken de *Prins* voor onsen Heer niet.
Hy staat om Souverain te zijn, sprak *Smout de Kok*
Dat's *Crime Majesteyt,* sey *Flores* in de klock,
Hy wacht hem voor de gyp, ick vrees het sal hem leet zijn,
Ick hoor se *t' Amsterdam* ten oorlog klaar en reet zijn:
Men mant het *Muyder-slot,* men schanst den *Overtoom,*
Haar schepen zyn met volk al kruyssend' op de stroom
Maar *Maarte Tromp,* sey *Ioost,* leyd met sijn vloot op 't Pampis.
Hoe nader hy de Stadt, hoe nader hy sijn ramp is,
Verstond *Krispijn van Aalst.* Maar *Iean Louys van Luyk,*
Ie croy, dit il, que tromp, hang na *le vent* sijn huyk,
Malheur faut ennemis, geluk maak *bonne* vrienden
Al gingt'er averechts, ick diende dien ick diende
Riep *Sibert brand, de Geus.* O Sinte Maarten help,
Ora pro nobis, och' wy kruypen in een schelp,
Kreet *Valentijn van Hulst* De Staat begint te kraken,
De Spaanschen Ambassaat, die het hem deur gaan maken.
Sprak *Robbert van de Vecht,* och' och' verraat, verraat!
Een yder wapen sich, al eer het is te laat
Wel onbeschoften bloed, wat vlaggen sou'me keeren,
Orangie, of *Borgoens?* Wat's dit voor argeweeren?
Sprak *Trouwe Gilles.* Laas' riep *Teuntje* van'er wiel,
De Prins is Spaans gesint De drommel haal de siel
Die 't Nassouws bloedt beliegt; hy soekt het Land te ruymen
Van die Lands-dieven, die 's Lands middelen beschuymen,
Sey *Iop de Sleenaar Kees* en *Aart van Amsterdam*
Ontkendent. *Wouterbuyr,* den bakker in den Ram,
Die streek sijn knevel op, 't is nu geen tijdt van kijven,
Want soome banden breekt, verlooren zijn de schyven
Wy krygen elck een schulp, en *Willem* d' oegster slikt:
't Is op de Harders eerst, en dan op 't schaap gemikt:

't Vervloekte *Loevesteyn* besluyt alree de beste,
Maar d' ander hoeden wy en Hollands sterke Vesten,
En brave burgery, Soo dwong men *Barnevelt*,
Die trouwen Patriot, en schiltwacht van 't gewelt
O jemy dat's gepraat, sey *Lijntjes* man, de snijer,
Is 't Arminaans gespuys? soo hoorense niet vrijer,
't Is soome *Neeltje Klaas* noch gisteren vertrock,
De Prins wil overal gaan halen uyt den hock,
Wie ergens twist berokt, wie 't Landt oyt heeft bestolen,
Hy eyscht maar rekening Wie heeft hem dat bevolen?
Riep *Klaas de kuyper*, neen, 't leyd op een and're moer,
De *Prins* heeft *Amsterdam* een weynig maar voor snoer,
Om en haar vleugelen, en grootsheyt wat te korten
Dat sal hem uyt sijn stoel ter aarde neder storten,
Verstond *Niclaas de Smit*, och, och! en acht hy niet
Dat *Londen* noch bebloedt van *Karel Stuard* siet?
't Begin was niet soo groot; och, och! is 't hem geen schrikken,
Wanneer hy *Vrankryk* siet van inlandsche oorlog blikken?
Dat gaat de Prins niet aan, sprak *Geurt* van Schravendeel,
Hier heeft geen *Keuning* met sijn *Parlement* krakeel;
Hy voert sijn last maar uyt, gesonden van de Staten.
Hy voert sijn lust maar uyt, te dwingen met soldaten
Ons, die, met gelt en goedt, in oorlog en in vreê,
Het Landt besenuwden, sey *Iochem*. Wee, ô wee!
Riep ouwe *Peetje Klaas*, och, och! me maakt vast 't voetpad,
Om ons in deuse vre'e te setten in een bloedtbadt.
Geen Spangiaart was soo quaad, och dat ick dit beleef.
Och! 't is om ons te doen, sey *Otje*, en se keef
Soo op de vrome Prins, dat *Lammerts-seun*, den drayer,
Flux van de solder quam; hoe, seyd hy, daar me vayer
Sen leven voor verliet, het steunsel van ons Land,
Wort die van dit gebroed, *Ian hagel*, uytgebraat;
Om dat hy haar begeert, die met de vyand heulen,
En met den *Portugees*, *Brasilie* doen versmeulen?
Mijn bloed is voor de Prins, en vuysten voor die lust
Soo wierd den troep gescheurt, en 't praat-school wat gesust

Het graauw dat meldt sijn hart, en hartelijk verlangen,
De Burgery versucht, met nat-bekrete wange,
Want Godsdienst, en 's Lands Staat,
Geen spotten toe en laat.

Blz. 65, Op het Tafelzilver, enz. — In een allegorische voorstelling, door den Pseudo-dichter Govert Bidloo tot hulde aan Vondels nagedachtenis vervaardigd, en waarop ik te zijner tijd zal terug komen, wordt gezegd, dat aan Vondel door verscheiden Vorsten giften *verdienstelijk* werden geschonken, o a.

Van koning Christiaan, Vorstinne Medicis,
Van Keule, *Ments en Trier*

Men kan hieruit afleiden, dat onze dichter voor 't vaers op het Tafelzilver, het eenige dat hy aan den Bisschoppelijken Keurvorst opdroeg, een vereering ont-

fing — Of daar echter op ftaat wat wy by Brandt lezen [1]. „Zeeker geeftelijk Keurvorft, dien ik my fchaam te noemen, befchonk hem, over 't opdraagen van een treffelijk gedicht, met arme *vijftien* of *zestien* guldens," dan wel of Brandt een der andere Keurvorften bedoelde, is my niet bekend. Zeker was de gift niet *verdienftelyk* te noemen

Blz 67, reg 14, v o *Cornelis Mufch* — In een verzameling, die de authentieke drukken van een menigte van Vondels gedichten bevat, vindt men de beide navolgende fchimpdichten op den Griffier Musch, welke door den Verzamelaar waarfchijnlijk voor het werk van onzen dichter gehouden werden Ik geef ze hier alleen om er den lezer mede in kennis te brengen, zonder my omtrent de herkomst aan eenig oordeel te wagen

1) Vondels Leven, blz 86

GRAF-SCHRIFT

AEN DEN GRIFFIER

MUS.

Mus was foo vol van Gout als eenigh Ey vol zuivel,
Maer is op 't onvoorfienft gevaren voor den Duyvel
Wat baet nu gelt of goet? Daer leyt het rijcke Beeft,
En wacht na Thibouts siel en Aertfens fwarte geeft
Al gaet hy naeckt op 't ys in defe winter-tijdt,
'K meen evenwel zijn siel in 't minft geen kou en lijdt.
Daer leyt het Hooren-beeft begraven in het zandt,
Die levend was, en ftorf den grootften Dief van 't Landt

GRAF-TEYKEN

OVER DE DOODT

VAN

CORNELIS MUSCH,

GRIFFIER VAN HARE HOOG. MOG.

Wat wongders en wat nieuws, de Delvenaars met troepen,
In d'ouwe Prince Kerk, op *Karfpar-Koenes* roepen;
't Was welkom *Ian de Smit,* wat heb je nieuws van daag?
Hoe, komje met de fchuyt van eenen uyt den Haag?

De *Griffier Musch* is doodt; was 't antwoort· wat gantsch lijden,
Is 't meug'lijck, is hy doodt? riep elk om seerst, de tyden
  Zijn vol van nieuwigheyt: Doe sturf een diefsche Mier,
  Geen Musch, maar Raven, ja Griffoen, en geen Griffier,
Sprack onbeschofte *Kees*, die 't bloedt soog uyt de aëren
Van d'arreme Gemeent. Al sachjes, wilt bedaren,
  Sey *Iakop* met sijn muts, wie is een slaaf om sunst?
  En mayen in den oegst is ver de beste kunst:
De stuyrluy staan aan landt, want soo een last te dragen
Heeft vry sijn arrebeydt, wie souw geen loon behagen?
  Hy was te bijster sly, en maakten 't al te bont,
  Men seydt, hy heeft geschraapt wel tachtig tonne gout,
Sprak *Aart van Gelder*. Maar *Klaas Waal* sey, se heb wel durve
Daar heur maar toehoor een, wel hondert eysch. verkurve
  Wy 't soo, me hing ons op. Jou rotsak snoerje bek,
  Sijn loon was onbepaalt, sey *Ioris* van de Lek,
Hy vischten op sijn Ty. Be, 't es kalumnieren,
Sprak *Gerrebrant* de *Klerk*, dit graauw derf alk blameeren.
  Gangs wongde hy liegtet niet, gangs kraft 't is al te waar,
  Men mag wel segge nu (hier *Aaldert kringe vaer*)
De groote laatme los, en kleyne dieven hangdme;
De groote toovenaars zijn vry, de kleyne brangdme
  Dat me je aan bankroetiers rondom in elke Steê,
  Maar die heur ook bedroog, geen sond daar aan en deê.
Ja lest sey *Maaliert Ians*, den Deken van de Snijers,
Was hem een Boer te gaauw, want voor een sak met Rijers,
  Gaf Friesche Schellingen, met rijers in de munt.
  Kik had den brue daar van, by loy 'ten was geen stunt,
Soo honbeschaamden Vent eens lustig uyt te strijken,
Sprak *Thomas* van der Veer. Dan souwje sitte kijken,
  Hit spit in d' asch gewent, 't proces geheel verbrot:
  't Is last me Nicht gebeurt, (sey *Dirk* in 't *Hanekot*)
Die onder sijn Komys al 't heure stondt te beuren,
Daar was geen gelt by kas (gaat daar) sy komt met treuren
  By een deur-slepe vel, daar maaktse mee verding,
  Verliest een groote som, en self die vacht ontfing
De penningen by hem, diese haar met recht was schuldig.
Ba julder zijt te sot en redeloos verduldig:
  't Is wonder dat de Staat, die stukke duldt en lijdt.
  Ja *Thomas*, sey *Reynier*, sy zijn haar vrydom quijt,
Men heeft een kaperson haar op de neus gaan setten.
De wraak-lust socht daar op de oorsaak te verpletten,
  Deur snoode kuypery, daar staatsucht onder vischt,
  Elk is een kreatuyr van d'een of d'ander, mist
De voortgang van dit werck, men roert de Previledien,
Men roeyt Stads kisten om, en yder weet remedien
  Ten beste van de Staat: de blinde sien nu sneeg:
  De domme-krachten zijn vernuftig: straat en steeg
Staat overeyndt: men wil dat recht in mainteneeren.
Is dat niet plicht en eedt? sey *Pouwels*, lien met eeren
  Sien op haar decedente en kindere profijt.
  Die sich met 't recht bemoeyt, die raakt sijn recht licht quijt,
Indien hy 't recht eens mist. 't Is sotheyt in de vryheydt
Te twisten om de vree. Wanneer men leeft in blyheydt
  Te reppen van krakeel. Wat roert ons Schrift of Keur,

Als alles groeyt en bloeyt, in onverwenſbre fleur.
Wat my belangt byget, ſey *Roelant* van *Vyanen*,
'k Verſta die 't muyt-vuyr ſtookt, in ſtille onderdanen,
Is waart te zijn gebrandt. Neen, ſey *Aart* van den Briel,
Schoolmeeſter van de Stadt, 't conçept dat heeft een ziel,
Hier blijkt den Hemel ons te wonderlijk beſint heeft,
Soo dat de ganſche Staat oogſchijnlijk voor de windt ſtreeft
Siet and're Rijken aan, hoe *Napels* plaſt van bloedt,
En 't vuyr by na noch ſmeult in 't onrechtvaardig goedt,
Die Heeren die vol trots in haren woecker blonken,
Zijn achter ſtraat geſleept, en in haar bloedt verdroncken.
Hier is de man nu doodt, en alles blijft in ſtilt.
Gleyn Klaaſſen metſelaar ſey, maar men hoorde mildt
Aan yder een rondom, die 't toekomt, uyt te deelen
Dien woecker. wie ſouw dan meer luſten ſoo te ſteelen?
Jan Heyn van *Rijſwijck*, neen, 't was beſt men 's Lands kantoor
Opvulden met dat goedt. Maar *Tijs*, en *Klaas*, en *Floor*,
Wech, wech, den brandt daarin, geſtole goedt bedijdt niet,
Voor eerſt (Godt dank) genoeg is 't, dat men 't Landt bevrijdt ſiet,
Van deuſe menſche-plaag. Soo wort de doode *Muſch*
Gehekelt van 't gemeen, op ſchuyt en wagen. Dus
Te rijen op de tong, ſouw yder doen verſtelt zijn.
Die eerlijck leven, van geen laſteraars gequelt zijn.

Blz. 68. Grafschrift op een musch. — Van dit hekeldichtjen komt een andere lezing voor in den *Bloemkrans van Verſch. ged.*, welke ik hier laat volgen:

GRAFSCHRIFT

OP

EEN MUSCH,

WAARIN KATULLUS, JOHANNES SECUNDUS, BARLAEUS, HOOFD, VONDEL &c. NAGEVOLGT.

Hier leit de Hofmuſch nu en rot,
Zy broede ſlangen in haar pot;
Lijceſter en Duc d'Alb's gebroed:
Zy ſcheet de vrijheid op de hoed,
De ſchoonſte Steden op het hoofd,
Zij ſchon en at al 't lekker ooſt;
Zij pikten, zonder ſchrik of ſchroom,
De ſchoonſte kerſſen op den boom,
Zij vroeg na kluid-boog, klap, noch knip;
Zij kon de Moolek op een ſtip;
Zij vloog de Meeſter van de hand,

En ſpeelde met de macht van 't Land;
Zij berſten aan een Spinnekop
Dewijl zij dronk, en ſprak, Dit ſop
Bekomt my zeker niet te wel;
De reſt geeft *Aarſſen* en *Kapel*

Men ziet dat taal en ſtijl hier zoo zuiver niet zijn als in den lateren druk De byvoeging van Vondels eigen naam by die der andere ſchrijvers in het opſchrift, is in de 4o. Uitgave ten onrechte weggelaten Zy kenſchetst juist den geestigen hekeldichter, die daardoor den ſchout en zijn knechts het ſpoor bijster wilde maken.

Blz 72. DE BICKERS IN MARMER. — Dit ſtuk zag het eerst het licht in plano formaat Onderaan bevinden zich de byſchriften *op de Marmerbeelden van de Heeren Bickers*, welke in dit Deel op blz 71 zijn geplaatst; de twee byſchriften op de *afbeeldingen van de Bickers*, het gedicht van JAN VOS, getyteld *Herſtelling van de E E Heeren Bickers*, dat *aen de Blockhuizen van Amſterdam*, (blz 61), en de Byſchriften op den *Gedenckpenning van den Overval* en *Afval*, (blz. 77), kwamen mede het eerst in plano uit, zonder naam van uitgever en jaartal

Blz 74. RAETSEL — Onder dit ſpotdicht ſtaan in den *Bloemkrans van Verſch Ged.* de letters P. L., dat *Pro Libertate* beduidt en een van Vondels anagrammen was. By hetzelfde ſtukjen ſchijnt nog het tweeregelig rijmpjen te behooren, dat er in denzelfden bundel vlak onder geplaatst is en aldus luidt

Wat koſt vond Koſter in 't ontleden van ons Kalf?
Drie duivels, Alençon, Leiceſter en Duc d'Alf

Met *ons Kalf* wordt de jonggeſtorven Prins bedoeld, en door Koster de ons bekende geneesheer en vriend van Vondel, die voorgeſteld wordt als houdende de lijkſchouwing van den overledene.

Blz. 75. DE MONSTERS ONZER EEUWE. — Hiervan heeft men een uitgave in langw folio, zonder naam van uitgever en jaartal

Blz. 79. reg. 9, v o. — In den meermalen door my aangehaalden bundel, getyteld *Verſcheyde Nederduytſche gedichten*, Amſt., Lodewyck Spillebout, 1651, komen, onder den algemeenen tytel van *Op de laetſte tocht van Prins Willem*, de navolgende ſtukken voor:

De Monſters onſer Eeuwe
Op d' oproericheit van Maximiliaen Teeling.
Blijſchap over de verloſſing van Amſterdam
De Bickers in Marmer
Byſchrift op hunne Marmerbeelden.
Byſchrift op d' Afbeeldinge van den Heere Andries Bicker, enz.
Op den Heer Cornelis Bicker, enz
Herſtelling van de E E Heeren Bikkers
Bynamen der Blockhuizen
Aen de Blockhuizen van Amſterdam.
Vertrooſtinge over de Doodt van Zijn Hoogheit

Onder welk laatſte gedicht in een exemplaar van genoemden bundel in drukletters geſchreven ſtaat P. DE GROOT. Het ſchijnt dus, dat een der vroegere eigenaars van het oude boekjen omtrent de herkomst van het ſtuk zeker ingelicht is geweest In een ander exemplaar, dat, naar luid eener aanteekening van een

bibliograaf, in eigendom toebehoorde aan Roemer van Wefel, (zie de aant op blz. 128 hierachter) en thands in het bezit is van den Heer C M van Gogh te Amfterdam, vindt men onder verfcheidene anonyme gedichten de namen der vervaardigers door Van Wefel eigenhandig gefchreven, en zoo ook dien van De Groot onder de Vertroosting. Hierdoor vind ik my in myne beweering, dat het ftuk onmogelijk van Vondel kan zijn, nog verfterkt

Blz 88. ANTWOORT AEN DEN PAEPSCHEN POEET, ENZ — Behalve dit rijmpjen kwamen er nog onderfcheidene gefchriften uit tegen Vondels hekeldichten op Maximiliaan Teelinck en o. a een getyteld · *Defenzie ofte antwoort op alle de lafterlycke, Godloofe fchriften, en Pafquillen, die dagelycx uyt komen, en onder de Gemeynte geftroyt werden · tegen goede* Regenten, *ende eerlycke* Predikanten, *als infonderheyt, tegen* D. Lotius, D. Teelinck, D. Goethals en D. Sterremont Tot Rotterdam, Gedruckt by Jacob van den Viver, Boeckverkooper in de Wageftraet, Anno 1651 — Achteraan bevindt zich het navolgende Kreupeldicht tegen Vondel

MONDSTOPPINGE

AEN

DEN LEUGEN-LASTERAER

VAN

DEN EERWAERDIGEN, GODTSALIGEN ENDE RECHT VREEDLIEVENDEN

MAXIMILIAEN TELING,

DIENAER CHRISIT IN DE GEMEENTE TOT MIDDELBURG

Wie braakt dit Goddeloos gefchreeu
Op den vreed'lievend' vromen Zeen
Doet dit de *Paepfchen Lafter-Geeft*,
Ai! had dat fpook maar ftil geweeft,
Want iffer oit oproericheid?
Van haar is d' eerfte fteen geleit
Is oit of Stad, of Vorft, of Land
Ter neêr geworpen, en van kant
Geholpen; iffer bloed gequift,
En Land en Steden opgehift?
Het komt van 't Roomfch gebroet,
Die ook door Lering d' oproer voedt.
Of komt het van den *Arminiaan?*
Wel wat wil die Gods Dienaer fmaên?
De oproer is fijn befte werk,
In Land, of Stad, of in de Kerk.
Van Princen moord heeft hy verftand,

Al was het felfs fijn Predikant [1])
Oft is het *Menno?* die dit feit,
Is hem vergeten 't Munfters feit?
Oft Amfterdamfche naakt gefpuis?
Hy gae op 't Amfterdamfch Stad-Huis,
Hoe ook de oproer by hem woont,
Dat heeft hy onlangs wel getoont,
Als hy dien Vorft (die ruft by God)
Met fchimp en lafter heeft befpot,
Daar doch foo fnoden Goden vloek
Wel klaar verbiedt Gods Heilig boek.
Doch 't komt licht van een Baftard-Chrift, [2])
Of halve Iood, oft Atheift,
Een Simei, die den David vloekt,
Een monfter, die niet anders foekt,
En daar fijn befte werk van maakt,
Dat hy fijn gal op dien uitbraakt,
Die God, of Godes Kerk bemint,
Een roede Gods, een Duivels kint

Ut ex omnibus palam eft.

1) Slatius.
2) Vondel

Blz. 100. Bisschoppelijcke Staetsi der E Heeren Karolus en Andreas, gewijt tot Bisschoppen van Brugge en Roermont. — Dit ftuk kwam het eerst uit in gr folio zonder naam van uitgever. Waarfchijnlijk waren deze en dergelijke afzonderlijke uitgaven van gelegenheidsgedichten alleen beftemd om aan vrienden en kennisfen rondgedeeld, en niet om algemeen verfpreid te worden

Blz. 114. Op het verbranden van 't Stadthuis van Amsterdam. — Van dit ftuk beftaat een uitgave in plano, zonder naam van uitgever en jaartal.

Blz. 118. Edipus ofte Teeckentolck van den E Heere Athanasius Kircher. — Dit ftuk kwam het eerst uit in plano, zonder naam van uitgever en jaartal.

Blz. 125, vs. 9 — Orlanden — Orlandus Lasfus, of beter Roel de Lattre, te Bergen in Henegouwen omftreeks het jaar 1520 geboren, toonde reeds vroeg een buitengewonen aanleg voor de muzijk, en werd, na zich een tijd lang te hebben opgehouden in Siciliën en te Milaan, waarheen hy Ferdinand Gonzaga gevolgd was, eerst te Napels, toen te Rome, als Kapelmeester beroepen. Hy doorreisde later Frankrijk en Engeland, hield zich een tijd lang op te Antwerpen, en werd toen aan 't Hof van Beyeren beroepen, waar hy, by de Hertogen Aelbrecht en Willem, als Kapelmeester in dienst bleef tot aan zijn dood, die in 1591 te Munchen plaats had. Hy vereenigde theorie met praktijk, en liet een aantal werken na over de muzijk *C'étoit*, zegt van hem Du Verdier, *le plus excellent musficien qui ait été avant lui, il femble avoir feul dérobé l'harmonie des cieux pour nous réjouir fur la terre furpasfant les anciens, et fe montrant en fon état la merveille de notre tems.*

Wie meer van hem verlangen te weten, verwijzen wy naar het belangrijke bericht hem betreffende, door M. de Ring geplaatst in den *Mesfages des fciences historiques et archives des arts de Belgique*, 1850, blz. 161.

Zie ook hiervoren blz 675; vs 512

Blz 128 — Aangaande Roemer Visscher en zyne dochters zijn my na het afdrukken van het hier vermelde nog de navolgende byzonderheden ter kennisse gekomen.

In de eerste plaats is my door myn geachten vriend, den Heer Mr. G. van Leeuwen, te Alkmaar, inzage gegeven van een berymden brief onder hem berustende, waarby Roemer of Romanus Boot van Wesel aan den bekenden Predikant en Dichter Vollenhoven eenige narichten geeft aangaande zyne naaste betrekkingen De brief luidt aldus.

AEN

DEN HEER

VOLLENHOVEN.

Vollenhoven,
Die van boven
Af tot onder in de Bron
Sijt doorweijckt van Helicon;
't Geen ick vinden
Van mijn vrinden
Haer geboorts- en sterwenstijdt
Kon, naer aengewende vlijt,
Gaet hier neven.
Kan ick geven
Noch iets anders daar uw Vriendt,
En Gy mede sijt gediendt:
Dat V lieden
Maer gebieden
Die 't sal achten gunst en eer
Naer te komen uw begeer. *Romanè*

R van Wesels 1679

27 January 1679"

De narichten zelve luiden als volgt:

„Roemer Visscher, Amsterdammer, is geboren in den jaere 1547, aldaer gestorven ende begraven 1620.

Syne oudtste Dochter Anna Roemer Visschers, tot Amsterdam geboren den .... 1584.

Getrouwt met de Heer Dominicus Boot van Wesel, op den 11 Feb. 1624
Overleden tot Alckmaer den 6 December 1651. Heeft naergelaten

Mr Roemer ofte Romanus van Wesel s. V L. en advkt, in den Hage, geboren den 27 Feb. 1625.

Truitjen Visscher, geboren 1588, getrouwd 29 Mei 1609 met Claes van Buyl, oud 24 jaren, wonende op het Water

Maria Teffelfchade Roemer Vısfchers D. geboren den 25 Martıı 1596, getrouwdt aen de Hr. Allart Crombalch 1623, wonende tot Alckmaer, naer haere kinderen Wed. tot Amfterdam, overleden den . . . Juny 1649

Men foude tot Amfterdam noch naerder befcheydt desaengaende misfchien connen uytvorfchen by Juffr Elıfabeth van Buyl, wed van Sr Jeurıaen Voscuyl, die een dochter is van Geertruydt Roemer Visfcher ende Nicolaes van Buyl, in fijn leeven Subftituyt Schout tot Amfterdam

„Dient tot onderrichting"

Uit deze opgave vind ik bevestigd wat ik Deel II, blz. 192 en IV, blz 5 heb gefteld, dat namelijk Roemer Visfcher Amfterdam niet — dan wellicht tijdelijk — met ter woon verlaten heeft, en aldaar geftorven is Wel beftaat, volgends narıcht van den Heer Van Leeuwen, te Alkmaar de overlevering, dat Roemer er zoû gewoond hebben, ja wijst men er zelfs het huis in de Langeftraat aan, dat hem tot verblijf zoû hebben gediend, terwijl zich ook de kennismaking van de beide zusters Anna en Tesfelfchade met haar toekomftige echtgenooten daaruit verklaren laat; maar aan den anderen kant ftrekt de omftandigheid, dat Roemer niet alleen te Amfterdam overleden is, maar dat ook zijn dochters aldaar gevrijd en getrouwd zijn in het ouderlijke huis, tot genoegzaam bewijs voor mijne ftelling, dat zijn verblijf te Alkmaar niet anders dan (als ik reeds zeide) tijdelijk is geweest.

Omtrent dat trouwen zijner dochters zijn my door mijn vriend Scheltema de navolgende uittrekfels uit de puiboeken verftrekt·

„ „Puiboek van Amfterdam
No. 9

„1 November 1623 Compareerden voor Claes Pietersz en Cornelis Schellinger, Allart Jansz. Krombalch van Alckmaer, geen ouders hebbende, geasfifteert met fijn fwaager Dirck Jansz. Quitingh, woonende tot Alckmaar, alwaar de gebooden mede gaan, met Tesfelfchaa Visfchers, out 28 jaaren, geen ouders hebbende, geasfisteert met Truytie Visfchers, haar fuster, op de Gelderfe Kai

„(Get) Allart Jansfoon Crombalch. Tesfelfcha Roemers Visfchers

Hetzelfde Puiboek.

„12 Janwari 1624. Compareerden voor Cornelis Schellinger en Adriaen Raep Dominicus van Wefel, out 38 jaaren, woonende op de Wieringerwaart, alwaar de gebooden meede gaan, met Anna Roemers Visfchersdr, woonende op de Gelderfe Kay, geasfifteert de bruygom met Jacob Bicker, en de bruyt met Truytie Roemers, haar fuster.

(Get.) D v. Wefell. Anna Roemers"
1624

Ook deze ftukken bevestigen hetgeen door my herhaaldelijk is gezegd, dat de beide zusters het huis van haar vader op de Gelderfche Kaai zijn blijven bewonen. Ook het bruiloftsdicht van Hooft, de vaerzen die Huyghens voor en na die bruiloft aan Tesfelfchade fchreef, en het antwoord van Hooft daarop (een en ander opgenomen in mijn „Mijmeringen over Amfterdam", te vinden in den Almanak „Holland", jaargang 1861) bevatten, nadere aanwijzingen aangaande de plaats, waar dat huis gelegen was

Van een anderen kant blijkt, dat ik dwaalde, toen ik, Deel II, blz. 209, Anna Roemers voorftelde als haar man naar Dordrecht volgende Dominicus Boot van Wefel was wel afkomftig uit een Dordtfch geflacht, doch woonde in den Wieringerwaard, waar zijn oom van moeders zijde, Dominicus Boot, naar wien hy geheeten was, tot in 1619 het dijkgraaffchap had bekleed Van de twee kinderen, welke zijn vrouw, hem fchonk, bleef maar een in het leven, die, by de Vaders Jezuieten te Brusfel opgevoed en de Roomfche godsdienst belijdende, tot geen regeeringsambten benoembaar was, en daarom de loopbaan der rechtspraktijk verkoos

Van Tesfelfchade beftaat een fraaie afbeelding, door Miereveld gefchilderd, en die een tijd lang in eigendom behoord heeft aan wijlen Jacobus Scheltema. Hy was gewoon haar „zijn doode vrijfter" te noemen, tot groote ergernis van *moeke* (zoo als hy zijn vrouw heette), die een weinig jaloersch was uitgevallen

Ook het buitentjen, waar Tesfelfchade op woonde, en dat door Barlaeus met een fraai Latijnfch gedicht bezongen werd, is nog in wezen Het is buiten Alkmaar, als men de Heiloer poort uitkomt, tegenover de groote Dreef gelegen, en draagt den naam van *Bellevue.*

Blz 133 Engeleburgh in den rouw over den E E Heer Andries Bicker, enz Dit lijkdicht verfcheen in plano by Abraham de Wees

Blz 142. Vrye Zeevaert, onder de vlagge van den Doorluchtigen Zeeheldt Marten Harpertsz Tromp, enz — De eerfte uitgave van dit gedicht gefchiedde in gr. folio, by Abr de Wees.

Blz 147 Scheepskroon, behaelt in den Scheepsstrijt, by Livorne, door den Doorluchtigen Zeehelt, Joan van Galen, enz — De oudfte druk hiervan is in 4o Amft Nikolaes van Raveftein

Blz 151 Ter Lijckstaetsie van wijlen den Edelen Heere Joan van Galen, enz. — Dit *Gefpreck* kwam het eerst uit in kl fo. by Abr de Wees Deze en de volgende lofdichten op Van Galen komen met en benevens eene menigte andere op denzelfden ook voor in *Het Leven en Bedrijf van den Doorluchtigen Zeehelt Johan van Galen, Ammiraal der Hollandtfche Vloote in de Middel-lantfche Zee,* door Arnoldus Montanus. Amft Gerrit van Goedenbergh, 1653

Blz 154 — Ik mag hier den lezer wijzen op de „Suchten van 't vrye Nederlandt, op het lijck van Marten Harpertsz. Tromp," door Jeremias de Decker.

Blz. 166, reg 9 v. o. *Jacob, Joan en Michiel* — Deze laatfte moet niet verward worden met een anderen Michiel, die een zoon was van Tymen Hinlopen, en dezelfde, aan wien Vondel zijn gedicht opdroeg over de Ilias van de Medicis (zie Deel IV, blz. 149) Die reis naar het *bloeiende Florensfen,* waarvan in dit gedicht gefproken wordt, fchijnt den kunstzin van Michiel Tymenszoon niet weinig te hebben ontwikkeld; immers by zijn overlijden, dat in 1709 voorviel, toen hy den ouderdom van een-en-negentig jaren bereikt had, liet hy aan de ftad Amfterdam by uiterften wil een kunstverzameling na, beftaande uit de voornaamfte werken van Italiaanfche, Nederlandfche en Franfche meesters Deze verzameling, te dier tijd geplaatst in een afzonderlijk vertrek, „het konstkabinet" genoemd, bedroeg niet minder dan zevenduizend prenten, in 52 banden, en waarvan de inhoud, die met de hand van Hinlopen op ieder nummer was opgeteekend, afzonderlijk ter Thefaurie werd geboekt Na de weder-oprichting eener Stads-teekenfchool werd deze Verzameling verrijkt door gefchenken van de Heeren Ploos van Amftel, Husley, Buis, en anderen, doch (ongelukkig) naar 't gebouw dier fchool in de Raamftraat overgebracht, waar zy onder kwalijk opzicht ftond en deerlijk geplunderd werd. Later verhuisd naar het lokaal der Koninklijke Akademie van Beeldende Kunften boven de (voormalige) Beurs, ftond zy nog aan grooter fpoliatie ten prooi Haar beftaan zelfs was vergeten, althands nog voor een paar jaren onbekend aan de meeste Leden van den Raad van Beftuur der Akademie, die, daarop indachtig gemaakt, onmiddelijk, op voordracht van zijn medelid Kaifer, voor een behoorlijke bewaring en goede klasfificeering daarvan zorg droeg

Blz. 171, vs. 31—34. — Van deze vriendschap der Hagedis jegens den mensch vinden wy, behalve by de oude natuurbeschrijvers, ook gewach gemaakt by ERASMUS in zijn *Colloquium de Amicitia* — Naar 't oude volksgeloof zou de Hagedis iemand, die in slaap gevallen was, voor de slangen en adders waarschuwen door hem zoo lang over het aangezicht te loopen tot hy wakker werd van de koude. — Men weet dat de hagedissen zeer koud zijn.

Blz 176. DE BRUILOFT VAN DEN E. HEERE JAKOB HINLOPEN TYMENSZ EN DE E. JOFFER, URSULA VAN BERGEN. — De oudste uitgaaf van dit bruiloftsdicht is in plano, Amst. by Nikolaes van Ravesteyn.

Blz. 201. LUCIFER — Er bestaat geen gering verschil tusschen de verschillende uitgaven van den „Lucifer," ook zelfs tusschen die van 1654. Men wachte zich voor die, waar men op het tytelblad leest *Aaraham de Wees* De rest is even slordig gedrukt als de voornaam des uitgevers. De beste is die, waar onder het „putjen" het derde woord van 't motto BEVRT is gespeld en niet BEURT, en toch in *Abraham* de *b* niet gemist wordt. Immers deze heeft verre weg de beste interpunktie.

Ibid LUCIFER. — In het *Archiv für neuere Sprachen,* XXII, komt een opstel voor van Dr. Adolf Glaser uit Brunswijk, getyteld „Joost van den Vondel und sein Lucifer." Na een inleiding, waarin hy zijn landgenooten over de weinige achting, die zy onzer moedertale toedragen, en hunne onbekendheid met Cats en Vondel berispt, gaat hy aldus voort „Beide haben ein unläugbares Recht auf unsre Achtung, denn sie sind vollständig aus dem Charakter der Nation als etwas Ganzes hervorgegangen, und tragen das kräftige Gepräge einer ernsten Frömmigkeit und streng sittlichen Lebensanschauung, wie sie eben grade in dem betriebsamen, bescheidenen und innerlich kräftigen Reste echt germanischer Nationalitat in den Niederlanden unverändert sich bewahrt haben.

„Man klagt so oft über die uns Deutschen eigene Sucht nach Fremdartigem, uber die leidige Gewohnheit, das Nachstliegende und Heimische zu verkennen; will man die Deutsche Natur frei von dieser Eigenthümlichkeit schätzen lernen, so muss man sich mit dem niederdeutschen Wesen vertraut machen, und wenn die nähere Kenntniss desselben dann nicht die Achtung des Beschauenden hervorruft, so ist dies immer wieder nur ein Zeichen jener Eigenschaft, die das ureigenste und unverfälscht Nationale gering schätzt und Fremden gegenüber missachtet."

Na vervolgends te hebben aangestipt dat de bloeityd der Nederlandsche Dichtkunst met die der Nederlandsche schilderkunst samenvalt, en dat zy, hoe uiteenloopend de verschillende richtingen van Nederlandsche kunst in die dagen ook waren, alle niettemin gemeenschappelijk hare kracht ontleenden uit de godsdienstige en politieke beweging in ons vaderland, vervolgt hy aldus:

„Jene beide Richtungen, die religiose und politische, finden sich einzeln in verschiedenen der dramatischen Gedichte Vondel's vertreten. Vereinigt treten sie in demjenigen Drama, welches die Holländer für das hochste Meisterwerk ihres national dichterischen Genius halten· in Lucifer, in wahrhaft staunenswerther Grösse hervor, und die Würdiging dieses dramatisches Gedichtes kan nur erhöht werden, wenn man bedenkt, dass der Kampf der empörter himmlischer Heerscharen gegen die göttliche Macht darin in ahnlicher ergreifender Weise geschildert wird, wie es der zwanzig Jahre nach Vondel geborne Milton in seinem Weltberühmten und in allen Sprachen lebenden gedichte „Das verlorene Paradies" gethan hat

„Vergleicht man die Deutschen Dichtungen aus der Zeit Vondel's, namentlich die dramatischen Werke kurz nach Hans Sachs, wo der Herzog Julius von Braunschweig und Jacob Ayrer zu Nürnberg biblische Stoffe neben den Fast-

nachtspielen für die Bühne bearbeiteten, und geht dann auf die Gottsched'schen Tragödien über, die erst hundert Jahre nach Vondel das Lamplicht erblickten, so muss man um so mehr über den Muth des Holländischen Aeschylos erstaunen, der mit kühner Hand die grossartigste religiose Mythe erfasst und theilweise in erhabener und begeisterter Weise bewältigt. Allerdings fehlt dieser Tragödie, wie allen Arbeiten Vondel's, die individuelle Originalitat der deutsche Realisten jener Zeit, dafür aber ist die Entstehungs-geschichte und die Historische Bedeutung dieses, wie seiner Werke uberhaupt, von weit grosserer Wichtigkeit." u. s. w.

Nu geeft de S. een zeer beknopte, maar tevens zeer gebrekkige levensſchets van onzen dichter, welke ten bewyze ſtrekt dat hy Brandt wel gelezen, maar niet overal goed verſtaan had. Aan het ſlot daarvan verhaalt hy, op welke treffende wyze de gedachtenis van Vondel in het hart zyns volks blyft leven. Op elken Nieuwjaarsdag namelyk wordt zyn vaderlandsch Treurſpel „Gysbrecht van Aemſtel" in den grooten ſchouwburg te Amſterdam opgevoerd, waardoor het van geſlacht tot geſlacht ſteeds een even levendigen indruk blyft te weeg brengen.

Daarna gaat de S. eerst tot een meer opzettelyke beſchouwing van den Lucifer over, na zyn gevoelen omtrent de dryfveeren, welke den dichter tot de vervaardiging van dit Treurſpel aanleiding gaven, te hebben uiteengezet. De kritiek van den Duitſchen geleerde, die geen kennis blykt te dragen van den politieken zin, welke in het ſtuk verborgen ligt, is op zich zelve zeer ſcherpzinnig en in menig opzicht uit Vondels levensloop te rechtvaardigen. Zyne beſchouwing van het karakter, waarin onze dichter den held van 't ſtuk deed optreden, is voor het overige zeer juist. De lezer oordeele zelf.

„Um den Lucifer des Vondel recht zu würdigen" — zoo heet het — „darf man sich nicht vom Standpunkt entfernen, den die Zeitverhältnisse bei seinem Entstehen anweisen. Es findet sich darin nicht die skeptische Tiefe philosophischer Jahrhunderte, nicht die schmerzliche Wollust des Zweifels, noch der Hochmuth grübelnder Vernunft; das ganze Gedicht steht auf positiv religioser Grundlage und der Dichter hat in seinem fünfundsechzigsten Lebensjahre darin die Kampfe, die ihn von seiner Jugend an bewegten, denen er seine besten Krafte widmete, und aus welchen er zuletzt in den Schooss der Romischen Kirche zurückkehrte, begeistert geschildert und in poetischer Verklarung zusammengefasst. Der Macht frommer Demuth steht darin der aus Selbstsucht und Misstrauen erzeugte Trotz des Unglaubens entgegen. Lucifer tritt nicht als Gegensatz zur gottlichen Idee auf, er fällt nicht aus eigenem Wollen, weil es ihm unertraglich ist, sich geringer als Gott zu fühlen, sondern weil er durch äusseren Einfluss im Vertrauen wankend gemacht, für die Zukunft fürchtet und der unbedingten Hingebung an die göttliche Beschlusse entsagt."

Hierop volgt een overzicht van het ſtuk zelf, waarin de S. — waarſchynlyk niet zonder ontzachelyke inſpanning — een vertaling in rymlooze jamben heeft gelascht van den Rei van Engelen aan 't ſlot van het tweede Bedryf — blz. 230 — welke op ſommige plaatſen geheel mank gaat, en waarin niets van den verheven geest van het oorſpronkelyke is overgebleven. Eenige bladzyden verder erkent hy zelf, dat het een nuttelooze arbeid zoû zyn, de ſchoonheden der taal, welke dit ſtuk vercieren, te willen doen uitkomen, vermids deze ſlechts door een geboren Hollander worden verſtaan.

Hy eindigt met de verklaring dat de uitgave van Hoogduitſche vertalingen uit het Sineesch of Japansch op verre na geen zoo ondankbare arbeid zoû wezen als die van Vondels werken; maar dat het des niet te min een gebiedende plicht is, den naam des mans hoog te ſchatten, die wegens zyn dichterlyk talent en zyn politiek karakter aanſpraak mag maken op elks onbeperkte achting.

Blz. 225, vs. 101, 102. — By nader inzien valt er tegen de juistheid der hier gebezigde bewoording niets in te brengen. *Kwyten* werd oudtyds ook eenvoudig voor „vrykennen" gebruikt, gelyk Huidecoper in zyn *Proeve*, D. II, blz. 547 een voor-

beeld daarvan aanhaalt uit het *Privilegie van Hertog Willem van Beyeren* van 13 Mei 1355, waarin wy lezen „ende dat wyſe *quyten* ſullen van al ſulcken ghelde, als ſy voor ons betaelt hebben, ende ſy wettelyck betoogen moghen" En zoo ook by MELIS STOKE, B I, vs 533

En quitet hem *van parlementen* (bevrydde hem van terechtzittingen). Wy moeten den zin aldus anders opvatten en verſtaan: „Had zich Apollion in zijn last vrij gekend, of vry geweten, hy had enz"

Blz. 291. — Behalve de werken over den „Lucifer," van welke in dit Kritisch Overzicht gewach wordt gemaakt, vermeld ik nog een beſchouwing door wijlen W. H. WARNSINCK Bz gegeven en in de *Vaderl Letteroefeningen* van October 1821, N° XII en XIII, geplaatst onder den tytel „Iets over de Karakters der Hoofdperſonen in den Lucifer van Vondel" Ook deze ſchrijver is hoog ingenomen met het treurſpel en ſtelt het mede boven al de overige dramatiſche voortbrengſelen van onzen dichter; doch hy gaat by zyne beſchouwing wederom van een geheel ander ſtandpunt uit Van de allegorie, die in het ſtuk ſchuilt, heeft hy natuurlijk niets beſpeurd, wat o a. blijkt uit zijn zeggen, dat de dichter by de vervaardiging van dit Treurſpel „niet zoo zeer aan GESCHIEDKUNDIGE DAADZAKEN (!!) gebonden" was Hy zwygt dan ook over de wijze, waarop de treurſtof behandeld is, en na een kort verſlag van het ſtuk, gaat hy over tot het eigenlijke onderwerp zyner Verhandeling, te weten „een KARAKTERMATIGE *beſchouwing* van de hoofdperſonen, in het ONDERHAVIGE treurſpel ten tooneele gevoerd," waarin hy eerst ſtil ſtaat by de „oproerigen" en vervolgends by „*derzelver* tegenſtanders." Wanneer wy nu het barbaarſche Nederduitsch, waarin het vertoog is geſchreven, en dat te meer vergeeflijk is omdat de ſchryver geen letterkundige opleiding genoten had en in den grond zich niet zoo veel ſlechter uitdrukt dan de meeste recenſenten en verhandelaars van dien tijd, — wanneer wy, zeg ik, den erbarmelijken ſtijl over 't hoofd zien, dan moeten wy erkennen, dat de beſchouwing zelve geheel niet van verdienſten ontbloot is en het bewijs levert, dat de ſchrijver goed gelezen en vergeleken had Zyn onderzoek beginnende met „Belial," ziet hy in dezen het type van den *veinzaart*, en ſtaaft dit zijn beweeren met onderſcheidene plaatſen uit het ſtuk, als b. v. vs. 662—662; 678; 680, 681; 904—912; 984—986. — „Apollion" is in zyn oogen de *eerzuchtige vleier*, als blijkt zoo wel uit diens eigen woorden, vs 587—590; 604—608; als uit de wijze, waarop Lucifer hem toeſpreekt, vs 652—655; 660, 661, en hoe hy zich, ook ten einde toe, door zijn eerzucht laat beſturen, kan men opmaken uit hetgeen Uriël van hem verhaalt vs. 1827 en volgg., te weten, dat hy, zelfs na den val des Stedehouders, nog met zijn benden *ter bane* komt — Uit „Belzebub" ſpreekt, naar het oordeel van W, meer bepaald de *afgunst;* als voorbeelden daarvan haalt hy aan vs. 34—38; 304—309; 311—313; 1417—1421. In „Lucifer" eindelijk, ziet W. de *geveinsdheid, eerzucht* en *afgunst*, die zijn drie medeſtanders kenmerken, vereenigd, doch bovendien een alles overtreffenden trots en *breidelloose ſtoutheid.* Dat hiervoor plaatſen genoeg uit het ſtuk kunnen worden aangehaald, zal niemand verwonderen; wèl misſchien, dat W. in plaats van Lucifer by uitſluiting te onderſcheiden, als type van den *trotsch-heerschzuchtige* (*ſic*), hem niet liever heeft aangemerkt als type van den *hoogmoed.* Het is toch de ondeugd, onder dezen laatſten naam bekend, die van ouds meer bepaaldelijk is aangemerkt als de oorzaak van den opſtand der Engelen tegen God en als die van hun val, het is vooral de *hoogmoedige* die door V. zoo uitſtekend in zijn „Lucifer" wordt gebezigd; en te vreemder is het, dat het woord niet in de eerſte plaats aan W. voor den geest is gekomen, daar hy later, eer dat hy tot zijn beſchouwing der *goede* karakters overgaat, zelf zegt, dat *hoogmoed* en afgunst de hoofdkaraktertrekken der wederſpannelingen uitmaken

In het tweede gedeelte zyner beſchouwing begint W. met de opmerking, dat de karakters van „Michaël en de zijnen" minder *ſterk gekleurd* sijn dan die

van Lucifer en zijn eedgenooten, en hy geeft hiervan de verklaring. En met zijn beweeren en met het bewijs daarvan mogen wy vrede hebben, wanneer het aankomt op de uitdrukking *sterk gekleurd*, maar onmogelijk kan ik toegeven, dat de individualiteit der vier goede Engelen, die in 't stuk optreden, niet even duidelijk is bepaald als die der vier boze geesten, die tegen hen overstaan, en dat, zoo de eerstgemelden allen daarin overeenkomen, dat zy de gehoorzame dienaren van Gods wil zijn, zich daarom niet een groot, voortdurend volgehouden en scherp afgeteekend kontrast openbaart in hun byzondere karakters. — W. begint wederom van onderen op, met Uriel, dien hy — naar aanleiding van de wijze waarop hy, vs. 1820, zijn zege op Apollion verhaalt — als een toonbeeld van *nederigheid* afmaalt Van Gabriël weet hy niet veel anders te zeggen, dan dat hy *ernstig* en *eerbiedwaardig* is, waarvoor Rafael hem het type der *oprechtheid* en Michaël dat der *groote vastheid* is. Hoezeer ik gaarne toegeef, dat werkelijk die hoedanigheden de bedoelde personen vercieren, en het uit dien hoofde noodeloos acht, de plaatsen aan te halen, door W. tot staving van zijn meening bygebracht, zoo mag ik niet onopgemerkt laten, dat ten deze de boomen, als men 't uitdrukt, hem hebben belet het bosch te zien, en dat hy aan *menschelijke karakters* heeft gedacht, waar de dichter op 't oog had *goddelijke eigenschappen* te schilderen In Gabriël — het is reeds gezegd — spreekt de eeuwig wijze *Wil* der Godheid, Michaël is de figuurlijke uitdrukking zijner *Macht*, en in Rafael openbaart zich Gods *Liefde* Had W. dit ingezien, hy zoû zich niet met het tweede deel zijner beschouwing eenigzins verlegen hebben gevonden, als nu blijkbaar het geval is.

Blz 292. — Waar ick gewaag van de overeenstemming tusschen Vondels Lucifer en Miltons *Paradise lost*, mag ik niet nalaten een gissing aan te halen van den Hoogleeraar B Ter Haar, ter verklaring van die overeenstemming opgeworpen Beide dichters namelijk, zoo wel als de Groot, (wiens *Adamus Exful* insgelijks een opvoering der geestenwaereld bevat) zouden kennis gehad hebben aan de voorstelling der Paradijsgeschiedenis, door Alcimus Ecdicius Avitus, een dichter der vijfde eeuw, in Latijnsche vaerzen gegeven, en aan dat dichtstuk hun gronddenkbeeld ontleend hebben. In een bydrage, geplaatst in de Kunstkronijk van 1850, blz 88, voert de Heer Ter Haar eenige plaatsen uit Avitus aan, die eenigzins strekken kunnen om zijn gissing te staven. Ik wil toegeven, dat zy niet van waarschijnlijkheid ontbloot is, en in allen gevalle hebben wy er eenige fraaie navolgingen in dichtmaat aan te danken, uit de keurige pen van den Heer Ter Haar gevloeid; ik moet alleen doen opmerken, dat, by de behandeling van een en hetzelfde onderwerp, waar de onderscheidene lichtpunten en situatien zich als van zelve aan den dichter voordeden, er ook van zelf punten van overeenstemming moesten ontstaan, ja dat het een bepaald wonder zoû wezen, indien zy *nergends* werden aangetroffen Die overeenstemming betreft dan ook alleen maar enkele byzonderheden. de behandeling en de gang van het geheel is by al de genoemde dichters ten eenemale verschillend. Vondel is bovendien altijd zeer naauwkeurig in 't vermelden der bronnen, waaruit hy geput heeft; heeft hy Avitus gekend, dan moet het ons bevreemden, dat, onder zoo vele schrijvers, die hy in zyn „Berecht" als zijn wegwijzers erkent, (zie blz. 214), Avitus niet eenmaal genoemd wordt.

Blz. 300, reg 4, v o — Het dikwerf geopperde vermoeden, dat Milton van Vondels Treurspelen, waarin de val der engelen en die van den mensch behandeld wordt, gebruik heeft gemaakt by de vervaardiging van zijn *Paradise Lost*, is door de omstandigheid, dat de Engelsche dichter zich in het Neêrduitsch had geoefend, in den laatsten tijd zeer versterkt geworden. Omtrent de wijze waarop Milton met onze taal bekend werd, vinden wy het navolgende in de *Amenities* of *Literature* van Disraeli, I, 41

A recent discovery that Milton once was defirous of reading Dutch may posfibly be alleged as an approach to the ftudy of the Saxon, but at that time Milton was in office as „the Secretary for foreign tongues," and in a busy intercourse with the Hollanders. This curious literary information has been disclofed by *Roger Williams*, the founder of the State of Rhode Island, who was despatched to England in 1651, to obtain the repeal of a charter granted to mr Coddington I give this remarkable pasfage in the words of this Anglo-American: „It pleafed the Lord to call me for fome time and with fome perfons to practife the Hebrew, the Greek, Latin, French and Dutch. *The fecretary of the council, Wil. Milton for the* dutch *I read him, read me many more languages*." Memoirs of Roger Williams by James D. Knowles 1834 p. 264

De Eerw. Heer J Guillaume Brouwers de Margraten, Profesfor te Roermond, heeft op den laatften dag van het Kunstkongres te Antwerpen, na het houden eener uitmuntende redevoering, waarin hy zyne begrippen over het fchoone en verhevene in de kunst ontwikkelde, onzen grooten Vondel boven Milton gefteld, en medegedeeld dat hy na een zorgvuldig onderzoek tot de overtuiging was gekomen, dat Milton zijn onderwerpen en fchoonfte plaatfen aan Vondel te danken, en juist daar het zwakst is, waar hy zich het verst van onzen dichter verwyderd had De begaafde fpreker deelde voorts mede, dat hy de bewyzen van dit beweeren binnen kort zoû leveren in een werkjen, dat een vergelyking tusfchen beide dichters behelsde.

Blz. 302, reg. 24, v. b — Behalve de voorbeelden, in het *Kritisch Overzicht* aangehaald ten bewijze der bedoeling, waarmede de „Lucifer" gefchreven werd, laat ik hier nog de volgende aanhalingen volgen, als

In zyne *Opdracht*:

Blz. 204 „Des perfoons, die hier *ten fpiegel van alle ondanckbaere ftaetzuchtigen* zyn treurtooneel, den hemel, bekleet."

Ibid. „Op dit rampzalige voorbeelt van Lucifer, den Aertsengel, volghden federt, bykans alle eeuwen door, de wederfpannige geweldenaers, waervan oude en *jonge hiftoriën* getuigen, en toonen hoe gewelt, doortraptheid en liftige aenflagen der ongerechtigen, *met glimp en fchijn van wettigheit vermomt*, ydel en krachteloos zyn, zoo lang enz."

In het *Berecht*

Blz. 210 Reuckelooze verwaentheit en *godtlooze kerckfchenderyen*."

In het Treurfpel zelf:

Vs 217.

Al fchijnt het Geeftendom alle and're t'overtreffen,
Godt floot van eeuwigheit het Menfchdom te verheffen
Oock boven 't Engelsdom en op te voeren tot
Een klaerheit en een licht, dat niet verfchilt van Godt

„Al wie," zegt Prof Jonckbloet, „den alvermogenden invloed des Kardinaals kent, zal de toefpeling lichtelijk vatten."

Vs. 421.

Dat waer het erfrecht fchenden
Van 't alleroutfte kint en zyn ftadthoudery
Ontluifteren

Konden niet de vrienden van Oranje hem even zoo toevoegen als Belzebub doet? En als zy er — zegt Jonckbloet — dan byvoegen·

Naeft Godt is niemant groot als ghy,
De Godtheidt zette u eens in glorie aen haer voeten,

dan waart onze verbeelding in die plechtige vergadering te Brussel, waarin Keizer Karel afstand deed van zijn heerschappy over deze Gewesten, omgeven van al de majesteit zijner hofhouding, en steunende op zijn lieveling, die aan zijn voeten had gezeten — Het antwoord van Lucifer, vs 428—445, past volkomen in den geest van den Prins, zoo als V. zich dien moest voorstellen

Op het gezegde van Lucifer, vs 522

De Majesteit van Godt en Godtheit wort verkleent
Indien ze haer natuur met 's menschen bloet vereent,

Antwoordt Gabriel, vs 543

Ghy yvert krachtig voor
De glori van Godts naam, doch zonder t' overwegen
Dat Godt het punt, waar in zijn hoogheit is gelegen,
Veel beter kent dan wy, dus staeck uw onderzoek

Men vergelijke hiermede de verklaring, by het compromis door de Edelen afgelegd, *que nous n'entendons aulcunement entreprendre aul'cune chose qui pourroit turner au déshonneur de Dieu, ni à la diminution de la grandeur du Roy ou de ses Estats, ains au contraire, que nostre intention n'est sinon de maintenir le Roy et son Estat* etc en dat „*la Source procède d'un sainct zèle et ouable désir de maintenir la gloire de Dieu, la Majesté du Roy, et le repos publicque.*"

De woorden van Lucifer, vs 569.

Nu zweer ik by mijn kroon het al op een te zetten
Te heffen mijnen stoel in aller starren glans

en wat daar verder volgt, schijnen weinig in den mond des Aartsengels te passen, die toch, op dat tijdstip vooral — zie vs 619 en 625 — nog geen bedoeling kon hebben zich in Gods plaats te willen stellen In den mond van den Prins, dien de tegenparty beschuldigde, naar de Souvereine macht te streven, pasten zy volmaakt Evenzeer stemmen de uitdrukkingen vs 612.

Men kante hier *met list* ons eigen raetslot tegen

en vs 651.

De treken, van vernuft en boosheit uitgebroet

zeer weinig met het fier en hooghartig karakter, dat Vondel aan Lucifer toekent, zoo min als de weifeling, die hem later overvalt en zijn herhaalde betuiging, dat hy zich niet dan gedwongen aan het hoofd des oproers stelt. Wat kon bovendien twist of veinzery baten tegenover den Alwetende? — Maar een en ander strookt volkomen met de handelingen van Oranje, zoo als Vondel zich hem voorstelde Deze toch onttrok zich langen tijd van alle openbare handeling en beriep zich, toen hy de banier tegen den Koning opstak, op den aandrang der gemeente.

„De verheffing van den mensch," zeggen de Luciferisten, vs 103.

ontvonckt den Toren
En wraekzucht, om den mensch, uit een gerechten haet
Te smooren in zijn bloet, eer hy der Englen staet
Verplette

Ook dit heeft geen zin, voor wie bedenkt, dat de „dood" toen nog niet bestond, althands niet by de Engelen bekend was Maar dezelfde regels worden gezonde taal, wanneer men ze toepast op het gebeurde in den Raad der Landvoogdes, toen Egmond zijn dolk tegen den Kardinaal getrokken had

Eindelijk kunnen wy in den *afgejaagden roof*, door Michael ten toon gehangen, vs 2003—2008, *Alvaas* metalen ftandbeeld herkennen, uit de veroverde kanonnen gegoten, gelijk in het

Zwerven in de lucht en tuimelen en woelen

der overwonnen Luciferisten, de omdoolingen en woelingen der uitgeweken Nederlanders

Dit zij genoeg, want men herleest Lucifer niet, zonder telkens nieuwe toefpelingen te ontdekken Wellicht vraagt men my, waarom ik, in plaats van de aanwijzing daarvan in het Overzicht en de Nalezingen te verfpreiden, die niet liever onder den tekst van het ftuk zelf heb geplaatst, hetgeen den lezer het gemak eener dadelijke vergelijking zoû verfchaft hebben. Dit zoû het ongetwijfeld; maar ik zoû dan wat nu in het Overzicht ftaat aangaande den allegorifchen zin van het treurfpel reeds vooraf, in een voorbericht, aan den lezer hebben moeten vertellen en hem daardoor, zoo wel als door de noten zelve, belet hebben, den Lucifer alleen als dichtftuk en met nog onbevangen geest te genieten

By de namen van hen die over den Lucifer gefchreven hebben, en van wie door my 't zij in den tekst 't zij in deze Nalezingen is gewach gemaakt, zouden noch een aantal andere te voegen zijn Ik vergenoeg my hier die te noemen van Macquet, T. III, p. 41—109 aangehaald in de reeds vermelde Disfertatie van Petrus Camper — en van den Hoogleeraar G Lauts Beiden — de laatstgemelde in een verhandeling, in 1822 te Brusfel in het letterkundig Genootfchap *Concordia* voorgedragen en later herdrukt in de Bydragen tot boekenen menfchenkennis door Schull en van der Hoop — kennen hoogen lof aan het Treurfpel toe, en geven daarvan een vrij naauwkeurig overzicht, doch dat ons geen nieuwe gezichtspunten aanbiedt Voorts fpreekt Marmier in de *Revue des Deux Mondes* van 1841. T. II van den Lucifer als van een *grande et belle oeuvre, qui suffirait à elle seule pour tirer la littérature Hollandaise de l'injurieux oubli auquel nous l'avons si longtemps condamnée,*" — en eindelijk, de geleerde Abt A Stillemans wijdt in zijn reeds aangehaald werkjen, getyteld *Vondel et fon poëme les mystères de l'autel,* Louvain 1860, niet minder dan vijftien bladzijden 33—48 aan een befchouwing van den Lucifer, van welk ftuk hy de politifche ftrekking, zoo niet in haar byzonderheden, toch in 't algemeen toont de doorfchouwen, vooral verdient opmerking de wijze, waarop hy Vondel verdedigt tegen de befchuldiging, inzonderheid door Witfen Geysbeek tegen hem ingebracht, als zoude het laatfte Bedrijf van den Lucifer niet dan een onnutte lap zijn, die de eenheid van het geheel bederft.

Blz. 327. Uitvaert van Orfeus. — Dit hekeldicht kwam te gelijk met den Speelstrijt van Apollo en Pan (bl 334) het eerst uit in 4°, by de Wed van Abr. de Wees.

Blz 350. Ecce Homo — Dit gedicht kwam, even als de *Eenzame Aandacht,* het eerst in plano uit te Hoorn, by Pieter Zachariaffe Hartevelt.

Blz. 374 — Vergelijk hier het gedicht van Hendrik Bruno, ten tytel voerende „Op het opfpringen van het Hollants magazijn tot Delf", voorkomende o a in „Klioos kraam", en waarin hetzelfde onderwerp bezongen wordt gelijk mede het gedicht, betyteld. „Het klagend Delft," van een ongenoemden fchrijver in den *Holl Parnas,* I bl 422

Blz. 376 in de noot — Wagenaar gispt Brandt, omdat hy het St Lukasfeest op 1653 ſtelt, doch vermeldt er niet by, op welke beſcheiden zijn bewering ſteunt dat het in 1654 gehouden werd. Vondels Opdracht van den „Horatius" aan de kunstgenooten van St Lukas draagt het jaartal 1653 — zie bladz 390 — en nemen wy nu aan, dat zy ten blijk van 's dichters erkentelijkheid voor de hem bewezen onderſcheiding ſtrekte, dan moet het feest haar zijn voorafgegaan Uit deze byzonderheid, in verband met de opgaaf van Brandt, die in alle gevallen een tijdgenoot was, bleek my, tot mijn leedwezen te laat, dat Wagenaar het mis heeft, en het kroningsfeest op het jaar te voren had moeten gebracht worden.

Blz 381. — De verzameling der gedichten, voor de gelegenheid van het St.Lukasfeest vergaderd, werd afzonderlijk uitgegeven. Zy komt onder anderen geheel voor in den *Hollantſchen Parnas, of Verſcheide Gedichten* — verzameld door T v. Domſelaar, Eerſte Deel, Amſterdam by Jacob Leſcailje, 1660, en aldaar van blz 14—35.

De tytels dier gedichten luiden als volgt.

1 Lauwerkrans, den Hoofdpoeet J v. Vondel op 't hoofd gezet, door L M

2. Broederſchap der Schilderkunſt, ingewijdt door Schilders, Beeldthouwers en deszelfs Begunſtigers; op den 21 van Wynmaent 1654, op S. Joris Doelen te Amſterdam

Opgericht door M. Kretſer, B van der Elſt (*ſic*), N. van Heldt Stockade, I. Meures (*ſic*).

3. Inwydinge der ſchilderkunſte door Vondel.

4. Broederſchap der ſchilderkunſt (zijnde een tafelſpel of drieſpraak tusſchen Pallas, Apollo en Mercurius, ongeveer 500 regels lang, waarſchijnlijk van Asſelijn).

5. Op de vereeniging van Apelles en Apollo.

6. Op 't feston van Muſyck, toegewijt aan Apollo.

7. Op 't feston van 't Schilders gereedtſchap, uytbeeldende eenigheydt onder haar Broederſchap.

8. Op 't feſton van vreede.

9. Op 't feſton van wapenen.

10. Mercurius, uyt last der goden, beveelt Mars en Hercules de kunſt met den Staat te beſchermen.

(De laatſte regels van dit gedicht zijn vooral merkwaardig:

Laat Romen dan op kunſt en haar aaloudheydt brallen,
En Tivoli op al zijn groote watervallen,
En Napels op het graf van Maro en haar gunſt,
Hier is de beurs, en 't geld, en liefde tot de kunſt)

11. Sonnet aan J. v. Vondel.

(Al deze laatſte gedichten zijn van Asſelijn)

Blz. 385. Q. Horatius Flakkus Lierzangen en Dichtkunst — De herdruk van deze vertaling is bezorgd naar de uitgave in klein 12°., te Amſt by Luidewijck Spillebout 1654. — Vondels overzetting der gezangen van Horatius moet in zijn tijd een buitengewonen opgang hebben gemaakt; want reeds in 1656 verſcheen er een tweede druk van „vermeert en verbetert," en naderhand volgde de eene herdruk op den anderen.

Blz 611, reg. 12, v. o — Fraai is het klinkdicht, door J. Bogaard, die — gelijk reeds meer is aangemerkt — gands niet van verdienſten, althands niet van geest was ontbloot, op den geſloten vrede:

OP

HET EEUWIGH VERBONT,

GEMAAKT TUSSCHEN DE MACHTIGHSTE GEMEENEBESTE,

ENGELAND EN HOLLAND.

De goddelijke Vreê uit 's heemels vreedezaalen
Sprak beyd de Staaten aan· „Ik koom met mijne ſchat,
(„Die 's weerelts heyl alleen in mijnen arm bevat,)
„In uw' Gemeenebest' op 't heerlijkſt nederdaalen.

„Mijn alvermoogend licht, mijn blijde ſonneſtraalen
„Verfrisſen Engellandts en Hollants ſtaat en ſtadt.
„Wegh met uw waterkeyrs, van wijn en bloet beſpat;
„Ick vestigh' hier mijn troon, en wil hier zege-praalen

„Waarom uw' ouden bandt van vrientſchap doch geknot,
„U in 't gevaer geſtelt van 't weiflend oorlogslot,
„Gebroeders, die door my de weerelt zijt ontſachlijk?

„Ick heb uw handel in mijn heemel overleyt
„'k Gebied' u, door den mondt der wijſte majeſteyt,
„Verr' is u vreede beſt, den oorlogh veel te hachlijck..

Blz. 612, reg. 3, v. b. — De byſchriften, die Jan Vos op de onderſcheidene ſchilderyen in het Stadhuis vervaardigde, zijn te vinden in 's mans werken, D. I. blz. 526.

Blz. 634. Op het Inwyden van Zijne Heiligheit Alexander VII — Van dit ſtuk beſtaat een uitgave in plano, met het portret van Alexander VII in koper gegraveerd, hetwelk de woorden *Juſtitia et Veritate* ten onderſchrift heeft Het jaartal en de namen der uitgevers zijn op dat blad niet vermeld.

Blz 644. Ter Bruiloft van den E. Heere Joan Six en de E Joffer Margarite Tulp — De eerſte druk van dit Bruiloftslied is in plano, en draagt geen naam van uitgever noch jaartal.

Jan Vos vervaardigde het navolgende Byſchrift voor een afbeelding van Tulp:

DEN ED HEERE

NIKOLAAS TULP,

BURGEMEESTER,

RAADT TE AMSTERDAM

Dus ziet men Tulp door kunst, die door zijn kunst het leeven
Zoo dikwijls heeft befchermd voor 't woeden van de Doodt
Zoo heeft hy door zijn tong het nachtheir weggedreeven,
En redden Amfterdam voor 't nypen van de noodt.
Nu waakt hy door zijn zorg voor burger, wees en weeuwen.
Zoo leeft men na zijn doodt, want deugdt verduurt alle eeuwen.

Blz 658 In de Refolutien van de Vroedfchap, berustende op 't Archief van Amfterdam, leest men betreffende de inwijding van het Stadhuis het navolgende.

Den 30 July A°. 1655.

Na dat mijn Heere de Schout, (voorgedragen wordende de Roede van Juftitie) ende de Heeren Burgermeefteren, Schepenen, oudt Burgermeefteren, Trefonieren, Weesmeefteren ende die van den Raedt, gevolght van de gemeene Secretarisfen, op den 29sten July defes Jaers 1655, na 't aenhooren der Predicatie inde oude ende Nieuwe Kerck in ordentlijcker procesfie, met acclamatie ende toeloop der goede Burgerye, omtrent ten 11 uyren van 't Princen Hoff waren overgegaen op het Nieuwe Raedhuys, ende aldaer posfesfie hadden genomen, is op den aenvolgenden dagh des morgens ten 9 uyren, wefende den 30sten ditto de Raedt aldaer vergadert ende by een gecomen in 't vertreck der welgemelde Heeren Burgermeefteren, ende heeft met de gewoonlijcke eenigheyt ende lieffelijke harmonie, genomen de aenvolgende Refolutien, enz enz

Blz 659 Inwydinge van 't Stadthuis t' Amsterdam — By den herdruk van dit gedicht is de eerfte kl. fol uitgave van de Wed Abraham de Wees gevolgd De text wriemelt echter van fpelfouten, zoodat het veel moeite kostte met de fpelling eenigzins fyftematisch te werk te gaan, want Vondel zelf, al heeft hy zich, in zijn *Noodigh berecht over de nieuwe Nederduitfche misfpellinge* — zie hiervoren blz 619 — ten aanzien zijner begrippen omtrent de fpelling in enkele opzichten duidelijk genoeg verklaard, was nochtans niet vast op zijn eigen regels, getuige de handfchriften die ons van hem zijn overgebleven, en welke vaak in een en denzelfden regel onregelmatigheid op dit ftuk aantoonen

Vooraan in den bovenvermelden ouden druk bevindt zich eèn in koper gegraveerde tytelplaat, voorftellende. de Bouwkunst, haar gereedfchap in de linkerhand en het model van 't ftadhuis in de rechter, zittende op een voetftal, waar nevens ter weerszijde de Aemftel- en de Ygod in een zeer onwelvoegelijke houding neder hurkende, hunne respectieve kamerpotten uitgieten. Van boven rondom de fteilig gebouwde dame sweven eenige Kupidootjens met duiveltroniën,

het eene met een dubbele loftrompet, het andere met een bazuin, waarvan de vlag van Amfterdam afwappert, het derde met een hoorn van overvloed, en het laatfte, dat er uitziet als een wanhopige beunhaas in effecten, met een Merkuriushoed en flangeftaf

Ibid *Inwyding van 't Stadhuis* — Vol verdienften is het gedicht, door Jan Vos, op hetzelfde onderwerp, en onder gelijken tytel vervaardigd

Blz 672 vs. 392. *Voor Ridder Boelens gout* — Tegen het hierop aangeteekende, blz 701, reg. 12 en volgg. komt de Heer Ter Gouw op met de navolgende argumenten; ik laat hem zelven fpreken

„1°. Voor zoo veel ik heb kunnen nagaan, vindt men van die geldleening of fchenking van Burgemr Boelens nergens iets als *alleen* by Vondel

„2° Een Burgemeester Boelen was er in 1489 (toen Maximiliaan 't privilegie verleende) niet, Andries Boelen Dirksz werd eerst Burgemeester in 1496 „Een *Ridder* Boelen fchijnt er in 't geheel niet geweest te zijn; — althans ik vind nergens by zijn naam zulk een titel vermeld.

„3°. In 1497 kwam de Aartshertog Filips te Amfterdam, om gehuldigd te worden. Hy deed op 't Stadhuis den eed, en daarby ftond Burgemeester Andries Boelen Dirkszoon vóór hem; want A B Dz was degeen, die den eed voorlas of uitfprak

„By die gelegenheid bevestigde de Aartshertog alleen die privilegien, welke gegeven waren door zijne voorzaten tot en met Karel den Stoute; — de latere privillegien en daaronder dus ook dat aangaande de Kroon boven 't Wapen bevestigde hij *niet*, en die zouden dus van geene kracht meer zijn.

„Ware nu die Kroon gegeven voor „Ridder Boelens gout," 'tgeen Filips niet vergeten kon zijn, en terwijl dezelfde Boelens voor hem ftond — dan zou dit toch wel van de zijde des Aartshertogs eene fnoode ondankbaarheid gewaest zijn'

„'t Kostte de Stad nog vrij wat moeite, om ten minste dat éene privilegie nog bevestigd te krijgen en 't fieraad boven haar wapen te mogen behouden

„4°. In 't privilegie van Maximiliaan ftaat ook van die geldleening of fchenking door Boelen niets. De Roomsch-Koning fpreekt van de dienften *door de ftad* hen bewezen, en bovendien van „fonderlinge faecken ons daer toe porrende," welke uitdrukking doorgaans beteekent, dat er penningen verftrekt zijn De overlevering meldt, dat Maximiliaan om *zestigduizend gulden* verlegen was, en die hem door Amfterdam werden opgefchoten — waarvoor dan de kroon als quitantie zou geftrekt hebben.

„5°. Dr. Olfert Dapper — die een tijdgenoot van Vondel was, en dus de zaak even goed kon weten als Vondel — hy fchreef 1663 — zegt aangaande deze verzen van Vondel: „uit wat hoek hy dit gehaelt heeft, dat mach den „hemel weten; doch men kan het de poëtze vrijheit toefchrijven. Pictoribus enim „atque Poetis omnia licent. Want anders, 't ftrijt regelrecht tegen 't Privilegie „van keizer Maximiliaan," enz.

„6°. Zeer opmerkelijk is het, dat men in Domfelaer (1665) het 1ste vers van Vondel

> Voor Ridder Boelens gout *en* 's helts *grootdaedigheit*
> *Ten dienft van* zijnen Heer

reeds veranderd vindt in

> Voor 's Stats bewezen hulp *en* hun *milddadigheyt*
> *Ten dienft van* haren *Heer*.

„Wie de verandering heeft gemaakt, is my niet bekend, — 't jaartal echter bewijst, dat het onder Vondels oogen gefchied is, en daaruit blijkt, dat men toen reeds geen geloof floeg aan dat goud van Ridder Boelens — en door 't veranderen der verzen *de Stad* wilde handhaven in de eer, die *haar* toekwam.

„7o. 't Spreukje aangaande Boelen behoort ook eigentlijk niet by de *kroon* maar by de *Leeuwen*. Een der Boelens (wie wordt niet gezegd) zou die tenants by 't wapen *gekocht* hebben.

„„eenige willen *van een der Graven*

„„andere feggen, van Keyzer Karel de Vijfde,"

„de traditie zelf was dus weifelende,

„De heraldiek leert ons, dat de fchildhouders weleer willekeurig, naar eigen goeddunken zijn *aangenomen*, eerst door de Heeren, later door de Steden, en dat een wapen *zonder* tenants in niets minder te achten is dan een wapen *met* tenants; — doch toen 't mooi werd, wilde Amfterdam niet achterblijven, en nam in 't midden der 16e eeuw ook een paar leeuwen aan Het fprookje, dat Boelen die gekocht zou hebben, behoefde Wagenaar niet meer te verwerpen, — trouwens by heraldische kwestien beteekent Wagenaars gezag al zeer weinig; hy wist daar niet veel van; — 't fpreukje was allang vóór hem verworpen

„Dapper gaf het flechts als „zeit men," en Domfelaer en Commelin twijfelden zeer of „eenige van de oude Amfterdammers" geld zou hebben overgehad voor zulk een „ydele eere."

„*Verwerpen* is echter al te gemakkelijk; — 't fpreukje moet toch ergens van daan gekomen zijn; — en hoe komt die naam van Boelen daar juist by?

„Ik geloof, 't te kunnen oplosfen.

„Henrik Pauluszoon Boelens gaf in 1561 *drie duizend gulden* tot het ftichten van een Dolhuis. Boven de poort van dat gefticht (Kloveniersburgwal) werden de wapens van H. P. B en zijner vrouw Stijne en daarboven weêr 't Stadswapen en wel *met de Leeuwen* geplaatst Dit was de oudfte afbeelding van 't Amfterdamfche wapen met de leeuwen aan eenig openbaar gebouw En daar nu dit gebouw voor 't geld van B gefticht was, zal dit aanleiding hebben gegeven tot de vertelling, *dat B de Leeuwen gekocht had*

„Vondel zal 't een dichterlijke vrijheid hebben geoordeeld, het fpreukje van de Leeuwen over te brengen op de kroon — vooral, daar 't hem gelegenheid gaf iets vleijends te zeggen aan de Heeren, die Boelen als hun grootvader befchouwden, zoo als de Bickers en de Graven En van dergelijke aardigheden was Vondel toch in 't geheel geen vijand "

Tot dus verre de Heer Ter Gouw. 't Is een hachelijk geval, waar 't de gefchiedenis van Amfterdam geldt, te worden aangevallen door den man, die meer en beter dan iemand daarin t'huis is, en nog bezwaarlijker valt het, hem te beftrijden, die zijne bewijsplaatsen met zoo veel fcherpzinnigheid weet te kiezen en uiteen te zetten Nochthands ben ik ten deze niet overtuigd dat ik of liever dat Vondel — opzettelijk of ter goeder trouw — zoû gedwaald hebben met betrekking tot den tytel en de daad van Andries Boelensz.. Mijne zienswijze wil ik verdedigen by het achtereenvolgends opvatten der punten, door den Heer Ter Gouw gefteld.

1o. Even als de Heer Ter Gouw, heb ik het vermelde aangaande het deel dat Boelens zou gehad hebben aan het verleenen der kroon alleen gevonden by Vondel; doch hy komt er, als ik nader aan zal toonen, zoo herhaaldelijk en by zulke verfchillende gelegenheden op terug, dat men al een groote mate *brutaliteit*, ik weet er geen beter woord voor, by hem zou moeten onderftellen om hem te befchuldigen de zaak opzettelijk uit zijn duim te hebben gezogen en er tegen beter weten aan by te zijn blijven volharden. — Hy kan kennis gedragen hebben van een omftandigheid, die aan anderen niet bekend was, en dus niet door hun vermeld kon worden.

2o. Dat Andries Boelensz. geen Burgemeester was in 1489, maar 't eerst

in 1498, en later nog verscheidene malen werd, was my bekend; en zoo ik hem op blz. 701 dien tytel heb toegekend, was het alleen, om dat die de voornaamste was dien hy by zijn leven droeg. Evenzoo zoû ik b v. schrijven, dat Koning Willem II in 1816 met de Grootvorstin van Rusland gehuwd was, ofschoon hy toen nog geen Koning was.

Maar dat er geen *Ridder* Boelensz zoû geweest zijn, om dat zijn naam nergends met dien tytel vermeld staat, ziedaar een argument, dat ik niet kan toegeven. Ik vind op de Amsterdamsche Regeeringslijsten zoo van voor als na 1578, by Wagenaar voorkomende, dien tytel alleen vermeld by Jacob Bas en by Arnoud Hellemans Hooft, offchoon er en voor en na dit jaartal onderscheidenen waren, die er aanspraak op konden maken. Boelensz kan bovendien zijn redenen gehad hebben, waarom hy by zijn medeburgers met dien tytel niet bluste.

3o. De Aartshertog Filips zoû volgends den Heer Ter Gouw al zeer vergeetachtig en ondankbaar geweest zijn, door tegenover Boelensz staande, het bezweeren te weigeren van een privilegie, verleend uit erkentenis van diensten door dezen bewezen. Maar, daargelaten, dat dankbaarheid en een goed geheugen niet altijd behoord hebben tot de deugden, die Vorsten kenmerkten — men denke b. v maar eens aan het gedrag door den vader van Filips gehouden tegen over den armen Filips van Kleef, die by de Vlamingen borg voor hem gebleven was. — En of nu het *goud* uit Stadskas, of uit die van Boelensz gekomen was, maakte dit de weigering meer of minder tot een ondankbaarheid? In tegendeel komt het my voor, dat, wanneer men aanneemt, dat het geld misschien ja in naam door de Stad, maar in de daad door Boelensz was verstrekt, en deze daarvoor de ridderlijke waardigheid bekomen had, Filips des te eerder van oordeel kon zijn, dat hy tegen over den eigenlijken geldschieter *quitte* was en zich tegen over de Stad dus niet behoefde te geneeren.

4o. Dat er van de schenking, door Boelensz gedaan, niets in 't privilegie vermeld is, bewijst niets, en 't verzwijgen daarvan sprak bovendien van zelf. In 't stuk wordt, als de Heer Ter Gouw zelf herinnert, bedektelijk op een geldverstrekking gewezen. De vraag kan alleen zijn, uit wiens zak de som kwam. Evenmin zal men by eenig historieschrijver de namen lezen van hen, die in 1831 en volgende jaren aan Koning Willem I aanzienlijke sommen verstrekten om hem tot volharding in staat te stellen, en die daarvoor met een plaats in de Eerste Kamer of met een kommandeurs-kruis beschonken werden; maar daarom blijven de familie-overleveringen die zaken en haar onderling verband toch bewaren, en het nageslacht heeft geen recht ze te ontkennen om dat het ze niet „geboekt" vindt. Kunnen zulke feiten in onze dagen van openbaarheid en dagbladen geheim blijven, hoe veel te meer kon de ruchtbaarheid versmoord worden in de vijftiende en zestiende eeuw.

5o. en 6o. De twijfel van Dapper en het bederven van Vondels vaerzen door Domselaer, bewijzen alleen, dat beide Heeren met de overlevering niet bekend waren. 't Is waar, zy leefden en schreven ten tijde van Vondels leven; en hy heeft hen niet weêrsproken; — maar 't is de vraag of hy hun werken gelezen had. Ik voor my beken openhartig, op verre na niet alles gelezen te hebben, wat ter bestrijding van gevoelens, door my hier of daar geuit, in 't licht verschenen is; meermalen ook, om dat ik zelfs van het bestaan der bestrijding onbewust was.

7o. De oplossing, hier gegeven, is vernuftig; maar zy betreft eigenlijk een ander feit en zy is niet voldoende om Vondels stellige asfertie als logenachtig te verwerpen. De man moge somtijds onjuiste berichten overnemen, als b. v. Gysbreghts reis naar „'t vette lant van Pruyssen," ik heb hem nergends betrapt op opzettelijke verdichting, en, waar hy een feit bybrengt, heeft hy er ook een autoriteit voor. Wat Boelensz betreft, hy spreekt van hem, behalve in de hier aangehaalde regels, in 't vaers aan Kornelis de Graeff, blz. 711.

Had Andries niet Stads eer bewaert
En 's Keizers glorie trou verdadigt

en tot aan de woorden

Zoo blinkt de goutmijn *in 't gebruick*

Ik heb in de aanteekening op vs 7 verkeerdelijk het hier gezegde toegepast op Andries de Graeff, die — men leze o. a. 's mans levensſchets door P H. Witkamp in 't „Nederlandsch Magazijn" van 1860, blz 74 — eerst op 19 July 1677 van Keizer Leopold zijn adelijk diploma ontfing Ik had uit het geheele ſtuk moeten opmaken, dat hier alleen ſprake kon zijn van Andries Boelensz, en kan alleen te mijner verſchoning aanvoeren, dat de aanteekeningen op vele gedichten, en zoo ook op dit, reeds lang geſchreven waren, voor dat ik nog geleerd had ze door vergelijking met andere overal even goed te verſtaan Waar my, door het licht, uit zoodanige vergelijking of van elders geput, mijn misvatting later bleek, heb ik ſteeds mijn aanteekeningen, of op de kopy, of op de proef, veranderd of gewijzigd; hier heb ik dit verzuimd, waarſchijnlijk ten gevolge der ongeſteldheid, die my gedurende het drukken van dat en ſommige voorafgaande en volgende vellen te bedde hield en my noch genoegzame helderheid van hoofd liet om begane fouten te ontdekken, noch genoegzame kracht tot nieuwe naſporingen. — Om tot het gedicht terug te komen, Vondel ſchrijft hier ten duidelijkſte aan Andries Boelensz de eer toe van 't verkrijgen der kroon boven 't wapen Men leze ſlechts de volgende parafrasis van zijn vaerzen.

„Indien Andries Boelensz niet voor de Stad ware opgekomen en haar eer zoo wel als die des Keizers had gered, dan ware hy niet, nog in de kracht zijns levens, door hem tot Ridder geſlagen, hy, die door zijn mildheid Maximiliaan had bewogen, de kroon aan het Stadswapen te ſchenken. — Die ridderlijke waardigheid, kenbaar aan gouden keten en zijdgeweer en gevierd door zijn luisterrijken intocht binnen de Stad, verheerlijkt zijn geſlacht en wordt op het beſchilderd glas in de Nieuwe Kerk nog vereeuwigd. En al breekt dat broze glas, dan nog blijft zijn gedachtenis leven in de Bickers en Graeven, uit hem geſproten. — Dit alles zet de kroon op het edel gebruik, dat hy van zijn goud heeft gemaakt!"

Op niet min ſtellige, ſchoon min uitvoerige wijze, zinſpeelt Vondel op Boelensz', verdienſten in twee dier byſchriften welke hy in den jare 1658 vervaardigde op de „Afbeeldingen der ſtamheeren en zommige telgen van de Graven, Boelenſen enz. toegewijt aen... Andries de Graeff." Zoo vangt dat op Schepen Cornelis Boelens aan:

Men ziet in d' afkomſt hier den Ridder Boelens *leven*
Wien Amſterdam noch dankt voor hare wapenkroon.

en in dat op Andries de Graeff en zijn huisvrouw Elizabeth Bicker.

Quam Ridder Boelens *nu door zijne zerck opdringen.*

En nu, ik herhaal mijn vraag, zoû het in onzen dichter geen verregaande onbeſchaamdheid zijn geweest, aan het dozijn deftige Amſterdammers, dat deze byſchriften onder de oogen kreeg, een opzettelijk verdichtſel aangaande hun ſtamheer onder de oogen te durven brengen? Dat hy de Amſterdamſche Overheidsperſonen en hun dames nu en dan wat meer vleide dan zy misschien verdienden, zoû ik den Heer Ter Gouw kunnen toegeven, maar ik herinner hem tevens, dat men poëtiſche uitdrukkingen niet zoo letterlijk heeft op te nemen als die

welke in nuchter proza voorkomen; — dat hy hen vleide ten koste en met moedwillige verkrachting der historische waarheid, geef ik hem *niet* toe Aan Cornelis Boelens te schryven, dat diens overgrootvader de ridderlyke waardigheid bekleed, en aan Amsterdam de kroon boven 't wapen bezorgd had, gewis, hy had het niet in zyn hoofd gekregen, indien er geen grond voor die byzonderheden bestaan had, indien Boelens zelf niet van de waarheid daarvan overtuigd ware geweest Naar myn overtuiging moet Vondel die byzonderheden, waar of verdicht, van de Boelensen of de Bickers zelve vernomen, vermoedelyk wel in hun geslachtregister *gelezen* hebben, en daardoor kennis verkregen van een overlevering, die aan de Dappers en Domselaers, als minder met de bedoelde Patriciers vertrouwd, onbekend bleef Bestond het kerkglas in de Nieuwe Kerk nog, waarop de schenking der kroon werd voorgesteld, wy zouden daarop waarschynlyk Andries Boelensz met gouden keten en de degen op zyde hebben zien afgebeeld, en daarin een nieuw bewys gevonden, zoo niet van de waarheid van 't verhaal, dan toch van Vondels waarheidsliefde by 't vermelden van feiten.

Dat in de besproken overlevering iets onwaarschynlyks zoû gelegen zyn, zal toch niemand in ernst beweeren Dat Maximiliaan door den oorlog, eerst met de Vlaamsche Steden, later met de Hoekschen onder Jonker Frans, deerlyk verarmd was, en gestadig geld noodig had, is bekend. Nu lezen wy wel, dat Amsterdam hem in 1488 over de *ƒ* 10000 geschoten had, maar voor de renten van die som waren aan de Stad dan ook reeds eenige, hoe wel niet geheel toereikende panden verstrekt: en het ontbrekende was niet van dat belang, dat daarvoor een zoo gewichtig voorrecht als de kroon op 't wapen zoû geschonken zijn geweest. Maar om Maximiliaan uit de verlegenheid te helpen was de genoemde som by lange na niet voldoende, en 't laat zich aanzien dat hy nogmaals aanklopte Nu mocht Amsterdam reeds in aanzien en vermogen de andere Hollandsche steden boven 't hoofd zijn gewassen, ja in 1485 de schulden in de vier vorige jaren gemaakt hebben kunnen aflossen, 't was hiertoe niet gekomen dàn door verhooging van den accijns; het had zware onkosten gehad door zijn medewerking aan het dempen van den binnenlandschen kryg en het zal zich ongaarne in de noodzakelykheid hebben zien brengen om, ten gevalle van den Vorst, of de belastingen verhoogen, of geld op bezwarende voorwaarden op te nemen. Is er nu iets onwaarschynlyks in de gissing, dat een ryk en aanzienlyk koopman, uit zucht om zyn vaderstad te believen, en misschien daarby, om zich en by haar en by den Vorst verdienstelyk te maken en zich op die wyze den weg tot hooger eere te banen, de som uit eigen middelen voorschoot, misschien geheel of gedeeltelyk aan de Stad als vrijwillige gift verstrekte, en haar daardoor in staat stelde, Maximiliaan te gerieven. Dat de kroon niet gegeven werd alleen voor 't zenden van hulpbenden ter bemachtiging van Rotterdam, is duidelyk; dat hadden ook andere steden gedaan, die geen dergelyk buitengewoon voorrecht erlangden. En wat was nu natuurlijker, dan dat Maximiliaan, de Stad beloonende door een gift die hem niet verarmde, op even goedkoope wijze den dienst van Boelens erkende, door hem tot Ridder te verheffen. De Stad erkende die — offchoon eenigzins trager — door hem, die reeds sedert 1483 de waardigheid van Schepen bekleedde, in 1496 tot die van Burgemeester te verheffen, en misschien had die verheffing juist plaats, om dat men eerstdaags een bezoek van den Aartshertog verwachtte, en van oordeel was, eensdeels, dat het dezen aangenaam zoû zijn, begroet te worden door den man, die door zijn vader was begunstigd geweest, en ten andereu, dat, in gevalle de Vorst zwarigheid maakte, het privilegie, door zijn vader verleend, te bekrachtigen, niemand beter in staat zoû zijn hem tot andere gedachten te brengen dan juist Boelensz, aan wiens tijdige tusschenkomst men het te danken had En werkelijk, men had goed gezien; het gelukte hem, nog in 't zelfde jaar 1497, waarin 's Vorsten bezoek had plaats gehad, de bevestiging van het verlangde voorrecht te

bekomen: — en de Stad toonde zich niet ondankbaar; want reeds in 1499 verhief zy hem op nieuw tot het Burgemeesterſchap, 't welk hy vervolgends niet minder dan nog twaalf maal bekleedde. — Waarlijk, aan een man, die gedurende vier-en-dertig jaren, van 1483 tot 1517, zulk een aanzienlijke rol ſpeelt in Stads regeering, ſchrijft men uit bloote aardigheid geen tytel toe, dien hy nimmer bezeten, geen daad toe, die hy nimmer verricht zoû hebben.

Blz. 675, vs. 511 — *Hier blazen ſchuiftrompet en kromme en rechte fluit*
Orlandoos grooten geest ter heerenvenſter uit
Ter eere van de Wet, en burgerwandelaeren
Verquickt door bly muzyck

By het aangeteekende op deze vaerzen voege men nog de navolgende mededeelingen van Melchior Fokkens, die in 1662, op blz. 146 van zijn werk, het navolgende ſchreef.

„Alle dagen tusſchen elf of twaalf uuren wordt uyt de venſter na de Markt door zes Stads-Muſikanten verſcheyde Muſikale ſtukken geſpeeldt op ſchuiftrompet of bazuyn, kornet of kromhoren, tot vermaak der wandelende koopheden en andere inwoonders en vreemdelingen, dat heel uytnemend vermakelijk is om aan te hooren!"

Blz. 684, vs. 841 — *d'Osſenmarkt, daer vette en magere osſen*
De weide en Eiderſte van hunnen last verlosſen.

Ik heb in mijn aanteekening, met het oog op de toenmalige topografie en op de beteekenis van 't woord *Eider*, *Eiderſte* door „ganzemarkt" verklaard. De Heer Ter Gouw ſtelt my echter de navolgende, vrij aannemelijke, in elk geval vernuftige, verklaring voor:

„*Eiderſte* kan, dunkt my, niet anders beteekenen dan „de Deenſche hertogdommen, die ter wederzijden van den Eider liggen" De *vette osſen* kwamen uit de *weide*, de *magere* uit de *Eiderſte* (Denemarken).

Blz. 688, vs. 997—1002. — Op die buurſchap van de Dezolate-boedelkamer en de Asſurantiekamer paste Jan Vos het navolgende Puntdicht:

Verdeelen van 't Stadthuis kan u niet wel vernoegen.
Hier zijn twee kamers die niet beeter zijn te voegen.
Vraagt gy hoe deeze twee zoo by elkander ſtaan?
Om dat men veel uit d' een in d' ander komt te gaan.

Ibid vs. 1015. — Op Burgemeesters kamer vervaardigde Jan Vos dit Puntdicht:

Wat yder kamer kan, kan dit vertrek alleen.
Het Raadthuis is een ring: maar deze plaats de ſteen

Blz. 729 Aen de Doorluchtighste Heerschappye van Venetie. — Hiervan kwam de eerſte druk uit in kl. fo. by de Wed. van Abr. de Wees.

Blz. 734 Jaghtzang aen den Doorluchtighsten Vorst en Heere J Mauritius, enz. — De eerſte uitgaaf van dit gedicht is in 4o. by de Wed. van Abr. de Wees

Blz 739. Ter Bruiloft van den E. Heere Joan Huidekooper en de E Joffer Sofia Coymans. — Dit Bruiloftsdicht kwam in plano uit met het wapen der Huidecopers er boven — Een zeer uitvoerig dichtſtuk maakte Jan Vos op dezelfde gelegenheid Zie Vos, D I., blz. 663.

Blz. 746, vs. 13, v. b. — Waarschijnlijk was Beatrix de dochter van Adriaen Ram, Heer van Schalckwyck, die op 29 Juli 1651 door den Hove van Utrecht veroordeeld is geworden, omdat hy op den huize van Schalkwijk, tegen de heerschende verbodsbepalingen in, kerkelijke vergaderingen van Roomsgezinden had gehouden, zich tegen de Overheid, die ze uiteen kwam drijven, gewelddadig verzet, en de bewoners in den omtrek tot oproer had doen opruien. — Een afdruk van het vonnis vindt men in de verzameling van Politieke traktaten, welke, onder den naam van „de witte Kollektie", ter Koninkl Bibl te 's Hage voorhanden is, op het jaartaal 1651.

Blz. 125. *Met zijn Marensen en Orlanden* — In de aanteekening op dezen regel heb ik gemeld, dat ik niet had kunnen ontdekken, wie Vondel met Marens bedoelde Ik had echter ervaren muziekliefhebbers geraadpleegd en die ik in de geschiedenis van het vak ervaren achtte Eerst na het afdrukken van een deel dezer Nalezingen, doch gelukkig nog tijdig genoeg om in dit deel te kunnen geplaatst worden, gewordt my de volgende opheldering, door mijn vriend Alberdingk Thijm, wien ik dezer dagen over de zaak gesproken had, getrokken uit Fétis, *Biographie universelle des Musiciens*, VI. 270—272, wiens artikel over de bedoelde persoon hy in eenige regels had samengeperst.

„Luca Marenzio, geb. te Couaglia, by Brescia, van arme ouders, omtrent 1550 Zijne opleiding in Christelijke deugden en letterkundige wetenschappen heeft hy te danken gehad aan den Aartspriester van het oord zijner geboorte, Andrea Mezetto. Om zijne schoone stem werd hy ter beoefening der toonkunst aan den Kapelmeester van Brescia, Giovanni Contini, toevertrouwd. Achtervolgends werd hy Kapelmeester van den Koning van Polen, van den Kardinaal d' Este en van den Kardinaal Aldobrandini Beschermd door Paus Clemens VIII, werd hy in 1595 aangenomen in het kollegie der zangers van de Pauselijke kapel, overleed 22 Aug. 1599 en werd begraven in de kapel San Lorenzo in Lucina.

Marenzio, dichter en muzikus, heeft zich vooral beroemd gemaakt door zijne meerstemmige madrigalen. Hij had den bijnaam van *el dolce cigno*. De teêrheid en beurtelingsche gratie en weemoed zijner texten, gevoegd bij zekere stoutheid in de samenstelling zijner harmoniën, maken zijne hoofdverdiensten uit. In de chromatische richting is hy de wegbereider van Monteverde geweest

In 1593 verscheen in Antwerpen reeds een volledige herdruk der X boeken zijner *Madrigali*."